TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED B. SEYDÎ EL-BİGAVÎ'NİN AVÂRİFÜ'L-MA'ÂRİF TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

Cihat EKİZ

Ankara 2026

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED B. SEYDÎ EL-BİGAVÎ'NİN AVÂRİFÜ'L-MA'ÂRİF TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

Cihat EKİZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Ankara 2026

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED B. SEYDÎ EL-BİGAVÎ'NİN AVÂRİFÜ'L-MA'ÂRİF TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı:

1. Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

2. Prof. Dr. Abdulmecit İSLAMOĞLU

3. Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ

4. Prof. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

5. Doç. Dr. Kenan ÖZÇELİK

Tez Savuması Tarihi:
16.02.2026

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR danışmanlığında hazırladığım "**Ahmed b. Seydî el-Bigavî'nin Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi (İnceleme-Metin)**" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

16.03.2026
Cihat EKİZ

ÖN SÖZ

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, XV. asırda tasavvuf klasiklerinden ʿAvārifü'l-Maʿārif ve Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet gören Şirʿatü'l-İslām'ı Türkçeye çevirerek Türk irfanına katkı sağlamış bir mütercimdir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif, Abbâsî Hilafetinin yakınında bulunan ve onun siyasal emellerine destek olan Şihābeddīn Sühreverdī'nin, tasavvufu Kur'an ve sünnetle temellendirerek sistemleştirdiği bir eserdir. Sühreverdī, tasavvufî kişiliği ve fütüvvet meselesindeki kurucu adımlarıyla Osmanlı ilim ve kültür hayatını etkilemiş bir mutasavvıftır. Biġavī ise bu etkinin yoğun olarak hissedildiği Zeyniyye muhitinde bulunmaktadır. Eseri çevirmeye, dâhil olduğu muhitin etkisiyle başlayan Biġavī, onu yalnız Zeyniyye Tarikatı mensuplarına değil Osmanlı ilim dünyasına hitap edecek biçimde Türkçeye aktarmıştır.

Yazarının dinî, tasavvufî ve siyasî karizması, yazıldığı dönemde ilişkili olduğu çevre ile yazıldığında gördüğü vazife, farklı mezhep ve meşreplerin yönelimlerini telif edebilmesi, Sühreverdiyye'nin yaygınlaşması ve çeşitli coğrafyalara yayılması gibi etkenlerle ʿAvārifü'l-Maʿārif etrafında geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Bu literatürün ilk Türkçe halkası Biġavī'nin tercümesidir. Literatürün, her biri kaleme alındığı devrin ve coğrafyanın özgün anlayışını yansıtan diğer halkaları gibi Türkçe tercümesi de eserin, ortak amaç zemininde Osmanlı ilim dünyasının gereklerini karşılayan bir türevidir.

Bu çalışma bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve amacı tanıtıldıktan sonra çalışmanın zeminini teşkil eden temel sorular ve yanıtlarının araştırılması için benimsenen çözüm yolları serimlenmiştir. Yine aynı bölümde kaynak metin ve erek metin üzerine Türkçe literatürde yapılan çalışmalara değinilmiştir. Kaynak metnin ve yazarının tanınmasının, mütercim ve tercümesini değerlendirmede yararlı

olacağı düşüncesinden hareketle birinci bölümde Sühreverdī ve ʿAvārifü'l-Maʿārif ele alınmıştır. Bu bölümde Arapça ve Türkçe kaynaklardan yararlanılarak bir Sühreverdī biyografisi oluşturulmuş; ʿAvārifü'l-Maʿārif'in İslam tasavvufuna etkisi, etrafında gelişen literatür bağlamında incelenmiştir. İkinci bölüm, erek metin ve mütercimine ayrılmıştır. Bu bölümde Biġavī hakkındaki bilgiler değerlendirilmiş, ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise metnin tespiti, nüsha bilgileri, metnin hazırlanmasında izlenen yol ile eserin metnini içermektedir.

Çalışmanın bu hâle gelmesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikle danışmanım Prof. Dr. Zülfikar Güngör'e süreç boyunca yaptığı katkılar için teşekkür ederim. Tez konusunun belirlenmesinden bu güne kadar metnin dili konusunda fikirlerine başvurduğum Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal ile tüm aşamalarında çalışmaya doğrudan katkıları bulunan Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Abdulmecit İslamoğlu, Prof. Dr. Erdem Can Öztürk, Doç. Dr. Kenan Özçelik, Doç. Dr. Öncel Demirdaş'a teşekkür borçluyum. Tezdeki katkıları ve süreçteki destekleri için meslektaşım Arş. Gör. Dr. Merve Güven'e müteşekkirim. Her türlü destekleri ve samimi paylaşımları için yol büyüklerim Doç. Dr. Şahin Kızılabdullah, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa Erkal, Öğr. Gör. Dr. Adem Çetin ve değerli arkadaşım Zeynep Çetin'e teşekkür ederim. Doktora dönemim boyunca destek ve anlayışlarını gördüğüm eşim Rukiye ve sevgili kızım Beyza Nihan'a kendilerine ayırmam gereken zamanın büyük bir kısmını bu çalışmada harcamama müsaade ettikleri için ve bulunmuş oldukları fedakârlıklardan dolayı çok teşekkür ediyorum. Son olarak Prof. Dr. Yıldız Kızılabdullah'ın şahsında, bilimsel anlayışımın şekillenmesindeki etki ve destekleriyle benim için bir akademi hüviyeti taşıyan Dini Araştırmalar Dergisinin değerli çalışanlarına özge teşekkürlerimi sunuyorum.

Cihat EKİZ

Ankara 2026

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhi’s-selâm

Bkz. : Bakınız

çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

ed. : editör/editörler

haz. : Hazırlayan/Hazırlayanlar

Hz. : Hazret-i

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

öl. : Ölümü

s. : sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

TTK : Türk Tarih Kurumu

t.y. : Basım tarihi yok

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vr. : varak

YAZI ÇEVİRİMİ ALFABESİ

ا	**Ā, ā**
ء	ʾ
ث	S̲, s̲
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
ذ	Z̲, z̲
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ḍ, ḍ; Ż, ż
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ق	Ḳ, ḳ
ك	K, k; G, g; Ñ, ñ
و	V, v; Ū, ū; Ü,ü
ه	H, h; A, a; E, e
ى	Y, y; ī̲, ī; ā

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **i**
KISALTMALAR ..... **iii**
YAZI ÇEVİRİMİ ALFABESİ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
GİRİŞ **1**
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı 1
2. Araştırmanın Temel Soruları ve Yöntemi 4
3. Araştırmanın Kaynakları 7
I. BÖLÜM: ŞİHĀBEDDĪN ES-SÜHREVERDĪ VE ʿAVĀRİFÜ'L-MAʿĀRİF'İ **12**
1.1. Yazar: Şihābeddīn es-Sühreverdī 12
1.2. Eser: ʿAvārifü'l-Maʿārif 18
II. BÖLÜM: ḤĀCĪ AḤMED B. SEYDĪ EL-BİĠAVĪ VE ʿAVĀRİFÜ'L-MAʿĀRİF TERCÜMESİ **32**
2.1. Mütercim: Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī 32
2.1.1. Hayatı ve Tarikatı 32
2.1.2. Eserleri 38
2.1.2.1. ʿAvārifü'l-Maʿārif Tercümesi 38
2.1.2.2. Şirʿatü'l-İslām Tercümesi 39
2.2. Tercüme: ʿAvārifü'l-Maʿārif Tercümesi 42
2.2.1. Kaynak Metnin Seçilmesi ve Çeviri Süreci 42
2.2.2. Çevirinin Bölümleri 52
2.2.3. Çevirinin Dil Özellikleri 61
2.2.4. Çevirideki Manzumeler 97
2.2.5. Çevirinin Kaynakları 102
2.2.5.1. Tefsirler 104
2.2.5.2. Hadis Şerhleri 114
2.2.5.3. Diğer Kaynaklar 128
2.2.6. Çeviride Metodik Uygulamalar 136
2.2.6.1. Özetleme 139
2.2.6.2. Ekleme 140
2.2.6.3. Yerelleştirme 142
2.2.6.4. Ödünç Alma 146
III. BÖLÜM: METİN **153**

3.1. Metin Tespitiyle İlgili Hususlar 153
3.1.1 Nüsha Bilgileri 153
3.1.1.1. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi 4443A-B (B) 153
3.1.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4646 (A) 156
3.1.1.3. İzmir Milli Kütüphane Yazmaları 1595 (İ) 157
3.1.1.4. Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3149 (K) 159
3.1.1.5. Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3327 161
3.1.1.6. Kayseri Raşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 1073 (R) 162
3.1.1.7. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdai Efendi 486 (H) 164
3.1.1.8. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Kemankeş 218 166
3.1.1.9. Staatsbibliothek zu Berlin Ms.or.oct.2904 169
3.1.1.10. The British Library Or. 1140. 170
3.2. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol 171
3.3. Metin 173
SONUÇ 1198
KAYNAKÇA 1204
ÖZET 1218
ABSTRACT 1219

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

İslam'ı kabul eden Türklerin ilk çeviri faaliyetleri Kur'an'ın satıraltı tercümeleriyle ortaya çıkmıştır. Türk İslam edebiyatının tercüme yoluyla üretilen ilk eserleri, Türkçenin Doğu ve Kuzey lehçeleriyle Kur'an çevirileri başta olmak üzere dinî ilimlerde ortaya konan eserlerdir. Batı Türkçesiyle üretilen ilk tercüme eserler, Anadolu'da Beylikler Dönemi'ne rastlamaktadır.[1]

Anadolu'da bir beylik olarak ortaya çıktıktan sonra büyük bir siyasi birlik sağlamayı başaran Osmanlı Devleti, selefi Selçukluların aksine devlet işlerinde Türkçeyi benimsemiş, Osmanlı münevverleri Türkçeyi bir sanat ve ilim dili olarak geliştirmeye başlamışlardır. Bu yolda tercüme etkinliğinin, önemli etkenlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Osmanlı Dönemi'nde tercüme, çoğu kez bireysel girişimlerle ilerleyen düzensiz bir etkinlik görünümündedir. Edebî eserlerin tercümeleri, Arap ve Fars edebiyatlarında İslamî konular etrafında gelişen dinî edebî türlerin Türk edebiyatına taşınmasını sağlamıştır. Edebî eserler ile İslamî ilimlere ait eserlerin çevirileri arasında esaslı bir fark varsa o da çevirmenin birinde şair/edip ötekinde âlim rolünü benimsemesidir.

Eserlerin türleri ile mütercimlerin tercüme sırasında büründükleri kimliklerin metinlerde de ciddi farklılıklar ortaya çıkardığı söylenebilir. Aynı mütercimin bir aşk mesnevisini çevirirkenki hissiyatıyla bir tarih, fıkıh veya tasavvuf metnini çevirirkenki hissiyatı arasında birini sanat diğerini ilim uğruna gerçekleştirmekten doğan bir başkalığın bulunması doğaldır. Her iki yaklaşım da mütercimin kaynak metne ya tam bağlılığı ya da daha serbest bir tavrı olarak tezahür edebilir. Yalnız metinlerin türleri, bu bağlılık ve serbestlik tavırlarından her birinin nedenlerini doğal olarak birbirinden ayıracaktır. Öyleyse bu metinleri birbirine göre

[1] Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, Doktora Tezi, 2011), 1191.

konumlandırmak yerine her tercüme eserin kendi koşulları içinde değerlendirilmesi, tercüme tarihi çalışmaları açısından önemli olacaktır.

Toplumun başka başka kesimlerinden mütercimlerin türlü amaçlarla çeşitli kitapları tercüme ederek katıldığı tercüme etkinliğinin, kaynak diller olan Farsça ve Arapça ile Türkçe arasındaki dil ilişkilerinin, doğal akışından çok daha hızlı gelişmesine zemin hazırladığı düşünülebilir. Nitekim ilmî eserlerin çevirileriyle tercüme edilen eserin bağlı bulunduğu disipline ait terim ve kavramların, Türkçeye giriş yapması ve Türk yazı diline yerleşmesi kolaylaşmıştır. Bu bağlamda Arapça ve Farsça kökenli çoğu terim ve kavramın Türkçe cümleler içinde ilk kez mütercimlerin kalemleriyle yazıldığını ifade etmek mümkündür. Kaynak dillerin Türkçeyi yalnız kelimeler düzeyinde değil tamlamalar gibi bazı dil yapıları ile gramer düzeyinde de etkilemesinde yine tercümelerin yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. Eski Türk edebiyatı, Eski Türkiye Türkçesi, Osmanlı Türkçesi gibi bağlamlarda tercüme metinlerin sergilediği bu manzara, edebiyat ve dil tarihimiz açısından ayrıca önem taşır.

Batı Türkçesinin ilk döneminde Anadolu'da gelişen yazı dilinde dinî konulara ait eserlerin çevirilerinin hatırı sayılır bir yer tuttuğu tespit edilmiştir.[2] Özellikle XV. yüzyıla gelindiğinde tıptan tarih ve coğrafyaya, edebiyattan tasavvufa, felekiyattan hayvanata, musikiden rüya tabirine muhtelif ilmî disiplinlere mensup çok sayıda eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümeler oldukça sade bir dille kaleme alınmıştır.[3] Sonraki dönemlerde yazı dilinin gösterdiği gelişim, hedef kitlenin beklentileri ve mütercimlerin sanatsal gayeleri gibi etkenler, Farsça ve Arapça dil özelliklerine dayanan hatta bazen anlaşılması kaynak metinden daha güç hâle gelen erek metinlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla tercüme, metinlerin anlam aktarımını sağlamasının yanında erek dilin yapısındaki evrime az ya da çok etkide bulunmaktadır. Bu etkinin oranı kaynak ve erek kültürün dinî, sosyolojik, tarihsel

[2] Alparslan Yasa, *Türkçenin İnkişâfı İçin Tercüme* (Ankara: Hitabevi, 2014), 42.
[3] Ramazan Şeşen, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Tercümeler", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1991), 213-233.

yakınlıklarına göre farklılık gösterebilir. Osmanlı Dönemi'nde Türk yazarların iyi derecede Farsça ve Arapça bilmeleri bu dillerin Türkçenin gelişimine olan etkisini artıran etkenlerden sayılabilir.

Osmanlı Döneminde tercüme yoluyla üretilen eserler arasında tasavvuf eserleri önemli bir yekûn tutmaktadır.[4] Bu dönemde hem tasavvuf tarihine ilişkin menakıp kitapları hem de tasavvuf düşüncesinin işlendiği pek çok eser Türkçeye çevrilmiştir.[5] Osmanlı sahasında tasavvuf konusunda yazılan ve tercüme edilen kitaplar, hâlihazırda Anadolu'da yaşanan pratiklerin yanı sıra onları ilim sahasında tamamlayan bir tasavvuf anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır.

XV. asır, tasavvuf düşüncesinin önemli eserlerinin Anadolu'ya giriş yaptığı bir dönemdir. Bu devirde dolaşıma giren kitaplar arasında her biri Mūsā Bin Ḥācī Ḥüseyin İzniḳī (öl.838/1434-5) tarafından tercüme edilen Ḫāce Parsā'nın Faṣlu'l-Ḫiṭāb'ı[6], Cezerī'nin Ḥısnu'l-Ḥaṣīn'i[7], Ebū'l-Leys es-Semerḳandī'nin Tefsīr'i[8], Ebū Bekr el-Merendī'nin Necātü'ẕ-Ẕākirīn'i ile Necmeddīn-i Dāye'nin (öl. 654/1256) Ḳāsım b. Maḥmūd Ḳaraḥiṣārī (öl. 891/1486 [?]) tarafından tercüme edilen Mirṣādu'l-ʿİbād'ı[9] gibi eserler sayılabilir.[10] Bu dönemde tasavvuf sahasında yapılan tercümelerden biri Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif

[4] Agah Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 11 (1964), 95-97; Nilgün Sucu, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (2006), 136.
[5] Reşat Öngören, "Osmanlı Klasik Dönemi Tasavvuf Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 15/30 (2017), 9-10.
[6] Murat Küçük, *Mûsâ Bin Hâcı Hüseyn İznikî, Terceme-i Faslu'l-Hıtâb, (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996).
[7] Paşa Yavuzarslan, *Mûsâ b. Hâcı Hüseyin el-İznikî Terceme-i Hısnu'l-Haşîn fî Menheci'd-Dîn (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993).
[8] İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).
[9] Kâsım b. Mahmûd Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd*, thk. A. Azmi Bilgin - Fakirullah Yıldız (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2020).
[10] Ayrıca bkz. Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 1099-1100.

tercümesidir. Bu tercüme, tarikatlar dönemine ait tasavvuf klasiklerinin Türkçeye yapılmış ilk çevirilerindendir.

Ahmed b. Seydî el-Bigavî'nin Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi (İnceleme-Metin) başlığını taşıyan bu çalışma, tarikatlar döneminin önemli eserlerinden ʿAvārifü'l-Maʿārif'in, 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 tarihinde Aḥmed b. Seydī el-Biġavī tarafından yapılan çevirisini konu almaktadır. İslam tasavvufunda derin izleri bulunan ʿAvārifü'l-Maʿārif, Sühreverdiyye tarikatının yayıldığı coğrafyalar başta olmak üzere farklı zemin, bağlam ve kültürlerde etkili olmuş, yazıldığı dönemden bu yana etrafında geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ʿAvārifü'l-Maʿārif, birçok şeyh tarafından icazet yoluyla okunmuş ve okutulmuştur.

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī Sühreverdiyye'nin Anadolu'daki kolu olan Zeyniyye Tarikatına mensuptur. Dolayısıyla ʿAvārifü'l-Maʿārif onun için diğer tasavvuf klasiklerinin de ötesinde tarikatının kurucusunun fikirlerini ve temel öğretilerini taşıyan bir kitaptır. Mütercimin, çevirisinin mukaddimesinde anlattıkları, bu yorumu desteklemektedir. Eserin Osmanlı dönemindeki tek tercümesi, bugünkü bilgilerimize göre, Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'ye aittir.

Araştırmanın amacı, ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Biġavī tarafından yapılan tercümesinin doğru anlaşılarak okunmuş bir metninin oluşturulmasıdır. Böylece metnin muhtelif açılardan değerlendirilmesi ve metin üzerine yeni çalışmaların yapılması gündeme gelebilir.

2. Araştırmanın Temel Soruları ve Yöntemi

ʿAvārifü'l-Maʿārif; müellifinin aynı zamanda hadis ilmiyle de ilgilenmesi dolayısıyla çoğunlukla sahih rivayetlere yer vermesi, yazıldığı dönemde ortaya çıkmış bulunan tasavvufî pratikleri değerlendirerek bir nizama bağlaması, yazarının dönemin siyasetiyle olan iyi ilişkileri gibi yönleriyle tasavvuf klasikleri arasında özel bir konuma sahiptir. Biġavī, özellikle ayetlerin

tefsirleri ve hadislerin şerhleri bağlamında çevirisine bir dizi eklemede bulunmuştur. Dolayısıyla elimizdeki metin, ʿAvārifü'l-Maʿārif'in tefsirler ve hadis şerhleri başta olmak üzere birtakım kaynaklardan yararlanılarak genişletilmiş bir tercümesidir.

Biġavī'nin ortaya koyduğu metnin çeşitli yönlerden incelenmesi bağlamında metne şu sorular yöneltilmiş ve yanıtları aranmıştır:[11]

1. Biġavī, metni tercüme etmeye nasıl karar vermiştir?
2. Metni seçtiğinde mütercim, ne tür bir ön hazırlık süreci yaşamıştır?
3. Biġavī'nin tercüme konusunda ilkesel bir yaklaşımı var mıdır, varsa bu yaklaşım, içinde bulunduğu tarihsel dönem veya kültürel koşullarla ilişkilendirilebilir mi?
4. Başlangıçta belirlediği bir tercüme stratejisi var mıdır, bu stratejiye hangi ölçüde bağlı kalmıştır?
5. Tercüme stratejisini belirlemesinde etkili olan iç ve dış etkenler nelerdir?
6. Metnin biçimine bir müdahalede bulunulmuş mudur?
7. Tercüme sırasında hangi kaynaklardan, ne için ve hangi koşullarda yararlanmıştır?
8. Erek metnin kompozisyonu konusunda mütercim karar alabilir mi, alırsa aldığı kararlar metni çeviri olmaktan çıkarır mı?
9. Çeviride kullandığı dil, Türkçenin gelişiminde tercüme metinlerin ve tercümanların etkisi bağlamında ne tür fikirler verebilir?

[11] Soruların sorulmasında ve yanıtlarının aranmasında yararlanılan başlıca çalışmalar şunlardır: Sadık Yazar, "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 60/1 (2020), 153-178; Zehra Toska, "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Çeviri Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntemler Ne Olmalıdır?", *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı* 24/1 (2000), 291-306; İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 3 (2003), 151-184; Bahir Selçuk, "Osmanlı Nesir Geleneğinde Çeviri Anlayışı, Ahlaku's-Saltana Çevirileri Örneği", *Klasik Edebiyatımızın Dili Nazım ve Nesir*, ed. Mustafa İsen (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2017), 339-362; Kenan Özçelik, "Âşık Çelebi'nin Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesinde Metodik Uygulamalar", *Turkish Studies* 11/17 (2016), 115-130; Cemal Demircioğlu, *Çeviribilimde Tarih ve Tarih Yazımı* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016), 137-145.

10. Metinde atlanan, değiştirilen ya da sansürlenen bölümler var mıdır, bunların olası nedenleri nelerdir?

11. ʿAvārifü'l-Maʿārif literatürü içinde Biġavī'nin tercümesinin özgün yanları nelerdir? Tercüme edilmiş olması, eserin Türk tasavvufundaki etkisini artırmış mıdır?

Bu sorular etrafında oluşan inceleme, iki temel bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm, kaynak metnin yazarı ve eser hakkındadır. Bu bölümde Sühreverdī'nin hayatı, klasik kaynaklar ve Türkiye'de yapılmış çalışmalardan hareketle kısaca yazılmış; ʿAvārifü'l-Maʿārif ve onun İslam tasavvufundaki etkisi, Türkçeye yapılan çevirileri dâhil olmak üzere etrafında gelişen literatür bağlamında incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü, metnin mütercimin hayatı, tarikatı ve eserlerinin tanıtılması ile ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin incelenmesi hakkındadır. Bu bölümde Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin hayatı ve tarikatına ilişkin elde edilen bulgular değerlendirilmiş, Osmanlı Döneminden günümüz yazar ve araştırmacılarına kadar onun hakkında verilen bilgiler tetkik edilmiş, eserleri tanıtılmıştır.

İkinci bölümde yer alan *"Kaynak Metnin Seçilmesi ve Çeviri Süreci"* başlığı altında mütercimin mukaddimede verdiği bilgiler çerçevesinde esere yaklaşımı, çeviriye karar verme süreci, çevirisindeki temel hedefleri ve onları belirleyen etkenler araştırılmıştır. Böylece Biġavī'nin ve onun şahsında yaşadığı dönemin çeviri anlayışına ilişkin ip uçları aranmış, bu konudaki yorumlara zemin oluşturulmuştur. *"Çevirinin Bölümleri"* başlığı altında mütercimin kaynak metnin biçiminde bir değişiklik yapıp yapmadığı sorgulanmıştır. Bu amaçla eserin bâb başlıkları, kaynak ve erek metinlerdeki biçimleriyle karşılıklı olarak verilmiştir. *"Çevirinin Dil Özellikleri"* başlığında erek metnin ait olduğu dönemin özelliklerini yansıtan veya onlardan farklılaşan yönleri değerlendirilmiştir. Dil özellikleri incelenirken erek metnin özellikleri kaynak metinle irtibatlandırılarak mütercimin dili kullanmasında kaynak metnin ne ölçüde

etkili olduğu araştırılmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, mütercimin kullandığı dilin, Türkçenin gelişim evrelerinde tercümanların rolü konusunda bir değerlendirmeye imkân verip vermediğinin sorgulanmasıdır. *"Çevirideki Manzumeler"* başlıklı bölümde kaynak metinde yer alan manzum parçaların erek metne nasıl yansıdığı incelenmiştir. *"Çevirinin Kaynakları"* başlığı altında mütercimin eseri tercüme ederken yararlandığı kaynaklar değerlendirilmiştir. Bu kaynaklar, mütercimin mukaddimedeki takdimine göre sıralanarak değerlendirilmiş, her birinden yaptığı alıntılar incelenerek birtakım karşılaştırmalar yapılmış, mütercimin metnin kompozisyonu konusunda aldığı kararlar araştırılmış ve bu kararların metin üzerindeki etkileri tartışılmıştır. *"Çeviride Metodik Uygulamalar"* başlığı altındaysa mütercimin çeviri için belirlediği ilkeler değerlendirilmiş; erek metnin kaynak metinle karşılaştırılmasından elde edilen bulgular, mütercimin çeviride başvurduğu düşünülen özetleme, ekleme, yerelleştirme ve ödünç alma uygulamaları bağlamında incelenmiştir.

3. Araştırmanın Kaynakları

Türkiye'de özellikle 2000 yılından sonra Sühreverdī, hayatı eserleri, tarikatı ve ʿAvārifü'l-Maʿārif hakkında çalışmalarda bir artış olduğu gözlemlenmektedir.[12] M. Nedim Tan, "Avârifü'l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı" başlıklı bildirisinde Sühreverdī'nin ve eserinin Osmanlı tasavvufuna etkilerini değerlendirmiş bu bağlamda Biġavī'nin çevirisini de ele almıştır.[13]

[12] Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Kamer-ul Huda, *Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı Eserleri Tarikatı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004); Ethem Cebecioğlu, "Avârifü'l-Ma'ârif", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5/12 (2004), 239-264; Ethem Cebecioğlu, "Avârifü'l-Maârif", *Tasavvuf Klasikleri*, ed. Ethem Cebecioğlu (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 225-252; Adem Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, 2012); M. Nedim Tan, "Avârifü'l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı", *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*, ed. Fuat Aydın vd. (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019), 687-709; Hacı Yıldız, *Sühreverdî'nin Hadisçiliği ve Avârifü'l-Meârif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric, Tenkid ve Değerlendirmesi* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Ayşenur Aydınlı, *Sühreverdiyye Bâbürler Öncesi Hint Alt Kıtası'nda Bir Tasavvuf Yolu* (İstanbul: Buhara Yayınları, 2023).

[13] Tan, "Avârifü'l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı", 693-699.

Biġavī'nin çevirisi üzerine yapılan üç müstakil çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Nebiye Budak tarafından hazırlanan "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)" başlıklı yüksek lisans tezidir. Tezin birinci bölümü "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî Entelektüel Biyografisi" başlığını taşımaktadır. Ardından eserin başlıkta belirtilen kısmının tasavvufta öne çıkan esaslar açısından tahlili yapılmıştır. Son olarak metnin belirlenen aralığı Bursa nüshasından hareketle transkripsiyonsuz olarak Latin kökenli Türk alfabesine aktarılmıştır.[14] Nebiye Budak, bu çalışmasından ayrı yalnız eserdeki semaya ilişkin bölümleri tahlil ettiği bir makale de yayımlamıştır.[15] 'Avārifü'l-Maʿārif tercümesi üzerine yapılan diğer bir çalışma Rumeysa Fatma Altındiş tarafından hazırlanan "Hacı Ahmed b. Seydî el-Bigavî'nin Avârifü'l-Maârif Tercümesi 1. cilt (1a-205b): İnceleme ve Değerlendirme" başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışmada metnin ilgili bölümü Bursa nüshasından hareketle transkripsiyonsuz biçimde Latin kökenli Türk alfabesine aktarılmış ardından yer yer diğer tasavvuf klasikleriyle mukayese edilerek tasavvufî konulara göre tahlil edilmiştir.[16] Bu çalışmalar, metnin tasavvuf disiplini açısından tahliline yer vermeleri yönünden oldukça önemlidir. Literatürde mütercimin kimliği ve tarikatına ilişkin Osmanlı Müellifleri'ne dayanan bilgiler, bir takım tutarsızlıklar arz etmektedir. Metnin tamamı, nüshalarından hareketle transkripsiyonlu biçimde ve döneminin dil özelliklerini yansıtacak şekilde ortaya konmamış; dili, tercüme hususiyeti, kaynakları gibi yönlerden incelenmemiştir.

Osmanlı döneminde üretilmiş tercümelerin, kaynak metinle ilişkilendirilmeden ve/veya modern çeviribilimin bulguları ile günümüz çeviri etkinliğinin kavram ve ilkelerine arz edilerek araştırılması, metinlerin üretilme koşullarını göz ardı ettiğinden yanıltıcı sonuçlar

[14] Nebiye Budak, *Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).
[15] Nebiye Budak, "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i 'Avârifu'l-ma'ârif'te Semâ' Bahsi", *Din ve İnsan Dergisi* 3/5 (2023), 81-104.
[16] Rumeysa Fatma Altındiş, *Hacı Ahmed b. Seydî el-Bigavî'nin Avârifü'l-Maârif Tercümesi 1. cilt (1a-205b): İnceleme ve Değerlendirme* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

doğurabilmektedir. Bundan dolayı Osmanlı döneminde tercüme edilen metinlerin; mütercimin kişiliği, bağlı bulunduğu toplumsal statü ve dinî kimlik, kaynak metinle ve onun yazarıyla ilgisi, tercüme sebebi, muhataplarının beklentileri, tercüme ihtiyacının kaynağı gibi üretildiği döneme özgü çok yönlü bir sorgulama ile ele alınması önem kazanmaktadır. Çeviri metinler üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, Osmanlı çeviri tarihi ve kuramları üzerine yorumlar yapma imkânı oluşturabilir.

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī tarafından yapılan ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesini konu alan bu araştırmada, öncelikle kaynak metin ve onun yazarıyla ilgili bilgiler taranmıştır. Sühreverdī'nin, yaşadığı dönemin siyasetiyle, dinî ve sosyal koşullarıyla ilgisi; hayatı ve temas ettiği kişiler; ait olduğu ve ortaya çıkardığı gelenek hakkında Türkiye'de yapılan çalışmalar, kaynaklarını teşkil eden eserlerle birlikte değerlendirilmiştir. Osmanlı döneminde Sühreverdī'nin biyografisi hakkında ilk bütünlüklü anlatı, Molla Cāmī (öl. 898/1492) üzerinden Yāfiʿī'ye (öl. 768/1367) dayanmakta ve Lāmiʿī Çelebi'nin (öl. 938/1532) Nefeḫātü'l-Üns tercümesi olan Fütūḥu'l-Mücāhidīn adlı eserinde yer almaktadır.[17] Cumhuriyet döneminde ise Sühreverdī biyografilerinin ana kaynaklarının başında ez-Zehebī'nin (öl. 748/1348) Siyeru Aʿlāmi'n-Nübelā'sı gelmektedir. Sühreverdī'nin, yaşadığı dönemde siyasetle ve diyanetle olan ilgisinden dolayı Abbasi Halifesi Nāṣır lidīni'llāh (öl. 622/1225) devrine ve onun politikalarına dair, Türkiye'de yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Bu çalışmada kaynak metinden yapılan alıntılar için ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih ve Tevfîk Alî Vehbe tarafından yapılan neşri kullanılmıştır.[18] Ayrıca ʿAvārifü'l-Maʿārif'in etkileri, etrafında oluşan literatür üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

[17] Abdurrahmân el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*, çev. Lâmi'î Çelebi, thk. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1993), 526-537.
[18] Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih, Tevfîk Alî Vehbe (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2006).

Bu bağlamda öncelikle Kātib Çelebi'nin (öl. 1067/1657) Keşfü'z-Zünūn'da verdiği bilgiler[19] kütüphane katalogları üzerinden tetkik edilmiştir. Keşfü'z-Zünūn'da yer alan tercüme, şerh, haşiye, talik, muhtasar gibi eserlerin ulaşılabilen yazmaları ile varsa haklarında yapılan çalışmalar incelenmiştir. ʿAbdullāh Muḥammed el-Ḥabeşī'nin Cāmiʿu'ş-Şurūḥ ve'l-Ḥavāşī adlı kitabında işaret ettiği eserler de aynı yöntemle taranmıştır.[20] Ulaşılan yazmalar ve eserler üzerine yapılmış her türden çalışmanın incelenmesinden elde edilen bulgular kaydedilmiştir.[21]

Biġavī hakkında bilgi veren ilk kaynak, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Bursalı Meḥmed Ṭāhir'in Osmanlı Müellifleri kitabıdır. Bursalı, verdiği bilgileri Biġavī'nin eserlerinden elde etmiştir. Yalnız onun, esasen başka birine ait olan Esrār-ı Fātiḥa adlı bir tefsir kitabını Biġavī'ye nispet etmesi, sonraki dönemde mütercimin hayatına ilişkin çelişkili bilgilerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu araştırmada Biġavī hakkında Bursalı'nın verdiği bilgilerin teyit edilebilmesi için Esrār-ı Fātiḥa incelenmiş, oradan çıkan biyografik veriler, Biġavī'nin diğer eserlerinde yer alanlarla karşılaştırılmıştır.

Biġavī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, eserin Osmanlı Dönemi'ndeki tek çevirisidir. Eserin doğru okunmuş ve anlaşılmış bir metninin ortaya konulabilmesi amacıyla bünyesinde yazma eser bulunduran kütüphanelerin katalogları taranarak on nüsha tespit edilmiştir. Kaynak metnin meşhur bir eser olması, Biġavī'nin eserine yeni bir ad vermemesi ve tercümenin mukaddimesinin Arapça hamdele ve salvele ile başlaması gibi etkenler yüzünden Biġavī'nin çevirisinin nüshaları kütüphane kataloglarında kaynak metinle karıştırılabilmektedir. Söz gelimi Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu 4646 numarada bulunan nüsha,

[19] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Dersaâdet: Matbaatü'l-Âlem, 1311), 2/139-148.
[20] Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmiu'ş-Şurûh ve'l-Havâşî* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2017), 3/355-357.
[21] Literatürün adı geçen iki eserde yer alan halkaları hakkında bazı yanlış değerlendirmelere işaret edilmiş ve bu değerlendirmeler, eserlerin yazmalarından elde edilen bulgularla düzeltilmiştir. Ayrıca literatürün bu iki eserde adı geçmemiş halkalarının olup olmadığı araştırılmıştır. Ulaşılan eserler, "Eser: ʿAvārifü'l-Maʿārif" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Biġavī'nin tercümesinin bir nüshası olmasına karşın Sühreverdī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif'i olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle kaynak metnin ulaşılabilen nüshaları da incelenmiştir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, eski Türkiye Türkçesi özelliği gösteren dil yadigârlarındandır. Bu bağlamda metnin incelenmesi amacıyla dönemin dil özellikleri üzerine yapılmış çalışmalar kaynak alınmıştır.[22] Üzerinde çalıştığımız metin tercüme olduğundan Osmanlı döneminde tercüme konusu ve tercüme metinler üzerine yapılan araştırmalar da bu çalışmanın önemli kaynaklarındandır.[23] Sadık Yazar'ın *"Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği"* başlıklı doktora tezinin edebiyat araştırmalarında tercüme konusuna ve tercüme metinlere olan ilginin artmasını sağladığı ifade edilebilir. Yalnız bu ilginin dil, din, kültür, bilim tarihi gibi alanlara henüz çok fazla nüfuz etmediği gözlemlenmektedir.

Aḥmed b. Seydī, 'Avārif'i bazı kaynaklardan eklemeler yaparak çevirmiştir. Ekleme yaptığı kaynakların bir kısmını mukaddimede anmıştır. Mütercimin mukaddimede andığı eserler başta olmak üzere başvurduğu diğer kaynaklar araştırılmış; ulaşılan matbu ve yazma eserler incelenmiştir. Ulaşılan kaynakların metinleri ile mütercimin alıntılama, çevirme ve metin içinde konumlandırma durumları tartışılmak kaydıyla, kaynaklar üzerine Türkiyede yapılan çalışmalar da taranarak söz konusu eserlerin Osmanlı yazın hayatı ve ilmiyesindeki tesirleri sorgulanmıştır.

[22] Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019); Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017); Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 52/2 (2004), 99-105.

[23] Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*; Yazar, "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği"; Kenan Özçelik, *Âşık Çelebi Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022); Özçelik, "Âşık Çelebi'nin Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesinde Metodik Uygulamalar"; Hamed Khan, *Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Eserinin Eski Anadolu Türkçesine Çevirileri: Betimleyici Çeviri Kuramları Işığında Karşılaştırmalı Bir İnceleme* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

I. BÖLÜM: ŞİHĀBEDDĪN ES-SÜHREVERDĪ VE ʿAVĀRİFÜ'L-MAʿĀRİF'İ

1.1. Yazar: Şihābeddīn es-Sühreverdī

Ebū Ḥafṣ Şihābeddīn ʿÖmer b. Muḥammed b. ʿAbdillāh el-Ḳureşī el-Bekrī es-Sühreverdī, 1 Şaban 539/27 Ocak 1145 tarihinde İran'ın Irak-ı Acem bölgesinin kuzeybatısında bulunan Cibal eyaletine bağlı Zencan'ın Sühreverd kasabasında dünyaya gelmiştir.[24] Babası Ebū Caʿfer Muḥammed, Bağdat'ta Nizamiye Medresesi'ndeki tahsilinin ardından bir müddet bu medresede müderrislik ve Kasr Camii'nde vaizlik vazifesi gördükten sonra kadı olarak memleketi Sühreverd'e dönmüştür. Yalnız bu görevi sürdürürken bir iftira sonucu öldürülmüştür. Sühreverdī'nin hayatını anlatan Türkçe kaynaklarda bu rivayet babasının idam edildiği yönündedir.[25] Oysa ez-Zehebī'nin (öl. 748/1348), Türkçe literatüre kaynaklık eden Siyeru Aʿlāmi'n-Nübelā adlı eserinde olay şöyle anlatılmaktadır:

> "*İbn Neccār der ki: (Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin) babası Ebū Caʿfer Bağdat'ta Esʿad el-Miyhenī'den fıkıh okumuştur. Onun oğlu bana dedi ki: Ben altı aylıkken babam Sühreverd'de öldürüldü. Bizim beldemizde zalim bir şahne/inzibat âmiri*[26] *vardı, bir topluluk ona suikast düzenlediler ve bu işi kendilerine babamın emrettiğini iddia ettiler. Bunun üzerine öldürülen kişinin gulamları/adamları geldi ve intikam almak için babamı öldürdü. Halk da onların başına toplanarak onları öldürdü ve fitne baş gösterdi. Bunun üzerine sultan halktan dört kişiyi idam etti.*"[27]

---

[24] Kamer-ul Huda, *Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı Eserleri Tarikatı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 32; Adem Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, 2012), 18.

[25] Hasan Kamil Yılmaz, "Şehabeddin es-Sühreverdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/40; Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz (İstanbul: İber Yayınları, 2022), 1/12; Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 17.

[26] Şaḥnelik müessesesi ile ilgili bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "Büyük Selçuklular'da Şahnelik Müessesesi", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler)*, ed. Semiha Nurdan - Muhammed Özler (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 9-28.

[27] Şemsüddîn ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Beşşâr Ma'rûf, Muhyî Hilâl es-Serhân (Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti, 1405/1985), 22/375.

Bu rivayette Sühreverdī'nin babası, öldürülen kişinin gulamları tarafından intikam için öldürülmüştür. Dolayısıyla rivayette idam edildiği bilgisi bulunmamaktadır. Anlatı Ebū Caʿfer'in oğluna ait olduğundan yanlı olabilir. Tabiatıyla şahnenin öldürülmesinde Ebū Caʿfer'in dahlinin olup olmadığı konusu şüpheye açık olmakla birlikte onun yöre halkı nazarındaki saygınlığı ortadadır. Kan davasına benzer bir fitne ortaya çıkınca devlet bu hareketliliği güç kullanarak bastırmıştır. Rivayetteki gulam ile kastedilen, şahnenin askerleri ise ve devleti temsil ediyorlarsa anlatıcının, yani Sühreverdī'nin devleti kötüleme olarak anlaşılabilecek ifadelerden uzak durduğu düşünülebilir.

Babası öldürüldüğünde Sühreverdī'nin henüz altı aylık bir bebek olduğu yönündeki rivayet de bu anlatıya dayanmaktadır. Ẕehebī'nin rivayeti dayandırdığı İbn Neccār el-Baġdādī'nin 643/1245 yılında vefat ettiği düşünüldüğünde yukarıdaki rivayette kendisine babası öldürüldüğünde altı aylık olduğunu söyleyen kişinin Sühreverdī olması makul bir ihtimaldir.

Sühreverdī, ilk tahsilini amcasının gözetiminde almıştır. Amcası Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī; Aḥmed-i Ġazzālī'nin etkisiyle tasavvufa yönelmiş bir sufidir. Onun Ādābü'l-Mürīdīn adlı eseri, âdâb konusunda yazılan ilk kitaplardandır ve yeğeni Sühreverdī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif'i üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur.[28] On altı yaşında amcasının yanında Bağdat'a gelen Sühreverdī, bir yandan Nizamiye Medresesi'nde okurken bir yandan da amcasının Dicle Nehri kıyısında bulunan ribatta verdiği ders ve sohbetlere devam etmiştir. Bu dönemde kelam ilmine ilgi duyduğu sırada amcasının arkadaşı ʿAbdülḳādir-i Geylānī (öl. 561/1166) ile yakınlık kurmuştur. Bu yakınlık Sühreverdī'nin genç yaşlarda tasavvufa olan merakını artırmış olmalıdır. Amcası ve ʿAbdülḳādir-i Geylānī vefat ettikten sonra bir mürşit

[28] Süleyman Uludağ, "Âdâbü'l-Mürîdîn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/337.

bulma arzusuyla seyahatler gerçekleştiren Sühreverdī, Basra'da Ebū Muḥammed el-Baṣrī (öl. 580/1184-5) ile görüşmüş ve bir müddet onun sohbetine katılmıştır. Sonra Basra Körfezi'nde yer alan Abadan'a giderek burada Ebū's-Su'ūd el-Baġdādī'nin sohbetinde bulunmuştur. Burada bulunduğu süre içinde uzun halvetler çıkardığı ifade edilmektedir. 591/1194-5 senesinde tekrar Bağdat'a dönerek amcasının Dicle kıyısındaki tekkesinde irşada başlamıştır.[29]

Sühreverdī'nin Bağdat ve Basra'da bulunduğu dönem, tasavvuf tarihi açısından müesses tarikatların kuruluşuna tesadüf etmektedir. Bu dönemde çeşitli ilim adamlarıyla kurduğu yakınlık, Sühreverdī'ye ileriki yıllarda bölgede bir tanınırlık kazandırmış olmalıdır. Yine onun Bağdat'a döndüğü yıllarda Halife Nāṣır'ın Bağdat'ta fütüvvet erkanı üzere libas giyerek bu teşkilata intisap ettiği bilinmektedir.[30] Devletinin eski siyasî gücünden oldukça uzakta bulunan hatta hilafeti yıkılmaya yüz tutmuş olan Nāṣır, teşkilata katılarak bir yandan resmî bir hüviyet kazandırdığı bu kurumun siyasî desteğini arkasına almayı öte yandan kurumun ticarî ve sosyal alandaki nüfuzunu elde etmeyi amaçlamış olmalıdır.

Halife Nāṣır, teşkilata intisap ettikten sonra arkasına aldığı bu desteği perçinlemek ve teşkilat içindeki müşterekleri artırarak olası anlaşmazlıklara karşı önlem alabilmek amacıyla tüm teşkilat mensuplarınca kabullenilecek ve uyulacak bir nizamnameye ihtiyaç duyuyordu. Merzübâniyye Tekkesi'nde Sühreverdī ile baş başa görüştüğü yönündeki rivayet[31], Halife'nin ihtiyaç duyduğu bu desteği kendisinden talep ettiği yönünde yorumlanabilir. Bu nizamnameyi Sühreverdī'nin kaleme alması, evvelden aralarında büyük bir yakınlık ve aşinalık bulunan tasavvuf ve fütüvveti kaynaştıracak bir girişim; Sühreverdī'nin ilmî ve tasavvufî etkisi ise

[29] el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*, 527-528.
[30] Halife'nin teşkilata hangi yıl dâhil olduğu konusunda bir ittifak yoktur. Bu konuda 578 (1182-3), 583 (1187-8), 590 (1194-5), 599 (1202-3), 601 (1204-5) gibi farklı tarihler verilmektedir. Değerlendime için bkz. Yasemin Sarı Cevelek, "Abbâsîlerde Halife Nâsır-Lidînillâh ve Sonrası Fütüvvet Teşkilatı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 12/5 (2023), 3049-3050.
[31] Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 23.

Halife'ye toplumsal yapıya daha fazla nüfuz etme fırsatı oluşturacak bir adım sayılabilir. Nitekim Sühreverdī'nin, Makber Mahallesi'ndeki vaaz ve irşadı, şehrin tamamında kendisine yönelik büyük bir ilgi uyandırmış, idareci sınıfından bazı kişiler de dâhil olmak üzere müntesiplerinin sayısını artırmıştır.[32] Sühreverdī açısından böyle bir eseri kaleme almak, etkisini yaşadığı coğrafyanın ötesinde pek çok İslam yurdunda genişletmenin bir yolu olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak Halife Nāṣır'ın önderliğinde Sühreverdī'nin ortaya koyduğu yeni fütüvvet doktrini hem fütüvvet hem de Abbâsî hilafeti açısından olumlu bir etki yaratmıştır. Öyle ki yıkılmaya yüz tutmuş bir hilafetin temsilcisi olan Nāṣır, bu teşkilatın dinî ve toplumsal gücünden yararlanarak hilafetine adeta yeni bir ruh kazandırmıştır.[33]

Sühreverdī'nin yazdığı Fütüvvetnāme aynı konuda sonraki yıllarda yazılacak olan eserlere kaynaklık etmiştir. Sonraki fütüvvetname yazarları, onun ʿAvārifü'l-Maʿārif'inden de büyük ölçüde beslenmişlerdir. Dolayısıyla fütüvvet ve tasavvuf arasındaki kaynaşmada Sühreverdī'nin telifçiliğinin önemli bir etkisi olmuştur.[34]

Yaşadığı devrin devlet adamlarıyla kurduğu iyi ilişkiler neticesinde Sühreverdī; Nâsıriyye, Bistâmiyye, Me'mûniyye gibi tekkelerin şeyhliğini de uhdesinde bulunduracak biçimde Şeyḫu'ş-Şuyūḫ unvanını almıştır. Bu unvan, kendisine yeni tekkelerin kurulmasına öncülük ve/veya tanıklık ettiği, tasavvufî hayatın merkezinde bulunmak ve akışını derinden etkilemek gibi müstesna bir kabiliyet kazandırmış olmalıdır. Halifenin fütüvvet siyasetini şekillendirmesi de onun sosyal yaşamdaki etkisini bütün bütün artırmıştır. Süherverdī'nin verimli ve üretken bir çağında Abbâsî idaresinin, Telbīsü'l-İblīs adlı eserinde Sünnî olmayan fırkalarla birlikte pek çok sufiyi de eleştiren İbn Cevzī'ye (öl. 597/1201) tanıdığı büyük desteği

[32] Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 21-22.
[33] Fatih Güzel, "Fütüvvet Tarihinde Bir Dönüm Noktası: Halife Nâsır Lidinillâh'ın Fütüvveti Tanzimi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 104 (2022), 450.
[34] Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 21-22.

kesip din politikasında radikal sayılabilecek bir dönüşüm yaşaması da ona geniş bir etki alanı açmış olmalıdır.[35]

Etkili bir hatip olarak hilafet merkeziyle olan bağ, Sühreverdī'nin diplomatik görevler almasını da sağlamıştır. Bu meyanda Nāṣır, onu çevre otoritelerle arasında elçi olarak görevlendirmiştir.[36] Bu vesileyle çeşitli başkentlerde bulunan Sühreverdī, gittiği yerlerde ilim ve tasavvuf çevrelerinden pek çok kişiyle yakınlık kurmuştur. Tüm bu deneyimlerin, onun tasavvufî hayatın muhtelif coğrafyalardaki türlü dinamiklerini gözlemlemesine olanak tanıdığı ve tabiatında bir telifçilik eğilimi yarattığı düşünülebilir. ʿAvārif'teki şu cümleler bu durumu tanıklamaktadır:

> "İmdi bu bir rüsūmdur ki bunları fuḳarāʾ-i Ḫorāsān ve fuḳarāʾ-i Rūm müstaḥsen görüp dururlar. Evet, ekṣer-i fuḳarāʾ-i ʿIrāḳ ve fuḳarāʾ-i Şām ve fuḳarāʾ-i Maġrib bu rüsūma iʿtibār itmezler… İmdi ṣaḥīḥ söz oldur kim şol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet ider aña inkār itmemek gerek. Zīrā ki bu rüsūm şerīʿate muḫālif degüldür ve şerʿden buña inkār ider hīç nesne yoḳdur. Belki bu rüsūm gökcek edeblerdür. Ammā şol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet itmez aña daḫı inkār itmek olmaz. Zīrā ki şerīʿatde bunları riʿāyet itmek vācib degüldür ve mendūb daḫı degüldür. Evet, lāyıḳ budur ki bir nesneye ki şerīʿat inkār itmeye aña inkār itmek olmaz mā-dām ki şerīʿatde ol münker olmaya." (175a)[37]

Görüldüğü gibi Sühreverdi, farklı coğrafyalarda gelişen ve benimsenen dinamikleri mukayese ederek farklı görüşleri telif eden bir bakış açısı geliştirmektedir. Eserlerinin bir düşünce sistematiğinden ziyade tekkelerde yaşanmakta olan pratiklerin Sünnî bir yorumla

[35] Kamer-ul Huda, *Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı Eserleri Tarikatı*, 70.
[36] Diplomatik seyahatleriyle ilgili bkz. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/36-40.
[37] Kaynak metinde Rūm yerinde Cebel vardır. bkz. es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/152.

nizama bağlanması biçimindeki görünümü, Sühreverdī'nin din ve devlet işlerinde aldığı aktif görevler sayesinde edindiği bu deneyimlere bağlanabilir.

Hac ibadeti için 628 (1231-2) senesinde Mekke'ye giden Sühreverdī, burada İbn Fārıż (öl. 632/1235) ile tanışmıştır.[38] Mekke'de onun oğullarının da aralarında bulunduğu pek çok sufiye hırka giydirdiği rivayet edilmektedir.[39] ʿAvārifü'l-Maʿārif'te de etraflı biçimde işlediği hırka giydirme konusu, Sühreverdī'nin tesirini genişleten yaklaşımlarından biri sayılabilir. Zira çeşitli vesilelerle karşılaştığı pek çok isme hırka giydirerek onlar üzerinde bir hatıra ve iz bırakmıştır. Bu tutumun, Sühreverdiyye'nin yaygınlaşmasında az ya da çok etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim İmām Yāfiʿī, Sühreverdī biyografisinde bazı şeyhlerin, hırka giydirme geleneğinin Sühreverdī ile başladığı görüşünde olduklarını kaydetmektedir.[40]

Şihābedīn es-Sühreverdī yaşadığı dönem ve seyahatleri itibarıyla pek çok sufiyle temasta bulunmuştur. Ḥarīrīzāde, Sühreverdī'nin İbn ʿArabī ile bir kez Mekke'de görüştüğünü ancak konuşmadan ayrıldıklarını kaydetmektedir. Bu anlatıya göre görüşmeden sonra Sühreverdī'ye İbn ʿArabī hakkındaki görüşü sorulduğunda "dalgalı, nihayetsiz bir deniz" şeklinde tarif etmiş; İbn ʿArabī ise Sühreverdī'yi "baştan ayağa sünnetle dolu bir adam" olarak nitelendirmiştir.[41]

---

[38] Bu görüşmenin Sühreverdī'nin şiirde, özellikle aşkı simgeleyen şarapla ilişkili motiflerde İbn Fārıż'dan büyük ölçüde beslenmesine zemin hazırladığı ifade edilmektedir. bkz. Muhammed Mustafâ el-Hilmî, *İbn Fârız Sultânu'l-Âşıkîn* (Kahire: Vizâratü's-Sekâfeti ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, 1963), 170-172. İbn Ḫallikān'ın, İbn Fārıż biyografisinde *"(Divanındaki şiirlerinde) sufilerin yollarından beslenen zarif bir üslubu vardır"* değerlendirmesi bu hükmü desteklemektedir. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1971), 3/454.

[39] Ebû Muhammed Abdullāh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân*, thk. Halil el-Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), 4/62.

[40] Bu hüküm sözü edilen kaynaktaki "**ve ileyhi yerciʿu baʿḍu şuyūḫinā fī-lebsi'l-ḫırḳati ve baʿḍuhum yerciʿu ilā'ş-Şeyḫ ʿAbdi'l-Ḳādir**" cümlesinin hırka giydirme işinin merciine delalet ettiği yönündeki kabulümüze dayanmaktadır. el-Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân*, 4/65.

[41] Harîrîzâde Mehmed Kemâleddîn el-İstanbulî, *Tibyânu Vesâ'ili'l-Hakâ'ik fî Beyâni Selâsili't-Tarâ'ik*, Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Koleksiyonu/00431, 149a-b.
Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz, Sühreverdī ile İbn ʿArabī arasındaki yakınlığı ayrıca ʿAbdülḳādir el-Geylānī ile ilişkilendirmektedir. Zira İbn ʿArabī'nin tarikat nisbeti Geylānī'ye uzanmaktadır. Sühreverdī ise amcasının dostu olması dolayısıyla onunla görüşmüş ve ondan tasavvufî anlamda etkilenmiştir. Bkz. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/42.

Ömrünün son döneminde görme duyusunu yitirdiği rivayet edilen Sühreverdī, ölümüne kadar Cuma vaazlarını sürdürmüştür. 1 Muharrem 632'de (26 Eylül 1234) vefat etmiştir. Vefatının ardından oğlu Ebū Caʿfer ʿİmādüddīn Muḥammed b. ʿÖmer es-Sühreverdī (öl. 655/1257) babasının çizgisini devam ettirmiştir.

1.2. Eser: ʿAvārifü'l-Maʿārif

Kütüphane kataloglarında ve Sühreverdī ile ilgili çalışmalarda ona nispet edilen çok sayıda eser bulunmaktadır. Bunun yanında isim benzerliğinden dolayı kaynaklarda veya kataloglarda onun olmadığı hâlde kendisine nispet edilen eserler de vardır.[42] Bunlar dışında Sührevredī'ye aidiyeti kabul edilen otuz eser bulunmaktadır.[43] En meşhur eseri ise ʿAvārifü'l-Maʿārif'tir.[44]

ʿAvārifü'l-Maʿārif, altmış üç bâbtan oluşmaktadır. Eserde Sehl et-Tüsterī (öl. 283/896), Ebū Naṣr es-Serrāc (öl. 378/988), Ebū Ṭālib el-Mekkī (öl. 386/996), ʿAbdülkerīm el-Ḳuşeyrī (öl. 465/1072), Ebū Ḥāmid el-Ġazzālī (öl. 505/1111) gibi kendisinden önceki sufi müelliflerin etkisi mevcuttur.[45] Sühreverdī, özellikle Cüneyd-i Baġdādī'nin (öl. 297/909) gölgesinde cereyan eden Sünnî tasavvufun düşünsel zemininin ötesinde sufilerin sosyal yaşamlarını düzenleyen prensipleri temellendirmesiyle benzerlerinden ayırt edilebilir. ʿAvārif'i ayrıcalıklı kılan noktalardan biri, ilahi aşk merkezli tasavvufî söylemin ötesinde Sünnîlik merkezli orta yolu vurgulayan bir anlatıma sahip olmasıdır. Yazıldığı dönemle ilişkilendirildiğinde eser, şeriat ve tasavvuf arasında açılan mesafeyi kapatarak bu iki yaşayış biçimini birleştirmeyi

[42] Yanlış atfedilen eserler üzerine bir değerlendirme için bkz. Adem Çatak, "Şihabüddin Ebû Hafs Ömer B. Muhammed es-Sühreverdî ile Şihabüddin Yahya B. Habeş es-Sühreverdî'nin Eserlerinin Karıştırılması Üzerine", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 63-81.
[43] Çatak, *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 32.
[44] Biyografi yazarlarının da Sühreverdī anlatılarını ʿAvārif üzerinden kurabildikleri görülmektedir. Söz gelimi İbn Ḫallikān, temas ettiği bazı isimleri andıktan sonra "(Sühreverdī'nin) güzel eserleri vardır. Onlardan biri ʿAvārifü'l-Maʿārif'tir" diyerek eserin içindeki bazı beyitleri alıntılamıştır. Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân*, 3/446-447.
[45] Tan, "Avârifü'l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı", 689-690.

hedeflemektedir ki bu tutum aynı zamanda Sühreverdī'nin Abbâsî idaresinin dinî-siyasi politikalarına getirdiği orta yolcu ve birleştirici formüle işaret etmektedir.[46] Eserde yer alan sufi, Melametî, Kalenderî zümrelerine ilişkin değerlendirmeler ile ribatlardaki yaşantıyı düzenleyen ilkeler; tıpkı fütüvvet çalışmalarında olduğu gibi, devrinde yaşamakta olan dinî kültürel dinamikleri, müesses tasavvufun bir parçası hâline getirerek bir nizama bağlama girişimi olarak okunabilir. Öte yandan Sühreverdī'nin muhaddis-sufi kimliğinin, tasavvuf yolunun meşruiyet sınırları içinde yer alması açısından olumlu bir etkisinin olduğu da kaydedilmiştir.[47]

Yazıldığı dönemden başlamak üzere özellikle Sühreverdiyye tarikatı ve kollarının müntesipleri elinde ʿAvārifü'l-Maʿārif icazet yoluyla okunmuştur.[48] Taşköprülüzāde, Sühreverdiyye'nin kolu olan Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddīn el-Ḫāfī'nin, Zeyniyye ricalinden Abdurraḥīm b. el-Emīr ʿAzīz el-Merzifonī'ye (öl. 850/1446 [?]) ʿAvārifü'l-Maʿārif'in tamamını okutması için icazet verdiğini kaydetmektedir.[49] Lāmiʿī Çelebi Nefeḥātü'l-Üns tercümesinde bu icazetnamenin metnine yer vermiştir. Metne göre icazetname, 832/1428-9 senesinde Herat'ta kaleme alınmıştır.[50] Ḫāfī'nin ʿAbdullaṭīf el-Ḳudsī'ye (öl. 856/1452) de ʿAvārif icazeti verdiği bilinmektedir.[51] Sühreverdiyye ricalinden Şeyḫ ʿİzzeddīn Maḥmūd el-Kāşī'nin de bazı müritlerine ʿAvārifü'l-Maʿārif'i okutma icazeti verdiği kaydedilmektedir. Bu icazetlerden biri ʿAbduraḥmān b. Büzġaş (öl. 716/1316) ile onun babası ve tarikatın Büzgaşiyye

[46] Kamer-ul Huda, *Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı Eserleri Tarikatı*, 70-71.
[47] Cebecioğlu, "Avârifü'l-Maârif", 243.
[48] Hicrî 8. asrın sonuna kadar Hint Alt Kıtasındaki icazetler hakkında bilgi için bkz. Arif Naushahi, "Hint Alt Kıtası'nda Avârifü'l-Ma'ârif", çev. Ayşenur Aydınlı, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/12 (2020), 162-170.
[49] Taşkörülüzâde Ahmed Efendi, *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muhammet Hekimoğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 127-128.
[50] el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*, 553-555.
[51] Abdürrezzak Tek, *Abdüllatîf Kudsî Hayatı, Eserleri ve Görüşleri* (Bursa: Emin Yayınları, 2007), 307. İcazet metni için bkz. Zeynüddin el-Hâfî, *İcâzetnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi/01019-003, 29a-31a.

kolunun kurucusu Necībüddīn ʿAlī b. Büzġaş eş-Şīrāzī (öl. 678/1279) üzerinden Sühreverdī'ye ulaşmaktadır.[52]

Kaleme alındığı dönemden bugüne etkilediği ve alıntılandığı çok sayıda eserin yanında tercüme, şerh, haşiye ve ihtisar gibi yazın türleriyle ʿAvārifü'l-Maʿārif etrafında geniş bir literatür oluşmuştur.[53] Bu literatürün halkaları Sühreverdiyye tarikatının ve kollarının yayılım coğrafyasında yoğunlaşmaktadır.[54]

Eserin Farsçaya ilk tercümesi, Sühreverdiyye'nin Hint Alt Kıtası'ndaki kurucu ismi Bahā'eddīn Zekeriyyā Multānī'nin (öl. 666/1267) müridi Ḳāsım Dāvūd tarafından yapılmıştır. Tercüme tarihinin 642/1244-5 olduğu düşünülmektedir. Bu durumda tercüme Sühreverdī'nin vefatından on yıl sonra yapılmıştır. Ḳāsım Dāvūd bu çeviriyi, Multan Valisi Tāceddīn Ebū Bekr'in talebi ve şeyhi Multānī'nin işaretiyle kaleme almıştır.[55] Ḳāsım Dāvūd'un ayrıca Sultan Ġıyāseddīn Balaban'a (öl. 686/1287) takdim ettiği el-Fetāvā'l-Ġıyāsiyye adlı bir fetva kitabı da vardır. Bu eser, bölgedeki Hanefî gelenek açısından kaynak değerindedir.[56]

ʿAvārif'ül-Maʿārif'in Farsçaya diğer çevirisi Ebū Manṣūr Iṣfahānī (öl. 710/1310-1) tarafından 665/1266-7 yılında yapılmıştır. Ebū Manṣūr'un, Sühreverdiyye'nin İlhanlılar devri Irak-ı Acem bölgesindeki etkili şeyhlerinden ʿAbdüsselām Kāmevī'nin müridi olduğu ve

[52] el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*, 535-536.
[53] Literatürün genel bir tanıtımı için bkz. el-Habeşî, *Câmiu'ş-Şurûh ve'l-Havâşî*, 3/355-357.
[54] Tarikatın gelişim safhası ve yayıldığı coğrafyaya ilişkin bkz. Aydınlı, *Sühreverdiyye Bâbürler Öncesi Hint Alt Kıtası'nda Bir Tasavvuf Yolu*, 23-29.; Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 11-14.; Reşat Öngören, "Sühreverdiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/42-45. Ayrıca Hint-Alt Kıtasında eser etrafında oluşmuş literatür ve aynı coğrafyada etkilediği eserler için bkz. Ayşenur Aydınlı - Necdet Tosun, "Hind Alt Kıtası Sühreverdiyye Literatürü (XIII-XV. Yüzyıl)", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 25/49 (2022), 55-91.
[55] Şihâbeddîn es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, thk. Kâsım Ensârî, çev. Ebû Mansûr Abdü'l-Mü'min-i Isfahânî (Tahran: Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1364), 64-65.
[56] Adem Çiftçi, "Hanefî Fetva Geleneğinin Önemli Bir Halkası el-Fetâva'l-Gıyâsiyye", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 35 (2020), 538.

tercümesini şeyhine sunduğu kaydedilmektedir.[57] Eseri neşreden Kâsım Ensârî, bu tercümenin ʿAvārif'in ilk tam tercümesi olduğu kanaatindedir.[58] Oysa altmış üç bâbın tamamını içermekle birlikte, incelediğimiz kadarıyla metin yaklaşık üçte iki oranında eksiktir. Mütercim, metindeki manzumeleri manzum olarak çevirmekten başka esere Tāceddīn-i Eşnehī, Senā'ī, Seyyid Ḥasan Ġaznevī, Ṣadreddīn-i Eşnehī, Firdevsī ve Necmeddīn Rāzī gibi şairlerin şiirlerinden toplamda yüzden artık beyit ilave ederek edebî bir üslup oluşturmuştur.[59] Ebū Manṣūr, eklediği beyitlerin sahibini genellikle metinde anmaktadır. Eserin 9 Muharrem 916/18 Nisan 1510 tarihinde Muḥammed b. Aḥmed el-Kirmānī tarafından istinsah edilerek Sultan II. Bayezid'e sunulmuş bir nüshası, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir[60]. Osmanlı Sultanının ve Anadolu'da bazı tekkelerin kütüphanelerine girmiş bir eserdir.[61]

ʿAvārifü'l-Maʿārif'in diğer Farsça çevirisi, Ẓahīreddīn ʿAbdurraḥmān b. ʿAlī b. Büzġaş Şīrāzī'ye (öl. 710/1311) aittir.[62] Ẓahīreddīn, Sühreverdiyye tarikatının Büzġaşiyye kolunun kurucusu olan Necībüddīn ʿAlī b. Büzġaş'ın (öl. 678/1279) oğlu ve halifesidir. Necībüddīn ise

[57] es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 37. Kāmevī'nin hayatı, faaliyetleri ve mütercimle ilgisi için ayrıca bkz. Muhammed Meşhedî Nûşâbâdî, "Abdüsselâm Kâmevî: Şeyhu'l-Meşâyıh-ı Sühreverdiyye der-Irâk-ı Acem, Yezd u Kirmân", *Mecelle-i Edyân u İrfân* 52/1 (2019), 119-131.
[58] es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 34.
[59] es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 41.
[60]İsmâîl b. Abdülmü'min b. İsmâil b. Abdülcelil b. Ebî Mensur Mâşâze, *Tercemetü Avârifi'l-Ma'ârif*, Nuruosmaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu/02320.
[61] Eserin Türkiye kütüphanelerindeki incelediğimiz diğer nüshaları şunlardır:
Şihâbüddin es-Sühreverdî, *Terceme-i Avârifi'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi Turhan Valide Sultan/00179. nüshası, Turhan Valide Sultan'ın mührünü taşımaktadır. 15 Recep 851/26 Eylül 1447 tarihinde istinsah edilmiştir.
İsmâîl b. Abdülmü'min b. İsmâil b. Abdülcelil b. Ebî Mensur Mâşâze, *Terceme-i Avârifi'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi Murad Buhari/00189. nüshasında Şeyḫ Murād Buḫārī'nin (öl. 1132/1720) mührü ile Murad Buhârî Dergahı meşihatinde iken 1294/1877 yılında vefat eden Seyyid Süleymān Belḫī'nin vefat tarihi, onun torunu Burhān-ı Belḫīzāde Aḥmed ʿĪsā'nın doğumu için yazılmış bir tarih beyti ve doğum tarihi (3 Zilkade 1319/11 Şubat 1902) ve yine aynı aileden birkaç kişinin vefat tarihleri bulunmaktadır. Nüshanın istinsah tarihi Zilkade 799/Temmuz/Ağustos 1397'dir. Nüsha üzerinde izleri bulunan Murād-ı Buḫārī 1092/1681, Süleymān Belḫī ise 1278/1861 yılında Bağdat'tan İstanbul'a gelmiştir. Adı geçen kişiler hakkında bilgi için bkz. Halil İbrahim Şimşek, "Murad Buhârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/185-187; Yusuf Öz, "Burhaneddin Belhî ve Türkçe Mektupları", *Edebiyat Dergisi* 15 (2006), 203-224.
İsmâ'il b. Abdülmü'min Ebu Mansur, *Tercemetü Avârifi'l-Ma'ârif*, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi Hasan Paşa Yazma 814. nüshası 22 Cemazeyilevvel 1297/2 Mayıs 1880 tarihinde istinsah edilmiştir. Nüshaların istinsah tarihlerine nazaran eserin Osmanlı ilim dünyasındaki etkisinin uzun süre devam ettiği söylenebilir.
[62] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Dersaâdet: Matbaatü'l-Âlem, 1311), 2/139.

Bağdat'ta Sühreverdī'nin hizmetinde bulunmuş ve şeyhinden başta ʿAvārif olmak üzere birçok eseri okutma icazeti alarak irşad kasdıyla Şiraz'a yerleşmiştir.[63] Nefeḥātü'l-Üns'te anlatıldığına göre Sühreverdī, Necībüddīn'e oğlu için kendi hırkasından bir parça göndermiş, Ẓahīreddīn doğunca bu hırka parçasına sarılmıştır.[64] Ẓahīreddīn, tarikat erbabından bir grubun talebi üzerine yaptığı tercümeyi, Maʿārifü'l-ʿAvārif fī-Tercemeti'l-ʿAvārifi'l-Maʿārif diye adlandırmıştır. Mütercim eseri kelimesi kelimesine çevirdikten sonra ayrıca bir şerh de eklemeyi planladıysa da buna ömrü vefa etmemiştir.[65] Onun torunlarından Ṣadruddīn Cüneyd (öl. 791/1388-9) bu tercümeye bir zeyl kaleme alarak eseri dedesinin planladığı biçimde tamamlamıştır. Cüneyd kitabına Ẕeyl-i Maʿārifü'l-ʿAvārif adını vermiştir.[66] Eserin yazılış tarihi ise incelediğimiz bir nüshada 1 Recep 776/6 Aralık 1374[67], diğer bir nüshada ise 1 Recep 786/19 Ağustos 1384[68] şeklindedir.

Füruğ Fercam, Ebū Manṣūr ve Ẓahīreddīn ʿAbdurraḥmān'ın çevirilerini mukayese ettiği makalesinde Ẓahīreddīn'in çevirisinin, kaynak metnin düşünsel ve dilsel özelliklerini kendi döneminde belirli bir okuyucu kitlesine mümkün olabilecek en düzenli biçimde sunan tutarlı bir üsluba sahip bulunduğu; Ebū Manṣūr'un metninin ise bu tercüme tutarlılığından uzak, bir tür özet ve edebî yönden zenginleştirilmiş bir uyarlama olduğu kanaatini paylaşmaktadır.[69]

[63] Reşat Öngören, "Necîbüddin b. Büzgaş", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/489.
[64] el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*, 532.
[65] Ümîd Sürûrî, "Tercüme-yi Avârifü'l-Ma'ârif ez-Zahîrüddîn Abdurrahmân Şîrâzî", *Peyâm-ı Bahâristân* 25 (2015), 110.
[66] Cüneyd b. Fazlullah b. Abdurrahman, *Şerhu Avârifü'l-Ma'ârif*, Atıf Efendi Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu/01437, 3a-3b. Bu nüsha 10 Zilkade 1003/17 Temmuz 1595 tarihinde istinsah edilmiştir.
[67] Cüneyd b. Fazlullah b. Abdurrahman, *Zeylü'l-Ma'ârif fî Tercemeti'l-Avârif*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi/00287, 102a. Bu nüshada yaprak numaraları a yüzünde değil b yüzünde bulunmaktadır.
[68] Cüneyd b. Fazlullah b. Abdurrahman, *Şerhu Avârifü'l-Ma'ârif*, Atıf Efendi Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu/01437, 146b.
[69] Füruğ Fercam, "Mukâyese-i Sâhtâriyy-i Ma'ârifü'l-Avârif Eser-i Abdurrahmân Büzguş Şîrâzî bâ-Terceme-i Avârifü'l-Ma'ârif Eser-i Ebû Mansûr Abdurrahmân Isfahânî", *Edeb-i Fârisî* 9/1 (1398/1982), 257-259.

Muḥibbüddīn eṭ-Ṭaberī (öl. 694/1295) ʿAvārifü'l-Maʿārif'e bir muhtasar kaleme almıştır.[70] Eserin adı Ġurerü'l-Leṭā'if Muḫtaṣaru ʿAvārifi'l-Maʿārif'tir. 5 Şevval 660/23 Ağustos 1262 tarihinde tamamlanmıştır.[71]

Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ṭaberī'ye nispet edilen bir ʿAvārifü'l-Maʿārif muhtasarı nüshası varsa da bu nispet yanlıştır. Nüshada adını tespit edemediğimiz bir müellif bu eseri okuyanlara kolaylık olması maksadıyla icaz ve ihtisarla otuz üç bâb olarak yazdığını/ihtisar ettiğini ifade etmektedir. Eseri iki tasarrufla kısaltmıştır. Bunlardan ilki bâbların seyreltilmesidir. Zira eserin bazı bâblarını tamamen kaldırmıştır. Söz gelimi sufilerin hâllerinden yollarının çeşitliliğinden söz eden beşinci bâb ve sufilerden olmamakla birlikte sufi sanılanlar hakkındaki dokuzuncu bâb muhtasarda bulunmamaktadır. İhtisar işleminin ikinci yolu ise takip eden konulardaki bazı bâbların gruplandırılarak birleştirilmesidir. Söz gelimi mutasavvıf ve müteşebbihlerin anlatıldığı yedinci bâb ile Melamî ve Kalenderîlerin anlatıldığı sekizinci bâb muhtasarda "fi'l-mutaṣavvıf ve'l-müteşebbih ve'l-melāmetiyyi ve'l-ḳalenderi" başlıklı bir bölüm olarak yer almaktadır. Müellif bâbları yeniden adlandırmamış yalnız birleştirme veya atlama tasarrufunda bulunmuştur. Bâb sayısı böylece otuz üçe indirildikten sonra rivayet senetleri, çoğu kez şiirler, rivayetlerin ardından gelen şerh niteliğindeki açıklamalar da metinden çıkarılmıştır.[72]

ʿAvārif'i ihtisar eden bir diğer isim Yemen merkezli Sünnî bir tarikat olan Bā ʿAlevī ailesine mensup Muḥammed b. Zeyn b. Sumayṭ'tır[73] (öl. 1172/1758). Muḥammed b. Zeyn eseri nakillerin kaynaklarını hazfetmek, rivayetlerin senedlerini metinden çıkarmak, açıklamaları

[70] İbrahim Hatiboğlu, "Muhibbüddîn et-Taberî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 31/39.
[71] Muhibbüddin et-Taberî, *Gurerü'l-Letâ'if Muhtasaru Avârifi'l-Ma'ârif*, Mahtûtâtu Câm'iati'l-Melik Su'ûd/320, 173b.
[72] Muhibbuddin et-Taberî, *Muhtasaru Avârifi'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye/01028-002.
[73] Tarikat hakkında bilgi için bkz. Sâmî es-Sakkâr, "Bâ Alevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/355-357; Semih Bekçi, "Yemen Merkezli Bâ Alevî Tarikatının Endonezya'da Dinî ve Siyasi Etkileri", *Ortadoğu ve Göç Dergisi* 10/20 (2020), 379-400.

kısaltmak suretiyle ihtisar etmiştir. Ayrıca konunun akışına göre başlıkları artırarak eseri küçük hacimli doksan bir parçaya bölmüş, bu bölümleri faṣl diye adlandırmıştır. Eserin genel kompozisyonunda takdim-tehirler de yapmıştır.[74]

Seyyid Şerīf el-Cürcānī'nin (öl. 816/1413) ʿAvārifü'l-Maʿārif üzerine bir ta'lik yazdığı ifade edilmektedir.[75] Ḳāsım b. Ḳuṭluboġa'nın (öl. 879/1474) da eserin hadislerini tahric ettiği bir eserinden söz edilmektedir.[76] ʿAvārif'in hadislerinin tahrici ayrıca Şâzeliyye tarikatına mensup Faslı hadis âlimi Ebū'l-Feyż Aḥmed b. Muḥammed b. eṣ-Ṣıddīḳ el-Ġumārī el-Maġribī (öl. 1960) tarafından da yapılmıştır. Müellif, ʿAvārif'te yer alan hadisleri yer aldığı bâblara göre sıralayarak tahric ettiği eserini ʿAvāṭıfu'l-Leṭāʾif fī-Eḥādīṯi ʿAvārifi'l-Maʿārif diye adlandırmıştır.[77]

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bir mecmua içinde biri Tefsīru Ḫuṭbeti ʿAvārifi'l-Maʿārif[78] diğeri Ḥāşiye-i Dībāce-i ʿAvārifü'l-Maʿārif[79] adıyla kaydedilmiş iki eser bulunmaktadır. Yazmanın zahriyesinde ilk eserin adının yanında "li'l-Yaʿḳūbī raḥimehu'llāhu Teʿālā" yazılıdır. Yalnız yazmanın 1b-3b sayfaları arasında bulunan metin ʿAvārifü'l-Maʿārif mukaddimesinin bâb başlıklarına kadar olan kısmının aynısıdır.[80] Ḥāşiye-i Dībāce-i ʿAvārifü'l-Maʿārif ise eserin mukaddimesi üzerine yazılmış yer yer kapsamlı açıklamalar içeren bir metindir. Mecmuanın sonunda bulunan istinsah kaydına göre bu mecmua, et-Tebrīzī diye

[74] el-Habîb Muhammed b. Zeyd b. Sumayt Bâ Alevî, *ed-Dürerü ve'l-Letâ'if fî'htisâri Avârifi'l-Ma'ârif*, thk. Hamdullah Hafız es-Sakati (Amman: Dâru'l-Feth, 2006), 17.
[75] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, 1311, 2/139; Süleyman Uludağ, "Avârifü'l-Maârif", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/110; Sadreddin Gümüş, "Seyyid Şerîf el-Cürcânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/136.
[76] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, 1311, 2/139; Uludağ, "Avârifü'l-Maârif", 4/110.
[77] Ebu'l-Feyz İbnü's-Sıddîk, *Avâtıfu'l-Letâ'if fî-Ehâdîsi Avârifi'l-Ma'ârif*, thk. Mahmûd Saîd Memdûh (Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 2001), 3.
[78] *Haşiye-i Dibace-i Avarifu'l-Maarif*, Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm/02572-003, 1b-3b.
[79] *Haşiye-i Dibace-i Avarifu'l-Maarif*, Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm/02572-003, 4b-16a.
[80] Mukaddime için bkz. es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/10-11.

bilinen ʿAlī b. Muḥammed b. Ebī Bekr es-Sāvī tarafından 14 Muharrem 707/16 Temmuz 1307 tarihinde Şam'da istinsah edilmiştir.[81]

Kātib Çelebi, Erşed b. Aḥmed el-Bursevī isimli bir müellifin İrşādü'ṭ-Ṭālibīn fī-Şerḥi Veṣāyā'l-Mühtedīn adlı kitabında Şeyḫ Şihābeddīn'in ʿAvārif'teki tavsiyelerini şerh ettiğini kaydetmektedir.[82] Ancak bu eser, Sühreverdī'nin oğluna vasiyetlerini içeren el-Veṣāyā[83] adlı risalenin Arapça bir şerhidir. Müellif; Sühreverdī'nin vasiyetlerini bir risale olarak topladığını görünce bazı hadisleri, sahabe, tabiîn, şeyhler ve ilim adamlarının kavillerini eklemek suretiyle onu şerh etmek istediğini, bu eseri Kütüb-i Sitte, İḥyā'u ʿUlūmi'd-Dīn, Maʿālimü't-Tenzīl, Nihāyetü'l-Beyān, er-Risāletü'l-Ḳuşeyriyye gibi kitaplardan yararlanarak genişlettiğini ve ona İrşādü'ṭ-Ṭālibīn fī-Şerḥi Veṣāyā'l-Mühtedīn adını taktığını ifade etmektedir.[84]

Zeynüddīn el-Ḫāfī (öl. 838/1435) ʿAvārifü'l-Maʿārif'e bir haşiye yazmıştır.[85] Eserini Rebîulâhir 826/Mart-Nisan 1423 tarihinde Devrişabad'da tamamlayan Ḫāfī, tahşiye sebebinin ʿAvārif'teki bazı sözleri açıklamak, anlayışı ölçüsünde bazı kelimeleri şerh etmek olduğunu ifade etmiştir.[86] Altmış üç bâbın içinden seçilen kelimelerin açıklandığı eser, yine altmış üç bâb biçiminde kaynak metinle aynı düzende kaleme alınmıştır.

Sühreverdī hayattayken başlayan ʿAvārif okuma geleneği, daha önce zikredildiği gibi, Zeynüddīn el-Ḫāfī'nin ʿAbdullaṭīf-i Ḳudsī'ye verdiği icazetle Anadolu'ya taşınmıştı. Ayrıca Osmanlı Dönemi boyunca Ḳudsī, Şihābeddīn-i Sivāsī (öl. 860/1456), Pīrī Ḫalīfe (öl. 864/1460), Mevlā Musannifek (öl. 875/1470) gibi Zeyniyye mensuplarının eserlerinde ʿAvārif bir kaynak

[81] *Haşiye-i Dibace-i Avarifu'l-Maarif*, Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm/02572-003, 175a.
[82] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Dersaâdet: Matbaatü'l-Âlem, 1311), 1/347-348.
[83] Şihâbeddîn es-Sühreverdî, *el-Vesâyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi/02310-004, 49a-51a.
[84] Erşed b. Ahmed el-Bursevî, *İrşâdü't-Tâlibîn fî Şerhi Vesâya'l-Mühtedîn*, Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1472/1, 2a.
[85] Reşat Öngören, "Zeynüddin el-Hâfî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/377.
[86] Zeynüddin el-Hâfî, *Hâşiye fi't-Tasavvuf*, Manisa İl Halk Kütüphanesi/1156, 92b.

durumunda bulunmaktaydı. Yine Sühreverdiyye ile hem soy hem silsile bağlantısı olan Akşemseddin'in (öl. 863/1459) esere yaptığı atıflar, dönemin yazın hayatındaki etkini göstermesi açısından önemlidir. ʿAvārif'ten kaynak olarak yararlanan ve ona atıflar yapan müellifler arasında İsmāʿīl Rusūḫī Anḳaravī (öl. 1041/1631) ve İsmāʿīl Ḥaḳḳī Bursevī (öl. 1137/1725) de zikredilebilir.[87] Eserin Osmanlı eğitim ve yazın hayatındaki dolaşımını gösteren bir nokta da nüshalarının Osmanlı coğrafyasındaki yaygınlığıdır.

ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Türkçeye intikali ilk kez Zeyniyye tarikatından Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin çevirisiyle gerçekleşmiştir. Osmanlı Döneminde Biġavī'den başka iki çevirisinin daha bulunduğu rivayet edilse de bu doğru değildir.

Kātib Çelebi ʿAvārif'in el-ʿĀrifī tarafından Türkçeye çevrildiğini kaydetmektedir.[88] Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3149 numarada kayıtlı eserin yazarı katalogda ʿĀrifī olarak gösterilmişse de bu yazma, Biġavī tercümesinin nüshalarından biridir.

Muhammet Nalbant "Ârifî'nin Kenzu'r-rumûz Adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalesinde, Kenzü'r-Rumūz mütercimininin Kātib Çelebi'nin ʿAvārif mütercimi diye işaret ettiği ʿĀrifī olabileceğini ifade etmektedir. Nalbant, eserin çevirisinde şairin Şeyḫ Aḥmed diye bir şeyhe övgüde bulunduğunu, bu ismin Biġavī olabileceğini değerlendirmektedir.[89] Aynı metin üzerine çalışan Şenel Aslan ise bu metnin yazarının Kayserili Şeyh Refâhî olduğunu kaydetmektedir. Kenzü'r-Rumūz, Sühreverdiyye şeyhlerinden Mulṭānī'nin müridi ve damadı

[87] Eserin Osmanlı müelliflerince alıntılanma durumları ve Osmanlı düşüncesine kaynaklığı konusunda bir değerlendirme için bkz. Tan, "Avârifü'l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı", 687-710.
[88] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, 1311, 2/139.
[89] Muhammet Nalbant, "Ârifî'nin Kenzu'r-rumûz Adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/2 (2021), 1373-1375.

Ḥüseyn Sādāt el-Ġūrī'ye (öl. 729/1329'dan sonra) aittir. Eserin içeriği ʿAvārif'ten etkilendiğini göstermektedir.[90]

Nalbant'ın Biġavī övgüsünde olduğunu değerlendirdiği beyitler şöyledir:

Maḳṣad-ı aʿlādan aldı ol ḫaber

ʿĀlemüñ ḳuṭbı durur ol ṣāḥib-naẓar

Mürde-i cehle eger başsa ḳadem

Zinde eyler çün Mesīḥ ol ḳutlu dem

Vaṣfına dil bulmadı hergiz ẓafer

Ümmet içre ān-çü Aḥmed'dür ol er

İsm-i aʿẓam maẓharıdur ol ferīd

Baḫtlu oldur kim aña ola mürīd

Ḥamdü li'llāh görmüşem ben ol şehi

Ḳılmışam ruḫsārumı gerd-i rehi[91]

[90] Şenel Aslan, *Şeyh Refâhî'nîn Kenzü'r-Rumûz fi't-Tasavvuf Adlı Eseri (İncelemeMetin)* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 4; Nasi Aslan - Şenel Aslan, "Şeyh Refâhî'nîn Kenzü'r-Rumûz fi't-Tasavvuf Adlı Eseri ve Tasavvufî Açıdan Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022), 71.

[91] Şeyḫ Rifāhī min beldet-i Ḳayserīye, *Kenz er-rumūz*, Universitätsbibliothek Leipzig/B.or.103, 13a.

Bu kısım Kenzü'r-Rumūz'da "Fī-Beyāni'r-Rūḥ" başlığı altında yer almaktadır. Son iki beyit dışındaki beyitler kaynak metinde yer almaktadır. Kaynak metinde ruh hakkında söylenen "**ümmetān-rā Muṣṭafā-yı dīgerest**"[92] mısraı Türkçeye "Ümmet içre ān-çü Aḥmed'dür ol er" olarak çevrilmiştir. Son iki beyit kaynak metinde yer almadığından kompozisyon gereği Aḥmed adının mütercimin şeyhine de işaret ettiği çıkarımında bulunmak mümkünse de kaynak metinle birlikte düşünüldüğünde bu ihtimal zayıflamaktadır. Dolayısıyla Kātib Çelebi'nin ʿAvārif'i Türkçeye çevirdiğini söylediği ʿĀrifī'nin Kenzü'r-Rumūz mütercimi olduğunu; olsa bile metinde geçen Aḥmed'in Biġavī olduğunu tespit etme imkânının bulunmadığı kanaati ağır basmaktadır.

Osmanlı Döneminde ʿĀvārifü'l-Maʿārif'i çevirdiği rivayet edilen bir başka isim de Mü'ezzinzāde Şeyḫ Aḥmed el-Ḳānīʿī Bursevī'dir (öl.1054/1644). Bu iddia Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde verdiği şu bilgiye dayanmaktadır: "*Tırhala kadısı iken Maârifu'l-Avârif ismindeki eseri de Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâleti ve's-Sülûk namıyla tercüme etmiştir ki bir nüshası Es'ad Efendi Kütübhânesi'ndedir.*"[93] Bu karışıklık adı geçen eserin mukaddimesindeki "Lā cerem bu cerīde-i zībā ki leṭāyifü'ṣ-ṣanāyif ve bu risāle-i raʿnā ki maʿārifü'l-ʿavārifdür, nāmı Şerefü'l-Mülūk fī'l-ʿAdāleti ve's-Sülūk ḳılındı"[94] cümlesinden kaynaklanmış olabilir. Cümlede ʿAvārifü'l-Maʿārif kitabının adı geçmediği gibi "risāle-i maʿārifü'l-ʿavārif" tabiri bir eser adı değil "leṭāyifü'ṣ-ṣanāyif" sözüyle aynı anlam düzeyinde bir tamlamadır ve yazılan kitabı nitelemektedir. Ayrıca alıntılanan cümlenin bulunduğu sayfanın derkenarında "Maṭlab: Risāle-i Maʿārifü'l-ʿAvārif" yazılıdır ve eserin adından bir çizgi çekilerek yine kenara "Kitāb Adı" yazılmıştır. Notu yazan Bursalı değilse, zaman içinde

[92] Emir Hüseyin el-Gûrî, *Kenzü'r-Rumûz*, Süleymaniye Kütüphanesi İsmihan Sultan/00337-001, 19a.
[93] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. M. Yekta Saraç (Ankara: TUBA, 2016), 1/809.
[94] Kâni'î Ahmed Çelebi el-Bursevî, *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*, Manisa İl Halk Kütüphanesi/1160/1, 6b; Kâni'î Ahmed Çelebi el-Bursevî, *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*, Bursa İnebey Kütüphanesi Hüseyin Çelebi/895, 7a; Kâni'î Ahmed Çelebi el-Bursevî, *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 01900, 8a.

“maʿārifü’l-ʿavārif” nitelemesinin okurlar tarafından da kitap adı sanıldığını gösteren birinci not sebebiyle eser ʿAvārifü’l-Maʿārif’le ilişkilendirilmiş olmalıdır.

Bu bilgilerden hareketle ʿAvārifü’l-Maʿārif’in Osmanlı Dönemindeki tek çevirisinin Aḥmed b. Seydī el-Biġavī’ye ait olduğunu söylemek mümkündür. Biġavī’nin çevirisini elinde bulunduran isimlere ve bünyesinde bulunduran kütüphanelere nazaran eserin, Osmanlı Dönemi’nde toplumun çeşitli kesimlerinde ilgi gördüğünü söylemek mümkündür. Eserin nüshalarıyla ilgili bilgiler “Nüshaların Tavsifi” başlıklı bölümde ele alınacaktır.

ʿAvārifü’l-Maʿārif, Cumhuriyet Devri’nde dört kez Türkçeye çevrilmiştir. Bu dönemde eserin ilk çevirisi Yahya Pakiş (öl. 2008) ve Dilaver Selvi imzasıyla 1988 yılında yayımlanmıştır. Mütercimler eseri, müellifin vermek istediği anlamı, okurların dil, hâl ve anlayışını, kaynak metinle mukayese edenlerin ibareleri uygun dil ve lugat anlamları içinde bulmaları gibi hususları göz önünde bulundurarak çevirdiklerini ifade etmişlerdir.[95]

M. Esad Coşan’ın takdim yazısıyla 1990 yılında yayımlanan çeviri ise H. Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz imzasını taşımaktadır. Çeviride metinde geçen konuların karşılaştırılmasını kolaylaştırmak üzere diğer tasavvuf klasiklerine atıflar yapılmış, ayetlerin mealleri verilerek Kur’an’daki yerlerine işaret edilmiş, hadis senedleri hazfedilmiş, tasavvuf terimlerine ilişkin bazı açıklamalar parantezlerle eklenmiştir. Mütercimler, çevirinin ön sözünde çeviri sürecine ilişkin şu açıklamada bulunmaktadır:

> “*Tercemeyi tamamlayıp dizgiye verdiğimiz sırada Avârifü’l-ma‘ârif-Mârifet İhsanları (İstanbul 1988) adıyla neşredilen bir terceme ile karşılaştık. Bu bizim için sürpriz olmuştu. Zira böyle bir çalışmadan haberdar değildik. Hemen eserin daktilo nüshasını matbaadan geri aldık. Mademki Avârif terceme edilmişti, öyle ise maksad hâsıl oldu,*

[95] Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif Marifet İhsanları*, çev. Yahya Pakiş - Dilaver Selvi (İstanbul: Umran Yayınları, 1988), 10.

diye düşündük. Bu tercemenin bir boşluğu doldurduğunu söylememek kadirbilmezlik olurdu. Ancak tercemeyi baştan sona inceleme imkânı bulduğumuzda yer yer terimlerin terceme edilerek mânâ içinde kaybolduğunu, şahıs ve yer isimlerinin bile bâzen Türkçeye çevrilmiş bulunduğunu görünce elimizdeki tercemeyi neşretmeye yeniden karar verdik."[96]

ʿAvārifü'l-Maʿārif'in üçüncü çevirisi ise 1999 yılında Dilaver Selvi tarafından yapılmıştır.[97] Selvi, tercümenin ön sözünde tercüme yöntemine ilişkin uzun cümle ve paragrafların anlam bütünlüğünü zedelemeyecek biçimde kısaltıldığını, hadis senedlerinin hazfedildiğini, tüm hadisler ile bazı haberlerin tahric edildiğini kaydetmektedir.[98]

ʿAvārif, son olarak Abdülvehhab Öztürk tarafından tercüme edilmiştir. 2010 yılında basılan tercümede Öztürk, Sühreverdī'nin hayatını ana hatlarıyla yazdıktan sonra eserdeki hadisleri tahric ettiği kaynakları zikretmiştir.[99]

Sonuç olarak ʿAvārifü'l-Maʿārif yazıldığı dönemden itibaren Sühreverdiyye ve ondan türemiş tarikatların mensuplarınca okunmuş, aktarılmış ve etrafında geniş bir literatür meydana çıkmıştır. Sühreverdī gelenek içinde başlayan icazet hareketliliğinin ʿAbdullaṭīf-i Ḳudsī ile Anadolu'ya ulaştığı dönemde Şeyḫ Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin adı Fütüvvetnāme ve ʿAvārifü'l-Maʿārif ile birlikte Anadolu'da zaten anılmaktaydı. Yalnız ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Türk yazın hayatına girişi Biġavī'nin çevirisi ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise dört ayrı tercümesi bulunmaktadır. Dört mütercim de eserine ʿAvārifü'l-Maʿārif'e ek olarak yeni bir ad daha vermiştir. Yapılan çevirilerin mütercimleri ile kitapların yayınlandığı yayınevleri, tıpkı

[96] Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/20.
[97] Şihabüddin Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l Meârif*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 1999).
[98] İlgili açıklamanın tamamı için bkz. Şihabüddin Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l Meârif*, 2.
[99] Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü'l Meârif Tasavvufun Hakikatleri*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Saadet Yayınevi, 2010), 10.

Osmanlı Dönemi’nde olduğu gibi Cumhuriuet Dönemi’nde de farklı cemaat ve tarikatların esere ilgi duyduğunu göstermektedir.

II. BÖLÜM: ḤĀCĪ AḤMED B. SEYDĪ EL-BiĠAVĪ VE ʿAVĀRİFÜ'L-MAʿĀRİF TERCÜMESİ

2.1. Mütercim: Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī

Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, IV. asırda yaşamış bir mutasavvıftır. Bilinen eserleri, ʿAvārifü'l-Maʿārif ve Şirʿatü'l-İslām tercümeleridir. Bu bölümde Biġavī'nin hayatı ve tarikatı hakkında ulaşılan bilgiler, eserlerinden elde edilen bulgularla birlikte incelenecektir.

2.1.1. Hayatı ve Tarikatı

Kaynaklarda Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin hayatının detaylarına ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde kullandığı kaynaklar; onun ciddi bir eğitim almış, Arapçayı ve Farsçayı iyi düzeyde bilen, İslami ilimlerin klasik literatüründen kolaylıkla yararlanabilecek seviyede usul bilgileri bulunan bir ilim adamı olduğunu göstermektedir.

Biġavī'nin hayatına dair bilgi verdiğini tespit ettiğimiz tek biyografik kaynak, Osmanlı Müellifleridir. Bursalı Meḥmed Ṭāhir Osmanlı Müellifleri adlı eserinde Biġavī ile ilgili şunları kaydetmektedir:

> "*Tarîkat-i Zeyniyye meşâyihi fuzalâsından bir zat olup Bigalıdır. Avârifu'l-Maârifteki âyât-ı kerîmeyi Te'vîlât-ı Necmiyye, Te'vîlât-ı Kâşânî, Hakâyık-ı Sülemî, Uyûnu't-Tefâsîr gibi tefâsire, ehâdîs-i şerîfeyi de Buhârî, Müslim, Mesâbîh, Meşârık metin ve şerhlerine mürâcaatla 863 [1458-59] tarihinde tevsîan tercüme etmiştir. Şeyhinin Kocaeli-İzmitli Muhyiddîn Halîfe olduğu tercümenin mukaddimesinde mezkûrdur. Târîh-i vefâtıyla medfenine destres olunamadı. Ulûm-ı âliye ve 'aliyyeyi Balıkesirli*

Mevlânâ Hacı Hasanzâde Mehmed Câmî'den taallüm eylemiştir. Esrâr-ı Fâtiha isminde bir telifi de vardır. Âsâr-ı sâiresi de olduğu anlaşılıyorsa da görülmemiştir."[100]

Bursalı, Biġavī'nin şeyhinin Muḥyiddīn Ḫalife olduğu bilgisini ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinden almıştır. Nitekim ʿAvārif çevirisinin mukaddimesinde mütercim,

"Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿavni ve ḫᵛāce-i enbiyā ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ şefāʿatı ve meşāyıḫuñ himemi istiʿānetiyle, siyyemā üstāẕī ve senedī ve mesnedī fī-ūlā'ī ve uḫrā'ī Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn Ḫalīfe'nüñ himmetiyle ol kitābı ʿArabī-i faṣīḥ lisānından çıḳarup Türkī-i melīḥ kisvesine derc eyledüm" (4b)

cümlelerinde şeyhinin adını anmaktadır. Osmanlı Müellifleri'nde yer alan diğer bilgilerin sağlaması ise Bursalı'nın Biġavī'ye nispet ettiği Esrār-ı Fātiḥa adlı eserden yapılabilmektedir. Esrār-ı Fātiḥa, çeşitli müfessirlerin Fatiha Suresi'ne ilişkin tefsirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Bu eserin Ḫātimetü'l-Kitāb başlıklı bölümünde derleyen, eseri yazma nedenlerini sıralarken kendi hayatı hakkında bilgiler vermektedir.[101] Bursalı Meḥmed Ṭāhir'in, Esrār-ı Fātiḥa'nın yazarı olarak Biġavī'yi gösterdiği için Türkçe literatürde Biġavī'nin hayatına ilişkin bilgiler, bu esere dayanmaktadır.[102] Yalnız eserin ve dolayısıyla orada anlatılan yaşam öyküsünün Biġavī'ye aidiyeti tarihsel açıdan tetkike muhtaçtır.

Eserde yer alan anlatıdan elde ettiğimiz tarihsel seyir şu şekildedir: Eserin derleyeni rüyasında İmām Ġazālī'yi görmüş ve ona mevcudatın kesretine rağmen mevcud bi'l-hakîkanın nasıl tek olduğunu sormuştur. Ġazālī bu soruyu bir ovada akan arkların çokluğuna karşılık

[100] Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Yekta Saraç (Ankara: TÜBA, 2016), 59.
[101] Ahmed b. Seyyid b. Kûnd er-Rûmî, *Esrâru Fâtihati'l-Kitâb*, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa, 41, 388a-392b.
[102] Biġavī'nin hayatına ilişkin bilgi veren çalışmalar şunlardır: Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları (Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 246-251; Budak, *Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)*, 4-20.

suyun tek olduğu yönündeki metaforla yanıtlamıştır. Derleyici bu rüyadan etkilenmiş ve bir mürşit arayışına girmiş, 885/1480-1 yılında Şeyḫ İbrāhīm el-Ḳayṣerī (öl. 887/1482) ile tanışmıştır.[103] Şeyhinin gözetimi altında birden çok kez halvet çıkmış, bir süre ona mülazım olduktan sonra dönüşte tamamıyla ilm-i batınla meşgul olmak üzere sıla-i rahm maksadıyla memleketine gitmek için ondan izin istemiştir. Şeyhinin izniyle gittiği memleketinde bir rüya görmüş ve bu rüyayı şeyhinin ölümüne yormuştur. Rüyadan sonraki on gün içinde de şeyhinin vefat haberini almıştır.[104] Bu olaydan sonra derleyici, öncelikle zahirî ilimlerdeki eksiğini tamamlamak amacıyla Kazasker Ḥācī Ḥasanzāde'ye mülazemet etmiş, aldığı eğitimin sonunda müderris olmuştur. Ardından memleketine dönüp ailesiyle meşgul olduğunu anlatan mürettip, bu sırada görev yaptığı medreseden ayrıldığını ve batınî ilimlere ilgi duyduğunu belirtmektedir. Bu süreçte çektiği maddi sıkıntıları dinî motivasyonlarla göğüslemiştir.[105]

Esrār-ı Fātiḥa derleyicisi, kendi yaşam öyküsünü bu şekilde özetledikten sonra eseri oluşturma sürecini anlatmaktadır. Buna göre Kadir Gecesi'nden bir önceki gün olan 26 Ramazan 899/30 Haziran 1494 Pazartesi günü öğleden sonra yazma işine başlamıştır. Zilhicce ayının son on gününde yaklaşık yirmi bölümü tamamladığını kaydeden derleyici, 10 Muharrem 900/11 Ekim 1494 tarihinde o güne kadar yazdıklarını temize çekmeye niyetlenmiş fakat bunu yapamamıştır. Nihayet eseri, 29 Ramazan 900/23 Haziran 1495[106] Salı günü gün batımından

[103] Bu bilgi, Biġavī'nin Tennūriyye Tarikatına mensup olduğu yönünde yorumlanmıştır. Budak, *Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)*, 20.

[104] İbrāhīm Tennūrī'nin vefatı 887/1482 olduğuna göre bu hadise o yıl gerçekleşmiş olmalıdır. Tabiatıyla derleyicinin Tennūrī'ye mülazemeti iki yıldır.

[105] Ahmed b. Seyyid b. Kûnd er-Rûmî, *Esrâru Fâtihati'l-Kitâb*, 41, 388a-390b.

[106] **Fī-şehri ramāzān el-mübārek fī'l-yevmi'ş-şülāsā'i tisʿatin ve ʿişrīne minhu ḳable ġurūbi'ş-şemsi senete tisʿimi'etin el-hicriyye** şeklindeki ifadeden tarihin 929 hicri senesi olarak değerlendirilmesi eserin yazım yılının 929/1522 olarak tespit edilmesine neden olmuştur. Buradan hareketle Biġavī'nin ölüm tarihinin de 929/1522'den sonra olduğu ifade edilmiştir. Budak, "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i 'Avârifu'l-ma'ârif'te Semâ' Bahsi", 84.
Yalnız metindeki yirmi dokuz 929 senesine değil Ramazan ayının 29. gününe işaret etmektedir.

önce İstanbul'da Ayasofya Camii civarında tamamlamıştır. Adı geçen eserin ferağ kaydında toplayıp tertip edenin adı, Aḥmed b. Seyyid b. Ḳunad er-Rūmī olarak yazılıdır.[107]

Görüldüğü gibi Esrār-ı Fātiḥa yazarı 885/1480-1 yılında İbrāhīm Tennūrī ile tanışmış, onun ölüm yılı olan 887/1482'den sonra zahirî ilimleri öğrenmek maksadıyla Ḥācī Ḥasanzāde'ye mülazım olmuştur. Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin 863/1459'da ʿAvārifü'l-Maʿārif'i, 864/1460 yılında ise Şirʿatü'l-İslām'ı çevirdiği düşünüldüğünde çevirileri yapmasıyla zahirî ilimleri öğrenmeye başlaması arasında yirmi yıldan artık bir zaman dilimi meydana gelmektedir. ʿAvārif tercümesinde ilmî birikimine tanık olduğumuz Biġavī'nin çeviriyi yaptıktan yirmi yıl sonra zahirî ilimleri öğrenmeye başlaması makul görünmemektedir. Esrār-ı Fātiḥa'nın tertip tarihi 900/1495; onun muhtasarı olan Meşāriḳu'l-Esrār'ın ihtisar tarihi 901/1496'dır. Bu tarih ʿAvārif tercümesinden yaklaşık otuz yedi yıl sonradır. Öte yandan her iki çevirisinin mukaddimesinde Biġavī, kendisini Ḥācī Aḥmed olarak tanıtmaktadır. Yani Biġavī, en geç 863/1459'da hacca gitmiştir. Esrār-ı Fātiḥa'da ise mürettibin adında ve hikâyede hacla ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Biġavī'nin Balıkesirli Kazasker Ḥācī Ḥasanzāde'ye mülazım olduğu bilgisi de yalnızca bu anlatıya dayandığından doğru değildir.[108]

Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin mukaddimesinde şeyhini Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn Ḫalīfe olarak anmaktadır. Esrār-ı Fātiḥa ve dolayısıyla oradaki hayat hikâyesi Biġavī'nin sanıldığından onun, biri Tennūriyye öteki Zeyniyye olmak üzere iki ayrı tarikat ile ilgisinin

[107] Ahmed b. Seyyid b. Kûnd er-Rûmî, *Esrâru Fâtihati'l-Kitâb*, 41, 392a.
Kütüphane kataloğunda ve çalışmalarda Esrār-ı Fātiḥa'daki isim Aḥmed b. Seyyid b. Ḳūnd er-Rūmī biçimindedir. Yalnız 15 Rebiulahir 901/2 Ocak 1496 tarihinde Esrār-ı Fātiḥa'nın muhtasarı olarak kaleme aldığı ve Meşāriḳu'l-Esrār fī-Maṭālibi'l-Ebrār adını verdiği eserin ferağ kaydında yazarın adı Aḥmed b. Seyyid b. Ḳunad biçiminde -nūn ve dāl harfleri arasında elifle- yazılıdır. Ahmed b. Seyyid, *Meşârikı'l-Esrâr fî Metâlibi'l-Ebrâr*, Orhan Gazi Cami/197, 79a.

[108] Kazasker'in edebî yönüne ilişkin bir bildirimizde, o tarihte Esrār-ı Fātiḥa'yı yeterince incelemediğimiz için Biġavī'yi Ḥasanzāde'nin öğrencisi olarak göstermiştik. Bkz. Cihat Ekiz, "Balıkesirli Kazasker Hacı Hasanzâde'nin Edebî Yönü", *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası* (Konya: Palet Yayınları, 2022), 2/158.

bulunduğu kaydedilmiştir. Zeyniyye vurgusu ise ʿAvārif tercümesinden değil Bursalı'dan kaynaklanmıştır. Bu bağlamda Biġavī'nin önce Tennūriyye'ye müntesip olduğu, Şeyḫ İbrāhīm Tennūrī'nin 887/1482 yılındaki vefatından sonra Muḥyiddīn Ḳocevī'ye intisap ettiği kaydedilmiştir.[109] Halbuki Biġavī ʿAvārif çevirisi mukaddimesinde yani Tennūrī'nin ölümünden yirmi dört yıl kadar önce Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn Ḫalīfe'den şeyhi olarak söz etmektedir. Bu durum hem Esrār-ı Fātiḥa'nın Biġavī'ye ait olmadığını desteklemekte hem de Biġavī'nin tarikatıyla ilgili bildiklerimizi ʿAvārifü'l-Maʿārif mukaddimesinden öğrendiklerimizle sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla Tennūriyye Tarikatı bu sınırın tamamen dışındadır. Şu hâlde ʿAvārif tercümesinin mukaddimesinde anılan Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn Ḫalīfe kimdir, sorusu gündeme gelmektedir.

Biġavī'nin şeyhi, Pīrī Ḫalīfe'nin (öl. 898/1493) halifesi olarak Eğirdir'den İstanbul'a giderek Zeyniyye'nin İstanbul'da yayılmasını sağlayan Muḥyiddīn el-Ḳocevī (öl. 885/1480) olabilir.[110] Ḳocevī, şeyhi Pīrī Ḫalīfe'den icazet alarak İstanbul'a geldiğinde Âşık Paşa Mahallesi civarına yerleşmiş, burada Karanlık Mescid adındaki mescid ile bir zaviye yaptırmıştır. Ölümüne kadar irşad faaliyetleriyle meşgul olan şeyhin kabri bu mescidin yanındadır.[111] Biġavī'nin ʿAvārif tercümesi mukaddimesinde şeyhim diye andığı Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn Ḫalīfe'nin Muḥyiddīn Ḳocevī olduğu bilgisi de Osmanlı Müellifleri kitabından

[109] Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları (Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar)*, 247; Budak, *Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)*, 19.

[110] Ḳocevī, Tennūrī'den iki yıl önce öldüğü için olacak Biġavī'nin önce Tennūrī'ye intisap ettiğini zikreden çalışmalarda ʿAvārif çevirisinde anılan şeyhin Şeyḫzāde Muḥyiddīn Ḳocevī (öl. 950/1543) olduğu kaydedilmektedir. Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları (Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar)*, 247; Budak, "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i 'Avârifu'l-ma'ârif'te Semâ' Bahsi", 83-84.
Yalnız Şeyḫzāde Muḥyiddīn Ḳocevī'nin bu tarikatla ilgisinin bulunmaması ve Biġavī'nin ʿAvārif'i tercümesinden yaklaşık seksen yedi yıl sonra vefat etmiş olması bu olasılığı ortadan kaldırmaktadır.

[111] Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1855), 173.

kaynaklanmaktadır. Öngören Osmanlı Müellifleri yazarıyla aynı kanaati paylaşmaktadır.[112] Şimdiki bilgilere göre tarihsel verilerle uyumlu olanın bu kanaat olduğunu kabul edebiliriz.

Sonuç olarak Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin hayatı hakkında kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmaktadır. Şeyhinin kim olduğu konusu da bazı açılardan tetkike muhtaçtır. Bursalı'nın onun hayatı hakkında söyledikleri ile Esrār-ı Fātiḥa adlı eseri ona nispet etmesi, hakkında hatalı bilgilerin doğmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. İncelememiz neticesinde Esrār-ı Fātiḥa'nın ve eserde anlatılan hayat hikâyesinin Biġavī'ye değil Aḥmed b. Seyyid adlı başka birine ait olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla mütercimin hayatına ilişkin elimizde bulunan yegâne tarih vesikaları şimdilik onun ʿAvārifü'l-Maʿārif ve Şirʿatü'l-İslām çevirileridir. ʿAvārif'i çevirmeye ne zaman başladığı belli değildir ancak 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 günü tamamlamıştır. Şirʿatü'l-İslām'ı çevirmeye bundan sonra başlamış ve onu da 14 Cemâziyeâhir 864/6 Nisan 1460 günü tamamlamıştır. Vefat tarihi hakkında açık bilgi bulunmayan Biġavī'nin, bu tarihten sonra vefat ettiğini söyleyebiliriz.

Tercümelerinde kullandığı kaynaklar, devrinin ilmî gereklerini taşıyan bir ilim adamı olduğunu düşündürse de biyografik kaynaklarda Biġavī'nin adına rastlanmayışı, Osmanlı ilmiyesinin tercüme olgusuna ve tercümanlara yüklediği anlamla ilişkilendirilebilir. Çevirilerinden başka bir eseri bulunmayan Biġavī'nin iki çevirisi bağlamında, tercüme etkinliğine verilen değerin ötesinde, tercüme yoluyla ortaya konan metinlerin kaynak metin yerine ikame edilebildiği ve kaynak metinmiş gibi adlandırılıp anılabildiği bir kültür ortamında mütercimin, yazardan ziyade bir müstensih muamelesi görmesi doğal sayılabilir.

[112] Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, 126.

2.1.2. Eserleri

2.1.2.1. ʿAvārifü'l-Maʿārif Tercümesi

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesini Hicri 863 yılının Zilkade ayının başlarında Çarşamba günü tamamlamıştır. Eserin ferağ kaydı şöyledir:

> **"Ve ḳad teyessera'l-ferāġu min-tasṭīri tercemeti hāẕā'l-kitābi ve't-tescīli ve'sterāḥa aḳdāmü cevādi'l-aḳlāmi ʿani'n-naḳli ve't-taḥvīli bi-ʿavni men lehu'l-ḥamdü ve's-senā'ü. el-ʿAlīmü'lleẕī yaʿlemü mā-fī'l-arżi ve's-semā'i ḥāmiden lehū ve muṣalliyen** (518b) **ʿalā-nebiyyihī yevme'l-erbiʿā'i fī-evāyili Şehri Ẕī'l-ḳaʿde sene selāsin ve sittīne ve semānimi'etin**."[113]

O yıl Zilkade ayının 7'sinin Çarşamba gününe rastlamasına nazaran ibaredeki evā'il ifadesinden maksat 7 Zilkade olmalıdır. Zira önceki Çarşamba günü 29 Şevval sonraki ise 14 Zilkade'ye denk gelmiştir. Bu durumda tercümenin tamamlandığı tarih 7 Zilkade 863 olur ki bu tarihin Miladi takvimdeki karşılığı 5 Eylül 1459'dur. Mütercim eserine kaynak eserden ayrı bir isim vermemiş, eserin adı tarih taşıyan en eski nüshanın müstensih kaydında "**el-müsemmā bi-ʿAvārifi'l-Maʿārif**"[114] şeklinde geçmiştir.

[113] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi 4443B, 518b.
[114] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi 4443B, 518b.

2.1.2.2. Şirʿatü'l-İslām Tercümesi

Şirʿatü'l-İslām, İmāmzāde Muḥammed b. Bekr (öl. 573/1177) tarafından kaleme alınan bir ahlâk ve nasihat kitabıdır.[115] Eser, Osmanlı eğitim ve yazın hayatında ciddi bir karşılık bulmuş, farklı dönemlerde çeşitli mütercimler tarafından Türkçeye çevrilmiştir.[116]

Osmanlı döneminde Şirʿatü'l-İslām'ı tercüme edenlerden biri Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'dir. Tercümenin bitiş tarihi 14 Cemâziyelâhir 864/6 Nisan 1460'tır.[117] Türkiye ve dünya kütüphanelerinde çok sayıda nüshası[118] bulunan eserin istinsah tarihi taşıyan en eski nüshalarından biri, ʿAvāriü'l-Maʿārif'i de istinsah etmiş bulunan İbn Türbedār Ḥamza Bālī b. ʿAlī tarafından 15 Ramazan 945/4 Şubat 1539 tarihinde yazılmıştır.[119]

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, Şirʿatü'l-İslām tercümesi mukaddisemisnde çeviriye başlama sürecini şöyle anlatmaktadır:

> "İy ʿazīz şefīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr u ḥaḳīr ve fī-keydi'z-zamāni kesīr ḥazīnü'l-fuʾād ḳarīnü's-sühād Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, çünki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinüñ bī-nihāyet ʿaṭāsıyla ve bī-ġāyet keremiyle ʿAvārifü'l-Maʿārif'i tercüme eyledüm, diledüm ki Şirʿatü'l-İslām'ı daḫı ʿArabī libāsından çıḳarup Türkī kisvesine derc eyleyem tā ki ʿArab dilinden maḫẓūẓ olmayanlar andan istifāde eyleyüp evḳāt-i şerīfede ve sāʿāt-i laṭīfede ben faḳīre ḫayr duʿālar ideler,

[115] Recep Cici, "İmâmzâde Muhammed b. Ebû Bekir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/210.
[116] Eserin Osmanlı dönemindeki çevirileri hakkında bilgi için bkz. Necati İşler, *Muhammed b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi (Şir'a-i Manzûme) (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 16-22.
[117] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi/06 Hk 901, 259b.
[118] Nüshalarla ilgili bilgiler için bkz. İşler, *Muhammed b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi (Şir'a-i Manzûme) (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 17; Sadık Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/23 (2014), 83.
[119] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 187a.

ben faḳīri daḫı Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā şāmil inʿāmıyla ve kāmil iḥsānıyla anlaruñ ṣāliḥ duʿālarınuñ berekātında maḳāmāt-ı ʿaliyyeye ve kerāmāt-ı seniyyeye vāṣıl eyleyüp Seyyidü'l-evvelīn ve'l-āḫirīn Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ şefāʿatinden maḥrūm eylemeye bi-faẓlihi'l-ʿamīm ve iḥsānihi'l-ḳadīm innehū Hüve'l-Berru'r-Raḥīm ve'l-Muḥsinü'l-Kerīm. Lā cerem baʿde'l-istiḫāre Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ luṭfıyla ve Ḥabībi Muḥammedü'l-Muṣṭafā ḥażretinüñ ʿavniyle ve meşāyıḫuñ himmetiyle anı ʿArabī kisvetden çıḳarup Türkī kisvete derc eyledüm. Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓīm luṭfından ve ḳadīm kereminden mercū olan oldur kim bunı ḥayyiz-i ḳabūlde īḳāʿ eyleyüp dünyāda bunı ṣenāʾ-i cemīle ve ʿuḳbāda cezāʾ-i cezīle vesīle eyleye li-ennehū Hüve'l-Kerīmü'l-Cevādü ve'l-Muḥsinü ilā'l-ʿibād."[120]

Alıntılanan kısım Şirʿatü'l-İslām tercümesi mukaddimesinin Türkçe kısmının tamamıdır. Metin ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi mukaddimesindeki çeviri amacı ve çeviriye başlama konularıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Yalnız ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirme kararıyla sonuçlanan öykü bu metinde yoktur. Ayrıca mütercimin Şirʿatü'l-İslām'ı çevirmeye bir talep üzerine değil kendi isteğiyle karar verdiği anlaşılmaktadır.

Biġavī'nin, mukaddimesinde ʿAvārif'i çevirdikten sonra bu eseri tercüme etmeye başladığını ifade etmesine nazaran tercümeye başlangıcı için en erken tarihin ʿAvārif'in çeviri tarihi olan 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 olduğu düşünülebilir. Bu da Şirʿatü'l-İslām'ı 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 ile 14 Cemâziyelâhir 864/6 Nisan 1460 tarihleri arasında çevirdiği anlamına gelir ki bu iki tarih arasında yaklaşık yedi ay bulunmaktadır. Yani Biġavī Şirʿatü'l-İslām'ı en fazla yedi ayda çevirmiştir.

[120] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 2a-2b.

Sadık Yazar, eserin çok sayıda nüshasının bulunmasından hareket ederek sade dili ve akıcı anlatımından dolayı çok okunduğu yorumunu yapmıştır.[121] Terceme-i Şirʿatü'l-İslām'ın Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki bir nüshasının zahriyesindeki şu not bu yorumu desteklemektedir:

> "Sulṭānu'l-vāṣılīne'l-ʿiẓām eş-Şeyḫ Hüdāyī Maḥmūd Efendi ḥażretleriniñ zamān-ı kerāmet-iḳtirānlarında meclis-i laṭīf ve maḥāfil-i melā'ik-enīslerinde tefsīr ve eḥādīṣ ṣādır olan cemʿiyyet-i vaʿẓlarıdır ki ẕikr olunur: Başḳa başḳa mecālis risāleleri, ʿadedi: 4; Baḥru'l-Ḥikem fī-Mevāʿiẓi'l-Furḳāniyye ve'n-Neṣāyiḥi'l-İnsāniyye te'līf-i Muḥammed b. ʿAbdüllaṭīf b. Ferişteh raḥimehu'llāh, risāle ʿadedi: 1; Keşfü'r-Rumūz, risāle ʿaded: 10; Terceme-i Şirʿatü'l-İslām min-taṣnīfi Şeyḫi'l-İslām Ruknidd̄in Ebī'l-Berekāt Muḥammed b. Ebī Bekr el-Buḫārī el-maʿrūf bi-İmāmzāde raḥimehu'llāh"[122]

Zahriyede bulunan bu nota ek olarak mecmuada eserin başladığı yerde bulunan "Hāẕā kiṭābu Şirʿatü'l-İslām min-taṣnīfi'ş-Şeyḫ el-İmām ez-Zāhid Ruknüdd̄in Ebī'l-Berekāt"[123] notu, tercümenin mütercimiden bağımsız kaynak metinmiş gibi anılabildiğini göstermektedir.

Sözü edilen mecmuanın 1b-343a sayfaları arasında kalan bölümünün derkenarlarında çeşitli konularda risaleler yazılıdır. Şirʿatü'l-İslām Tercümesi ise 279b-461b arasındadır. Derkenardaki risaleler bittikten sonra gelen kısımda bulunan özellikle hadislere ilişkin notlar, eserin bir sohbet kitabı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Söz gelimi metinde "… evvel ṭamladan Ḥaḳ Teʿālā Ebū Bekr'i yaratdı, ikinci ṭamladan ʿÖmeri yaratdı, üçünci ṭamladan ʿOs̱mān'ı yaratdı, dördünci ṭamladan ʿAlī'i yaratdı r.a. bişinci ṭamladan güli yaratdı ve altıncı ṭamladan pirinci yaratdı" rivayetinin kenarında "Ve bir nüsḫada evvel ṭamladan benüm

[121] Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler", 82.
[122] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*, Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1157/5.
[123] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*, Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1157/5, 279b.

vücūdumı yaratdı ve ikinci ṭamladan ʿAlī vücūdını yaratdı…”[124] şeklinde rivayetin başka bir biçimi yazılmıştır.[125] Bu, sohbet edenin sohbet sırasında konuya ilave etmek istediği mesele hakkında kendisi için aldığı bir not gibi görünmektedir. Şirʿatü’l-İslām nüshalarında buna benzer örneklere oldukça sık rastlanması, eserin Osmanlı ilim meclislerinde çok okunan bir kitap olduğu değerlendirmesini desteklemektedir. Bu durum, yazma kitaplar üzerindeki notlar bağlamında ayrıca incelenebilir.

2.2. Tercüme: ʿAvārifü’l-Maʿārif Tercümesi

2.2.1. Kaynak Metnin Seçilmesi ve Çeviri Süreci

Bu başlık altında çevirinin mukaddimesindeki bazı verilerden hareket edilerek mütercimin kaynak metni seçme ve çeviriye başlama süreci değerlendirilecektir. Her şeyden önce Biġavī, ʿAvārif’i rahlesine koyduğunda mensubu bulunduğu tarikatın kurucusunun fikirleri ve tarikatının temel öğretileriyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla mütercim için ʿAvārifü’l-Maʿārif’i çevirmekle herhangi bir Arapça metni çevirmek arasında esaslı bir fark vardır. Bu durumun, mütercimi vazifenin zorluğu ve omzuna yüklediği sorumluluk ile bu önemli hizmeti görüp adını Sühreverdī’nin adıyla yazdırmak ve mensubu bulunduğu muhitte, hatta belki tüm tasavvufî çevrelerde, hayırla anılmak arasında bir ikileme sürüklediğini mukaddimedeki şu cümlelerden anlamak mümkündür:

> “Ben ḳandan bu emr-i ʿasīre iḳdām eylemek ḳandan, didüm. Ve daḫı anuñ esrārına meded-i fehm-ile ve ʿaded-i fikret-ile muṭṭaliʿ olınmaz … Lā cerem teḥassürden ʿacz ü inkisār ruḫsārını yemīnden ḥasret-i zekiyyeye ḳodum ve nār-ı telehhün-ile muḥteriḳ

[124] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şir‘atü’l-İslâm ilâ Dâri’s-Selâm*, Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1157/5, 359a.
[125] Hadisin başka biçimi hadis kaynaklarındaki bir biçim olabilir. İncelediğimiz kadarıyla Şirʿatü’l-İslām tercümesi nüshalarından birinde böyle bir fark bulunmamaktadır. Hadis metinlerindeki farklılıklara nüsha değil vecih dendiğinden bu notta nüsha sözüyle kastedilen eserin görmediğimiz bir nüshasındaki bir fark ya da kaynak metinle ilgili bir durum olabilir.

olmış sīnede āhlar ve vāhlar eyleyüp eyitdüm ki: Bu devlet-i ʿuẓmāya ve bu mertebe-i ʿulyāya yitişmege çāre ne ola, didüm. Bu emrde bürheten mine'd-dehr bāḳī ḳaldum. Muḳaddemen ricli ve muʾaḫḫaran bu emrüñ şānı müteʿassir belki müteʿaẕẕir olduġı-çün. Bundan soñra evḳātden bir vaḳtde nāgāh ben faḳīrüñ ḫavāṭırından bir ḫāṭır ve nevāẓırından bir nāẓır elḥān-ı laṭīfe ve naġamāt-ı ṭayyibe-yile nihādumda nidā idüp eyitdi ki: **el-Emru iẕā lem yüdrak küllühū lem yütrak küllühū.**[126] İmdi sen iḥcām merḳadından mütenebbih olup iḳdām tereddüdinden ḫalāṣ ol. (3a-3b)

Mukaddimede anlattığına göre Biġavī "evḳātden bir vaḳtde künc-i ḫumūlde muḫtefī olup durur" iken "aḫlān-ı ṭarīḳatüñ aḫlaşından ve ḫullān-ı şerīʿatüñ aṣdaḳından baʿżısı" (2a) kendisinden Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif adlı eserini Türkçeye çevirmesini istemiştir. Yukarıdaki bölüm, Biġavī'nin bu talebe verdiği ilk karşılıktır. Buradan anlaşıldığı gibi Biġavī, bu istek karşısında başlangıçta bir tereddüt yaşamış, bu işin mesuliyetini ilk andan itibaren hissetmiştir. Bu konuyu kendi zihninde bir süre değerlendirdikten sonra "ḫavāṭırından bir ḫāṭır ve nevāẓırından bir nāẓır"ın seslenişi neticesinde bir işin bütünüyle idrak edilemeyecek olmasının, o işin tümüyle terk edilmesini gerektirmediği sonucuna ulaşmıştır. Ardından Allah'ın yardımına güvenme, bu kitaptan çeviri sayesinde istifade edenlerin duasını alma ve nihayet "saʿādāt-ı ebediyyeye ve kerāmāt-ı sermediyyeye vāṣıl" (4a) olma arzusundan[127] dolayı işin zorluğu ile kazanımları arasındaki zihinsel mücadele, kazanımların galibiyetiyle sonuçlanmış ve mütercim metni çevirmeye karar vermiştir. Biġavī, yaptığı istiharenin

[126] *Bir iş bütünüyle elde edilemese de tümüyle terk edilmez.*

[127] Mütercimin, Şirʿatü'l-İslām çevirisinde de benzer bir maksat taşıdığı ilgili çevirideki şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: "… tā ki ʿArab dilinden maḫẓūẓ olmayanlar andan istifāde eyleyüp evḳāt-ı şerīfede ve sāʿāt-ı laṭīfede ben faḳīre ḫayr duʿālar ideler, ben faḳīri daḫı Ḥaḳ Teʿālā şāmil inʿāmıyla ve kāmil iḥsānıyla anlaruñ ṣāliḥ duʿālarınuñ berekātında maḳāmāt-ı ʿaliyyeye ve kerāmāt-ı seniyyeye vāṣıl eyleyüp Seyyidü'l-evvelīn ve'l-āḫirīn Ḥabībi Muḥammed-i Muṣṭafā ḫażretinüñ şefāʿatinden maḥrūm eylemeye." Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Tercüme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 2a.

sonucunda Allah'ın yardımı, Hz. Muhammed'in şefaati ve şeyhi Muḥyīddīn Ḫalīfe başta olmak üzere meşayıhın himmetlerine sığınarak çeviriye başlamıştır. (4a)[128]

Çeviriye karar verme sürecinde kırılma anını teşkil eden nokta, mütercimin "ḫavāṭırından bir ḫāṭır ve nevāẓırından bir nāẓır"ın seslenişidir. Ḫāṭır, kalp ve gönül anlamının yanında insanın, kendi iradesi dışında içinden gelen hitap, iç âlemde duyulan ses şeklinde tanımlanmaktadır.[129] Nāẓır kelimesi ise mütercimin bir süredir içinde bulunduğu tereddüt ve çözüm arayışının ortadan kalktığı, beklenen anın geldiği şeklinde yorumlanabilir. Çünkü nazar, İslamî ilimler bağlamında *"bilinmeyen şeylere ulaşmak amacıyla bilinenlerin düzen içinde kullanıldığı*"[130] düşünsel bir süreçtir. Çeviriye karar vermede kırılma noktasını teşkil eden bu an, bir ilhama değil bir iç muhasebenin son bulmasına dayandırılmıştır. Mütercimin, hayatının önemli olaylarından biri olan ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirme sürecini hâtiften gelen birtakım seslerin ilhamıyla değil bu konuda zihnini son derece meşgul eden düşünsel bir ön hazırlık ve kendisini zorlu bir iç muhasebeye sevkeden duygu değişimleri ile başlatmasının, kişisel dünyasında kaynak metinle kurduğu tasavvufî bağın bir yansıması olduğu ifade edilebilir. Bu sayede mütercim, tercüme işinde kendini bir nesne değil özne olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca sözü edilen iki kavram da içsel uyanış unsurlarının yalnız rasyonel bağlamda kullanıldığını değil aynı zamanda çevirinin duygusal ve ruhsal temellere dayandığını göstermektedir. İlham motifi ise çeviriye başlamada değil metnin çevirisinde başarılı olabilme konusunda bir dua olarak devreye girmektedir:

"Mebāẕā ki Melik-i ʿAllām'uñ nefeḫātından bir nefḫa ve Vāhib-i merāmuñ feyeżātından bir feyża ol kitābuñ ḥaḳāyıḳınuñ te'vīlinde iġtiyāż ve iḳtināṣ şebekesini saña ilhām

[128] Şirʿatü'l-İslām'ın çeviri süreci de benzer motiflerle ifade edilmekle birlikte orada şeyhinin adı geçmemektedir: "Lā cirem baʿde'l-istiḫāre Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ luṭfıyla ve Ḥabīb Muḥammed el-Muṣṭafā ḥażretinüñ ʿavniyle ve meşāyıḫuñ himmetiyle anı ʿArabī kisvetinden çıḳarup Türkī kisvetine derc eyledüm." Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Tercüme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 2a.
[129] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016), 160; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 254.
[130] Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 270.

eyleye ve ol kitābuñ esrārına muṭṭaliʿ olmaġa saña bir vesīle ifhām eyleye ve saña bir vech-ile ḳuvvet ü ḳudret iʿṭā eyleye ki ol kitābı ʿArabī libāsından çıḳarup Türkī kisvesine derc eyleyesin." (4a)

Biġavī, çeviri etkinliğini "tercüme eyle-", "taʿbīr eyle-" ve "'Arabī-i fasīḥ libāsından çıḳarup Türkī-i melīh kisvesine derc eyle-" eylemleriyle ifadelendirmektedir.[131] Mütercim, anlamı çıplak bir bedene, dili de anlama giydirilen bir giysiye benzetmekte, ʿAvārifü'l-Maʿārif'in üzerinden Arapça giysisini çıkarıp ona Türkçe elbisesi giydirdiğini söylemektedir. Buradan hareketle Biġavī, dilin değişmesinin gerçekliği ve bu gerçekliğin imajını değiştirmediğini düşünmektedir, denebilir. Bu durumu onun, çeviriyi yaptığı dönemle ilişkilendirmek mümkündür. Zira çevirisini 1459'da tamamlayan Biġavī, Türkî-i fasîh özgüveninden uzak değildir ve bunu Türkî-i melîh diye ifadelendirmektedir.[132] Öte yandan soyundurma ve giyindirme metaforunun kullanılması dönemin çeviri felsefesi açısından zengin, güçlü ve anlamlı bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir.[133] Mütercimin hazırladığı metne yeni bir ad vermeyip onu ʿAvārifü'l-Maʿārif diye anması da bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir.

Biġavī'nin zihin dünyasında ʿAvārifü'l-Maʿārif'in işgal ettiği konum, onun metne yaklaşımını belirlemiştir. Biġavī'nin metinle arasında kurduğu manevi bağ ile müellife duyduğu sevgi ve bağlılık, çeşitli biçimlerde çeviriye yansımıştır. Metnin çeviri için seçilmesinde de bunun büyük bir etkisi vardır. Mütercimin kaynak metinle kurduğu bağ, mukaddimeden alınan şu cümleler üzerinden okunabilir:

---

[131] Şirʿatü'l-İslām çevirisinin mukaddimesinde de çeviri faaliyeti "'Arabī libāsından çıḳarup Türkī kisvesine derc eyle-" şeklinde ifadelendirilmektedir. Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Tercüme-i Şiratü'l-İslam*, Ali Emiri / 387, 2a.

[132] Türkî-i fasîh ile ilgili değerlendirme için bkz. Fazlıoğlu, "Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", 157-160.

[133] Klasik Türk edebiyatında tercüme faaliyetini ifade etmek için kullanılan sözler üzerine bir değerlendirme için bkz. Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 180-194.

“Belki ḥaḳīḳatde ṣūfīlerüñ kitāblarınuñ ümmü’l-kitābıdur ve muṣanniflerinüñ faṣl-ı ḫiṭābıdur; mübeyyin-i menāhic-i sülūk-i ṭarīḳat ve muẓhir-i ādāb-ı şerīʿat ve mübdiʾ-i ḥaḳāyık-ı ḥaḳīḳatdür. Belki cāmiʿ-terīn-i taṣnīf ve nāfiʿ-terīn-i teʾlīf ki sülūk-i meslek-i necātda ve ʿubūr-ı maʿber-i derecātda ve ʿurūc-ı maʿāric-i ceẕebātda ve vülūc-ı medāric-i ḳurubātda ve vaṣf-ı ʿibārāt-ı ḥaḳāyıḳ-ı ʿavārifde ve keşf-i işārāt-ı daḳāyıḳ-ı maʿārifde ki teʾlīf ü taṣnīf olınmışdur, ol **Kitāb-ı ʿAvārif**’dür. Ve ḥaḳīḳatde mecmaʿu’l-baḥreyn ki ʿilm-i beyān ve ʿilm-i ʿıyāndur ve merace’l-baḥreyn ki keşf ü burhāndur, ol kitābdur. Ve daḫı ol kitāb telvīn meslekinüñ sāliklerinüñ enīsidür ve temkīn meskeninüñ sāliklerinüñ celīsidür. Ve anuñ kelimātınuñ her bir kelimesinüñ taḥtında yenābīʿ-i ḥikem-i maʿānī mündericdür ve mefātīḥ-i dürec-i maʿālīyi anuñ her ʿibārātı mutażammındur. Ve daḫı ol kitāb bir kiṭab durur ʿaẓīmü’ş-şān, refīʿu’l-mekān; ṣubḥ-ı saʿādet anuñ meşārıḳından ṭāliʿ ve rūḥ-ı kerāmāt anuñ mefātiḥinden sāṭıʿ. Müştemildür ḥaḳāyıḳ-ı rabbāniyyeyi; muḥtevīdür esrār-ı ilāhiyyeyi; cāmiʿdür fevāʾid-i şerīfeyi; ḥāvīdür ferāʾid-i nefīseyi; fārıḳdur ehl-i ışṭıfā-yıla ehl-i ṭuġyānı; mümeyyizdür ehl-i ḍalāl-ile ehl-i ʿirfānı.” (2b)

Biġavī’nin ʿAvārifü’l-Maʿārif hakkındaki düşünceleri üzerinde belli başlı noktalara temas etmek gerekirse metnin mütercimin zihin dünyasındaki karşılığı; bu eserin, tasavvuf ilminin ana kaynağı ve tasavvufî mevzuların açıklayıcısı olması, zahirî ve batınî ilimleri birleştirmesi, gerçek tasavvuf ile sahtesini birbirinden ayırt eden bir mihenk taşı vazifesi görmesi, hakikati ifadelendirmede yüksek bir söyleyiş ve üsluba sahip bulunması şeklinde özetlenebilir. Bu değerlendirmelerin aynı zamanda mütercimin bağlı bulunduğu Zeyniyye tarikat muhitinin ʿAvārifü’l-Maʿārif algısını yansıttığı da düşünülebilir.

Mukaddimenin hamdele kısmında yer alan “**El-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī aṭlaʿa şumūse’l-maʿārifi ve’l-ḥaḳāyıḳı bi-meziyyeti ḫaşayışı iḥsānihī fī-ḳulūbi’l-ʿārifīn ve enzeʿa küʾūse**

zülāli'l-ʿavārifi ve'd-daḳāyıḳı bi-leṭā'ifi imtinānihī li-cumhūri'l-muḳarrabīn" (1b) cümlelerine ek olarak kaynak metinden söz edilirken kullanılan "'ibārāt-ı ḥaḳāyıḳ-ı ʿavārif" ve "keşf-i işārāt-ı daḳāyıḳ-ı maʿārif" ile yine mukaddimede Sühreverdī'den söz edilirken kullanılan "mecmaʿu'l-ʿavāṭıfi ve'l-ʿavārif" ve "menbaʿu'l-leṭāʾifi ve'l-maʿārif" (2a) gibi sözler mütercimin, berāʾetü'l-istihlāl ile konuya yetkinliğini sezdirerek okuyucuyu kitaba hazırlaması biçiminde yorumlanabilir.

Kaynak metinle kurduğu ilişkinin yanında metni seçme ve çevirme sürecinde mütercimi etkileyen unsurlardan bir diğeri onun, kaynak metnin yazarıyla kurduğu bağdır. Metinde yukarıda alıntılanan bölümlerde bulunanlardan başka Sühreverdī hakkında pek çok övgü sözü bulunmaktadır. Bu sözler çoğunlukla birbirine atıfla bağlanmış Arapça bazen de Farsça tamlamalardan oluşmaktadır. Söz gelimi mütercimin mukaddimesinin bittiği noktada kaynak metnin mukaddimesine geçiş şu şekildedir:

> "İmdi ey ʿazīz şaḳīḳlerüm şöyle bilüñ ki eş-şeyḫu'l-ferdü'r-rāsiḫ ve'ṭ-ṭavdü'ş-şāmiḫ cāmiʿu'l-cevāmiʿ ve berzaḫu'l-berāziḫ maʿdinü'r-rumūz ve maḫzenü'l-künūz seyyidü'ṭ-ṭā'ifeti bi'l-ittifāḳ ve senedü'ṭ-ṭavāʾifi fī'l-āfāḳ ellezī ḳīle fī-vaṣfi kemālātihi'l-lāyıḳati ve medḥi maḳāmātihi'l-fāyiḳati … yaʿnī eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ravveḥaʾllāhu rūḥahū ve edāme ʿaleynā fütūḥahū '**Avārif**'üñ evvelinde eydür" (5b)

Mütercimin Sühreverdī'ye yönelik övgüleri metin boyunca sürmektedir. Metnin bâb başlarında ve özellikle alıntılardan sonra metne dönülürken kaynak metnin yazarı, çeşitli sözlerle övülmektedir.[134] Bu övgülerde zaman zaman metnin akışına uygun sözler seçilmiştir.

[134] Şirʿatü'l-İslām çevirisinde müellifle ilgili övgü sözleri ʿAvārif çevirisindeki sıklıkta değildir. Bu durum mütercimin yazarla kurduğu içsel bağla açıklanabileceği gibi Şirʿatü'l-İslām çevirisinde metne bu yoğunlukta eklemeler yapmamasıyla da ilişkilendirilebilir.

Söz gelimi müellif, altmış üçüncü bâbda vuslat kavramı açıklanırken "Sulṭānu'l-vāṣılīn" (485a) ve "Zübdetü'l-vāṣılīn" (491a), şevk kavramı açıklanırken "Ḳuṭbu'l-müştāḳīn" (486a), fena ve beka kavramlarından söz edilirken "Ḫulāṣatü'l-fānīn ve zübdetü'l-bāḳīn" (494a), ayn-ı cemʿ makamında olduklarını söylerek ameli terk edenler yerilirken "Şeyḫu's-Sünniyyīn" (498a) diye nitelendirilmiştir. Mütercimin övgüleri metin boyunca konuyla tam bir uyum içinde değildir. Övgüleri metinle ilişkilendirme eğilimi, özellikle metnin sonuna doğru tasavvufî ıstılahların açıklamalarında yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla bu tutumun, mütercimin çevirinin başında belirlediği bir ilke değil süreç içinde metnin etkisiyle edindiği bir eğilim olduğu söylenebilir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirmeye karar verme sürecini anlattıktan sonra mütercim, çeviri yöntemiyle ilgili bazı ilkelerden şu şekilde söz etmektedir:

> "**Fe iẕā ʿazemte fe tevekkel ʿalā'llāh** ḳuvvetini iḳdām sāḳına ḳodum, **ve men yaʿteşım bi'llāh** bāzūsını **kūnū enṣāra'llāh** eline üleşdürdüm ve daḫı şöyle şarṭ eyledüm ki istiṭāʿatüm miḳdārı anuñ elfāẓ-ı dürer-fişānınuñ nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine terceme eyleyem egerçi ki elfāẓ-ı şāyiḳasınuñ ḥalāveti Türkī dilinde olmaḳ muḥāldur. Zīrā ki kelām-ı ʿArabīnüñ ḥalāvetine ve melāḥatine ve feṣāḥatine hīçbir kelām beñzeyimez. Siyyemā ḳuṭbu'l-esrār ve medāru raḥyi'l-ebrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn kelāmı ki ol fütūḥāt-ı ġaybiyyedür; meftūḥāt-ı fikriyye degildür ve daḫı ol müsāmerāt-ı sırriyyedür; vehbiyye degildür. Ben faḳīr daḫı anuñ diliyle taʿbīr eyledüm." (4a)

Mütercim, mümkün olduğunca metne usul ve kaideleri bakımından bağlı kalmayı kararlaştırmıştır. Yalnız Arapçanın hakikati ifade gücü, Sühreverdī'nin üslubu ve Türkçeyle henüz böyle bir literatürün oluşmamış olması, onun işini bir miktar zorlaştırmaktadır. Mütercim öncelikle metni, "elfāẓ-ı dürer-fişānınuñ nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine" (4a) tercüme etmeye çalışmaktadır. Yalnız "bir yirde ki anuñ kelāmını lafẓen bi-lafẓin taʿbīr itmek müşkil ola lā

cerem ol yirde anuñ kelāmını muʾaḫḫaran ve muḳaddemen taʿbīr eyledüm” (4a) diyerek metnin inciler saçan lafızlarını kendi “nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine lafẓen bi-lafẓin taʿbīr” ederek çevirmek mümkün olmadığında onu “muʾaḫḫaran ve muḳaddemen taʿbīr” ettiğini ifade etmektedir. Bu durum mütercimin, kaynak metin odaklı yaklaşımının doğal bir sonucu olarak benimsediği kuralcı bir çeviri modelini işaret etmektedir.

Mütercim bir yandan insan bedenine benzettiği anlamları/kaynak metni giyindiği Arapça kıyafetinden çıkarıp herhangi bir zarar vermeden ona Türkçe kıyafeti giydirdiğini ve bu sırada kaynak metnin üslubunu koruduğunu söylemekte bir yandan da Arapçanın hakikati ifade etme gücünün diğer dillerde bulunmamasından dolayı ʿAvārif’in başka dile aktarılmasının mümkün olmayacağından söz etmektedir. Burada mütercimin metin içinde çeşitli münasebetlerle kurduğu şu cümleleri hatırlamak gerekir:

> “Līk çün bu kitāb Türkī dilinde söylendi bu ḳadar daḫı vücūd baḥs̱inden söz söylememek gerek-idi. Ve līki bunı ẕikr eyledük tā ki muḥaḳḳıḳ ʿāriflere dil uzadup anlara, vücūdīlerdür, dimeyeler.” (109b),

> “Bu kitābı çünki Türkī eyledük esrārı ve daḳāyıḳı bunda tafṣīl-ile ẕikr itmegüñ maʿnāsı yoḳdur. Zīrā ki vaḳt ola ki bu kitāb nā-maḥrem eline vāḳiʿ ola daḫı aña inkār eyleyüp bu kitābuñ küllīsine daḫı inkār eyleye.” (322b)

Türkçe ile yazmanın sakıncalarının anlatıldığı bu cümlelerde bundan kaçınılmasının altında yatan sebep Türkçenin kavram yoksunluğu, literatür eksikliği ya da ifadede zayıf olması değil yanlış anlaşılmaları ve yersiz genellemeleri engelleme amacını taşıyan bir tedbirdir. Mütercim bu kısımlarda yalnız bir çevirmen değil okuyucusunu ve bağlı bulunduğu değerleri metnin potansiyel tehlikelerinden uzak tutmaya çalışan bir eğitimci ve bir mürşit rolündedir. Dolayısıyla Arapçanın hakikati ifade etmedeki gücü ve Sühreverdī’nin üslubundan ötürü eserin

çevirisinin neredeyse mümkün olmadığına dair söylem mütercimin; yaptığı işin zorluğunu ifade ederek bu işteki başarısını büyütmeye yönelik psikolojik ihtiyacının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Şirʿatü'l-İslām çevirisinde böyle bir zorluktan söz etmemesi bu değerlendimemizi güçlendirmektedir. Ayrıca Biġavī'nin iki eser arasında sergilediği bu yaklaşım farkı, meselenin dil değil metin olduğunu düşündürmektedir.

Erek metin açısından önemli etkenlerden biri de hedef kitle yani muhataptır. Mütercimin muhataplara karşı konumu, şu cümlelerden hareketle belirlenebilir: "Tā ki ʿArab dilinde rācil ve ḳāṣır olan ṣādıḳ ṭālibler ol kitāba naẓar idüp ḥaẓlarına ve maḳṣūdlarına muṭṭaliʿ olup saña ḫayr duʿālar ideler" (4a), "Tā ki her kimse ḥavṣalası ve istiʿdādı ḳadar anuñ maʿānīsini fehm eyleye." (4a) Bu aynı zamanda çeviri sebepleri arasında yer almaktadır. Biġavī bunlara benzer cümleleri ayrı vesilelerle kurmaktadır. Mütercimin en yakın muhatapları, ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirmesini talep edenler yani Zeyniyye tarikatının müntesipleridir. İkinci derecedeki muhataplar, Arapça bilmeyen tarikat ve tasavvuf erbabı, üçüncü derecedeki muhataplar ise Arapça bilsin ya da bilmesin tasavvuf erbabı olsun ya da olmasın "her kimse"dir. Mukaddimede muhataplarına atıflar yapan Biġavī, kaynak metinde konu geçişlerinde bulunan "**iʿlem**" sözlerini metin içinde "İy ʿazīz ḳarındaşum şöyle bilgil ki" diye çevirmektedir. Ayrıca bu hitabı kendisi de bolca eklemektedir. Bu, mütercimin çeviri boyunca ilk muhataplarla bağını canlı tutmak istemesi şeklinde yorumlanabilir. Biġavī'nin aynı üslubu Şirʿatü'l-İslām çevirisinde de sürdürmesi, tekke ve sohbet kültürünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Biġavī'nin metnin çevirisinde etkilendiği bir başka husus da kaynak metnin kaleme alınma nedenidir. Şihābeddīn es-Sühreverdī ʿAvārifü'l-Maʿārif'i, sufilere olan muhabbetinden dolayı onlara bir kitap armağan etmek için, sufilerin hâllerinin şerefini ve yollarının sıhhatini Kur'an ve hadisten delillerle kanıtlamak, gerçek sufilerle görünüş açısından kendisini sufilere benzettikleri hâlde esasta onlara muhalefet edenleri birbirinden ayırmak amacıyla kaleme

almıştır.[135] Sühreverdī'nin en temel hareket noktası tasavvufun, şeriatın dışında sınırsız bir özgürlük alanı değil özünü Kur'an ve sünnetten alan bir disiplin olduğudur. Mukaddimede müellif, Cüneyd-i Baġdādī'den, kendi zamanında tasavvufun aslının zarar gördüğüne dair bir alıntı yaparak gerçek tasavvufun Baġdādī ile kendisi arasında geçen zamanda fazlasıyla tahrif edildiğinden yakınmaktadır.[136] Biġavī de Sühreverdī ile aynı duyguları paylaştığını gösteren şu cümleleri mukaddimesine eklemiştir:

> "İmdi ey ʿazīz ḳarındaşlarum, şöyle bilüñ ki Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn bu sözi söyledi Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī ve ehl-i ṭabaḳāt zamānına zamānı yaḳın iken. İmdi bizüm ḥālimüz n'ola ki bizüm zamānumuz anlaruñ zamānından ıraḳ olan zamāndan daḫı ıraḳ oldı ve zāhid ʿālimlerden ve kāmil ʿāriflerden ve ṣādıḳ ʿāşıḳlardan ve ṣāfī ṣūfīlerden nām u nişān belürmez oldı. Belki şimdiki zamānda taṣavvufuñ meşāhidi ve maʿāhidi muʿaṭṭal ve maṣādırı ve mevādiri mesdūd; diyārı ve merāsimi münderis; maʿālim ve aṭlāli münṭamis oldı. Ḥattā yaḳın oldı ki taṣavvufuñ aṣlı zā'il olup mürtefiʿ ola. Bundandur ki ehl-i taṣavvufuñ ʿuşşāḳı külbe-i aḥzānda muʿtekif olup taṣavvufuñ aṭlāli ve ʿurefānuñ nişānı münderis olduġı-çün maḥzūn olup aġlarlar ve ṣūfīlerüñ aḥvāli ve ʿāriflerüñ efʿāli münʿakis olduġı-çün te'essüf idüp tażarruʿ iderler. Lā cerem zamān böyle murūr eyleyüp taṣavvufdan aṣlā nişān ḳalmayup anuñ cemīʿ-i eşeri münderis olsa gerek neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālike'z-zamān ve ehlihī." (10b-11a)

Bu eklemeden de anlaşılıyor ki Biġavī, kaynak metnin yazılma maksadının farkındadır ve çeviri yaparken o da kendi zamanı ve coğrafyası içinde onunla benzer bir gaye taşımaktadır. Mütercimin kendisi ile kaynak metnin müellifi arasında kurduğu amaç birliği, ona çeviride özne

[135] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/11.
[136] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/13.

olarak daha belirgin bir alan açmış olabilir. Hatta metne yaptığı eklemeler bu amaç bağlamında değerlendirilebilir. Biġavī'nin metne ve tercüme olgusuna yaklaşımı, yaptığı eklemelerle birlikte ortaya çıkardığı metnin, ʿAvārifü'l-Maʿārif'in, yazılış amacı zemininde mütercimin zamanına ve coğrafyasına hitap eden müstakil bir biçimi olarak değerlendirilmesini sonuçlamaktadır. Bu biçim, tasavvuf ilmi açısından sistematik bir bütünlükle yazılmış klasik bir metnin, kurumsal bir kimliğin sınırları içinde yeniden anlamlandırılmış biçimidir. Kanaatimize göre mütercimin yaptığı yalnız diller arası aktarım değil aynı zamanda manevî sadakatini sergilediği kültürel bir anlamlandırmadır.

2.2.2. Çevirinin Bölümleri

ʿAvārifü'l-Maʿārif, muhtevası açısından Ebū Naṣr es-Serrāc'ın (öl. 378/988) el-Lümaʿ, ʿAbdülkerīm el-Ḳuşeyrī'nin (öl. 465/1072) er-Risāle ve Ebū'l-Ḥasen el-Hücvirī'nin (öl. 465/1072 [?]) Keşfü'l-Maḥcūb'u gibi daha önce kaleme alınmış tasavvuf klasiklerine benzetilmiştir. Bununla birlikte tekke (ribat) hayatını düzenleyen esaslar ile sufiler, Melâmetîler, Kalenderîler ve bunlara özenenlerle ilgili bilgileri içermesi eserin özgün tarafları sayılmıştır. Bu konular, ʿAvārifü'l-Maʿārif'ten sonraki tasavvuf eserlerine bu eserden intikal etmiştir.[137]

Bazı araştırmacılar, eserin ihtiva ettiği altmış üç bâb başlığını sınıflandırarak belli gruplarda incelemiştir. Söz gelimi Ethem Cebecioğlu, Sühreverdī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif'ini içerik açısından altı ana konuda incelemektedir.[138] Üzerinde çalıştığımız çevirisinde eserin bâb başlıkları ve mütercimin çevirileri şöyledir:

[137] Uludağ, "Avârifü'l-Maârif", 4/110.
[138] Tasnifler için bkz. Cebecioğlu, "Avârifü'l-Ma'ârif", 255.

SIRA	BAŞLIK[139]	TERCÜME	Vr.[140]
1	Fī menşeʾi ʿulūmi'ṣ-ṣūfiyye **Fī ẕikri menşe'i ʿulūmi'ṣ-ṣūfiyye**	Ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ menşeʾi beyānındadur.	10
2	Fī teḫaṣṣuṣi'ṣ-ṣūfiyye bi-ḥüsni'l-istimāʿ **Fī taḫṣīṣi'ṣ-ṣūfiyye bi-ḥüsni'l-istimāʿ**	Allāh Teʿālā'nuñ kelāmını ve Ḥabīb Muḥammed Muṣṭafā'nuñ eḥādīṣini ve cemīʿ-i vāridāt-ı ḥaḳḳayı gökçek diñlemek ve anı ḳabūl itmek ṣūfīlere maḫṣūṣ-ıduġı beyānındadur.	30
3	Fī beyāni faẓīleti ʿilmi'ṣ-ṣūfiyye ve'l-işāreti ilā enmūẕecin minhā **Fī beyāni faẓīleti ʿulūmi'ṣ-ṣūfiyye ve'l-işāreti ilā enmūẕecin minhā**	Ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ faẓīleti beyānındadur. Ve daḫı anlaruñ ʿilmlerinüñ enmūẕecine işāretdedür.	48
4	Fī şerḥi ḥāli'ṣ-ṣūfiyye ve'ḫtilāfi ṭarīḳihim **Fī şerḥi ḥāli'ṣ-ṣūfiyye ve'ḫtilāfi ṭarīḳatihim**	Ṣūfiyyenüñ aḥvāli şerḥindedür. Ve daḫı anlaruñ ṭarīḳlerinüñ iḫtilāfı beyānındadur.	70
5	Fī ẕikri māhiyyeti't-taṣavvuf **Fī māhiyyeti't-taṣavvuf**	Taṣavvufuñ māhiyyeti ve ḥaḳīḳati beyānındadur.	81
6	Fī ẕikri tesmiyetihim bi-hāẕā'l-ism	Ṣūfīlere ṣūfīler didüklerinüñ vechi beyānındadur.	87
7	Fī ẕikri'l-mutaṣavvıf ve'l-müteşebbih	Mutaṣavvıfuñ ve müteşebbihüñ beyānındadur.	93

[139] Tabloda başlıkların mukaddimede yer alan şekilleri verilmiş, metin içinde başlık farklılık arz ediyorsa metin içindeki şekil bold/kalın olarak işaretlenmiştir.
[140] Vr. mukaddimede bâbların listesinin yanına yazılan varak numalarını ifade etmektedir.

8	Fī ẕikri'l-melāmetiyyi ve şerḥi ḥālihī	Melāmetīnüñ ẕikrindedür ve daḫı melāmetīnüñ ḥāli şerḥindedür.	103
9	Fī ẕikri meni'ntemā ilā'ṣ-ṣūfiyyeti ve leyse minhüm	Şol kimsenüñ beyānındadur ki ol kendüyi ṣūfīlere nisbet eyler. Ḥāl budur ki ol anlardan degüldür.	110
10	Fī ẕikri rütbeti'l-meşīḫati **Fī şerḥi rütbeti'l-meşīḫati**	Şeyḫlıġuñ mertebesi şerḥindedür.	115
11	Fī şerḥi ḥāli'l-ḫādim ve men yeteşebbehü bihī **Fī şerḥi ḥāli'l-ḫādim ve men teşebbehe bihī**	Ḫādimüñ şerḥindedür. Ve daḫı kendüyi ḫādime beñzediciler şerḥindedür.	126
12	Fī şerḥi ḫırḳati'l-meşāyıḫı'ṣ-ṣūfiyye **Fī ḫırḳati'l-meşāyıḫı'ṣ-ṣūfiyye**	Ṣūfīlerüñ şeyḫlerinüñ ḫırḳası şerḥindedür.	129
13	Fī faẓīleti sükkāni'r-rubuṭ **Fī faẓīleti mekāni'r-rubuṭ**	Ribāṭlaruñ yirlerinüñ faẓīleti beyānındadur.	144
14	Fī müşābeheti ehli'r-ribāṭ bi-ehli'ṣ-ṣuffe	Ehl-i ribāṭ ehl-i ṣuffeye beñzedügi beyānındadur.	148
15	Fī ḫaṣāyıṣı ehli'r-ribāṭ fī-mā yeteʿāhedūnehū beynehüm **Fī ḫaṣāyıṣı ehli'r-rubuṭ ve'ṣ-ṣūfiyye fī-mā yeteʿāhedūne ve yaḫteṣṣūne bihī**	Ehl-i ribāṭuñ ve daḫı ṣūfīlerüñ şol ḫāṣıyyetleri beyānındadur ki anlar anı ʿādet idinüp riʿāyet idüp ḥıfẓ iderler ve daḫı anlar anuñ-ıla muḫtaṣ olup dururlar.	151
16	Fī'ḫtilāfi ḥāli'l-meşīḫi bi's-seferi ve'l-maḳām	Meşāyıḫuñ seferde ve muḳīm olmaḳda aḥvāllerinüñ iḫtilāfı beyānındadur.	158

	Fī ẕikri'ḫtilāfi aḥvāli'l-meşāyıḫı fī's-seferi ve'l-maḳām		
17	Fī-mā yaḥtācü'l-müsāfiru ileyhi mine'l-ferā'iżi ve'l-feżā'il **Fī mā yaḥtācü'ş-şūfī ileyhi fī seferihī mine'l-ferā'iżi ve'l-feżā'il**	Ṣūfī seferinde ferāyiżden ve feżāyilden neye muḥtācdur anuñ beyānındadur.	169
18	Fī'l-ḳudūmi mine's-sefer ve duḫūli'r-ribāṭ ve'l-edebi fīhi	Seferden gelüp ribāṭa girüp ḳonmaġuñ ve yāḫūd ġayrı yire ḳonmaġuñ edebi beyānındadur.	174
19	Fī ḥāli'ş-şūfiyyi'l-mütesebbib **Fī ḥāli'ş-şūfiyyeti fī'l-mütesebbib**	Ṣūfīlerüñ rızḳları beyānındadur. Ve daḫı anlar sebeblere meşġūl olduḳlarınuñ ve sebeblerden iʿrāż itdüklerinüñ vechi beyānındadur.	180
20	Fī ḥāli men ye'külü ʿani'l-fütūḥ **Fī ẕikri men ye'külü mine'l-fütūḥ**	Fütūḥdan yiyenüñ ẕikrinde ve anuñ beyānındadur. Ve daḫı fütūḥdan yimek kime lāyıḳdur ve kime lāyıḳ degüldür; anuñ beyānındadur.	185
21	Fī şerḥi ḥāli'l-mütecerrid mine'ş-şūfiyyeti ve'l-müteʾehhil **Fī şerḥi ḥāli'l-mütecerrid ve'l-müteʾehhil mine'ş-şūfiyyeti ve ṣıḥḥati maḳāṣıdihim**	Ṣūfīlerden evlenenler ve evlenmeyüp mütecerrid olanuñ beyānındadur ve daḫı bunlaruñ ḥāllerinüñ ve ḳaṣdlarınuñ ṣıḥḥati beyānındadur.	193
22	Fī'l-ḳavli fī's-semāʿi ḳabūlen ve īs̱āran	Semāʿuñ beyānındadur ḳabūlen ve īs̱āran	202

23	Fī'l-ḳavli fī's-semāʿi redden ve inkāran	Tercüme edilmemiştir.	215
24	Fī'l-ḳavli fī's-semāʿi tereffuʿan ve'stiġnāʾen	Semāʿda aḳvāl beyānındadur tereffüʿan ve istiġnāʾen	218
25	Fī'l-ḳavli fī's-semāʿi teʾeddüben veʿtināʾen	Ey ʿazīz ḳarındaşum şöyle bilgil ki bu bāb mutażammındur ādāb-ı semāʿı ve cübbeler çāk idüp yırtmaġuñ aḥkāmını ve semāʿda meşāyıḫuñ işārātını ve daḫı anda meʾsūr nedür ve maḥżūr nedür anı.	223
26	Fī ḫāṣıyyeti'l-erbaʿīniyye elletī yeteʿāhedühā'ṣ-ṣūfiyye	Erbaʿīnüñ ḫāṣṣıyyeti beyānındadur ki ol ṣūfīler arasında maʿhūddur ve anlar anı ʿādet idinüp dururlar ve ol anlaruñ muʿtemedleridür.	230
27	Fī ẕikri fütūḥi'l-erbaʿīniyye	Erbaʿīnde fetḥ olan nesneler ẕikrindedür.	236
28	Fī keyfiyyeti'd-duḫūl fī'l-erbaʿīniyye	Erbaʿīne girmegüñ keyfiyyeti beyānındadur.	245
29	Fī ẕikri aḫlāḳi'ṣ-ṣūfiyye ve şerḥi'l-ḫulḳ **Fī aḫlāḳi'ṣ-ṣūfiyye ve şeri'l-ḫulḳ**	Ṣūfīlerüñ ḫulḳları ve daḫı ḫulḳuñ şerḥindedür.	250
30	Fī ẕikri tefāṣīli'l-aḫlāḳ **Fī tefāṣīli aḫlāḳi'ṣ-ṣūfiyye**	Ṣūfīlerüñ ḫulḳlarınuñ tafṣīli beyānındadur.	264
31	Fī'l-edebi ve mekānihī mine't-taṣavvuf **Fī ẕikri'l-edeb**	Edeb beyānındadur.	296
32	Fī'l-ādābi'l-ḥażreti'l-ilāhiyye li-ehli'l-ḳurb	Ehl-i ḳurbuñ ḥażret-i ilāhiyye-yile ādābı beyānındadur.	301

	Fī ādābi'l-ḥażreti'l-ilāhiyye li-ehli'l-ḳurb		
33	Fī ādābi'ṭ-ṭahāreti ve muḳaddimātihā	Arınmaġuñ ādābı beyānındadur. Ve daḫı anuñ muḳaddimātı beyānındadur.	307
34	Fī ādābi'l-vuḍū'i ve esrārihī	Ābdestüñ ādābı ve anuñ esrārı beyānındadur.	310
35	Fī ādābi ehli'l-ḫuṣūṣ ve'ṣ-ṣūfiyyeti fīhi **Fī ādābi ehli'l-ḫuṣūṣ ve'ṣ-ṣūfiyyeti fī'l-vużū'**	Ehl-i ḫuṣūṣuñ ve ṣūfīlerüñ ābdestinde edebleri beyānındadur.	312
36	Fī fażileti'ṣ-ṣalāt ve kiberi şānihā	Namāzuñ faż̄ileti beyānında ve anuñ şānınuñ ululuġı beyānındadur.	315
37	Fī vaṣfi ṣalāti ehli'l-ḳurb	Ehl-i ḳurbuñ ṣalātınuñ ṣıfatı beyānındadur.	326
38	Fī ẕikri ādābi'ṣ-ṣalāt ve esrārihā	Namāzuñ edebleri ẕikrindedür. Ve daḫı namāzuñ esrārı beyānındadur.	336
39	Fī fażli'ṣ-ṣavm	Orucuñ faż̄ileti ve ululuġı beyānındadur.	341
40	Fī aḥvāli'ṣ-ṣūfiyye fī'ṣ-ṣavmi ve'l-ifṭār **Fī'ḫtilāfi aḥvāli'ṣ-ṣūfiyye bi'ṣ-ṣavmi ve'l-ifṭār**	Ṣūfīlerüñ ṣavmda ve ifṭārda aḥvāllerinüñ iḫtilāfı beyānındadur.	343
41	Fī ādābi'ṣ-ṣavmi ve mehāmmihī **Fī ādābi'ṣ-ṣavm**	Ṣavmuñ ādābı beyānındadur.	346
42	Fī ẕikri'ṭ-ṭaʿāmi ve mā fīhi mine'l-maṣlaḥati ve'l-mefsedeti **Fī ẕikri'ṭ-ṭaʿām**	Ṭaʿām ẕikrindedür. Ve daḫı ḳanḳı ṭaʿām eyüdür ve ḳanḳı ṭaʿām yaramazdur; anuñ beyānındadur.	349

43	Fī ādābi'l-ekl	Ṭaʿām yimegüñ edebin beyān ider.	353
44	Fī'l-libās ve niyyātihim ve maḳāṣıdihim fīhi **Fī ẕikri edebihim fī'l-libās ve niyyātihim ve maḳāṣıdihim fīhi**	Ṣūfīlerüñ libāsda edebleri beyānındadur. Ve daḫı libāsdan niyetleri ve maḳṣūdları beyānındadur.	358
45	Fī ẕikri faẓli ḳıyāmi'l-leyl	Gicelerde ḳalḳup ʿibādet itmek ṣevābı beyānındadur.	365
46	Fī'l-esbābi'l-muʿīneti ʿalā ḳıyāmi'l-leyl **Fī ẕikri esbābi'l-muʿīneti ʿalā ḳıyāmi'l-leyl ve edebi'n-nevm**	Ṣol sebebler beyānındadur ki anlar dün-ile ḳalḳmaġa yardım eyleyeler. Ve daḫı uyumaġuñ edebleri beyānındadur.	375
47	Fī edebi ẕikri'l-intibāhi mine'n-nevm ve'l-ʿameli bi'l-leyl **Fī edebi'l-intibāhi mine'n-nevm ve'l-ʿameli bi'l-leyl**	Dün-ile uyḳudan uyanmaġuñ edebi beyānındadur. Ve daḫı gicede ʿamel itmegüñ edebi beyānındadur.	379
48	Fī taḳsīmi ḳıyāmi'l-leyl	Gicenüñ ḳıyāmınuñ taḳsīmi beyānındadur.	383
49	Fī'stiḳbāli'n-nehār ve'l-edebi fīhi **Fī'stiḳbāli'n-nehār ve'l-edebi fīhi ve'l-ʿamel**	Gündüzi nice istiḳbāl itmek gerek; anuñ beyānındadur. Ve daḫı gündüz nice ʿamel itmek gerek; anuñ beyānındadur.	386
50	Fī ẕikri'l-ʿamel fī cemīʿi'n-nehār ve tevzīʿi'l-evḳāt	Gündüzüñ cemīʿsinde idecek ʿameller beyānındadur. Ve daḫı evḳāti tevzīʿ itmek beyānındadur.	395
51	Fī edebi'l-mürīd maʿa'ş-şeyḫ	Mürīdüñ şeyḫ-ıla edebi beyānındadur.	401

52	Fī-mā yaʿtemidühü'ş-şeyḫ maʿa'l-aṣḥābi ve't-telāmiẕeti **Fī edebi'ş-şeyḫ maʿa'l-aṣḥābi ve't-telāmiẕeti**	Şeyḫuñ aṣḥāb-ıla ve şākirdler-ile edebi beyānındadur.	411
53	Fī ḥaḳīḳati'ṣ-ṣoḥbeti ve mā fīhā mine'l-ḫayri ve'ş-şerri **Fī ḥuḳūḳi'ṣ-ṣoḥbeti ve mā fīhā mine'l-ḫayri ve'ş-şerri**	Ṣoḥbetüñ ḥaḳları beyānındadur. Ve daḫı ṣoḥbetde ḫayr nedür ve şer nedür; anuñ beyānındadur.	415
54	Fī edāʾi ḥuḳūḳi'ṣ-ṣoḥbeti ve'l-uḫuvveti fī'llāh		423
55	Fī ādābi'ṣ-ṣoḥbeti ve'l-uḫuvveti	Ṣoḥbetüñ ve daḫı uḫuvvetüñ edebi beyānındadur.	428
56	Fī maʿrifeti'l-insāni nefsehū ve mükāşefāti'ṣ-ṣūfiyyeti min ẕālike **Fī maʿrifeti'l-insāni nefsehū ve mükāşefāti'ṣ-ṣūfiyyeti**	İnsān nefsini bilmek beyānındadur. Ve daḫı ṣūfīlerüñ mükāşefātı beyānındadur.	432
57	Fī maʿrifeti'l-ḫavāṭıri ve tafṣīlihā **Fī maʿrifeti'l-ḫavāṭıri ve tafṣīlihā ve temyīzihā**	Ḫavāṭırı ve daḫı anuñ tafṣīlini ve daḫı ḫavāṭırı biri birinden temyīz itmek beyānındadur.	446
58	Fī şerḥi'l-ḥāl ve'l-maḳām ve'l-farḳ beynehümā	Ḥāl şerḥinde ve maḳām şerḥindedür. Ve daḫı ḥāl-ile maḳāmı farḳ itmek beyānındadur.	453

59	Fī'l-işāreti ilā'l-maḳāmāt ʿalā'l-iḫtişār **Fī'l-işāreti ilā'l-maḳāmāt ʿalā'l-iḫtişār ve'l-īcāz**	Maḳāmātuñ işārātındadur ʿalā sebīli'l-iḫtişār ve'l-īcāz	456
60	Fī ẕikri işārāti'l-meşāyıḫ fī'l-maḳāmāt ʿalā't-tertīb	Maḳāmātda meşāyıḫuñ işārātı beyānındadur alā't-tertīb	464
61	Fī ẕikri'l-aḥvāli ve şerḥihā	Aḥvāl ẕikrindedür. Ve daḫı aḥvālüñ şerḥindedür.	477
62	Fī şerḥi kelimātin müşīretin ilā baʿżı'l-aḥvāl min ıṣṭılāḥi'ṣ-ṣūfiyye	Iṣṭılāḥāt-ı ṣūfīyyeden baʿż-ı aḥvāle işāret eyleyen kelimeler şerḥinde ve beyānındadur.	494
63	Fī ẕikri şeyʾin mine'l-bidāyāt ve'n-nihāyāt	Bidāyātdan ve daḫı nihāyātdan birḳaç nesnenüñ ẕikrindedür.	503

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif'i şekil ve muhteva özelliklerine uygun olarak çevirmiştir. ʿAvārifü'l-Maʿārif, bir mukaddime ile altmış üç bâbdan oluşmaktadır. Mütercim, müellifin mukaddimesinden önce, eserin ve yazarının tasavvuf erbabı arasındaki şöhret ve etkileri, metni çevirmeye karar verme ve çevirme süreçleri, çeviride izlediği yol gibi konuları işlediği bir mukaddime eklemiştir. (1a-5b) Ardından Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin mukaddimesini çevirmiştir. (5b-11a) Mütercim metnine kaynak metinde olmayan bir takım eklemeler yapmıştır. Yalnız bu eklemeler, bir ya da birden artık bölüm şeklinde değildir; bölümlerin ve konuların kaynak metindeki akışını bozmamıştır. Eklemelerin ardından Sühreverdī hakkındaki methiyeleri, kaynak metinde yer aldığı gibi Arapça olarak yazılan ayet, hadis ve manzumelerin tefsir, şerh ve çevirileri metnin hacmini artırmıştır.

Biġavī, altmış üç bâbı kaynak metinde yer aldığı sırayla tercüme etmiştir. Dolayısıyla ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, mütercimin ve müellifin mukaddimeleri ile altmış üç bâbdan oluşan bir metindir. Kaynak metnin bütünlüğü açısından tam bir tercümedir. Bâb başlıklarının listesi, Sühreverdī'nin mukaddimesinin içinde bulunmaktadır. Mütercim bu listeyi metnine aktarmış yalnız mukaddimede bâb başlıklarını çevirmeden kaynaktaki gibi Arapça olarak yazmıştır. Metin içinde ise yirmi üçüncü ve elli dördüncü bâblar dışındaki tüm bâb başlıklarını çevirmiştir.

2.2.3. Çevirinin Dil Özellikleri

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 tarihinde tamamladığı ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi, Eski Türkiye Türkçesi özelliklerini taşıyan dil yadigârlarındandır. Bu başlık altında eserin imlasına ve diline dair dönemini yansıtan temel nitelikler üzerinde durulacak; eserin dili dönemiyle ve kaynak metinle ilişkilendirilecektir. Bu çerçevede eserin temel dil özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, 15. yüzyıl Türk edebiyatının Anadolu'da Batı Türkçesiyle kaleme alınmış mensur örneklerindendir. Döneminde İslamî ilimlere dair yazılan pek çok mensur eser gibi halk diline dayanan sade nesir özelliği gösterir. Konuşma dilinden kimi yönleriyle büyük ölçüde ayrışsa da bu sade dil, eserin kolay anlaşılmasını amaçlayan ve anlatım dilini araç olarak gören bir anlayışa dayanmaktadır.[141] Halkı tüm katmanlarıyla gözeterek kaleme alınan Türkçe tasavvufî eserler, sanat eserlerinin yabancı unsurları hızla dâhil edebildiği Türk yazı dilinde Türkçe lehine bir denge unsuru olarak değerlendirilebilir.[142] Mütercimin ilave ettiği mukaddime, görece süslü tarzıyla bu hükümden istisna edilebilir. Mukaddime, metne göre süslü nesir özelliği taşımaktadır.

[141] Mertol Tulum, *Türkçe Ülkesinde Gezinti* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 263.
[142] Olcay Kocatürk, "İnegöl'ün Manevi Simgelerinden Kasım Efendi'nin Eserleri Örneğinde Tasavvufi Metinlerin Türkçenin Gelişimine Etkisi", *İnegöl Araştırmaları Tarih*, ed. Murat Doğdubay vd. (Bursa: Emin Yayınları, 2025), 44.

2. Metinde Eski Türkiye Türkçesi özelliği gösteren kelime ve dil yapıları mevcuttur. Aşağıda metinde bu özelliği gösteren kelimelerden oluşan bir örnek grubu listelenmiştir. Kelimelerin; kaynak metinde karşılık geldikleri Arapça sözlerin anlamları da göz önünde bulundurulmak koşuluyla döneme dair sözlüklerden[143] tespit edilen anlamlarının ardından kaynak metinde karşılık geldikleri kelimeler // işaretinden sonra kalın biçimde yazılmıştır. Arapçasındaki formu ne olursa olsun kaynak metinden alınan isimler nekre ve müfred, fiiller ise mazi ve müfred şekilleriyle verilmiştir.

adan- **:** (*+IlA*) Ad takınmak // **sümmiye bi-ism**

aġ- **:** Yükselmek // **şa'ade**

aġu **:** Zehir // **ḥummetün**

añdur- **:** Hatırlatmak // **ẕekkera**

añulca/cuḳ **:** Yavaşça, hafifçe

ardınca ol- **:** Hevesinde olmak; takip etmek

arıḳlıḳ **:** Zayıflık // **hüzālün**

aşşı eyle- **:** Fayda vermek // **rabiḥa**

aşşılı **:** Değerli, faydalı // **rabīḥun**

ayruḳ **:** Artık, bundan sonra

ayruḳsı **:** Aykırı olan, başka türlü

[143] Komisyon, *Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009); Burhan Paçacıoğlu, *Türkçenin VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2016); Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2018); Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, ed. Emine Yılmaz - Nurettin Demir (Ankara: TUBA, 2023).

bañ barmaḳ : İşaret parmağı

başmaḳ : Ayakkabı // **midāsün**

berki- : Sağlamlaşmak

bilmek : Marifet // **maʿrifetün**

biregü : Bir kimse, birisi // **mirāʾün, mücādeletün**

biti : Mektup // **kitābün; ketebe (ilā)**

buḳaġulan- : Zincire vurulmak, zaptedilmek // **fī-ḳuyūdin**

burtar- : (Yüz) ekşitmek // **ʿabese**

Çalab[144] : İlah // **Allāhümme**

çalḳan- : (Baş) Dönmek

çalḳḳoyun : Sırt üstü // **ʿalā-ẓahr; ʿalā-ḳafā**

degzin- : Dolaşmak // **ḫāme (ʿalā)**

dikin- : Kendisi için dikmek // **eḳāme (ʿalā)**

dirgür- : Diriltmek // **aḥyā**

dirincek : Baş örtüsü // **ḫumurun**

dirlik : Huzur, hayat

dirşür- : Toplamak, düzenlemek

döndür- : (Namaz) İade etmek // **eʿāde**

[144] Yalnız dualarda geçen kelime, çeviri olarak **Allāhümme** sözünün karşılığıdır.

döy- **:** Tahammül etmek, dayanmak // **ṣabera**

düg- **:** Düğüm atmak // **ʿaḳade**

dügün **:** Düğüm // **ʿaḳdün**

dükeli[145] **:** Hep, bütün // **küllün; cemī̇ʿun**

düriş- **:** Çalışmak, ısrar etmek

dürt- **:** Bulaştırmak; batırmak; (koku) sürmek // **laṭaḫa (bi); nekete; teṭayyebe**

edük **:** Ayakkabı // **ḫuffün**

eglen- **:** Konmak; gecikmek[146] // **mekeṯe**

eñek **:** Çene

etmek **:** Ekmek // **ḫubzün**

gedil- **:** (Kılıç) Kırılmak

geñez **:** Kolay // **yüsrün; teysī̇run**

girçekle- **:** Tasdik etmek; iman etmek // **ṣaddeḳa; āmene**

gön **:** Tabaklanmış deri // **rekvetün**

görüci **:** Gören, idrak eden // **Baṣī̇r**

[145] Küll ve cemī̇ʿ kelimelerinden başka, kelime olarak bir karşılığı bulunmadığı hâlde kaynaktaki çoğul kelimelerin karşılığında sıfat olarak da kullanılabilmektedir.

[146] Kelimenin gecikmek anlamı mütercimin eklediği "ʿUmeyr elinden ḫurmāyı yabana atup eyitdi: Ḫurmā yiyince cennete varmaġa eglenürem, didi daḫı ḳılıcını eline alup müşriklere ḫamle eyledi. Birḳaç kāfir depeledi. Andan ṣoñra anı şehī̇d eylediler." (371b) pasajında yer almaktadır. Söz konusu rivayet şöyledir: Bedir Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in ashabı savaş konusunda cesaretlendirmek için yaptığı konuşmadan sonra ʿUmeyr b.el-Ḥümām adlı sahabi "Şu hurmaları yiyecek kadar yaşarsam eğer bu kesinlikle uzun bir ömürdür" diyerek elindeki hurmaları atıp savaşa katılmış ve şehit olmuştur. Müslim, Ṣubūtu'l-Cenneti li'ş-Şehī̇d, 1901.

götür- **:** Ortadan kaldırmak, gidermek // **meḥā**

göyün- **:** Yanmak // **iḥteraḳa**

gözgü **:** Ayna // **mirʾātün**

ıldıra- **:** Parlamak

ır **:** Şarkı // **ġanāʾün**

ırıl- **:** Uzaklaşmak

ırla- **:** Şarkı söylemek // **semede**

ışıḳ **:** Miğfer

ilen- **:** Beddua etmek

irte **:** Sabah, güneş // **ṣubḥun; şemsün**

issi **:** Sıcak // **ḥārrun**

issi **:** Sahip; Rab // **ṣāḥibün; ẕū; Rabbün**

itiri **:** Sert

ḳaḳı- **:** Azarlamak; itiraz etmek; başına vurmak **// ġaḍibe; ġāḍa**

ḳarañulıḳ **:** Karanlık // **ẓulmetün, aẓlemü**

ḳayır- **:** Önemsemek // **bālā**

ḳayırmaz **:** Ziyanı yoktur // **lā beʾse (bi)**

kengel eyle- **:** Alay etmek // **māzeḥa**

kesegen[147] **:** Keskin

ḳıġır- **:** Seslenmek, çağırmak // **deʿā (ilā)**

ḳındur- **:** Teşvik etmek // **nedebe (ilā); ḥaṩṩe (ʿalā); deʿā (ilā)**

ḳoç- **:** Kucaklamak // **ġaṭṭa**

ḳop- **:** Haşrolunmak // **ḥuşira**

oñat **:** Uygun, iyi // **bi-cūdin**

oñul- **:** Şifa bulmak, iyileşmek // **dāvā**

öñ geçen **:** Selef; eski // **selefün**

öñürdi **:** Önce // **ḳable**

öyken **:** Akciğer // **ḥaşā**

şaġ- **:** Ağıt yakmak // **nāḥa**

şaġu **:** Ölü için ağıt

şayrulıḳ **:** Hastalık // **maraż**

şı- **:** Kırmak; kabul etmemek; (oruç) açmak; (savaşta) yenmek // **efṭara; fıṭrun**

şıġa- **:** Okşamak; mesh etmek; yukarı doğru çekmek // **şemmera**

şın- **:** Zayıf düşmek; yenilmek, (abdest) bozulmak // **ḥadeṩün**

şındu **:** Makas // **miḳrāż**

siñe siñe **:** Yavaş yavaş

[147] **Seyfün** kelimesi "kesegen ḳılıç" biçiminde çevrilmiştir.

söyken- **:** Dayanmak, yaslanmak // **tevekkeʾe (ʿalā)**

söyündür- **:** Söndürmek // **aṭfaʾe; eẕābe**

şuvar- **:** Sulamak // **seḳā**

süñü **:** Süngü, mızrak // **rumḥun**

şeş- **:** Üstesinden gelmek; (bağı) çözmek // **ḥalle**

ṭanuḳ dik- **:** Şahit göstermek // **eşhede**

Tañrı **:** Allah // **Allāh**

ṭayın- **:** Kaymak // **mezelletü'l-aḳdām**

ṭoyla- **:** Şefaat etmek, müjdelemek

ṭur- **:** Kalkmak, yerine geçmek // **ḳāme**

ṭurġur- **:** Yerli yerine koymak, yerleştirmek; gözetmek; kaldırmak // **eḳāme**

ṭutuya ḳo **:** Rehin vermek // **rahene**

uçuzlıḳ **:** Bolluk

uġrı **:** Hırsız // **sāriḳun**

uġrula-, uġrulıḳ it-: Çalmak // **seraḳa**

uġrulıḳ **:** Hırsızlık // **seriḳatün**

ululan- **:** Kibirlenmek; kendisine tazim gösterilmek // **isteṭāle (ʿalā), nezeʿa; sübbiḥa**

uru ṭur- **:** Ayakta durmak // **ḳāme**

utanmaḳ **:** Hayâ // **ḥayāʾün**

utanıcı **:** Müstahyî //**müstaḥyī**

uyan **:** Dizgin // **licāmün**

üründüle- **:** Seçmek // **iṣṭafā**

üş- **:** Toplanmak; musallat olmak // **iḥteveşe**

virinil-[148] **:** Verilmek // **ücziye**

yalın **:** Çıplak // **ḥāfin**

yalıncaḳlıḳ **:** Yoksulluk

yalıñ **:** Ateş, alev // **lehebün**

yalıñlan- **:** Alevlenmek// **teʾeccece**

yaraḳ eyle- **:** Hazırlık yapmak

yaraḳla- **:** Hazırlamak // **eʿadde**

yarlıġa- **:** Bağışlamak // **ġafera**

yarlıġanmaḳ **:** Mağfiret // **maġfiretün**

Yarlıġayıcı **:** Bağışlayıcı **// Ġafūr**

yapa- **:** Kapamak // **sedde**

yapan- **:** Kapanmak // **insedde**

[148] "Ve ʿamel itdükleri miḳdārı anlar ʿivaż virinilürler." (446b) cümlesi, "**ve ʿalā-ḳadri mā-yaʿmelūne yüczevne**" cümlesinin çevirisidir. Kaynakta fāʿil "yaʿmelūne" fiilindeki vāvu'l-cemʿ olduğundan erek metne "anlar" kelimesiyle özne olarak yansımıştır. Mütercim, cümlede "anlar" zamirine hem yapıcı/özne hem de etkilenici/nesne anlamını yükleyebilmek için "**yüczevne**" fiilini "onlara verilir" şeklinde sadece edilgen çevirmekten kaçınarak "anlar virinilürler" biçiminde dönüşlü ve edilgen çekimlemiş olmalıdır. Böylece "anlar" zamiri, cümlenin öznesi olarak kalabilmiştir. Başka bir açıdan "**yüczevne**" fiilinin karşılığının "'ivaż virin-" biçiminde isim + fiil şeklinde oluşan bir yapı olduğu da düşünülebilir ki bu durum "virin-" sözünün bir yüklemleştirici olarak kullanıldığı sonucunu doğurur. Her durumda bu çekim, mütercimin aldığı özgün bir inisiyatif gibi görünmektedir.

yavu ḳıl- **:** Kaybetmek // **feḳade**

yığ- **:** Engellemek, menetmek // **keffe**

yığılan- **:** Men edilmek **// inzecera**

yiñ **:** Giysi kolu // **kümmün**

yirlen- **:** Yer gibi yapmak

yiyimiş **:** Kokmuş // **mesnūnün**

yoġun **:** (Elbise) Kalın // **ġalīẓun**

yorġur- **:** Yormak // **iḳteḥame (bi)**

yuvalan- **:** Yuvarlanmak // **Tedehdehe**

3. ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisinde Eski Türkiye Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtan eklerle ilgili bazı tespitlerimiz ise şunlardır:

- */+(y)I/*: Belirtme Eki:

Eski Türkiye Türkçesinde standart belirtme durum eki *+(y)I*, hā-i resmiyye ve yā harfi ile biten kelimelere geldiğinde çoğunlukla hemze ile işaretlenmiştir:

"Ol vaḳtden berü işitdügüm **nesneʾi** unutmadum" (15b)

"Hīçbir **kimseʾi** bir kimse üzerine tafḍīl itmezin" (24a)

"Belki hemān **Kaʿbeʾi** ziyāret itmege geldük" (137a)

"Ol **ḫırḳaʾı** teberrük görüp birer pāre alurlar" (229b)

"Biz beyān-ı **vāẓıḥaʾı** beyān idelüm" (461b)

"Yaḳīn **kişiʾi** ʿamel itmege daʿvet eyler" (69a)

"Ol vaḳt ḳul, **bāḳī'i** sevüp **fānī'i** terk eyler" (116b)

"Geyecegiyle Ebū ʿ**Alī'i** örtdi" (172a)

"Birisi **dilenci'i** maḥrūm göndermemekdür" (261b)

Hā-i resmiyye ve yā harfi ile biten kelimelere gelen belirtme eki nadiren yā harfiyle imla edilmiştir:

"Müştemildür ḥaḳāyıḳ-ı **rabbāniyyeyi**; muḥtevīdür esrār-ı **ilāhiyyeyi**; cāmiʿdür fevāʾid-i **şerīfeyi**; ḥāvīdür ferāʾid-i **nefīseyi."** (3a)

"Andan ġayrı **kimseyi** maʿbūd idinmeyeler." (29a)

"Anuñ-ıla ḳuvvet bulurdı **giceyi** gündüze ulaşdurup oruc ṭutmaġa" (207b)

"Baʿż-ı **melāmetīyi** semāʿ ṣoḥbetine daʿvet eylediler" (105b)

"**Kişiyi** bu maḳāma vāṣıl eyler" (241a)

- /+*(I)n,*/; /+*(I)lA,*/ Vasıta Hâli Ekleri

Metinde vasıta hâl eki olarak *+(I)n, ile* ve onun ekleşmiş biçimleri olan *+lA, +(I)lA, +yIlA* eklerinin tümü yer almaktadır. Ayrıca vasıta anlamını ifade eden *birle* edatı da bulunmaktadır.

+(I)n Eski Türkçenin vasıta hâli ekidir.[149] Eski Türkiye Türkçesinde türlü işlevlerde kullanılmış bulunan bu ek bugün çekim eki olmaktan çıkmıştır.[150] Yalnız "*kışın, yazın, güzün öğlen, yayan*" gibi bazı sözlerde ek kalıplaşması yoluyla varlığını sürdürmektedir.[151] ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi bağlamında bu ek ve işlevleri hakkındaki tespitlerimiz şöyledir:

[149] Saadet Şakir Çağatay, "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -°n", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1/3 (1943), 93.
[150] Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 75.
[151] Birol İpek, "Türk Dilinde Vasıta Hâli", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 29 (2008), 66.

"Ḳıyāmet ne vaḳtin ḳopar?" (94a) cümlesi kaynak metinde "**metā ḳıyāmü's-sāʿati**"[152] biçimindedir. Arapça "**metā**" soru edatı "ne vaḳtin" diye çevrilmiştir. "Ol zamān ne vaḳtin olur yā Rasūlaʾllāh?" (420b) cümlesinde de "vaḳtin" sözü aynı durumdadır. Metnin devamında bu sorunun yanıtı ise şöyledir: "Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Şol vaḳt ki maʿīşete yitişilmeye." (420b) Görüldüğü gibi bu cümlede vaḳt kelimesi vasıta hâli eki almamıştır. Bu cümle kaynak metinde "**İẕā lem tüneli'l-maʿīşetü**"[153] şeklindedir. Yani "**iẕā**" edatının zarf anlamı cümleye zarf-fiil anlamı katan bir "ki" bağlama edatıyla sağlanmıştır.[154] İki cümle arasındaki bu fark, tercüme yoluyla kaleme alınan metinlerde kaynak dilin Türkçeyi kullanmada mütercim üzerindeki yönlendirici etkisinin bir örneği olarak telakki edilebilir.

"Anlar gündüzin gölgeler güderler" (373b) cümlesi yine metinde "**yürāʿüne'ẓ-ẓılāle bi'n-nehāri**" (373b) biçimindedir. Bu cümlede "**bi**" harfinin işlevi ẓarfiyyedir. Aynı işlev erek metinde *+(I)n* vasıta ekine yüklenmiştir.

"Yā Muḥammed, dimin ḳurtulduñ-ısa şimdi benden ḳurtulamazsın" (258a) cümlesinde Eski Türkçede "timin" şekli bulunan "dimin" sözü, bugün kullanılan "demin" anlamındadır.[155]

"Vaḳtin", "gündüzin", "dimin" gibi örneklerde *+(I)n* vasıta hâli eki, zaman ifade eden kelimelere eklenerek onların nominatif şekildeki anlamlarını güçlendirmektedir.

"Ḥaḳ Teʿālā anı yüzinḳoyu oda bıraġur." (202b) cümlesindeki "yüzinḳoyı" bileşik yapısıyla ilgili çeşitli açıklamalar söz konusudur.[156] Bu söz öbeği fiilleri niteler ve onlarla zarflı yüklem grupları oluşturur. Bileşiğin ikinci unsuru "ḳoyı" sözünün Eski Türkçede "aşağı"

[152] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/77.
[153] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/77.
[154] "ki" bağlama edatının zarf-fiil işlevi için bkz. Suzan Tokatlı, "Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde 'ki', 'kim' Bağlama Edatı ve İlgi Zamirlerinin Zaman ve Kip Eklerine Yüklediği Görevler", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2005), 145-147.
[155] Kelime üzerine bir değerlendirme için bkz. Çağatay, "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -°n", 95.
[156] Genel bir değerlendirme için bkz. Binnur Erdağı Doğruer, "Yüzükoyun/ Topukkoyun / Yüzükuyun/ Topukkuyun", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 18/1 (2011), 267-272.

anlamına gelen *ḳodı>ḳoḍı* zarfından d>ḍ>y gelişmesiyle oluştuğu düşünülmektedir.[157] Türkçenin en eski metinlerinden beri var olan *ḳodı* sözü çoğunlukla *kod-* fiiliyle ilişkilendirilmiştir.[158] Bileşiğin ölçülü dilde bugünkü şekli olan yüzükoyun da *+n* vasıta ekinin kelime atlamasıyla oluşmuş olabilir. Zira bu şeklin ḳoyun ögesindeki *+n*'nin vasıta eki olduğu düşünülmektedir.[159]

İkinci ögenin *ḳod-* fiiliyle ilişkilendirilmesi, ilk ögenin *yüz+in* şeklinde isim+vasıta hâli eki biçiminde çözümlenebileceğini düşündürmektedir. Bu durumda vasıta eki fiile istinat eder. Böylece ekin işlevi "*yüz+in düş-*" örneğindekiyle aynı olacaktır.[160] Bu noktadan hareket ederek bileşiğin bugünkü şeklinin birinci ögesi "yüzü" *dün+in* ve *gün+in* sözlerinin *dün+i* ve *gün+i* şekillerine benzetilebilir. Ayrıca bugünkü şeklinden hareketle bileşiğin birinci unsurunun 3. teklik kişi iyelik eki almış "yüz" sözü olduğu da ifade edilmiştir.[161]

"Ḥaḳ Teʿālā anı yüzinḳoyu oda bıraġur." (202b) cümlesi kaynak metinde "**ekebbehu'llāhu ʿalā-vechihī fī'n-nār**"[162] şeklindedir.[163] Kaynak cümledeki "**ʿalā-vechihī**" hâlinin erek cümlede karşılığı "yüzinḳoyu" zarfıdır. Kaynak metinde cümlenin hâl ögesinde mefʿūlün bihe dönen bir zamirin bulunması, "yüzin" sözünün 3. teklik kişi iyelik eki almış yüz kelimesi olduğu yorumunu benimsemeyi kolaylaştırmaktadır. Ek olarak bu cümlede "**fī'n-nār**"

[157] Talat Tekin, "Yüzükoyun Bileşiğinin Yapısı", *Makaleler 3. Çağdaş Türk Dilleri*, haz. Emine Yılmaz - Nurettin Demir (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023), 45.
[158] Kelimenin etimolojik değerlendirmesi ve Türk lehçelerindeki kullanım alanı için bkz. Gürcü Selcan Sağlık, *Türk Dilinde Yön Gösteren Karşıtlıklar AŞAĞI:YUKARI Sözcükleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 43-55.
[159] Tekin, "Yüzükoyun Bileşiğinin Yapısı", 46.
[160] Çağatay, "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -°n", 105.
[161] Tekin, "Yüzükoyun Bileşiğinin Yapısı", 46.
[162] Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/189.
[163] Yılmaz ve Gündüz çevirisinde: "*Allah onu yüzüstü cehenneme sevk et-*" Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz (İstanbul: İber Yayınları, 2022), 2/362.

mefʿūlün fīhinde "**fī**" harfi "**ilā**" makamında[164] bulunduğundan "od+a" şeklinde yönelme ekiyle çevrilmiştir.

"Kim ki bir nefesden bir nefese intiḳāl eylese Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini ẕikr itmeksüzin ol taḫḳīḳ ḥālini taẕyīʿ eyler" (512a) cümlesinde ise *+(I)n* vasıta eki *+sUz* eki üzerinde kullanılmıştır. Cümlede zarf vazifesi gören bu biçim, *+(I)n* ekinin Eski Türkçe döneminden beri kullanılan bir biçimdir.[165]

Vasıta eki *+(I)n*'yi ihtiva eden bir ek de benzetme anlamı sağlayan *+layın* ekidir.[166]

"Zīrā ki ʿilmüñ ṣūret-i ẓāhiresi olduġılayın sırr-ı bāṭınīsi daḫı vardur." (48b) Bu cümle kaynak metinde "**ve li'l-ʿilmi ṣūretün ẓāhiretün ve sırrun bāṭınün**"[167] şeklindedir.[168] Kaynak cümlede benzetme anlamı bulunmamaktadır. Bu seçim mütercimin erek dilin anlatım olanaklarıyla metni söyleyiş bakımından yerlileştirerek zenginleştirmesinin bir tanığı sayılabilir.

"İşde bu ḥadīṣi īrād eyledük senediyle işitdügümüzleyin ve kitāblar içinde bulduġumuzlayın." (232a) Bu cümle kaynak metindeki "**hāẕā'l-ḥadīṣü evradnāhu müsneden kemā-semiʿnāhu ve vecednāhu**"[169] cümlesinin çevirisidir.[170] Kaynakta benzetme anlamını sağlayan "**kemā**" erek metne *+layın* benzetme ekiyle aktarılmıştır.

---

[164] "**fī**" harfinin işlevleri için bkz. Mustafa Kurt, *Arap Dilinde Cer Harfleri* (İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999), 191-197.
[165] İpek, "Türk Dilinde Vasıta Hâli", 66.
[166] Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 75.
[167] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/35.
[168] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi şöyle tercüme etmiştir: "*İlmin bir sûrî ve dışyüzü, bir de sırrî ve içyüzü vardır.*" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/106. Anlaşıldığı kadarıyla mütercimler, "**ṣūretün ẓāhiretün**" sıfat tamlamasını "*sûrî ve dışyüzü*", "**sırrun bāṭınün**" tamlamasını ise "*sırrî ve içyüzü*" şeklinde çevirmiştir. Buna göre mütercimlerin "**ṣūret**" ve "**sır**" sözlerini birer kavram olarak vurgulamak için alıntıladıkları, "**ẓāhiretün**" ve **"bāṭınün**" sıfatlarını ise bu kavramlara sıfat yaparak değil bağlaçla bağlayarak açıklayıcı bir müdahalede bulundukları söylenebilir.
[169] Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/226.
[170] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi, "*Bu hadîs-i şerîfi biz, işittiğimiz şekilde müsned olarak rivayet ettik.*" şeklinde çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/420.

"Ḳırḳ günden ṣoñra ataları ve anaları gelürler, görürler kendülerleyin ḳaraca olmışlar." (289a) Bu cümle mütercimin metne eklediği bir bölümde yer almaktadır. "Kendüler+leyin" yapısında dikkat çeken bir nokta zamir *n*'sinin kullanılmayışıdır. Çağatayca ve Halaççа lehçeleri dışında Türkçede 3. teklik iyelik ekiyle hâl ekleri arasında bir zamir *n*'si ortaya çıkmaktadır.[171] Türkiye Türkçesinde *o, bu, şu* ve *kendi* zamirlerinin hâl çekiminde zamir *n*'si ortaya çıkmaktadır.[172] Metinde ise *kendü* sözüne gelen hâl eklerinde zamir *n*'si kullanılmamaktadır.[173]

"Ḥaḳ Teʿālā seni ḫavf itdügüñ nesnelerden saḳlasun niteki beni sen ḥıfẓ itdügüñleyin" (340b) Rivayetin bu kısmı "**ḥafiẓakeʾllāhu kemā-ḥafiẓtenī**" (340b) şeklindedir. Kaynak metinde benzetme işlevi "**kemā**" ile sağlanmıştır. Cümlede benzetme anlamı "niteki" sözüyle kuvvetlendirilmiştir. Metinde çokça yer alan "niteki … *+layın*" dizimi de kaynak metinle ilişkilendirilebilecek bir yapıdır ve bu yapı Türkçeye mütercimlerin kazandırdığı bir söz dizimi özelliği olarak düşünülebilir.

+lA eki, Türkiye Türkçesinde günümüzde de kullanılan bir vasıta hâli ekidir. Metinde *ile* edatı ve onun ekleşmiş biçimleri olan *+lA, +(I)lA, +yIlA* eklerinin hepsi kullanılmaktadır:

"Ḥattā ʿabd, ṣıdḳ-ı muḥāsebe-**yile** ve ṣafāʾ-i murāḳabe-**yile** ḥuḳūḳ-ı ʿubūdiyyeti tażyīʿ itmekden saḳınur" (187a) Bu cümle kaynak metinde şöyledir: "**Ḥattā yeteḥaṣṣane bi-ṣıdḳi'l-muḥāsebeti ve ṣafā'i'l-murāḳebeti ʿan-tażyīʿi ḥuḳūḳi'l-ʿibādeti.**"[174] İki cümle karşılaştırıldığında *+yIlA* vasıta hâli ekinin kaynak metindeki "**bi**" harf-i cerinin işlevine uygun

[171] Gürer Gülsevin, "Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı", *Türk Dili Dergisi* 466 (1990), 187.
[172] Vügar Sultanzade, "Zamir n'sinin Kaynağı Hakkında", *Dil Araştırmaları* 15 (2014), 95-96.
[173] Ek olarak "İmdi mücāhid-i murābıṭ daḫı kendünüñ ardındaġıdan belāları defʿ eyler." (146a) cümlesinde "ardındaġıdan" ifadesinde zamir n'si kullanılmamıştır.
[174] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/169.

bulunduğu görülmektedir. Nitekim "**bi**" harfinin istiʿāne işlevinin[175] erek cümledeki karşılığı vasıta işlevidir.

"S̱ābit benüm-**ile** görüşse gerek" (509a) cümlesinde vasıta hâli eki, eylemin karşılıklı yapıldığını bildirmektedir. Bu cümle kaynak metinde "**fe inne s̱ābiten yüṣāfiḥunī**"[176] şeklindedir. *+(I)lA* ekinin karşılıklı yapma işlevi, görüş- fiili ile birlikte kaynak metindeki cümlenin fiilinin mufāʿale kalıbında bulunmasının karşılığı olarak değerlendirilebilir.

"Pes her ʿamel ki vardur tilāvetden ve ṣalātdan ve ẕikrden ki ol ʿamel göñül-**ile** ve dil-**ile** olmaya, aña iʿtibār yoḳdur (511b)" cümlesinde ise vasıta eki birliktelik işlevindedir. Kaynak metinde bu cümle "**fe küllü ʿamelin min-tilāvetin ve ṣalātin ve ẕikrin lā yecmaʿu fīhi beyne'l-ḳalbi ve'l-lisāni lā yüʿteddü bihī külle'l-iʿtidādi**"[177] şeklindedir.[178]

"İmdi vaḳtī ki bir cesedüñ baʿżısı ḫasta olsa bāḳīsini daḫı ḫastalıġa daʿvet ider uyḳusuzlıġ-**ıla** ve daḫı sıtma-**yıla**" (153a) Rivayetin bu kısmı şöyledir: "**iẕā'ştekā baʿżuhū tedāʿā lehū sāyiruhū bi's-seheri ve'l-ḥummā**"[179] Bu cümlede *+yIlA* vasıta eki, kaynak metindeki "**bi**" harf-i cerinin karşılığıdır. Cümlede "**bi**" harfi "**tedāʿā**" fiili ile "**es-seher**" mefʿūlü arasındaki taalluku sağlamaktadır ve ilṣāḳ işlevindedir. Dolayısıyla "uyḳusuzlıġ-**ıla** ve daḫı sıtma-**yıla**" öbeğinin "uyḳusuzlıġ**a** ve daḫı sıtma**ya**" biçiminde çevrilmemesinin nedeni cümlede bu işlevin "**ḫastalıġa**" sözüne yüklenmiş olmasıdır. Cümle "ḫastalıġa uyḳusuzlıġ-**ıla**

---

[175] İbn Hişâm, *Muğnî'l-Lebîb* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1991), 120.
[176] Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih, Tevfîk Alî Vehbe (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2006), 2/596.
[177] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/599.
[178] Yılmaz ve Gündüz'de "*Kalb ile dilin birlikte bulunmadığı buna bütün gücüyle önem vermediği tilâvet, namaz ve zikir gibi her amel eksiktir.*" Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz (İstanbul: İber Yayınları, 2022), 3/986.
Biġavī'nin "aña iʿtibār yoḳdur" diye çevirdiği "**lā yüʿteddü bihī külle'l-iʿtidādi**" cümlesini Yılmaz ve Gündüz "*buna bütün gücüyle önem vermediği*" diye çevirmiştir. Yılmaz ve Gündüz, cümlenin fiilini "**lā yaʿteddü**" şeklinde malum okumuş ve fiilin sözlükteki "övünmek, önemsemek" anlamlarından hareket etmiş olmalıdır. Mütercim ise fiili meçhul okumuş "**lā yüʿteddü bihī/bihā**" sözünü "iltifat edilmez, hiçbir ağırlığı yoktur" şeklinde anlamış olmalıdır. Bkz. https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%87%D8%B0%D8%A7-%D8%B4%D9%8A%D8%A1-%D9%84%D8%A7-%D9%8A%D8%B9%D8%AA%D8%AF-%D8%A8%D9%87/?
[179] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/132.

ve daḫı sıtma-**yıla** daʿvet ider” şeklinde düzenlendiğinde vasıta ekinin cümleye “yoluyla” anlamı kattığı söylenebilir.

Eski Türkiye Türkçesinde birliktelik, karşılıklı yapma, tarz ve zaman bildiren vasıta ekinin aksini ifade etmek için *+sUz* eki kullanılmıştır.[180] Metinde bu ekin söz konusu işlevini tanıklayan çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin bazıları şunlardır:

“Ol ḫod riyā degüldür belki ṣarīḥ ʿilmdür li’llāh bi’llāh nefsüñ ḫużūrınsuz ve nefsüñ āfetinsüz.”(105b)

“Anuñ destūrınsuz anuñ ṭaʿāmından yimek ḳayırmaz.” (359a)

“Ḥaḳ Teʿālā anı hīç nesne vāsıtasınsuz emr-i kün-ile īcād eyledi.” (436b)

“Gāh müteḥaḳḳıḳ ola nefsüñ ve ḳalbüñ ḫicābınsuz.” (492b)

Örneklerdeki *+n*’lerin zamir *n*’si olarak değil vasıta hâli eki olarak düşünülmesi mümkündür. Bu durumda *+sUz* ekiyle birlikte oluşan bu yapılar, vasıta hâli ekinin 15. yüzyıl itibariyle Anadolu’da canlı olarak kullanılmayan bu eskimiş biçiminin tanıklandığı kalıntılar olarak değerlendirilebilir.

- /*+DAsI*/ İsimden Zaman Zarfı Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde kullanılan ancak Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşen yapım eklerinden olduğu belirtilen[181] *+DAsI* eki, zaman bildiren isimlerin üstüne gelerek zarf yapar.[182] Gramatikal olarak isimden zarf türeten bir ek hüviyetine bürünmeden önceki şeklinin “yarın ertesi” biçiminde bulunduğu ve kelimelerin kaynaşmasıyla meydana geldiği de ifade

[180] Ahat Üstüner, “Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (2001), 193.
[181] Lemi Akın, “Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında Tek Şekilli, Çok İşlevli Yapım Ekleri”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2023), 1546.
[182] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 125. Ayrıca “yarındası” sözü Uşak ili ağızlarında “*yarın, ertesi gün*” anlamında kullanılmaktadır. Gürer Gülsevin, *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002), 390.

edilen[183] bu ek, metinde aktif olarak kullanılmamakta yalnız "yarın" sözünde bir kalıplaşma biçiminde yer almaktadır.[184]

"Belki ol gün ribāṭa varmaġı yarındası ḳuşluḳ vaḳtine degin te'ḫīr ideler." (179b) "Yarındası" sözü "vaḳtine" sözünün yönelme ekiyle birlikte kaynak metindeki "**ilā'l-ġad**"[185] şibih cümlesinin karşılığıdır.

- /+*raḳ*/; /+*rek*/: Karşılaştırma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde sıfatların karşılaştırılması, +*raḳ* ve +*rek* ekiyle yapılmaktadır.[186] Metinde bu ek en çok "yig" sözüyle kullanılmıştır.

"Nefsüme ṭalāḳ virmege muḥtācıraġın evlenmekden" (197a) Kaynak metinde bu cümle "**ene ilā en uṭalliḳa nefsī aḫvecü minnī ilā't-tezevvüc**"[187] şeklindedir.[188] Metindeki "**aḫvecü**" ism-i tafḍīli "muḥtācıraġın" diye çevrilmiştir. Kelimede karşılaştırma eki +*ıraḳ* biçimindedir. Karşılaştırma ekinin +*raḳ* ve +*rek* biçimi Eski Uygur Türkçesinden itibaren görülürken ünsüzlerle biten tabanlara nadiren gelen +*ıraḳ* ve +*irek* biçimi yalnız Eski Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır.[189] Bu örnek, metnin yazıldığı dönemin karakterini yansıttığı durumlardan birini tanıklamaktadır.

[183] Nadir İlhan, "Tükçede Ek+Kök/Kök+Ek Kaynaşmasıyla Ortaya Çıkan Ekler", *Turkish Studies* 4/8 (2009), 1551.
[184] 179b, 266a, 288a, 367a.
[185] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/160.
[186] Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 90.
[187] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/182.
[188] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi "*Ben nefsimi boşamaya çabalarken nasıl evlenebilirim ki?*" diye tercüme etmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/354.
[189] Janos Eckmann, "Türkçede 'RAQ, REK' Ekine Dair", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 1 (1953), 49-50.

"Ammā yigrek budur kim andan ictināb eyleye." (312a) Bu cümle kaynak metinde "**ve'l-evvelü ictinābuhū**"[190] biçimindedir. Kaynaktaki "**el-evvel**" sözü "yigrek" diye çevrilmiştir.[191]

"Öñ ḳılduġından kısarak ola" (384b) Kaynak metinde bu kısım "**aḳṣaru mine'l-evveleyn**"[192] şeklindedir. Arapçadaki "**aḳṣaru**" ism-i tafḍīli Türkçeye karşılaştırma ekiyle "ḳıṣa+*raḳ*" biçiminde çevrilmiştir, "daha kısa" anlamındadır.

"Benüm ḳarındaşlarumuñ saḳīlraġı oldur kim…" (343a) Bu bölüm kaynak metinde "**eṣḳalü iḫvānī ʿaleyye**"[193] şeklindedir. Kaynaktaki "**eṣḳalü**" ism-i tafḍīli önce kelimenin sıfat-ı müşebbehe biçimine döndürülmüş (ṣaḳīl) ardından kelimenin bu biçimi üzerine karşılaştırma eki eklenmiştir.[194] Bu bölümün devamında "benüm ḳarındaşlarumuñ laṭīfi ve eḫaffı oldur…" (343a) cümlesinde ise kaynaktaki ism-i tafḍīl doğrudan alıntılanmıştır. Metinde Arapça kurala göre yapılmış ism-i tafḍīllerin alıntılanma durumları, Türkçe karşılaştırma ekiyle işaretlenenlerden daha fazladır. Bu durum eserin çevrildiği dönemde Arapça kökenli ism-i tafḍīl kalıplarının Türkçede işlek olarak kullanılmaya başlandığını, hatta yerleştiğini göstermektedir. Ekin kullanımdan düşmesinde bu gelişmenin etkisinin bulunduğu düşünülebilir. Bu etkinin ilk ortaya çıktığı eserlerin tercümeler, bu yapıları Türkçeye taşıyanların ise mütercimler olduğu söylenebilir.

"ṣaḳīl+raḳ" örneğinde dikkati çeken bir nokta da dil uyumuna aykırılıktır. Eski Türkiye Türkçesinde dil uyumuna aykırılık yaratan bazı kullanımlarla karşılaşılabilmektedir. Metinde

[190] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/312.
[191] Yılmaz ve Gündüz aynı cümleyi "*Evlâ olan bundan sakınmaktır*" diye çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/551.
[192] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/521.
[193] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/488.
[194] Yılmaz ve Gündüz aynı kısmı "*Bana kardeşliği ve yakınlığı ağır gelen kardeşim*" olarak çevirmiştir. Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/354.

ṣūfīlıḳ (8a), selāmetlıḳ (59a), cāhillıḳ (60a), şeyḫlıḳ (116a), ṭabīblıḳ (231b), zāhidlıḳ (240a), raḥīmlıḳ (263b), vāfir-ıduġı (275a), ʿazeblıḳ (198b), kāhellıḳ (354a), faḳīrlıġı (464a), ziyādelıġı (494a), vāḥidlıḳ (500a), ʿālimlıḳ (500a) sözleri, son ünlüleri ince sıradan olmasına karşın kalın sıradan; dānglik (363b), helāklik (406b) kelimeleri ise son ünlüleri kalın sıradan olmasına karşın ince sıradan ek almıştır. Metinde dil uyumuna aykırılık yalnız alıntı sözlerdedir. Eski Türkiye Türkçesinin genel özelliği olmayan bu gibi uyumsuzlukların, özellikle alıntı kelimelere gelen eklerin fonetik özelliklerinin, her zaman taban ünlülerinin durumunu yansıtmadığı örnekler olduğu ve bu kullanımların Türkiye Türkçesi ağızlarının zeminini oluşturduğu düşünülmektedir.[195] Metinde tespit edilen örneklerin; çoğunlukla eklerin, alıntı kelimelere kalın ünlülü biçimlerde getirilmesi eğilimi taşıdığına bakılırsa bu örnekler, Doğu Türkçesinde bu konuda yaşanan imla istikrarsızlığı ve telaffuz tereddüdünü akla getirmektedir. Bundan dolayı metin hazırlanırken bu uyumsuzluklar üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır. Buna benzer uyumsuzlukların müellif ve müstensihlerin ağız özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi, ölçülü dil dışındaki kullanımların tarihî verileri üzerinde çalışmayı mümkün kılabilir. Bu noktada ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde karşılaştığımız veriler, eseri kesin ölçütlerle bir ağız bölgesine ait saymamız için yeterli değildir.

- /*-(y)IsAr*/; /*-(y)AcAk*/; /*-(y)A*/; /*-sA gerek*: Gelecek Zaman Ekleri

Eski Türkiye Türkçesinde gelecek zamanı ifade eden *-IsAr* ekinin kökeni ve gelişmesiyle ilgili muhtelif görüşler bulunmaktadır.[196] Daha önce sıfat-fiil eki olarak kullanılan *-AcAk* çekimli gelecek zaman ekinin yerleşmesiyle Eski Türkiye Türkçesi döneminde gelecek zamanı işaretleyen *-IsAr*'ın Türkiye Türkçesindeki kullanımı azalmıştır.[197]

[195] Musa Duman, "Eski Anadolu Türkçesine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 32 (2012), 63.
[196] Vecihe Kılıcolu, "Şart Kipi", *Türk Dili Dergisi* 3/29 (1954), 254-258; Talat Tekin, "-ısar Ekinin Türeyişi", *Türk Dili Dergisi* 3/32 (1954), 453-454; Vecihe Kılıcolu, "Gerundiumların Özellikleri ve '-iser' Eki", *Türk Dili Dergisi* 3/33 (1954), 510-518; Talat Tekin, "-ısar Eki Hakkında", *Türk Dili Dergisi* 4/38 (1954), 89-96.
[197] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 100.

Metinde *-IsAr* eki bulunmakla birlikte gelecek zamanı işaretleyen en işlek ek durumunda değildir.

"Baña, ol ṣanʿatı terk eyle didiler. Ben eyitdüm: Anı terk idicek benüm maʿāşum nereden olısar?" (193b) Bu cümle, kaynak metinde "**fe ürīde minnī terkühā fe ḥāke fī ṣadrī min-eyne'l-maʿāş**"[198] şeklindedir.[199] Metne bakıldığında "**ürīde terkühā**" meçhul fiili ve nâib-i fâilinin edilgen fiil ve sözde özne biçiminde değil "terk eyle didiler" biçiminde çevrildiği görülmektedir. Bu mütercimin bir seçimi sayılabilir. Metinde buna benzer örnekler çoktur. Metindeki "**min-eyne'l-maʿāş**" cümlesi "benüm maʿāşum nereden olısar" diye tercüme edilmiştir. Cümlede konuşan, sanatını terk etmesi durumunda gelecekte karşılaşacağı duruma ilişkin bir endişeyi ifade etmektedir. Cümledeki "idicek" zarfı da bu gelecek zaman anlamını pekiştirmektedir.

"Ol günde ki bunuñ gibi çoḳ ola, ol günde sizüñ ḥālüñüz nice olısar?" (196a) Bu cümle "**keyfe entüm yevme yekṣüru leküm min-hāẕā**"[200] cümlesinin çevirisidir.[201] Bir hadis rivayetinin bir bölümünü teşkil eden bu cümlede geleceğe ilişkin dinî bir öngörü ve uyarı söz konusudur.

"Yoḫsa cīfe olısarsın fī'l-caḥīm yirler kilāb" (214b) Bu cümle, bir manzumenin kaynak metinde bulunmayan bir mısraıdır.

"Ol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā ḥaḳḳı bāṭıldan temyīz eyleye, ġanāyı ḳanḳısından eyleyiser?" (218b) Kaynak metinde bu cümle "**iẕā meyyeza'llāhu'l-ḥaḳḳa mine'l-bāṭıl fī-eyyihimā**

[198] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/177.
[199] Yılmaz ve Gündüz bu pasajı "*Onu bırakmam istendi. Hemen hatırıma geldi ki: 'Ne ile geçineceğim?*'" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/346.
[200] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/180.
[201] Yılmaz ve Gündüz'de: "*Acaba siz bundan daha fazlasına kavuşacağınız zaman nasıl olacaksınız?*" şeklindedir.

yecʿalü'l-ġanā'e"[202] şeklindedir.[203] "**yecʿalü**" muzari fiilinin "eyleyiser" diye aktarılmasında kaynak metindeki "**iẕā**" edatı belirleyicidir. Zira bu edat, gerçekleşmesi kesin ya da gerçekleşme ihtimali yüksek durumlarda kullanılır. Yani "iẕā" cümleye katiyet anlamı kazandırır.[204] Dolayısıyla bu edatın cümleye kazandırdığı "ol vaḳt ki … eyleye" şartının cevabında kullanılan *-IsAr,* cümleyi gelecekte gerçekleşmesi dinî öngörüye dayalı bir bilgiye dönüştürmüştür.

"Bunuñ şerrini görisersin ve lev baʿde ḥīn" (301b) Bu cümle kaynaktaki "**le tecidenne ġabbehā ve lev baʿde sinīn**"[205] cümlesinin tercümesidir.[206] Bu cümlede konuşmanın tarafı olan kişi, muhatabının gelecekte karşı karşıya kalacağı bir durumdan söz etmektedir. Yani dinî bir konuda gözdağı vermektedir. Eski Türkiye Türkçesinde kullanılan *-IsAr* eki, mantıksal bir sonuç olarak zorundalık anlamında epistemik kiplik kategorisine dâhil edilmiştir.[207] Şu hâlde denebilir ki Arapça cümlede tekid ifade eden lām ile nūn, Türkçe cümleye mantıksal bir zorundalık ifade eden *-IsAr* eki olarak yansımıştır. Ekin öne çıkan bu epistemik kiplik kategorisi anlamının, buna benzer durumlarda mütercime hareket kabiliyeti kazandırdığı söylenebilir. Öte yandan dönemle ilişkilendirildiğinde ekin genel anlamından özel bir kategoriye doğru küçülen seyrinin mütercimlerin tasarruflarıyla ilişkilendirilmesi söz konusu olabilir.

"Yā ehle'l-cemʿ, bu gün kereme kim lāyıḳdur bilisersiz." (378b) Bu cümle kaynak metinde şöyledir: "**Seyaʿlemü ehlü'l-cemʿi'l-yevme men evlā bi'l-keremi.**"[208] Görüldüğü gibi kaynakta nida yoktur ve cümlenin öznesi "**ehlü'l-cemʿ**"dir. Erek metinde ise bu tamlama cümle

---

[202] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/209.
[203] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "*Allah hak ve batılı birbirinden ayırdığı zaman şarkıyı hangi tarafa koymuş, şöyle bir düşün.*" es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/394.
[204] Mustafa Keskin, "Şart Anlamındaki إذا ve إن' in Arap Dili ve Belaġatı Açısından Değerlendirilmesi: Bazı Ayetler Örneğinde", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 535.
[205] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/302.
[206] Yılmaz ve Gündüz'ün çevirisinde bu cümle şöyledir: "*Seneler sonra da olsa bunun cezasını görürsün*" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/531. Mütercimler zorundalık anlamını "*da olsa*" ile sağlamıştır.
[207] Barbara Flemming, "{Isar} Gelecek Zaman Eki ve Onun Kiplik Fonksiyonları Üzerine Notlar", çev. Musa Salan, *Dil Araştırmaları* 9/9 (2011), 150.
[208] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/514.

dışı unsur olarak alıntılanmıştır. Topluluğa hitap edilirken kaynak cümledeki "**se**" gelecek zaman harfi Türkçe cümleye *-IsAr* biçiminde yansımıştır. Bu cümlede de geleceğe yönelik dinî bir öngörü söz konusudur.

Örnekler incelendiğinde *-IsAr* ekinin, gelecek zaman kategorisinin yanında bilgisel boyutta bir takım ayrıcalıklarının bulunduğu tespit edilebilir. Bu ayrıcalıkların başında dinî öngörüye dayalı vaad ve vaîd gelmektedir. Öyleyse bu, mütercimin, bu eki gelecek zamanı işaretleyebilecek ekler arasından özel bazı koşullarda seçtiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi bağlamında bu örnekler, söz konusu ekin, Türkiye Türkçesindeki serüvenine mütercimlerin katkılarını tanıklayabilir.

-AcAk eki ise metinde çoğunlukla sıfat-fiil, nadiren gelecek zaman eki olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte gelecek zamanı da işaretlemektedir:

"Anuñ nefsi nesne istemek istedügi ke-ennehū aña ḫaber virdügi olur ki anuñ rızḳı gelecekdür." (183a) Bu cümle kaynak metindeki "**ḳad teteṭalleʿu nüfūsu baʿḍi'l-fuḳarā'i ilā mā-sevfe yaḥdüṯü ve ke-ennehā tuḫberu bimā-yekūnü**"[209] cümlesinin çevirisidir.[210] Bu cümle kulun Allah'tan rızık istemesi bağlamındadır. Bu yüzden olacak, mütercim cümleyi genel bir yargı olarak değil rızık isteme bağlamında çevirmiştir. Her hâlükârda henüz rızkın ele geçmediği yalnız geleceğinin belli olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurgu kaynak metindeki "**sevfe**"nin cümleye kattığı anlamın Türkçedeki karşılığıdır. Cümle gelecek zamanın *-dUr*'lu hâlini tanıklamaktadır.[211]

"İlāhī, eger anuñ ṣoḥbetinden baña ḫayrlar müyesser eyleyecek-iseñ beni anuñ-ıla yoldaş eyleyüp…" (427a) Bu cümle kaynak metinde bulunmamaktadır. Bağlamı bir kişinin

[209] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/160.
[210] Yılmaz ve Gündüz'ün çevirisi: "*Bazı dervişler, vuku bulacak bazı hadiselere âdetâ kendilerine haber verilmişçesine muttali olurlar.*" şeklindedir.
[211] Bu konuda bilgi ve örnekler için bkz. Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 111.

birini dost edineceği zaman yapması gerekenlerdir. Bu cümle de istihareden sonraki duadır. Sühreverdī bu durumdaki kişinin istihare yapması ve dua etmesi gerektiğini belirtmiş, Biġavī ise duruma uygun, içinde bu cümlenin de geçtiği bir dua eklemiştir. Cümlede gelecek zaman eki *-AcAk, -ise* şart ekiyle birleşerek şartlı bileşik cümle oluşturmuştur. "Tā ḳıyāmet günine degin ne ḳadar kimse toġacaġ-ısa hep uşacıḳ ḳarıncalar gibi ẓāhir oldılar" (27a) cümlesi de aynı durumu örneklemektedir.

-AcAk gelecek zaman ekinin ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesindeki bu kullanımları, eserin yazıldığı dönemde bu ekin mutlak bir gelecek zaman eki olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda net bir fikir vermemektedir. Yalnız bu örnekler ekin bu anlamda kullanılmaya başlaması yahut konuşma dilinden yazı diline ilk intikal ediş biçimleri hakkında bazı soruları gündeme getirebilir.[212] Sonuç olarak *-AcAk* gelecek zaman eki metinde cümle sonu yüklem eki olarak kullanılmamış ve kişi ekleriyle çekimlenmemiştir. Bu ek metinde yalnız *-dUr* ve *-(I)sA* ekleriyle kullanılmıştır.

-(y)A, Eski Türkiye Türkçesinde geniş zaman ve şimdiki zaman ile istek kipini de işaretlediği için gelecek zaman anlamında kullanıldığı durumların tespiti oldukça zordur.[213] Tercüme metinlerde kaynak metinlerin tanıklıkları bu ekin kullanılış biçimlerinin tespiti açısından kesin sonuçlara ulaştırabilecek veriler sağlayabilir. Bu nedenle biz buradaki tespitlerimizi kaynak metnin yardımıyla yapmaktayız. Metinde bu ek daha ziyade istek kipi anlamındadır ve istek kipi olduğu cümleler genellikle ki'li birleşik cümlelerdir.

"Senüñ ʿizzetüñ ḥaḳḳı-çün ebedī ayaġumı ayruḳ uzatmayam." (301b) Bu cümle kaynak metindeki "**ve ʿizzetī lā mededtü riclī ebeden**" cümlesinin çevirisidir.[214] Arapça cümle, ayağını

[212] Ekin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımları üzerine bir değerlendirme için bkz. Esra Kıra - Yuu Kuribayashi, "Çağdaş Türkiye Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAk ve (y)AsI", *Dil Araştırmaları* 18/34 (2024), 35.
[213] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 109.
[214] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi şu şekilde çevirmiştir: "*İzzetine andolsun yâ Rabbi, bir daha ebediyyen ayaklarımı uzatmayacağım.*" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 2/532.

uzatmama işinin kesinlikle bir daha gerçekleşmeyeceğini vurgulamak üzere mazi fiilin muzari anlamında kullanıldığı inşaî bir cümledir. Dolayısıyla cümlede fiil mazi olarak kullanılmasına karşın anlamı gelecek zamandır. Buna muḥaḳḳaḳu'l-vuḳūʿ denir.[215]

"Ebedī sizüñ ḳatuñuzda ḳatı söz söylemeyem" (406b) cümlesi kaynak metinde "**lā erfaʿu ṣavtī ebeden ʿalā-Rasūli'llāhi**" şeklindedir.[216] Önceki örnekte görüldüğü gibi bu cümlede de bir and anlamı bulunduğundan *-(y)A*, ekinin gelecek zamanı işaretlediği ortadadır. Kaynak metindeki "ebeden" ögesinin karşılığı olan "ebedī" zarfı da bu anlamı berkitmektedir.

"Ḳıyāmet güninde ʿarşuñ dört yanında kürsīler dikeler. Anlaruñ üzerlerine bir ṭāyife otura. Anlaruñ yüzlerinüñ nūrları ayuñ bedr gicesindeki nūrı gibi ola. Nās ol gün korḳalar, anlar korḳmayalar. (424b) Bu pasaj bir hadis rivayetinin çevirisidir. Rivayetin ilgili kısmı şöyledir: "**Tünṣabü li-ṭāyifetin mine'n-nāsi kerāsiyyü ḥavle'l-ʿarşi yevme'l-ḳıyāmeti vücūhühüm ke'l-ḳameri leylete'l-bedri yefzeʿu'n-nāsü ve lā yefzeʿūne ve yeḫāfü'n-nāsü ve lā yeḫāfūne**"[217] (424b) Bu metinde *-(y)A* ekleri gelecek zaman ve geniş zamanı ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Yalnız kıyamet gününde yaşanacak bir olayın sahnelenmesi, cümlelerde *-(y)A*'ların gelecek zamanı işaretlediği şeklinde yorumlanabilir.

"İnşā'allāhu Teʿālā ʿilm-i ḫavāṭırı tafṣīliyle bir bābda zikr idevüz." (55b) Bu cümle kaynak metinde şöyledir: "**seneşraḥu ʿilme'l-ḫavāṭıri ve tafṣīlehā fī-bābin inşā'allāhu Teʿālā.**"[218] Arapça cümlede gelecek zaman ifade eden "**se**" Türkçeye *-(y)A* gelecek zaman ekiyle aktarılmıştır. Aynı durum "in şā'allāhu'l-ʿAzīz anı bir bābda şerḥ idevüz" (168b) cümlesi

[215] Harun Bekiroğlu, "Kur'an'da Bir Anlatım Sanatı Olarak Muhakkaku'l-Vukû' Ke'l-Vukû' Prensibi", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (ts.), 116.
[216] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi, "*Artık Rasulullah'ın (sav) huzurunda yüksek sesle konuşmayacağım.*" diye çevirmiştir.
[217] Yılmaz ve Gündüz bu kısmı, "*Cenâb-ı Hak, bir grup insan için kıyamet günü Arş'ın etrafında kürsüler hazırlar. Onların yüzü dolunay gibi pırıl pırıl parlar. Diğer insanlar korktuğu hâlde onlar kendilerinden emin bir vaziyette bulunurlar.*" diye çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 3/795.
[218] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/43.

için de geçerlidir. Bu cümlede mütercimin *+IsAr* ekini tercih etmemesinin nedeni "in şāʾallāh" koşulu olmalıdır. Bu tercih *+IsAr* ekinin zorunluluk anlamında epistemik kiplik anlamını desteklemektedir.

-sA gerek kalıbı Eski Türkiye Türkçesinde gelecek zaman için kullanılan bir yapı olmakla birlikte gereklilik için de kullanılır. Ancak gelecek zamanı ifade ettiği kullanımlar daha fazladır.[219] ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde de *-sA gerek* her iki anlamda kullanılmakla birlikte daha ziyade gelecek zamanı işaretlemektedir.

"Yā Rasūlaʾllāh, senüñ ümmetüñüñ faḳīrleri, ġanīlerinden biş yüz yıl öñ cennete girseler gerek" (231b) Bu cümle "**yā Rasūlaʾllāh inne fuḳarāʾe ümmetike yedḫulūne'l-cennete ḳable'l-aġniyāʾi**" cümlesinin çevirisidir. Cümlede "**yedḫulūne**" muzari fiili "girseler gerek" olarak çevrilmiştir.

Aşağıdaki cümlelerde *-sA gerek* kalıbı dinî bilgiye dayalı vaad ve vaidlerde kullanılmıştır:

"Ẕerre ḳadar ḫayr ḳıyāmet güninde Ḳāf Ṭaġı ḳadar görinse ve küçük günāh daḫı Ḳāf Ṭaġı ḳadar görinse gerek." (25a)

"Rasūl ʿaleyhi's-selām nūr-ı nübüvvet-ile bilürdi ki ol kişi āḫir mürted olsa gerek-idi." (275a)

"Her kişi ḳıyāmet güninde ṣadaḳası gölgesinüñ altında olsa gerek." (401b)

"Ḳıyāmet güninde ḫalḳuñ ḥisābını kim eylese gerek? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Allāh Teʿālā kendüsi eylese gerek." (476b)

[219] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 110.

“Ben ḥażretüme and içerem ki vaḳtī ki ḳıyāmet güni olsa cemīʿ-i ḥicābları götürüp cemālümi anlara ʿarż eylesem gerek.” (486a)

- /*-(V)r*/*-(y)A*/*-(y)Vdurur*/*-Iyo(rur)*/: Şimdiki Zaman Eki

Eski Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman ekleri *-(V)r*, *-(y)A*, *-(y)Vdurur* ve *-(y)A/Iyorur*’dur.[220]

-(V)r eki metinde *eyit-* ve *di-* gibi fiiller, *yā, iy* gibi hitaplar ve soru cümlelerinde şimdiki zamanı göstermektedir. *-(y)A* eki metinde şimdiki zamanın yanında geniş zaman, gelecek zaman ve istek kipini de işaretlemektedir. *-(y)Vdurur*, gelecek zaman anlamında kullanılmamıştır. Bu ekler arasında metinde en işlek şimdiki zaman eki *-(y)Iyorur*’dur. Bu ek, Eski Türkiye Türkçesi döneminde ortaya çıkmış gramer biçimlerindedir.[221] Ekin *-(y)Ayorur* şekli metinde yalnız üç kez bulunmaktadır.[222] Bu ekin kullanımları da metnin, yazıldığı dönemin karakteristiğini yansıttığı durumların tanıklarındandır.

“Bir gün Ḥabīb ʿaleyhi’s-selām aṣḥāb içinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī olup oturıyorurken…” (23a) Bu kısım kaynak metinde yoktur. Kaynak metinde rivayetten önce sadece rivayet eden sahabinin adı anılmış, çeviride ise rivayet betimlenmiştir. Bu fiil A nüshasında “otururken” H nüshasında ise “oturuyorken” biçimindedir. Metnin bu değişimi, tarihsel süreçte Türkiye Türkçesinde yaşanan art zamanlı değişimlerin, ʿAvārifü’l-Maʿārif tercümesi nüshalarına yansımış bir örneği sayılabilir.[223]

“Ebū Bekr, Muḥammed-i Muṣṭafā-yıla oturuyorurdı.” (282b) Bu cümle kaynak metinde “**inne Ebā Bekrin kāne maʿa’n-Nebiyyi fī-meclisin**”[224] şeklindedir. Cümledeki “**kāne**” nakıs

[220] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 104-106.
[221] Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, 104.
[222] ideyorurdı (91b); ideyoruruz (281a); gideyorurlar (367b).
[223] Türkçede art zamanlı değişimler için bkz. Mustafa Sarı, “Eski Anadolu Türkçesi’nden Osmanlıcaya Türkçede Art Zamanlı Değişmeler”, *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2011), 3/1506.
[224] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/275.

fiili, Türkçeye şimdiki zamanın hikâyesi biçiminde yansımıştır. Kaynak cümlede oturmak eylemi bulunmamaktadır. Mütercim kaynak metindeki isim cümlesini fiil cümlesi olarak aktarmıştır.

- /*-ġıl; -gil*/: 2. Teklik Kişi Emir Kuvvetlendirme Eki

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *-ġıl; -gil* eki, dilek-istek, dua yoluyla istek, tavsiye yoluyla gereklilik ve emir bildirir.[225] Bazı bilginlere göre bu ek, Eski Türkiye Türkçesinde kuvvetlendirme işlevindedir.[226] Metinde bu ekin *-ġıl* biçimi yoktur. İnce biçimi *-gil* ise yalnız kaynak metindeki "**iʿlem**" emirlerinin karşılığı olarak *bil-* fiilinde görülmektedir. Bunun dışında metnimizde istek kipinin standart şekli eksizdir.

- /*-(y)UbAn*/: Zarf-Fiil Eki

-(y)Up zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olan *-(y)UbAn,* Eski Türkiye Türkçesinin karakteristik zarf-fiil eklerindendir.[227]

"Ḳuruban cān menzilinde ol şehinşeh ḫaymesin" (47a), "baʿde-zān ben ravżа-i vuṣlatda ḫayrān olu<u>ban</u>" (214b), "'ışḳ şarābın içü<u>ben</u> rüsvā vü sekrān geldiler" (229b) örnekleri tercümede manzum parçalarda yer almaktadır.

"Saña Mütevekkil diyü<u>ben</u> ad virdüm" (242a) Rivayette bu cümle "**semmeytüke'l-mütevekkil**" (242a) şeklindedir. Metinde buna benzer bir cümle şudur: "Kendülere melāmeṭī diyü ad virdiler." (11b) Cümlede ek, zarf-fiil görevindedir.[228]

[225] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 110-120.
[226] Ahmet Cağferoğlu, "Türkçemizdeki –ğıl ve –gil Emir Eki", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 19 (1971), 6.
[227] Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 144.
[228] Bu cümlede "*diyüben*" kelimesi "*diyü ben*" biçiminde olabilir. Ancak kaynak metinde bu vurguyu gerektirecek bir durum yoktur. Öyle değilse Arapça cümledeki bedel (ke zamiri) ve mübdelün minh (el-Mütevekkil) arasındaki ilişki *-(y)UbAn* zarf-fiil ekine sebep olmuş olmalıdır. Bu durumda cümlenin vurgusu "Mütevekkil diyerek sana ad verdim" şeklinde olabilir. Bu da cümledeki vurgu konusunda ekin başka bir işlevine daha işaret edebilir. Aynı vurguyu tanıklayan başka örneklerle düşünüldüğünde bu cümlede ekin bir işlevinden kaynaklanan bilinçli bir vurgu olup olmadığı konusunda fikir yürütülebilir.

"Vaḳt olur ki nefsine rıfḳ idüben kendü iḫtiyārıyla dünyādan alur." (470a) Bu cümle "**ḳad yetenāvelühū bi'ḫtiyārihī rıfḳan bi'n-nefsi**"[229] cümlesinin tercümesidir.[230] Mütercim, kaynaktaki "**rıfḳan**" ifadesini mefʿūlün li-eclih olarak değerlendirmiş, bundan dolayı "rıfḳ idüben" diye çevirmiş olmalıdır. Zira kelime, fiille aynı zamanı kapsamakta ve onunla aynı faile bağlı bulunmaktadır. Bu eki, *+n* vasıta ekiyle ilişkilendiren araştırmacılar zarf-fiil olarak ekin cümleye kattığı işlevsel ayrıntılar arasında sebep-sonuç işlevini saymaktadır.[231] Buna göre ekin cümleye kattığı anlamı "nefsine rıfḳ it-" sebep, "dünyādan al-" sonuç biçiminde yorumlayabiliriz. Metinde yer alan şu örnek de aynı durumu tanıklamaktadır: "Ḫıṣāl-i ẕemīmeden arınmaḳ severler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsını ṭaleb idüben." (309b) Bu kısım, Tevbe Suresi'nin 108. ayetinin "**yüḥibbūne en yeteṭahherū**" bölümünün açıklamalı çevirisidir.

- /*-(y)IcAk*/: Zarf-Fiil Eki ve Değişkeleri

Eski Türkiye Türkçesinde zaman bildiren en işlek zarf-fiil eki varyantlarıyla birlikte *-(y)IcAk*'tır.[232] Metinde *-(y)ıcaḳ*, *-(y)icek*, *-(y)ıncaḳ*, *-(y)incek* biçimleri kullanılmaktadır. Bunlar metindeki standart zarf-fiil ekleridir. Nadiren *-ınca*, *-ince* biçimi yalnız bir kez de *-IcAgAz* biçimi kullanılmıştır.

"İmdi meʾmūr oldur kim anı ʿabd işleyicek müsāb ola ve anı terk idincek muʿāḳab ola." (52a) *-(y)icek* ve *-(y)incek* ekleri "mesāb ol-" ve "muʿāḳab ol-" fiillerini şarta bağlamaktadır. Dolayısıyla yüklemin zamanıyla eki almış fiilin zamanı aynıdır. Bugünkü *-(V)rsA* ve *-DIĞIndA* ekinin karşılığıdır.[233] "Şeyṭān uyur ʿālimden ḫavf idicek uyanuḳ ʿālimden nice eyleye" (23b) cümlesinde de ek cümleye şart anlamı katmıştır. "Ol, her ne ki alursa benüm-çün alur ve

[229] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/547.
[230] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "*Bazan da ... nefsine acıyarak dünyâdan ... şahsî tercihi ile istifâde eder.*" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 3/908.
[231] Buket Nur Kırmızıgül, "Eski Türkçe -(X)p(An)(In) Zarf-Fiil Ekinin Yapısı", *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Ayakga Tegimlig Bahşı Marcel Erdal Armağanı* Özel Sayı 1 (2021), 277.
[232] Erkan Salan, "{-IcAk} Zarf-Fiil Eki ve Varyantları Üzerine", *Gazi Türkiyat* 21 (2017), 46.
[233] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi, "*Emredilen şey; yapıldığında sevap terk edilince ceza olan iştir.*" olarak çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/115.

yürüyicek benüm-çün yürür” (74b) cümlesinde ise *-(y)icek* ekini almış fiil bağlaçla *-(V)rsA* eki almış fiile atfedilmiştir.

“Cemīʿ-i eşyāyı mücmelen idrāk itmek mümkindür müşāhede gözi giñ olup büyük olıncak.” (37b) Cümle kaynak metinde “**li enne’l-cümele tüdrakü li-seʿati ʿayni’ş-şuhūd**”[234] şeklindedir.[235] Kaynak metinde müşahede gözünün geniş olması sebep, mücmel idrak ise sonuçtur. Bu durum, ekin vasıta ekiyle genişletilmiş şeklini ve onun işlevini akla getirmektedir.[236]

“Rasūl ḥażreti bunı işidicek ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb’ı ḳıġırtdı” (173b) cümlesinde fiilin yapılması, zarf-fiil eki almış fiilin bitiminden hemen sonradır. Dolayısıyla bugünkü *-DIKtAn sonra* ve *-IncA* ile aynı işlevdedir.

“Benüm ʿibādetümüñ ne fāyidesi ola ben sünnet terk idincek.” (202a) Bu cümle kaynakta şöyledir: “**mā tenfaʿunī ʿibādetī ve ene tārikü’s-sünneti.**”[237] *-(y)incek* eki hâl cümlesinin karşılığıdır.[238]

Metinde ekin *-IncA* biçimi yalnız *-(y)IncayA kadar* anlamında kullanılmıştır. Olumsuz tabanlar üzerinde ise *-mAdIğI sürece* anlamındadır:

“Sen özüñden ṭuymayınca der-ṭarīḳ-ı ʿışḳ-ı yār

Cān u cismi virmeyince bil ele girmez nigār” (46a)

[234] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/29.
[235] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi, “*Çünkü ana hatlar umumî bir bakışla idrâk edilir*” diye çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü’l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/96.
[236] Salan, “{-IcAk} Zarf-Fiil Eki ve Varyantları Üzerine”, 51.
[237] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/188.
[238] Kaynak metinde özellikle isim veya fiil cümlesi şeklinde hâl ögelerinin çevirilerinin erek metinde devrik cümlelerin sayısını net bir biçimde artırdığı söylenebilir. Bu durum tercüme metinlerin söz diziminde kaynak metnin söz dizimine bağlı kalma çabasının doğal sonuçlarından biridir.

“Ḥüsn-i istimāʿdandur mütekellime mühlet virmek ḥattā kelāmını mütekellim tamām idince” (47b)

“Kişi ol ziyāde maʿnāları taḥṣīl itmeyince ṣūfī olmaz” (83b)

“Rasūl ḥażretinüñ meclisinden Rasūl destūr virmeyince gitmek ulu günāhdur” (140b)

“İssi günlerde gice olınca sāʾimīn olup” (7a)

“Sen kenz bulmayınca kesbi terk eyleme ve illā helāk olursın” (61b)

“Senüñ neslüñ vilādet-i maʿneviyye-yile tā ḳıyāmet güni olınca bāḳī ḳala” (119b)

Ekin ʿAvārifü’l-Maʿārif tercümesinde kullanılan varyantlarından biri, *-IcAgAz*’dır. Bu biçim metnimizde yalnız bir kez bir manzumenin içinde vezin için tercih edilmiştir. Bu durum ekin Biġavī’nin eserini kaleme aldığı koşullarda aktif olarak kullanılmadığı yalnız vezin zarureti durumunda kullanıldığı yönünde değerlendirilebilir.

4. ʿAvārifü’l-Maʿārif tercümesinde hem Arapça hem Farsça hem de Türkçenin tamlama kurallarına göre yapılmış tamlamalar yer almaktadır.

- Metinde Arapça tamlama kuralına göre yapılan isim tamlamaları bulunmaktadır. Arapça isim tamlamaları, “**Rabbu’l-ʿālemīn**”, “**ülū’l-elbāb**”, “**Ümmü’l-Kitāb**”, “**ṭarfetü’l-ʿayn**”, “**müteḳāribetü’l-maʿnā**”, “**Melekü’l-mevt**” gibi terim anlamı da bulunan ve Türkçede klişeleşmiş örneklerden başka metinde en çok bazı din büyükleri ve özellikle Sühreverdī için kullanılan övgü sözlerinde yer almaktadır:

“Ġavṣu’l-aḳṭāb, muḥyī’s-sünneti, ḳāmiʿu’l-bidʿati, kehfü’l-ümmeti, ẓahru’s-sünneti, faṣīḥu’l-lisān, melīḥu’l-beyān, cemālü’l-ʿurefā’, faḫru’l-üdebā’” (14b)

Bunlardan ayrı metindeki Arapça isim tamlamalarından bazıları şöyledir:

"Ve daḫı anı **münteşıbü'l-ḳāme, mürtefiʿu'l-heyʾe** eyledi" (333b) cümlesindeki isim tamlamaları, kaynak metinden alıntıdır.[239]

"Maḥbūblaruñ uyḳuları **nevmü'l-ġarḳādur** ve eklleri **eklü'l-merżādur**" (378a) cümlesinde ise mütercim, isim tamlamalarını önce kaynak metinden alıntılamış[240] ardından "yaʿnī anlaruñ uyḳuları **deryā içinde ġarḳ olanlar uyḳusı** gibidür ve yimekleri **ḫastalar yimegi** gibidür" şeklinde açıklamıştır. Ayrıca mütercim, her iki tamlamanın tamlayanını +lAr çokluk ekiyle çoğul yapmış, ilgi eki eklememiştir. Oysa her iki tamlama kaynak metinde belirtili isim tamlamasıdır. Bu durum +lAr çokluk ekinin ilgi hâli eki almadan belirtili isim tamlaması yapabilme işlevini tanıklamaktadır.[241] Metinde tasavvuf terimleri ile müellif başta olmak üzere din büyüklerine övgülerde kullanılan Arapça kurala bağlı tamlamalar, Arapça tamlama sayısını artırmaktadır. Bu durumlar dışında Arapça tamlama kullanımı Türkçe ve Farsça kurala bağlı tamlamalara oranla oldukça azdır. Bu durum genel olarak Arapça tamlama biçimlerinin Türkçeye giriş koşulları hakkında fikir verebileceği gibi XV. asır itibarıyla Türkçe konuşan, yazan ve okuyan müellif, mütercim ve okurların Arapça kurala bağlı tamlamaları özel durumlar dışında işlek olarak kullanmadığını düşündürmektedir.

- Farsça tamlama kuralına göre yapılan tamlamalar, Arapça tamlamalardan daha yoğundur. ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde Farsça yapılı tamlamalarda dikkat çeken bazı hususlar şunlardır:

Ḳuṭb-ı devāyiri'l-evliyā ve **sened-i erbābi'l-aṣfiyā** (351b), **Şeyḫ-i erbābü'ṭ-ṭarīḳa** (323a) tamlamalarında Farsça yapılı tamlamanın muzafun ileyhi Arapça yapıda bir tamlamadır. Bu durumda Arapça tamlamanın muzafı hem Arapça bir zincirleme isim tamlamasının içteki

[239] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/335.
[240] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/399.
[241] +lAr çokluk ekinin işlevleri için bkz. Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 17-20.

muzafı gibi mecrur olarak hem de iki tamlama ayrı ayrı değerlendirilerek merfu olarak işaretlenmiştir.

"Allāh Teʿālā ḥażretinden **ḥaḳḳ-ı utanmaḳ** ile utanuñ" (489b) tamlamasında Farsça yapılı tamlamanın muzafun ileyhi, "ḳıyāmet güninde anuñ ḳoḳusı **yimiş-i gevde**den daḫı murdār ḳoḳa." (509a) tamlamasında ise Farsça yapılı tamlamanın muzafı Türkçe bir sözdür. Kaynak metinde ilk cümle "**istahyū mina'llāhi haḳḳa'l-hayā'i**"[242] ikinci cümle ise "**cā'e yevme'l-ḳıyāmeti ve rīḥuhū entenü mine'l-cīfeti**"[243] şeklindedir.

Mütercim tamlama biçimindeki "**ḥaḳḳa'l-ḥayā'i**" mefʿūl-i muṭlaḳını, Farsça yapılı bir tamlama olarak çevirmiş "**ḥayā**'" kelimesini Türkçe "utanmaḳ" diye ifade etmiştir. Bu aynı zamanda bir kavram çevirisidir. Kaynaktaki cümlenin fiili "**istahyū**" ile mefʿūl-i muṭlaḳı "**ḥayā'i**" kelimelerinin aynı kökten türemesi, fiili "utanuñ" şeklinde çeviren mütercimi cümlenin Farsça tamlama biçiminde ifade ettiği zarfının muzafun ileyhinde yüklemle aynı kökten bir kelime kullanmaya yönlendirmiş olmalıdır. Başka bir deyişle "ḥaḳḳ-ı utanmaḳ" zarfıyla "utanuñ" yüklemi arasındaki iştikak ilişkisi, "**ḥaḳḳa'l-ḥayā'i**" mefʿūl-i muṭlaḳıyla "**istaḥyū**" fiili arasındaki iştikak ilişkisinin bir sonucudur.

Yimiş-i gevde tamlamasında ise mütercim "**cīfe**" kelimesini yimiş-i gevde şeklinde çevirmiştir. Cümlede "**entenü**" bozulduğu için kötü koku salan, "**cīfe**" ise leş, murdar demektir. Mütercimin bu cümleyi, kelimelerin çağrışımlarını kullanarak açıklayıcı bir yolla çevirdiği söylenebilir. Ayrıca "**cīfe**" sözünü ölmüş hayvanla[244] da ilişkilendirmek mümkün olduğu hâlde mütercim bu kelimeyi çürümüş, kokuşmuş meyve olarak yorumlamıştır. Mütercimin bu tercihini, bu rivayetin, kendisinden önceki "Allāh Teʿālā ḥażreti-çün niyyet eyleye ḥattā

[242] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/574.
[243] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/596.
[244] Nitekim Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi *"...kıyamet gününde leşten daha pis kokan kokularla gelir."* Şeklinde çevirmiştir. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 3/982.

yimesinde ve içmesinde ve geyecegin geydüginde daḫı. Pes geyecek geymeye illā Allāh rıżāsı-çün ve daḫı **ṭaʿām yimeye** illā Allāh rıżāsı-çün" cümlelerini istidlal etmesi belirlemiş olabilir. Yani mütercim bu rivayeti metnin bağlamına uygun biçimde yorumlayarak çevirmiştir. Nitekim aynı kelime "Ve ṣu-yıla havā, **cīfe**ler-ile muḳārin olsalar fāsid olurlar. Yaʿnī ṣuya **cīfe** vāḳiʿ olsa ve yāḫūd ṣu bir **cīfe**ye uġrasa ol ṣu ḳoḳar. Ve yil bir **cīfe**ye uġrasa ol daḫı anuñ rāyiḥa-i ḳabīḥasıyla mütekessif olur" (295b-296a) cümlelerinde kaynak metinden alıntılanmıştır.

Bu örneklere ek olarak metinde toplamda iki kez kullanılan "ṣıġıngāh" (77b, 157a) yapısı, bir tarafı Türkçe kökenli olmakla birlikte birbiriyle Arapça veya Farsçanın kurallarına göre ilişkiye giren kelimelerin, ilişki biçimleri olan kuralları Türkçeleştirdiğini düşündürmektedir. Başka bir deyişle, bu metin bağlamında, bu gibi yapılar kaynağı Arapça veya Farsça olmakla birlikte kullanımları açısından Türkçeleşmiştir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde Farsça yapılı tamlamalarda dikkat çeken bir konu da atıf anlamı taşıyan tamlamalardır. Şu örnekler bu durumun tanıklarıdır:

semāvāt-ı arażīn: "Yaʿnī iki kerre ṭoġmayan, melekūt-i **semāvāt-ı arażīne** girmez." (118a) Bu cümle kaynak metinde "**len yelice melekūte's-semāvāti ve'l-arżi men lem yūled merrateyni**"[245] şeklindedir. Kaynak metinde "**melekūte's-semāvāti ve'l-arżi**" biçimindeki söz dizisinde **es-semāvāt** ile **el-arż** kelimeleri arasında atıf-matuf ilişkisi vardır. Mütercim ise bu kelimeler arasında atıf değil tamlama ilgisi kurmaktadır. Metinde "vesveselerin göñüllerine ilḳā itmese melekūt-ı **semāvāt ve arażīne** naẓar idüp" (36b) ile "müşāhedesi içinde aṭbāḳ-ı **semāvāt ve arażīn** dāḫil olsa" (166a) cümlesinde bu iki kelime arasında atıf ilgisi kurulmuştur. Bu tamlama İzmir nüshasında semāvāt u arażīn (2a) şeklinde yazılmıştır. İzmir nüshasının müstensihi burada bir düzeltme motivasyonu içinde olabilir. İki kelime arasına atıf vāvı koymayıp tā harfini ötre ile harekelemesi ise bu konuda bir tereddüt yaşadığını akla getirebilir.

[245] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/96.

Nitekim İzmir nüshası müstensihi Bursa nüshasında **semāvāt ve arażīn** biçiminde geçtiğinde vāv harfini yazmıştır.

ālāʾ-ı niʿam: "Ve evliyānuñ semāʿı **ālāʾ-ı niʿam** görmekdendür." (223b) Bu cümle kaynak metinde "**ve semāʿu'l-evliyāʾi ruʾyetü'l-ālāʾi ve'n-nuʿamāʾi**"[246] şeklindedir. Kaynak metinde **el-ālāʾ** ile **en-nuʿamāʾ** kelimeleri arasında vāv atıf harfiyle atıf ilişkisi kurulmasına rağmen erek metinde iki kelime arasında Farsça tamlama ilgisi kurulmuştur.

faḳr-ı iftiḳārı: "Biri ḳabūl itmekdür **faḳr-ı iftiḳārı**" (279a) Bu cümle kaynak metinde "**et-temessükü bi'l-faḳri ve'l-iftiḳār**"[247] şeklindedir. Mütercim kaynak metinde aralarında atıf ilgisi bulunan **el-faḳr** ve **el-iftiḳār** kelimeleri arasında Farsça yapılı tamlama ilgisi kurmuştur. Metindeki "Birisi **faḳr u iftiḳār**dur" (82b) cümlesinde iki kelime arasında atıf ilgisi kurulmuştur.

ṭūl-i dırāz: "Eger anları naḳl eylersevüz **ṭūl-i dırāz** olur." (420b) Bu cümle metne mütercimin eklemesidir. Mütercim bu cümlede aralarında tamlama ilgisi kurduğu **ṭūl** ve **dırāz** kelimeleri arasında "Anları naḳl eyleyince **ṭūl ü dırāz** olur" (434a) cümlesinde atıf ilgisi kurmuştur. Bu örnek, ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi bağlamında bu örnekleri büyük ünlü uyumuyla ilişkilendirmeyi engellemektedir.

mükellim-i mükellem: "Lā cirem ḥaḳīḳatde **mükellim-i mükellem** Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn-idi." (448b) Bu cümle kaynak metinde "**fe kāne'l-mükellimü ve'l-mükellemü hüve**"[248] Mütercim kaynak metinde aralarında atıf vavı bulunan **el-mükellim** ve **el-mükellem** kelimelerini Farsça tamlama olarak çevirmiştir.

[246] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/217.
[247] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/272.
[248] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/587.

Mütercimin mukaddimesindeki kendisini tanıtırken kurduğu "faḳīr-i miskīn", "müteẕellil-i müstekīn", "hāyim-i ʿatşān" (2a) tamlamaları da bu durumu tanıklamaktadır. Faḳīr-i miskīn tamlaması İzmir nüshasında "faḳīr u miskīn" (2a) yazılmıştır. Müstensih bu örnekte iki kelime arasına vāv harfi koymuştur.

Kaynak metinde aralarında atıf vāvıyla kurulmuş atıf ilişkisi bulunan bazı sözler arasında erek metinde atıf değil tamlama ilgisi kurulduğu tespit edilmiştir. Bu durum bir dil ya da üslup hususiyeti olarak mütalaa edilebilir. Burada gündeme getirdiklerimiz bu durumun tüm tanıkları olmamakla birlikte metinde bu kullanımın yaygın olduğunu söylemek de doğru değildir. Müstensih hatası olarak değerlendirilebilecek bu uygulamanın, zamanla kararlı bir hataya dönüşmüş olma ihtimali vardır. Bugün Urfa yöresi gazelhanlarının gazellerin sözlerinde aynı eğilimi sergiledikleri görülmektedir.[249] Aynı durum Anadolu'nun çeşitli yörelerine ait türkülerde de göze çarpmaktadır. Benzer şekilde günümüzde toplu yapılan dualarda "ābā-yı ecdād" telaffuzunun "ābā vü ecdād" telaffuzundan, "ehl-i ʿıyāl" söyleyişinin "ehl ü ʿıyāl"den daha çok bulunduğu dikkat çekmektedir. Yukarıdaki örnekler ile sözü edilen uygulamalar, Farsça yapılı tamlamalarının atıf tamlaması anlamında kullanılabildiğini düşündürmektedir. Bu tür tamlamalara "atıf anlamında -Farsça yapılı- tamlama" denebilir. Ancak bu uygulamaya ilişkin genel yargılara ulaşılabilmesi ayrı dönemlere ve metinlere ait çok sayıda örneğin çeşitli açılardan incelenmesini gerektirmektedir. ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi bağlamında sınırlı tanıktan hareketle "Eski Türkiye Türkçesinde Farsça yapılı tamlamaların atıf işlevi de olabilir mi?" şeklinde şimdilik yanıtlayamadığımız bir soruyu sormakla yetiniyoruz.

Sonuç olarak Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi döneminin dil özelliklerini yansıtan mensur bir metindir. Dili halk diline dayanan sade bir yapıdadır. Genel hatlarıyla eski Türkiye Türkçesi özelliği gösteren tercüme, Türkçede Arapça kökenli

[249] Bu konuda tecrübelerinden yararlandığım Mehmet Özbek ve Kasım Sezer'e teşekkür borçluyum.

kelimelerin yerleşmeye başladığı, Osmanlı Türkçesine geçiş hususiyeti de taşımaktadır. Farsça kökenli kelimelerin ve tamlamaların yoğunluğu ise Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerindeki kadar değildir. Bu konuda eserin dâhil olduğu tasavvuf literatünün getirdikleri ve kaynak metnin etkisi yadsınamaz. Diline dair çizilen bu çerçeveden sonra eserin kaynak metinle sıkı bir ilişki içinde bulunduğu söylenebilir. Mütercim dili kullanma konusunda kaynak metni önemsemektedir. Ancak bu önemseme durumu, metni erek dilin kendi hususiyetlerinden bütün bütün uzaklaştırmamıştır. Dolayısıyla mütercimin hem kaynak metinle irtibatını kaybetmemeye hem de erek dilin kendi söyleyiş imkânlarının sınırını zorlamamaya çalıştığı söylenebilir. Bu çaba mütercim açısından muhataplarla ilişkilendirilebilir. Türk edebiyatında İstanbul'un fethinden sonra tercümelerde kaynak metindeki kelimelere karşılık bulma çabalarının giderek azaldığı ve kaynak metinlerin gerek kelimeler gerek yapısal unsurlar açısından erek metinlere daha yoğun nüfuz ettiği tespit edilmiştir.[250] Bu açıdan ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, kaynak metinlerin erek metinlere nüfuzunun artmaya başladığı dönemin tanıklarındandır.

Tercüme erek dilin ve kültürün sınırlarının gözetildiği bir anlama ve anlamlandırma eylemi ise aynı metnin farklı zaman ve koşullarda ayrı mütercimlerce yapılmış çevirilerindeki farklılıkların incelenmesi hem mütercimlerin metne yaklaşımlarındaki bireysel farklılıkları hem de metnin kültürel süreçte aldığı biçimleri ortaya koyabilir. Üstelik erek metin erek kültürün malıdır. Bu konu metinlerarası bir çalışmayı zorunlu kılar. Aralarında kültürel yapının ciddi oranda değişiklik gösterdiği uzun bir zaman dilimi bulunan çeviriler, tüm bunlara ek olarak erek dilin gelişen yapısını gözlemlemeye fırsat verebilir. Bu açıdan yukarıda iki tercüme arasındaki farklardan yalnızca işaret etmekle yetindiğimiz sınırlı sayıda örnek bile tarih içinde değişen Türkçenin ifadede aldığı biçimlere ilişkin fikirler verebilmektedir. Konunun bu boyutu ayrıca incelenmeye değerdir.

[250] Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 142.

Bu bölümde sunulan bazı tanıklar, morfolojik açıdan kural dışılık ya da düzensizlik sergileyebilmektedir. Bir anlama karşılık gelen eklerin birden artık biçimi ile eskicil formları aynı metin içinde kullanılabilmektedir. Bu, Eski Türkiye Türkçesinin karışık dilli yapısının doğal bir sonucudur.

2.2.4. Çevirideki Manzumeler

ʿAvārifü'l-Maʿārif, mensur bir metindir. Bunun yanında metinde çeşitli vesilelerle aralara serpiştirilmiş kimi Sühreverdī'nin kendisine kimi başka şairlere ait bir takım manzumeler bulunmaktadır. ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi de aynı şekilde mensur bir metin olmakla birlikte içinde gerek kaynak metinden alıntılanmış gerekse mütercim tarafından eklenmiş manzumeleri barındırmaktadır. Bu başlık altında Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesindeki manzumeler incelenecektir.

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, kaynak metindeki manzumeleri Arapça olarak metnine almıştır. Ayet ve hadislerin metinlerine ek olarak kaynak metinden doğrudan tercümeye intikal eden unsurlar bâb başlıkları ve manzumelerdir. Mütercim, mukaddimesinde manzumeler karşısındaki tasarrufuna ilişkin bir açıklamada bulunmamıştır. Hazırladığımız metne göre ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde, kaynak metinden tercümeye intikal eden otuz beş tane manzume bulunmaktadır. Kaynak metindeki yedi manzume tercümeye alınmamıştır. Alınmayan manzumeler, Biġavī'nin tercümede kullandığı nüshada bulunmuyor olabilir.

Mütercim manzumeleri kaynak metinden Arapça olarak aldıktan sonra yirmi bir tanesini hem Farsçaya hem Türkçeye; iki tanesini yalnız Farsçaya; bir tanesini yalnız Türkçeye manzum şekilde çevirmiş; on bir tanesini de çevirmeden yalnız Arapça metin olarak yazmıştır. Kaynak metinde yer alan manzum parçalar karşısındaki bu tutumu, mütercimin kaynak metnin üslubuna bağlılığının bir cephesini teşkil etmektedir. Öte yandan onun, manzum çeviri yapabilecek düzeyde vezin bilgisine ve Farsçaya hâkim olduğunu göstermektedir. Şiir metinlerini önce

Farsçaya sonra Türkçeye manzum olarak çevirmesi, dönemin edebi koşullarına uygun bir tavır olarak telakki edilebilir.

Metinde kaynak metinden alıntılandıktan sonra Farsçaya ve Türkçeye tercüme edilen manzumeler şiir çevirisi açısından değerlendirilebilir. Her dilin kültür ve edebiyatı içinde şiirin işgal ettiği konum, kendi geleneksel yapısı ve içeriği kendine özgü bir takım nitelikleri haizdir. Bu durum, herhangi bir ilmî disiplin içinde üretilmiş mensur bir metnin çevirisi ile şiir çevirisi arasında önemli ölçüde farklar meydana getirebilir. Arap ve Türk edebiyatları bağlamında düşünüldüğünde iki millet arasındaki din birliği ve coğrafya yakınlığından kaynaklanan ilişkiler ile Arapçadan Türkçeye yapılan çeşitli konulardaki çevirilerin kazandırdığı deneyimler, karşılaştıkları yapısal zorluklarda mütercimlere bir hareket kabiliyeti sağlamaktadır.

ʿAvārifü'l-Maʿārif mütercimi açısından şiirlerin çevirilerinde kaynak ve erek kültürün edebiyat geleneklerinin yapısal müşterekleri de kolaylaştırıcı bir etki oluşturmaktadır. Bununla birlikte Biġavī; kaynak metindeki şiirlerin beyit sayısı, nazım şekli, kafiye, vezin ve yapısal özelliklerini tümüyle aktarmamıştır. Mensur kısımda zaman zaman söz dizimini kaynak metnin belirlediği bir çeviride söz konusu şiir olduğunda yapısal unsurların geri planda bırakılabilmesi, dönemin yazın hayatındaki mensur-manzum ayrımının mütercimin zihnine yansıyan görüntüsü olarak yorumlanabilir. Kararlı yapı yitimi, metinleri kaynak dile yabancı olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu sayede erek metinde ortaya çıkan manzumeler ağır bir çeviri değil erek dilin imkânları ve mütercimin kişisel kabiliyetleri çerçevesinde ilhamını kaynak metinden alan fakat tesirini erek metinde gösteren birer şiir kokusunu yaymaktadır. Söz gelimi Biġavī, Ḳasīde-i Bürde'nin metinde yer alan bir bölümünü çevirmenin ötesinde konuya uygun nazım şeklinde bir şiir kaleme alarak aktarmıştır:

Bānet suʿādü fe ḳalbiye'l-yevme metbūlün

tā bu beyte gelince ki

İnne’r-Rasūle le seyfün yüsteḍā’u bihī

Mühennedün min-süyūfi’llāhi meslūlün

Tercemetuhū bi’t-Türkiyye

Çün göründi ḫoş cemāl-i Muṣṭafā

Aldı benden ʿaḳl u cānı Muṣṭafā

Tañrı’nuñ şemşīri durur ol Rasūl

Murtażā vü Müctebā vü Müntehā

Cümle ʿālem nūrı anuñ nūrıdur

Cümle ʿālem cism ü cānı Muṣṭafā

Şāh-ı iḳlīm-i nübüvvet ol durur

Ḳābe ḳavseyn burc-ı māh-ı Muṣṭafā

Ben dilerem ṭoylaya yevme’l-firāḳ

Luṭfı-yıla ben gedāyı Muṣṭafā

Biġavī, manzumelerin çevirinde yalnız iki manzumede mahlas kullanmıştır. Mütercimin seçtiği mahlas Şems’tir:

Ḳavmün hümūmühüm bi’llāhi ḳad ʿaliḳat

Fe mā lehüm himemün tesmū ilā-eḥad

Fe maṭlabü'l-ḳavmi mevlāhüm ve seyyidühüm

Yā ḥüsne maṭlabihim li'l-Vāḥidi'ṣ-Ṣamed

Mā in tünāziʿuhüm dünyā ve lā şeref

Mine'l-maṭāʿimi ve'l-leẕẕāti ve'l-veled

Ve lā li'l-lübsi s̲iyābin fāyiḳin āniḳin

Ve lā li-ravḥi sürürin ḫalle fī-beled

İllā müsāraʿatün fī-is̲ri menziletin

Ḳad ḳārabe'l-ḫatvü fīhā bāʿide'l-ebed

Fe hüm rahāyizü ġudrānin ve evdiyetin

Ve fī'ş-şevāmiḫi telḳāhüm meʿa'l-ʿaded

Altı beyitlik bu şiiri mütercim, Türkçeye on iki beyitlik bir gazel olarak aktarmıştır:

Olar bir ḳavmdür ḳaṣdları Subḥān

Kim andan özge yoḳ anlara sulṭān

O ḳavmüñ maṭlabı Mevlā-yı aʿẓam

Ne aḥsen maṭlab olur ol ulu ḫān

Olara yol bulımaz ḥubb-i dünyā

Maṭāʿim leẕẕeti hem ḥubb-i ġılmān

Daḫı ḥubb-i libās u ḥubb-i ʿizzet

Daḫı şöhret şeref fī killi buldān

Velī işleridür seyrun ilāʾllāh

Daḫı ḫulḳlarıdur aḫlāḳ-ı Yezdān

Olaruñ meskenidür kehf ü vādī

Daḫı ṭaġlarda olar cümle ḥayrān

Olaruñ cismi yirde gerçi sākin

Velī ḳalbleri ider ʿarşda seyrān

Muḥīṭ-i vaḥdet içre ġarḳ olurlar

Velī vaṣl-ı ḥabībe cümle ʿaṭşān

Ṣurāḥ-ı ʿışḳı ṭolu içdi anlar

Anuñ-çün seyr iderler şöyle sekrān

Kemālātına Ḥaḳḳ'uñ maẓhar anlar

Anuñ-çün oldı anlar Ḥaḳḳ'a burhān

Olar evtādıdur işbu cihānuñ

Olaruñla ṭurur bu cümle ekvān

Olardan Şems'i ayırma ilāhī

Daḫı hem Muṣṭafā'dan eyle iḥsān

Sonuç olarak Biġavī, metinde yer alan manzumeleri manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Manzumeleri çevirmede sergilediği yaklaşım, eseri çevirirkenki genel yaklaşımından oldukça farklıdır. Manzumeler, kaynak metinde bulunan şiirlerin çevirisi olmaktan çok onlardan ilham alınarak kaleme alınmış birer şiir görünümü arz etmektedir.

2.2.5. Çevirinin Kaynakları

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, Şihābeddīn es-Sühreverdī tarafından tasavvufun şeriattaki temellerini ortaya koyma gayesiyle kaleme alınan ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirirken metne bir

takım eklemelerde bulunmuştur. Mütercimin yaptığı eklemeler erek metnin, kaynak metin dışındaki kaynaklarını oluşturan metinlerden yapılan çevirilerdir. Bu başlık altında erek metinde bulunan kaynak metin dışındaki bu referanslar değerlendirilecektir.[251]

Biġavī, çeviri sürecini anlattığı mukaddimede, yaptığı eklemelerin kaynaklarından söz etmektedir. Burada sözünü ettiği kaynaklar tefsirler ve hadis şerhleridir. Bu durum Sühreverdī'nin temel hareket noktasını desteklemekte ve mütercimin de kendi kültür ve yaşam koşulları içinde onunla aynı amacı taşıdığını düşündürmektedir. Biġavī, eklemelerinin sınırını şu cümlelerle belirlemektedir:

> "… ol kitābı ʿArabī-i faṣīḥ libāsından çıḳarup Türkī-i melīḥ kisvesine derc eyledüm ve ol kitāb içinde olan āyātı **Tefsīr-i Kebīr**'den ve **Keşşāf**'dan ve **Tefsīr-i Ḳāḍī**'den ve **Tefsīr-i Teysīr**'den ve **Tefsīr-i Ḳāşānī**'den ve **Kevāşī**'den ve **Teʾvīlāt-ı Necmiyye**'den ve **Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī**'den ve **Maʿālim**'den ve **ʿUyūnu't-Tefāsīr**'den ve daḫı sāʾir tefāsīrden naḳl eyleyüp tefsīr eyledüm. Ve daḫı ol kitāb içinde olan eḥādīṯi daḫı eḥādīṯ şerḥlerinden naḳl eyleyüp teʾvīl eyledüm. Meṯelā **Meṣābīḥ** şerḥleri ve **Meṣārıḳ** şerḥleri ve **Müslim** ve **Buḫārī** şerḥleri gibi. Ve daḫı ol kitāb içinde ey nice ḥaḳāyıḳ-ı meṣāyıḫ ve daḳāyıḳ-ı ʿurefā ve eḥādīṯ-i ṣaḥīḥa ve ḥikāyāt-ı melīḥa ve mübkiye naḳl eyleyüp taḥrīr eyledim ki ol kitāb bunlardan ḫālīdür." (4b)

[251] Bu bölümü oluştururken kaynaklar ve yazarlarının ilişki ağları ile etki alanları bağlamındaki fikirlerini benimle cömertçe paylaşan değerli dostum ve meslektaşım Arş. Gör. Yasin Yıldız'a destek ve yönlendirmeleri için teşekkür borçluyum. Ayrıca araştırdığım yazarların ve eserlerin hem haklarında yapılan çalışmalar hem de bağlı bulundukları disiplinler içindeki konumları ile Osmanlı ilmiyesindeki tesirleri konusunda bilgi ve fikirlerininden yararlandığım Prof. Dr. Rabiye Çetin, Doç. Dr. Mutlu Gül, Doç. Dr. Nurullah Yazar hocalarıma teşekkür ederim.

Mütercimin çizdiği bu sınır içinde tefsirler ile hadis şerhlerinden ayrı bir bölük ekleme daha göze çarpmaktadır: "…ey nice ḥaḳāyıḳ-ı meşāyıḫ ve daḳāyıḳ-ı ʿurefā ve eḥādīṯ-i ṣaḥīḥa ve ḥikāyāt-ı melīḥa ve mübkiye…"

Biġavī, ayetlerin tefsirleriyle ilgili eklemelerini "naḳl eyleyüp tefsīr eyle-", hadis şerhleriyle ilgili eklemelerini "naḳl eyleyüp teʾvīl eyle-", bunlar dışındakileri ise "naḳl eyleyüp taḥrīr eyle-" şeklinde ifadelendirmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla mütercim tefsir, te'vil ve tahrir işlemlerini nakle dayandırmaktadır. Onun esas yaptığı tefsir, te'vil ve tahrirleri nakletmektir. Burada nakil vurgusu, söz konusu eklemelerin keşif ve ilhama bağlı işârî yorumlara değil ilmî aktarımlara dayandığını sezdirmeye yönelik olmalıdır.

Mütecimin kaynak metne yaptığı eklemelerdeki bu tutumu, onun eklemeleri neden yaptığı konusunda fikir verebilir. Öncelikle Sühreverdī'nin üslubuna sadık kalma çabasından söz ederken kurduğu "Tā ki her kimse ḥavṣalası ve istiʿdādı ḳadar anuñ maʿānīsini fehm eyleye" gibi cümleleri burada hatırlamak gerekir. Bu noktadan hareketle Biġavī'nin eklemelerini öğretici bir üslup ve maksatla; gerçek sufilerin hallerini savunmak, yanlış anlamaların önüne geçmek, ortaya çıkardığı metni ilmî nakillerle zenginleştirmek için yaptığı söylenebilir. Mütercimin bu eklemeleri aynı zamanda kaynaklardan alıntıladığı bölümlerin çevirisini teşkil ettiği için ʿAvārifü'l-Maʿārif mütercimi, bu metni çevirirken İslamî ilimlere dair pek çok başka kitaptan parçaları da çevirmiştir, denebilir.

2.2.5.1. Tefsirler

2.2.5.1.1. Tefsīr-i Kebīr

Tefsīr-i Kebīr, Faḫreddīn er-Rāzī'nin (öl. 606/1210) Mefātīḥu'l-Ġayb adlı tefsirinin meşhur adıdır. İlmî çevrelerde daha ziyade et-Tefsīru'l-Kebīr veya Tefsīru'r-Rāzī şeklinde

tanınan eser, Türkçe kaynaklarda Farsça tamlamayla Tefsīr-i Kebīr adıyla anılmaktadır. Tefsīr-i Kebīr dirayet metoduyla kaleme alınmış tefsirlerin önemli örneklerindendir.[252]

Biġavī, tercümesinde Tefsīr-i Kebīr'i on altı kez[253], Faḫreddīn er-Rāzī'yi on dört kez anmaktadır. Metinde Mefātīḥu'l-Ġayb adı yer almamaktadır. Müfessir ise "İmām Faḫru'r-Rāzī"[254] ve "İmām Faḫr-ı Rāzī"[255] biçimlerinde anılmaktadır. Rāzī, Şafiî ve Eş'arî kaynaklarında imam şeklinde anılmaktadır. Mütercimin Rāzī'yi bu şekilde anması, beslendiği kaynaklar hakkında bir fikir verebilir.

Biġavī'nin eklemelerinde en çok müracaat ettiği tefsir, Tefsīr-i Kebīr'dir. Mütercimin bu kaynaktan yaptığı alıntılar arasında yaratılış ve misak süreci hakkında A'râf Suresi 172. ayetin (27a), cennet ve dereceleri hakkında Mutaffifîn Suresi 22. ayetin (96b), vahyin başlangıcı hakkında Müddessir Suresi'nin ilk beş ayetinin tefsirleri (238a) ile namazda kıraat ve faziletine dair bir bölüm (330b-332b) sayılabilir. Namazda kıraatin fazileti kısmı Rāzī'den yapılan en hacimli aktarımı teşkil etmektedir. Namazda kıraatin fazileti ve namazdaki fiillerin hikmetlerinden söz eden aktarımdan sonra Biġavī kaynak metne şu cümlelerde dönmektedir:

> "Bu leṭāyifi **Tefsīr-i Kebīr**'den iltiḳāṭ eyleyüp naḳl eyledüm, mevāżıʿ-ı müteferriḳadan cemʿ eyleyüp şöyle ẕikr eyledüm." (332b-333a)

Bu ifadelerden mütercimin, bu kısmı Tefsīr-i Kebīr'in çeşitli bölümlerinden derleyerek birleştirmek suretiyle oluşturduğu anlaşılmaktadır.

[252] İsmail Cerrahoğlu, "Fahruddîn er-Râzî ve Tefsiri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1977), 16.
[253] 20a, 25a, 27a, 65b, 96b, 238a, 238b, 271a, 330b, 331b, 332b, 337b, 367a, 375b, 460a, 515b.
[254] 20a, 25a, 27a, 65b, 96b, 330b, 331b, 337b, 367a, 375b, 460a, 515b.
[255] 238a, 271a.

2.2.5.1.2. Keşşāf

el-Keşşāf, Mutezile âlimlerinden Cārullāh Maḥmūd b. ʿÖmer ez-Zemaḫşerī'nin (öl. 538/1144) kaleme aldığı dirayet yönü ağır basan tefsir eseridir. el-Keşşāf, Osmanlı tefsir geleneğini hem eğitim hem yazın açısından derinden etkilemiştir.[256]

Biġavī, tercümesinde Keşşāf'tan üç kez doğrudan alıntı yapmakta ve bu alıntıların her birinde Zemaḫşerī'yi Ṣāḥib-i Keşşāf diye anmaktadır.[257] Söz gelimi Fâtır Suresi'nin 28. ayetinin tefsirinde lugavî yönden bir açıklama için Keşşāf'a başvurmuştur:

> "Ṣāḥib-i **Keşşāf** eydür: Bunuñ maʿnīsi budur kim, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları arasından Allāh Teʿālā ḥażretinden kemāliyle ḳorḳan kimse ʿālimlerdür; anlardan ġayrısı degül. Zīrā ki kelime-i **innemā** ḥaṣr-içündür ve daḫı ismu'llāhı taḳdīm eyleyüp ʿulemāyı te'ḫīr eyledügi daḫı buña delālet eyler." (59a)

Mütercimin Keşşāf'tan isim vererek yaptığı diğer iki alıntı Fâtır Suresi'nin 32. ayetinin tefsiridir (98a). Bu açıklamalar da lugavî bir mahiyet taşımaktadır. Keşşāf'tan isim verilerek yapılan alıntıların her birinin devamında Tefsīr-i Ḳāḍī'ye de atıfta bulunulmaktadır. Bundan hareketle mütercimin iki eser arasındaki irtibatı gözettiği düşünülebilir. Ayrıca dille ilgili temellendirmeyi Keşşāf'tan, tefsiri ise iki eser arasında esaslı bir fark bulunmamasına rağmen Ḳāḍī'den alıntılaması, Biġavī'nin ideolojik/mezhepsel olarak tercümesini Sünnî sınırlar içinde tutma çabası biçiminde yorumlanabilir.

[256] ez-Zemahşerî, *Keşşaf Tefsiri: Metin-Çeviri*, ed. Murat Sülün, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 1/23. Muhammed Abay, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsirle İlgili Eserler Bibliyografyası", *Divan İlmî Araştırmalar* 6 (1999), 250-251.
[257] 59a, 98a, 98a.

Mütercim, Keşşāf ve Ḳāḍī'den yaptığı bu alıntıların ardından Necmeddīn eṭ-Ṭūfī'nin (öl. 716/1316) el-İşārātü'l-İlāhiyye adlı eserinden bir aktarımda bulunmaktadır. İlgili ayetin tefsirine dair bu alıntılardan sonra metne dönüş şu şekildedir:

> "Mecẕūb-ı vaḥdet ve meslūb-ı ʿizzet, ḳıble-i envār ve noḳta-i esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī edāme'llāhu fütūḥahū ʿaleynā eydür: Bu āyetde Allāh Teʿālā ʿilmi nefy eyledi kendü ḥażretinden ḳorḳmayandan. Zīrā ki **innemā** ḥaṣr-içündür. Niteki bir kişi eyitse **innemā yedḫulü'd-dāra Baġdādiyyün** Baġdādīden ġayrıyı eve girmekden nefy eyler. Bu daḫı böyledür." (59b)

Görüldüğü gibi Biġāvī'nin el-Keşşāf'tan yaptığı lugavî açıklamanın benzeri Sühreverdī'nin metninde zaten vardır. Bu durumda mütercimin bu alıntıyla eserinin ilmî değerini yükseltmeyi hedeflediği düşünülebilir.

Keşşāf'tan yaptığı alıntıların yanında Biġavī, Kuṭbuddīn adlı bir müellifin Keşşāf hâşiyesinden de bir alıntı yapmaktadır (43b). Bu eser Kuṭbuddīn er-Rāzī'nin (öl. 766/1365) Şerḥu Müşkilāti'l-Keşşāf adlı eseridir.[258]

2.2.5.1.3. Tefsīr-i Ḳāḍī

Tefsīr-i Ḳāḍī, Nāṣıruddīn Ebū Saʿīd el-Beyżāvī'nin (öl. 685/1286) Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl isimli tefsirinin meşhur adıdır. Beyżāvī, Şiraz kâdılkudâtlığı yaptığı için Ḳāḍī diye anılmaktadır. Envāru't-Tenzīl, rivayet yanında dirayet hususiyeti de göstermektedir. Nakiller, Arap şiirinden istişhad ve aklî istidlaller bir aradadır. Keşşāf'tan fazlaca iktibasta bulunduğundan bir takım ilim adamları bu eseri, Keşşāf'ın Sünnî bir özeti saymışlardır. İtikada

[258] Eserle ilgili geniş bilgi için bkz. M. Talha Boyalık, "Tefsir Şerh-Haşiye Geleneğinde Kurucu Bir Eser: Kutbüddin er-Râzî'nin Şerhu müşkilâti'l-Keşşâf'ı", *Nazariyat İslam Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 139-160.

dair konularda Mutezile ve Ehl-i Sünnet arasındaki ihtilaflara temas edilmiş, Ehl-i Sünnet'in görüşleri benimsenmiştir.[259]

Biġavī, bu eserden yedi kez isim zikrederek alıntı yapmaktadır. Bu alıntılarda eseri bir kez "Ḳāḍī"[260], bir kez "Ḳāḍī Tefsīri"[261], beş kez "Tefsīr-i Ḳāḍī"[262] ismiyle anmaktadır. Alıntılardan üçü, Keşşāf'ın ardından gelmektedir.[263] Mütercim, Keşşāf ve Ḳāḍī'yi birlikte kullanmasına rağmen kanaatimizce ikisi arasında mezhebe bağlılıktan kaynaklanan bir hiyerarşi gözetmektedir; Keşşāf'a yaptığı atıflarla ilmî birikimini, Ḳāḍī'ye yaptıklarıyla mezhebe bağlılığını göstermektedir. Ḳāḍī'den yapılan alıntılar özellikle kelimelerin tefsiri yönündedir. Söz gelimi Nur ayeti diye anılan Nur Suresi'nin 35. ayetinin tefsirinde ayette geçen nūr kelimesinden maksadın Allah olamayacağına ilişkin açıklama Tefsīr-i Ḳāḍī'den alınmıştır:

> "**Tefsīr-i Ḳāḍī**'de eydür: Nūr aṣılda bir keyfiyyetdür ki ḳuvvet-i bāṣıra evvelā anı idrāk eyler. Anuñ vāsıṭasıyla sāyir mübṣarātı idrāk eyler şol keyfiyyet gibi ki ay-ıla günden ecrām-ı keşīfe üzerine feyż olur. İmdi bu maʿnīyle nūrı Allāh Teʿālā ḥażretine ıṭlāḳ itmek ṣaḥīḥ degüldür." (374b)

Tefsīr-i Ḳāḍī'den yaptığı bu alıntı, Biġavī'nin eserini batınî yorumlardan uzak tutma çabası olarak yorumlanabilir. Zira ayette geçen nūr isminin Allah'a ıtlakı konusu İslam düşüncesinde tartışılan bir konudur.[264] Mütercim de bu alıntıyla bu tartışmadaki konumunu belirlemektedir. Bu, mütercimin bağlı bulunduğu ve tabiatıyla en yakın hedef kitlesini oluşturan Zeyniyye'nin de tutumu olarak değerlendirilebilir.

---

[259] Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1992), 6/100-103.
[260] 14a.
[261] 405b.
[262] 66b, 98a, 98b, 374b, 412b.
[263] 59a, 98a, 98b.
[264] Bu konuda bkz. Mahmut Ay, "Nur Kavramından (24/35) Nur Metafiziğine: Pragmatik Okumalar ve Eleştirisi", *İslami Araştırmalar Dergisi* 25/14 (2014), 97-107. Bekir Topaloğlu, "Nûr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ocak 2025). "Nûr Suresi 35. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri BaşKanlığı" (Erişim 24 Ocak 2025).

2.2.5.1.4. Tefsīr-i Teysīr

Tefsīr-i Teysīr, Ebū Ḥafṣ Necmeddīn ʿÖmer en-Nesefī'nin (öl. 537/1142) et-Teysīr fī't-Tefsīr adlı tefsiridir. Osmanlı dönemi boyunca tefsir faaliyetlerinde önemli bir konumu bulunan Teysīr, Biġavī'nin metninde yalnız mukaddimede adıyla anılmaktadır. Metinde Ebū Ḥafṣ adı verilerek yalnız bir ayet tefsiri yer almaktadır.[265] Bu ayet Hicr Suresi'nin 47. ayetidir. Ancak burada yapılan alıntının aynı ayetin et-Teysīr'deki tefsiriyle bir ilgisi bulunmamaktadır.[266] Dolayısıyla mukaddimesinde bu esere yer vermekle birlikte Biġavī, adını anarak ondan herhangi bir alıntı yapmıştır.

2.2.5.1.5. Tefsīr-i Ḳāşānī

Tefsīr-i Ḳāşānī, Sühreverdiyye tarikatı mensubu ʿAbdürrezzāk b. Ebī'l-Ġanā'im Muḥammed el-Kāşānī'nin (öl. 736/1335) Teʾvīlātü'l-Ḳurʾān adlı tasavvufî tefsir eseridir. Müellifin nisbesinin hem Kāşānī şeklinde hem de Ḳāşānī şeklinde okunmasından dolayı eser, Tefsīr-i Kāşānī ve Tefsīr-i Ḳāşānī olarak şöhret bulmuş[267], Biġavī'nin tercümesinin tüm nüshalarında Ḳāşānī biçimiyle imla edilmiştir. Alıntılarda müellif ile eser "Şeyḫ Muḥammed-i Ḳāşānī" ve "Tefsīr-i Ḳāşānī" biçiminde anılmaktadır.

Metinde Tefsīr-i Ḳāşānī'den iki alıntı vardır. Bu alıntılar, Âl-i İmrân Suresi'nin 31. ayeti[268] ile En'âm Suresi'nin 52. ayetinin[269] tefsiridir. Biġavī'nin Tefsīr-i Ḳāşānī'den yaptığı alıntılarda muhabbet teması öne çıkmaktadır. Mütercim bu eserden yaptığı her iki alıntıyı da ayetin metninden sonra kendi tercümesinin hemen ardına yerleştirmiş böylece Ḳāşānī'yi

[265] 291a.
[266] Ayetin et-Teysîr'deki tefsiri için bakınız. Necmeddin Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fî't-Tefsîr* (İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2019), 9/198-199.
[267] Ali el-Kâsımî, "Abdürrezzâk el-Kâşânî ve İshâmuhû fî Tatvîri'l-Mu'cemiyyeti'l-Arabiyye", *Mecelletü Mecma'i'l-Lugati'l-Arabiyye* 77/4 (2002), 717.
[268] 73a.
[269] 91a.

ayetlerin tasavvufî yorumuna ve devamındaki temellendirmelerine bir zemin olarak konumlandırmıştır.

Biġavī, Kāşānī'nin tefsirinden başka Iṣṭılāḥātu's-Ṣūfiyye adlı eserinden de bir alıntı yapmıştır.[270] Bu alıntı nefes kavramının Iṣṭılāḥāt'daki tanımından ibarettir.

2.2.5.1.6. Kevāşī

Mukaddimede Biġavī'nin Kevāşī diye andığı bu eser, Muvaffaḳuddīn Aḥmed b. Yūsuf b. el-Ḥasan el-Kevāşī'nin (öl. 680/1281) el-Telḫīṣ fī Tefsīri'l-Ḳurʾāni'l-ʿAzīz isimli tefsirinin meşhur adıdır. Kevāşī Tefsirinin önemli özelliklerinden biri kelimelerin lugavî ve ıstılahî anlamlarına ağırlık vererek kelimelerin asılları ve müteradiflerine yer vermesidir.[271]

Biġavī, tercümesinde Kevâşî'den iki kez alıntı yapmıştır. Bunlardan ilki Fâtır Suresi'nin 32. ayetinde geçen "ẓālim, muḳteṣıd ve sābıḳ" kelimelerinin müteradifleri, ikincisi ise Talâk Suresi'nin 2 ve 3. ayetlerinin sebeb-i nüzulüne ilişkin bir rivayettir.

2.2.5.1.7. Te'vīlāt-ı Necmiyye

Teʾvīlāt-ı Necmiyye, Ebū'l-Cennāb Necmeddīn el-Kübrā'nın (öl. 618/1221) işârî yönü ağır basan tefsiridir. Biġavī, metninde bu eseri "Teʾvīlāt" adıyla üç kez anmaktadır.

Eserden yapılan ilk doğrudan çeviri Tevbe Suresi'nin *"Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen topluluklarını uyarmak üzere geride kalmalıdır"* mealindeki 122. ayetinin tefsiridir.[272] Biġavī, ayeti çevirmiş, Tefsīr-i Kebīr ve ʿUyūnu't-Tefāsīr'den alıntılar yapmış ardından Teʾvīlāt'a başvurmuştur. Tefsīr-i Kebīr'deki

[270] 504b.
[271] Mehmet Mahfuz Ata, *Kevâşî ve Tefsirdeki Metodu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 1998), 204.
[272] 21a.

açıklama cihad, ʿUyūnu't-Tefāsīr'deki ise ilim tahsiline dairdir. Teʾvīlāt'tan yapılan alıntıda ise ilim yolculuğu, maddî ve manevî rıhlet şeklinde ikiye ayrılarak tasavvufî bir değerlendirme yapılmaktadır.

Biġavī'nin Teʾvīlāt-ı Necmiyye'den yaptığı ikinci alıntı Aʿrâf Suresi'nin 172. ayetindeki elest bezminin açıklamasıdır.[273] Bu ayetin tefsiri de önce Rāzī'den alınmış ardından Teʾvīlāt'a geçilmiştir. Böylece mütercim, tasavvufun merkezî konularından biri olan elest bezmine dair tasavvufî yorumu, işârî tefsirin önemli temsilcilerinden Necmeddīn-i Kübrā'ya dayandırmaktadır. Her iki alıntıda Teʾvīlāt'ın, Tefsīr-i Kebīr'den sonra konumlandırılması, mütercimin tefsir kaynakları arasında işârî yorumlara dirayet ve rivayet tefsirlerinin ardından yer verdiğini düşündürmektedir.

Necmeddīn-i Kübrā'dan çeviri yoluyla yapılan üçüncü doğrudan alıntı Zuhruf Suresi'nin 36. ayetinin tefsiridir.[274] Teʾvīlāt'ta bu ayetin tefsiri yalnız "**yüşīru ilā-men aʿraża ʿani'llāhi bi'l-iḳbāli ʿalā'd-dünyā nuḳayyiż lehū şeyṭānen**[275]" cümlesinden ibarettir. Biġavī bu cümleyi "Kim ki Raḥmān'dan, yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinden iʿrāż eylese dünyāya iḳbāl itmek-ile Ḥaḳ Teʿālā aña şeyṭānı musallaṭ eyler" (36a) şeklinde çevirmiştir. Ayet metninde bulunan **er-Raḥmān** ismi Teʾvīlāt metninde bulunmamaktadır. Buna rağmen Biġavī çevirisinde Raḥmān ismini ayetin metninden almış, Teʾvīlāt'taki **ʿani'llāh** şibih cümlesini tercümesine "Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinden" biçiminde yansıtmıştır. Yani mütercim iki metni birleştirerek telif yönü de olan bir cümle ortaya çıkarmıştır. Bu tasarrufun, mütercimin hedef kitleyi de gözeterek ilmî bir üslup oluşturma maksadına yönelik olduğu düşünülebilir.

[273] 27b-28a.
[274] 36a.
[275] Necmüddîn el-Kübrâ, *et-Teʾvîlâtü'n-Necmiyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 5/297.

2.2.5.1.8. Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī

Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī, Muḥammed b. Ḥüseyin es-Sülemī'nin (öl. 412/1021) Ḥaḳā'iḳu't-Tefsīr adlı tasavvufî tefsiridir. Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī adı Biġavī'nin çevirisinde yalnız mukaddimede geçmektedir. Metin içinde bu eserden ismi anılarak doğrudan bir alıntı yapılmamıştır. Ḥaḳā'iḳu't-Tefsīr, işârî yorumları toplayan ansiklopedik bir tefsir niteliğindedir.[276] Biġavī de eserin bu özelliğinden dolayı mukaddimede adını zikretmiş olmalıdır. Yani mukaddimede Sülemī'yi anmak mütercim açısından bir teberrükten ibarettir, denebilir. Metinde isim verilerek doğrudan alıntı yapılmasa da eserin Biġavī'nin başvurduğu önemli kaynaklardan olduğu düşünülebilir.

2.2.5.1.9. Maʿālim

Maʿālim, Ferrā el-Beġavī'nin (öl. 516/1122) Maʿālimü't-Tenzīl adlı eseridir. Biġavī, metin içinde Maʿālimü't-Tenzīl'in adını vererek iki kez doğrudan alıntı yapmaktadır.[277] Bu alıntılardan ilki Âl-i İmrân Suresi'nin 7. ayetindeki ilimde râsih olanların tefsiri, ikincisi ise Nahl Suresi'nin 125. ayetinin "*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et*" mealindeki cümlesinde yer alan hikmet sözünün tefsiridir.

2.2.5.1.10. ʿUyūnu't-Tefāsīr

ʿUyūnu't-Tefāsīr, Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden Şehābeddīn-i Sivāsī'nin (öl. 860/1456) Keşşāf, Maʿālimü't-Tenzīl, Semerkandî Tefsiri, Tefsīr-i Kebīr ve Tefsīr-i Ḳāḍī etkisinde kaleme aldığı dirayet özelliği ağır basan tefsiridir. İşârî yorumlar içermemesi, müellifin eserini tasavvufa yönelmeden önce kaleme aldığı yönünde yorumlanmıştır.[278]

---

[276] Süleyman Ateş, "Hakâiku't-Tefsir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/163.
[277] 60b, 65a.
[278] Bahattin Dartma, "Şihabeddin es-Sivasi: Hayatı ve İlmi Şahsiyeti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2005), 100-101.

Biġāvī, çevirisinde bu eserden bir kez isim vererek alıntı yapmaktadır.[279] Bu alıntı Tevbe Suresi'nin 122. ayetinin tefsiridir. Ayetin tefsiri önce Tefsīr-i Kebīr'den alınmış ardından ʿUyūnu't-Tefāsīr'e başvurulmuştur. Bu alıntıda ilmin maksadının, dünyalık kazanımlar olmadığı düşüncesi yer almaktadır. Müfessir, tarikatının büyüklerinden olduğundan ʿUyūnu't-Tefāsīr'e başvurmak ʿAvārif mütercimi için önemli olabilir.

2.2.5.1.11. Diğer Tefsirler

Biġavī, çevirisinin mukaddimesinde bu eserlerin adlarını andıktan sonra "ve daḫı sā'ir tefāsīr" diyerek diğer bazı tefsirlerden de yararlandığını ifade etmektedir. Metin içinde yukarıda zikredilenlerden başka iki tefsir kitabından daha isim verilerek alıntı yapılmıştır.

Mütercimin metin içinde adını zikrettiği diğer müfessirlerden biri Ebū'l-Ḥasan en-Nisābūrī el-Vāḥidī'dir (öl. 468/1076). İtikadda Eş'arî amelde Şafi'î olan Vāḥidī; tefsir, Kur'an ilimleri, Arap dili ve edebiyatında ün kazanmış bir ilim adamıdır. Ebū'l-Ḥasan el-Vāḥidī'ye el-Basīṭ fī-Tefsīri'l-Ḳur'ān, el-Vecīz fī-Tefsīri'l-Kitābi'l-ʿAzīz, el-Vasīṭ fī-Tefsīri'l-Ḳur'āni'l-Mecīd başlıklı üç tefsirden ayrı, farklı adlarda beş tefsir daha nispet edilmektedir.[280] Biġavī, "İmām Vāḥidī eydür" ifadesiyle Leyl Suresi'nin sebeb-i nüzulüne yer vermektedir.[281] Ancak hangi eserden alıntı yapıldığı belirtilmemiştir.

Mukaddimedeki "sāyir tefāsīr"den biri de Ġarāyib-i Tefsīr'dir. Biġavī'nin Taha Suresi'nin 12. ayetinin tefsirinden bir bölüm alıntıladığı bu eser, Ebū'l-Ḳāsım Tācu'l-Ḳurrā el-Kirmānī'nin Ġarā'ibü't-Tefsīr ve ʿAcā'ibü't-Te'vīl adlı eseridir. Biġavī, eserdeki "**Maʿnāhu, ferriġ ḳalbeke min-ẕikri'l-ehli ve'l-veled**[282]**"** cümlesini "Maʿnāsı dimek olur ki ʿavratuña ve

[279] 20a.
[280] Abdurrahman Çetin, "Vâhidî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/439.
[281] 67b-68a.
[282] Mahmud b. Hamza el-Kirmânî, *Garâ'ibü't-Tefsîr ve Acâ'ibü't-Tenzîl*, thk. Yunus el-Acelî (Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1983), 711.

ḳoyunuña ihtimāmuñ naʿleynlerini göñlüñden gider” (323b) şeklinde çevirmiştir. Metindeki **el-veled** sözünü ḳoyun olarak çevirmesi, mütercimin erek kültürün kendi sınırları içinde vermek istediği mesajı aktarmada kaynak metinlerden ayrılabildiğini düşündürmektedir. Bu, mütercimin vermek istediği mesajı Ġarāyibü’t-Tefsīr’e söylettiği anlamına gelebilir. Yani mütercim, ayetin metnindeki **naʿleyn** sözüyle ilgili aktarımda bulunduğu Kirmānī’den farklı düşünmekte, adeta onun düşüncesinin sınırlarını genişletme girişiminde bulunmaktadır. Bu durum mütercim açısından bir otoritenin gölgesine duyduğu ihtiyaçla açıklanabilir.

2.2.5.2. Hadis Şerhleri

Şihābeddīn es-Sühreverdī, ʿAvārifü’l-Maʿārif’i tasavvufun merasimlerden ve şekillerden ibaret olmadığını, esasında onun İslam şeriatı içinde bir ilim olduğunu ispat ederek gerçek sufilerin yollarını ve hallerini savunmak gayesiyle kaleme almıştır. ʿAvārif’in tasavvufun temel kaynakları içinde bu maksada dayanan ayrıcalıklı bir yönü de müellifinin hadis ilmine vukufiyetir. Sühreverdī’nin kitabında zikrettiği 586 hadisin 394’ü sahih rivayetlerdir. Bu rivayetlerin 187’si Ṣaḥīḥayn’da yer almaktadır.[283] Bu sayılar bir tasavvuf eseri için oldukça ilgi çekicidir. Ek olarak Sühreverdī’nin, hadis senetlerinin genel olarak terk edildiği bir devirde zikrettiği hadislerin bir kısmını senetleriyle nakletmesi dikkat çekmiş, senedine yer verdiği 84 rivayet, tasavvuf ilminin sünnete dayandığını ispatlama çabası olarak değerlendirilmiştir.[284] ʿAvārif mütercimi bu senetlerden yalnız üçünü metnine aktarmış, bir rivayette ise “Bize ḫaber virdi şeyḫümüz Şeyḫu’l-İslām Ebū’n-Necīb ʿAbdü’l-Ḳāhir es-Sühreverdī muʿanʿanen ilā-Enes b. Mālik” (459b) şeklinde Sühreverdī’den önceki ilk ve Hz. Peygamber’den sonraki ilk raviyi anıp “muʿanʿanen” ifadesiyle kaynak metinde senedin yer

[283] Yıldız, *Sühreverdî’nin Hadisçiliği ve Avârifü’l-Meârif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric, Tenkid ve Değerlendirmesi*, 22. Serrāc eṭ-Ṭūsi’nin (öl.378/998) tasavvuf klasiklerinden sayılan el-Lümaʿ adlı eserinde zikrettiği hadis rivayetlerinin toplam sayısı 199’dur. Bkz. Bilal Güngör, *Serrâc et-Tûsî’nin (öl. 378/988) Hadis Anlayışı ve el-Lüma Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrici* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 143.
[284] Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 294-295.

aldığını sezdirmiştir. Biġavī, senetlerin metni nispeten zorlaştırdığını düşünmüş olabilir. Senedini de verdiği rivayetler ise rivayet senetlerinin Türkçe ile ifadelendirilmesinin birer örneği sayılabilir.

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif'te yer alan hadislerin çevirilerini yaptıktan sonra gerekli olduğunu düşündüğü noktalarda hadis şerhlerinden nakillerde bulunmuştur. Kendisi bu durumu mukaddimesinde "Ve daḫı ol kitāb içinde olan eḥādīṯi daḫı eḥādīṯ şerḥlerinden naḳl eyleyüp te'vīl eyledüm. Meṯelā **Meṣābīḥ** şerḥleri ve **Meṣārıḳ** şerḥleri ve **Müslim** ve **Buḫārī** şerḥleri gibi" (4b) şeklinde ifadelendirmektedir. Görüldüğü gibi mütercim hadis şerhlerinde şerh kitaplarının değil şerhi yapılan kitapların adlarını anmaktadır.

2.2.5.2.1. Buḫārī Şerḥleri

Muḥammed b. İsmāʿīl el-Buḫārī'nin (öl. 256/870) kaleme aldığı el-Cāmiʿu'ṣ-Ṣaḥīḥ, İslam dünyasında en büyük ilgiyi gören hadis kitabıdır.[285]

Biġavī çevirisinin mukaddimesinde Buḫārī şerḥlerinden nakiller yaptığını kaydetmektedir. Mütercim metin içinde yalnız en-Nevevī'nin (öl. 676/1277) Buḫārī şerḥinden alıntı yapmaktadır. Nevevī, Ṣaḥīḥ-i Buḫārī'ye biri Şerḥu Ṣaḥīḥi'l-Buḫārī biri Telḫīṣ adını taşıyan iki şerh yazmıştır. Zaman zaman birbirine karıştırılan bu iki eserden Telḫīṣ, ilk şerhten sonra onu daha kolay okunacak bir metin hâline getirmek amacıyla kaleme alınmıştır.[286] Biġavī bu eserden yalnız bir nakil yapmaktadır. Bu nakil "**Fe izā ahbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran ve lisānen ve yeden fe bi yesmaʿu ve bi yübṣıru ve bi yenṭıḳu ve bi yebṭışü**" rivayetinin şerhidir. Bu rivayet kaynak metinde bulunmamaktadır. Mütercim bu rivayetle ilgili,

[285] M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/117.
[286] Muhammet Beyler, "Nevevî'nin Sahîh-i Buhârî Üzerindeki Mesaisi", *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*, ed. Nail Okuyucu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2022), 558-560.

> "Ḥaḳ Teʿālā **küntü lehū semʿan ve baṣaran ve lisānen ve yeden** didügi müteşābihātdandur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ʿabdüñ, semʿinüñ ve baṣarınuñ ve elinüñ ve ayaġınuñ ve sāyir eczāsınuñ ve aʿżāsınuñ ʿaynı olmaz. Belki anuñ ʿaynı olur dimek şerīʿatde küfrdür ve ilḥād ve zendaḳadur. Lā cirem bu ḥadīṯ teʾvīle muhtāc oldı. İmdi bunuñ bi-ḥasebi'ẓ-ẓāhir teʾvīlinde vechler vardur" (74b)

değerlendirmesini yaptıktan sonra "Cümlesinden birisi oldur ki İmām Nevevī, Erbaʿīn şerḥinde ve daḫı Ṣaḥīḥ-i Buḫārī şerḥinde anı ẕikr eyleyüp eyitdi" (74b) şeklinde İmām Nevevī'nin hem Erbaʿīn adlı eserine hem de Buḫārī şerḥine atıfta bulunmaktadır. Rivayetin bu kısmı Ṣaḥīḥ-i Buḫārī'de ve el-Erbaʿūne'n-Neveviyye'de **"fe iẕā aḥbebtühū küntü semʿahū elleẕī yesmeʿu bihī ve başarahū elleẕī yübṣıru bihī ve yedehū elleẕī yebṭışü bihā ve riclühū elleẕī yemşī bihā"**[287] şeklindedir. Hadis metninin Biġavī'nin yer verdiğine yakın bir biçimi İbn Ebī'd-Dünyā'nın (öl. 281/894) el-Evliyā adlı eserinde vardır.[288] Bu durumda mütercimin hadisi ezberinden yazdığı yalnız hatırladığı kaynağı zikrettiği düşünülebilir. Buḫārī şerhleri ve diğer hadis kaynaklarında görebildiğimiz kadarıyla bu hadis metninin Biġavī'nin verdiği biçimine tamamen uyan bir biçimine rastlanmayışı, ezberden yazma olasılığını artırmaktadır.

2.2.5.2.2. Müslim Şerḥleri

Müslim b. el-Ḥaccāc (öl. 261/875) tarafından Hz. Peygamber'e ulaşan sahih rivayetlerin toplanmasıyla kaleme alınan Ṣaḥīḥ-i Müslim, İslam dünyasında Buḫārī ile birlikte hadis sahasındaki en etkili eserlerdendir.[289]

---

[287] Buhârî, Rikâk 6502. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Erba'ûne'n-Neveviyye*, thk. Ahmed Abdürrâzık el-Bekrî (İskenderiye: Dâru's-Selâm, 2007), 29.
[288] İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Evliyâ*, thk. Muhammed es-Saîd b. el-Bisyûnî (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1992), 9.
[289] M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/124.

Biġāvī, çevirisinde Müslim şerhlerinden toplam altı nakil yapmaktadır. Bu nakillerden birinde kaynağını "Müslim Şerḥi"[290] birinde "baʿż-ı şurrāḥ-ı Müslim"[291] şeklinde müellifini anmadan zikretmiştir. Müellifini anarak yaptığı dört atıftan ikisi en-Nevevī[292], ikisi eṭ-Ṭībī'nin[293] şerhleridir.

Nevevī'nin Müslim şerhi el-Minhāc, İslam düşüncesinde ve Osmanlı uleması arasında en ünlü ve en fazla müracaat edilen şerhtir. Biġavī, Nevevī'nin Müslim Şerḥinden iki alıntı yapmakta ve bu alıntılarda müellifi İmām Nevevī diye anmaktadır. **eṣ-Ṣalātü'l-ḫamsü ve'l-cumuʿatü ilā'l-cumuʿati ve ramaḍānü ilā-ramaḍāne mükeffirātün limā-beynehünne iẕā'ctünibeti'l-kebā'ir** hadisinin şerhinde küçük ve/veya büyük günahların bağışlanması konusunda "Ḥattā eger ṣaġāyir işleseler aralarında olan ṣaġāyir maḥv olmaz. **Meşābīḥ** şerḥinde Tūribişṭī ve Ḥamīdī böyle ẕikr eylediler" (318a) şeklinde Tūribişṭī ve Ḥamīdī'den alıntı yapıldıktan sonra Nevevī'ye başvurmaktadır. Nevevī'den bu hadisle ilgili

> "Evet İmām Nevevī, **Müslim** şerḥinde eydür: Bu ḥadīṯüñ bu maʿnīye egerçi ki iḥtimāli vardur. Evet, bundan murād bu degüldür. Belki maʿnīsi budur kim aralarında olan ṣaġāyir günāhlar yarlıġanur; kebāyir günāhlar degül. Belki kebāyir günāhları tevbe maḥv eyler ve yāḫūd Ḥaḳ Teʿālā'nuñ faẓlı maḥv eyler" (318a)

şeklinde bir aktarım söz konusudur. Özellikle büyük günahların ve hadiste anılan zamanlar arasında işlenen küçük günahların bağışlanması konusunda Nevevī'den bu nakli gerçekleştirdikten sonra Biġavī, verdiği şerhler arasında açık bir ayrım yaparak kendi düşüncesini ve amacını açıklamaktadır: "Ehl-i Sünnet meẕhebi daḫı budur." (318a)

[290] 102b.
[291] 285a.
[292] 134a, 318a.
[293] 297a, 315b.

Biġāvī'nin adını anarak atıfta bulunduğu ikinci Müslim şerhi eṭ-Ṭībī'dir. Mütercimin metninde iki kez Ṭībī adıyla andığı şarih, Şerefüddīn Ḥüseyin b. ʿAbduʾllāh eṭ-Ṭībī (öl. 743/1343) olmalıdır. Yalnız Ṭībī, Müslim'e değil Meṣābīḥ'e bir şerh yazmıştır. Mütercimin Ṭībī'den yaptığı alıntılardan biri **lev küntü mütteḫiẕen ḫalīlen leʾtteḫaẕtü Ebā Bekrin ḫalīlen** hadisinin şerhidir ve şöyledir:

> "Ve eger ben kimseʾi dost ṭutunsam ḥācetüm vaḳtinde aña mürācaʿa eylemege ve anuñ üzerine iʿtimād eylesem mühimmātumda, Ebū Bekr'i dost ṭutunurdum. Ve lākin ben cemīʿ-i işümde Allāh Teʿālā ḥażretine ṣığınuram. Ṭībī **Müslim** şerḥinde böyle ẕikr eyledi." (297a)

Ṭībī'nin Meṣābīḥ şerhinde ise bu hadisin şerhi şu şekildedir: "**Lev küntü mütteḫiẕen mine'l-ḫalḳi ḫalīlen ercīʿu ileyhi fī'l-ḥācāti ve aʿtemidü ʿaleyhi fī'l-mühimmāti leʾtteḫaẕtü Ebā Bekrin ve lākin elleẕī elceʾü ileyhi ve aʿtemidü ʿaleyhi fī-cümleti'l-umūri ve mecāmiʿi'l-aḥvāli hüvaʾllāhu Teʿālā.**"[294]

İki metin karşılaştırıldığında Biġavī'nin cümlelerinin, Ṭībī'nin Meṣābīḥ şerhinden alınan bu metnin çevirisi olduğu açıktır. Dolayısıyla mütercim, bu metni çevirmiş fakat Ṭībī'nin eserini Meṣābīḥ şerhi yazacak yerde Müslim şerhi yazmıştır. Biġavī'nin Ṭībī'den yaptığı ikinci aktarım abdest konusundadır:

> "yaʿnī aʿżā-yı ġusli üçer kerre yusa andan ṣoñra ṭurup iki rekʿat namāz ḳılsa gerekse farīża olsun ve gerekse nāfile olsun ol iki rekʿat namāz içinde ʿucbı terk eylese anuñ ṣaġāyir günāhından geçmişi yarlıġanur." (315b)

[294] Şerefüddîn Hüseyn b. Abdullâh et-Tîbî, *el-Kâşif an Hakâ'iki's-Sünen (Şerhu'l-Mişkât)*, thk. Abdülhamîd el-Hindâvî (Mekke: Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1997), 12/3847.

Bu metin de Meṣābīḥ şerhindeki ilgili metnin çevirisidir.[295] Dolayısıyla Müslim Şerhi denerek Ṭībī'den yapılan her iki alıntı da müellifin Meṣābīḥ şerhinden yapılmıştır. Ṭībī'nin şerhinin kendisinden veya aradaki bir başka eserden/nüshadan kaynaklanmıyorsa mütercim eseri karıştırmış olmalıdır. Bir ihtimal de hadislerin Müslim'de yer alan hadisler olması dolayısıyla Müslim Şerhi denmiş olmasıdır.

2.2.5.2.3. Meṣābīḥ Şerḥleri

Biġavī'nin çeviride kullandığı kaynaklar arasında andığı bir bölük eser de Meṣābīḥ şerhleridir. Meṣābīḥ, El-Ḥüseyn b. Mesʿūd el-Ferrāʾ el-Beġavī'nin (öl. 516/1122) temel hadis kaynaklarından seçtiği hadislerden oluşturduğu Meṣābīḥu's-Sünne adlı eseridir. Osmanlı eğitim ve yazın hayatında hatırı sayılır bir konumu bulunan Meṣābīḥ, bâblarını yeniden düzenleyen Muḥammed b. ʿAbdullāh el-Ḫaṭīb et-Tebrīzī'nin (öl. 741/1340) Mişkātu'l-Meṣābīḥ adlı eseri başta olmak üzere İslam düşüncesinde önemli bir literatür oluşturmuştur.[296]

ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisinde Meṣābīḥ şerhlerinden toplam on sekiz kez alıntı yapılmıştır.[297] Bunlardan ikisinde alıntı yapılan kaynağın veya müellifin adı anılmamış bir kez "Meṣābīḥ şerḥi"[298] bir kez de "şurrāḥ-ı Meṣābīḥ"[299] denmiştir. Metinde, Ṭībī'nin Müslim şerhi sanılarak atıfta bulunulan Meṣābīḥ şerhi dışında yedi ayrı Meṣābīḥ şerhinden isimleri anılarak aktarımda bulunulmuştur.

Mütercimin adını anarak atıfta bulunduğu Meṣābīḥ şerhlerinden biri Menhel'dir. Biġavī'nin dört kez "Meṣābīḥ şerḥi Menhel"[300] diye andığı bu eser, ʿAlāʾuddīn ʿAlī b.

[295] Metin için bkz. Şerefüddîn Hüseyn b. Abdullâh et-Tîbî, *el-Kâşif an Hakâ'iki's-Sünen (Şerhu'l-Mişkât)*, 3/746.
[296] Mustafa Yasin Akbaş, "Meṣābīḥu's-Sunne Şerh Literatürü", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 34.
[297] 12b, 23b, 43a, 71a, 120b, 285b, 292a, 318a, 326b, 356a, 357a, 366a, 388b, 389a, 435b.
[298] 357a.
[299] 366a.
[300] 356a, 388b, 388b, 389a.

Ṣalāḥuddīn el-Ḥanefī es-Seḫūmī (öl.762/1361'den sonra) tarafından kaleme alınan Menhelu'l-Yenābīʿ fī Şerḥi'l-Meṣābīḥ adlı eserdir.[301] Eser üzerine bir tahkik çalışması yapılmamıştır.

Menhel'den yapılan alıntılardan biri, **İẕā nāme'l-ʿabdü ʿaḳade'ş-şeyṭānu ʿalā-raʾsihī şelāşe ʿuḳadin** hadisinin şerhidir:

> **"Maṣābīḥ Şerḥi Menhel**'de eydür: Bu ḥadīṯüñ mā-ḥaṣal maʿnāsı budur kim şeyṭān ʿabde uyḳuyı sevdürür ve daḫı aña tezyīn eyler her bār ki ol uyansa aña şöyle tesvīl eyler ki sen ḥaẓẓuñ uyḳudan almaduñ." (388a-388b)

Menhel kitabında bu kısım şöyledir:

> **el-Maʿnā inne'ş-şeyṭāne yüḥabbibü ileyhi'n-nevme ve yüzeyyinü lehü'r-rāḥate ve küllemā intebehe sevvele lehū ennehū lem yestevvif ḥaẓẓahū mine'n-nevm**[302]**"**

Metinde adı anılarak alıntı yapılan diğer Meṣābīḥ şerhi Ḳāḍī'dir. Mütercimin Ḳāḍī diye andığı bu şerh Ḳāḍī Beyżāvī'nin Tuḥfetü'l-Ebrār isimli eseridir. Ḳāḍī'den **İnne eḥadeküm yücmeʿu ḫalḳahū fī-baṭni ümmihī erbaʿīne yevmen şümme yekūnü ʿaleḳaten mişle żālike şümme yekūnü mişle żālike mużġaten şümme yürsiluʾllāhu ileyhi'l-meleke fe yenfaḫu fīhi'r-rūḥa ve yüʾmeru bi-erbaʿi kelimātin yektübü rızḳahū ve ecelehū ve ʿamelehū ve şaḳiyyün ev saʿīdün** hadisinin şerhinde alıntı yapılmaktadır. Biġavī'nin alıntısı şu şekildedir:

> "Ḳāḍī **Meṣābīḥ Şerḥi**'nde eydür: Firişte bunları yazar dimekden murād Ḥaḳ Teʿālā bunları ol vaḳtde ol firişte iẓhār ider dimekdür ve illā Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ aḥkāmı ve ḳażāsı bunuñ üzerine sābıḳdur." (435b)

[301] Akbaş, "Meṣābīḥu's-Sunne Şerh Literatürü", 44.
[302] ʿAlauddîn ʿAlî es-Sehûmî, *Menhelü'l-Yenâbîʿ fi Şerḥi'l-Mesâbîh*, Hafız Ahmed Paşa / 00011, 85b.

Ḳāḍī'de ilgili bölüm ise şu şekildedir:

"Sümme yebʿāṯuʾllāhu ileyhi meleken ve ḳavluhū: yetekāmelü bünyānühū ve teteşekkelü aʿḍāʾuhū fe yüʿayyinü lehū ve yenfüṯü fīhi mā-yelīḳu bihī mineʾl-ʿameli veʾl-erzāḳ ḥasbemāʾḳteḍathü ḥikmetühū ve sebeḳat bihī kelimetühū[303]**"**

Biġavī, bu alıntıyı hadis çevirisinin arasına almış, hadisin ilk bölümünü alıntıdan önce geri kalan bölümünü bu açıklamadan sonra çevirmiştir.

Biġavī'nin adını anarak alıntı yaptığı üçüncü Meṣābīḥ şerhi, Ferişteoğlu'dur. Bu eser, Muḥammed b. ʿAbdullaṭīf b. Melek'in (öl. 854/1450-1) Meṣābīḥ şerhidir. Muḥammed de babası ʿAbdüllaṭīf b. Melek (öl. 821/1418-1419) gibi çok yönlü bir ilim adamıdır. Dedesi ile babasına nispetle İbn Melek ve Ferişteoğlu diye anılmıştır.[304] Muḥammed b. Melek'in ölüm tarihi dikkate alındığında Biġavī'nin Meṣābīḥ üzerine kendi döneminde yapılan çalışmaları takip ettiği düşünülebilir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde İbn Melek'in Meṣābīḥ şerhinden bir alıntı vardır. Bu alıntı, **"Biʾseʾṭ-ṭaʿāmü ṭaʿāmüʾl-velīmeti yudʿā ileyhāʾl-aġniyāʾü ve yütrakü'l-fuḳarāʾ"** hadisinin şerhidir. Biġavī, bu hadisin davet edilen yere gitmenin vücubunu ortadan kaldırmadığı yönündeki fıkhî hükmü bu eserden almıştır.[305] Böylece mütercim, yalnız zenginlerin çağırıldığı bir davete gitmek ve oradaki yemeği yemenin hükümlerini ayrı ayrı değerlendirmekte ve bu görüşü İbn Melek ile temellendirmektedir.

---

[303] el-Kâdî Nâsıruddîn Abdullâh el-Beydâvî, *Tuhfetü'l-Ebrâr*, thk. Nûreddîn Tâlib (Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf, 2017), 1/92.
[304] Abdullah Çimen, "Beyzâvî ve Muhammed B. Melek'in Mesâbîh Şerhlerindeki Hadis Kaynaklarına Dair Bir İnceleme", *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2022), 300.
[305] Muhammed İbn Melek, *Şerhu Mesâbîhi's-Sünne*, thk. Nûreddîn Tâlib (Kuveyt: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 2017), 3/596.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde adı anılarak aktarımda bulunulan Meṣābīḥ şerhlerinden biri Fuḳḳāʿī'dir. Biġavī'nin beş kez[306] Şeyḫ Fuḳḳāʿī adıyla anarak atıfta bulunduğu bu eser, el-Eşref el-Fuḳḳāʿī'nin (öl. 707/1308'den sonra) Miftāḥu'l-Fütūḥ adlı Meṣābīḥ şerhidir.[307] Bu esere yapılan atıflardan biri "**İnnemā meṯelī ve meṯelü mā-beʿaṯeniya'llāhu bihī ke-meṯeli racülin etā ḳavmen fe ḳāle yā ḳavmi innī ra'eytü'l-ceyşe bi-ʿayneyye ve innī ene'n-neẕīru'l-ʿüryānu"** hadisindeki **en-neẕīru'l-ʿuryān** sözünün açıklamasına dairdir:

> "Şeyḫ Fuḳḳāʿī **Meṣābīḥ** şerḥinde eydür: Neẕīr-i ʿuryān bir kişidür Ḫaşʿam ḳabīlesinden. Ẕū'l-ḫulayṣā güninde ʿAvf Bin ʿĀmir aña ḥamle eyleyüp anuñ ve ʿavratınuñ ellerin kesüp nesi varsa alup anı ʿuryān eyledi. Ol kişi ʿuryān olup ḳavmine gelüp ḫaber virüp eyitdi ki: **Yā ḳavmi innī ra'eytü'l-ceyşe bi-ʿayneyye ve innī ene'n-neẕīru'l-ʿuryān."** (12b)

Fuḳḳāʿī'den yapılan diğer alıntı "**inne'l-melā'ikete le teḍaʿu ecniḥatehā rıżan li-ṭālibi'l-ʿilmi"** rivayetine dairdir:

> "Şeyḫ Fuḳāʿī **Meṣābīḥ** şerḥinde eydür: Baʿż-ı muṭālaʿamda bir ʿaceb ḥikāyete muṭṭaliʿ oldum. Ol ḥikāyet oldur ki bir mübtediʿ bu ḥadīṯi işitdi, bunı taṣdīḳ itmeyüp eyitdi ki: Ben iki naʿleyn giyeyin ki ol naʿleynlerüñ altında demürden çiviler olsun. Ol çiviler-ile melāyikenüñ ḳanadlarını ṣıyayın, didi. Pes anuñ gibi naʿleynler geydi daḫı ayaġını yire depdi. Anuñ iki ayaġı ve iki eli ve sāyir aʿżāsı ḳurudı. Ve bir rivāyetde anuñ cemīʿ-i aʿżāsı pāre pāre oldı. **Neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālike.** Ve ammā Rasūl ʿaleyhi's-selām, melā'ike ḳanadlarını yire ḳorlar, didüginden murādı mecāz olacaḳ olursa ol, mecāz ola

[306] 12b, 43a, 71a, 120b, 285b.

[307] Akbaş, "Meṣābīḥu's-Sunne Şerh Literatürü", 41. Eserin Fuḳḳāʿī'ye aidiyeti ile ilgili tespitler ve eser hakkında detaylı bilgiler için bkz. Mustafa Yasin Akbaş, "Mesâbîhu's-Sünne Şerhlerinden Miftâhu'l-Fütûh'un Eşref el-Fukkāî'ye Aidiyeti Meselesi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 208-233.

tevāżuʿdan. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Vaʾḫfiż cenāḥake li'l-müʾminīne.** Yaʿnī yā Ḥabīb, müʾminlere tevāżuʿ eyle, dimek olur. Ve yāḫūd ol, mecāz ola müʾminlere yardım itmekden ve daḫı ʿilm ṭalebinde saʿylerini āsān eyleyüvirmekden." (120b)

Bu bölüm kaynakta hacimli sayılabilecek bir aralıkta bulunmaktadır.[308] Biġavī, bölümün tamamını almamış, kaynaktaki şerhi özetlemiştir. Bu da mütercimin, kaynaklarından aktarımlarda bulunurken özetleme yoluyla çeviriler yapabildiğini göstermektedir.

Biġavī'nin adını andığı Meṣābīḥ şerhlerinden bir diğeri Tūribiştī'dir. Çeviride iki kez[309] Tūribiştī adıyla anılan bu eser, Ebū ʿAbdullāh Şihābuddīn Fażlullāh b. Ḥasan b. Ḥüseyin et-Tūribiştī'nin (öl. 660/1261-2) el-Müyesser fī Şerḥi Meṣābīḥi's-Sünne adlı şerhidir. Bu şerh Ḳāḍī Beyżāvī ile birlikte en çok etki yaratmış Meṣābīḥ şerhlerindendir.[310] Hadislerin iʿrābını da yaparak şerh etmesi, Osmanlı medrese ve cami derslerinde bu esere önemli bir yer açmıştır.[311] Biġavī'nin bu eserden yaptığı alıntılardan biri Allah rızasından başka maksatlar için ilim talep etmekle ilgili hadisin şerhidir.[312]

Tercümede adı geçen bir başka Meṣābīḥ şerhi ise Muẓhir'dir. Mütercimin yalnız **"es-Ṣalātü ʿimādü'd-dīn fe men terake'ṣ-ṣalāte fe ḳad kefera"** hadisinin şerhinde atıfta bulunduğu bu eser, el-Ḥüseyin b. Maḥmūd ez-Zeydānī el-Muẓhirī'nin (öl. 727/1327) Meṣābīḥ

[308] Fukkâî, *Miftâhu'l-Fütûh*, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi / 03 Gedik 17902, 25a-28a.
[309] 292a, 318a.
[310] Selahattin Yıldırım, "Fadlullah b. Hasan et-Tûribiştî'nin el-Müyesser fî Şerhi Mesâbîhi's-Sünne Adlı Eserinde Hadis Şerh Metodu", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 317.
[311] Abdullah Taha İmamoğlu, "Mesâbîhu's-Sünne Şerhi Tuhfetü'l-Ebrâr Bağlamında Beyzâvî'nin Hadisçiliği", *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*, ed. Mustakim Arıcı (İstanbul: İSAM Yayınları, 2017), 450.
[312] Fazlullâh et-Tûribiştî, *el-Müyesser fî Şerhi Mesâbîhi's-Sünne*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Mekke: Mektebetü Nezâr Mustafâ el-Bâz, 2008), 1/106.

şerhleri arasında büyük bir etkiye sahip olduğu düşünülen el-Mefātīḥ fī Şerḥi'l-Meṣābīḥ adlı eseridir.[313] Biġavī'nin bu eserden yaptığı alıntı şöyledir:

> "Namāzı terk eylese farżduġına inkār eylemese ol kāfir olmaz. Evet, kāfir olmaġa yaḳın olur. Zīrā ki kim ki namāza süstlıḳ eylese ol, İslām'uñ sāyir erkānına daḫı süstlıḳ eyler. İmdi vaḳtī ki ol, İslām'uñ erkānına süstlıḳ eylese yaḳın olur ki ol, küfre vāḳiʿ ola. Neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālik." (326b)

2.2.5.2.4. Meşārıḳ Şerḥleri

Meşārıḳ, Ebū'l-Feḍā'il Raḍiyyüddīn Ḥasan b. Muḥammed b. Ḥasan eṣ-Ṣaġānī'nin (öl. 650/1252) bazı sahih hadisleri nahiv konuları düzenine göre derlediği Meşārıḳu'l-Envāri'n-Nebeviyye adlı hadis kitabıdır. Osmanlı medreselerinde de okutulan eser, hadis şerhi olmasının yanında Arapça dilbilgisini de örneklendirdiğinden Anadolu'nun eğitim ve yazın hayatında önemli bir yere sahiptir.[314]

Biġavī, çevirisinde Meşārıḳ şerhlerinden sekiz kez alıntı yapmaktadır.[315] Bunlardan ikisinde kaynağı yalnız "Meşārıḳ şerḥi"[316] diye anmıştır. Şarihini anarak yaptığı alıntılardan beş tanesi Feriştehoğlu şerhidir. Mütercim şarihi bu beş alıntının üçünde "Firiştehoġlı"[317], ikisinde ise "İbn Melek"[318] adıyla anmaktadır. ʿAbdüllaṭīf b. Melek (öl. 821/1418'den sonra) fıkıh, hadis ve lugat konularında tanınmış bir ilim adamıdır. Kendisi bir müderris olan İbn Melek, bu

[313] Akbaş, "Meṣābīḥu's-Sunne Şerh Literatürü", 52.
[314] Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 36.
[315] 102b, 133b, 153a, 316a, 343b, 356b, 359b, 365b.
[316] 343b, 356b.
[317] 102b, 359b, 365b.
[318] 133b, 153a.

deneyimi sayesinde medrese programında yer alan ders kitapları başta olmak üzere klasik kaynaklar üzerine pratik ve pedagojik değeri yüksek çalışmalar kaleme almıştır.[319]

Biġavī'nin, Feriştehoğlu'nun Meşārıḳ şerhinden yaptığı alıntılarda lugavî açıklamalar, itikadî fikirler ve fıkhî hükümler dikkat çekmektedir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in Ümmü'l-Hâlid adında çocuk yaşlardaki bir sahabiye yünden bir giysi hediye ettiği yönündeki rivayetin değerlendirmesinde bu eserden alıntı yapılmaktadır:

> "İbn Melek **Meşārıḳ** şerḥinde eydür: Bu ḥadīṣden mefhūm olan, Rasūl ḥażretinüñ ḥüsn-i ḫulḳıdur ki ol, ṣaġāyir-ile iḫtilāṭ iderdi. Ve daḫı bu ḥadīṣden añlanan oldur kim ṣaġāyire hibe itmek cāyizdür ve daḫı uzun ʿömr-ile bir kimseye duʿā itmek cāyizdür. Keʾennehū Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā senüñ ʿömrüñi uzun eylesün." (133b)

ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisinde ismi zikredilerek atıfta bulunulan diğer Meşārıḳ şerhi Şeyḫ-i Ekmel'e aittir. Biġavī'nin, yazarını "Şeyḫ-i Ekmel" diye andığı bu şerh, Ekmelüddīn Muḥammed b. Maḥmūd b. Aḥmed el-Bābertī er-Rūmī el-Mışrī'nin (öl. 786/1384) Tuḥfetü'l-Ebrār fī Şerḥi Meşārıḳi'l-Envâr adlı eseridir. Bābertī, el-Hidāye şerhi başta olmak üzere özellikle fıkıh eserleriyle Osmanlı ilmiyesinde büyük bir etkiye sahiptir.[320] Ayrıca Osmanlı hukuk sisteminin olgunlaşmasında önemli rol oynamış Şeyḫ Bedreddīn (öl. 823/1420) ve Molla Fenārī (öl. 834/1431) gibi isimlerin yetişmesinde de etkili olmuştur.[321] Bābertī'nin şerhinde

[319] Suat Koca, "İbn Melek'in Mebāriḳu'l-Ezhār Şerḥu Meşāriḳi'l-Envār'ındaki Şerh Yöntemi ve Eserin Hadis Şerh Literatüründeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/1 (2012), 12.

[320] Saçaklı-zāde Meḥmed Efendi (öl. 1145/1732) Tertībü'l-ʿUlūm kitabında fıkıh ilminde derinleşmenin ön koşullarından birinin el-Hidāye'yi Bābertī şerhiyle birlikte okunması olduğunu ifade etmektedir. Onun bu yaklaşımı Bābertī'nin Osmanlı ilmiyesindeki konumunu göstermektedir. Muhammed b. Ebî Bekr el-Maraşî, *Tertîbü'l-Ulûm*, thk. Muhammed İsmâîl es-Seyyid Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988), 159-160.

[321] Ahmet İnanır, "Ekmelüddin Bâbertî'nin en-Nüketü'z-Zarîfetü fi Tercîhi'l-Mezhebi Ebî Hanîfe Adlı Risalesinin Tahkik ve Tercümesi" Ekmelüddîn Bâbertî'yi Keşif Yolunda I. Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2010), 306.

gramer açıklamaları, kelamî, tasavvufî izahlar yanında fıkhî hükümler de önemli yer tutmaktadır.[322]

Biġavī, Bābertī'nin Meşārıḳ şerhinden bir alıntı yapmaktadır. Bu alıntı **Men tevaḍḍa'e bi-aḥseni'l-vuḍū'i ḫaracet ḫaṭāyāhu min-cesedihī ḥattā taḫruce min-taḥti eẓfārihī** hadisinin şerhidir. Mütercim hadisi tercüme etmiş, ardından Şeyh-i Ekmel'den alıntı yapmıştır:

> "Şeyḫ-i Ekmel **Meşārıḳ** şerḥinde eydür: Ābdest-ile bedenüñ cemīʿisinüñ günāhı yarlıġaduġına sır budur kim ābdest cemīʿ-i bedenüñ ṭathīridür. Zīrā ki insānuñ bedeninüñ cemīʿisi andan ḥades̲ ẕāhir olduġı iʿtibārıyla mütecezzī degüldür. Pes ḳıyās bu-yıdı ki bedenüñ cemīʿisin yumaḳ vācib ola-yıdı niteki ṣūret-i cenābetde vācib olduġınlayın. İllā bu ḳadar vardur ki ḥades̲-i ḫafīfüñ vāḳiʿ olması çoḳ oldıysa bedenüñ cemīʿisin yumaḳ vācib olmaḳ ḥarac oldı. Lā cirem Şāriʿ; bedenüñ ṭaraflarında olan aʿżāyı yumaġa iktifā eyledi teshīlen ʿalā'l-ʿibād ve ol aʿżāları yumaḳ cemīʿ-i bedeni yumaḳ yirine ḳodı. Niteki biş vaḳt namāz elli vaḳt namāz yirine ṭurdı. İmdi vaḳtā ki ābdest bedenüñ cemīʿisini yumaḳ yirine ṭurdıysa ol, cemīʿ-i günāhlaruñ tekfīri oldı." (316a)

Bu kısım Bābertī'nin eserinde şu şekildedir:

> **"Li-enne'l-vużū'e taṯhīrun li-cemīʿi'l-beden. Li-enne bedene'l-insāni bi-iʿtibāri mā-yaḫrucü minhü mine'l-ḥades̲i ġayru mütecezzin fe kāne'l-vācibü ġusle cemīʿi'l-aʿḍā'i kemā fī ṣūreti'l-cenābeti ʿalā-enne'l-ḥades̲e'l-ḫafīfete lemā kāne kes̲īru'l-vuḳūʿi kāne fī-īcābi z̲ālike ḥaracün ʿaẓīm. Fe'ktefā'ş-şāriʿu bi-ġusli'l-aʿḍā'i'lletī fī'ṭ-ṭarafi teshīlen ʿalā'l-ʿibād ve ceʿale z̲ālike ṭahāreten li-külli'l-beden ke'ṣ-ṣalevāt**

[322] Muhammed Beyler, "Bâbertî'nin Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr İsimli Eserindeki Hadis Şerh Metodu" Ekmelüddîn Bâbertî'yi Keşif Yolunda I. Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2010), 182.

fe innehā ḫamsün bi-ṣevābi ḫamsīn. Fe lemmā kāne taṭhīran li'l-cemʿ kāne tekfīran li-ḫaṭāyā'l-cem'"[323]

Bu alıntı Biġavī'nin eserini Hanefî yorumlarla zenginleştirmesinin bir örneği sayılabilir. Bābertī'nin Osmanlıların fıkıh düşüncesindeki yeri dikkate alındığında fıkhî bir mesele söz konusu olduğunda başvurduğu kaynaklar arasında Bābertī'nin bulunması doğaldır. Ayrıca alıntıların çevirilerinin eserin üslubunu az ya da çok etkilediği düşünülebilir. Söz gelimi Bābertī'den yapılan bu alıntının çevirisinde geçen "**teshīlen ʿalā'l-ʿibād**" zarfı, Allah için kullanılan "**Şāri**ʿ" ismi ile "**ḫarac**" kelimesi ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisinde birer kez yalnız bu kısımda yer almaktadır.

Sonuç olarak Biġavī, eseri çevirirken bazı kaynaklardan eklemelerde bulunarak onu genişletmiştir. Mütercimin atıfta bulunduğu eserler bunlarla sınırlı değildir. Metin içinde tasavvufî kaynaklar başta olmak üzere diğer bazı eserlere de atıflar bulunmaktadır. Yalnız mütercim atıf yaptığı bir bölük kaynağı mukaddimesinde anmaktadır. Mukaddimede zikrettiği kaynakların karakteristiği, mütercimin eserin sınırlarını genişlettiğini düşündürmektedir. Bu Biġavī'nin muhataplarını da gözeterek Sünnî sınırlar içinde tutmak kaydıyla tasavvuf ilminin sınırlarını mezhepler üstü bir projeksiyon geliştirecek şekilde genişletmeyi hedeflediğini düşündürmektedir.[324] Mütercimin çizdiği bu sınır, o dönemde otoritesi kabul edilen Sünnî kalemleri içine almakta yahut onlara yaslanmaktadır. Başka bir deyişle Biġavī, tasavvuf ilminin sınırlarını devrinin muteber ilimleri ve eserleriyle temasa sokarak genişletmekte, ilk bakışta yöntemsizlik gibi görünen bu tutumla tasavvufun ilimler içindeki yerini yorumlama girişiminde bulunmaktadır. Mukaddimede zikrettiği eserlerin dikkat çeken bir özelliği de bu eserlerin

[323] Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî, *Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr*, Yeni Cami / 00257, 20a.

[324] Mütercimin mezhepler üstü olarak değerlendirdiğimiz bu tavrını, Zeynüddīn el-Ḫāfī'nin, sufilerin Sünnî dört mezhebin görüşlerini cemederek uygulaması yönündeki görüşüyle ilişkilendirmek mümkün olabilir. Öngören, "Zeynüddin el-Hâfî", 44/376.

Osmanlı eğitim ve yazın hayatında önemli etkileri bulunan kitaplar olmasıdır. Bu, devrinin ilimlerini tahsil etmiş bulunan mütercimin, çevirisine Osmanlı ülkesinin ilim dünyasında bir yer edindirmeyi de hedeflediği ihtimalini akla getirebilir.

2.2.5.3. Diğer Kaynaklar

Biġavī'nin çevirisinde yararlandığı kaynaklar mukaddimede isimlerini zikrettikleriyle sınırlı değildir. Metin içinde mukaddimede isimlerini andığı kaynakların dışında başka eserlerden de isimlerini anarak alıntılar yapmaktadır. Bu başlık altında mütercimin, kaynak metnin kitap adı vermeden yaptığı alıntılarda adlarını eklediği kaynaklar ile mukaddimede adlarını andığı eserler dışında alıntı yaptığı kaynaklar değerlendirilecektir.

Sühreverdī, eserini kaleme alırken Saʿīd el-Ḫarrāz (öl. 277/890 [?]), Cüneyd-i Baġdādī (öḷ. 297/909), İbn ʿAṭā (öl. 309/922), Ebū Bekr el-Vāsıṭī (öl. 320/932'den sonra), Ebū Ṭālib el-Mekkī (öl. 386/996), Ebū ʿAbdülkerīm el-Ḳuşeyrī (öl. 465/1072), Ebū Ḥāmid el-Ġazzālī (öl. 505/1111) gibi kendisinden önce yaşamış ve tasavvufun gelişmesinde etkili olmuş mutasavvıflara atıflarda bulunmuştur. Sühreverdī, bu âlimlerden eser ismi zikretmeden yalnızca yazarın adını anarak alıntı yapmaktadır.

Biġavī, tercümesinde müellifin bazı alıntılarına eser adını da eklemiş, alıntılanan kısmın adı anılan mutasavvıf âlimin hangi eserinde yer aldığını tespit ve ifade etmiştir. Eğer bu eser adları Biġavī'nin çeviride kullandığı ʿAvārifü'l-Maʿārif nüshasında mevcut değilse bu eklemeler, mütercimin zaman zaman kaynak metnin kaynaklarını tetkik edebildiğini göstermektedir. Bu durumun sayıca en fazla örneği Ebū Ṭālib el-Mekkī'nin Ḳūtu'l-Ḳulūb adlı kitabıdır. Sühreverdī, el-Mekkī'nin adını anarak ondan on dört alıntı yapmakta, bunlardan hiçbirinde eserin adını anmamaktadır. Biġavī ise bu alıntıların on üç tanesinde eserin adını da zikretmektedir. Söz gelimi eserin ikinci bâbında Sühreverdī'nin Ebū Ṭālib el-Mekkī'ye yaptığı

atıf **"Ḳāle Ebū Ṭālib el-Mekkī: Hüve ʿilmü'l-ferā'iżi'l-ḥamsi'llețī büniye ʿaleyhā'l-İslāmü li'ennehā'ftüriḍat ʿalā'l-müslimīn ve iẕā kāne ʿamelühā farżan şāra ʿilmü'l-ʿameli bihā farżan**[325]**"** şeklindedir. Biġavī bu cümleyi tercümesine

> "Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Ṭalebi farż olan ʿilm, biş ferāyıżı bilmekdür ki İslām'a anlaruñ üzerine bünyād urılup durur. Zīrā ki biş nesne cemīʿ-i Müsülmānlara farż olupdur. İmdi vaḳtī ki anlaruñ ʿameli farż oldı-yısa anlaruñ ʿamelini bilmek daḫı farż oldı." (51b)

şeklinde yansıtmıştır. Sühreverdī, yalnız el-Mekkī'nin ismini, Biġavī ise el-Mekkī ile birlikte Ḳūtu'l-Ḳulūb adlı eserinin ismini zikretmektedir. Sühreverdī'nin alıntısı Ḳūtu'l-Ḳulūb kitabındaki bölümün aynıyla değil anlamıyla aktarımıdır.[326] Biġavī'nin çevirisi ise Sühreverdī'nin ifadelerinin çevirisidir. Bu durum mütercimin ya alıntının kaynağını tespit edip görmekle birlikte kaynak metne sadık kalmayı seçtiğini yahut Ḳūtu'l-Ḳulūb adlı eserdeki asıl kısmı tespit etmeden eserin adını andığını düşündürmektedir.

Sühreverdī yine ikinci bâbda Enfal Suresi'nin 24. ayetiyle ilgili Cüneyd-i Baġdādī'den şu alıntıyı yapmaktadır:

> "**Tenessemū ravḥa mā-deʿāhüm ileyhi fe esraʿū ilā-maḥvi'l-ʿālā'iḳi'l-müşġıleti ve hecemū bi'n-nüfūsi ʿalā-muʿāneḳāti'l-ḥaẕeri ve tecraʿū mirārate'l-mükābedeti ve şadeḳū'llāhe fī'l-muʿāmeleti ve aḥsenū'l-edebe fīmā-teveccehū ileyhi ve hānet**

[325] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/40.

[326] Ḳūtu'l-Ḳulūb adlı eserde bu bölüm şöyledir: **ʿİlmü hāẕihi'l-ferā'iżi'l-ḥamsi'llețī büniye'l-İslāmü ʿaleyhā min-ḥayşü lem yüfteraż ʿalā'l-müslimīne ġayruhā şümme iẕā'l-ʿamelü lā yaṣıḥḥu illā bi-ʿilmihī fe evvelü'l-ʿamelü el-ʿilmü bihī fe şāra ʿilmü'l-ʿameli farżan min-ḥayşü'ftüriża'l-ʿamel.** Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, thk. Mahmûd İbrâhîm Muhammed er-Rıdvân (Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 2001), 1/567.

ʿaleyhimü'l-meşā'ibü ve ʿarafū ḳadra mā-yaṭlübūne ve secenū hemmehüm ʿani't-tefellüti ilā-meẕkūri sivā velīhim."[327]

Biġavī, bu alıntıyı şöyle çevirmiştir[328]:

"Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz, **Ẕū't-Tefrīṭ** kitābında eydür: Vaḳtī ki Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ḫalāyıḳı Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet eyledi-yise ehl-i taṣavvuf ve ehl-i ḳurb andan dost nesīmlerin ḳoḳdılar; lā cirem ʿalāyıḳ-ı şāġıliyye'i ve ʿavāyıḳ-ı māniʿiyye'i maḥv idüp nefsüñ hevāların terk eylediler ve mücāhede zaḥmetlerin iḫtiyār idüp mükābede cürʿaların nūş idüp Allāh Teʿālā ḥażretiyle muʿāmelelerinde ṣādıḳ oldılar; ẓāhirlerinde ve bāṭınlarında edeblerini gökcek itdiler ve cemīʿ-i ekvāndan münḳaṭıʿ olup ḳalblerini ve sırlarını ve rūḥlarını mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından pāk itdiler." (41b-42a)

Sühreverdī bu alıntıda yalnız Şeyḫ Cüneyd adını anmış, mütercim ise eser adını eklemiştir. Yalnız Cüneyd-i Baġdādī'nin metinde geçtiği gibi Ẕū't-Tefrīṭ adını taşıyan bir eseri bulunmamaktadır. Biġavī'nin burada kast ettiği Devā'u't-Tefrīṭ adlı eser olabilir. Yalnız bu eserde bu veya buna benzer cümleler bulunmamaktadır.[329] Bu cümleler Sühreverdī'nin alıntıladığı şekliyle Ebū Nuʿaym el-Işfahānī'nin (öl. 430/1038) Ḥilyetü'l-Evliyā adlı eserinde Cüneyd-i Baġdādī'ye nispet edilmektedir.[330] Bu durum mütercimin bu alıntıyı Cüneyd-i Baġdādī'nin eserinden tespit etmiş olma olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Şu hâlde bu bölüm

[327] Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 1/31.
[328] Mütercim metni çevirirken ona Türkçe kompozisyona uygun olduğunu düşündüğü eklemelerde bulunmuştur. Söz gelimi kaynak metinde bu cümlelerin öznesi açıkça anılmamış, cümleler metnin akışına uydurulmuştur. Kaynak metinde "tenessemū" fiilinin öznesi vāv zamiridir. Erek metinde ise bu zamir "ehl-i taṣavvuf ve ehl-i ḳurb" şeklinde ifade edilmiştir.
[329] Ahmed Ferîd el-Mezîdî, *el-İmâmü'l-Cüneyd Seyyidü't-Tâ'ifeteyn Meşâyıhuhû Akrânuhû Telâmîzühû Akvâlühû Kütübühû ve Rasâ'ilühû* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 316-320.
[330] Ebû Nuaym el-Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007), 10/200-201.

kaynak metne el-Iṣfahānī'den intikal etmiş, Biġavī metni tespit etmeden eser adı eklemiş olmalıdır.

Kaynak metinde yalnız müellifleri anılarak yapılan alıntıların erek metinde eser adının da anılarak aktarıldığı durumlar için verilen bu iki örnek, mütercimin, müelliflerin tanıdığı eserlerinin adlarını, alıntıyı eserde tespit etsin ya da etmesin metnine eklediğini düşündürmektedir. Mütercimin adını andığı bu metinler kendisinin tanıdığı eserler olmalıdır. Ayrıca bu inisiyatifin, muhataplar açısından yararlı olacağı da düşünülmüş olabilir. Bu vesileyle metin, daha fazla eser adının zikredildiği, kitabiyat açısından zengin bir metin hâline getirilmiştir.

Mütercimin, mukaddimede anmadığı hâlde ismini anmak suretiyle metne eklediği bir takım alıntılar da vardır. Erek metnin bu türlü kaynakları genellikle tasavvufî bir özellik göstermektedir. Bu duruma örnek olarak ʿAbdullāh el-Herevī (ö. 481/1089), Ebū Muḥammed Rūzbahān el-Baḳlī (ö. 606/1209), Ferīdüddīn-i ʿAṭṭār (öl. 618/1221), Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī (öl. 672/1273) gibi isimler ve eserleri gösterilebilir.

ʿAbdullāh el-Herevī, erek metinde bir kez Şeyḫ ʿAbdu'llāh el-Enṣārī diye anılmaktadır.[331] Müellifin Menāzilü's-Sā'irīn adlı eserinden fena kavramının tanımı alınmıştır. Ebū Muḥammed Rūzbahān el-Baḳlī ise iki kez Manṭıḳu'l-Esrār kitabıyla birlikte anılmış ve bu eserden alıntı yapılmıştır.[332] El-Baḳlī'den yapılan alıntılardan biri fena diğeri ise beka teriminin tanımıdır. Biġavī'nin bu iki eserden alıntıları kitabın hâllerin şerhine dair olan 61. bâbındadır. Mütercim bu iki eserden fena ve beka hâllerinin tanımını almıştır. Böylece tasavvuf terimlerine ilişkin konularda eserinin sınırları içine bazı mutasavvıfların görüşlerini de dâhil etmiştir.

[331] 493b.
[332] 494a, 496a.

Bunlardan el-Herevī, Türk tasavvuf düşüncesini etkilemiş önemli bir isimdir.[333] Bu eserden eklemede bulunması, mütercimin muhatapları arasında tanınan eserleri de metne dâhil etmek istediği yönünde bir düşünce yaratmaktadır.

Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī'den iki alıntı bulunmaktadır. Bu alıntılar da mütercimin, muhatapları arasında saygınlığı bulunan kişi ve kitapları metne dâhil etme eğilimi olarak yorumlanabilir. Mevlānā bu alıntılardan birinde "Molla Celālüddīn raḥimehu'llāh"[334] diğerinde ise "Mevlānā Celāleddīn"[335] şeklinde anılmış, eser adı zikredilmeden Meṣnevī'den alıntı yapılmıştır. Mütercim bu eserden aldığı iki beyti tercüme etmemiştir. Beyitlerin çevrilmeyişi metnin akışı içinde anlamlarının genel olarak bulunmasıyla ve beyitlerin konuya ilişkin bir tanık görevi görmesiyle açıklanabilir.

Biġavī, Ferīdüddīn-i ʿAṭṭār'dan üç alıntı yapmaktadır. Bu alıntıların ikisinde tercüme edilmeden Farsça birer beyit alınmış, eser adı verilmemiştir. Metnin 1. bâbında ilmin faziletiyle ilgili yapılan alıntıda ise Esrār-nāme eseri anılmıştır. Alıntı şu şekildedir:

> "Şeyḫ ʿAṭṭār **Esrār-nāme**'sinde eydür: Bir mescidde bir ʿālim uyur-ıdı ve bir ʿābid ki ʿālim degül-idi, ol ʿālim ḳatında ʿibādet iderdi. Bir ʿārif şeyṭānı gördi ki ol mescid ḳapusında durur. Ol ʿārif eyitdi: İy melʿūn, bunda neylersin? Şeyṭān eyitdi: Şol ʿābidi azdırayın dirin eved, şol uyuyan ʿālimden ḫavf iderin." (23b)

Bu eserden yapılan alıntı Türkçe olarak yazılmıştır. Dolayısıyla bu alıntı mütercimin, Farsçadan yaptığı bir çeviridir. Ek olarak bu hikâye, mukaddimede sözü edilen "ḥikāyāt-ı melīḥa ve mübkiye" cümlesinden olan eklemelerin kaynağına da işaret edilmiş bir örneğidir.

[333] Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 75.
[334] 136b.
[335] 247a.

Mütercimin atıf yaptığını tespit edebildiğimiz tek Türkçe kaynak ise Mirṣādu'l-ʿİbād çevirisidir. Mirṣādu'l-ʿİbād, Necmeddīn-i Dāye (öl. 654/1256) tarafından Farsça kaleme alınmış tasavvufî bir eserdir. Necmeddīn-i Dāye, 627/1221 yılında Selçuklu Sultanı I. Alâeddīn Keykubad'a Abbasî Halifesi Nāṣır li-dīni'llāh'ın menşurunu getiren Sühreverdī ile Malatya'da tanışmıştır.[336] Biġavī'nin bu eseri rahlesine alışının bir nedeni Mirṣādu'l-ʿİbād müellifiyle Sühreverdī arasındaki bu ilişki olabilir.

Mirṣādu'l-ʿİbād 825 (1422) yılında Ḳāsım b. Maḥmūd Ḳaraḥiṣārī (öl. 891/1486 [?]) tarafından İrşādü'l-Mürīd ilā'l-Murād adıyla Türkçeye çevrilmiş ve bu çeviri Osmanlı Sultanı II. Murad'a (öl. 855/1451) sunulmuştur.[337] Biġavī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisi yaptığı yıllarda Mirṣādu'l-ʿİbād mütercimi hayattadır. Bu eser, metinde tespit edebildiğimiz en geç tarihli ikinci kaynaktır. Bu eserden yaptığı ekleme mütercimin, tasavvuf klasiklerini tanıdığı kadar onlar etrafında gelişen literatürü de takip ettiğini göstermektedir. Ayrıca bu alıntı Ḳaraḥiṣārī'nin çevirisinin tasavvufî çevrelerdeki yaygınlığının da bir göstergesi sayılabilir. Bu eserden yapılan alıntı şöyledir:

> "Nitekim mütercim-i **Mirṣādu'l-ʿİbād** eydür:
>
> **Naẓm.**
>
> Bir gör ki ne ḫoş geymiş bu ḫırḳa'ı her ʿāmī
>
> Efvāhdan almışlar bir niçe elif lāmı
>
> Bu ṣıdḳ u ṣafā yolın varımadılar hergiz
>
> İy ki eylediler bed-nām bu cümle nikū nāmı"[338] (278a)

[336] Yılmaz, "Şehabeddin es-Sühreverdî", 38/41.
[337] Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd*, 22.
[338] Bu kısım tenkitli metne şu şekilde yansımıştır:

ʿAvārifü'l-Maʿārif mütercimi, metnine yaptığı eklemelerde İbn ʿArabī'nin (öl. 638/1240) el-Fütūḥātü'l-Mekkiyye adlı eserinden de üç kez alıntı yapmıştır. Bu alıntılarda İbn ʿArabī "Ġavṣu'l-aḳṭāb Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn"[339] diye anılmıştır. Zeyniyye'nin kurucusu Zeynüddīn el-Ḫāfī'nin (öl. 838/1435) vahdet-i vücud düşüncesini benimsemediği hatta bu düşünceyi ilhad İbn ʿArabī'yi ise mülhid olarak gördüğü bilinmektedir. Zeyniyye tarikatı mensupları tümüyle vahdet-i vücud karşıtı değilse de el-Ḫāfī'nin Anadolu'ya gönderdiği halifesi ʿAbdüllaṭīf el-Ḳudsī (öl. 856/1452) de bu konuda şeyhinin çizgisinde bulunmaktadır.[340]

Biġavī'nin Fütūḥāt'tan yaptığı her üç alıntı 32. bâbdadır. Bunlardan biri namazda Fatiha'nın okunmasıyla ilgilidir. Fütūḥāt'tan alınan bu bölümde Fatiha okunurken kul ile Allah arasında dua ve kabule dayanan bir diyalog hikâye edilmektedir. Diğer alıntı ise Kur'an'ı Allah katında okur gibi hissederek okumakla ilgili bir hikâyedir. Dolayısıyla bu eserden alınan eklemeler mukaddimede sözü edilen "ḥikāyāt-ı melīḥa ve mübkiye" türünde eklemelerden sayılabilir. Görüldüğü gibi İbn ʿArabī'den yapılan eklemelerde vahdet-i vücud teması bulunmamaktadır. Buna karşın kendi geleneği içinde mülhid olarak değerlendirilen bir ismi eserinde olumlu bir unvanla anması, tarikat muhiti içinde İbn ʿArabī hakkında tek bir düşünce tarzı olmadığının ve farklı düşüncelerin kendisine yer bulabildiğinin bir göstergesi sayılabilir. Aynı tarikat içinde devrin ve coğrafyanın koşulları müritlere diğer devir ve coğrafyalardan farklı, lokal bir düşünme alanı açabilmektedir.

"Bir gör ki ne hoş geymiş bu hırka'ı her âmî
Efvâhdan almışlardur bir niçe elif lâmı
Bu sıdk u safâ yolın varımadılar hergiz
Lîk eylediler bez-nâm bu cümle nikû nâmı" Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd*, 295.

[339] 288a, 319b, 321b.

[340] Tek, *Abdüllatîf Kudsî Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, 71-97. Hâfî'nin vahdet-i vücud karşıtlığı ve eleştirisi için bkz. Muhammed Bedirhan, "Osmanlı Dönemi Vahdet-i Vücud Müdâfaaları", *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*, ed. Ercan Alkan - Osman Sacid Arı (İstanbul: İsar Yayınları, 2018), 294.

Anadolu'daki Zeyniyye müritleri arasında da vahdet-i vücud düşüncesi zamanla yer edinmiş hatta tevhid konusunda hâkim görüş hâlini almıştır.[341] Öyle ki Biġavī'nin çevirisinde tefsirinden yararlandığı Şehābeddīn-i Sivāsī (öl. 860/1456) gibi bazı Zeynîler, tarikat silsilesinde İbn ʿArabī'yi anmışlardır.[342] Biġavī de bu alıntılarıyla sözü edilen lokal farklılığın bir tarafındadır.[343] Yalnız tarikatının temel eserini çevirirken gerçekleştirdiği bu tasarrufu muhataplarından bağımsız bir inisiyatif olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Bu durumda 1450'li yıllarda Anadolu'daki Zeyniyye müritleri arasında bir İbn ʿArabī karşıtlığının bulunmadığı, bulunsa bile bunun hâkim görüş olmadığı düşünülebilir.

Sonuç olarak ʿAvārifü'l-Maʿārif mütercimi, kaynak metne bazı eklemeler yaparak onu genişletmiştir.[344] Mütercimin içinde bulunduğu kültürel koşullar ve ilmî gerekler içerisinde eklemelerle birlikte ortaya çıkan metnin toplamı ʿAvārifü'l-Maʿārif'in eklemeli bir çevirisidir. Mütercim eklemelerini yaparken metni daha anlaşılır kılmak gibi bir gaye taşımadığından ve Sühreverdī'nin metnini açıklamaktan çok metindeki ayet ve hadislere ilişkin yorumları eklediğinden ortaya çıkardığı eser, bir şerh değil tercümedir.

[341] Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 193.

[342] Cankat Kaplan, "Zeyniyye Tarikatı Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 108.

[343] Biġavī, 8. bâbda, Kasas Suresi 88. ayetini çevirdikten sonra, kaynak metinde olmayan, gölge metaforunu kullandığı bir vücud tartışması eklemiştir. Bu tartışmada kullandığı Mezheb-i Vücūdī ve Vücūdiyyūn sözleri, el-Ḫāfī'nin vahdet-i vücud eleştirisini akla getirmektedir. Mütercimin eklemesi şu cümlelerle son bulmaktadır: "İy ʿazīz ḳarındaşum, bu kelāmı fehm eyle. Zīrā ki bu, mezelle-i aḳdāmdur. Ol ki meẕheb-i ḥaḳdur, ben anı beyān eyledüm. ʿĀḳile işāret kifāyet eyler. Bundan daḥı ziyāde daḳāyıḳ ve ḥaḳāyıḳ vücūd baḥsinde ẕikr iderdük ve līk çün bu kitāb Türkī dilinde söylendi bu ḳadar daḥı vücūd baḥsinden söz söylememek gerek-idi. Ve līk bunı ẕikr eyledük tā ki muḥaḳḳıḳ ʿāriflere dil uzadup anlara, vücūdīlerdür, dimeyeler." (109b) Anlaşıldığı kadarıyla mütercim, Türkçe olarak vücud bahsinde söz söylemekten kaçınmakta, vücūdī diye anılmaktan endişe etmektedir. Şurası açık ki bu, mütercim açısından vahdet-i vücud konusunda ihtiyatlı bir dildir. Vücud bahsinde bu dili kullanmasına karşın İbnü ʿArabī'ye cesurca yaptığı atıflar ise mütercim için tarikat içinde lokal bir farklılığı tarikat içinse Anadolu'daki dinî-politikle bütünleşmeyi ifade edebilir. Bu durum Zeyniyye müntesiplerinin vahdet-i vücud konusundaki yaklaşımlarının tarih içindeki dönüşümü açısından ayrıca değerlendirilmeye değerdir.

[344] Aḥmed b. Seydī, Şirʿatü'l-İslām çevirisinde metne ʿAvārifü'l-Maʿārif'teki yoğunlukta ve biçimde eklemede bulunmamıştır. Mütercimin metne yaklaşımının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilecek bu durum, onun metni çevirirken içinde bulunduğu psikolojik koşullar ile çeviri amaçlarına da uygun görünmektedir.

Mütercim, eklemelerinden bazılarını hangi kaynaklardan aldığını ifade etmektedir. Metinde adını andığı bir bölük kaynağı ayrıca mukaddimede zikretmiştir. Yalnız mukaddimede anmadığı bir takım eserlerden de ilaveler yapmıştır. Mukaddimede andıkları tefsir ve hadis kaynakları, anmadıkları ise genellikle tasavvufî eserlerdir. Bu, mütercimin tasavvuf ilminin sınırlarıyla ilgili vermek istediği mesajın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Mütercimin eklemelerini alıntıladığı eserlerin adını anmaktaki amacının; muhataplarını da gözeterek metninde kitap kültürü açısından bir zenginlik ortaya koymak, kendi ilmî birikimini göstermek ve tasavvuf ilminin kaynaklar yelpazesinin son derece geniş olduğunu vurgulamak olduğu kanısındayız. Mütercimin, yararlandığı kaynakları anmak suretiyle eseri genişlettiğini açıkça ortaya koymasına rağmen ortaya çıkan metnin ʿAvārifü'l-Maʿārif'ten başka bir şey olmadığı yönündeki ısrarlı vurgusuysa dönemin çeviri anlayışının çevirmene sunduğu hareket kabiliyetiyle de bağlantılı görünmektedir. Bu, mütercimin kaynak metinle olan bağının bir yansıması olmalıdır.

Çeviri sırasında yaptığı bu eklemeler, yaşam öyküsüne ilişkin bütünlüklü bir görünüm sergilemeye yetecek ölçüde bilgimizin bulunmadığı ʿAvārifü'l-Maʿārif müterciminin kişiliği hakkında bazı yorumlara kapı aralamaktadır. Alıntılanan bölümlerin karakteristiği ile erek metnin kompozisyonu içinde konumlandırılma durumları devrinin dinî, ilmî, siyasî ve toplumsal yapısıyla uyumlu, çeviri bağlamına göre yorumlar yapan ve erek metnin kompozisyonu konusunda kararlar alan bir kültür uzmanını işaret etmektedir. Bu aynı zamanda mütercimin yaratıcı özelliklerini gözlemleyebildiğimiz yazar biçimindeki portresidir.

2.2.6. Çeviride Metodik Uygulamalar

Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisiyle ilgili metnin mukaddimesinde tercüme yöntemine dair bazı ilkelerden söz etmektedir.

> "Daḫı şöyle şarṭ eyledüm ki istiṭāʿatüm miḳdārı anuñ elfāẓ-ı dürer-fişānınuñ nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine terceme eyleyem egerçi ki elfāẓ-ı şāyiḳasınuñ ḥalāveti Türkī dilinde olmaḳ muḥāldür." (4a)

Buna göre mütercim, ʿAvārif'i çevirmeye başladığında mümkün olduğu kadar onu "nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine terceme" etmeye karar vermiştir. Arapça nemaṭ; yol, üslup, tarz demektir. Bunun yanında kelimenin yek-dil ve yek-cihet olan topluluk anlamı da vardır.[345] Mütercim nemaṭ sözüyle hem eserin üslubunu koruduğunu hem de kaynak metnin müellifiyle aralarındaki gaye birliğini vurgulamıştır. Ayrıca üslubu ifade edebilecek kelimeler arasında nemaṭ kavramını seçerek mütercim, müellifin üslubunun özel ve bütünlüklü hâlde olduğuna atıfta bulunmaktadır. Zira nemaṭ sabittir ve özellikle bir kişi ya da topluluğun dili nasıl kullandığını tanımlar. Üslūb ise esnektir ve bir kişinin ya da topluluğun dış etkenlere göre dili kullanmasındaki değişkeleri tanımlar.[346] Böylece mütercim, ḳāʿide kelimesiyle bir bütünlük sağlamakta ve Sühreverdī'nin, mukaddimede övdüğü üslubuyla bağlantı kurmaktadır. Ḳāʿide ise bir dilin konuşurları arasında iletişim ve anlaşmayı sağlamak için ortaya çıkmış konuşma kuralları şeklinde tanımlanmıştır.[347] Ardından mütercimin,

> "Meger ki bir yirde ki anuñ kelāmını lafẓen bi-lafẓin taʿbīr itmek müşkil ola lā cerem ol yirde anuñ kelāmını muʾaḫḫaran ve muḳaddemen taʿbīr eyledüm." (4b)

sözleri ḳāʿide kelimesiyle söz dizimini kastettiğini sezdirmektedir. Buna göre "Lafẓen bi-lafẓin taʿbīr eyle-" nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine çevirmektir. Taḳdīm-teʾḫīr ise cümle unsurlarından birinin bazı gerekçelerle esas yeri değiştirilerek diğerlerinin önüne veya arkasına alınması

[345] Vankulu Mehmed, *Vankulu Lügati*, thk. Mustafa Koç (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2014), 1/1276.
[346] Şemsü'l-Cemîl Eyyûb, "Mustalahu 'Nematu'l-Lugati' ve Ehemmiyyetühû fî Ta'lîmi'l-Lugati'l-Arabiyyeti", *Mecelletü'l-Eser (Al-Athar)* 10/10 (2011), 51.
[347] İbrahim Muhammed el-Büb - Abdülhamid Salih Vakkaf, "Mustalahu'l-Kâide inde'n-Nuhât", *Tishreen University Journal for Research and Scientific Studies -Arts and Humanities* 34/2 (2013), 107.

anlamında nahiv terimidir.[348] Biġavī "muʾaḫḫaran ve muḳaddemen taʿbīr eyle-" sözüyle kaynak metnin cümlelerinin söz dizimini bozduğunu kastediyor olmalıdır. Mütercimin, kaynak metnin söz dizimine bağlı kalmaya olan gayreti bu düşünceyi desteklemektedir. Söz gelimi "**Allāhümme lā tümithüm ḥattā yehdiyehüm kemā-hedeytenā**" cümlesi "İy bizüm Çalabumuz, anları öldürme ḥattā anlara hidāyet virmeyince bize hidāyet virdügüñleyin" (441a) şeklinde çevrilmiştir. İki cümlede bütün ögelerin sırası aynıdır:

Allāhümme : İy bizüm Çalabumuz

lā tümithüm : anları öldürme

ḥattā : ḥattā

yehdiyehüm : anlara hidāyet virmeyince

kemā-hedeytenā: bize hidāyet virdügüñleyin

Kaynak metinde mefʿulün leh veya ḥāl gibi cümlede fiil ve fâilden sonra bulunan unsurların[349] erek metinde özne ve yüklemden sonra konumlandırılması sık karşılaşılan bir durumdur. Söz gelimi "**yelbisü ḳaṣīra'l-ekmāmi li-yekūne aʿvene ʿalā'l-ḫıdmeti**"[350] cümlesi "ḳıṣa yiñlü geyecek geye ḫidmet itmege āsān olsun diyü" (143b); "**ve eʿādehā'llāhu Teʿālā ilā'l-ḫalḳi ve muḫāleṭatihim müṣaffāten**" cümlesi ise "Ḥaḳ Teʿālā anları yine ḫalḳa ve anlaruñ-ıla muḫālaṭa itmege dönderür muṣaffā olduḳları ḥāletde" (423b) biçiminde çevrilmiştir. Birinci cümlede Arapçada fiilden sonra bulunan "**li-yekūne aʿvene ʿalā'l-ḫıdmeti"** mefʿūlün leh ögesi "ḫidmet itmege āsān olsun diyü" biçiminde çevrilerek yüklemden sonra

[348] Hatice Keskinoğlu - Mehmet Ali Kınay Araz, "Nahivciler Nezdinde Takdîm-Te'hîr Olgusu", *Journal of Analytic Divinity* 4/1 (2020), 164.
[349] Arapça söz dizimine dair inceleme ve analizler için bkz. Yaşar Fatih Akbaş, "Arap Gramerinde Cümleyi Oluşturan Unsurların Söz Dizimi ve Anlamsal Boyutu", *Kilitbahir Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 73-90.
[350] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/111.

konumlandırılmıştır. İkinci cümlede ise benzer şekilde Arapçada cümle sonunda bulunan "**müṣaffāten**" ḥāl ögesi "muṣaffā olduḳları ḥāletde" şeklinde kaynak metinde ḥāl olduğu açıkça ifade edilerek çevrilmiş ve yüklemden sonra yerleştirilmiştir. Bu örnekler mütercimin "lafẓen bi-lafẓin taʿbīr eyle-" ile söz dizimini kastettiğini düşündürmektedir.

Söz dizimine bağlılık, kaynak metin ve yazarıyla arasında kurduğu gönül bağının yanında mütercimin Arapçayı öğrenirken aldığı eğitimin yöntemleriyle de ilişkilendirilebilir. Muhtemelen Biġavī, Arapça metinleri kırık tercüme yoluyla okuyor ve ilk çevirilerini kırık tercüme metoduyla yapıyordu. Söz dizimine bu derece yüksek vurgu, mütercimin aldığı eğitim dolayısıyla edindiği alışkanlarla ilişkili olabilir.

2.2.6.1. Özetleme

Mütercim metni çevirirken hedef kitlesinin ilgisini çekmeyeceğini düşündüğü bazı unsurları metnin dışında bırakabilir. Mütercimin, içinde yaşadığı toplumun özellikleri ile erek metnin hedef kitle üzerindeki işlevine ilişkin ip uçlarının elde edilebildiği bu uygulama özetleme olarak adlandırılmaktadır.[351]

Mütercim, yaptığı eklemelerden birinde Rāzī'den yaptığı alıntının ardından yaptığı alıntıyı kaynağın çeşitli bölümlerinden derleyerek özet biçiminde aktardığını ifade etmektedir: "Bu leṭāyifi **Tefsīr-i Kebīr**'den iltiḳāṭ eyleyüp naḳl eyledüm, mevāżıʿ-ı müteferriḳadan cemʿ eyleyüp şöyle ẕikr eyledüm." (332b-333a)

Kaynak metinde yer alan "**ve keṯīrun min-fuḳarā'i Ḫorāsān ve'l-Cebel yübāliġu fī-riʿāyeti hāẕihi'r-rusūmi ilā-ḥaddin yaḫrucü ilā'l-ifrāṭ ve keṯīran mā yaḫullü bihā fuḳarā'u'l-ʿIrāḳ ve'ş-Şām ve'l-Maġrib ilā ḥaddin yaḫrucü ilā't-tefrīṭ**"[352] cümlesi, "İmdi bu

[351] Özçelik, *Âşık Çelebi Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesi*, 56-57.
[352] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/153.

iki ṭāyife biri birine inkār itmekde ḥadden tecāvüz idüp dururlar" (175a) şeklinde tercüme edilmiştir. Görüldüğü gibi kaynak metinde biri ifrat biri tefrit derecesinde iki ayrı uygulamadan ve bunları yapan iki ayrı topluluktan söz edilmektedir. İfrat davranışını sergileyen "**keṯīrun min-fuḳarāʾi Ḫorāsān ve'l-Cebel**" ile tefrit davranışını sergileyen "**fuḳarāʾu'l-ʿIrāḳ ve'ş-Şām ve'l-Maġrib**" unsurları erek metne "iki ṭāyife" şeklinde yansımıştır. Kaynak metinde bu kesitten biraz önce iki taifenin adı geçtiği için mütercim, isimlerini burada tekrar anmaya gerek görmemiş olmalıdır. Ayrıca tercümede ifrāt ve tefrīṭ kavramlarına da yer verilmemiştir. Mütercim bu kavramların Türkçede yüklendiği adaletin zıtlığı anlamından endişe etmiş olabilir.[353] Nitekim metnin devamında bu konudaki fikir ayrılığı yüzünden iki topluluğun da suçlanmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

2.2.6.2. Ekleme

Ekleme, erek metinde kaynak metindeki ana fikri destekleyici birtakım metin veya bilgilere yer verilmesidir.[354] Biġavī'nin ʿAvārif'i çevrirken sıklıkla başvurduğu bir stratejidir. Mütercim metne yaptığı eklemeleri ayetlerin tefsirleri, hadislerin şerhleri ve kaynak metinde bulunmayan bazı menkıbeler şeklinde üç grup olarak ifade etmiştir. Bu eklemeler, mütercimin ortaya çıkardığı metnin ilmî yönüyle ilgilidir ve diğer bazı kaynaklardan yaptığı çevirilerdir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif çevirisinin hedef kitlesi, mütercimin metne yaptığı eklemelerde etkili olmuştur. Kendisi de bir sohbet kültürüne sahip olan Biġavī, zaman zaman metnine bu kültüre ait üslubu yerleştirmiştir. Metne bazen olumlu bağlamlarda sözü edilen nimet, fazilet ve faydalara erişme bazen de sözü edilen olumsuzluklardan uzaklaşma ve kurtulma anlamında

[353] Osmanlı ilim adamlarının adalet üzerinden ifrāṭ ve tefriṭ kavramlarına yükledikleri anlamlar için bkz. Asım Cüneyd Köksal, "Osmanlılarda Adalet Kavramı", *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*, ed. Mürteza Bedir vd. (İstanbul: İSAR Yayınları, 2017), 343-345.
[354] Özçelik, *Âşık Çelebi Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesi*, 63.

dualar eklemiştir. Söz konusu dualar bazen daha genel bazen metnin içeriğiyle tamamen uyumlu hâldedir.

Bu eser için bu türlü eklemeler, mütercimin ve hedef kitlenin birlikte dâhil oldukları sohbet kültürünün izlerini taşırken muhataplar açısından metne bir akıcılık ve bilgiyi alışık oldukları formda alabildikleri bir imkân ortaya çıkarmaktadır. "Neʿūẕü biʾllāhi mineʾḍ-ḍalāli veʾl-iḍlāl." (114b), "Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike." (366b, 388b, 411b, 421a, 450b), "Neʿūẕü biʾllāhi min-daʿvāhiʾl-kāẕibeti ve tesvīlātihiʾl-bāṭıleti'l-kāsideti." (415b) gibi cümleler mütercimin metne bağlamına göre eklediği dua cümleleri olarak değerlendirilebilir. Hemen her bâbın sonunda bulunan ve bazen bâblarda işlenen konulara da atıflar yapan dualaların da mütercimin sohbet kültürüne olan yatkınlığının bir sonucu olduğu düşünülebilir. "Ḥattā kelb ki, ḥāşā ʿaniʾs-sāmiʿīn, eḫass-i ḥayvānāt u ences-i ḥayvānāt-iken şerʿ aña taʿlīm itmegi tecvīz itmişdür." (132a) cümlesinde "sözüm meclisten dışarı" sözüne karşılık gelen "ḥāşā ʿaniʾs-sāmiʿīn" sözü de aynı durumu tanıklamaktadır.

Mütercim, bazı rivayetlerin kaynak metinde bulunmayan vecihlerini de ekleyebilmektedir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in huzurunda iki cariyenin def çalıp oynamaları üzerine Hz. Ebu Bekir'in onlara müdahale etmesi hakkındaki rivayet kaynak metinde Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'e *"Onları bırak. Bayram günleridir"*[355] demesiyle sona ermektedir. Erek metinde ise bundan sonra bir de "Ve bir rivāyetde eyitdi: Bunları ḳo. Zīrā ki her kimsenüñ bir bayramı vardur. Bizüm daḫı bayramumuz bu gündür, didi." (206a) kısmı eklenmiş ve bu ekleme "Ol eyyām, eyyām-ı Minā-yıdı. Rasūl Medīne'de-yidi." (206a) biçiminde açıklanmıştır.

[355] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/193.

Biġavī, fıkıh hükümlerine ait pasajlarda, kaynak metinde bulunmayan ve Hanefî mezhebinin görüşünü yansıtan eklemeler yapabilmektedir. Söz gelimi teyemmüm konusunda kaynak metinde konu, Şafi'î Mezhebi açısından ele alınmış ve metinde tek bir bakış açısı bulunduğundan İmām Şāfiʿī'nin adı ya da mezhebi zikredilmemiştir.[356] Ancak bu kısımda mütercim hükümlerin başında hemen her cümlede "Şāfiʿī ḳatında", "anuñ meẕhebinde" gibi ifadeler kullanmıştır. Ayrıca kaynak metinde yer almayan "Ṣāḥib-**Ḫulāṣa, Münteḳā**'dan rivāyet eyleyüp eydür: Muṭlaḳā ṭuz-ıla teyemmüm itmek cāyizdür gerekse yirden bitsün ve gerekse ṣudan ḥāṣıl olsun." (171a-b) cümlesini de eklemiştir. Böylece eserine mensubu olduğu mezhebin görüşünü yansıtmıştır. Kullandığı kaynak ise İftiḫāruddīn Ṭāhir b. Aḥmed el-Buḫārī'nin (öl. 542/1147), Osmanlı fakihlerinin fetvalar konusunda sıklıkla başvurdukları Ḫulāṣatu'l-Fetāvā adlı Hanefî fetva kitabıdır.[357] Bu şekildeki eklemeler, mezhebe olan bağlılığın etkisi olarak değerlendirilebileceği gibi hedef kitleyle birlikte düşünüldüğünde metni yerelleştirme girişimi olarak da yorumlanabilir.

2.2.6.3. Yerelleştirme

Yerelleştirme, kaynak metindeki bazı bilgilerin doğrudan tercüme edilmeyerek erek kültürün kodlarına uygun biçimde yeniden düzenlenmesini ifade eden bir uygulamadır.[358] Mütercim; muhatapların anlayışına hitap eden bir metin oluşturmak ve metnini kendi kültürünün doğal bir parçası hâline sokmak amacıyla yerelleştirme tasarrufunda bulunabilir. Aşağıdaki örnekler bu durumu tanıklamaktadır.

"Allāh Teʿālā ḥażretinüñ keremine maġrūr oldılar, millet-i Ḥanefiyyeden çıḳup şerīʿatüñ ḥudūdını ve aḥkāmını terk eyleyüp ḥelāli ve ḥarāmı terk eylediler." (115b) cümlesi kaynak

[356] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/145-146.
[357] Muhammed Musab Göksün, *İftihâruddîn Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin Hulâsatü'l-Fetâvâ Adlı Eseri (Kaynakları ve Literatürdeki Yeri)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 163.
[358] Özçelik, *Âşık Çelebi Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesi*, 65.

metinde "**el-iġtirāru bi'llāhi ve'l-ḫurūcü mine'l-milleti ve terkü'l-ḥudūdi ve'l-aḥkāmi ve'l-ḥalāli ve'l-ḥarām."** şeklindedir. Kaynak metinde yer alan "**el-ḫurūcü mine'l-milleti**" ifadesi "millet-i Ḥanefiyyeden çıḳup" şeklinde çevrilmiştir. Kaynak metinde millet, bir kayıtla değil mutlak olarak zikredilmiş, tercümede ise Hanefî Mezhebi ile kaydedilmiştir. Bu durum mütercimin, metni muhataplarının kültürünün bir parçası yapma isteğiyle açıklanabilir.

Kaynak metindeki "**hāẕihi'r-rusūmü istaḥsenehā fuḳarā'u Ḫorāsān ve'l-Cebel ve lā yeteʿahhedühā ekṣeru fuḳarā'i'l-ʿIrāḳ ve'ş-Şām ve'l-Maġrib**"[359] cümlesi erek metinde "İmdi bu bir rüsūmdur ki bunları fuḳarā'-i Ḫorāsān ve fuḳarā'-i Rūm müstaḥsen görüp dururlar. Evet, ekṣer-i fuḳarā'-i ʿIrāḳ ve fuḳarā'-i Şām ve fuḳarā'-i Maġrib bu rüsūma iʿtibār itmezler." (175a) şeklindedir. Metindeki "**fuḳarā'u Ḫorāsān ve'l-Cebel**" tamlamasındaki el-Cebel, Irak'ta bir bölgedir.[360] Mütercim bu bölgenin adını Rūm ile değiştirmiştir. Rūm sözü, Anadolu için kullanılan bir yer adıdır.[361] Sefere çıkarken yapılacaklar ve yanına alınacaklar konusunda Sühreverdī coğrafyalara göre gruplandırdığı iki kesim arasındaki bir fikir ayrılığını dile getirmiş, Biġavī bu fikir ayrılığının bir tarafını kendi yaşadığı coğrafyayla değiştirmiştir. Böylece konu hakkındaki şahsî düşüncesiyle birlikte kendisinin de dâhil olduğu Anadolu tasavvuf kültürünün kabulünü öne çıkarmıştır. Çağatay, mütercimin bu tasarrufu üzerine "*Anadolu sûfileri ile Horasan sûfilerinin bu kurallarda birbirine uymaları, Anadolu'daki sûfi-fütüvvet kurallarının Türklerin Anadolu'ya doğrudan akınları sırasında onlarla birlikte, birtakım sûfî-fütüvveci kişilerin gelmeleri ile canlandırılmış olması ihtimalini hatırlatıyor.*"[362] değerlendirmesini yapmaktadır.

[359] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 1/152.
[360] Şihâbüddîn Ebû Abdullâh Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1995), 2/103.
[361] Casim Avcı, "Rum", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/222.
[362] Çağatay, çalışmasında Biġavī'nin tercümesinin Ayasofya Koleksiyonu'nda bulunan nüshasından alıntı yapmaktadır. Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 27.

Kaynak metindeki **el-Cebel**, Gündüz ve Yılmaz'ın birlikte yaptıkları tercüme[363] ile Selvi'nin tercümesinde[364] "Cebel Bölgesi"; Pakiş ve Selvi'nin birlikte yaptıkları tercüme[365] ile Öztürk'ün tercümesinde[366] ise "dağlık bölgeler" şeklindedir.

Kaynak metindeki "**Ravā Ebū Seleme b. ʿAbdi'r-raḥmān ʿan-ʿĀ'işete raḍıya'llāhu ʿanhā ḳālet: Küntü ecʿalü li-rasūli'llāhi ḥaṣī̇ran mine'l-lī̇fi yüṣallī̇ ʿaleyhi mine'l-leyl**" cümlesi "Niteki ʿĀyişe anamuz raḍıya'llāhu ʿanhā eydür: Gicelerde Rasūl ḥażretinüñ öñine bir ḥaṣır ḳor-ıdum. Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ üzerinde namāz ḳılurdı" (150a) biçiminde aktarılmıştır. Kur'an'daki "*Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir.*"[367] ayetinden dolayı İslam yurtlarının hepsinde Hz. Muhammed'in eşleri, inananların anneleri olarak benimsenmiştir. Yalnız Türk İslam kültüründe buna ek olarak onların adlarını "Ayşe ana", "Hatice ana" diye anma şeklinde bir söyleyiş tarzı ortaya çıkmıştır. Bu dil alışkanlığı Türklerin İslamlıktan önceki kültürlerinin İslamî bilgilerle kaynaşmasıyla ilişkilendirilebilir.[368] Mütercimin Peygamber'in eşleri için "anamuz" ifadesini kullanması erek dilin kodlarına göre biçimlendirme yani yerelleştirme sayılabilir.

Kaynak metindeki "**Ve'nṣaraftü emşī̇ ilā-ḫalf ve vechī̇ muḳābilün lehū ḥattā ġıbtü ʿanhu."**[369] cümlesi, "ben daḫı anuñ ḳatından ḳıçın ḳıçın gitdüm tā andan ġāyib olınca." (410b-411a) cümlesiyle çevrilmiştir. Cümlede ḳıç sözü *+(I)n* vasıta eki alarak ikileme oluşturmuştur. Bu şekilde oluşan ikilemeler genellikle durum zarfı görevindedir.[370] Mütercimin "yüzüm ona

[363] Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 1/310.
[364] Şihabüddin Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l Meârif*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 1999), 174.
[365] Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif Marifet İhsanları*, 135.
[366] Sühreverdî, *Avârifü'l Meârif Tasavvufun Hakikatleri*, 169.
[367] el-Ahzâb 33/6.
[368] Türk halk inanışlarında ve mitolojisinde ana mefhumuna ilişkin bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 52-61; Mehmet Alparslan Küçük, "Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana / Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2013), 105-134.
[369] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/454.
[370] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1986), 180.

dönük olduğu hâlde"[371] şeklinde de çevirebileceği bu cümlenin zarfını "ḳıçın ḳıçın git-" ikilemesiyle özetleyerek ifade etmesi ilgi çekicidir. Zira "ḳıçın ḳıçın git-" "*geriye doğru gitmek, geri geri gitmek*" anlamında bir deyimdir.[372] Bu tercih erek dilin deyim varlığından istifade edilerek anlamın yerelleştirilmesi biçiminde yorumlanabilir. Ayrıca genel eğilimleri ve tercüme amacıyla birlikte düşünüldüğünde yalnız bu cümle bağlamında bu deyimi seçmek, mütercim açısından kaynak metne bağlı kalma çabasından ötürü metni yapaylaştırma ve erek dilin kendi söyleyiş özelliğinin dışına taşırma tehlikesinden kurtulmaya yarayan bir menfez gibidir. Gramatikal ve sentaktik bakımdan kaynak metni ciddi derecede önemseyen bu yorumlu tercüme, bu gibi örnekleri de barındırmasıyla tercüme metinler içinde söyleyişte çeşitlilik arz eden ara bir kategoriye dâhil edilebilir.

İslam ilimlerine ait kitapların Osmanlı Dönemi'ndeki çevirileri düşünüldüğünde mütercimlerin çevirdikleri eseri, mensubu bulundukları ilmî geleneğin bir parçası yapabilmek için uygun veya gerekli gördükleri kaynaklarla besleyerek ya da onda bir kısım değişikler yaparak tercüme etmeleri söz konusu olabilir. Osmanlı ilim geleneği, bilgi ve düşünce açısından ayrı kanallardan beslenen ve İslam dünyasındaki birbirinden ayrı bir çok düşünce biçimine ev sahipliği yapan Anadolu coğrafyasında bulunmanın da avantajıyla kendi varlığından çok daha fazlasını bünyesinde barındırıyordu.[373] Bu bağlamda Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif'i tercüme ederken özellikle Beyżāvī, Bābertī ve Rāzī gibi isimlerden yaptığı ilavelerle kaynak metni, Osmanlı'nın muhteva merkezli ve bütüncül ilim geleneğinin bakış açısına uygun hâle getirmiştir. Dolayısıyla mütercimin bu tür eklemelerinin metne değişik kaynaklardan alıntılar yapmanın ötesinde onu yerelleştirme hamlesi olarak değerlendirilebileceği görüşündeyiz.

[371] Yılmaz ve Gündüz bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "*Yüzüm kendisine dönük olduğu hâlde gerisin geriye, huzurundan ayrılıncaya kadar yürüdüm.*" Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif Tasavvufun Esasları*, 2022, 3/765.
[372] *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023), 2001.
[373] Mehmet Kalaycı, *Osmanlı Sünniliği* (Ankara: Otorite Yayınları, 2015), 108-109.

2.2.6.4. Ödünç Alma

Ödünç alma, kaynak metinden erek metne intikal eden Arapça sözleri ifade etmektedir. Ödünç alma stratejisi genellikle kaynak metinde bulunan ancak erek kültür ve dilde karşılıkları bulunmayan sözlerle ilişkilendirilmiştir.[374] İslamî ilimlerde Arapça-Türkçe yönlü çevirilerde ödünç almanın tek nedeni ödünç alınan sözlerin erek kültürde ve dilde yer almaması olmayabilir. Ödünç alma stratejisi, her çevirmende ayrı gerekçelerle ortaya çıkabilir.

Bu çalışmada ayetler, hadis metinleri, bazı rivayetler ile manzum parçalar kaynak metne başka kaynaklardan intikal ettiği, İslamî ilimlerle ilgili eserlerde sıkça yer aldıkları ve metinde Arapçaları verildikten sonra tercüme de edilmiş oldukları için ödünç alma stratejisi olarak değerlendirilmemiştir. Yine Hz. Peygamber'e salavat ve din büyüklerine dua ifade eden "ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem", "raḥmetu'llāhi ʿaleyh", "ḳaddesa'llāhu sırrahū" gibi sözler, Türkçe konuşma dilinde yer aldıkları ve her zaman kaynak metindeki biçimleriyle taşınmadıkları için ödünç kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu kullanımların kaynak ve erek metinlerdeki biçimleri arasındaki farklılaşma durumları ayrı bir bağlamda incelenebilir.

Metinde ödünç alma uygulamasını tanıklayan durumlar; harfler, edat, kelime, kelime grubu ve cümle ödünç alma biçiminde ele alınabilir. XV. yüzyıl itibarıyla Arapça ile Türkçe arasındaki ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak bu diller arasında kelime alışverişinin oldukça yoğun olduğu söylenebilir. İslamî ilimlerin öğrenilmesi ve taşınması söz konusu olduğunda Arapça, Türk yazın hayatını önemli ölçüde etkilemiştir.[375]

Bu bağlamda ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinde karşılaşılan "illā" edatı, söz dizimini kaynak metinle uyumlu hâle getirmek maksadıyla sıkça ödünç alınmıştır. Örneğin "İmdi

[374] Şehnaz Tahir Gürçağlar, *Çevirinin ABC'si* (İstanbul: Say Yayıncılık, 2011), 43; Khan, *Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Eserinin Eski Anadolu Türkçesine Çevirileri: Betimleyici Çeviri Kuramları Işığında Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, 128.
[375] Ali Yıldırım - Abdullah Hacıbekiroğlu, "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri", *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities* 8/25 (2023), 723.

ṭabāyıʿuñ ıżṭırābı degildür illā cehldendür” (16a) cümlesi **“fe mā ıżṭırābu’ṭ-ṭabāyiʿi illā ḍarbün mine’l-cehl”** [376] cümlesinin çevirisidir. Türkçede illā ve onun benzeri edatların dile giriş ve dilde kullanılış biçimlerinin araştırılması, Türk belagatında hasr üslubunun tarihî gelişimine de katkı sağlayabilir.

“Ḳur’ān’dan hīçbir āyet indürilmedi illā ol āyetüñ ẓāhiri ve bāṭını vardur.” (43a) cümlesi, **Mā ünzile mine’l-Ḳur’āni āyetün illā ve lehā ẓahrun ve baṭnün** (42b) cümlesinin çevirisidir. Kaynak metinde müsteṣnā minh olumsuz bir fiil cümlesi olduğundan Türkçe cümlenin yüklemi olumsuzdur. İstiṣnā edatı da kaynak metindeki söz dizimine uygun konumlandırılarak kullanılmıştır. “Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları emr olınmadılar illā Allāh Teʿālā ḥazretine iḫlāṣ-ıla ʿamel idüñ diyü emr olındılar.” (50b) cümlesi, Beyyine Suresi 5. ayetinin “**Ve mā ümirū illā li-yaʿbüdū’llāhe muḫliṣīne lehü’d-dīn**” (50b) kısmının çevirisidir.

ʿAvārifü’l-Maʿārif çevirisinde illā edatı istiṣnā anlamında yalnızca müsteṣnā minh ögesinin olumsuz olduğu durumlarda ödünç alınmıştır. Kaynak metinde bu şekildeki cümlelerin müsteṣnāları yüklem içermezken mütercim bildirme ekini veya cümlenin yüklemini tekrarlamak zorunda hissetmiş olmalıdır. Türkçeye aktarırken yüklem ekleme eğilimi mütercimin, söz dizimini kaynak metinden almakla birlikte erek dilin kurallarını fazla esnetmekten kaçındığı şeklinde yorumlanabilir. Yukarıdakilere ek olarak “ġanīlıġa girmek revā degüldür illā ṣādıḳlara revādur” (85a); “İmdi bu ḥāl ṣāliḥ olmaz illā ḫalḳdan āḥāda ṣāliḥ olur” (298b); “Ve daḫı buña mülāzemet eylemez illā Ḥaḳ Teʿālā saʿīd yaratduġı kimse mülāzemet eyler ve bunı terk eylemez illā Ḥaḳ Teʿālā şaḳī yaratduġı kimse terk eyler” (398b); “İmdi zühd degüldür illā nefsi menʿ itmekdür” (468b) cümleleri bu durumu tanıklamaktadır. Bu tasarrufun aksine cümlenin istisnasında bildirme ekinin ya da eylemin tekrarlanmadığı az sayıda örnek

[376] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/16.

vardır: “Anlaruñ ʿilmleri münkeşif olmaz illā ülū’l-elbāba.” (57a); “Ve tevbe müstaḳīm olmaz illā ṣıdḳ-ı mücāhede-yile ve ʿabd mücāhededе ṣādıḳ olmaz illā anda ṣabr bulunmaġ-ıla.” (463b) cümlelerinde mütercim, istisna ögesine “olur” eylemi eklememiştir. “İmdi bunuñ gibi ṣoḥbet-ile ve liʾllāh fīʾllāh ṣoḥbetüñ arasını farḳ eylemez illā’l-ʿulemāʾü’z-zāhidūn” (918b) cümlesinde ise illā istiṯnā edatının yanında müsteṯnā ögesi de -iʿrābıyla birlikte- kaynak metinden ödünç alınmıştır.

Metinde illā edatı “yoksa, aksi hâlde, değilse” anlamını da karşılamaktadır. Bu anlamda her zaman “ve illā” biçiminde kullanılmaktadır. Bu yapı, “değilse, olmazsa” anlamında Türkçe sözlüklere de girmiştir.[377] Bu durum mütercimlerin kaynak metinden metinlerine ödünç olarak aldıkları sözlerin zamanla erek dile mal olabildiğini tanıklar niteliktedir.

“İmdi müʾmin-i muvaḥḥide eyle gerekdür ki dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını diñleye ve Ḥabībi Muḥammed-i Muṣṭafāʾnuñ -ʿaleyhiʾs-selām- eḥādīṯini diñleye daḫı bunlaruñ-ıla ʿamel eyleye ve illā şeyṭān ve nefs vesveseleri içinde ḳalup helāk olur.” (36b) Bu cümleler kaynak metindeki “**fe in kāneʾl-ʿabdü müstemiʿan ilāʾllāhi Teʿālā ve illā fe hüve müstemiʿun ilāʾş-şeyṭāni veʾn-nefs**”[378] cümlesinin çevirisidir. Görüldüğü üzere cümle genişletilerek çevrilmiş “ve illā” yapısı kaynak metinden ödünç alınmıştır.

“Eger tarīḳında ḫavāriḳ-ı ʿādātdan nesne ẓāhir olsa ḫoş ve illā ol kimse melūl olmaz” (55a) cümlesi “**iẕā vaḳaʿa fī-ṭarīḳihī şeyʾün min-ẕālike cāze ve ḥasüne ve in lem yeḳaʿ fe lā yübālī**”[379] cümlesinin çevirisidir. Bu cümlede “ve illā” yapısı kaynaktaki “**ve in lem yeḳaʿ**” cümlesinin karşılığıdır. Dolayısıyla bu cümlede mütercim unsuru kaynaktan ödünç almamış ancak farklı koşullarda ödünç aldığı yapıyı, cümleyi kısaltmak amacıyla başka bir yapı yerine

[377] Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: İkdam Matbaası, 1317), 1486.
[378] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/28.
[379] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/43.

kullanmıştır. “İmdi sen kenz bulmayınca kesbi terk eyleme ve illā helāk olursın.” (61b) cümlesi metne mütercim tarafından eklenmiştir. Bu örnekler mütercimin bu yapıyı sadece kitabına değil diline de aldığını düşündürmektedir. Anlaşılan o ki kaynak metinlerden erek metinlere ve yazı diline ödünç olarak alınan yabancı ögeler, zamanla dile yerleşerek kalıcı bir varlık gösterebilmektedir.

Mütercimin yalnız metne değil dile de alması bağlamında şu örnek de ayrıca zikredilebilir: “Allāh Teʿālā ḥażretinüñ evāmirini sevmek ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın ḳılacaḳ nesneʾi sevmek ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın olanları sevmek rūḥuñ ceẕbesiyle olur illā bu ḳadar vardur ki müteşebbih henüz nefsüñ ẓulümātından ḫalāṣ olmamışdur.” (95a) Bu cümle kaynak metinde “**inne maḥabbete emriʾllāhi ve mā-yuḳarribü ileyhi ve men yeḳrabü minhü tekūnü bi-cāẕibi’r-rūḥi ġayra enne’l-müteşebbihe teʿavvaḳa bi-ẓulmeti’n-nefs**”[380] şeklindedir. Bu cümlede “ancak, fakat” anlamındaki “**ġayra enne**”, “illā bu ḳadar vardur ki” olarak çevrilmiştir.

Metinde illā edatı “meger ki” ile birleşerek “illā meger ki” şeklinde bir kelime grubu da oluşturmaktadır. Bu yapıda “meger ki”nin görevi istisnâ anlamını pekiştirmek olmalıdır. Çünkü böyle örneklerde tek başına “illā” yahut tek başına “meger ki” istisna anlamını sağlayabilmektedir. İkisi arasındaki fark kaynak metinle ilgilidir. “illā meger ki” yapısının kaynak metindeki “**illā en**” yapısına karşılık geldiği tespit edilmiştir. Söz gelimi “Zīrā ki ol cāhildür; ʿālim degüldür illā meger kim Ḥaḳ Teʿālā ʿilm berekātında aña tevbe müyesser eyleye.” (50a) cümlesi kaynak metinde şöyledir: “**fe innehū cāhilün leyse bi-ʿālimin illā en yetūbeʾllāhu ʿaleyhi bi-beraketi’l-ʿilmi.**”[381]

[380] Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/77.
[381] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü’l-Maʿārif*, 2006, 1/36.

Mütercim, kaynak metindeki bazı ögeleri erek metne olduğu gibi aktarmaktadır. Bu tür ödünç almaların genelde Arapçada cümlenin sonunda yer alan "ḥāl, mefʿūlün muṭlaḳ, mefʿūlün leh" gibi yüklemi ya da özneyi niteleyen ögeler olduğu söylenebilir. Bu aynı zamanda Arapçadan Türkçeye iʿrābına bağlı harekesiyle/çift üstünle giren "tamāmen, ḥaḳīḳaten, tekrāren, ʿaynen, ḥālā, ġālibā, muṭlaḳā" gibi sözlerin dilimize giriş hikâyesidir. Yine metnimizde de yer alan "ḥālen baʿde ḥāl", "şeyʾen baʿde şeyʾ", "yevmen fe yevmā", "ve lev baʿde ḥīn" gibi yapıların Türkçeye benzer koşullarda giriş yaptığını söylemek mümkündür. Cümlelerin adı geçen ögelerinin bu şekilde ödünç alınması, mütercimin kaynak metnin "nemaṭ ve ḳāʿidesi"ne olan bağlılığın bir sonucu sayılabilir. Başka bir deyişle söz dizimindeki ısrarlı uyum çabası, mütercimi zaman zaman bazı ögeleri kaynak metinden ödünç almaya itmiş olabilir.

Söz gelimi "Lā cirem şāriʿ bedenüñ ṭaraflarında olan aʿżāyı yumaġa iktifā eyledi teshīlen ʿalā'l-ʿibād" cümlesi, Bābertī'nin Meşārıḳ şerhinden alınmıştır ve kaynakta şöyledir: "**Fe'ktefā'ş-şāriʿu bi-ġusli'l-aʿḍā'i'lletī fī'ṭ-ṭarafi teshīlen ʿalā'l-ʿibād.**"[382] "teshīlen ʿalā'l-ʿibād" sözü, kaynak metinde mefʿulün leh konumundadır, erek metne aynı anlamda intikal etmiştir.

"İmdi enīs, Allāh Teʿālā ḥażretinden ṣādıḳlara baḫşāyişdür rıfḳan minaʾllāhi Teʿālā ve sevāben li'l-ʿabdi muʿaccelen" (423b) cümlesi kaynak metinde "**fe'l-enīsü ḳad yüheyyi'ühu'llāhu li'ṣ-ṣādiḳīne rıfḳan minaʾllāhi Teʿālā ve sevāben li'l-ʿabdi muʿcelen**"[383] şeklindedir. Bu cümlede de ḥāl ögesi söz dizimine uyularak ve ödünç alınarak erek metne aktarılmıştır.

[382] Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî, *Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr*, Yeni Cami / 00257, 20a.
[383] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/473.

Kaynak metindeki "**Lev vaḳaʿa ʿaleyhi cemīʿu'l-belāyā lā yecziʿu ve lā yeteġayyeru min-ciheti'l-vücūdi ve'l-ḥaḳīḳati ve lāṣ min-ciheti'r-resmi ve'l-ḥilḳati**" cümlesinin çevirisi "eger anuñ üzerine cemīʿ-i belāları dökseler ol andan cezaʿ u fezaʿ eylemez ve ol hīç müteġayyir olmaz min-ciheti'l-vücūdi ve'l-ḥaḳīḳati ve lā min-ciheti'r-resmi ve'l-ḥilḳati" (472a) şeklindedir.

Mütercim, üslubuna bağlılığının bir sonucu olarak kaynak metindeki secili sözleri bozmamak amacıyla da ödünç alma tasarrufunda bulunabilmektedir. Söz gelimi "Ve baʿżılar eydürler: Namāzuñ dört ṭalı vardur; biri ḥużūr-ı ḳālebdür fī'l-miḥrāb ve biri şuhūd-ı ʿaḳldur ʿinde'l-Meliki'l-Vehhāb ve biri ḫuşūʿ-ı ḳalbdür bilā irtiyāb ve biri daḫı ḫuḍūʿ-ı erkāndur bilā irtiḳāb." (339b) cümlesinde altı çizili ögeler kaynak metinde oluşturdukları seci için ödünç alınmıştır. Özellikle kelimelerin sonlarındaki bol sesli "āb" kafiyeleri mütercimi bu tasarrrufa çekmiş olmalıdır. Cümleler kaynak metinde şöyledir: "**ve ḳīle li'ṣ-ṣalāti erbaʿu şuʿabin ḥużūru'l-ḳālibi fī'l-miḥrāb ve şuhūdu'l-ʿaḳli ʿinde'l-Meliki'l-Vehhāb ve ḫuşūʿu'l-ḳalbi bilā irtiyāb ve ḫuḍūʿu'l-erkāni bilā irtiḳāb.**"[384]

Kaynak metinden ödünç alınan cümlelere örnek olarak ise karşılıklı konuşmalardaki bazı sözler gösterilebilir. Bu cümlelerin alıntılanması, konuşan şahsa duyulan saygıdan onun sözünün, onun tarafından söylenmiş şeklinin erek metinde yer almasının istenmesine ve ödünç alınan cümlelerin muhataplarca anlaşılabilecek basit bir yapıda olduğunun düşünülmesine bağlanabilir. Örneğin "Şeyḫ Cüneyd eyitdi: Ṣadaḳte yā şeyḫ." (208b) Bu cümle, Cüneyd-i Baġdādī ile adı anılmayan bir şeyh arasında geçen konuşmanın son cümlesidir. Metinde Hz. Muhammed'in Allah'a yakınlığı bağlamındaki "anuñ naʿtı ve ṣıfatı fe-kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā-yıdı" (305a) cümlesinde Necm Suresi'nin 9. ayeti tercüme edilmeden ve ayet olduğu

[384] es-Sühreverdî, *ʿAvārifü'l-Maʿārif*, 2006, 2/349.

belirtilmeden cümlenin yüklemi olarak ödünç alınmıştır. Bunun nedeni de hedef kitlenin bunu anlamak için gerekli olan altyapıya sahip olduğunun düşünülmesi olmalıdır. Arapça unsurların, Türkçe cümlenin bir ögesi olarak ödünç alınmasını tanıklayan "Efḍal-i aʿmāl baʿde'l-īmān istiḳāmetdür" (54a) cümlesini Türkçe yapan, bildirme ekidir. O kadar ki bu cümlenin "efḍal-i aʿmāl baʿde'l-īmān" ögesi Süleymaniye nüshasının müstensihi tarafından Arapça bir cümle zannedilerek kırmızı mürekkeple yazılmıştır. (23b)

Mütercim, ʿAvārifü'l-Maʿārif'i çevirirken bazı dil yapılarını erek metne çevirmeden almıştır. Ayetler, hadis ve rivayet metinleri, şiirler gibi unsurlar dışında mütercimin Türkçeye tercüme etmeden kaynak metinden aldığı ögeler, çevirisi stratejileri açısından ödünç alma olarak değerlendirilmiştir. Biġavī tercümesini Arapça ile Türkçenin dil ilişkilerinin yoğunlaştığı, Arapça kökenli pek çok yapının Türkçe cümlenin bir ögesi olarak Türkçeymiş gibi kullanıldığı bir dönemde yapmıştır. Dolayısıyla; ödünç aldığı yapıları muhatap kitlenin bildiğini düşünmesi, kaynak metnin sanatlı üslubunu erek metne taşımak istemesi, bazı sözleri söyleyenin ağzından çıktığı şekliyle yazmaya çabalaması gibi durumlarda ödünç alma stratejisini uygulamıştır. Mütercimlerin uyguladıkları ödünç alma stratejisinin, diğer dil ilişkilerine ek olarak, kaynak dillerden Türk yazı diline bazı ögeler taşıması kaçınılmazdır. Tercüme edilen kitapların hitap ettiği kitleler düşünüldüğünde bu ögelerin konuşma diline nüfuz etmelerinin zor olmadığı söylenebilir.

III. BÖLÜM: METİN

3.1. Metin Tespitiyle İlgili Hususlar

3.1.1 Nüsha Bilgileri

3.1.1.1. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi 4443A-B (B)

Müstensihi: Hamza Bâli b. Alî eş-şehîr bi-İbn Türbedâr

İstinsah Tarihi: Evâhir-i Rebîulâhir 918 / 12 Temmuz 1512

Yaprak/Satır: 263/17 + 255/17

Ebatlar: 252x164-185x 110 mm. / 252x164-185x 111 mm.

Hat: Harekeli Nesih

Cilt[385]: Kapağının merkezinde dilimli oval bir şemse yer almaktadır. Şemsenin iki ucunda tepelik formunda salbekleri vardır. Soğuk baskı tekniği kullanılmıştır. Şemse ve salbek içleri bitkisel/nebâtî motiflerle süslenmiştir. Şemse ve salbeklerin etrafı zermürekkep ile tahrirlenmiştir. Ancak aşınmadan dolayı altın tahrirler kısmen silinmiştir. Bitkisel motiflerin kullanımı eserin 15. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir.

Başı: İy ʿazīz şaḳīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn müteẕellil-i müstekīn hāyim-i ʿaṭşān el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Ḥācī Aḥmed bin Seydī el-Biġavī'yin.

Sonu:

Cebrāʾīl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdüginüñ fāyidesi oldur ki tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-içün istiġfār eyleyeler.

[385] Bütün nüshaların ciltlerinin tarihlendirilmesi ve sanatsal açıdan yorumlanması konusunda bilgilerinden yararlandığım Arş. Gör. Dr. Fatma Şeyma Boydak'a teşekkür ederim.

İstinsah kaydı: **Vaḳaʿa'l-ferāġu min-tesvīdi hāẕihi'n-nüsẖati'l-mübāreketi el-müsemmā bi-ʿAvārifi'l-Maʿārif ḥāmiden li'llāhi Teʿālā ʿazze ve celle ve muṣalliyen ʿalā-nebiyyihī ve ḥabībihī Muḥammedin ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām yevme'l-iṉeyn fī-evāẖiri şehri Rebīʿi'l-āẖiri sene ṉemānin ʿaşara ve tisʿimi'etin**[386] **ʿalā-yedi efḳari'l-ʿibādi'l-müẕnibi'l-muḥtāc ilā-raḥmeti Rabbihi'l-Laṭīfi Ḥamza Bālī bin ʿAlī eş-şehīr bi-İbn Türbedār. El-Ḥamdü li'llāhi ʿalā't-tamām veli'r-Rasūli efḍalü's-selām. Ve'l-Ḥamdü li'llāhi vaḥdehū.**

Açıklama:

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin istinsah tarihi taşıyan en eski nüshası olan Bursa nüshası, eserin metninin hemen hemen tam ortasından bölündüğü iki ayrı cilt içinde muhafaza edilmiştir. Ciltler herhangi bir şekilde birbirinden ayrıştırılmamış, eserin iki cilt olduğu imajı yaratılmamıştır. İki cilt arasındaki geçiş "Ve Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām maḥāsin-i aḫlāḳı cemʿ (264a) eyleyüp Muʿāẕ Bin Cebel'e anı vaşiyyet eyleyüp eyitdi" şeklindedir. Birinci ciltte başlayan cümle ikinci ciltte tamamlanmaktadır ve 263b sayfasının sonunda reddâde olarak "eyleyüp" kelimesi yazılıdır. Dolayısıyla eserin iki cilt içinde toplanması, metinle değil ciltleme işlemiyle ilgili bir tasarruf olmalıdır. Yani eser bir cilt olarak istinsah edilmiş ancak iki cilt olarak ciltlenmiştir.

Müstensih Arapça sözleri çoğu zaman kırmızı mürekkeple yazmıştır. Bu sözler siyah mürekkeple harekelenmiştir. Nüsha boyunca Arapça ifadeler bazen harekeli bazen harekesiz durumdadır. Arapça cümlelerin harekelemesi başkası tarafından daha sonra yapılmış olmalıdır. Özellikle kırmızı yazılmamış Arapça ifadelerin hiç harekelenmemiş olması ve kırmızı yazılanların da bir kısmının harekesiz bulunması, Arapça bölümlerdeki harekelerin müstensihin

[386] 12 Temmuz 1512: 918 hicri senesinin Rebîulâhir ayının son Pazartesi günü.

el hareketine benzemeyen acemi ve metnin muntazam görüntüsünü görece bozan yapısı, bunların müstensihe ait olmadığını düşündürmektedir. Öte yandan özellikle bölüm başlarında karşılaşılan "el-bābu's-sābiʿu ʿaşaru" gibi bariz hareke yanlışları, Buḫārī ve Müslim istinsah etmiş bir müstensihe nispet edilemeyecek derecede basit irap hatalarıdır.

Bu nüshanın müstensihi İbn Türbedār adıyla tanındığını söyleyen Ḥamza Bālī b. ʿAlī, Biġavī'nin Şirʿatü'l-İslām çevirisinin de müstensihidir. Şirʿatü'l-İslām tercümesinin istinsah tarihi 15 Ramazan 945/4 Şubat 1539'dur.[387] Şirʿatü'l-İslām ve ʿAvārifü'l-Maʿārif'in İbn Türbedār'ın kaleminden çıkan nüshaları her iki eserin de tarih taşıyan en eski nüshaları arasındadır. Bu durum müstensihin Zeyniyye tarikatına mensup olması ile Biġavī'ye ya da eserlerine bir ilgisinin bulunması ihtimallerini akla getirmektedir. İki nüsha arasında sanat değeri bakımından esaslı bir fark bulunmamakla birlikte ʿAvārifü'l-Maʿārif, olgun bir nesih yazıyla başlayıp yaklaşık ilk çeyrek diliminden sonra nesih yazı, reyhani ile kırılmıştır. Şirʿatü'l-İslām nüshasının, onun kadar muntazam olmamakla birlikte reyhani ile kırılmış nesih yazısı, ʿAvārif nüshasıyla büyük ölçüde uyumludur. Şirʿatü'l-İslām nüshasındaki bu durumu, müstensihin yaşıyla ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim iki nüsha arasında yirmi yedi yıl bulunmaktadır.

İbn Türbedār'ın, Biġavī'nin eserlerinden başka Fazıl Ahmed Paşa Kütüphanesi'nde bulunan 364 yer numaralı bir Buḫārī ve Müslim istinsahı bulunmaktadır. Bu istinsahın bitiş tarihi 8 Ramazan 935/16 Mayıs 1529'dur. Nüsha reyhani-nesih kırması bir hatla yazılmıştır. Yazı karakteri ʿAvārifü'l-Maʿārif nüshasıyla benzeşen nüsha; cildi, unvan sayfasındaki tezhibi, altın cevtel ve mürekkepleri ile ondan ayrılmaktadır. ʿAvārifü'l-Maʿārif nüshasından on yedi yıl sonra Şirʿatü'l-İslām'dan ise on yıl önce istinsah edilmiş bu nüsha, müstensihin meslek hayatının en önemli işlerinden biri belki de birincisidir. Üç eserin istinsah tarihleri birlikte

[387] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 187a.

düşünüldüğünde müstensihin Buḫārī ve Müslim istinsahı sırasında mesleğinin verimli bir döneminde olduğu ileri sürülebilir. Müstensihin bu işe imza attıktan sonra hayatının yaşlılık ya da ona yakın bir döneminde Şirʿatü'l-İslām'ı da istinsah etmesi, Biġavī ya da Zeynīlik ile bir ilişkisinin bulunması ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Şirʿatü'l-İslām'da müstensih kendini "eş-Şeyḫu'n-Naḥīf" diye tanıtmaktadır.[388]

3.1.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4646 (A)

Yaprak/Satır: 200/26

Ebatlar: 324x209-240x149 mm

Hat: Harekeli Nesih

Mühür: el-Ḥamdü liʾllāhiʾllezī hedānā li-hāẕā ve mā künnā li-nehtediye lev lā hedānāʾllāh. Vaḳf-ı Maḥmūd Ḫan b. Muṣṭafā Şāh el-muẓaffer dāʾimā

Temellük: Hāẕā Kitābu Tercemeti ʿAvārifi'l-Maʿārif min-teʾlīfāti Mevlānā Şeyḫ Şihābu'd-dīn-i Sühreverdī raḥmetuʾllāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten. Ṣāḥibuhū ve mālikuhū Muḥammed b. Aḥmed b. ʿAbduʾllāh el-ḥabbāz kātib-i ʿimāret-i ʿāmire-i merḥūm ve maġfūrun lehū Sultān Bāyezīd Ḫan ʿaleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrān der-İstanbul el-vāḳiʿ fī-ġurreti muḥarremi'l-ḥarām sene s̱emānin ve s̱elās̱īne ve tisʿimiʾetin (15 Ağustos 1531)

Vakıf: Ḳad vaḳafe hāẕihī'n-nüsḫate'l-celīlete Sulṭānunā'l-Aʿẓam ve'l-Ḫāḳānu'l-Muʿaẓẓam mālikü'l-berreyni ve'l-baḥreyn ḫādimü'l-Ḥaremeyni'ş-Şerīfeyn es-Sulṭān ibnü's-Sulṭān Maḥmūd Ḫan vaḳfen ṣaḥīḥan sermeden li men ṭāleʿa ve tebaṣṣara veʿtebera ve teẕekkera eczelaʾllāhu Teʿālā s̱evābehū ve evfera. Ḥarrarahu'l-faḳīr Aḥmed Şeyḫzāde el-muḳtebes bi-evḳāfi'l-Ḥaremeyni'ş-Şerīfeyn ġufira lehümā.

[388] Ahmed b. Seydî el-Bigavî, *Terceme-i Şiratü'l-İslam*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387, 187a.

Başı:

İy ʿazīz şaḳīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn ve müẕellil-i müstekīn hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Ḥācī Aḥmed Bin Seyyid el-Biġavī'yin.

Sonu:

Cebrā'īl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdüginüñ fāyidesi oldur ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 15 Ağustos 1531 tarihinden önce istinsah edilmiş olmalıdır. Sultan I. Mahmûd'un (öl. 1168/1754) mührüne nazaran nüsha eserin, sarayın ilgisini çektiğinin 18. yüzyıldaki bir belgesi sayılabilir.

Müstensihi bilinmeyen nüshada; Ḥabīb kelimelerini atlama, şeyṭān kelimesini ters yazma, diğer nüshalarda *-r-Am* ve *-r-Um* biçimindeki geniş zaman 1. teklik kişi çekimini çoğu kez *-r-In* biçiminde yazma, *ki* edatlarını işlevini ayırmaksızın *kim* şeklinde yazma ve Arapça cümlelerde marife, tekil, mansup sözlerin sonuna hā-i resmiyye koyma eğilimi bulunmaktadır. Ayrıca nüshada bildirme anlamındaki durur sözleri bazen +dur, zaman zaman ṭurur biçiminde yazılmıştır.

3.1.1.3. İzmir Milli Kütüphane Yazmaları 1595 (İ)

İstinsah Tarihi: Evâhir-i Rebîulevvel 973 / Ekim 1565

Yaprak/Satır: 311/25

Ebatlar: 270x175 mm.

Hat: Harekeli Nesih

Cilt: Kapağının merkezinde dilimli oval bir şemse yer almaktadır. Şemsenin iki ucunda tepelik formunda salbekleri vardır. Soğuk baskı tekniği kullanılmıştır. Şemse ve salbek içleri bitkisel/nebâtî motiflerle tezyîn edilmiştir. İçerisinde saz yolu yaprakları dikkat çekmektedir. Bu bezeme üslubu, Osmanlının 16. yüzyılda eser vermiş önemli nakkaşı Şahkulu'nun (öl. 1556) üslubudur. Cildi en erken bu yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Mühür:

Hāẕā'l-Kitābu vaḳfu Cihānzāde el-Ḥāc ʿAbdü'l-ʿAzīz Efendi İbnü'l-Merḥūm el-Ḥāc Meḥmed Sene: 1168/1754-5

Başı:

İy ʿazīz şefīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr u miskīn ve müteẕellil-i müstekīn hāyim-i ʿaṭşân el-müteferrid bi'l-aḥdān ki Ḥācī Aḥmed Bin Seydī el-Biġavī'yin

Sonu:

Cebrāʾīl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlâm itdüginüñ fâyidesi oldur ki tâ ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Başta kime ait olduğunu bilmediğimiz bir murabba ile sonda birkaç cümlelik nasihat ve "Bu söze var ise dünyāda sende muḥabbet / Ṣabr u ḳanāʿatle senüñ işüñ selāmet" beyti bulunmaktadır.

Nüshada *-(y)ıncaḳ*, *-(y)incek* zarf-fiil eklerini *-(y)uncaḳ*, *-(y)üncek* şeklinde harekeleme, *-yiçün, -yIlA* biçiminde birleşen edat ve ekleri başına hemze koyarak *içün, ile* biçimine çevirme, atıf anlamındaki Farsça yapılı tamlamaları atıf tamlaması şeklinde yazma veya harekeleme eğilimi vardır. Arapça cümlelerin harekelenmesindeki hatalar ve yapılan atlamalar, B nüshasıyla aralarında ilişki olduğunu düşündürmektedir.

Nüshada bulunan mührün sahibi ʿAbdü'l-ʿAzīz Efendi; 18. asrın ikinci yarısında bazı seferlere asker tedarik ederek orduya destek vemiş, Tuna ve Bağdat başbuğu olarak görevlendirilmiştir. Hacı ʿAbdü'l-ʿAzīz Efendi, Güzelhisarı'nda bir külliye yaptırmıştır. Onun mensup olduğu Cihānzādeler, 16. yüzyıldan itibaren Aydın Güzelhisarı çevresinde ayanlık, kadılık, kâtiplik, serbevvablık, muhassıl vekillik gibi vazifeleri görerek bölgesel siyasi bir aktör olan zengin ve soylu bir ailedir.[389]

3.1.1.4. Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3149 (K)

İstinsah Tarihi: Recebü'l-Müreccb 969 / Mart-Nisan 1562

Yaprak/Satır: 277/25

Ebatlar: 270x180-190x120 mm.

Hat: Harekeli Nesih

Cilt: Kapakları ince sarmal kenar bezemesiyle çevrilidir. Köşelerinde üçgen formda küçük, içi boş köşebendleri bulunmaktadır. Şemse ve salbekler alttan ayırma tekniğiyle bezenmiştir; mülevven tarzdadır. Salbek içlerinde iri hatai motifleri yer almaktadır. Şemse içi

[389] Aile ve vakıfları ilgili bilgi için bkz. Machiel Kiel, "Müderris Cihan-Zade Abdülâziz Efendi ile Aydın Güzelhisarı'ndaki Camisi ve Diğer Vakıfları Hakkında", *Sanat Tarihi Araştırmaları* 10 (2006), 67-89; İlker Gümüş, "Cihanzâde Ailesi Vakıfları", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 82 (2022), 46-78.

serbest dolantı bulut motifiyle ve saz yolu yapraklarının da içinde olduğu bitkisel motiflerle bezelidir. En erken 16. yüzyıl tarihlidir.[390]

Mühür: Bende-i Raḥmān es-Seyyid el-Ḥāc Aḥmed Saʿīd Ḫalīfe min-Ḥażreti Meḥmed Cân.

Temellük: İstaṣḥebehu'l-faḳīru ileyhi ʿazze şānuhū eş-Şeyḫ el-Ḥāc Ḥāfıẓ Aḥmed Saʿīd ʿAbdü'l-ʿAzīz-zāde post-nişīn-i Ḫāngāh-ı Ḳādirī el-meşhūr bi-Ḫāngāh-ı Yılanlı min-ḫulefā'-i Ḥażret-i Meḥmed Cān es-sākin fī-Mekkete'l-Mükerremeti ġufira lehümā fī 9 Şevvāl Sene (1)266/18 Ağustos 1850.

Vakıf: Vaḳaftü li-rıḍvānihī Teʿālā li-ḳırā'atihī evvelen ve ẕükūrī fī-Ḫāngāh el-mezbūr fī 15 Şevvāl Sene (12)66/24 Ağustos 1850.

Başı:

İy ʿazīz şefīklerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn ve müteẕellil-i müstekīn hāyim-i ʿaṭşān el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Ḥācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'yin.

Sonu:

Cebrā'īl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdügünüñ fāyidesi oldur ki tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

İstinsah tarihi taşıyan en eski ikinci nüshadır. Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada Farsça *ki* edatlarının sonundaki hā harfini yazmayıp yalnız

[390] Cildlerde bulut motifi için bkz. Fatma Şeyma Boydak, "Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki Serbest Dolantı Bulut Motifi Örnekleri", *İSTEM* 29 (2017), 125-142.

kāf harfine esre harekesi koyma, *ṭur-, ṭuy-, ṭut-* gibi söz başındaki ṭ sesini *dur-, duy-, dut* biçiminde d sesine döndürme, *yine* kelimesini *gine* olarak yazma, *-(y)ıncaḳ*, *-(y)incek* zarf-fiil eklerini *-(y)uncaḳ*, *-(y)üncek* biçiminde harekeleme, getür- eylemini götür- olarak yazma eğilimi vardır. Ayrıca *-(y)ıcaḳ*, *-(y)icek* zarf-fiil ekleri çoğu kez *-(y)acaḳ*, *-(y)ecek* şeklinde harekelenmiştir. Çokluk ve bildirme ekleri istikrarlı biçimde, bulunma ve ayrılma ekleri ise düzensiz olarak kelimeden ayrı imla edilmiştir. 21b sayfasının sonunda bir sonraki sayfanın başlangıcını gösteren ayak "*lardur*" şeklindedir ve 22a bu ekle başlamaktadır. Birbirine atfedilen cümleler dâhil, cümle bitişlerinde düzensiz olarak "ṭ" işareti kullanılmıştır.

3.1.1.5. Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3327

Yaprak/Satır: 264/23

Ebatlar: 252x170-180x120 mm.

Hat: Harekeli Talik

Cilt: Kapakları altın sarmal kenar bezemesiyle çevrilidir. Şemse ve salbekler alttan ayırma tekniğiyle altınlanmıştır. Salbek içlerinde iri hatai motifleri vardır. Şemse içi ise Sazyolu üslubunda yapraklarında içinde yer aldığı nebâtî tezyinatla bezelidir. En erken 16. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Mühür:

(1) Ḳastamonu'da Ḳırkçeşme Maḥallesi'nde Mevlānā Şeyḫ Siyāhī ḳuddise sırruhu'l-celī ḥażretleriniñ türbe-i laṭīfelerinde kā'in kütüpḫāneye mevḳūf kütüb-i şerīfedendir.

(2) Vaḳafe'ş-Şeyḫ el-Ḥāc Aḥmed-i Siyāhī el-Ḫālidī en-Naḳşibendī (1268/1850-51)

Vakıf: Mine'l-kütübi'l-mevḳūfeti'l-mevżūʿati bi-Ḫāngāhi'l-Ḫālidiyye en-Naḳşibendiyye fī'l-Ḳastamonu fī Maḥalle-i Ḳırkçeşme bi-şarṭi riʿāyeti'ş-şurūṭi'l-muʿtebereti fī'l-vaḳfiyye

Başı:

İy ʿazīz ḳarındaş şefīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr ve müteẕellil-i miskīn, hāyim ü ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Hācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'yin.

Sonu:

Cebrāʾīl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdüginüñ fāyidesi oldur kim tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i araż̄in anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinlerinin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Nüshada eserle ilgilenen tasavvufî çevrelere dair izler bulunmaktadır. Nüsha, Hâlidiyye'nin Kastamonu'daki ilk temsilcisi Aḥmed Siyāhī'nin elinde bulunmuş ve o bu nüshayı kendi kurduğu dergah kütüphanesine vakfetmiştir.[391]

3.1.1.6. Kayseri Raşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 1073 (R)

Yaprak/Satır: 393/17

Ebatlar: 300x210-216x137 mm.

Hat: Harekeli Nesih

[391] Aḥmed Siyāhī; dergahı, vakfı ve kütüphanesi için bkz. Necdet Yılmaz, "Hâlid-i Bağdâdî'nin Son Halifesi Kastamonulu Ahmed-i Siyâhî", *Usul İslam Araştırmaları* 32 (2019), 39-68; Mehmet Serhat Yılmaz - Mustafa Gezici, "Şeyh Ahmed Siyahî/Hâlidî Dergâhı Vakfiyesi ve Kütüphanesi", *II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2014), 291-303.

Cilt: Cild kapakları altın sarmal kenar bezemesiyle çevrilidir. Köşebend, şemse ve salbekler mülevven ve alttan ayırma tekniğiyle bezenmiştir. Köşebendlerde serbest dolantı bulut motifleri ve bitkisel bezeme yer almaktadır. Salbek içlerinde iri hatai motifleri vardır. Şemse içi ise Sazyolu üslubunda yaprakların da içinde yer aldığı nebâtî tezyinatla bezelidir. En erken 16. yüzyıla tarihlendirilebilir. Cildin derisi kahverengi sahtiyan yani işlenmiş keçi derisidir. İşçilik ve tasarım bakımından kıymetli bir eserdir.

Unvân sayfası tezhiblidir. Mürekkeb yani hem iklîl hem de kubbeli unvân sayfası tezhibi türündedir. Bedahşî lacivert, üstübeç mürekkebi ve altın kullanılmıştır. Rûmî motifleriyle desen paftalara ayrılmıştır. Tezhibin kubbeli kısmının ortasındaki paftada natüralist gül motifi bulunmaktadır. Tezyînatta çift tahrir tekniği de kullanılmıştır.

Mühür:

Mine'l-kütübi'lletī vaḳafehā el-Ḥāc Ḫalīl Efendi Bin el-Ḥāc ʿAlī ḥācetü'r-rūznāmçetü'l-evvel li-dāri'l-kütüb elletī benāhā bi-medreseti Hâned (Hunâd) Ḫatun fī-mevlidihī ve hiye'l-Ḳayseriyye sene: 1164/1750-1.

Başı:

İy ʿaziz şefiḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refiḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳir u miskin, hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-ahdān ki Hāci Ahmed b. Seydi el-Biġavi'yin.

Sonu:

Cebrāʾīl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdüginüñ fāyidesi oldur ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. B ile İ nüshalarına benzeyen bu nüshada metin içinde anlam bozan atlamalara rastlanmaktadır.

Mührün sahibi el-Ḥāc Ḫalīl Efendi Bin el-Ḥāc ʿAlī (öl. 1167/1754) III. Ahmed zamanında Matbah-ı Âmire Eminliği ve Sur Eminliği vazifelerini görmüş; İstanbul'da ve Kayseri'de çeşme, mescid, cami gibi eserlerin yapım ve onarımında iz bırakmış; 1751'de Kayseri Hunad Hatun Medresesi'nin içinde bir kütüphane kurmuştur. Mühürde "Ruznamçe-i evvel hocası Hacı Ali oğlu Hacı Halil'in, doğum yeri olan Kayseri'de Hunad Hatun Medresesi'nde kurduğu kütüphaneye vakfettiği kitaplardandır (1164/1750-1)" yazılıdır. Vâkıfın ölümünden aylar sonra vakfettiği kitapların bir listesi çıkarılmıştır.[392]

3.1.1.7. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdai Efendi 486 (H)

Yaprak/Satır: 436/21-23

Ebatlar: 250x170-178x175.

Hat: Rika

Cilt: Soğuk baskı tekniği kullanılarak çizgi aletiyle cedveller (çerçeveler) uygulanmıştır. Tezyinî bir özellik taşımamaktadır. En erken 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Fihrist bölümünün unvanı tezhiblidir. İklîl formundadır. İçerisinde iri yaprak motifleri yer almaktadır. İşçilik kalitesi olmayan basit bir süslemedir.

Mühür: Kütübḫāne-i Ḥazret-i Hüdāyī.

Temellük: Kad İstaṣḥabehū el-faḳīr Çorbacızāde Dervīş ʿAlī el-Ḳādirī en-Naḳşibendī (10 Şevval 1204 / 23 Haziran 1790).

[392] Liste için bkz. Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve Hacı Halil Efendi Kütüphanesi", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 276-280.

Teberru: Āsitāne-i Ḥazret-i Pīr Hüdāyī Efendimiziñ kütüpḫānelerine teberruʿ olunmuşdur. Ṭarīḳat-i ʿAliyye-i Celvetiyye'ye mensūb Mektūbīzāde Ḥamdī (Şaʿbān 1224 / Eylül-Ekim 1809).

İştirâ: Bu kitābıñ iştirāsı seksen ġuruş yirmi para fī 5 Şaʿbān (1)263 / 19 Temmuz 1847.

Başı:

İy ʿaziz şefīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki ben bu faḳir-i miskin ve mütezellil-i müstekin, hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-ahzān ki Hāci Ahmed b. Seydi el-Biġavi'yin.

Sonu:

Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām gök ehline ve yir ehline bunı iʿlân itdiginüñ fāʿidesi oldur ki tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada eserle ilgilenen çevrelere dair izler bulunmaktadır. 1790 yılında Çorbacızāde Dervīş ʿAlī adlı Ḳādirī dervişi tarafından edinilen nüsha, 1809'da Mektūbīzāde Ḥamdī tarafından Celvetiyye tarikatının İstanbul'daki asitanesinin kütüphanesine teberru edilmiştir. Bu tarihte ʿAzīz Maḥmūd Hüdāyī sağdır. Nüshadaki bu izler, eserin çeşitli tarikatlerin ilgisini çektiğini düşündürmektedir.

Nüshada nazal ñ sesi ile n sesinin kullanımlarını karıştırma veya bu sesleri yaygın biçiminin dışında kullanma; Hz. Peygamber'in adının geçtiği yerlerdeki ʿaleyhi's-selām cümlelerini ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem cümlesine çevirme; ʿaleyhi's-selām, raḥmetuʾllāhi ʿaleyh, ḳaddesaʾllāhu sırrahū, ḳuddise sırruhū gibi saygı bildiren dua cümlelerinde

standartlaştırma arayışına giderek övülen kişinin kimliğine ve dinî mertebesine göre bu cümleleri değiştirme; tefsir ve hadis şerhlerinin yazarları ile diğer ilim adamlarının adlarından sonra bu tarz dualar ekleme; "Muṣṭafā'**nuñ** ʿaleyhi's-selām" biçiminde kullanılan ilgi eklerini "Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām'**uñ**" şeklinde isimden sonra yazmayıp övgü cümlesinden sonrasına atlatma eğilimleri vardır. Bütün bunların, eserin sohbet üslubunu güçlendirdiği söylenebilir. Müstensih zaman zaman Hz. Peygamber'in adını açıkça yazmaktan çekinerek onun yerine "Rasūl-i ekrem" yazmıştır. Nüshada ayrıca (y)ıncaḳ-(y)incek zarf-fiil eklerini (y)ıcaḳ-(y)icek biçiminde; -durur bildirme ekini -dur biçiminde; -yorur şimdiki zaman ekini -yor biçiminde yazma eğilimi vardır. Hemzeyi kaynaştırma olarak nadiren kullanan müstensih, gerek ism-i fāʿil gerekse cemʿ-i mükesser kelimelerde zâid eliften sonra gelen illet harfini (yā) hemze olarak imla etmiştir. A nüshasında olduğu gibi *-r-Am* ve *-r-Um* biçimindeki geniş zaman 1. teklik kişi çekimini çoğu kez *-r-In* biçiminde yazma eğilimi de gösteren müstensihin, eseri döneminin diline yaklaştırmak üzere aldığı inisiyatifler, ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi metninin kendi tarihi için olduğu kadar Türkçenin tarihi için de incelenmeye değerdir.

3.1.1.8. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Kemankeş 218 (S)

Yaprak/Satır: 108/17

Ebatlar: 267x165-196x138

Hat: Harekeli

Cilt: Vişne rengi yumuşak meşin cilt. Cildin kapak içi taraklı olarak tanımlanan ebrûlu kağıtla kaplıdır.

Mühür: Vaḳafe hāẕā'l-kitābe es-Seyyid ʿAbdü'l-Ḳādir eş-şehīr bi-Emīr Ḥāce el-Üsküdarī bi-Cāmiʿ-i Vālide Sulṭān el-ʿAtīḳ fī'l-Üsküdar sānehu'llāhu Teʿālā ʿani'l-ekdār. Sene: 1135/1722-3

Kayıtlar:

Vakıf: Bu ḥaḳīr ve faḳīr ve pür-taḳṣīr es-Seyyid el-Hāc ʿAbdülḳādir el-maʿrūf bi-Emīr Ḫāce Kemânkeş, bu kitāb-ı müsteṭābı mülkümden iḫrāc idüp Üsküdar'da vāḳiʿ Vālide-i ʿAtīḳ Cāmiʿ-i Şerīfine şol şarṭla vaḳf eyledüm ki ṭalebe-i ʿulūmdan her kime iḳtiżā ider ise rehn-i ḳavī ve yaḫud kefīl-i melī ile virilüp tā kırā'ati tamām olınca ḥıfẓ idüp nişān içün kāğıdın bükmeye ve cildin sökmeye ve uşaḳ eline virmeye ve tebdīl ve taġyīr itmeye. Eger şarṭların birinüñ ḫilāfı ẓuhūr iderse taẓmīn oluna. "Fe men beddelehū baʿde mā semiʿahū fe innemā iṯmühū ʿalā'llezīne yübeddilūn" nazm-ı kerīmi feḥvāsınca āṯim olmayalar.

Başı:

İy ʿazīz şefīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ kim bu ben faḳīr-i miskīn ve mütezellil-i müstekīn, hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-ahzān ki Hācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'yin.

Sonu:

Lā cerem ol daḫı ṭurduġı yirden çıḳar. Afāḳ-ı arżda ve şehrlerde tavāf …

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada metnin yarısından fazlası eksiktir.

(Başta) Gazâlî'den alıntılar; Ashâb-ı Kehf adları; iki hadis bulunmaktadır. (Sonda) "Üç cüz' noḳṣān vardır. Şöyle maʿlūm ola ki ziyāde değüldür" notunun yanında "Bunı söyleyen yaban söylemiş ve daḫı ziyāde ḳalmışdır" notu, miras hukuku ile ilgili notlar ve Bâkî'nin Muhibbî'ye ait "gibi" redifli gazelinin tahmisi vardır.

Kitabı vakfeden es-Seyyid ʿAbdü'l-Ḳādir Efendi, Vālide-i ʿAtīḳ müderrisi iken 1151/1738-9 yılında vefat etmiştir. 1135/1722-3 yılında elindeki kitapları Üsküdar'daki Vālide-i ʿAtīḳ Cāmiʿi'ne vakfetmiştir. Kütüphanelerde vakıf şartları arasında genellikle kitapların bulunduğu yerden çıkarılmaması bulunmasına rağmen ʿAbdülḳādir Efendi vakfiyesinde rehn-i ḳavī veya kefīl-i melī bulunmak şartıyla kitapların ödünç verilebileceğini kaydetmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla şartlar, eğer alınan kitap geri gelmez ya da istenmeyen bir durum ortaya çıkarsa zararın tazminine yöneliktir. Bu husus, Türk kütüphanecilik sistemlerinin gelişim aşamaları açısından önemli sayılabilir.

ʿAbdülḳādir Efendi'nin vakfettiği kitaplardan oluşan Emir Hoca Kemankeş Kütüphanesi, tekkelerin kapatılmasından sonra Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ne devredilmiştir. II. Abdülhamid zamanında Devr-i Ḥāmid Fihristleri kapsamında Emir Hoca Kemankeş Kütüphanesi Defteri hazırlanmıştır. Bu defterde 698 nüshanın kaydı bulunmaktadır.[393] Bu defterde Tercüme-i ʿAvārifü'l-Maʿārif adıyla kaydedilen eserin

[393] Sibel Kavaklı Kundakçı, "Emir Hoca Kemankeş Kütüphanesi Defteri" (I. Uluslararası Gelenekten Geleceğe Bilgi ve Belge Yönetimi Sempozyumu, İstanbul: İdeal Kültür yayıncılık, 2022), 115.

mütercimin adının yazılacağı satır boş bırakılmış, nüsha hakkında "āḫiri nāḳıṣ" notu düşülmüştür.[394]

3.1.1.9. Staatsbibliothek zu Berlin Ms.or.oct.2904

Yaprak/Satır: 488/21

Ebatlar: 250x170-178x175.

Hat: Rika

Cilt: Batı tarzında yapılmış bir cilddir. Türk cildi değildir. Ampir süsleme üslubundadır.

Başı:

İy ʿazīz ṣaḳīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn ve müteẕellil-i müstekīn, hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Hācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'yin.

Sonu:

Cebrā'īl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlâm itdüginüñ fāºidesi oldu ki tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i arażīn anuñ-çün istiġfār eyleyeler.

Açıklamalar:

209a sayfasından itibaren yazı değişmektedir. Baş kısımda başlıklar ve Arapça sözler mavi mürekkeple yazılmıştır. Bölüm başları çoğu defa sonradan yazılmak için boş bırakılmış ama yazılmamıştır.

[394] *Defter-i Kütübhâne-i Emîr Hâce Kemânkeş* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, ts.), 15.

(Başta) 3Recep 1276 (26 Ocak 1860) tarihi, üstünde 600 birim ile alındığına dair bir not vardır.

(Sonda) Almanca şu not vardır: "488 yaprak; 1a, 208 a-b, 488b boş sayfalar sayfa sayısına dâhil değildir."[395] 20.02.1976 Koll

3.1.1.10. The British Library Or. 1140.

Yaprak/Satır: 565/13

Ebatlar: 250x170-178x175.

Hat: Harekeli Nesih

Mühür: 1a Müze mührü

Başı:

İy ʿazīz şaḳīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn ve müteẕellil-i müstekīn, hāyim-i ʿatşān, el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Hācī Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'yin.

Açıklamalar:

Söz başları, ayet ve hadis metinleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müzeden satın alarak incelediğimiz kısımlar Bursa nüshasıyla benzerlik göstermektedir. Tarihine dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. Müzeden satın aldığımız bölüm 2026 yılı itibarıyla baştan 217 yapraktır.

Sonuç olarak ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin tespit edebildiğimiz on nüshası üzerindeki izler onun, kaleme alındıktan sonra Anadolu'da devlet adamları, yerel siyasi figürler, farklı tarikat mensupları, büyük koleksiyonerler ve kitap severler arasında tanınan

[395] Notun çevirisi için Prof. Dr. Mustafa Necati Barış ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa Erkal'a müteşekkirim.

bir eser olduğunu göstermektedir. Bu demek oluyor ki eser, mütercimiden bağımsız hâlde Sühreverdī'nin karizması ve Türk tasavvufuna etkisinin gölgesinde olmakla birlikte farklı kesimlerce ilgi görmüştür.[396] Tasavvuf klasiklerinden sayılan metnin çevirisinin çeşitli dönemlerde muhtelif tarikat çevrelerinin ilgi alanına girmiş olması, Türkçe literatürün ilmî ve kültürel işlevleri ve aktarımı açısından önemlidir.

3.2.Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi'nin müellif hattıyla yazılmış bir nüshası elde olmadığından metin mevcut nüshalardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Metin hazırlanırken metnin tarih taşıyan en eski nüshası olması, müstensihinin Bigavî'nin diğer eserinin de en eski nüshasının müstensihi bulunması, Eski Türkiye Türkçesinin karakteristik imla özelliklerini yansıtması nedenleriyle B nüshası esas alınmış, yukarıda sözü edilen özelliklerinden dolayı A, K, H nüshalarında bulunan farklar aparatta gösterilmiştir. Dolayısıyla hazırlanan metnin imlası, B nüshasının imlasını yansıtmaktadır.

- Esas alınan B nüshasında bir sorunla karşılaşıldığında sırasıyla A, K, H nüshalarına ve gerekli durumlarda R, İ nüshalarına başvurulmuştur. Söz gelimi "velīkin ḳulları anı idrāk idüp müşāhede idemezler" cümlesinde K nüshasından alınan müşāhede kelimesi B nüshasında tecellī olarak yazılmıştır. Kaynak metinde ise bu cümle "**ve lākin lā yubṣırūne**" şeklindedir. Bu cümlenin tercümesi için daha uygun olduğu düşünülen müşāhede kelimesi metne K nüshasından alınmıştır. Kaynak metnin açık delaleti olmadıkça B nüshasının metni yazılmış, diğer nüshalarda bulunan farklar sayfa altında gösterilmiştir.
- Hazırlanan metinde esas alınan B nüshasının sayfa numaraları (120a) şeklinde yazılmıştır.

[396] Taradığımız kadarıyla bu eseri elinde bulunduran meraklılar, aynı zamanda kaynak metni ve Şir'atü'l-İslām'ı da temin etmişlerdir. Bu konu ayrıca değerlendirilebilir.

- “Ödünç Alma” başlığı altında örneklerine yer verdiklerimiz ile mütercimin kendi eklediği aynı özellikteki cümleler dışında Arapça ve Farsça sözler, koyu/bold yazılmıştır.
- Arapça sözlerde okunuşta iskata uğrayan uzun ünlüler uzun yazılmıştır: ilā’l-ġad.
- Ayetlerin Kur’an’daki yerleri, metinde ilk geçtiği yerde dipnotta verilmiştir.
- Metinde noktalama işaretleri kullanılmıştır. Noktalama işaretleri konusunda erek metin yanında kaynak metne de başvurulmuştur.
- Arapça cem‘-i mükesser ve ism-i faillerde zaid eliften sonra gelen hemze-i müctelibeler metinde bazen hemze bazen yâ harfi ile yazılmıştır. Bu konuda B nüshasının müstensihinin tercihleri metne olduğu gibi aktarılmıştır. Nüshalardaki değişimler fark olarak gösterilmemiştir.
- Eski Türkiye Türkçesinde, son harfi kapalı te yerine kullanılan zaid he veya med harflerinden yâ olan kelimelere belirtme eki geldiğinde kelime ile ek arasında y yerine hemze kaynaştırması kullanılabilmektedir. B nüshasının müstensihinin bu konudaki tercihleri metne aktarılmış, diğer nüshalardaki farklılıklar nüsha farkı olarak gösterilmemiştir.

3.3. Metin

(1b)**Hāẕā Kitābu ʿAvārifü'l-Maʿārif Terceme**

El-Ḥamdü li'llāhi'llezī aṭlaʿa şumūse'l-maʿārifi ve'l-ḥaḳāyıḳı bi-meziyyeti ḫaşayışı iḥsānihī fī-ḳulūbi'l-ʿārifīn ve enzeʿa kü'üse zülāli'l-ʿavārifi ve'd-daḳāyıḳı bi-leṭā'ifi imtinānihī li-cumhūri'l-muḳarrabīn ve'ştafāhüm beyne'l-ʿālemīne[397] **ḫumāten li-memleketi'd-dīn ve kümāten li-maʿreketi'l-yaḳīn ve efraġa ʿaleyhim sicāle'l-maḥabbeti fe şārū**[398] **vālihīne fī-beydā'i'l-iştiyāḳi müteʿaṭṭışīne ve müstehzīne ġümme aḫracehüm min-ḍīḳi's-seddi'l-beşerī ve südfeti'ṭ-ṭabīʿiyyi'l-ʿunşurī ilā-ʿarşati mecmaʿi'l-envāri ve'l-eżvā' ve evḳafehüm ʿalā-bisāṭi'inbisāṭi ve'l-īnāsi ve'l-ālā' ġümme eclesehüm ʿalā-serīri müşāhedeti'ẕ-ẕāti ve'l-esmā' ve aṭlaḳahüm fī-beydā'i'l-müsāmerati ve'l-mübāseṭati bi-envāʿi't-telaṭṭufi ve'r-rıżā' ve enceme min-sırri serāyirihim necme'l-ışṭıfā' ve aṭlaʿa ʿaleyhim şemse's-saʿādeti ve'l-ictibā' fe subḥāne'llezī'mtele'e bevāṭıne'l-muḥibbīn min-mevāhibi ḳurbihī ve ünsihī ve'ncelā merātī żamāyirihim bi-envāri tecelliyyāti subuḥāti vechihī fe şārat nüfūsühüm seyyāraten fī-menāzili ḫidmetihī** (2a) **ve ervāḥuhüm ṭayyāraten fī-feżā'i şevḳihī ve ḳurbihī lā tülhīhim ticāretün ve lā beyʿun ʿan-ẕikrihī ve şükrihī ġümme'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü ʿalā'l-ḥażreti'n-nebeviyyeti Muḥammedin ellezī lāḥat şafaḥātü ẕerrāti'l-vücūdi min-ḫaḳīḳatihī ve ʿalā-eḫāyiri ʿitratihī ve ẕeḫāyiri ʿaşīretihī min-evlādihī ve aşḥābihī ve aḥfādihī ve enṣārihī ve aʿżā'ihī mā-neşera'ṣ-ṣubḥu fī-beydā'i'l-ufuḳi rāyātihī ve evżaḥa'l-ḥaḳḳu fī-ṭarīḳı'n-naẓari āyātihī.** Ammā baʿdu, ey ʿazīz şaḳīḳlerüm[399] ve ṭaleb-i ʿirfānda refīḳlerüm, şöyle bilüñ ki bu ben faḳīr-i miskīn ve

[397] beyne'l-ʿālemīne: min-beyni'l-ʿālemīne A, K, İ, R, H
[398] ṣārū: ṣā'ū A; ve İ, R
[399] ṣaḳīḳlerüm: ṣefīḳlerüm K, İ, R, H

müteẕellil-i müstekīn, hāyim-i ʿaṭşān, el-müteferrid bi'l-aḥzān ki Ḥācī Aḥmed Bin Seydī[400] el-Biġavī'yin. Evḳātden bir vaḳtde künc-i ḫumūlde muḫtefī olup[401] dururdum. Aḫlān-ı[402] ṭarīḳatüñ aḫlaşından ve ḫullān-ı şerīʿatüñ aşdaḳından baʿżısı ben faḳīr-i bī-nevāya gelüp eyitdiler: Senden iltimās iderüz ki şeyḫu şuyūhi'l-İslām, ḥuccetu'llāhi ʿalā'l-enām, mecmaʿu'l-ʿavāṭıfi ve'l-ʿavārif, menbaʿu'l-leṭā'ifi ve'l-maʿārif, mübeyyinü menāhici'ṭ-ṭarīḳa, mümehhidü ḳavāʿidi'l-ḥaḳīḳa, Cüneydü ʿaṣrihī ve Ruveymü dehrihī, baḥru'l-maʿānī ve Ebū Yezīdi'ş-şānī, Ebū Naṣr ʿÖmeri'bni Muḥammedi'bni ʿAbdi'llāhi'bni Muḥammedi'bni ʿAbdi'llāhi'bni Saʿīdi'bni'l-Ḥasani'bni'l-Ḳāsımi Bin Naṣr Bin el-Ḳāsım Bin Muḥammed Bin Ebī Bekr eṣ-Ṣıddīḳ el-Ḳureyşī Ṣāḥibü'l-ġār, ṣıhru'n-Nebiyyi'l-Muḫtār ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem ʿadede remli'l-ḳıfār ki **Kitāb-ı ʿAvārifü'l-Maʿārif** te'līf eyleyüp durur, ol kitābı ʿArabī libāsından çıḳarup Türkī kisvesine derc eyleyesin. Ben ẕelīl-i (2b) faḳīr ve bī-nevā-yı ḥaḳīr eyitdüm: Ey ʿazīz şaḳīḳlerüm[403], şöyle bilüñ ki erbāb-ı ḳulūba ve ülü'l-elbāba maḫfī degüldür ki şāfī-ter-i kelimāt ve vāfī-ter-i nükāt ki ʿulūm-ı ṣūfiyyede taṣnīf olınmışdur, ol **Kitāb-ı ʿAvārif**'dür. Belki ḥaḳīḳatde ṣūfīlerüñ kitāblarınuñ ümmü'l-kitābıdur ve muṣanniflerinüñ faṣl-ı ḫiṭābıdur[404]; mübeyyin-i menāhic-i sülūk-i ṭarīḳat ve muẓhir-i ādāb-ı şerīʿat ve mübdi'-i ḥaḳāyık-ı ḥaḳīḳatdür. Belki cāmiʿ-terīn-i taṣnīf ve nāfiʿ-terīn-i te'līf ki sülūk-i meslek-i necātda ve ʿubūr-ı maʿber-i derecātda ve ʿurūc-ı maʿāric-i ceẕebātda ve vülūc-ı medāric-i ḳurubātda ve vaṣf-ı ʿibārāt-ı ḥaḳāyıḳ-ı ʿavārifde ve keşf-i işārāt-ı daḳāyıḳ-ı maʿārifde ki te'līf ü taṣnīf olınmışdur, ol **Kitāb-ı ʿAvārif**'dür. Ve ḥaḳīḳatde mecmaʿu'l-baḥreyn ki ʿilm-i beyān ve ʿilm-i ʿıyāndur ve merace'l-baḥreyn ki

[400] Seydī: Seyyid A, H
[401] olup: -A
[402] aḫlān: iḫvān A; aḫdān K, İ, R, H
[403] şaḳīḳlerüm: şefīḳlerüm K, İ, R, H
[404] faṣl-ı ḫiṭāb: faṣlu'l-ḫiṭāb A

keşf ü burhāndur, ol kitābdur. Ve daḫı ol kitāb telvīn meslekinüñ sāliklerinüñ enīsidür ve temkīn meskeninüñ sāliklerinüñ[405] celīsidür. Ve anuñ kelimātınuñ her bir kelimesinüñ taḥtında[406] yenābīʿ-i ḥikem-i maʿānī mündericdür ve mefātīḥ-i dürec-i maʿālīyi anuñ her ʿibārātı mutażammındur. Niteki anuñ şānında bu iki beyt dinmişdür:

Kitābün ḥaze külle'l-faẓli fīhi

Ve ḥallāhü bi-envāʿi'l-maʿārifi

İẕā cemiʿa'l-mevāhibe fīhi cemmen

Fe sümmiye baʿde ẕālike bi'l-ʿavārifi[407]

(3a) Ve daḫı ol kitāb bir kiṭab durur ʿaẓīmü'ş-şān, refīʿu'l-mekān; ṣubḥ-ı saʿādet anuñ meşārıḳından ṭāliʿ ve rūḥ-ı kerāmāt anuñ mefātiḥinden sāṭıʿ. Müştemildür ḥaḳāyıḳ-ı rabbāniyyeyi; muḥtevīdür esrār-ı ilāhiyyeyi; cāmiʿdür fevā'id-i şerīfeyi; ḥāvīdür ferā'id-i nefīseyi; fārıḳdur ehl-i ışṭıfā-yıla ehl-i ṭuġyānı; mümeyyizdür ehl-i ḍalāl-ile ehl-i ʿirfānı. Şarḳ'da ve Ġarb'da meşāhīr-i ʿulemā ḳatında maḳbūl, ʿAcem'de ve ʿArab'da cemāhīr-i ʿurefā ḳatında menḳūl; ālem-i ilāhīye vāṣıl olmaḳ isteyene ḳavāʿid-i kāfī, maʿārif-i rabbāniyyeye ekbād-ı mültehib olana mevārid-i şāfī, zaḫāyir-i ʿulūma muḳtenī olan kimseye maʿārif-i vāfī; ehl-i saʿādet mele'-i aʿlāya taḳarrub kesb itmege vesīle ve ehl-i ʿavārif maʿārif-i rabbāniyyeye vāṣıl olmaġa ẕerīʿa. İmdi benüm ol ḳadar biḍāʿatüm yoḳdur ki bu emr-i ʿaẓīme iḳdām eyleyüp bu ḫatb-ı celīle iḳbāl eyleyüp anuñ maḳāṣıd-ı ʿaliyyesini ve meṭālib-i seniyyesini ve ʿibārāt-i şāyiḳasını ve işārāt-ı fāyiḳasını kemā-yenbaġī idrāk

[405] sāliklerinüñ: sākinlerinüñ A, K, İ, R, H
[406] taḥtında: taḫtında A
[407] *Bir kitap ki içindeki faziletler onu benzerlerinden ayrıştırdı/(Yazarı) Onu türlü marifetlerle süsledi/Onda Allah vergisi kabiliyetleri topladı da/Sonra onu Avârif diye adlandırdı.*

idüp ḥalleyleyübilem. Siyyemā ʿavāyıḳ-ı rūzigāriyye ve şevāġıl-ı dünyāviyye içinde maġmūrın **heyhāte en yeṣṭāde ʿanākibü'l-efkāri bi-luʿābihinne ʿanḳā'e't-taḫḳīḳ**[408]**.**

Men kucā ve īn per ü īn bālāz kucā

Men ki taʿẓīm u iclāl ez-kucā[409]

Mā li't-türābi ve rabbi'l-erbāb. Ben ḳandan bu emr-i ʿasīre iḳdām eylemek ḳandan, didüm. Ve daḫı anuñ esrārına meded-i fehm-ile ve ʿaded-i fikret-ile (3b) muṭṭaliʿ olınmaz. Ve daḫı ol deryā-yı dürer-fişānuñ ʿubābında sibāḥat ve ol vādi'-i eymen-nişānuñ şāṭı'ında siyāḥat mücerred kuvvet-ile zūr-ı pāzū-yıla ḥāṣıl olmaz. Belki beẕl-i mechūd-ıla ve ṣarf-ı cidd-ile ve taṣfiye-i bāṭın-ıla ve ʿināyet-i Allāh-ıla ve meşāyıḫuñ himmetiyle ḥāṣıl ola, didüm. Lā cerem teḥassürden ʿacz ü inkisār ruḫsārını yemīnden ḥasret-i zekiyyeye ḳodum ve nār-ı telehhün-ile muḥteriḳ olmış sīnede āhlar ve vāhlar eyleyüp eyitdüm ki: Bu devlet-i ʿuẓmāya ve bu mertebe-i ʿulyāya yitişmege çāre ne ola, didüm.[410] Bu emrde bürheten mine'd-dehr bāḳī ḳaldum. Muḳaddimen ricli ve mu'aḫḫıran bu emrüñ şānı müteʿassir belki müteʿaẕẕir olduġı-çün bundan soñra evḳātden bir vaḳtde nāgāh ben faḳīrüñ ḫavāṭırından bir ḫāṭır ve nevāẓırından bir nāẓır elḥān-ı laṭīfe ve naġamāt-ı ṭayyibe-yile nihādumda[411] nidā idüp eyitdi ki: **el-Emru iẕā lem yüdrak küllühū lem yütrak küllühū.**[412] İmdi sen iḥcām merḳadından mütenebbih olup iḳdām tereddüdinden ḫalāṣ ol. Mebāẕā ki Melik-i ʿAllām'uñ nefeḫātından bir nefḫa ve Vāhib-i merāmuñ feyeżātından bir feyża ol kitābuñ ḥaḳāyıḳınuñ te'vīlinde iġtiyāż ve iḳtināṣ şebekesini saña ilhām eyleye ve ol kitābuñ esrārına muṭṭaliʿ olmaġa saña bir vesīle ifhām eyleye ve saña bir vech-ile ḳuvvet ü ḳudret

[408] *Fikir örümceklerinin oyunlarıyla hakikat ankasını avlaması ne kadar uzak.*
[409] Ben nerde, bu kanat ve yükseklik nerde? Ben kim ta'zîm ve iclâl kim?
[410] ve daḫı anuñ esrārına … didüm: -A, -K, -H
[411] nihādumda: benüm nihādumda A; nihādında K, İ, R
[412] *Bir iş bütünüyle idrak edilemezse de tümüyle terk edilmez.*

iʿṭā eyleye ki ol kitābı ʿArabī lisānından çıḳarup Türkī kisvesine derc eyleyesin. Tā ki ʿArab dilinde rācil ve ḳāṣır (4a) olan ṣādıḳ ṭālibler ol kitāba naẓar idüp ḥaẓlarına ve maḳṣūdlarına muṭṭaliʿ olup saña ḫayr duʿālar ideler. Sen daḫı anlaruñ ṣāliḥ duʿālarınuñ berekātında ʿāriflerüñ maḳāmātınuñ biḥārınuñ eṭrāfından bir ḳaṭre[413] iġtirāf idüp ve kāmillerüñ kemālātınuñ envārınuñ āṩārından bir ẕerre iḫtilās idüp saʿādāt-ı ebediyyeye ve kerāmāt-ı sermediyyeye vāṣıl olasın. Ben faḳīr daḫı ḳalbümüñ ṣımāḫını ol hātif-i laṭīfe ve münādī-i şerīfe ġāyet-i şevḳ ve nihāyet-i raġbet-ile ışġā eyleyüp ol ḥādīnüñ kelāmını ḳabūl eyleyüp baʿde'l-istiḫāre ol kitābı terceme eylemege iḳdām eyledüm. **Fe iẕā ʿazemte fe tevekkel ʿalā'llāh**[414] ḳuvvetini iḳdām[415] sāḳına ḳodum, **ve men yaʿteṣım bi'llāh**[416] bāzūsını **kūnū enṣāra'llāh**[417] eline üleşdürdüm ve daḫı şöyle şarṭ eyledüm ki istiṭāʿatüm miḳdārı anuñ elfāẕ-ı dürer-fişānınuñ nemaṭ ve ḳāʿidesi üzerine terceme eyleyem egerçi ki elfāẕ-ı şāyiḳasınuñ ḥalāveti Türkī dilinde olmaḳ muḥāldur. Zīrā ki kelām-ı ʿArabīnüñ ḥalāvetine ve melāḥatine ve feṣāḥatine hīçbir kelām beñzeyimez. Siyyemā ḳuṭbu'l-esrār ve medāru raḥyi'l-ebrār eṣ-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn kelāmı ki ol fütūḥāt-ı ġaybiyyedür; meftūḥāt-ı fikriyye degildür ve daḫı ol müsāmerāt-ı sırriyyedür; vehbiyye[418] degildür. Ben faḳīr daḫı anuñ diliyle taʿbīr eyledüm. Tā ki her kimse ḥavṣalası ve istiʿdādı ḳadar anuñ maʿānīsini fehm eyleye.[419] (4b) Meger ki bir yirde ki[420] anuñ kelāmını lafẓen bi-lafẓin taʿbīr itmek müşkil ola lā cerem ol yirde anuñ kelāmını muʾaḫḫaran ve muḳaddemen taʿbīr eyledüm. Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿavni ve Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ

[413] bir ḳatre: -K
[414] *Karar verince de Allah'a güven.* Âl-i İmrân 3/159.
[415] iḳdām: iḳdām eyledüm K
[416] *Her kim Allah'a bağlanırsa.* Âl-i İmrân 3/101.
[417] *Allah'ın yardımcıları olun.* Saff 37/14.
[418] vehbiyye: münāsebāt-ı vehbiyye A, K, H
[419] ben faḳīr daḫı … fehm eyleye: -A, -K
[420] meger ki bir yirde ki: lā cirem ben faḳīr daḫı A, H

şefāʿatı ve meşāyıḫuñ himemi istiʿānetiyle, siyyemā üstāẕī ve senedī ve mesnedī fī-ūlāʾī ve uḫrāʾī Muḥyīʾl-milleti veʾd-dīn Ḫalīfeʾnüñ himmetiyle ol kitābı ʿArabī-i faṣīḥ lisānından çıḳarup Türkī-i melīḥ kisvesine derc eyledüm. Ve ol kitāb içinde olan āyātı **Tefsīr-i Kebīr**'den ve **Keşşāf**'dan ve **Tefsīr-i Ḳāḍī**'den ve **Tefsīr-i Teysīr**'den ve **Tefsīr-i Ḳāşānī**'den ve **Kevāşī**'den ve **Teʾvīlāt-ı Necmiyye**'den ve **Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī**'den ve **Maʿālim**'den ve **ʿUyūnu't-Tefāsīr**'den ve daḫı sāʾir tefāsīrden naḳl eyleyüp tefsīr eyledüm. Ve daḫı ol kitāb içinde olan eḥādīsi daḫı eḥādīṣ şerḥlerinden naḳl eyleyüp teʾvīl eyledüm. Meşelā **Meşābīḥ** şerḥleri ve **Meşārıḳ** şerḥleri ve **Müslim** ve **Buḫārī** şerḥleri gibi. Ve daḫı ol kitāb içinde ey nice ḥaḳāyıḳ-ı meşāyıḫ ve daḳāyıḳ-ı ʿurefā ve eḥādīṣ-i ṣaḥīḥa ve ḥikāyāt-ı melīḥa ve mübkiye naḳl eyleyüp taḥrīr eyledim ki ol kitāb bunlardan ḫālīdür. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinden muḥaddā olan oldur ki bunı ḥayyiz-i ḳabūlde īḳāʿ eyleyüp ben faḳīri kendinüñ ʿāşıḳlarından ve ʿāriflerinden eyleyüvire. **Ve en yüfriġa ʿaleyye sicāle fażlihī ve yeʾḫuẕenī bihī ʿannī ve yemünne ʿaleyye bi-cūdihī ve ifḍālihī** (5a) **ve en yüdīme ʿaleyye tecelliyāti cemālihī ve celālihī bi-mennihī ve luṭfihī.**[421]

Ve lākin le-ʿamrī bu kitābdan hīç kimse maḥẓūẓ olmaz illā ülūʾl-elbāb maḥẓūẓ olurlar ki anlaruñ şāmil ṣıdḳları ve kāmil ʿışḳları ve ḳarīḥa-i ẕekiyye ve nefs-i zekiyyeleri ve binye-i[422] ṣāliḥa ve niyyet-i ḫāliṣa ve ṣāfiyeleri ola. Ve bu kitābdan şol kimse istifāde eylemez ki anuñ himmeti ḫalāyıḳı şikār itmek ola mażmūnātınuñ şebekesiyle ve meknūnınuñ[423] faḫḫı-yıla. Zīrā ki bu kitāb teẕkiredür **li-men**[424] **şāʾeʾtteḫaẕe ilā-rabbihī**

[421] *Benim üzerime lütuf kovalarını boşaltıp onunla beni benden alsın; cömertliğiyle ve fazlıyla beni nimetlendirsin; nimetiyle ve ihsanıyla cemalinin ve celalinin tecellileri bende baki olsun diye.*
[422] binye-i: beyyine-yi K, H
[423] meknūnınuñ: meknūnātınuñ A, K, İ
[424] li-men: fe men A

sebīlen. İllā ennī lem eddeʿi fīhi'l-ʿişmete ʿani's-sehvi ve'l-ġalaṭ.[425] Zīrā ki insān nisyāndan ve ḫaṭādan ḫālī degüldür. **Fe raḥima'llāhu'mra'en ṭavā ẕeyle'l-iʿtirāż ve seleke mesleke't-tecāvüzi ve'l-iġmāż.**

Ve daḫı bu kitāba inṣāf ve ʿināyet naẓarıyla naẓar iden ʿazīzlerüñ keremlerinden mütevaḳḳaʿ oldur ki bu kitābuñ seḳāmetlerine[426] muṭṭaliʿ olduḳları vaḳt ben faḳīrüñ ẕellātına ḫasenātlarınuñ sütūrını irḫā idüp **inne'l-ḥasenāti yüẕhibne's-seyyi'āt**[427] āyātını benüm ẕellātum ve ḫaṭāyām üzerine oḳuyup bu kitābuñ ḫalelini ve sehv ü ġalaṭını ḥüsn-i ẓann-ıla ve ḫulūṣ-ı ṭaviyyet-ile ḳalemleri ṭarafıyla[428] ıṣlāḥ idüp taṣḥīḥ ideler. Tā ki fī'd-dünyā ve'l-āḫira müṣāb u me'cūr olalar. **Fe hā ene ẕālike'l-ʿabdü'l-ḳāṣıru'l-faḳīr**[429] **eşraʿu fī'l-ġavṣi fī-ẕālike'l-baḥri'l-ʿamīḳi'l-ḫaṭīr ve esteşfiʿu li-men naẓara fīhi en yeẕküranī fī-ṣāliḥi duʿā'ihī ve lā yensānī fī-fāyiḥi ḫālātihī.** [430]

İmdi (5b) ey ʿazīz şaḳīḳlerüm[431] şöyle bilüñ ki **eş-şeyḫu'l-ferdü'r-rāsiḫ ve'ṭ-ṭavdü'ş-şāmiḫ cāmiʿu'l-cevāmiʿ ve berzaḫu'l-berāziḫ maʿdinü'r-rumūz ve maḫzenü'l-künūz seyyidü'ṭ-ṭā'ifeti bi'l-ittifāḳ ve senedü'ṭ-ṭavā'ifi fī'l-āfāḳ elleẕī ḳīle fī-vaṣfi kemālātihi'l-lāyıḳati ve medḥi maḳāmātihi'l-fāyiḳati ve li'llāhi derru'l-ḳā'il:**

Ān mükemmil ki der-ḫışāl-i kemāl

Miẕl-i o nīst der-cihān mevcūd

---

[425] *Rabbine bir yol bulmak isteyenlere (tezkiredir). Yoksa bu kitapta ben hatadan ve yanlışlıktan masum olduğumu iddia etmiyorum.*
[426] seḳāmetlerine: seḳāmetine A, K, R, H
[427] *Muhakkak ki iyilikler, kötülükleri giderir.* Hûd 11/114.
[428] ṭarafıyla: -A
[429] el-faḳīr: -A
[430] *İşte ben bu kusurlu ve fakir kulum. Şu derin ve tehlikeli denize dalıyor, bunu görenlerden beni hayırdualarında anmalarını ve iyi hâllerinde unutmamalarını diliyorum.*
[431] şaḳīḳlerüm: şefīḳlerüm K, İ, R

Ve ān muḥaḳḳiḳ ki der-beyān-ı sülūk

Miṡl-i o hest der-zamān mefḳūd

Ḳuṭb-i vaḳt ān ki ber vey est imrūz

ʿĀlem-i kevn-rā medār-ı vücūd

Vāṣıf-ı vāḳıʿāt-ı rāh-ı sülūk

Kāşif-i vāridāt-ı vecd ü vücūd

Dāfiʿ-i maʿḍalāt-ı ehl-i vuṣūl

Rāfiʿ-i müşkilāt-ı keşf-i şuhūd

Müteḥaḳḳıḳ be-ittibāʿ-ı rasūl

Müteḫallıḳ be-ḫulḳ-ı rabb-i vedūd

Her çi güyed der-kemālāteş

Nīst kes-rā der-ān mecāl-i cüḥūd

yaʿnī eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ravveḥaʾllāhu rūḥahū ve edāme ʿaleynā fütūḥahū ʿ**Avārif**'üñ evvelinde eydür: **el-Ḥamdü liʾllāhi'l-ʿaẓīmi şānuhū el-ḳaviyyi sulṭānuhū eẕ-ẓāhiri iḥsānuhū el-bāhiri ḥüccetühū ve burhānuhū.** Yaʿnī cemīʿ-i ḥāmidīnüñ ḥamdi maḫṣūṣdur ve ṣābitdür Allāh Teʿālā ḥażretine kim ʿaẓīmdür anuñ şānı; ḳavīdür sultānı; ẓāhirdür iḥsānı; bāhirdür ḥucceti ve burhānı. Ve daḫı ol pādişāh bir pādişāh durur kim muḥtecibdür ṣıfāt-ı celāl-ile; müteferriddür ṣıfāt-ı (6a) kemāl-ile; müteredīdür bi'l-ʿaẓameti fī'l-ābād ve'l-āzāl. **Lā yüṣavviruhū vehmün ve ḫayāl ve lā yaḥṣuruhū ḥaddün ve miṣāl.** ʿİzzet-i dāyim-i sermedī anuñdur. Mülk-i ḳāyim-i deymūmī anuñdur. Ve daḫı ol pādişāh bir ḳudret ṣāḥibidür ki mümteniʿdür anuñ ḳudretini ḥaḳīḳat-ıla idrāk itmek. Ve daḫı muttaṣıfdur ṣıfāt-ı celāl-ile ki muḥāldür ol ṣıfātı kemā-yenbaġī vaṣf idüp taṣavvur itmek, cemīʿ-i kāʾināt lisān-ı ḳāl ve lisān-ı ḥāl-ile şehādet idüp iʿtirāf iderler ki ol, Ṣāniʿ-i Mübdiʿdür ve ṣafaḥāt-ı ẕerrāt-ı vücūddan āşikāredür ki ol, Ḫālıḳ-ı Muḫteriʿdür. Ve daḫı ol pādişāh-ı ḥaḳīḳī insānuñ aḳlına ʿacz-ile ve noḳṣān-ıla nişān urdı ve efṣaḥ-ı fuṣaḥānuñ faṣīḥ dillerini ilzām eyledi kendünüñ ṣıfātını beyān itmek meydānında. Ve anuñ cemālinüñ envār-ı pertevi anı fehm itmek ḳuşlarınuñ ḳanadlarını iḥrāḳ eyledi ve anı tevehhüm itmek yollarını ḳuvvet-i vehmiyye üzerine baġladı teʿazzüzen ve celālen ve başīretüñ başarını ıṭrāḳ eyledi taʿẓīmen ve iclālen. Ḥattā anuñ heybeti saṭvesinden ceberūt feżāsında mecāl bulmadı ki anuñ ṣıfātından birisini idrāk eyleye. Lā cerem başar kelīl olup gine ʿavdet eyledi. Ve ʿaḳl anuñ kibriyāsını ḥaḳīḳat-ıla bilmege yol bulmayup gine rucūʿ eyledi. Ve ol pādişāh eger kendi luṭf idüp taʿrīf itmeseydi kāʾinātdan bir kimse anı bilmeyeydi ve cemīʿ-i ʿuḳalānuñ ʿaḳlı anuñ maʿrifet deryāsında bir ḳatrenüñ maʿrifetine müteʿallıḳ olmayup vālih ü ḥayrān olaydı. Ve ol pādişāh şol (6b) pādişāhdur ki elṭāf-ı ʿināyetinden ḳullarından baʿżısını ışṭıfā idüp anlaruñ ḳalblerine kendünüñ maʿrifeti

kisvelerini giydirüp sāʾir ḳullarından anları ḫaṣāyıṣ-ı iḥsān-ıla taḫṣīṣ eyledi. Lā cerem anlaruñ żamāyiri daḫı mevāhib-i üns-ile memluvve oldı. Ve göñülleri āyīnesini daḫı nūr-ı ḳuds-ıla mecluvve oldı. Ve daḫı ol göñüller emdād-ı ḳudsiyyeʾi ḳabūl itmek-içün müheyyā oldılar. Ve envār-ı ʿulviyye vārid olmaġ-ıçün müsteʿid oldılar. Ve daḫı enfās-ı ʿaṭıradan ezkār-ıla cālisler dutundılar. Ve daḫı żāhirleri ve bāṭınları üzerine cārisler dikindiler. Ve beşeriyyet żulümātı içinde ʿilm-i yaḳīn odlarını yaḳup ṭabīʿat-ı beşeriyye ẓulümātından ḫalāṣ olup lezzāt-ı dünyāviyyeyi istiḥḳār idüp andan iʿrāż itdiler. Ve nefsüñ hevāsı maṣāyidinden ve aña tābiʿ olmaḳ zencīrlerinden ḫalāṣ olup ḫavf-ıla recā merkebine binüp Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olup himmetlerini ʿālī dutup melekūt bisāṭını döşendiler. Ve himmetleri boyunlarını uzadup maʿālī ṭaleb idüp dāʾim teraḳḳī itdiler. Ve cemāl-i ṣamediyyet āfitābı envārını müşāhede itmege başīretleri gözlerini açup dāyim envār-ı ilāhiyye tecellīsi içinde müstaġraḳ oldılar. Ve anlaruñ cismleri arażī; ḳalbleri semāvīdür, eşbāḥları ferşī; ervāḥları ʿarşīdür. Ve nefsleri Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḫıdmeti menāzilinde seyyāredür. Ve anuñ ḳurbı feżāsında anlaruñ rūḥları ṭayyāredür. ʿUbūdiyyetde meẕhebleri (7a) meşhūr; aḳṭār-ı arżda ʿalemleri manṣūr. Anlaruñ aḥvāline vāḳıf olmayanlar eydürler ki: Anlaruñ gibi kimse bu ʿālemde şimdiki zamānda yoḳdur. Ḥāl budur ki her zamān ve her ʿaṣr anlardan ḫālī degüldür. Eved, ḥālleri sāmī ve ʿālī olduġı-çün anları idrāk idemezler. Ve menzilleri ve maḳāmları ʿālī ve refīʿ olduġı-çün ekṣer-i nās anları bilmezler. Ve anlar egerçi ki cismleriyle ḫalāyıḳa iḫtilāṭ iderler ve lākin ḳalbleri Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemāli müṭālaʿasında müstaġraḳ olup rūḥları Allāh Teʿālā ḥażretinüñ[432] ʿarşı cevānibin ṭavāf ider. Ve giceler tā ṣabāḥ olınca Allāh Teʿālāʾnuñ ḫıdmeti niʿmetleriyle mütenaʿʿimlerdür. Ve ıssı günlerde gice olınca sāʾimīn olup Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭalebi ve şevḳi lezzetleriyle

[432] cemāli … ḥażretinüñ: -K

müteleẕẕiẕlerdür. Leẕẕāt-ı dünyāviyyeyi virüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmı tilāveti ḥalāvetin aldılar. Şehevāt-ı nefsiyyeyi virüp Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet itmek leẕẕetin aldılar. Bişr-i vicdān yüzlerinüñ ṣafaḥātından āşikāre, naḍāra-i ʿirfān sırları üzerine ziyāde. Hīçbir ʿaṣr ve bir zamān anlardan ḫālī degüldür. Muḥammed Muṣṭafā'ya -ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām'a- ẓāhirde ve bāṭında mütābaʿat-ı tāmmeleri olduġı-çün Ḥaḳ Teʿālā anlara ḫalāyıḳı kendü ḥażretine daʿvet itmek mertebesini inʿām eyledi. Ve cemīʿ-i müttaḳīlere anları muḳtedā eyledi (7b) ve anlaruñ āṯārını ve berekātını cemīʿ-i ḫalāyıḳa neşr eyleyüp inʿām eyledi ve anlaruñ envārını cemīʿ-i āfāḳda iʿlān eyleyüp iẓhār eyledi. Ve anlara kim ki iḳtidā eyleyüp iʿtiḳād eylese aña dāreynde hidāyet virdi. Ve kim ki anlara inkār idüp anlardan iʿrāż eylese anı dāreynde ḫūr u ẕelīl eyledi.

Ve şükr ol pādişāh ḥażretine ki kendü ḥażretinüñ berekātın aḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣına inʿām eyleyüp anlaruñ vāsıṭasıyla sāʾir ḳulları üzerine daḫı inʿām eyledi. Ve ṣalavāt ol Ḥabīb üzerine olsun ki anuñ rūḥı rābıṭadur kelimāt-ı ezeliyye ʿayn-ı cemʿden maḳām-ı tafṣīle çıkmaġa ve anuñ ḳalbi vāsıṭadur Ḳurʾān u Furḳān, Ümmü'l-Kitāb'dan maḥall-i tenzīle nāzil olmaġa. Ve daḫı anuñ āli üzerine ve aṣḥābı ve enṣārı üzerine olsun.

Ammā Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd idüp Ḥabīb'e ve anuñ āline ṣalavāt itdükden ṣoñra ey ʿazīz ṣaḳīḳlerüm ve ṭaleb-i ʿirfānda refīklerüm şöyle bilüñ ki ḳutbu devāʾiri'l-evliyāʾ ve'l-aṣfiyāʾ, mütemmimü ʿurveti şerīʿat ve muẓhiru rāyāti ṭarīḳat ve nāṣıbu aʿlāmi ḥaḳīḳat eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī eskenehuʾllāhu ḫaṭāyıra ḳudsihī ve menāẓıra ünsihī eydür: ʿAzīz ḳarındaşlarum, şöyle bilüñ ki Ḥaḳ Teʿālā ıṣṭıfā itdügi ḳavme benüm be-ġāyet maḥabbetüm olduġı-çün diledüm ki anlara bir kitāb armaġan eyleyem ki ol kitāb içinde anlaruñ aḥvālinüñ şerefini ve anlaruñ (8a) ṭarīḳlerinüñ ṣıḥḥatini

Ḳurʾān-ıla ve ḥadīṯ-ile iṯbāt eyleyüp[433] beyān eyleyem. Ol kitābda bāblar teʾlīf eyleyüp ol bāblarda ḥaḳāyıḳ-ı ʿurefāyı ve daḳāyıḳ-ı fużalāyı ve ādāb-ı küberāyı Ḳurʾān-ıla ve ḥadīṯ-ile beyān eyleyem tā ki ol kavmüñ iʿtiḳād idüp ʿamel itdüklerinüñ ṣıḥḥati āşikāre ola. Zīrā ki şimdiki zamānda ẓāhirde kendüleri anlara beñzedüp ḥālleri anlaruñ aḥvāline muḫālif olıcı çoḳ oldı. Ve anlaruñ ziyyi ve kisvesi içine girüp ʿamelleri anlaruñ aʿmāline muḫālif olıcı daḫı[434] çoḳ oldı. Ḥattā şöyle oldı ki[435] bunlaruñ gibi kimseyi görenler bunlara inkār idüp cemīʿ-i ehluʾllāha sūʾ-i ẓan idüp ve ṭaʿn idüp eyitdiler ki: Cemīʿisinüñ ḥāṣılı hemān işbu resm ü ṣūretdür. Ve maḳṣūdları hemān ṣūfīlıḳ dādın[436] daḳınmaḳdur, didiler. Lā cerem ben daḫı bir kitāb teʾlīf eyledüm ve ol kitāb içinde anlaruñ aḥvālinüñ şerefini ve ṭarīḳlerinüñ ṣıḥḥatini Kitāb-ıla ve sünnet-ile beyān eyleyüp iṯbāt eyledüm. Ve ẓāhirde kendüleri anlara beñzedüp ḥaḳīḳatda anlardan olmayan ṭāʾifeyi daḫı temyīz eyleyüp beyān eyledüm. Bundan benüm maḳṣūdum oldur kim ehl-i taṣavvufuñ sevādı çoḳ ola anlaruñ ṭarīḳlarına nisbet idüp[437] ḥāllerine işāret itmek-ile tā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā beni daḫı ol ḳavmden eyleye. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur: **Men keṯṯera sevāde ḳavmin fe hüve minhüm.**

Allāh Teʿālā ḥażretinden dilerin ki bunda benüm (8b) niyyetümi niyyet-i ṣaḥīḥa eyleyüp nefsüñ hevācisinden ve ehvāsından pāk eyleye. Ve ey ʿazīz ḳarındaşlarum, şöyle bilüñ ki her nesne ki ben söyleyüp dururın ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden baña minaḥ u ʿaṭāyādur. Ve ʿaṭālaruñ ulusı ʿ**Avārifü'l-Maʿārif**'dür. Ve bu kitāb altmış üç bāb üzerine tertīb eyledüm teyemmünen ve teberrüken.

10 El-Bābu'l-evvel: Fī-menşeʾi ʿulūmi'ṣ-ṣūfiyye

[433] eyleyüp: idüp A, K, R, H
[434] daḫı: -K
[435] ki: -A
[436] dādın: adına A; adın K, R, H
[437] idüp: idem A

30 El-Bābu’s-sānī: Fī-teḥaṣṣuṣi’ṣ-ṣūfiyyeti bi-ḥüsni’l-istimāʿ

48 El-Bābu’sāliṣ: Fī-beyāni fażīleti ʿilmi’ṣ-ṣūfiyyeti ve’l-işāreti ilā-enmūẕecin minhā

70 El-Bābu’r-rābiʿ: Fī-şerḥi ḥāli’ṣ-ṣūfiyyeti veʾḫtilāfi ṭarīḳihim

81 El-Bābu’l-ḫāmis: Fī-ẕikri māhiyyeti’t-taṣavvuf[438]

87 El-Bābu’s-sādis: Fī-ẕikri tesmiyetihim bi-hāẕā’l-ism

93 El-Bābu’s-sābiʿ: Fī-ẕikri’l-mutaṣavvıf ve’l-müteşebbih

103 El-Bābu’s-sāmin: Fī-ẕikri’l-melāmetiyyi ve şerḥi ḥālihī

110 El-Bābu’t-tāsiʿ: Fī-ẕikri meniʾntemā ilā’ṣ-ṣūfiyyeti ve leyse minhüm

115 El-Bābu’l-ʿāşir: Fī-ẕikri rütbetihi’l-meşīḫati

126 El-Bābu’l-ḥādiye ʿaşar: Fī-şerḥi ḥāli’l-ḫādimi ve men yeteşebbehü bihī

129 El-Bābu’s-sāniye ʿaşar: Fī-şerḥi ḫırḳati’l-meşāyıḫi’ṣ-ṣūfiyyeti

144 El-Bābu’sāliṣe ʿaşar: Fī- fażīleti sükkāni’r-rubuṭ

(9a)

148 El-Bābu’r-rābiʿa ʿaşar: Fī-müşāhebeti ehli’r-ribāṭi bi-ehli’ṣ-ṣuffeti

151 El-Bābu’l-ḫāmise ʿaşar: Fī-ḫaṣāyıṣi ehli’r-ribāṭi fīmā-yeteʿāhedūnehū beynehüm

158 El-Bābu’s-sādise ʿaşar: Fīʾḫtilāfi ḥāli’l-meşīḫi fī[439]**’s-seferi ve’l-maḳām**

169 El-Bābu’s-sābiʿa ʿaşar: Fīmā-yaḫtācü’l-müsāfiru ileyhi mine’l-ferāʾiżi ve’l-feżāʾil

[438] et-taṣavvuf: eṣ-ṣūfiyye A, H

[439] el-meşīḫi fī: el-meşāyıḫi bi A, K, R, H

174 El-Bābu’s-sāmine ʿaşar: Fī’l-ḳudūmi mine’s-seferi ve duḫūli’r-ribāṭi ve’l-edebi fīhi

180 El-Bābu’t-tāsiʿa ʿaşar: Fī-ḥāli’ş-şūfiyyi’l-müteseyyib

185 El-Bābu’l-ʿışrūn: Fī-ḥāli men ye’külü ʿani’l-fütūḥ

193 El-bābu’l-ḥādī ve’l-ʿışrūn: Fī-şerḥi ḥāli’l-mütecerridi mine’ş-şūfiyyeti ve’l-müteʾehhil

202 Bābu’s-sānī ve’l-ʿışrūn: Fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi ḳabūlen ve īsāran

215 El-Bābu’s-sālisü ve’l-ʿışrūn: Fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi redden ve inkāran

218 El-Bābu’r-rābiʿu ve’l-ʿışrūn: Fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi teraffuʿan veʾstiġnāʾen

223 El-Bābu’l-ḫāmisü ve’l-ʿışrūn: Fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi teʾeddüben veʾʿtināʾen

230 El-Bābu’s-sādisü ve’l-ʿışrūn: Fī-ḫāṣṣıyyeti’l-erbaʿīniyyetiʾlletī yeteʿāhedühāʾş-şūfiyye

236 El-Bābu’s-sābiʿu ve’l-ʿışrūn: Fī-ẕikri fütūḥi’l-erbaʿīniyyeti

245 El-Bābu’s-sāminü ve’l-ʿışrūn: Fī-keyfiyyeti’d-duḫūli fī’l-erbaʿīniyyeti

250 El-Bābu’t-tāsiʿu ve’l-ʿışrūn: Fī-ẕikri aḫlāḳi’ş-şūfiyyeti ve şerḥi’l-ḫulḳ

264 El-Bābu’s-selāsūn: Fī-ẕikri tefāṣīli’l-aḫlāḳ

(9a)

296 El-Bābu’l-ḥādī ve’selāsūn: Fī’l-edebi ve mekānihī mine’t-taṣavvuf

302 El-Bābu’s-sānī ve’selāsūn: Fī’l-ādābi’l-ḥażreti’l-ilāhiyyeti li-ehli’l-ḳurb

307 El-Bābu’s-sālisü ve’selāsūn: Fī-ādābi’ṭ-ṭahāreti ve muḳaddimātihā

310 El-Bābu’r-rābiʿu ve’selāsūn: Fī-ādābi’l-vuḍūʿi ve esrārihī

312 El-Bābu’l-ḫāmisü ve’selāsūn: Fī-ādābi ehli’l-ḫuşūşi ve’ş-şūfiyyeti fīhi

315 El-Bābu’s-sādidü ve’selāsūn: Fī-faẓīleti’ş-şalāti ve kiberi şānihā

326 El-Bābu’s-sābiʿu ve’selāsūn: Fī-vaşfi şalāti ehli’l-ḳurb

336 El-Bābu’s-sāminü ve’selāsūn: Fī-zikri ādābi’ş-şalāti ve esrārihā

341 El-Bābu’t-tāsiʿu ve’selāsūn: Fī-fażli’ş-şavm

343 El-Bābu’l-erbaʿūn: Fī-aḥvāli’ş-şūfiyyeti fī’ş-şavmi ve’l-ifṭār

346 El-Bābu’l-ḥādī ve’l-erbaʿūn: Fī-ādābi’ş-şavmi ve mehāmmihī

349 El-Bābu’s-sānī ve’l-erbaʿūn: Fī-zikri’ṭ-ṭaʿāmi ve mā-fīhi mine’l-maşlaḥati ve’l-mefsedeti

353 El-Bābu’s-sālisü ve’l-erbaʿūn: Fī-ādābi’l-ekl

358 El-Bābu’r-rābiʿ ve’l-erbaʿūn: Fī-l-libāsi ve niyyātihim ve maḳāşıdihim fīhi

365 El-Bābu’l-ḫāmisü ve’l-erbaʿūn: Fī-zikri fażli ḳıyāmi’l-leyl

375 El-Bābu’s-sādisü ve’l-erbaʿūn: Fī’l-esbābi’l-muʿīneti ʿalā-ḳıyāmi’l-leyl

379 El-Bābu’s-sābiʿu ve’l-erbaʿūn: Fī-edebi zikri’l-intibāhi mine’n-nevmi ve’l-ʿameli bi’l-leyl

(10a)

383 El-Bābu’s-sāminü ve’l-erbaʿūn: Fī-taḳsīmi ḳıyāmi’l-leyl

387 El-Bābu't-tāsiʿu ve'l-erbaʿūn: Fī'stiḳbāli'n-nehāri ve'l-edebi fīhi

395 El-Bābu'l-ḫamsūn: Fī-ẕikri'l-ʿameli fī-cemīʿi'n-nehāri ve tevzīʿi'l-evḳāt

401 El-Bābu'l-ḥādī ve'l-ḫamsūn: Fī-edebi'l-mürīd meʿa'ş-şeyḫ

411 El-Bābu'ş-şānī ve'l-ḫamsūn: Fīmā-yaʿtemidü'ş-şeyḫu meʿa'l-aṣḥābi fī't-telāmiẕeti

415 El-Bābu'ş-şāliş ü ve'l-ḫamsūn: Fī-ḥaḳīḳati'ş-şoḥbeti ve mā-fīhā mine'l-ḫayri ve'ş-şerri

423 El-Bābu'r-rābiʿu ve'l-ḫamsūn: Fī-edā'i ḥuḳūḳi'ş-şoḥbeti ve'l-uḫuvveti fī'llāh

428 El-Bābu'l-ḫāmisü ve'l-ḫamsūn: Fī-ādābi'ş-şoḥbeti ve'l-uḫuvveti

432 El-Bābu's-sādisü ve'l-ḫamsūn: Fī-maʿrifeti'l-insāni nefsehū ve mükāşefāti'ş-şūfiyyeti min-ẕālike

447 El-Bābu's-sābiʿu ve'l-ḫamsūn: Fī-maʿrifeti'l-ḫavāṭıri ve tafṣīlihā

453 El-Bābu'ş-şāminü ve'l-ḫamsūn: Fī-şerḥi'l-ḥāli ve'l-maḳāmi ve'l-farḳi beynehümā

457 El-Bābu't-tāsiʿu ve'l-ḫamsūn: Fī'l-işāreti ilā'l-maḳāmāti ʿalā'l-iḫtiṣār

464 El-Bābu's-sittūn: Fī-ẕikri işārāti'l-meşāyıḫi fī'l-maḳāmāti ʿalā't-tertīb

477 El-Bābu'l-ḥādī ve's-sittūn: Fī-ẕikri'l-aḥvāli ve şerḥihā

494 El-Bābu'ş-şānī ve's-sittūn: Fī-şerḥi kelimātin müşīratin ilā-baʿżi'l-aḥvāli min-ıṣṭılāḥi'ş-şūfiyyeti

503 El-Bābu’s-sālisü ve’s-sittūn: Fī-zikri şey’in mine’l-bidāyāti ve’n-nihāyāt

Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿavniyle bu bābları taḥrīr eyledüm ve bu bāblarda ehl-i taṣavvufuñ baʿżı ʿulūmını ve aḥvāllerini ve maḳāmlarını ve ādāblarını ve aḫlāḳlarını ve mevācidlerinüñ ġarāʾibini ve maʿrifetlerinüñ ḥaḳāʾıḳını ve tevḥīdlerini ve daḳīḳ işāretlerini ve laṭīf ışṭılāḥlarını ve şerīf ḥikāyetlerini beyān eyledüm. Ḥālbudur ki anlaruñ cemīʿ-i ʿulūmı (10b) ʿulūm-ı ẕevḳiyye[440] ve ʿulūm-ı ʿirfāniyye ve ʿulūm-ı vicdāniyyedür; kemā-yenbaġī lisān-ı kāl-ile anı taḥḳīḳ itmekden ʿaḳl ve fehm ḳāṣırdur. Zīrā ki ol, ʿulūm-ı mevāhib-i rabbāniyye ve mefātīḥ-i ḥaḳḳāniyyedür ki Ḥaḳ Subḥanehū ve Teʿālā anlaruñ ṣāfī sırlarına ve ḫāliṣ żamīrlerine inzāl eyleyüp durur. Lā cerem anlar daḫı ol ʿulūma ve ol aḥvāle ve ol maḳāmāta işāret eylediler tā ki anları işiden kimsenüñ göñline şevḳ ve ẕevḳ ḥāṣıl olup mā-sivāʾllāhdan münḳaṭıʿ olup Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih ola. Ammā bu ḳadar vardur ki şimdiki vaḳitde anlaruñ daḳīḳ ʿilmlerinüñ ekṣeri münderis olup resimlerinüñ ḥaḳāyıḳı münṭamis olup durur. Niteki Seyyidüʾṭ-ṭāʾife Cüneyd-i Baġdādī ḳaddeseʾllāhu sırrahū eydür: Niçe yıldan berü bizüm ʿilmümüzüñ döşegi dürülüp durur. Biz anuñ kenārında söylerüz. İmdi şöyle bilgil ki Şeyḫ Cüneyd bu sözi kendü zamānında didi. Ḥālbudur ki ol zamān ʿulemāʾ-i selef ʿaṣrına ve tābiʿīn zamānına yaḳın-ıdı. Bizüm ḥālümüz ne ola ki bizüm zamānumuz anlardan ıraḳ oldı ve zāhid ʿālimler ve kāmil ʿārifler daḫı az ḳaldı. İmdi ey ʿazīz ḳarındaşlarum, şöyle bilüñ ki Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn bu sözi söyledi Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī ve ehl-i ṭabaḳāt zamānına zamānı yaḳın iken. İmdi bizüm ḥālimüz nʾola ki bizüm zamānumuz anlaruñ zamānından ıraḳ olan zamāndan daḫı ıraḳ oldı ve zāhid (11a) ʿālimlerden ve kāmil ʿāriflerden ve ṣādıḳ ʿāşıḳlardan ve ṣāfī ṣūfīlerden nām u nişān belürmez oldı. Belki şimdiki zamānda taṣavvufuñ meşāhidi ve maʿāhidi muʿaṭṭal ve

[440] ẕevḳiyye: ẕevḳiyyedür A, H

maṣādırı ve mevādiri mesdūd; diyārı ve merāsimi[441] münderis; maʿālim ve aṭlāli münṭamis oldı. Ḥattā yaḳın oldı ki taṣavvufuñ aṣlı zāʾil olup mürtefiʿ ola. Bundandur ki ehl-i taṣavvufuñ ʿuṣṣāḳı külbe-i aḥzānda muʿtekif olup taṣavvufuñ aṭlāli ve ʿurefānuñ nişānı münderis olduġı-çün maḥzūn olup aġlarlar ve ṣūfīlerüñ aḥvāli ve ʿāriflerüñ efʿāli[442] münʿakis olduġı-çün teʾessüf idüp tażarruʿ iderler. Lā cerem zamān böyle murūr eyleyüp taṣavvufdan aṣlā nişān ḳalmayup anuñ cemīʿ-i eşeri münderis olsa gerek[443] neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālikeʾz-zamān ve ehlihī.

Ve Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevveraʾllāhu żarīḥahū[444] eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinden dilerin ki bu kitābı ḥayyiz-i ḳabūlde īḳāʿ eyleye. **Vaʾllāhu'l-meʾmūlü en yüḳābile cühde'l-muḳilli bi-ḥüsni ḳabūlin ve hüve'l-münʿimü bi't-tevfīḳi ve'l-mürşidü ilā-sevāʾi'ṭ-ṭarīḳi ve bi'l-icābeti ḥaḳīḳ.**[445]

[441] merāsimi: ismi İ, R
[442] efʿāli: aḥvāli A, K, H
[443] gerek: gerekdür İ, R
[444] nevveraʾllāhu żarīḥahū: -A
[445] ve hüve niʿmeʾr-refīḳ +İ, +R

el-Bābu'l-evvel: Fī-ẕikri menşe'i ʿulūmi'ş-şūfiyyeti

Yaʿnī, evvelki bāb, şūfīlerüñ ʿilmlerinüñ[446] menşe'i beyānındadur.

İmdi ey ʿazīz ḳarındaşlarum, şöyle bilüñ ki eş-Şeyḫu'l-ferdü'r-rāsiḫ ve't-ṭavdu'ş-şāmiḫ, mürşidü ehli (11b)'ṭ-ṭarīḳa ve mürebbī erbābi'l-ḥaḳīḳa, baḥru'l-esrār ve ḫayru'l-ebrār yaʿnī[447] eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ravveḥa'llāhu rūḥahū bi-ravāyiḥi nesāyimi ḳudsihī eydür: Bize ḫaber virdi Şeyḫu'l-İslām Ebū'n-Necīb ʿAbdülḳāhir Bin ʿAbdillāh Bin Muḥammed es-Sühreverdī sene sittīn ve ḫamsümi'e yılınuñ şevvāl ayında kendü lafẓından imlā eyleyüp eyitdi: Bize ḫaber virdi eş-Şerīf Nūrulhüdā Ebū Ṭālib el-Ḥüseyn Bin Muḥammed ez-Zeynebī; ol eydür, bize ḫaber virdi Kerīme Bint Muḥammed Bin Aḥmed Bin Muḥammed el-Merveziyye el-mücāvere bi-Mekke ḥarresehā'llāhu Teʿālā; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū'l-Heyṣem Bin Muḥammed Bin el-Mekkī el-Küşmeyhenī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdillāh Muḥammed Bin Yūsuf el-Firebrī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdillāh Muḥammed Bin İsmāʿīl el-Buḫārī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū Küreyb[448]; ol ḫaber virdi Ebū Üsāme'den; ol ḫaber virdi Büreyde'den; Büreyde ḫaber virdi Ebū Bürde'den; ol ḫaber virdi Ebū Mūsā Eşʿarī'den ki ol evvel Ḥabeş'e hicret eyledi, andan Medīne'ye hicret eyledi, şerrafehā'llāh, Ḥażret-i Nebī'den üçyüz altmış ḥadīṯ rivāyet eyledi, birisi budur ki eyitdi, Ḥażret-i nübüvvet ve kemāl-i risālet, emīn-i vaḥy-i rabbānī ve mūṣıl-i kitāb-ı āsumānī ve mübelliġ-i menşūr-ı subḥānī, (12a) ḫoca-i enbiyā, maẓharu'ẕ-ẕāt ve'l-esmā, Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām eyitdi: **İnnemā meṯelī ve meṯelü mā-beʿaṯeniya'llāhu bihī ke-meṯeli racülin etā ḳavmen fe ḳāle yā ḳavmi**

[446] ʿilmlerinüñ: ʿamellerinüñ A
[447] yaʿnī: aʿnī A, R
[448] Ebū Küreyb: Ebū Kerīm A, -R

innī raʾeytü'l-ceyşe bi-ʿayneyye ve innī ene'n-nezīru'l-ʿüryānu fe'n-necā'n-necā fe eṭāʿahū ṭā'ifetün min-ḳavmihī fe edlecū fe'nṭalaḳū ʿalā-mehelihim fe necev ve kezzebet minhüm ṭā'ifetün fe aşbaḥū mekānehüm fe ṣabbeḥahümü'l-ceyşü fe ehlekehüm ve'ctāḥahüm. Ḥadīsüñ maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmi ḥabībihī ve daḳīḳati maḳāli rasūlihī, Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ʿadede remli'l-ḳıfār ve'l-ḥaṣā eydür: Ḥaḳīḳatde benüm ṣıfat-ı ʿacībüm ve meşel-i ġarībüm ve daḫı şol nesnenüñ ṣıfatı ve meşeli ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ-ıla beni ḫalāyıḳa rasūl[449] gönderdi ki ol evāmir ve nevāhīdür, şol kişi ṣıfatına ve meşeline beñzer ki ol bir ḳavme ʿuryān olup geldi eyitdi: Yā ḳavm, ġāfil olmañ ki ben iki gözüm-ile düşmān leşkerin gördüm. İmdi taḥḳīḳ ben size nezīr-i ʿuryānın. Benüm ṣıdḳuma ʿuryānlıġum delālet ider.

Zīrā ki ʿArabda ʿādet şöyledür ki bir ḳavm bir yirde oturup bir dīdebān ḳoyup ol dīdebāna eyitseler ki: Sen düşmān göricek gel bize ḫaber vir. Nāgāh ol dīdebān düşmān leşkerin görse ʿuryān olup başına ṭopraḳ (12b) saça saça feryād eyleyüp ḳavmine gelüp eydür ki: **Yā ḳavmi innī raʾeytü'l-ceyşe bi-ʿayneyye ve innī ene'n-nezīru'l-ʿuryān.** Zīrā ki[450] ʿuryān olduġı ya bundan ötüridür ki düşmān anı ṭutup nesi var-ısa alup ʿuryān itmiş ola ve yāḫūd bundan ötüri ola ki düşmān yaḳın gelmiş ola. Bundan ötüri yeynicek olayın diyü ʿuryān olur tā ḳavmine tez varup ḫaber vire tā ki ol ḳavm düşmān gelmedin ḥāżırlanup düşmāndan ḫalāṣ olalar.

Şeyḫ Fuḳāʿī **Meşābīḥ** şerḥinde eydür: Nezīr-i ʿuryān bir kişidür Ḫaşʿam ḳabīlesinden. Ẕū'l-ḫulayṣā güninde ʿAvf Bin ʿĀmir aña ḥamle eyleyüp anuñ ve ʿavratınuñ

[449] rasūl: -A, -K , -H
[450] ki: yaʿnī A, K

ellerin kesüp nesi varsa alup anı ʿuryān eyledi. Ol kişi ʿuryān olup ḳavmine gelüp ḫaber virüp eyitdi ki: **Yā ḳavmi innī raʾeytü'l-ceyşe bi-ʿayneyye ve innī ene'n-nezīru'l-ʿuryān.**

Ḥabīb-i Rabbü'l-ālemīn Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ilā-ebedi'l-ābidīn bunuñ-ıla ḍarb-ı meṯel eyleyüp eyitdi: Taḥḳīḳ benüm ṣıfatum ve meṯelüm ve daḫı şol nesnenüñ ṣıfatı ve meṯeli ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā beni anuñ-ıla ʿāleme rasūl gönderdi, şol kimse ṣıfatına ve meṯeline beñzer ki ol ʿuryān olup bir ḳavme gelüp eyitdi: Yā ḳavm, taḥḳīḳ ben iki gözümle düşmān leşkerin gördüm. İmdi işde ben size nezīr-i ʿuryānın (13a) iki gözüm ile gördüm, didi. Baña işāret eyledi ki her ne ki ḫaber virdi, ol muḥaḳḳaḳdur. Anda ẓan ve şek ve gümān yoḳdur. Ve daḫı ʿuryān olmaḳ delālet ider ki düşmān yaḳın gelmiş ve iş be-ġāyet düşvār olmışdur. İmdi ey ḳavm, düşmāndan ḳurtuluñ, ḳurtuluñ, diyü tekrār eyledi teʾkīd içün. Ol ḳavmden bir bölügi anı taṣdīḳ idüp gice içinde göçdiler. Yap yap gidüp düşmāndan ḫalāṣ oldılar. Ve ol ḳavmden bir ṭāʾife anı tekẕīb idüp yataḳlarında yatdılar. Lā cerem düşmān leşkeri ṣabāḥ vaḳtinde gelüp anları aṣılları ve kökleri bile ḳırup helāk eyledi.[451] Benüm ve benüm getürdügümüñ meṯeli daḫı buña beñzer.

Ve ey ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu teşbīh, teşbīh-i mürekkeb bi'l-mürekkebdür. Ḥattā eger bundan bir ḳayd fevt olsa teşbīh tamām olmaz. Ve daḫı şöyle ẓanneyleme ki bu ḥadīṯde iki temṯīl ola[452], bir temṯīl mebʿūṯ bir temṯīl mebʿūṯün bih ola. Belki bu hemān bir temṯīldür. **İnne Zeyden ve ʿAmran ḳā'imāni** ḳabīlindendür, **inne Zeyden ve ʿAmran ḳā'imün** ḳabīlinden degüldür. Vaʾllāhu aʿlem bi-esrārihī kelāmihī.

[451] imdi +A
[452] ola: ve bir R

Ve daḫı maḥrem-i **denā fe tedellā fe kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā**[453] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ilā yevmi'l-ḥaşri ve'l-cezā şöyle buyurur ki: **İnne meṣelī ve meṣelü mā-beʿaṣeniya'llāhu bihī mine'l-hüdā ve'l-ʿilmi ke-meṣeli** (13b) **ġayṣin eṣābe arżan fe kānet minhā ṭā'ifetün ṭayyibetün ḳabileti'l-mā'e ve enbeteti'l-kelā'e ve'ş-ʿuşbe'l-kīṣe minhā ve kānet minhā iḫāẕātün emseketi'l-mā'e fe nefeʿa'llāhu bihā'n-nāse fe şeribū minhā ve seḳav ve zeraʿū ve eṣābe minhā ṭā'ifetün uḫrā innemā hiye ḳīʿānu lā tümsikü mā'en ve lā tenbitü kelā'en fe ẕālike meṣelü men feḳuhe fī-dīni'llāhi ve nefeʿahu'llāhu bimā-beʿaṣeniya'llāhu bihī fe ʿalime ve ʿalleme ve meṣelü men lem yerfaʿ bi-ẕālike re'sen ve lem yaḳbel hüdā'llāhi'llezī ürsiltü bihī.** Ḥadīṣüñ maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, oldur ki sulṭānu'l-kevneyn, berzaḫu'l-ḥażreteyn, mir'ātü'ṭ-ṭarafeyn, mecellü'ş-şarḳayn ve'l-ġarbeyn, zübdetü'l-ʿālemeyn ve melce'ü'ṣ-ṣeḳaleyn Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ʿadede'r-remli ve'l-ḥaṣā eydür: Taḥḳīḳ şol nesnenüñ ṣıfatı ve meṣeli ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā beni anuñ-ıla ḫalāyıḳa rasūl gönderdi ki ol hidāyetdür ve ʿilmdür, şol yaġmura beñzer ki ol yaġmur ḥācet vaḳtinde ve ṣular az olduġı vaḳt yaġup yire yitişe. İmdi ol yirden bir pāre yir pāk ü laṭīf ve yumşaḳ olup ol yaġmur ṣuyını ḳabūl eyleyüp dürlü dürlü çoḳ otlar bitürür. Ve ol yirden bir ṭā'ife yir iḫāẕāt yaʿnī gölcükler olup ol yaġmur suyını imsāk ider. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ envāʿ-ı menāfiʿiyle ḫalāyıḳa intifāʿ itdürür. Meṣelā kendüler içerler (14a) ve davarların ṣuvarurlar ve daḫı ol ṣu-yıla yirler ṣuvarup ekinler ekerler.

Müslim, Buḫārī'de **iḫāẕāt** maḥalline **ecādib** vāḳiʿ olup durur. Ḳāḍī eydür: Rivāyet-i ṣaḥīḥa daḫı **ecādib**dür, dir[454]. İmdi ecādib cemʿ-i **ecdeb**dür. **Ecdeb**, şol yirdür ki anda ot

[453] En-Necm 53/9.
[454] dir: -A, -H

bitmeye. Ve ol yirden bir ṭāʾife yir ḳīʿān yaʿnī düz ve çoraḳlu yir olup ol ṣuyı ḳabūl eyleyüp otlar bitürmez. İmdi işte bu üç ḳıtʿa yir, üç ṭāʾifeye beñzer. Ammā ol yir ki ol yaġmur ṣuyını ḳabūl eyleyüp envāʿ-ıla otlar bitürür, şol kimseye beñzer ki ol, Allāh Teʿālāʾnuñ dīninde faḳīh ola. Yaʿnī elfāẓ-ı vecīzeden maʿānī-i keşīre istinbāṭ eyleyüp ʿālim-i rabbānī olup ʿilm-ile ʿamel eyleyüp ol ʿilmi ḫalāyıḳa taʿlīm eyleye. Ve şol yir ki iḫāẕāt olup ṣuyı imsāk idüp andan ḫalāyıḳ envāʿ-ıla intifāʿ ideler, şol kimseye beñzer ki ol ʿālim olup ʿilmiyle ʿamel itmeyüp ʿilmi ḫalāyıḳa taʿlīm eyleye. Ve şol yir ki ol yaġmur ṣuyını ḳabūl itmeye ve anda otlar daḫı bitmeye ve ḫalāyıḳ andan aṣlā intifāʿ itmeyeler, şol kimseye beñzer ki ol, ʿilm ögrenmeye ve ḫalāyıḳa ʿilm taʿlīm itmeye.

İmdi ey ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhiʾs-selām ʿilmi yaġmura ve ʿilm-ile intifāʿ ideni arż-ı ṭayyibe teşbīh eyledi ve ʿilm-ile intifāʿ itmeyeni arż-ı kīʿāna teşbīh (14b) eyledi. İmdi bu, teşbīhāt-ı müctemiʿadur. Buña teşbīh-i mufarraḳ dirler[455]. Eved, evlā budur ki bu teşbīh, teşbīh-i mürekkeb biʾl-mürekkebdür. Zīrā ki bu teşbīh, teşbīh-i vāḥiddür. Zīrā ki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhiʾs-selām gökden inen vaḥyi, nefʿi ẓāhir olan kimseye ve nefʿi ẓāhir olmayan kimseye teşbīh eyledi şol yaġmura ki gökden iner şol yire ki ol yaġmuruñ ol yirde nefʿi ẓāhir ola ve daḫı şol yire ki ol yaġmuruñ ol yirde nefʿi ẓāhir olmaya. İmdi Rasūl ʿaleyhiʾs-selām ʿilmi yaġmura teşbīh eyledi. Zīrā ki ʿilm-ile ḳalb-i meyyit ḥayāt bulur; ḳurı yirler yaġmur-ıla ḥayāt bulduḳlarınleyin.

Ve daḫı şöyle bilgil ki Ḥazret-i Nebī ʿaleyhiʾs-selām bunuñ-ıla ḍarb-ı meṣel itdüginden murād nihāyet-i tavżīḥdür ve ġāyet-i telvīḥdür. Zīrā ki ḍarb-ı meṣel ḫafīyi celīye teşbīh itmek-ile ḥāṣıl olur. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳāyıḳı kelāmi Rasūlihī ve daḳāyıḳı maḳāli

[455] imdi…dirler: -R

Ḥabībihī. **Allāhümme efriġ ʿaleynā sicāle esrāri nebiyyike'l-muṭahhari ve ḥabībike'l-münevveri vaʾḫşurnā fī-zümretihī ve edḫilnā taḥte livāʾi şefāʿatihī ve şalli ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī ve eḫāyiri ʿitratihī ve ẕeḫāyiri ʿaşīratihī.**

İmdi ey ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ġavṣu'l-aḳṭāb, el-müteḥallā bi's-süneni ve'l-ādāb, muḥyī's-sünneti, ḳāmiʿu'l-bidʿati, kehfü'l-ümmeti, ẓahru's-sünneti, faṣīḥu'l-lisān, melīḥu'l-beyān, cemālü'l-ʿurefāʾ, faḫru'l-üdebāʾ, āyetuʾllāhi fī'l-beyān ve't-tibyān (15a) raḥmetuʾllāhi Teʿālā fī külli mekān eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ravveḥaʾllāhu rūḥahū eydür: Şöyle bilgil ki ḫᵛace-i enbiyā, maẓharu'ẕ-ẕāt ve'l-esmāʾ, Ḥabīb[456] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām ilā-yevmi'l-faṣli ve'l-ḳażā, getürdügi nesneyi ki ol ʿilmdür ve hüdādur, ḳabūl itmegi Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aṣfā-yı ḳulūba ve ezkā-yı nüfūsa müyesser eyleyüp durur. İmdi ḳalbüñ ṣafāsınuñ tefāvüti ve nefsüñ tezkiyesinüñ tefāvüti fāʾidenüñ[457] ve nefʿüñ tefāvütinde ẓāhir olur. Pes ḳulūbdan baʿżısı arż-ı ṭayyibe meṣābesindedür ki ol yir kelā ve ʿuşb-ı keṣīr bitürür. İmdi anuñ gibi yir meṣelidür şol kimsenüñ[458] ki evvel ʿilm-ile kendüzi intifāʿ idüp hidāyet bula andan ṣoñra anuñ ʿilmi aña ṭarīḳ-ı ḳavīme hidāyet vire ki ol, Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām aḳvālinde ve efʿālinde ve aḥvālinde ve ādābında, ẓāhirinde ve bāṭınında mütābaʿat-ı tāmmedür. Ve daḫı ḳulūbdan baʿżısı iḫāẕāt meṣābesindedür. Yaʿnī göller gibidür ki anda ṣular cemʿ olup ḫalāyıḳ andan envāʿ-ı menāfiʿ intifāʿ[459] iderler. Pes ṣūfīlerden ve şeyḫlerden zāhid ʿulemānuñ nefsleri müzekkā olup ḳalbleri muṣaffā oldı. Lā cerem anlar daḫı mezīd

[456] Ḥabīb: -A
[457] fāʾidenüñ: fāʾidesinüñ A
[458] yir meṣelidür şol kimsenüñ: yirüñ meṣeli şol kimsenüñ meṣeline beñzer A, H
[459] intifāʿ: -R

fevāʾid-ile muḫtaṣ olup anlaruñ göñülleri iḫāẕāt[460] oldı; lā cerem anlardan ḫalāyıḳ envāʿ-ı menāfiʿ intifāʿ iderler.

Mesrūḳ raḍıyaʾllāhu ʿanh: (15b) Aṣḥāb-ı Raṣūl'i iḫāẕāt[461] gibi buldum. Zīrā anlaruñ göñülleri vāʿī-yidi. Yaʿnī ʿilm ve ḥikmet ḥıfẓ eyleyici-yidi. Lā cerem ol göñüller daḫı evʿiye-i ʿulūm oldı ṣafā-yı fühūm-ıla.

ʿAbdullāh Bin el-Ḥasan raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Ol vaḳt ki **ve teʿiyehā üẕünün vāʿiyetün**[462] āyeti nāzil oldı, Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām İmām ʿAlī'ye eyitdi: Yā ʿAlī, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden diledüm ki senüñ ḳulaġuñı vāʿī eyleye. Yaʿnī saña bir vech-ile ḳuvvet vire ki gereklü nesneʾi işidicek ḥıfẓ eyleyesin andan ṣoñra anı unutmayasın. İmām ʿAlī eyitdi: Ol vaḳtden berü işitdügüm nesneʾi unutmadum.

Āyetüñ maʿnāsı, vaʾllāhu aʿlem, dimek olur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Bizüm fiʿl-i ʿacībümüzi, yaʿnī ṭūfān-ı Nūḥ'uñ müʾminleri ḳurtarup kāfirleri ġarḳ itdügümüzüñ ʿibretlerini, şol ḳulaḳ ḥıfẓ ider ki vāʿī ola. Yaʿnī anuñ şānından ola gereklü nesneʾi ve vācib olan nesneʾi ḥıfẓ itmek. Anı teẕekkür idüp ve anda tefekkür idüp anuñ mūcebince ʿamel itmek-ile **üẕünün vāʿiyetün** didi tenkīr-ile buña işāret itmek-içün ki bu ṣıfatlu ḳulaḳ azdur. Eved, ḥāl budur ki ne ḳadar az-ısa daḫı cemm-i ġafīrüñ ḫalāṣına sebeb olur.

Ebū Bekr el-Vāsıṭī raḍıyaʾllāhu ʿanh[463] eydür: Ol ḳulaḳlar şol ḳulaḳlardur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinüñ esrārını[464] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā[465] ḥażretinden (16a)

[460] iḫāẕāt: icāẕeb A
[461] iḫāẕāt: icāẕeb A
[462] el-Hâkka 69/12.
[463] raḍıyaʾllāhu ʿanh: raḥimehuʾllāh R
[464] Haḳ…esrārını: -K
[465] Haḳ Subḥānehū ve Teʿālā: anuñ A, H

vāsıṭasız işidüp dururlar. Ve gine ancılayın Ebū Bekr el-Vāsıṭī eyitdi: Ol ḳulaḳlar şol ḳulaḳlardur ki[466] işitdikleri nesneʾi maʿdinlerinden işidüp ḥıfẓ eyleyicilerdür. Lā cerem müşāhede itdüklerinden ġayrınuñ kelāmı[467] ḳulaḳlarında yoḳdur. Ve anlaruñ ḳulaḳları müşāhede itdüklerinden ġayrınuñ kelāmından ḫālīdür. Andan ġayrıya[468] hīç ḳulaḳlarını ışġā itmezler.

İmdi ṭabāyıʿuñ ıżṭırābı degildür illā cehldendür[469]. İmdi ṣūfīlerüñ göñülleri vāʿīdür. Zīrā ki anlar dünyāda zāhid oldılar esās-ı taḳvāyı muḥkem itdüklerinden ṣoñra. Lā cerem taḳvā sebebiyle anlaruñ nefsleri müzekkā oldı ve zühdleri sebebiyle göñülleri ṣāfī oldı. Lā cerem anlar zühdi taḥḳīḳ itdükleri sebebiyle şevāġıl-ı dünyādan ḫalāṣ olup bāṭınlarınuñ mesāmmı açılup göñüllerinüñ ḳulaḳları işitdi.

İmdi şöyle bilgil ki ʿulemāʾ-i ehl-i tefsīr ve ʿulemāʾ-i ehl-i ḥadīṯ ve fuḳahāʾ-i İslām keṯṯeraʾllāhu emṯālehüm fīʾl-ʿālemīn, vaḳtā ki ʿilmi kitāb-ıla ve sünnet-ile iḥāṭa eyleyüp kitābdan ve sünnetden aḥkām-ı keṯīre istinbāṭ itdiler ve ḥavādiṯ-i müteceddidi nuṣūṣdan uṣūle reddeylediler lā cerem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażreti bunlaruñ sebebiyle dīni ḥıfẓ eyledi.

İmdi (16b) ʿulemāʾ-i tefsīr vech-i tefsīr ve ʿilm-i teʾvīl ve luġatda ʿArab-ı ʿarbānuñ meẕheblerini ve naḥvüñ ve taṣrīfüñ ġarāyibini ve ḳıṣṣalaruñ uṣūlini ve ḳırāʾatlaruñ vücūhınuñ iḫtilāfını[470] bilüp bunlarda kitāblar da taṣnīf itdiler. Lā cerem bunlaruñ sebebiyle ʿilmler[471] ümmet üzerine giñ olup āsān oldı.

[466] Ve … ḳulaḳlardur ki: -A
[467] kelāmı: -A
[468] ḫālīdür andan ġayrıya: -A
[469] illā cehldendür: -R
[470] vücūhınuñ iḫtilāfını: vücūhını ve iḫtilāfını H
[471] ʿilmler: ʿameller A

Ve ʿulemāʾ-i ehl-i ḥadīṯ daḫı ṣaḥiḥ-ile ḥısānuñ arasını temyīz eylediler. Rāvīleri bilüp esāmī-i ricāl żabṭ idüp cerḥ-ile ve taʿdīl-ile ḥükm itdiler ḥadīṯüñ ṣaḥīḥi saḳīminden mümeyyez ola. Lā cerem bunlaruñ sebebiyle ṭarīḳ-ı rivāyet ve ṭarīḳ-ı sened maʿlūm olup maḥfūẓ oldı. Sünnet daḫı ḫalelden maḥfūẓ oldı.

Ve fuḳahā[472] daḫı nuṣūṣdan aḥkām istinbāṭ itdiler ve mesāʾilde tefrīʿāt[473] itdiler, taʿlīl eyleyüp fürūʿı uṣūle reddeylediler ʿilel-i cevāmiʿa sebebiyle ve ḥavādiṯ istīʿāb eylediler ḥükm-i nuṣūṣ-ıla. Pes ʿilm-i fıḳhdan ve ʿilm-i aḥkāmdan ʿilm-i uṣūl-i fıḳh müteferriʿ oldı ve daḫı ʿilm-i ḫilāf müteferriʿ oldı. Ve ʿilm-i ḫilāfdan daḫı ʿilm-i cedel müteferriʿ oldı. Ve cümle-i ʿilm-i fıḳhdandur ʿilm-i ferāʾiż daḫı. Pes bundan lāzım geldi ʿilm-i ḥisāb ve ʿilm-i cebr ve ʿilm-i muḳābele. Pes şerīʿat bunlaruñ sebebiyle mütemehhed olup ḳuvvet buldı. Ve dīn-i Ḥanefī daḫı müstaḳīm oldı. Ve ʿilm-i nebevī-i Muṣṭafavī müteʾaṣṣıl[474] olup müteferriʿ oldı. Pes arāżī-i ḳulūb-ı ʿulemā kelā (17a) ve ʿuṣb-ı keṣīr bitürdi miyāh-ı ḥayāt ḳabūl itdükleri sebebiyle ki ol, miyāh-ı ʿilm ve miyāh-ı ḥikmetdür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Enzele mine's-semāʾi māʾen fe sālet evdiyetün bi-ḳaderihā veʾḥtemele's-seylü zebeden rābiyen.**[475] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥaḳ nesneye ve bāṭıl nesneye ḍarb-ı meṣel eyleyüp eyitdi: **Enzele mine's-semāʾi māʾen.** Yaʿnī, ol pādişāh şol pādişāhdur ki gökden yaʿnī bulutdan ve yāḫūd gök ṭarafından yaġmur indürdi derelere. Ol dereler daḫı miḳdārına göre aḳdı. Yaʿnī ol yaġmur ṣuyı büyük derede ol derenüñ miḳdārına göre aḳdı ve küçük derede daḫı ol derenüñ miḳdārına göre aḳdı. Daḫı[476] ol derenüñ seyli köpük getürdi ol köpük kendünüñ üzerine ʿālī olduġı ḥālde. Ammā ol köpük

[472] fuḳahā: fuṣaḥā H
[473] tefrīʿāt: taʿrīfāt H
[474] müteʾaṣṣıl: mütefāżıl A, muttaṣıl H
[475] er-Raʿd 13/17.
[476] daḫı: -A

tezcek ḳuruyup gider. Zīrā ki ol yaġmur ṣuyından ḥāṣıl olan seyl anı getürüp atar. Ol daḫı anda tezcek maḥv olup gider. Lā cerem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥaḳ nesneʾi ifādede ve s̱ābit olup durmaḳda yaġmura beñzetdi ki ol yaġmur gökden ine daḫı derelerde seyller olup ḥācet ve maṣlaḥat ḳadar aḳdı ḫalāyıḳ anuñ-ıla envāʿ-ı menāfiʿ intifāʿ ideler. İmdi ol yaġmur ṣuyınuñ baʿżısı menābiʿinde s̱ābit olup baʿżısı ʿurūḳ-ı arżda aḳup aḳar[477] bıñarlara varur ve ḳuyı bıñarlara varur[478] ve daḫı bürkelere varur. Ve bāṭıl nesnenüñ nefʿi olmayup tīz zāʾil olup (17b) gitmekde anı köpüge beñzetdi ki andan aṣlā fāʾide olmayup tezcek zāʾil olup gider.

İmām-ı Ḳutebī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh eydür: **Fe’ḫtemele’s-seylü zebeden rābiyen’**den murād ḍarb-ı meṣeldür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥaḳ nesne içün ve bāṭıl nesne içün ḍarb-ı meṣel eyleyüp eydür ki: Egerçi ki bāṭıl nesne ḥaḳ nesne üzerine ẓāhir olur baʿż-ı evḳātde eved sehil zamān içinde zāʾil olup maḥv olur ṣol köpük gibi ki ṣu üzerine çıḳar ve lākin sehil zamānda gine maḥv olup gider.

İbn ʿAbbās raḍıyaʾllāhu ʿanhumā eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā **Enzele mine’s-semāʾi māʾen** didüginden murād ʿilmdür. **Fe sālet evdiyetün bi-ḳaderihā** didüginden murād göñüllerdür.

Ebū Bekr-i Vāsıṭī raḍıyaʾllāhu ʿanh[479] eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir ṣāfī dür dānesini ḫalḳ eyledi ve aña ṣıfat-ı celāl-ile naẓar eyleyüp ol dür dānesi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden utanup derledi. Zīrā ki ḥayātda binye şarṭ degildür. Andan ṣoñra ol ṣu her

[477] aḳar: -A, -H
[478] ve ḳuyı bıñarlara varur: -A, -H
[479] raḍıyaʾllāhu ʿanh: raḥmetuʾllāhi ʿaleyh A, H, raḥimehuʾllāh R

gönüle aḳdı ol gönülüñ ḳābiliyyeti miḳdārı. İmdi gönüllerüñ ṣafāsı ol ṣu yitişdigi miḳdārı olur.

İbn ʿAṭā raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: **Enzele mine’s-semā’i mā’en** didigi ḍarb-ı meṣeldür ki Ḥaḳ Teʿālā anuñ-ıla ḳullarına ḍarb-ı meṣel eyledi. Yaʿnī vaḳtā ki seyl derelerde aḳsa ol derelerde necāset ḳalmaz; belki ol ṣu ol necāseti alup gider, ol dereleri pāk eyler hem-çünān (18a) şol nūr ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ezelde anı ḳullarına taḳsīm eyleyüp durur. İmdi vaḳtā ki ol nūr-ı ezelī ezelden aḳup gönüle vāṣıl olsa ol gönülde ġaflet-i ġarīziyye ve ẓulmet-i ṭabīʿiyye ve küdūrāt-ı nefsāniyye ḳalmaz. Pes ol gönül mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından pāk olup muṣaffā ve mücellā olup münevver olur. **Enzele mine’s-semā’i mā’en** didügi dimek olur ki ol nūr ki ezelde taḳsīm olup durur-ıdı, ezel göginden inüp gönüllere vāṣıl olur. **Fe sālet evdiyetün bi-ḳaderihā.** Yaʿnī ezelde ne ḳadar[480] ki ol gönüle ḳısm olmış-ıdı, ol ḳadar ol gönüle vāṣıl olur. İmdi şol küdūrāt ki mā-sivā-yı ḥażret maḥabbetinden gönüle yetişüp durur-ıdı, ol nūr vāsıṭasıyla gider. Lā cerem ol gönül cemīʿ-i küdūrātdan pāk olup cemīʿ-i bāṭıllar gidüp anda ḥaḳāyıḳ bāḳī ḳalur.

Baʿżılar eydürler: **Enzele mine’s-semā’i mā’en** didügi dimek olur ki ol pādişāh şol pādişāhdur ki gökden envāʿ-ıla kerāmetler indirdi gönüllere. Pes her gönül naṣībi miḳdārı aldı. İmdi her gönül ki nūr-ı tevfīḳ-ile müʾebbed ola, ol gönülde tevḥīd çerāġları yanar. Ve şol gönül ki tevḥīd nūrıyla müʾebbed olmış olsa anda maʿrifet çerāġları yanar. Ve şol gönül ki hidāyet nūrıyla müzeyyen olmış olsa anda (18b) envār-ı maʿrifet ẓāhir olur. Ve her[481] gönül ki anda ʿışḳ odı yanmış olsa anda şevḳ yalıñları ẓāhir olur. Ve şol gönül ki anda şevḳ

[480] ne ḳadar: taḳdīr A
[481] her: şol A

yalıñları gidüp ṣırf şevḳ odı ḳalmış ola, anda cemāl-i ṣamediyyet āfitābı ṭulūʿ eyleyüp işrāḳ eyler.

Faḫru'l-müteʾaḫḫirīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **İşārāt**'ında eydür: **Enzele mine's-semā'i mā'en** didügi dimek olur ki ol sulṭān şol sulṭāndur ki göñüller göginden maḥabbet ve ʿışḳ ṣuların, nefsler derelerine indirdi. Ol dereler daḫı ḳadarlarınca aḳup aḫlāḳ-ı ẕemīme-i nefsāniyye köpükleri ve daḫı ṣıfāt-ı behīmiyye-i ḥayvāniyye köpüklerini getürüp maḥv eyledi. Ve daḫı ervāḥ göginden envār-ı cemāl müşāhedesi ṣuyını göñüller deresine[482] indirdi. Ol dereler daḫı ḳadarlarına[483] aḳdı, evṣāf-ı beşeriyye ve aḫlāḳ-ı insāniyye köpüklerini götürüp maḥv eyledi. Ve daḫı ol sulṭān, esrār göginden envār-ı cemāl-i küşūf ṣuyını ervāḥ derelerine indirdi. Ol dereler daḫı ḳadarına[484] aḳup enāniyyet-i rūḥāniyye köpüklerini götürüp maḥv eyledi.[485] Ve daḫı ceberūt göginden tecellī-i ṣıfāt-ı ulūhiyye ṣuyını esrār derelerine indirdi. Ol dereler daḫı ḳadarlarınca[486] aḳup vücūd-ı mecāzī köpüklerini getürüp maḥv eyleyüp vücūd-ı ḥaḳīḳī işbāt eyledi. **Vaʾllāhu aʿlem bi-esrāri kelāmihī.**

Ve baʿżılar eydürler: **Enzele mine's-semā'i mā'en**[487] didügi dimek olur ki Ḥaḳ Subḥānehū (19a) ve Teʿālā envāʿ-ıla ʿaṭālar ʿālimlerüñ göñline inʿām eyleyüp indürdi. Pes her göñül miḳdārınca ol ʿaṭādan aldı. Lā cerem ʿulemāʾ-i ehl-i fıḳh ve ʿulemāʾ-i ehl-i ḥadīṯ ve ʿulemāʾ-i ehl-i tefsīr göñülleri ḳadarınca aḳdı. Ve ṣūfīlerüñ ʿālimleri ki ḥaḳāyıḳ-ı taḳvāya yetişüp dünyāda zāhid olmış olalar, anlaruñ göñli[488] daḫı ḳadarınca aḳdı. Ve şol kimseniñ ki bātını dünyā maḥabbetiyle ve manṣıb maḥabbetiyle ve ḫalāyıḳ arasında ʿizzet

[482] deresine: derelerine A, R, H
[483] ḳadarlarına: ḳadarınca H
[484] ḳadarına: ḳadarlarınca R, H
[485] ve daḫı ol sulṭān…maḥv eyledi: -A
[486] ḳaderlerince: ḳaderince H
[487] mā'en: -H
[488] göñli: göñülleri H

maḥabbetiyle mülevves olsa anuñ göñli daḫı miḳdārınca aḳup ʿilmden bir pāre ṭarafı ṣāliḥ aldı eved, ḥaḳāyıḳ-ı ʿulūmdan maḥrūm ḳaldı. Ve şol kimse ki dünyā maḥabbetinden āzād olup aġyār ḫār[489] u ḫāşāklerinden göñlini pāk eylese göñli deresi giñiyüp dürlü dürlü ʿilm ṣuları aḳup anuñ göñlinde cemʿ olur. Lā cerem anuñ göñli göller[490] gibi olur ki cemīʿ-i ḫalāyıḳ andan intifāʿ iderler.

Ḥasan el-Baṣrī raḍıyaʾllāhu ʿanh[491] eydür: ʿĀlim oldur ki dünyāda zāhid olup cemīʿ-i ḫalāyıḳdan münḳatıʿ olup Ḥaḳḳ'a müteveccih ola.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīler dünyāda zāhid olup ʿilm-i dirāseti ögrendiler. Pes ol ʿilm-ile ʿamel eylediler. Lā cerem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara ʿilm-i virāṯeti inʿām eyledi. İmdi anlar ʿulemāʾ-i ehl-i ẓāhir-ile biledür anlaruñ ʿilmlerinde; anlardan mümeyyiz oldılar ʿilm-i virāṯet-ile.

İmdi şöyle bilgil ki dīn ʿilmi, ʿilm-i virāṯetdür. Anuñ-ıla (19b) kişi dīnde faḳīh olup ʿālim olur. Nitekim Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Fe lev lā nefera min-külli firḳatin minhüm ṭāʾifetün li-yetefaḳḳahū fī'd-dīni ve li-yünẕirū ḳavmehüm iẕā raceʿū ileyhim leʿallehüm yaḥẕerūn.**[492] Āyetüñ maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, oldur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Niçün müʾminlerüñ cemāʿat-i keṯīresinden, şehrlerden ve ḳaryelerden ve ḳabīlelerden cemāʿat-i ḳalīle çıḳmazlar feḳāhet kesb itmek-içün ve taḥṣīl-i ʿilm[493] itmek-içün tekellüfler çeküp zaḥmetler çekmezler? İşbu niyyet üzerine ki taḥṣīl-i ʿilm ve taḥṣīl-i feḳāhetden soñra ḳavmlerine gine rucūʿ itseler anlara vaʿẓlar ve naṣīḥatlar idüp anları Allāh

[489] ḫār: -R
[490] göller: göl H
[491] raḍıyaʾllāhu ʿanh: raḥimehuʾllāh R
[492] et-Tevbe 9/122.
[493] taḥṣīl-i ʿilm: ʿilm taḥṣīl H

Teʿālā ḥażretinüñ ʿiḳābından ḳorḳudup[494] anlara irşād eyleyeler. Baʿżılar eydür: Pes[495] bu āyet nāzil oldı şol vaḳt ki ġazādan müteḫalliflerüñ[496] ḥaḳḳında tehdīd āyetleri nāzil oldı. Müʾminlerüñ cemīʿisi ġazāya çıḳup Rasūl ʿaleyhi's-selām Medīne'de yaluñuz ḳodılar gitdiler, Ḳurʾān ögrenmekden ve taḥṣīl-i ʿilm itmekden münḳaṭıʿ oldılar. Lā cerem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eyitdi: Niçün müʾminlerüñ cemāʿat-i keşīresinden azacıḳ cemāʿat ġazāya gidüp bir ṭāʾife Rasūl ḥażretinüñ ḥużūrında muḳīm olmazlar? Tā ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ dīninde feḳāhet kesb eyleyüp Ḥabīb[497] Muḥammed-i Muṣṭafā'dan şerāyiʿ ve aḥkām ögreneler. Vaḳtā ki ġazāya giden ḳavmleri ġazādan gelseler anları Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿiḳābından (20a) ḳorḳudup eyideler ki: Sizden ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā Rasūl ḥażretine işbunuñ gibi nesneler indirdi. Ola ki[498] ol ḳavm evāmire imtişāl ve nevāhīden ictināb idüp Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿiḳābından ḫavf ideler.

İmām Faḫru'r-Rāzī ḳaddesaʾllāhu sırrahū ve nevvera żamīrahū **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Bu āyetüñ mā-ḥasale[499] maʿnāsı oldur[500] ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Müʾminlere cāʾiz degildür ki cemīʿisi ġazāya gidüp Rasūlümüzi[501] yalıñuz ḳoyalar. Belki vācib oldur ki müʾminler iki bölük olalar; bir bölügi ġazāya çıḳalar ve bir bölügi Ḥabīb ḥażretinde ḳalalar. Zīrā ki İslām ol vaḳtde muḥtāc-ıdı cihāda ve ḳahr-ı küffāra. Ve daḫı muḥtāc-ıdı bir bölük ḳavm Rasūl ḥażretinde durup şerāyiʿ ögrenüp tekālīf ögrenmege tā ki ġāʾiblere ol şerāyiʿi ve tekālīfi ögredüp yetişdireler tā ki tefaḳḳuh münḳatıʿ olmaya. Zīrā ki tefaḳḳuh cihād-ı ekberdür. Zīrā ki ḫuccet-ile cihāduñ eşeri aʿẓamdur ḳılıc-ıla cihāddan. Lā

[494] ḳorḳudup: -R
[495] Pes: -A, -K, -İ, -R, -H
[496] müteḫalliflerüñ: müteḫallifīnlerüñ A
[497] Ḥabīb: -A, -K
[498] ola ki: -A, H
[499] mā ḥaṣal-i: muḥaṣṣal-i A
[500] oldur: budur A, H
[501] Rasūlümüzi: Rasūl ḥażretini A

cerem ġazāya çıḳan ṭāʾife nāyibleri olurlar ḥażret-i Nebī ile bāḳī ḳalan ṭāʾifenüñ ve ḥażret-i Nebī ile bāḳī ḳalan ṭāʾife daḫı nāʾibleri olurlar ġazāya çıḳan ṭāʾifenüñ. Bunuñ-ıla tamām olur emruʾllāh. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve **ʿUyūnu't-Tefāsīr**'de eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu āyeti inzāl eyledi müʾminleri taḥrīż itmek-çün ki vaṭanlarından çıḳup ġurbete düşeler ʿilm-i nāfiʿ (20b) ṭaleb eyleyü ṣaḥīḥ niyyet-ile ve ṣādıḳ ġaraż-ıla ki ol, ḳavmlerini inẕār idüp anları ṣavāba irşād itmekdür ve anlara ḫayr nesneler-ile naṣīḥat itmekdür; taṣaddur ḳaṣdı-yiçün ve şeherlerde teraʾʾüs ḳaṣd itmek içün degül ve daḫı melābis-i fāḫire ve merākib-i seniyye ve maṭāʿim-i leẕīẕe ve menākiḥ-i şehiyye ve manāṣıb-ı ʿaliyye ḳaṣd itmek degüldür. Ve daḫı ḳullar ve maḥbūbe cāriyeler taḥṣīl itmek-çün degil ve daḫı mübāḥaṣe idüp müslimānları īẕā idüp tekebbürlük itmek-çün degil. Zīrā ki bu ḳaṣd içün ʿilm taḥṣīl eylemek kişiyi āḫiret ṣevābından maḥrūm eyler.

Niteki Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām buyurur ki: **Men teʿalleme ʿilmen mimmā-yübteġā bihī vechuʾllāhi lā yeteʿallemühū illā li-yüṣībe bihī ġarażan mineʾd-dünyā lem yecid ʿarfe**[502]**ʾl-cenneti, ey rīḥahā.** Ḥadīṣüñ maʿnāsı, vaʾllāhu aʿlem, dimek olur ki, kim ki Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ rıżāsı ṭaleb olınacaḳ[503] ʿilmden nesne ögrense ve ol ʿilmi ögrendüginden murādı hemān dünyā metāʿın ḥāṣıl itmek olsa ḳıyāmet güninde[504] ol kişi cennet ḳoḳusını ḳoḳmaya.

İmdi ey ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bundan murād ol degüldür ki bu ṣıfatlu kişi cennete girmeye. Zīrā ki ʿuṣāt-ı müʾminīn elbette cennete girseler gerek ve lev baʿde ḥīn.

[502] ʿarf: ġaraż A
[503] rıżāsı ṭaleb olınacaḳ: rıżāsını ṭaleb olacaḳ A, rıżāsını ṭaleb olunıcaḳ H
[504] güninde: güni A

Belki şol ḳavm ki ḳıyāmet ḳorḳusından ve cehennem ʿaẕābından emīn olunmışlardur, ḳıyāmet güni olıncaḳ ḳabrlerinden çıḳdıḳları gibi (21a) Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā cennetden bir laṭīf rāyiḥa anlara göndere anları rāḥat itmek-çün ve daḫı anlara beşāret itmek-çün ki siz, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinüñ ʿiḳābından emīnlersiz. İmdi ol ṣıfatlu kişi bu rāyiḥadan maḥrūm ola. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **Teʾvīlāt**'ında eydür: Bu āyetde Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḳullarınuñ ḫavāṣṣını kendü ḥażretine ṣūreten ve maʿnen rıḥlet itmege ḳındurdı. Ammā ṣūretā rıḥlet oldur ki evlerinden ve şehrlerinden çıḳup ṭaleb eyleyeler ehl-i kemāli ki anlar ḳāmilīn ve mükemmilīn ve vāṣılīn ve mūṣılīn olalar, tā ki anlardan seyrun ilāʾllāh ve seyrun biʾllāh ve seyrun fīʾllāh ögreneler, Mūsā peyġamberi, Ḫıżr peyġamberi ṭaleb itmege ḳındurduġınlayın. Ammā maʿnīde rıḥlet ḳālebden ve anuñ ṣıfātından seyr itmekdür ḳalbe ve anuñ ṣıfātına ve ḳalbden daḫı seyr itmekdür rūḥa ve anuñ ṣıfātına ve rūḥdan daḫı seyr itmekdür aḫlāḳuʾllāh ile müteḫallıḳ olmaġa kendünüñ evṣāfından fānī olmaḳ ḳıdemiyle. İmdi[505] bu seyr seyrun ilāʾllāhdur. Ve daḫı aḫlāḳuʾllāhdan seyr itmekdür ẕātuʾllāha kendü ẕātınuñ fenāsı ḳademiyle ki bu seyr seyrun biʾllāhdur[506]. Ve daḫı enāniyyetden seyr itmekdür hüviyyetuʾllāha ebede'l-ābād. İmdi bu seyr seyrun fīʾllāh, biʾllāh, minaʾllāhdur, ilāʾllāhdur. Lā cirem buyurdı ki: **Fe lev lā nefera min-külli firḳatin minhüm ṭāʾifetün li-yetefaḳḳahū** (21b) **fī'd-dīni.** Yaʿnī, niçün her ḳavmden ve her ḳabīleden ve her şehrden ve her köyden bir ṭāʾife ki anlar ḳābiller olalar, evlerinden çıḳup seyrun ilāʾllāh ögrenmezler Allāh Teʿālā ḥażretine seyr eyleyüp vāṣıl olanlardan? Andan soñra kendüler daḫı seyrun ilāʾllāhı taʿlīm eyleyeler şol ḳavme ki Ḥaḳ Subḥānehū ve

[505] imdi: -İ, -R
[506] ve daḫı…seyrun biʾllāhdur: -İ

Teʿālā'nuñ ṭālibleri ve muḥibleri ve maḥbūblarıdur vaḳtā ki bunlara gine rucūʿ itseler kendüler vāṣıl olup daʿvet itmege meʾmūr olduḳlarından ṣoñra tā ki ol ṭālibler daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ maḥabbetinden ḥaẕer idüp anuñ ḳurb-i bisāṭına ve anuñ tecelliyātına raġbet idüp aña vāṣıl olalar ve daḫı ol cenāb-ı muḳaddese vāṣıl olmaḳdan maḥrūm eyleyen nesneden ḥaẕer ideler. **Allāhümmeʾrzuḳnā tecelliyāti ẕātike'l-ḳadīmi bi-mennike'l-cesīmi ve luṭfike'l-ʿamīmi meʿa rasūlike'l-kerīmi ve ḥabībike'l-ʿaẓīm.**

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu seyrlerden murād teveccüh-i ḳalbdür Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ki ol dört dürlüdür. Evvelki seyrun ilāʾllāhdur. Yaʿnī menāzil-i nefsden ufuḳ-ı mübīne vāṣıl olmaġa seyrdür ki ol, maḳām-ı ḳalbdür ve mebdeʾ-i tecelliyāt-ı esmāʾiyyedür. İkinci seyrun fīʾllāhdur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātıyla muttaṣıf olup anuñ esmāsıyla müteḫaḳḳıḳ olmaḳdur tā ki ufuḳ-ı aʿlāya vāṣıl olına ki ol, nihāyet-i ḥażret-i (22a) vāḥidiyyetdür. Üçünci seyrun minaʾllāhdur ʿayn-ı cemʿa ve ḥażret-i eḥadiyyete vāṣıl olmaġa ki ol, maḳām-ı **ḳābe ḳavseyn**dür mādām ki iṣnīniyyet bāḳī ḳala. Vaḳtā ki iṣnīniyyet mürtefiʿ ola **ev ednā** maḳāmı olur ki ol, nihāyet-i velāyetdür. Dördünci seyrun biʾllāhdur ki ol, eḥadiyyetden seyr itmekdür[507] tekmīle ki ol, maḳām-ı beḳādur baʿde'l-fenā. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ḫalāyıḳı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿiḳābından inẕār itmek dīnde faḳīh olmaḳdan müstefād oldı. İmdi münẕir, münẕeri ʿilmi suyı birle iḥyā eyler. Pes ʿilm-ile iḥyā eylemek dīn ʿālimlerinüñdür. Ve daḫı ol bir mertebedür ki dīn ʿālimlerine maḫṣūṣdur. İmdi dīnde faḳīh olmaḳ cemīʿ-i mertebelerden yücedür. İmdi dīnde faḳīh olmaḳ şol kişi mertebesidür ki ʿālim olup taḳvā-yıla ṣıfatlanup dünyāda zāhid ola.

[507] seyr itmekdür: seyrdür A, H, -K

Bunuñ sebebiyle maḳām-ı inẕāra vāṣıl olup ḫalāyıḳı cemīʿ-i ʿālemden kesüp Allāh Teʿālā ḥażreine daʿvet eyleye.

İmdi şöyle bilgil ki mevrid-i ʿilm ve mevrid-i ḥikmet ve hidāyet Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb Muḥammed Muṣṭafā'dur ʿaleyhi's-selām. Zīrā ki evvelā Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ʿilmi ve hidāyeti anuñ üzerine indürdi. Lā cirem Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām ẓāhiri ve bāṭını ʿilm ü hidāyet içinde müstaġraḳ olup ḳandı. Pes (22b) Ḥabīb'üñ[508] ẓāhir irtivāsından dīn-i ḥanefī[509] ẓāhir oldı. Ve şerīf ḳalbinüñ irtivāsından nežāret-i ʿilm ve nežāret-i hidāyet Ḥabīb'üñ ẓāhiri üzerinde ẓāhir oldı. Yaʿnī Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām cemīʿ-i cevāriḥi Allāh Teʿālā ḥażretine münḳād oldı ve daḫı ʿilm ü hidāyet-ile muḥallā[510] ve müzeyyen oldı. Lā cirem Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām ḳalb-i laṭīfi ʿilm-ile ve hidayet-ile bir baḥr-i mevvāc oldı ve ol baḥrden nefs-i şerīfesine yitişüp nežāret-i ʿilm ve nežāret-i hidāyet nefs-i şerīfesi üzerinde ẓāhir oldı. Ve anuñ nefs-i şerīfesi ʿilm ve hidāyet içinde müstaġraḳ olup ḳandı. Lā cirem nefsinüñ cemīʿ-i ṣıfātı, ṣıfāt-ı ḥamīdeye mütebeddil oldı. Lā cirem anda ṣıfāt-ı nefsāniyyeden hīçbir ṣıfat ḳalmadı. Ve andan ṣoñra ol ʿilm ve ol hidāyet cemīʿ-i cevāriḥ-i laṭīfesine sirāyet eyleyüp yitişdi. Lā cirem anuñ cevāriḥ-i laṭīfesi anuñ göñli deryāsınuñ ayaḳları ve ḳulaḳları oldı. Pes nežāret-i ʿilm ve nežāret-i hidāyet cemīʿ-i cevāriḥ-i şerīfesi üzerinde daḫı[511] ẓāhir oldı. ʿİlm ve hidāyet içinde cemīʿ-i cevāriḥi müstaġraḳ olup ḳandı. Vaḳtā ki Ḥabīb'üñ -ʿaleyhi's-selām[512]- ẓāhiri ve bāṭını ʿilm ü hidāyet içinde müstaġraḳ oldı[513] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı cemīʿ-i ḫalḳa rasūl gönderdi. Lā cirem Ḥabīb daḫı ʿilm

[508] zīrā ki…Ḥabīb'üñ: -H
[509] ḥanefī: ḥanīfī K, İ, R, H
[510] muḥallā: mücellā A
[511] daḫı: -İ
[512] Ḥabīb'üñ -ʿaleyhi's-selām-: Ḥabīb ḥażretinüñ H
[513] oldı: oldıysa K

ü hidāyet ṣuyıyla deryā olmış (23a) gönül ile ümmete[514] iḳbāl eyledi. Pes cedāvil-i fuhūm daḫı anı iḳbāl idüp ḳarşuladı. Lā cirem anuñ münevver gönli deryāsından ʿilm ve hidāyet ṣuyı her gönle ol gönlüñ naṣībi[515] miḳdārı aḳdı. İmdi dīnde faḳīh olmaḳ şol naṣībden ʿibāretdür ki ol, Ḥabīb'üñ ʿilmi ve hidāyeti deryāsından aḳup gönle vāṣıl daḫı ol gönül kendüye vāṣıl olanı bile.

ʿAbdullāh Bin ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh[516] Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb[517] Muḥammed-i Muṣṭafā'dan ʿaleyhi's-selām rivāyet eyleyüp eyitdi ki: Bir gün Ḥabīb ʿaleyhi's-selām aṣḥāb içinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī olup oturıyorurken[518] ʿilm ögrenmegi ve dīnde faḳīh olmaġı medḥ eyleyüp eyitdi: **Mā ʿubida'llāhu**[519] **bi-şey'in efḍale min-fıḳhin fī'd-dīni ve le faḳīhün vāḥidün eşeddü ʿalā'ş-şeyṭāni min-elfi ʿābidin ve li-külli şey'in ʿimādün ve ʿimādü hāẕā'd-dīni hüve'l-fıḳh.** Ḥadīṯüñ maʿnīsi budur[520] ki Ḥabīb[521] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[522] eydür: Allāh Teʿālā ḥażretine ʿilmden efḍal nesne-yile ʿibādet olınmadı. Ve daḫı şeyṭāna bir ʿālim azıtmaḳ güçdür biñ ʿābid ki ʿālim olmayalar, anları[523] azıtmaḳdan. Ve her nesnenüñ bir diregi vardur ki ol nesne ol direk-ile ḳā'im olur. İmdi işbu dīn-i ḥanīfīnüñ daḫı ʿimādı ʿilmdür ki bu dīn ʿilm-ile ḳā'im olup ṯābit olur.

Ḥażret-i Nebī'nüñ -aleyhi's-selām- biñ ʿābid didüginden murādı beyān-ı keṯretdür; beyān-ı ʿaded degüldür. Baʿż-ı (23b) şurrāḥ-ı **Meṣābīḥ** eydür: Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām **ve le faḳīhün vāḥidün eşeddü ʿalā'ş-şeyṭāni min-elfi ʿābidin** didüginüñ maʿnīsi

[514] ümmete: bu ümmete K
[515] naṣībi: suyı K
[516] ʿanh: ʿanhümā A, H
[517] Ḥabīb: -A
[518] oturıyorurken: otururken A, oturuyorken H
[519] ʿubida'llāhu: ʿabdu'llāhi A, İ
[520] budur: oldur K
[521] Ḥabīb: -A
[522] Ḥabīb…es-selām: Rasūl-i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[523] olmayalar anları: olmaya anı K

dimek olur ki bir faḳīh kişinüñ ḥayātı eşeddür şeyṭāna biñ ʿābid-i cāhil beḳāsından ve ḥayātından. Zīrā ki faḳīh ve ʿālim, şeyṭānuñ düşmānıdur. Zīrā ki şeyṭān ḫalāyıḳı küfre ve fısḳa emreyler ve ʿālim ḫalāyıḳı īmāna ve ṭāʿate emreyler ve şeyṭān yollarından[524] raḥmet[525] yolına daʿvet ider.

İmdi ʿābid ki cāhil ola andan nesne ḥāṣıl olmaz. Anuñ-çün Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām, seyṭāna bir faḳīh eşeddür biñ ʿābidden, didi. Ḥattā Şeyḫ ʿAṭṭār[526] **Esrār-nāme**'sinde eydür: Bir mescidde bir ʿālim uyur-ıdı ve bir ʿābid ki ʿālim degül-idi, ol ʿālim ḳatında ʿibādet iderdi. Bir ʿārif şeyṭānı gördi ki ol mescid ḳapusında durur. Ol ʿārif eyitdi: İy melʿūn, bunda neylersin? Şeyṭān eyitdi: Şol ʿābidi azdırayın dirin[527] eved, şol uyuyan ʿālimden ḫavf iderin[528]. İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şeyṭān uyur ʿālimden ḫavf idicek uyanuḳ ʿālimden nice eyleye. İlāhī, birligüñ varlıġuñ ḥaḳḳı-yiçün bizi ʿulemāʾ-i ʿāmilīn ṣaffında[529] ḥaşr[530] eyleyüvir.

Ve Ḥumeyd Bin ʿAbdurraḥmān raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Muʿāviye ḫuṭbe oḳurken eyitdi: Ḫoca-i enbiyā Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[531] eyitdi: **Men yüridi'llāhu bihī ḫayran yüfaḳḳihhü fī'd-dīn ve innemā ene ḳāsımün** (24a) **vaʾllāhu yuʿṭī.** Ḥadīṯüñ maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, dimek olur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir kimesnenüñ eyü[532] olmasına irādeti müteʿallıḳ olsa ol kimseyi dīnde faḳīh eyler. Yaʿnī dīnde ol kimsenüñ beṣīret gözini açar. Lā cirem ol kimsenüñ göñli ʿilm menbaʿı olur. Pes[533] ol kimse maʿānī-i

[524] şeyṭān yollarından: -A
[525] raḥmet: Raḥmān K
[526] raḥimehuʾllāh: +İ, +R
[527] dirin: direm İ, R
[528] iderin: iderem İ, R
[529] ṣafında: ṣafından K
[530] ḫaşr: -K
[531] ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalāti ve's-selām İ, ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[532] eyü: -A
[533] pes: -K

keşīreʾi elfāẕ-ı vecīzeden istiḫrāc eyler. **Ve innemā**[534] **ene ḳāsımün vaʾllāhu yuʿṭī** didügi ki dimek olur ki ben baña vaḥy olan nesneʾi cemīʿ-i ümmetüme berāber taḳsīm iderin[535] hīçbir kimseʾi bir kimse üzerine tafḍīl itmezin[536]. Belki tefāvüt anı fehm idüp añlamaḳdadur. İmdi anuñ maʿnāsı ve ḥaḳāyıḳını ve esrārını ve nüketini ve işārātını fehm itmek Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿaṭādur. Anı diledügi kimseye virür. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki vaḳtā ki ʿilm ṣuyı göñle yitişse göñül gözi açılur. Pes göñül daḫı ḥaḳ nesne nedür ve bāṭıl nesne nedür, bilür. Belki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olur. Niteki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhiʾs-selām ol bir aʿrābī üzerine **fe men yaʿmel müṯḳāle ẕerratin ḫayran yerahū ve men yaʿmel miṯḳāle ẕerratin şerran yerahū**[537] āyetini oḳuyacaḳ ol aʿrābī eyitdi: Baña ögüt bu āyet yiter, didi. Pes Rasūl ʿaleyhiʾs-selām daḫı eyitdi: **Feḳuheʾr-racülü.** Yaʿnī bu kişi faḳīh olup ʿālim oldı ve Ḥaḳ Teʿālā bunuñ başīretini açdı.

Muḥammed Bin Kaʿb eydür: (24b) Bu āyetüñ maʿnīsi dimek olur ki, kim ki miṯḳāl-i ẕerre ḳadar, yaʿnī küçük ḳarınca ḳadar ve yāhūd hebā ḳadar ḫayr iş işlese anuñ cezāsını dünyāda görür. Yaʿnī kāfirler ẕerre ḳadar ḫayr iş işleseler anuñ fāʾidesini dünyāda görürler kendü nefslerinde ve ehllerinde ve māllarında ḥattā dünyādan ḫayrsız çıḳarlar. Ve müʾminler daḫı ẕerre ḳadar şer iş işleseler dünyāda ol şer işüñ ʿuḳūbetini görürler nefslerinde ve ehllerinde ve māllarında ḥattā dünyādan çıḳarlar şersiz olduḳları ḥālde[538].

[534] innemā: -K
[535] iderin: iderem İ, R, eylerin H
[536] itmezin: itmezem İ
[537] ez-Zilzâl 99/7-8.
[538] olduḳları ḥālde: -İ, -R

İbn ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhumā eydür: Her mü'min ve her kāfir dünyāda ẕerre ḳadar ḫayr iş ve yāḫūd şer iş işleseler ḳıyāmet güninde anı Ḥaḳ Teʿālā anlara göstere. Ammā mü'min ḥasenātını ve seyyi'ātını göre Ḥaḳ Teʿālā kereminden anuñ seyyi'ātını yarlıġaya ve ḥasenātından ötüri ṣevāb vire. Ve ammā kāfirüñ ḥasenātını reddeyleye ve seyyi'ātından ötüri ʿaẕāb eyleye.

Muḳātil raḍıya'llāhu ʿanh[539] eydür: Bu āyet iki kişi ḥaḳḳında nāzil oldı. Ol iki kişinüñ birisi eydürdi ki: Sā'ile bir ḫurma ve yāḫūd bir pāre itmek ve yāḫūd bir ḳoz ve yāḫūd bunlara beñzer nesne virmenüñ ṣevābı yoḳdur dirdi[540], belki çoḳ nesne ve laṭīf nesne virmenüñ ṣevābı vardur dirdi. Ve ol iki kişinüñ birisi daḫı eydürdi ki: Ṣaġīre günāhuñ meṣelā mesāvī itmek ve yalan söylemek ve nā-maḥreme naẓar itmek ve bunlara beñzer daḫı ne var-ısa iṣm yoḳdur dirdi, belki kebīre günāhuñ iṣmi vardur dirdi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti inzāl eyleyüp azacıḳ ḫayr (25a) itmege terġīb eyledi ve küçük günāh itmekden taḥẕīr eyledi. Zīrā ki ẕerre ḳadar ḫayr ḳıyāmet güninde Ḳāf Ṭaġı ḳadar görinse ve küçük günāh daḫı Ḳāf Ṭaġı ḳadar görinse gerek eger Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ʿināyet olmazsa.

İmām Faḫru'r-Rāzī[541] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Ke-ennehū Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür, miṣḳāl-i ẕerre ḳadar ḫayrı iy ḳulum, küçük görme. Zīrā ki sen żaʿfuñla benüm ẕerremi tażyīʿ itmedüñ belki ana ʿibret naẓarıyla naẓar eyledüñ, andan benüm ẕātumı ve ṣıfātumı istidlāl eyledüñ; imdi sen benüm ẕerremi tażyīʿ eylemedin ben senüñ ẕerreñi tażyīʿ idem, dirsin. Ve daḫı şöyle bilgil ki ʿamelden maḳṣūd niyyetdür. Vaḳtā ki bir kimse azıcıḳ ʿamel eylese niyyeti ḫāliṣ olsa maḳṣūdı küllī ḥāṣıl olur ve vaḳtā ki çoḳ ʿamel eylese niyyeti

[539] raḍıya'llāhu ʿanh: -H
[540] dirdi: -H
[541] Faḫru'r-Rāzī: Faḫrī A, Faḫr-ı Rāzī R

ḫāliş olmasa maḳṣūd ḥāṣıl olmaz. Niteki Kaʿbü'l-Aḥbār eydür: Azacıḳ ḫayr-ı ʿamel ḫor sinmeñ[542]. Zīrā ki bir kişi ʿāriye bir kişiye Ḥaḳḳ-içün bir igne virdi, Ḥaḳ Teʿālā anı cennete ḳoydı.

Ve daḫı[543] bir gün ʿĀyişe anamuz raḍıyaʾllāhu ʿanhā ḳatında ḫatunlar otururlardı. Nāgāh bir sāʾil geldi. ʿĀyişe anamuz eyitdi: Ana bir dāne üzüm virüñ. Ol ḫatunlardan baʿżısı güldi. Lā cirem ʿĀyişe raḍıyaʾllāhu ʿanhā eyitdi: Bu bir dāne üzümde meṣāḳīl-i keṣīre vardur. Ḥaḳ Teʿālā ḫod buyurup (25b) durur: **Fe men yaʿmel müṣḳāle ẕerratin ḫayran yerahū ve men yaʿmel miṣḳāle ẕerratin şerran yerahū.** İmdi şöyle bilgil ki ʿĀyişe anamuzuñ bundan ġarażı taʿlīm itmek idi. Zīrā ki ʿĀyişe raḍıyaʾllāhu ʿanhā be-ġāyet seḫiyye-yidi. Ḥattā kütüb-i eḥādīṣde mervīdür ki, Zübeyr raḍıyaʾllāhu ʿanh aña yüz seksen iki[544] biñ dirhem gümüş gönderdi. ʿĀyişe anamuz anı ṭabaḳlarla müslimānlara üleşdürdi. Gice olıncaḳ cāriyesine eyitdi: Ṭaʿām getür, orucumuz irṭār idelüm. Ol cāriye zeyt-ile itmek getürdi. Aña eyitdiler: Ol derāhimden alıḳosañuz et alurduḳ. Andan ʿĀyişe eyitdi: Eger baña añdursañuz alıḳordum, añdurmaduñuz, didi.

Ve ʿAbdullāh İbn ʿAbbās raḍıyaʾllāhu ʿanh[545] eydür: Cemīʿ-i ʿibādetlerüñ efḍali dīnde faḳīh olmaḳdur.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīler daḫı vaḳtā ki faḳīh oldılarsa Ḥaḳ Teʿālā anları ʿālim[546] eyledi. Vaḳtā ki ʿilmleriyle ʿamel itdilerse Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anları ʿārif eyledi[547]. Vaḳtā ki ʿārif oldılarsa Ḥaḳ Subḥānehū[548] ve Teʿālā anlara hidāyet virdi. Vaḳtā ki anlar

[542] sinmeñ: şınmañ H
[543] ke-ennehū…ve daḫı: -K
[544] iki: -H
[545] ʿanh: ʿanhümā İ, R, H
[546] ʿālim: ʿārif İ
[547] Vaḳtā ki…eyledi: -İ
[548] Subḥānehū: Tebāreke A, H

hidāyet buldılarsa tevḥīd-i cemāl tecellī eyleyüp ḳalblerinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī ṭulūʿ eyleyüp işrāḳ eyledi. Lā cirem ḥażret-i ulūhiyyet cemālinden ʿizzet perdeleri getürilüp ẕāt-ı eḥadiyyet cemāli anlaruñ ḳalblerinde tecellī eyleyüp ẓuhūr buldı. Lā cirem anlaruñ ḳalbleri daḫı Ḥaḳḳ'uñ cemāline maẓhar olup muẓhir-ı ṣıfāt-ı Ḥaḳ oldı.

İmdi (26a) şöyle bilgil ki her kişinüñ dīnde ʿilmi ve fıḳhı ne ḳadar artuġ-ısa maʿālim-i dīne anuñ inḳıyādı ziyāde olur va daḫı nūr-ı yaḳīnden anuñ ḥaẓẓı vāfir olur. İmdi ʿilm ü fıḳh göñüllere Allāh ḥażretinden cümle-i mevhūbedür. Maʿrifet ol cümle'i temīz itmege eydürler[549]. Ve hidāyet-i göñül ol cümle'i bulmaġa dirler. Va'llāhu aʿlem[550].

Pes Ḥabīb ʿaleyhi's-selām[551] **innemā meşelī ve meşelü mā-beʿaşeniya'llāhu bihī mine'l-hüdā ve'l-ʿilmi** didügiyle ḫaber virdi ki kendünüñ münevver ḳalbi ʿilm ü hidāyet bulup hādī ve mehdī olup cemīʿ-i kā'ināta ḳalb-i mevvāc-ıla iḳbāl eyledi. İmdi şöyle bilgil ki Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb[552] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ -ʿaleyhi's-selām[553]- ḳalbinde şol ʿilm ki maʿcūn olup dururdı, ol ʿilm Ḥabīb[554] Muḥammed-i Muṣṭafā'ya[555] -ʿaleyhi's-selām[556]- Ādem peyġamberden[557] mīrāṯ degüp dururdı. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ādem peyġambere ʿaleyhi's-selām cemīʿ-i esmāyı yaʿnī cemīʿ-i teʿayyünāt-ı muṭlaḳayı taʿlīm eyledi ve anı ʿilm-ile mükerrem eyleyüp mufaḍḍal eyledi. Niteki buyurdı: ʿ**Alleme'l-insāne mā-lem yaʿlem.**[558]

[549] eydürler: dirler A
[550] va'llāhu aʿlem: -A, -İ
[551] ʿaleyhi's-selām: -H
[552] Ḥabīb: -A
[553] -nuñ ʿaleyhi's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H
[554] Ḥabīb: -A
[555] Muḥammed-i Muṣṭafā'ya: ekreme H
[556] ʿaleyhi's-selām: -H
[557] peyġamberden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[558] el-Alak 96/5.

Çünki Ādem ʿilm-ile ve ḥikmet-ile terkīb oldı lā cirem ol fehm ki[559] vefṭınet-ile[560] ve maʿrifet-ile[561] ve reʾfet-ile[562] ve luṭf-ıla[563] ve maḥabbet-ile[564] ve buġż-ıla[565] ve feraḥ-ıla[566] ve ġam-ıla[567] ve rıżā-yıla[568] ve ġażab-ıla[569] ve kiyāset-ile[570] ve daḫı sāʾir ṣıfāt-ıla muttaṣıf olup bu ṣıfātlar birle muḥallā ve müzeyyen oldı. Ve Ādem peyġamber daḫı[571] bu ṣıfatları istiʿmāl eyledi. Andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ ḳalbine baṣīret (26b) virdi. Pes Ādem peyġamber ʿaleyhi's-selām daḫı ol nūr-ı mevhūb-ıla Allāh Teʿālā ṭarafına hidāyet bulup aña vāṣıl oldı.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥabīb[572] Muḥammed Muṣṭafā[573] ʿaleyhi's-selām ḫāṣṣaten hemān şol nūr-ıla bu ümmete irsāl olındı ki ol nūr aña Ādem peyġamberden mīrāṯ degüp dururdı. Baʿżılar eyitdiler: Vaḳtā ki Ḥaḳ Teʿālā göklere ve yirlere **i'tiyā ṭavʿan ev kerhen** diyü ḫiṭāb eyledi. **Āteynā ṭā'iʿayn**[574] diyü yerden evvel cevāb viren Kaʿbe yeri-yidi ve gökden evvel cevāb viren Kaʿbe yerinüñ berāberlıġı idi.

Ve ʿAbdullāh Bin ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanh[575] eydür: Ḥażret-i Nebī'nüñ -ʿaleyhi's-selām[576]- aṣl-ı ṭīneti yirüñ köpügindendür ki ol, Mekke'dür şerrafehā'llāh. İmdi bunda

[559] ki: -K
[560] ile: -K
[561] ile: -K, -H
[562] ile: -K, -H
[563] ıla: -K, -H
[564] ile: -K, -H
[565] ile: -K, -H
[566] ıla: -K, -H
[567] ıla: -K
[568] yıla: -K, -H
[569] ıla: -K, -H
[570] ile: -K, -H
[571] peyġamber daḫı: ʿaleyhi's-selām H
[572] Ḥabīb: -A
[573] Muḥammed-i Muṣṭafā: Ḫudā H
[574] Fussilet 41/11.
[575] ʿanh: ʿanhümā A, H
[576] -nüñ ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi's-selāmuñ H

işāret vardur ki yerden, evvel cevāb viren, Ḥabīb[577] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ[578] ẕerre-i şerīfesi-yidi. İmdi yer ḫod Kaʿbe'den döşenüp durur. Pes Rasūl ʿa.m. tekvīnde aṣıl oldı ve kā'ināt aña tābiʿ oldı. Nitekim buyurur: **Küntü nebiyyen ve ādemü beyne'l-mā'i ve'ṭ-ṭīni, ey beyne'l-cismi ve'l-ʿilm.** İmdi bunuñ-içün Rasūl'e -ʿaleyhi's-selām[579]- ümmī dirler. Zīrā ki Mekke Ümmü'l-Ḳurā'dur. Pes Rasūl ḥażretinüñ daḫı ẕerre-i şerīfesi ümmü'l-ḫalīḳadur.

İmdi şöyle bilgil ki kişinüñ ṭopraġı nereden alındı-yısa ol kişinüñ ḳabri ol yerde olsa gerekdür. Pes ḳıyās böyle ki Rasūl'üñ münevver merḳadi Mekke'de ola-yıdı. Ve lākin bu yer evvel ṣu-yıdı, (27a) Kaʿbe yeri bir aḳ köpük gibi-yidi. Vaḳtā ki ol ṣu temevvüc eyledi, o köpügi cemīʿ-i eṭrāfa atdı. Pes Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām cevhere-i şerīfesi Medīne'de Ḥabīb'üñ münevver merḳadi yerine vāḳiʿ oldı. Bundandur ki ol Rasūl ʿaleyhi's-selām hem Mekkī ve hem Medenīdür. Ve daḫı elest ʿāleminde belā diyü evvel cevāb viren, cevhere-i Rasūl idi, ʿa.m. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve iẕ eḫaẕe rabbüke min-benī ādeme min-ẓuhūrihim ẕürriyyetehüm ve eşhedehüm ʿalā-enfüsihim e lestü bi-rabbiküm ḳālū belā.**[580]

İmām Faḫru'r-Rāzī ḳaddesa'llāhu sırrahū, **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Ol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā Ādem peyġamberi ḫalḳ eyledi, baṭn-ı nuʿmānda anuñ arḳasını ḳudret eli birle ṣıġadı. Baʿżılar eydürler: Ādem'üñ arḳasını ṣıġayan, bir melek idi Ḥaḳ Teʿālā anı kendüye isnād eyledi āmir kendü olduġı-çün. Pes Ādem'ün cemīʿ-i evlādı uşacuḳ ḳarıncalar gibi arḳasından çıḳdılar. Ve anuñ evlād arḳalarından anlaruñ ẕürriyātı ẓāhir oldı. Ve anlardan

[577] Ḥabīb: -A
[578] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ: Ḫudā'nuñ H
[579] ʿaleyhi's-selām: -İ, R
[580] el-A'raf 7/172.

anlaruñ ẕürriyyātı ẓāhir oldı vāḥiden baʿde vāḥidin. Tā ḳıyāmet günine degin ne ḳadar kimse ṭoġacaġ-ısa hep uşacıḳ ḳarıncalar gibi ẓāhir oldılar. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ol ḥāle ve ol maḳāma münāsib, anlara fehm ü ʿaḳl u baṣīret virüp eyitdi: Şöyle bilüñ ki benden ġayrı maʿbūdun bi'l-ḥaḳ yoḳdur. Ben sizüñ rabbiñüzin[581]. Benden ġayrı sizüñ rabbiñüz yoḳdur. Baña kimseyi şerīk ḳılmañ. Ve ben size rasūller göndersem gerek; benüm ʿahdümi size añdursalar gerek ve daḫı (27b) size kitāblar göndersem gerek; anları taṣdīḳ idüñ. Ve benüm emr itdügüm nesnelere imtiṯāl ve nehy itdügüm nesnelerden ictināb idüñ. Ol ẕürriyyāt daḫı eyitdiler: **Neşhedü**[582] **enneke rabbünā lā rebbe lenā ġayruke.** Pes ol ẕerrelerüñ cemīʿisini Ḥaḳ Teʿālā'nuñ veḥdāniyyetine ol gün iḳrār idüp eyitdiler ki: Belī, sen bizüm rabbümüzsin. Senden ġayrı maʿbūdun bi'l-ḥaḳ yoḳdur.

İmdi ol ẕerrelerden evvel cevāb viren belī, sen bizüm rabbümüzsin diyü, Ḥabīb[583] Muḥammed Muṣṭafā'nuñ[584] ẕerre-i şerīfesi-yidi. Andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ iḳrārlarını ve ʿahdlerini ve ecellerini ve rızḳlarını ve meṣāyiblerini bir aḳ deriye yazup Ḥacer-i Esved'e yutdurdı[585]. Ḳıyāmet güninde andan çıḳarup ḫalāyıḳa ʿarż eylese gerek. Vaḳtā ki Ādem peyġamber[586] ol ẕürriyyāta naẓar eyledi baʿżını ġanī ve baʿżısını faḳīr ve baʿżısını güzel ve baʿżısını çirkin gördi. Lā cirem eyitdi: İlāhī, cemīʿini niçün bir düzeye eylemedüñ? Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Baña şükr itsünler diyü.

[581] rabbüñüzin: rabbüñüzem İ, R
[582] neşhedü: eşhedü H
[583] Ḥabīb: -A
[584] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ: ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H
[585] yutdurdı: ḳondurdı A
[586] peyġamber: ʿaleyhi's-selām H

Ol gün Ādem peyġamber[587] peyġamberleri çirāġlar[588] gibi gördi. Ve andan ṣoñra bir nūr gördi[589]. Ol nūrı[590] istiʿcāb idüp eyitdi: İlāhī, bu nūr ne nūrdur? Aña eyitdiler: Ol, oġluñ Dāvūd peyġamberdür[591]. Pes Ādem eyitdi: Anuñ ʿömri ne ḳadardur? Eyitdiler: Altmış yıldur. Andan Ādem eyitdi: İlāhī, anuñ ʿömrini uzun eyle. Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Ḳalem şöyle cārī oldı. Ādem eyitdi: İlāhī, benüm ʿömrümden ḳırḳ (28a) yılın aña bağışladum. Ādem'üñ ʿömri biñ yıl idi. Vaḳtā ki Ādem ṭoḳuz yüz altmış yıl ʿömr sürdi, Melekü'l-mevt rūḥın ḳabż itmege geldi. Ādem Melekü'l-mevte eyitdi: Neye geldüñ? Benüm ʿömrümden ḫod ḳırḳ yıl daḫı gerekdür. Melekü'l-mevt eyitdi: Ol ḳırḳ yılı sen Dāvūd peyġambere bağışlayup dururduñ. Ādem inkār eyledi. Andan Melekü'l-mevt, Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīne rucūʿ[592] eyleyüp eyitdi: İlāhī, sen ʿAllāmu'l-ġuyūbsın ki Ādem ḳırḳ yıl ʿömr[593] daḫı daʿvā eyler. Andan Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Var Ādem'e eyit ki ol ḳırḳ yıl ʿömri oġlı Dāvūd'a bağışladı. Andan Melekü'l-mevt gelüp Ādem'üñ rūḥın ḳabż eyledi.

Çünki[594] Ādem ol ẕürriyyātı gördi, Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ʿahdlerini ve iḳrārlarını aldı, anları[595] gine ataları bellerine reddeyledi[596], vaḳtlu ve vaḳtinde ẓāhir olsalar gerek. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve iẕ eḫaẕe rabbüke min-benī ādeme min-ẓuhūrihim, el-āyetü.**

Şeyḫ Necmüddīn **Te'vīlāt**'ında eydür: Ādem'üñ arḳasından çıḳan ẕürriyyāt elest ʿāleminde üç bölük idi. Bir bölügi sābıḳlar idi ve bir bölügi aṣḥāb-ı meymene idi ve bir gölügi aṣḥāb-ı meş'eme idi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlara ol ʿāleme münāsib ḳulaḳlar ve ol

[587] peyġamber: ʿaleyhi's-selām H
[588] çerāġlar: çerāġ H
[589] ve…gördi: -İ
[590] ol nūrı: -R
[591] peyġamberdür: ʿaleyhi's-selāmdur A, ʿaleyhi's-selāmuñ nūrıdur H
[592] rucūʿ: ʿurūc H
[593] ʿömr: -İ
[594] çünki: andan H
[595] anları: anlar H
[596] reddeyledi: reddolundı H

ʿāleme münāsib gönüller ve ol ʿāleme münāsib gözler virdi. Ve andan ṣoñra sābıḳlara (28b) maḥabbet naẓarıyla naẓar idüp anları kendünüñ maḥabbetine ḳābil eyledi ve anlarıñ ḳulaḳlarını ve gözlerini ve gönüllerini maḥabbet ve ʿışḳ nūrıyla münevver eyledi. Lā cirem vaḳtā ki **e elestü bi-rabbiküm** didi, anlar maḥabbet ve ʿışḳ nūrıyla münevver olmış ḳulaġ-ıla anuñ ḫiṭābını işitdiler ve anuñ[597] maḥabbeti ve ʿışḳı nūrıyla münevver olmış göz-ile anuñ cemālini müşāhede itdiler ve anuñ maḥabbeti ve ʿışḳı nūrıyla münevver olmış gönül-ile anuñ liḳāsını sevdiler. Lā cirem ol ḫiṭābuñ ve ol cemālüñ ʿışḳ ve maḥabbeti şarābından serḫūş olup eyitdiler: Belī, sen bizüm rabbümüz ve maḥbūbumuz maʿbūdumuzsun. Ve aṣḥāb-ı meymene ol ḫiṭābı semʿ-i rabbānī birle işidüp ve ol cemāl-i rabbāniyye birle müşāhede eyleyüp ol ḫiṭābı ḳulūb-ı rabbāniyye birle fehm eylediler, lisān-ı īmān-ıla teʿabbüden ve riḳḳan cevāb virüp eyitdiler: **Belī, ente rabbünā ve maʿbūdünā.** Ve aṣḥāb-ı meş'eme daḫı ol ḫiṭābı min-verā'i ḥicāb işidüp ol ḫiṭābdan dehşet idüp ıżṭırār-ıla iḳrār idüp eyitdiler: **Belī, ente rabbünā.**

Ve daḫı şöyle bilgil ki ol ẕürriyyāt Ādem'üñ arḳasından ve evlādınuñ ve evlād-ı evlādınuñ arḳalarından[598] çıḳduġı vaḳit ervāḥı üç ṣaf idi. Niteki buyurur: **el-Ervāḥu cünūdün mücennedetün.** Evvelki ṣaf sābıḳlar ervāḥı idi. İkinci ṣaf aṣḥāb-ı meymene ervāḥı-yıdı. Üçünci ṣaf aṣḥāb-ı meş'eme ervāḥı-yıdı. Lā cirem sābıḳlar, ẕerrātını[599] ṣaff-ı evvelde ḳodılar (29a) rūḥları muḳābelesinde. Ve aṣḥāb-ı meymene, ẕerrātını[600] ikinci ṣafda ḳodılar rūḥları ḫiẕāsında. Ve aṣḥāb-ı meş'eme, ẕerrātını[601] üçünci ṣafda ḳodılar rūḥları ḳarşusında. Pes ol ẕerreler rūḥları nūrlarıyla münevver oldılar. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā anlara ḫiṭāb idüp eyitdi ki: **E elestü bi-rabbiküm.** Pes sābıḳlar Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḫiṭābını

[597] mahabbet…anuñ: -İ, R
[598] ıżṭırār-ıla…arḳalarından: -A
[599] ẕerrātını: ẕürriyyātını H
[600] ẕerrātını: ẕürriyyātını H
[601] ẕerrātını: ẕürriyyātını H

semʿ-i rūḥānī ve rabbānī ve nūrānī birle işitdiler ve anuñ cemālini ebṣār-ı rūḥāniyye ve rabbāniyye ve nūrāniyye-yile müşāhede itdiler ve anuñ liḳāsını efʾide-i rūḥāniyye ve rabbāniyye ve nūrāniyye-yile sevüp ʿāşıḳ oldılar. Lā cirem cevāb virüp eyitdiler: Belī[602], sen bizüm rabbümüz ve maḥbūbumuz ve maʿbūdumuzsın didiler. Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle ʿahd eylediler ki andan ġayrı hīç nesne sevmeyeler ve daḫı andan ġayrı maʿbūd idinmeyeler.

Ve aṣḥāb-ı meymene daḫı Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ḫiṭābını semʿ-i rūḥānīyle işidüp ebṣār-ı rūḥāniyye ve rabbāniyye-yile anuñ celālini müṭālaʿa itdiler ve efʾide-i rabbāniyye-yile aña īmān getürüp cevāb virüp eyitdiler ki: Belī[603], sen bizüm rabbümüz ve maʿbūdumuzsın **semiʿnā ve eṭaʿnā.** Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle ʿahid itdiler ki andan ġayrı kimseyi maʿbūd idinmeyeler.

Ve aṣḥāb-ı meşʾeme Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ḫiṭābını semʿ-i rūḥānī birle min-verāʾi ḥicāb işitdiler şol ḥālde ki anlaruñ ḳulaḳlarında vaḳr-ı ġırre ve ebṣārlarında ġışāve-i şeḳāve ve efʾidelerinde ḫatm-i miḥnet var-iken. Lā cirem güç-ile cevāb virüp eyitdiler ki: **Belā ente rabbünā semiʿnā kerhen.** Ḥaḳ Teʿālā (29b) anlaruñ ʿahidlerini aldı. Çünki bu vech-ile cevāb virüp bu vech-ile ʿahid eylediler, Ḥaḳ Teʿālā anları gine ataları bellerine reddeyledi. Niteki buyurur: **Ve iẕā eḫaẕe rabbüke, el-āyetü.**

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ol ʿālemde **belī** diyü evvel cevāb viren, cevhere-i Ḥabīb-idi, ṣalavātuʾllāhi ʿaleyhi ve selāmuhū.

Baʿż-ı tefāsīrde meẕkūrdur kim, ol vaḳit ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ādem peyġamberüñ[604] ḳālebin ḫalk itmek diledi, Cebrāʾīl'i yere gönderdi ki yerden bir avuç

[602] belī: -İ
[603] belī: -İ
[604] peyġamberüñ: ʿaleyhiʾs-selāmuñ H

ṭopraḳ getüre. Yer, ibā eyleyüp Allāh'a and virüp Cebrā'īl'e ṭopraḳ virmedi. Andan Mīkā'īl'i gönderdi. Aña daḫı ṭopraḳ virmedi. Andan şoñra ʿAzrā'īl'i gönderdi. ʿAzrā'īl geldi, yeri avıçladı. Maġribden tā meşrıḳa degin yerüñ mecmūʿsı ʿAzrā'īl'üñ avıcı içine girdi. ʿAzrā'īl yerden bir avıç ṭopraḳ alup ḥażret-i ʿizzete iletdi.

İmdi şöyle bilgil ki bundan öñdin şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne, yerüñ mecmūʿsını ayaḳlayup dururdı. Eved, yerüñ baʿżısı ayaġı altına ve baʿżısı iki ayaġınuñ aralıġına gelmişdi. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, nefsi şol ṭopraḳdan ḫalḳ eyledi ki ol ṭopraḳ şeyṭānuñ ayaġı altına gelmişdi. Bunuñ-içün nefs cemīʿ-i şerrüñ me'vāsı oldı. Peyġamberleri ve evliyāyı[605] şol ṭopraḳdan yaratdı ki şeyṭānuñ aña[606] ayaġı[607] degmemişdi. Pes Ḥabīb[608] Muḥammed Muṣṭafā'yı ol cevhereden ḫalḳ eyledi ki şeyṭānuñ ayaġı aña degmemişdi ve ʿAzrā'īl'ün avıcı (30a) içinde-yiken Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña cemīʿ-i esmā'ı[609] ve ṣıfātıyla naẓar eyleyüp dururdı. Lā cirem Ḥabīb'e ʿaleyhi's-selām aṣlā cehlüñ ḥaẓẓı yitişmedi. Belki Ḥabīb, metrūʿu'l-cehl olup ʿilmden ḥaẓẓı vāfir olup Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı ʿilm-ile ve hüdā-yıla cemīʿ-i ʿāleme rasūl gönderdi. Lā cirem anuñ göñli deryāsından ʿilm ü hüdāyı sā'ir göñüllere intiḳāl eyledi ve anuñ nefs-i şerīfesinden daḫı sā'ir nüfūsa daḫı[610] ʿilm ü hüdā intiḳāl eyledi. İmdi aṣl-ı ṭīnetde her kimüñ Ḥabīb-ile münāsebeti ziyāde ola, Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām ʿilminden ve

[605] evliyāyı: evliyāları K, H
[606] aña: -A
[607] ayaġı: -İ
[608] Ḥabīb: -A
[609] esmā'ı: esmāsıyla K
[610] daḫı: -A, -H

hüdāsından anuñ ḥaẕẕı vāfir olur ve daḫı Ḥabīb[611] Muḥammed Muṣṭafā'nuñ -ʿaleyhi's-selām[612]- getürdügini sā'ir ḫalāyıḳdan ol, ziyāde ḳabūl eyler.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ ḳalblerinüñ Ḥabīb'e aṣl-ı ṭīnetde münāsebeti ziyādedür sā'ir ḫalāyıḳuñ ḳalblerinüñ münāsebetinden. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā evliyāyı şeyṭān ayaġı degmedigi ṭopraḳdan[613] ḫalḳ eyleyüp durur. Lā cirem anlaruñ ʿilmden ḥaẕları vāfir olup bāṭınları iḥāẕāt oldı. Anlar ʿilmi taḥṣīl eyleyüp ʿamel eylediler. Ol ʿimden ve ol taḳvādan ve tezkiyeden sā'ir ḫalāyıḳa daḫı taʿlīm eylediler. Lā cirem anlaruñ göñülleri göller gibi oldı ki ḫalāyıḳ andan intifāʿ ideler. Meṣelā andan kendüler içüp devābların ṣuvarup ve yerlerin ṣuvarup nesne ekeler.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīler dirāset ʿilmiyle virāṣet ʿilminüñ fā'idesini cemʿ itdiler (30b) taḳvā esāsını muḥkem itdükleri sebebiyle. Ve çünki nefslerini ṣıfāt-ı ẕemīmeden müzekkā itdiler, göñülleri gözi açılup cemīʿ-i kā'ināt uñ ṣūreti ve ḥaḳīḳati anlara āşikāre oldı. Lā cirem anlara dünyā, ḳabāḥatiyle āşikāre oldı. Anlar andan iʿrāż idüp anı erbābına terk itdiler. Ve āḫiret daḫı ḥüsniyle ẓāhir oldı. Lā cirem anlar aña müteveccih olup anı ṭaleb eylediler. Ve çünki anlar dünyāyı terk idüp āḫirete müteveccih oldılar, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ göñline envāʿ-ıla ʿilm iʿṭā eyledi. Anlar daḫı ʿilm-i dirāsete ʿilm-i virāṣeti żammeyleyüp ikisini daḫı cemʿ itdiler.

Ve daḫı şöyle bilgil ki eş-Şeyḫu'l-ʿālimü'r-rabbānī ve'l-ḥibru'r-raḥmānī, miṣbāḥu'l-mefāḫir ve miftāḥu'l-me'āṣir, ʿālī'l-ḥaseb, zākī'n-neseb, sirācu leyālī't-te'vīl ve miṣbāḥuhā, keşşāfu ḥaḳāyıḳı't-tenzīl ve miftāḥuhā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn

[611] Ḥabīb: -A
[612] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām: ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H
[613] ṭopraḳdan: yirden K, H

ʿÖmer es-Sühreverdī ḳaddesaʾllāhu sırrahū ve nevvera ḳabrahū[614] eydür: Bu kitābda her ḥāl-i şerīf ki ṣūfīlere ben anı nisbet iderin[615], murādum ṣūfīlerden muḳarreblerdür, yaʿnī anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳurb-i bisāṭına vāṣıl olup Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinde muḳarreb olmış olalar.

İmdi şöyle maʿlūm olsun ki ṣūfīlerden murādum muḳarreblerdür. Zīrā ki ṣūfīlerüñ meşāyıḫı mecmūʿısını muḳarrebler ṭarīḳındadur ve anlaruñ ʿilmleri muḳarrebler aḥvālinüñ ʿulūmıdur. Ve şol kimse ki muḳarrebler maḳāmına maḥabbet idüp anı taḥṣīl itmege müteveccih olsa aña mutaṣavvıf dirler. Çünki ol maḳāmı taḥṣīl eyleye, (31a) ol vaḳit ṣūfī olur. Ve bu ikisinden ġayrı kimseler ki ẓāhir ziylerini ve kisvelerini anlara beñzedüp anlaruñ aḥvālinden ḫaberdār olmasalar belki mücerred kisve-yile kendüleri anlara nisbet eyleseler, anlara müteşebbihler dirler. **Ve fevḳa külli ẕī ʿilmin ʿalīmün.**[616]

Fe yā men enşeʾe şecerateʾl-ʿālimi ve eşmerahā bi-şimāri benī ādeme veʾḫtāra minhüm Muḥammeden el-muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām[617] şümme ceʿale ümmetehüʾlletī kānet[618] ḫayra ümmetin ṭarāʾiḳa ḳıdeden ve ceʿaleʾn-nācī min-cümletihim eḥaden ihdinā ṣırāṭakeʾl-müstaḳīme ve şebbitnā ʿalā-dīnikeʾl-ḳavīmi fī-mütābaʿati seyyidiʾl-mürselīne ve ḫātimiʾn-nebiyyīne ve ṣalli ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī ecmaʿīn veʾcʿalnā ilāhenā min-ʿibādikeʾṣ-ṣāliḥīneʾl-muḳarrebīneʾl-kāmilīneʾl-vāṣılīne bi-raḥmetike ve keremike yā erḥameʾr-rāḥimīne ve ekrameʾl-ekramīn.

[614] ḳabrahū: merḳadehū İ
[615] iderin: iderem İ, R
[616] Yûsuf 12/76.
[617] ʿaleyhiʾs-selām: ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem A, H
[618] kānet: hiye A

el-Bābu’s-sānī: Fī-taḫṣīṣi’ṣ-ṣūfiyyeti bi-ḥüsni’l-istimāʿ

Yaʿnī, ikinci bāb, Allāh Teʿālā’nuñ kelāmını ve Ḥabīb[619] Muḥammed-i Muṣṭafā’nuñ eḥādīṣini ve cemīʿ-i vāridāt-ı ḥaḳḳayı gökcek diñlemek ve anı ḳabūl itmek ṣūfīlere maḫṣūṣ-ıdıġı beyānındadur.

Zeyd Bin Ṣābit raḍıya’llāhu ʿanh[620] eydür: Ḥabīb[621] Muḥammed Muṣṭafā ḥażretinden işitdüm ki eyitdi: **Nażżara’llāhu’mra’en semiʿa minnā ḥadīṣen fe ḥafiẓahū ḥattā yübelliġahū fe rubbe ḥāmili fıḳhin ġayra faḳīhin ve rubbe ḥāmili fıḳhin ilā-men hüve efḳahu minhü.** Yaʿnī Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb[622] Muḥammed-i Muṣṭafā[623] duʿā eyleyüp eyitdi: **Nażżara’llāhu’mra’en** yaʿnī yüzini ve aḥvālini ve ḫalḳ içinde cāhını ve ḳadrini Allāh Teʿālā gökcek eylesün şol kişinüñ ki bizden bir ḥadīṣi (31b) işidüp anı ḥıfẓ eyleyüp ḫalāyıḳa naḳl eyleyüp yitişdüre. İy nice ḥāmil-i fıḳh ve ḥāmil-i ʿilm vardur ki ol, ḥaḳīḳatde faḳīh ve ʿālim degüldür. Ve daḫı iy nice ḥāmil-i fıḳh vardur ki bir kişiye fıḳhı ve ʿilmi naḳl eylese ol kişi andan efḳah olup andan ziyāde fehm eyleyüp andan ziyāde ḥıfẓ eyler[624]. Yaʿnī vaḳit olur ki müteʿallim, ol ḥadīṣüñ maʿnāsı ziyāde bilür muʿallimden ve daḫı ol ḥadīṣden aḥkām ve leṭā’ifi muʿallimden ziyāde istinbāṭ eyler ve andan ziyāde ḥıfẓ eyler. Va’llāhu aʿlem.

İmdi şöyle[625] bilgil ki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām, ḥadīṣi ḥıfẓ eyleyüp ḫalāyıḳa yitişdürene bu duʿāyı eyledi. Zīrā ki ḥāfıẓ-ı ḥadīṣ beẕl eyler cehdini ʿilmüñ neżāretinde ve

[619] Ḥabīb: -A
[620] raḍıya’llāhu ʿanh: -İ, -R
[621] Ḥabīb: -A, Ḥabīb-i ekrem İ
[622] Ḥabīb: -A
[623] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā: ʿaleyhi’s-selām İ
[624] ḥıfẓ eyler: añlar K
[625] şöyle: -R

tecdīd-i sünnetde. Lā cirem müstaḥaḳ oldı kim kendünüñ ḥāline münāsib nesne-yile duʿā olına ki ol **nażżaraʾllāhuʾmraʾen**'dir.

İmdi şöyle bilgil ki dükeli ḫayruñ esāsı Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelāmını ve Ḥabīb[626] Muḥammed Muṣṭafā'nuñ -ʿaleyhi's-selām[627]- eḥādīṣini gökcek diñlemekdür. Niteki baʿż-ı ʿārifler[628] eydür: ʿAlāmet-i ḫayr Allāh Teʿālā'nuñ kelāmını ve Ḥabīb'üñ eḥādīṣini diñleyüp ḳabūl itmekdedür. Niteki Allāh Teʿālā buyurur: **Ve lev ʿalimaʾllāhu fīhim ḫayran le esmeʿahüm.**[629] Bundan yuḳaru müʾminlere emr eyleyüp eyitdi: **Yā eyyühāʾlleẕīne āmenū eṭīʿūʾllāhe ve rasūlehū ve lā tevellev ʿanhu ve entüm tesmeʿūne ve lā tekūnū keʾlleẕīne ḳālū semiʿnā ve hüm lā yesmeʿūn.**[630] Yaʿnī, iy müʾminler, Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı anuñ Rasūline muṭīʿ oluñ. Rasūl ḥażretinden iʿrāż itmeñ şol ḥāletde ki siz Ḳurʾān'ı ve mevāʿiẓi fehm-ile (32a) ve taṣdīḳ ḳulaġıyla diñleyesüz. Yaʿnī bu vech-ile diñlerseñüz[631] Rasūl ḥażretinden iʿrāż itmeñ; andan iʿrāż itmeniñ hīç maʿnīsi yoḳdur. Andan ṣoñra müʾminlere münāfıḳlar ve ṣıfātından izleyüp[632] eydür[633]: İy müʾminler, siz şol kāfirler ve şol münāfıḳlar gibi olmañ ki anlar dilleriyle iddiʿā idüp eydürler ki: Biz Kurʾān'ı ve mevāʿiẓi ḳulaḳlarumuzla diñlerüz ḥālbudur ki anlar Ḳurʾān'ı bir vech-ile diñlemezler ki anuñ-ıla anlar ʿamel eyleyüp mütteʿiẓ olalar. İmdi anlar Ḳurʾān'ı hīç diñlememişler[634] gibilerdür ve anı hīç[635] işitmemiş gibilerdür. Andan ṣoñra Allāh Teʿālā eyitdi: **Ve lev ʿalimaʾllāhu fīhim ḫayran.** Yaʿnī, ve eger Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿilmi anlaruñ saʿādetlerine ve anlaruñ eyü

[626] Ḥabīb: -A
[627] Ḥabīb…ʿaleyhi's-selām: Ḥabīb'üñ İ, R
[628] baʿż-ı ʿārifler: ʿāriflerüñ baʿżı H
[629] el-Enfal 8/23.
[630] el-Enfal 8/20.
[631] yaʿnī bu…diñlerseñüz: -K, yaʿnī Ḳurʾān'ı siz bu vech-ile diñlerken İ
[632] izleyüp: nehy eyleyüp K
[633] nehy eyleyüp eydür: ʿadd itmeñ İ, R
[634] diñlememişler: diñleyüp K, -İ
[635] gibilerdür ve anı hīç: -K, -İ

olmalarına ve anlaruñ iḫtiyārlarıyla Ḳurʾān'ı ve mevāʿiẓi fehm ve taṣdīḳ ḳulaḳlarıyla diñleyüp anuñ mūcebince ʿamel itmelerine ezel-i āzālde müteʿallıḳ olmış mı idi anlara Ḳurʾān'ı ve mevāʿiẓi fehm ve taṣdīḳ ve ḳulaḳlarıyla diñledüp işitdürdi ve anuñ mūcebince ezelde ʿamel müyesser eylerdi. Eved, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿilmi anlaruñ saʿādetlerine ve anlar eyü olmalarına ve iḫtiyārlarıyla Ḳurʾān'ı diñlemelerine müteʿallıḳ oldı[636] lā cirem anlara Ḳurʾān'ı fehm ü taṣdīḳ ḳulaḳlarıyla diñletdi[637]. Bunuñ-içün baʿżılar eyitdiler: Diñlemekde ve işitmekde ḫayr ʿalāmeti budur ki ḳul, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını diñleyicek kendünüñ ṣıfātından ve cemīʿ-i[638] nuʿūtından ḫālī[639] ola, vāsıṭayı aradan getüre, Allāh (32b) ḥażretinden[640] diñler gibi diñleye.

Ve baʿżılar eyitdiler: **Ve lev ʿalimaʾllāhu fīhim ḫayran** didügi dimek ola ki eger Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿilmi anlaruñ Ḳurʾān'ı ḥaḳīḳat-i semʿ-ile diñlemelerine, ehliyyetlerine, ḳābiliyyetlerine müteʿallıḳ olmamışdı anlaruñ ḳalblerinüñ ḳulaḳların açardı; anlara Ḳurʾān'ı ḥaḳīḳat-i semʿ-ile işitdürürdi. İmdi her kimse ki nefsüñ vesvesesi mālik olsa ve anuñ bāṭınında ḥadīṯ ġālib olsa ol kimse Ḳurʾān'ı ve eḥādīṯi gökcek diñlemege ḳādir olmaz vaʾllāhu aʿlem[641]. Pes ḳula öyle gerekdür ki kendünüñ ṣıfātından fānī olup vāsıṭayı aradan getürüp ḥaḳḳ-ıla Ḥaḳ'dan diñler gibi diñleye.

İmdi ṣūfīler, yaʿnī ehl-i ḳurb vaḳtā ki bildilerse ki[642] Allāh Teʿālā'nuñ kelāmı ḳullarına resāʾildür ve daḫı muḫāṭabātdur, lā cirem imʿān-ı naẓar eyleyüp gördiler ki her āyet ʿilim deryālarından bir deryādur. Zīrā ki her āyet mutażammındur ʿilmüñ ẓāhirini ve

[636] oldı: olmadı K, İ
[637] diñletdi: diñledüp işitdürmedi vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl ve daḳīḳati'l-mevāl K
[638] cemīʿ-i: -K
[639] ḫālī: fānī K
[640] Allāh ḥażretinden: Ḥaḳḳ-ıla Ḥaḳ'dan K
[641] Niteki Allāh Teʿālā buyurur: Ve lev ʿalimaʾllāhu fīhim ḫayran…vaʾllāhu aʿlem: -A, -H
[642] ki: -K

bāṭınını; celīsini ve ḫafīsini ve daḫı gördiler kim her āyet cennet ḳapularından bir ḳapudur. Zīrā ki her āyet cennet ḳapusına ḳıġırur ʿilm-ile ve ʿamel-ile ve daḫı her āyet cennete tenbīh ider. Ve andan ṣoñra Ḥabīb Muḥammed Muṣṭafā ḥażretinüñ kelāmını gördiler ki kendü hevāsından degül, belki vaḥydür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña vaḥy eyleyüp durur niteki buyurur: **Ve mā yanṭıḳu ʿani'l-hevā in hüve illā vaḥyün yūḥā**[643], lā cirem cümle-i himmetlerini anlara ṣarf idüp teveccüh-i eḥadī birle anları diñleyüp cān ḳulaġıyla işitdiler. Ve daḫı bunı daḫı gördiler ki ḥüsn-i istimāʿ ʿālem-i melekūt, yaʿnī ʿālem-i ervāḥ ve ʿālem-i (33a) rūḥāniyyāt ḳapusın açar, raġabūt-ıla rehebūt berekātını istinzāl eyler. Ve daḫı gördiler ki nefsüñ vesveseleri ve şeyṭānuñ daġdaġaları ve ḫalḳuñ ḳīl ü ḳāli nefs-i emmāre odınuñ tütünleridür ki göñül gözine ġıṭā olur. Ve daḫı gördiler ki ḥuẓūẓ-ı ʿācile ve aḳsām-ı dünyāviyye ki menāṭ-ı hevā ve meşār[644]-ı redādur, nefs-i emmāre nārınıñ[645] odını meṣābesindedir. Zīrā ki bunlaruñ-ıla nefs-i emmāre odı yanup göñli ḫarāb eyleyüp vesveseler duḫānında müteḥayyir eyler. Lā cirem anlar dünyāyı terk eyleyüp zāhidler oldılar. Vaḳtā ki nefslerinüñ nārlarınuñ odları münḳaṭıʿ oldı-yısa nefslerinüñ odları daḫı żaʿīf olup duḫān ḳalmadı, lā cirem anlaruñ bāṭınları ve göñülleri cemīʿ-i ġafletden ḫalāṣ olup ṣafā-yı fuhūm-ıla maṣādır-ı ʿulūma ve mevārid-i ʿulūma[646] müsteʿid olup anları müşāhede itdiler. Ve çünki ḳalblerini cemʿ eyleyüp cemīʿ-i ġafletden pāk ḳıldılarsa Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīnüñ kelāmını ve Ḫoca-i enbiyā Muḥammed Muṣṭafā'nuñ eḥādīṣini ḥaḳīḳat-ile diñleyüp işitdiler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnne fī-ẕālike le ẕikrā li-men kāne lehū ḳalbün ev elḳā's-semʿa ve hüve şehīd.**[647] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür

[643] en-Necm 53/3.
[644] meşār: meṣār R, İ
[645] odınuñ tütünleridür…nārınıñ: -A
[646] ve mevārid-i ʿulūma: -K
[647] Kaf 50/37.

bu Sūre-i Ḳāf'da ẕikr olanda ve Ḳurʾān'uñ cemīʿinde ẕikr olanda ẕikre ve mevʿiẓa vardur şol ʿālime ki anuñ göñli vāʿī (33b) ve selīm ve ḥāżır maʿaʾllāh ola şöyle ki ṭarfete'l-ʿayn miḳdārı Allāh Teʿālā ḥażretinden göñli ġāfil olmaya ve vāsıṭaʾı aradan getürüp[648] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden diñler gibi diñleyüp anuñ ḥaḳāyıḳında tefekkür eyleye. Ve daḫı Kurʾān'da ẕikr olanda, mevʿiẓa vardur şol kimseye ki ol, ʿālim olmaya; eved, ol ḳulaġını ışġā[649] eyleyüp inṣāt eyleye, mevāʿiẓ diñlemek-ile göñlini daḫı[650] ḥāżır ḳıla tā ki anuñ maʿānīsini fehm eyleyüp anuñ ẕevāhiriyle mütteʿiẓ[651] olup zevāciri-yile münzecir[652] ola. **Li-men kāne lehū ḳalbün** diyüp ḳalb münker ḳulūb īhām eyledi buña işāret itmek-çün ki her göñül Ḳurʾān'uñ maʿānīsinde tefekkür eyleyüp tedebbür eylemez.

Niteki Yaḥyā Bin Muʿāẕ er-Rāzī[653] eydür: Göñül iki dürlüdür; bir dürlüsi oldur ki ol, eşġāl-i dünyāviyye-yile ṭolmışdur. Vaḳtā ki āḫiret işlerinden bir iş gelse müteḥayyir olur; nice eyleyecegin bilmez dünyāya be-ġāyet meşġūl olduġı-çün. Ve birisi daḫı oldur ki ol, āḫiret eşġāliyle ṭolmışdur. Vaḳtā ki aña dünyā işi gelse müteḥayyir olur; nice idecegin bilmez āḫiret şuġuliyle ṭolduġı-çün.

İmdi iy miskīn, sen daḫı kendü ḥāliñe naẓar eyle. Gör ki seniñ göñlüñ daḫı ḳanḳısındandır. Ve şol göñlüñ berekātına naẓar eyle ki ol, āḫiret işleriyle ṭolmışdur ve Ḥaḳ Teʿālā'nıñ ʿaşḳ ve maḥabbeti odında muḥteriḳ olup göyünmişdür. Ve daḫı şol göñlüñ şūmına naẓar eyle ki (34a) ol, dünyā eşġāliyle ṭolmışdur. Aña göre ʿamel eyle. **Ceʿalenāʾllāhu Teʿālā ve iyyāküm mine'l-mütedebbirīne'l-mütefekkirīne'l-fāʾizīne'lleẕīne'staġraḳū evḳātehüm fī-eşġāli'l-āḫireti ve aʿmārahüm fī-taṣfiyeti'l-**

[648] getürüp: götüre K
[649] ışġā: ḥāżır K
[650] daḫı: -A
[651] müttetʿiẓ: müteʿaẓẓir A
[652] münzecir: müteveccir A
[653] Muʿāẕ er-Rāzī: Muʿāẕ-ı Rāzī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh A

bāṭıni ve envāʿi'l-ʿibādeti ve lā yecʿalnā mineʾlleẕīneʾstaġraḳū evḳātehüm fī-eşġāli'd-dünyā ve'l-leẕẕāti'l-fāniyāti'l-mūbiḳāti innehū veliyyü icābeti'd-deʿavāt.

İbn ʿAṭā raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[654] eydür: **İnne fī-ẕālike le ẕikrā li-men kāne lehū ḳalbün** didügi dimek olur ki bu Ḳurʾān'da mevʿiẓa vardur şol kimseye ki anıñ bir göñli ola ki ol, mā-sivā-yı ḥażretden münḳaṭıʿ olup Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olup taʿẓīm göziyle Allāh Teʿālā ḥażretini mülāḥaẓa eyleye şöyle ki cemīʿ-i evḳātde Allāh Teʿālā ḥażretini[655] müşāhede eyler gibi ola.

Vasıṭī eydür: Ḳurʾān'da teẕkire vardur bir maḥṣūṣ ḳavme; cemīʿ-i nāsa degül. İmdi[656] anlar, anlardur ki ezelde anlaruñ ḳalbi selīm ola. Niteki anlaruñ ḥaḳḳında buyurur: **Evemen kāne meyyiten fe aḥyeynāhü ve ceʿalnā lehū nūran yemşī bihī fī'n-nāsi ke-men meṡelühū fī'ẓ-ẓulümāti leyse bi-ḫāricin minhā.**[657] Yaʿnī, şol kimse ki ölü olsa küfr-ile, biz anı īmān nūrıyla iḥyā eyleyüp aña hidāyet virsevüz, ol kimse ki küfr ẓulümātı içinde ola, bunuñ gibi midür? Ol kimse bunuñ gibi degüldür.

Aḥmed Bin ʿAṭā eydür: Bu āyetiñ maʿnīsi dimek olur ki şol kimse ki anıñ nefsi dirilip (34b) göñli ölse biz anıñ nefsini öldürüp göñlini diri[658] eylesevüz ve tevfīḳ yollarını aña āsān eyleyüvirsevüz ve ḳurb-ı envār-ıla gözine sürme çeksevüz ol, bizden ġayrıya naẓar itmese belki her neye ki naẓar iderse bizim āyāt u beyyinātumıza naẓar idüp anı müşāhede eylese, bunuñ gibi kimse nefsüñ ẓulümātında olan kimse-yile berāber degüldür. ʿİmād raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[659] eydür: Maʿnāsı dimek olur ki şol kimse ki cehl-ile ölü olsa biz anı

[654] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: raḥimehuʾllāh K
[655] mülāḥaẓa…ḥażretini -A
[656] imdi: -K
[657] En'am 6/122.
[658] diri: iḥyā K
[659] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: raḥimehuʾllāh A

ʿilm-ile dirgürsevüz cehl ẓulümātı içinde ḳalan-ıla ol berāber degüldür. İbn ʿAṭā ḳaddesaʾllāhu sırrahū eydür: Maʿnāsı dimek olur ki şol kimse ki bizim ḥażretimizden münḳaṭıʿ olmaġ-ıla ölü olsa biz anı ḥażretimize vāṣıl ḳılmaġ-ıla dirgürsevüz ve aña ittiṣāl nūrın virsevüz inḳıṭāʿ ẓulümātı içinde olan-ıla ol berāber degüldür.

Vāsıṭī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Müşāhede kişiyi ẕāhil eyleyüp nesne fehim itdürmez. Zīrā ki fehim itdüren ḥicābdır. Zīrā ki bir kimseye Ḥaḳ Teʿālā ẕātıyla tecellī eylese ol kimse fānī olur. İmdi fānīden ḫod fehm mutaṣavver degüldür.

Eved, nāṣıbu rāyāti'l-imāme, ṣāḥibü āyāti'l-kāme[660], merkezü dāʿireti'z-zühdi ve't-taḳvā, miḥveru feleki's-sünneti ve'l-hüdā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī nevveraʾllāhu ḳabrahū[661] ve ʿaṭṭara ramsehū eydür: İmām Vāsıṭī'nüñ didügi bir ḳavm ḥaḳḳında ṣaḥīḥdür (35a) ol ḳavmden ġayrı ḳavm ḥaḳḳında ṣaḥīḥ degüldür. Nitekim bu āyet, Vāsıṭī didüginüñ muḫālifine[662] ḥükm ider. İmdi anlar ehl-i temkīndür ki[663] müşāhede-yile fehmi cemʿ itmişlerdür. İmdi fehmüñ mevżıʿı maḥall-i muḥādeşe ve maḥall-i mükālemedür ki ol, göñül ḳulaġıdur. Ve müşāhede mevżıʿı göñül gözidür. İmdi göñül ḳulaġınuñ ḥikmeti ve fāyidesi vardur ve göñül gözinüñ daḫı ḥikmeti ve fāʾidesi vardur. Pes[664] şol kimse ki ḥāl ser-ḫoşlıġında sekrān olsa anuñ semʿi baṣarında ġāyib olur; lā cirem ol kimse hīç nesne fehm eylemez. Evet, şol kimse ki mütemekkin olup ḥālinde ṣaḫv olsa anuñ semʿi baṣarında ġāyib olmaz. Zīrā ki bunuñ gibi kimse ḥāline mālik olur; viʿāʾ-i vücūdī-yile fehm eyler. Zīrā ki fehm, ilhāmuñ ve semāʿuñ mevrididür. İmdi ilhām ve semāʿ, viʿāʾ-i vücūdī istidʿā iderler. İmdi bu vücūd ol vücūduñ ġayrıdur ki müşāhede nūrı lemaʿān

[660] kāme: kerāme R
[661] ḳabrahū: merḳadehū K
[662] muḫālifine: muḫālefetine A
[663] ki: -A, -K
[664] pes: ve K

idicek mütelāşī olmışdı. İmdi bu maḳām ol kimse maḳāmıdur ki ol, memerr-i fenādan geçüp maḳarr-ı beḳāya vāṣıl olmış ola. **Allāhümme evṣılnā ilā-hāẕihi'l-maḳāmāti'l-ʿaliyyeti ve'l-menāzili's-seniyyeti bi-faẕlike ve keremike yā ekrame'l-ekramīne ve erḥame'rāḥimīn.**

İbn Semʿūd raḥmetu'llāhi ʿaleyh[665] eydür: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **inne fī-ẕālike le ẕikrā li-men kāne lehū ḳalbün** didügi dimek olur ki bu Ḳur'ān'da mevʿiẓa vardur bir göñle ki ol göñül, ḫiẕmet edebini bilmiş ola. İmdi göñlüñ edebi üç dürlüdür. Biri oldur ki göñül vaḳtā ki ʿibādet lezzetini ṭadsa nefsüñ şehevātından āzād olup edebüñ sülüşini (35b) bulur[666]. Vaḳtī ki bu edebe meşġūl olup daḫı ziyāde edebe ṭālib olsa edebüñ sülüşānın bulur. Üçünci oldur kim, kim ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrine vefā idüp göñlini Allāh Teʿālā faẕlıyla ṭoldursa ol göñül, müʾeddeb olup envār-ı ilāhiyye birle münevver olup kelām-ı Rabbi'l-ʿālemīni ve eḥādīş-i Nebī'yi ḥaḳīḳat-ile diñleyüp bunlar ol göñülde teʾsīr eyleyüp ḳarār eyler. Muḥammed Bin ʿAlī raḥmetu'llāhi ʿaleyh[667] eydür: Göñül ölmesine sebeb şehevāt-ı nefsāniyyedür. İmdi her bār ki nefsüñ ārzūsından birisi terk olınsa ḳalbe ḥayātdan bir naṣīb irişür.

İmdi Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā'nuñ kelāmını ve Ḥabīb'üñ eḥādīşini diñleyüp işitmek diriler naṣībidür. Zīrā ki ölüler nesne diñleyüp işitmezler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnneke lā tüsmiʿu'l-mevtā.**[668] Yaʿnī yā Ḥabīb, sen bizüm kelāmumuzı ve evāmirümüzi dünyā maḥabbetiyle göñülleri ölmişe işitdürmezsin.

[665] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: raḥimehu'llāh A
[666] bulur: bilür K
[667] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: raḥimehu'llāh A
[668] er-Rûm 30/52.

Sehl Bin ʿAbdillāh et-Tüsterī eydür: Göñül be-ġāyet laṭīfdür; sehel nesne anda teʾsīr eyler. Ḥattā ḫaṭarāt-ı meẕmūme ve şehevāt-ı nefsāniyye ḫāṭırdan ḫuṭūr itmek daḫı teʾsīr eyler. İmdi göñülde az nesnenüñ teʾsīr itmegi çoḳdur. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Ve men yaʿşü ʿan-ẕikri'r-Raḥmāni nüḳayyiż lehū şeyṭānen fe hüve lehū ḳarīn.**[669] Āyetüñ maʿnāsı, vaʾllāhu aʿlem, dimek olur ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti buyurur: Kim ki Raḥmān'uñ ẕikrinden, yaʿnī Ḳurʾān'dan iʿrāż eylese maḥsūsāta iştiġāli ifrāṭ-ıla olup şehevāt-ı nefsāniyyeye inhimāki ziyāde olduġı-çün Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿiḳābından ḫavf idüp ṣevābını recā itmese (36a) biz anuñ üzerine şeyṭānı musallaṭ eylerüz. Şeyṭān daḫı anuñ ḳarīni olup aña dāyim vesveseler idüp bāṭıl işin aña tezyīn eyler ve ol bīçāre şöyle ẓanneyler ki ol, ḥaḳ nesne üzerindedür. Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn, **Teʾvīlāt**'ında eydür: Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde işāret eyledi kim, kim ki Raḥmān'dan, yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinden iʿrāż eylese dünyāya iḳbāl itmek-ile Ḥaḳ Teʿālā aña şeyṭānı musallaṭ eyler.

İmdi şöyle bilgil ki eṣʿab-ı şeyāṭīn[670] nefs-i emmāredür. Lā cirem ol daḫı anuñ ḳarīni olup dünyāda ve āḫiretde andan ayrılmaz. İmdi bu, mücālese-i maʿaʾllāhı terk eyleyen kimsenüñ cezāsıdur, ẕikruʾllāhdan iʿrāż itmek-ile. Zīrā ki buyurup durur: **Ene celīsü men ẕekerānī.**

İmdi kim ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle mücālese niʿmetini bilmeyüp anuñ ẕikrinden iʿrāż eyleyüp ḫavāṭır-ı nefsāniyye ve şeyṭāniyyede müstaġraḳ olsa Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña bir kimse musallaṭ eyler ki ol kimse anı Allāh Teʿālā ḥażretinden iʿrāż itdürüp ol Cenāb-ı Muḳaddes'den anı maḥrūm eyler. Ve şol kimse ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikrine meşġūl olup **lā ilāhe** didügiyle mā-sivāʾllāh maḥabbetini ḳalbinden nefy eyleyüp **illāʾllāh**

[669] ez-Zuhruf 43/36.
[670] şeyāṭīn: şeyṭān K

didügiyle Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetini ḳalbinde iṡbāt eylese vaḳtī ki aña Allāh Teʿālā ḥażretinden menʿ eyleyecek nesne gelse envār-ı ilāhiyye saṭveleri andan anı menʿ eyler.

İmdi kim ki nefsüñ ārzūsına uyup şehevāt ḳapularını nefs üzerine açsa ol kimse nefsinüñ hevāsında esīr olup nefs şeyṭānlarınuñ evṣāfı anuñ üzerine ġālib olur. Lā cirem ol kimse bidʿatler (36b) ve ḍalāletler tīhinde azup müteḥayyir ve ser-gerdān olup maġbūn olur, neʿūẕü biʾllāh min ẕālike.

İmdi şöyle bilgil kim göñül bir ʿāmildür ki hīç süst olmaz. Ve nefs bir uyanıḳdur ki aṣlā uyumaz. Belki furṣat ister ki kendünüñ şehvetini ve ārzūsını taḥṣīl eyleye. İmdi müʾmin-i muvaḥḥide eyle gerekdür ki dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını diñleye ve Ḥabīb[671] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām eḥādīṡini diñleye daḫı bunlaruñ-ıla ʿamel eyleye. Ve illā şeyṭān ve nefs vesveseleri içinde ḳalup helāk olur.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelāmını ve eḥādīṡ-i Rasūl'i diñleyüp anuñ-ıla ʿamel itmek ḳapularını, nefsüñ şehevātına ḥareketleri ḳapularını yapar lā cirem vaḳtī ki nefs şehevātına ḥareket eylese şeyṭān yol bulur ki ḳalbe vesveselerini ilḳā eyleye. Niteki ḥadīṡde vārid olup durur ki eger şeyṭān müʾminlerüñ göñli üzerine diñzinüp vesveselerin göñüllerine ilḳā itmese melekūt-ı semāvāt ve arażīne naẓar idüp ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olalar-ıdı.

Ḥasan raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Ehl-i baṣīretüñ baṣāyiri ve ʿāriflerüñ maʿārifi ve ʿulemāʾ-i rabbānīnüñ envārı ve necāt bulmış sābıḳlaruñ ṭarīḳları ve daḫı ezel ve ebed ve

[671] Ḥabīb: -A

bunlaruñ arasında ne ki var-ısa şol kimselerüñdür ki anlaruñ[672], mā-sivā'llāh maḥabbeti küdūrātından ḫālī olmış göñülleri ola; ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳalbleri ġāfil olmaya ve ḳulaḳlarını ışġā eyleyüp inṣāt[673] ideler kelām-ı Rabbü'l-ʿālemīni ve eḥādīṯ-i Rasūl'i diñlemege ve göñüllerini ḥāżır ḳılalar tā ki anlaruñ maʿānīsini fehm itmege tā ki anlaruñ ẓevāhiriyle mütteʿiẓ ve (37a) zevāciriyle münzecir olalum diyü.

İbn ʿAṭā eydür: Bu vech-ile göñül bir göñüldür ki ol göñül, dāyim Ḥaḳḳ'ı mülāḥaẓa eyleyüp müşāhede eyleye, ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārı andan ġāyib olmaya, lā cirem anuñ-ıla diñleyüp işidür. Belki vāsıṭa'ı aradan refʿ eyleyüp ḥaḳīḳatde Ḥaḳ'dan işidür gibi diñler. Lā cirem bunuñ-içün[674] ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı müşāhede eyler. Belki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretini bi-lā keyfin ve lā keyfiyyetin beṣīret göziyle müşāhede eyler. Lā cirem göñül, vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretini ṣıfat-ı celāl-ile müṭālaʿa eylese anuñ ḳahrı saṭavātından ditreyüp ḳorḳar; vaḳtī ki ṣıfat-ı cemāl-ile müṭālaʿa eylese anuñ elṭāfı nesīmlerini ḳoḳup sākin olup ḳarār ider.

Baʿżılar eydürler: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını ve Ḥabīb[675] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ eḥādīṯini şol kimse diñler ki anuñ bir görüci göñli ola, ol göñül birle ḳuvvet bula ki cemīʿ-i ḫalāyıḳdan münḳaṭıʿ olup Allāh Teʿālā'nuñ maḥabbeti ve ʿışḳı odında muḥretiḳ olup cemīʿ-i dünyādan ve dükeli ḫalāyıḳdan belki nefsinden daḫı kesilüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl ola, andan ġayrı hīç nesneye meşġūl olmaya ve Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıya meyl itmeye. Belki her sāʿatde ve her nefesde anı müşāhede eyler gibi ola.

---

[672] anlaruñ: -A
[673] inṣāt: K nüshasında derkenarda "sükūt" kelimesiyle açıklanmış.
[674] bunuñ-içün: -A
[675] Ḥabīb: -A

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ göñülleri cemīʿ-i ekvāndan mücerred olup maḥabbetu'llāh-ıla ṭolmışdur. Ve daḫı anlar, ḳulaḳlarını ışġā eyleyüp gözlerini açmışlardur tā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ āyāt-ı beyyinātını işidüp göreler. Lā cirem anlar cemīʿ-i mesmūʿātı kemā-yenbaġī işidüp dükeli (37b) mübṣırātı ḥaḳīḳat-ile görüp ve cemīʿ-i meşhūdātı yaḳīn-ile müşāhede eylediler. Zīrā ki anlar ẓāhirlerini ve bāṭınlarını cemīʿ-i kāyinātdan ḳaṭʿ idüp iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih eylediler[676]. Lā cirem anlar[677] dāyim ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde muḳīm olup Allāh Teʿālā ḥażretinde ṭurur gibi ṭururlar. İmdi cemīʿ-i eşyā ḫod Allāh Teʿālā ḥażretinde ḥāżırdur; anlar ḫod dāyim maʿa'llāhdur. Niteki buyurur: **Va'llāhu meʿaküm eynemā küntüm**[678]**.**

Lā cirem anlar[679], cemīʿ-i mesmūʿātı kemā-yenbaġī işidüp dükeli mübṣırātı ḥaḳīḳat-ile gördiler ve cemīʿ-i şühūdātı yaḳīn-ile bildiler, evet, şöyle bilgil ki cemīʿ-i eşyāyı ʿalā-sebīli'l-icmāl bildiler; tefāṣīli-yile bilmediler. Zīrā ki cemīʿ-i eşyāyı mücmelen idrāk itmek mümkindür müşāhede gözi giñ olup büyük olıncaḳ. Ammā cemīʿ-i eşyā tefāṣīl-ile müdrek olup bilinmek muḥāldür. Zīrā ki bu vücūd ḳabı[680] ṭardur. İmdi cemīʿ-i eşyāyı cümleten ve tafṣīlen bilen Allāh Teʿālā ḥażretidür. Ve daḫı cüz'iyyātı cüz'iyyāt-ıla ve külliyyātı külliyyāt-ıla kemā-yenbaġī idrāk iden Allāh Teʿālā ḥażretidür ki anda aña hīç kimse şerīk olmaz. Āmennā bihī ve ṣaddaḳnā.

Baʿżılar, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelāmını ve eḥādīṯ-i Resūl'i diñlemekde ḫalāyıḳuñ tefāvütin beyān eyleyüp temṯīl eyleyüp eyitdiler ki: Bir ekinci bir yire toḫm ṣaçmaḳ istese avcına toḫm alup ol yire ṣaçar. Ol toḫmuñ baʿżısı yol üzerine düşer. Ol toḫmdan nesne

[676] eylediler: oldılar K
[677] anlar: -K
[678] küntüm A: tekūnūne B, tekūnū K
[679] Lā cirem anlar: anlar lā cirem K
[680] ḳabı: ḳatı A

bitmez. Belki anı ḳuşlar yirler. Ve ol toḫmuñ baʿżısı bir ṭaş üzerine düşer ki ol ṭaş üzerinde ṭopraḳ ola ol toḫm ol ṭaş[681] (38a) üzerindeki ṭoprakda biter. Evet, büyüyecek vaḳit anuñ köki ol ṭaşa irişüp ḳurur; andan nesne ḥāṣıl olmaz. Ve ol toḫmuñ baʿżısı bir laṭīf yire düşer ki ol yirde dikenler ola. İmdi ol toḫm ol yirde bitüp ayaḳlanur. Evet, baş ṭutacaḳ vaḳit ol dikenler anı boġup ḳurıdur; andan daḫı nesne ḥāṣıl olmaz. Ve ol toḫmuñ baʿżısı bir laṭīf yire düşer ki ol yirde aṣlā ṭaş ve diken yoḳ. Lā cirem ol toḫm ol yirde bitüp başlanur; andan çoḳ nesne ḥāṣıl olur.

İmdi şöyle bilgil ki nāṣıḥ ve vāʿiẓ ekinci gibidür. Ve söylenen kelām toḫm gibidür ki ol vāʿiẓ anı diñleyenlerüñ gönüllerine eker. İmdi ol toḫm ki yol üzerine düşdi-yidi, şol kişiye beñzer ki vāʿiẓüñ kelāmını diñler evet, murādı diñlemek degüldür; belki deñemekdür ve yāhūd bir ġayrı ġaraždur. İmdi egerçi ki ol kelāmı ol kimse ögrenür, evet, sehel zamānda şeyṭān anı anuñ ḳalbinden alup unutdurur. Ammā ol ki ṭaş üzerine vāḳiʿ oldı-yıdı, şol kişiye beñzer ki ol kişinüñ murādı diñleyüp ögrenmekdür, evet, murādı ʿamel itmek degüldür. Ve ammā şol toḫm ki laṭīf yire düşer ve lākin anı dikenler boġarlar, şol kişiye beñzer ki anuñ murādı diñlemek ve anuñ-ıla ʿamel itmekdür[682]. Evet, vaḳtī ki ʿamel itmek dilese nefsüñ hevāları ẓāhir olup anuñ-ıla ʿamel itdürmezler. Lā cirem ol daḫı anı terk eyler[683] nefsüñ hevāsı ġālib olduġı-çün. Ve ammā şol toḫm ki laṭīf yire vāḳiʿ olur ki ol yirde aṣlā ṭaş ve diken yoḳ, (38b) şol kişiye beñzer ki ol kişi, ol kelāmı kemā-yenbaġī diñler daḫı ögrenüp ʿamel ider ve nefsüñ hevāsından ictināb ider.

İmdi şöyle bilgil ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını ve Ḥabīb[684] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ eḥādīṣini kemā-yenbaġī diñleyüp anlaruñ-ıla ʿamel idüp nefsüñ hevāsından

[681] ṭaş: -A
[682] itmekdür: eylemekdür K
[683] nefsüñ hevāları…terk eyler: -A
[684] Ḥabīb: -A

ve şeyṭānuñ vesveselerinden ve ḫalḳuñ ḳīl ü ḳālinden ictināb idüp hidāyet ṭarīḳlarına yüriyüp ʿālem-i melekūta vāṣıl olan, ṣūfīlerdür ki anlar, şehevāt-ı nefsāniyyenüñ lezzetin terk idüp dururlar. Zīrā ki şehevāt-ı nefsāniyye şol dikenlere beñzer ki biten toḫmı ayaḳlanup başlanmaġa ḳomazlar.

İmdi ṣūfīlerüñ göñülleri ʿışḳ ve maḥabbet ve şevḳ ve zevḳ ḥalāvetin zevḳ eyleyüp[685] durur. Lā cirem ol ṣāfī ʿışḳ, rūḥı Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih ḳılur. Pes rūḥ daḫı ḥażret-i ilāhiyyeden yaña çekildügi ḳuvvet-ile göñli ve nefsi daḫı kendüye tābiʿ ḳılup ol ḥażrete yöneldür. Zīrā ki Allāh Teʿālā'nuñ ʿışḳı ḥalāveti ve maḥabbeti zevḳi nefsüñ hevāsı lezzetinden ġālibdür. Zīrā ki nefsüñ hevāsı lezzeti şecere-i ḫabīṣe gibidür. Meṣelā Ebū Cehl ḳarpuzı gibi ve sarımsaḳ gibi ki yirden ḳopar ve yir üzerinde ṣebātı yoḳdur. Hem-çünān hevā-yı nefs daḫı nefsden ẓāhir olur evet, nefsden teraḳḳī eylemez. Ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿışḳı ve maḥabbeti ḥalāveti şecere-i ṭayyibeye beñzer. Meṣelā ḫurma aġacı gibi köki yirde, ṭalları gökden yaña uzanup durur. Hem-çünān ʿışḳ u maḥabbet daḫı ḳalbde ve rūḥda ṣābit olup göñülleri nefs yirine sirāyet eyleyüp ṭalları Allāh Teʿālā ḥażretinden yaña yönelmişdür.

İmdi şöyle bilgil ki ʿışḳ (39a) aġacınuñ yiri rūḥdur[686]; köki ʿināyetdür; ṣuyı şerīʿati riʿāyet itmekdür; budaḳları kifāyetdür; yapraḳları vilāyetdür; gölgesi Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳdur; yimişi Allāh Teʿālā ḥażretine vāṣıl olmaḳdur. İmdi ṣūfīlerüñ ḥālleri dāyim budur. Zīrā ki anlar vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını ve yāḫūd Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām eḥādīṣini işitseler rūḥlarıyla ve ḳalbleriyle ve nefsleriyle diñleyüp mütekellim-i ḥaḳīḳī cemāline müştāḳ olup anuñ kelāmıyla üns ṭutarlar. Niteki ʿārif eydür: **el-ʿArabiyye**

[685] eyleyüp: idüp A
[686] yiri rūḥdur: -K

Eşemmü minke nesīmen lestü aʿrifühū

Eẕunnü lemyāʾe cerrat fīke erdānā

Tercemetühū biʾl-Fārisiyye

Nesīmī ez-tū mīyānem ki neşināsem ān bū men

Bedān māned ki maʿşūḳam keşīde est o be-tū dāmen

Tercemetühū biʾt-Türkiyye

Nesīmler ḳoḳmışam senden anı hīç ḳoḳduġum yoḳ ben[687]

Meger kim maʿşūḳum senden yaña çekmiş durur dāmen

Lā cirem ol kelām anlaruñ cemīʿ-i aʿżālarına belki ẓāhirlerine ve bāṭınlarına sirāyet eyleyüp anlaruñ her ḳılları ḳulaḳ ve bedenlerinüñ her ẕerresi göz olup külli küll-ile[688] diñleyüp külli küll-ile görürler. Niteki ʿārif buyurur: **el-ʿArabiyye**[689]

İn teʾemmeltüküm fe küllī ʿuyūn[690]

Ev teẕekkertüküm fe küllī ḳulūb

el-Fārisiyye[691]

Çun şumā-rā nigerem cümle-i men çeşm şeved

Vʾez şumā yād konem cümlegiyem dil bāşed

[687] ben: men A, K
[688] külli küll-ile: küllīlikle A
[689] el-ʿArabiyye: -A, -K
[690] ʿuyūn: -K
[691] el-Fārisiyye: el-Fārisī A, K

Et-Türkiyye[692]

Cümle ʿużvum göz olur seni göricek iy Cemīl

Hem seni yād eyleyicek ʿużvum olur cümle dil

Ve daḫı Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Fe beşşir ʿibādiyeʾlleẕīne yestemiʿūneʾl-ḳavle fe yettebiʿūne eḥsenehū ülāʾikeʾlleẕīne hedāhümuʾllāhu ve ülāʾike hüm** (39b) **ülūʾl-elbāb.**[693] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: Beşāret it yā Ḥabīb[694], benüm ḫāliṣ ḳullaruma ki benüm kelāmumı işidüp aña ittibāʿ ideler ve daḫı cemīʿ-i kelāmı işidüp kendülerüñ felāḥı olan nesneʾi ki ol, tevḥīddür, aña ittibāʿ idüp anı alalar ve anuñ mūcebince ʿamel ideler. İmdi anlar, anlardur ki Allāh Teʿālā anları kendü dīnine hidāyet virüp anları kendü ḥażretine lāyıḳ eyledi. Ve daḫı anlar ʿuḳūl-i selīme issileridür ki anlaruñ ʿaḳılları münāzaʿa-i vehmden ve münāzaʿa-i ʿādetden selīmlerdür ve kendülerüñ felāḥlarını ṭaleb eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccihīnlerdür.

Sulṭānuʾl-muḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Necmüddīn-i Dāye, ʿ**Aynuʾl-Ḥayāt**ʾda eydür: Bu āyetde maʿānī-i keşīreye işāret vardur. Birisi oldur kim beşāret şol kimsenüñdür ki ol, ḫāṣ Ḥażret-i Rabbüʾl-ʿālemīn ḳulıdır. Yaʿnī ol, mā-sivāʾllāhdan azād olup Allāh Teʿālā ḥażretine ḫāṣ ḳul olmışdur. Ve birisi daḫı oldur kim beşāret vuṣūli viṣāledür Allāh Teʿālā ḥażretine. Ve birisi daḫı oldur kim **yestemiʿūneʾl-ḳavl**ʾde elif lām ʿumūm içündür, iḳtiżā ider ki anlaruñ her ḳavlde ḥüsn-i istimāʿları ola Ḳurʾān'dan ve ġayrı kelāmdan. İmdi her ḳavlüñ aḥseni oldur kim ol ḳavl, Allāh Teʿālā ḥażretinden ola ve yāḫūd Allāh içün ola ve yāḫūd

[692] et-Türkiyye: et-Türkī A, K
[693] ez-Zümer 39/18.
[694] Ḥabīb: Muḥammed A

ol[695] ḳavl[696] Allāh Teʿālā ḥażretine delālet eyleye. Ve birisi daḫı oldur kim, ḳavl ya insāndan ve yāḫūd nefsden ve yāḫūd şeyṭāndan ve yāḫūd melekden ve yāḫūd Allāh Teʿālā ḥażretinden işidilür. İmdi insāndan işidilen, gāh ḥaḳ ve gāh bāṭıldur. (40a) Ve şeyṭāndan işidilen, dāyim bāṭıldur. Zīrā ki şeyṭān dāyim bāṭıl nesneye işāret eyler. Ve nefsden işidilen, dāyim kendünüñ şehevātına delālet iden nesnedür. Ve melekden dāyim ṭāʿate daʿvet işidilür. Ve Ḥaḳ Teʿālā'dan işidilen, ḥaḳāyıḳ-ı tevḥīde ḫiṭābdur ve kendü ḥażretine daʿvetdür. Niteki buyurur: **İrciʿī ilā-rabbiki rāżıyeten merżıyyeten.**[697] Ve daḫı bir maḥalde buyurur: **Ve tebettel ileyhi tebtīlen.**[698]

İmdi kim ki şöyle bilgil ki aḥsen-i kelām Allāh Teʿālā kelāmıdur ve aḥsen-i istimāʿ Allāh Teʿālā ḥażretinden istimāʿ itmekdür. İmdi kim ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle dāyim bile olsa ol kimse, Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıdan işitmez. İmdi anlar anlardur ki Ḥaḳ Teʿālā elṭāfı ceẕebātıyla anları ceẕb eyleyüp kendü ḥażretini anlara bildürmişdür ve daḫı anlara ʿuḳūl-i selīme virmişdür. Lā cirem anlar, eşyānuñ ḳuşūrını terk eyleyüp ḥaḳāyıḳuñ lübābına vāṣıl olmışlardur.

Baʿżı ʿārifler eydür: Lübb ve ʿaḳl yüz cüzʾdür; ṭoḳsan ṭoḳuzı Ḥabīb[699] Muḥammed-i Muṣṭafā'dadur, ʿaleyhi's-selām, bir cüzʾi sāyir müʾminīn arasındadur. Ve ol bir cüzʾ ki sāyir müʾminīn arasındadur, ol daḫı yigirmi bir cüzʾdür; bir cüzʾinde cemīʿ-i müʾminler berāberdür ki ol, **şehādetü en lā ilāhe illāʾllāh ve enne muḥammeden rasūluʾllāh**'dur ve yigirmi cüzʾinde tefāḍul vardur. İmdi kimüñ[700] ki ḥaḳāyıḳ-ı īmāndan naṣībi ziyāde ola, ol

[695] ol: -A
[696] Allāh Teʿālā ḥażretinden…ol ḳavl: -K
[697] el-Fecr 89/28.
[698] el-Müzzemmil 73/8.
[699] Ḥabīb: -A
[700] kimüñ: kim A

cüzʾlerden anuñ naṣībi ziyāde olur. Ve kimüñ[701] ki ḥaḳāyıḳ-ı īmāndan naṣībi az ola, ol cüzʾlerden anuñ naṣībi az olur.

Ve baʿżılar eydürler[702]: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu āyetde[703] Ḥabīb[704] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ (40b) fażīletin iẓhār eyledi. Zīrā ki cemīʿ-i kelāmlaruñ aḥseni Ḥabīb[705] getürdügidür kim ol, Ḳurʾān'dur. Ve daḫı ol Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām cemīʿ-i efʿāli aḥsendür. Zīrā ki işbu ekvān ḫalḳ olmadın Ḥabīb'e ʿaleyhi's-selām ṣoḥbet-i temkīn vāḳiʿ olup muḳārene-i istiġrāḳ ḥāṣıl olup dururdı. Lā cirem cemīʿ-i aḥvālde Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām üzerinde envār-ı ilāhiyye ẓāhir olup anuñ ḫiṭābı cemīʿ-i ḫiṭāblaruñ aḥseni oldı ve cemīʿ-i maḳāmātda Ḥabīb ʿaleyhi's-selām[706] ḫalāyıḳdan sebḳat itdi. Niteki buyurur: **Naḥnü'l-āḫirūne's-sābıḳūn.** Yaʿnī vücūdda egerçi ki[707] biz āḫir gelüp dururuz ve līkin ḫiṭāb-ı evvel fażīletinde ve ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde cemīʿ-i ḫalāyıḳdan biz sābıḳlaruz.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā bu kāyinātı ketm-i ʿademden vücūd ṣaḥrāsına getürdüginden murād, vücūd-ı Muḥammedīdür[708] ʿaleyhi's-selām tā ki kendünüñ cemālinüñ kemāline maẓhar ola. İmdi anuñ laṭīf vücūdınuñ ṭufeyliyle ʿālemüñ cemīʿsinde vücūdāt ẓāhir oldı. Lā cirem vücūd-ı Muḥammedī ʿaleyhi's-selām cemīʿ-i ʿāleme raḥmet oldı. Evet, āḫir ẓāhir olduġına sır oldur kim[709] vücūd-ı Muḥammedī ʿaleyhi's-selām vücūd-ı kevniyyeye nisbet ḥabbe gibidür aġaca nisbet. Zīrā ki eger beẕr-i

[701] kimüñ: kim A
[702] eydürler: eydür A, K
[703] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu āyetde: bu āyetde Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā A, K
[704] Ḥabīb: -A
[705] Ḥabīb: -A
[706] Ḥabīb ʿaleyhi's-selām: Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām ḫiṭābı A
[707] ki: -A
[708] Muḥammedīdür: Muḥammed Muṣṭafā'dur A
[709] vücūd-ı Muḥammedī…oldur kim: -A

vücūd-ı Muḥammedī olmasa-yıdı hīç ʿālemde vücūd ẓāhir olmaz-ıdı. Niteki buyurur: **Lev lāke le mā ḫalaḳtü'l-eflāk.**

İmdi çünki vücūd-ı Muḥammedī bezr-i vücūdāt oldı, lā cirem bezr-i vücūd-ı Muḥammedīden cemīʿ-i vücūdāt ẓāhir oldı. Pes vücūdāt eşcār gibi oldılar feżāʾ-i ʿālem-i kevnde. İmdi (41a) her aġacuñ yimişi ḥaḳīḳatde ol toḫmdur ki ol aġac ol toḫmdan bitdi-yidi. İmdi bunuñ-içün vücūd-ı Muḥammedī ʿaleyhi's-selām ve vücūd-ı ümmetihi'l-mütekevvineti min-nūrihī, āḫirde geldi ve dünyā bunlaruñ üzerine ḫatm olsa gerek tā ki ol bezr-i vücūd-ı Muḥammedī bu aġaclaruñ ki vücūdāt-ı kevniyyedür, yimişi ola. İmdi yimiş, ḫod aġac tamām bitüp kemāline yitişdüginden ṣoñra olur. Lā cirem eger ḥaḳīḳat göziyle aġaca naẓar idecek olursañ ol aġacda şol ḥabbeden ġayrı nesne görmezsin ki ol aġac, andan ẓāhir oldı-yıdı. Pes kāyināta daḫı ḥaḳīḳat göziyle[710] naẓar idecek olursañ bezr-i vücūd-ı Muḥammedīden ġayrı hīç nesne göremezsin. Belki anuñ ʿaynın görürsin. Pes kevnde ḥaḳīḳatde vücūd-ı Muḥammedīden ġayrı hīç nesne yoḳdur niteki aġacda ḥaḳīḳatde ol ḥabbe ki ol aġac andan ẓāhir oldı-yıdı, andan ġayrı hīç nesne yoḳdur[711].

Ve ger baʿż-ı ḫāṭırdan ḫuṭūr idecek olursa ki vücūd-ı küffār ve vücūd-ı eşrār ve vücūd-ı ḫabāyiṣ ve vücūd-ı sāyir ḳāẕūrāt, vücūd-ı Muḥammedīden niçe ẓāhir oldı? Biz eydürüz ki, maḳṣūd budur ki her şeyde vücūd Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām vücūdınuñ nūrı inbisāṭındandur. İmdi şek yoḳdur ki nefs-ı vücūd her şeyde fī-ẕātihī ḫabīṣ degüldür ve daḫı şer degüldür. Belki müstaḳbiḥāt, meṣelā küfr ü ḫubṣ gibi ʿārıż olurlar ol vücūda. Niteki şemsüñ nūrınuñ ʿaksi fī-nefsihī ḫabīṣ degüldür ve daḫı müstaḳẕer[712] degüldür ḥālbudur ki

[710] ḥaḳīḳat göziyle: -K
[711] niteki…yoḳdur: -A, -K
[712] müstaḳẕer: müstaʿẕer A

ḳāẕūrāt üzerine daḫı münʿakis olur. **Fe ebevāhü yühevvidānihī ve yünaṣṣırānihī** ḥadīṯi bu taḥḳīḳi taṣrīḥ ider. (41b) **Vaʾllāhu aʿlemü esrāra**[713] **vücūdi ḥabībihī ve ḫafāyā ḥaḳīḳati rasūlihī. Allāhümmeʾrzuḳnā şefāʿatehū vaʾḥṣurnā taḥte livāʾihī ve ṣalli ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī.**

Pes bundan maʿlūm oldı ki cemīʿ-i kāyināt̲uñ aṣlı ve dükeli mevcūdāt̲uñ rūḥı, vücūd-ı Muḥammedīdür -ʿaleyhiʾs-selām[714]- ve anuñ ḫiṭābı cemīʿ-i ḫiṭāblaruñ aḥsenidür. **Şiʿr**[715]**:**

Zihī bedrī ki ger rūyeş niḳāb-ı nūr begüşāyed

Be-her yek pertevī ḥüsneş hezārān ʿālem ārāyed

Zihī māhī ki ferr-i ū ṭırāz-ı kāf-ı nūn zībed

Zihī şāhī ki emr-i ū medār-ı ḳāf u lām āyed

Ve daḫı Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur ki: **Yā eyyühāʾlleẕīne āmenūʾstecībū liʾllāhi ve liʾr-rasūli iẕā deʿāküm limā-yüḥyīküm.**[716] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḫiṭāb idüp eydür: İy benüm vaḥdāniyyetüme iḳrār idüp benüm ḥabībümüñ risāletin taṣdīḳ idenler ve iy bizüm ḫiẕmetümüz bisāṭı üzerinde ḳāyim olup bizüm medḥümüze meşġūl olanlar ve iy başlarında bizüm hidāyetümüz tācı olup ellerinde bizüm vilāyetümüz ʿalem olup ayaḳlarında bizüm ḫaşyetümüz naʿleyn olup dillerinde şehādetümüz āṯār olup ḳalblerinde maʿrifetümüz çirāġ olup sırlarında bizüm ʿışḳumuz nūr olanlar, Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı anuñ Rasūline icābet idüp muṭīʿ oluñ ve anuñ sözini ve daʿvetini ḳabūl eyleñ vaḳtī ki sizi ol Rasūl ḥayāt-ı ḥaḳīḳiyyeñüze sebeb olan nesneye daʿvet eylese.

[713] esrāra: bi-esrāri A
[714] ʿaleyhiʾs-selām: -A
[715] şiʿr: -K
[716] el-Enfâl 8/24.

Ḳatāde eydür: Ol nesne Ḳurʾān'dur. Zīrā ki ḥayāt-ı ḥaḳīḳiyye bunuñ-ıla ḥāṣıl olur ve daḫı necāt ve ʿiṣmet bunuñ sebebiyle ḥāṣıl olur. Mücāhid eydür: Ol nesne Ḥaḳ'dur. Zīrā ki aṣl-ı ḥayāt anuñ-ıla olur. Şeyḫ Cüneydü'l-Baġdādī ḳaddesaʾllāhu sırrahu'l-ʿazīz, **Ẕū't-Tefrīṭ** kitābında (42a) eydür: Vaḳtī ki Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ḫalāyıḳı Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet eyledi-yise[717] ehl-i taṣavvuf ve ehl-i ḳurb andan dost nesīmlerin ḳoḳdılar; lā cirem ʿalāyıḳ-ı ṣāġıliyyeʾi ve ʿavāyıḳ-ı māniʿiyyeʾi maḥv idüp nefsüñ hevāların terk eylediler[718] ve mücāhede zaḥmetlerin iḫtiyār idüp mükābede cürʿaların nūş idüp Allāh Teʿālā ḥażretiyle muʿāmelelerinde ṣādıḳ oldılar; ẓāhirlerinde ve bāṭınlarında edeblerini gökcek itdiler ve cemīʿ-i ekvāndan münḳaṭıʿ olup ḳalblerini ve sırlarını ve rūḥlarını mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından pāk itdiler. Andan ṣoñra **men teḳarrabe ileyye şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirāʿan ve men teḳarrabe ileyye ẕirāʿan teḳarrabtü ileyhi bāʿan ve men etānī yemşī eteytühū herveleten** ḳażiyyesince elṭāf-ı ilāhiyye anları telaḳḳī eyleyüp anlaruñ ḳalblerinde kendüden ġayrınuñ ẕikrini maḥv idüp[719] anları ḥayāt-ı ebediyyeye vāṣıl eyledi ve anları kendü ḥażretinüñ tecelliyātıyla ebedü'l-ābād iḥyā eyledi. Vāsıṭī eydür: Ḳalbüñ[720] ḥayātı oldur kim ḳalb dükeli maʿlūlden ṣāfī ola lafẓen ve maʿnen.

Ve baʿżılar eydürler[721]: Āyetüñ maʿnīsi dimek olur ki, iy müʾminler, vaḳtī ki sizi Ḥabīb sizüñ ḥayātuñuza sebeb olan nesneye daʿvet eylese sırlaruñuz-ıla[722] Allāh Teʿālā ḥażretine muṭīʿ olup icābet idüp aña müteveccih oluñ ve ẓāhirlerüñüz-ile Rasūl'e icābet idüp aña muṭīʿ olup anuñ şerāyiʿiyle ẓāhirüñüzi ve bāṭınuñuzı muḥallā[723] ve müzeyyen

[717] eyledi-yise: eylerse A
[718] eylediler: itdiler A, K, R
[719] telaḳḳī…idüp: -A
[720] ḳalbüñ: ḳuluñ A, ḳulūbuñ K
[721] eydürler: eydür A
[722] sırlaruñuz-ıla: sizler bāṭınlaruñuz-ıla K
[723] muḥallā: mücellā A

eyleñ. Pes nefslerüñ ḥayātı Rasūl'e mütābaʿat itmek-ile ḥāṣıl olur ve ḳalblerüñ[724] ḥayātı müşāhede-i ġuyūb-ıla ḥāṣıl olur. Evet, dāyim aʿmālde taḳṣīr görinüp Allāh Teʿālā (42b) ḥażretinden istiḥyā olına.

İbn ʿAṭā raḥimehu'llāh eydür: İsticābet dört dürlüdür; biri icābet-i tevḥīddür ve biri icābet-i taḥḳīḳdür[725] ve biri icābet-i teslīmdür ve biri icābet-i taḳrībdür.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki[726] bir kişi bir kelāmı işidüp anı isticābet idüp ḳabūl idüp anuñ-ıla ʿamel itmek, ol kelāmı diñledügi miḳdār olur. Ve diñlemek daḫı ol kelāmı fehm itmek-ile olur. Anı fehm itmek daḫı ol kelāmuñ ḳadrini bildügine göre olur. Ve ol kelāmuñ ḳadrini bilmek daḫı ol kelāmuñ mütekelliminüñ ḳadrini ve ʿaẓametini ve celālini ve kibriyāsını bildügine göre olur. İmdi şöyle bilgil ki vücūh-ı fehm, yaʿnī bir kelāmdan niçe biñ maʿnīler añlamaḳ münḥaṣır degüldür niteki vücūh-ı kelām münḥaṣır degüldür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳul lev kāne'l-baḥru midāden li-kelimāti rabbī le nefide'l-baḥru ḳable en tenfede kelimātü rabbī.**[727]

İmdi Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā'nuñ Ḳurʾān'da kelimātınuñ her kelimesinde[728] niçe biñ biñ kelimātı vardur; eger yidi ḳat yir ve yidi ḳat gök belki ezel ü ebed kāġıd olsalar ve cemīʿ-i deñizler mürekkeb olsa Ḳurʾān'uñ her kelimesindeki kelimātını yazsalar, ol deñizler dükenüp ve ol yirler ve gökler tamām olup henüz bir kelimesindeki kelimāt tamām olmaya.

İmdi her kelām kelimedür ẕāt-ı tevḥīde naẓar ve her kelime kelimātdur ʿilm-i ezeliyyeye naẓar. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve daḳīḳati maḳālihī. Niteki Ḥasan

[724] ḳalblerüñ: ḳalbüñ A
[725] taḥḳīḳdür: ḥaḳīḳatdür A
[726] ki: -A
[727] el-Kehf 18/109.
[728] her kelimesinde: kelimesine naẓar idicek K

ve Cābir raḍıyaʾllāhu ʿanhumā eyitdiler: Ḥabīb[729] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Mā ünzile mineʾl-Ḳurʾāni āyetün illā ve lehā ẓahrun ve baṭnün ve li-külli ḥarfin ḥaddün ve li-külli ḥaddin muṭṭalaʿ.** (43a) Ḥadīs̱üñ maʿnīsi oldur kim Ḥabīb[730] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām eydür: Ḳurʾān'dan hīçbir āyet indürilmedi illā ol āyetüñ ẓāhiri ve bāṭını vardur. Ehl-i ḥadīs̱ anuñ ẓāhirinde ve bāṭınında iḫtilāf itdiler. Baʿżılar eyitdiler: Āyetüñ ẓāhiri lafẓdur ve bāṭını teʾvīldür. Baʿżılar eydürler: Ẓāhiri ḳıṣṣalar ṣūretidür. Meṣelā Ḥaḳ Teʿālā ḫaber virdi ki bir ḳavm üzerine ḫışm idüp anları helāk eyleyüp anlara envāʿ-ıla ʿiḳāb ve eṣnāf-ıla ʿaẕāb eyledi. İmdi ẓāhirde anlardan ḥikāyet idüp ḫaber virmekdür, bāṭında tenbīhdür ve taḥẕīrdür ki kim ki anlaruñ ʿameli gibi ʿamel işlese[731] anlaruñ ʿuḳūbeti gibi ʿuḳūbete müstaḥaḳ olur. Ve baʿżılar eydürler: Ẓāhiri tenzīldür ki aña īmān getürüp anı taṣdīḳ itmek vācibdür ve bāṭını oldur kim anuñ-ıla ʿamel olına. İmdi hīçbir āyet yoḳdur illā bu iki emri[732] mūcibdür. Zīrā ki vücūh-ı Ḳurʾān emrdür ve nehydür; vaʿddür ve vaʿīddür; mevāʿıẓdur ve emṯāldür; mā kān ve mā yekūn ḫaberidür. Emr-ile ʿamel itmek anı işlemekdür ve nehy-ile ʿamel andan ictinābdur. Vaʿd-ile ʿamel aña raġbet itmekdür ve aña mūṣıl olan nesneʾi taḥṣīl eylemekdür[733] ve vaʿīd-ile ʿamel itmek andan ḫavf idüp andan[734] ḫalāṣ eyleyen nesneʾi taḥṣīl eylemekdür. Mevāʿiẓ-ıla ʿamel anuñ-ıla mütteʿiẓ olmaḳdur ve emṯāl-ile ʿamel andan iʿtibār itmekdür.

[729] Ḥabīb: -A
[730] Ḥabīb: -A
[731] işlese: eylese K
[732] emri: -K
[733] eylemek: -A
[734] andan: -A

Şeyḫ Fuḳāʿī **Meşābīḥ Şerḥi**nde böyle ẕikr eyledi, baʿżılar eydürler: Āyetüñ ẓāhiri ẓāhir maʿnāsıdur ve bāṭını maḫfī maʿnīlerdür ki[735] ol, sırdur Allāh Teʿālā ḥażretiyle ḫāṣ ḳulları arasında.

Ve baʿżılar eydürler: Āyetüñ (43b) ẓāhiri oldur kim cemīʿ-i müʾminler arasında berāberdür ki[736] aña īmān getürüp anı taṣdīḳ idüp anuñ muḳteżāsınca ʿamel itmekdür ve bāṭını ḫalāyıḳuñ fehm itmekde tefāvütidür. İmdi her kişi mertebesi ve maʿrifeti miḳdārınca[737] fehm eyler. Ve baʿżılar eydürler: Ẓāhiri tilāvetdür yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā inzāl itdügi gibi oḳumaḳdur ve bāṭını anuñ maʿnāsını fehm idüp tefekkür itmekdür. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve ḥaḳīḳati kelāmi Ḥabībihī ʿaleyhiʾṣ-ṣalātü veʾs-selām[738].

Ve daḫı Ḥabīb ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Her ḥarfüñ ḥaddi vardur ki andan tecāvüz olup geçilmez. Meşelā tilāvetde imām muṣḥafından tecāvüz olınmaz ve tefsīrde ehl-i tefsīrden naḳl olup mesmūʿ olandan tecāvüz olınmaz.

İmdi tefsīr-ile teʾvīl arasında farḳ vardur. Zīrā ki tefsīr, aṣılda keşf idüp iẓhār itmege eydürler. Evet, ḥaddi oldur kim tefsīr āyetüñ şānını ve ḳıṣṣasını ve sebeb-i nüzūlini bilüp anuñ maʿnāsını tavżīḥ idüp āşikāre itmekdür bir lafẓ-ıla ki aña delālet eyleye delāleten ẓāhiraten. Ve teʾvīl, aṣılda tercīʿdür. Ḥaddi oldur kim teʾvīl, bir āyeti maʿnā-yı ẓāhirinden bir ġayrı maʿnāya ṣarf itmekdür bir vech-ile ki ol āyetüñ ol maʿnāya iḥtimāli ola. Evet, ol maʿnā-yı muḥtemel kitāba ve sünnete muvāfıḳ ola. Vaʾllāhu aʿlem.

---

[735] ki: -K
[736] berāberdür ki: berāber olmaḳdur yaʿnī K
[737] miḳdārınca: müḳdārı A, müḳdārını K
[738] bi-ḥaḳīḳati…es-selām: -A

Ammā[739] Ḳutbuddīn, **Keşşāf Ḥāşiyesi**nde eydür: Tefsīr oldur kim Ḥażret-i Nebī'den ve yāḫūd ṣaḥābeden menḳūl ola. İmdi kişi kendü reʾyiyle tefsīr itmek ḥarāmdur zīrā ki Ḳurʾān'uñ maʿnāsını Ḥażret-i Nebī'den ve yāḫūd aṣḥābdan naḳl eyler (44a) kendü reʾyinden; imdi bu küfrdür. Zīrā ki Ḥażret-i Nebī'ye iftirādur; imdi Ḥażret-i Nebī'ye iftirā itmek[740] küfrdür. Pes[741] kendü reʾyiyle tefsīr itmek küfrdür. Lā cirem tefsīrde elbette semāʿ gerek ve yāḫūd naḳl görüp anı naḳl itmek gerek. Ve teʾvīl oldur kim bir āyetden maʿānī istinbāṭ olına ḳavāʿid-i ʿArabiyye ḳāʿidesince ki kitāba ve sünnete muvāfıḳ ola. İmdi teʾvīl, semāʿa muḥtāc degüldür. Pes bir kimse ki aḥvāl-i tenzīle ve vücūh-ı luġata[742] ve vücūh-ı iʿrāba[743] vāḳıf olsa elfāẓ-ı maʿānī üzerine istiʿmāl itmek tarīḳların bilse ḥaḳīḳat ve mecāz ve kināyet nedür[744], bilse aña cāyizdür ki semāʿsuz teʾvīl eyleye. İmdi Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā vaḳt olur kim bir ḳulına tevfīḳ virür ve anuñ baṣīreti gözini açar ve anı esrār-ı Ḳurʾān'a vāḳıf ḳılur ve daḫı şol maʿānī-i murād ki her āyetüñ altında gizlüdür, anı aña bildürür. Pes teʾvīl muḫtelif olur müʾevvilüñ aḥvālinüñ iḫtilāfıyla. Lā cirem kimüñ ki fehmi ziyāde olup ṣāfī olsa ve maʿrifeti ziyāde olup Allāh Teʿālā ḥażretinde ḳurbeti ziyāde olsa ol kimse, esrār-ı Ḳurʾān'a ve ġarāyib-i kelām-ı Rabbi'lʿālemīne ziyāde vāḳıf olur ġayrısından. Niteki İmām ʿAlī kerremaʾllāhu vechehū eydür: Eger dilesem Fātiḥa Sūresin tefsīr eyleyem, bir vech-ile tefsīr eyleye-yidüm ki anuñ tefsīrini yitmiş deve yüki eyleye-yidüm.

Ebū'd-Derdā raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Bir kişi faḳīh olup tamām ʿālim olmaz ḥattā Ḳurʾān'uñ vücūh-ıla maʿnāsına[745] muṭṭaliʿ olmayınca. Niteki baʿż-ı ʿulemā eydür: Her

[739] ammā: eved A, K
[740] itmek: -K
[741] imdi kişi: +K
[742] ve vücūh-ı luġata: -A, -K
[743] iʿrāba: aʿrāba A
[744] ḥaḳīḳat…nedür: -A
[745] maʿnāsına: maʿānīsine A

āyetüñ yitmiş biñ maʿnīsi vardur ki anı ehluʾllāh (44b) fehm iderler. Ve bundan artuḳ daḫı niçe biñ biñ maʿnāsı vardur ki ḥadde ve ḥaṣra ṣıġmaz. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳāyıḳı kelāmihī ve daḳāyıḳı maḳālihī.

Ebū Süleymān-ı Dārānī raḥimehuʾllāh[746] eydür: Bir āyeti biş gice ve yidi gice tekrār iderin her kerrede yiñi yiñi maʿānīye muṭṭaliʿ oluram[747]. Ve eger fikrümi ḳaṭʿ itmese-yidüm bir āyetden tecāvüz itmez-idüm.

İmdi şöyle bilgil ki esrār-ı Ḳurʾān'a vāḳıf olmaḳ bir niʿmetdür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı ḫāṣ ḳullarına virür. **Ve fevḳa külli ẕī ʿilmin ʿalīm.** Andan ṣoñra Ḥabīb eyitdi: **Ve li-külli ḥaddin muṭṭalaʿ.** Yaʿnī, her ḥarfüñ ve her āyetüñ ḥaddi vardur. Andan tecāvüz olınmaz. Ve her ḥaddüñ daḫı muṭṭalaʿı vardur. İmdi muṭṭalaʿ bir yüce yirden bir nesneye muṭṭaliʿ olacak yire dirler. Lā cirem maʿnāsı dimek olur ki Ḳurʾān'uñ her ḥarfinüñ ve her āyetinüñ ṣuʿūd eyleyecek yirleri vardur ki maʿrifet ve fehm ol yire ṣuʿūd eyleyüp ol āyetüñ maʿnāsına ve esrārına muṭṭaliʿ olur.

Baʿżılar eydürler: Āyetüñ ḥaddi aḥkām-ı ḥelāl ve aḥkām-ı ḥarāmdur. Muṭṭalaʿı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ andan murādıdur. Ve baʿżılar eydürler: Āyetüñ ḥaddi farżdur ve aḥkāmdur. Muṭṭalaʿı ṣevāb ve ʿiḳābdur.

ʿAlī Bin Zeyd eydür: Ḥasan'a raḍıyaʾllāhu ʿanh ben eyitdüm: Yā Ebā Saʿīd, muṭṭalaʿ nedür? Ḥasan eyitdi, Muṭṭalaʿ oldur kim bir ḳavm ol āyete muṭṭaliʿ olup anuñ maʿnāsını fehm eyleyüp anuñ mūcebince ʿamel eyleyeler. Niteki ʿAbdullāh Bin Mesʿūd raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Ḳurʾān'uñ hīçbir ḥarfi ve bir āyeti yoḳdur illā bir ḳavm anuñ-ıla ʿamel eyleyüp dururlar ve daḫı bir ḳavm ola ki anuñ-ıla ʿamel eyleseler gerek.

---

[746] raḥimehuʾllāh: raḥmetuʾllāhi ʿaleyh K
[747] oluram: olurın A, K

İmdi iy ʿazīz (45a) ḳarındaşum, işbu kelām himmetleri ʿālī olan ṭālibleri ḳındurur. Anlar ḳalblerini ṣāfī ḳılup mevārid-i kelāmı müsteʿid kılalar tā ki[748] Ḳurʾān'uñ daḳīḳ maʿnāsını ve ġāmiż esrārı ve laṭīf işāreti ve nefīs kināyeti[749] ve şerīf ḥaḳāyıḳı anlaruñ ḳalblerine vārid ola tā ki anlar daḫı Ḳurʾān'uñ esrārına muṭṭaliʿ olup anuñ mūcebince ʿamel eyleyeler.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīler çünki dünyāda zühdüñ kemāline yitişdilerse ve daḫı ḳalblerinden mā-sivā-yı ḥażret maḥabbetini çıḳardılarsa her āyetde muṭṭalaʿları oldı. Belki bir āyeti tekrār idüp oḳuduḳlarınca yiñi yiñi muṭṭalaʿları olup yiñi yiñi maʿnāya[750] muṭṭaliʿ oldılar. Her kerre ki bir yiñi maʿnīye muṭṭaliʿ olalar, ol maʿnīye ve ol maḳāma münāsib yiñi yiñi ʿameller iderler. Lā cirem anlaruñ fehmi anları ʿamel itmege cezb ider ve ʿamelleri anlaruñ fehmleri ṣāfī olmaġa celb[751] eyler. Lā cirem anlaruñ ʿamelleri ve fehmleri anları[752] her āyetde daḳīḳ naẓarlara ve ʿamīḳ fikrlere vāṣıl ḳılur. İmdi anlaruñ fehmi ʿayn-ı ʿilmdür[753] ve ʿilmleri daḫı ʿayn-ı ʿameldür. Lā cirem ʿilm-ile ʿamel bunda biri birinüñ yirine ṭururlar. Evet, bu ʿamel ḳalbüñ ʿamelidür; ḳālebüñ ʿameli degüldür.

İmdi şöyle bilgil ki ḳulūbuñ aʿmālinüñ leṭāfeti ve ṣalāfeti olduġı-çün ʿulūma beñzedi. Zīrā ki aʿmāl-i ḳulūb niyyetlerdür ve temellüḳāt-ı rūḥāniyyedür ve teʾeddübāt-ı ḳabliyyedür ve müsāmerāt-ı sırriyyedür ve münācāt-ı rabbiyyedür ve tażarruʿāt-ı ḫafiyyedür. İmdi her bār ki ṣūfīler bu aʿmāl-i ḳalbiyyeden bir ʿamel itseler Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ-çün ʿilmden bir ʿamel refʿ eyleyü (45b) virür ve anları her āyetde yiñi yiñi muṭṭalaʿlara muṭṭaliʿ ḳılur. Lā cirem anlar daḫı her āyetde yiñi yiñi[754] maʿnālara muṭṭaliʿ

[748] tā ki: -K
[749] nefīs kināyeti: tefsīr kitābı A
[750] maʿnāya: -A
[751] cezb: ṭaleb A
[752] anları: -A
[753] ʿilmdür: ʿameldür A
[754] yiñi: -A

olup aña münāsib yiñi yiñi ʿameller iderler. İlāhī birligüñ varlıġuñ ḥaḳḳı-çün biz faḳīr bendeñi daḫı bu maḳāmāt-ı ʿaliyyeden maḥrūm eyleme[755], bi-mennike'l-ḳadīm ve luṭfike'l-ʿamīm.

Evet, ġavṣu'l-aḳtāb, el-ʿāciz ʿan vaṣfi kemālātihī ẕū'l-ʿuḳūli ve'l-elbāb, el-muḥallā bi's-süneni ve'l-ādāb, el-müteḫallıḳ bi-aḫlāḳi'llāhi'l-Meliki'l-Vehhāb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ʿāmelehu'llāhu bi-luṭfihi'l-ḫafī ve iḥsānihi'l-vefī eydür: Benüm sırrumda iḫtilāc idüp ḥareket eyler ki muṭṭalaʿ ol degüldür kim ṣafā-yı fuhūm-ıla bir āyetüñ daḳīḳ maʿnīlerine ve ġāmıż esrārına muṭṭaliʿ olına. Belki muṭṭalaʿ oldur kim ṭālib-i ḥaḳīḳī her āyetde mütekellim-i ḥaḳīḳiye muṭṭaliʿ olup anuñ cemālini müşāhede eyleye. Zīrā ki Ḳurʾān anuñ kelāmıdur. Kelām ḫod cümle-i ṣıfātından birisidür. Ṣıfāt ḫod mevṣūfdan münfek olmaz. Lā cirem ṭālib-i ḥaḳīḳī vaḳtī ki bir āyet Ḳurʾān oḳısa yāḫūd ġayrısından bir āyet işitse mütekellim-i ḥaḳīḳī cemālin müşāhede eyler ve yiñi yiñi tecelliyāt ḥāṣıl eyler. Zīrā ki Ḳurʾān'uñ her āyeti[756] bir āyīnedür kim andan mütekellim-i ḥaḳīḳī cemāli müşāhede olınur. **Allāhümme'rzuḳnā tecelliyāti ẕātike'l-ḳadīm**[757] **bi-luṭfike'l-ʿamīm ve iḥsānike'l-cesīm inneke ente'l-Vehhābu'l-Kerīm.**

Niteki[758] Caʿfer-i Ṣādıḳ raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā kelāmında ḳullarına tecellī eyler velīkin ḳulları anı idrāk idüp müşāhede[759] idemezler. Lā cirem her āyetüñ bu vechden muṭṭalaʿı vardur. Ḥaddi (46a) kelāmuñ ḥaddidür. Muṭṭalaʿı oldur kim ṭālib kelāmuñ ḥaddinden teraḳḳī eyleye mütekellimüñ müşāhedesine. Niteki[760] Caʿfer-

[755] eyleme: eyleyüvirme A, K
[756] Ḳurʾān'uñ her āyeti: her āyet A
[757] ẕātike'l-ḳadīm: ẕātike yā ḳadīm A
[758] İmām: +A
[759] müşāhede K: tecellī B, A, R
[760] İmām: +A

i Ṣādıḳ namāz ḳılur-iken bir kerre ṣayḥa eyleyüp maġşiyyun ʿaleyh olup düşdi. İfāḳat bulduġından ṣoñra aña suʾāl eylediler ki: Ne sebebden düşdüñ? Ol eyitdi: Ḳurʾān oḳur-iken nāgāh Ḳurʾān'ı mütekelliminden işitdüm. Lā cirem ṭāḳat getürmeyüp bī-ḫod olup düşdüm.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu maḳāmāt ve bu menāzil ve bu tecelliyāt ḥāṣıl olmaz illā riyāżet-ile ve mücāhede-yile ve dünyāyı bi'l-külliyye ṭarḥ itmek-ile ve ġumār-ı ḫalḳdan tecāvüz itmek-ile ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbeti ve ʿışḳı odında muḥteriḳ olup göyünmek-ile ve ṭālib-i Ḥaḳ olup aña müteveccih olmaġ-ıla ḥāṣıl olur. Zīrā ki bir gönül ki maḥabbet-i dünyā ḳāẕūrātıyla mülevveṯ olmış olsa ol gönül ʿālem-i melekūt esrārından maḥcūb olur[761]. Pes bu maḳāmāta vāṣıl olmaḳ isteyen mürīd-i ṣādıḳa eyle gerekdür kim mā-sivā-yı ḥażret maḥabbetinden münḳaṭıʿ olup Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih ola ve cemīʿ-i evḳātini anuñ ḫiẕmetinde ṣarf eyleye ve her nesne ki bu yolda anuñ yolını ḳaṭʿ itmek ister dünyādan ve ḳavm ü ḳabīleden, eyle gerekdür kim anı Ḥaḳ yolında tārumār eyleye. Belki kendü vücūdından daḫı ṭoyup vazgele tā ki mevcūd-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl ola.

Niteki Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn-i Dāye buyurur: **el-Fārisiyye**[762]

Sīr āmede iy zi-ḫᵛīşten mī bāyed

Ber-ḫāste iy zi-cān u ten mī bāyed

Der-her kāmī (46b) **hezār bend efzūnest**

[761] olur: -A
[762] el-Fārisiyye: -A, -H, naẓm K

Zīn kerem rūy-i bend-şiken mī bāyed

Tercetühū bi'l-Türkiyye[763]

Sen özüñden ṭuymayınca der-ṭarīḳ-ı ʿışḳ-ı yār

Cān u cismi[764] virmeyince bil ele girmez nigār

Her nefesde ṣad hezārān bendi vardur bu yoluñ

Ḳaṭʿ iderseñ bendleri Ḥaḳ saña ola āşikār

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīler çünki riyāżet idüp mücāhede-i tāmme eyleyüp Allāh Teʿālā'nuñ ʿışḳı odında muḥteriḳ olup[765] cemīʿ-i evḳātlerini anuñ ʿibādeti içinde müstaġraḳ eyledilerse ḳalblerinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī ṭulūʿ eyleyüp tevḥīd cemāli āşikāre olup tecellī eyledi. Lā cirem anlar vaʿd u vaʿīd āyetlerini işidicek ḳulaḳlarını ilḳā eyleyüp ḳalblerinden mā-sivā-yı ḥażret küdūrātın giderüp ḳalblerini ṣāfī ḳılup Allāh Teʿālā ḥażretini ḥāżır görüp anuñ cemālini müşāhede eyler gibi diñlerler. Oḳımaḳda kendülerüñ dillerini ve[766] kendülerden ġayrınuñ dilini şecere-i Mūsā gibi arada vāsıṭa olmış görürler. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, ḫiṭābını Mūsā peyġambere aġac vāsıṭasıyla işitdürdi şöyle ki **innī ena'llāh,** didi. Çünki ṣūfīler daḫı ḥaḳīḳatde Allāh Teʿālā ḥażretinden istimāʿ idüp istimāʿları yine Allāh oldı-yısa anlaruñ ḳulaḳları göz oldı ve gözleri ḳulaḳ oldı; ʿilmleri ʿamel ve ʿamelleri daḫı ʿilm oldı; evvelleri āḫire ve āḫirleri evvele dönüp ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olup ezel derīçesinden ebede ve ebed derīçesinden ezele naẓar itdiler ve perkār-

[763] tercemetühū bi'l-Türkiyye: -K
[764] cismi: teni A, K
[765] olup: ḳalup A
[766] kendülerüñ dillerini ve: -A

ṣıfat ezel ü ebed dāyiresini deñzinüp vücūddan ʿademe ve ʿademden vücūda geldiler; gāh mevcūd ve gāh maʿdūm (47a) oldılar ve gāh ne mevcūd[767] ne maʿdūm[768] oldılar. Bu maḳāmda esrār çoḳdur. Ol esrār ḥāl-ile maʿlūm olur; vaṣf-ıla ve ḳāl-ile olmaz.

Niteki Şeyḫ buyurur: **el-Fārisiyye**[769]

ʿĀṣıḳān çün poşt pā ber rūy-i āb u gil zenend

Taḫt-ı dāri'l-mülki ʿışḳ ender miyān-ı dil zenend

Menzilī ez-cān u dil bāyed ne āb u kil ki tā

Bārgāh-ı ān şehinşeh ü enderān menzil zenend

ʿĀṣıḳān çün āb u gil yüzine baṣarlar ḳadem

Naṣb iderler taḫt-ı ʿışḳı ḳalblerinde dem-be-dem

Ḳuruban cān menzilinde ol şehinşeh ḫaymesin

Kendülerde ḫoş görürler anı kim söyler kilem[770]

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ol vaḳt ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ʿālem-i ervāḥda ervāḥa[771] **e lestü bi-rabbiküm** diyü ḫiṭāb eyledi, ervāḥ daḫı ol nidāyı ġāyet-i ṣafā-yıla işitdiler lā cirem ol ḥażrete ʿāşıḳ oldılar. Zīrā ki ol ʿālemde ḥażretden ġayrı hīç nesne yoġ-ıdı ki ervāḥ aña ʿāşıḳ olalardı. Çünki ḥikmetu'llāh iḳtiżā eyledi ki ervāḥ ʿālem-i

[767] mevcūd: maʿdūm A, K, H
[768] maʿdūm: mevcūd A, K, H
[769] el-Fārisiyye: -A, naẓm K
[770] kilem: kelām A
[771] ervāḥa: -K

ervāḥdan sefer eyleyüp ecsām-ı beşeriyyeye müteʿallıḳ olup merātib-i ḳuvvet-i ʿameliyye ve merātib-i ḳuvvet-i naẓariyye kesb eyleyüp maʿrifet-i ḥaḳīḳiyye ve maʿrifet-i şuhūdiyye ḥāṣıl eyleyüp ol ḥażretden yaña müteveccih olalar. Lā cirem ol ẕerrāt atalar eṣlābında teḳallüb eyleyüp analar erḥāmına intiḳāl itdiler. Niteki Allāh Teʿālā buyurur: **Yerāke ḥīne teḳūmü ve teḳallübeke fī's-sācidīn.** Yaʿnī yā Muḥammed, ʿAzīz Raḥīm pādişāha tevekkül eyle ki cemīʿ-i umūruñ aña ışmarla kim ol pādişāh ʿAzīz'dür, düşmānlarını ḳahr itmege ḳādirdür ve dostlarına yardım itmege ḳādirdür; aña ʿāṣī olanlaruñ sözlerini defʿ itmege ḳādirdür, ol yiter ve daḫı ol pādişāh yā Muḥammed, sen yalıñuzca teheccüd itmege ḳalḳduġuñı görür ve anı bilür ve daḫı ol, senüñ aṣḥābuñdan sācidlerde ve muṣallīlerde müteheccidlerüñ aḥvālini teftīş itmekde ve anlaruñ aḥvāline naẓar itmekde tereddüdüñi görür. Niteki rivāyet olundı kim vaḳtī ki teheccüdüñ farżiyyeti mensūḫ oldıysa Rasūl ḥażreti ʿaleyhi's-selām ol gice aṣḥābuñ evlerini ṭavāf eyledi anlaruñ aḥvāline naẓar itmek-içün ve anlar nice iş işlerler görmek-içün ve anlaruñ keṣret-i aʿmāline ḥırṣından ötüri, anları arılaruñ ḳovanları buldı; anları namāz ḳılur ve tilāvet ider ve ẕikr ider buldı. Lā cirem Allāh Teʿālā buyurdı: Elleẕī yerāke ḥīne teḳūme ve teḳallübeke fī's-sācidīn. Baʿżılar eydürler: Bunuñ maʿnīsi budur kim yā Muḥammed, ol pādişāh senüñ ẕerre-i şerīfeñüñ ʿālem-i ervāḥda ehl-i sücūd eṣlābında ki anlar enbiyādan atalaruñdur, teḳallübini görür; bir ata bilinden bir ata biline intiḳāl itdügüñi görür ve bilür pādişāhdur. İmdi ol ẕerreler atalar eṣlābından analar erḥāmına intiḳāl eyledi ḥattā ecsādlarında ẓāhir olınca. Lā cirem ol ẕerreler ḥikmet ḥicāblarıyla ḳudretden ʿālem-i şehādet-ile ʿālem-i ervāḥdan maḥcūb oldılar eṭvārda teḳallüb itmek-ile. Anlaruñ ẓulmetleri biri biri üzerine olup muḥkem oldı[772]. Çünki ervāḥ beden ʿālemine geldiler, bunda maṭāʿim-i şehiyye ve melābis-i fāḫire ve merākib-i

[772] Lā cirem ol zerrāt…muḥkem oldı K: -B, -A, -R, -H, -İ

laṭīfe ve manāṣıb-ı seniyye ve menākiḥ-i ḥasene gördiler lā cirem bunlara meşġūl olup ol ḥażret-ile olan āşinālığı unudup ve ol nidānuñ lezzetini ve ṣafāsını udutdılar.

İmdi vaḳtī ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir ḳulına ḥüsn-i istimāʿ virmek dilese ve anı ṣūfī-i ṣāfī ḳılmaḳ istese anı bu ʿālemlerden (47b) geçürüp anuñ baṣīretinden[773] ḥicābları götürüp anı feżā-yı ḳudrete vāṣıl eyler. Lā cirem aña **e lestü bi-rabbiküm** semāʿı keşf olup ʿayān olur ve anuñ tevḥīdi ve ʿirfānı ʿayān ve burhān olur ve anuñ aṭvārınuñ ẓulemi levāmiʿ-i envārda münderic olur. Pes **e lestü bi-rabbiküm** ḫiṭābını añup ol ʿālemi müşāhede eyler. Niteki baʿżılar eydürler: **E lestü bi-rabbiküm** ḫiṭābını biz şimdi añaruz. İmdi vaḳtī ki ṣūfī bu maḳāma vāṣıl olsa anuñ vaḳti sermedī ve şuhūdı müʾebbed ve semāʿı mütevālī olup müteceddid olur. Lā cirem ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını ve Rasūl'üñ eḥādīṣini ḥaḳḳ-ı semāʿ-ıla istimāʿ ider.

Süfyān Bin ʿUyeyne eydür: ʿİlmüñ evveli istimāʿdur andan ṣoñra anı fehm itmekdür ve andan ṣoñra anı ḥıfẓ itmekdür ve andan ṣoñra anuñ-ıla ʿamel itmek ve andan ṣoñra anı ḫalāyıḳa neşr idüp taʿlīm itmekdür. Ve baʿżılar eydürler: Ḥüsn-i istimāʿdandur mütekellime mühlet virmek ḥattā kelāmını mütekellim tamām idince ve daḫı bu daḫı ḥüsn-i istimāʿdandur ki mütekellim sözini söylerken müstemiʿ dört yanına naẓar itmemek ve yüzini mütekellimden yaña ṭutmaḳ ve mütekellimüñ yüzine naẓar itmek va daḫı mütekellim ne ki dirse anı ḥıfẓ itmek. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Lā tüḥarrik bihī lisāneke li-taʿcele bihī.**[774] Bu āyetde Ḥaḳ Teʿālā Rasūl ḥażretine ḥüsn-i istimāʿ taʿlīm eyledi. Baʿżılar eydürler: Maʿnīsi dimek olur ki yā Ḥabīb, vaḥyi aṣḥāba naḳl itme ḥattā sen

[773] baṣīretinden: baṣīreti nāfiẓesinden K
[774] el-Kıyâme 75/16.

anuñ maʿnāsını tedebbür itmeyince tā ki sen, Ḳurʾān'uñ ġarāyibine ve ʿacāyibine evvel vāḳıf olasın daḫı andan (48a) ṣoñra aṣḥābuñı aña vāḳıf ḳılasın.

Ve baʿżılar eydürler: Vaḳtī ki Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām Ḥabīb[775] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine -ʿaleyhi's-selām[776]- Ḳurʾān getürse Ḥabīb anı unudam diyü tīz tīz oḳurdı. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā, Ḥabīb'i andan nehy eyleyüp eyitdi: Yā Ḥabīb, Ḳurʾān'ı oḳumaġa ivme ḥattā Cebrāʾīl anı tamām oḳusun. Andan ṣoñra sen daḫı anı oḳı.

İmdi şöyle bilgil ki vaḳt olur ki ʿilmlere müṭālaʿa itmek ve daḫı aḫbār-ı Rasūl'e müṭālaʿa itmek diñlemek gibi olur. Lā cirem ʿulūma müṭālaʿa eyleyen ve aḫbār-ı Rasūl'e müṭālaʿa eyleyen ve daḫı ehl-i ṣalāḥuñ siyerine müṭālaʿa eyleyen ve daḫı ḥikāyāt-ı meşāyıḫa müṭālaʿa eyleyen ve daḫı envāʿ-ı ḥikeme ve envāʿ-ı emṡāle müṭālaʿa eyleyen, muḥtāc olur ḥüsn-i istimāʿ edebleriyle müteʾeddib olmaġa. Zīrā ki göñül müsteʿid olur ḥüsn-i istimāʿ içün zehādet-ile ve taḳvā-yıla ḥattā işitdügi nesnenüñ aḥsenini ala. Hem-çünān müṭālaʿa-yıla[777] daḫı müsteʿid olur ki her kelāmuñ aḥsenini ala. Ve daḫı müṭālaʿa itmegüñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur ki vaḳtī ki bir kişi ḥadīṡ kitāblarından ve ġayrı ʿilm kitāblarından birisine müṭālaʿa itmek dilese bunı bilmek gerek ki vaḳt olur ki anı müṭālaʿa itmek diledügi, nefs dāʿiyesiyle olur. Zīrā ki nefs çoḳ çoḳ ẕikr itmege döyemez ve yāḫūd Ḳurʾān oḳumaġa döyemez ve yāḫūd ġayrı ʿamel itmege döyemez[778] lā cirem nefs[779] ol kişiyi müṭālaʿa itmege iġrā ider tā ki rāḥat olayın diyü. Zīrā ki nefs müṭālaʿa itmek-ile rāḥat olur (48b) ḫalāyıḳ-ıla iḫtilāṭ idüp anlaruñ-ıla mükāleme itmek-ile rāḥat olduġılayın. Lā cirem mütefaṭṭına eyle gerekdür kim bu sırdan ġāfil olmaya ve daḫı müṭālaʿa'ı şol ḳadar çoḳ

[775] Ḥabīb: -A
[776] ḥażretine ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi's-selām ḥażretine A, H
[777] müṭālaʿa-yıla: ve K
[778] ve yāḫūd…döyemez: -K
[779] nefs: -K

eylemeye kim nefs rāḥat olup virdinden ḳala. Belki müṭālaʿa itmek dilese evvelā isiḫāre eyleye daḫı Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne rucūʿ eyleye tā ki Ḥaḳ Teʿālā aña fehm ve tefehhüm[780] ḳapularını feṭḥ idivire[781]. Zīrā ki ʿilmüñ ṣūret-i ẓāhiresi olduġılayın sırr-ı bāṭınīsi daḫı vardur ki ol, fehmdür. Allāh Teʿālā fehmüñ şerefine işāret idüp buyurdı kim: **Fe fehhemnāhā Süleymāne ve küllen āteynā ḥükmen ve ʿilmen.**[782] Pes işāret eyledi fehme mezīd-i iḫtiṣāṣ-ıla ve daḫı ḥükmden ve ʿilmden temeyyüzine. Ḥaḳ Teʿālā buyurur ki: **İnna'llāhe yüsmiʿu men yeşā'.**[783] Yaʿnī yā Muḥammed, sen diledügüñe bizüm kelāmumuzı kemā-yenbaġī işitdürmezsin. Belki işitdüren Allāh'dur ki hidāyetini ol, diledügi kimseye işitdürür ve anuñ maʿnāsını fehm itmege aña tevfīḳ virür ve daḫı anuñ ʿiẓātıyla mütteʿiẓ olmaġa aña tevfīḳ virür. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve daḳīḳati maḳālihī.

İmdi çünki kelāmı ḥaḳīḳatde işitdüren, Allāh'dur, lā cirem vaḳt olur kim anı dil vāsıṭasıyla işitdürür ve vaḳt olur ki müṭālaʿa iderken Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña şol ḳadar fehm ve beyān feṭḥ eyler kim ḳulaġıyla işitdüginden daḫı ziyāde ḥüsn-i istimāʿ edebleriyle müʾeddeb olduġı bereketinde.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳulına eyle gerekdür kim ḥālini añlaya ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelāmını ve Ḥabīb (49a) Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ eḥādīṣini nice diñlemek ve nice ögrenmek gerek, ögrene ve anuñ edeblerini daḫı ögrene. Zīrā ki bunlar ḫayr ḳapularından bir ulu ḳapudur ve meşāyiḫ ve ṣūfīler ve ʿulemāʾ-i zāhidīn-i mütebettilīn aʿmālinden ʿamel-i ṣāliḥdür ki raḥmet ḳapuları bunlaruñ-ıla açılur. Ve her

[780] ve tefehhüm: eylemek K
[781] idivire: eyleye A
[782] el-Enbiyâ 21/79.
[783] Fâtır 35/22.

nesnenüñ ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olacaḳ ḳapusı daḫı bunlaruñ-ıla açılur. **Allāhümmeʾftaḥ ʿaleynā ebvābe raḥmetike ve fażlike li-enneke enteʾl-Vehhāb ve ileykeʾl-merciʿu veʾl-meʾāb.**

el-Bābu’s-sāliṣ: Fī-beyāni faẓīleti ʿulūmi’ṣ-ṣūfiyyeti ve’l-işāreti ilā-ünmūzecin minhā

Yaʿnī üçünci bāb, ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ faẓīleti beyānındadur ve daḫı anlaruñ ʿilmlerinüñ ünmūzecine işāretdür[784].

Ṣadru imāmi emcedi müctebā, ṭırāzu’l-mefāḫiri ve’l-ʿulā, e’immeti’ṣ-ṣūfiyyeti fī’d-dünyā, el-fāyizü min-ḳıdāḫi’l-ādābi bi’l-ḳıdḥi’l-muʿallā, eṣ-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-ʿazīz eydür: Bize ḫaber virdi Ebū’n-Necīb es-Sühreverdī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdirraḥmān eṣ-Ṣūfī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdirraḥmān bin Muḥammed; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū Muḥammed ʿAbdu’llāh Bin Aḥmed es-Siczī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿİmrān es-Semerḳandī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū Muḥammed ʿAbdu’llāh Bin ʿAbdirraḥmān ed-Dārimī; ol eydür, bize ḫaber virdi Nuʿaym Bin Ḥammād; ol eydür, bize ḫaber virdi Baḳıyye; ol ḫaber virdi Aḥvaṣ Bin Ḥakīm’den; ol ḫaber virdi babasından; ol eydür, bir kişi (49b) Ḥabīb[785] Muḥammed-i Muṣṭafā’ya eyitdi: Şer nedür yā Rasūla’llāh? Rasūl daḫı üç kerre eyitdi: Baña şer ṣormañ, belki benden ḫayrı ṣoruñ, didi. Daḫı eyitdi: **İnne şerra’ş-şerri şirāru’l-ʿulemā’i ve inne ḫayra’l-ḫayri ḫıyāru’l-ʿulemā’i.** Yaʿnī Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb[786] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi’s-selām[787] bi-ʿadedi’r-remli ve’l-ḥaṣā[788] eydür: Taḥḳīḳ cemīʿ-i şerlerüñ şerri şerīr ʿālimlerdür ve dükeli ḫayrlaruñ ḫayrı eyü ʿālimlerdür. Zīrā ki ʿālimler, bu ümmetüñ ḳulavuzlarıdur ve dīn-i İslām’uñ direkleridür ve cehālāt-ı cibilliyye ẓulümātınuñ

[784] işāretdür: işāretdedür R
[785] Ḥabīb: -A
[786] Ḥabīb: -A
[787] Yaʿnī…ʿaleyhi’s-selām: Rasūl-i ekrem ṣallā’llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[788] bi-ʿadedi’r-remli ve’l-ḥaṣā: -A

çirāġlarıdur ve İslām dīvānınuñ naḳībleridür ve Ḳurʾān u ḥadīṯ ḥikmetlerinüñ maʿdenleridür ve ḫalḳ içinde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emīnleridür ve Allāh Teʿālā ḳullarınuñ ṭabībleridür ve millet-i ḥanīfiyyenüñ ḫazīne-dārlarıdur ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ulı emānetinüñ emīnleridür. İmdi anlara lāyıḳdur kim ḥaḳāyıḳ-ı taḳvāyı taḥṣīl eyleyüp dünyāda tamām zāhid olalar. Zīrā ki anlar muḥtācun ileyhdür. Pes anlaruñ fesādı, fesād-ı müteʿaddīdür ve ṣalāḥları, ṣalāḥ-ı müteʿaddīdür.

Süfyān Bin ʿUyeyne eydür: Echel-i nās oldur kim bildügi nesne-yile ʿamel itmeye. Ve aʿlem-i nās bildügiyle ʿamel eyleyendür. Ve efḍal-i nās Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ziyāde ḳorḳandur.

Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu söz ṣaḥīḥ sözdür. Zīrā ki Süfyān ḥükm eyledi ki bir ʿālim ʿilmiyle ʿamel itmese ol, ʿālim degüldür. İmdi anuñ gibi ʿālimüñ feṣāḥati ve ḥaẕāḳati münāẓarada ve mücādelede ḳuvveti, iy ʿazīz ḳarındaşum, seni (50a) maġrūr ḳılmasun. Zīrā ki ol cāhildür; ʿālim degüldür illā meger kim Ḥaḳ Teʿālā ʿilm berekātında aña tevbe müyesser eyleye. Zīrā ki İslām içinde ʿilm ehlini żāyiʿ eylemez. Pes ümīẕ vardur ki ol ʿālim, ʿilmi[789] berekātında Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyleye.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ʿilm ya farīżadur ve yāḫūd fażīledür. ʿİlm-i farīża oldur kim insāna anı ögrenmek farż ola. Ve ʿilm-i fażīle, insān ḥācetinden ziyāde ʿilm ögrenmekdür ki anuñ-ıla nefsde fażīletler ḥāṣıl ola. Evet, ol ʿilm kitāba ve sünnete muvāfıḳ ola. Zīrā ki her ʿilm kim kitāba ve sünnete muvāfıḳ olmasa ve yāḫūd bunlardan müstefād olmasa ve yāḫūd bunlaruñ maʿnāsını fehm itmege muʿīn olmasa ve yāḫūd bunlara müstenid olmasa kāyinen mā-kāne ol ʿilm, ʿilm-i reẕīledür ʿilm-i fażīle degüldür ve ol ʿilm,

[789] ʿilmi: ol ʿilm H

ṣāḥibini dünyāda ve āḫiretde ḫor eyler. İmdi şol ʿilm ki farīżadur, insān elbette anı ögrenmek gerek ve anı terk itmek cāyiz degüldür.

Niteki Şeyḫu'ş-Şuyūḫ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bize ḫaber virdi Şeyḫu'l-İslām Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū'l-Ḳāsım; ol eydür, bize ḫaber virdi eş-Şeyḫ el-ʿĀlim Ebū'l-Ḳāsım ʿAbdülkerīm Bin Hevāzin el-Ḳuşeyrī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū Muḥammed ʿAbdullāh Bin Yūsuf el-Iṣfahānī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū Saʿīd Bin el-Aʿrābī; ol eydür, bize ḫaber virdi Ḥasan Bin ʿAṭiyye; ol eydür, bize ḫaber virdi Ebū ʿĀtike; Enes Bin (50b) Mālik'den raḍıya'llāhu ʿanh Enes eyitdi, Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Uṭlubū'l-ʿilme ve lev bi'ṣ-ṣīni fe inne ṭalebe'l-ʿilmi ferīżatün ʿalā-külli müslimin.** Yaʿnī Ḥabīb[790] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[791] emr eyleyüp eydür: ʿİlmi ṭaleb eyleñ, eger ʿilm Ṣīn ilinde-yise daḫı. Zīrā ki ʿilm ṭaleb eylemek her müsülmān üzerine farżdur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ʿulemā iḫtilāf itdiler şol ʿilmde ki anuñ ṭalebi farż ola. Baʿżılar eyitdiler: Ol, ʿilm-i iḫlāṣdur ve daḫı ʿilm-i maʿrifet-i nefsdür ve daḫı aʿmāli ne nesne ifsād[792] ider; anı bilmekdür. Zīrā ki iḫlāṣ meʾmūrun bihdür, ʿamel meʾmūrun bih olduġılayın. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve mā ümirū illā li-yaʿbüdū'llāhe muḫliṣīne lehü'd-dīn.**[793] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları emr olınmadılar illā Allāh Teʿālā ḥazretine iḫlāṣ-ıla ʿamel idüñ diyü emr olındılar. Pes iḫlāṣ meʾmūrun bih oldı.

---

[790] Ḥabīb: -A
[791] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām: -i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[792] ifsād: fesād H
[793] lehü'd-dīn: -H el-Beyyine 98/5.

Evet, şöyle bilgil kim nefsüñ ġurūrı ve desāyisi ve şehevāt-ı ḫafiyyesi mebānī-i iḫlāṣı ḫarāb iderler[794]. Lā cirem bunları daḫı bilmek farż oldı. Zīrā ki iḫlāṣ farżdur ve şol nesne ki farż olana irişdürür; anı bilmek daḫı farżdur.

Ve baʿżılar eydürler: Maʿrifet-i ḫavāṭır ve maʿrifet-i tafṣīl-i ḫavāṭır farżdur. Zīrā ḫavāṭır efʿālüñ aṣlı ve mebdeʾi[795] ve menşeʾidür. İmdi bunuñ-ıla bilinür lemme-i melek ve lemme-i şeyṭān. İmdi fiʿl ṣaḥīḥ olmaz ḫavāṭır ṣaḥīḥ olmayınca. Lā cirem ḫavāṭırı bilmek farż ola[796] tā ki ʿabdüñ fiʿli ṣaḥīḥ ola.

Ve baʿżılar eydürler: Ol, ʿilm-i vaḳtdür. Sehl[797] Bin ʿAbduʾllāh eydür: Ol, (51a) ʿilm-i ḥāldür. Yaʿnī, ḳul Allāh Teʿālā ḥażretiyle kendü arasındaġı dünyāda ve āḫiretde ḥālinüñ ḥükmini bilmekdür.

Ve baʿżılar eydürler: Ol, ʿilm-i ḥelāldür. Zīrā ekl-i ḥelāl farżdur. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki **ṭalebü'l-ḥelāli ferīżatün baʿde'l-ferīżati.** Lā cirem anı bilmek farż ola[798].

Ve baʿżılar eydürler: Ol, ʿilm-i bāṭındur. Yaʿnī, şol nesneʾi bilmekdür ki anuñ-ıla ʿabdüñ Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳīni ziyāde olur. İmdi bu ʿilm, ṣāliḥler-ile ve zāhid ʿālimler-ile ṣoḥbet itmek-ile ḥāṣıl olur. Zīrā ki bunlar Muḥammed-i Muṣṭafāʾnuñ[799] ʿaleyhiʾs-selām ʿilminüñ vārişleridür. Lā cirem bunlardan ögrenilür ʿilm-i yaḳīn.

Ve baʿżılar eydürler: Ol, ʿilm-i beyʿ ve ʿilm-i[800] şirādur. Ve daḫı ʿilm-i nikāḥ ve ʿilm-i ṭalāḳdur. Vaḳtī ki bir kimse bunlaruñ birisine girmek istese anı ögrenmek farż olur. Ve

[794] iderler: ider A, K
[795] ve mebdeʾi: -A
[796] ola: oldı K
[797] Sehl: Süheyl R
[798] ola: oldı K
[799] -i Muṣṭafāʾnuñ: -H
[800] ʿilm-i: -H

baʿżılar eydürler: Ol[801], ʿilm-i tevḥīddür. İmdi ʿilm-i tevḥīd baʿżılar meẕhebinde ṭarīḳ-ı naẓar ve ṭarīḳ-ı istidlāl-ile ḥāṣıl olur. Ve baʿżılar eydürler: Ol, naḳl-ile ḥāṣıl olur. Ve baʿżılar eydürler: Ol, bir nesnedür ki ḳul anı ʿamel itmek dileye. Evet, bilmeye ki ol ʿamelde anuñ üzerine ne nesne vācibdür ve ne nesne vācib degüldür. İmdi aña cāyiz degüldür ki anı kendü reʾyiyle işleye. Zīrā ki ol ʿamelde aña ne nesne ziyān ider ve ne nesne fāyide eyler, anı bilmez. Lā cirem aña vācib olur ki ol, bir ʿālime rucūʿ eyleyüp anı ṣora tā ki ol ʿālim daḫı baṣīret üzerine aña cevāb vire. Ol, kendü reʾyiyle ʿāmel itmeye. İmdi bu bir ʿilmdür ki bunı ṭaleb itmek vācibdür şol vaḳt ki (51b) bilinmeye. Baʿżılar eydürler: Vaḳtī ki ḳul selāmet-i bāṭın üzerine olsa ve ḥüsn-i istislām ve inḳıyād üzerine olsa İslām'da ve anuñ göñline, ʿaḳīdesine żarar degürecek[802] nesne gelmese ol sālimdür. Ve eger anuñ göñline, ʿaḳīdesine żarar idecek nesne düşse ya bir nesne aña vesvese eylese ya bir şübheye mübtelā olsa, ki ol şübhe anı bidʿate ya ḍalālete çekmekden emīn olmasa, aña vācibdür ki ol iştibāhdan istikşāf eyleye ve ʿulemāya rucūʿ eyleye ve aña ṭarīḳ-ı ṣavābı fehm itdürür kimseye rucūʿ eyleye.

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī[803] **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Ṭalebi farż olan ʿilm, biş ferāyıżı bilmekdür ki İslām'a anlaruñ üzerine bünyād urılup[804] durur. Zīrā ki biş nesne cemīʿ-i müsülmānlara farż olupdur[805]. İmdi vaḳtī ki anlaruñ ʿameli farż oldı-yısa anlaruñ ʿilmini[806] bilmek daḫı farż oldı. Şeyḫ Ebū Ṭālib eydür: Bunda ʿilm-i tevḥīd dāḫildür. Zīrā ki ol bişüñ evveli **şehādetü en lā ilāhe illā'llāh ve şehādetü enne Muḥammeden**

[801] ʿilm-i beyʿ… Ol: -K
[802] degürecek: idecek H
[803] raḥmetu'llāhi ʿaleyh +H
[804] urılup: olup A
[805] olupdur: olupdu R
[806] ʿilmini: ʿamelini H, R

rasūlu'llāh'dur. Ve iḫlāṣ daḫı bunda dāḫildür. Zīrā ki iḫlāṣ İslām'uñ levāzımındandur. Lā cirem ʿilm-i iḫlāṣ ṣıḥḥat-i islāmda dāḫil oldı.

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum[807], şöyle bilgil ki eş-şeyḫ el-müteḥallī bi'l-ʿulūmi'r-rāfiʿa ve'l-ādābi'r-rāyiʿa, nāḳıdu'l-menḳūl ve'l-maʿḳūl, mümehhidü'l-fürūʿ ve'l-uṣūl, muḥyi's-sünneti, ḳāmiʿu'l-bidʿati Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī[808] eydür, farż oldur kim cemīʿ-i nās anı bilmek gerek ve anı ögrenmek cemīʿ-i nāsa lāzım ola[809] ve anı terk iden günāha mürtekib olup āḫiretde ʿiḳāba müstaḥıḳ ola. Pes anı hīçbir kimseye ögrenmemek (52a) cāyiz degüldür.

İmdi bu aḳvālüñ ekṣerini ekṣer nās bilmez. Zīrā ki ekṣer nās ʿilm-i ḫavāṭırı ve ʿilm-i ḥāli ve ʿilm-i ḥelāli bi-cemīʿi vücūhihī bilmez[810]. Ve daḫı ʿilm-i yaḳīn ki ʿulemā'-i āḫiretden müstefād olur[811], anı daḫı ekṣer nās bilmez[812]. Ve eger bunları bilmek farż olsa[813] ekṣer[814] ḫalḳ andan ʿāciz ola-yıdı. İmdi meylüm[815] Şeyḫ Ebū Ṭālib didügi ḳavledür[816] ve daḫı ṭalebi farż olan ʿilm, ʿilm-i beyʿ ve ʿilm-i şirā ve ʿilm-i nikāḥ ve ʿilm-i ṭalāḳdur, diyen ḳavle[817] ekṣerdür.

Şeyḫ eydür: Benüm ḳatumda ṭalebi farż olan ʿilmde[818] cedd-i cāmiʿ vardur. İmdi ol, oldur kim ṭalebi farż olan ʿilm, ʿilm-i emr ve[819] ʿilm-i nehydür. İmdi me'mūr oldur kim anı

[807] ḳarındaşum: -A
[808] ḳaddesa'llāhu rūḥahū +H
[809] lāzım ola: gerek H
[810] bilmez: bilmezler A, H
[811] olur: olurlar H
[812] bilmez: bilmezler H
[813] olsa: ola-yıdı K
[814] nās: +R
[815] meylüm: benüm meylüm A; müsellem H
[816] ḳavledür: ḳavldür H
[817] ḳavle: ḳavli A
[818] ʿilmde: ʿilme A
[819] ʿilm-i emr ve: -R

ʿabd işleyicek meṣāb ola ve anı terk idincek muʿāḳab ola. Ve nehy[820] oldur kim ʿabd anı işleyicek muʿāḳab ola ve anı terk eyleyicek meṣāb ola. İmdi meʾmūrātdan ve menhiyyātdan baʿżısı ḥükm-i İslām-ıla müstemir olur ve baʿżısı bir ḥādiṣe mevcūd olıncaḳ emr müteveccih olur ve daḫı bir ḥādiṣe mevcūd olıncaḳ nehy müteveccih olur. Lā cirem şol nesne ki lāzım ola ve anuñ luzūmı müstemir ola ḥükm-i İslām-ıla ve anuñ ʿameli[821] żarūret-i İslām'dan ola[822] ve daḫı şol nesne ki ḥavādiṣüñ teceddüdiyle müteceddid ola, emr u nehy mütecevvih olalar; ol ḥādiṣe bulınduġı vaḳt anı bilmek farżdur. Hīçbir müsülmāna cāyiz degüldür ki anı[823] bilmemek ʿalā'l-ıṭlāḳ. İmdi bu vech eʿamdur şol vechlerden ki ẕikr olındı. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve Şeyḫ Muḥyī's-Sünne, **Şerḥ-i Sünnet**'de eydür: ʿUlūm-ı şerʿiyye iki dürlüdür. Biri ʿilm-i uṣūl ve biri ʿilm-i füruʿdur. (52b) ʿİlm-i uṣūl Allāh Teʿālā ḥażretinüñ vaḥdāniyyetini bilmekdür ve daḫı anuñ ṣıfātını bilmekdür ve daḫı rasülleri taṣdīḳ itmekdür. İmdi bunları bilmek her mükellefe farżdur. Ve ʿilm-i fürūʿ ʿilm-i fıḳhdur ve maʿrifet-i aḥkām-ı dīndür. Bu daḫı iki dürlüdür; biri farż-ı ʿayndur ve biri farż-ı kifāyedür. Ammā farż-ı ʿayn meṣelā ṭahāret ve ṣalāt ve ṣavm gibi, imdi her mükellefe bunı bilmek farżdur. Yine[824] ancılayın her ʿibādet ki şerʿ anı bir nesne üzerine vācib itmiş ola, anuñ ʿilmi daḫı farżdur. Meṣelā ʿilm-i zekāt gibi, eger anuñ mālı çoḳ olacaḳ olursa ve ʿilm-i ḥac gibi, eger aña ol, vācib olmış olacaḳ olursa. Ammā farż-ı kifāye oldur kim taʿallüm eyleye tā mertebe-i ictihāda ve derece-i fetvāya yitişince. İmdi eger bir şehrden hīç kimse bunı ögrenmese cemīʿisi ʿāṣī

[820] nehy: menhī A, H, R
[821] ʿameli: ʿilmi R
[822] ve daḫı bir ḥādiṣe…ola: -A
[823] anı: -R
[824] yine: gine A, K, H

olurlar ve eger bir kişi ol şehrden ögrense bāḳīsinden farż sāḳıt olur. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve ḥaḳīḳati kelāmi Ḥabībihī.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki keşşāfü'l-müşkilāt, miftāḥu'l-muʿḍılāt, muḥyī's-sünneti, ḳıdvetü aṣḥābi'l-ḫırḳati, tācu'l-ʿārifīn, imāmu'l-müttaḳīn, reʾīsü'l-muḥaḳḳıḳīn, mürşidü's-sālikīn, miṣbāḥu'l-vilāyeti, miftāḥu'l-kerāmeti, menbaʿu'l-ʿilm ve maʿdenü'l-ḥilm, müʾessisü ḳavāʿidi't-taḥḳīḳ, nāẓımu düreri't-tedḳīḳ, mütecerriʿu keʾsi'l-maḥabbeti ve'ş-şevḳ, el-muṭavvaḳu mine'l-ādābi bi-aḥseni'ṭ-ṭavḳ, ṣadru ṣudūri'l-ʿālemīn, şeyḫu şuyūḫi'l-ʿālemīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevveraʾllāhu meżceʿahū eydür: Ṣūfīlerüñ şeyḫleri ve āḫiret ʿālimleri ki zāhidlerdür, anlar[825] ögrenmesi farż olan ʿilmüñ ṭalebinde (53a) eteklerini billerine ṣoḳup dürişdiler ḥattā ol ʿilmi kemā-yenbaġī ögrendiler; emri ve nehyi kemā-yenbaġī ṭurġurdılar ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿavni ve tevfīḳı birle anuñ ʿuhdesinden çıḳdılar. İmdi anda vaḳtī ki müstaḳīm oldılarsa Ḥażret-i Nebī'ye ʿaleyhi's-selām istiḳāmetde ittibāʿ itdükleri berekātında Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anları dürlü dürlü ʿilmlere vāḳıf ḳıldı ki ḥadde ve ḥaṣra gelmez. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ḥażret-i Nebī'ye istiḳāmet-ile emr eyleyüp buyurdı: **Feʾstaḳim kemā-ümirte ve men tābe meʿake.**[826] Bu āyetde Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ḥabīb[827] Muḥammed-i Muṣṭafā'ya ʿaleyhi's-selām[828] istiḳāmete[829] emr eyleyüp eyitdi: Sen yā Ḥabīb[830], müstaḳīm ol dīnde ve tevḥīdde. Hīçbir ṭarafa ifrāṭ ve tefrīṭ itme emr olınduġuñ nesnenüñ istiḳāmeti gibi. İmdi bu şāmildür istiḳāmet-i ʿaḳāyide ki ol, teşbīh-ile taʿṭīl arasında mütevassıṭ olmaḳdur;

[825] anlar: anlaruñ K; -H
[826] Hûd 11/112.
[827] Ḥabīb: -A
[828] Muṣṭafā'ya ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām'a H
[829] istiḳāmete: istiḳāmetle A, K
[830] Ḥabīb: Ḥabībüm H

hīçbirisine meyl itmemekdür[831]. Ve daḫı şāmildür istiḳāmet-i aʿmāle ki ol, teblīġ-i vaḥy[832] ve beyān-ı şerāyiʿdür nice ki nāzil oldı-yısa. Ve daḫı vaẓāyif-i[833] ʿibādātı durḳurmaḳdur bir vech-ile ki anda ifrāṭ u tefrīṭ olmaya. İmdi bu vech-ile istiḳāmet ġāyet-i ʿusrdadur[834]. Bunuñ-içün Ḥabīb[835] ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: **Şeyyebetnī sūretü Hūd.** Ve daḫı Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu āyetde şirkden ve küfrden tevbe eyleyüp mü'min olanlara daḫı istiḳāmete emr eyleyüp eyitdi ki: **Ve men tābe meʿake.**

İmdi şöyle bilgil ki her ʿuẓvuñ istiḳāmeti vardur. Meşelā dilüñ istiḳāmeti ṣıdḳ ve terk-i kiẕbdür ve daḫı terk-i ġıybet ve terk-i buhtān (53b) ve terk-i nemīme ve terk-i mā lā yaʿnīdür ve mülāzemet-i ẕikrdür. Ve barı her ʿuẓvuñ istiḳāmeti oldur ki ol ʿuẓv li-mā ḫuliḳa lehūda istiʿmāl olına. Ve nefsüñ istiḳāmeti anuñ ṣıfāt-ı ẕemīmesini ṣıfāt-ı ḥamīmeye tebdīl itmekdür. Ve ḳalbüñ istiḳāmeti ḳalb[836] Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olmaḳdur ve daḫı mā-sivā'llāhdan iʿrāż itmekdür. Ve sırruñ istiḳāmeti aġyārdan sır[837] ḫālī olmaḳdur. Ve rūḥuñ istiḳāmeti baḥr-i maḥabbetde ve baḥr-i ʿışḳda müstaġraḳ olmaḳdur ve maḥabbet içinde her acı aña[838] ṭatlu gelmekdür. Ve ḫafī istiḳāmeti tecellī-i sıfāt-ı rubūbiyyeye ḳabiliyyetdür ve daḫı aḫlāḳ-ı ilāhiyye-yile müteḫallıḳ olmaḳdur ve kendünüñ[839] enāniyyetinden fānī olup hüviyyet-i Rabb-ile bāḳī olmaḳdur. Va'llāhu aʿlem.

Ve daḫı ʿavāmmuñ istiḳāmeti vardur ve ḫavāṣṣuñ istiḳameti vardur ve eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ istiḳāmeti vardur. ʿAvāmmuñ istiḳāmeti ẓāhirde evāmire imtiṣāl, nevāhīden

[831] dür: gerekdür H
[832] vaḥy: -R
[833] veẓāyif: vaẓīfe H
[834] ʿusradur: ʿurdedür A
[835] -i Şefīʿ +A, +H
[836] ḳalb: -A
[837] sır: -A, -R
[838] aña: -K
[839] ve kendünüñ: -A

ictināb itmekdür; bāṭında īmān ve taṣdīḳdür. Ḫavāṣṣuñ istiḳāmeti ẓāhirde dünyāyı ve[840] anuñ zīnetini ve şehevātını terk itmekdür; bāṭında cennet niʿmetlerini terk idüp liḳāʾ-i Raḥmān'a ve ṭaleb-i ʿirfāna müştāḳ olmaḳdur. Eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ istiḳāmeti ẓāhirde Rasūl ḥażretine mütābaʿatı riʿāyet itmekdür[841]; bāṭında nāsūtiyyetini kişi lāhūtiyyetinde fānī itmekdür tā ki ol, biʾllāh maʿaʾllāh müstaḳīm olup enāniyyetinden fānī olup hüviyyet-ile bāḳī ḳala.

İmdi çünki ṣūfīlerüñ şeyḫleri ve āḫiret ʿālimleri istiḳāmetde Rasūl'e mütābaʿat eyledilerse, sāyir nesnede mütābaʿat itdüklerileyin, lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ (54a) üzerine ʿilmler ḳapuların açıvirdi.

Baʿżılar eydürler: İstiḳāmet-ile muḫāṭabaya şol kimse ṭāḳat getürür ki ol, müşāhedāt-ı ḳaviyye-yile ve envār-ı rabbāniyye-yile ve āṯār-ı ṣādıḳa-yıla[842] müʾeyyed olmış ola tā ki müşāhede vaḳtinde ve daḫı müşāfehe-i ḫiṭāb vaḳtinde maḥfūẓ ola. İmdi ol kimse maḳām-ı ḳurb-ıla müzeyyendür ve daḫı ḳurb bisāṭı üzerinde mütemekkin olup muḫāṭabdur kim ol, Muḥammed'dür[843] ki **fe'staḳim kemā-ümirte** diyü ḫiṭāb olındı. Ve eger bu muḳaddimāt olmasa emr olınan istiḳāmete Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ṭāḳat getüremez-idi.

Ebū Ḥafṣ-ı Kebīr'e raḥimehuʾllāh[844] eyitdiler: Aʿmālden ḳanḳı ʿamel[845] efḍaldür īmāndan ṣoñra? Ol eyitdi: Efḍal-i aʿmāl baʿde'l-īmān istiḳāmetdür. Niteki Rasūl[846]

[840] ve: terk itmekdür ve daḫı: K, daḫı H
[841] Rasūl…itmekdür: mütābaʿatı riʿāyet itmekdür Rasūl ḥażretine H
[842] ṣādıḳa-yıla: ṣādıḳiyye-yile A
[843] dür: ʿaleyhi's-selāmdur H
[844] raḥimehuʾllāh: -A, -K, raḥmetuʾllāhi ʿaleyh R,
[845] aʿmālden ḳanḳı ʿamel: ḳanḳı aʿmāl A, K, H
[846] Rasūl: Ḥabīb H

ʿaleyhi'ş-selām buyurdı: **İstaḳīmū ve len tüḫṣū.** Yaʿnī emr olınduġuñuz nesne üzerine müstaḳīm oluñuz[847]. Evet, tamām müstaḳīm olmaġa ṭāḳat getürmezsiz[848].

Ṣāliḥlerden birisi Rasūluʾllāh'ı vāḳıʿada görüp eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, siz eyitmişsiz ki **şeyyebetnī sūretü Hūd.** Yaʿnī Hūd Sūresi beni ḳocaltdı. Rasūl[849] eyitdi: Neʿam, ben böyle didüm. Ol kişi eyidi: Yā Rasūlaʾllāh, Hūd Sūresindeki ḳaṣaṣ-ı enbiyā ve ḳaṣaṣ-ı helāk-i ümem-i māżıye mi sizi ḳocaltdı? Rasūl eyitdi: Yoḳ, belki **feʾstaḳim kemā-ümirte** āyeti beni ḳocaltdı.

İmdi niteki Ḫoca-ı enbiyā, Ḥabīb-i Ḫudā[850] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[851] müşāhedātuñ muḳaddimātından ṣoñra bu ḫiṭāb-ıla muḫāṭab olup ḥaḳāyıḳ-ı istiḳāmet-ile ṭaleb olındı hem-çünān ʿulemāʾ-i āḫiret ki zāhidlerdür (54b) ve meşāyıḫ-ı ṣūfiyye ki muḳarreblerdür, anlara Ḥaḳ Teʿālā bu muḳaddimātdan bir ḳısṭ ve bir naṣīb virdi. Andan ṣoñra anlara ḥaḳḳ-ı istiḳāmeti ṭurġurmaġa ilhām eyledi. Lā cirem anlar daḫı istiḳāmeti[852] efḍal-i maṭlūb ve eşref-i meʾmūl gördiler[853].

Niteki Ebū ʿAlī el-Cürcānī eydür: Ṭālib-i istiḳāmet ol; ṭālib-i kerāmet olma. Zīrā ki senüñ nefsüñ kerāmet ṭaleb eyler; Rabb'üñ senden istiḳāmet ṭaleb eyler. İmdi Rabb'üñ ṭaleb eyledügi nesneʾi ṭaleb eylemek evlādur nefsüñ ṭaleb eyledügini ṭaleb itmekden[854].

Evet, dāfiʿ-i muʿḍılāt-ı ehl-i vuṣūl, rāfiʿ-i müşkilāt-ı ehl-i şuhūd, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür, Ebū ʿAlī el-Cürcānī'nüñ bu kelāmı bir ulu aṣldur ve daḫı bir sırdur

[847] oluñuz: oluñ K, H
[848] getürmezsiz: getürmezsin R, H
[849][849] ʿaleyhi's-selām: +H
[850] Ḫudā: -R
[851] enbiyā…es-selām: kāʾināt ʿaleyhi efḍalü's-ṣalāt H
[852] anlar daḫı istiḳāmeti: istiḳāmeti anlar daḫı H
[853] gördiler: gördi R
[854] itmekden: eylemekden H

ki ehl-i sülūk bu sırdan ġāfillerdür. Zīrā ki müctehidler ve müteʿabbidler, siyer-i ṣāliḥīni işidürler ve menāḳıb-ı ʿārifīni daḫı işidürler ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara dürlü dürlü kerāmetler virmiş ve dürlü dürlü iẓhār-ı ḫavāriḳ-ı ʿādātlar[855] virmiş, lā cirem anlaruñ nefsleri daḫı diler ki ol kerāmātdan kendülere ḥāṣıl ola. Ve vaḳt olur ki bir ʿābid münkesiru'l-ḳalb olup kendü nefsine töhmet idüp eydür ki: Senüñ ʿamelüñ ṣaḥīḥ degüldür. Anuñ-çün Ḥaḳ Teʿālā ol kerāmātdan saña virmez ve saña hīç nesne keşf itmez.

Şeyḫ eydür: Eger anlar bu sırrı bilselerdi anlara iş āsān olurdı. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ṣādıḳlaruñ ve müctehidlerüñ[856] baʿżısına kerāmātdan fetḥ ider. Anda ḥikmet oldur kim ol kimse ḫavāriḳ-ı ʿādāt görüp ve āṣār-ı ḳudret görüp (55a) anuñ yaḳīni ziyāde ola tā ki anuñ sebebiyle ol kimse dünyāda zāhid olup devāʿī-i hevādan çıḳmaġa ḳuvvet bula.

İmdi şöyle bilgil ki vaḳt olur ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ bir ḳulına ṣırf yaḳīn münkeşif olur, anuñ ḳalbinden ḥicāblar mürtefiʿ olur[857]. İmdi şol kimseye ki ṣırf yaḳīn münkeşif olsa ol kimse ḫavāriḳ-ı ʿādāt görmege muḥtāc olmaz. Zīrā ki ḫavāriḳ-ı ʿādāt görmekden murād yaḳīn ḥāṣıl itmekdür[858], aña ḫod ḫavāriḳ-ı ʿādāt görmedin yaḳīn ḥāṣıl oldı-yıdı[859]. İmdi şöyle bilgil ki bir kimseye yaḳīn ḥāṣıl olduġından ṣoñra ḫavāriḳ-ı ʿādāt ve envāʿ-ı kerāmāt ḥāṣıl olsa anuñ yaḳīni ziyāde olmaz. Niteki İmām ʿAlī kerremaʾllāhu vechehū eydür: **Lev raʾeytü rabben māʾzdedtü yaḳīnen.**

[855] ʿādātlar: ʿādetler H
[856] ṣādıḳlaruñ ve müctehidlerüñ: ṣādıḳ müctehidlerüñ K
[857] olur: ola K
[858] itmekdür: olmaḳdur K, H
[859] -yıdı: -K

Pes ḫavāriḳ-ı ʿādāt görmedin ṣırf yaḳīn ḥāṣıl idenüñ ḥāli etemdür şol kimsenüñ ḥālinden ki ḫavāriḳ-ı ʿādāt gördüginden ṣoñra yaḳīn ḥāṣıl eyleye. Zīrā ki ol kimse ḫavāriḳ-ı ʿādāta muḥtāc olmaz.

Pes şöyle bilgil ki ṣādıḳ ʿāşıḳlaruñ ve kāmil ʿāriflerüñ yolı dāyim nefslerinden istiḳāmet ṭaleb itmekdür. Lā cirem cemīʿ-i kerāmātuñ başı istiḳāmet ṭaleb itmek oldı. Andan ṣoñra ol evvel emrde yaḳīn ḥāṣıl iden kimseye eger tarīḳında ḫavāriḳ-ı ʿādātdan nesne ẓāhir olsa ḫoş ve illā ol kimse melūl olmaz, ḫavāriḳ-ı ʿādāta meyl eyleyüp anı ṭaleb eylemez ve[860] anuñ-çün mücāhedātından hīç nesne naḳṣ eylemez ve yaḳīninden daḫı hīç nesne naḳṣ eylemez. Belki naḳṣ ḥaḳḳ-ı istiḳāmeti yirine (55b) yitişdürmedügiyle olur ve istiḳāmetde ḫaleliyle olur.

Şeyḫ eydür: Bu sırrı bilüñ. Zīrā ki ṭāliblere bu bir büyük aṣldur. Ve daḫı şöyle bilgil ki zāhid ʿālimler ve meşāyıḫ-ı ṣūfiyye çünki ḥaḳḳ-ı istiḳāmet vācibini geregi gibi ṭurġurdılarsa Ḥaḳ Teʿālā anlara dürlü dürlü ʿilmler iʿṭā eyledi. Meṣelā ʿilm-i ḥāl ve ʿilm-i ḳıyām ve ʿilm-i ḫavāṭır gibi. İnşāʾallāhu Teʿālā ʿilm-i ḫavāṭırı tafṣīliyle bir bābda ẕikr idevüz. Ve daḫı ʿilm-i yaḳīn ve ʿilm-i iḫlāṣ ve ʿilm-i nefs ve ʿilm-i maʿrifet-i nefs ve ʿilm-i maʿrifet-i aḫlāḳ-ı nefs gibi ki maʿrifet-i nefs ṣūfiyyenüñ eʿazz-i ʿulūmındandur. Pes muḳarreb ṣūfīlerüñ ṭarīḳını bilenüñ aḳvamı nefsi ziyāde bilendür. Ve daḫı ʿilm-i aḳsām-ı dünyā ve ʿilm-i daḳāyıḳ-ı hevā ve ʿilm-i ḫafā-yı şehevāt-ı nefs gibi. Ve daḫı ʿilm-i maʿrifet-i ḥaḳāyıḳ-ı tevbe ve ʿilm-i ḫafiyyüʾẕ-ẕünūb ve ʿilm-i maʿrifet-i ḥasenāt ki ol, seyyiʾāt-ı muḳarrabīndür ve ʿilm-i muṭālebe-i nefs bi-terki mā-lā yaʿnī ve ʿilm-i muṭālebe-i bāṭın bi-ḥaṣri ḫavāṭıriʾl-maʿṣıyeti ṣümme bi-ḥaṣri ḫavāṭıriʾl-fużūl gibi. Ve daḫı ʿilm-i murāḳabe ve ʿilm-i mā yaḳdaḫu fīʾl-murāḳabe ve ʿilm-i muḥāsebe ve ʿilm-i riʿāye ve ʿilm-i ḥaḳāyıḳıʾt-

[860] +daḫı: H

tevekkül ve ʿilm-i ẕünūbi'l-mütevekkil fī tevekkülihī ve ʿilm-i mā yaḳdaḥu fī't-tevekkül ve ʿilm-i mā-lā yaḳdaḥu fī't-tevekkül gibi. Ve ʿilm-i farḳ beyne't-tevekküli'l-vācibi bi-ḥükmi'l-īmān ve beyne't-tevekküli'l-ḫāṣṣi'l-muḫtaṣṣi bi-ehli'l-ʿirfān ve ʿilm-i rıżā[861] ve ʿilm-i ẕünūb-ı maḳām-ı rıżā gibi. Ve daḫı ʿilm-i zühd ve ʿilm-i maʿrifeti'z-zühd fī'z-zühd[862] ve ʿilm-i maʿrifeti'z-zühdi'ş-şāliş baʿde'z-zühdi fī'z-zühd gibi. Ve daḫı ʿilm-i inābet ve ʿilm-i ilticā ve ʿilm-i maʿrifet-i evḳāt-i (56a) duʿā ve ʿilm-i maʿrifeti's-sükūt ʿani'd-duʿā ve ʿilm-i maḥabbet ve ʿilm-i farḳ-ı maḥabbet-i ʿāmme ki ol imtiṣāl-i emr ve ictināb ʿani'n-neyhdür, maḥabbet-i ḫāṣṣadan ki ʿulemāʾ-i ehl-i dünyādan bir ṭāyife, ʿulemāʾ-i āḫiret maḥabbet-i ḫāṣṣa daʿvā itdüklerine inkār itdiler niteki rıẓāya inkār idüp eyitdiler ki, rıẓā degüldür illā ṣabrdur, didiler[863]. Va daḫı ʿilm-i inḳısām maḥabbet-i ḫāṣṣa ve maḥabbet-i ẕāta ve maḥbbet-i ṣıfāta. Ve daḫı ʿilm-i farḳ beyne maḥabbeti'l-ḳalb ve maḥabbeti'r-rūḥ ve maḥabbeti'l-ʿaḳl ve maḥabbeti'n-nefs gibi. Ve daḫı ʿilm-i farḳ beyne maḳāmi'l-muḥibbi ve'l-maḥbūb ve'l-mürīdi ve'l-murād gibi. Ve daḫı ʿulūm-ı müşāhedāt ve ʿilm-i heyʾet ve ʿilm-i üns gibi. Ve daḫı ʿilm-i ḳabż ve ʿilm-i basṭ ve ʿilm-i farḳ beyne'l-ḳabżi ve'l-hemmi ve'l-basṭi ve'n-nişāṭ gibi. Ve daḫı ʿilm-i fenā ve ʿilm-i beḳā ve ʿilm-i aḥvāli'l-fenā gibi. Ve daḫı ʿilm-i istitār ve ʿilm-i tecellī ve ʿilm-i cemʿ ve ʿilm-i farḳ gibi. Ve daḫı ʿilm-i levāmiʿ ve ʿilm-i ṭavāliʿ ve ʿilm-i bevādī ve ʿilm-i şaḥv ve ʿilm-i sekr gibi. Ve daḫı bunlardan ġayrı nice biñ biñ ʿilmler gibi.

Şeyḫ eydür: Eger vaḳtüm vāsiʿ olup ʿömrüm uzun olsa bunları şerḥ iderdüm, nice mücelledāt kitāblar iderdüm ve lākin ʿömrüm ḳaṣīr ve vaḳtüm ʿazīzdür. Eger sehm-i[864] ġaflet olmasaydı bu ḳadar daḫı söylemekden vaḳt ṭar ola-yıdı cemīʿ-i evḳātümi ʿamel ve

[861] ve ʿilm-i rıżā: -R
[862] fī'z-zühd: -R
[863] didiler: -K
[864] sehm-i: sehv ü H

mücāhede ve murāḳabe ve müşāhede içinde geçirürdüm. Pes bu muḫtaṣar ki ʿ**Āvārif**'dür, ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ bir ṭarafını müştemildür. Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden recā iderüz ki bu kitāb-ıla intifāʿlar ḥāṣıl ola ve bu kitābı bizüm içün ḥuccet idivire; (56b) bizüm üzerümüze ḥuccet eylemeye.

İmdi şöyle bilgil ki bu ẕikr olan ʿilmlerden ġayrı dürlü dürlü ʿilmler vardur; anlaruñ muḳteżāsınca ʿulemā'-i āḫiret ki zāhidlerdür, ʿameller eyleyüp dururlar, ʿulemā'-i ehl-i dünyā ol ʿilmlerden maḥrūmlardur. Zīrā ki ol ʿilmler ʿulūm-ı ẕevḳiyyedür.[865] Ol ʿulūma fikr-ile irişilmez belki ẕevḳ-ile ve vicdān-ıla irişilür. Şekerüñ[866] ḥalāvetinüñ keyfiyyeti gibi ki ol, vaṣf-ıla ḥāṣıl olmaz belki ẕevḳ-ile ḥāṣıl olur. Zīrā ki sükkerüñ ḥalāvetini ṭatmayan bilmez.

İmdi ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ[867] şerefi ve daḫı zāhid ʿālimlerüñ ʿilmlerinüñ şerefi şunuñ-ıla ẓāhir olur ki ʿulūmuñ dükelisi maḥabbet-i dünyā-yıla[868] ḥāṣıl olur ve daḫı ḥaḳāyıḳ-ı taḳvāyı ḥāṣıl itmedin ḥāṣıl olur. Belki maḥabbet-i dünyā ve maḥabbet-i cāh ve maḥabbet-i rifʿat ve menzilet ʿinde'n-nās sebeb olur ʿilmler ḥāṣıl olmaġa. Zīrā ki ʿilmleri taḥṣīl itmek nefse zaḥmet gelür. Vaḳtī ki nefs bilse ki cāh u rifʿat dünyā ʿilmleriyle ḥāṣıl olur, lā cirem nefs dürlü dürlü zaḥmetler iḫtiyār ider. Meṣelā giceler uyḳusuz olup[869] ġurbetlere düşüp aç u ṣusuz, ʿuryān u ḫor olup melāẕā-yı şehevātı[870] terk idüp ol ʿulūmı taḥṣīl eyler tā ki dünyā vü cāh ve rifʿat ü menzilet ʿinde'n-nās ḥāṣıl ola ol ʿulūm sebebiyle.

[865] Evet, tamām müstaḳīm olmaġa…ʿulūm-ı ẕevḳiyyedür: -A
[866] şekerüñ: sükkerüñ A, K, H
[867] ʿilmlerinüñ: ʿamellerinüñ A
[868] maḥabbet-i dünyā-yıla: dünyā maḥabbetiyle H
[869] olup: olmaḳ H
[870] melāẕā-yı şehevātı: melāẕā ve şehevātı H

Evet, ṣūfīlerüñ ʿilmleri ve daḫı zāhid ʿālimlerüñ ʿilmleri dünyā maḥabbetiyle ḥāṣıl olmaz. Belki ol ʿulūm hevā-yı nefsi terk itmek-ile münkeşif olup ḥāṣıl[871] olur ve daḫı taḳvā medresesinde ḥāṣıl olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Veʾtteḳūʾllāhe** (57a) **ve yüʿallimüküm.**[872] Yaʿnī ḳorḳuñ[873] Allāh Teʿālā ḥażretinden tā ki size[874] Allāh Teʿālā ʿilmler ögrede.

İmdi şöyle bilgil kim Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde ʿilmi taḳvānuñ mīrāṣı ḳıldı. İmdi bunlardan ġayrı ṭāyifenüñ ʿilmleri bundan ġayrı nesne-yile ḥāṣıl olur[875] şeksüz. Lā cirem ʿulemāʾ-i āḫiretüñ ʿilmlerinüñ faẓīleti maʿlūm oldı ġayrısından. Zīrā ki anlaruñ ʿilmleri münkeşif olmaz illā ülūʾl-elbāba. İmdi ülūʾl-elbāb ḥaḳīḳatde dünyāda zāhidlerdür. Niteki baʿż-ı fuḳahā eydür: Bir kişi eyitse, mālumuñ ṣülüṣi aʿḳal-i nāsa vaṣiyyet olsun, dise anı zāhidlere vireler. Zīrā ki cemīʿ-i ḫalāyıḳuñ aʿḳali anlardur. Niteki Sehl[876] b. ʿAbdullāh eydür: ʿAḳluñ[877] biñ adı vardur. Her aduñ daḫı biñ adı vardur[878]. Ve her aduñ evveli terk-i dünyādur.

Ebū ʿAbdillāh el-Ḫavāṣ, Ḥātem-i Eṣam[879] aṣḥābından idi. Ol eydür: Üç yüz yigirmi kişi Ḥātem-i Eṣamm-ıla Mekke'yi ṭavāf itmege gittük[880]. Cemīʿümüz ʿabā geyerdük[881]. Yolda Rey şehrine uġraduḳ. Anda bir mütenessik ve müteʿabbid tācir var-ıdı, müteḳaşşifleri ve mütezehhidleri severdi; anuñ evine ḳonduḳ. Bir gice anuñ evinde[882] yatduḳ. Ṣabāḥ

[871] ḥāṣıl: cāhil K
[872] el-Bakara 2/282.
[873] ve ḥaẕer idüñ +A
[874] size: -A
[875] olur: olup R
[876] Sehl: Süheyl R
[877] Sehl b. ʿAbdullāh eydür ʿaḳluñ: baʿżılar eyitdiler: ʿuḳūlüñ K
[878] Her aduñ…vardur: -H
[879] Eṣam -A, -R, -H
[880] gittük: geldük H
[881] geyerdük: geyerler-idi K
[882] evinde: ḳatında H

olıncaḳ ol kişi Ḥātem-i Eṣamm'a eyitdi: Yā Ebā ʿAbdirraḥmān, hīç ḥācetüñ var mı, baña di. Zīrā ki benüm maṣlaḥatum vardur. Ben anda giderem[883]. Ḥātem eyitdi: Ol maṣlaḥat nedür, baña anı eydivir. Ol tācir kişi eyitdi: Bu şehrde bir ʿālim var, ḫastadur. Anı ṣormaġa giderem[884]. Ḥātem eyitdi[885]: Ḫasta ṣormaġuñ ṣevābı çoḳdur ḫuṣūṣā ki ʿālim ola. Ben daḫı senüñ-ile bile varayın. Ol, Muḥammed b. (57b) Muḳātil idi. Rey'üñ ḳāḍīsi idi. Ḥātem ol tācir-ile Muḥammed b. Muḳātil'i görmege vardı. Biz daḫı anlaruñ-ıla bile[886] varduḳ. Ol ʿālimüñ ḳapusına varduḳ. Gördük ki bir büyük yüce ḳapu. Ḥātem ol ḳapuyı görincek bir zamān ḳapu ḳatında müteḥayyir olup ṭurdı. Andan ṣoñra eyitdi: ʿĀlimüñ ḳapusı böyle olmaḳ ne ʿacebdür. Andañ ṣoñra destūr oldı içerü girdük. Gördük ki bir büyük ev; ol evüñ dīvārlarına izārlar ṭutulmış, ḳapusında bevvāblar ṭurmışlar ve ol evüñ saḳfı ve dīvārları münaḳḳaş. Ḥātem bunı görincek müteḥayyir oldı. Andan ṣoñra destūr oldı. Ol ʿālim yatduġı yire varduḳ[887]. Gördük ki ol ʿālim yumşaḳ döşekler üzerine ve laṭīf yaṣduḳlar üzerine yatur. Başı üzerinde[888] bir oġlan ṭurmış siñegin ḳorur. Ol tācir oturdı, ol ḫastanuñ ḥālin[889] ṣordı. Ḥātem oturmadı. Ol ḫasta, Ḥātem'e: Otur didi. Ḥātem eyitdi: Oturmazın. Ol ḫasta ki İbn Muḳātil idi, eyitdi: Niçün oturmaszın, yoḫsa ḥācetüñ mi vardur? Ḥātem eyitdi: Neʿam, ḥācetüm vardur. İbn Muḳātil eyitdi: Ḥācetüñ nedür? Ḥātem eyitdi: Saña bir mes'ele ṣorayın[890]. İbn Muḳātil eyitdi: Sor, saña anı eydivireyin. Ḥātem eyitdi: Sen yirüñden ṭur, ol mes'eleyi ṣorayın. Sen yirüñde yaturken ṣormazam didi. İbn Muḳātil ḳullarına emr eyledi. Ardına girdiler. Anlara söykünüp oturdı. Andan ṣoñra Ḥātem-i Eṣam eyitdi: Sen ʿilmi

[883] giderem: giderin A, K, H
[884] giderem: giderin A, K, H
[885] +raḍıya'llāhu ʿanh eyitdi H
[886] bile: -R
[887] varduḳ: vardı K
[888] ve laṭīf…üzerinde: -K
[889] ḫālin: ḫāṭırın K
[890] ṣorayın: ṣoraran K

kimden ögrendüñ? İbn Muḳātil eyitdi: Ṣiḳāt baña ḫaber[891] virdiler. Ḥātem eyitdi: Anlar kimden ḫaber virdiler[892]? İbn (58a) Muḳātil eyitdi: Aṣḥāb-ı Rasūl'den ḫaber virdiler. Ḥātem eyitdi: Rasūl ʿaleyhi's-selām kimden ḫaber virdi? İbn Muḳātil eyitdi: Cebrāʾīl'den[893] ḫaber virdi. Cebrāʾīl[894] Allāh Teʿālā ḥażretinden[895] ḫaber virdi. Pes Ḥātem eyitdi: Hīç işbu ʿilmde işitdüñ mi ki, kim ki[896] evinde emīr olsa ve bunuñ gibi evler yapup kapusında bevvāblar ḳosa, hīç ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinde[897] muḳarreb ola mı? İbn Muḳātil eyitdi: Yoḳ, işitmedüm. Pes Ḥātem eyitdi: Ya sen nice işitdüñ? İbn Muḳātil eyitdi: İşbu ʿilmde gördüm ki, kim ki dünyāda zāhid olsa, āḫirete raġbet eylese, miskīnleri sevse ve dünyāsını āḫirete gönderse ve āḫireti dünyā üzerine taḳdīm eylese ve eger aña Süleymān milketini[898] virseler ol, anı ḳabūl itmeyüp āḫireti iḫtiyār eylese ol kimsenüñ mertebesi Allāh Teʿālā ḥażretinde ziyāde ola didi. Pes Ḥātem eyitdi: Sen kime uyduñ; Peyġamber'e mi uyduñ ve yāḫūd aṣḥāb-ı Rasūl'e mi uyduñ ve yāḫūd Firʿavn'a ve Nemrūd'a mı uyduñ? Zīrā ki kirec-ile ve kiremid-ile Nemrūd ve Firʿavn ve Şeddād evvel bünyād eylediler. Ve iy yaramaz ʿālimler, sizüñ gibi azġun ʿālimleri cāhiller görürler ki dünyāya ṭālibler ve rāġıblardur, lā cirem anlar eydürler ki, ʿālimlerüñ ḥālleri böyledür, biz anlardan şerlü degülüz, dirler daḫı dünyāya meşġūl olup Allāh Teʿālā ḥażretinden ıraḳ olurlar didi. Daḫı anuñ evinden çıḳdı vü gitdi. Bundan ṣoñra İbn Muḳātil'üñ ḫastalıġı daḫı ziyāde oldı. Rey'üñ ḫalḳı işitdiler ki Ḥātem, İbn Muḳātil'i (58b) ilzām eylemiş ve aña envāʿ-ıla verhemler eylemiş, lā cirem Ḥātem ḳatına gelüp eyitdiler: Yā Ebā ʿAbdirraḥmān, Ḳazvīn'de bundan ulu bir ʿālim daḫı vardur ve anuñ evi

[891] ḫaber: -R
[892] virdiler: virdi A
[893] +ʿaleyhi's-selām H
[894] +ʿaleyhi's-selām H
[895] ḥażretinden: -H
[896] kim ki: -R
[897] ḥażretinde: ḳatında H
[898] milketini: mülkini A, H, memleketini K, R

bunuñ evinden daḫı büyükdür ve anuñ dünyāsı bunuñ dünyāsından daḫı çoḳdur, didiler. Ḥātem ol didükleri ʿālimüñ ḳapusına vardı. Ol ʿālime eyitdi: Raḥimekeʾllāh, ben aʿcemī kişiyem[899]. Senden dilerem[900] ki dīnümüñ evvel mebdeʾini baña taʿlīm eyleyesin ve namāzuñ miftāḥı ki ābdestdür, anı baña taʿlīm eyleyesin. Ol ʿālim eyitdi: Ḫoş ola. Pes ol ʿālim ḫiẕmetkārına emr eyledi ki ibrīḳ getüre. Ol ḫiẕmetkār daḫı bir nefīs ibrīḳ getürdi. Ol ʿālim anı eline aldı daḫı bir yirde oturdı. Daḫı Ḥātem'e emr eyledi ki ābdest ala. Ḥātem daḫı aʿżā-yı ġasli üçer kerre yudı, ḳollarını dörder kerre yudı. Ol ʿālim eyitdi: Neylersin? Ṣuyı isrāf eyledüñ. Ḥātem eyitdi: Subḥānaʾllāh, benüm bir avuç ṣu isrāf itdügümi görürsin sen dünyāyı[901] cemʿ eyleyüp bunuñ gibi evler ve ḫiẕmetkārlar alup ve elvān-ıla giyecekler alup ve dürlü dürlü ṭaʿāmlar alup isrāf itdügüñi görmezsin, didi. Daḫı yirinden ḳalḳdı, gitti. Bundan ṣoñra ol ʿālim, evine girdi. Ḳırḳ gün evinden çıḳmadı, aġladı. Andan ṣoñra Ḥātem Baġdād'a vardı. Ehl-i Baġdād, Ḥātem ḳatına cemʿ[902] oldılar. Aña eyitdiler: Yā Ebā ʿAbdirraḥmān, sen bir aʿcemī kişisin. Ḥālbudur kim hīç kimse senüñ-ile söyleşimez ve her kişinüñ üzerine sen ġālib olursın[903]. Bu ne sebebdendür, didiler. Ḥātem eyitdi: Benüm ṣıfatlarum vardur. (59a) Ol ṣıfatlar sebebiyle ben her kimseyi ilzām eylerem. Anlar eyitdiler: Ol ṣıfatlar nice ṣıfatlardur? Ḥātem eyitdi: Ol ṣıfatlar şunlardur ki vaḳtī ki benüm ḫaṣmum iṣābet eylese ben şād oluram ve vaḳtī ki ḫaṭā eylese maḥzūn oluram. Ve daḫı nefsümi ḥıfẓ eylerem[904] ki ḫaṣmumı techīl eylemeyem ve daḫı anı taḫcīl eylemeyem. Aḥmed Bin Ḥanbel'e bu ḫaber irişdi. Aḥmed Bin Ḥanbel eyitdi: Subḥānaʾllāh, ol ne ʿaceb ʿāḳil kişi-yimiş! Bize vācib oldı ki anı ziyāret idevüz, didi. Daḫı aṣḥābıyla Ḥātem-i Eṣam ḳatına

[899] kişiyem: kişiyin A, H
[900] dilerem: dilerin A, H
[901] dünyāyı: dünyāda R
[902] cemʿ: cemīʿ A
[903] ġālib olursın: ġālibsin H
[904] eylerem: eylerin H

vardı. Pes Aḥmed Bin Ḥanbel, Ḥātem-i Eṣamm'a eyitdi: Yā Ebā ʿAbdirraḥmān, dünyāda selāmetlıḳ nedür? Ḥātem eyitdi: Yā Ebā ʿAbdillāh, sen dünyādan selāmet olmazsın ḥattā senüñ-ile dört nesne olmayınca. Ol dört nesnenüñ birisi budur kim sen ḳavmüñüñ cāhillıġın ʿafv eyleyesin. Ve birisi daḫı budur kim senüñ[905] cehlüñ anlardan menʿ eyleyesin. Ve birisi daḫı budur kim sen dünyāñı anlara beẕl eyleyesin. Ve birisi daḫı[906] budur kim anlaruñ dünyālarına ṭamaʿ itmeyesin. İmdi vaḳtī ki sen bu dört[907] nesne-yile ṣıfatlansañ dünyādan selāmetlıġ-ıla ḳurtulursın, didi. Daḫı Medīne'ye seyr eyledi.

Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnnemā yaḫşā'llāhe min-ʿibādihi'l-ʿulemā'ü.**[908]

Ṣāḥib-i **Keşşāf** eydür: Bunuñ maʿnīsi budur kim, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları arasından Allāh Teʿālā ḥażretinden kemāliyle ḳorḳan kimse ʿālimlerdür; anlardan ġayrısı degül. Zīrā ki kelime-i **innemā** ḥaṣr-içündür ve daḫı ismu'llāhı taḳdīm eyleyüp ʿulemāyı teʾḫīr eyledügi[909] daḫı buña delālet eyler.

Tefsīr-i (59b) **Ḳāḍī**'de eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden kemāliyle ʿulemā ḳorḳarlar. Zīrā ki ḫaşyetüñ ve ḫavfuñ şarṭı ḫavf itdügi kimseyi bilmek ve daḫı anuñ ṣıfātını ve efʿālini bilmekdür. İmdi kim ki anı ziyāde bilse ol kimse andan ziyāde ḫavf eyler ġayrısından.Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **İnnī aḫşāküm**[910] **bi'llāhi ve etḳāküm lehū.**

Baʿżılar **innemā yaḫşā'llāhu min-ʿibādihi'l-ʿulemāʾe** oḳudılar ʿulemānuñ naṣbıyla. Ol vaḳt ḫaşyet müsteʿāre olur taʿẓīmden. Pes maʿnīsi dimek olur ki, Allāh Teʿālā

[905] senüñ: -H
[906] daḫı: -H
[907] dört: üç H
[908] Fâtır 35/28.
[909] eyledügi: itdügi H
[910] aḫşāküm: aʿlemüküm A

ḳulları arasında[911] ʿulemāyı ulular. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati[912] kelāmihī ve daḳīḳati[913] maḳālihī.[914]

İmdi şöyle bilgil ki[915] ʿālimlerden, bu āyetde murād şol ʿālimlerdür ki anlar, Allāh Teʿālā ḥażretini ṣıfātıyla ve ʿadliyle bileler[916] ve daḫı anuñ ceberūtını ve ʿizzetini ve sulṭānını bileler[917] ve daḫı anuñ ḥażretine ne lāyıḳdur ve ne lāyıḳ degüldür, bileler ve daḫı anuñ ʿaẓametini ve ḳadrini bilüp anı taʿẓīm eyleyüp andan ḳorḳalar.

Ve Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **İşārāt**'ında[918] eydür: Her kimsenüñ ki Allāh Teʿālā ḥażretine ʿilmi ziyāde olsa ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinden ziyāde ḳorḳar. Ve şol kimsenüñ ki ʿilmi Allāh Teʿālā ḥażretine eḳal olsa ol kimse Allāh Teʿālā'nuñ ʿiḳābından emīn olup andan ḳorḳmaz.

Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki **aʿlemüküm biʾllāhi eşeddüküm ḫaşyeten liʾllāhi**[919]**.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinden ziyāde ḳorḳanuñuz, Allāh Teʿālā ḥażretini[920] ziyāde bilenüñüzdür ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretini ziyāde bilenüñüz, Allāh Teʿālā ḥażretinden[921] ziyāde ḳorḳanuñuzdur. Niteki[922] (60a) Mesrūḳ raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[923] eydür: Kişiye Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmaġa[924] ʿilm yiter. Ve ʿilmiyle ʿucb itmek kişiye cāhillıḳ yiter.

---

[911] arasında: arasından A
[912] ḥaḳīḳati: ḥakāyıḳı A
[913] daḳīḳati: deḳāyıḳı A
[914] kelāmihī ve daḳīḳati maḳālihī: el-ḥāl K
[915] şöyle bilgil ki -K
[916] bileler: bilürler A
[917] ve daḫı…bileler: -A, -K
[918] İşārāt'ında: -K
[919] liʾllāhi: -K, -R
[920] Allāh Teʿālā ḥażretini: -H
[921] Allāh Teʿālā ḥażretinden: -H
[922] Niteki: -H
[923] ʿaleyh: -A
[924] ḳorḳmaġa: ḳorḳmaḳ A, K, H

Bir kişi İmām Şaʿbī'ye eyitdi[925]: Baña fetvā vir yā ʿālim. İmām Şaʿbī eyitdi: ʿĀlim oldur ki ol[926], Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳa.

Mecẕūb-ı vaḥdet ve meslūb-ı ʿizzet, ḳıble-i envār ve noḳta-i esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿÖmer es-Sühreverdī edāmeʾllāhu fütūḥahū ʿaleynā eydür: Bu āyetde Allāh Teʿālā ʿilmi nefy eyledi kendü ḥażretinden ḳorḳmayandan. Zīrā ki **innemā** ḥaṣr-içündür. Niteki bir kişi eyitse **innemā yedḫulü'd-dāra Baġdādiyyün**[927] Baġdādīden ġayrıyı eve girmekden nefy eyler. Bu daḫı böyledür.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki āḫiret ʿālimlerine şöyle ẓāhir oldı ki Allāh Teʿālā ḥażretine giden yollar baġlanmışdur[928] ve anuñ ḥażretinden yaña açılacaḳ ḳapular yapılmışdur[929] ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳınlıḳ ḳapuları yapanmışdur[930]. Bunlar açılmaz illā zühd-ile[931] ve taḳvā-yıla açılurlar[932].

Ebā Yezīd el-Besṭāmī[933] raḥimehuʾllāh[934] bir gün aṣḥābına eyitdi: Bu gice ṣabāḥ olınca cehd eyledüm ki bir kerre[935] **lā ilāhe illāʾllāh** diyem; diyemedüm. Eyitdiler: Niçün diyemedüñ? Eyitdi: Oġlan-iken bir fuḥş söz söyleyüp dururdum[936]. Anı añdum, andan utandum. Tā ṣabāḥ olınca andan utanduġumdan bir kerre[937] **lā ilāhe illāʾllāh** diyemedüm.

İmdi bu ʿacebdür ki bir kişi Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr eyler anuñ dili yalan söylerken ve ġıybet ve fuḥş kelimeler söylerken. İmdi anuñ böyle itdügi Allāh Teʿālā

[925] eyitdi: eydür A, K, H
[926] ki ol: kim K, ki evvel R
[927] Baġdādiyyün: el-Baġdād H
[928] baġlanmışdur: baġlanmış mıdur K
[929] yapılmışdur: yapanmış mıdur K, yapanmışdur H
[930] yapanmışdur: yapanmış mıdur K
[931] ile: -H
[932] açılurlar: açılur H
[933] Ebā Yezīd el-Bestāmī: Ebū Yezīd-i Bestāmī A, K
[934] raḥimehuʾllāh: raḥmetuʾllāhi ʿaleyh A, R, ḳaddesaʾllāhu sırrahū H, -K
[935] kerre: keret K
[936] dururdum: dururam K
[937] kerre: keret K

ḥażretinden utanmamaḳdandur (60b) ve anuñ ḥażretinden ḳorḳmamaḳdandur. Eʿāẕenāʾllāhu ve iyyāküm min-şürūri enfüsinā ve min- seyyiʾāti aʿmālinā.[938]

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bir kişi taḳvāda kāmil olsa ve anuñ zühdi tamām olsa ol kişi, ʿilmde rāsiḫ olur yaʿnī ʿilmde ol kişinüñ yaḳīni olur, anuñ maʿrifetine hīç şek girmez. Zīrā ki bir nesne bir nesnede rusūḫ bulmaḳ anda ol s̱ābit olmaḳdur.

Meʿālimü't-Tenzīl'de eydür: ʿİlmde rāsiḫ oldur kim anda dört nesne ola. Evvel kendü-yile Allāh Teʿālā arasında taḳvāsı ola ve anuñ ḫalḳ arasında tevāżuʿı ola ve anuñ dünyāda zühdi ola ve ol, nefsiyle dāyim mücāhede eyleye.

İmām[939] Vāsıṭī[940] eydür: ʿİlmde rāsiḫler anlardur kim anlar, rūḥlarıyla ġayb-ı ġaybda ve sırr-ı sırda s̱ābit olup maʿārif-i ilāhiyye kesb itdiler ve ʿilm deryālarına fehmleriyle ṭaldılar ʿilmüñ gizlü gevherlerin ṭaleb eyleyü[941]. Lā cirem anlara ʿilmüñ gizlü ḫazīneleri açıldı ve her ḥarfüñ altında anlara dürlü dürlü ḫazīneler açıldı. Ve anlar dürlü dürlü maʿnīlere vāḳıf olup ʿacāyib-i ḫiṭāba muṭṭaliʿ oldılar. Lā cirem anlar[942] dürlü dürlü ḥikmetler söylediler. Ve baʿżılar eydürler: ʿİlmde rāsiḫ oldur kim ḫiṭābdan maḥall-i murāda vāḳıf ola.

Ve Şeyḫ Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz[943] eydür: ʿİlmde rāsiḫler anlardur kim cemīʿ-i ʿulūmda kāmil olalar ve cemīʿ-i ʿilmi kemā-yenbaġī bileler ve daḫı cemīʿ-i ḫalāyıḳuñ żamāyirine muṭṭaliʿ olalar.

[938] İmdi bu ʿacebdür…aʿmālinā: -K
[939] İmām: imdi A, H
[940] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[941] eyleyü: eyleyüp K, H
[942] ḫazīneler açıldı…anlar: -K
[943] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H

Tācu'l-ʿārifīn ve faḫru'l-kāmilīn Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫ Ebū Saʿīd'üñ böyle didüginden murād ol degüldür kim ʿilmde rāsiḫ olan, (61a) cemīʿ-i cüzʾiyyāt-ı ʿulūma vāḳıf olup[944] anda kāmil ola. Zīrā ki ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb raḍıyaʾllāhu ʿanh ʿilmde rāsiḫ-idi ḥāl budur kim **ve fākiheten ve ebben** maʿnāsında tevaḳḳuf eyleyüp eyitdi: **Eb** nedür, bilmezem[945] didi; bunı bilmek tekellüfdür didi. Rivāyet olındı ki **ebb**üñ[946] maʿnāsında tevaḳḳuf eyleyen Ebū Bekr-idi[947].

İmdi şöyle bilgil ki Ebū Saʿīd'üñ murādı[948], anuñ kelāmınuñ evvelini āḫirini tefsīr eyler. İmdi ol oldur kim, ʿilmde rāsiḫ olan cemīʿ-i ḫalāyıḳuñ żamīrine muṭṭaliʿ ola, didügidür. Zīrā ki dünyāda tamām müttaḳī olan ve daḫı tamām zāhid olan kimsenüñ bāṭını ṣāfī olur ve gönlinüñ āyīnesi açılur ve cemīʿ-i ḥicāblar anuñ gönlinden götürülür. Pes anuñ gönli levḥe'l-maḥfūẓuñ muḳābelesinde vāḳiʿ olur, lā cirem levḥe'l-maḥfūẓda ne ki yazılmışsa anuñ gönlinüñ āyīnesinde münʿakis olur. Lā cirem ol, ṣafāʾ-i bāṭın-ıla cemīʿ-i ʿilmüñ aṣlına muṭṭaliʿ olup anı idrāk ider[949]. Vaḳt olur ki ḫaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olan melegi ol kişi müşāhede eyler, andan cemīʿ-i ḫaḳāyıḳ-ı[950] eşyāyı istifāde eyler.

İmdi şöyle bilgil ki anuñ gönlinden ḥicāblar nevm-ile mürtefiʿ olur ve vaḳt olur ki hīç sebebsüz kişinüñ gönlinden ḥicāblar götürülüp ġayb perdeleri ardından bir nesne ẓāhir olur ki ol, ġarāyib-i ʿulūma ve dükeli ʿilmüñ[951] aṣlına muṭṭaliʿ olur. İmdi bunuñ tamāmı

[944] olup: ola K
[945] bilmezem: bilmezin A, K, H
[946] ebbüñ: anuñ K
[947] idi: raḍıyaʾllāhu ʿanh idi H
[948] murādı: murādını K, R
[949] ider: -A
[950] ḫaḳāyıḳ-ı: -A
[951] ʿilmüñ: ʿulūmuñ K

mevt-ile münkeşif olur. Niteki Ḥażret-i ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh[952] buyurmışdur: **en-Nāsü niyāmün fe iẕā mātū intebehū.**

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ taṣfiye-i ḳalb itdükleri (61b) mevte beñzer. Bunuñ-içündür ki anlar ʿilmden maḳṣūdun[953] biʾẕ-ẕāt ḥāṣıl itdüklerinden ṣoñra ziyāde ʿilm taḥṣīl itmege meşġūl olmazlar. Belki taṣfiye-i ḳalb itmege ve daḫı ʿalāyıḳı ve ʿavāyıḳı ḳaṭʿ itmege meşġūl olurlar tā ki bunlar biʾl-külliyye Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olmaġa sebeb olalar[954]. İmdi anlar cemīʿ-i işi Allāh Teʿālā ḥażretine tefvīż[955] iderler. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ ḳalblerine envār ve elṭāf feyż eyler. Bunuñ sebebiyle cemīʿ-i ʿulūmuñ aṣlına ve ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olurlar[956]. Belki cemīʿ-i eşyānuñ ḥaḳāyıḳına muṭṭaliʿ olurlar[957].

İmdi şöyle bilgil ki bu yol enbiyā ve evliyā yolıdur. Zīrā ki bunlar ʿulūmı ve ḥaḳāyıḳı dirāset-ile ḥāṣıl itmediler. Belki bunlar kenzler buldılar. Ol kenzler sebebiyle iktisābdan müstaġnī oldılar.

İmdi şöyle bilgil ki taʿallümüñ miṣāli kesbdür. Ve bunlaruñ ṭarīḳları kenz ve kīmyā gibidür[958]. İmdi sen kenz bulmayınca kesbi terk eyleme ve illā helāk olursın. Neʿūẕü biʾllāhi min ẕālik. Ve daḫı[959] şöyle bilgil ki ḳalbüñ iki ḳapusı vardur. Bir ḳapusı ʿālem-i ḥavāssa açılur ve bir ḳapusı ʿālem-i ġayba açılur. Bu kelāmuñ ṣıdḳı nevm ḥāline naẓar itmek-ile ẓāhir[960] olur. Zīrā ki vaḳtī ki sen uyusañ ʿacāyib ve ġarāyib görürsin ve daḫı saña

[952] Ḥażret-i ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh: -A, -H
[953] maḳṣūdun: maḳṣūd-ı K
[954] olalar: ola K
[955] tefvīż: tevfīż K
[956] olurlar: oldılar H
[957] Belki…olurlar: -A, -H
[958] gibidür: dur K
[959] ve daḫı: imdi H
[960] ẓāhir: -K

ʿālem-i ġaybdan muġayyebāt ẓāhir olur; ne olmışdur ve ne olacaḳdur, ol daḫı saña[961] ẓāhir olur. İmdi bu ḳapu uyanuḳla enbiyāya ve evliyāya açılur. Ve daḫı şol ṣūfīlere açılur[962] ki anlar, mā-sivāʾllāhdan ḳalblerini pāk itmiş olalar, bi'l-külliyye Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih (62a) olmış olalar.

Ḥuccetü'l-İslām Ebū Ḥāmid el-Ġazzālī[963], **ʿAcāyibu'l-Ḳulūb**[964] kitābında eydür: Ben taʿāllüm-ile taṣavvuf arasında farḳ beyān eyleyeyin bir miṣāl-ile bir ḥikāyet içinde. İmdi ol oldur kim ehl-i Çin'den bir ṭāyife ehl-i Rūm'dan bir ṭāyife-yile bir pādişāh ḥużūrında eyitdiler: Biz üstāẕ naḳḳāşlaruz. ʿĀlemde bizüm miṣlümüz yoḳdur, didiler. Ol pādişāh anlara bir sarāy gösterdi. Anlara eyitdi: Sizüñ ṣıdḳuñuz şol vaḳt ẓāhir olur ki bu sarāyuñ dīvārlarında ṣanīʿatuñuzı iẓhār idesiz. Anlar daḫı rāżī olup ol sarāyuñ bir dīvārını ehl-i Rūm aldı ve bir dīvārını ehl-i Çin aldı. İki dīvār arasına bir perde aṣdılar tā ki biri birinüñ ṣanīʿatlarına[965] muṭṭaliʿ olmayalar[966]. Ehl-i Rūm dürlü dürlü renkler-ile envāʿ-ı nuḳūş naḳş itdiler ki ol nuḳūşuñ taṣavvurında ʿuḳūl sergerdān olur. Ve ehl-i Çin ol dīvāra ṣayḳal ve cilā[967] urdılar[968]. Andan ġayrı nesne itmediler[969]. Vaḳtī ki ehl-i Rūm fāriġ oldılar[970], ehl-i Çin daḫı eyitdiler: Bizüm işümüz daḫı tamām oldı. Pādişāh eyitdi: Ne ʿaceb söylersiz, hīç bu dīvāra siz nesne naḳş itmemişsiz. Anlar eyitdiler: Bizüm ṣanīʿatumuz şol vaḳt ẓāhir olur ki aradan perdeyi götüresiz. Lā cirem pādişāh emr eyledi, ol perdeyi aradan

[961] ol daḫı saña: -K
[962] Ve daḫı şol ṣūfīlere açılur: -K
[963] +ḳuddise sırruhū H
[964] Ḳulūb: Ḳalb A, R, H
[965] ṣanīʿatlarına: ṣanʿatına A, H, ṣanīʿatına K
[966] olmayalar: olmadılar K
[967] ve cilā: -K
[968] urdılar: virdiler A, H
[969] itmediler: itmedi K
[970] oldılar: oldı: K

giderdiler. Ol ehl-i Rūm itdükleri dürlü dürlü naḳşlar ziyāde berḳ-ıla ol dīvāruñ içinde ẓāhir olup münʿakis oldı.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ʿulemāʾ-i ehl-i ẓāhir naḳḳaşlar gibidür ve ʿulemāʾ-i āḫiret ve zāhid ṣūfīler ṣayḳal uranlar[971] gibidür. Zīrā ki (62b) anlar göñüllerine ṣayḳal urup pāk eyleyüp ṣāfī ḳılurlar. Pes şol ʿilm ki ʿulemāya nuḳūş vāsıṭasıyla münkeşif olur, zāhid ṣūfīlere ol ʿilm bir vech-ile ziyāde berrāḳ[972]-ıla ve ḥaḳāyıḳ-ıla münkeşif olur ki taʿallüm itmek-ile aña yitişilmez[973]. İmdi bundan maʿlūm oldı ʿulemānuñ aḳdāmınuñ müntehāsı. Ve daḫı her ʿilmüñ fāyidesi ẓāhir oldı.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ʿulūm-ı cüzʾiyye mütecezzīdür nüfūsda taʿlīm-ile ve mümāreset-ile. Lā cirem ʿulūm-ı cüzʾiyyeyi[974] bilmekde muḥtāc olındı anuñ ehline rucūʿ itmege. İmdi ʿulemāʾ-i ehl-i ẓāhirüñ göñülleri ʿulūm-ı cüzʾiyye-yile ṭoldı. Lā cirem anlar daḫı ʿulūm-ı cüzʾiyyeyi bilmege meşġūl oldılar. ʿUlūm-ı cüzʾiyyeye meşġūl olduḳları sebebiyle ʿulūm-ı külliyyeden maḥrūm oldılar. Evet, zāhid ʿālimlerüñ nefsleri aṣl-ı dīnde ve esās-ı İslām'da[975] şerīʿatdan lābüd ne-yise alduḳlarından ṣoñra Allāh Teʿālā ḥażretine iḳbāl idüp müteveccih oldılar ve Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıdan münḳaṭıʿ oldılar ve maḳām-ı ḳurbda ervāḥlarını ḫāliṣ eylediler. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ ḳalblerine envār-ı tevfīḳ feyż eyledi. Ol nūr sebebiyle anlaruñ ḳalbleri cemīʿ-i ʿulūmı aṣlıyla idrāk eyledi ve anlaruñ rūḥları ʿulūmı idrāk itmek ḥaddinden teraḳḳī eyleyüp ʿālem-i ezelī serḥaddine yitişdi ve kendülerüñ vücūd-ı mecāzīsinden mücerred oldılar ki[976] ol vücūd-ı

[971] uranlar: virenler H
[972] berrāḳ: berḳ A
[973] aña yitişilmez: bilinmez A, H
[974] cüzʾiyyeyi: cüzʾi K
[975] İslām'da: dīnde K
[976] ki: -K

mecāzī ʿilmüñ ḳabı olmaġa ṣāliḥ idi. Ve anlaruñ ḳalbleri nefse yelī olan cihetiyle evʿiye-i vücūdiyye oldı ki ol, ʿilmüñ vücūdına münāsibdür nisbet-i (63a) vücūdiyye[977] sebebiyle. Pes ʿulūm levḥe'l-maḥfūẓdan munfaṣıl olup anlaruñ ḳalblerinde münʿakis oldı. Lā cirem anlara ʿilmler ḥāṣıl olup anlar rāsiḫīn[978] fī''l-ʿilm oldılar.

Niteki Allāh Teʿālā ḥażreti baʿż-ı kitāblarında Benī İsrā'īl'e vaḥy eyleyüp eyitdi: Yā Benī İsrā'īl, siz eyitmeñ ki, ʿilm gökdedür, anı kim indürür? Ve daḫı eyitmeñ ki, ʿilm yidi ḳat yirüñ altındadur, anı kim çıḳarur? Ve daḫı eyitmeñ ki, ʿilm deñizlerden ötedür, anları geçüp ʿilmi[979] kim taḥṣīl[980] eyler? Belki ʿilm sizüñ göñlüñüzdedür. İmdi siz rūḥāniyyūn[981] edebleriyle edeblenüñ ve daḫı melā'ike edebleriyle edeblenüñ ve ṣıddīḳlar ṣıfatlarıyla ṣıfatlanuñ, ben daḫı sizüñ ḳalbüñüzden ʿilmi iẓhār eyleyeyin ve sizüñ ẓāhirüñüzi ve bāṭınuñuzı ʿilm içinde müstaġraḳ eyleyeyin.

İmdi şöyle bilgil ki rūḥāniyye edebleriyle edeblenmek her ḳavlde ve her fiʿlde nefsi müşteheyātından menʿ itmekdür ve daḫı anı hevāsından ḳaṭʿ itmekdür. İmdi bu maḳām şol kimseye müyesser olur ki ol, muʿallem olup müʾeddeb olmış ola ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinde ol, muḳarreb olmış ola tā ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥuḳūḳını riʿāyet eyleyüp ḥıfẓ eyleyübile.

İncīl'de mektūbdur ki: Bilmedügüñüz nesnenüñ ʿilmini ṭaleb itmeñ[982], bildügüñüz nesne-yile ʿamel itmeyince. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: Şeyṭān ʿilmi sizden geçürür. Aṣḥāb eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, şeyṭān ʿilmi bizden nice geçürür? Rasūl ʿaleyhi's-

[977] oldı ki ol…vücūdiyye: -K
[978] rāsiḫīn: rāsiḫūn A
[979] ʿilmi: anı K
[980] kim taḥṣīl: taḥṣīl kim R
[981] rūḥāniyyūn: rūḥāniyye K
[982] itmeñ: eylemeñ K

selām eyitdi: Şeyṭān size eydür ki, ʿilmi ṭaleb eyleñ; ʿamel eylemeñ ḥattā ʿālim olınca[983]. ʿĀlim olıcaḳ (63b) ʿamel eyleyesiz, dir. Ḥattā ölüm gelince bu telḳīni eyler.

İbn Mesʿūd raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: ʿİlm keşret-i rivāyet-ile ḥāṣıl olmaz. Belki ʿilm Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmaġ-ıla ḥāṣıl olur.

Ḥasan eydür: Allāh Teʿālā rivāyet-ile ʿālim olana iʿtibār eylemez. Belki ol, fehm ü ʿaḳl issine iʿtibār eyler.

İmdi şöyle bilgil ki virāṣet ʿilmi, dirāset ʿilminden müstaḫrec olur. Zīrā ki ʿulūm-ı dirāset ḫāliṣ süde beñzer ve ʿilm-i virāṣet ol südden çıḳan ḳaymaġa beñzer ve daḫı ḳaymaḳdan ḥāṣıl olan yaġa beñzer. İmdi eger süd olmasaydı[984] yaġ olmaz-ıdı. Belki südden maṭlūb olan yaġdur. Südde māʾiyyet bir cismdür ki dühniyyet anuñ-ıla ḳāyimdür. Evet aṣl-ı ḳıyām māʾiyyet-ile olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve ceʿalnā mineʾl-māʾi külle şeyʾin ḥayyin.**[985]

Ve daḫı şöyle bilgil ki İslāmʾuñ ʿilmleri vardur. Ol ʿilmler mebānī-i İslāmʾdur; īmāndan ötedür mücerred taṣdīḳa nisbet. Ve daḫı islām müteḥaḳḳıḳ olduġından ṣoñra īmānuñ furūʿı vardur, ʿilmeʾl-yaḳīn ve ḥaḳḳaʾl-yaḳīn ve ʿayneʾl-yaḳīn gibi. Baʿżılar eydürler: īmānuñ her ferʿinüñ ʿilmleri vardur, tevḥīd ve maʿrifet ve müşāhede gibi. İmdi islāmuñ ʿilmleri dil ʿilmleridür ve īmānuñ ʿilmleri göñül ʿilmleridür. Ve daḫı ḳalb ʿilmlerinüñ daḫı[986] vaṣf-ı ḫāṣṣı ve vaṣf-ı ʿāmmı vardur. Vaṣf-ı[987] ʿāmmı, ʿilmeʾl-yaḳīndür ki buña naẓar-ıla ve istidlāl-ile vāṣıl olınur. Bunda dünyā ʿālimleri āḫiret ʿālimleriyle bile

[983] ʿamel…olınca: -A
[984] olmasaydı: olmaya-yıdı A
[985] el-Enbiyâ 21/30.
[986] daḫı: -H
[987] vaṣf-ı: -A

müşthereklerdür[988]. Vaṣf-ı ḫāṣṣı (64a) āhiret ʿālimlerine muḫtaṣdur ki vaṣf-ı ḫāṣ didügümüzden murād sekīnet ve ṭumānīnet ve ṣebātdur.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ nisbeti ve daḫı zāhid ʿālimlerüñ ʿilmlerinüñ[989] nisbeti dünyā ʿālimlerinüñ ʿilmlerine ki ol ʿilmlere naẓar-ıla ve istidlāl-ile yitişilinür[990], ʿilm-i virāṯetüñ ʿilm-i dirāsete nisbeti gibidür. Ve daḫı şöyle bilgil ki dünyā ʿālimlerinüñ ʿilmleri süd gibidür ki ol, yaḳīndür ve īmāndur ki cemīʿ-i nesnenüñ esāsı ve bünyādı bunlardur. İmdi ṣūfīlerüñ ʿilmleri müşāhededür ve daḫı ʿilme'l-yaḳīn ve ḥaḳḳa'l-yaḳīndür şol yaġ gibi ki anı südden çıḳarurlar.

İmdi şöyle bilgil ki insānuñ faẓīleti ʿilmüñ faẓīletiyle olur ve anuñ aʿmālden naṣībi ne ḳadar-ısa anuñ ḥürmeti ve mertebesi ol ḳadar artuḳ[991] olur. Niteki ḥadīṯde vārid olupdur[992]: **Faẓlu'l-ʿālimi ʿalā'l-ʿābidi ke-faẓlī[993] ʿalā-ümmetī.** Maʿnīsi budur ki ʿālimüñ ululıġı bir ʿābid-i cāhil üzerine, benüm ululıġum gibidür ümmetüm üzerine. İmdi şöyle bilgil ki Ḥażret-i Nebī'nüñ[994] murādı ʿālimden, ʿilm-i beyʿi ve ʿilm-i şirāyı ve ʿilm-i ṭalāḳı ve ʿilm-i nikāḥı ve ʿilm-i ʿatāḳı bilen degüldür. Belki[995] anuñ ʿālimden murādı şol ʿālimdür ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini ṣıfātıyla ve yaḳīn-ile[996] bile. İmdi vaḳt olur ki bir kimse Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini yaḳīn-ile bilür ḥāl budur ki ol, furūż-ı kifāyeden nesne bilmez. Niteki Ḫoca-i enbiyā (64b) maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā Ḥabīb[997] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-

[988] müşthereklerdür: müşāriklerdür K
[989] ʿilmlerinüñ: -K
[990] yitişilinür: yitişilür A, yitişinilür H
[991] artuḳ: -A, -K, -H
[992] dur: durur K
[993] ʿalā ẕāliküm +A
[994] Nebī'nüñ: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[995] belki: tā ki A, niteki K
[996] ve yaḳīn-ile: -K
[997] Ḥabīb: -A, +Ḫudā H

selām[998] aṣḥābı tābiʿīn ʿālimlerinden aʿlemler-idi ve ḥaḳāyıḳ-ı yaḳīni ve daḳāyıḳ-ı maʿrifeti tābiʿīn ʿālimlerinden ziyāde bilürler-idi. Ve tābiʿīn ʿālimleri fetvā ʿilmini ve aḥkām ʿilmini aṣḥābuñ baʿżısından ziyāde bilürler-idi. Niteki ʿAbdullāh Bin ʿÖmer'den[999] bir nesne suʾāl itseler, Saʿīd Bin Müseyyeb'e ṣoruñ, dir-idi. Ve ʿAbdullāh Bin ʿAbbās'a[1000] bir nesne ṣorsalar ol eydürdi: Cābir Bin ʿAbdullāh'a ṣoruñ, dir-idi. Ve Enes Bin Mālik'e[1001] bir nesne ṣorsalar ol eydürdi: Mevlānā Ḥasan'a ṣoruñ. Zīrā ki ol anı ḥıfẓ eyledi, biz unutduḳ, dir-idi[1002].

Pes aṣḥāb ʿilm-i fetvāyı ve ʿilm-i aḥkāmı tābiʿīne red iderlerdi ve ḥaḳāyıḳ-ı yaḳīni ve daḳāyıḳ-ı maʿrifeti ḫalāyıḳa kendüler taʿlīm iderler-idi. Zīrā ki anlar bunları tābiʿīnden ziyāde bilürler-idi. Zīrā ki anlar vaḥy zamānına irişmişler-idi; ʿilmüñ mücmeli ve mufaṣṣalı anları büriyüp dururdı. Anlardan bir ṭāyife ʿilmüñ mücmelini ve mufaṣṣalını ögrendiler ve bir ṭāyife hemān ʿilmüñ mufaṣṣalın ögrendiler[1003], mücmeline muḳayyed olmadılar.

İmdi ʿilmüñ mücmeli ol ʿilmüñ aṣlıdur ve daḫı ol ʿilmüñ muṭlaḳıdur ki ol, ḳalbüñ ṭahāretiyle ḥāṣıl olur ve daḫı ol, kemāl-i istiʿdād-ile ḥāṣıl olur. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, Ḥabībine[1004] emr eyleyüp buyurdı ki: **Üdʿu ilā-sebīli rabbike bi'l-ḥikmeti ve'l-mevʿiẓati'l-ḥaseneti ve cādilhüm bi'lletī** (65a) **hiye aḥsenü inne rabbeke hüve aʿlemü bi-men żalle ʿan-sebīlihī ve hüve aʿlemü bi'l-mühtedīn.**[1005] Yaʿnī yā Ḥabīb, sen gönderildügüñ kimseleri İslām'a daʿvet eyle ḥikmet-ile yaʿnī maḳāle-i muḥkeme-yile

[998] Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ
[999] ʿÖmer'den: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhümādan H
[1000] ʿAbdullāh Bin ʿAbbās'a: Enes b. Mālik raḍıya'llāhu ʿanha H
[1001] Enes Bin Mālik'e: ʿAbdullāh Bin ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhümāya H
[1002] dir-di: didi K
[1003] ve bir ṭāyife…ögrendiler: -K
[1004] Ḥabībine: Ḥabīb'e A
[1005] en-Nahl 16/125.

daḫı[1006] bir delīl-ile ki ol, ḥaḳḳı āşikāre eyleye ve şübheleri gidere. Ve daḫı ḫalāyıḳı dīn-i İslām'a daʿvet eyle mavʿiẓa-i ḥasene-yile yaʿnī ḫiṭābāt-ı muḳniʿa-yıla ve ʿiber-i nāfiʿa-yıla. Yaʿnī ḥaḳāyıḳ ṭaleb eyleyen kimseleri ḥikmet-ile daʿvet eyle ve ḥaḳāyıḳ ṭaleb eylemeyen kimseleri mevʿiẓa-i ḥasene-yile daʿvet eyle. Ve muʿānid olan kimseler-ile[1007] mücādele eyle aḥsen-i ṭuruḳ-ı mücādele-yile yaʿnī rıfḳ-ıla ve līn-ile ve īṣār-ı[1008] vech-i eyser-ile ve muḳaddimāt-ı meşhūre-yile. Zīrā ki anlaruñ leheblerini teskīn itmekde bu enfaʿdur. İmdi yā Ḥabīb, senüñ üzerüñe lāzım[1009] olan bizüm aḥkāmumuz yitişdürüp ḫalāyıḳı dīn-i İslām'a daʿvet itmekdür. Ammā hidāyet ḥāṣıl olmaḳ ve daḫı ḍalāl ḥāṣıl olmaḳ bizdendür. Senüñ aña iktidāruñ yoḳdur. Belki biz bilürüz ḍāllīni ve mühtedīni.

Maʿālimü't-Tenzīl'de eydür: Bu āyetüñ maʿnāsı dimek olur ki, yā Ḥabīb, ḫalāyıḳı İslām'a daʿvet eyle ḥikmet-ile yaʿnī Ḳurʾān-ıla ve daḫı mevʿiẓa-i ḥasene-yile yaʿnī Ḳurʾān'uñ mevāʿıẓıyla.

Baʿżılar eydürler: Mevʿiẓa-i ḥasene-yile didügi dimek olur ki ḫalāyıḳı dīn-i İslām'a daʿvet eyle terġīb-ile ve terhīb-ile. Ve baʿżılar eydürler: Yumşaḳ söz-ile daʿvet it dimek olur. Ve daḫı anlaruñ (65b) muʿānidleriyle aḥsen-i vech-ile mücādele eyle yaʿnī bir vech-ile mücādele eyle ki anları īẕā itmekden saḳınasın.

İmām Faḫru'r-Rāzī[1010] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Nās üç ṭāyifedür. Bir ṭāyife ḥikmetler añlarlar; anları ḥikmet-ile daʿvet eyle, dimek olur. Bir ṭāyife ḥikmet añlamazlar belki mevʿiẓa-i ḥasene añlarlar; anları mevʿiẓa-i ḥasene-yile daʿvet eyle. Ve bir ṭāyife ne

[1006] daḫı: yaʿnī A, K, H
[1007] kimseler-ile: kimseleri K
[1008] īṣār-ı: -K, -H
[1009] lāzım: vācib A
[1010] Faḫeu'r-Rāzī: Faḫr-ı Rāzī A, +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

ḥikmet añlarlar ve ne ḫod mevʿiẓa-i ḥasene añlarlar belki anlar delīlsüz nesne ḳabūl itmezler. İmdi anlaruñ-ıla aḥsen-i vech-ile mücādele eyle. Bu āyetde Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ḥabīb[1011] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[1012] daʿvet yollarını beyān eyledi ki her ṭāyife ʿaḳlı ve fehmi yitişdügi nesne-yile daʿvet olınmaḳ gerek.

Ġavṣu'l-aḳṭāb, el-muḥallā[1013] bi's-süneni ve'l-ādāb, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ḳaddesa'llāhu sırrahū eydür[1014]: Şöyle bilgil ki Allāh Teʿālā ḥażretine giden[1015] yoluñ sālikleri vardur. Ve ol yola daʿvet idenüñ daʿvetini ḳabūl eylemege ḳābil göñüller vardur[1016]. İmdi iy niçe ʿāṣī ve cāmid nefsler vardur ki aṣl ḫuṣūnetleri ve aṣl ṭabīʿatları üzerlerine bāḳī ḳalmışlardur. Anlaruñ gibi nefsler ḫavf odıyla ve daḫı mevʿiẓa-i ḥasene-yile yumşarlar[1017]. Ve iy niçe nüfūs-ı zekiyye vardur ki pāk[1018] ṭopraḳdan yaradılmışdur ki ol nüfūs ḳulūba muvāfıḳlardur ve daḫı ḳulūba yaḳınlardur. İmdi şol kimselerüñ ki nefsleri ʿāṣī olup ḳalbleri üzerine ġālib olmışdur, anlar mevʿiẓa-i (66a) ḥasene-yile daʿvet olınurlar[1019]. Ve şol kimseler ki anlaruñ ḳalbleri ġālib olmışdur nefsleri üzerine, anlar ḥikmet-ile daʿvet olınurlar[1020]. Pes mavʿiẓa-i ḥasene-yile daʿveti ebrārlar ḳabūl eylerler. İmdi mevʿiẓa-i ḥasene-yile daʿvet oldur kim daʿvet olına cennet ẕikriyle ve daḫı cehennem ẕikriyle. Ve ḥikmet-ile daʿveti muḳarrebler ḳabūl eylerler. İmdi ḥikmet-ile daʿvet oldur kim ol ḳurb ʿaṭālarını telvīḥ itmek-ile ve daḫı maʿrifet ṣafālarına ve tevḥīd ẕevḳlerine işāret itmek-ile daʿvet itmekdür[1021]. İmdi şöyle bilgil ki muḳarrebler vaḳtī ki telvīḥāt-ı ḥaḳḳāniyyeyi ve taʿrīfāt-ı rabbāniyyeyi

[1011] Ḥabīb: -A, +ekrem H
[1012] ḥażretine: ḥażretlerine K
[1013] el-muḥallā: el-mücellā A
[1014] ḳaddesa'llāhu sırrahū eydür: eydür ḳaddesa'llāhu sırrahū K
[1015] giden: gider K
[1016] vardur: -A, -H
[1017] yumşarlar: yumşar K
[1018] pāk: belki K
[1019] olınurlar: olınur K
[1020] olınurlar: olınur K
[1021] itmekdür: dür K

buldılarsa rūḥlarıyla ve ḳalbleriyle ve nefsleriyle ol daʿveti icābet eyleyüp ḳabūl eylediler. Nefslerinüñ icābeti aḳvālde Ḥabīb[1022] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[1023] mütābaʿat itmekdür. Ve ḳalblerinüñ icābeti aʿmālde Ḥabīb[1024] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[1025] mütābaʿat itmekdür. Ve rūḥlarınuñ icābeti aḥvālde Ḥabīb[1026] Muḥammed-i Muṣṭafā[1027] ḥażretine mütābaʿat itmekdür. İmdi şöyle bilgil ki zāhid ṣūfīlerüñ icābeti nefsleriyle ve ḳalbleriyle ve rūḥlarıyla ve sırlarıyladur. Belki ẓāhirleriyle ve bāṭınlarıyla ve cemīʿ-i eczālarıyladur. Anlardan ġayrınuñ icābeti böyle degüldür.

ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Ṣuheybʾe Allāh Teʿālā ḥażreti raḥmet itsün. Zīrā ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmasa daḫı Allāh Teʿālā ḥażreine ʿāṣī olmazdı. Yaʿnī eger[1028] aña bir biti virüp eyitseler ki: (66b) Sen cehennemden āzād olduñ; anuñ Allāh Teʿālā ḥażretine maʿrifeti ve anuñ Allāh Teʿālā ḥażretini taʿẓīm[1029] eylemesi, anı[1030] Allāh Teʿālā ḥażretine ʿāṣī olmaḳdan menʿ eyleye-yidi ve ol, ʿubūdiyyeti yirine ḳoyup ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārı[1031] Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetinden[1032] ḫālī olmaya-yıdı.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ icābeti muḥibbüñ maḥbūba ve ʿāşıḳuñ maʿşūḳa icābeti gibidür ki anlar leẕẕet-ile ve ṣafā-yıla ve yüsr-ile icābet iderler. Anlardan ġayrınuñ icābeti mükābede ve mücāhede ve zaḥmet-ile olur. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Fe emmā men aʿṭā veʾtteḳā ve ṣaddeḳa bi'l-ḥusnā fe senüyessiruhū li'l-yüsrā ve emmā**

[1022] Ḥabīb: -A
[1023] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine: ekrem ʿaleyhi's-selāma H
[1024] Ḥabīb: -A, -H
[1025] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine: Rasūl-i ekreme H
[1026] Ḥabīb: -A
[1027] Muḥammed-i Muṣṭafā: ekrem H
[1028] eger: -K
[1029] taʿẓīm: taʿlīm K
[1030] anı: -K
[1031] miḳdārı: içinde K
[1032] ʿibādetinden: ʿibādātından R

men beḫile ve’staġnā ve kezzebe bi’l-ḥusnā fe seniyessiruhū li’l-ʿusrā.[1033] Maʿnīsi, va’llāhu aʿlem, budur[1034], Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Kim ki ṭāʿat eylese[1035] ve günāh itmekden saḳınsa ve kelime-i ḥüsnāyı taṣdīḳ eylese, kelime-i ḥüsnā şol kelimedür ki ol, ḥaḳ nesneye delālet eyleye kelime-i tevḥīd gibi, biz aña ḫalleti müyesser eyleyüvirürüz ki ol, mü’eddīdür yüsre ve rāḥata cennete girmek gibi. Ve ammā şol kimse ki emr olınan nesneye beḫīllıḳ eylese ve daḫı şehevāt-ı dünyāviyye-yile āḫiret niʿmetlerinden müstaġnī olsa ve kelime-i ḥaḳḳı ve cenneti tekẕīb eylese biz ḫalleti aña müyesser eylerüz ki ol, mü’eddīdür ʿusra ve şiddete cehenneme girmek gibi. Neʿūẕü bi’llāh min ẕālik. **Tefsīr-i Ḳāḍī**’de böyledür[1036].

Ve baʿż-ı tefāsīrde eydür: Bu āyetüñ maʿnāsı oldur kim, Ḥaḳ Teʿālā eydür: Şol (67a) kimse ki mālını Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün virse belki Allāh Teʿālā’nuñ rıżāsı-çün iki cihānı virse andan ʿivaż daḫı nesne istemese[1037] ve daḫı ol kimse rabbisinden ḫavf eylese, laġv itmese ve günāhları terk eylese ve daḫı ḥüsnāyı girçeklese yaʿnī **lā ilāhe illā’llāh** kelimesini girçeklese ve daḫı cenneti girçeklese ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳurbetini ṭaleb itmek üzerinde ṯābit olsa, biz dünyāda aʿmāl-i ṣāliḥa itmegi aña āsān eyleyüvirürüz. Ve ammā şol kimse ki beḫīllıḳ eyleyüp mālını infāḳ itmese ve Allāh Teʿālā ḥażreti virdügi ṯevābdan müstaġnī olsa ol ṯevāba raġbet itmese ve daḫı ḥüsnāyı tekẕīb eylese, biz aña aʿmāl-i ṣāliḥa itmegi güç iderüz. Lā cirem ol daḫı aʿmāl-i ṣāliḥa itmegi güç sinür, anı terk eyler.

[1033] el-Leyl 92/5-10.
[1034] Maʿnīsi va’llāhu aʿlem budur: yaʿnī H
[1035] eylese: virse K
[1036] böyledür: biledür A
[1037] belki Allāh…istemese: andan daḫı ʿivaż ummasa K

Bu āyet Ebū Bekr ḥaḳḳında nāzil oldı şol vaḳt ki Bilāl-i Ḥabeşī'yi ṣatun alup āzād eyledi. Bunuñ sebebi oldur kim Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh żaʿīfleri alup āzād iderdi. Babası Ḳuḥāfe, Ebū Bekr'e eydürdi: İy oġul, senüñ işüñe yarayan ḳulı[1038] alsañ, işüñe yaramaz ḳullar alursın. Bu ne ʿaceb işdür? Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh eydürdi: Baba, ben daḫı işüme yarayan ḳulları aluram dir-idi. Bilāl-i Ḥabeşī daḫı Ümeyye Bin Ḫalef'üñ ḳulıyıdı. Bilāl'ün atası adı Reyyāḥ ve anası adı Ḥamāme-yidi. Bilāl müsülmān olmış-ıdı. Ümeyye Bin Ḫalef kāfir-idi. Ol, her gün Bilāl'e ʿaẕāb iderdi. (67b) Aña eydürdi ki: İy Bilāl, dīnüñden dön ve illā seni ʿaẕāb-ıla helāk eylerem[1039] dir-idi. Bilāl eydürdi ki: Tā ḳıyāmet günine degin baña ʿaẕāb iderseñ ben dīnümden dönmezem[1040] dir-idi. Ve ol, her gün Bilāl'i baṭḥā-yı Mekke'ye çıḳarurdı. İssi günde anuñ iki elini ve iki ayaġını baġlayup anuñ üstine bir büyük ṭaş ḳor-ıdı. Bilāl ol ṭaş altında zaḥmet çekerdi, ol ṭaşı ḳımıldadımazdı. Bilāl bu vech-ile ʿaẕāb içinde Eḥad, Eḥad dir-idi. Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh bir gün Bilāl'üñ üzerine uġradı. Gördi ki Bilāl bu vech-ile ʿaẕāb içinde giriftār olmış. Ebū Bekr, Ümeyye Bin Ḫalef'e eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳ. Bu miskīne ʿaẕāb eyleme. Ümeyye eyitdi: Yā Ebā Bekr, bunı sen azıtduñ, yine sen ḳurtar. Ebū Bekr eyitdi: Ḫoş ola. İmdi benüm evümde bir ḳara ḳulum vardur. Bundan ol ḳuvvetlüdür. Ve ol senüñ dīnüñ üzerinedür. Anı saña vireyin, bunı baña vir. Ümeyye eyitdi: Ḫoş ola. Ebū Bekr ol ḳara ḳulı Ümeyye'ye virdi. Ümeyye daḫı Bilāl'i Ebū Bekr'e virdi. Ümeyye eyitdi: Yā Ebā Bekr, eger bir pāre daḫı ṣabr eyleseñ bir dirhem gümişe Bilāl'i virürdüm. Ebū Bekr daḫı eyitdi: Yā Ümeyye, eger sen daḫı bir sāʿat ṣabr eyleseñ cemīʿ-i mālumı saña virürdüm, Bilāl'i

[1038] ḳulı: ḳulları K
[1039] eylerem: eylerin H
[1040] dönmezem: dönmezin A, K, H

alurdum. Andan ṣoñra Ebū Bekr, Bilāl'i alup āzād eyledi. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ ḥaḳḳında Ve'l-Leyl Sūresin inzāl eyledi.

İmām Vāḥidī, tefsīrinde eydür: Ḥabīb[1041] Muḥammed-i Muṣṭafā[1042] zamānında Enṣār ḳavminden bir kişinüñ ḥavlisi içinde bir ḫurmā aġacı (68a) var-ıdı. Ve ol kişinüñ bir faḳīr ḳonşısı var-ıdı. Ol kişinüñ ḫurmāsı aġacınuñ bir ṭalı ol faḳīrüñ ḥavlisine meyl eyleyüp dururdı. Vaḳtī ki ol kişi ḫurmā divşürse ol faḳīrüñ ḥavlīsi içine ol ḫurmādan birkaç dāne ḫurmā dökülürdi[1043]. Ol faḳīrüñ oġlancuḳları ol ḫurmāları alurlar-ıdı[1044]. Ol ḫurmā issi, ol oġlancuḳlar elinden[1045] ol ḫurmāları alurdı[1046]. Ol oġlancuḳlar aġlaşurlar-ıdı. Ve eger ol oġlancuḳlaruñ aġızlarında ol, ḫurmā bulsa aġızlarından barmaġıyla çıḳarurdı. Ol oġlancuḳlar aġlaşurlar-ıdı. Dāyim ol kişi bu vech-ile eylerdi. Bir gün ol faḳīr, Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[1047] ol kişiden şikāyet eyledi. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol ḫurmā aġacı issini ḳıġırtdı, aña eyitdi: Ol ḫurmā aġacını baña vir, cennetde saña bir ḫurmā aġacı vireyin. Ol kişi eyitdi: Yā Rasūla'llāh, benüm ḫurmām aġacı[1048] çoḳdur. Ol ḫurmā aġacından yig ḫurmā[1049] aġacum yoḳdur. Saña anı nice vireyin[1050]. Ve hem ʿācili, ācile virmezem[1051] didi. Daḫı Rasūl ḥażretinden[1052] ol kişi[1053] ṭurup[1054] gitdi. Aṣḥābdan bir kişi ki aña Ebū'd-Daḥdāḥ dirler-idi, Rasūl ḥażretine[1055] eyitdi: Yā Rasūla'llāh, eger ben ol ḫurmā aġacını

[1041] Ḥabīb: -A
[1042] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā: Ḥażret-i Rasūl-i ekrem ʿaleyhi's-selām H
[1043] dökülürdi: düşerdi K
[1044] ol ḫurmāları alurlar-ıdı: -R
[1045] ol oġlancuḳlar elinden: -H
[1046] alurdı: alurlar-ıdı K
[1047] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine: Rasūl-i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve selleme H
[1048] ḫurmām aġacı: ḫurmā aġacum H
[1049] ḫurmā: -H
[1050] vireyin: vireyüm H
[1051] virmezem: virmezin A, K, H
[1052] ḥażretinden: ḳatından K
[1053] Rasūl ḥażretinden ol kişi: -H
[1054] ṭurup: durdı K
[1055] ḥażretine: ekreme H

alup saña virürsem cennetde bana ol didügüñ[1056] ḫurmā aġacını virür misin? Rasūl ʿaleyhi's-selām[1057] eyitdi: Neʿam, virürem. Lā cirem[1058] Ebū'd-Daḥdāḥ ol ḫurmā aġacı ṣāḥibine varup eyitdi: Ol ḫurmā aġacını ṣatar mısın? Ol kişi eyitdi: Muḥammed ʿaleyhi's-selām anı benden istedi. (68b) Saña cennetde bir ḫurmā aġacın vireyin[1059], didi. Ben anı aña virmedüm. Zīrā ki ben ol aġacı severin. Ebū'd-Daḥdāḥ eyitdi: Ol aġacı bana vir, saña ḳırḳ ḫurmā aġacı vireyin. Her aġac senüñ ḫurmāñ aġacından[1060] yig olsun, didi. Ol kişi rāżī oldı. Ebū'd-Daḥdāḥ aña ḳırḳ ḫurmā aġacını virüp ol ḫurmā[1061] aġacını aldı. Daḫı Rasūl ḥażretine geldi, eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ol ḫurmā aġacı benüm mülküm oldı. Anı saña bağışladum didi. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı ḳabūl eyleyüp ol faḳīre eyitdi: İşde ol ḫurmā aġacı benüm oldı. Ben daḫı anı saña[1062] bağışladum. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ebū'd-Daḥdāḥ ḥaḳḳında Ve'l-Leyl Sūresini inzāl eyledi. Vaʾllāhu aʿlem.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn, imāmu'l-müteḳaşşifīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevveraʾllāhu ḳabrahū eydür: Bu āyetde vech-i āḫar lāyıḥ olur. İmdi ol vech oldur kim Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **fe emmā men aʿṭā** didügi dimek olur ki şol kimse ki aʿmāle muvāẓabet ve müdāvemet eylese ve vesāvis-i şeyṭāniyyeden ve hevācis-i nefsāniyyeden saḳınsa **ve ṣaddeḳa bi'l-ḥusnā** yaʿnī bāṭınına lāzım olsa vücūd-ı mecāzī levşinden mevārid-i şuhūdı taṣfiye eylemek-ile **fe senüyessiruhū li'l-yüsrā** yaʿnī aʿmālde ve ʿīşde ve ünsde aña āsānlıḳ ḳapusını açıvirürüz. **Ve emmā men baḫile** yaʿnī kim ki aʿmāli az eylese aʿmāl üzerine baḫīl olsa, aʿmālden müstaġnī olsa, aḥvāline iʿtimād eylese aʿmāl[1063] itmekde āsānlıḳ ḳapusını

[1056] didügüñ: -K
[1057] ʿaleyhi's-selām: ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1058] lā cirem: -K
[1059] vireyin: virem K
[1060] ḫurmāñ aġacından: ḫurmā aġacuñdan H
[1061] ḫurmā- K
[1062] saña: -R
[1063] eylese aʿmāl: -A

anuñ üzerine biz yaparuz. Bunuñ-içün (69a) baʿżılar eydürler: Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā bir kimesnenüñ yaramaz olmasını dilese aʿmāl ḳapusını anuñ üzerine yapar ve ʿamel itmekde kāhellıḳ[1064] ḳapusını anuñ üzerine açar.

İmdi şöyle bilgil ki vaḳtī ki ṣūfīlerüñ nefsleri ve ḳalbleri ve rūḥları Rasūl ḥażretinüñ daʿvetini icābet eyledi-yise[1065] ve daḫı anlar ẓāhirleriyle ve bāṭınlarıyla anı icābet eyledilerse ʿilmden anlaruñ ḥaẓları vāfir oldı ve maʿrifetden naṣībleri kāmil oldı. Ve daḫı anlaruñ aʿmāli[1066] ezkā ve efḍal oldı.

Niteki bir kişi Muʿāẕ Bin Cebel'e eyitdi: Yā Muʿāẕ, baña ḫaber vir iki kişiden ki anuñ[1067] birisi ʿibādetde müctehiddür, ʿameli çoḳ, günāhı az; evet, yaḳīni żāʿīfdür anuñ yaḳīnine şek ḳarışmışdur. Ve birisi ʿamel az eyler; evet, yaḳīni ḳuvvetlüdür ve günāhı çoḳdur. Muʿāẕ sākit oldı. Andan ol kişi eyitdi: Yā Muʿāẕ, ol kişinüñ şekki anuñ aʿmālini ḥabṭ eyledüginleyin bu kişinüñ yaḳīni[1068] günāhını[1069] ḥabṭ eyler, didi. Lā cirem Muʿāẕ ol kişinüñ elin alup eyitdi: Sen benden faḳīhsin, didi[1070].

Loḳmān, oġlına eyitdi:[1071] Oġul, ʿamel olmaz illā yaḳīn-ile olur. İmdi kişinüñ ʿameli anuñ yaḳīni miḳdārı olur ve kişi ʿamelinde taḳṣīr eylemez yaḳīninde taḳṣīr itmeyince. Lā cirem yaḳīn, ʿamelden efḍal oldı. Zīrā ki yaḳīn kişi'i ʿamel itmege daʿvet eyler. İmdi ʿamele daʿvet eyleyen ʿubūdiyyete daʿvet eyler ve ʿubūdiyyete[1072] daʿvet eyleyen rubūbiyyetüñ ḥuḳūḳını ṭurġurmaġa daʿvet eyler.

[1064] kāhellıḳ: kāhillik A
[1065] eyledi-yise: eylese K
[1066] anlaruñ aʿmāli: anlar A
[1067] ki anuñ: -K
[1068] yaḳīni: -K
[1069] günāhını: günāhı
[1070] didi: -H
[1071] +iy: H
[1072] daʿvet eyler ve ʿubūdiyyete: -R

İmdi şöyle bilgil ki kemāliyle yaḳīn ve kemāliyle (69b) ʿilm-i biʾllāh kāmil ṣūfīlerüñdür ve daḫı zāhid ʿālimlerüñdür. İmdi bundan maʿlūm oldı ṣūfīlerüñ faẓīleti ve daḫı ʿilmlerinüñ faẓīleti.

Baḥruʾl-esrār, ḥabru[1073]ʾl-ebrār, eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn edāmaʾllāhu bereketehū ʿaleynā eydür: Ben bir mesʾele beyān eyleyeyin ki ol mesʾelede muʿtebire[1074] āşikāre ola: Zāhid ʿālimlerüñ faẓlı ki anlar nefslerinüñ ṣıfātını bilmiş olalar. İmdi ol mesʾele oldur kim bir ʿālim, meṣelā bir meclise girse ol meclisde olan ḳavmüñ cemīʿisinüñ üzeri yanına otursa ol ʿālim kendü nefsine eydür ki: Sen ʿilmüñe ve kemālüñe münāsib yire oturduñ. Bu eṣnāda nāgāh bir ġayrı kimse daḫı gelüp anuñ üzerine otursa ol meclis ol ʿālim gözine ṭar olur ve dünyā anuñ gözine ḳarañuluḳ olur. Ol üzerine giçüp oturanı incidür aña nesne suʾāl itmek-ile ve daḫı ġayrı nesne-yile. İmdi şöyle bilgil ki bu bir ʿārıżdur ki aña ʿārıż olur ve bir ḫastalıḳdur ki aña ʿārıż olur. Evet, ol ʿālim bu ḫastalıġı bilmez, bundan ġāfildür. Ve bu ḫastalıġuñ menşeʾine naẓar eylemez ve anuñ muʿālecesine meşġūl olmaz. Ve anuñ nefsi cehliyle ve ṭabīʿatıyla ẓāhir olduġını bilmez. İmdi bunda nefsinüñ cehli kibrdür. Zīrā ki kibr oldur kim kişi kendüyi bir ġayrısından ḫayrlu taṣavvur eyleye. İmdi kişi kendüyi ġayrısından ḫayrlu taṣavvur itmek kibrdür, anı iẓhār itmek tekebbürlikdür. İmdi ol ʿālimüñ ol meclis gözine ṭar göründügi tekebbürligindendür[1075]. İmdi tekebbürlik bir marażdur ki kişiʾi (70a) helāk eyler eger[1076] aña muʿālece olınmayacaḳ olursa.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfī ʿālim ve zāhid ola[1077], ol kendüyi bir nesne-yile müsülmānlardan ḫayrlu görmez ve hīçbir nesne-yile kendüyi temyīz eylemez ve nefsine

[1073] ḥabru: ḫayru H
[1074] mesʾelede muʿtebire: mesʾele ve muʿtebere R
[1075] tekebbürligindendür: tekebbürlikdendür K, R
[1076] eger: -A, -H
[1077] ola: olan A

hīçbir maḳām taḫṣīṣ eylemez ve kendüye bir meclisi maḫṣūṣ eylemez. Belki ol dāyim nefsine ḫorlıġ-ıla naẓar eyler ve müsülmānlara ʿizzet-ile naẓar eyler. Ve eger ol bunuñ gibi bir belāya mübtelā olsa yaʿnī vaḳtī ki ol bir meclise girse ol meclis ehlinüñ üzerlerine otursa aña nefsi eyitse mertebeñe ve ḥālüñe ve ʿamelüñe münāsib maḳāma oturduñ, dise bundan ṣoñra nāgāh bir ġayrı kimse gelse anuñ üzerine otursa aña ol ḫoş gelmeyüp ol meclis anuñ gözine ṭar görinse ol bilür ki bu nefsdür ki cehl-ile ve zişt[1078] ṣıfat-ıla ẓāhir oldı ve bu bir ḫastalıḳdur ki aña ʿārıż oldı. Lā cirem bu ḫastalıġı Allāh Teʿālā ḥażretine ʿarż eyleyüp nefsinden Allāh Teʿālā ḥażretine şikāyet eyler. Ve daḫı nefsinüñ girü ḳalan ʿilletlerinden daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine ṣığınur. Nefsinden yüz çevürüp gönliyle Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyleyüp feryād eyler. Ve Allāh Teʿālā ḥażretinden nefsinüñ bu ʿilletine devālar[1079] ister. Ve ol üzerine geçüp oturan kimseye tevāżuʿ eyler ve aña miskīnlik eyleyüp ʿizzet eyler kendünüñ[1080] günāhına kefāret olsun diyü ve daḫı nefsinüñ ʿilletine devā olsun diyü. İmdi işde bundan maʿlūm oldı[1081] ol iki kişinüñ arasında farḳ. Eger (70b) muʿtebir iʿtibār eylese ve mutafaṭṭın kendünüñ nefsinüñ ḥāline naẓar eylese bu maḳāmda nefsini ʿavāmm-ı ḫalḳ nefsi gibi göre ve daḫı dünyā manṣıblarını ṭaleb eyleyiciler gibi göre. İmdi kendü-yile ġayrısınuñ arasında farḳ[1082] ne ola ve daḫı kendü-yile cāhil arasında[1083] farḳ ne ola ki kendüyi bir ʿālim ve bir fāżıl kimse taṣavvur eyler[1084].

Tācu'l-ʿārifīn, faḫru'l-kāmilīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ḳaddesa'llāhu sırrahū[1085] eydür: Eger bu bābda taṣvīr-i mesā'il itmege meşġūl olayıduḳ iy nice kitāblar yazayıduḳ ol kitāblarda zāhid[1086] ʿālimlerüñ fażīletini ve dünyāya raġbet eyleyici ʿālimlerüñ

[1078] zişt: riyāset A
[1079] devālar: devā R
[1080] kendünüñ: kendüzinüñ K
[1081] ki: +K
[1082] ḥāline naẓar…fark -K
[1083] arasında: ortasında A, H
[1084] eyler: eyleye K
[1085] ḳaddesa'llāhu sırrahū: -K
[1086] zāhid: zāhidlerüñ K

noḳṣānını beyān eyleye-yidük. Evet, ʿāḳil olana bu ḳadarca işāret kifāyet eyler. İmdi işde ṣūfīlerüñ ʿilmlerinüñ evāyili budur ki biz beyān eyledük. Anlaruñ ʿilmerinüñ nefāyisini ve ḥāllerinüñ şerefini bundan ḳıyās eyle.

İlāhī, birligüñ, varlıġuñ ḥaḳḳı-çün bizi daḫı āḫiret ʿālimleri ṣafında ḥaşr eyleyüvir. Ve bizi nefsümüzüñ vesāvisinden ve ṣıfāt-ı ẕemīmesinden sen ḫalāṣ eyleyüvir bi-mennike ve luṭfike yā ekrame'l-ekramīne ve erḥame'r-rāḥimīne ve ṣalli ʿalā-Ḥabībike[1087] Muḥammedin seyyidi'l-mürselīne ve tāci'l-ʿārifīne ve ālihi'ṭ-ṭayyibīne'ṭ-ṭāhirīn[1088].

[1087] Ḥabībike: Nebiyyike K
[1088] +ecmaʿīn H

El-Bābu'r-rābiʿ: Fī-şerḥi ḥāli'ş-şūfiyyeti veʾhtilāfi ṭarīḳatihim

Yaʿnī, dördünci bāb, ṣūfiyyenüñ aḥvāli şerḥindedür ve daḫı anlaruñ ṭarīḳlarınuñ iḫtilāfı beyānındadur.

Enes Bin Mālik raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Bir gün Ḥabīb[1089] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[1090] (71a) baña eyitdi: **Yā büneyye in ḳaderte en tuşbiḥa ve tümsiye ve leyse fī-ḳalbike ġışşün li-eḥadin feʾfʿal yā büneyye ve ẕālike min-sünnetī ve men aḥyā sünnetī fe ḳad aḥyānī ve men aḥyānī fe ḳad eḥabbenī kāne maʿī fī'l-cenneti.** Maʿnīsi budur ki[1091] bir gün Rasūl ʿaleyhi's-selām, Enes Bin Mālik'e eyitdi: İy oġul, eger senüñ ḳudretüñ yitişürse ki ṣabāḥlayasın ve giceleyesin göñlüñde hīç kimseye[1092] ġış olmaduġı ḥāletde, sen anı eyle eyle.[1093] İy oġul, böyle itmek benüm sünnetümdür. İmdi kim ki benüm sünnetümi iḥyā eylese yaʿnī anuñ-ıla ʿamel eylese ol, benī iḥyā itmiş gibi olur. İmdi kim ki beni iḥyā eylese ol kişi benüm-ile cennetde bile[1094] olur.

Şeyḫ Fuḳāʿī[1095] **Meşābīḥ Şerḥi**nde eydür: Ḥażret-i Nebī'nüñ **men aḥyā sünnetī** didüginde işāret vardur, kim ki anuñ sünnetlerinden bir sünneti sevüp anuñ-ıla ʿamel eylese ol kimse hemān Ḥabīb[1096] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretini sevmiş olur. İmdi ümīẕ vardur kim ol kişi cennet içinde Rasūl ḥażretiyle bile ola. Allāhümmeʾrzuḳnā maḥabbete

[1089] Ḥabīb: -A
[1090] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām: Rasūluʾllāh ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1091] Maʿnīsi budur ki: yaʿnī H
[1092] kimseye: -H
[1093] + Yaʿnī eger benüm naṣīḥatüm-ile ʿamel iderseñ ulu iş işlemiş olursın. Bunuñ-içün ve ẕālike min-sünnetī didi. Zīrā ki ol, refīḳu'l-menzile ve baʿīdü'l-mütenāvildür K
[1094] cennetde bile: bile cennetde H
[1095] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1096] Ḥabīb: -A

nebiyyike maḥabbeten ṣādıḳaten ḥattā naḥşüra meʿahū fī-cennetike bi-mennike ve luṭfike ve keramike yā ekrame'l-ekramīne ve erḥame'r-rāḥimīn[1097].

Maʿdenü'r-rumūz ve maḫzenü'l-künūz eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ʿaṭṭara'llāhu ramsehū ve nevvera ḳabrahū[1098] eydür: Ḥabīb[1099] Muḥammed-i Muṣṭafā[1100] ʿaleyhi's-selām bu ḥadīṯde kendünüñ sünnetini iḥyā eyleyenüñ tamām şerefini ve kemāl-i fażlını[1101] beyān eyledi.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīler, edāma'llāhu bereketehüm (71b) ʿaleynā ve ʿalā-kāffeti'l-müslimīn, bu sünneti kemāliyle iḥyā eylediler. Zīrā ki anlaruñ ḳalbleri ġıldan ve ġışdan, kīnden ve ḥasedden pāk olmaḳ anlaruñ işleridür. Belki cemīʿ-i işlerinüñ aṣlıdur ve bunuñ-ıla ẓāhir olur cevherleri ve bunuñ-ıla āşikāre olur fażlları.

İmdi şöyle bilgil ki bu sünneti iḥyā eylemege ḳādir olduḳlarına sebeb, dünyāda zāhid olup dünyāyı erbābına ve ṭullābına[1102] terk itdükleridür. Zīrā ki meşār-ı ġıl ve meşār-ı ġış meḥabbet-i dünyādur ve daḫı ḫalāyıḳ içinde maḥabbet-i cāh ve maḥabbet-i menziletdür. İmdi ṣūfīler ḫod bunuñ cemīʿisinden münezzehlerdür. Niteki baʿżılar eydürler: Bizüm ṭarīḳumuz bir ḳavme ṣāliḥdür ki anlar mezbeleleri rūḥlarıyla süpüreler[1103].

İmdi çünki ṣūfīlerüñ ḳalblerinden maḥabbet-i dünyā ve maḥabbet-i rifʿat sāḳıt oldı, anlar ṣabāḥladılar ve giceledıler anlaruñ ḳalblerinde hīç kimseye ġıl ve ġış olmaduġı ḥāletde[1104]. Pes anlaruñ ḳalblerinde hīç kimseye kīn ve kibr ve ḥased ve ġıll u ġış

[1097] ekrame'l-ekramīne ve erḥame'r-rāḥimīn: erḥame'r-rāḥimīn ve yā ekrame'l-ekramīne H
[1098] ʿaṭṭara'llāhu ramsehū ve nevvera ḳabrahū -K, ve nevvera ḳabrahū: -H
[1099] Ḥabīb: -A
[1100] Muḥammed-i Muṣṭafā: ekrem H
[1101] fażlını: fażīletini K
[1102] ve ṭullābına: -A, -H
[1103] süpüreler: süpürdiler H
[1104] olmaduġı ḥāletde: olmadı H

olmadı[1105]. Ammā ol kelām ki rūḥlarıyla mezbeleleri süpüreler[1106] didükleridür, ol ġāyet-i tevāżuʿa işāretdür ve daḫı kendü nefslerine ḥaḳāret naẓarıyla naẓar idüp müsülmānlara ʿizzet naẓarıyla naẓar itmekdür ve kendü nefslerine hīç vücūd virmemekdür. Zīrā ki bu ṣıfat-ıla ṣıfatlanıcaḳ ġıll u ġış ḳapuları yapanur.

Encebü ehli zamānihī ve aḫyaru aḳrāni evānihī eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu kelām ṣūfīlerüñ[1107] arasında[1108] cārī oldı. Bizüm aṣḥābumuzdan bir dervīş eyitdi: Bu kelāmuñ maʿnāsı oldur kim nefs mezbele (72a) gibidür. Zīrā ki nefs[1109] cemīʿ-i ṣıfāt-ı ẕemīmenüñ ve dükeli ricsüñ ve cemīʿ-i necisüñ meʾvāsıdur mezbele gibi. İmdi anı rūḥ nūrıyla ṣıfāt-ı ẕemīmeden, meṣelā ġıl ve ġış ve ḥıḳd u ḥased ve buġż u kibr gibi, pāk eylemek gerek tā ki nefs, muṭmaʾinne ola.

Şeyḫ eydür: Bu maʿnī, maʿnī-i saḥīḥdür egerçi ki ol kelāmı diyenüñ murādı ol kelāmdan bu maʿnī degül-ise daḫı. Niteki Allāh Teʿālā cennet ehli vaṣfında buyurdı: **Ve nezaʿnā mā-fī-ṣudūrihim min-ġıllin iḫvānen ʿalā-sürurin müteḳābilīn.**[1110] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Müttaḳīlerüñ göñüllerinden ġılli vü ḥıḳdı vü ḥasedi vü kibr ü kīni biz çıḳarduḳ dünyāda. Lā cirem anlar biri biriyle üns ṭutdılar biri biriyle ḳardeşler olduḳları ḥāletde. Ve daḫı cennet içinde daḫı anlaruñ göñüllerinden biri birinden ḥıḳd u kīni ve ḥasedi biz çıḳarduḳ biri biriyle ḳardeşler olduḳları ḥāletde[1111] ve daḫı cennet içinde biri birine ḳarşu oturduḳları ḥāletde.

[1105] Pes anlaruñ…olmadı: -H
[1106] süpüreler: süpürdiler H
[1107] ṣūfīlerüñ: ṣūfīler K, H
[1108] arasında: ortasında K
[1109] nefs: -A, -H, -R
[1110] el-Hicr 15/47.
[1111] Ve daḫı cennet…ḥāletde -A

Ebū Ḥafṣ-ı Kebīr eydür: Ġıll u ġış şol göñüllerde nice bāḳī ḳalsun ki ol göñüller, biri biriyle Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün ülfet ṭutup dururlar ve daḫı anuñ maḥabbetinde biri biriyle ittifāḳ idüp dururlar ve daḫı anuñ ʿibādetinde biri biriyle daḫı müctemiʿ olup dururlar ve daḫı anuñ ẕikrinde biri biriyle üns ṭutup dururlar.

İmdi şöyle bilgil ki ol göñüller şol göñüllerdür ki anlar[1112] hevācis-i nefsāniyyeden ve ẓulümāt-ı ṭabāyiʿiyyeden ve vesāvis-i şeyṭāniyyeden ṣāfī olup pāk olmış olalar. (72b) Ve daḫı ol[1113] göñüller tevfīḳ-i envār-ıla münevver olup mükemmel[1114] olmış olalar. İmdi bunuñ-içün anlar cemīʿ-i ḫalāyıḳı ḳardeş idinüp cemīʿ-i müsülmānlara ʿizzet naẓarıyla naẓar idüp kendü nefslerine ḥaḳāret naẓarıyla naẓar iderler. Ve daḫı bunuñ-içündür anlaruñ ḳalblerinde hīçbir kimseye ġıll u ġış ve ḥıḳd u[1115] hased olmaduġı.

İmdi[1116] şöyle bilgil ki ḫalḳuñ ḥicābı Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām[1117] aḳvālde ve efʿālde sünnetini iḥyā itmedüklerine nefslerinüñ ṣıfātıdur. İmdi vaḳtī ki anlaruñ nefslerinüñ ṣıfāt-ı ẕemīmesi ṣıfāt-ı ḥamīdeye mütebeddil olsa ḥicāb mürtefiʿ olur. Ol vaḳt Rasūl ḥażretine mütābaʿat itmek müyesser olur ve her nesnede Rasūl ḥażretine muvāfaḳat vāḳiʿ olur. Lā cirem ol vaḳt Allāh Teʿālā ḥażretinden maḥabbet vācib olur bi-ḥasebi'l-vaʿd. Niteki buyurur: **Ḳul in küntüm tüḥibbūnaʾllāhe feʾttebiʿūnī yüḥbibkümuʾllāhu ve yaġfir leküm ẕünūbeküm vaʾllāhu ġafūrun raḥīm.**[1118] Yaʿnī, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Yā Ḥabīb, Allāh Teʿālā ḥażretini severüz diyenlere eyit, eger siz Allāh Teʿālā ḥażretini severseñüz baña uyuñ tā ki Allāh Teʿālā daḫı sizi seve. Pes şöyle bilgil ki Ḥaḳ

[1112] anlar: -K
[1113] ol: -A
[1114] mükemmel: mükaḫḫal K
[1115] ḥıḳd u: -A
[1116] İmdi: -K
[1117] Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1118] Âl-i İmrân 3/31.

Subḥānehū ve Teʿālā, Ḥabīb[1119] Muḥammed-i Muṣṭafā[1120] ḥażretine mütābaʿat itmegi kendü ḥażretine maḥabbet itmegüñ ʿalāmetin ḳıldı ve kim ki Ḥabīb Muḥammed-i[1121] Muṣṭafā ḥażretine mütābaʿat eylese kendü ḥażretinden aña maḥabbet vaʿde eyledi.

Şeyḫ Muḥammed-i Ḳāşānī, tefsīrinde[1122] eydür: Kimse ki Muḥammed-i Muṣṭafā[1123] ḥażretine mütābaʿat ve[1124] (73a) maḥabbet eylese Ḥaḳ Teʿālā ol kimseye maḥabbet itdüginüñ sırrı oldur kim maḥabbetüñ maẓharı ve maḥabbetüñ ḳuṭbı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür.

İmdi vaḳtī ki bir kişi Ḥabīb[1125] Muḥammed-i Muṣṭafā[1126] ḥażretine ẓāhirde ve bāṭında, ḳavlde ve fiʿlde ve iʿtiḳādda mütābaʿat eylese anuñ bāṭınıyla Rasūl'üñ bāṭını arasında münāsebet olur ve anuñ sırrıyla Rasūl ḥażretinüñ sırrı[1127] arasında münāsebet olur. Ol münāsebet miḳdārı Rasūl'üñ bāṭınından ve anuñ sırrından aña daḫı maḥabbetu'llāhdan nesne sirāyet eyler. Ammā şol kimse ki maḥabbetu'llāh daʿvāsın eylese anuñ ẓāhirinde ve yāḫūd bāṭınında ve yāḫūd ḳavlinde ve yāḫūd fiʿlinde ve yāḫūd ʿaḳīdesinde Rasūl[1128] ḥażretine muḫālefeti olsa ol kimse kezzābdur. Ḳur'ān-ı Mübīn anı tekẕīb eyler şöyle ki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳul in küntüm tüḥibbūna'llāhe fe'ttebiʿūnī yüḥbibkümu'llāhu ve yaġfir leküm ẕünūbeküm va'llāhu ġafūrun raḥīm.**

[1119] Ḥabīb: -A, +ekrem H
[1120] +ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1121] Muḥammed-i: -A
[1122] tefsīrinde: tefsīr-i kebīrinde H
[1123] Muḥammed-i Muṣṭafā: Raṣūl-i ekrem H
[1124] mütābaʿat ve: -A
[1125] Ḥabīb: -A
[1126] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā: Rasūl ʿaleyhi's-selām H
[1127] sırrı: -K
[1128] +ʿaleyhi's-selām: H

Zübdetü'l-ʿārifīn ve ḫulāṣatü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn, **Menāzilü's-Sāyirīn** adlu[1129] kitābında eydür: Bu āyetüñ maʿnāsı budur kim, Ḥaḳ Teʿālā, Rasūl ḥażretine[1130] emr eyleyüp eydür: Eyit yā Ḥabīb, şol kimselere ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretini severüz dirler, eger siz Allāh[1131] Teʿālā ḥażretini maḥabbet-i cibilliyye-yile severseñüz baña uyuñ Allāh Teʿālā ḥażretine tebettül itmek-ile ve daḫı mā-sivā-yı ḥażrete naẓar itmemek-ile tā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı sizüñ ḳalbüñüz āyīnesine tecellī eyleyüp size bir vech-ile cemāl vire ki ol cemāl sebebiyle sizi seve.

İmdi şöyle bilgil ki Rasūl ḥażretine (73b) mütābaʿat itmegüñ üç derecesi vardur. Evvelki derecesi ʿavām derecesidür ki ol, Rasūl ḥażretine aʿmālde mütābaʿat itmekdür. İmdi anlaruñ meşrebleri aʿmāldür keʾennehū Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara eydür: **Feʾttebiʿūnī yüḥbibkümuʾllāhu ve yaġfir leküm ẕünūbeküm vaʾllāhu ġafūrun raḥīm.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara eydür[1132]: Aʿmāl-i ṣāliḥa itmek-ile baña mütābaʿat idüñ tā ki Ḥaḳ Teʿālā sizi seve ve sizi raḥmetiyle muḫtaṣ ḳıla ve daḫı sizüñ şol günāhlaruñuzı yarlıġaya ki ol, sizden ṣādır olup durur baña mütābaʿat itmeyüp muḫālefet itmekden. Zīrā ki Allāh Teʿālā Ġafūr ve Raḥīm pādişāhdur. Yaʿnī kendüye muṭīʿ olanı yarlıġayıcıdur ve kendüye ʿāṣī olmayana raḥmet eyleyicidür.

Ve ikinci derecesi ḫavāṣṣuñdur ki ol, Rasūl ḥażretine aḫlāḳda mütābaʿat itmekdür. İmdi anlaruñ meşrebleri aḫlāḳdur keʾennehū Ḥabīb ʿaleyhi's-selām anlara eydür: **Feʾttebiʿūnī yüḥbibkümuʾllāhu ve yaġfir leküm ẕünūbeküm vaʾllāhu ġafūrun raḥīm.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara[1133] eydür[1134]: Mekārim-i aḫlāḳ-ıla baña uyuñ tā ki Allāh

[1129] adlu: ilāʾllāh A, K, H
[1130] Rasūl ḥażretine: ḥażreti Rasūline H
[1131] Allāh: Bārī A
[1132] feʾttebiʿūnī…eydür: -A
[1133] anlara: -K
[1134] feʾttebiʿūnī…eydür: -A

Teʿālā faẕlıyla sizi seve ve sizi tecellī-i ṣıfāt-ı cemāl-ile muḫtaṣ ḳıla ve daḫı sizüñ ṣıfātuñuz ẓulümātını kendünüñ ṣıfātı envārıyla setr eyleye. Zīrā ki Allāh Teʿālā setr eyleyicidür kendü ṣıfātıyla ehl-i raḥmetinüñ ṣıfātını.

Ve mütābaʿatuñ üçünci derecesi eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ derecesidür ki ol, aḥvālde Rasūl ḥażretine mütābaʿat itmekdür. İmdi anlaruñ meşrebleri aḥvāldür keʾennehū (74a) Ḥabīb[1135] ʿaleyhiʾs-selām anlara eydür: **Feʾttebiʿūnī yüḥbibkümuʾllāhu ve yaġfir leküm ẕünūbeküm vaʾllāhu ġafūrun raḥīm.** Yaʿnī Ḥabīb[1136] ʿaleyhiʾs-selām anlara eydür ki[1137]: Vücūduñuz beẕl itmek-ile baña uyuñ tā ki Allāh Teʿālā maḥabbet-i ezeliyye ceẕbeleriyle sizi seve ve daḫı sizi tecellī-i ṣıfāt-ı celāl-ile muḫtaṣ ḳıla. Ol tecellīyle sizi sizden kendü ḥażretine ceẕb eyleye ve daḫı sizüñ vücūduñuz günāhını kendü vücūdıyla setr eyleye ve[1138] sizi sizden maḥv eyleyüp sizi kendü vücūdıyla ve kendü ṣıfātıyla iṯbāt eyleye. Niteki buyurur: **Fe iẕā aḥbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran ve lisānen ve yeden fe bī yesmaʿu ve bī yübṣıru ve bī yenṭıḳu ve bī yebṭışü.**

Pes ḳul bu maḳāmda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ luṭfı ve ḳahrı ṣıfātınuñ āyīnesi olur. İmdi niteki āyīnede görüci ve görülen ve görmek birdür, hem-çünān bu maḳāmda daḫı muḥib ve maḥbūb ve maḥabbet bir olur ve daḫı ʿārif ve maʿrifet ve maʿrūf daḫı bir olur. Pes ḥaḳīḳatde muḥib ve ʿārif, maḥbūb ve maʿrūf oldur işbu maʿnīye ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā sevdi ki kendü ḥażreti biline. Lā cirem kendü ẕātını kendü maḥabbetiyle sevdi ve kendü ẕātını daḫı kendünüñ maʿrifetiyle bildi.

[1135] Ḥabīb: Rasūl H
[1136] Ḥabīb: Rasūl H
[1137] feʾttebiʿūnī…eydür ki: -A
[1138] setr eyleye ve: -K

Va’llāhu ġafūrun raḥīm didügi dimek olur ki Allāh Teʿālā Ġafūr ve Raḥīm pādişāhdur ki muḥiblerüñ ve ʿāriflerüñ vücūdlarını raḥmetiyle āyīne ḳıldı kendünüñ ṣıfāt-ı cemāl-i ḫayāli ḳāfileleri giçüp ẓāhir olmaġa. Ve daḫı anlaruñ[1139] vücūdlarını raḥmetiyle kendü ẕātınuñ celāl-i nevāli ḳāfilelerinüñ maḳarrı ḳıldı. Lā cirem anlar (74b) daḫı kendülerden fānī oldılar; maḥbūbuñ beḳāsıyla bāḳī ḳaldılar. Ṭaleblerini yavu ḳıldılar[1140] maḥbūblarını[1141] bulmaġ-ıla. Ve anlar maḥv ravżalarıyla iṯbāt ırmaḳlarınuñ aralarındadur. Ve anlar ölülerdür ki diriler degüllerdür ve dirilerdür ki ölüler degüllerdür. Bu taḥḳīḳāt, manṭıḳu’ṭ-ṭayrdur. Bunları Süleymān-ı vaḳt bilür.

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā **küntü lehū semʿan ve baṣaran ve lisānen ve yeden** didügi müteşābihātdandur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ʿabdüñ, semʿinüñ ve baṣarınuñ ve elinüñ ve ayaġınuñ ve sāyir eczāsınuñ ve aʿżāsınuñ ʿaynı olmaz. Belki anuñ ʿaynı olur dimek şerīʿatde küfrdür ve ilḥād ve zendaḳadur. Lā cirem bu ḥadīṯ teʾvīle muhtāc oldı. İmdi bunuñ bi-ḥasebi’ẓ-ẓāhir teʾvīlinde vechler vardur. Cümlesinden birisi oldur ki İmām Nevevī, **Erbaʿīn şerḥi**nde ve daḫı **Ṣaḥīḥ-i Buḫārī şerḥi**nde anı ẕikr eyleyüp eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **küntü lehū semʿan ve baṣaran ve lisānen ve yeden ve riclen** didüginüñ iḥtimāli vardur ki, murād bu ola ki, ben anuñ semʿinüñ ve baṣarınuñ ve sāyir aʿżāsınuñ ḥāfıẓı oluram[1142] şeyṭāndan. Yaʿnī, bunları ben şeyṭāndan saḳlaram[1143]. Ve daḫı iḥtimāl var ki murād **küntü lehū semʿan ve baṣaran** didüginden mesmūʿa ve mubṣara ola. Yaʿnī benüm ẕikrüm anuñ mesmūʿı olur ve benüm ʿacāyib ḳudretüm anuñ mubṣarı olur ve ol, her ne ki alursa benüm-çün alur ve yürüyicek benüm-çün yürür.

[1139] Ve daḫı anlaruñ: -H
[1140] ḳıldılar: oldılar A
[1141] maḥbūblarını: maṭlūblarını A
[1142] oluram: olurın A, K, H
[1143] saḳlaram: ṣaḳların A, K, H

Ve bu daḫı cāyizdür ki şöyle dinile ki bu ḥadīṯ kemāl-i maḥabbete işāret ola. Zīrā ki iki (75a) kimse arasında maḥabbet vaḳtī ki muḥkem olsa ve maḥabbet nihāyetine irişse ʿörfde ol ḥāletden dürlü dürlü elfāẕ-ıla kināyet iderler ki ol elfāẕ ittiḥāda delālet ider. Şöyle ki her birisi birisine eydür ki: Benüm mālum senüñdür ve senüñ māluñ daḫı benümdür ve benüm sözüm senüñdür ve senüñ sözüñ benüm sözümdür. Belki benüm ḳanum senüñ ḳanuñdur ve senüñ ḳanuñ benüm ḳanumdur ve benüm nefsüm senüñdür ve senüñ nefsüñ hemān benüm nefsümdür[1144].

Niteki Seyyid-i enbiyā ve Sened-i aṣfiyā Ḥabīb[1145] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü[1146] ve's-selām[1147] ilā yevmi'l-faṣli ve'l-ḳażā, İmām ʿAlī'ye[1148] eyitdi: **Laḥmuke laḥmī ve demüke demī**. Ve Ḥaḳ Teʿālā daḫı buyurdı ki: **Men yüṭıʿi'r-rasūle fe ḳad eṭāʿa'llāhe.**[1149] Ve daḫı buyurdı ki: **İnne'lleẕīne yübāyiʿuneke innemā yübāyiʿūna'llāhe yedu'llāhi fevḳa eydīhim.**[1150] Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: **Men eḥabbenī fe ḳad eḥabba'llāhe ve men eṭāʿanī fe ḳad eṭāʿa'llāhe ve men ra'ānī fe ḳad ra'ā'llāhe ve men ʿaṣānī fe ḳad ʿaṣā'llāhe.**

Ve daḫı Şiblī[1151] eydür: **Ene men ehvā ve men ehvā ene.** Ve Mecnūn[1152] daḫı eyitdi: Ben Leylīyem ve benüm adum[1153] Leylīdür. İmdi vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti daḫı bir ḳulını sevse maḥabbet müte'ekkid olup muḥkem olur ve meveddet ṣāfī olup ecnebiyyet meẕelleti gider ve ġayriyyet ġubārı zāyil olur. İmdi bu taḳdīr üzre bu ḥadīṯ dimek oldı ki,

[1144] hemān benüm nefsümdür: benümdür H
[1145] Ḥabīb: -A, Ḥażret-i H
[1146] eṣ-ṣalātü: -A
[1147] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1148] ʿAlī'ye: ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanha H
[1149] en-Nisâ 4/80.
[1150] el-Fetih 48/10.
[1151] +ḳuddise sırruhū H
[1152] + raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1153] adum: -K

Ḥaḳ Teʿālā keʾennehū eydür: Maḥabbet vaḳtī ki benümle ḳulum arasında muḥkem olsa ben ol ḳulumuñ nefsi olurın. Yaʿnī, anuñ efʿāli ve ḥarekātı ve sekenātı ḥaḳīḳatde benüm (75b) efʿālüm ve āṯārum olur ve benümle ḳāyim olur bir vech-ile ki anuñ kendü nefsinden ve ṭabīʿatından hīçbir fiʿl ṣādır olmaz. Ben anı, ebedī anuñ nefsine ışmarlamazın. Belki anuñ ben, dāyimā efʿāline murāḳıb oluram[1154].

Ve daḫı iy ʿārif-i muḥaḳḳıḳ ve iy ʿāşıḳ-ı mudaḳḳıḳ, şöyle bilgil ki bu ḥadīṯ mutażammındur fenā-yıla beḳāyı[1155]. Zīrā ki **iẕā aḥbebtühū** didügi işāretdür fenāya. **Fe bī yesmaʿu ve bī yübṣıru ve bī yübṭışü ve bī yenṭıḳu** didügi işāretdür beḳāya. Pes mā-ḥaṣal-i[1156] ḥadīṯ bu oldı ki ḳul vaḳtī ki mevācib-i ʿabdiyyeti edā eylese, ḥuḳūḳ-ı şerʿiyye'i geregi gibi riʿāyet[1157] eylese, Ḥażret-i Eḥadiyye'ye taḳarrub kesb eylese nevāfil-i dünyādan ve nevāfil-i ʿuḳbādan naẓarı terk itmek-ile ve daḫı leẕāyiẕ-i mükāşifātı terk eylese ve hīçbir berzaḫda ḳarār itmeyüp maḥabbet-i ẕāta vāṣıl olup müstaġraḳ olsa Ḥażret-i Eḥadiyyet daḫı anı maḥabbet-i ẕātiyye-yile sever. Ol vaḳt ẕāt-ı Eḥadiyyet ol ḳula tecellī eyleyüp anı efʿālinden ve ṣıfātından ve ẕātından fānī ḳılur. Ḥażret-i ẕāt-ı Eḥadiyyet anuñ ḫalefi olur. Niteki Seyyidü'ṭ-ṭāyife Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī[1158] eydür: **Men kāne fī'llāhi telefühū kāna'llāhu ḫalefehū.**

İmdi bu, fenā-yı tāmdur ki buña **iẕā aḥbebtühū** didügiyle işāret eyledi. Ve ḫalefiyyetine **semʿan ve başaran ve lisānen ve yeden** didügiyle işāret eyledi. Bunuñ maʿnīsi budur ki, anuñ semʿi benüm semʿuma rucūʿ ider ve anuñ başarı benüm başaruma

[1154] oluram: olurın A, K, H
[1155] beḳāyı: beḳāya A
[1156] mā-ḥaṣal-i: muḥaṣṣal-i A
[1157] riʿāyet: edā A, H
[1158] +ḳuddise sırruhū H

rucūʿ ider[1159]. Barı anuñ cemīʿ-i taṣarrufātı benüm taṣarrufātuma rucūʿ ider. Niteki buyurdı: **Ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-me'āb.** Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā bu taḳdīr üzerine anuñ (76a) ẕātında ve ṣıfātında anuñ ḫalefi oldı. Bu kelām, ʿāriflerüñ **iẕā temme'l-faḳru fe hüva'llāh** didükleri kelāmuñ maʿnāsıdur.

Ve bu daḫı cāyizdür ki bu ḥadīṯde şöyle dine[1160] ki, muḥibb-i[1161] ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ vaḳtī ki maḥbūbiyyet maḳāmına yitişse kendü vücūdı ve ṣıfātı ve rusūmı libāsından çıḳup maḥbūbuñ ṣıfātı libāsıyla mütelebbis olur ve anuñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ olur. Pes anuñ semʿiyyetinüñ nūrından aña semʿ ḥāṣıl olur ve anuñ baṣariyyetinüñ nūrından aña baṣar ḥāṣıl olur ve anuñ ḳudretinüñ nūrından aña yed ḥāṣıl olur ve anuñ kelāmınuñ nūrından aña kelām ḥāṣıl olur ve anuñ ḳuvvetinden aña ricl ḥāṣıl olur[1162]. Kendünüñ semʿi ve baṣarı ve yedi ve ricli, belki cemīʿ ṣıfātı, kendüden müntefī olup anuñ aʿżāsı ve dükeli vücūdı ve vücūd-ı āḫara ve aʿżā-yı uḫara[1163] mütebeddil olur. Ol vaḳt seyyāra vü sālike maʿlūm olup ol şöyle görür ki, vücūd-ı evvel mecāzīdür. Belki hālik ve ʿademdür. Vücūd yoḳdur illā Ḥaḳḳ'uñdur ki ol, Bāḳī ve Ḳadīm'dür. Ve ol, bu ḥāletde kendünüñ mevhūm u müteḫayyel ve mecāzī vücūdından meslūb olup Ḥaḳḳ-ıla mevcūd olur[1164]. Lā cirem ol, hīç nesne görmez illā Ḥaḳḳ'uñ vücūdını görür ve hīç nesne görmez illā Ḥaḳḳ-ıla görüp Ḥaḳḳ-ıla işidür ve Ḥaḳḳ-ıla ṭutup Ḥaḳḳ-ıla yürür. Ol hem mevcūd ve hem maʿdūmdur ve hem ẓāhir ve hem müstetirdür. Va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl ve daḳīḳati'l-maḳāl[1165].

[1159] ider: eyler H
[1160] dine: dinile H
[1161] muḥibb-i: maḥabbet-i A
[1162] ve anuñ kelāmınuñ: -K
[1163] uḫara: āḫara A
[1164] olur: olup K
[1165] bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl ve daḳīḳati'l-maḳāl: -K

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki her kimüñ ki Rasūl ḥażretine mütābaʿatı artuġ-ısa Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetinden (76b) anuñ naṣībi artuḳdur. İmdi ṭavāyif-i İslām arasında zāhid ve muḳarreb ṣūfīler Rasūl ḥażretine mütābaʿat-ı tāmmeye ẓafer buldılar şol vech-ile ki evvelā anlar ḳavlde Rasūl[1166] ḥażretine mütābaʿat itdiler şöyle ki Rasūl emr eyledügini işlediler ve nehy eyledüginden ictināb eylediler şöyle ki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve mā-ātākümü'r-rasūlü fe ḫuẕūhü ve mā-nehāküm ʿanhu fe'ntehū.**[1167]

Baʿż-ı müfessirler eydür[1168]: Bu āyetüñ maʿnāsı dimek olur ki, iy müʾminler, şol nesne ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anı[1169] size iʿṭā eyler emrden ve ġayrısından, anı aluñ ve aña temessük idüñ ve şol nesneden ki Rasūl ʿaleyhi's-selām sizi nehy eyler ol nesneʾi işlemeñ.

Ve anlar, Rasūl ḥażretine ḳavlde mütābaʿat itdüklerinden ṣoñra aʿmālde daḫı Rasūl ḥażretine mütābaʿat itdiler şöyle ki cidd-ile ve cehd-ile ʿibādetler itdiler; gicelerde namāz ḳıldılar ve gündüzlerde oruclar ṭutdılar ve daḫı dürdü dürlü nāfile ʿibādetler eylediler[1170]. Aḳvālde ve efʿālde Rasūl ḥażretine mütābaʿatları berekātında Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara Rasūl'üñ ḫulḳıyla müteḫallıḳ olmaḳ müyesser eyledi. Anlar daḫı Rasūl'üñ[1171] baʿż-ı ṣıfatıyla ṣıfatlandılar. Meşelā ḥayā gibi ve ḥilm gibi ve ʿafv ve reʾfet ve şefḳat gibi ve daḫı müdārāt ve naṣīḥat ve tevāżuʿ gibi ve daḫı bunlardan ġayrı ṣıfatlar gibi. Ve bundan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām[1172] aḥvālinden anlara daḫı ḥāl virdi. Meşelā ḫaşyet ve sekīnet ve heybet ve taʿẓīm ve rıżā ve ṣabr ve zühd ve tevekkül gibi.

[1166] +ʿaleyhi's-selām H
[1167] el-Haşr 7/59.
[1168] eydür: eydürler A, H
[1169] anı: -H
[1170] eylediler: itdiler A, H
[1171] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1172] Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H

Pes[1173] anlar mütābaʿatuñ cemīʿ-i aḳsāmını yirine ḳodılar[1174]. Rasūl (77a) ḥażretine tamām mütābaʿat itdiler ve anuñ sünnetini kemā-yenbaġī iḥyā eylediler.

Niteki ʿAbdülvāḥid Bin Zeyd'e eyitdiler: Senüñ ḳatuñda ṣūfīler kimlerdür? Ol eyitdi: Benüm ḳatumda ṣūfīler anlardur ki, ḳaṣdları üzerine ʿaḳllarıyla ḳāyim olalar ve nefslerinüñ şerrinden[1175] Allāh Teʿālā ḥażretine dāyim ṣığınalar.

Şehbāz-ı feżā'-i taḥḳīḳ ve Sīmurġ-ı kūh-ı Ḳāf-ı tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: ʿAbdülvāḥid Bin Zeyd'üñ vaṣf eyledügi, ṣūfīnüñ tamām vaṣfıdur. Zīrā ki Seyyidü'l-mürselīn ve Ḥabīb-i Rabbi'l-ʿālemīn Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ[1176] iftiḳārı Mevlāsına dāyim-idi. Ve ol[1177], dāyim eydürdi ki: **Lā tekilnī ilā-nefsī ṭarfete ʿaynin.**

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ Rasūl ḥażretine cümle-i mütābaʿatlarından birisi daḫı bu vaṣfdur. Zīrā ki anlaruñ dāyim iftiḳārları Allāh Teʿālā ḥażretinedür ve ṣığınacaḳları[1178] daḫı Allāh Teʿālā ḥażretidür. İmdi ṣıdḳ-ı iftiḳār ve ṣıdḳ-ı iḥtiyāc müteḥaḳḳıḳ olmaz illā bir kimseye müteḥaḳḳıḳ olup müyesser olur ki anuñ bāṭını ṣafā-yı maʿrifet-ile açılmış ola ve daḫı anuñ ṣadrı yaḳīn nūrıyla münevver olmış ola ve anuñ ḳalbi ḫāliṣ olup mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından pāk olup[1179] ḳurb bisāṭına lāyıḳ olmış ola ve anuñ sırrı münācāt leẕẕetleriyle müteleẕẕiẕ olmış ola. Bunuñ birle ol, nefsini cemīʿ-i şerrüñ me'vāsı göre. Aña ol hīç naẓar eylemeye. Belki dāyim anı helāk itmek dileye müşteheyātın terk itmek-ile tā ki andan ve anuñ hevāsından bi'l-külliyye fānī ola. Zīrā ki nefs, od gibidür. Eger andan bir

[1173] Pes: lā cirem A
[1174] ḳodılar: getürdiler H
[1175] şerrinden: şerlerinden K, H
[1176] Seyyidü… Muṣṭafā'nuñ: Ḥażret-i Rasūl-i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażretinüñ H
[1177] ol: -K
[1178] ṣığınacaḳları: ṣığıngāhları A, K, H
[1179] olup: -A

(77b) ḳıġılcım bāḳī ḳalsa ʿālemi yaḳup kül eyler. Ve daḫı nefsüñ rucūʿı tīzdür; infilātı ve inḳılābı serīʿdür.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, kemāl-i luṭfıyla ṣūfīlere nefslerini bildürdi ve daḫı Rasūl ḥażretine keşf eyledüginüñ baʿżısını anlara daḫı keşf eyledi. Lā cirem Rasūl gibi anlar daḫı nefslerinüñ şerlerinden dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine ṣıġınurlar ve daḫı nefslerinüñ muṭālaʿasından bir sāʿat ḫālī olmazlar niteki Rablerinüñ ẕikrinden bir sāʿat ḫālī olmaduḳlarınlayın[1180]. Zīrā ki nefsüñ maʿrifeti rabṭ olup durur Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maʿrifetiyle. Niteki Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām buyurur: **Men ʿarafe nefsehū fe ḳad ʿarafe rabbehū** gice'i bilmek gündüzi bilmek-ile rabṭ olunduġunlayın[1181].

İmdi şöyle bilgil ki bu sünneti ṣūfīlerden ġayrı kim iḥyā eyleyübilür? Zīrā ki anlar, ʿālim-i bi'llāhlardur ve daḫı dünyāda tamām zāhidlerdür ve taḳvānuñ muḥkem yirine yapışmışlardur. Ve daḫı bu ḥālüñ fāyidesine ṣūfīlerden ġayrı kim yitişür ki, anlaruñ iftiḳārları ve iḥtiyācları dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinedür ve ṣıġıngāhları dāyim anuñ ḥażretidür. Ve her vaḳtde anlar, Allāh Teʿālā ḥażretini müşāhede eyler gibi olurlar. Ve daḫı anlaruñ rūḥları Allāh Teʿālā ḥażretinüñ müşāhedesi envārında müstaġraḳdur. Ve anlaruñ ḳalbleri ve nefsleri, rūḥlarına tābiʿ olmışdur. Bunuñ-içündür ki anlar, cemīʿ-i kāyinātı terk eyleyüp ġıldan ve ġışdan[1182] ve ḥıḳddan[1183] ve ḥasedden ve sāyir ṣıfāt-ı ẕemīmeden pāk oldılar ve daḫı cemīʿ ḫalāyıḳa ʿizzet naẓarıyla naẓar idüp (78a) cemīʿ-i müsülmānları ḳardaş idindiler ve hīçbir kimseye ġıll ü ġış ve ḥıḳd u ḥased itmediler.

[1180] olmaduḳlarınlayın: olmaduḳları gibi H
[1181] olunduġunlayın: olur gibi H
[1182] ġıldan: ġıl H
[1183] ḥıḳddan: ḥıḳd H

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu, ṣūfīlerüñ ḥālidür ki biz anı beyān eyledük. Evet[1184], şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ cemīʿ-i ḥālini iki nesne cemʿ eyler. Ve ol iki nesne ṣūfīlerüñ ḥālidür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ol iki nesneye işāret idüp buyurdı: **Allāhu yectebī ileyhi men yeşā'ü ve yehdī ileyhi men yünībü.**[1185] Maʿnīsi budur: Allāh Teʿālā ḳullarından diledügini dīn-içün ictibā[1186] eyleyüp iḫtiyār[1187] eyler. Ve daḫı dīnine hidāyet virür kendü ḥażretine yönelen kimseye ve daḫı anuñ[1188] ṭāʿatine yönelen[1189] kimseye.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ baʿżısı ictibā'-i ṣırf-ıla muḫtaṣdur ve baʿżısı ṣırf hidāyet-ile muḫtaṣdur. Evet, anlar evvel emrde inābet itdiler. Andan ṣoñra hidāyet buldılar. Evet, şöyle bilgil kim ictibā ʿabdüñ kesbiyle muʿallel degüldür. İmdi bu ḥāl murādlar ve maḥbūblar ḥālidür. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḳulları arasından baʿżısını ictibā eyleyüp iḫtiyār eyler ve aña dürlü dürlü ʿaṭālar virür ve dürlü dürlü nesneler virür ki **mā lā ʿaynün ra'et ve lā üẕünün semiʿat ve lā ḫaṭara ʿalā-ḳalbi beşerin.** Ol ḳula Ḥaḳ Teʿālā bu vech-ile ʿaṭālar virür ol ḳul kesb itmeksüzin. Pes ol ḳuluñ keşfi ictihādından sebḳat ider. Yaʿnī evvelā aña keşf ḥāṣıl olur andan ṣoñra ol ictihād eyler.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā ṣūfīlerden bir ṭāyife'i bu ṭarīḳ-ıla aḫẕ eyler. Evvelā anlaruñ ḳalblerinden ḥicābları (78b) giderür, yaḳīn nūrıyla anlara tecellī eyler[1190]. Lā cirem anlaruñ daḫı ẓāhirleri ve bāṭınları nūr içinde müstaġraḳ olur. Ve bu keşf anlara ictihād itmegi āsān eyleyüvirür[1191]. Lā cirem anlar daḫı biñ dürlü leẕẕet-ile ve ṣafā-yıla Allāh Teʿālā ḥażretine ṭāʿat itmege yönelüp dürlü dürlü ṭāʿatler ve dürlü dürlü ʿameller ve ictihādlar

[1184] İmdi iy ʿazīz…evet -K
[1185] eş-Şûrâ 42/13.
[1186] ictibā: iḫtiyār H
[1187] iḫtiyār: ictibā H
[1188] anuñ: anlaruñ H
[1189] yönelen: müteveccih K
[1190] eyler: virür K
[1191] Lā cirem anlaruñ daḫı…eyleyüvirür: -K, eyleyüvirür: eyler H

eylerler[1192] niteki Firʿavn'uñ sāḥirleri üzerine Firʿavn'uñ vaʿīdini, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maʿrifeti leẕẕātı āsān eyleyüvirdüginleyin[1193]. Niteki eyitdiler: **Len nü'şirake ʿalā-mā cā'enā mine'l-beyyināti ve'llezī feṭaranā.**[1194] Yaʿnī seḥara-i Firʿavn, Firʿavn'a eyitdiler: Elbette biz seni iḫtiyār itmezüz şol nesne üzerine ki ol bize Rabbümüzden geldi ki ol, beyyinātdur. Ve daḫı biz seni iḫtiyār itmezüz şol bizi ḫalḳ eyleyen pādişāh üzerine, didiler.

Caʿfer-i Ṣādıḳ[1195] eydür: ʿİnāyet-i ḳadīme yilleri anlaruñ üzerlerine[1196] esdi. Anlar daḫı çünki ol yillerden ʿināyet ḳoḳularını ḳoḳdılar ve daḫı ol yillerden āşınālıḳ ḳoḳularını ḳoḳdılar[1197] lā cirem anlar secde-i şükr eylediler[1198] **āmennā bi-rabbi'l-ʿālemīn** diyici olduḳları ḥāletde.

Ve ʿİkrame[1199] eydür: Anlar ṣabāḥ vaḳtinde sāḥirler-idi; aḫşam vaḳtinde şehīdler oldılar. İmdi eyle gerekdür kim hīç kimse aḳvāline ve aʿmāline ve aḥvāline maġrūr olmaya. Ve Şeyḫ Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: Ehl-i ḫāliṣa ol ṭāyifedür ki anlar, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādlarıdur ve maḥbūblarıdur ki Allāh Teʿālā ḳulları arasından anları dost ṭutup anlara kemāl-ile niʿmetler virdi ve daḫı anlara envāʿ-ıla kerāmetler virdi, ḫarekātı ve ṭalebi anlardan isḳāṭ eyledi. Lā cirem (79a) anlaruñ daḫı ʿamelde[1200] ve ḫıdmetde harekātları ülfet ve üns üzerine oldı. Ve daḫı ẕikr ve münācātı tenaʿʿum-ıla eylediler. Ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳurbı bisāṭında mütemekkin olup müşāhede-i cemāl içinde müstaġraḳ oldılar.

[1192] eylerler: eylediler A
[1193] eyleyüvirdüginleyin: eyleyüvirdükleyin H
[1194] Tâhâ 20/72.
[1195] +raḍıya'llāhu ʿanh A, H
[1196] üzerlerine: üzerine H
[1197] ḳoḳdılar: ḳoḳladılar H
[1198] eylediler: itdiler A, K, H
[1199] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1200] ʿamelde: ʿilmde A

Ġıṭrīfü'l-meşāyıḫ fī'l-ḫāfiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫ Ebū Saʿīd'üñ bu kelāmı ṣūfīlerden bir ṭāyifeye müştebih oldı. Anuñ-içün nāfile ʿameller çoḳ çoḳ itmediler. Zīrā ki meşāyıḫdan baʿżısını gördiler ki anlar nevāfili az işlediler, lā cirem anlar daḫı şöyle ẓann itdiler ki anlar evvelden bu ḥāl üzerinedür. İmdi ḥāṣā ki anlaruñ ḥāli evvelden böyle ola. Zīrā ki anlaruñ evvelki ḥālleri dürlü dürlü riyāżetlerdür ve daḫı dürlü dürlü mücāhedelerdür. Ve daḫı anlar evvel çoḳ çoḳ nāfile ʿibādetler eylediler ve envāʿ-ı muʿāmelātlar[1201] eylediler. Çünki anlar bu vech-ile muʿāmelātlar[1202] ve bu vech-ile mücāhedeler eylediler, ravḥ-ı ḥāle vāṣıl oldılar. Lā cirem anlara küşūf ḥāṣıl oldı ve ḳalblerinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī ṭulūʿ eyledi. Lā cirem anlar envār-ı ilāhiyye içinde müstaġraḳ oldılar ve anlar dürlü dürlü ḥāle vāṣıl oldılar. Ve anlara envāʿ-ıla keşfler ḥāṣıl oldı. Anlar daḫı ol ḥāl içinde ve ol küşūf içinde müstaġraḳ olup[1203] nāfile aʿmāli ṭarḥ eyleyüp ferāyiż üzerine ṯābit oldılar. Vaʾllāhu aʿlem. Ammā anlar ki murādlar ve maḥbūblardur, anlaruñ üzerine aʿmāl ü nevāfil bāḳīdür ve gözlerinüñ nūrı aʿmāldür ve daḫı nevāfildür. İmdi bunlaruñ ḥāli etem ve ekmeldür Ḫarrāz didügi ḳavmden.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ yolından birisidür ki (79b) biz anı tavżīḥ eyleyüp beyān eyledük. Ve bir yol daḫı mürīdler yolıdur. Anlar, anlardur ki anlar[1204] evvel emrde Allāh Teʿālā ḥażretine inābet idüp rucūʿ itdiler ve medāric-i kesbe girüp envāʿ-ı riyāżāt ve eṣnāf-ı mücāhedāt itdiler; giceler uyḳusuz olup issi gönlerde oruc ṭutdılar ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭalebi ve ʿışḳı odında muḥteriḳ olup göyündiler. Lā cirem anlar cemīʿ-i meʾlūfātı ve dükeli ʿādātı terk idüp Allāh Teʿālā ḥażretine yöneldiler ve anuñ cenābına inābet itdiler. İmdi inābet budur ki Allāh Teʿālā anlara şarṭ eyledi ve **yehdī ileyhi men yünībü** didügi

[1201] muʿāmelātlar: muʿāmeletler A
[1202] muʿāmelātlar: muʿāmeletler A
[1203] olup: oldılar ve H
[1204] anlar: -A, -H

ḳavlinde hidāyetiināḥet-ile maʿẕūḳa ve memzūce ḳıldı. İmdi bu hidāyet, hidāyet-i ḫāṣṣadur. Zīrā ki bu hidāyet kendü ḥażretine hidāyetdür. Bu hidāyet, hidāyet-i ʿāmme degüldür. Zīrā ki hidāyet-i ʿāmme emre ve nehye hidāyetdür. Sālik-i muḥibbüñ ve mürīd-i ʿāşıḳuñ ṭarīḳı budur.

İmdi şöyle bilgil ki ināḥet ʿāmmenüñ hidāyetinüñ ʿaynıdur. Ol hidāyet-i ʿāmme anları hidāyet-i ḫāṣṣaya vāṣıl ḳıldı. Lā cirem anlar Allāh Teʿālā ḥażretine hidāyet buldılar mücāhedāt-ıla ve riyāżāt-ıla emre ve nehye hidāyet bulduḳlarından ṣoñra. Anlar ʿusr ṭarlığından yüsr feżāsına irişdiler ve ictihād zaḥmetinden aḥvāl rāḥatlığına irişdiler. İmdi anlaruñ ictihādları sebḳat eyledi keşflerinden. Evet, murādlaruñ ve maḥbūblaruñ keşfleri sebḳat eyledi ictihādlarından.

Seyyidü'ṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[1205] eydür: Biz taṣavvufı ḳīlden ve ḳālden almaduḳ. Belki açlıḳdan ve ṣusuzluḳdan (80a) alduḳ ve daḫı dünyāyı bi'l-külliyye terk itmekden alduḳ ve daḫı cemīʿ-i me'lūfātı ve dükeli müstaḥsenātı terk itmekden alduḳ ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿışḳı odında muḥteriḳ olup göyünmekden alduḳ.

Muḥammed Bin Ḫafīf[1206] eydür: İrādet oldur kim göñül mā-sivā-yı ḥażreti terk idüp Allāh Teʿālā ḥażretini murād idüp aña müteveccih ola. Belki ḥaḳīḳat-i irādet, cidd ü cehd dāyim olup rāḥatlığı terk itmekdür.

Ve baʿżılar eydürler: İrādet terk-i ʿādetdür. İmdi ḫalḳuñ ʿādeti ġālibā ġaflet vaṭanlarına vāḳiʿ olmaḳdur ve daḫı şehevāt-ı nefsāniyyeye maşġūl olmaḳdur. İmdi mürīd

[1205] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh A, +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1206] Ḫafīf: Ḥanīfe A, +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

bu ṣıfātlardan[1207] münseliḫ olup çıḳmışdur. Müridüñ bu ṣıfātlarından[1208] çıḳması anuñ irādetinüñ ṣıdḳına delālet eyler[1209].

Tācu'l-ʿārifīn ve efḍalü's-sālikīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn, **Menāzilü's-Sāyirīn İlā'llāh** adlu[1210] kitābında eydür: Meşāyıḫ irādetüñ maʿnāsında dürlü dürlü aḳvāl söylediler. Her birisi maḳāmına münāsib söyledi. Evet, ekṣeri, irādetüñ emārātından ve mūcibātından ve muḳteżayātından ḫaber virdi; irādetüñ ḥaḳīḳatinden ve māhiyyetinden ḫaber virmedi. İmdi şöyle bilgil ki ḥaḳīḳat-i irādet Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfāt-ı ḳadīmesindendür ve daḫı ṣıfāt-ı ezeliyye ve ebediyyesindendür ki ol, kendü ẕātıyla ḳāyimdür. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā vaḳtī ki rūḥı ḫalḳ eyledi, kendü ṣıfātı anda münʿakis olup ẓāhir olmaġa anı ḳābil eyledi ve vaḳtī ki nefsi ḫalḳ eyledi, anı ḳābil ḳıldı rūḥuñ ṣıfātı anda münʿakis (80b) olup ẓāhir olmaġa. İmdi kimüñ ki nefsi rūḥı üzerine ġālib olsa anuñ irādeti dünyāya olur. Ve kimüñ ki nefsi üzerine rūḥı ġālib olsa anuñ irādeti āḫirete olur. Ammā irādet-i ḥaḳīḳiyye ki ol, dünyādan ve āḫiretden münezzeh ola belki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini ṭaleb eylemek ola. Ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālinüñ nūrından bir nūrdur ki Ḥaḳ Teʿālā ol nūr-ıla ḳullarınuñ ḫavāṣṣınuñ ervāḥına tecellī eyler. Lā cirem ol nūruñ āṣārı rūḥdan ḳalbe yitişür. Ol vaḳt ḳalbde aḫlāḳ-ı kerīme ve aḥvāl-i seniyye ẓāhir olur. Andan ṣoñra ḳalbden ol nūruñ āṣārı nefse vāṣıl olur. Lā cirem nefsüñ ṣıfāt-ı żemīmesi ṣıfāt-ı ḥamīdeye mütebeddil olur. Ve andan ṣoñra ol nūruñ āṣārı nefsden bedene yitişür. Lā cirem bedenden ṭāʿāt ve ʿibādāt ẓāhir olur. Ṭāʿāt ve ʿibādāt envārıyla ṣıfāt ve aḫlāḳ

[1207] ṣıfātlardan: ṣıfatlardan A, K, H
[1208] ṣıfātlarından: ṣıfatlardan H
[1209] eyler: ider H
[1210] adlu: -A, -K, -H

münevver olur ve aḥvāl ṣāfī olup mevāhib-i ilāhiyye ziyāde olur. Pes ol vaḳt mürīd Ḥaḳḳ'uñ ve ḫalḳuñ murādı olur.

Ebū ʿOs̱mān[1211] eydür: Mürīd oldur kim ol, ḳalbinden[1212] mā-sivā-yı ḥażreti çıḳara. Belki derecāt-ı ʿaliyyeye ve maḳāmāt-ı şerīfeye iʿtibār[1213] itmeye ve daḫı cennet niʿmetlerine muḳayyed olmayup Allāh Teʿālā ḥażretini murād idine ve dāyim anuñ ḳurbın isteyüp dāyim aña ʿāşıḳ ola ve anuñ cemāli müşāhedesine dāyim müştāḳ ola.

Ve[1214] Ebū ʿOs̱mān eydür[1215]: Mürīdlerüñ ḳalblerinüñ ʿuḳūbeti oldur kim anlar muʿāmelātdan ve ʿibādātdan ve maḳāmātdan maḥcūb olalar. Ve bunlaruñ eżdādına (81a) rucūʿ ideler. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālik.

İmdi şöyle bilgil ki bu iki yol ṣūfīlerüñ cemīʿ-i aḥvālini cemʿ eyler. Ve bu iki yoldan ġayrı iki yol daḫı vardur ki ol iki yol taṣavvuf-ıla bulunmaz ve ol ẕikr itdügümüz yollardan aşaġadur. Ol iki yoluñ birisi macẕūb-ı ebterdür ki ol, keşfden ṣoñra ictihāda redd olunmayup durur. Birisi daḫı müctehid-i müteʿabbiddür ki ol, ictihāddan ṣoñra keşfe vāṣıl olmayup durur.

İmdi şöyle bilgil ki ʿārif ṣūfīler küşūfa ve maḳāmāt-ı ʿaliyyeye ve menāzil-i seniyyeye vāṣıl olduḳları Rasūl ḥażretine[1216] aḳvālde ve efʿālde ve aḥvālde mütābaʿatları berekātındadur. İmdi bir kişi bir ġaraża vāṣıl oldum, dise ve yāḫūd murāda ve maḳṣūda yitişdüm, dise Rasūl ḥażretine mütābaʿat itmek ṭarīḳından ġayrı ṭarīḳ-ıla ol, maḥẕūldür ve

[1211] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1212] ḳalbinden: ḳalbden H
[1213] iʿtibār: iltifāṭ H
[1214] ve: yine H
[1215] Ve Ebū ʿOs̱mān eydür: Zīrā ki A
[1216] ḥażretine: ʿaleyhiʾs-selāma H

daḫı ol, maġrūr ve maġbūndur. Niteki Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz[1217] eydür: Her bāṭın ki ẓāhire muḫālif olsa ol, bāṭıldur.

Ve Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī ḳaddesaʾllāhu sırrahu'l-ʿazīz eydür: Bizüm ʿilmümüz ḥadīṯ-i Rasūl-ile müşebbekdür. Pes her kim ki nefsi üzerine sünneti muḥkem eylese, ḳavlde ve fiʿlde sünnet üzerine olsa ol kimse her ne ki söylerse ḥikmet söyler ve kimüñ ki nefsi üzerine hevā ġālib olsa ol kişi her ne ki söylerse bidʿat söyler.

Ve Şeyḫ Ebū Yezīd el-Besṭāmī[1218] ḳaddesaʾllāhu sırrahū[1219] zamānında bir kişi varıdı. Vilāyet-ile ve kerāmet-ile ve zühd-ile ve ʿibādet-ile ve riyāżet-ile meşhūr-ıdı. Şeyḫ Ebū Yezīd, aṣḥābına eyitdi: Gelüñ ol kişiye varalum, anı ziyāret eyleyelüm, (81b) didi. Şeyhuñ aṣḥābı şeyḫ-ıla ol kişiʾi ziyāret itmege gitdiler, ḳaṭʿ-ı mesāfet idüp ol kişi ṭurduġı şehre vardılar. Şeyḫ Ebū Yezīd bir yirde ṭurdı[1220] ki ol kişi evinden çıḳa tā ki ol kişiʾi şeyḫ[1221] ziyāret eyleye. Nāgāh ol kişi evinden çıḳdı mescide gitmege. Yolda ḳıbleye ḳarşu tükürdi. Şeyḫ Ebū Yezīd eyitdi: İy ḥayf, bizüm seferümüz żāyiʿ oldı didi, aṣḥābına eyitdi: Gelüñ yine[1222] vaṭanumuza gidelüm. Zīrā ki bu kişi Rasūl ḥażretinüñ[1223] sünnetlerinden birisini terk eyledi[1224]. Bu kişi Rasūl'üñ sünneti üzerine emīn degüldür; maḳāmāt-ı evliyā ve maḳāmāt-ı aṣdiḳā üzerine nice emīn ola, didi. Daḫı ol kişiye selām virmedi, döndi, evine gitdi.

[1217] +raḫmetuʾllāh H
[1218] Yezīd el-Besṭāmī: Yezīd-i Besṭāmī A, H
[1219] ḳaddesaʾllāhu sırrahū: -K, raḥimehuʾllāh A, raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[1220] ṭutdı: muntaẓır oldı A, K, H
[1221] şeyḫ: -H
[1222] yine: gine A
[1223] ḥażretinüñ: ʿaleyhiʾs-selām H
[1224] eyledi: -A

Ve Şeyḫ Ebū Yezīd'üñ ḫizmetkārına eyitdiler: Şeyḫ Ebū Yezīd vefāt iderken andan[1225] ne gördüñ? Ol eyitdi: Vaḳtī ki şeyhuñ dili ṭutuldı ve mübārek alnı derledi, vaḳt oldı ki dünyādan intiḳāl eyleye, baña işāret eyledi ābdest aldur diyü. Ben daḫı aña ābdest aldurdum. Mübārek saḳalını ḫılāllamaġa unutmışam[1226]. Lā cirem şeyḫ benüm elüme yapışup benüm elüm barmaḳlarını mübārek saḳalına ṣoḳup ḫılālladı.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki kāmil ʿārifler ve ṣādıḳ ʿāşıḳlar öliyorurken[1227] daḫı Rasūl ḥażretinüñ[1228] sünnetini ve anuñ edebini terk itmezler. Pes şol kimse ki ḥāl ve vilāyet daʿvā eyler ḥāl budur ki ol, Rasūl'üñ sünnetinden birisini terk eyler ol kezzābdur. Niteki Sehl b. ʿAbdillāh eydür: Her vecd ki aña kitāb ve yāḫūd sünnet şehādet itmese ol (82a) bāṭıldur.

Mütemmim-i ʿurve-i şerīʿat ve muẓhir-i aʿlām-ı ṭarīḳat ve nāṣıb-ı aḥkām-ı ḥaḳīḳat, ṣāḥib-temkīn-i serīr-i nuṣret-i Ḫuẕāyī ve mālik-i tāc-ı salṭanat-ı pīşvāyī ve rehnümāyī eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: İşde ṣūfīlerüñ ḥāli budur ve daḫı anlaruñ ṭarīḳları budur ki anı beyān eyledüm. İmdi her kimse ki ḥāl daʿvāsın eylese bu vechlerden ġayrı vech-ile ol kimse müddaʿī-i meftūndur ve daḫı ol kezzabdur ve maḥrūmdur ve maġrūrdur. **İlāhenā nesʾelü minke en tecʿalenā mineʾl-ʿārifīneʾl-kāmilīne ve lā tecʿalnā mineʾl-meftūnīneʾl-maġrūrīneʾl-kāẕibīne bi-luṭfike ve faẓlike yā ekrameʾl-ekramīne ve erḥameʾr-rāḥimīne ve ṣalli ʿalā-ḥabībike ve rasūlike ḫātemiʾn-nebiyyīne ve imāmiʾl-ʿāṣıḳīne ve ʿalā-ālihī ve aṣḥābihiʾl-ġurriʾl-muḥaccelīne. Vaʾllāhu aʿlem**[1229]**.**

[1225] andan: -A
[1226] unutmışam: unutmışın A, K
[1227] öliyorurken: öliyorken A, ölürken H
[1228] ḥażretinüñ: ʿaleyhiʾs-selāmuñ H
[1229] Vaʾllāhu aʿlem: -K, el-ḥamdü liʾllāhi rabbiʾl-ʿālemīn A, H

El-Bābu'l-ḫāmis: Fī-māhiyyeti't-taṣavvuf

Yaʿnī, bişinci bāb, taṣavvufuñ māhiyyeti ve ḥaḳīḳati beyānındadur.

ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Li-külli şey'in miftāḥun ve miftāḥu'l-cenneti ḥubbu'l-mesākīni ve'l-fuḳarā'u'ş-ṣubberu hüm cülesā'u'llāhi yevme'l-ḳıyāmeti.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Her nesnenüñ bir miftāḥı vardur. Cennetüñ daḫı miftāḥı miskīnleri sevmekdür. Ve daḫı ṣābir faḳīrler ḳıyāmet güninde maḳʿad-i ṣıdḳda ve ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde muḳīm olalar ebedü'l-ābād.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki faḳīrlıḳ ṣūfīlıġuñ māhiyyetinde dāḫildür. Ve ṣūfīlıġuñ bünyādı faḳīrlıḳdur. (82b) Ve daḫı ṣūfīlıġuñ ḳıyāmı faḳr-ıladur. Niteki Ruveym[1230] eydür: Taṣavvuf üç nesne üzerine bünyād olupdur: Birisi faḳr u iftiḳārdur ve birisi beẕl ü īṣārdur ve birisi taʿarrużı ve iḫtiyārı terk itmekdür.

Ve Maʿrūf-ı Kerḫī[1231] eydür: Taṣavvuf ḥaḳāyıḳı aḫẕ idüp ḫalāyıḳdan ṭamaʿını kesmekdür. İmdi kimde ki faḳīrlıḳ olmaya ol kimsede taṣavvuf olmaz. Ve Şeyḫ Şiblī'ye[1232] faḳīrlıḳ nedür, didiler[1233]. Ol[1234] eyitdi: Ḥaḳ'dan ġayrı hīç nesne-yile ġanīlenmeyesin. Ve Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan en-Nūrī[1235] eydür: Faḳīrlıġuñ ṣıfatı oldur kim kişinüñ nesnesi olmayıcaḳ ṣabr eyleye ve nesne eline girincek beẕl eyleye.

Efḍalü'l-müreʾaḫḫirīn ve ḳıdvetü'l-müteʾeddibīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **Menārātü's-Sā'irīn İlā'llāh** kitābında eydür: Faḳr üç dürlüdür. Birisi ʿavām faḳrıdur ki ol,

[1230] +ḳuddise surrhū H
[1231] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1232] Şiblī'ye: Şiblī ḳuddise sırruhū'ya H
[1233] didiler: -K
[1234] ol: -A, -H
[1235] Ebū'l-Ḥasan en-Nūrī: Ḥasan-ı Nūrī ḳuddise sırruhū H

kişinüñ mālı olmamaḳdur anasından ṭoġduġı gün[1236] gibi. Ve birisi daḫı ḫavāṣ faḳrıdur ki ol, kişi kendü ṣıfātından fānī olmaḳdur ʿālem-i ervāḥda fānī olduġunlayın. Ve birisi daḫı eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ faḳrıdur ki ol, kişi kendü vücūdından fānī olmaḳdur. İmdi bu faḳr ol faḳrdur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñla tefāḫur eyleyüp eyitdi[1237]: **el-Faḳru faḫrī.** Ve daḫı bu faḳr fuḳarāʾ-i ṣubberüñ[1238] faḳrıdur ki anlar, vücūdlarından fānī olup ḳıyāmet güninde cülesāʾu'llāh olsalar gerekdür. Ve daḫı bu faḳr ol faḳrdur ki Şeyḫ Muẓaffer aña işāret eyleyüp[1239] eyitdi: Faḳīr oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretine muḥtāc olmaya. Zīrā ki vücūdından faḳīr olan, Rabbisiyle ġanīdür. İmdi bir nesne-yile (83a) ġanī olan, ol nesneye muḥtāc olmaz. Bu maḳām, maḳām-ı Muḥammedīdür ki Ḥaḳ Teʿālā aña eyitdi: **Ve vecedeke ʿā'ilen fe aġnā.**[1240] Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām kendü vücūdından faḳīr olup fānī olmış-ıdı ve Rabbisiyle ġanī olup dururdı; Rabbisinden ġanī degüldi. Bunuñ miṣāli ay-ıla gündür. Zīrā ki ay, günüñ nūrına muḥtācdur ve anuñ nūrıyla ġanīdür; anuñ nūrından ġanī degüldür.

Evet, Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫ Muẓaffer'üñ, faḳīr, Allāh Teʿālā ḥażretine muḥtāc olmaya didüginden murādı oldur kim, faḳīr oldur kim ol, ʿubūdiyyet vaẓīfelerine meşġūl ola ve cemīʿ evḳātini Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādeti içinde ṣarf eyleye ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine tevekkül-i tāmmı ola ve Allāh Teʿālā ḥażretine iʿtimādı tamām[1241] ola, hīç ḥācetini Allāh Teʿālā ḥażretine ʿarż itmege muḥtāc olmaya şunı bildüginden ötürü kim Allāh Teʿālā anuñ ḥālini bilür ve anuñ ḥālini[1242] görür. Lā cirem ol, Allāh Teʿālā ḥażretine ḥācetini ʿarż itmegi ve anuñ ḥażretinden nesne dilemegi kendüyi

[1236] gün: -A, -H
[1237] eyitdi: -H
[1238] ṣubberüñ: ṣabruñ K
[1239] eyleyüp: idüp H
[1240] Duhâ 8/93.
[1241] iʿtimādı tamām: iʿtimād-ı tāmmı A, iʿtimādı tām H
[1242] anuñ ḥālini: -A

Allāh Teʿālā ḥażretinden ıraḳ eylemege sebeb görür. Bunuñ-içün Allāh Teʿālā ḥażretine ḥācetini ʿarż eylemez. Vaʾllāhu aʿlem

Ve baʿżılar eydürler: Faḳīr-i ṣādıḳ oldur kim ol, ġanīlerden iḫtirāz eyleye anlaruñ ġanīlığından kendüye daḫı nesne yitişüp faḳīrlığı ifsād eyleye diyü ḫavf eyleyüp. Niteki ġanīler iḫtirāz iderler fuḳrādan anlara nesne beẕl eyleyevüz[1243] diyü ḫavf eyleyüp[1244]. Ve Ebū Bekr el-Mıṣrī[1245] eydür: Faḳīr oldur kim hīç nesneye mālik olmaya ve daḫı kendü hīç nesnenüñ milkine girmeye.

(83b) Ve iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki meşāyıḫuñ aḳvāli faḳruñ ve taṣavvufuñ maʿnāsında dürlü dürlüdür. Zīrā ki nice nesneler vardur ki taṣavvufuñ maʿnāsında ẕikr iderler ki bi-ʿaynihī ol nesneleri[1246] faḳr[1247] maʿnāsında daḫı ẕikr iderler. Ve iy nice nesneleri faḳr maʿnāsında ẕikr iderler[1248] ki bi-ʿaynihī ol nesneleri taṣavvuf maʿnāsında daḫı ẕikr iderler. İmdi bunuñ-içün faḳr-ıla taṣavvuf arasında iştibāh oldı. Pes bir nesne ẕikr eylemek gerek ki ol nesne-yile taṣavvuf-ıla faḳr arasında farḳ ẓāhir ola.

Kāşifü'l-estār ʿan vechi'l-esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şöyle bilgil ki taṣavvuf faḳruñ ġayrıdur. Ve daḫı taṣavvuf zühdüñ ġayrıdur. Ve zühd daḫı faḳruñ ġayrıdur. Zīrā ki taṣavvuf faḳr maʿnālarını ve daḫı zühd maʿnālarını cāmiʿdür. Ve daḫı taṣavvufda ziyāde maʿnālar vardur ki ol maʿnālar faḳrda ve zühdde bulunmaz. Ve kişi ol ziyāde maʿnāları taḥṣīl itmeyince ṣūfī olmaz egerçi ki zāhid olup faḳīr olsa[1249] daḫı.

[1243] eyleyevüz: eyleyüp A, H
[1244] eyleyüp: iderler A
[1245] Bekr el-Mıṣrī: Bekr-i Mıṣrī A, +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1246] nesneleri: kimesneleri H
[1247] faḳr: faḳīr A
[1248] ve iy nice…iderler: -H
[1249] olsa: olursa A, K, olur ise H

Niteki Ebū Ḥafṣ-ı Kebīr[1250] eydür: Taṣavvufuñ küllisi ādābdur. Pes her vaḳtüñ ve her ḥālüñ ve her maḳāmuñ edebleri vardur. İmdi kim ki ol edeblere mülāzım olsa ol, ʿārifler maḳāmātına[1251] yitişür. Ve kim ki ol edebleri terk eylese ol kimse ʿārifler maḳāmātından[1252] maḥrūmdur. Kendüyi maḳbūl taṣavvur eyler, evet, ol merdūddur. Zīrā ki ẓāhir ādābı gökcek olmaḳ bāṭın ādābı gökcek olmaġuñ ʿalāmetidür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām ol bir ʿArabī[1253] gördi ki namāz ḳılurken saḳalın[1254] oynar. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: (84a) Eger bu ʿArabuñ göñlinde ḫuşūʿ varmışsa[1255] cevāriḥinde daḫı ḫuşūʿ[1256] olaydı.

Ve Ebū Aḥmed el-Cerīrī'ye[1257] eyitdiler: Taṣavvuf nedür? Ol eyitdi: Taṣavvuf ḫulḳ-ı denīden çıḳup ḫulḳ-ı ʿālīye girmekdür. Yaʿnī nefsüñ cemīʿ-i ṣıfāt-ı ẕemīmesini ṣıfāt-ı ḥamīdeye tebdīl eyleyüp[1258] aḫlāḳu'llāh-ıla müteḫallıḳ olmaḳdur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, bunı bildüñ-ise ki taṣavvuf aḫlāḳ-ı ẕemīme'i aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl eyleyüp edebler taḥṣīl eylemek-imiş ve daḫı ol, faḳr-ıla ve zühd-ile muttaṣıf olmaġ-ımış, pes maʿlūm oldı ki taṣavvuf zühdden ve faḳrdan aʿlā-yımış; faḳr u zühd taṣavvufdan aşaġa-yımış. Niteki baʿżılar eydürler: Faḳruñ nihāyeti taṣavvufuñ evvelidür. Ammā ehl-i Şām taṣavvuf-ıla faḳr arasında farḳ itmediler. Zīrā ki anlar eyitdiler: Ḥaḳ Teʿālā buyurdı ki: **Li'l-fuḳarā'i'lleẕīne uḥṣırū fī-sebīli'llāhi lā yesteṭīʿūne ḍarben fī'l-arżi yaḥsebühümü'l-cāhilü aġniyā'e mine't-teʿaffüf.**[1259] Yaʿnī[1260] iy mü'minler, ṣadaḳalaruñuzı şol faḳīrlere virmege ḳaṣd eyleñ ki anları ġazā ve sāyir ʿibādāt, beyʿden ve

[1250] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1251] maḳāmātına: maḳāmına H
[1252] maḳāmātından: maḳāmından A, H
[1253] ʿArabī: ʿArab A
[1254] saḳalın: ṣaḳalı ile H
[1255] varmışsa: olaydı H
[1256] ḫuşūʿ: -H
[1257] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1258] +daḫı A, H
[1259] el-Bakara 2/273.
[1260] Yaʿnī: Maʿnī budur va'llāhu aʿlem Ḥaḳ Teʿālā eydür K

şirādan ve sāyir iktisābdan menʿ eyledi. Ve anlar nefslerini ġazā üzerine ve sāyir ʿibādāt üzerine ḥabs eylediler ve ḳalblerini Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ maʿrifeti üzerine ḥabs eylediler ve rūḥlarını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbeti ve ʿışḳı üzerine ḥabs eylediler ve sırlarını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ müşāhedesinde ḥabs eylediler. Anlar ġazāya ve sāyir ʿibādāta maşġūl olduḳları-çün[1261] ve daḫı anlar ḳalblerini Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ (84b) maʿrifetinde ḥabs eyledükleri-çün[1262] ve rūḥlarını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetinde ve ʿışḳında ḥabs eyledükleri-çün[1263] ve sırlarını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ müşāhedesinde ḥabs eyledükleri-çün anlar[1264] yirde kesb itmek-içün[1265] yürüyüp gitmege[1266] güçleri yitmez. **Fe lā lehüm fī'ş-şarḳi meẕhebün ve lā fī'l-ġarbi mażrabün ve lā minhü ilā-ġayrihī mehrabün.** Belki anlar maʿaʾllāh biʾllāh vāḳıflardur.[1267] Anlardan sükūn ve ḥarekāt sāḳıṭ oldı. Zīrā ki anlar ceẕebāt-ı ilāhiyye kemendleriyle kendülerden mecẕūblardur. Ġayret ḳıbābı anlaruñ üzerine urulmışdur. Niteki buyurdı: **Evliyāʾī taḥte ḳıbābī lā yaʿrifühüm ġayrī**[1268]**.** Ve anlaruñ ḥālini bilmeyen cāhiller anları ġanīler ṣanurlar anlar suʾālden ṣaḳınup suʾāl itmedükleri-çün. İmdi bu ṣıfat ki Allāh Teʿālā[1269] buyurdı, ol, ṣūfīlerüñ ṣıfatıdur ki Ḥaḳ Teʿālā anlara fuḳarā diyüp buyurdı ki: **Li'l-fuḳarāʾi'lleẕīne uḥṣırū fī-sebīliʾllāhi.**

Ammā mürşidü'ş-sālikīn ve imāmu'ş-sāyirīn ve delīlü'ṭ-ṭāyirīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ben bir maʿnī beyān eyleyeyin[1270] ki ol maʿnīden taṣavvuf-ıla faḳruñ arasında farḳ ẓāhir ola. İmdi ol maʿnī didügüm oldur kim faḳīr faḳrına yapışmışdur, faḳruñ

[1261] olduḳları-çün: oldılar K
[1262] eyledükleri-çün: eylediler K
[1263] eyledükleri-çün: eylediler K
[1264] anlar: -A
[1265] kesb itmek-içün: -K
[1266] gitmege: kesb itmege K
[1267] belki…vāḳıflardur: -K
[1268] niteki…ġayrī: -K
[1269] Allāh Teʿālā: -A, -K
[1270] eyleyeyin: idevüz H

faż̄iletini taṣavvur eyleyüp ġanī̇lıḳ[1271] üzerine anı iḫtiyār itmişdür ve daḫı ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden faḳruñ ṣevābın umar. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Benüm ümmetümüñ faḳīrleri ġanī̇lerinden yarım gün öñ[1272] cennete gireler. Yaʿnī̇ bişyüz yıl öñ[1273] cennete gireler. Faḳīr daḫı bunuñ gibi ʿivażlar Allāh Teʿālā ḥażretinden umar. (85a) Ve her bār ki faḳīr, bāḳī̇ ʿivażlar mülāḥaẓa eylese fānī̇den iʿrāż idüp faḳrına muḥkem yapışur, dünyānuñ sehel nesnesine rāżī̇ olup ġanī̇lıḳdan ḳorḳar ve daḫı faḳrı gidüp Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿivaż daḫı fānī̇ ola diyü ḳorḳar.

İmdi şöyle bilgil ki ʿivaż ummaḳ ve ʿibādetine naẓar eylemek ve dünyāyı ʿivaż umup terk eylemek ṣūfī̇ler ṭarī̇ḳında ʿayn-ı iʿtilāldür. Zī̇rā ki ṣūfī̇ler cemī̇ʿ-i[1274] eşyāyı Allāh Teʿālā rıżāsı-çün terk itdiler; aʿvāż-ı mevʿūde-yiçün terk itmediler. Ve daḫı faḳīrler dünyāyı terk idüp faḳīrlıḳlarıyla ġanī̇metlenduḳları kendülerüñ iḫtiyārlarıyla ve irādetleriyledür. İmdi iḫtiyār ve irādet[1275] ṣūfī̇nüñ ḥālinde ʿilletdür. Zī̇rā ki ṣūfī̇ cemī̇ʿ-i nesnede Allāh Teʿālā ḥażretinüñ irādetiyle ḳāyimdür; nefsinüñ irādetiyle degül. Lā cirem ṣūfī̇ faḳr ṣūretinde ve ġanī̇lıḳ ṣūretinde aṣlā faż̄ilet görmez. Belki faż̄ilet şunda görür ki Ḥaḳ Teʿālā aña virür gerekse ol, ġınā[1276] olsun ve gerekse faḳr[1277] olsun ol nesneʾi ġanī̇met görür şol sebebden ki Ḥaḳ Teʿālā anı aña virdi ve ol ḥāle girmege aña destūr virdi. Ḥaḳ Teʿālā aña ġanī̇lıḳ virse faḳra mübāyin, anı ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden iẕn ve faż̄ilet görür. Faż̄ileti ol vaḳtde ġanī̇lıḳda görür şunuñ-içün ki Ḥaḳ Teʿālā ol vaḳtde ġanī̇lıġı aña iḫtiyār eyledi. Evet, şöyle

[1271] ġanī̇lıḳ: ġınāsı K
[1272] öñ: evvel H
[1273] öñ: evvel H
[1274] cemī̇ʿ-i: -H
[1275] irādet: irādāt H
[1276] ġınā: ġanī̇ A, K, H
[1277] faḳr: faḳīr A, H

bilgil ki ġanīlıġa girmek revā degüldür illā ṣādıḳlara revādur ki anlar ġanīlıġa iʿtibār itmeyeler. Belki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ iẕnine ve iḫtiyārına naẓar ideler.

İmdi şöyle bilgil ki (85b) bu maḥal mezelle-i aḳdāmdur ve daḫı müddaʿīlerüñ daʿvālarınuñ ḳapusıdur. İmdi bunuñ-ıla, taṣavvuf-ıla faḳr arasında farḳ ẓāhir oldı. Daḫı maʿlūm oldı ki faḳr taṣavvufuñ esāsıdur. Ve[1278] taṣavvufuñ ḳıvāmı faḳr-ıladur şu maʿnīye ki taṣavvuf mertebelerine irişmege ṭarīḳ ve sebeb faḳrdur; şu maʿnīye degül ki taṣavvufuñ vücūdından faḳruñ vücūdı lāzım gele.

Ve Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī ḳaddesa'llāhu sırrahū eydür: Taṣavvuf oldur kim, Ḥaḳ Teʿālā seni senden öldüre daḫı kendü-yile seni dirgüre. Yaʿnī, senüñ efʿālüñi ve senüñ ṣıfātuñı ve senüñ ẕātuñı fānī ḳılup kendünüñ efʿāliyle ve kendünüñ ṣıfātıyla ve kendünüñ ẕātıyla seni[1279] bāḳī ḳıla. Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī[1280] eydür: Ṣūfī oldur kim mā-sivā-yı Ḥaḳḳ'ı ṭaleb itmeye; vaḳtī ki anuñ dünyāsı fevt olsa melūl olmaya.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, ṣūfīler çünki Allāh Teʿālā ḥażretini cemīʿ-i nesne üzerine iḫtiyār itdilerse Allāh Teʿālā daḫı anları cemīʿ nesne üzerine iḫtiyār[1281] eyledi. Ṣūfīler çünki Allāh Teʿālā ḥażretini cemīʿ-i nesne üzerine iḫtiyār eyledilerse anuñ ʿilmini daḫı kendülerüñ ʿilmleri üzerine iḫtiyār itdiler ve anuñ irādetini kendülerüñ irādetleri üzerine iḫtiyār itdiler. ʿĀriflerden birisine eyitdiler: Biz kimüñ-ile ṣoḥbet idelüm ṭavāyif-i İslām arasından? Ol eyitdi: Ṣūfīler-ile yoldaş oluñ. Zīrā ki anlar ḳabīḥ nesne'i maʿẕūr ṭutarlar ve anlar büyük ʿamellere iʿtibār itmezler ve kendülerüñ çoḳ çoḳ ʿamelleriyle sizüñ üzerüñüze kendüleri ululamazlar ve sizden (86a) daḫı çoḳ çoḳ ʿameller görseler hem-çünān aña iʿtibār itmezler[1282].

[1278] taṣavvufuñ esāsıdur ve: -A
[1279] seni: -K
[1280] Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī: Ẕū'n-Nūn-ı Mıṣrī A, +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1281] itdilerse…iḫtiyār: -H
[1282] kendülerüñ çoḳ…itmezler: -K

Lā cirem sizüñ nefsüñüze ol ʿameller-ile ʿucb gelmez. İmdi bu bir ʿilmdür ki bu ʿilm, faḳīrde ve daḫı zāhidde bulunmaz. Zīrā ki zāhid dünyāyı terk itmegi efḍal görür ve dünyā ḳabūl itmegi ḳabīḥ görür. Faḳīr daḫı zāhid gibi dünyā ḳabūl itmegi ḳabīḥ görür ve anı terk itmegi efḍal görür. Bunlaruñ ḳabları ṭardur. Ve bunlaruñ ʿilmleri kendülere ḫoş gelür.

ʿÖmer Bin ʿOṣmān el-Mekkī[1283] eydür: Taṣavvuf oldur kim her vaḳtde kişi evlā neyise anı işleye. Ve baʿżılar eydürler: Taṣavvufuñ evveli ʿilmdür ve evsaṭı ʿameldür ve āḫiri mevhibedür. Ve baʿżılar eydürler: Taṣavvuf ẕikrdür ictimāʿ-ıla ve vecddür istimāʿ-ıla ve ʿameldür ittibāʿ-ı Rasūl-ile. Ve baʿżılar eydürler: Taṣavvuf terk-i taṣarrufdur ve daḫı terk-i tekellüfdür ve daḫı rūḥı beẕl eylemekdür. Ve Sehl Bin ʿAbdullāh[1284] eydür: Ṣūfī oldur kim anuñ gönli küdürātdan ṣāfī ola ve daḫı anuñ ẓāhiri ve bāṭını fikr-ile ṭolı ola ve cemīʿ-i kāyinātdan münḳaṭıʿ olup Allāh Teʿālā ḥażretine[1285] müteveccih ola. Ve anuñ ḳatında altun-ıla çörçöp berāber ola. Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī[1286] eydür: Baʿż-ı sevāḥil-i Şām'da bir ḫatun gördüm. Aña ben eyitdüm: Nereden gelürsin? Ol eyitdi: Bir ḳavm ḳatından gelürem[1287] ki **tetecāfā cünūbühüm ʿani'l-meżāciʿi.**[1288] Yaʿnī, bir ḳavm ḳatından gelürem[1289] ki anlar yataḳlarından ḳalḳup Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet iderler. Ben eyitdüm: Ya nereye gidersin? Ol eyitdi: Bir ḳavm ḳatına giderem[1290] ki **lā tülhīhim** (86b) **ticāretün ve lā beyʿun ʿan-ẕikri'llāh.**[1291] Yaʿnī bir ḳavm ḳatına giderem[1292] ki anları Allāh Teʿālā ḥażretinüñ

[1283] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1284] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1285] Teʿālā ḥażretine: Teʿālā'ya H
[1286] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1287] gelürem: gelürin A, K
[1288] es-Secde 32/16.
[1289] gelürem: gelürin A, K
[1290] gelürem: gelürin A, K
[1291] en-Nûr 24/37.
[1292] gelürem: gelürin A, K

ẕikrinden ve anuñ ʿibādetinden beyʿ u şirā ve ticāret menʿ eylemez. Ben eyitdüm: Anları baña vaṣf eyleyüvir. Ol eyitdi: **el-ʿArabiyye**[1293]**:**

Ḳavmün hümümühüm[1294] **bi'llāhiḳad ʿaliḳat**

Fe mā lehüm himemün tesmū ilā-eḥad

Fe maṭlabü'l-ḳavmi mevlāhüm ve seyyidühüm

Yā ḥüsne maṭlabihim li'l-Vāḥidi'ṣ-Ṣamed

Mā in tünāziʿuhüm[1295] **dünyā ve lā şeref**

Mine'l-maṭāʿimi ve'l-leẕẕāti ve'l-veled

Ve lā li'l-lübsi s̲iyābin fāyiḳin āniḳin

Ve lā li-ravḥi sürūrin ḥalle fī̈-beled

İllā müsāraʿatün fī̈-is̲ri menziletin

Ḳad ḳārabe'l-ḫatvü fī̈hā bāʿide'l-ebed

[1293] Ol eyitdi el-ʿArabiyye -K; el-ʿArabiyye: şiʿr A, -H
[1294] hümümühüm: hemmühum K
[1295] tünāziʿuhüm: yünāziʿuhüm K

Fe hüm rahāyizü ġudrānin ve evdiyetin

Ve fī’ş-şevāmiḫi telḳāhüm meʿa’l-ʿaded

Tercemetühū[1296] **bi’l-Fārisiyye:**

Ḳavmī ki himmet-i şān heme peyveste der-Allāh pes

Nābūde-şān dīger heme nābūde ender bend-i kes

Cümle şode cūyān-ı ū Mevlā-yı seyyid-rā zi-cān

İy bes ḫūşā maṭlūb-ı şān bāşed yegī feryād-res

Dünyā vü cāh dil-firīb nākerde bā-īşān ʿitāb

Ez-maṭʿam u leẕẕāt-rāberkende dendān heves

Ne ber-libās mufteḫir üftāde-şān hergiz naẓar

Bā-ʿīş-i ḫod ḫoş būde endāz şehr-i ḥırş bū’l-heves

Lākin heme dā’im revān ve ender bī-menzil devān

[1296] tercemetühū: tercemetühā K

Ān menzilī kezreh revān ḫālī nebūde yek nefes[1297]

Tercemetühū bi't-Türkiyye[1298]**:**

(87a)

Olar bir ḳavmdür ḳaṣdları Subḥān

Kim andan özge yoḳ anlara sulṭān

O ḳavmüñ maṭlabı Mevlā-yı aʿẓam

Ne aḥsen maṭlab olur ol ulu ḫān[1299]

Olara yol bulımaz ḥubb-i dünyā

Maṭāʿim leẕẕeti hem ḥubb-i ġılmān

Daḫı ḥubb-i libās u ḥubb-i ʿizzet

Daḫı şöhret şeref fī killi buldān

Velī işleridür seyrun ilā'llāh

Daḫı ḫulḳlarıdur aḫlāḳ-ı Yezdān

[1297] tercemetuḫu bi'l-Fārisiyye…nefes: -H
[1298] tercemetühū bi't-Türkiyye: -K
[1299] ḫān: cān H

Olaruñ meskenidür kehf ü vādī̄

Daḫı ṭaġlarda olar[1300] cümle ḥayrān

Olaruñ cismi yirde gerçi sākin

Velī̄ ḳalbleri ider ʿarşda seyrān

Muḥīṭ-i vaḥdet içre ġarḳ olurlar

Velī̄ vaṣl-ı ḥabī̄be cümle ʿaṭşān

Ṣurāḥ-ı ʿışḳı ṭolu[1301] içdi anlar

Anuñ-çün seyr iderler şöyle sekrān

Kemālātına Ḥaḳḳ'uñ maẓhar anlar

Anuñ-çün oldı anlar Ḥaḳḳ'a burhān

Olar evtādıdur işbu cihānuñ

Olaruñla ṭurur bu cümle ekvān

[1300] olar: olurlar K, H
[1301] ṭolu: ṭolısın H

Olardan Şems'i ayırma ilāhī

Daḫı hem Muṣṭafā'dan eyle iḥsān

Neşr[1302]**:** Ve seyyidü'ṭ-ṭāyife Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī raḥmetu'llāhi ʿaleyh[1303] eydür: Ṣūfī yir gibidür. Zīrā ki yirüñ üzerine ne ḳadar ḳabīḥler dökerler-ise ol, envāʿ-ıla melīḥler çıḳarur. Ve daḫı anuñ üzerine her ʿābid ve her fāsıḳ başar. Ve daḫı ṣūfī bulut gibi olmaḳ gerek. Zīrā ki bulut her kimse üzerine gölge bıraġur. Ve daḫı ṣūfī yaġmur gibi olmaḳ gerek. Zīrā ki yaġmur her nesne'i ṣuvarur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki meşāyıḫuñ, taṣavvufuñ maʿnāsında aḳvāli biñ ḳavlden ziyādedür. Eger ol ḳavlleri naḳl eylersevüz sözi taṭvīl eylerüz. Zübdetü'l-ʿārifīn ve ḫulāṣatü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ben bir kelām-ı żābiṭ ẕikr eyleyeyin ki ol kelām cemīʿisinüñ maʿnāsını ʿalā-sebīli'l-icmāl cemʿ eylesün. İmdi ol kelām oldur kim (87b) ṣūfī oldur kim anuñ taṣfiyesi dāyim ola ve cemīʿ-i evḳātini küdürāt-ı nefsāniyyeye ḳarışmaḳdan saḳına ve ol, ḳalbi şevāyib-i nefsāniyyeden taṣfiye eyleye ve bu taṣfiye üzerinde Mevlāsına iftiḳārı ve iḫtiyācı dāyim ola. Lā cirem ol, Mevlāsına iftiḳārı dāyim olduġı sebebiyle ol ṭoyar her bār ki anuñ nefsi, hevāsına[1304] ḥareket eyleye. Ve daḫı anuñ nefsinüñ ṣıfātından bir ṣıfat ẓāhir olsa başīret-i nāfiẕesiyle anı idrāk eyler. Lā cirem ol andan ḳaçup Mevlāsına ṣıġınur. Pes anuñ cemʿiyyeti, taṣfiyesi dāyim olmaġ-ıla olur ve anuñ tefriḳası, nefsüñ ḥareketiyle olur.

[1302] neşr: -K, -H
[1303] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1304] nefsi hevāsına: hevāsına nefsi A

Ve baʿżılar eydürler: Taṣavvufuñ küllisi ıżṭırābdur. Vaḳtī ki sükūn vāḳiʿ olsa ol vaḳt taṣavvuf ḳalmaz. Bu kelāmuñ maʿnāsı budur kim ṣūfīnüñ rūḥı dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine çekilüp durur ve ḥaẕīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesine ve ḳurb vaṭanlarına müştāḳ olmışdur[1305]. Ve anuñ nefsi daḫı kendü ʿālemine meyyāledür yaʿnī, bu ʿālem-i sifliyyāta ve ʿālem-i ḥayvānāta meyl eyleyicidür ve kendünüñ şehevātına ve temettuʿāt-ı ḥayvāniyyeye müştāḳdur. Pes ṣūfīye lā-büddür kim Allāh Teʿālā ḥażretine iftiḳārı dāyim olmaġ-ıla dāyim ḥareketde ola Allāh Teʿālā ḥażretine nefsinden ḳaçmaġ-ıla ve daḫı nefsüñ işābātı mevāḳiʿine tefaḳḳudı ve ıṭṭılāʿı gökcek olmaġ-ıla. İmdi her kim ki bu maʿnī üzerine vāḳıf olsa ṣūfī maʿnīsi ẕikr olunıcaḳ cemīʿ-i maʿānīyi müteferriḳāt-ı ṣūfī maʿnīsinde[1306] bulur. Vaʾllāhu aʿlem.

[1305] olmışdur: olmışlardur K
[1306] maʿnīsinde: maʿnīsinden K

El-Bābu's-sādis: Fī-ẕikri tesmiyetihim (88a) **bi-hāẕā'l-ism**

Yaʿnī, altıncı bāb, ṣūfīlere ṣūfīler didüklerinüñ vechi beyānındadur.

Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh[1307] eydür: Rasūl ḥażretini[1308] bir ḳul daʿved eylese icābet eyleyüp ol daʿvete varurdı ve tevāżuʿ eyleyüp eşege binerdi ve daḫı ṣūf geyürdi. İmdi şöyle bilgil ki bu vechden baʿżılar ẓāhib oldılar ki ṣūfīlere ṣūfīler didiler ẓāhir geyeceklerine nisbet idüp. Zīrā ki ṣūfīler, ṣūflar ve ʿabālar geymegi iḫtiyār eylediler tevāżuʿa ve meskenete anı geymek münāsib olduġı-çün ve daḫı enbiyānuñ ekṣer libāsları ṣūf ve ʿabā olduġı-çün. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Merra fī'ṣ-ṣaḫrati mine'r-ravḥā'i sebʿūne nebiyyen ʿaleyhimü'l-ʿabā'ü ye'ümmūne'l-beyte'l-ḥarām.** Yaʿnī Ravḥā'dan yitmiş peyġāmber ʿaleyhimü's-selām ṣaḫraʾı geçdiler Mekke'i ziyāret itmege ḳaṣd eyleyü. Yitmişi daḫı yalın ayaḳlar-ıdı ve ʿabālar geyerler-idi.

Ve ʿīsā peyġāmber daḫı ʿabā geyerdi ve aġac yapraḳlarını yir-idi ve nerede ki[1309] gice olsa anda gicelerdi. Ve Ḥasan-ı Baṣrī[1310] eydür: Yitmiş Bedriyye'ye irişdüm ki anlaruñ libāsları ʿabā-yıdı. İmdi anlar aṣḥāb-ı ṣuffeden idi. Niteki Ebū Hureyre ve Fuḍāle Bin ʿUbeyd[1311] eydür: Aṣḥāb-ı ṣuffe şol ḳadar aç olurlar-ıdı ki yürümek isteseler gözleri ḳararup żaʿīflıḳlarından yüzleri üzerlerine düşerler-idi. Aʿrāb anları delüler[1312] ṣanurlar-ıdı. Ve anlaruñ libāsları ʿabā-yıdı. Vaḳtī ki anlar derleseler derlerinüñ rāyiḥası şuña beñzerdi ki vaḳtī ki ḳoyun üzerine yaġmur (88b) yaġsa ne vech-ile ḳoḳarsa anlaruñ daḫı derleri eyle

[1307] raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[1308] ḥażretini: ʿaleyhi's-selāmı H
[1309] ki: -H
[1310] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1311] +raḍıya'llāhu ʿanhümā H
[1312] delüler: delü H

ḳoḳardı. Ḥattā Aʿrāb Ḥażret-i Rasūl'e[1313] eydürler-idi ki: Anlaruñ ḳoḳusı bizi incidür; seni incitmez mi? dirler-idi[1314].

İmdi şöyle bilgil ki anlar ʿabā geydükleri dünyānuñ[1315] zīnetini terk itdüklerinden-idi ve daḫı ʿavretlerini setr itmege ḳanāʿat itdüklerinden-idi ve daḫı āḫiret işinde müstaġraḳ olduḳlarından-ıdı. Ve anlar nefslerinüñ leẕẕetlerine ve anuñ rāḥatlıġına meşġūl olmazlarıdı Mevlālarınuñ ḫidmetine meşġūl olduḳları-çün ve daḫı himmetlerini āḫiret işlerine ṣarf itdükleri-çün.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlere ṣūfīler didükleri ẓāhir kisvelerine nisbet idüp min-ḥayṯü'l-iştiḳāḳ münāsibdür. Zīrā ki **taṣavvefe**[1316] dirler vaḳtī ki bir kişi ṣūf geyse niteki **teḳammaṣa** dirler vaḳtī ki ḳamīṣ geyse.

İmdi vaḳtī ki ṣūfīlerüñ daḫı aḥvāli seyr-ile ṭayr arasında oldıysa yaʿnī anlar dāyim aḥvālde müteḳallib olup bir ḥālden bir ḥāle döndilerse ve daḫı bir ʿālī maḳāmdan andan[1317] aʿlā maḳāma intiḳāl eyledilerse anları hīçbir ṣıfat müteḳayyid ḳılmadı ve hīçbir naʿt[1318] anları ḥabs itmedi ve ʿilmde ve ḥālde ziyāde olmaḳ ḳapuları anlaruñ üzerlerine açılmış oldı. Lā cirem anlaruñ bāṭınları mecmaʿ-ı ʿulūm oldı ve anlaruñ ḳalbleri ḥaḳāyıḳ maʿdenleri oldı. İmdi anlaruñ bir ḥāl-ile müteḳayyid olmaduḳları müteʿaẕẕir oldıysa şunuñ-çün ki anlaruñ vicdānları dürlü dürlü oldı ve aḥvālleri daḫı dürlü dürlü oldı, lā cirem anlar ẓāhir kisvelerine nisbet olunup anlara ṣūfīler (89a) didiler. Zīrā ki anlara işāret itmege bu ebyendür ve bu evżaḥdur.

[1313] Ḥażret-i Rasūl'e: Rasūl ḥażretine K
[1314] dirler-idi: -H
[1315] dünyānuñ: dünyā A, H
[1316] teṣavvafe: taṣavvuf K
[1317] andan: -H
[1318] naʿt: niʿmet A

Ve daḫı vaḳtī ki anlaruñ aḥvāli muḳarrebler aḥvāline beñzediyse anları Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳurbı bisāṭına nisbet itmek müteʿassir, belki müteʿaẕẕir oldıysa ve aña işāret itmek müşkil oldıysa anları ẓāhir libāslarına nisbet idüp anlaruñ kisvelerine[1319] işāret itdiler anlaruñ aḥvālini setr itmek-içün ve daḫı anlaruñ maḳāmāt-ı ʿaliyyelerine ve menāzil-i seniyyelerine işāret idüp diller çoḳ deñzinmesün diyü ġayret itdükleri-çün. İmdi edebe bu lāyıḳ ve bu aḳrebdür. Zīrā ki ẓāhirde ve bāṭında, ḳavlde ve fiʿlde edeb ṣūfīlerüñ işlerinüñ diregidür.

Ve daḫı ṣūfīleri ẓāhir kisvelerine nisbet itdüklerinde bir sır daḫı budur ki, anları ẓāhir kisvelerine nisbet itdükleri buña işāret itmekdür ki anlar, dünyānuñ azacuḳ nesnesine ḳanāʿat idüp dururlar. Ve daḫı anlar, nefsüñ ārzūlarından zāhid olup dururlar ve daḫı laṭīf geyecekler geymekden berī olup dururlar[1320]. Ḥattā bir mübtedī mürīd ṣūfīlerüñ ṭarīḳın iḫtiyār eylese ve anlaruñ işlerine girmek dilese evvel emrde teḳaşşüfe ve teḳallüle rāżī olur; ṣūfīlerüñ yiyeceklerine, geyeceklerine münāsib olmaḳ gerekdügini bilür daḫı anlaruñ ṭarīḳına girür. İmdi mübtedī ḳatında bu maʿnī maʿlūmdur. Evet, ṣūfīnüñ aḥvālinden bir nesneye işāret idüp ṣūfī dimek erbāb-ı bidāyātuñ fehm itmesinden baʿīddür. Lā cirem anlaruñ ẓāhir kisvelerine işāret idüp anlara ṣūfī dimeklik enfaʿ ve evlā oldı. Anuñ-çün anlaruñ ẓāhir kisvelerine (89b) nisbet idüp anlara ṣūfīler didiler.

Ve bir vech daḫı oldur kim, ṣūfīlere ṣūfīler dimek, maḳāmātlarından bir maḳāma ve aḥvāllerinden bir ḥāle işāret idüp aña nisbet idüp ṣūfīler dinmiş olacaḳ olursa mutażammın olur daʿvāyı. Ve ẓāhir kisvelerine nisbet idüp ṣūfī dimek daʿvādan baʿīd olur. İmdi her nesne

[1319] kisvelerine: kisvelere A
[1320] olup dururlar: oldılar K

ki daʿvādan ırakˌ ola ol nesne ṣūfīlerüñ ḥāline münāsibdür. Lā cirem ẓāhir kisvelerine nisbet idüp ṣūfīler dimek elyakˌ u evlā oldı.

Ve bir vech daḫı oldur kim, ṣūfīlere ṣūfīler didükleri ẓāhir kisvelerine nisbet idüp, evlādur. Zīrā ki anları kisvelerine nisbet itmek ḥükm-i ẓāhirdür. Ẓāhir üzerine aḥvāllerinden ve makˌāmātlarından bir nesneye nisbet itmek emr-i bāṭındur. İmdi ẓāhir-ile ḥükm itmek evlā vü elyakˌdur[1321]. Pes ṣūfīlere ṣūfīler didükleri ṣūf giydüklerinden ötürü olmakˌ[1322] evlā oldı. Ve daḫı tevāżuʿa ve meskenete bu, elyakˌ ve akˌreb oldı.

ʿĀriflerden baʿżılar eydürler: Ṣūfīler çünki meskeneti ve tevāżuʿı ve inkisārı ve ḫumūli ve ẕübūli ve muḫtefī olmaġı iḫtiyār itdiler, anlar ḫırkˌa-i mülkˌāt gibi oldılar yaʿnī, yabana atılmış eski ḫırkˌa pāresi gibi oldılar. Ve ṣūf-ı mermā gibi oldılar yaʿnī, yabana atılmış yüñ pāresi gibi[1323] oldılar ki anlara raġbet olunup iltifāt olunmaz. Lā cirem anuñ-çün anlara ṣūfīler dirler. Zīrā ki ṣūfī dirler ṣūfa nisbet idüp; Kūfe'ye nisbet idüp[1324] Kūfī didükleri gibi. İmdi bundan maʿnā-yı makˌṣūd kˌārībdür ve mülāyimdür min-ḫayṣü'l-iştiḳāḳ. Zīrā ki ṣūf geymek ṣāliḥlerüñ ve zāhidlerüñ (90a) ve ʿābidlerüñ ve müteḳaşşiflerüñ iḫtiyārıdur.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Ol[1325] gün ki Mūsā peyġāmber[1326] ʿaleyhi's-selām, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretiyle münācāt eyledi, Mūsā peyġāmber ʿabā geyürdi, iç ṭonı daḫı ʿabādan-ıdı ve başındaġı taḳya daḫı ʿabādan-ıdı ve ayaġındaġı naʿleynleri dibāġlanmış eşek derisinden idi.

[1321] vü elyakˌdur: -H
[1322] olmakˌ: -A, H
[1323] gibi: -A
[1324] idüp: -H
[1325] ol: bir H
[1326] peyġāmber: -H

Ve baʿżılar eydürler: Ṣūfīlere ṣūfīler didiler zīrā ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ elinde ḥaẕīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde ve vuṣlat meydānında ve ḫiẕmet ṣaḥrāsında ve ʿibādet feżāsında ve maʿrifet ṣaḥṣāḥında himmetleriyle ve ḳalbleriyle ve sırlarıyla ṣaff-ı evvelde olduḳları-çün. Ve Şeyḫ Necmeddīn **Menārātü's-Sāyirīn ilā'llāh** kitābında eydür: Anlara ṣūfīler didiler[1327] ervāḥ ʿāleminde anlar ṣaff-ı evvelde olduḳları-çün. Zīrā ki elest ʿāleminde ervāḥ dört ṣaff-ıdı. Evvelki ṣaf enbiyā ervāḥı ve daḫı ḫavāṣṣ-ı evliyā ervāḥı-yıdı. İkinci ṣaf ervāḥ-ı ḫavāṣṣ-ı mü'minīn-idi. Üçünci ṣaf ʿavāmm-ı müslimīn ṣaffı-yıdı. Dördünci ṣaf ervāḥ-ı küffār u ervāḥ-ı münāfiḳīn-idi.

Ve baʿżılar eydürler: Bu ism aṣlında ṣafevī-yidi. İstiṣḳāl olundı; ṣūfī ḳaldı. Ve baʿżılar eydürler: Anlara ṣūfiyye dirler ṣuffeye nisbet olunup ki anda[1328] Rasūl[1329] zamānında fuḳarā'-i muhācirīn olurlar-ıdı. İmdi şöyle bilgil ki bu egerçi ki iştiḳāḳ-ı luġavī iʿtibārıyla ṣaḥīḥ degüldür ve lākin[1330] min-ḥayṣü'l-maʿnā ṣaḥīḥdür. Zīrā ki ṣūfiyyenüñ ḥāli aṣḥāb-ı ṣuffenüñ ḥāline beñzer. Ve anlaruñ ictimāʿları ve biri biriyle muṣāḥabetleri ve li'llāh, fī'llāh (90b) biri biriyle maḥabbetleri aṣḥāb-ı ṣuffenüñ ictimāʿlarına ve muṣāḥabetlerine ve maḥabbetlerine beñzer. Zīrā ki aṣḥāb-ı ṣuffe dört yüz ḳırḳ dört[1331] kişiydi. Medīne'de, şerrafehā'llāh, meskenleri ve ḳavmleri yoġ-ıdı. Belki Mescid-i Rasūl'de ki aña Mescid-i Ḳubā dirler, anda müctemiʿ olup otururlar-ıdı ṣūfīlerüñ zevāyāda ve ribāṭlarda ve mescidlerde icrimāʿları gibi. Anlaruñ ekinleri yoġ-ıdı ki aña meşġūl olalar-ıdı ve ticārete daḫı meşġūl olmazlar-ıdı. Belki anlar gündüz odun keserler-idi; arḳalarıyla anı ṭaşıyup[1332] ṣatarlar-ıdı ve daḫı ḫurmā çekirdegin dögüp ṣatarlar-ıdı, gicelerde ʿibādete

[1327] didiler: -H
[1328] anda: -A
[1329] +ʿaleyhi's-selām H
[1330] lākin: -H
[1331] dört: -H
[1332] ṭaşıyup: -H

ve taʿallüm-i Ḳurʾān'a ve tilāvet-i Ḳurʾān'a[1333] meşġūl olurlar-ıdı. Rasūl ʿaleyhi's-selām ekṣer evḳātde[1334] anlaruñla ṣoḥbet iderdi ve anlaruñla bile oturup ṭaʿām yir-idi ve anlara nesne inʿām iderdi ve aṣḥāba eydürdi ki: Anlara nesne inʿām idüñ. Ve anlar ḥaḳḳında **ve lā taṭridiʾlleẕīne yedʿūne rabbehüm bi'l-ġadāti ve'l-ʿaşiyyi yürīdūne vechehū**[1335] āyeti nāzil oldı. Bunuñ sebebi oldı ki müşriklerüñ reʾīsleri, Aḳraʿ Bin Ḥābis gibi ve daḫı anuñ aṣḥābı gibi, Rasūl ḥażretine[1336] eyitdiler: Yā Muḥammed, ol ʿabālar giyicileri ve deve südin içicileri ve ol ẕelīlleri ve ḫorları saña yaḳın ḳılursın. Anlaruñ rāyiḥaları seni incitmez mi? Biz anlardan yigrenürüz ve anlarla oturmaġa ʿārlanuruz. İmdi anları ḳatuñdan ḳov; anlar gitsünler. Biz anlaruñ yirlerinde oturup saña īmān getürelüm. Anlar ḫorlar ve ẕelīller ve ʿabā geyiciler didüklerinden murādları ʿAbdullāh Bin Mesʿūd-ıdı ve daḫı Ṣuhayb ve Bilāl-idi (91a) ve daḫı sāyir aṣḥāb-ı ṣuffe-yidi. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ben müʾminleri ṭard eylemezem[1337]. Anlar eyitdiler: İmdi biz senüñ ḳatuña varıcaḳ anları ḳatuñdan ṭurġur; anlar gitsünler. Biz anlaruñ yirlerinde oturalum. Rasūl[1338] ʿaleyhi's-selām diledi ki eyle eyleye. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā Rasūl'i andan nehy eyleyüp bu āyeti inzāl eyleyüp buyurdı ki: **Ve lā taṭridiʾlleẕīne yedʿūne rabbehüm bi'l-ġadāti ve'l-ʿaşiyyi yürīdūne vechehū.** Maʿnāsı budur, vaʾllāhu aʿlem, Allāh Teʿālā eydür: Yā Ḥabīb, ṭard eyleme şunları ki anlar Rabbilerine ṣabāḥ u aḫşam ʿibādet iderler. Yaʿnī, dāyim Rabbilerine ʿibādet iderler ve aña dāyim duʿālar-ıla taẕarruʿlar[1339] iderler. Anlar ol ʿameller-ile[1340] Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕātın ṭaleb iderler; ġayrı nesne ṭaleb itmezler.

[1333] tilāvet-i Ḳurʾān'a: tilāvete K
[1334] evḳātde: evḳāt K
[1335] el-Enʿam 6/52.
[1336] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[1337] eylemezem: eylemezin A, K, H
[1338] +ḥażreti A
[1339] taẕarruʿlar: taẕarruʿ A
[1340] ʿameller-ile: ʿilmler-ile A

Tefsīr-i Ḳāşānī'de eydür: Bu āyetüñ maʿnāsı budur, Allāh Teʿālā eydür: Yā Ḥabīb, ehl-i vaḥdet ki vāṣıllar ve kāmiller olalar, anları Allāh Teʿālā ḥażretinden zecr eyleme inẕār-ıla. Zīrā ki inẕār, niteki ḳalblerine mühr urulana fāyide eylemedüginleyin Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemāli müşāhedesinde müstaġraḳ olanlara daḫı nefʿ eylemez. Anlar dāyim ʿibādetlerini Allāh Teʿālā ḥażretine[1341] taḫṣīṣ iderler ḥużūr-ı ḳalb-ile ve şuhūd-ı rūḥ-ıla. Ve anlar ʿibādetlerinden dilemezler illā ẕātuʾllāhı dilerler maḥabbet-i ezeliyye-yile. Ve anlar ʿibādetlerini ṣevāb tevaḳḳuʿ itmek-ile ve daḫı cennet tevaḳḳuʿ itmek-ile ve daḫı ʿiḳābdan ve niḳmetden[1342] ḫavf itmek-ile muʿallel ḳılmazlar. Ve daḫı anlar Allāh Teʿālā ḥażretini maḥabbet-i ṣıfāt-ıla dilemezler ki anlaruñ irādetleri tecelliyātuñ iḫtilāfıyla müteġayyir ola. (91b) Belki anlaruñ[1343] şuhūdlarında ẕāt-ı Ḥaḳ'dan ġayrı hīç nesne ḳalmayup durur.

Ve İbn Ümmi Mektūm ki aṣḥāb-ı ṣuffeden-idi, anuñ ḥaḳḳında daḫı ʿAbese Sūresi nāzil oldı. Ol sūrede Rasūl ḥażretine Ḥaḳ Teʿālā ʿitāb eyleyüp vaʿẓ eyleyüp zecr eyledi. Ḥattā rivāyet olundı ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿAbese Sūresi nāzil olduġı vaḳt melūl olduġunlayın hīçbir vaḳtde melūl olmadı. Ümmüʾl-müʾminīn ʿĀyişe[1344] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eyitdi: Eger Rasūluʾllāh ʿaleyhi's-selām Ḳurʾān'dan nesne gizleseydi ʿAbese Sūresini gizlerdi.

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī[1345] **Ḳūtüʾl-Ḳulūb** kitābında[1346] eydür: ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb[1347] raḍıyaʾllāhu ʿanh işitdi ki bir kişi dāyim ʿAbese Sūresini oḳur. ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh ol kişiʾi daʿvet eyledi. Daḫı cemāʿat içinde ḳılıc-ıla anuñ boynını urdı ve

[1341] Teʿālā ḥażretine: Teʿālāʾya H
[1342] niḳmetden: niʿmetden A
[1343] anlaruñ: anlar A, H
[1344] Ümmüʾl-müʾminīn ʿĀyişe: ʿĀyişe anamuz A, K, ʿĀyişe H
[1345] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1346] Ḳulūb kitābında: Ḳulūbʾında H
[1347] Bin el-Ḫaṭṭāb: -H

anı[1348] depeledi. Daḫı eyitdi: Bu münāfiḳdur. Zīrā ki ʿAbese Sūresinde Rasūl ḥażretine Allāh Teʿālā ʿitāb u zecr eyleyüp durur. Bu melʿūn daḫı anuñ-çün bu sūreye meşġūl olur didi.

Ve bu sūrenüñ sebeb-i nüzūli oldur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir gün ṣanādīd-i Ḳureyş'i İslāma daʿvet iderken İbn Ümmi Mektūm ki anuñ iki gözi yoġ-ıdı, Rasūl ḥażretine varup eyitdi: **ʿAllimnī mimmā-ʿallemekaʾllāhu yā Rasūlaʾllāh** didi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña muḳayyed olmadı. Zīrā ki Ḳureyş ulularını İslāma daʿvet ideyorurdı[1349]. İbn Ümmi Mektūm yine[1350] eyitdi: **ʿAllimnī mimmā-ʿallemekaʾllāhu yā Rasūlaʾllāh.** Birkaç kerre böyle didi. Lā cirem Rasūl ʿaleyhi's-selām münevver (92a) cemālini burtardı ve andan iʿrāż eyledi. Lā cirem bu sūreʾi Ḥaḳ Teʿālā inzāl eyledi. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām aña ikrām iderdi ve aña eydürdi ki: Ḫoş geldüñ iy şol kimse ki Allā Teʿālā baña anuñ-çün ʿitāb eyledi. Ve anı Medīne'de iki kerre[1351] kendü yirine ḫalīfe dikdi kendüsi ġazāya gidincek.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥāb-ı ṣuffe-yile muṣāfaḥa eyleyincek mübārek elini anlaruñ ellerinden ayırmaz-ıdı anlar ellerini mübārek elinden ayırmayınca. Ve anları Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥābına üleşdürdi anlara evlerinde ṭaʿām yidürsünler diyü. Aṣḥābuñ baʿżısına anlaruñ üçin virürdi ve baʿżısına dördin virürdi ve baʿżısına onın virürdi. Ve Saʿīd Bin Muʿāẕ[1352] anlaruñ seksenini alup evine iletürdi; anlara evinde ṭaʿām yidürdi.

Ve aṣḥāb-ı ṣuffeden baʿżısı Rasūl ḥażretine eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ḫurmā yimekden bizüm ḳarnumuz yandı ve cigerümüz göyündi. Ġayrı ṭaʿām bulımazuz ki anı yiyevüz. Rasūl

[1348] anı: -K
[1349] ideyorurdı: ideyordı H
[1350] yine: gine H
[1351] kerre: keret A
[1352] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H

ʿaleyhi’s-selām cevāb virmedi. Belki minbere çıḳup eyitdi: Şol ḳavme noldı ki anlar eydürler, ḫurmā yimekden ḳarnumuz yandı ve cigerümüz göyündi, dirler. İmdi siz bilmez misiz ki ḫurmā Medīne ehlinüñ ṭaʿāmıdur ve Ḥaḳ Teʿālā bize virdügini biz daḫı size virdük. Ve ol pādişāh ḥaḳḳı-çün ki benüm rūḥum anuñ ḳudreti ḳabżasındadur, benüm evümde iki aydan berü etmek bişmek-içün od yanup tütün tütmedi. Belki biz ḫurmā yiyüp ṣu içerüz.

Ve İbn ʿAbbās raḍıya’llāhu ʿanhumā[1353] (92b) eydür: Bir gün Rasūl ʿaleyhi’s-selām aṣḥāb-ı ṣuffenüñ üzerine naẓar eyledi, anlaruñ faḳrlarını ve mücāhedelerini gördi ve anlaruñ faḳrlarında[1354] ve mücāhedelerinde göñüllerinüñ neşāṭını görüp eyitdi: Yā aṣḥābe’ṣ-ṣuffe, size beşāret olsun ki her kim ki sizden bu ṣıfat üzerine ki siz anuñ-ıla ṣıfatlanup durursız, bāḳī ḳalsa ol kimse ḳıyāmet güninde benüm ḳonşum olsa gerek. Allāhümme’rzuḳnā mücāvezete nebiyyike ʿaleyhi’s-selām bi-luṭfike yā Kerīm ve mennike yā Raḥīm.

Ve baʿżılar eydürler: Ṣūfīlerden bir ṭāyife Ḫorāsān’da maġāralarda olurlar-ıdı; köylerde ve şehrlerde ṭurmazlar-ıdı. Ḫorāsān’da anlara şükfiyye dirler-idi. Zīrā ki şükfe[1355] diyü maġāraya dirler. Anlaruñ meskenlerine ve maġāralarına nisbet idüp şükfiyye dirler[1356]. Ve ehl-i Şām anlara cūʿiyye dirler çoḳ aç ḳalduḳları-çün. Anları açlıġa nisbet idüp cūʿiyye dirler. Ve Ḥaḳ Subḥānehū ve[1357] Teʿālā Ḳurʾān’da ṭavāyif-i ḫayrı ve ehl-i ṣalāḥı dürlü dürlü ad-ıla ẕikr eyledi. Baʿż-ı ḳavme ebrār didi ve baʿż-ı ḳavme muḳarrebīn didi ve daḫı baʿż-ı ḳavme muḫbitīn didi.

[1353] ʿanhümā: ʿanh A
[1354] faḳrlarında: faḳrda A
[1355] şükfe: şükfiyye A, H
[1356] dirler: -A
[1357] Subḥānehū ve: -A

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfī adı cemīʿisini cāmiʿdür ve cemīʿisine şāmildür. Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣūfī ismi Rasūl ʿaleyhi's-selām[1358] zamānında[1359] ẕikr olunmazdı. Belki tābiʿīn zamānında ṣūfī ismi ẕikr olundı. Şöyle ki Ḥasan-ı Baṣrī raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Kaʿbe'de bir ṣūfī gördüm, aña nesne virdüm; ol anı almadı. Bāña eyitdi: İy Şeyḫ, dört[1360] deng nesnem var, bāña yiter didi. (93a) Ve Süfyān-ı Ṣevrī raḥimehu'llāh[1361] eydür: Eger Hāşim ṣūfī olmasaydı daḳīḳ-i riyāya muṭṭaliʿ olımazdum. İmdi bunlar delālet iderler ki ṣūfī adı evvelden var-ımış. Ammā[1362] baʿżılar eydürler: Ṣūfī adı hicret-i nebeviyyenüñ iki yüz yılına degin maʿlūm degüldi. Zīrā ki Ḥażret-i Nebī[1363] zamānında olan kimse ki Rasūl ḥażretine yitişe, aña ṣaḥābī[1364] dirler-idi Ḥażret-i Nebī[1365] ṣoḥbetinüñ şerefi-çün. İmdi şöyle bilgil ki Rasūl'üñ ṣoḥbetine işāret itmek[1366] cemīʿ-i nesnelere işāret itmekden efḍaldür. Rasūl[1367] zamānı munḳarıż olduġından ṣoñra aṣḥābdan ʿilm ögrenene tābiʿīn dirler. Ve çünki zamān-ı risālet müteḳādim olup ʿahd-i nübüvvet baʿīd oldıysa ve vaḥy-i semāvī[1368] münḳaṭıʿ olup nūr-ı Muṣṭafevī mütevārī oldıysa ve daḫı reʾyler muḫtelif olup ḳaṣdlar mütenevviʿ oldıysa ve daḫı her kişi kendü reʾyiyle müteferrid oldıysa ve daḫı ʿilm meşreblerine hevālar ḳarışdıysa ve daḫı müttaḳīler bināları mütezaʿziʿ olup ḥareket eylediyse ve daḫı zāhidlerüñ[1369] ʿazīmetleri ıżṭırāb eylediyse ve daḫı

[1358] ʿaleyhi's-selām: -K, ekrem ʿaleyhi's-ṣalātü ve's-selām H
[1359] ʿaleyhi's-selām zamānında: zamānında ʿaleyhi's-selām A
[1360] dört: -A
[1361] raḥimehu'llāh: raḥmetu'llāhi ʿaleyh A, H
[1362] ammā: -H
[1363] Nebī: Rasūl-i ekrem H
[1364] ṣaḥābī: aṣḥāb K
[1365] Nebī: Rasūl'üñ H
[1366] itmek: itmege A
[1367] +ʿaleyhi's-selām H
[1368] semāvī: semāʿī A, H
[1369] zāhidlerüñ: zāhidler A

cehālet[1370] ḫalāyıḳ üzerine ġālib oldıysa ve daḫı ḥicāblar keşīf olup ʿādātlar[1371] çoḳ oldıysa ve daḫı muzaḫrefāt-ı dünyāviyye maḥabbeti ḫalāyıḳ üzerine müstevlī olup ṭālib-i dünyā çoḳ oldıysa; bir ṭāyife aʿmāl-i ṣāliḥa-yıla ve aḥvāl-i seniyye-yile ve daḫı ḳaṣdda ṣıdḳ-ıla ve dīnde ḳuvvet-ile ve daḫı dünyāda zühd-ile ḫalāyıḳdan müteferrid olup ʿuzleti ve vaḥdeti ġanīmet gördiler ve kendileri-çün zevāyā iḫtiyār itdiler ve ol zevāyāda ʿibādet (93b) itmege biri biriyle cemʿ oldılar. Ve vaḳt olur ki yaluñuz olup ʿibādetler itdiler[1372], ehl-i ṣuffeye iḳtidā itdiler esbābı terk idüp Rabbu'l-erbāba mütebettilīn olup anuñ cenābına müteveccih olmaḳda.

İmdi şöyle bilgil ki bunlar çünki böyle eylediler, bunlaruñ aʿmāl-i ṣāliḥaları bunları aḥvāl-i seniyyeye vāṣıl eyledi ve ʿilm ḳabūl itmege bunlaruñ fehmlerini ṣāfī eyledi. Ve ol aʿmāl berekātında bunlaruñ bir dürlü dilleri açıldı bu dilden özge ve bunlara bir dürlü maʿrifet ḥāṣıl oldı bu maʿrifetden özge ve bunlara īmāndan öte bir dürlü īmān açıldı. Niteki Ḥāriṣ raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: **Aṣbaḥtü mü'minen ḥaḳḳan.** Bunı şol vaḳt didi ki aña īmānuñ bir mertebesi münkeşif oldı ki anı ol bilmezdi. Lā cirem bunlaruñ daḫı bu ḳażıyyece ʿilmleri ve işāretleri oldı ve kendüleri-çün ıṣṭılāḥlar eylediler kendülerüñ ḥāllerine ve maḳāmlarına ve ʿirfānlarına işāret itmek-içün. Ve bunlardan ṣoñra gelen selef anlaruñ ṭarīḳların aḫẕ itdiler. Lā cirem bu bir resm-i müstemir ve ḫayr-ı müstaḳir oldı. Her zamānda ve her ʿaṣrda bunlardan bir ṭāyife ḫālī olmadı. Ve ism-i ṣūfī bunlaruñ arasında ẓāhir oldı. Ve bunlar bu ism-ile ismlendiler ve bu ad-ıla adlandılar ve kendülerden ġayrıya daḫı ad virdiler. Lā cirem bu ism bunlaruñ semti oldı ve ʿilm-i biʾllāh bunlaruñ ṣıfatı oldı ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādeti bunlaruñ bezegi oldı ve taḳvā bunlaruñ şiʿārı oldı ve

[1370] cehālet: cehālāt H
[1371] ʿādātlar: ʿādetler H
[1372] itdiler: iderler A

ḥaḳīḳatüñ ḥaḳāyıḳı (94a) bunlaruñ esrārı oldı. Lā cirem bunlar nüzzā‘-ı ḳabāyil ü eşrāf-i ḳabāyil oldılar. Ve daḫı bunlar aṣḥāb-ı feżāyil oldılar. Ve bunlar ġayret ḳıbābınuñ sükkānlarıdur ve ḥayret diyārınuñ ḳaṭṭānları ve muḳīmleridür. Ve her sā‘atde imdād-ı faż̈l bunlaruñ üzerlerine mezīd şevḳleri ve ẕevḳleri odı yanup yalıñlanup eydürler ki: **Hel min-mezīd.**[1373] Allāhümme’ḥşürnā fī-zümretihim[1374] ve’rzuḳnā ḥālātihim bi-mennike[1375].

[1373] Kaf 50/30.
[1374] zümretihim: zümerātihim A
[1375] bi-mennike: āmīn A, va’llāhu a‘lem K

El-Bābu's-sābiʿu: Fī-ẕikri'l-mutaṣavvıfi ve'l-müteşebbih

Yaʿnī, yidinci bāb[1376], mutaṣavvıfuñ ve müteşebbihüñ beyānındadur.

Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh[1377] eydür: Bir gün bir kişi Rasūl ḥażretine[1378] eyitdi: Yā Rasūla'llāh, ḳıyāmet ne vaḳtin ḳopar? Rasūl ʿaleyhi's-selām ol kişiye cevāb virmedi. Beki ṭurdı, namāz ḳılmaġa şurūʿ eyledi. Namāzdan fāriġ olıncaḳ[1379] eyitdi: Ḳanı ol, ḳıyāmetden su'āl eyleyen? Ol sā'il eyitdi: Benem yā Rasūla'llāh. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol kişiye[1380] eyitdi: Ḳıyāmete ne yaraḳladuñ kim andan su'āl idersin? Ol kişi eyitdi: Çoḳ namāzlar ve çoḳ oruclar yaraḳlamadum[1381]. Belki Allāh Teʿālā ḥażretini ve daḫı Rasūl ḥażretini severin[1382], didi. Rasūl daḫı ol kişiye[1383] eyitdi: **el-Mer'ü meʿa men eḥabbe.** Yaʿnī kişi kimi severse anuñ-ıla bile ḥaşr olur egerçi ol, anuñ ʿameli gibi ʿamel itmemiş daḫı olacaḳ olursa, bunuñ-ıla anuñ arasında göñülde teḳārüb ṣābit olduġından ötürü. Bu ḥadīṣ-ile Rasūl ʿaleyhi's-selām müsülmānları ḳındurdı ṣulaḥāyı ve aḫyārı (94b) sevmege ve anlaruñ bölüginden ḳopmaḳ ümīẕine. Rāvī şek eyleyüp eydür ve yāḫūd Rasūl ʿaleyhi's-selām ol kişiye eyitdi: **Ente meʿa men aḥbebte.** Yaʿnī, sen ḳıyāmet güninde, kimi severseñ anuñ-ıla olsañ gerek. Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh[1384] eydür: Müsülmānlar īmāndan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām böyle didügine sevindüklerinleyin[1385] hīç nesneye sevinmediler.

[1376] bāb: -K
[1377] raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[1378] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[1379] namāzdan fāriġ olıcaḳ: fāriġ olıcaḳ namāzdan H
[1380] ol kişiye: -H
[1381] yaraḳlamadum: yaraḳladum H
[1382] Rasūl ḥażretini severin: Rasūl'ini sevdüm H
[1383] Rasūl daḫı ol kişiye: Rasūlu'llāh H
[1384] raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[1385] sevindüklerinleyin: sevindükleyin A

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki müteşebbih yaʿnī, kendüyi ṣūfīlere beñzedici[1386] kendüyi ṣūfīlere beñzetdügi ṭavāyif-i İslām arasından, anlara maḥabbet itdüginden ötürüdür. Evet, anlaruñ ḥāli gibi ḥāle yitişmez ve anlaruñ efʿāli gibi efʿāl[1387] idemez illā bu ḳadar vardur ki ol, anlaruñla biledür anlara maḥabbeti berekātında.

Niteki Ebū Ẕer el-Ġıfārī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Bir gün Rasūl ḥażretine ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, bir kişi vaḳt olur ki bir ḳavmi sever; evet, anlaruñ ʿamelleri gibi ʿamel idemez. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Yā Ebā Ẕer, ente meʿa men aḥbebte.** Yaʿnī yā Ebā Ẕer, sen kimi severseñ anuñla bile olursın[1388]. Ben eyitdüm: Ben Allāh Teʿālā ḥażretin severem[1389] ve daḫı Rasūl ḥażretin severem[1390]. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Yā Ebā Ẕer, ente meʿa men aḥbebte.**

Şöyle bilgil ki müteşebbih ṣūfīlere maḥabbet itdügi, ṣūfīlerüñ rūḥları mütenebbih olduġı nesneye anuñ rūḥı daḫı mütenebbih olduġı-çündür. Zīrā ki (95a) Allāh Teʿālā ḥażretinüñ evāmirini sevmek ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın ḳılacaḳ nesneʾi sevmek ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın olanları sevmek rūḥuñ ceẕbesiyle olur illā bu ḳadar vardur ki müteşebbih henüz nefsüñ ẓulümātından ḫalāṣ olmamışdur. Ṣūfī ol ẓulümātdan ḫalāṣ olmışdur ve mutaṣavvıf, ṣūfīnüñ ḥāline muṭṭaliʿ ve müteşevviḳdür[1391] evet, müteşebbih-ile biledür ve anuñla müşārikdür ṣıfāt-ı nefsāniyyeden bir nesne bāḳī ḳalmaḳda.

[1386] kendüyi ṣūfīlere beñzedici: -H
[1387] efʿāl: -H
[1388] Yaʿnī…olursın: Gine A
[1389] severem: severin A, K, H
[1390] severem: severin A, K, H
[1391] ve müteşevviḳdür: -A, -K, -H

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ ṭarīḳlarınuñ evveli īmāndur. Yaʿnī ṣūfīlerüñ aḥvālini taṣdīḳ idüp inanmaḳdur. Ve andan ṣoñra anlaruñ ṭarīḳlarını bilüp aña sülūk itmekdür. Ve andan ṣoñra anlaruñ meşreblerinden ẕevḳ itmek ḥāṣıl olur.

Pes şöyle bilgil ki müteşebbih ṣāḥib-īmāndur. Yaʿnī ṣūfīlerüñ aḥvālini ve ṭarīḳlarını taṣdīḳ idicidür. İmdi[1392] ṣūfīlerüñ ṭarīḳlarını gerçeklemek ulu aṣldur bu bābda. Niteki seyyidü'ṭ-ṭāyife Şeyḫ[1393] Cüneyd el-Baġdādī[1394] eydür: Bizüm ṭarīḳumuza īmān getürüp anı gerçeklemek vilāyetdür. Yaʿnī, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ vilāyetine ve dostluġına yitişmege sebebdür, dimek olur.

Evet, tercümānü'l-ḥaḳāyıḳ fī'r-rumūzi ve'd-daḳāyıḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫ Cüneyd'üñ bu sözinüñ vechi oldur kim ṣūfīler, çünki aḥvāl-i ʿazīze-yile ve āṯār-ı müstaġrabe-yile ḫalāyıḳdan mütemeyyiz oldılarsa ve daḫı anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretini müşāhede eyleyüp ġarāyib-i ʿulūma muṭṭaliʿ oldılarsa anlaruñ işārātı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓametine (95b) ve anuñ ḳurbına işāret oldı. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓametini taṣdīḳ itmek hemān Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretini taṣdīḳ itmekdür. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretini taṣdīḳ itmek ʿayn-ı vilāyetdür.

Ve ehl-i milletden bir ṭāyife kerāmet-i evliyāya inkār itdiler. Ḥāl budur ki kerāmet-i evliyāya īmān getürüp anı taṣdīḳ itmek hemān Allāh Teʿālā ḥażretinüñ[1395] ḳudretini taṣdīḳ itmekdür. İmdi ol ṭāyifenüñ bu ḳabīlden ʿilmleri yoḳdur. Ve anlar ṣūfīlerüñ mevācidinden ve anlaruñ esrārından maḥrūmlardur. İmdi ṣūfīlerüñ ṭārīḳına īmān getürüp anı taṣdīḳ itmez

[1392] imdi: -H
[1393] Şeyḫ: -H
[1394] el-Baġdādī: Baġdādī raḥmetu'llāhi ʿaleyh A, +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1395] Teʿālā ḥażretinüñ: Teʿālā'nuñ H

illā şol kimse taṣdīḳ ider ki Allāh Teʿālā anı mezīd ʿināyet-ile taḫṣīṣ itmiş ola ve anuñ başīretini tevfīḳ nūrıyla mükaḥḥal itmiş ola.

İmdi şöyle bilgil ki müteşebbih ṣāḥib-īmāndur ve mutaṣavvıf ṣāḥib-ʿilmdür. Zīrā ki ol, ṣūfīlerüñ ṭarīḳına īmān getürüp anı taṣdīḳ itdüginden ṣoñra anlaruñ ṭarīḳına mezīd ʿilm kesb idüp anlaruñ ṭarīḳını evvelden ziyāde bilür. Lā cirem bunuñ sebebiyle mevācide vāṣıl olur. Bunuñ-ıla sāyir merātibi ve mevācidi istidlāl eyler. Evet, ṣūfī ṣāḥib-ẕevḳdür. Pes ṣādıḳ mutaṣavvıfuñ naṣībi vardur ṣūfīnüñ aḥvālinden.

İmdi şöyle bilgil ki sünnetu'llāh böyle cārīdür[1396] ki her ṣāḥib-ḥāl ki ol ḥālde anuñ ẕevḳi olsa lā büddür ki ol ḥālden aʿlā aña bir ḥāl münkeşif ola. Pes ol evvelki ḥālde ṣāḥib-ẕevḳ olur ve aña münkeşif olan ḥālde ṣāḥib-ʿilm olur ve ol münkeşif olan ḥālden[1397] (96a) aʿlā ḥāle nisbet ṣāḥib-īmān olur. Pes ṣūfī ḥāl-i ẕevḳde ṣāḥib-ḳademdür ve ḥāl-i ʿilmde ṣāḥib-naẓardur. Bundan aʿlā ḥālde ṣāḥib-īmāndur.

Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnne'l-ebrāra le fī-naʿīmin ʿalā'l-erā'iki yenẓurūne taʿrifü fī-vücūhihim nażrate'n-naʿīmi yüsḳavne min-raḥīḳin maḫtūmin ḫitāmühū miskün ve fī-ẕālike felyetenāfesi'l-mütenāfisūne ʿaynen yeşrabü bihā'l-muḳarrebūn.**[1398] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ebrārdan ve muḳarrebīnden ve bunlaruñ şarāblarından ḫaber virüp eydür ki: Taḥḳīḳ ebrār, ḳıyāmet güninde cennet içinde köşklerde taḫtlar üzerinde oturup kendüleri şād eyleyen nesneye naẓar eyleyeler ve daḫı envāʿ-ıla müteferricāta naẓar eyleyeler ve daḫı cehennem içinde kāfirlere ne vech-ile ʿażāb olur, aña daḫı naẓar ideler. Ve eger yā Ḥabīb, sen[1399] ol ebrāruñ yüzlerine naẓar eyleseñ behcet-i

[1396] cārīdür: cāriyedür A, K
[1397] ol ḥālden aʿlā…olan ḥālden: -K
[1398] el-Mutaffifîn 83/22-28.
[1399] yā Ḥabīb sen: sen yā Ḥabīb A

naʿīm ve daḫı ḥüsni anlaruñ yüzlerinde görüp bilesin. Ve andan ṣoñra ol taḫtlar üzerinde bunlara şarāb-ı ḫāliṣ içüreler ki ol şarābuñ ḳabları müşk-ile mührlenmiş ola. Ve ol mühri bunlardan ġayrı kimse[1400] açmaya[1401]. Ve daḫı ol ḳablar müşk-ile şıvanmış ola balçıḳ yirine. Pes Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Ol şarāba ve ol naʿīme raġbet idiciler, raġbet eylesünler ṭāʿate[1402] mübāderet itmek-ile. Ve andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Ol şarāba ʿayn-ı tesnīmden ḳarışmışdur. Evet, muḳarrebler tesnīmden ḫāliṣ ve ṣırf içerler[1403]. Zīrā ki muḳarrebler Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıya meşġūl olmazlar-ıdı (96b) ve anuñ ʿibādetine ġayrı nesne[1404] ḳarışdurmazlar-ıdı lā cirem anlaruñ daḫı şarābları ṣırf tesnīmden oldı ve aña ġayrı nesne ḳarışmadı. Ve sāyir ehl-i cennet, şarābına tesnīmden ḳarışduralar[1405]. Tesnīm cennet içinde bir aḳar bıñara dirler ki anuñ mekānı girü ḳalan bıñarlar mekānından yücedür ve ol, sāyir şarābdan laṭīfdür.

İmām Faḫru'r-Rāzī[1406] ḳaddesa'llāhu sırrahū[1407] **Tefsīr-i Kebīr**'de[1408] eydür: Cennet ırmaḳları fażīletde mütefāvitdür. Tesnīm cennet ırmaḳlarınuñ efḍalidür. Muḳarrebler daḫı ehl-i cennetüñ[1409] efḍalidür. Cennet-i rūḥāniyyetde tesnīm maʿrifetu'llāhdur ve daḫı anuñ cemāline naẓar idüp anı müşāhede[1410] itmekdür. Raḥīḳ ʿālem-i mevcūdātı muṭālaʿa itmek-ile lezzet ve ṣafā bulmaḳdur.

[1400] kimse: -H
[1401] ġayrı kimse açmaya: ġayrıya açmayalar A
[1402] ṭāʿate: ṭāʿāta K, H
[1403] içerler: içe K
[1404] nesne: şey' H
[1405] ḳarışduralar: ḳarışdururlar A, K
[1406] Faḫru'r-Rāzī: Faḫr-ı Rāzī A
[1407] ḳaddesa'llāhu sırrahū: -K, +el-ʿazīz H
[1408] Kebīr'de: Kebīrinde K, H
[1409] ehl-i cennetüñ: cennet ehlinüñ A, K, H
[1410] idüp anı müşāhede: -K

İmdi muḳarrebler hemān tesnīmden içerler[1411]. Yaʿnī anlar hemān Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāli müşāhedesine maşġūl olurlar. Anlar bi'ẕ-ẕāt maʿa'llāhdur ve bi'l-ʿarż maʿa'l-cennetdür. Lā cirem anlaruñ ekṣer evḳāti müşāhede içinde olur[1412]. Aṣḥāb-ı yemīn şarābına tesnīmden ḳarışduralar[1413]. Yaʿnī anlar[1414], Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemālini aḥyānen müşāhede ideler. Belki anlaruñ[1415] ekṣer evḳāti[1416] leẕẕāt-ı cismāniyyede[1417] ola[1418]. Anlar bi'ẕ-ẕāt maʿa'l-cennetdür ve bi'l-ʿarẓ maʿa'llāhdur. Allāhümmeʾezuḳnā tecelliyāti ẕātike'l-ḳadīmi bi-luṭfike'l-ʿamīmi ve iḥsānike'l-ḳadīmi inneke ente'l-Muḥsinü'l-Kerīm[1419].

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu āyetde ebrārı ve anlaruñ şarāblarını vaṣf eyledi[1420] ve muḳarrebleri daḫı vaṣf eyleyüp ḫaber virdi ki ebrāruñ şarāblarına muḳarrebler şarābından ḳarışduralar. Ve muḳarreblere[1421] ṣırf tesnīmden içüreler[1422].

(97a) İmdi ṣūfīnüñ şarābı şarāb-ı ṣırfdur. Zīrā ki ṣūfīlerden murād muḳarreblerdür. Ve mutaṣavvıfuñ şarābına ṣūfīnüñ şarābından ḳarışmışdur. Ve müteşebbihüñ şarābına mutaṣavvıfuñ şarābından ḳarışmışdur. Zīrā ki ṣūfī bisāṭ-ı ḳurbdan maḳarr-ı rūḥa yitişmişdür. Ve mutaṣavvıf, ṣūfīye nisbet mütezehhid gibidür zāhide nisbet. Zīrā ki **taṣavvefe**[1423] dirler vaḳtī ki bir kişi ṣūfīlense. İmdi mutaṣavvıf dimek ṣūfīlenici, evet, henüz

[1411] içerler: içeler A
[1412] anlaruñ…olur: ekṣer-i evḳāt anlar müşāhedede ola K
[1413] ḳarışduralar: ḳarışdururlar A
[1414] anlar: -H
[1415] anlaruñ: anlar A, K
[1416] evḳāti: evḳātde A
[1417] cismāniyyede: cismāniyye K
[1418] ola: olalar A, alalar K
[1419] Allāhümme…el-Kerīm: -K
[1420] eyledi: itdi H
[1421] muḳarreblere: muḳarrebler K
[1422] içüreler: vireler A, H, içeler K
[1423] taṣavvafe: taṣavvuf A

ṣūfīlıġuñ ḥaḳīḳatine yitişmemiş dimek olur. Belki mutaṣavvıfuñ henüz kendü ṣıfātından bāḳī ḳalmışdur. Evet, ol ṭarīḳında müctehiddür ve Ḥażret-i Rabbi'l-ʿālemīnden yaña seyr eyleyicidür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām[1424] buyurur: **Sīrū ve sebeḳa'l-müferridūne ḳīle meni'l-müferridūne yā Rasūla'llāh ḳāle'l-müstehtirūne**[1425] **bi-ẕikri'llāhi vaḍaʿa'ẕ-ẕikru ʿanhum evzārahüm fe veradū'l-ḳıyāmete ḫifāfen.**

Rasūl ʿaleyhi's-selām Mekke'ye giderken Mekke yolında bir ṭaġa uġradı. Ol ṭaġa Cumadān dirler-idi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥābına eyitdi: **Hāẕā cumadānü sīrū sebeḳa'l-müferridūn.** Yaʿnī bu Cumadān'dur. Siz daḫı seyr eyleñ ki müferridler sebḳat idüp geçdiler ḥaṭṭā Zülfā'ya vāṣıl olup derecāt-ı ʿaliyye ve maḳāmāt-ı seniyyeye vāṣıl oldılar. Aṣḥāb eyitdiler: Müferridler kimlerdür? Rasūl ʿaleyhi's-selām[1426] eyitdi: Müferridler anlardur ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikrine ḥarīṣ olup aña müdāvemet iderler ki anlar müferridlerdür ve mümtāzlardur Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikriyle ve daḫı anuñ ṭāʿātına meşġūl olmaġ-ıla ve daḫı ḫalāyıḳdan ʿuzlet itmek-ile (97b) ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emrini ve nehyini riʿāyet itmek-ile ve daḫı şehevāt-ı nefsāniyyeyi terk itmek-ile. Ve yāḫūd maʿnāsı dimek ola ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikrine ḥarīṣ olup anuñ ẕikrine meşġūl olmaġ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretini birleyicilerdür ki ẕikr anlaruñ ṣaġāyir günāhlarını maḥv eyleyüp giderdi, anları ṣaġāyir günāhdan pāk ü muṭahhar eyledi. Lā cirem anlar daḫı ḳıyāmet güninde günāh yüklerinden yeyni olup ʿarṣa-i ʿaraṣāta varalar.

Ve iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām[1427] **hāẕā**[1428] **cumadān** didüginde bir laṭīfe vardur. Ol laṭīfe oldur kim Cumadān Ṭaġı münferid ṭaġdur,

[1424] ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalāti ve's-selām A, ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1425] el-müstehtirūne: el-müstehzūne K
[1426] Rasūl ʿaleyhi's-selām: -H
[1427] Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1428] hāẕā: -K

hīç anuñ miṯli yoḳdur. Yine ancılayın bunuñ gibi ṭāyife ki sādātdur, anlar daḫı münferidlerdür esnā'-i sādāt-ıla[1429]. Va'llāhu aʿlem[1430].

Ve daḫı[1431] iy ʿazīz ḳārındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīler müferridler maḳāmındadur ve mutaṣavvıflar sāyirler maḳāmındadur. Evet, seyrlerinde henüz maḳarr-ı[1432] rūḥa vāṣıl olmayup dururlar. Belki hemān maḳarr-ı ḳalbe vāṣıl olmışlardur Allāh Teʿālā ḥażretini çoḳ çoḳ ẕikr itdüklerinden ötürü ve daḫı murāḳabe itdüklerinden ötürü ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kendülere naẓarına[1433] naẓar itdüklerinden müteleẕẕiẕ olduḳlarından ötürü. Evet, ṣūfī maḳarr-ı rūḥa yitişüp ṣāḥib-müşāhede olmışdur. Ve mutaṣavvıf ḫod maḳarr-ı ḳalbe vāṣıl olup ṣāḥib-murāḳabedür. Ve müteşebbih henüz muḳāveme-i nefsde olup ṣāḥib-mücāhede ve ṣāḥib-muḥāsebedür. Bundandur ki ṣūfīnüñ telvīni anuñ ḳalbi vücūdıyladur. Ve mutaṣavvıfuñ telvīni anuñ (98a) nefsinüñ vücūdıyladur. Ve müteşebbihüñ aṣlā telvīni yoḳdur. Zīrā ki telvīn erbāb-ı aḥvālüñdür. İmdi müteşebbih ḫod müctehid-i sālikdür, henüz ol, aḥvāle vāṣıl olmamışdur. Evet, bunlaruñ küllīsini dāyire-i ışṭıfā cemʿ ider. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ṯümme evraṯnā'l-kitābe'lleẕīne'ṣṭafeynā min-ʿibādinā fe minhüm ẓālimün li-nefsihī ve minhüm muḳteṣıdün ve minhüm sābiḳun bi'l-ḫayrāti bi-iẕni'llāhi ẕālike hüve'l-faẓlü'l-kebīr.**[1434] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Rasūl ḥażretine ḫaber virüp eydür ki: Yā Ḥabīb, senüñ kitābuñı senüñ ümmetüñe virdüm irṯi vāriṯe virdügümleyin hīç kedsüz ve zaḥmetsüz ve ṭalebsüz. Ve senüñ kitābuñı yaʿnī Ḳur'ān'ı, senüñ ümmetüñden öñ gelen ümmetden ve daḫı senden öñ gelen enbiyādan te'ḫīr eyleyüp senüñ ümmetüñe virdüm senüñ ümmetüñe ikrām itdügüm-çün. Andan ṣoñra Ḥaḳ

[1429] sādāt-ıla: saʿādāt-ıla A, K
[1430] va'llāhu aʿlem: -H
[1431] ve daḫı: imdi H
[1432] maḳarr-ı: maḳām-ı A
[1433] naẓarına: -A
[1434] Fâtır 35/32.

Subḥānehū ve Teʿālā, Muḥammed-i Muṣṭafā ümmetini taḳsīm eyleyüp eyitdi: **Fe minhüm ẓālimün li-nefsihī ve minhüm muḳteṣıdün ve minhüm sābiḳun bi'l-ḫayrāti.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür: Ol ıṣṭıfā idüp üründüledügümüz ḳullarumuzdan daḫı baʿżısı kendü nefsine ẓulm idicidür.

Ṣāḥib-**Keşşāf**[1435] eydür: Kendü nefslerine ẓulm idicilerden bunda murād[1436] Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrini teʾḫīr idenlerdür. Ve **Tefsīr-i Ḳāḍī**'de eydür: Anlar[1437] anlardur ki aʿmālde taḳṣīr iderler[1438]. Ṣāḥib-**Keşşāf** eydür: Ẓālimi taḳdīm eyledi muḳtaṣıd üzerine ve muḳtaṣıdı daḫı taḳdīm eyledi sābıḳ üzerine buña işāret itmekden ötürü ki fussāḳ bunlardan çoḳdur ve fısḳ bunlaruñ üzerine ġālibdür (98b) ve muḳtaṣıd bunlardan azdur ve sābıḳ azdan daḫı azdur. Vaʾllāhu aʿlem bi-esrāri kelāmihī ve daḳīḳati maḳālihī[1439]. Ve baʿżısı muḳtaṣıdlardur yaʿnī aʿmāl-i ṣāliḥaya aʿmāl-i seyyiʾe ḳarışdurıcılardur. Yaʿnī gāh ʿamel-i ṣāliḥ iderler ve gāh yaramaz ʿamel iderler. Ve baʿżısı sābıḳlardur ḫayrāta yaʿnī cennete aʿmāl-i ṣāliḥa-yıla sebḳat idicilerdür.

Tefsīr-i Ḳāḍī'de eydür[1440]: Anlar anlardur ki[1441] ʿamele taʿlīmi ve irşādı żāmm iderler. Ve **Tefsīr-i Kevāşī**'de eydür: Bunda ẓālimden murād oldur ki anuñ ẓāhiri ḫayrlu ola bāṭınından ve muḳtaṣıddan murād oldur ki anuñ ẓāhiri ve bāṭını berāber ola ve sābıḳdan murād oldur ki anuñ bāṭını ḫayrlu ola ẓāhirinden.

[1435] Ṣāḥib-Keşşāf: Ṣāḥibü'l-Keşşāf ʿaleyhi'r-raḥme H
[1436] bunda murād: murād bunda K
[1437] anlar: -K
[1438] iderler: ideler A, K
[1439] bi-esrāri kelāmihī ve daḳīḳati maḳālihī: -A
[1440] eydür: -A
[1441] ki: -A

Ümmü'l-Mü'minīn[1442] ʿĀyişe[1443] raḍıya'llāhu ʿanhā Ṣuheyb'e eydür: Yā Ṣuheyb, sābıḳlar anlardur ki anlar Rasūl zamānında geçdiler ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anlaruñ-çün cenneti şehādet eyledi. Ve muḳtaṣıdlar anlardur ki Rasūl'üñ aṣḥābı olup aña ittibāʿ eylediler ḥattā aña lāyıḳ[1444] oldılar. Ve ẓālimun li-nefsihī, benüm gibi ve daḫı yā Ṣuheyb, senüñ gibidür, didi[1445].

Ve İmām ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Ẓālim benem ve muḳtaṣıd daḫı benem ve sābıḳ daḫı benem. Eyitdiler: Böyle didügüñüzüñ[1446] maʿnāsı nedür? Eyitdi: Ben günāhum-ıla ẓālimem ve tevbem-ile muḳtaṣıdam ve maḥabbetüm-ile sābıḳam.

Baʿżılar eydürler: Ẓālimden murād zāhiddür. Zīrā ki ol terk itmegi evlā ve elyaḳ görür ve kimseden nesne almaġı istiḳbāḥ ider. İmdi böyle eylemek nefse ẓulm eylemekdür[1447]. Ve muḳtaṣıddan murād ʿārifdür. Zīrā ki ol henüz derece-i kemāle yitişmemişdür. Belki ol mutavassıṭdur. (99a) Ve sābıḳdan murād muḥibdür. Zīrā ki ol, mecmūʿ-ı maḳāmdan geçüp ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesine irişmişdür. Ve baʿżılar eydürler: Ẓālimden murād oldur ki ol, belādan cezaʿ ve fezaʿ eyleye. Ve muḳtaṣıddan murād oldur ki ol, belā yitişincek ṣabr eyleye. Ve sābıḳdan murād oldur ki ol, belā yitişincek andan leẕẕetler ve ṣafālar bula. Ve baʿżılar eydürler: Ẓālimden murād oldur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini hemān diliyle ẕikr eyleye. Ve muḳtaṣıddan murād oldur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini ḳalbiyle ẕikr eyleye. Ve sābıḳdan murād oldur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini hīç[1448]

[1442] Ümmü'l-Mü'minīn: -H
[1443] Ümmü'l-Mü'minīn ʿĀyişe: ʿĀyişe anamuz A, K
[1444] lāyıḳ: lāḥıḳ H
[1445] didi: -H
[1446] didügüñüzüñ: didügüññüñ A
[1447] ẓulm eylemekdür: ẓulmdür H
[1448] hīç: aṣlā K

unutmaya. ʿĀṣım-ı Anṭākī eydür: Ẓālimden murād ṣāḥib-aḳvāldür ve muḳtaṣıddan murād ṣāḥib-efʿāldür ve sābıḳdan murād ṣāḥib-aḥvāldür.

İmdi bu aḳvāl ṣūfīnüñ ve mutaṣavvıfuñ ve müteşebbihüñ aḥvāline münāsibdür. İmdi şöyle bilgil ki bunlaruñ dükelisi ehl-i felāḥdur ve ehl-i necāḥdur ki dāyire-i ıṣṭıfā bunları cemʿ eyler. Niteki Üsāme Bin Zeyd eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām bu āyeti tefsīr iderken eyitdi: Bunlaruñ cemīʿisi cennetlikdür. Zīrā ki sābıḳ cennete gire ḥisābsuz. Ve muḳtaṣıd cennete gire ḥisāb-ı yesīrden ṣoñra. Ve ẓālim şol ḳadar ḥabs ola ki cennete girmeyem diyü ḳorḳa, andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña raḥmet idüp anı cennete ḳoya.

Baʿż-ı ehl-i taḥḳīḳ eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳı üç ṣınıf üzerine yaratdı. Bir ṣınıfı melek-i rūḥānī ve ʿulvī ve laṭīf ü pāk ü[1449] nūrānīdür. Bunlaruñ ġıdālarını kendülerüñ cinsinden eyledi ki ol, (99b) ẕikrdür ve tesbīḥdür. Bunları maḥżā ʿibādet-içün yaratdı. Ve bir ṣınıfı ḥayvānī ve cismānī ve siflī ve keṯīf-i ẓulmānīdür. Bunlaruñ daḫı ġıdālarını kendülerüñ cinsinden eyledi ki ol, ṭaʿāmdur. Bunları ʿibret-içün ve ḫiẕmet-içün yaratdı. Ve bir ṣınıfı insān-ı mürekkebdür melek-i rūḥānīden ve daḫı ḥayvān-ı cismānīden. Bunlaruñ rūḥānīleri-çün ẕikri ve ʿibādeti ġıdā eyledi ve ḥayvānīleri-çün ṭaʿāmı ġıdā eyledi. Bunları ʿibādet-içün ve maʿrifet-içün yaratdı ve daḫı kendünüñ ḫilāfeti-çün yaratdı. Bunları daḫı üç ṣınıf eyledi. Niteki buyurdı: **Ṯümme evraṯnā'l-kitābe'lleẕīne'ṣṭafeynā min-ʿibādinā fe minhüm ẓālimün li-nefsihī ve minhüm muḳteṣıdün ve minhüm sābiḳun bi'l-ḫayrāti bi-iẕni'llāhi.** Bir ṣınfı ẓālimun li-nefsihīdür. İmdi ol, oldur ki anuñ ḥayvāniyyeti, rūḥāniyyeti üzerine ġālib ola. Şöyle ki ol, ġıdā'-i cismānī taḥṣīl itmekde mübālaġa eyleye bir vech-ile ki gicesini ve gündüzini ġıdā'-i cismānī taḥṣīl itmekde ṣarf eyleye ve ġıdā'-i rūḥānī taḥṣīl

[1449] pāk ü: -A

itmekde taḳṣīrlıḳ eyleye tā şuña degin ki anuñ rūḥı maġlūb olup nefsi ġālib ola. İmdi ol, anlardur ki Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ḥaḳḳında eyitdi: **Ülā'ike ke'l-enʿāmi bel hüm eḍallü.**[1450] Ve bir ṣınfı muḳtaṣıddur. İmdi ol, oldur ki anuñ rūḥāniyyetiyle ḥayvāniyyeti berāber ola şöyle ki her birisine ġıdāsını vire. İmdi ol anlardandur ki Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ḥaḳḳında buyurdı: **Ḫaleṭū ʿamelen ṣāliḥan ve āḫara seyyi'en ʿasā'llāhu en yetūbe ʿaleyhim.**[1451] Ve bir ṣınfı sābıḳun bi'l-ḫayrātdur. (100a) İmdi ol, oldur ki anuñ rūḥāniyyeti, ḥayvāniyyeti üzerine ġālib ola. Şöyle ki ol, ġıdā'-i rūḥānī taḥṣīl itmekde mübālaġa eyleye ki ol, ẕikrdür; ġıdā'-i ḥayvānī taḥṣīl itmekde taḳṣīr eyleye ki ol, ṭaʿāmdur tā şuña degin ki anuñ nefsi maġlūb olup rūḥı ḳavī olup ġālib ola. İmdi ol, anlardandur ki anlaruñ ḥaḳḳında Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurdı: **Ülā'ike hüm ḫayru'l-beriyyeti.**[1452]

İbn ʿAṭā[1453] eydür: Ẓālimden murād oldur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini sever dünyā-yiçün. Muḳtaṣıddan murād oldur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini sever ʿuḳbā-yiçün. Ve sābıḳdan murād oldur ki ol, kendü murādını ısḳāṭ eyleye Allāh Teʿālā ḥażretlerinüñ murādında. İmdi ṣūfīnüñ ḥāli böyledür. Zīrā ki ol, kendü murādını terk eyleyüp durur ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādını iḫtiyār eyleyüp durur. Ve müteşebbih, ṣūfīlerüñ işlerinden bir nesne iḫtiyār eyleyüp durur ki ol nesne anı ṣūfīlere yaḳın olmaġa lāyıḳ eyleyüp durur. İmdi ṣūfīlere yaḳın olmaḳ cemīʿ-i ḫayrlaruñ muḳaddimesidür.

Niteki ḳuṭbu'l-ʿārifīn ve ḫulāṣatü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüz eyitdi: Baʿż-ı ebnā'-i dünyā, Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzālī[1454] ḥażretine geldi. Işfahān'da biz anuñ ḥażratında-yıduḳ. Ol kişi eyitdi: İy Şeyḫ, baña ḫırḳa geydür.

[1450] el-Aʿrâf 7/179.
[1451] et-Tevbe 9/102.
[1452] el-Beyyine 98/7. Baʿż-ı ehl-i taḥḳīḳ eydür…ḫayru'l-beriyyeti: -K, +va'llāhu aʿlemü bi'ṣ-ṣavābi fī'l-ḫiṭāb H
[1453] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[1454] +ḳuddise sırruhū H

Şeyḫ ol kişiye[1455] eyitdi: Benüm-içün şol kişi ḳatına var, saña ḫırḳa geymek maʿnāsını diyüvirsün ve daḫı ḫırḳa geymegüñ s̱evābın diyüvirsün daḫı ben saña ḫırḳa geydüreyin, didi[1456]. Ol kişi daḫı benüm ḳatuma (100b) geldi. Ben ol kişiye ḫırḳanuñ ḥuḳūḳını ve anı geymegüñ ādābını ve anı geymege kim lāyıḳdur ve[1457] kim lāyıḳ degüldür, beyān eyledüm. Ol kişi bunları işidicek ḫırḳa geymege ḫavf eyledi, ḫırḳa geymedi. Şeyḫ bunı işitdi, beni ḳıġırtdı daḫı baña ʿitāb eyleyüp[1458] eyitdi ki: Ol kişiyi ben saña gönderdüm ki aña ḫırḳanuñ s̱evābların beyān eyleyesin ve daḫı anı geymegüñ s̱evābını diyüviresin tā ki ol kişi anı geymege raġbet eyleyüp cān-ıla ve göñül-ile ḫırḳa geye; sen anı ürkütdüñ, ol miskīn ḫırḳa geymekden maḥrūm oldı, didi[1459]. Bundan ṣoñra Şeyḫ baña eyitdi: Ḫırḳa ḥaḳḳında hep didügüñ ḥaḳdur. Evet, evvel emrde biz mübtedīye anları teklīf itsevüz mübtedī ḫırḳa geymekden ḳaçar ve anlardan ʿāciz olup ḫırḳa geymez. Belki biz[1460] mübtedīye ḫırḳa geydürürüz[1461] tā ki ol ḫırḳa-yıla ṣūfīlere müteşebbih ola ve ol ḫırḳa sebebiyle ṣūfīlerüñ meclislerine[1462] ve maḥfillerine varup anlaruñ-ıla iḫtilāṭ eyleye ve anlaruñ cemāllerine naẓar eyleye tā ki anlaruñ-ıla iḫtilāṭ itdügi berekātında ve daḫı anlaruñ yüzlerine naẓar itdügi berekātında anlaruñ aḥvāline maḥabbet eyleyüp[1463] anlaruñ ṭarīḳlarına sülūk eyleyüp anlaruñ aḥvāline vāṣıl ola, didi[1464].

İmdi şöyle bilgil ki bu kelām Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī'nüñ[1465] kelāmına muvāfıḳdur ki Şeyḫ Cüneyd eydür: Vaḳtī ki siz bir faḳīr-ile buluşsañuz ʿilm-ile buluşmañ; belki rıfḳ-ıla

[1455] ol kişiye: -K
[1456] didi: -H
[1457] kim lāyıḳdur ve: -A
[1458] eyleyüp: eyledi H
[1459] didi: -H
[1460] biz: ben H
[1461] geydürürüz: geydürürem H
[1462] meclislerine: meclisine K
[1463] eyleyüp: idüp A, H
[1464] didi: -H
[1465] Baġdādī'nün: el-Baġdādī ḳuddise sırruhūnuñ H

buluşuñ ve luṭf-ıla ve ḥüsn-i ḫulḳ-ıla buluşuñ. Zīrā ki ʿilm anı ürküdür; rıfḳ anı ṣūfīlere yaḳın eyler.

İmdi ṣūfīler, müteşebbihlere rıfḳ iderler tā ki mübtedī ṭālib (102a) anlardan nesne istifāde eyleye ve anlaruñ mesālikine sülūk eyleyüp anlaruñ aḥvālinden bir ḥāle[1466] yitişe. İmdi her kimüñ ki ḥāli ekmel ola ve ʿilmi vāfir ola, mübtedīlere anuñ rıfḳı ekşer olur.

Niteki baʿżılardan rivāyet olundı ki bir ṭālib aña yoldaş oldı. Ol kişi dürlü dürlü mücāhedeler ve dürlü dürlü ʿibādetler ve dürlü dürlü ādāblar eyledi[1467]. Ol kişinüñ bunlardan maḳṣūdı ol-ıdı ki ol ṭālib anı göre ve anuñ ādābıyla edeblene ve anuñ aʿmāline naẓar eyleyüp anuñ aʿmāli gibi aʿmāl eyleye. İmdi bu rıfḳ bir rıfḳdur ki her neye ki girürse anı kendüye dönderür. Pes müteşebbih-i ḥaḳīḳī oldur ki ṣūfīlerüñ ṭarīḳına iʿtiḳād eyleyüp anuñ muḳteżāsınca ʿamel eyleye ve anlaruñ ṭarīḳına sülūk eyleyüp envāʿ-ı mücāhedāt ve eṣnāf-ı riyāżāt eyleye tā ki ṣāḥib-mücāhede ve ṣāḥib-muḥāsebe ola andan ṣoñra mutaṣavvıf olup ṣāḥib-murāḳabe ola andan ṣoñra ṣūfī olup ṣāḥib-müşāhede ola. Ammā şol kimse ki ṣūfīnüñ ve mutaṣavvıfuñ aḥvāline mütaṭalliʿ ve müteşevviḳ olmasa ve daḫı anlaruñ maḳṣūdlarınuñ evvellerine ḳaṣd itmese, belki mücerred ḫırḳa geyüp teşebbüh-i ẓāhirī üzerinde ḳalsa ve ṣūretini anlara beñzetse sīretini ve ṣıfatını anlara beñzetmese ol kişi ṣūfīlere müteşebbih degüldür. Zīrā ki anuñ evveli anlaruñ evvellerine[1468] beñzemez. Belki ol kişi müteşebbih-i müteşebbihdür. Yaʿnī kendüyi ṣūfīlere beñzediciye beñzedicidür ki ol[1469], mücerred kisve-yile kendüyi ṣūfīlere nisbet ider. Evet, ḥāl budur ki (101b) anlar bir ḳavmdür ki anlaruñ-ıla bile oturan daḫı şaḳī olmaz. Belki anlaruñla bile oturduġı sebebiyle

[1466] ḥāle: aḥvāle H
[1467] eyledi: söyledi H
[1468] evvellerine: evveline K
[1469] ki ol: -K

ol saʿādāt-ı ebediyyeye ve maḳāmāt-ı ʿaliyyeye vāṣıl olur. Niteki Rasūl[1470] ʿaleyhi'ş-selām buyurur: **Men teşebbehe bi-ḳavmin fe hüve minhüm.**

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi'ş-selām buyurur: **İnne li'llāhi melā'iketen**[1471] **yeṭūfūne fī'ṭ-ṭuruḳi yeltemisūne ehle'ẕ-ẕikri fe iẕā vecedū ḳavmen yeẕkürūna'llāhe tenādev helümmū ilā-ḫācetiküm ḳāle fe yeḥuffūnehüm bi-ecniḥatihim ilā-semā'i'd-dünyā fe iẕā teferraḳū ʿaracū ilā's-semā'i fe yes'elühüm rabbühüm ve hüve aʿlemü bihim minhüm mā yeḳūlü ʿibādī ḳālū**[1472] **yüsebbiḥūneke ve yükebbirūneke ve yaḥmidūneke ve yühellilūneke ve yümeccidūneke ḳāle fe yeḳūlü hel ra'evnī ḳāle fe yeḳūlūne lā va'llāhi mā ra'evke ḳāle fe yeḳūlü keyfe lev ra'evnī ḳāle fe yeḳūlūne lev ra'evke kānū eşedde leke ʿibādeten ve eşedde leke temcīden ve ekṣera leke tesbīḥan ḳāle fe yeḳūlü fe mā yes'elūnenī ḳālū yes'elūneke'l-cennete ḳāle fe yeḳūlü ve hel ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lā va'llāhi yā rabbi mā ra'evhā ḳāle fe yeḳūlü fe keyfe lev ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lev ennehüm ra'evhā kānū eşedde ʿaleyhā ḥırṣan ve eşedde lehā ṭaleben ve aʿẓame fīhā raġbeten ḳāle fe mimme yeteʿavveẕūne ḳālū yeteʿavveẕūne mine'n-nāri ḳāle yeḳūlü ve hel ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lā va'llāhi yā rabbi mā ra'evhā yeḳūlü fe keyfe lev ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lev ennehüm ra'evhā kānū eşedde minhā firāran ve eşedde minhā meḫāfeten ḳālū ve yestaġfirūneke ḳāle fe yeḳūlü fe üşhidüküm ennī ḳad ġafertü lehüm yeḳūlü melekün mine'l-melā'iketi rabbi fīhim fülānün leyse minhüm innemā cā'e li-ḥācetin ḳāle** (102a) **hümü'l-ḳavmü lā yeşḳā bihim celīsühüm.** Maʿnīsi budur ki Ḫoca-ı enbiyā, maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā, Ḥabīb[1473] Muḥammed-i Muṣṭafā

[1470] +ekrem H
[1471] li'llāhi melā'iketen: el-melā'ikete A
[1472] ḳālū: ḳāle A
[1473] Ḥabīb: -A

ʿaleyhi’s-selām eydür[1474]: Taḥḳīḳ Allāh Teʿālā ḥażretlerinüñ bir bölük melāʾikesi vardur ki anlar, yollarda ṭavāf idüp meşrıḳdan tā maġribe degin gezerler, ehl-i ẕikr isterler tā ki anları bulup anları ziyāret eyleyeler ve anlar eyitdügi ẕikri diñleyeler ve anlaruñla bile ẕikr ideler.

Ḳāḍī ʿIyāż[1475] eydür: Ẕikr iki dürlüdür. Biri ḳalb-ile ẕikr itmekdür ki ol, Ḥaḳ Teʿālā’nuñ celālinde ve anuñ ṣıfātında ve yirde, gökde anuñ āyātında[1476] fikr itmekdür ve daḫı Ḳurʾān’uñ maʿnāsında ve daḫı eḥādīṯüñ maʿnāsında fikr itmekdür[1477]. İmdi bu nevʿ ẕikr erfaʿ-ı ezkārdur. Ve ẕikrüñ bir dürlüsi daḫı dil-ile ẕikr itmekdür. İmdi bu ḥadīṯde ẕikrden murād dil-ile ẕikr itmekdür. Evet, dil-ile ẕikr itmekden murād hemān **lā ilāhe illāʾllāh** dimek degüldür. Belki ẕikrden murād bir kelāmdur ki anda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı ola tilāvet-i Ḳurʾān gibi ve müʾminlere duʿā itmek gibi ve dīn ʿilmlerini müẕākere itmek gibi ve daḫı tesbīḥ ve temcīd ve tekbīr ve[1478] tehlīl gibi ve bunlara beñzer daḫı ne var-ısa.

Ve ʿulemā iḫtilāf itdiler ki cehr-ile ẕikr itmek mi efḍaldür ki anda ḥużūr-ı ḳalb ola ve yāḫūd iḫfā-yıla ẕikr itmek mi efḍaldür. Baʿżılar eyitdiler: Cehr-ile ẕikr itmek efḍaldür. Zīrā ki anda ʿamel ekṯerdür. Dili istiʿmāl itmek-ile ol, ziyāde olur. Pes ziyāde ecr iḳtiżā eyler. Ve baʿżılar eydürler: İḫfā-yıla ẕikr efḍaldür. Zīrā ki sırr-ıla ʿamel efḍaldür. (102b) **Müslim şerḥi**nde böyle ẕikr olundı.

[1474] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi’s-selām eydür: ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem buyururlar H
[1475] +raḫmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1476] āyātında: yanında K
[1477] itmekdür: eylemekdür A, H
[1478] tekbīr ve: -A

Ol ehl-i ẕikr isteyen melāyike vaḳtī ki ẕikr eydür ḳavm bulsalar baʿżısı baʿżısına çağırup eydür ki: Gelüñ ḥācetüñüze. Yaʿnī, gelüñ ehl-i ẕikri ziyāret itmege ve daḫı ẕikr diñlemege. Zīrā ki biz ehl-i ẕikrden bir cemāʿat bulduḳ.

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ol melāyike, ol ẕikre meşġūl olanları ḳanatlarıyla tā dünyā gögine varınca ḳaplarlar. Yaʿnī, baʿżısı baʿżısı üzerine ṭurur[1479] tā dünyā gögine varınca. Vaḳtī ki ẕikre meşġūl olan cemāʿat ṭaġılsalar ol firiştehler göge ʿurūc iderler. Ḥaḳ Teʿālā ol melāyikeye ṣorar ki: Siz ḳandan geldüñüz? Ḥāl budur ki ol, ʿAllām-ı ġuyūb[1480] pādişāhdur. Evet, ol melāʾikeden ehl-i ẕikri ṣorup anları söyletdüginden murādı ehl-i ẕikrüñ şānlarını tefḫīm ve taʿẓīm[1481] itmekdür ve daḫı anlaruñ mekānlarınuñ ve mertebelerinüñ yüceligin iẓhār itmekdür.

Firiştehoġlı, **Meşāriḳ şerḥi**nde eydür: Bunda tenbīh vardur ki benī ādemüñ ẕikr itdükleri aʿlādur melāyikenüñ ẕikrinden ve tesbīḥinden. Zīrā ki benī ādem, Allāh Teʿālā ḥażretinden ġāyibler-iken ve daḫı mevāniʿ var-iken Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr iderler. Melāʾike ḫod māniʿsüz ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini müşāhede iderken ẕikr iderler. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl[1482].

Çünki Allāh[1483] Teʿālā anlara eydür[1484] ki: Siz nereden gelürsiz? Anlar daḫı eydürler ki: Yirde senüñ ḳullaruñ ḳatından gelürüz. Ve Ḥaḳ Teʿālā anlara eydür ki: Benüm ḳullarum ne söylerler? Ḥāl budur ki ol, ʿAllām-ı ġuyūb[1485] pādişāhdur. Ol melāʾike eydürler ki: (103a)

[1479] ṭurur: durur K
[1480] ġuyūb: -A, -K, -H
[1481] tefḫīm ve taʿẓīm: taʿẓīm ve tefḫīm H
[1482] bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl: -K
[1483] Allāh: Ḥaḳ K, H
[1484] eydür: eyide A
[1485] ġuyūb: el-ġuyūb A, K, H

Anlar[1486] saña ḥamd iderler ve daḫı tesbīḥ ve tekbīr ve tehlīl ve temcīd iderler. Pes Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür ki: Anlar beni hīç gördiler mi? Ol[1487] melāʾike eydürler ki: Vaʾllāhi anlar seni görmediler. Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Eger anlar beni görseler anlaruñ ḥālleri nice ola-yıdı? Ol melāʾike eydürler ki: Eger anlar seni görselerdi saña ḳatı ʿibādet iderler-idi ve daḫı ḳatı temcīd idüp çoḳ çoḳ tesbīḥ iderler-idi. Allāh[1488] Teʿālā eydür: Anlar benden ne dilerler? Ol melāʾike eydürler ki: Anlar senden cennet dilerler. Pes Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Anlar hīç cenneti gördiler mi? Ol melāʾike eydürler ki: Lā, vaʾllāhi yā Rabbi, anlar cenneti görmediler. Pes Allāh Teʿālā eydür ki: Eger anlar cenneti görseler anlaruñ ḥālleri nice ola-yıdı? Ol melāʾike eydürler ki: Eger anlar cenneti görselerdi anlar cennete ḳātı ḥarīṣ olup anı ḳātı ṭaleb idelerdi ve aña ḳātı raġbet ideler-idi. Pes Allāh Teʿālā eydür ki: Anlar daḫı neden ḳorḳarlar? Ol melāʾike eydürler ki: Cehennemden ḳorḳarlar. Pes Allāh Teʿālā eydür ki: Hīç anlar cehennemi gördiler mi? Ol melāʾike eydürler ki: Lā, vaʾllāhi yā Rabbi, anlar cehennemi görmediler. Pes Allāh Teʿālā eydür ki: Eger anlar cehennemi görselerdi anlaruñ aḥvāli nice ola-yıdı? Ol melāyike eydürler ki: Eger anlar cehennemi görselerdi andan ḳatı ḳaçalardı ve andan ḳatı ḳorḳalardı. Ve ol melāyike eydürler ki: İlāhī, anlar senden yarlıġanmaḳ ṭaleb iderler. Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Yā melāʾiketī[1489], ben sizi ṭanuḳ dikerin[1490] ki ben anları yarlıġadum ve anlara diledüklerini virdüm ve anlar[1491] (103b) ḳorḳduḳlarından anları[1492] ḳurtardum. Bundan ṣoñra ol melāyike eydürler: Yā Rabbi, anlaruñ-ıla fülān bile-yidi. Ol anlardan degül-idi. Belki anlaruñ ḳatında anuñ ḥāceti var-ıdı. Ol ḥāceti-çün anlara varup anlaruñla bile oturdı. Ve bir rivāyetde ol melāʾike eydürler: Yā Rabbi, fülān günāhkār

[1486] anlar: -K
[1487] ol: -H
[1488] Allāh: Pes Ḥaḳ H
[1489] melāʾiketī: melāʾikem H
[1490] ben sizi ṭanuḳ dikerin: siz ṭanuḳ oluñ H
[1491] anlar: anları A, H
[1492] anları: -A, -H

anlaruñla bile-yidi. Anuñ maḳṣūdı anlaruñla bile ẕikr itmek degül-idi. Belki ol seyr eylerken nāgāh anlaruñ ḳatından geçdi. Anları görüp anlaruñ-ıla bir sāʿat oturdı. Pes Allāh Teʿālā eydür: Anlar bir ḳavmdür ki anlaruñ-ıla bile oturan şaḳī olmaz, anı yarlıġadum.

İmdi bunda beyān vardur ki kim ki sādāt-ıla muḫālaṭa eylese siyādete yitişe ve kim ki ehl-i saʿādet-ile otursa saʿādāta yitişe. Lā cirem kim ki ṣūfīler-ile bile otursa ve yāḫūd anlara müteşebbih olsa ve yāḫūd anları sevse ol kimse daḫı şaḳī olmaz. Belki anlaruñ sebebiyle maḳāmāt-ı ʿaliyyeye ve menāzil-i seniyyeye vāṣıl olur. Allāhümme eẕiḳnā ẕevḳa'ẕ-ẕāyiḳīne ve ʿışḳa'l-ʿāşıḳīne ve nāra[1493]'l-ʿārifīne ve nūra'l-muḥibbīne ve sürʿate'l-müştāḳīne ve vecde'l-vācidīne ve ṣemerāti'l-mükāşifīne ve keşfe'l-mücāhidīne ve esrāra'l-mütenācīne ve üslūbe'n-nācīne ve'ḥşürnā fī-zümreti'ẕ-ẕākirīne'l-muḫliṣīne bi-ḥürmeti ḥabībike seyyidi'l-mürselīne ve imāmi'l-müttaḳīne ve ḫātemi'n-nebiyyīne ve ṣalli ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī[1494] ecmaʿīn.

[1493] nāra: tāce A
[1494] +ve aṣḥābihī ve etbāʿihī H

El-bābu’s-sāminü: Fī-zikri’l-melāmetiyyi ve şerḥi ḥālihī

(104a) Yaʿnī, sekizinci bāb, melāmetīnüñ zikrindedür ve daḫı melāmetīnüñ ḥāli şerḥindedür.

Baʿżılar eydürler: Melāmetī oldur kim ḫalḳdan ʿamelini gizleye ve şerrini ḫalḳdan gizlemeye. Mürşidü ehli’ṭ-ṭarīḳa ve erbābi’l-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ[1495] Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Bu kelāmuñ şerḥi oldur kim melāmetī iḫlāṣ ṭadın zevḳ itmişdür ve daḫı ṣıdḳ-ıla müteḥaḳḳıḳ olmışdur. Lā cirem ol dilemez ki hīçbir kimse anuñ aʿmāline ve aḥvāline muṭṭaliʿ ola.

Ḥuzeyfetü’l-Yemānī eydür: Rasūl ḥażretine ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, iḫlāṣ nedür? Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Cebrāʾīl’e ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Cebrāʾīl eyitdi: Rabb-i ʿizzete[1496] ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ḥażret-i[1497] ʿİzzet eyitdi: **Hüve sırrun min sırrī istevdaʿtühū ḳalbe men aḥbebtü min-ʿibādī.** Maʿnīsi budur ki Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: İḫlāṣ bir sırdur benüm esrārumdan. Ḳullarumdan sevdügüm kimsenüñ gönlinde anı emānet ḳoram[1498].

Sulṭānu’l-ʿāşıḳīn ve zübdetü’l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Necmü’l-milleti ve’d-dīn, **Menārātü’s-Sāʾirīn ilāʾllāh** kitābında eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ, ihlāṣ sırdur benüm sırrumdan, didügi sır, sırr-ı fenādur beḳā sırrından ki ol sırrı Allāh Teʿālā, muḥiblerinüñ ve ʿāşıḳlarınuñ gönüllerinde ḳor. Zīrā ki maḥabbet muḥibbüñ ṣıfātı ve muḥibbüñ zātı maḥv olup andan bedel maḥbūbuñ ṣıfātı ve maḥbūbuñ zātı gelmekdür.

[1495] eş-Şeyḫ: Şeyḫ K
[1496] ʿizzete: el-ʿizzete A
[1497] ḥażret-i: Rabb-i K
[1498] ḳoram: ḳorın A, K, H

Ḥuccetü'l-muḥaḳḳıḳīn ve senedü[1499]'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu[1500]'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bunuñ maʿnāsı budur ki Allāh Teʿālā eydür: İḫlāṣ (104b) sırdur benüm vücūdum sırrından ki ol, teʿayyünāt-ıla mestūrdur. İmdi ol sırrum-ıla ben tecellī eylerem[1501] sevdügüm kimsenüñ göñline. Lā cirem anuñ vücūdını fānī ḳıluram[1502] benüm vücūdumda bir ḥayṣiyyet-ile ki benden ġayrı aña hīç kimse muṭṭaliʿ olmaz.

İmdi şöyle bilgil ki melāmetīnüñ iḫlāṣa temessük itmekde mezīd iḫtiṣāṣı vardur. Bundandur ki ol, aḥvālini ve aʿmālini gizlemek-ile leẕẕet ve ṣafā bulur[1503]. Ḥattā anuñ aʿmālinden ve aḥvālinden bir nesne ẓāhir olsa ol, melūl olur ʿāṣīnüñ maʿṣıyeti ẓāhir olıcaḳ melūl olduġunlayın. İmdi melāmetī iḫlāṣı taʿẓīm eyleyüp aña yapışmışdur ve bunı ʿādet idinmişdür. Ve ṣūfī, iḫlāṣı içinde iḫlāṣından ġāyib olmışdur.

Niteki Ebū Yaʿḳūb es-Sūsī eydür: Ṣūfīler vaḳtī ki iḫlāṣları içinde iḫlāṣı müşāhede eyleseler kendülerden ve iḫlāṣlarından ġāyib olmasalar anlaruñ iḫlāṣı bir iḫlāṣa daḫı muḥtāc olur[1504]. Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī eydür: Üç nesne iḫlāṣ ʿalāmetindendür. Biri oldur ki ḫalāyıḳuñ medḥi ve ẕemmi anuñ ḳatında beāber ola. Ve biri daḫı oldur ki ol, aʿmāli içinde aʿmālinden ġāyib ola ve aña hīç naẓar itmeye. Ve birisi daḫı oldur ki ol, āḫiretde aʿmālinüñ ṣevābını unuda ve aʿmālinden ötürü āḫiretde ṣevāb dilemeye. Ve Ebū ʿOṣmān el-Maġribī eydür: İḫlāṣ oldur ki anda nefsüñ aṣlā[1505] ḥaẓẓı olmaya. İmdi bu ʿavāmmuñ iḫlāṣıdur. Ammā ḫavāṣṣuñ iḫlāṣı oldur ki anlar kendülerden fānī olalar ve daḫı her nesne ki (105a) anlardan ṣādır olur, ol, kendülerüñ irādetleriyle ve iḫtiyārlarıyla olmaya. Belki Ḥaḳ Teʿālā

[1499] senedü: senetü K
[1500] Şihābu: Ṣadru A, K
[1501] eylerem: eylerin A, K, H
[1502] ḳıluram: ḳılurın A, K, H
[1503] bulur: bulup A
[1504] olur: -A
[1505] aṣlā: -K

anlaruñ üzerine anı icrā eyleye. Pes her ṭāʿat ve her ʿibādet ki anlardan ṣādır olur, anlar andan ġāyib olup aña hīç naẓar itmeyeler. Belki her nesnede Allāh Teʿālā ḥażretinüñ irādetini ve cemālini müşāhede eyleyeler[1506].

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ebū ʿOs̱mān'uñ bu tafṣīli ṣūfī-yile melāmetī'i farḳ eyler. Zīrā ki melāmetī, ḫalāyıḳı aʿmālinden ve aḥvālinden çıḳarur. Evet, kendü nefsini is̱bāt eyler. İmdi melāmetī muḫliṣdür. Ammā ṣūfī aʿmālinden ve aḥvālinden kendüyi ve ġayrıyı iḫrāc idüp Ḥaḳḳ'uñ irādetini ve ḳudretini müşāhede eyler. İmdi şöyle bilgil ki ṣūfī muḫallaṣdur ve melāmetī muḫliṣdür. Ve şettāne mā-beyne'l-muḫliṣi ve'l-muḫallaṣ.

Ebū Bekr ed-Deḳḳāḳ eydür: Her muḫliṣüñ iḫlāṣında noḳṣānı oldur kim ol, iḫlāṣına naẓar eyleye. İmdi vaḳtī ki Ḥāḳ Teʿālā muḫliṣüñ iḫlāṣını ḫāliṣ ḳılmaḳ dilese anuñ iḫlāṣından isḳāṭ ider anuñ[1507] iḫlāṣına naẓar itmesini. Pes ol vaḳt ol, muḫallaṣ olur. Ve Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: ʿĀriflerüñ riyāsı yigdür mürīdlerüñ iḫlāṣından.

Tācu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu kelāmdan murād oldur ki vaḳtī ki iḫlāṣa naẓar olunsa iḫlāṣ ol naẓar-ıla maʿlūl olur. İmdi ʿārifler münezzehlerdür şol riyādan ki anuñ-ıla aʿmālüñ s̱evābı bāṭıl ola. Evet, vaḳtī ki ʿārifler aʿmāllerinden bir nesne iẓhār itseler ve yāḫūd (105b) aḥvāllerinden bir ḥāl āşikāre itseler anlar anı ʿilm-i kāmil-ile iẓhār iderler. Meş̱elā bir mürīdüñ göñlini ceẕb itmek-içün iẓhār iderler ve yāḫūd nefslerinüñ ṣıfātından bir ṣıfātuñ muʿānātı-çün iẓhār iderler. Pes ʿāriflerüñ aḥvāllerinden ve aʿmāllerinden nesne iẓhār itdüklerinde daḳīḳ ʿilmleri vardur; kendülerden ġayrı kimse anı

[1506] eyleyeler: eyleye K
[1507] anuñ: -A

bilmez. Belki ʿilmi nāḳıṣ olan kimse anı riyā ṣūretinde görüp riyā taṣavvur eyler. İmdi ol ḫod riyā degüldür belki ṣarīḥ ʿilmdür liʾllāh biʾllāh nefsüñ ḥużūrınsuz ve nefsüñ āfetinsüz.

Ve Ruveym eydür: İḫlāṣ oldur kim anuñ ṣāḥibi iki cihānda aña ʿivaż hīç nesneye rāżī olmaya. Ve baʿżılar eydürler: Girçek iḫlāṣ oldur ki ḫalḳuñ naẓarını unuda naẓarı dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine olmaġ-ıla. İmdi melāmetī ḫod dāyim ḫalḳa naẓar eyler ve anlardan dāyim aʿmālini ve aḥvālini gizler.

İmdi şöyle bilgil ki bu ẕikr itdügümüz iḫlāṣ, ṣūfīnüñ iḫlāṣınuñ vaṣfıdur. İmdi bundandur ki Deḳḳāḳ[1508] eydür: Her muḫliṣ ki iḫlāṣına naẓar eylese ol noḳṣāndur; kāmil iḫlāṣ degüldür. Belki kāmil iḫlāṣ oldur ki muḫliṣ, iḫlāṣında iḫlāṣından ġayib ola. Belki mā-sivā-yı Ḥaḳ'dan ġāyib olup tevḥīd cemālin müşāhede eyleyüp anuñ naẓarı dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine ola. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı anı ḥıfẓ eyler aġyār naẓarından, anuñ iḫlāṣı tamām olsun diyü. Niteki Caʿfer el-Ḫuldī eydür: Seyyidü'ṭ-ṭāyife[1509] Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī'ye ben (106a) eyitdüm: İy Şeyḫ, ṣıdḳ-ıla iḫlāṣ arasında hīç farḳ var mıdur? didüm. Eyitdi: Vardur. Zīrā ki ṣıdḳ aṣldur ki ol, evveldür. İḫlāṣ ferʿdür ki ol, āḫirdür. Zīrā ki iḫlāṣ ʿamele girmekden ṣoñra olur. Andan ṣoñra eyitdi: Bu didügüm iḫlāṣdur ve daḫı iḫlāṣda muḫālaṣadur ve daḫı muḫālaṣada ḫāliṣ olmaḳdur.

İmdi bu kelām üzerine iḫlāṣ[1510] melāmetīnüñ ḥālidür. İḫlāṣda muḫālaṣa ṣufīnüñ ḥālīdür. Ve muḫālaṣada ḫāliṣ olmaḳ iḫlāṣ muḫālaṣasınuñ ṣemeresidür. İmdi iḫlāṣuñ muḫālaṣasında ḫāliṣ olmaḳ oldur ki ḳul kendü rusūmından fānī olup kendünüñ ḳıyāmını Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳıyāmıyla görmekdür. Belki kendü ḳıyāmından daḫı ġāyib olup

[1508] Deḳḳāḳ: Züḳāḳ K
[1509] Seyyidü'ṭ-ṭāyife: -K
[1510] iḫlāṣ: -A, -K

āṣārdan müstaġnī ola ve levṣ-i istitārdan ḫalāṣ olup dāyim cemāl-i ṣamediyyet müşāhedesinde müstaġraḳ ola. İmdi bu, ṣūfīnüñ ḥālidür. Ve melāmetī evṭān-ı iḫlāṣda muḳīm olup ḥaḳīḳat-i iḫlāṣa muṭṭaliʿ degüldür. İmdi işde bu, ẓāhir farḳdur melāmetīyle ṣūfīnüñ arasında. Ḫorasān'da bunlardan ṭavāyif-i keṣīre vardur. Anlaruñ daḫı şeyḫleri vardur ki ol şeyḫler anlara işlerinüñ aṣllarını ögredürler ve daḫı anlara ḥāllerinüñ şarṭlarını taʿlīm eylerler.

Ḥuccetü's-sālikīn ve senedü'n-nāsikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[1511] eydür: ʿIrāḳ'da bir ṭāyife bunlardan gördüm ki bu mesleke sülūk iderler. Evet, ehl-i ʿIrāḳ arasında melāmetī adı meşhūr degüldür. Ve baʿż-ı melāmetīyi semāʿ ṣoḥbetine daʿvet eylediler. Ol eyitdi: Ben (106a) anda varmazam[1512]. Zīrā ki ben anda ḥāżır olıcaḳ beni vecd ṭutar. Ben anda semāʿ iderem[1513], ḫalḳ benüm ḥālüme muṭṭaliʿ olur. Ben ḫod dilemezem[1514] ki hīç kimse benüm ḥālüme muṭṭaliʿ ola.

Ve Şeyḫ Aḥmed Bin Ebī'l-Ḥavārī, Süleymān-ı Dārānī'ye eyitdi: İy şeyḫ, ben ḫalvetümde olıcaḳ ʿibādetümden leẕẕet ve ṣafā buluram[1515]. Vaḳtī ki ḫalāyıḳ arasına girsem ol leẕẕeti ve ol ṣafāyı bulımazam[1516]. Süleymān-ı Dārānī eyitdi: Senüñ ḥālüñ henüz żaʿīfdür; ḳuvvet bulmamışdur, didi.

İmdi melāmetī iḫlāṣ ḳulpına yapışmışdur, ṣıdḳ ve ḳurb bisāṭın döşenmişdür. Ve lākin iḫlāṣ mütaḥaḳḳıḳ olmaḳdan ve ṣıdḳ mütaḥaḳḳıḳ olmaḳdan bir baḳiyye ḳalmışdur ki ol, ḫālḳ ruʾyetidür ki henüz ḫalḳı isḳāṭ itmeyüp anlardan aʿmālini[1517] gizler. Evet, ol

[1511] +nevveraʾllāhu ḳabrahū ve ʿaṭṭara ramsehū A
[1512] varmazam: varmazın A, K, H
[1513] iderem: iderin A, K, H
[1514] dilemezem: dilemezin A, K, H
[1515] buluram: bulurın A, K, H
[1516] bulımazam: bulmazın A, K, H
[1517] aʿmālini: -A

baḳiyye-i iḫlāṣı ḥiss idüp ṭuymaz. Ve ṣūfī ol baḳiyyeden daḫı ṣāfī olmışdur. Zīrā ki ṣūfī ʿamel itmekde ve ʿameli terk itmekde ḫalāyıḳı isḳāṭ idüp bi'l-külliyye anları ṭarḥ itmişdür ve ḫalāyıḳa fenā ve zevāl göziyle baḳar ve tevḥīd cemāli āşikāre olup **küllü şey'in hālikün illā vechehū**[1518] sırrını muʿāyene eyler. Maʿnīsi budur ki her şeyʾ-i mümkin fī-ḥaddi ẕātihī hālikdür illā ol şeyʾüñ Ḥaḳḳ'a yeli olan ciheti degül. Zīrā ki ol, hālik degüldür. Belki bāḳīdür. Yaʿnī, her şeyʾ-i mümkin hālik ve maʿdūmdur fī-ḥaddi ẕātihī illā ol şeyʾüñ vechi degül. Yaʿnī, anuñ üzerine Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden fāyiż olan vücūd degül. Zīrā ki ol, ʿadem degüldür. Belki ol, vücūd ʿaksidür ki ol ḥāṣıl olmışdur māhiyyāt-ı (107a) mümkine-i ʿademiyye üzerine vücūd-ı ḳadīm[1519] nūrınuñ inʿikāsından. İmdi bu vücūdı iṯbāt itmekden vücūd-ı āḫar iṯbāt itmek lāzım gelmez tā ki ol, menāfī ola tevḥīd-i ḥaḳīḳiye ki ol, muḳteżīdür refʿ-i iṯneyniyyeti. Zīrā ki ol vücūd ʿaksi vücūd-ı ḳadīm nūrındandur ki ol, vāḥid ve eḥaddür. İmdi ol nūruñ ʿukūsātı müteʿaddid olmaḳdan ol nūr müteʿaddid olmaḳ lāzım gelmez. Niteki şems fī-ẕātihā vāḥiddür, anuñ ʿukūsātı müteʿaddidedür bi-ḥasebi'l-ḥāli ve'l-ḫuṣūṣāt[1520]. İmdi bu ʿukūsātuñ teʿaddüdinden ẕāt-ı şemsüñ teʿaddüdi lāzım gelmez. Bunda taḥḳīḳ oldur ki her şeyʾüñ iki ciheti vardur. Biri kendüye yeli olan cihetdür. Ve biri daḫı Ḥaḳḳ'a yeli olan cihetdür. İmdi kendüye yeli olan cihetiyle ol dāyimen maʿdūmdur. Zīrā ki ol öñ, maʿdūm-ıdı, ol vücūd aña ʿārıż olduġından ṣoñra ol, Ḥaḳ'dan fāyiż olan vücūd-ıla mevcūd oldı. İmdi ol kendü ẕātına naẓar dāyimen maʿdūmdur ve Ḥaḳ'dan fāyiż olan vücūda naẓar mevcūd oldı. Lā cirem vücūdı aña iżāfet idüp ʿabdüñ vücūdı didükleri meṣelen mecāzen iżāfetdür; ḥaḳīḳaten iżāfet degüldür. Belki ḥaḳīḳatde şol vücūd ki māhiyyāt-ı eşyā üzerine ʿārıż olmışdur, vücūd-ı ḳadīm nūrınuñ ʿaksidür ki

[1518] el-Kasas 28/88.
[1519] ḳadīm: ḳıdemüñ K
[1520] el-ḫuṣūṣāt: el-ḫuṣūṣiyyāt K

māhiyyāt-ı mümkine üzerinde ẓāhir olmışdur. İmdi muḥaḳḳıḳuñ naẓarında hīçbir nesnenüñ kendü ẕātından vücūdı yoḳdur. Belki vücūdāt-ı kevniyye bi-esrihā vücūd-ı ḳadīmüñ nūrınuñ eşi‘‘asıdur ve daḫı (107b) anuñ ṣıfātınuñ eşi‘‘asıdur. İmdi ʿabd kendüyi mevcūd taṣavvur itdügi ve daḫı kendüde müstaḳil vücūd taḫayyül itdügi kendünüñ taṣavvurına nisbet ve taḫayyüline nisbet aña vücūd ṯābit olur, nefs-i emrde degül. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati’l-ḥāl ve daḳīḳati’l-maḳāl[1521].

Ve baʿżılar eydürler: Maʿnīsi budur ki her şeyʾ-i mümkin hālik ve fānīdür illā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕātı degül. Yaʿnī her nesne kendü ẕātına naẓar maʿdūmdur. Yaʿnī anuñ vücūdı kendü ẕātından degüldür belki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕātındandur. Zīrā ki ol mevcūd oldı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ vücūdıyla. Bundandur ki ʿāriflerden birisi ġalebātında eyitdi: Dāreynde Ḥaḳ’dan ġayrı hīç kimse yoḳdur. Yaʿnī Ḥaḳḳ’uñ vücūdından ġayrı hīç kimsenüñ müstaḳil vücūdı yoḳdur. Zīrā ki mā-sivā-yı ḥażretüñ vücūdı vücūd-ı müsteʿār ve vücūd-ı ẓıllīdür ki ol, maʿrıż-ı zevāldedür. Mevcūd-ı ḥaḳīḳī Allāh Teʿālā ḥażretidür ki anuñ vücūdı kendü ẕātındandur; muḥtāc degüldür ġayra.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu kelām işāret eyler şuña ki kāyināta ḥāṣıl olan vücūdāt müsteʿārdur Ḥaḳḳ’uñ ḥaḳīḳī ve ḳadīm vücūdınuñ nūrından yaʿnī, kāyinātuñ vücūdlarından her vücūd Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ vücūdınuñ nūrı ʿaksidür. Ol ʿaks, māyiyyet-i mümkine taṣavvur olınur ki anuñ vücūdı ve ṣūreti vardur. Yaʿnī[1522] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿilm-i ḳadīminde anuñ teʿayyüni vardur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ vücūdınuñ nūrı evvelā münʿakis oldı aʿyān-ı (108a) ṯābite-i ʿilmiyye üzerine. Ol aʿyāndan daḫı ol nūr münʿakis oldı māhiyyāt-ı imkāniyye üzerine. Pes andan mevcūdāt-ı kevniyye ʿālem-i

[1521] Bunda taḫḳīḳ oldur ki…daḳīḳati’l-maḳāl: -K
[1522] yaʿnī: -K

ʿaynda ẓāhir oldı her birisi vaḳtlü vaḳtinde ve her birisi maḥallü maḥallinde bi-ḥasebi teʿalluḳi'l-irāde ve iḳtiżā'i'l-ḥikme. Pes vücūdāt vücūd-ı ḳadīmüñ nūrınuñ ʿaksi ʿaksinüñ ʿaksi oldı. Lā cirem vücūdāt-ı müsteʿārdan müsteʿār olandan müsteʿār oldı. İmdi ol müsteʿār kevn-ile bāḳī olur mā-dām ki vücūd-ı ḳadīm tecellī itmeye. Vaḳtī ki vücūd-ı ḳadīm tecellī idüp ẓāhir olsa ol ʿakslerüñ dükelisi ol vücūd-ı ḳadīme rucūʿ ider; **ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-meʾāb** sırrı ẓāhir olur. Pes vücūdāt-ı kevniyye bāṭıl olup vücūd-ı ḳadīm bāḳī ḳalur müteferriden bi-ẕātihī. Pes ol vaḳt müşāhidden tevḥīd-i ḥaḳīḳī ṣaḥīḥ olur.

İmdi şöyle bilgil ki muvaḥḥid eşyāya vücūd-ı müsteʿār iṯbāt itdügiyle ol, Sūfesṭā'ī meẕhebinden çıḳdı ve eşyādan vücūd-ı ḥaḳīḳī'i nefy itdügiyle vücūd-ı mütezandıḳ meẕhebinden çıḳdı. Ve daḫı biz eydürüz ki eşyānuñ vucūdāt-ı ẓılliyyesi vardur. İmdi ẓıl, fī nefsihī mevcūddur ʿaynda. Ve daḫı ẓıl ṯābitdür mā-dām ki anuñla şems arasında ḥicāb ṯābit ola. İmdi vaḳtī ki ḥicāb, bi-nefsihī mürtefiʿ olsa ve yāḫūd şems ḥicābuñ başınuñ[1523] semtine gelmek-ile mürtefiʿ olsa ẓıl külliyyen bāṭıl olur. Pes kime ki bu ḥāl ẓāhir olsa şunuñla ki ġayb-ı ġaybuñ ufuḳından şems-i ḥaḳīḳiyye ṭulūʿ eylese bir ḥayṯiyyet-ile ki anuñ vücūdınuñ ʿarşına (108b) müstevī olsa ol, şöyle görür ki kāyinātuñ vücūdı eẕlāldür ve vücūdda şemsden ġayrı hīç nesne yoḳdur. İmdi bu müşāhid, Sūfesṭā'ī degüldür. Zīrā ki ol, vücūd-ı ẓılli iṯbāt eyler. Sūfesṭā'ī ḫod eydür: Ol ẓıl degüldür, sen anı ẓıl taṣavvur idersin. Belki ol, ḫayāldür ve vehmdür. Ve daḫı ol, vücūd-ı ittiḥādī daḫı degüldür. Zīrā ki ol, eşyāya aṣāleten vücūd iṯbāt itmez.

İy ṭālib-i ṣādıḳ ve müsterşid-i ʿāşıḳ ḳarındaşum, sen eydecek olursañ ki, biz teslīm iderüz ki ʿālemüñ vücūdı ẓıllīdür. Evet, ol vücūd-ı ẓıllī bundan ḫālī degüldür ki ol ʿayn-ı

[1523] başınuñ: başına A

vücūd-ı aṣlī, ḥaḳīḳī ola ve yāḫūd ġayrı vücūd-ı ḥaḳīḳī ola. Eger ʿayn-ı vücūd-ı ḥaḳīḳī, aṣlī olacaḳ olursa hemān bu Vücūdī meẕhebinüñ ʿaynıdur. Ve eger ġayr olacaḳ olursa iṯbāt-ı ġayr-ıla tevḥīd müteḥaḳḳıḳ olmaz. Biz eydürüz ki: Eger biz eydürsevüz ki ẓıl mevcūddur ve ol vücūd-ı ḳadīm ki ġayrdur bu, tevḥīde münāfī degüldür. Zīrā ki meṯelā bir şehrde bir şaḫṣ olsa andan ġayrı hīç kimse olmasa ve ol şaḫṣa eẓlāl-i ġayr-ı mütenāhiye farż eylesevüz[1524] ve ol şaḫṣ ḥareket idicek ol eẓlāl bile ḥareket eylese ve sākin olıcaḳ ol eẓlāl sākin olsa, imdi iy munṣıf ḳarındaşum, kendü vicdānuña rucūʿ idüp gör ki ol eẓlāl-i müteʿaddid ol şaḫṣuñ ẕātınuñ vaḥdetine münāfī ola mı ve yāḫūd münāfī olmaya mı? Zīrā saña eyitseler ki: Bu şehrde ḳaç kimse sākindür? Sen eşḫāṣ sākindür dimezsin. Belki eydürsin ki: Bunda şaḫṣ-ı vāḥid sākindür. (109a) Anuñ keyfiyyetinden saña suʾāl itseler sen eydürsin: Ol şaḫṣ vāḥiddür. Evet, anuñ biñ biñ eẓlāli vardur. İmdi hem-çünān bu ʿükūsāt müteʿaddid olmaḳ münāfī degüldür vaḥdete. Niteki şemsüñ biñ biñ ʿükūsāt-ı muḫtelifesi vardur bi-ḥasbi'l-maḥāl ve'l-elvān. Bunuñ birle ki hīç kimsenüñ ḫāṭırından ḫuṭūr itmez ki ʿālemde şemsler vardur. Ve daḫı hīç kimse eyitmez ki şemsüñ eşiʿʿa-i müteʿaddidesi vardur. Bunuñ-içün şems, fī-ẕātihī vāḥid degüldür. Ve eger biz eyitsevüz ki ẓıll ve ʿaks mevcūd degüldür ve maʿdūm daḫı degüldür; biz eydürüz ki ẓıl vücūd-ı ḳadīmüñ ʿaynı degüldür ve daḫı ġayrı degüldür. İmdi bu taḳdīr üzerine ġayr ṯābit olmaz ki ol, münāfī ola tevḥīd-i ẕātīye. İmdi mevcūd-ıla maʿdūm arasında vāsıṭa iṯbāt itmek egerçi ki Ehl-i Sünnet-i Cemāʿat meẕhebine muḫālifdür, evet, bu maḳāmda bize bu żarar degürmez. Zīrā ki bundan şerāyıṭ-ı īmāndan bir şarṭ taḫrīb itmek lāzım gelmez ve daḫı ḳavāʿid-i dīniyyeden bir ḳāʿide hedem itmek lāzım gelmez. Ḥāl budur ki baʿż-ı ʿuḳalāʾ-i İslām eyitdi: Aʿrāż ne mevcūddur ne maʿdūmdur. Ve eger biz eyitsevüz ki ẓıl maʿdūmdur, biz eydürüz ki ẓıllüñ egerçi ki

[1524] eylesevüz: eylesün A

vücūd-ı ẓıllīsi vardur, evet, andan ḥaḳīḳat-i vücūd meslūbdur. Zīrā ki vücūd-ı ẓıllī vücūddan şāyibedür. İmdi ẓılde şāyibe-i vücūd anuñ fī-nefsihī ʿademiyyetine münāfī degüldür. Pes ẓıllüñ üzerine ʿadem ıṭlāk itmek mümkin oldı. İmdi vaḳtī ki aña ʿadem ıṭlāk idecek olursavuz mümkindür ki (109b) biz eydevüz ẓıl şaḫṣuñ ʿaynı degüldür ve daḫı ġayrı daḫı degüldür. Zīrā ki ol, ʿademdür. İmdi ʿadem ḫod ʿayn-ı mevcūd degüldür ve daḫı ġayr-ı mevcūd daḫı degüldür. Zīrā ki mevcūduñ ʿaynı ve ġayrı lā-büddür ki ol mevcūd ola. Va'llāhu aʿlemü bi-ḥaḳīḳati'l-muḳaddeseti'l-münezzeheti ʿan-en tüdrake bi'l-ʿuḳūli ve'd-delāyili ve'l-beyyināti ve lā yenālü ilā-maʿrifeti[1525] künhihī eḥadün mine'l-maḫlūḳāti fe subḥāne men lem yecʿal li-ḫalḳihī sebīlen ilā-maʿrifetihī illā bi'l-ʿaczi ʿan-maʿrifetihī fī-cemīʿi'l-evḳāti ve men vaḳaʿa fī-biḥāri tevḥīdihī lā yezdādü illā ʿaṭaşen ʿalā-memerri'l-eyyāmi ve's-sāʿāti fe ḥāṣılü'l-ʿuḳūli ẓunūnün ḥüsbānātün ve müntehā'l-emri evhāmün ve ḫayālātün ve'fżi'llāhümme ʿaleynā sicāle't-tecelliyāti mine'l-esmā'i ve'ṣ-ṣıfāti ve'ẕ-ẕāti ineke cedīrun bi-icābeti'd-deʿavāti ve iʿṭā'i'l-ümniyyāti.

İy ʿazīz ḳarındaşum, bu kelāmı fehm eyle. Zīrā ki bu, mezelle-i aḳdāmdur. Ol ki meẕheb-i ḥaḳdur, ben[1526] anı beyān eyledüm. ʿĀḳile işāret kifāyet eyler. Bundan daḫı ziyāde daḳāyıḳ ve ḥaḳāyıḳ vücūd baḥṣinde ẕikr iderdük. Ve līk çün bu kitāb Türkī dilinde söylendi bu ḳadar daḫı vücūd baḥṣinden söz söylememek gerek-idi. Ve līk bunı ẕikr eyledük tā ki muḥaḳḳıḳ ʿāriflere dil uzadup anlara, Vücūdīlerdür, dimeyeler.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki melāmetī ḥālini, ḫalḳdan gizledügi iki nesneden ötürüdür. Birisi iḫlāṣ ve ṣıdḳ ḥāṣıl itmek-içündür ve birisi daḫı oldur ki melāmetī ḥālini kendüden ġayrıdan gizledügi ġayretindendür. Zīrā ki bir kişi maḥbūbıyla ḫalvet olsa

[1525] ilā-maʿrifeti: maʿrifete A
[1526] ben: -A

(110a) ol dilemez ki hīç kimse aña muṭṭaliʿ ola. Belki melāmetīnüñ maḥabbetinüñ ṣıdḳı şol maḳāma yitişüp durur ki ol dilemez ki kimse anuñ maḥabbetine muṭṭaliʿ ola.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, bu maḳām egerçi aʿlā maḳāmdur, evet, ṣūfīler ṭarīḳında bu, ʿilletdür ve noḳṣāndur. Zīrā ki ṣūfī mā-sivā-yı ḥażretden fānī olmışdur ve aña dāyim tevḥīd cemāli āşikāre olmışdur. Ve anuñ ḳalbinde āfitāb-ı ḥaḳīḳī ṭulūʿ eyleyüp envār-ı ilāhiyye içinde ol, müstaġraḳ olmışdur. Ve daḫı ol, cemāl-i ṣamediyyet müşāhedesinde müstaġraḳ olup Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı unutmışdur. Ḫalāyıḳdan ve anlaruñ naẓarından fāriġdür. İmdi bu kelāmdan maʿlūm oldı ki melāmetī mutaṣavvıfdan öñdür, ṣūfīden girüdür.

Ve baʿżılar eydürler: Ehl-i melāmetüñ uṣūlindendür ki ẕikr dört dürlüdür. Birisi ẕikrun bi'l-lisāndur ve biri ẕikrun bi'l-ḳalbdür ve biri ẕikrun bi's-sırdur[1527] ve biri ẕikrun bi'r-rūḥdur. İmdi vaḳtī ki rūḥ ẕikri ṣaḥīḥ olsa sır ve ḳalb ve dil ẕikrden sākit olurlar. İmdi rūḥuñ ẕikri müşāhededür. Ve sırruñ ẕikri Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ heybetini ẕikr idüp añmaḳdur. Ve ḳalbüñ ẕikri Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ niʿmetlerini añmaḳdur.

İmdi şöyle bilgil ki anlaruñ ḳatında bu ẕikrlerüñ her birisinüñ āfeti vardur. Ammā rūḥ ẕikrinüñ āfeti oldur ki sır aña muṭṭaliʿ ola. Ve sır ẕikrinüñ āfeti oldur ki ḳalb aña muṭṭaliʿ ola. Ve ḳalb ẕikrinüñ āfeti oldur ki nefs aña muṭṭaliʿ ola. Ve nefs ẕikrinüñ āfeti oldur ki ẕākir ol ẕikre naẓar eyleye ve ol ẕikr-içün (110b) Allāh Teʿālā ḥażretinden ṡevāb ṭaleb eyleye ve yāḫūd ol ẕikr-ile bir maḳāma vāṣıl oldum, diyü ẓann eyleye.

İmdi[1528] şöyle bilgil ki bu aṣllaruñ sırrı oldur ki anlar şöyle ẓann idüp eydürler ki: Rūḥuñ ẕikri ẕikr-i ẕātdur. Ve sırruñ ẕikri ẕikr-i ṣıfātdur. Ve ḳalbüñ ẕikri niʿmetler ẕikr

[1527] ve biri ẕikrun bi's-sırdur: -A, -K
[1528] imdi: ammā K

itmekdür ki bu ẕikr eṣer-i ṣıfātdur. İmdi anlaruñ, sır rūḥa muṭṭaliʿ ola, didüklerinden murādları oldur ki ẕāt ẕikr olunıcaḳ fenā mütaḥaḳḳıḳ olur. Ol vaḳtde heybet ẕikr olunsa ki ol, ẕikr-i ṣıfātdur, münāḳıż olur fenāya. Zīrā ki heybet ẕikr olunmaḳ vücūdı istidʿā eyler. İmdi vücūd ḫod münāḳıżdur fenāya. Ve sırruñ ẕikri ki ol, ẕikr-i ṣıfātdur ki ol, işʿār ider Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine yaḳın olmaġı. Ve ẕikr-i ḳalb ki ol niʿmetler ẕikr itmekdür ki ol ẕikr, eṣer-i ṣıfātdur ve ol, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ıraġ olmaġı işʿār ider. Zīrā ki ol, niʿmet ẕikrine meşġūl olup münʿimden ẕāhil olur ve ʿaṭālara naẓar idüp muʿṭīye naẓar itmekden ġāfil olur. İmdi bunlar Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden anuñ mertebesinüñ ıraḳlıġına delālet ider. Ve nefs bunlara muṭṭaliʿ olup ʿivażlara ve ṣevāblara naẓar[1529] eylemek ʿayn-ı iʿtilāldür. İmdi işde bu ṭāyifenüñ aḳsāmı budur ki biz anı beyān eyledük ki baʿżısı baʿżısından aʿlādur.

[1529] naẓar: -A

El-bābu't-tāsiʿ: Fī-ẕikri meni'ntemā ilā'ṣ-ṣūfiyyeti ve leyse minhüm

Yaʿnī, ṭoḳuzuncı bāb, şol kimsenüñ beyānındadur ki ol, kendüyi ṣūfīlere nisbet eyler ḥāl budur ki ol (111a) anlardan degüldür.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu ṭāyifeden bir ḳavm kendülere vaḳt olur ki Ḳalenderiyye dirler ve vaḳt olur ki Melāmetiyye dirler. İmdi Melāmetīnüñ ḥālini ẕikr eyledük ki ol, şerīf ḥāldür ve ʿazīz maḳāmdur; ol, sünnet-ile ve āṯār-ıla ʿamel itmekdür ve daḫı iḫlāṣ-ıla ve ṣıdḳ-ıla taḥaḳḳuḳdur; meftūnlar ve maġrūrlar zuʿm itdükleri degüldür. Ammā Ḳalenderī şol ḳavmdür ki ṭayyibe-i ḳalb sekrānlıġı anlara ġālib oldı. Ol sekrānlıġ-ıla anlar daḫı ʿādātı ḫarāb eylediler ve ḫalḳ-ıla mücālesāt ve muḫālaṭāt edeblerini ṭarḥ eylediler ve ṭayyibe-i ḳalb meydānlarında seyr eyleyüp aʿmāli az eylediler; belki hemān ferāyızı edā eylediler, nevāfile[1530] meşġūl olmadılar ve şerīʿat, mübāḥdur didügi nesneler-ile tenaʿum eylediler; ḥaḳāyıḳ-ı ʿazīmeti ṭaleb itmediler. Evet, bunuñ birle iddiḫārı ve istikṯārı ve dünyā cemʿ idüp saḳlamaġı terk eylediler; müteḳaşşifler ve mütezehhidler ve müteʿabbidler resmlerine muḳayyed olmadılar ve anlaruñ kisvelerine ve zeylerine girmediler belki hemān ḳalblerinüñ Allāh Teʿālā ḥażretiyle ṭībetine ḳāniʿ oldılar ve bundan ġayrı ḥāl ṭaleb itmediler.

İmdi melāmetī-yile ḳalenderī arasında farḳ bu oldı ki melāmetī ʿibādetini ḫalāyıḳdan gizler ve ḳalenderī ʿādātı ḫarāb eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet eyler. Ve daḫı melāmetī dükeli ḫayrları işler; evet, aʿmālini ve aḥvālini ḫalāyıḳdan gizler, kendüyi ẓāhirde ʿavām mertebesinde ḳor heyʾetde ve libāsda ve ḥarekātda ve sekenātda tā ki hīç kimse (111b) kendünüñ ḥāline ve aʿmāline muṭṭaliʿ olmasun diyü. Ḥāl budur ki ol, ziyāde

[1530] nevāfile: nevāfil-ile A, H

ḥāller ve maḳāmlar ve mertebeler ṭaleb eyler envāʿ-ı riyāżāt ve eṣnāf-ı mücāhedāt itmek-ile ve daḫı dürlü dürlü aʿmāl itmek-ile. Ammā ḳalenderī hīçbir heyʾeti ʿādet[1531] idinüp aña muḳayyed olmaz ve andan fāriġdür ki anuñ aʿmāline ḫalāyıḳ gerekse muṭṭaliʿ olsunlar ve gerekse muṭṭaliʿ olmasunlar. Belki ol, ḳalbinüñ Allāh Teʿālā ḥażretiyle ṭībetine ḳāniʿ olmışdur ve andan ġayrı hīç nesne ṭaleb eylemez.

Ammā ṣūfī; her nesneʾi yirlü yirinde ḳor, evḳātini ve aḥvālini ʿilm-ile tedbīr ider, ḫalāyıḳı maḳāmlarında ḳor ve Ḥaḳḳ'uñ emrini daḫı maḳāmında ḳor; setr eyleyüp gizleyecek nesneʾi gizler, iẓhār eyleyüp āşikāre eyleyecek nesneʾi daḫı iẓhār eyler ve her işi ol, ʿaḳluñ ḥużūrıyla ve tevḥīdüñ ṣıḥḥatiyle ve daḫı kemāl-i maʿrifet-ile ve ṣıdḳ u iḫlāṣı riʿāyet itmek-ile işler.

Ammā meftūnlardan ve maġrūrlardan bir ṭāyife; kendülere melāmetī diyü ad virdiler, ṣūfīler libāsları gibi libāslar geydiler kendüleri ṣūfīlere nisbet itmek-içün. Ḥāl budur ki hīçbir nesne-yile anlar ṣūfīlerden degüldür. Belki anlar ġurūr u ġalaṭ içinde maḥbūs olmışlardur ve ṣūfīler kisvesi gibi kisveye girüp kendülerüñ bāṭıl işlerini ve fāsid ʿamellerini bu kisve-yile setr iderler ve ehl-i ibāḥat yollarına gidüp şöyle zuʿm iderler ki kendülerüñ żamīrleri ve bāṭınları ve sırları Allāh Teʿālā ḥażretiyle ḫāliṣ olmışdur. Murād ve maḳṣūd daḫı hemān budur, dirler. Şerīʿat resmleriyle mürtesim olmaḳ ʿavām (112a) mertebesidür, dirler ve daḫı fehmleri ḳāṣır olanlar ve taḳlīd içinde ḳalanlar mertebesidür, dirler. İmdi anlar, ehl-i ibāḥatdür ve daḫı ehl-i zendeḳa ve ehl-i felsefe ve ehl-i ilḥāddur. Anlaruñ gibi ṭāyifenüñ ṣoḥbetinden ḥaẕer itmek gerek. Zīrā ki anlaruñ ṣoḥbeti ve daḫı anlaruñ nefslerinüñ ẓulümātı mübtedīlerüñ ve mürīdlerüñ ḳalblerine semm-i ḳātildür

[1531] ʿādet: ʿādāt A

mücerreb. Evet, ol cāhil-i maġrūr ve aḥmaḳ-ı meftūn bilmez ki şerīʿat ḥaḳīḳatüñ lübbinüñ ḳışrıdur. İmdi lüb ḫod münʿaḳid olup terbiyet olmaz illā ḳışrdan istimdād-ıla olur. Pes her ḥaḳīḳat ki şerīʿat anı redd eyler, ol, zendeḳadur. Ve daḫı ol maġrūrlar bunı bilmediler ki şerīʿat ḥaḳḳ-ı ʿubūdiyyetdür ve ḥaḳīḳat daḫı ḥaḳīḳat-i ʿubūdiyyetdür ve kim ki ehl-i ḥaḳīḳatden olsa ol kimse ʿubūdiyyet ḥuḳūḳıyla müteḳayyid olur ve daḫı ḥaḳīḳat-i ʿubūdiyyet-ile müteḳayyid olur pes ol umūr-ıla ve ziyādāt-ıla muṭāleb olur. Bu maḳāma yitişmeyen kimse bu umūr-ıla ve bu ziyādāt-ıla muṭāleb olmaz. Böyle degüldür ki anuñ boynından teklīf ipi[1532] çıḳmış ola ve yāḫūd anuñ bāṭınına zeyġ ḳarışmış ola.

Niteki ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: Rasūl zamānında nās vaḥy-ıla bilinürdi. Yaʿnī, kimüñ ki eylügine vaḥy şehādet eylese biz aña eyü dir-idük. Ve kimüñ ki yaramazlıġına vaḥy şehādet eylese biz aña yaramaz dir-idük. İmdi vaḥy münḳaṭıʿ oldı. Lā cirem biz size şimdiki ḥālde ẓāhir aʿmālüñüzle ḥükm iderüz. İmdi kimüñ ki ẓāhir aʿmāli eyü olsa ve ol, kitāba ve sünnete muvāfıḳ olsa (112b) aña biz, eyü kişidür, dirüz ve aña yaḳın olup anuñ-ıla ṣoḥbet iderüz ve anuñ sırrını teftīş itmezüz ve anuñ sırrını Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarlaruz. Ve kimüñ ki ẓāhir ʿameli eyü olmasa biz aña, eyüdür, dimezüz ve aña iḳrār idüp anı taṣdīḳ itmezüz. Egerçi ki ol, benüm bāṭınum ve serīrüm gökcekdür, dir-ise daḫı. Ve daḫı ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb eyitdi: Kim ki kendüzini töhmet olacaḳ yirlere bıraḳsa kendüzine yaramaz ẓann idene ol, melāmet itmesün.

Zübdetü'l-ʿārifīn ve ḫulāṣatü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: İmdi biz daḫı bir kişiʾi görsevüz ki ol, şerīʿatüñ ḥudūdında mütehāvin olup süstlıḳ eyler, ṣalāt-ı mefrūżaʾı ve sāyir ferāyıżı ihmāl ider ve tilāvet-i Ḳurʾān'ı ve ẕikri ve ṣavm u ṣalātı ve sāyir ʿibādātı ʿādet idinmez; belki ol, mekrūh yirlere girer, biz anı redd eylerüz ve anı

[1532] teklīf ipi: teklīfātı A

ḳabūl eylemezüz egerçi ki ol, benüm serīrüm ṣāliḥdür ve bāṭınum ḫālişdür, dir-ise daḫı ve ben fülān oġlı ve fülān aṣlıyam daḫı dir-ise.

Niteki Ebū Muḥammed el-Cerīrī eydür: Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī ḳatında bir kişi maʿrifet söylerken eyitdi: Ehl-i maʿrifet bir maḳāma yitişürler ki anlardan birr ü taḳvā sāḳıṭ olur. Ve daḫı ḥarekāt yaʿnī aʿmāl-i ẓāhire anlardan sāḳıṭ olur. Anlar daḫı ḥarekātı terk iderler. Şeyḫ Cüneyd bu sözi işidicek eyitdi: İy kişi, bu kelām bir ḳavm kelāmıdur ki anlar aʿmāli ısḳāṭ iderler. İmdi benüm ḳatumda bu kelām ulu kelāmdur. Belki uġrulıḳ eyleyenüñ ve daḫı zinā eyleyenüñ ḥāli yigdür bu kelāmı söyleyenüñ ḥālinden. Belki ʿārifler bir maḳāma yitişürler ki (113a) anlar aʿmāli Allāh Teʿālā ḥażretinden vāsıṭasuz alurlar ve daḫı anuñ evāmirini kendü ḥażretinden işidürler, lā cirem anlaruñ aʿmālde cidleri ve saʿyleri daḫı ziyāde olur. Ve aʿmāli anlar, biñ biñ nişāṭ-ıla ve ṣafā-yıla ve ḥużūr-ı ḳalb-ile iderler. Ve eger benüm biñ yıl[1533] ʿömrüm olursa aʿmālden bir ẕerre nesne eksemezin illā meger ki benüm-ile aʿmāl arasında ölüm ḥāyil ola. Ve benüm maʿrifetüm ve aḥvālüm eyü aʿmāl-ile ḳuvvet bulup tamām olur. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve daḫı bunlardan bir ṭāyife ḥulūle ḳāyil oldılar. Allāh Teʿalā anları ḫor eylesün. Zīrā ki anlar şöyle zuʿm eyleyüp eyitdiler ki: Allāh Teʿālā bizüm ecsāmumuza ḥulūl eyler ve daḫı şol ecsāma ḥulūl eyler ki anı ıṣṭıfā eyleyüp urundulaya şöyle ki andan maʿnā-yı beşeriyyet zāyil olup maʿnā-yı rubūbiyyet ḥulūl eyleye. Neʿūẕü biʾllāh min-ẕālike'l-iʿtiḳādi'l-fāsid ve'l-kelāmi'l-kāsid.

İmdi[1534] ol maġrūrlaruñ fehmlerine Naṣrānīlerüñ lāhūtda ve nāsūtda didükleri aḳvāl sebḳat eyleyüp durur. Ve anlardan baʿżısı müstaḥsenāta naẓar itmegi mübāḥ görüp dururlar bu vehm-i fāside işāret idüp. Ve daḫı ol maġrūr ḥulūliyye şöyle müteḫayyil olup durur ki

[1533] yıl: biñ A
[1534] imdi: ve daḫı A

ʿāriflerden bunuñ gibi kelām ṣādır olupdur[1535] baʿż-ı ġalebātlarında anlar kendüler zuʿm itdükleri nesneʾi iżmār idüp dirler, diyü taṣavvur iderler. İmdi ḥāṣā liʾllāh ki ehluʾllāh ḥulūle ḳāyil olalar Ḥallāc **ene'l-Ḥaḳ** didügi kelām gibi ve Ebū Yezīd **subḥānī mā aʿẓame şānī** didügi gibi. İmdi ḥāṣā liʾllāh ki Ebū Yezīd'e iʿtiḳād olına ki ol, (113b) ḥulūle ḳāyil olup[1536] bu kelāmı dimiş ola. Belki ol, bu kelāmı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥikāyet idüp didi. Ve Manṣūr el-Ḥallāc daḫı **ene'l-Ḥaḳ** didügi Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥikāyet idüp didi sükrī ḥālinde ve daḫı ḥālinüñ ġalebātı vaḳtinde. Ve yāḫūd Manṣūr bu sözi didi şol vaḳtde ki ol, Ḥaḳḳ'uñ müşāhedesinde müstaġraḳ-ıdı. Ḥattā anda Ḥaḳḳ'uñ müşāhedesinden ġayrı hīç nesne yoġ-ıdı. Ve anuñ ḳalbinde Ḥaḳḳ'uñ celālinden ve cemālinden ġayrı hīç[1537] nesne yoġ-ıdı. Ve anuñ ḳalbi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ celāli ve cemāli müşāhedesinde müstaġraḳ-ıdı. Lā cirem ol, keʾennehū ol oldı. Böyle degül ki ḥaḳīḳatde ol, ol ola. Ve lākin bu ḥālde ittiḥād-ıla taʿbīr iderler ʿalā-sebīli'l-mecāz bundan istiġrāḳ dilerler. Ve bu maḳām mezelle-i aḳdāmdur. Zīrā ki bir kimsenüñ ki maʿḳūlātda ḳademi rāsiḫ olmasa eḥadühümāyı āḫardan temīz eylemez. Lā cirem kendü ẕātınuñ kemāline naẓar eyleyüp şöyle görür ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemālinüñ ve celālinüñ envārıyla müzeyyen olmış lā cirem anı Ḥaḳ ẓann eyleyüp Naṣārā ġalaṭ itdüklerinleyin ġalaṭ eyler. Zīrā ki Naṣārā ʿīsā peyġāmberüñ ẕātını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāli ve celāli envārıyla münevver gördiler, lā cirem ġalaṭ eyleyüp eyitdiler: **īsā ibnuʾllāh** didiler[1538] şol kimse gibi ki yıduzı bir āyīnede göre ve yāḫūd anı şuda göre daḫı anı āyīnede ve yāḫūd şuda ẓann eyleyüp anı almaġa āyīneye el uzada. İmdi ol, maġrūrdur şu oġlan gibi ki vaḳtī ki bir āyīnede bir ādem görse ol ādemi (114a) ol gözgü içine ḥulūl itmiş ẓann eyler. Hem-çünān göñül āyīnesinde daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāli ve

[1535] olupdur: olup durur K
[1536] Ḥallāc…ḳāyil olup: -A
[1537] hīç: -K
[1538] didiler: -A, -K

celāli işrāḳ eyleyüp ẓuhūr bulsa[1539] şöyle ẓann olunur ki ol, Ḥaḳḳ-ıla müttaḥid oldı. İmdi ol vaḳtde ol, anuñ-ıla müttaḥid gibi olur; ḥaḳīḳatā müttaḥid olmaz.

Niteki şāʿir eyitdi:

Raḳḳa'z-zücācü ve raḳḳati'l-ḫamru

Fe teşābehā fe teşākele'l-emru

Ve ke'ennehū[1540] ḫamrun ve lā ḳadeḥun

Ve ke'ennehū[1541] ḳadeḥun ve lā ḫamrun

İmdi ḫamr ḳadeḥdür, dimek-ile ḫamr ke-ennehū ḳadeḥdür dimegüñ arasında farḳ vardur.

İmdi şöyle bilgil ki bu ḥāl ġālib olıncaḳ ṣāhib-ḥāle iżāfet olunup bu ḥāle fenā bel fenāʾu'l-fenā dirler. Zīrā ki ol, bu ḥālde kendüden fānī olur. Belki fānī olduġından daḫı fānī olur. Zīrā ki ol vaḳtde kendüyi bilmez ve kendüyi bilmedügin daḫı bilmez. Ve bu ḥāle müstaġraḳa nisbet lisān-ı mecāz-ıla ittiḥād dirler ve lisān-ı ḥaḳīḳat-ile tevḥīd dirler. Ve bu ḥaḳāyıḳdan öte daḫı esrār çoḳdur. Anı taḳrīr itmegüñ bu Türkī kitāb içinde maʿnīsi yoḳdur.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Eger biz bilsevüz ki Manṣūr bu sözi söyledüginden murādı ḥulūlden bir nesneʾi iżmār itmek-ise biz anı redd eylerüz ol ṭāyifeʾi redd eyledügümüzleyin. Zīrā ki Ḫoca-i enbiyā, maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā

[1539] bulsa: bulup K
[1540] keʾennehū: keʾennemā A
[1541] keʾennehū: keʾennemā A

Ḥabīb[1542] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām āşikāre ve ṭoġrı şerīʿat getürdi. Ve her egri anuñla ṭoġrulur. Ve bizüm ʿaḳlumuz daḫı şehādet ider ki Allāh Teʿālā ḥażretini ne nesne-yile vaṣf itmek (114b) cāyizdür ve ne nesne-yile vaṣf itmek cāyiz degüldür. Ve daḫı ʿaḳlumuz buña delālet idüp[1543] şehādet ider ki Allāh Teʿālā ḥażreti münezzehdür ki aña bir nesne ḥulūl eyleye ve yāḫūd ol, bir nesneye ḥulūl eyleye[1544].

Ve daḫı baʿż-ı meftūnlar ki anlaruñ ẕekāvet-i ṭabīʿiyyeleri ve fiṭnat-ı ġarīziyyeleri vardur ve bāṭınlarından kelimāt işidürler ve ol kelimātı Allāh Teʿālā ḥażretine nisbet idüp eydürler ki: Bu Allāh Teʿālā ḥażretiyle mükālemedür; biz Allāh Teʿālā ḥażretine şöyle didük ve ol, bize şöyle didi, dirler. İmdi bunı böyle diyen kişi ya[1545] bir kişidür ki ol, nefsi ve daḫı ḥadīṯ-i nefsi bilmez ve daḫı ol, Allāh Teʿālā ḥażretini bilmez ve daḫı anuñ-ıla mükāleme keyfiyyetini bilmez, bunuñ-içün bunuñ gibi sözler söyler ve yāḫūd ol, bir kişidür ki bu söz bāṭılduġını bilür, hevā-yı nefse uyup bunuñ gibi sözler söyler tā ki ḥalāyıḳ aña iʿtiḳād itsünler diyü. İmdi dükelisi ḍalāletdür. Neʿūẕü biʾllāhi mine'ḍ-ḍalāli ve'l-iḍlāl.

Ve bunlar bu nesneye cürʾet itdüklerine sebeb oldur ki baʿż-ı muḥaḳḳiḳlerüñ kelāmını işitdiler ki anlaruñ üzerine muḫāṭabāt ḥaḳ olup durur anlar ẓāhirde ve bāṭında muʿāmelāt-ı ṭavīle itdüklerinden ṣoñra. Ve daḫı envāʿ-ı mücāhedāt ve eṣnāf-ı riyāżāt idüp bu ḳavmüñ uṣūline temessük idüp ṣıdḳ-ı taḳvā-yıla ve dünyāda kemāl-i zühd-ile anlaruñ esrārı mā-sivā-yı ḥażret ġubārından ṣāfī oldıysa anlaruñ sırlarında muḫāṭabāt müteşekkil oldı. Ol muḫāṭabāt kitāba ve sünnete muvāfıḳ ve ol[1546] muḫāṭabāt anlara nāzil olur şol vaḳt ki anlaruñ sırları (115a) cemāl-i ṣamediyyet müşāhedesinde müstaġraḳ ola.

[1542] Ḥabīb: -A
[1543] şehādet ider ki…delālet idüp: -A
[1544] ve yāḫūd…eyleye: -K
[1545] ya: -K
[1546] muḫāṭabāt müteşekkil…ve ol: -A

İmdi şöyle bilgil ki ol muḫāṭabāt bir kelām degüldür ki anı anlar ḳulaḳlarıya işideler. Belki ol, ḥadīṯ-i nefs gibidür ki anlar anı ḳalblerinde bulurlar ve daḫı anı görürler ki ol, kitāba ve sünnete muvāfıḳdur, lā cirem anı bilürler ki ol, sırları-çün münācātdur ve daḫı sırlarınuñ kendülere münācātıdur. Pes kendü nefsleri-çün maḳām-ı ʿubūdiyyet iṯbāt iderler ve Mevlāları-çün maḳām-ı rubūbiyyet iṯbāt iderler. Ve ol muḫāṭabātı hem kendü nefslerine isnād iderler ʿubūdiyyet iṯbāt itmek-içün ve hem Mevlālarına iṯbāt iderler aña rubūbiyyet iṯbāt itmek-içün. Bunuñ birle bunı daḫı bilürler ki ol muḫāṭabāt ki anlaruñ üzerlerine vārid olur, ol, kelāmu'llāh degüldür. Belki bir ʿilmdür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlaruñ bāṭınlarında anı iḥdāṯ ider. Pes ṣādıḳ ʿāriflerüñ bunda ṭarīḳları oldur ki Allāh Teʿālā ḥażretine ḳaçarlar her nesneden ki anlaruñ nefsleri anı iḥdāṯ eyler. İmdi vaḳtī ki nefsleri hevādan berī olsa daḫı anlaruñ bāṭınlarında bir nesne ḥādiṯ olup ḳalblerine bir nesne ilhām olsa ki ol, kitāba ve sünnete muvāfıḳ olsa ol nesne'i anlar Allāh Teʿālā ḥażretine nisbet iderler ḥādiṯi muḥdiṯe nisbet itdükleri gibi, kelāmı mütekellime nisbet itdükleri gibi degül. Tā ki anlar zeyġdan ve ilḥāddan ve zendeḳadan ve ḥulūlden ḫalāṣ olup pāk ü muṭahhar olalar. Ve anlardan bir ṭāyife tevḥīd deryāsında ġārḳ oldılar. Nefslerine hīç ḥareket ve fiʿl iṯbāt (115b) itmediler. Belki şöyle zuʿm itdiler ki kendüler eşyā üzerine mecbūrlardur ve kendülerüñ fiʿli yoḳdur. Lā cirem kendüleri maʿṣiyetlere ṣalıvirdiler ve nefsleri istedügi işleri işlediler, baṭālet içinde ve ġaflet içinde müstaġraḳ oldılar ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ keremine maġrūr oldılar, millet-i Ḥanefiyyeden çıḳup şerīʿatüñ ḥudūdını ve aḥkāmını terk eyleyüp ḥelāli ve ḥarāmı terk eylediler. Neʿūẕü bi'llāhi mine'l-ilḥādi ve'l-ibʿād.

Sehl Bin ʿAbdullāh ḥażretine eyitdiler: Bir kişi eyitdi ki, biz ḳapu gibiyüz. Biz ḥareket idüp ḳımıldamazuz bizi ḳımıldatmayınca. Sehl eyitdi: Bu sözi söylemez illā ṣıddīḳ

söyler ve yāḫūd zındīḳ söyler. Ammā ṣıddīḳ bu sözi söyler, buña işāret idüp söyler ki eşyānuñ ḳıvāmı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳıyāmıyladur. Bunuñ birle ol, aḥkām-ı uṣūli ḥıfẓ eyleyüp ḥudūd-ı ʿubūdiyyeti riʿāyet eyler. Ammā zındīḳ bu sözi söyler eşyāyı Allāh Teʿālā ḥażretine ḥavāle eyler, kendü nefsinden melāmeti isḳāṭ eyler. İmdi ol, bu sözi söyler, dīnden ve dīnüñ resminden munḫaliʿ olup, çıḳup söyler. Ammā şol kimsenüñ ki ḥelāle ve ḥarāma ve daḫı şerīʿatüñ ḥudūdına ve aḥkāmına iʿtiḳādı olsa ve daḫı kendüden bir maʿṣiyet ṣādır olsa andan tevbe itmek vācibdür, diyü iʿtirāf eyleyüp iʿtiḳād eylese ol kimse ṣaḥīḥ iʿtiḳādlu kimsedür.Vaʾllāhu aʿlem.

El-Bābu’l-ʿāşir: Fī-şerḥi rütbeti’l-meşīḫati

Yaʿnī, onuncı bāb: Şeyḫlıġuñ mertebesi şerḥindedür.

(116a) Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Ve’llezī nefsü Muḥammedin bi-yedihī inne eḥabbe ʿibādi’llāhi ilā’llāhi’llezīne yuḥibbūna’llāhe**[1547] **ilā-ʿibādihī ve yuḥibbūne ʿibāda’llāhi ilā’llāhi ve yemşūne fī’l-arżi bi’n-naşīḫati.** Ḥadīşüñ maʿnīsi oldur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Şol pādişāh ḥaḳḳı-çün ki Muḥammed’üñ rūḥı anuñ ḳudreti ḳabżasındadur, taḥḳīḳ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳatı sevgülü ḳulları şunlardur ki anlar, Allāh Teʿālā ḥażretini anuñ ḳullarına sevdüreler ve daḫı anlar, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarını Allāh Teʿālā ḥażretine sevdüreler ve daḫı anlar, yirlerde naşīḥat itmek-ile yüriyeler.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu ḥadīşde Rasūl ʿaleyhi’s-selām şeyḫlerüñ mertebelerini ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet idenlerüñ mertebelerini beyān eyledi. Zīrā ki şeyḫler, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarına Allāh Teʿālā ḥażretini sevdürmege sebeblerdür ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarını Allāh Teʿālā ḥażretine daḫı sevdürmege sebeblerdür. İmdi şöyle bilgil ki şeyḫlıḳ mertebesi ṣūfīler ṭarīḳında aʿlā mertebedür. Ve daḫı ol, nübüvvetüñ niyābetidür Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarını Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet itmekde.

Ammā[1548] şeyḫler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarına Allāh Teʿālā ḥażretini sevdürmege sebebler olmasınuñ vechi oldur kim şeyḫler ṣādıḳ mürīdleri tezkiye-i nefs ve tezkiye-i ḳalb ṭarīḳına sülūk itdürürler. Lā cirem vaḳtī ki göñül āyīnesi müncelī olup açılsa göñülde envār-ı ilāhiyye münʿakis olur ve daḫı tevḥīd (116b) cemāli āşikāre olup göñül, āyīne-i cām-ı cihān-nümā-yı ḥażret olup anda Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemīʿ-i ṣıfātı ẓāhir

[1547] Allāhe: -A
[1548] ammā: imdi A, K

olur. Lā cirem ol vaḳt ḳul, rabbisini sever ve mā-sivā-yı ḥażreti terk idüp dāyim anuñ ḥażretini ṭaleb eyler. İmdi şöyle bilgil ki bu, tezkiye-i nefsüñ mīrāṣı ve fāyidesidür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳad eflaḥa men zekkāhā.**[1549] Yaʿnī taḥḳīḳ felāḥ bulup maḳṣūdına yitişdi şol kimse ki ol, nefsini ṣıfāt-ı ẕemīmeden pāk eyledi.

Ve bir vechi daḫı oldur kim vaḳtī ki göñül āyīnesi açılsa göñülde dünyā, ḳabāḥatiyle ve ḥaḳīḳatiyle ve māhiyyetiyle ẓāhir olur ve āḫiret daḫı nefāyisiyle ve künhiyle ve ġāyetiyle āşikāre olur. Pes göñül gözine münkeşif olur iki cihānuñ ḥaḳīḳati ve iki menzilüñ ḥāṣılı. Lā cirem ol vaḳt ḳul, bāḳī'i sevüp fānī'i terk eyler. İmdi ol vaḳt ẓāhir olur tezkiyenüñ fāyidesi ve şeyḫlıġuñ ve terbiyetüñ[1550] menfaʿati.

Ammā şeyḫler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarını Allāh Teʿālā ḥażretine sevdürmege sebebler olduḳlarınuñ vechi oldur ki şeyḫler ṣādıḳ mürīdleri ve ḫāliṣ ṭālibleri Rasūl ḥażretine iḳtidā itmek ṭarīḳına sülūk itdürürler. İmdi her kim ki Rasūl ḥażretine iḳtidāsı ve ittibāʿı ṣaḥīḥ olsa Ḥaḳ Teʿālā ol kimse'i sever. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳul in küntüm tüḥibbūna'llāhe fe'ttebiʿūnī yüḥbibkümu'llāhu.**

İmdi şöyle bilgil ki şeyḫler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ leşkerleridür ki anlaruñ vāsıṭasıyla Allāh Teʿālā, mürīdlere irşād eyler ve daḫı anlaruñ sebebiyle ṭāliblere hidāyet (117a) virür.

ʿAbdullāh Bin Bişr ki ol, Rasūl ḥażretinüñ ṣāḥibidür, ol eyitdi: Ḳaçan bir yirde yigirmi ve yāḫūd daḫı ziyāde kişi cemʿ olsa içlerinde Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf idüp heybet ider kimse olmasa iş ol vaḳt ḫaṭarlu olur. Pes meşāyıḫ üzerine Allāh Teʿālā

[1549] eş-Şems 91/9.
[1550] terbiyetüñ: terbüyetinüñ K

ḥażretinüñ vaḳārı olmaḳ gerek. Zīrā ki müridler ẓāhiren ve bāṭınen anlaruñla edeblenürler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ülā'ike'lleẕīne hedā'llāhu fe bi-hüdāhümü'ḳtedihī.**[1551]

İmdi şöyle bilgil ki meşāyıḫ; vaḳtī ki kendüler hidāyet buldılarsa anlar muḳtedā olmaġa lāyıḳ oldılar, lā cirem anlar cemīʿ-i müttaḳīlere imām olup mürşid oldılar. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥikāyet idüp eydür: **İẕā kāne'l-ġālibu ʿalā-ʿabdī el-iştiġālü bī ceʿaltü hemmehū ve leẕẕetehū fī-ẕikrī fe iẕā ceʿaltü hemmehū ve leẕẕetehū fī-ẕikrī ʿaşiḳanī ve ʿaşiḳtühū ve rafeʿtü'l-ḥicābe fīmā-beynī ve beynehū lā yeshū in sehā'n-nāsü ülā'ike kelāmühüm kelāmü'l-enbiyā'i ülā'ike'l-ebṭālü ḥaḳḳan ülā'ike'lleẕīne iẕā eradtü bi-ehli'l-arżi ʿuḳūbeten ev ʿaẕāben ẕekertühüm fīhi fe ṣaraftühū ʿanhum**[1552]**.** Ḥadīṯüñ maʿnīsi budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür: Vaḳtī ki benüm ḳulum üzerine baña meşġūl olmaḳ ġālib olsa anuñ himmeti ve ḳaṣdını ve fikrini ve leẕẕetini ve ṣafāsını benüm ẕikrümde ḳıluram[1553]. Vaḳtī ki anuñ hemmini ve leẕẕetini benüm ẕikrümde ḳılsam ol baña ʿāşıḳ olur, ben daḫı aña ʿāşıḳ oluram ve daḫı anuñ-ıla benüm aramdan ḥicābları refʿ eylerem[1554]. Anlar sehv eylemez nās sehv eyleyincek. Ve anlaruñ kelāmı enbiyā kelāmı[1555] gibidür. (117b) Ve anlar ḥaḳḳā benüm şücāʿ ve ʿābid ḳullarumdur. Ve daḫı anlar, anlardur ki vaḳtī ki yir ehline ben ʿaẕāb eylemek istesem anları ẕikr eylerem[1556]. Anlaruñ sebebleriyle ol ʿaẕābı yir ehlinden ṣarf eylerem[1557] ve anlaruñ sebebiyle anlara ʿaẕāb eylemezem[1558].

[1551] el-En'am 6/90.
[1552] ʿanhüm: -K
[1553] ḳıluram: ḳılurın A, K, H
[1554] eylerem: eylerin A, K, H
[1555] enbiyā kelāmı: -A
[1556] eylerem: eylerin A, K, H
[1557] eylerem: eylerin A, K, H
[1558] eylemezem: eylemezin A, K

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ḳul, Allāh Teʿālā ḥażretine ʿāşıḳ olmaḳ oldur kim Allāh[1559] Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetinde ḳul kendü ḥaddinden geçe. Ve Allāh Teʿālā ḥażreti daḫı ḳulına ʿāşıḳ olmaḳ oldur ki Allāh Teʿālā ḥażreti ḳulını kendü maḥabbetinde ḥaddinden geçüre. Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣādıḳ sālik şeyḫlıḳ mertebesine irişdügine sır oldur kim sālik nefsine siyāset itmege meʾmūrdur. İmdi ol, nefsinüñ ṣıfāt-ı ẕemīmesiyle ṭolmışdur. Pes sālik ṣıdḳ-ı muʿāmele-yile sülūk eyler ḥattā anuñ nefsi iṭmīnān bulup muṭmaʾinne olınca. Vaḳtī ki nefs muṭmaʾinne olsa nefsden burūdet ve yubūset çıḳar ki ol burūdeti ve ol yubūseti nefs aṣl ḫilḳatinden bile yoldaş eyleyüp ṭutagelmiş-idi. Nefs ʿāṣī olup iṭāʿat itmedügi ve ʿubūdiyyete münḳād olmaduġı ol yubūset ve ol burūdet için-idi. İmdi vaḳtī ki nefsden yubūset ve burūdet zāyil olsa rūḥ ḥarāretiyle nefs yumşar. Lā cirem nefs ʿibādet itmege iḳbāl eyler ve ṭāʿat eylemege meyl eyler. Zīrā ki ʿabdüñ ḳalbi rūḥ-ıla nefs arasındadur. Ve anuñ iki yüzi vardur. Bir yüzi nefsden yañadur ve bir yüzi rūḥdan yañadur. Rūḥdan yaña olan yüziyle rūḥdan istimdād eyler, nefsden yaña olan yüziyle nefse meded yitişdürür ḥattā nefs muṭmaʾinne (118a) olınca. İmdi vaḳtī ki sāliküñ nefsi muṭmaʾinne olsa ve sālik nefsinüñ siyāsetinden fāriġ olsa anuñ sülūki tamām olur ve nefs aña münḳād olup Allāh Teʿālā ḥażretinüñ evāmirine nefs vefā ider. Bundan ṣoñra göñül siyāset itmege müşreʾib olup yaraḳlanur. Zīrā ki göñlüñ nefse teveccühi vardur. Pes şeyḫ, ḫāliṣ mürīdlerüñ[1560] nefslerini ve daḫı ṣıddīḳ ṭaliblerüñ nefslerini kendü nefsi yirine ḳor ʿayn-ı nefsiyyetde cinsiyyet olduġı-çün ve daḫı şeyḫ-ile mürīd arasında teʾlīf-i ilāhīyle teʾellüf olduġı-çün. Pes şeyḫ mürīdlerüñ nefsine siyāset ider niteki bundan öñ kendü nefsine siyāset iderdi. Pes ol vaḳt şeyḫde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ olmaḳ maʿnāsı ol Allāh Teʿālā ḥażretinüñ şu ḳavlinüñ maʿnāsından ki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **E lā ṭāle şevḳu'l-**

[1559] Allāh: Ḥaḳ A
[1560] mürīdlerüñ: mürīdlerinüñ A

ebrāri ilā-liḳā’ī ve innī ilā-liḳā’ihim le eşeddü şevḳan. İmdi ḥüsn-i te’ellüf sebebiyle mürīd şeyḫüñ cüz’i olur niteki oġlan atasınuñ cüz’i olduġunlayın vilādet-i ṭabīʿiyyede. Pes ol vilādet ki şeyḫ-ile mürīd arasında olur ol[1561], vilādet-i maʿneviyyedür. Niteki ʿīsā peyġamber[1562] ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Len yelice melekūte’s-semāvāti ve’l-arżi men lem yūled merrateyni.** Yaʿnī iki kerre ṭoġmayan, melekūt-i semāvāt-ı arażīne girmez ve anlaruñ esrārına ve ḥaḳāyıḳına muṭṭaliʿ olmaz. İmdi evvel ṭoġmaḳ bu ʿālem-i mülke gelmekdür ve bir daḫı sülūk-ile ve mücāhede-yile ʿālem-i melekūta vāṣıl olmaḳdur. İmdi ʿālem-i mülk didügümüz ẓāhir kevndür ki ol, ḥavāss-ı ḫams-i ẓāhir-ile müdrek olur. Ve ʿālem-i melekūt (118b) didügümüz bāṭın kevndür ki ol, ḥavāss-ı ḫams-ile idrāk olunmaz. İmdi bu vilādet-ile kişi peyġāmberler mīrāṯına müstaḥaḳ olur. İmdi her kim[1563] ki peyġāmberler mīrāṯına[1564] yitişmese ol henüz ṭoġmamış gibidür egerçi ki ẕekāvetde ve fiṭnatda ve ʿaḳlda kemāli daḫı var-ısa. Zīrā ki ẕekāvet ü fiṭnat ʿaḳluñ netīcesidür.

İmdi vaḳtī ki ʿaḳl şerīʿat nūrından yābis olsa ol, ʿālem-i melekūta girüp ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olmaz. Belki ol, ʿālem-i mülkde müttereddid olup ʿulūm-ı riyāżiyyenüñ bir burhānında müteḥayyir olur. Zīrā ki ol; henüz ʿālem-i mülkde taṣarruf eyler, ʿālem-i melekūta muṭṭaliʿ olmamışdur. Ve daḫı şöyle bilgil ki ʿaḳl rūḥuñ dilidür[1565]. Ve baṣīret daḫı rūḥuñ ḳalbidür. Ve dil ḳalbüñ tercümānıdur. İmdi her nesne ki anı tercümān söyler, anı kimden tercüme eylerse ol kimse anı bilür ve ol, dükeli bildügini tercümāna bildürmez. Bu sebebdendür ki[1566] mücerred ʿaḳlıyla ḳalan, hidāyet nūrından maḥrūmdur[1567] ki ol hidāyet nūrı Allāh Teʿālā ḥażretinden enbiyāya ʿaleyhimü’s-selām, baḫşāyişdür ve daḫı enbiyānuñ

[1561] ol: -A
[1562] peyġamber: -H
[1563] kim: kimseye A
[1564] mīrāṯına: mīrāṯı A
[1565] dilidür: delīlidür A
[1566] ki: kişi A
[1567] maḥrūmdur: maḥrūm olur A, H

etbāʿına daḫı baḫşāyişdür. Ve bunlardan ġayrı kimseler bu nūrdan maḥrūmlardur. Zīrā ki anlar tercümān-ıla ḳalup ġāyet-i tibyāndan maḥrūm ḳalmışlardur.

İmdi şöyle bilgil ki niteki vilādet-i ṭabīʿiyyede evlāduñ ẕerreleri atanuñ ṣulbinde emānet ḳonulmışdur ki evlāduñ eṣlābına intiḳāl ider her veledüñ ʿadedince ol ẕerrelerden bir ẕerre imdi ol ẕerreler, şol ẕerrelerdür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, yevm-i mīsāḳda anlara **e lestü bi-rabbiküm** diyü ḫiṭāb eyleyüp anlar, **belī** diyü cevāb (119a) virüp dururlardı. Şol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā Ādem peyġāmberüñ[1568] arḳasını ṣıġadı, Ādem'üñ arḳasından ẕerreler ẓāhir oldu Ādem peyġāmberüñ evlādınuñ ʿadedince; her veled-içün bir ẕerre ẓāhir oldı. Vaḳtī ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara ḫiṭāb eyleyüp anlar cevāb virdiler, Ḥaḳ Teʿālā yine[1569] anları[1570] Ādem peyġāmberüñ arḳasına redd eyledi.

İmdi şöyle bilgil ki atalardan baʿżısı vardur ki anuñ ṣulbine ẕerrātdan hīç nesne intiḳāl itmemişdür. Ve baʿżısı vardur ki anda hīç nesne emānet ḳonmamışdur. Lā cirem anlaruñ neslleri münḳaṭıʿ oldı. Hem-çünān meşāyıḫuñ daḫı baʿżısınuñ evlādı çoḳ oldı. Evlādları anlardan ʿilm aldılar ve ḥāller aldılar ve kendülerden ġayra daḫı ʿilm ögretdiler ve anları ḥāllere yitişdürdiler niteki[1571] ol meşāyıḫa Rasūl ḥażretinden ʿilm ve ḥāl yitişdiydi Rasūl ḥażretine efʿālde ve aḳvālde ve aḥvālde ittibāʿ itdükleri berekātında. Ve baʿżısınuñ evlādı az oldı. Ve baʿżısınuñ nesli münḳaṭıʿ oldı, andan hīçbir mürīd ve bir şākird ḥāṣıl olmadı. İmdi bu nesl şol nesldür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı küffār üzerine redd eyleyüp buyurdı: **İnne şāni'eke hüve'l-ebteru**[1572] şol vaḳt ki Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām Ḫadīce anamuzdan raḍıya'llāhu ʿanhā, bir oġlanı olup öldi-yidi. Anuñ adı ʿAbdullāh'dı[1573].

[1568] +ʿaleyhi's-selām A
[1569] yine: gine A
[1570] yine anları: anları gine K
[1571] niteki: -K
[1572] el-Kevser 108/3.
[1573] Anuñ adı ʿAbdullāh'dı: -K

Kāfirler eyitdiler: Muḥmmed'i ḳoñ, hīç añmañ. Zīrā ki ol bir ebter kişidür, anuñ ardınca bir oġlı yoḳdur ki ol, anuñ ḳāyim maḳāmı ola. İmdi vaḳtī ki ol ölse anuñ ẕikri daḫı bile ölür. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara (119b) redd eyleyüp eyitdi ki: **İnne şāni'eke hüve'l-ebteru.** Yaʿnī yā Ḥabīb, senüñ düşmanuñdur ebter olan ve daḫı seni sevmeyendür ebter. Zīrā ki anlar öldüklerinden ṣoñra anlaruñ dünyālarından aṣlā eṣer ḳalmaya ve kendüler daḫı **nesiyyen mensiyyen** olup hīçbir vech-ile añılmayalar[1574]. Evet, sen dünyāda tā ḳıyāmet olınca ẕikr-i cemīl-ile añılasın ve āḫiretde daḫı ṣevāb-ı cezīl bulasın ve daḫı senüñ neslüñ vilādet-i maʿneviyye-yile tā ḳıyāmet güni olınca bāḳī ḳala. İmdi bu[1575], nisbet-i maʿneviyye-yiledür ki ʿilm mīrāṣı ehl-i ʿilme yitişür.

Keṣīr Bin Ḳays eydür: Dımaşḳ mescidinde Ebū'd-Derdā-yıla oturıyorurduk[1576]. Bir kişi geldi, Ebū'd-Derdā'ya eyitdi: Ben, Medīne'den geldüm şunuñ-içün ki sen Rasūl ḥażretinden bir ḥadīṣ rivāyet idermişsin, ol ḥadīṣi ben senden ögrenem. Ebū'd-Derdā eyitdi: Bunda ticāret-içün gelmedüñ mi? Ol kişi eyitdi: Yoḳ. Ebū'd-Derdā eyitdi: Hemān ol ḥadīṣ-içün mi geldüñ? Ol kişi[1577] eyitdi: Neʿam, hemān ol ḥadīṣ-içün geldüm. Pes Ebū'd-Derdā eyitdi: Ben Rasūl ḥażretinden işitdüm ki ol eyitdi: **Men seleke ṭarīḳan yeltemisü bihī ʿilmen seleka'llāhu bihī ṭarīḳan min-ṭuruḳi'l-cenneti ve inne'l-melā'ikete le teḍaʿu ecniḥatehā rızan li-ṭālibi'l-ʿilmi ve inne ṭālibe'l-ʿilmi yestaġfiru lehū men fī's-semā'i ve'l-arżi ḥattā'l-ḥītānü fī'l-mā'i ve inne faźle'l-ʿālimi ʿalā'l-ʿābid ke-faźli'l-ḳameri ʿalā-sāyiri'n-nücūmi inne'l-ʿulemā'e hüm vereṣetü'l-enbiyā'i inne'l-enbiyā'e lem yüverriṣū dīnāran ve lā dirhemen innemā verraṣū'l-ʿilme fe men eḫaẕe bihī eḫaẕe**

[1574] añılmayalar: añılmaya K
[1575] vilādet-i maʿneviyye-yile…bu: -A
[1576] oturıyorurduk: otururduḳ A, oturıyorduḳ H
[1577] kişi: -K

bi-ḥaẕẕin vāfirin. Ḥadīṯüñ maʿnīsi budur (120a) vaʾllāhu aʿlem, Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Kim ki ʿilmi ṭaleb eyleyü bir yola girüp yürüse Allāh Teʿālā anı cennet yollarından bir yola yürüde. İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām bu kelāmında leṭāyif vardur. Anuñ cümlesinden birisi oldur ki ʿilm yolına yürümegüñ cezāsı cennet yolına yürümekdür. Zīrā ki ʿilm yolına yürüyici, ḥażret-i esmā ve ḥażret-i ṣıfātı ḳaṣd eyleyicidür ki aña ʿālem-i ceberūt dirler. Pes melekūt-i aʿlā ve esfel ḥaḳīḳatde anuñ yolında olur. İmdi vaḳtī ki ḳıyāmet güni olsa ẓāhir ola ki ol ʿilm yolı cennet yolıymış ki ol, melāʾike ḳanatları üzerine yürür-imiş.

Ve ol leṭāyifüñ birisi daḫı budur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām **seleka'llāhu bihī ṭaraīḳan** didi tenkīr-ile. İmdi tenkīr[1578] bunda bunı ifāde eyler ki ʿilm yollarından birisine sülūk itmek kāfīdür cennet yolına gitmege. İmdi cennet yolları müteʿaddid olur ʿilm yolınuñ teʿaddüdiyle. Ve bunı daḫı ifāde eyler ki ʿulūm-ı dīniyye yollarından her ḳanḳısı olursa kāfīdür.

Ve ol leṭāyifüñ birisi daḫı budur ki sülūk-i cezāʾı Rasūl ʿaleyhi's-selām isnād eyledi ism-i celāleye ki ol ism müctemiʿdür sāyir esmāyı. Yaʿnī **seleka'llāhu bihī** didi, **seleke'r-Raḥmānü** ve yāḫūd **seleke'r-Raḥīmü** ve yāḫūd ġayrı ism-ile ẕikr itmedi buña işāret itmek-içün ki ʿilmüñ[1579] şerefi aṣldur. Ve sāyir ṣıfātuñ şerefi ve daḫı sāyir kemālātuñ şerefi aña tābiʿdür. Zīrā ki ʿilm, aḳdemdür ve daḫı ol ẕāta elzemdür. Ve sāyir kemālāt ʿilme tābiʿdür. Ve ʿilm sebebiyle sāyir kemālāt ẓāhir olmışdur.

(120b) Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: Taḥḳīḳ melāʾike ḳanadlarını ḳorlar ṭālib-i ʿilmüñ rıżāsı-çün. İmdi şöyle bilgil ki Rasūl ḥażretinüñ, melāʾike ḳanadlarını ḳorlar,

[1578] tenkīr: -A
[1579] ʿilmüñ: ʿamelüñ A

didüginden murādı ya ḥaḳīḳat ola ve yāḫūd mecāz ola. Ammā ḥaḳīḳat olacaḳ olursa murād vaż‘-ı cenāḥdan bu ola ki melā’ike ḳanadlarını uçmaḳdan küff idüp men‘ iderler şol vaḳt ki ẕikr diñlemek-içün yire ineler. Ve yāḫūd murād bu ola ki ḳanadların melā’ike, ṭālib-i ‘ilmler-içün yire döşerler tā ki ḳanadları üzerine anları götürüp dünyāda ve āḫiretde anları maḳṣūdlarına yitişdüreler.

Şeyḫ Fuḳā‘ī **Meşābīḥ** şerḥinde eydür: Ba‘ż-ı muṭāla‘amda bir ‘aceb ḥikāyete muṭṭali‘ oldum. Ol ḥikāyet oldur ki bir mübtedi‘ bu ḥadīṯi işitdi, bunı taṣdīḳ itmeyüp eyitdi ki: Ben iki na‘leyn giyeyin ki ol na‘leynlerüñ altında demürden çiviler olsun. Ol çiviler-ile melāyikenüñ ḳanadlarını ṣıyayın, didi. Pes anuñ gibi na‘leynler geydi daḫı ayaġını yire depdi. Anuñ iki ayaġı ve iki eli ve sāyir a‘żāsı ḳurudı. Ve bir rivāyetde anuñ cemī‘-i a‘żāsı pāre pāre oldı. Ne‘ūẕü bi’llāhi min-ẕālike. Ve ammā Rasūl ‘aleyhi’s-selām, melā’ike ḳanadlarını yire ḳorlar, didüginden murādı mecāz olacaḳ olursa ol, mecāz ola tevāżu‘dan. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve[1580] Te‘ālā buyurur: **Va’ḫfiż cenāḥake li’l-mü’minīne.**[1581] Ya‘nī yā Ḥabīb, mü’minlere tevāżu‘ eyle, dimek olur. Ve yāḫūd ol, mecāz ola mü’minlere yardım itmekden ve daḫı ‘ilm ṭalebinde sa‘ylerini āsān eyleyüvirmekden. Evet, şöyle bilgil ki bu mertebe, her dīn ‘ilmini ṭaleb eyleyenüñ degüldür. (121a) Belki şol kimse mertebesidür ki ol, ‘ilmi ṭaleb eyleye kendü nefsini ‘ilm-ile ve ‘amel-ile ıṣlāḥ itmek-içün ve daḫı kendü nefsini ıṣlāḥ itdüginden ṣoñra Allāh Te‘ālā ḥażretinüñ ḳullarını daḫı ıṣlāḥ itmek-içün.

Ve daḫı Rasūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki: Yirlerde ve göklerde ne kim var-ısa ‘ālim-içün istiġfār iderler ve ṣular içinde balıḳlar daḫı istiġfār iderler. İmdi şöyle bilgil ki yirlerde ve göklerde ‘uḳalā, ‘ālim-içün ḥaḳīḳaten istiġfār iderler[1582] ve ‘uḳalādan ġayrınuñ istiġfārı

[1580] Subḥānehū ve: -A
[1581] el-Hicr 15/88.
[1582] ve ṣular içinde…iderler: -K

mecāzdur. İmdi bunda cemʿ beyne'l-ḥaḳīḳati ve'l-mecāz lāzım gelmez. Zīrā ki küllīsinde istiġfār ya ḥaḳīḳat ola tesbīḥ gibi ki **ve in min-şey'in illā yüsebbiḥu bi-ḥamdihī ve lākin lā tefḳahūne tesbīḥahüm**[1583] ve yāḫūd ʿumūm mecāz ola ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ʿālime maġfiret yazar, yirlerde ve göklerde olanuñ ʿadedince. İmdi sır ve ḥikmet nedür ki böyle ola. Zīrā ki ʿālemüñ ṣalāḥı ve niẓāmı ʿālim-iledür. ʿĀlemde hīç nesne yoḳdur illā anuñ ʿilm-ile bağlanmış bir maṣlaḥatı vardur. Pes ʿālimüñ ʿilminüñ ve ʿamelinüñ ve irşādınuñ ve fetvāsınuñ berekātı raḥmetdür ʿālemlere. Allāhümmeʾḥşürnā fī-zümreti'l-ʿulemāʾi'l-ʿāmilīne'l-ʿārifīne'l-kāmilīne'l-vāṣılīn.

Ammā şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi's-selām, yirlerde ve göklerde olanlar ʿālim-içün istiġfār iderler, didigünden ṣoñra ṣular içinde[1584] balıḳlar daḫı istiġfār iderler ʿālim-içün, didi balıḳları ifrād bi'z-zikr eyledi taʿmīmden ṣoñra tetmīm-içün niteki Ḥaḳ Teʿālā Raḥīm zikr eyledi Raḥmān'dan ṣoñra. Bunuñ vechi oldur kim (121b) niteki yaġmurlar ve uçuzlıḳlar ʿālimler berekātıyladur, yaġmurlara muḥtāc olmayanlar daḫı balıḳlar gibi ki anlar ṣu içinde müstaġraḳlardur, hem-çünān ʿālimler berekātıyla ḥayāt bulurlar. Bunda taḥḳīḳ oldur ki ṣu ʿilmüñ maẓharıdur. Bundandur ki ʿarşuʾllāh[1585] ṣu üzerindedür[1586]. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur ki: **Ve ceʿalnā mine'l-māʾi külle şey'in ḥayyin.**

Pes bundan maʿlūm oldı ki dükelisinüñ menāṭı ve cemīʿisinüñ aṣlı ʿilmdür. Ve cemīʿ ʿālemüñ ṣalāḥı ʿilm-iledür. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki[1587]: ʿĀlimüñ faẓlı ʿābid üzerine, bedr olmış ay faẓlı gibidür sāyir kevākib üzerine. İmdi şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿālimi bedr olmış aya teşbīh eyledi ve ʿābidi yılduza teşbīh eyledi işāret

[1583] el-İsrâ 17/44.
[1584] ṣular içinde: -K
[1585] daḫı balıḳlar gibi ki…ʿarşuʾllāh: -A
[1586] üzerindedür: üzerinedür K
[1587] buyurdı ki: -A

itmek-içün ki ʿālimler, ʿilm nūrıyla muḥallā olduḳları istiġfār-ıla kendüleri taḫliye itdüklerinden ṣoñra ġālibdür cidden ve daḫı bunlaruñ ʿilm ü ʿamel envārıyla muḥallā olduḳları ʿibādet envārına nisbet ekmeldür. Zīrā ki envār-ı ʿibādet, envār-ı ʿilmden fāyiż olur. Egerçi ki ʿālimüñ ʿilminüñ nūrı ẕātī degüldür. Belki ol, nübüvvet nūrından müstefāddur ve daḫı ḥaḳīḳat şemsinden müstefāddur ay nūrı gün nūrından müstefād olduġınlayın.

İmdi ʿālimden murād ol ʿālim degüldür ki ol, ʿamelden muʿaṭṭal ola ve ʿamel eylemeye. Ve ʿābidden daḫı murād ol ʿābid degüldür ki ʿilmden[1588] muʿaṭṭal olup aṣlā ʿilmi olmaya. Belki ʿālimden murād şol ʿālimdür ki anuñ ʿilmi ġālib ola ʿameli üzerine. Ve ʿābidden daḫı murād ol ʿābiddür ki anuñ ʿameli ġālib ola ʿilmi (122a) üzerine. Mevlānā İbnü'l-Fenārī ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz, **Tefsīr-i Fātiḥa**'da böyle ẕikr eyledi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: ʿĀlimler peyġāmberlerüñ vereseleridür. İmdi peyġāmberler ḫod dīnār u dirhem ḳoyup gitmediler; belki ʿilm mīrāṯ ḳodılar. İmdi kim ki ʿilm mīrāṯın alsa ol kimse vāfir naṣīb alur.

İmdi şöyle bilgil ki bunda delīl vardur ki ʿilm efḍal-i metāʿdur ki ol, efḍal-i maḫlūḳātdan bāḳī ḳalmışdur. İmdi ʿilm mīrāṯı ʿālime şol vaḳt yitişür ki ol, ʿilm-ile ʿamel eyleye daḫı kendüden ġayrıya taʿlīm eyleye. Niteki enbiyānuñ ḥāli böyledür. Va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati[1589] kelāmihī ve daḳīḳati[1590] kelāmi Rasūlihī.

İmdi Ādem peyġāmber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve'ṣ-selām ḳatında evvel vedīʿat ḳonulan, ʿilm-ile ḥikmet idi. Andan ṣoñra Ādem'den[1591] intiḳāl eyledi nisyān ve ʿiṣyān ve daḫı

[1588] ʿilmden: ʿamelden A
[1589] ḥaḳīḳati: ḥaḳāyıḳı A
[1590] daḳīḳati: daḳāyıḳı A, ḥaḳīḳati K
[1591] + ʿaleyhi's-selām A

nefsüñ ve şeyṭānuñ[1592] dilegi. Niteki kütüb-i eḥādīṣde mervīdür ki vaḳtī ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ādem'i ḫalḳ eylemek diledi ki Ādem bir maḫlūḳdur ki ol, feyż-i ilāhī ḳabūl itmege müstaʿiddür ki ol feyż sebebiyle Ādem Allāh Teʿalā ḥażretini bilür. Zīrā ki insān Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāli ṣıfātınuñ ve daḫı celāli ṣıfātınuñ āyīnesidür ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ luṭfı ve ḳahrı ṣıfātınuñ maẓharıdur. İmdi insān, feyż-i ilāhī nūrıyla kendü nefsinüñ āyīnesine naẓar eyleyüp anda Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemālini ve celālini müşāhede eyler. Pes insān kendü ẕātını mirʾātiyyet-ile bilür[1593] ve rabbisini ṣāḥib-cemāliyyet-ile bilür ve daḫı ṣāḥib-celāliyyet-ile bilür. (122b) Pes ḥaḳīḳatde nāẓır ve manẓūrun ileyh Allāh Teʿālā ḥażretidür. Pes insān bir maḥbūbdur ki ol, maʿrifet-içün maḫlūḳ olmışdur.

İmdi şöyle bilgil ki insānuñ ḳālıbını Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā vaḳtī ki ḫalḳ eylemek diledi, evvel emrde bir cevher ḫalḳ eyledi. Ol cevhere naẓar eyledi, ol cevher ḳızardı. Bir kerre[1594] daḫı naẓar eyledi ol cevher, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḫavfından eriyüp ditreyüp ṣu oldı. Andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña raḥmet naẓarıyla bir naẓar daḫı eyledi lā cirem ol ṣunuñ yarusı müncemid oldı. Andan Ḥaḳ Teʿālā ʿarşı yaratdı. ʿArş daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ heybetinden ditredi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā ʿarşuñ üzerine **lā ilāhe illāʾllāh Muḥammedün rasūluʾllāh** yazdı. Hemān ʿarş sākin oldı. Ṣuyı ḫāli üzerine ḳodı. Tā ḳıyāmet olınca ditredi.

İmdi şöyle bilgil ki her ne ki maḫlūḳ-ısa ʿarşda anuñ ṣūreti vardur. İmdi Ḥāḳ Subḥānehū ve Teʿālā ʿarş üzerine **lā ilāhe illāʾllāh Muḥammedün rasūluʾllāh** yazıncaḳ ʿarş sākin olduġına sebeb oldur ki çünki ʿarş, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretiyle Rasūl ḥażretinüñ nūrından yaradılmışdur pes yine Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ismi ve daḫı Rasūl

[1592] ve şeyṭānuñ: -A
[1593] bilür: -A
[1594] kerre: keret A

ḥażretinüñ ismi nūrıyla ʿarş sākin oldı. Ve bir sebeb daḫı oldur kim ʿarş ve ʿarşdan ġayrı ne ki var-ısa yaradılduġından murād ṣıfāt-ı ulūhiyyenüñ āyīnesi tesviyesi-çündür ki ol āyīne, Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ[1595] münevver cismidür. Ve anuñ ḳalbi ʿarş meṣābesindedür. Bundandur ki cemīʿ-i maḫlūḳāruñ timṣāli ʿarşdadur. Yaʿnī cemīʿ-i maḫlūḳātuñ (123a) timṣāli bi'l-ḳuvve ʿarşdadur, tedrīc-ile çıḳub fiʿle ve ẓuhūra gelür. İmdi ʿarş ol yazu-yıla sākin olduġı Rasūl ḥażretinüñ kemālātınuñ āṣārından yitişdüginden ötürüdür ṣalevātuʾllāhi ʿaleyh ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ve ʿuşşāḳihī.

İmdi iy ʿāzīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā naẓar eyledi şol eczāʾ-i arżıyyeye ki anı evvel ḫalḳ eyledügi cevherden ḫalḳ eylemiş-idi lā cirem eczāʾ-i arżıyyeden anuñ naẓarı ṭoḳunduġı yirde ḫāṣıyyet-i semāʿ ve ḫāṣıyyet-i cevāb oldı şol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā göklere ve yirlere ḫiṭāb eyleyüp eyitdi ki **i'tiyā ṭavʿan ve kerhen ḳāletā eteynā ṭā'iʿīn.**[1596] Pes eczāʾ-i arżıyye bu ḫāṣıyyet-i ḫiṭābı[1597] ve bu ḫāṣıyyet-i semāʿı[1598] götürdi. Andan ṣoñra bu ḫāṣıyyet-i semāʿ yirden çıḳdı şöyle ki ol eczā ki anda ḫāṣıyyet-i semāʿ ve ḫāṣıyyet-i ḫiṭāb ḳonulmış-ıdı, ol eczāʾı ʿAzrāʾīl aldı. Andan Ḥāḳ Subḥānehū ve Teʿālā Ādem peyġāmberüñ cesedini terkīb eyledi.

İmdi şöyle bilgil ki Ādem ʿaleyhi's-selām eczāʾ-i arżıyyeden terkīb olduġı ḥayṣiyyet-ile Ādem'de hevā daḫı bile terkīb oldı. Ol hevā sebebiyle cennet içinde şecere-i fenāya el uzatdı ki ol, buġday aġacıydı ki aña Ādem peyġāmber elin uzatdı. İmdi ḳālıbına fenā bundan ötürü ʿārıż oldı. Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ nefḫasınuñ ikrāmıyla Ādem peyġāmbere[1599] ʿilm ü ḥikmet yitişdi. Niteki buyurdı: **Fe iẕā sevveytühū ve nefaḫtü fīhi**

[1595] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1596] Fussilet 11/41.
[1597] ḫiṭābı: semāʿı A
[1598] semāʿı: ḫiṭābı A
[1599] Ādem peyġāmbere: -A

min-rūḥī fe ḳaʿū lehū sācidīn.[1600] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā (123b) eyitdi: Vaḳtī ki ben Ādem'üñ ḫilḳatini taʿdīl eyleyüp aña nefḫ-i rūḥ itmege anı ḳābil eylesem daḫı aña rūḥı müteʿalliḳ ḳılup anı dirgürsem aña secde eyleyici olduġuñuz ḥāletde sāḳıṭ oluñ. Yaʿnī aña secde eyleñ. Bu nefḫanuñ ikrāmıyla Ādem ʿilme ve ḥikmete yitişdi. Lā cirem Ādem peyġāmberüñ göñli ḥikmet maʿdeni oldı. Ve anuñ ḳālıbı hevā maʿdeni oldı. Pes Ādem peyġāmberden ʿilm-ile hevā intiḳāl eyleyüp anuñ evlādına mīrāṯ degdi.

İmdi Ādem peyġāmber vilādet-i ẓāhire-yile ata oldı ṭabāyiʿ vāsıṭasıyla ki ol ṭabāyiʿ maḥall-i hevādur ve vilādet-i maʿneviyye-yile ata oldı ʿilm vāsıṭasıyla. İmdi vilādet-i ẓāhireye fenā ʿārıż olur ve vilādet-i maʿneviyyeye fenā yitişmez. Zīrā ki ol, ḫuld aġacından vücūda gelmişdür ki ol aġac, buġday aġacı degüldür ki aña iblīs ḫuld aġacı didi. Zīrā ki iblīs her nesnenüñ żıddını görür. İmdi bundan maʿlūm oldı kim şeyḫ mürīdüñ atasıdur maʿnen. Niteki Şeyḫ Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī[1601] dāyim eydürdi ki: Benüm oġlum şol kimsedür ki ol, benüm ṭarīḳuma sülūk eyleye ve daḫı ol, benüm ṣıfatum-ıla ṣıfatlana ve benüm ādābum-ıla edeblene. Ḳuṭbu'l-evliyā ve ḫulāṣatü'l-etḳıyā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şol şeyḫ ki anuñ yolından ḥāller kesb olur, imdi ol şeyḫ vaḳt olur ki ibtidāsında muḥibler ṭarīḳından aḫẕ olunur ve vaḳt olur ki maḥbūblar yolından aḫẕ olınur. Zīrā ki ṣāliḥlerüñ ve sāliklerüñ ḥālleri dörd ḳısm üzerinedür[1602]. Birisi mücerred sālikdür ve birisi mücerred mecẕūbdur (124a) ve birisi sālikdür kim ol, mütedārek ola ceẕbe-yile ve birisi daḫı mecẕūbdur ki ol, sülūk-ile mütedārek ola.

İmdi şöyle bilgil ki sālik-i mücerred[1603] şeyḫlıġa lāyıḳ degüldür nefsinüñ ṣıfātı henüz bāḳī ḳalduġı-çün. Lā cirem ol; maḳām-ı muʿāmelede ve maḳām-ı riyāżetde

[1600] Hicr 15/29.
[1601] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh A, H
[1602] üzerinedür: üzerine K
[1603] sālik-i mücerred: mücerred sālik K

kendünüñ ḥaẕẕın bulsa Ḥaḳ Teʿālā'nuñ raḥmetinden ol, anda vāḳıf olur, andan yuḳaru bir ḥāle daḫı teraḳḳī eylemez ki ol ḥāl, anı mücāhede ve mükābede zaḥmetinden ḳurtarup rāḥat eyleye. Ve mecẕūb-ı mücerred daḫı şeyḫlıġa ve mürşidlige lāyıḳ degüldür. Zīrā ki ol, maḳāmātı ve menāzili bilmez ve daḫı nefsüñ ve şeyṭānuñ āfātını bilmez ve daḫı ol, ḳavāṭıʿ-ı ṭārīḳı bilmez.

Ammā sālik ki mütedārek ola ceẕbe-yile, ol, oldur ki evvelā mücāhede ve mükābede eyleyüp envāʿ-ı muʿāmelāt ve eṣnāf-ı ʿibādāt eyleye iḫlāṣ-ıla. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā anı mücāhede ve mükābede zaḥmetlerinden ḳurtarup ravḥ-ı ḥāle yitişdüre. Lā cirem ol, zehrlerden ṣoñra tiryāḳa yitişür ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ[1604] faẕlı nesīmleriyle müteravviḥ olup mükābede ve mücāhede ṭarlıġından müsāhele vüsʿatine çıḳar ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ nefeḫātıyla üns ṭutar ve müşāhede ḳapuları aña açılur ve kendünüñ devāsına yitişür ve kendü ḥāl-ile ṭolar. Ve daḫı ol ḥāl, kendüden tecāvüz idüp ġayrısına daḫı yitişür. Ve andan ḥikmet kelimeleri[1605] ṣādır olup cemīʿ göñüller andan yaña meyl eyler. Ve daḫı ġayb fütūḥātı anuñ üzerine dāyim olup mütevālī olup dāyim aña ġayb fütūḥātı yitişür. (124b) Ve anuñ ẓāhiri meslek olup bāṭını müşāhed olur. Ve ol, her nesnenüñ üzerine ġālib olur, kendüzi aṣlā maġlūb olmaz. Ve daḫı ol, kimi dilerse şikār eyler, kendüsi hīç kimsenüñ şikārı olmaz. Ve ġayb-ı ġaybuñ envārı aña münkeşif olup mülk ve melekūt esrārına muṭṭaliʿ olur ve ʿaẓamet-ile ceberūt ṣaḥrāsında ḥayrān olur ḥattā ʿubūdiyyet göginden rubūbiyyet güneşi ṭoġduġınca. Pes[1606] ol vaḳt beşeriyyet yiri beriyyesinüñ[1607] nūrıyla münevver olup anuñ ẓāhiri ve bāṭını, envār-ı ilāhiyye içinde müstaġraḳ olur ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātınuñ āyīnesi ve maẓharı olup cemīʿ-i kāyināta mürşid olup delīl olur. İmdi bunuñ gibi kimse

[1604] Teʿālā'nuñ: Teʿālā ḥażretinüñ A, K
[1605] ḥikmet kelimeleri: ḥikmetler A
[1606] pes: -K
[1607] beriyyesinüñ: rabbisinüñ K

şeyẖlıġa lāyıḳdur. Zīrā ki bunuñ gibi kimse, muḥibler ṭarīḳından aḫẕ olunup durur. Ve muḳarrebler aḥvālinden aña ḥāller ve maḳāmlar virilüp durur ol, ebrārlar ve ṣāliḥler aʿmāli gibi ʿameller idüp envāʿ-ı riyāżāt ve eṣnāf-ı mücāhedāt eyledüginden ṣoñra. İmdi aña uyan kimselere andan ʿulūm ve aḥvāl yitişür ve anuñ yolına girene anuñ berekātından nesne yitişür. Evet, vaḳt olur ki bu daḫı kendü ḥālinde maḥbūs olup ḥāl baġlarından ḳurtulup kemāl-i nevāle yitişmez.

İmdi şöyle bilgil ki şeyẖlıḳ maḳāmında ekmel ve aḳvā mecẕūb-ı sālikdür. Yaʿnī anuñ ceẕbesi sebḳat itmiş ola sülūkinden. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳurbı bisāṭına yol iki dürlüdür. Biri ʿabdden Allāh Teʿālā ḥażretinedür. İmdi bu yol ḍalālet fī-ḍalāletdür. Ve biri daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿabde giden yoldur. (125a) İmdi bu yol hidāyet fī-hidāyetdür. İmdi bu yol mecẕūb ṭarīḳıdur. Zīrā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, evvel emrde anuñ göñlinden ḥicābları götürür daḫı anı küşūfa ve envār-ı yaḳīne yitişdürür ve anı müşāhede nūrıyla münevver eyleyüp anuñ ḳalbini açar. Lā cirem ol daḫı dār-ı ġurūrdan iʿrāż eyleyüp dār-ı ẖulūda rucūʿ eyler ve ḥāl ve tevḥīd deryālarında ġarḳ olup aʿlāldan ve[1608] aġlāldan ḳurtulup āşikāre eydür ki: Ben görmedügüm Tañrı'ya ʿibādet itmezem[1609]. Bundan ṣoñra anuñ bāṭınından ẓāhirine daḫı feyż olup anuñ ẓāhiri üzerine zaḥmetsüz mücāhedeler ve muʿāmeleler cārī olur. Ol, mücāhedeleri ve muʿāmeleleri ve ʿibādetleri leẕẕet-ile ve ṣafā-yıla eyler. Ve anuñ göñli Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿışḳıyla ṭolar. Lā cirem anuñ ḳālıbı ḳalbi ṣıfatıyla ṣıfatlanup ḳālebi daḫı ʿamel itmege icābet eyler niteki anuñ ḳalbi ʿamel itmege icābet itdüginleyin. Pes Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı anı ẖāṣṣaten dileyüp maḥbūblarına ve murādlarına maḥabbet itdüginleyin aña daḫı maḥabbet ider ve anı kendü ḥażretinden ġayrıdan kesüp kendü ḥażretine vāṣıl ḳılur ve anuñ nefsinüñ cumūdın giderüp rūḥuñ

[1608] aʿlāldan ve: -A
[1609] itmezem: itmezin A, H

ḥarāretiyle anı yaḳup anuñ gönlinden nefsüñ ṭamarın keser. İmdi bu ḥāl maḥbūblar ve murādlar ḥālidür. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinden şeyṭān diledi ki göñle yol bula. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eyitdi: Sen göñle yol bulmaḳdan maḥrūmsın. Biz saña göñle yol virmezüz. (125b) Evet, saña yol virdük şol ṭamarlara ki ol ṭamarlar nefs-ile müşebbek olmışdur tā göñül ḥaddine varınca. Vaḳtī ki sen ol ṭamarlara giresin, ol ṭamarlaruñ ṭarlığından sen derleyesin. Pes ol vaḳt senüñ derüñ benüm raḥmetüm şuyına ḳarışa. Anuñ sebebiyle senüñ vesveseñ göñle yitişe. Ammā şol kimse kim ol, peyġāmber ola ve yāḫūd velī ola, ol ṭamarı ben yürek içinden keserem[1610]. Lā cirem anuñ göñli senüñ vesveseñ yitişmekden selīm olur.

İmdi şol kimse ki maḥbūb olsa ve murād olsa ol kimse şeyḫlıġa lāyıḳ olur. Zīrā ki anuñ göñli şeyṭānuñ vesveselerinden emīn olup[1611] sālim olur. Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ tevfīḳi nūrıyla anuñ göñli münşeriḥ olup açılur. Lā cirem anuñ ḳalbinüñ ṭabīʿatı rūḥınuñ ṭabīʿatı gibi olur ve nefsinüñ ṭabīʿatı daḫı ḳalbinüñ ṭabīʿatı gibi olur. Pes ol vaḳt anuñ nefsi muṭmeʾinne olup ʿibādet itmege meyl eyler emmāre biʾs-sū-yiken. Ve bedeni daḫı ʿibādet itmege iḳbāl eyler. Ve ol, ḥāller bulduġından ṣoñra aʿmāl itmege yine[1612] redd olunur. Ve anuñ rūḥı dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine ceẕb olunur. Ol ceẕbe sebebiyle rūḥ göñli kendüye uydurur. Ve göñül daḫı nefsi kendüye uydurur. Ve nefs daḫı bedeni kendüye uydurur. Lā cirem aʿmāl-i ḳalbiyye-yile aʿmāl-i bedeniyye ḳarışup ẓāhiri bāṭına ve bāṭını ẓāhire döner. Ḳudret ḥikmete ve ḥikmet ḳudrete döner. Dünyā āḫirete ve āḫiret dünyāya döner. Aña ol vaḳt eyitmek ṣaḥīḥ olur ki: Eger perde götürülüp Allāh Teʿālā ḥażretini müşāhede (126a) eyleyecek olursam yaḳīnümden hīç nesne ziyāde olmaz. Lā cirem ol, ḥāl bağlarından āzād

[1610] keserem: keserin A, H
[1611] olup: olur A
[1612] yine: gine A, K

olur ve daḫı nefs ve ḳalb ve rūḥ ve ḥāl rıḳḳıyyetinden ḳurtulup her vech-ile āzād olur. Pes lāyıḳ olur ki ol, cemīʿ-i kāyināta mürşid olup delīl ola. Ve daḫı anuñ naẓarı şifā ola. Ve daḫı anuñ kelāmı devā ola.

Ammā sālik-i mecẕūb, muḥibler ṭarīḳından aḫẕ olunur. Ol, nefsinüñ rıḳḳıyyetinden āzād olur. Ve lākin vaḳt olur ki göñlinüñ rıḳḳıyyetinde bāḳī ḳalur. Evet, mecẕūb-ı sālik, maḥbūblar yolından aḫẕ olunup durur. Ol, nefsinüñ rıḳḳıyyetinden āzād olduġunlayın ḳalbinüñ rıḳḳıyyetinden daḫı āzād olur. Zīrā ki nefs, ḥicāb-ı ẓulmānīdür ve ḥicāb-ı arażīdür. İmdi ol, evvelā bundan āzād olur. Andan ṣoñra ḳalb ki ḥicāb-ı nūrānīdür, andan daḫı āzād olur. Lā cirem ol, Rabbu'l-ʿālemīnüñ ḫāliṣ ḳulı olur; ḳalbinüñ ḳulı olmaz. Pes ol; ḥaḳḳā Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet eyler ẓāhiri ve bāṭınıyla, Allāh Teʿālā ḥażretine secde eyleyüp ʿibādet eyler, hīçbir ḳılı anuñ ʿibādetinden teḫallüf eylemez. Lā cirem anuñ ʿibādeti melā'ike ʿibādetine beñzer. Niteki buyurur: **Ve li'llāhi yescüdü men fī's-semāvāti ve'l-arżi ṭavʿan ve kerhen ve ẓılālühüm bi'l-ġudüvvi ve'l-āṣāl.**[1613] Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretine dāyim secde eyler, yirlerde ve göklerde olanlar. İmdi göklerde olanlar melā'ike gibi ve yirlerde olanlar ins-ile cinnüñ mü'minleri gibi. Pes bunlar Allāh Teʿālā ḥażretine ṭāyiʿan secde eylerler ḥālet-i şiddetde ve ḥālet-i raḫāda. Ammā kefere, Allāh Teʿālā ḥażretine secde (126b) eylerler[1614] kerhen ḥālet-i şiddetde ve ḥālet-i żarūretde. Ve daḫı bunlaruñ göñülleri daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine secde eyler bi'l-ʿaraż.

İmdi şöyle bilgil ki bedenler ervāḥ-ı muḳarrabenüñ ẓılālidür. İmdi egerçi ki ʿālem-i şehādetde aṣl keṣīfdür ve ẓıl laṭīfdür evet, ʿālem-i ġaybda aṣl laṭīf, ẓıl keṣīfdür. İmdi ol ʿabdüñ laṭīfi ve keṣīfi Allāh Teʿālā ḥażretine secde eyleyüp ʿibādetler[1615] eyler. Ol ʿabd, bunı

[1613] er-Raʿd 13/15.
[1614] eylerler: -K
[1615] ʿibādetler: ʿibādet A

görür ki aḥvāl aʿmāl-ile bağlanmışdur rūḥ cesed-ile bağlanduġınlayın ve bunı daḫı görür ki hīç kimse aʿmālden müstaġnī olmaz niteki ʿālem-i şehādetde müstaġnī olunmaduġınlayın.

İmdi mādām ki beden bāḳī ola, ʿamel daḫı bāḳī olur. İmdi her kimse ki bu ẕikr itdügümüz ṣıfat üzerine olsa ol kimse, şeyḫ-i muṭlaḳ ve ʿārif-i muḥaḳḳaḳ ve maḥbūb-ı muʿtaḳ olur. Anuñ naẓarı devā ve kelāmı şifā olur. Ve ol her ne ki söyler-ise Allāh Teʿālā iẕniyle söyler ve sākit olıncaḳ Allāh Teʿālā iẕniyle sākit olur[1616]. İmdi şeyḫ her ne ki virürse Allāh Teʿālā iẕniyle virür, menʿ itdügini daḫı Allāh Teʿālā iẕniyle menʿ ider. Pes anuñ virmesinde ve menʿ itmesinde raġbet yoḳdur. Belki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyladur. Lā cirem Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādı her nice olursa ol daḫı anı eyle işler ve her nesnede Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla olur; nefsinüñ murādıyla olmaz. Allāhümme lā taḥrimnā min-berekātihī veʾḥşürnā fī-zümretihī bi-ḥürmeti nebiyyike ve ālihī ve ṣalli ʿaleyhi ve ʿālā-ālihī ve aṣḥābihī ve aḥfādihī ve enṣārihī ve etbāʿihī ve eşyāʿihī.

[1616] olur: -K

(127a) El-Bābu'l-ḥādī ʿaşar: Fī-şerḥi ḥāli'l-ḫādimi ve men teşebbehe bihī

Yaʿnī, on birinci bāb, ḫādimüñ şerḥindedür ve daḫı kendüyi ḫādime[1617] beñzediciler şerḥindedür.

Ḥaḳ Teʿālā Dāvūd peyġāmbere vaḥy eyleyüp eyitdi: **Yā dāvūdü iẕā raʾeyte lī ṭāliben fe kün lehū ḫādimen.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Yā Dāvūd, vaḳtī ki beni ṭaleb eyler kimse bulsañ aña sen ḫiẕmet eyleyici ol.

İmdi şöyle bilgil ki ḫiẕmetkār, ḫiẕmet itmege iḳdām eyleyüp ḫiẕmet ider Allāh Teʿālā[1618] ḥażretinüñ ḳullarına vaʿd eyledügi ṣevāba raġbet eyleyici olduġı[1619] ḥāletde. Ve daḫı ḫādim, Allāh Teʿālā ḥażretine yönelen ḳullaruñ vech-i maʿīşetlerinde anları teşvīşden ḳurtarmaġ-içün ḫidmet ider ve daḫı anlara ḫidmet ider tā ki anlar, rāḥat olup ʿibādetde ferāġat bulsunlar diyü. Ve her iş ki ol işler, anı niyyet-i ṣāliḥa-yıla işler Allāh rıżāsı-çün. Evet, şeyḫ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla durur. Ve her işi ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla işler; hīç kendünüñ murādıyla iş[1620] işlemez. Ve ḫādim, niyyet-ile ṭurur. Ol, her işi niyyet-i ṣāliḥa-yıla, Allāh Teʿālā ḥażreti-çün[1621] işler. Ve daḫı şeyḫ, her işi Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla ve anuñ iẕniyle işler[1622]. Ve daḫı şeyḫ, muḳarrebler maḳāmındadur. Ve ḫādim, ebrār maḳāmındadur. Ve daḫı ḫādim beẕl idüp īṣār itmegi iḫtiyār eyler ve ḫalḳdan, şerʿ ruḫṣat virdügi nesneʾi alup yine[1623] anı ḫalḳa infāḳ ider Allāh Teʿālā ḥażretinüñ[1624] rıżāsı-çün. Ve Şeyḫ, Allāh Teʿālā ḥażretinden alup Allāh Teʿālā (127b) kime vir dir-ise aña virür. İmdi işde bu farḳ vāżıḥdur ḫādim-ile şeyḫ arasında. İmdi bu farḳı

[1617] kendüyi ḫādime: ḫādimi kendüye A, H
[1618] Teʿālā: -A
[1619] olduġı: -A
[1620] iş: -H
[1621] ḥażreti-çün: içün H
[1622] ve daḫı şeyḫ…işler: -A
[1623] yine: gine A, K
[1624] ḥażretinüñ: -H

bilmeyen kimse, vaḳt olur ki ḫādimi şeyḫ yirine ḳoyup ḫādime şeyḫdür, dir. Belki vaḳt olur ki ḫādim daḫı kendüyi şeyḫ ṣanur ʿilmi az olduġından ötürü ve daḫı ṣūfīlerüñ ʿilmleri şimdiki zamānda münderis olup gitdüginden ötürü ve daḫı şimdiki zamānuñ mürīdleri ve faḳīrleri hemān loḳmaya ḳanāʿat idüp ʿilmden ve ḥālden ferāġatları olduġı-çün. Lā cirem her kimse ki çoḳ ṭaʿām yidürse şimdiki zamānuñ mürīdleri anuñ-içün eydürler ki: Bunuñ gibi kimse, şeyḫ olmaġa lāyıḳdur. İmdi ol maġrūrlar bilmezler ki anuñ gibi kimse ḫādimdür; şeyḫ degüldür. Evet, ḫādim daḫı gökcek maḳāmdadur. Ve anuñ Allāh Teʿālā ḥażretinden naṣībi uludur.

Ve ḫādimüñ faẓlına delālet eyleyen nesne[1625] oldur kim Ebū Hureyre raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Merr-i Ẓahrān dirler bir yir vardur. Anda Rasūl ḥażretine[1626] ṭaʿām getürdiler. Ebu Bekr-ile ʿÖmer'e[1627] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Ebā Bekr ve yā ʿÖmer, gelüñ bu ṭaʿāmdan yiñ. Anlar eyitdiler: Biz ṣāyimlerüz[1628]. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Siz oruc ṭutmaġ-ıla żaʿīf olursız, ḫiẕmetkāra muḥtāc olursız, gelüñ bu ṭaʿāmdan yiñ, kendüñüze ḫidmet idüñ, kimseye zaḫmet itmeñ, didi[1629].

İmdi bundan maʿlūm oldı ki taṭavvuʿ ʿamel itmekden ḫiẕmet itmek yig-imiş. Lā cirem ḫādim daḫı ḫiẕmet ṣevābından maḥrūm olmayayın diyü ḫiẕmet ider. Vaḳt olur ki kendüsi nesne kesb eyler daḫı ol kesb itdügini (128a) muḥtāclara infāḳ ider; vaḳt olur ki vaḳflardan alup fuḳarāya virür. Ḥāṣıl-ı kelām her nesneʾi ki şerʿ anı ẕemm itmemiş ola[1630], ḫādim ol işe girüp ḫiẕmet ider tā ki ḫiẕmet itmek ṣevābına yitişeyin diyü.

[1625] nesne: -A, -K
[1626] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[1627] ʿÖmer'e: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhümāya H
[1628] ṣāyimlerüz: ṣāyimüz A
[1629] didi: -H
[1630] ola: olsa H

Evet, şeyḫ, ʿilm ḳuvvetiyle ve daḫı baṣīret ḳuvvetiyle görür ki infāḳ itmek tamām ʿilme muḥtāc olur. Egerçi ki anuñ niyyeti ḫāliṣ olursa daḫı infāḳ itmege raġbet itmez infāḳ itmekde kendünüñ murādın bulduġı-çün. Zīrā ki şeryḫuñ ḫāli oldur ki kendü murādını terk eyleye gerekse ḫayr olsun gerekse şer[1631] olsun. Belki ol, dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla ola; kendünüñ murādıyla olmaya. Evet, ḫādim, ḫayr murādı işler ve şer murādı terk eyler.

Seyyidü'ṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[1632] raḥmetu'llāhi ʿaleyh[1633] eydür: Seriyy-i[1634] Seḳaṭī'den ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz[1635], işitdüm ki ol eyitdi: Cennete ḳaṣd eyleyene bir ḳısacuḳ yol bilürem. Her kim ki ol yola girse tizcek cennete yitişe. Ben eyitdüm: Ol yol nice yoldur? Serī eyitdi: Ol yol, oldur kim hīçbir kimseden nesne dilemeyesin ve hīç kimseden nesne almayasın. Ve daḫı senüñ hīç nesneñ olmaya.

Pes ḫādim şöyle iʿtiḳād ider ki ḫizmet itmek ve daḫı bezl īsār eylemek cennet yollarındandur. Lā cirem ol, ḫizmet itmegi nāfile ʿibādet üzerine taḳdīm eyler ḫizmet itmegüñ nāfile üzerine faẓlını gördügi-çün. Evet, şöyle bilgil ki ḫizmet, şol nāfileden efḍaldür ki anuñ-ıla ṣevāb ṭaleb olına; şol nāfileden efḍal degüldür kim anuñ-ıla ḳuluñ ḫāli (128b) Allāh Teʿālā ḥażretiyle gökcek ola ve ṣaḥīḥ ola.

Ḫizmetüñ nāfile üzerine faẓlına işbu ḥadīṣ delālet ider ki Enes Bin Mālik raḍuya'llāhu ʿanh eydür: Baʿż-ı esfārda[1636] Rasūl[1637] ḥażretiyle bile-yidük[1638]. Bizüm

[1631] şer: şerlü A
[1632] Cüneyd el-Baġdādī: Cüneyd-i Baġdādī A
[1633] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: ḳaddesa'llāhu sırrahū A, ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz H
[1634] Seriyy-i: Sırr-ı A, Serīr-i H
[1635] ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz: raḥmetu'llāhi ʿaleyh A, -K, Seḳaṭī'den ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz: Seḳaṭī ḳaddesa'llāhu sırrahūdan H
[1636] esfārda: esreflerde A
[1637] +ekrem: H
[1638] bile-yidük: bileydüm A

baʿżımuz oruc ṭutar-ıdı ve baʿżımuz oruc ṭutmazdı. Be-ġāyet issi gün-idi. Bir yirde ḳonduḳ. Baʿżımuz, eliyle yüzinden güneşüñ ḥarāretini defʿ idüp eliyle yüzine gölge eylerdi ve baʿżımuz, geyecegin gölge idinürdi. Oruc ṭutanlar hemān düşüp uyudılar. Ve oruc ṭutmayanlar, ḳalḳdılar çadır ḳurdılar ve develerin ṣuvardılar. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Ẕehebe'l-mufṭırūne'l-yevme bi'l-ecri.** Yaʿnī oruc ṭutmayanlar bugün ṣevābı alup gittiler[1639]. Yaʿnī oruc ṭutmayanlaruñ ṣevābı bugün[1640] bir meblaġa yitişdi ki orucuñ[1641] ecri anuñ içinde maġmūr oldı ke-ennehū ṣevābuñ cemīʿisi oruc ṭutmayanlaruñ oldı. İmdi bu ḥadīṣ delālet ider ḫiẓmet itmegüñ nāfile üzerine faẓlına.

İmdi şöyle bilgil ki ḫādimüñ maḳāmı ʿazīzdür ve mertebesi yücedür. Evet, şol kimsenüñ ki niyyeti hevā-yı nefsden pāk olmasa ol kimse, kendüyi ḫādimlere beñzedüp fuḳarāya ḫiẓmet eylese gökcek irādet-ile, ḫādimler girdügi yire girse ve ḫādimler işledügi işi işlese ḫādimlere tābiʿ olmaḳ ḳaṣd eyleyü, imdi anuñ ḫiẓmeti vaḳt olur ki maḥalline vāḳiʿ olur ve ol, ḫiẓmetde iṣābet ider ṣūfīler ṭarīḳına inanup ṣūfīlere ḫiẓmet itmekde irādeti gökcek olduġı-çün ve vaḳt olur ki ol, ḫiẓmetde iṣābet eylemez nefsinüñ (129a) hevāsı ḳarışduġı-çün. İmdi ol, her işi yirine ḳoyamaz. Zīrā ki vaḳt olur ki ol, kendü nefsi hevāsıyla ḫiẓmet ider ve daḫı ol, vaḳt olur ki ḫalāyıḳdan ögmek ve kendüye duʿālar itmek sever. Bunuñla Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinden ṣevāb daḫı ṭaleb eyler. Ve vaḳt olur ki ol, ḫiẓmet ider mücerred ḫalḳ ḳatında ögülmek-için. Ve vaḳt olur ki aña bir kimseden bir mekrūh nesne yitişse ol, anuñ ḫiẓmetinden imtināʿ idüp aña ḫiẓmet itmez nefsüñ hevāsı ḳarışduġı-çün. İmdi şöyle bilgil ki bunuñ gibi kimseye müteḫādim dirler. Yaʿnī ḫādim dirilicidür ki ḥaḳīḳatde ol, ḫādim degüldür. Pes ḫādim-ile müteḫādim arasını[1642] her kimse

[1639] alup gittiler: aldılar K
[1640] bugün: -A, -K
[1641] orucuñ: oruç A
[1642] arasını: arasında A, H

farḳ idemez. Belki şol kimse farḳ eyler[1643] ki ol kimse niyyetüñ ṣıḥḥatini bile ve daḫı ol, niyyete hevā ḳarışmaḳdan niyyeti ḫalāṣ eylemesini daḫı bile.

Evet şöyle bilgil ki müteḫādim, ṣādıḳ ḫādimüñ ṣevābına yitişür ekṣer-i taṣarrufında ve lākin ḫādimüñ mertebesine yitişmez. Zīrā ki anuñ ḥāli ḫādimüñ ḥāline beñzemez[1644]. Zīrā ki anuñ ḥāline hevā-yı nefs ḳarışmışdur. Ve ḫādimüñ ḥāli hevā-yı nefsden ḫalāṣ olmışdur. Ammā şol kimse ki anı ḫizmet itmege ḳosalar aña vaḳf teslīm itmek-ile ve yāḫūd yoldaşlar ve yārenler çoḳ itmek-içün anı ḫizmete ḳosalar, imdi ol kimse ḫizmet ider kendüye ʿaṭālar yitişsün diyü ve dünyā ḥāṣıl olsun diyü. İmdi ol kimesne nefsine ḫizmet idicidür. Ve eger anuñ elinden ol teslīm itdükleri vaḳfı alsalar ol ḫizmet itmez. Ve yāḫūd anuñ yārānları ve (129b) yoldaşları andan kesilseler ol ḫizmet itmez. Ve vaḳt olur ki ol, ḫizmet itdügi kimseden kendüye ḫizmet ṭaleb eyler[1645]. İmdi şöyle bilgil ki ol, henüz nefsinüñ ḥaẓẓından ḫalāṣ olmayup nefsinüñ ḥaẓẓın ṭalep eyler. Lā cirem ol, kendüye ḫizmet idene ḫizmet ider. İmdi ol, ḥaḳīḳatde nefsinüñ hevāsına ḫizmet idicidür. Ve daḫı ol, ṭālib-i dünyādur ki ol, gicesini gündüzini kendü mertebesini ziyāde eyleyen nesneʾi taḥṣīl itmek içinde giçürür ve daḫı kendü nefsini ve ehlinüñ ve evlādınuñ nefslerini rāżī eyleyecek nesneʾi taḥṣīl itmek içinde giçürür. Ve vaḳt olur ki ol, ḫādimler kisvesi gibi kisve geyüp kendüyi ẓāhirde ḫādimlere beñzetmez. Belki nice gerekse kisve geyüp kendünüñ nefsini dünyā ṭalebinde ṣalıvirür. İmdi anuñ üzerine ḫalḳ içinde riyāset sevmek müstevlī olup durur. Lā cirem her bār ki anuñ etbāʿı ve eşyāʿı çoḳ olsa anuñ hevāsınuñ ālātı çoḳ olup ol, fuḳarāya ululanup lā cirem fuḳarā aña ifrāṭ-ıla temalluḳlar eylerler ki ol, anlara vaḳfuñ ġallātından nesne vire. İmdi bunuñ gibi kimseye müstaḫdim dimek evlādur ḫādim dimekden. İmdi ol, ḫādim degüldür. Belki müteḫādim daḫı degüldür. Evet, ḥāl budur ki

[1643] eyler: ider K
[1644] Zīrā ki anuñ…beñzemez: -A
[1645] eyler: ider K

anlaruñ berekātından ol daḫı maḥrūm olmaz ṣūfīlerüñ ḫizmetlerin iḫtiyār itdügi-çün ve daḫı kendüyi anlara nisbet itdügi-çün. Zīrā ki geçen bābda naḳl eyledük ki anlar bir ḳavmdür ki anlaruñla bile oturanlar ve anlara kendüyi nisbet idenler ve anlara maḥabbet idenler ve anlara maḥabbet idene maḥabbet idenler daḫı (130a) şaḳī olmazlar. Vaʾllāhu'l-muvaffiḳu li's-sedādi ve minhü'l-mebdeʾü ve ileyhi'l-meʿād[1646].

El-Bābu'ş-şāniye ʿaşar: Fī-ḫırḳati'l-meşāyıḫi'ṣ-ṣūfiyyeti

Yaʿnī, on ikinci bāb, ṣūfīlerüñ şeyḫlerinüñ[1647] ḫırḳası şerḥindedür.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ḫırḳa-i taṣavvuf oldur kim mürīd anı şeyḫi elinden geyer bir nice maḳṣūd-içün. Cümlesinden birisi oldur kim şeyḫüñ kisvesine girür tā ki şeyḫüñ ṣıfātıyla ṣıfatlana niteki ẓāhirde anuñ libāsıyla ve kisvesiyle libāslanup kisvelendüginleyin. Ve birisi daḫı oldur kim mürīd, şeyḫüñ ḫırḳasını geyer tā ki şerḫüñ berekātından kendüye daḫı yitişe. Ve birisi daḫı oldur kim mürīd, şeyḫüñ ḫırḳasını geyer tā ki kendü-yile şeyḫ arasında ḫırḳa sebebiyle muvāṣale olup ittiṣāl-i ḳalbī bāḳī[1648] olup anuñ maḥabbeti şeyḫe dāyim ola ve daḫı ol ḫırḳa sebebiyle evḳāti üzerinde şeyḫüñ ṭarīḳında ve sīretinde ve aḫlāḳında ve efʿālinde ve aḥvālinde şeyḫe uymaġı añup bu mezkūrātda şeyḫe uya ḥattā ʿārifler maḳāmına yitişince.

İmdi mürīd, ḫırḳa geyer tā ki kendü-yile şeyḫ arasında muvāṣale olsun diyü. Ve daḫı mürīd, ḫırḳa geyer şeyḫi kendü nefsi[1649] üzerine taḥkīm itmek-içün. İmdi taḥkīm ḫod şerʿde

[1646] +vaʾllāhu aʿlem K
[1647] şeyḫlerinüñ: -H
[1648] bāḳī: -K
[1649] nefsi: -H

cāyizdür maṣaliḥ-i dünyāvivve-yiçün. Ya[1650] münkir niçün inkār ider bir ṭālib-i ṣādıḳa ki ol, bir şeyḫ elinden ḫırḳa geye ḥüsn-i ẓann-ıla ve gökcek iʿtiḳād-ıla; ol şeyḫ, nefsinde taḥḳīm eyleye, maṣāliḥ-i dīniyye-yiçün ol şeyḫ, aña irşād eyleye ve daḫı anuñ aḫlāḳını tehẕīb eyleye (130b) ve aña mevācīd yollarını bildüre ve daḫı anuñ nefsinüñ āfātını ve aʿmālinüñ fesādını aña göstere?

İmdi mürīd, kendü nefsini şeyḫe teslīm eyleyüp anuñ cemīʿ-i fikrini ve dükeli[1651] işini ṣavāb görüp anuñ elinden ḫırḳa geyer şeyḫüñ kendüde taṣarrufını iẓhār itmek-içün. İmdi ḫırḳa geymek, mürīd kendüyi şeyḫe tefvīż ve teslīm itdüginüñ ʿalāmetidür ve daḫı mürīd şeyḫüñ ḥükmine girdüginüñ ʿalāmetidür Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥükmine ve daḫı Rasūl ḥażretinüñ[1652] ḥükmine girdügi gibi ve daḫı mürīd, Rasūl ḥażretiyle mübāyeʿa itmegüñ sünnetini iḥyā itmege girdüginüñ ʿalāmetidür.

Niteki ʿUbāde Bin Ṣāmit[1653] eydür: Babam[1654] baña eyitdi: Biz, Rasūl ḥażretinüñ eline yapışup anuñla mübāyeʿa eyleyüp muʿāhede eyledük ki anuñ cemīʿ sözini işidüp ḳabūl eyleyevüz ve anuñ her işine muṭīʿ olavuz, yüsrde ve ʿusrda; şādılıḳda ve ġuṣṣada anuñ buyruġından çıḳmayavuz ve her nerede olursavuz ḥaḳḳı söyleyevüz, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ yolında ve daḫı Rasūl ḥażretinüñ yolında hīç nesneden ḳorḳmayavuz. Belki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ yolında ve Rasūl ḥażretinüñ[1655] yolında[1656] başumuzı ve cānumuzı ortaya ḳoyavuz.

[1650] ya: -K
[1651] dükeli: zikrini ve H
[1652] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1653] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1654] babam: rabbüm K
[1655] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selām H
[1656] ve Rasūl ḥażretinüñ yolında: -A

İmdi şöyle bilgil ki ḫırḳada mübāyeʿa maʿnāsı vardur. Lā cirem ḫırḳa geyen kimse eyle gerekdür kim bu meẕkūrātı riʿāyet eyleye tā ki ol ḫırḳanuñ berekātından maḥrūm olmaya. Ve daḫı ḫırḳa ṣūfīler ṣoḥbetine girmegüñ işigidür. İmdi maḳṣūd-ı küllī ḫod ṣoḥbetdür. Ve ṣoḥbet sebebiyle ümīẕ vardur ki mürīd dükeli ḫayra yitişe. Belki her nesnenüñ kemāli ve noḳṣānı ṣoḥbetde ḳonulmışdur, toḫmuñ (131a) kemāliyyeti ṭoprag̈-ıla ṣoḥbetde ḳonduġınlayın; vaḳtī ki ṣu-yıla ve havā-yıla ve güneş-ile ve anı oñat ekmek-ile aña terbiyet olunsa. Ve anuñ noḳṣānı daḫı toprak ṣoḥbetinde ḳonulmışdur şol vaḳt ki aña ṣu yitişmese ve yāḫūd terbiyet esbābından birisi eksük olsa ol toḫm bitüp kemāline yitişmez.

İmdi şöyle bilgil ki rūḥuñ kemāli ve noḳṣānı daḫı ḳālıb ṣoḥbetinde ḳonulmışdur. Vaḳtī ki ol, īmān ṣuyıyla ve şerīʿat ʿamelleri levāḳıḥıyla ve ʿināyet güneşi ṭoġmag̈-ıla ve peyġāmber ve yāḫūd bir şeyḫ ekinciligiyle terbiyet olsa ol vaḳt ʿubūdiyyet aġacı kāmil olup anda maʿrifet yimişleri ve daḫı tevḥīd yimişleri biter. Ve eger terbiyetüñ esbābından baʿżısı olmasa rūḥ ḳālıb ṣoḥbetiyle nāḳış olup ḫusrān içinde ḳalur toḫmuñ ṭoprag̈-ıla ṣoḥbetinde noḳṣānı gibi vaḳtī ki terbiyet esbābından birisi olmasa. Niteki Ḥaḳ Teʿālā[1657] buyurur: **Ve'l-ʿaṣri inne'l-insāne le fī-ḫusrin illā'lleẕīne āmenū ve ʿamilū'ṣ-ṣāliḥāti.**[1658]

İmdi şöyle bilgil ki terbiyet esbābınuñ ulusı bir şeyḫ-ile muṣāḥib olmaḳdur ki ol şeyḫ, kāmil ve vāṣıl ve mūṣıl ola ve daḫı ṣāḥib-vilāyet ola ve daḫı ol, şerīʿatüñ erkānını kemā-yenbaġī bilür ola ve daḫı ādāb-ı ṭarīḳatı tamām bilür ola ve daḫı ol, ḥaḳīḳatüñ daḳāyıḳına muṭṭaliʿ ola ve sülūk esrārını daḫı tamām bilür[1659] ola tā ki anuñ ṣoḥbetinden fāyide-i külliyye ḥāṣıl ola.

[1657] Ḥaḳ Teʿālā: -A, -K, -H
[1658] el-Asr 103/1-3.
[1659] sülūk esrārını daḫı tamām bilür: sülūküñ daḫı esrārını bilür H

Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn[1660] **Menārātü's-Sāyirīn ilā'llāh** kitābında böyle ẕikr eyledi ve daḫı Şeyḫ Necmü'l-milleti[1661] ve'd-dīn[1662] **İşārāt**'ında (131b) ve **Kitāb-ı**[1663] **Menārātü's-Sāyirīn**'de eydür: Ṣoḥbet itmeyeler şimdiki zamānda şeyḫlıḳ daʿvāsın iden kimseler-ile ki anlar, kendüleri meşāyıḫ zāviyelerine[1664] nisbet idüp ataları ve dedeleri şeyḫlıḳlarıyla şeyḫleneler ḥālbudur ki anlar, ṣādıḳ mürīdler ve ḫāliṣ ṭālibler mertebesine daḫı yitişmeyüp dururlar meşāyıḫ mertebesine ve bāliġ erenler derecesine yitişmek ḳandan! İmdi anlaruñ ṣoḥbetinden ḥaẕer itmek gerek. Zīrā ki anlar, ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳlardur; anlar, ṭāliblerüñ yolın keserler. Neʿūẕü biʾllāhi min-şürūrihimü'l-fāsideti ve tesvīlātihimü'l-kāsideti.

Şeyḫ Ebū[1665] Yezīd[1666] eydür: Her kimüñ ki üstādı ve şeyḫi olmasa anuñ imāmı şeyṭān olur. Şeyḫ Necmü'd-dīn eydür: Yaʿnī ol her işi ki işleye ol işi şeyṭān taṣarrufıyla işler. Evet anuñ bir şeyḫe irādeti muḥkem olsa yaʿnī ol, şöyle iʿtiḳād eylese ki kendüyi Allāh Teʿālā ḥażretine ol ulaşdurur[1667]; andan ġayrı hīç kimse ulaşdurmaz egerçi ki cemīʿ-i kāyinātuñ ḫalḳı şeyḫ daḫı olacaḳ olursa, imdi vaḳtī ki anuñ irādeti ve iʿtiḳādı böylece olsa, şeyṭān şeyḫ ṣūretine girmez. Zīrā ki şeyḫ ḳavmi içinde, peyġāmber gibidür ümmeti içinde. İmdi niteki şeyṭān peyġāmber ṣūretine mütemeşşil olmaz şeyḫ ṣūretine daḫı mütemeşşil olmaz. Lā cirem ol mürīd, şeyṭān taṣarrufından maḥfūẓ olur eger şeyḫ maġribde mürīd meşrıḳda daḫı olacaḳ olursa. Zīrā ki şeyḫüñ rūḥāniyyeti müteḥayyiz degüldür. İmdi her nesne ki müteḥayyiz olmaya cemīʿ-i mekānlar anuñ ḳatında berāber olur. Lā cirem her

[1660] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[1661] el-milleti: -K, -H
[1662] +ḳuddise sırruhū H
[1663] kitāb-ı: -H
[1664] zāviyelerine: zāviyelerinde A
[1665] Ebū: Ebā H
[1666] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh A, +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[1667] ulaşdurur: ulaşdurmışdur H

nerede ki olursa şeyḫüñ rūḥāniyyeti andan ayrılmaz egerçi şaḫṣiyyeti (132a) ayrılursa daḫı. Pes ıraḳlıḳ ve yaḳınlıḳ mürīde müteʿallıḳdur; şeyḫe müteʿallıḳ degüldür. Lā cirem mürīd vaḳtī ki göñliyle şeyḫe müteveccih olsa anuñ göñli şeyḫe yaḳın olup şeyḫden istifādeler[1668] eyler. Ve kimüñ ki bir şeyḫe iʿtiḳādı böyle olmasa anuñ işinde şeyṭān taṣarruf eyler. Andan nesne ḥāṣıl olmaz. Ve eger andan nesne ḥāṣıl olacaḳ olursa daḫı ol, şeyṭān taṣarrufıyla olur.

Niteki İmām Ḳuşeyrī[1669] eydür: Benüm şeyḫüm, Şeyḫ Ebū ʿAlī ed-Deḳḳāḳ[1670] eyitdi[1671]: Bir aġac ki kendüden bitse kimse anı dikmese ol aġac yapraḳlanur, yimiş virmez. İmām Ḳuşeyrī eydür: Eger ol agac, yimiş virürse daḫı anuñ yimişinüñ leẕẕeti bāġçelerde[1672] biten yimiş leẕẕeti gibi olmaz. Ve bir fidanı yirinden çıḳarup bir ġayrı yire dikseler ol fidan gökcek olur. Ve anuñ yimişi daḫı çoḳ olur anda taṣarruf olduġı-çün. Ḫattā kelb ki, ḥāşā ʿani's-sāmiʿīn, eḫass-i ḥayvānāt u ences-i ḥayvānāt-iken şerʿ aña taʿlīm itmegi tecvīz itmişdür. Şöyle ki kelb-i muʿallemüñ ḳatl itdügi, bir müslim-i ʿāḳil ve ʿālim boġazladuġı gibi ḥelāldür[1673], diyüp durur[1674] eger ol kelb, bismi'llāh dinüp ṣalıvirilmişse. Kelb-i ġayr-ı muʿāllem anuñ ḫilāfınca. İmdi şöyle bilgil ki kelb-i muʿāllem bu mertebeye yitişdügi, bir muʿāllim aña taʿlīm itdügi berekātındadur.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn, zübdetü'l-kāmilīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[1675] eydür: Ekṣer meşāyıḫdan işitdüm ki her kim ki bir ḳurtulmışa iʿtiḳād eylemese ol kimse ḳurtulmaz. Zīrā ki bu ṭarīḳ be-ġāyet şerīf ve ʿazīz olduġı-çün bu yolı her ṭarafdan āfetler ve ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ (132b) ve umūr-ı mühlike ḳaplamışdur. Lā cirem bu yola şol kimse sülūk eyler ki ol

[1668] istifādeler: istifāde H
[1669] +r.ḥ A, +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1670] +ḳuddise sırruhū H
[1671] eyitdi: raḫmetu'llāhi ʿaleyh A
[1672] bāġçelerde: baḫçede A, baḫçelerde K
[1673] ḥelāldür: ḥelāl olur A, ḥelāl olupdur H
[1674] diyüp durur: -H
[1675] +raḫmetu'llāhi ʿaleyh A, +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

bahadur olup ol baş-ıla cān ortaya ḳomış ola. Ve bu yolda anuñ öñince bir delīl ve ḳulaġuz ola ki bu yoluñ āfetlerini ve ḳuṭṭāʿ-ı ṭārīḳını ve mehlekelerini aña göstere ve anı bunlardan geçürüp maḳṣūdına yitişdüre. İmdi delīl didügümüz şeyḫdür ki mürīd, vaḳtī ki bu yolda azsa aña ol, yol ḳulaġuzlar ve eger ḳorḳsa aña ol, mūnis olur ve anı ḳorḳduġından saḳlar ve eger aña[1676] düşmen hücūm eylese yardım eyleyüp anı düşmendan ḳurtarur ve eger ol, yolda yoruḳsa[1677] anı ol, himmeti[1678] çignine alup maḳṣūdına yitişdürür ve eger yolda anuñ ayaġı ṭayınacaḳ[1679] olursa anuñ eline yapışup anı ṭurġurur ve eger ol, bir ẓulmete ve yāḫūd bir ḳorḫulu yire uġrarsa anuñ öñince ol, delīl olup andan[1680] anı geçirür.

İmdi bu yolda bir delīl gerekdür tā ki mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ maḳṣūdına yitişe. Bunuñ-içün meşāyıḫ buyurup dururlar ki: Kim ki bir şeyḫe iʿtiḳād eylemese ol kimse, maḳṣūdına yitişmez. Niteki Rasūl[1681] ḥażretinüñ[1682] daḫı üstādı Cebrā'īl-idi ʿaleyhimā's-selām[1683]. Ve daḫı bizüm-içün Rasūl[1684] ḥażretinde[1685] üsve-i ḥasene vardur. Şöyle ki Rasūl ḥażretinüñ aṣḥābı ʿilmi ve edebi Rasūl ḥażretinden[1686] ögrendiler. Niteki aṣḥābuñ baʿżısı eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām bize dükeli nesne'i ögretdi, ḥattā yabana varmaġı daḫı ögretdi. Tābiʿīn daḫı aṣḥābdan aldılar. Ve tebeʿ-i tābiʿīn, tābiʿīnden aldılar. Ve helümme cerran ilā yevminā hāẕā.

İmdi mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ daḫı vaḳtī ki şeyḫüñ ḥükmine girse ve anuñ ādābıyla (133a) edeblense şeyḫüñ bāṭınından anuñ bāṭınına ḥāl sirāyet idüp yitişür bir çerāġ

[1676] aña: -A
[1677] yoruḳsa: ḳorḳsa A
[1678] himmeti: hemīşe K
[1679] ṭayınacaḳ: ṭayanacaḳ H
[1680] andan: -K
[1681] +ʿaleyhi's-selām K
[1682] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1683] idi ʿaleyhimā's-selām: ʿaleyhi's-selām idi H
[1684] +ʿaleyhi's-selām H
[1685] +ʿaleyhi's-selām A
[1686] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H

bir ġayrı çerāġdan nūr aldugı gibi. Ve daḫı şeyḫüñ kelāmı mürīdüñ bāṭınına girüp ḳarār eyler. Ve şeyḫüñ kelāmı aña nefīs ḥāller getürür. Lā cirem ḥāl şeyḫden mürīde intiḳāl idüp yitişür şeyḫ-ile ṣoḥbet itdügi vāsıṭasıyla ve daḫı şeyḫüñ kelimātın işitmek vāsıṭasıyla. İmdi bu nesne ḥāṣıl olmaz illā bir mürīde ḥāṣıl olur ki ol, kendü nefsini şeyḫe teslīm itmiş ola ve daḫı ol, kendünüñ irādetini terk idüp şeyḫüñ irādetine tābiʿ[1687] olmış ola ve kendü iḫtiyārını terk idüp şeyḫüñ iḫtiyārına girmiş ola. Çünki böyle eyleye, teʾlīf-i ilāhī şeyḫ-ile kendünüñ ortasında imtizāc-ı ḳalbī ve irtibāṭ-ı rūḥī olur. Lā cirem mürīd daḫı şeyḫ-ile irtibāt-ı ḳalbīyle ve imtizāc-ı rūḥīyle kendünüñ iḫtiyārını terk itmek-ile edeblenür. Ḥattā mürīd şol maḳāma yitişür ki şeyḫ-ile kendü iḫtiyārını ve irādetini terk itdüginleyin Allāh Teʿālā ḥażretiyle iḫtiyārını ve irādetini terk eyleyüp[1688] Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemīʿ-i işine ṣabr eyleyüp anuñ ḳażā ve ḳaderine rāżī olur. Şeyḫden fehm eyledüginleyin Allāh Teʿālā ḥażretinden daḫı fehm eyler.

İmdi şöyle bilgil ki bu dükeli ḫayruñ evveli ṣoḥbetdür ve daḫı şeyḫe mülāzemet itmekdür ve aña kendüyi teslīm eylemekdür. İmdi ḫırḳa geymek, ṣoḥbete ve mülāzemete ve teslīme sebebdür ve bunlaruñ muḳaddimesidür.

Ammā ḫırḳa geymegüñ ḥadīṯ-ile[1689] vechi oldur kim Saʿīd Bin ʿĀṣ'uñ ḳızı ki aña Ümmü'l-Ḫālid dirler-idi, ol eydür: Bir gün Rasūl ḥażretine[1690] vardum. Rasūl ḥażretine[1691] (133b) geyecekler getürdiler. İçlerinde bir küccük ḳaraca, iki ʿalemlüce yüñden geyecek var-ıdı. Anuñ bir ʿalemi ṣaru ve bir ʿalemi ḳızıl idi. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı eline alup eyitdi: Bunı kim dilerse gelsün aña bunı geydüreyin. Andaġı ḳavm ebsem oldılar, hīç nesne

[1687] tābiʿ: ḳāniʿ H
[1688] Allāh Teʿālā ḥażretiyle…eyleyüp: -A, -H
[1689] ḥadīṯ-ile: -K
[1690] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāmuñ ḳatına H
[1691] +ʿaleyhi's-selām A

dimediler. Ben ol vaḳt küccük idüm. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **īt̄ūnī bi-ümmi Ḫālidin.** Yaʿnī Ümm-i Ḫālid’i baña getürüñ. Beni Rasūl[1692] ḳatına[1693] iletdiler. Rasūl, mübārek eliyle anı baña geydürdi ve daḫı baña iki kerre eyitdi: **Yā ümme Ḫālidin ebl̄ī ve aḫlıḳ̄ī.** Yaʿnī Yā Ümme Ḫālid, bunı gey ve eskit didi. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām geyecegüñ iki ʿalemine naẓar idüp eyitdi: **Yā ümme Ḫālidin hāẕa senā bi’t-taḫf̄īfi**[1694] **hāẕā senā**[1695]**.** Yaʿnī Yā Ümme Ḫālid, bu ʿalem gökcekdür didi iki kerre. Z̄īrā ki **senā** diyü Ḥabeşe dilinde[1696] gökcege dirler.

İbn Melek **Meşārıḳ** şerḥinde eydür: Bu ḥadīṯden mefhūm olan, Rasūl[1697] ḥażretinüñ ḥüsn-i ḫulḳıdur ki ol, ṣaġāyir-ile iḫtilāṭ iderdi. Ve daḫı bu ḥadīṯden añlanan oldur kim ṣaġāyire hibe itmek cāyizdür ve daḫı uzun ʿömr-ile bir kimseye duʿā itmek cāyizdür. Keʾennehū Rasūl ʿaleyhi’s-selām aña[1698] eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā senüñ ʿömrüñi uzun eylesün.

Ḫulāṣatü’l-etḳıyā ve zübdetü’l-aṣfiyā, eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn[1699] eydür: Ammā şimdiki zamānuñ şeyḫlerinüñ ḫırḳasınuñ heyʾeti ki anı ʿādet idinüp dururlar, ol heyʾet Rasūl zamānında yoġ-ıdı. Belki ol heyʾet ki anlar anı ʿādet idinüp dururlar, şeyḫlerüñ istiḥsānındandur. Belki aṣl[1700] biz ḥadīṯden rivāyet itdügümüzdür ve daḫı buña şāhid (134a) taḥḳīmdür ki anı ẕikr eyledük.

[1692] +ʿaleyhi’s-selām H
[1693] ḳatına: ḥażretine A
[1694] bi’t-taḫf̄īfi: -K
[1695] hāẕā senā: -H
[1696] dilinde: dilinden A
[1697] Rasūl: Rasūlu’llāh H
[1698] aña: -H
[1699] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[1700] aṣl: ehil A

İmdi şöyle[1701] bilgil ki Rasūl ḥażretine[1702] iḳtidā itmegüñ etemmi ve ekmeli ve aʿlāsı ḫalḳı Ḥaḳḳ'a daʿvet itmekde iḳtidā itmekdür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā Kelām-ı Ḳadīminde Rasūl ḥażretinüñ ümmeti ve Rasūl ḥażretini taḥkīm itdüklerini ẕikr eylerdi. Lā cerem mürīd daḫı şeyḫini taḥkīm ider taḥkīm sünnetini iḥyā itmek-içündür. Şöyle ki Ḥaḳ Teʿ[1703] buyurdı: **Fe lā ve rabbike lā yü'minūne ḥattā-yuḥakkimūke fīmā-şecera beynehüm şümme lā tecidū fī-enfüsihim ḥaracen mimmā-ḳaḍayet ve yüsellimū teslīmen.**[1704] Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur ki Zübeyr Bin el-ʿAvvām dirlerdi aṣḥābdan bir kişi var idi. Enṣār ḳavminden bir kişiyle ṣu yolın çekişdiler ki anlar, ol ṣu ile ḫurmāların ṣuvarurlar idi. Rasūl ḥażretine vardılar. Ḳażıyyelerini aña ʿarż eylediler. Rasūl ḥażreti[1705] Zübeyr'e eyitdi: Yā Zübeyr, evvel sen aġaclaruñ ṣuvar, andan ṣoñra ḳoñşuña ṣalıvir. Pes[1706] Enṣārī ḳaḳıyup eyitdi: Zübeyr ʿammuñ oġlı olduġı-çün aña ḥükm idersin, didi. Pes Rasūl ḥażretinüñ münevver cemāli mütelevvin olup eyitdi: **Yā Zübeyru'sḳi şümme'ḥbisi'l-mā'e ḥattā-yerciʿa ilā'l-cüdür.** Yaʿnī eyitdi: Yā Zübeyr, aġaclaruñ ṣuvar, andan ṣoñra ṣuyı ḥabs eyle ḥattā dīvār dolınca. Andan ṣoñra ṣuyı ṣalıvir. ʿUlemā bunı taḳdīr itdiler ḥattā ṣu kişinüñ ṭopuḳlarına çıḳınca. İmām Nevevī **Müslim Şerḥi**nde eydür: Rasūl ḥażreti evvelā emr eyledi ki Zübeyr, aġaclarını ṣuvara ḥaḳḳından eksük, ol Enṣārīye tevsīʿ itmek-içün. Zīrā ki Rasūl ḥażreti bilürdi ki Zübeyr ḳoñşusına[1707] iḥsān itmegi iḫtiyār eylerdi. Vaḳtī ki Enṣārī (134b) bu sözi söyleyincek Rasūl ḥażreti Zübeyr'e emr eyledi ki ol, cemīʿ-i ḥaḳḳını ala. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol Enṣārī'i depeletmege emr eylemedügi bunuñ-içündi ki ol vaḳt evvel-i

[1701] şöyle: -H
[1702] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[1703] Teʿ: Celle ve ʿAlā A, H
[1704] en-Nisâ 4/65.
[1705] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām A, K, H
[1706] pes: -K
[1707] ḳoñşusına: ḳoñşuya K

İslām-ıdı ve daḫı Rasūl ḥażreti münāfıḳlaruñ incitdügine ṣabr iderdi. Ṣalavātuʾllāhi ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī ve enṣārihī ve aḥibbābihī.

Eger baʿż-ı ḫātırda ḫuṭūr iderse ki Rasūl ḥażreti ḥāl-i ġażabda nice ḥükm eyledi ḥālbudur ki kendüler buyurup durur[1708] ki: **Lā yaḳżi'l-ḳāḍī ve hüve ġażbānü.** Biz eydürüz ki Rasūl ḥażreti[1709] ḥaḳ nesne olmayanı söylemekden maʿṣūm-ıdı ḥāl-i saḫṭda daḫı olacaḳ olursa. Ve daḫı şöyle bilgil ki bu ḥadīṯ delālet ider ki ḥākim, ḫuṣūm arasında ıṣlāḥ itmege irşād itmek cāyizdür. Eger ṣulḥ iderlerse ḫoş ve illā ṣāḥib-i ḥaḳ ḥaḳḳını geregi gibi ala. Vaʾllāhu aʿlem.

Pes āyet bunlaruñ ḥaḳḳında nāzil oldı. Āyetüñ maʿnīsi oldur kim Ḥaḳ Teʿ eydür: Senüñ rabbüñ ḥaḳḳı-çün yā Ḥabīb, bunlar ḥaḳḳā müʾmin olmazlar ḥattā kendülerüñ aralarında olan iḫtilāfda ve kendülerüñ aralarında olan nizāʿda seni ḥakem ḳılup senüñ ḥükmüñe rāżī olmayınca. Ve sen ḥükm itdügüñden ṣoñra sen ḥükm itdügüñden kendülerüñ ġönlinde ṭarlıḳ ve şikāyet bulmayalar. Belki anlar senüñ ḥükm itdügüñe ve daḫı Allāh Teʿ ḥażretinüñ ḥükm itdügine münḳād olup iḫlāṣ-ıla rāżī olalar.

Ḫulāṣatü's-sālikīn ve zübdetü'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **İşārāt**'ında eydür: Ḥaḳ Teʿālā, kelāmını ḳasem-ile teʾkīd eyledi ve ḳasemi daḫı ẕātıyla teʾkīd eyleyüp buyurdı ki: **Fe lā ve rabbike lā yü'minūne** yaʿnī, şunlar (135a) ki zuʿm iderler kim anlar müʾminlerdür, anlar bilsünler ki īmān-ı ḥaḳīḳī ki ʿabde nefʿ eyleyüp anı ḫavf itdüginden ḳurtara, ol īmān mücerred taṣdīḳ ve iḳrār degüldür. Belki īmān-ı ḥaḳīḳīnüñ meḥekki vardur ki īmānı aña ururlar, īmānuñ ḫālişiyle ġışlısını ol, temīz eyler ve daḫı īmānuñ geçeriyle geçmezini ol, temīz eyler. İmdi ol meḥek oldur kim kendülerüñ aralarında

[1708] durur: dururlar K
[1709] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H

olan iḫtilāfda anlaruñ ʿaḳılları mütemeyyiz olan nesnede yā Ḥabīb[1710], seni taḥkīm ideler; mevārid-i ḫalḳı taḥkīm itmeyeler. Andan ṣoñra ol ḥükm, anlaruñ ṭabīʿatlarına ve hevā-yı nefslerine muḫālif olacaḳ olursa nefslerinüñ mirʾātında kerāhet bulmayalar ve daḫı nezāhet-i ḫayāl bulmayalar. Belki anlar, Ḥaḳḳ'a ve daḫı aḥkām-ı ezeliyyeye rıżā-yı ḳalb-ile münḳād olalar. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi iy ʿazīz, şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde Rasūl ḥażretiyle[1711] müʾminler nice itmek gerek, ögretdi. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde ögretdi ki müʾminlere eyle gerekdür kim anlar, Rasūl ḥażreti ḥükm itdügi nesneden incinmeyeler. Belki ẓāhirde ve bāṭında Rasūl ḥażretine kendüleri teslīm eyleyeler.

İmdi mürīdüñ şeyḫi taḥkīm itdüginden ṣoñra şeyḫ-ile şarṭ budur ki ol, ẓāhirde ve bāṭında kendüyi şeyḫe teslīm eyleyüp anuñ ḥükmine münḳād ola. İmdi ḫırḳa geymek, şeyḫüñ cemīʿ-i taṣarrufında töhmet itmegi mürīdüñ bāṭınından giderür. Ve daḫı ḫırḳa geydügi sebebiyle şeyḫ üzerine iʿtirāż itmekden ṣaḳınur. İmdi mürīd, şeyḫine iʿtirāż itmek semm-i ḳātildür mücerreb. Zīrā ki mürīd, şeyḫi üzerine iʿtirāż (135b) eylese ol, maḳṣūdına yitişmez. Zīrā ki iʿtirāż idüp temerrüd eylemek göñlüñ revzenesini ve göñlüñ derīcesini örter ki ol derīce, şeyḫüñ vilāyetinden yaña[1712] açılurdı ki şeyḫüñ vilāyetinüñ envārı ol derīceden mürīdüñ göñline girüp mürīdüñ göñli münevver olur[1713]. Ve ol nūr ḳuvvetiyle mürīd ḳuvvet bulur. İmdi vaḳtī ki ol derīce yapınsa şeyḫüñ vilāyeti nūrı göñle yitişmez. Lā cerem nefsüñ ẓulümātı müstevlī olup ġālib olur. Ol vaḳt şeyṭān furṣat bulup anda taṣarruf eyler. Lā cerem ol bīçāre, maḳṣūda yitişmez.

[1710] Ḥabīb: Rasūl A
[1711] ḥażretiyle: ʿaleyhi's-selāmla H
[1712] yaña: -H
[1713] göñli münevver olur: göñlini nūr eyler A, göñlini münevver eyler K, H

İmdi şeyḫüñ taṣarrufından mürīde bir nesne[1714] müşkil gelse Mūsā peyġāmberle[1715] Ḫżır peyġāmber[1716] ḳıṣṣasını aña. Şöyle ki Mūsā peyġāmber[1717] ʿaleyhi’s-selām, Ḫżır peyġāmber[1718] ʿaleyhi’s-selāma[1719] eyitdi: Senüñle yoldaş olayın baña ʿilm-i ledün ögret, didi. Ḫıżr peyġāmber[1720] ʿaleyhi’s-selām[1721] eyitdi: Sen benümle yoldaş olup benüm işledigüm işe ṣabr idemezsin, didi[1722]. Mūsā peyġāmber[1723] ʿaleyhi’s-selām[1724] eyitdi: İn şāʾaʾllāhu Teʿālā ṣabr eyleyem didi. Ḫıżr peyġāmber[1725] ʿaleyhi’s-selām[1726] eyitdi: İmdi ben her ne iş işlersem benüm üzerüme iʿtirāż idüp anı baña ṣorma ḥattā ben saña anuñ ḥaḳīḳatin diyüvirmeyince, didi.

Ḳıṣṣa-i meşhūredür ki Mūsā peyġāmber-ile Ḫıżr ʿaleyhi’s-selām[1727] yoldaş olup deñüz kenārına gelüp[1728] gemiye girüp gitdiler. Ḫıżr peyġāmber[1729] ʿaleyhi’s-selām ol bindükleri gemiyi deldi. Mūsā peyġāmbere[1730] ʿaleyhi’s-selām[1731] şübhe[1732] gelüp eyitdi: Niçün bu gemiyi delersin? Ehlini ġarḳ eyleyeyin mi (136a) dirsin? Ḫıżr peyġāmber[1733] eyitdi:

[1714] mürīde bir nesne: bir nesne mürīde A
[1715] peyġāmberle: ʿaleyhi’s-selām ile H
[1716] peyġāmber: ʿaleyhi’s-selām H
[1717] peyġāmber: -H
[1718] peyġāmber: -H
[1719] peyġāmber ʿaleyhi’s-selāma: peyġāmbere K
[1720] peyġāmber: -H
[1721] ʿaleyhi’s-selām: -K
[1722] didi: -H
[1723] peyġāmber: -H
[1724] ʿaleyhi’s-selām: -K
[1725] peyġāmber: nebī H
[1726] ʿaleyhi’s-selām: -K, -H
[1727] peyġāmber-ile Ḫıżr ʿaleyhi’s-selām: peyġāmber Ḫıżr peyġāmber-ile K, ʿaleyhi’s-selām Ḫıżır nebī ile H
[1728] gelüp: varup K
[1729] peyġāmber: -H
[1730] peyġāmbere: -H
[1731] ʿaleyhi’s-selām: -K
[1732] şübhe: şübheye H
[1733] peyġāmber: ʿaleyhi’s-selām H

Ben saña dimedüm mi ki sen benümle yoldaş olmaġa ṣabr idemezsin? Mūsā peyġāmber[1734] ʿaleyhi's-selām[1735] eyitdi: Unutdum maʿẕūr ṭut. Ayruḳ saña iʿtirāż itmeyem[1736], didi[1737].

Mūsā peyġāmber[1738] ʿaleyhi's-selām Ḫıżr peyġāmber[1739] ʿaleyhi's-selām ile deñizi geçdüklerinden ṣoñra bir maḥbūb oġlancıḳ gördiler ki ol, oġlanlarla oynar. Ḫıżr peyġāmber[1740] ol oġlancıġuñ başına yapışup gövdesinden anuñ başını ḳopardı. Mūsā peyġāmbere [1741]yine şübhe ʿārıż olup[1742] eyitdi[1743]: Bu günāhsuz oġlancıġı niçün öldürürsin? Ḫıżr eyitdi: Ben saña dimedüm mi ki sen benüm işüme ṭāḳat getüremezsin? Mūsā ʿaleyhi's-selām eyitdi: Eger bundan ṣoñra gine[1744] saña iʿtirāż idersem beni ayruḳ yoldaş idinme.

Andan ṣoñra bir köye vardılar. Baʿżılar eydürler, ol köy Anṭākiyye idi. Ve baʿżılar eydürler ol köy Eble idi. Ol köy ehlinden ṭaʿām dilediler. Anlar bunlara[1745] ṭaʿām virmediler. Anlar, ḳonuḳ olalum, didiler, bunları[1746] ḳonuḳlıġa daḫı almadılar[1747]. Ol köyde bir yıḳılmış ev dīvārını buldılar. Ḫıżr peyġāmber[1748] ol dīvāra yapışdı. Ol dīvār gine[1749] tamām oldı. Mūsā peyġāmber gine[1750] ṣabr idemeyüp[1751] eyitdi: Bunlar bizi ḳonuḳlıġa almadılar sen bunlaruñ yıḳılmış evlerin yaparsın, didi. Ḫıżr peyġāmber ʿaleyhi's-selām[1752] eyitdi:

[1734] peyġāmber: -H
[1735] ʿaleyhi's-selām: -K
[1736] itmeyem: eylemeyeyin H
[1737] didi: -H
[1738] peyġāmber: -H
[1739] peyġāmber: -H
[1740] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1741] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1742] olup: oldı A
[1743] eyitdi: -H
[1744] gine: yine A
[1745] anlar bunlara: anlara H
[1746] bunları: -H
[1747] almadılar: ḳabūl itmediler H
[1748] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1749] gine: -H
[1750] gine: -K, -H
[1751] idemeyüp: idemedi H
[1752] peyġāmber ʿaleyhi's-selām: -H

Uşda[1753] bu senüñle benüm aramda ayrılıḳdur, didi. Pes şimdiden (136b) girü ebedī yoldaş olmazsın, didi.

Andan ṣoñra bunlaruñ baʿż-ı ḥikmetlerin diyüvirdi. Lā cerem Mūsā peyġāmber daḫı Ḫıżr peyġāmber[1754] üzerine iʿtirāż itdügine peşīmān oldı. Lā cerem peşīmānlıġı aña ışṣı itmedi. Molla[1755] Celālü'd-dīn raḥimehu'llāh[1756] bu beyti ne ḫoş dimişdür:

İbki lī yā bākilī yā s̱ākilī[1757]

Ḳable hedmi'l-Baṣrati ve'l-Mūṣıli

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki mürīde daḫı şeyḫüñ işinden bir nesne müşkili olsa bu ḳıṣṣaʾı fikr eyleye. Göre ki Mūsā peyġāmber[1758] Ḫıżr peyġāmber[1759] üzerine iʿtirāż itdügi-çün anuñ ṣoḥbetinden maḥrūm oldı. İmdi mürīd, şeyḫ üzerine iʿtirāż itmek cāyiz degüldür kāʾinen mā kān. Ve daḫı şeyḫe sū-i ẓan itmek daḫı cāyiz degüldür egerçi ki şeyḫden ẓāhirde nā-meşrūʿ nesne daḫı görürse. Zīrā ki şeyḫ işledügi işde[1760] ḥikmetler vardur ki mürīd ol ḥikmetleri bilmez. Ve daḫı şeyḫüñ işledügi işde delīlleri vardur; mürīd aña vāḳıf degüldür. Lā cirem şöyle iʿtiḳād eyleye ki ol iş kendüye muḫālif görinür. Ammā şeyḫ şerʿe muḫālif iş işlemez. Ve daḫı şeyḫ, ʿilmiyle ve ʿameliyle ve mücāhedesiyle ve Allāh Teʿālā ḥażretinden taḳarrubıyla büyük deñiz gibidür ki aña necāset düşmek-ile ol, murdār olmaz. Ve mürīd bir küçük ḳab gibidür ki aña bir ḳaṭre necis düşmek-ile ol, murdār olur. Ve daḫı şeyḫüñ miṣāli ṭabīb-i ḥāẕıḳ miṣāli gibidür ki ol, cemīʿ-i

[1753] uşda: işde A, K, işte H
[1754] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1755] Molla: Mevlānā A, K, H
[1756] raḥimehu'llāh: -A, -K, -H
[1757] s̱ākilī: bākilī H
[1758] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1759] Ḫıżr peyġāmber: -A, peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1760] işde: -K

ḫastalıḳları bilür ve küllī ʿilācları (137a) bilür ve daḫı cümle edviyeleri bilür. Niteki Rasūl ḥażreti[1761] eyitdi: **el-ʿUlemā'ü eṭıbbā'ü'd-dīn.** İmdi ḫasta vaḳtī ki ṭabībüñ cemīʿ işledügi işe rāżī olsa, andan ḫastalıġını gizlemese ve anuñ üzerine hīç iʿtirāż eylemese ve anuñ acı şerbetlerini içüp aña ṣabr eylese sehel zamān içinde ol, ṣıḥḥat bulur. Hem-çünān mürīd daḫı şeyḫüñ cemīʿ-i işine rāżī olsa ve şeyḫüñ cemīʿ-i[1762] emrine imtiṯāl gösterse ve anuñ üzerine hīç iʿtirāż eylemese, belki ẓāhirini ve bāṭınını şeyḫe teslīm eylese sehel zamān içinde ol, maḳṣūdına yitişe.

Ve daḫı[1763] iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki şeyḫüñ eli ḫırḳa geydürmekde ve beyʿat itmekde Rasūl ḥażretinüñ münevver eli yirine durur. Belki ḥaḳīḳatde şeyḫüñ eli hemān Rasūl ḥażretinüñ elidür. Ve mürīd kendüyi şeyḫe teslīm itmek, ḥaḳīḳatde kendüyi Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı Rasūl ḥażretine teslīm itmekdür.

Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnneʾlleẕīne yübāyiʿuneke innemā yübāyiʿūnaʾllāhe yeduʾllāhi fevḳa eydīhim fe men nekeṯe fe innemā yenküṯü ʿalā-nefsihī ve men evfā bimā-ʿāhede ʿaleyhuʾllāhe fe seyüʾtīhi ecran ʿaẓīmen.**[1764] Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur kim Rasūl[1765] ḥażreti Medīne'de bir vāḳıʿa gördi. Kendüzi aṣḥāb-ıla Mescid-i Ḥarām'a girür emn-ile ve ṣafā-yıla anlaruñ baʿżısı başını ḳazıtmış ve baʿżısı başların ḳırḳdurmış. Rasūl ʿaleyhi's-selām bu vāḳʿaʾı aṣḥābına diyüvirdi. Aṣḥāb[1766] sevindiler. Andan ṣoñra (137b) Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥāb-ıla yaraḳ eyleyüp Mescid-i Ḥarām'ı ziyāret itmege Medīne'den çıḳdılar.

[1761] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām A, H
[1762] cemīʿ-i: -A
[1763] ve daḫı: imdi H
[1764] el-Feth 48/10.
[1765] +ʿaleyhi's-selām H
[1766] +raḍıyaʾllāhu ʿanhüm H

Baʿżılar eydürler: Rasūl ḥażreti[1767] Medīne'den yidi yüz kişiyle çıḳdı. Cābir Bin ʿAbdillāh[1768] eydür: Rasūl ḥażreti[1769] biñ dört yüz kişiyle çıḳdı. Ve bir rivāyetde Rasūl ḥażreti[1770] biñ biş yüz kişiyle çıḳdı. Ẕū'l-Ḥuleyfe'ye gelincek anda iḥrām geydiler ʿumre içün. Ve bedenelerini sürdiler. Ol aradan Ḫırāş Bin Ebī Ümeyye el-Ḫuzāʿī'yi Rasūl[1771], kendü devesine bindürüp Mekke'ye gönderdi. Ḳureyş ḳavmin, evvel[1772] cāsūslamaġa[1773] Ḫırāş Mekke'ye vardı. Ḳureyş ḳavmi; anı ṭutdılar, elinden Rasūl ḥażretinüñ[1774] devesini aldılar, anı öldürmek istediler. Eḥābiş anları menʿ eyledi[1775]. Anı ḳoyuvirdiler. Ol daḫı döndi[1776] Ḥudeybiyye'de Rasūl ḥażretini ḳarşuladı, aña eyitdi: Yā Rasūlallāh, beni öldürmek istediler, gine[1777] öldürmediler, beni[1778] ḳoyuvirdiler. Ve daḫı yā Rasūlallāh, ġāfil olmañ ki Ḳureyş ḳavmi ve Ḥabeşe ḳavmi cemʿ olup durur ki sizüñle muḳātele eyleyeler ve sizi Mekke'ye girmege ḳomayalar, didi. Rasūl ḥażreti[1779] bunı işidicek ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb'ı[1780] ḳıġırtdı, aña eyitdi: Yā ʿÖmer, kerem it. Sen Mekke'ye var. Ḳureyş ḳavmine ve Ebū Süfyān'a eyit ki, bize destūr virsünler ki biz, Beyt-i Muʿaẓẓam'ı ziyāret idelüm. Daḫı gine Medīne'ye dönelüm, gidelüm. Biz bunda anlaruñla muḥārebeye gelmedük. Belki hemān Kaʿbe'i ziyāret itmege geldük, didi. ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb[1781] eyitdi: Yā Rasūlallāh, Ḳureyş ḳavminden ben ḫavf eylerin ki anlar beni öldürürler. (138a) Zīrā ki siz bilürsiz ki ben Mekke'de anlaruñla dāyim cenk iderdüm. Anlar beni sevmezler. Evet, size bir kişi

[1767] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1768] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1769] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām A, K, H
[1770] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1771] +ʿaleyhi's-selām H
[1772] evvel: ol K, -H
[1773] cāsūslamaġa: cāsūslıġa H
[1774] Rasūl ḥażretinüñ: Rasūlu'llāh'uñ H
[1775] eyledi: itdi H
[1776] döndi: -K
[1777] gine: girü A
[1778] gine öldürmediler beni: girü H
[1779] Rasūl ḥażreti: Rasūlu'llāh H
[1780] Ḫaṭṭāb'ı: Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu ʿanhuyı H
[1781] Bin el-Ḫaṭṭāb: -K, -H

ṣalıvireyin ki ol kişi, Ḳureyş ḳavminde benden ʿazīz ve benden maḳbūldür. Rasūl ḥażreti[1782] eyitdi: Ol kimdür yā ʿÖmer? ʿÖmer[1783] eyitdi: Ol[1784], ʿOs̱mān Bin ʿAffān'dur didi. Rasūl ḥażreti[1785] ʿOs̱mān'ı[1786] ḳıġırtdı. Daḫı anı Mekke'ye gönderdi. ʿOs̱mān Mekke yanına varıncaḳ Ebān Bin Saʿīd Bin el-ʿĀṣ'a ṣataşdı. Ebān; ʿOs̱mān'ı görincek bindügi deveden aşaġa indi, aña ʿOs̱mān'ı bindürdi. Kendüzi ʿOs̱mān'uñ ardına bindi. ʿOs̱mān'ı Mekke'ye iletdi. Ḳureyş ḳavminden destūr alıvirdi ki ʿOs̱mān, Rasūl ḥażretinüñ ḫaberini Ḳureyş ḳavmine diyüvire[1787]. Anlar daḫı ʿOs̱mān'a destūr virdiler. ʿOs̱mān daḫı Rasūl ḥażretinüñ ḫaberini söyledi. Ḳureyş ḳavminüñ ululları bu ḫaberi işdicek ʿOs̱mān'a eyitdiler: Senüñ ḫāṭıruñ var-ısa işde Kaʿbe; anı ṭavāf eyle ve illā biz, Muḥammed'e destūr virmezüz bunda gele. Ol bunda gelecek olursa anı ve aṣḥābını depelerüz, didiler. ʿOs̱mān raḍıya'llāhu ʿanh eyitdi: Ḥāşā ki Rasūl ḥażreti[1788] Kaʿbe'i ṭavāf itmedin ben anı ṭavāf eyleyem, didi. Ḳureyş ḳavmi bu sözi işidicek ʿOs̱mān'ı ḥabs itdiler. Rasūl ḥażreti[1789] Ḥudeybiyye'de otururken aña ḫaber yitişdi ki Ḳureyş ḳavmi ʿOs̱mān'ı öldürdiler. Lā cerem Rasūl ḥażreti[1790] bu ḫaberi işidicek be-ġāyet melūl oldı, eyitdi ki: Biz bundan gitmezüz ḥattā ʿOs̱mān'uñ intiḳāmını (138b) almayınca, didi[1791].

Pes Rasūl ḥażreti[1792] aṣḥābını bīʿat idüp ḳavl itmege ḳıġırdı. Kendüzi semure aġacı altına girüp oturdı. Daḫı mübārek elini uzatdı. Cemīʿ-i aṣḥāb anuñ mübārek eline yapışup

[1782] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1783] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1784] ol: -K
[1785] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1786] ʿOs̱mān'ı: ʿOs̱mān raḍıya'llāhu ʿanhuyı H
[1787] diyüvire: diyüvirdi A
[1788] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1789] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām K, H
[1790] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām: H
[1791] didi: -K
[1792] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām K

mübāyeʿa eyleyüp muʿāhede eylediler ki Rasūl'üñ cemīʿ-i emrini[1793] ḳabul eyleyeler. Ol ne kim dirse anı ḳabūl eyleyeler. ʿUsrda ve yüsrde; şāẕılıḳda ve ġuṣṣada aña muṭīʿ olup anuñ buyruġından çıḳmayalar ve ne yirde olursa ḥaḳ söyleyeler ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ve daḫı Rasūl ḥażretinüñ yolında başlarını ve cānlarını ortaya ḳoyup hīç kimseden ḳorḳmayalar. Cemīʿ-i aṣḥāb mübāyeʿa eylediler illā Cüdeyr el-Enṣārī devesinüñ ḳarnı altına gizlenüp bīʿat itmedi. Rasūl'üñ evvelā eline yapışan Ebū Süfyān Bin Vehb idi.

Ehl-i tefsīr bu bīʿata bīʿat-ı rıḍvān dirler. Bundan ṣoñra ḫaber geldi ki ʿOs̱mān ölmemiş. Hemān Rasūl ḥażreti bu ḫaberi işidicek şād olup eyitdi: Bu aġac altında benümle mübāyeʿa eyleyen, cehenneme girmeye, didi. Cemīʿ-i aṣḥāb şād oldılar. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bu bīʿatuñ ḥaḳḳında bu āyeti inzāl eyleyüp eyitdi: **İnne'lleẕīne yübāyiʿuneke innemā yübāyiʿūna'llāhe yedu'llāhi, el-āyetü**[1794]**.** Yaʿnī, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, Rasūl ḥażretine ḫaber virüp eydür ki: Yā Ḥabīb, şunlar ki senüñle mübāyeʿa eyleyüp senüñ elüñe yapışdılar, anlar ḥaḳīḳatde hemān Allāh Teʿālā ḥażretiyle mübāyeʿa eylediler. Zīrā ki bīʿatdan murādları Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsıdur. İmdi Allāh Teʿālā, ḫod senüñ elüñe yapışup senüñle muʿāhede eyleyene muṭṭaliʿdür. Aña ʿivāż ve s̱evābını kemā-yenbaġī virür. Ve şol kimse ki senüñle bīʿat itdükden ṣoñra bīʿatini ve ʿahdini (139a) şısa anuñ ʿahdini ṣıdığınuñ vebāli ve żararı gine anuñ nefsine rucūʿ eyler. Ve şol kimse ki muʿāhedesine vefādārlıḳ eylese Allāh Teʿālā aña ecr-i ʿaẓīm virür ki ol, cennetdür. Allāhümmeʾrzuḳnā duḫūle cennetike meʿa'l-enbiyāʾi ve'ṣāliḥīne bi-faẕlike ve keremike yā ekrame'l-ekramīn.

[1793] emrini: sözini K, H

[1794] el-āyetü: fevḳa eydīhim fe men nekeṣe fe innemā yenküṣü ʿalā-nefsihī ve men evfā bimā-ʿāhede ʿaleyhu'llāhe fe seye'tīhi ecran ʿaẓīmen H

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki şeyḫ mürīde ḫırḳa geydürmekde ve daḫı mürīde el virmekde şeyḫinüñ eli ḥaḳīḳatde Ḥażret-i[1795] Rasūl'üñ[1796] eli yirinedür. İmdi eger mürīd bīʿatde vafādārlıḳ eylemeyüp bīʿatini ṣısa anuñ żararı gine[1797] kendüye rucūʿ eyler. Ve eger mürīd bīʿatde vefādārlıḳ eylese Rasūl ḥażretiyle bīʿat iden kimselerle bile ḥaşr olup anlaruñ ṣevābı gibi ol daḫı ṣevāba müstaḥıḳ olur.

İmdi şeyḫ daḫı vaḳtī ki bir mürīde ḫırḳa geydürse eyle gerekdür kim mürīde ḫırḳa geymegüñ şarṭlarını ve edeblerini diyüvire. Ve daḫı eyide kim: Er gibi ol. Bu edebleri ve bu şarṭları yirine getür, diye[1798]. Ve mürīde daḫı eyle gerekdür kim şöyle iʿtiḳād eyleye kim şeyḫ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ bir açılmış ḳapusıdur. Her ne vaḳt dilerse ol ḳapudan girüp Allāh Teʿālā ḥażretine vāṣıl olur. Mürīde eyle gerekdür ki cemīʿ-i ḥācāt-ı dünyāviyyesini şeyḫine ʿarż eyleye ve daḫı mürīde eyle gerekdür kim şöyle iʿtiḳād eyleye kim şeyḫ, her nesneʾi Allāh Teʿālā ḥażretinden iẕn-ile işler ve mürīdüñ cemīʿ-i ḥācetini Allāh Teʿālā ḥażretine ʿarż eyler. Allāh Teʿālā nice ki buyurursa şeyḫ eyle eyler. Zīrā ki şeyḫüñ Allāh Teʿālā ḥażretine bir açılmış ḳapusı (139b) vardur ki şeyḫ ol ḳapudan girüp dāyim Allāh Teʿālā ḥażretiyle mülāḳāt olur dilerse uyurken ve dilerse uyanıġ-iken.

İmdi şeyḫ mürīdüñ ḥaḳḳında kendü hevāsıyla hīçbir iş işlemez. Zīrā ki mürīd, şeyḫüñ ḳatında Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emānetidür. Pes şeyḫ mürīdüñ cemīʿ-i ḥavāyicini ve maḳāṣıd-ı dīniyyesini ve maṣāliḥ-i dünyevīsini Allāh Teʿālā ḥażretinden biñ dürlü tażarruʿ eyleyüp dileyüvirür niteki kendü ḥācātını diledüginleyin. Niteki Ḥaḳ Teʿālā eydür[1799]: **Ve mā kāne li-beşerin en yükellimühu'llāhu illā vaḥyen ev min-verā'i**

[1795] Ḥażret-i: -A, -K, -H
[1796] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1797] gine: -H
[1798] diye: -H
[1799] eydür: buyurur K, H

ḥicābin ev yürsile rasūlen fe yūḥā bi-iẕnihī mā-yeşā'ü innehū ʿaliyyün ḥakīm.[1800] Bu āyet şol vaḳt nāzil oldı kim Yahūdīler Rasūl ḥażretine[1801] eyitdiler: Eger sen peyġāmberseñ niçün Allāh Teʿālā ḥażretini görüp anuñla söyleşmezsin? Niteki Mūsā peyġāmber[1802] Allāh Teʿālā ḥażretini görüp anuñla söyleşürdi. Rasūl ḥażreti[1803] anlara[1804] eyitdi: Mūsā peyġāmber[1805] Allāh Teʿālā ḥażretini[1806] görmedi. Pes Allāh[1807] Teʿālā bu āyeti inzāl eyledi. Bu āyetüñ maʿnīsi budur ki: Beşere ṣaḥīḥ degüldür ki Allāh Teʿālā anuñla söyleşe illā kelām-ı ḫafīyle söyleşür ki ol, sürʿat-ile idrāk olunur. Zīrā ki ol, temeṣṣül-i defʿīdür ki anuñ ẕātında ḥurūf-ı muḳaṭṭaʿayla terekküb yoḳdur ki ol, mevḳūfdur temevvücāt-ı mutaʿāḳıbe üzerine. Ol temeṣṣül maʿānīnüñ temeṣṣüli gibidür ṣuver-i ḫayāliyye ile ki ol, müştemildür eczāʾı taḳaddümsüz ve taʾaḫḫursuz. Ve yāḫūd ol bir kelām söyler; ḥicāb ardından söyler. Ve yāḫūd ol, rasūl gönderür. Ol Rasūl anuñ vaḥyini beşere yitişdürür. Ve ol pādişāh maḫlūḳlar ṣıfātından ʿālīdür. Ve daḫı ol ḥakīm pādişāhdur ki ḥikmeti nice iḳtiżā eylerse eyle (140a) işler. Pes tāraten vāsıṭa-yıla söyler ve tāreten bi-ġayri vāsıṭatin söyler immā ʿayānen ve immā[1808] min-verāʾi ḥicāb.

Pes āyetde Allāh[1809] Teʿālā ḫaber virüp eyitdi ki: Benī Ādem Allāh Teʿālā ḥażretiyle söyleşmek ve anuñ ḳatındaġını fehm eyleyüp ve aña muṭṭaliʿ olmaḳ cāyiz degüldür illā vaḥy-ile. Yaʿnī, uyanıġ-iken anuñ göñline ilhām ola. Ve yāḫūd uyurken Allāh Teʿālā ḥażreti kendüyi aña gösterüp anuñla söyleşe. Ve yāḫūd Allāh Teʿālā ḫiṭābını ḥicāb adından aña

[1800] eş-Şûrâ 42/51.
[1801] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[1802] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1803] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[1804] ḥażreti anlara: ʿaleyhi's-selām A
[1805] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1806] Teʿālā ḥażretini: Teʿālā'yı H
[1807] Allāh: Ḥaḳ Subḥānehū ve A, H
[1808] ve immā: ev K, H
[1809] Allāh: Ḥaḳ H

işitdüre Mūsā peyġāmbere[1810] ḫiṭābını aġac ardından işdürdügi gibi. Ve yāḫūd Allāh Teʿālā aña bir rasūl göndere Cebrāʾīl[1811] gibi ve yāḫūd ġayrı melek gibi. Allāh Teʿālā aña vaḥy eyleye. Ol rasūl daḫı mürselün ileyhe vaḥy söyleye.

Ḥāṣıl-ı kelām oldur kim Allāh Teʿālā ḥażreti ḳatındaġını benī Ādem fehm eylemek cāyiz degüldür illā vaḥy-ile ve yāḫūd ḥicāb ardından ve yāḫūd melek vāsıṭasıyla cāyizdür Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti müşāhede olmaduġı ḥāletde. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati[1812] kelāmihī.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki rasūl gönderilmek ve daḫı vaḥy olmaḳ enbiyāya maḫṣūṣdur, ʿaleyhimü's-selām. Ammā ḥicāb ardından söyleşmek enbiyāya maḫṣūṣ degüldür. Belki şeyḫler ve rāsiḫīne fī'l-ʿilm daḫı bu ṭarīḳ-ıla[1813] Allāh Teʿālā ḥażretiyle söyleşürler. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve daḫı[1814] iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki vilādet-i maʿnevī ile mürīd şeyḫüñ oġlıdur. Pes şeyḫ-ile mürīdüñ evān-ı irtiżāʿı ve evān-ı fiṭāmı vardur. Yaʿnī mürīd, şeyḫüñ vilāyet emceginden maʿārif ve ḥaḳāyıḳ südin emecek vaḳti vardur ki ol vaḳt mürīd, şeyḫüñ (140b) ṣoḥbetine mülāzemet eyleyecek vaḳtdür. Ol vaḳtde mürīd, aṣlā şeyḫüñ ṣoḥbetinden ayrılmaya. Ve daḫı mürīd, şeyḫden ayrılacaḳ vaḳt vardur ki ol vaḳti şeyḫ bilür. Pes mürīde eyle gerekdür kim şeyḫden ayrılmaya illā şeyḫüñ iẕniyle ayrıla. Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ümmet-i Rasūl'e edeb ögredüp buyurdı: **İnnemā'l-müʾminūneʾlleẕīne āmenū biʾllāhi ve rasūlihī fe iẕā kānū meʿahū ʿalā-emrin cāmiʿin lem yeẕhebū ḥattā yesteʾẕinūhü inneʾlleẕīne yesteʾẕinūneke ülāʾikeʾlleẕīne yüʾminūne biʾllāhi ve rasūlihī**

[1810] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1811] +ʿaleyhi's-selām H
[1812] +ḥālihī ve H
[1813] ṭarīḳ-ıla: ṭarīḳlar ile H
[1814] ve daḫı: imdi H

fe iẕā’ste’ẕenūke li-baʿżi şe’nihim fe’ẕen limen şi’te minhüm.[1815] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā, bu āyetde ḫaber virdi ki Rasūl ḥażretinüñ meclisinden Rasūl destūr virmeyince gitmek ulu günāhdur vaḳtī ki Rasūl ḥażretiyle bir emr-i ʿaẓīm üzerine cemʿ olsalar. İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥaṣr[1816] eyleyüp eyitdi ki: Mü’minler şunlardur ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ vaḥdāniyyetine ve Rasūl ḥażretinüñ risāletine īmān getüreler ve daḫı vaḳtī ki Rasūl ḥażretiyle ulu iş üzerine cemʿ olsalar, anuñ meclisinden gitmeyeler ḥattā Rasūl ḥażretinden destūr olmayınca[1817].

Bundan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā te’kīd itmek-içün bunı bir ülsūbdan bir ġayr-ı üslūb üzerine iʿāde eyleyüp eyitdi ki: **İnne’lleẕīne yeste’ẕinūneke ülā’ike’lleẕīne yü’minūne**[1818]. Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür: Şunlar ki yā Ḥabīb, senden gitmege destūr alup giderler, sen destūr virmeyince gitmezler, anlar Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı Rasūl ḥażretine ḥaḳḳā kemāliyle īmān getürenlerdür. İmdi vaḳtī ki anlar, senüñ meclisüñden gitmege senden destūr (141a) dileseler sen diledügüñ kimseye destūr vir. Senüñ üzerüñe iʿtirāż yoḳdur.

Bu āyet nāzil olduġından ṣoñra aṣḥāb, Rasūl ḥażretinden destūr almayınca anuñ meclisinden gitmezlerdi. Ḥattā Rasūl[1819] minber üzerinde olsa bir kimse anuñ meclisinden gitmek dilese ol kimse yirinden ḳalḳup Rasūl ḥażretinüñ ḳarşusına varurdı. Rasūl ḥażreti[1820] aña destūr virürdi. Ve eger Rasūl ḥażreti[1821] aña destūr virmese gitmezdi.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki dīn işinde ulu iş nice iş ola pes şeyḫ mürīdine kendüden ayrılmaġa destūr virmeye tā bilice ki mürīd kendüden ayrılacaḳ vaḳt

[1815] en-Nûr 24/62.
[1816] ḥaṣr: ḫaber H
[1817] olmayınca: dilemeyince A, H
[1818] +bi’llāhi ve rasūlihī H
[1819] +ʿaleyhi’s-selām A, K, H
[1820] ḥażreti: -A, -K, ʿaleyhi’s-selām H
[1821] ḥażreti: -A, -K, ʿaleyhi’s-selām H

olup durur. İmdi ol vaḳt şol vaḳtdür ki mürīd, şeyḫsüz yalıñuz iş işleyübilür ola[1822]. İmdi mürīd yalıñuz şol vaḳt iş işleyübilür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā mürīde bir ḳapu açıvire ki mürīd, vāsıṭasız her nesneʾi Allāh Teʿālā ḥażretinden alıbile. İmdi mürīd vaḳtī ki bu mertebeye yitişe ki ol, cemīʿ-i ḥācetini ve dükeli maḳṣūdını Allāh Teʿālā ḥażretine vāsıṭasuz ʿarż eyleyüp anuñ ḥażretinden vāsıṭasuz her nesneʾi fehm eyleyübile ḥattā[1823] Ḥaḳ Teʿālā aña ol nesneʾi tenbīh itmesiyle ol vaḳt mürīd, şeyḫden ayrılacaḳ vaḳt olur. Eved, mürīd bu maḳāma yitişmeden şeyḫden ayrılsa anuñ yolında aña āfetler[1824] ve ʿilletler yitişür. Şöyle ki ḫırḳa-i irādet gibi ol ḫırḳayla dünyāya rucūʿ eyleyüp nefsüñ hevālarına uyar. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālik. Niteki vilādet-i ṭabīʿīde oġlan anasından ayrılacaḳ vaḳt olmadın anasından (141b) ayrılsa aña āfetler ve belālar ve miḥnetler yitişür, vaḳt olur ki oġlan helāk olur.

İmdi şöyle bilgil ki şeyḫüñ ṣoḥbetine mülāzemet itmez[1825] ḥattā şeyḫden ayrılacaḳ vaḳt olınca illā bir mürīd-i ḥaḳīḳī mülāzemet eyler ki ol ḫırḳa-i irādet geyüp kendüzini şeyḫe teslīm itmiş ola. Zīrā ki ḫırḳa iki dürlüdür. Birisi ḫırḳa-i irādetdür ve birisi ḫırḳa-i teberrükdür. Ḫırḳa-i irādet oldur kim şeyḫ anı mürīd-i ḥaḳīḳīye geydüre. Ve ḫırḳa-i teberrük oldur kim şeyḫ anı müteşebbihlere geydüre. İmdi ḫırḳa-i teberrük, ḫırḳa-i irādete beñzer ṣuretā. Eved, ḫırḳa-i irādet oldur kim anı mürīd-i ḥaḳīḳī geye. Ve ḫırḳa-i teberrük oldur kim anı müteşebbihler geye. Eved, **men teşebbehe bi-ḳavmin fe hüve minhüm.** Pes müteşebbih daḫı ḥaḳīḳatde ol ḥaḳīḳī mürīdlerdendür kendüyi anlara bañzetdügi-çün ve daḫı kendüyi anlara nisbet itdügi-çün.

[1822] işleyübilür ola: işleyübile A, K
[1823] ḥattā: -A, -H
[1824] āfetler: āfātlar K
[1825] itmez: eylemez K, H

Ve daḫı[1826] şöyle bilgil ki ḫırḳanuñ sırrı oldur kim vaḳtī ki bir ṭālib-i ṣādıḳ ve mürīd-i ʿāşıḳ, bir şeyḫüñ ṣoḥbetine yitişüp kendüyi ol şeyḫe teslīm eylese[1827] şöyle ki bir küçük oġlan atasıyla nice ise ve atasınuñ cemīʿ-i emrine nice muṭīʿ ve münḳād ise ol daḫı kendüyi şeyḫe şöyle teslīm eyleyüp anuñ cemīʿ-i emrine ẓāhirde ve bāṭında muṭīʿ ve münḳād olsa ol şeyḫ daḫı aña terbiyet eyler[1828] Allāh Teʿālā ḥażretinden istimdād eylemekle ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine biñ biñ dürlü tażarruʿ itmek-ile ve gökcek istiḳāmet-ile. İmdi şeyḫ, baṣīret ḳuvvetiyle mürīdüñ, belki cemīʿ-i kimsenüñ, bāṭınına muṭṭaliʿdür. İmdi vaḳt olur ki mürīd müteḳaşşifler ve mütezehhidler ve ṣūfīler geyecegi gibi (142a) yoġın geyecek geyer[1829] nefsüñ gizlüce hevāsı-çün. Şöyle ki ol geyecegi geydüginden murādı oldur kim ḫalāyıḳlar[1830] gözine zāhidler ṣūretiyle görine daḫı ḫalāyıḳ aña maḥabbet idüp aña ikrām ideler. İmdi bu niyyet üzerine anuñ gibi yoġun geyecek geymek ince ve laṭīf geyecek geymekden eşeddür. Ve daḫı vaḳt olur ki bir mürīd, ḳışa yiñlü ve ḳışa eteklü geyecek geyer nefsüñ hevāsıyla ve daḫı nefsinüñ bir heyʾet-i maḫṣūṣa iḫtiyār itdügiyle. Lā cerem şeyḫ bunuñ gibi heyʾet iḫtiyār idüp aña meyl eyleyen mürīde bir geyecek geydürür ki ol geyecek sebebiyle anuñ nefsinüñ hevāsı ve ġarażı ṣınup ol nefsinüñ hevāsından pāk ve muṭahhar olur. Ve daḫı vaḳt olur ki mürīd dāyim ince geyecekler geyer ve yāḫūd bir dürlü geyecek geymegi ʿādet idinür lā cirem şeyḫ aña bir dürlü geyecek geydürür anı nefsinüñ hevāsından ve ʿādetinden[1831] ḳurtarmaġ-içün.

İmdi mürīd[1832] geyeceginde şeyḫ nice dilerse taṣarruf ider niteki şeyḫ mürīdüñ yiyeceginde ve daḫı mürīdüñ oruc ṭutmasında ve ṭutmamasında taṣarruf itdüginleyin ve

[1826] ve daḫı: imdi H
[1827] eylese: eyler A, H
[1828] eyler: ider K
[1829] yoġın geyecek geyer: -K
[1830] ḫalāyıḳlar: ḫalāyıḳı K, ḫalāyıḳ H
[1831] hevāsından ve ʿādetinden: ʿādetinden ve hevāsından K, H
[1832] mürīd: mürīdüñ A, K

daḫı mürīdüñ her işinde[1833] taṣarruf itdüginleyin. Zīrā ki mürīde ne nesne lāyıḳ-ısa aña anı emr eyler. Mürīde dāyim ẕikr itmek mi aṣlaḥdur ve yāḫūd dāyim nāfile namāz ḳılmaḳ mı aṣlaḥdur ve yāḫūd dāyim tilāvet-i Ḳurʾān mı aṣlaḥdur ve yāḫūd dāyim ḫiẕmet itmek mi aṣlaḥdur ve yāḫūd mürīd dāyim[1834] kesb itmek mi aṣlaḥdur[1835] ve yāḫūd fütūḥdan yimek mi aṣlaḥdur, şeyḫ anı ḥükm eyler. Ve daḫı bunlardan ġayrı mürīde ne aṣlaḥ ise şeyḫ anı ḥükm eyler.

İmdi mürīd nice geyecek geymek aṣlaḥ ise şeyḫ (142b) aña anı geydürür. Pes bir mürīd, yoġun geyecek ve yāḫūd ince geyecek geymek ʿādet idinse nefsinüñ hevāsıyla, şeyḫ mürīdi nefsinüñ hevāsından ve ʿādetinden ḳurtarmaġ-içün ve daḫı mürīdi nefsinüñ hevāsı ṭarlıġından çıḳarmaġ-içün, şeyḫ iḫtiyār itdügi yeyecegi aña[1836] yedürür ve daḫı iḫtiyār itdügi geyecegi aña geydürür. Pes şeyḫ ḫırḳa-i maḫṣūṣa ile ve heyʾet-i maḫṣūṣa ile mürīdüñ nefsinüñ hevāsı rencine tīmār ider.

İmdi[1837] bir mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ ki irādet odında göynümiş olsa evvel emrde ol, şol marīż[1838] ḫasta gibi olur ki ol bir ṭabīb-i ḥāẕıḳ ister ki aña tīmār eyleye. İmdi mürīd, irādetinüñ ḫidmetinde[1839] bir şeyḫ-i kāmil bulsa ve şeyḫ daḫı anuñ gibi bir mürīd bulsa hemān şeyḫ ol mürīdüñ bāṭınına muṭṭaliʿ olup şeyḫüñ bāṭınından ol mürīde ʿināyet naẕarları ḳopar. Ve mürīdüñ daḫı bāṭınından şeyḫe maḥabbet-i ṣādıḳa ẕāhir olur ḳulūbuñ birbiriyle teʾellüfi ḳażıyyesince ve daḫı ervāḥuñ birbiriyle bilişüp[1840] ḳoḳulaşduḳları sebebiyle. Ve

[1833] her işinde: hevāsında A
[1834] dāyim: -H
[1835] ve yāḫūd dāyim ḫiẕmet…aṣlaḥdur: A
[1836] aña: -A
[1837] imdi: -A
[1838] marīż: ḫarīṣ K, H
[1839] ḫidmetinde: ḥiddetinde K, H
[1840] bilişüp: buluşup K

daḫı mürīd şeyḫ-ile şimdiki vaḳtde liʾllāh, fīʾllāh, biʾllāh cemʿ olduḳları ervāḥ ʿāleminde cemʿ olduḳlarınuñ sırrını ve ol sābıḳanuñ sırrını iẓhār ider. Pes şeyḫ mürīdle buluşıcaḳ şeyḫüñ bāṭınından mürīde ʿināyet naẓarları ḳopar ve mürīdüñ bāṭınından şeyḫe maḥabbet ḳopar. Lā cerem şeyḫ mürīde ḫırḳa geydürür mürīde ʿināyet ve himmet var-ıduġına işāret itmek-çün. Pes ḫırḳa mürīde fāyideler eyler niteki Yūsuf peyġāmberüñ[1841] gönlegi Yaʿḳūb peyġāmbere[1842] fāyide eyledüginleyin şöyle ki kütüb-i tefāsīrde meẕkūrdur kim vaḳtī ki İbrāhīm peyġāmberi[1843] Nemrūd'uñ yaḳduġı oda atmaḳ istediler, İbrāhīm peyġāmberi[1844] ʿuryān eyleyüp ol oda atdılar, İbrāhīm peyġāmber[1845] aġladı. Aña eyitdiler: Niçün aġlarsın? Ol (143a) eyitdi: ʿAvretüm açılduġı-çün aġların, didi. Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām cennet ḥarīrlerinden bir gönlek getürdi. Ol gönlegüñ ḫāṣṣası bu-yıdı ki anı uzun kişi geyse uzun olurdı ve anı ḳıṣa kişi geyse ḳıṣa olurdı; ḫasta geyse ḫoş olurdı ve anı ölüye geydürseler ol ölü ḥayāt bulurdı. Ol gönlegi Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām[1846] İbrāhīm peyġāmbere[1847] geydürdi. Nemrūd'uñ odı aña kār eylemedi. Ol gönlek İbrāhīm peyġāmber[1848] ḳatında idi İbrāhīm peyġāmber[1849] vefāt eyleyince. İbrāhīm peyġāmber[1850] vefāt itdüginden ṣoñra İsḥāḳ peyġāmbere[1851] mīrāṯ degdi. İsḥāḳ peyġāmber[1852] vefāt itdüginden[1853] ṣoñra Yaʿḳūb peyġāmbere[1854] mīrāṯ degdi. Yaʿḳūb peyġāmber[1855] ol gönlegi gümiş heykel içine ḳoyup

[1841] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1842] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1843] peyġāmberi: ʿaleyhi's-selāmı H
[1844] peyġāmberi: ʿaleyhi's-selāmı H
[1845] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1846] ʿaleyhi's-selām: -K
[1847] peyġāmbere: nebī ʿaleyhi's-selāma H
[1848] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1849] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1850] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1851] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1852] peyġāmber: -H
[1853] itdüginden: eyledükden H
[1854] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1855] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H

Yūsuf peyġāmberüñ[1856] boynına aṣdı. Ol vaḳt ki Yūsuf peyġamberüñ ḳardaşları Yūsuf peyġāmberi[1857] ʿuryān eyleyüp ḳuyuya bıraḳdılar, Cebrāʾīl[1858] Yūsuf peyġāmberüñ[1859] boynından ol heykeli alup anuñ içinden ol göñlegi çıḳardı daḫı anı Yūsuf peyġāmbere[1860] geydürdi. Andan ṣoñra ḳuyudan çıḳup Mıṣr'a sulṭān olduġından ṣoñra Yūsuf peyġāmbere[1861] ḫaber yitişdi ki Yaʿḳūb peyġāmber[1862] Yūsuf peyġāmber[1863] firāḳından şol ḳadar aġlamış ki anuñ iki gözi görmez olmış. Cebrāʾīl[1864] Yūsuf peyġāmbere[1865] eyitdi: Ol göñlegi babaña gönder, gözine sürsin tā ki anuñ iki gözi görür ola. Zīrā ki ol göñlekde cennet rāyiḥası vardur. Lā cerem[1866] anı her ḫasta ḳoḳsa ve yāḫūd anı geyse ḫoş olur ve her gözsüz anı gözine sürse anuñ gözi görür olur. Yūsuf peyġāmber[1867] daḫı ol göñlegi Yaʿḳūb peyġāmbere[1868] gönderdi. Yaʿḳūb peyġāmber[1869] ol göñlegi gözine sürdi. Anuñ iki gözi görür oldı.

(143b) İmdi şöyle bilgil ki mürīd-i ṣādıḳ ḳatında şeyḫüñ ḫırḳası daḫı mürīde cennet ḳoḳularını ḳoḳdurur. Zīrā ki mürīd ḫırḳa sebebiyle liʾllāh, fīʾllāh, biʾllāh dāʾim ṣoḥbet ʿādet idinür. İmdi ḫırḳa geymek Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿināyetindendür ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ faẓlındandur ki aña müyesser oldı.

Ammā ḫırḳa-i teberrük oldur kim bir kişi anı geymek ister ve anı geymekde[1870] maḳṣūd oldur kim ṣūfīlerüñ kisvelerini teberrük görüp anlaruñ kisveleri gibi kisve geyer.

[1856] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selām H
[1857] Yūsuf peyġamberüñ ḳardaşları Yūsuf peyġāmberi: Yūsuf ʿaleyhi's-selāmı ḳardaşları H
[1858] +ʿaleyhi's-selām H
[1859] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1860] Yūsuf peyġāmbere: Yūsuf'a H
[1861] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1862] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1863] peyġāmber: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1864] +ʿaleyhi's-selām H
[1865] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1866] lā cerem: imdi K
[1867] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1868] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[1869] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1870] geymekde: geymekden K, H

İmdi bunuñ gibi kimseden ṣoḥbet ve taṣavvuf şarṭları ṭaleb olunmaz. Belki bunuñ gibi kimseye emr iderler ki ol, şerī'atüñ ḥudūdını ri'āyet idüp aña mültezim ola. Ve daḫı aña emr ideler ki ol, dāyim ṣūfīler ṣoḥbetine mülāzemet eyleye tā ki anlaruñ berekātından[1871] aña daḫı yitişe ve daḫı anlaruñ edeblerini görüp anlaruñ edebleriyle edeblene. İmdi bu taḳdīr üzerine ḫırḳa-i teberrük her ṭālibe mebẕūldür. Pes her ṭālibe revādur ki ḫırḳa-i teberrük geye. Eved, ḫırḳa-i irādeti şol ṭālib geymek gerekdür ki ol, ṣādıḳ u ḫāliṣ ü rāġıb ola ve daḫı ol, dünyādan bi'l-külliyye i'rāż eyleyüp Ḥaḳḳ'a müteveccih olmış ola.

Tācu'l-'ārifīn ve ḫulāṣatü'l-kāmilīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[1872] eydür: Gök ḫırḳa geymegi şeyḫler gökcek görmişlerdür. Ve eger bir şeyḫ mürīdine gök renklü ḫırḳa geydürmese belki ġayrı renklü ḫırḳa geydürse hīç kimse anuñ üzerine i'tirāż eylemeye. Zīrā ki meşāyıḫ her vaḳtüñ ḥükmi neyse anı eyle işlerler[1873].

Ve Ḳuṭbu'l-'ārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizim şeyḫümüz eydür: Mürīde teklīf ideler ki ol, ḳışa yiñlü geyecek geye ḫidmet itmege āsān olsun diyü. Ve daḫı cāyizdür ki bir mürīde defe'āt-ıla ḫırḳalar geydüreler[1874]. Eved, renklü ḫırḳada gök renklü (144a) ḫırḳa geymek muḫtārdur. Zīrā ki kirleri gök götürür, ziyāde yumaġa muḫtāc olmaz.

Zübdetü'l-müteḳaşşifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu vechlerden ġayrı vechler ki ḫırḳa bābında mutaṣavvıfe söylemişlerdür, ol, kelām-ı iḳnā'ī ve kelām-ı ẓannīdür; kelām-ı burhānī degüldür.

[1871] berekātından: berekātında A
[1872] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1873] işlerler: işler A, K, H
[1874] geydüreler: geydüre A, H

Ve Şeyḫ Ebū'l-Faḫr el-Hemedānī[1875] eydür: Baġdād'da Ebū Bekr eş-Şurūṭī ḳatında ṭururdum[1876]. Nāgāh bir faḳīr gördüm. Kirlü geyecek geyüp zāviyesinden çıḳup bizüm ḳatumuza geldi. Baʿż-ı fuḳarā ol faḳīre eyitdi: Bu geyecegüñ niçün yumaduñ? Ol faḳīr eyitdi: İy ḳarındaş, bunı yumaġa hīç ferāġat bulmadum. Şeyḫ Ebū'l-Faḫr eydür: Ol faḳīrüñ, ferāġat bulmadum, didüginüñ[1877] ḥalāveti baña leẕẕet ve ṣafā virdi. Anuñ-çün ol kelāmı dāyim añaram[1878]. Zīrā ki ol kelām ṣādıḳ kelāmdur. Lā cirem ben daḫı anı añduġumdan leẕẕet ve bereket buluram[1879], didi.

İmdi meşāyıḫ ḫırḳada renklü iḫtiyār itdiler bu maʿnīden ötürü. Zīrā ki dāyim vaḳtlerini riʿāyet itmek üzerine meşġūllerdür. İmdi anlara renklü geymek ensebdür. Zīrā ki ol, dāyim yumaġa muḥtāc olmaz.

Ḳuṭbu's-sālikīn, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz nice şeyḫler gördük ki anlar ḫırḳa geymezler, mürīdlere sülūk itdürürler anlara daḫı ḫırḳa geydürmezler ve daḫı geçen ṣāliḥlerden bir ṭabaḳa, ḫırḳa neydügini bilmezler-idi ve mürīdlerine daḫı ḫırḳa geydürmezler-idi. İmdi şöyle bilgil ki kim ki meşāyıḫdan ḫırḳa geyse ve mürīdlere daḫı ḫırḳa geydürse anlaruñ ṣaḥīḥ ḳaṣdları vardur ve ḥadīṯden daḫı aṣılları vardur ve şerʿden daḫı şāhidleri vardur ki (144b) biz anı ẕikr eyledük. Ve kim ki ḫırḳa geymese ve mürīdlere daḫı geydürmese anlaruñ daḫı ṣaḥīḥ ḳaṣdları vardur. Zīrā ki cemīʿ-i meşāyıḫuñ cemīʿ-i ḳaṣdı ve dükeli taṣarrufı ṣavābdur. Ve biz daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden dilerüz ki anlaruñ

[1875] +ḳuddise sırruhū H
[1876] ṭururdum: dururdum A, K, H
[1877] didüginüñ: ḳavlinüñ K
[1878] añaram: añarın A, K, H
[1879] buluram: bulurın K, H

berekātından bizi maḥrūm eylemeye ve ḳıyāmet güninde bizi anlaruñ-ıla bile ḥaşr eyleye bi-fażlihī ve keremihī ve ḥürmeti Nebiyyihī ʿaleyhi’s-selāmü ve ālihī[1880].

[1880] es-selāmü ve ālihī: eṣ-ṣalātü ve’s-selāmü ve ʿalā-ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn A, eṣ-ṣalātü ve’s-selāmü ve ālihī ecmaʿīn H

El-Bābu’s-sālise ʿaşara: Fī-faẓīleti mekāni’r-rubuṭ[1881]

Yaʿnī, on üçünci bāb, ribāṭlaruñ yirlerinüñ faẓīleti beyānındadur.

İmdi şöyle bilgil ki ribāṭ aṣlda at bağlayacaḳ yire dirler-idi. Bunda istiʿāre olundı ṣūfīler ʿibādet eyleyecek yire. İmdi ribāṭdan bunda murād ṣūfīler ʿibādet eyleyecek yirdür. Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Fī-buyūtin ezina’llāhu en türfaʿa ve yüzkera fīhā’smühū yüsebbiḥu lehū fīhā bi’l-ġudüvvi ve’l-āṣāli ricālün lā tülhīhim ticāretün ve lā beyʿun ʿan-zikri’llāhi ve iḳāmi’ṣ-ṣalāti ve ītā’i’z-zekāti yeḫāfūne yevmen teteḳallebü fīhi’l-ḳulūbü ve’l-ebṣār.**[1882] Yaʿnī, Ḥāḳ Subḥānehū ve Teʿālā şol sulṭāndur ki anuñ-içün erenler tesbīḥ iderler şol evlerde ki Allāh Teʿālā izn virüp emr eyledi ki ol evler taʿẓīm olunup ululana ve daḫı ol evlerde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ adı zikr oluna ve daḫı anuñ kitābı oḳuna ve daḫı ol evlerde Allāh Teʿālā ḥażreti-çün tesbīḥ ideler şol erenler ki anları şirā vü beyʿ ve ġayrı nesne menʿ eylemez namāzları vaḳtinde ḳılmaḳdan ve daḫı anları hīç nesne menʿ eylemez zekāt vācib olduġı vaḳt anı (145a) müstaḥaḳḳına virmekden. İmdi ol erenler anuñ gibi erenlerdür ki anlar bir günden ḳorḳarlar ki ol günüñ hevlinden ve heybetinden yürekler, yirinden ḳopup boġazlara gele ve gözler, yirinde ṭurmayup dört yaña baḳa ki biti, ṣaġ yanından mı gele[1883] ve yāḫūd ṣol yanından mı gele diyü. Eʿāẕenā’llāhu ve iyyāküm min-hevli ẕālike’l-yevmi.

Baʿżılar eydürler: Ol evlerden murād Medīne’nüñ evleridür. Ve baʿżılar eydürler: Andan murād Rasūl ḥażretinüñ münevver evleridür. Vaḳtī ki bu āyet nāzil oldı Ebū Bekr[1884] yirinden[1885] ḳalḳup eyitdi: Yā Rasūla’llāh, İmām ʿAlī evi daḫı ol evlerden midür ve daḫı

[1881] er-rubuṭ: er-ribāṭ A
[1882] en-Nûr 24/36.
[1883] gele: gelür A
[1884] +raḍıya’llāhu ʿanh A, H
[1885] yirinden: -H

Fāṭıma[1886] evi daḫı ol evlerden midür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Anlar ol evlerüñ ulularındandur.

Ve baʿżılar eydürler: Murād yiryüzindeki mescidlerdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[1887]: Mescidler yiryüzinde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ evleridür ki anlar gök ehline şuʿle virürler yılduzlar yir ehline şuʿle virdüginleyin. Baʿżılar eydürler: Ol evlerden murād, dört mesciddür ki anları dört peyġāmber yapdı. Biri Mekke'dür ki anı İbrāhīm peyġāmber[1888] yapdı. Ve biri Beytü'l-Muḳaddes'dür ki anı Süleymān peyġāmber-ile[1889] Dāvūd peyġāmber[1890] yapdı. Ve biri Mescid-i Medīne ve Mescid-i Ḳubā'dur ki anları Rasūl ḥażreti[1891] yapdı. Ve Ḥasan eydür: Ol evlerden murād yirüñ cemīʿisidür. Zīrā ki yirüñ cemīʿisi Rasūl ḥażretine ve anuñ ümmetine mescid ḳılındı. İmdi şöyle bilgil ki Ḥasan rivāyeti üzerine erenlerden murād ẕākirlerdür. Pes her yirde ki ol ṣıfatlu erenler bulunsa ol yir şol evlerdür ki (145b) Ḥaḳ Teʿālā emr eyledi ki ol evler, taʿẓīm olunup ululana.

Niteki Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Ḫoca-i enbiyā, tācu'l-aṣfiyā, maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā ve ḥaḳīḳatü cemīʿi'l-eşyā Ḥabīb[1892] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[1893] eydür[1894]: **Mā min-ṣabāḥin ve lā ravāḥin illā ve biḳāʿu'l-arżi yünādī baʿżuhā baʿżan hel merra biki'l-yevme eḥadün ṣallā ʿaleyki ev ẕekera'llāhe ʿaleyki fe min-ḳā'iletin neʿam ve min-ḳā'iletin lā fe iẕā ḳālet neʿam ʿalimet enne lehā ʿaleyhā fażlen.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Hīçbir ṣabāḥ ve bir aḫşam yoḳdur illā yiryüzi

[1886] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[1887] eydür: eydürler H
[1888] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1889] peyġāmber-ile ʿaleyhi's-selām ile H
[1890] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[1891] ḥażreti: ekrem ʿaleyhi's-selām H
[1892] Ḥabīb: -A
[1893] ʿaleyhi's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[1894] eydür: eyitdi K

baʿżısı baʿżısına çağırup eydür ki: Hīç bugün senüñ üzerinde namāz ḳılup kimse geçdi mi ve yāḫūd bugün senüñ üzerüñde hīç kimse ẕikr eyitdi mi? Yirüñ baʿżısı eydür ki: Neʿam, bugün benüm üzerümde fülān namāz ḳıldı ve fülān ẕikr eyitdi. Ve baʿżısı eydür ki: Yoḳ, bugün hīçbir kimse benüm üzerümde namāz ḳılmadı ve hīçbir kimse benüm üzerümde ẕikr eyitmedi. Vaḳtī ki Neʿam, fülān benüm üzerümde namāz ḳıldı ve fülān benüm üzerümde ẕikr eyitdi dise üzerinde namāz ḳılınmayan yir ve üzerinde ẕikr eydilmeyen yir bilür ki ol yir kendüden efḍaldür.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: Hīçbir ḳul yoḳdur ki bir yir üzerinde namāz ḳıla ve yāḫūd ẕikr eyde illā ḳıyāmet güninde ol yir[1895], Allāh Teʿālā ḥażretinde şehādet ide ki fülān benüm üzerümde namāz ḳıldı ve yāḫūd ẕikr eyitdi. Ve daḫı ol namāz ḳılan ve ẕikr eyden kimse ölse ol yir, anuñ-çün aġlar.

Ve baʿżılar eydürler Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā **fe mā beket ʿaleyhimü's-semā'ü ve'l-arżu**[1896] didügi (146a) ḳavlinde[1897] işāret vardur ki ehl-i ẕikr efḍaldür ġayrısından. Zīrā ki ḳırḳ gün ehl-i ẕikr üzerine aġlar vaḳtī ki anlar ölseler. Dünyāya meyl eyleyüp aña meşġūl olanlar-içün aġlamaz.

İmdi ribāṭ şol erenlerdür ki anlar nefslerini Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿati üzerine ṡābit ḳılmış olalar. Ve daḫı anlar, mā-sivā-yı Ḥaḳ'dan kesilüp Ḥaḳḳ'a müteveccih olmış olalar. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı dünyāyı anlara ḫiẕmetkār eyleyüvirür.

Niteki ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu ʿanh[1898] eydür: Rasūl ḥażreti[1899] eyitdi: Kim ki dünyādan kesilüp Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olsa Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā

[1895] ol yir: -K
[1896] ed-Duhân 44/29.
[1897] ḳavlinde: ḳavlde H
[1898] raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[1899] +ʿaleyhi's-selām A, ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H

anuñ cemīʿ-i maṣlaḥatını görüp ol ṣanmadıġı yirden aña rızḳ vire. Ve kim ki dünyāya yönelse Ḥaḳ Teʿālā anı dünyāya ışmarlaya.

Evet[1900], iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ribāṭ aṣlda atlar baġlayacaḳ yirlere dirler-idi. Andan ṣoñra anı istiʿmāl idüp ribāṭ didiler her derbende ki anuñ ehli ardındaġından düşmānı defʿ eyleye ve daḫı belāları defʿ eyleye. Ve ol derbendüñ ehline daḫı ribāṭ dirler mecāzen. İmdi mücāhid-i murābıṭ daḫı kendünüñ ardındaġıdan belāları defʿ eyler. Ve daḫı ribāṭda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿati üzerinde muḳīm olanlar sebebiyle ve anlaruñ duʿāları sebebiyle[1901] Allāh Teʿālā ḳullarından ve daḫı şehrlerden belāları defʿ eyler.

Niteki İbn ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhumā[1902] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnna'llāhe le yedfeʿu bi'l-müslimi'ṣ-ṣāliḥi ʿan-mi'etin min-ehli beytihī ve min-cīrānihi'l-belā'e.** Yaʿnī, Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir ṣāliḥ kişi sebebiyle anuñ ehl-i beytinden ve ḳonşılarından (146b) yüz evden belāları defʿ eyler.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Lev lā ʿibādün li'llāhi rukkeʿun ve ṣabiyyetün ruḍḍaʿun ve behāyimü rutteʿun le ṣabbe'l-ʿaẕābe ʿaleyküm[1903] ṣabben ṣümme yeruḍḍu raḍḍan.** Yaʿnī eger Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rükūʿ idici ḳulları olmasa ve daḫı süd emerce oġlancuḳlar olmasa[1904] ve daḫı ot otlar cānavarlar olmasa Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, sizüñ üzerüñüze belālar dökeydi andan ṣoñra sizi pāre pāre eyleyüp yoġ eyleyeydi.

[1900] evet: imdi H
[1901] Ve daḫı ribāṭda…sebebiyle: -A
[1902] raḍıya'llāhu ʿanhümā: -A, -K
[1903] el-ʿaẕābe ʿaleyküm: ʿaleykümü'l-ʿaẕābe H
[1904] ve daḫı süd emerce oġlancuḳlar olmasa: -K

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir ṣāliḥ kişi sebebiyle anuñ oġlını ve anuñ oġlınuñ oġlını ve anuñ dārınuñ ehlini ve anuñ dārınuñ dört yanında olan dārlaruñ ehlini belālardan ḥıfẓ eyleyüp anları ṣāliḥ eyler. Ve anlar, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥıfẓ u ʿināyeti içinde olurlar mā-dām ki ol ṣāliḥ kişi anlaruñ içinde ola.

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Işbirū ve ṣābirū ve rābıṭū veʾtteḳūʾllāhe leʿalleküm tüfliḥūn.**[1905] Yaʿnī, iy müʾminler, dīnüñüz üzerine ṣabr eyleñ ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿati üzerine ṯābit olup belālara ve ġazālara ṣabr eyleñ tā ki küffār üzerine ġālib olasız[1906] ṣabruñuz sebebiyle. Ve daḫı derbendlerde ṯābit oluñ atlaruñuzı bağlayıcı olduġuñuz ḥāletde[1907].

Dāvūd Bin Ṣāliḥ[1908] eydür: Ebū Seleme Bin ʿAbdurraḥmān[1909] baña eyitdi: Yāʾbne aḫī[1910], hīç bilür misin bu āyet nenüñ ḥaḳḳında nāzil oldı? Ben eyitdüm: Bilmezem[1911]. Ol eyitdi: Rasūl zamānında bir ġazā yoġ-ıdı ki anda atlar bağlana-yıdı. Belki bu āyet bir namāzdan ṣoñra bir namāza daḫı muntaẓır olmaḳ ḥaḳḳında nāzil oldı.

Pes ribāṭdan (147a) murād nefs ġazāsıdur. İmdi ribāṭda muḳīm olan daḫı murābıṭ mücāhiddür nefsi ḥaḳḳında. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve cāhidū fīʾllāhi ḥaḳḳa cihādihī.**[1912] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā yolında bir vech-ile ġazā eyleñ ki ol ġazā ḥaḳḳ-ı ġazā ola. İmdi bundan murād nefs-ile mücāhede itmekdür ki ḥaḳḳ-ı cihād budur. Zīrā ki bu, cihād-ı ekberdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām baʿż-ı ġazavātından gelicek eyitdi: Küçük ġazādan rucūʿ eyledük ulu ġazāya. İmdi nefs-ile ġazā itmek ulu ġazādur. Zīrā ki nefs; kişiʾi şeḳāvet-

[1905] Âl-i İmrân 3/200.
[1906] olasız: oluban K
[1907] ḥāletde: ḥālde K
[1908] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[1909] ʿAbdurraḥmān: ʿAbduʾllāh A
[1910] yāʾbne aḫī: -A
[1911] bilmezem: bilmezin A, K, H
[1912] el-Hac 22/78.

i ebediyyeye yitişdürür, saʿādet-i sermediyyeden ırağ eyler. Ve daḫı kişi, cism-ile ḳaçup andan ḳurtulmaz. Belki ol, dāyim furṣat ister ki şehvet oḳlarını ve maʿṣıyet ṭaşlarını ata. Lā cirem anuñ-ıla ġazā itmek ulu oldı küffār-ıla ġazā itmekden.

Niteki ṣāliḥlerden birisi bir ḳardaşına biti gönderüp eyitdi ki: İy ḳarındaş, gel ġazāya gidelüm. Ol daḫı biti gönderüp eyitdi: İy ḳarındaş, cemīʿ-i derbendler benüm üzerüme bağlanmış ve dükeli ḳapular benüm üzerüme yapanmışdur. İmdi ben ol derbendlerden ḫalāṣ olup ol ḳapuları açmaġa meşġūlem[1913]. Ol daḫı yine aña biti gönderüp eyitdi ki: İy ḳarındaş, eger sen meşġūl olduġuña cemīʿ-i ḫalḳ meşġūl olsalardı müsülmānlaruñ işleri ḫarāb olup kāfirler müsülmānlar üzerine ġālib olurlar-ıdı. İmdi gel ġazāya gidelüm. Ol daḫı yine[1914] aña cevāb virüp eyitdi ki: İy ḳarındaş, eger cemīʿ-i ḫalḳ ben meşġūl olduġuma meşġūl olsalardı seccādeleri üzerinde bir kerre ‘Allāhu ekber’ didükleri (147b) gibi Ḳosṭanṭıniyye’nüñ ḳalʿasını yidi ḳat yirden aşaġa geçürürler-idi.

Baʿż-ı ḥukemā eydür: ʿİbādet evlerinde gökcek niyyetler-ile ve ṣāfī sırlar-ıla ve ḫāliṣ ḳaṣdlar-ıla ʿābidler ve ẕākirler, yüce āvāzlar-ıla ẕikr ü tesbīḥ ve tilāvet idüp duʿālar itdükleri eflāk-i dāyirāt ʿaḳd idüp bağladuġını ḥall idüp şeşer.

İmdi ribāṭ ehlinüñ daḫı vaḳtī ki ribāṭ içinde cemʿiyyetleri ṣaḥīḥ olsa ve daḫı anlaruñ ribāṭ içinde muʿāmeleleri gökcek olsa ve daḫı anlar dürlü dürlü ʿibādetler eyleyüp cemīʿ-i vaḳtlerini riʿāyet eyleseler ve ʿamelleri ifsād eyleyen nesneden saḳınsalar ve ḫāllerini ṣaḥīḥ eyleyen nesne’i riʿāyet itseler ve eṣnāf-ı mücāhedāt ve envāʿ-ı riyāżāt eyleyüp bi’l-külliyye

[1913] meşġūlem: meşġūlin A, K, meşġūlüñ H
[1914] yine: gine A, girü K

dünyādan[1915] iʿrāż eyleyüp Ḥaḳḳ'a müteveccih olsalar anlaruñ berekātı cemīʿ-i şehre ve dükeli ḫalāyıḳa yitişe[1916].

Seriyyü's-Seḳaṭī[1917] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **ışbirū ve ṣābirū ve rābıṭū** didügi dimek olur ki: İy mü'minler, dünyādan ṣabr eyleñ tā ki selāmet olasız ve daḫı düşmenler-ile muḳātele eyledügüñüz vaḳtde s̱ābit oluñ ve nefs-i levvāmenüñ hevālarını baġlañ tā kim ḳıyāmet güninde kerāmet döşegi üzerinde maḳṣūduñuza yitişesiz. Ve baʿżılar eydürler: Bunuñ maʿnīsi oldur kim: İy mü'minler, benüm belālaruma ṣabr eyleñ ve benüm niʿmetlerüme şükr eyleñ ve benüm düşmenlerüm dārında s̱ābit oluñ ve benden ġayrıya maḥabbet itmekden saḳınuñ tā ki ḳıyāmet güninde benüm cemālüm müşāhede eyleyesiz.

İmdi ribāṭda sākin olanlaruñ daḫı şarṭları bunlardur ki anlar, ḫalḳdan muʿāmellerini (148a) kesüp dāyim Ḥaḳḳ'a muʿāmeleler eylerler ve daḫı kesb itmegi terk eyleyüp Müsebbibü'l-esbābuñ kefāletine iktifā iderler ve nefslerini ḫalāyıḳa iḫtilāṭ itmekden keserler ve nefslerinüñ ʿādetlerini terk eylerler, andan ʿivaż Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ʿibādet itmegi iḫtiyār iderler, gice ve gündüz Ḥaḳ Teʿālā ḥażretlerinüñ ʿibādetine meşġūl olup cemīʿ-i evḳātlerini ḥıfẓ iderler ve daḫı her vaḳtüñ evrādına mülāzemet iderler ve cemīʿ-i ġafletden ṣaḳınurlar belki gice ve gündüz ḥużūr-ı ḳalb-ile ve ḫāliṣ niyyet-ile ve ṣaḥīḥ iʿtiḳād-ıla Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl olurlar tā ki murābıṭ u mücāhid olalum diyü.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Elā üḫbiruküm bimā-yemḥū'llāhu bihi'l-ḫaṭāyā ve yerfaʿu bihi'd-derecāti ḳālū belā yā Rasūla'llāh ḳāle isbāʿu'l-vuḍū'i fī'l-mekārihi ve keṯretü'l-ḫuṭā ilā'l-mesācidi ve'ntiẓāru'ṣ-ṣalāti baʿde'ṣ-ṣalāti fe**

[1915] bi'l-külliyye dünyādan: dünyādan bi'l-külliyye A, K
[1916] Baʿż-ı ḥukemā eydür: ʿİbādet…yitişe: -H
[1917] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ẕālikümü'r-ribāṭu fe ẕālikümü'r-ribāṭ. Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām[1918] aṣḥābına eyitdi: Size bir nesne ḫaber vireyin mi ki anuñ sebebiyle Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḫaṭāları yaʿnī ṣaġāyir günāhları maḥv eyleye ve daḫı anuñ sebebiyle dereceleri yücelde. Aṣḥāb eyitdiler: Belī, yā Rasūla'llāh, ol ne nesnedür, bize ḫaber vir. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ābdesti tamām idüp anı tekmīl itmekdür ġāyet ḳatı ıssı günlerde ve[1919] ṣovuḳ günlerde ve cemīʿ-i meşaḳḳatlerde[1920] ve daḫı mescidlerden yaña çoḳ çoḳ admaḳdur[1921] ve daḫı bir namāzdan ṣoñra bir daḫı namāza muntaẓır olmaḳdur. İmdi ribāṭ budur, ribāṭ budur, didi.

Şöyle bilgil ki[1922] rubāṭ düşmen derbendine mülāzemet (148b) itmekdür. Pes maʿnāsı dimek olur ki bu ʿamel-i meẕkūr ribāṭ-ı kāmildür. Zīrā ki ittibāʿ-ı şehevātı menʿ ider. Bunuñ-içün bu ʿamel-i meẕkūr cihād-ı ekber oldı. Ve baʿżılar eydürler: Maʿnāsı budur ki bu ʿamel-i meẕkūruñ ṣevābı ribāṭ ṣevābı gibidür.[1923] Va'llāhu aʿlem[1924].

[1918] ʿaleyhi's-selām: ekrem H
[1919] ġāyet ḳatı ıssı günlerde ve: -K
[1920] ve cemīʿ-i meşaḳḳatlerde: -A
[1921] admaḳdur: adım admaḳdur K
[1922] şöyle bilgil ki: imdi A, H, -K
[1923] +ẕālikümü'r-ribāṭ didi üç keret tekrār eyledi; ẕālike buʿda delālet ider, müşārun ileyh ḫod ḳarībdür. ẕālikümü'r-ribāt didi muʿarref bi'l-lām īrād eyledi şānını taʿẓīm itmek-içün, ziyāde taḳrīr itmek-içün ẕālikümü'r-ribāṭ, ẕālikümü'r-ribāṭ, ẕālikümü'r-ribāṭ, didi K
[1924] va'llāhu aʿlem: -H

El-Bābu'r-rābiʿa ʿaşar: Fī-müşābeheti ehli'r-ribāṭi bi-ehli'ş-şuffeti

Yaʿnī, on dördünci bāb, ehl-i ribāṭ ehl-i ṣuffeye beñzedügi beyānındadur.

Ḥaḳ Teʿālā eydür: **Le mescidün üssise ʿalā't-taḳvā min-evveli yevmin eḥaḳḳu en teḳūme fīhi fīhi ricālün yuḥibbūne en yeteṭahherū va'llāhu yuḥibbü'l-muṭṭahhirīn.**[1925] Yaʿnī bir mescid ki ol mescid, taḳvā ve tevḥīd üzerine yapılmış ola ve daḫı ol mescid, Allāh Teʿālā rıżāsı-çün yapılmış ola, yā Ḥabīb, sen ol mescidde namāz ḳılmaġa ṭurmaḳ[1926] elyaḳdur ve evlādur ki ol mescidde erenler vardur ki anlar ṣu-yıla ābdest almaġı severler ve daḫı tevbe-yile ve ʿamel-i ṣāliḥ itmek-ile günāhlardan arınmaġı severler. Ve Allāh Teʿālā ḥażreti daḫı ṣu-yıla ābdest alanları sever ve daḫı tevbe-yile ve ʿamel-i ṣāliḥ itmek-ile günāhlardan arınanları sever. Ol mescidden murād Mescid-i Ḳubā'dur ki anda aṣḥāb-ı ṣuffe cemʿ olup dururlar-ıdı.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde Rasūl ḥażretinüñ[1927] aṣḥābını vaṣf eyleyüp ögdi. Aṣḥāb-ı Rasūl'e eyitdiler: Ḥaḳ Teʿālā sizi ögdi. Siz nice iş işledüñüz[1928] ki Ḥaḳ Teʿālā sizi böyle[1929] ögdi? Anlar eyitdiler: Biz ṣuyı ṭaşlar ardınca istiʿmāl iderüz. Yaʿnī ṭaş-ıla istincā itdügümüzden ṣoñra ṣu-yıla daḫı ṭahāret iderüz.

İmdi iy ʿazīz (149a) ḳarındaşum, böyle itmek ve daḫı sāyir edeblerden buña beñzer ne var-ısa işlemek ṣūfīlerüñ ve ribāṭlarda sākin olanlaruñ vaẓīfesidür. İmdi ribāṭ anlaruñ evleri ve menzilleridür. Her ḳavmüñ dārı vardur. Anlaruñ daḫı dārı ribāṭdur. İmdi ribāṭ anlaruñ dārı ve menzili olmaḳda anlar ehl-i ṣuffeye beñzerler.

[1925] et-Tevbe 9/108.
[1926] ṭurmaḳ: durmaḳ A
[1927] ḥażretinüñ: -H
[1928] işledüñüz: eyledüñüz H
[1929] böyle: -A, -H

Niteki Ṭalḥa[1930] eydür: Vaḳtī ki bir kişi Medīne'ye gelse eger Medīne'de anuñ dostı var-ısa anuñ evine ḳonardı ve eger anuñ Medīne'de dostı yoġ-ısa varurdı ṣuffeye ḳonardı. Cümle ṣuffeye ḳonanlardan birisi daḫı ben-idüm.

İmdi ribāṭda daḫı ṣūfīler bir ḳaṣd ve bir ʿazm üzerine muḳīm olup cemʿ olurlar. Zīrā ki ribāṭ bu maʿnī-çün vażʿ olunup durur ki anda ṣūfīler ve ṣāliḥler bir ḳaṣd üzerine muḳīm olalar. Ve daḫı anda sākin olanlar, Ḥaḳ Teʿālā vaṣf itdügi nesne-yile ṣıfatlanalar. Şöyle ki cennet ehli ḥaḳḳında buyurdı: **Ve nezaʿnā mā-fī-ṣudūrihim min-ġıllin iḫvānen ʿalā-sürurin müteḳābilīn.** Yaʿnī[1931] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, cennet ehlini vaṣf eyleyüp eydür[1932] ki: Biz anlaruñ göñüllerinden ġılli ve ġışşı yaʿnī biri birine ḥasedi ve tekebbürligi ve buʿżı ve buḫli ve sāyir ṣıfāt-ı żemīme'i çıḳarduḳ biri birbine ḳardeş olup taḫtlar üzerinde biri birine ḳarşu oturıcı olduḳları ḥālde. İmdi ehl-i ribāṭ daḫı bu ṣıfat üzerine olmaḳ gerek. Evet, şöyle bilgil ki biri birine ḳarşu olmaḳ oldur kim anlaruñ ẓāhirleri ve bāṭınları berāber ola. Ḥattā bir kişi bir ḳardeşi-çün göñlinde ġıl gizlese ol, anuñ muḳābelesinde degüldür egerçi ki anuñ yüzine ḳarşu otururbut daḫı. İmdi (149b) ehl-i ṣuffe bu ṣıfat üzerine olup dururlar-ıdı. Zīrā ki meṣār-ı ġıl ve meṣār-ı ḥıḳd dünyā sevmekdür. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki: **Ḥubbü'd-dünyā re'sü külli ḫaṭī'etin.** Yaʿnī dünyā sevmek cemīʿ günāhuñ aṣlıdur.

İmdi ʿabdüñ kendü[1933] nefsinüñ taʿayyünātı ve enāniyyeti ve kendüye iltifātı daḫı dünyādur. Aṣḥāb-ı ṣuffe ḫod kendülerüñ taʿayyünātını ve enāniyyetini ifnā eyleyüp cemīʿ-i dünyāyı terk eyleyüp dururlar-ıdı. Anuñ-çün anlaruñ bāṭınından ḥıḳd ve ġıl çıḳup anlar

[1930] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1931] yaʿnī: -H
[1932] eydür: buyurur A, buyurdı H
[1933] kendü: -K

pāk ve muṭahhar olup dururlar-ıdı[1934]. İmdi ribāṭ ehli daḫı ẓāhirleriyle ve bāṭınlarıyla biri birine müteḳābil olup biri biriyle ülfet ṭutup biri birine maḥabbet idüp biri biriyle ittifāḳ idüp cemʿ olup dururlar ve anlaruñ göñlinde biri birine ġıl ve ḥıḳd yoḳdur. Belki anlaruñ göñülleri, nefsüñ hevācisinden ve ṭabīʿatuñ ẓulümātından pāk ve muṭahhar olup durur ve daḫı tevfīḳ nūrıyla münevver olup durur. Anlar, kelām söyleşmekde ve ẕikr eyitmekde ve namāz ḳılmaḳda ve ṭaʿām yimekde bir yire cemʿ olurlar. Ve ol cemʿiyyetden anlar berekātlar bulurlar. Niteki aṣḥābdan bir ṭāyife Rasūl ḥażretine eyitdiler: Yā Rasūlaʾllāh, biz yiyecek yirüz evet, ṭoymazuz. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Leʿalleküm tefteriḳūne ʿalā-ṭaʿāmiküm ictemiʿū veʾẕkürūʾllāhe**[1935] **yübārak leküm fīhi.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Meger siz ṭaʿāmı ayru ayru yirsiz ola. İmdi vaḳtī ki ṭaʿām yimek dileseñüz bir yire cemʿ oluñ daḫı Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr idüp ol ṭaʿāmı yiñ tā ki ol ṭaʿām size mübārek olup andan berekāt bulasız.

İmdi ʿābidler ve zāhidler; (150a) yaluñuz olmaḳ severler ve dāyim ʿuzlet itmek severler, ḫalāyıḳ-ıla bir yire cemʿ olmaḳdan ḫavf itdükleri-çün ve daḫı nefsüñ hevāları baş ḳaldurup mā-lā yaʿnīye meşġūl olavuz diyü ḫavf itdükleri-çün. Lā cirem anlar selāmetlıġı yaluñuzlıḳda bulurlar.

Ammā ṣūfīlerüñ ve ʿāriflerüñ ve muḳarreblerüñ ʿilmleri ḳuvvetlü olduġı-çün ve daḫı anlaruñ ḥālleri ṣaḥīḥ olduġı-çün anlar ol āfetlerden münezzehlerdür. İmdi cemāʿat evlerinde anlar, seccādeleri üzerinde müctemiʿ olmaḳda anlar berekātlar bulurlar. Ve anlaruñ her birisinüñ seccādesi zāviyesidür ve evidür. İmdi anlar seccāde idindüklerinüñ vechi vardur

[1934] Anuñ-çün anlaruñ…dururlar-ıdı: -A, -K
[1935] veʾẕkürūʾllāhe: veẕkürūʾsmeʾllāhe ʿaleyhi A

sünnetden. Niteki ʿĀyişe anamuz[1936] raḍıyaʾllāhu ʿanhā[1937] eydür: Gicelerde Rasūl ḥażretinüñ[1938] öñine bir ḥaṣır ḳor-ıdum. Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ üzerinde namāz ḳılurdı.

Ve daḫı Rasūl ḥażretinüñ ḫatunı Meymūne[1939] eyitdi: Rasūl ḥażretinüñ[1940] mescidinde Rasūl ḥażreti-çün[1941] ḫurmā yapraġından ṭoḳunmış bir seccāde döşeyüp dururlar-ıdı Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ üzerinde namāz ḳılsun diyü.

Ve daḫı[1942] iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki vaḳtī ki ribāṭda pīrler ve yigitler ve aṣḥāb-ı ḫiẕmet ve erbāb-ı ḫalvet olsa anlaruñ üzerine meşāyıḫ naẓar eyleyüp ḥükm eyleye. Pes meşāyıḫ zevāyāya naẓar eyleye nefsüñ devāʿīsine ve anuñ diledügi nesnelere. Meṣelā uyḫu gibi ve rāḥat olmaḳ gibi ve yürümek-ile leẕẕet ü ṣafā bulmaḳ gibi ve yāḫūd oturmaġ-ıla leẕẕet bulmaḳ gibi. Pes göre, her kime ne lāyıḳ-ısa anı aña ḥükm eyleye.

İmdi nefsüñ ḫod yaluñuz olmaḳdan ẕevḳi ve ṣafāsı vardur. (150b) Ve daḫı yigitler cemāʿat içinde oturmaḳdan ve anlara çoḳ çoḳ naẓarlar ṭoḳunmaḳdan anlaruñ nefslerinüñ mecāli ṭar olur. Lā cirem anlar, nefslerinüñ ekṣer müştehiyātın terk idüp edeblenürler[1943]. İmdi bu[1944], şol vaḳt olur ki ribāṭ içinde anlar müctemiʿ olalar şol ḳaṣd üzerine ki cemīʿ-i evḳāti ḥıfẓ eyleyüp nefslerini żabṭ eyleyüp cemīʿ-i ḥavāslarını mā-lā yaʿnīden saḳınalar. Niteki aṣḥāb-ı Rasūl ʿaleyhi's-selām; böylece cemʿ olup dururlar-ıdı ki anlaruñ her birisi bir işe meşġūl-idi, kendülerüñ şuġlinden ġayrı kimsenüñ şuġline muṭṭaliʿ degüller-idi. Ve anlaruñ üzerine āḫiret şuġli şöyle ġālib-idi ki ol şuġl, baʿżısı baʿżısına meşġūl olmaḳdan

[1936] anamuz: Ṣıddīḳa H
[1937] raḍıya'llāhu ʿanhā: -K
[1938] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[1939] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[1940] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selām H
[1941] Rasūl ḥażreti-çün: -A, -H
[1942] ve daḫı: imdi H
[1943] edeblenürler: edeblenür A
[1944] bu: -A

anları menʿ iderdi. Ve anlar, hīçbiri birisinüñ[1945] ḫāline meşġūl olmazlar-ıdı. Belki[1946] anlar dāyim kendü[1947] ḫāllerine meşġūller-idi[1948].

İmdi ehl-i ṣıdḳ ve daḫı ṣūfīler bir yirde cemʿ olsalar eyle gerekdür kim anlaruñ ictimāʿı vaḳtlerine żarar degürmeye. İmdi vaḳtī ki yigitlerüñ evḳātine ḫalel yitişse, şöyle ki anlar laġva ve mā-lā yaʿnīye meşġūl olsalar yigrek budur ki şeyḫ anlara ḫalvet ve vaḥdet ve ʿuzlet ilzām eyleye, kendü zāviyesini ve ḫalvetini anlara vire. Lā cirem yigitler daḫı ḫalvetce oturalar nefslerini devāʿīsinden ve hevāsından ve mā-lā yaʿnīye meşġūl olmaḳdan menʿ itmek-içün. Evet, şeyḫ dāyim cemāʿat içinde otura anuñ ḥāli ḳuvvetlü olduġı-çün ve ḫalḳ-ıla müdārā itmege ṣabr eyledügi-çün ve ḫalḳ-ıla iḫtilāṭ itmek āfetinden kendüyi ḳurtarıbildügi-çün ve kendü ḥāline hīç kimseden żarar yitişmedügi-çün. (151a) Ol, cemāʿat içinde ḥużūr-ıla ve vaḳār-ıla otura. Tā ki kendüden ġayrılar daḫı anuñ sebebiyle evḳātlerini żabṭ eyleyeler ve anuñ ādābıyla edebleneler.

Evet, vaḳtī ki bir mübtedī ṭālib ki henüz muʿāmele ve mücāhede ve ʿibādet leẕẕetini ṭatmamış olsa ve daḫı ol, nefāyis-i aḥvāle muṭṭaliʿ olmamış olsa ol, ribāṭa girse aña, ḫiẕmet eyle diyeler. Ol ḫiẕmet sebebiyle ehluʾllāh ḳalblerini ceẕb eyleye ve anlaruñ berekātı aña daḫı yitişe. Ve ol, dāyim ḫiẕmet eyleye ve ʿibādete meşġūl ḳardeşlere yardım eyleyüp anlaruñ ḥācātını ḳażā eyleye tā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı anuñ ḥācātını ḳażā eyleye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **el-Müʾminūne iḫvetün yaṭlubü baʿżuhüm ilā**[1949]**-baʿżin el-ḥavāyice fe yaḳżī baʿżuhüm li-baʿżin el-ḥavāyice yaḳżīʾllāhu lehüm ḥācātihim yevme'l-ḳıyāmeti.** Yaʿnī müʾminler biri biriyle ḳardeşlerdür dīnde. Pes baʿżısı

[1945] hīçbiri birisinüñ: hīçbirisinüñ A, H
[1946] belki: lā cerem H
[1947] kendü: kendülerüñ A, kendüler K
[1948] ḫāllerine meşġūller-idi: ḫāline meşġūl idi H
[1949] ilā: min A

baʿżısından vaḳtī ki ḥavāyicin dilese ol, anuñ ḥavāyicin ḳażā eylese ḳıyāmet güninde Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḥācātını ḳażā eyleye.

Pes ṣūfīler ḳatında ḫiẕmet itmek, cümle-i aʿmāl-i ṣāliḥadandur ve daḫı ḫiẕmet, mevācid yollarından bir yoldur ki anuñ-ıla evṣāf-ı cemīle ve aḫlāḳ-ı ḥasene kesb olınur. Evet, ṣūfīler kendülerüñ[1950] cinsinden olmayanı ve kendülerüñ ṭarīḳına girmege heves eylemeyeni[1951] ḫiẕmet itdürmegi revā görmezler.

Niteki Veṣīḳ-ı Rūmī[1952] eydür: Ben[1953] ʿÖmer'üñ, raḍıya'llāhu ʿanh[1954], ʿabdiydüm. Baña dāyim eydürdi ki Sen müsülmān ol. Zīrā ki sen eger müsülmān olacaḳ olursañ ben senüñ-ile müsülmānlaruñ emāneti üzerine yardımlaşuram[1955]. (151b) Ve ben revā görmezem[1956] ki müsülmān olmayan kimseden müsülmānlaruñ emāneti üzerine yardım isteyem. Ben, andan iʿrāż iderdüm. Müsülmān olmaz-ıdum. ʿÖmer[1957] eydürdi ki **lā ikrāhe fī'd-dīn.** Vaḳtī ki ʿÖmer'üñ[1958] vefātı yaḳın[1959] oldı beni āzād eyleyüp baña eyitdi ki: Her nereye dilerseñ var anda git.

İmdi ṣūfīler daḫı aġyār ḫiẕmetini istikrāh iderler va anlaruñ-ıla iḫtilāṭ itmekden daḫı iʿrāż iderler. Zīrā ki ṣūfīlerüñ ṭarīḳını sevmeyen kimse, vaḳt ola ki ol ṣūfīlere naẓar itmekden aña fāyide yitişmekden artuḳ ziyān yitişe. Zīrā ki ṣūfīler daḫı beşerdür. İmdi vaḳt ola ki ṭabīʿat-ı beşeriyye muḳteżāsınca anlardan bir nesne ẓāhir ola, pes aġyār anı görüp anlardan istikrāh idüp anlara inkār eyleyeler anlaruñ maḳṣūdlarını bilmedükleri-çün. İmdi

[1950] kendülerüñ: kendüler A, K
[1951] girmege heves eylemeyeni: girmeyeni A
[1952] Veṣīḳ-ı Rūmī: raḥimehu'llāh H
[1953] ben: -A
[1954] ʿÖmer'üñ, raḍıya'llāhu ʿanh: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhuñ H
[1955] yardımlaşuram: yardımlaşırın A, yardımlaşurın K
[1956] görmezem: görmezin A, K
[1957] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[1958] ʿÖmer'üñ: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhuñ H
[1959] yaḳın: ḳarīb H

ṣūfīler aġyārdan iʿrāż itdükleri anlara ziyāde şefḳatlerindendür. Bundan ötürü iʿrāż itmezler ki kendüleri ġayrılarından ʿazīz göreler ve mertebelerini anlaruñ mertebesinden aʿlā göreler. Zīrā ki kendüleri anlar, müsülmānlaruñ hīçbirisi üzerine aʿlā görmezler ve kendülere böyle iʿtiḳād itmezler.

İmdi ṭālib-i ḫāliṣ yigit daḫı vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl olanlara ḫizmet eylese ol daḫı ṣevābda anlaruñ-ıla bile müşārik olup anlaruñ ṣevābı miḳdārı aña daḫı ṣevāb yitişe. İmdi anuñ ehl-i ḳurba ḫizmeti Allāh Teʿālā ḥażretine maḥabbetinüñ ʿalāmetidür. Niteki Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh[1960] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām Tebūk Ġażāsından yine[1961] rucūʿ eyleyüp Medīne'ye yaḳın gelince eyitdi: **İnne bi'l-Medīneti aḳvāmen** (152a) **mā-sirtüm min-mesīrin**[1962] **ve lā ḳaṭaʿtüm vādiyen illā kānū meʿahüm ḳālū ve hüm fī'l-Medīneti ḳāle neʿam ḥabesehümü'l-ʿuẕru.** Yaʿnī Medīne'de bir ḳavm vardur ki anlar her ḳonaḳda ve her derbendde ve her derede sizüñle anlar bile-yidi. Aṣḥāb eyitdiler: Anlar Medīne'de otururlar mı? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Neʿam, anlar Medīne'de dururlar. ʿÖẕr anları ḥabs eyledi. Bizümle bile gitmege anlaruñ ʿöẕrleri var-ıdı. Anuñ-çün anlar bizümle bile gitmediler. Yaʿnī anlaruñ himmetleri bile-yidi. Lā cirem **innemā'l-aʿmālü bi'n-niyyāt** ḳażıyyesince[1963] anlar daḫı Rasūl ḥażretiyle bile ġazā eyleyenler ṣevābı gibi ṣevāba müstaḥaḳ oldılar.

İmdi ṣūfīlerüñ ḫizmetine meşġūl olan daḫı vaḳtī ki ṣūfīlerüñ derecelerine ve mertebelerine yitişmediyse kendünüñ ḥālinüñ ḳuṣūrı ʿöẕriyle ve daḫı anlaruñ derecelerine lāyıḳ olmaduġı ʿöẕriyle, evet, anlaruñ derecelerinüñ dört yanını çegzinür ve ol, kendünüñ

[1960] raḍıya'llāhu ʿanh: -A, -K
[1961] yine: gine A, K
[1962] min-mesīrin: mesīran A
[1963] ḳażıyyesince: muḳteżāsında H

ṭāḳatini anlaruñ ḫiẕmetinden beẕl eyleyüp gice ve gündüz anlaruñ ḫiẕmetine meşġūl olur. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā daḫı aña gökcek cezālar virür ve anı ulu ʿaṭālara yitişdürür.

İmdi ehl-i ṣuffe daḫı birr-i taḳvā üzerine biri birine yardım iderler-idi ve maṣāliḥ-i dīniyye üzerine müctemiʿ olurlar-ıdı ve ḳardeşlere yardım iderler-idi anlara māl virmek-ile ve beẕl-i īṯār-ıla. Ve biz daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden dilerüz ki bizi daḫı anlaruñ berekātından maḥrūm eylemeye ve bizi dār-ı beḳāda anlaruñla bile ḥaşr eyleye Ḥabīb[1964] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem[1965], ʿalemi dibinde bi-mennihī ve keremihī ve cūdihī[1966].

[1964] Ḥabīb: -A, Ḥabīb-i Ḫudā H
[1965] ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem: -A, -K
[1966] cūdihī: -A, bi-mennihī ve keremihī ve cūdihī: -H

El-Bābu'l-ḫāmise ʿaşar: Fī-ḫaşāyışı ehli'r-rubuṭi ve'ş-şūfiyyeti fīmā-yeteʿāhedūne ve yaḫteşşūne bihī

Yaʿnī, on bişinci bāb, ehl-i ribāṭuñ ve daḫı ṣūfīlerüñ şol ḫāṣıyetleri beyānındadur ki anlar anı ʿādet idinüp riʿāyet idüp ḥıfẓ iderler ve daḫı anlar anuñ-ıla muḫtaṣ olup dururlar.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ehl-i ribāṭuñ işlerinüñ bünyādı ve anlaruñ ʿādetlerinüñ aṣlı bu millet-i Muḥammediyye ve hādiye ve mehdiyyenüñ mertebelerindendür ki ribāṭlarda sākin olan ṣūfīlerüñ aḥvāli vardur ki anlar ol aḥvāl sebebiyle sāyir ṭavāyifden mütemeyyiz olurlar. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ülā'ike'lleẕīne hedā'llāhu fe bi-hüdāhümü'ḳtedihī.**

Ve daḫı[1967] şöyle bilgil ki şimdiki zamānda baʿż-ı ṣūfīlerüñ taḳṣīri ki görinür ve öñ[1968] geçen ṣūfīlerüñ ṭarīḳından teḫallüf itdükleri ki görinür, anlaruñ işlerinüñ aṣlına żarar degürmez. İmdi anları görüp[1969] ṣūfīlerüñ işlerinüñ aṣlına ve ṭarīḳlarınuñ ṣıḥḥatine inkār itmek olmaz. Ve şimdiki zamānda bu ḳadarca eṣer ki ṣūfīlerden görinür, ol öñ[1970] geçen ṣūfīlerüñ āṣārındandur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anlara virüp dururdı. Ve daḫı şimdiki zamāndaki ṣūfīler ribāṭlarda ve mescidlerde cemʿ olup envāʿ-ı ʿibādāt ve eṣnāf-ı ṭāʿāt ki iderler, ol öñ geçen meşāyıḫuñ bāṭınlarınuñ cemʿiyyeti berekātıdur. Ve daḫı[1971] şimdiki zamānda ribāṭlarda ve mescidlerde ki ṣūfīler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿati üzerine ve daḫı ẓāhir edeb-ile edeblenmek üzerine (153a) ṣüret-i cemʿiyyet ki iderler, öñ[1972] geçen ṣūfīlerüñ bāṭınlarınuñ cemʿiyyeti nūrınuñ ʿaksidür.

[1967] ve daḫı: -H
[1968] öñ: ol A
[1969] imdi anları görüp: bunuñ-içün K
[1970] öñ: -A
[1971] daḫı: -K
[1972] öñ: ol A

İmdi bunlar, ribāṭlarda ve mescidlerde cemīʿisi bir cesed gibidür ḳulūb-ı müttefiḳa-yıla ve daḫı ʿazāyim-i müttaḥide-yile. İmdi böylece olmaḳ bunlardan ġayrı ṭāyifede bulunmaz. Niteki Ḥaḳ Teʿālā müʾminler vaṣfında buyurur: **Ke-ennehüm bünyānün merṣūṣ.**[1973] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḫaber virüp eydür ki: Taḥḳīḳ Allāh Teʿālā sever şol müʾminleri ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretlerinüñ yolında küffār-ıla muḳātele eyleyeler ṣaflar baġlayup yirlerinde muḥkem ṭurucı olduḳları ḥāletde ki anlar şol yapu gibidür ki ol, merṣūṣ ola. Yaʿnī ol yapunuñ baʿżısı baʿżısına girüp biri birine muttaṣıl olup muḥkem olmış ola.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Meṯelü'l-müʾminīne fī-tevāddihim ve terāḥumihim ke-meṯeli'l-cesedi iẕā'ştekā baʿżuhū tedāʿī sāyirahū bi's-seheri ve'l-ḥummā.** Yaʿnī müʾminlerüñ meṯeli biri birini sevmekde ve daḫı biri birini esirgemekde bir cesed gibidür. İmdi vaḳtī ki bir cesedüñ baʿżısı ḫasta olsa bāḳīsini daḫı ḫastalıġa daʿvet ider uyḳusuzlıġ-ıla ve daḫı sıtma-yıla.

Evet, şöyle bilgil ki bu ḥadīṯüñ lafẓı ḫaberdür. Lākin maʿnāsı emrdür. Yaʿnī niteki bir kişinüñ bedeninüñ baʿżısı müteʾellim olsa ol elem, anuñ cemīʿ-i bedenine daḫı sirāyet eyler, hem-çünān müʾminler daḫı nefs-i vāḥide gibi olsunlar ki vaḳtī ki bir müʾmine muṣībet yitişse cemīʿ-i müʾminler daḫı ol muṣībet-içün melūl olsunlar ve ol muṣībeti gidermege ḳaṣd eylesünler. İbn Melek, **Meşārıḳ** şerḥinde böyle ẕikr eyledi.

İmdi (153b) ṣūfīlerüñ vaẓīfe-i lāzımelerindendür ki anlar, bāṭınlarınuñ ictimāʿını dāyim ḥıfẓ iderler ve tefriḳaları zāyil eylerler bāṭınlarınuñ perākendeligin gidermek-ile. Zīrā ki ervāḥuñ, ʿālem-i ervāḥda ictimāʿı nisbetiyle biri biriyle cemʿ olurlar ve teʾellüf-i

[1973] es-Saff 61/4.

ilāhī rābıṭasıyla biri biriyle ittifāḳ iderler ve gönülleri biri birine beñzedügi-çün biri birine muvāfaḳat iderler ve daḫı anlaruñ nefsleri ṣıfāt-ı ẕemīmeden müzekkā olup gönülleri mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından ṣāfī olduġı-çün anlar ribāṭlarda biri biriyle cemʿ olup muḳīm olurlar ve anlar biri birine naṣīḥat idüp biri birine maḥabbet idüp biri biriyle üns ṭutarlar.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **el-Mü'minü ālifün me'lūfün ve lā ḫayra fī-men lā ye'lefü ve lā yü'lefü.** Yaʿnī kāmil müʾmin oldur kim ḥüsn-i ḫulḳı sebebiyle kendüden ġayrıyla üns ṭutucı ola ve ġayrı kimseler daḫı anuñla üns ṭutalar. Ve şol kimsede ḫayr yoḳdur ki ol, ġayr-ıla üns ṭutmaya ve ġayrısı daḫı anuñ-ıla üns ṭutmaya anuñ ṭabīʿatinüñ ḫuşūnetinden ötürü.

Ve daḫı Rasūl ḥażreti[1974] ʿaleyhi's-selām buyurur: **el-Ervāḥu cünūdün mücennedetün fe mā teʿārafe minhā'telefe ve mā tenākera minhā'ḫtelefe.** Yaʿnī ervāḥ cumūʿ-ı müctemiʿadur cunūd-ı müctemiʿa gibi. İmdi her rūḥ ki maʿrifetde āḫarına müşārik olsa anuñ ṣāḥibinüñ ḳalbi ol āḫaruñ ṣāḥibinüñ ḳalbiyle üns ṭutar egerçi ki bedenleri biri birinden ırag̱-ısa daḫı. Ve her rūḥ ki āḫarına maʿrifetde müşārik olmasa anuñ ṣāḥibinüñ ḳalbi ol āḫaruñ ḳalbiyle üns ṭutmaz egerçi ki (154a) bedenleri biri birine yaḳın-ısa daḫı. Yaʿnī Allāh Teʿālā ʿālem-i ervāḥda kendü ẕātını ṣıfātıyla ervāḥa bildürdi. Baʿż-ı ervāḥa ẕātını ḳahr-ıla ve celāl-ile bildürdi ve baʿż-ı ervāḥa luṭf-ıla ve cemāl-ile bildürdi. Andan ṣoñra **e lestü bi-rabbiküm** diyü ol ervāḥı söyletdi şöyle ki anlar **belī** diyü cevāb virdiler. Andan ṣoñra ol ervāḥı bedenlerde emānet ḳodı. Pes rūḥlar ol maʿrifetde müşārik olduḳları sebebiyle biri biriyle üns ṭutarlar. Yaʿnī cemālīler; cemālīler-ile üns ṭutarlar, celālīler-ile üns ṭutmazlar. Ve celālīler daḫı celālīler-ile üns ṭutarlar, cemālīler-ile üns ṭutmazlar.

[1974] ḥażreti: -A, -H

Ve baʿżılar eydürler: Bu ḥadīṯüñ maʿnāsı oldur kim ervāḥ iki ḳısm üzerine yaradılup durur. Bir ḳısmı saʿīdlerdür ve bir ḳısmı şaḳīlerdür. İmdi saʿīdler, saʿīdler-ile üns ṭutarlar saʿīdler, şaḳīler-ile üns üns ṭutmazlar. Ve şaḳīler daḫı şaḳīler-ile üns ṭutarlar, saʿīdler-ile üns ṭutmazlar. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi şöyle bilgil ki ṣūfīler ve ʿārifler bir yire cemʿ olduḳları sebebiyle anlaruñ bāṭınları cemʿ olur ve daḫı anlaruñ nefsleri, hevālarını terk eyler. Lā cirem anlar daḫı şerīʿat ādābıyla edeblenürler[1975]. Zīrā ki anlaruñ baʿżısı baʿżısınuñ üzerine gözcidür. Lā cirem birisinden bir ʿamel-i nefsānī ṣādır olsa aña anı tenbīh iderler ve daḫı birisinden tefriḳa eṣeri ẓāhir olsa münāḳare iderler. Yaʿnī anı ʿayblayup anı anuñ başına ḳaḳarlar. Zīrā ki tefriḳa nefs ẓāhir olduġıyla ẓāhir[1976] olur. Ve nefs ẓāhir olması daḫı vaḳtüñ ḥaḳḳını taẓyīʿ itmekden olur. Lā cirem her vaḳtde (154b) ki bir faḳīrüñ nefsi ẓāhir olsa andan bilürler ki ol faḳīr cemʿiyyet dāyiresinden çıḳup durur. Lā cirem anuñ üzerine ḥükm idüp eydürler ki: Sen vaḳtüñ ḥükmini taẓyīʿ eyleyüp dursın. Ve daḫı sen nefsüñ siyāsetini ihmāl eyleyüp dursın, dirler. Ve daḫı sen şerīʿat ve ṭarīḳat edeblerini riʿāyet itmekde süstlıḳ eyleyüp dursın. Anuñ-çün senüñ nefsüñ ẓāhir olup senden tefriḳa ẓāhir oldı, dirler. İmdi bunuñ-içündür ki biz, seni taʿyīb eyleyüp saña yüz virmezüz, dirler. Lā cirem ol faḳīr daḫı anlaruñ nefreti sebebiyle yine dāyireʾ-i cemʿiyyete ʿavdet eyler[1977].

Niteki Ruveym[1978] eydür: Ṣūfīler dāyim ḫayrda olmaḳdan zāyil olmazlar mā-dām ki biri birine münāḳāre ideler. Yaʿnī birisinden nā-şinās ḥareket ṣādır olsa anı taʿyīb eyleyüp

[1975] edeblenürler: edeblenür A, K, H
[1976] ẓāhir: -A
[1977] eyler: ider A, K
[1978] +ḳuddise sırruhū H

anı anuñ yüzine urup aña yüz virmeyeler. Evet, vaḳtī ki biri birisinüñ nefsānī ʿameline naẓar idüp aña muḳayyed olmasalar anlar helāk olurlar.

Ġavṯu'l-aḳṭāb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[1979] eydür: Ruveym bu kelāmı didüginden murādı oldur kim ṣūfīlere eyle gerekdür kim nefsleri ẓāhir ola diyü baʿżısı baʿżısınuñ ḥāline naẓar eyleye. Zīrā ki anlaruñ baʿżısı baʿżısınuñ aḥvāline naẓar itmese ve baʿẓısı baʿżısınuñ yaramaz işine muḳayyed olmasa bāṭınlara müsāhele ve riyālar ḳarışur ve baʿżısı baʿżısınuñ daḳīḳ edeblerini ihmāl idüp terk itdügine rāżī olmaḳ añlanur. Lā cirem anuñ sebebiyle nefsler ẓāhir olup ġālib olur. Niteki ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh eydürdi ki: **Raḥima'llāhu'mra'en ehdā ileyye ʿuyūbī.** Yaʿnī Allāh (155a) Teʿālā raḥmet itsün şol kişiye ki baña ʿaybumı armaġan getüre.

İmdi vaḳtī ki bir ṣūfīnüñ nefsi ẓāhir olsa şöyle ki bir ḳardeşe ḳaḳısa ve yāḫūd bir ḳardeş-ile ḫuṣūmet eylese ol ḳaḳıduġı ve ol ḫuṣūmet itdügi ḳardeşe eyle gerekdür kim anuñ nefsine göñliyle muḳābil ola. Zīrā ki nefs vaḳtī ki göñül-ile muḳābil olsa nefsüñ şerrinüñ māddesi kesilür. Evet, vaḳtī ki nefsi nefs-ile muḳābil olsa ol vaḳt ʿişmet gidüp fitneler ve āfetler ve ġavġālar ḳopar.

Niteki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: **Ve lā yestevī'l-ḥasenetü ve lā's-seyyi'etü idfaʿ bi'lletī hiye aḥsenü fe iẕā'lleẕī beyneke ve beynehū ʿadāvetün ke-ennehū veliyyün ḥamīmün ve mā yülaḳḳāhā illā'lleẕīne ṣaberū ve mā yülaḳḳāhā illā ẕū ḥaẓẓin ʿaẓīm.**[1980] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür[1981]: Ḥasene-yile seyyi'e berāber olmaz. Yaʿnī ṣabr-ıla ḳaḳımaḳ ve daḫı ʿafv-ıla isā'et ve daḫı ḥilm-ile cehl berāber olmaz.

[1979] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[1980] Fussilet 41/34.
[1981] eydür: buyurur ki A, Kelām-ı Ḳadīminde buyurur H

İmdi yā Ḥabīb, sen daḫı yaramaz işleri defʿ eyle bir ḫaṣlet-ile ki ol ḫaṣlet ġayrısından aḥsen ola. Yaʿnī saña sögene ḥilm eyle daḫı andan aḥsen oldur kim aña ṣataşıcaḳ aña evvel sen selām viresin ve daḫı[1982] anı oñasın. Ve daḫı bir kişi saña ḳaḳısa sen ṣabr eyle. Ve bir kişi saña yaramazlıḳ eylese sen anı ʿafv eyle. İmdi vaḳtī ki sen böyle eyleseñ düşmenlerüñ senüñ yaḳın dostlaruñ gibi olalar saña maḥabbet itmekde ve daḫı senüñ yoluñda ve maḥabbetüñde ḫāliṣ olmaḳda. İmdi yaramazlıḳ idene iḥsān itmek ḫaṣletini telaḳḳī eyleyüp, ḳabūl eyleyüp ol ṣıfat-ıla (155b) ṣıfatlanmaz illā ḳaḳıduġını yudmaġa ve mekrūhları taḥammül eylemege ṣabr eyleyenler talaḳḳī eyleyüp ol ṣıfat-ıla ṣıfatlanur. Ve daḫı ol ḫaṣleti telaḳḳī eyleyüp ḳabūl eylemez illā ulu naṣībi olan kimse telaḳḳī eyleyüp anuñ-ıla ṣıfatlanur. Yaʿnī cennete lāyıḳ olan kimse ol ḫaṣleti ḳabūl eyler.

Ve daḫı bir şeyḫe bir faḳīr bir ḳardeşden şikāyet eylese şeyḫe cāyizdür ki her ḳanḳısına dir-ise ʿitāb eyleye. Evvelā teʿaddī eyleyene eyide: Sen niçün bir faḳīre teʿaddī eylersin? Andan ṣoñra teʿaddī olunana eyide: Sen ne günāh eyledüñ ki senüñ üzerüñe ol, teʿaddī eyledi ve senüñ üzerüñe ol, musallaṭ oldı? Ve sen niçün anuñ nefsine ḳalbüñ-ile muḳābil olmaduñ? Ve sen niçün ol ḳardeşüñe rıfḳ[1983] itmedüñ? Ve daḫı sen niçün anuñ-ıla muṣāḥabetüñ ḥaḳḳını edā itmedüñ? diye. İmdi bu ikisi daḫı cānīlerdür ve daḫı cemʿiyyet dāyiresinden çıḳıcılardur. Evet, dāyire-i cemʿiyyete yine[1984] rucūʿ iderler ikisine daḫı yüz virmeyüp bu vech-ile ʿitāb itmek-ile istiġfār itmege yine[1985] ʿavdet iderler[1986].

[1982] daḫı: -A, -K
[1983] rıfḳ: refīḳ A
[1984] yine: gine A, K
[1985] yine: gine A, K
[1986] iderler: ider A

Niteki ʿĀyişe anamuz[1987] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Rasūl ʿaleyhiʾs-selām dāyim eydürdi: **Allāhümmeʾcʿalnī mineʾlleẕīne aḥsenūʾstebşerū**[1988] **ve iẕā sāʾūʾstaġferū.** Yaʿnī eydürdi ki: İy benüm Çalabum, beni şunlardan eyle ki anlar, vaḳtī ki eyü iş işleseler muştılaşurlar ve vaḳtī ki yaramaz iş işleseler anlar andan istiġfār iderler.

İmdi ol faḳīr ẓāhiren ḳardeşleriyle istiġfār eyleye ve bāṭınen Allāh Teʿālā ḥażretinden istiġfār eyleye. Ve daḫı ḳardeşlerinden ṣuçın (156a) dileyüp istiġfār itdügi vaḳt Allāh Teʿālā ḥażretini görür gibi istiġfār eyleye. Bundan ötürüdür ki faḳīrler ṣuçların dileyüp istiġfār itdükleri vaḳt anlar, ṣaff-ı niʿālde ayaḳaları üzerine ṭurup[1989] başların aşaġa eyleyüp biñ dürlü tevāżuʿ-ıla ve inkisār-ıla ṭururlar[1990].

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüz bir faḳīre eydürdi vaḳtī ki ol faḳīrüñ baʿż-ı ḳardeşler-ile melāleti olsa ve anlaruñ arasında vaḥşet olsa: Ṭur, istiġfār eyle! Ol faḳīr daḫı eydürdi ki: İy şeyḫ, benüm bāṭınum aña ṣāfī degül. Ben ṭurup ẓāhiren istiġfār itdügümden fāyide nedür? Şeyḫ daḫı aña eydürdi ki: Sen ṭur. Zīrā ki senüñ saʿyüñ ve ṭurduġuñ berekātında Ḥaḳ Teʿālā senüñ bāṭınuña ṣafā virür. Zīrā ki senden ḳaḳmaḳ, bāṭınuña safā virmek Allāh Teʿālā ḥażretindendür. Zīrā ki ḳulūb, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfat-ı celāliyle ṣıfat-ı cemālinüñ arasındadur. Her nice dilerse anı dönderür. Ve andan ṣoñra ol faḳīr vaḳtī ki ḳalḳsa anuñ eṣeri ol faḳīrde ẓāhir olup göñülleri yumşayup vaḥşet götürilürdi.

İmdi bu nesne bu ṭāyifenüñ ḫāṣıyetindendür. Zīrā ki bunlaruñ bāṭınlarında biri birine vaḥşet var-iken hīçbir gice gicelemezler ve daḫı ṭaʿām yimege bir yire cemʿ olmazlar

[1987] anamuz: Ṣıddīḳa H
[1988] istebşerū: istebşirū A
[1989] ṭurup: durup A
[1990] ṭururlar: durur A

ḳalblerinde vaḥşet var-iken. Ve daḫı işlerden bir iş üzerine ẓāhirleriyle cemʿ olmaġı revā görmezler bāṭınlarıyla cemʿ olmadın ve bāṭınlarından tefriḳa ve perākendelik gitmedin.

İmdi vaḳtī ki bir faḳīr ṣuçın dileyü istiġfār itmege ḳalḳsa (156b) anı redd eylemek cāyiz degüldür. Belki anuñ istiġfārını ḳabūl ḳılalar ve anuñ ṣuçından geçeler. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İrḥamū türḥamū ve'ġfirū yuġfer leküm.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḫlūḳātın esirgeyüp anlara şefḳat idüñ tā ki siz daḫı esirgenesiz. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarınuñ suçların ʿafv eyleñ tā ki sizüñ ṣuçuñuz daḫı ʿafv oluna.

Andan ṣoñra vaḳtī ki bir faḳīr istiġfār eylese istiġfār itdüginden ṣoñra ol faḳīr, şeyḫüñ elin öpe. İmdi ṣūfīler istiġfār itdüklerinden ṣoñra şeyḫlerinüñ elin öpdüklerinüñ aṣlı vardur sünnetden. Niteki ʿAbdullāh Bin ʿÖmer[1991] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām bizi çeriye ḳatup düşmene gönderdi. Biz daḫı varduḳ düşmān-ıla buluşduḳ. Düşmān-ıla buluşıncaḳ bir bölük ḳavm çeriden ḳaçdılar. Ol ḳaçanlardan birisi daḫı ben-idüm. Biz eyitdük: Nice idelüm çeriden ḳaçduḳ! didük. Medīne'ye varup anda gizlendük. Biz eyitdük: Helāk olduḳ! didük. Baʿżumuz eyitdi: Gelüñ Rasūl ḥażretine varup tevbe idüp ṣuçumuzı Rasūl ḥażretinden dileyelüm. Eger Rasūl ʿaleyhi's-selām tevbemüz ḳabūl iderse tevbe idevüz ve illā yine dönüp çeriye gidevüz. İrte namāzından öñürdüce Rasūl ḥażretinüñ ḳapusına varduḳ. Rasūl ʿaleyhi's-selām bizi görüp eyitdi: **Mine'l-ḳavmi ḳulnā naḫnü'l-ferrārūne ḳāle lā bel entümü'l-ʿakkārūne ene fi'etüküm ene fi'etü'l-müslimīn.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bu ḳavm kimlerdür? Biz eyitdük: Çeriden ḳaçıcılaruz. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yoḳ, siz çeriden ḳaçıcılar degülsiz. (157a) Belki siz ḳaçup yine[1992] dönücilersiz. Ben sizüñ melce'üñüz ve mededüñüz ve ṣıġıngāhuñuzam[1993]. Ben

[1991] +raḍıya'llāhu ʿanhümā H
[1992] yine: gine A, K
[1993] ṣıġıngāhuñuzam: ṣıġıngāhuñuzın A, K, H

müsülmānlaruñ melceʾi ve mededi ve ṣıġıngāhıyam[1994], didi. Daḫı ilerü varduḳ, anuñ münevver elin öpdük. Ebū ʿUbeyde el-Cerrāḥ Medīne'ye gelincek[1995] ʿÖmer'üñ elin öpdi. Ve Ebū Merṣed[1996] eydür: Ben, Rasūl ḥażretine varıncaḳ anuñ münevver elin öpdüm.

İmdi el öpmege bunlar ruḫṣatdur. Ammā ṣūfīlerüñ edebi oldur kim vaḳtī ki el öpdürmek-ile anlaruñ nefsleri ʿazīzlense ve yāḫūd nefslerinüñ anuñ-ıla bir ṣıfatı ẓāhir olsa anı terk idüp ellerin öpdürmezler ve eger nefsleri bundan selīm olacaḳ olursa el öpdürürler[1997]. Evet, ṣūfīler, istiġfār itdüklerinden ṣoñra ḳardeşleri ḳocup anlaruñ-ıla muṣāfaḥa itdükleri oldur kim anlar vaḥşet seferinden ülfet vaṭanına geldüklerinden ötürüdür ve daḫı tefriḳa ṣaḥrālarından cemʿiyyet dāyiresine geldüklerinden ötürüdür. Zīrā ki nefs ẓāhir olduġı sebebiyle biri birinden ayrılup ṭaġıldılardı ve biri birinden ırag olup ġarīb oldılardı. Nefs ġāyib olup istiġfār itdükleri sebebiyle ġurbetden ve daḫı dāyireʾ-i tefriḳadan ve daḫı vaḥşetden rucūʿ eyleyüp cemʿiyyet dāyiresine ve ülfet vaṭanına geldiler. Anuñ-içün biri biriyle muʿānaḳa eyleyüp muṣāfaḥa eylerler[1998]. İmdi bir faḳīr daḫı istiġfār itdüginden ṣoñra sāyir ḳardeşler-ile muʿānaḳa eyleyüp muṣāfaḥa eyler tefriḳa ṣaḥrālarından ve daḫı vaḥşet beriyyelerinden cemʿiyyet ve ülfet vaṭanına geldüginden ötürü[1999].

Ve bir ḳardeş bir ḳardeşden ʿöẕr dilese (157b) ol ḳardeş, anuñ ʿöẕrini ḳabūl ḳılmasa Rasūl[2000] ḥażretinden anuñ ḥaḳḳında vaʿīd vārid olupdur[2001]. Niteki buyurur: **Meni'ʿteẕera ilā-aḫīhi maʿẕiraten fe lem yaḳbelhā kāne ʿaleyhi ḫaṭīʾeten miṣle ḫaṭīʾeti ṣāḥibihī.** Yaʿnī kim ki bir ḳardeşüñ ḥaḳḳında yaramazlıḳ eylese andan ṣoñra ol ḳardeşden iʿtiẕār

[1994] ṣıġıngāhıyam: ṣıġıngāhıyın A, K, H
[1995] gelincek: gelince H
[1996] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[1997] öpdürürler: öpdürmezler A
[1998] eylerler: eylediler A, H
[1999] ötürü: ötüridür K
[2000] +ʿaleyhi's-selām H
[2001] olupdur: olur H

eylese ve andan ṣuçın dilese ol ḳardeş anı ḳabūl ḳılmasa anuñ günāhı miḳdārı ol ḳardeşe daḫı günāh ḥāṣıl olur.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men tüfaṣṣıle ileyhi fe lem yuḳbel lem yeridi'l-ḥavżа**[2002]**.** Yaʿnī kim ki bir kimseden ṣuçın dileyü andan istiḥlāl eylese ol kimse, anı ḳabūl ḳılmasa ḳıyāmet güninde benüm ḥavżuma aña evvel emrde yol virmeyeler.

Ve bu daḫı sünnetdendür ki vaḳtī ki bir faḳīr istiġfār eylese istiġfār itdüginden ṣoñra ḳardeşlere şükrāne-yiçün nesnecük vire. Niteki Kaʿb Bin Mālik[2003] eydür: Ben, Rasūl ḥażretine eyitdüm: Yā Rasūla'llāh, ben tevbe itdüm. Şükrānesi-çün mālumuñ cemīʿisin fuḳarāya taṣadduḳ ideyin ve daḫı evlerümi terk eyleyeyin. Zīrā ki ben ol evlerde günāhlar eyleyüp dururam[2004]. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Kaʿb, māluñuñ ṣülüṣin alup taṣadduḳ itmeñ saña yiter. Lā cirem bu, ṣūfīlerüñ sünneti oldı; istiġfār itdüklerinden ṣoñra istiġfārları-çün nesne şükrāne virürler. Zīrā ki anlaruñ cemīʿ-i ḳaṣdları teʾellüf riʿāyet itmekdür bāṭınları cemʿ olsun diyü ẓāhirleri cemʿ olduġunlayın. İmdi bu bir işdür ki ṭavāyif-i İslām arasından bunuñ-ıla anlar, müteferrid olup dururlar.

Ve daḫı[2005] iy ʿazīz ḳarındaşum, (158a) şöyle bilgil ki ribāṭda sākin olan faḳīr-i ṣādıḳ eger gice ve gündüz Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl olacaḳ olursa şöyle ki kesb itmege Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetinden ferāġat bulmayacaḳ olursa ribāṭuñ vaḳfından yiye ve yāḫūd ribāṭda sākin olanlar-içün deryūze idüp ḥāṣıl itdüklerinden yiye[2006]. Ve eger ribāṭda sākin olan ehl-i baṭāletden olacaḳ olursa ve daḫı ol, mā-lā yaʿnīye meşġūl olacaḳ olursa ve daḫı ol ehl-i irādetüñ şarṭlarını riʿāyet itmeyecek olursa ol ribāṭuñ vaḳfından

[2002] yeridi'l-ḥavża: yerid ʿalā'l-ḥavż A
[2003] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2004] dururam: dururın A, K
[2005] ve daḫı: imdi H
[2006] ribāṭda sākin olanlar-içün…yiye: -A

yimeye. Belki ol, kesb eyleye ve ol kesb itdüginden yiye. Zīrā ki ribāṭuñ ṭaʿāmı bir ḳavme lāyıḳdur ki anlaruñ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine şuġli kāmil olmış ola. Ve anlar Allāh Teʿālā ʿibādetine meşġūl olduḳları-çün dünyā anlara ḫizmet ider. İllā meger ki ol faḳīr, bir kāmil şeyḫ ḳatında ola ki ol şeyḫ, ṭarīḳı ḥaḳīḳatiyle bilür ola, eger ol şeyḫ aña ribāṭuñ ṭaʿāmından yimege destūr virecek olursa ol ṭaʿāmdan yiye. Zīrā ki şeyḫüñ cemīʿ-i taṣarrufı ṣaḥīḥdür. Şeyḫüñ ol faḳīre ribāṭ mālından yimege destūr virmekde ḳaṣdları vardur. Cümle-i ḳaṣdından birisi oldur kim ol faḳīri sāyir fuḳarānuñ ḫizmetine meşġūl ḳıla tā ki ribāṭuñ ṭaʿāmından yidügi anuñ ḫizmeti muḳābelesinde[2007] ola.

Niteki Ebū ʿÖmer ez-Zücācī[2008] eydür: Şeyḫ Cüneyd[2009] ḫizmetinde bir müddet ṭurdum. Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl oldum. Şeyḫ benüm ʿibādet itdügüme naẓar iderdi[2010], baña hīç nesne dimezdi. Bir gün ribāṭ cemāʿatinden (158b) ḫalvet oldı. Ben ṭurdum, geyecegümi çıḳardum, cemāʿat oturacaḳ yiri süpürdüm daḫı ṣuladum, mütevaḍḍāya vardum, anı ṣu-yıla yudum. Şeyḫ geldi, benüm üzerümde ġubār eṣerin gördi, beni ḳıġırdı, baña duʿālar eyleyüp eyitdi ki: Merḥaban ve ehlen ve sehlen. Ne ḫoş itmişsin, didi üç kerre[2011].

İmdi ṣūfīlerüñ meşāyıḫı, yigitleri dāyim ḫizmet itmege ḳındururlar-ıdı ve ḫizmet itmegi anlara sevdürürler-idi anları baṭāletden ḥıfẓ itmek-içün. Ve meşāyıḫuñ her birisinüñ daḫı muʿāmeleden ve ḫizmetden naṣībi var-ıdı[2012]. Ebū Maḥẓūre eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eẕān oḳumaġı Benī Hāşim'e ışmarlayup dururdı ve ḥacāmet itmegi Benī

[2007] muḳābelesinde: muḳābilinde H
[2008] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2009] +ḳuddise surruhū H
[2010] iderdi: idüp H
[2011] kerre: keret A
[2012] var-ıdı: vardur K

ʿAbduddār'a ışmarlayup dururdı. İmdi meşāyıḫ daḫı bu sünnete uyup ḫizmeti fuḳarāya taḳsīm iderler ve her birisine bir dürlü ḫizmet ışmarlarlar.

Ve bundan ṣoñra şöyle bilgil ki bir pīr, kesb itmekden ʿāciz olsa ol, ribāṭ mālından yise cāyizdür. Evet, yigitler ribāṭ mālından yimek cāyiz degüldür ṣūfīler ṭarīḳında. Ammā şerīʿat fetvāsında oldur kim eger vaḳf eyleyen şöyle şarṭ eylese ki bu vaḳfdan ḥāṣıl olan nesneʾi ṣūfīler yiyeler ve daḫı şol kimse yiye ki ol, ṣūfīler ḫırḳasını geye, diyecek olursa min-ḥayṣü'l-fetvā cāyizdür ki her kimse ki böyle olsa ol kimse andan yiye. Evet, bu ruḫṣatdur; azīmet degüldür ve daḫı fetvādur; taḳvā degüldür. İmdi ehl-i irādetüñ ṣuġli ʿazīmet ve taḳvādur. Evet, vaḳf eyleyen şöyle şarṭ eylese ki bu vaḳfdan ḥāṣıl olanı ṣūfīler yiye ve daḫı şol kimseler yiye ki anlar, (159a) ʿamel-ile ve ḥāl-ile ṣūfīlerüñ yolına sülūk eyleyeler, diyecek olursa cāyiz degüldür ki ehl-i baṭālet andan yiye.

Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Meṡelü'l-mü'mini ve meṡelü'l-īmāni ke-meṡeli'l-ferasi fī-aḫiyyetihī yeḥūlü ṡümme yerciʿu ilā-aḫiyyetihī ve inne'l-mü'mine yeshū ṡümme yerciʿu ilā'l-īmāni fe aṭʿimū ṭaʿāmekümü'l-etḳıyā'.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Müʾmin-ile īmānuñ ṣıfatı bir ḳazuġa baġlanup örklenmiş at gibidür. İmdi ol at ḳazuġuñ dört yanını ṭolanup otlar daḫı ḳazuġı dibine gelür. Müʾmin daḫı aṣl-ı īmānda ṡābit olup günāh itdügiyle ve sehv itdügiyle Allāh Teʿālā ḥażretinden ve daḫı merātib-i īmāndan ıraġ olur, yine[2013] tevbe idüp[2014] rucūʿ eyler īmānına. İmdi siz daḫı ṭaʿāmlaruñuzı müttaḳīlere yidürüñ. Vaʾllāhu aʿlem.

[2013] yine: gine A, K
[2014] idüp: H

Ve iy bizüm pādişāhumuz, senden dilerüz ki bize ṣırāṭ-ı müstaḳīme sülūk itmege hidāyet viresin ve senüñ dīnüñ üzerinde bizi ṣābit ḳılasın ve seyyidü'l-mürselīn ve ḫātemü'n-nebiyyīn Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[2015] mütābaʿat itmekde bizi ṣābit ḳılasın[2016] ve bizüm üzerümüze dāyim senüñ fażluñ sicālin dökesin ve bizi bizden alasın ve bizi fażluñ ve nevālüñ deryāsında müstaġraḳ ḳılasın ve bizüm üzerümüzden cemālüñ ve celālüñ tecellīsin kesmeyesin ve bizi ḳıyāmet güninde ʿāṣıḳlaruñ ve ʿāriflerüñ ṣaffından ḥaşr eyleyüp Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ ʿalemi dibinde cemʿ eyleyesin bi-fażlike ve keremike yā ekrame'l-ekramīne ve erḥame'r-rāḥimīne ve ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.

[2015] ḥażretine: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve selleme H
[2016] ḳılasın: idesin A

El-Bābu’s-sādise ʿaşar: Fī-ẕikri’ḫtilāfi aḥvāli(159b)’l-meşāyıḫi fī’s-seferi ve’l-muḳām

Yaʿnī, on altıncı bāb, meşāyıḫuñ seferde ve muḳīm olmaḳda aḥvāllerinüñ iḫtilāfı beyānındadur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki meşāyıḫuñ aḥvāli muḫtelifdür. Zīrā ki baʿżısı evvelki ḥālinde sefer eyleyüp anı iḫtiyār eyleyüp āḫir vaḳtinde muḳīm olup iḳāmet iḫtiyār itmişdür, Ebū ʿOs̱mān el-Ḥīrī[2017] gibi ve daḫı Şeyḫ Şiblī gibi ve daḫı bunlardan ġayrı meşāyıḫ gibi ki[2018] anlar evvelki ḥāllerinde ve ʿunfuvān-ı şebābiyyetde sefer iḫtiyār idüp çoḳ çoḳ sefer idüp āḫirki[2019] ḥāllerinde muḳīm olup iḳāmet iḫtiyār itmişlerdür. Ve baʿżısı evvelki ḥālinde muḳīm olup āḫirki[2020] ḥālinde sefer eyleyüp durur tā dünyādan gidince. Ve baʿżısı evvelki ḥālinden muḳīm olup durur tā āḫir vaḳtine degin aṣlā sefer itmemişdür ḥacc-ı İslām seferinden ġayrı, Şeyḫ Cüneyd gibi ve Sehl Bin ʿAbdullāh gibi ve Ebū Yezīd el-Besṭāmī gibi ve Ebū Ḥafṣ gibi ve sāyir meşāyıḫ gibi[2021] ki anlar iḳāmet iḫtiyār itmiş olalar[2022].

Ḳuṭbu’l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Bunlaruñ her birisinüñ ḥālini ve ḳaṣdını ve murādını Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿavniyle şerḥ eyleyelüm. Ammā ol kimse ki bidāyetinde sefer idüp nihāyetinde muḳīm olupdur. Anuñ sefer itdüginden murādı

[2017] el-Ḥīrī: el-Ḫayrī A, el-Ḥarīrī K, Ḫayrī H
[2018] ki: ḳaddesa’llāhu esrārahüm H
[2019] āḫirki: āḫırḳı A
[2020] āḫirki: āḫırḳı A
[2021] +ḳaddesa’llāhu esrārahüm H
[2022] itmiş olalar: itmişlerdür H

bir nice maʿnī-çündür. Cümle-i murādından birisi[2023] oldur kim ol sefer eyler ʿilm taḥṣīl eylemek[2024]-içün. Niteki Rasūl ʿaleyhi'ş-selām eydür: **Uṭlübū'l-ʿilme ve lev bi'ş-Ṣīn.**

Ve baʿżılar eydürler: Eger bir kişi Şām'dan aḳṣā-yı Yemen'e sefer eylese (160a) bir kelime ögrenmek-içün ki ol kelime anı hidāyete delālet eylese anuñ seferi żāyiʿ olmaz. Niteki Cābir Bin ʿAbdillāh; Medīne'den sefer eyledi Mışr'a, bir ayda Mışr'a vardı ʿAbdullāh Bin Enes'den bir ḥadīṣ ögrenmege ki ʿAbdullāh ol ḥadīṣi Rasūl ḥażretinden[2025] naḳl iderdi. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ḫarace min-beytihī fī-ṭalebi'l-ʿilmi fe hüve fī-sebīli'llāhi ḥattā yerciʿa.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Her kim ki ʿilm ṭaleb eyleyü evinden çıḳsa ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı yolındadur tā[2026] evine gelince.

Ve ʿĀyişe anamuz[2027] eydür: Ben Rasūl ḥażretinden işitdüm ki ol eyitdi ki: Allāh Teʿālā baña vaḥy eyleyüp eyitdi ki: Kim ki ʿilm isteyüp bir yola gitse ben aña cennet yollarından bir yolı āsān eyleyüvirem ki ol yoldan cennete gide.

Ve evvelki ḥāllerinde sefer itdüklerinden cümle-i maḳṣūdlarından birisi daḫı oldur kim anlar, ibtidālarında meşāyıḫa yitişeler ve daḫı ṣādıḳ ḳardeşler-ile buluşalar. Zīrā ki mürīd, ṣādıḳlar-ıla mülāḳāt olmaḳdan, ziyāde mertebeler ḥāṣıl eyler. Zīrā ki anlar naẓarı, fāyideler eyler niteki lafẓları ve kelāmları fāyide eyledüginleyin. Niteki ʿārifler eydürler: **Men lā yenfaʿuke laḥẓuhū lā yenfaʿuke lafẓuhū.** Yaʿnī kimüñ ki naẓarınuñ saña fāyidesi olmaya, anuñ kelāmınuñ daḫı saña hīç fāyidesi olmaz. İmdi bu kelāmuñ iki vech-ile teʾvīli

[2023] birisi: biri H
[2024] eylemek: itmek A, K
[2025] ḥażretinden: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemden H
[2026] tā: ḥattā K
[2027] anamuz: Ṣıddīḳa raḍıya'llāhu ʿanhā H

vardur. Birisi budur kim ṣıddīḳ kişi ṣādıḳlara ḳavl diliyle söyleyüp naṣīḥat itdüginden ziyāde fiʿl diliyle söyleyüp naṣīḥat ider.

İmdi ṣādıḳ (160b) vaḳtī ki kendünüñ kelāmınuñ ve ḥarekātınuñ ve cemīʿ-i taṣarrufınuñ mevridine naẓar eyleyecek olursa, ḫalvetinde ve celvetinde aña naẓar eyleyüp fikr eyleyecek olursa anuñ gibi kimsenüñ cemāline naẓar itmekden fāyideler ḥāṣıl olur. Ve şol kişinüñ ki ḥāli böyle olmasa anuñ kelāmınuñ daḫı kimseye nefʿi ṭoḳunmaz. Zīrā ki anuñ gibi kişi, sözi nefsinüñ hevāsıyla söyler. İmdi kelāmuñ nūrāniyyeti göñüllerinüñ nūrāniyyeti miḳdārı olur ve göñlüñ daḫı nūrāniyyeti istiḳāmet miḳdārı olur. İmdi istiḳāmet ḫod ʿubūdiyyetüñ ḥaḳḳını yirine yitişdürmekdür. İmdi anuñ gibi kimsenüñ istiḳāmeti tamām olmaz. Lā cirem anuñ göñlinüñ daḫı nūrāniyyeti tamām olmaz. Anuñ-çün ḳavlinüñ daḫı nūrāniyyeti olmayup hīç kimseye anuñ ḳavlinüñ daḫı nefʿi degmez[2028].

Ve bir vechi daḫı oldur kim ʿulemāʾ-i rāsiḫīnüñ[2029] naẓarı ve bāliġ erenlerüñ naẓarı tiryāḳ-ı ekberdür ki ol, nefsüñ hevāları zehriyle helāk olmış kimselere ḥayāt baġışlar. Şöyle ki anlardan birisi bir ṣādıḳ kişiye naẓar eylese baṣīreti ḳuvvetiyle ol ṣādıḳuñ istiʿdādını ve anuñ mevāhib-i ilāhiyyeye ehliyyetini görür. Lā cirem[2030] ol ṣādıḳuñ maḥabbeti anuñ göñline düşer. Ol daḫı maḥabbet ve şefḳat naẓarıyla ol ṣādıḳa naẓar eyler. İmdi anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ leşkerlerindendür ki anlaruñ naẓarlarından aḥvāl-i seniyye ve āṯār-ı merżıyye ve maḳāmāt-ı ʿaliyye ve menāzil-i seniyye kesb olınur. İmdi münkir niçün inkār ider Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretine ki Ḥaḳ Teʿālā baʿż-ı yılanlarda bir ḫāṣıyet ḳoyupdur ki (161a) vaḳtī ki ol yılan bir kimseye naẓar eylese ol kişiʾi ol yılan bir naẓarıyla helāk eyler? İmdi münkir buña niçün inkār ider ki Ḥaḳ Teʿālā ḫāṣ ḳullarından baʿżısınuñ naẓarında bir

[2028] degmez: olmaz K
[2029] rāsiḫīnüñ: rāsiḫūnuñ K
[2030] lā cirem: -K

ḫāṣıyet ḳoya ki vaḳtī ki ol bir ṣādıḳa naẓar eylese anuñ naẓarı berekātından ol ṣādıḳ aḥvāl-i seniyye ve ḥayāt-ı ebediyye kesb eyleye[2031]?

Zübdetü ehli'l-ḫırḳa eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüz Ebū'n-Necīb; Minā'da Mescid-i Ḫīf'de[2032] ṭavāf iderdi, dāyim nāsuñ yüzine naẓar iderdi. Aña eyitdiler: İy Şeyḫ, niçün dāyim bu ḫalḳ yüzine naẓar idersin? Ol eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları vardur ki vaḳtī ki anlar bir kimseye naẓar itseler anı saʿādāt-ı ebediyye ve ḥayāt-ı sermediyyeye yitişdürürler. İmdi ben daḫı anları isterem[2033] tā ki anlaruñ naẓarları baña ṭoḳuna ben daḫı anlaruñ naẓarları berekātında saʿādāt-ı ebediyye ve maḳāmāt-ı behiyyeye yitişem.

Ve daḫı ibtidā'-i ḥāllerinde sefer itdüklerinden cümle-i maḳṣūdlarından birisi daḫı budur ki kendülerüñ meʾlūfātından kesilmekdür ve daḫı bilişlerinden ve dostlarından ayrılmaḳdur ve daḫı nefslerinüñ şöhrete meyl eyledügini kesmekdür ve daḫı dostlarından ayrılmaḳ ve ehllerinden ve aḳribālarından ayrılmaḳ acısını nefslerine ṭaddurmaḳdur. İmdi her kim ki meʾlūflarından ayrılmaġa ṣabr eylese Allāh Teʿālā aña ecr-i ʿaẓīm ve faẓl-ı cesīm vire.

Niteki ʿAmr Bin el-ʿĀṣ eydür: Medīne'de bir kişi vefāt eyledi. Ve ol kişi Medīne'de ṭoġup dururdı. Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ üzerine namāz ḳıldı. Andan ṣoñra eyitdi: (161b) Nola-yıdı bu kişi ṭoġduġı yirde ölmeye-yidi. Zīrā ki kişinüñ ṭoġduġı yir-ile öldügi yir arası ḳadar cennetde yirini giñidürler[2034].

[2031] eyleye: eyler H
[2032] Ḫīf'de: Ḫafī'de K
[2033] isterem: isterin A, K
[2034] giñidürler: giñdürürler H

Ve daḫı sefer itdüklerinden cümle-i ḳaṣdlarından birisi budur kim tā ki anlar, sefer-ile nefslerinüñ gizlü ʿilletlerini ve gizlü ṣıfatlarını ve gizlü hevālarını āşikāre ideler daḫı bunlardan iḥtirāz eyleyeler[2035]. Zīrā ki seferden ġayrı nesne-yile bunlar nefsden çıḳup āşikāre olmaz. Zīrā ki sefere sefer didiler ol aḫlāḳı ve ṣıfatları āşikāre itdüginden ötürü. İmdi vaḳtā ki bir kişi rencine vāḳıf olsa ol kişi anuñ devāsını ṭaleb eyler. İmdi vaḳt olur ki bir mübtedī mürīdüñ nefsinde sefer eṣer ider nāfile namāzlar ve nāfile oruclar ve dün namāzları ve daḫı ġayrı nāfileler eṣer itdüginleyin. Zīrā ki nāfile ṭāʿatlar idici, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳurbı bisāṭına seyḥ ve seyr eyleyicidür ve daḫı ġaflet vaṭanlarından ḳurbet maḳāmlarına ve ḥażīreʾ-i ḳuds ḫalvet-ḫānesine seyr ve sefer idicidür.

İmdi müsāfir daḫı mesāfetler ve menziller ḳaṭʿ eyleyüp ovalardan ve ṣaḥrālardan gökcek niyyet-ile liʾllāh, fīʾllāh geçüp Allāh Teʿālā ḥażretine seyr ü sefer eyler nefsüñ hevālarını terk itmek-ile ve daḫı dünyā leẕẕetlerini terk itmek-ile.

Niteki Ṣevrī[2036] eydür: Taṣavvuf nefsüñ cemīʿ-i ḥaẓẓını terk itmekdür. İmdi vaḳtī ki bir mübtedī nefsüñ ḥaẓẓını terk eyleyüp sefere gitse anuñ nefsi yumşayup muṭmaʾinne olur dāyim nāfile ṭāʿatlar itmek-ile nefs yumşayup muṭmaʾinne oldugınlayın.

İmdi şöyle bilgil ki sefer nefsüñ dibāġatıdur. Bunuñ-içün sefer; nefsüñ ḫuşūnetini ve buyūsetini ve daḫı ṭabīʿatuñ ʿufūnetini (162a) giderür niteki dibāġat, deriyi heyʾetinden çıḳarup laṭīf geyecekler heyʾetine dönderdüginleyin. Nefs daḫı sefer sebebiyle ṭuġyān ṭabīʿatından çıḳup īmān ṭabīʿatına döner.

[2035] eyleyeler: ideler H
[2036] +ḳuddise sırruhū H

Ve daḫı seferden cümle-i maḳṣūdlarından birisi daḫı budur kim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ çoḳ çoḳ āṣārına muṭṭaliʿ olup āṣārdan[2037] müʾessiri istidlāl itmekdür ve daḫı dürlü dürlü ʿibretler görmekdür ve daḫı eczāʾ-i arża ve eczāʾ-i cibāle muṭṭaliʿ olup Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kemāl-i ḳudretini istidlāl itmekdür ve daḫı cemādātuñ ẕerrātından ḥāl diliyle tesbīḥlerin istimāʿ idüp fehm itmekdür. Zīrā ki yiñi yiñi ʿibretler görmek, yiñi yiñi maʿnīlere tenbīh ider. Ve daḫı meşāhidüñ ve mevāḳıfuñ muṭālaʿasıyla şevāhid ve delālet vāfir olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Senüriyeküm āyātinā fī'l-āfāḳi ve fī-enfüsihim ḥattā yetebeyyene lehüm innehü'l-ḥaḳḳu.**[2038]

Ve Seriyyü[2039]'s-Seḳaṭī[2040] vaḳtī ki ḳış çıḳsa şūfīlere eydürdi: Ṭatlu şular yirlerinden çıḳdı ve aġaclar yapraḳlandı ve ṭaġılup sefer eyleyecek vaḳt gökcek oldı.

Ve daḫı sefer itdüklerinden cümle-i maḳṣūdlarından birisi daḫı budur kim anlar, sefer-ile ḫumūli ve yoḳluġı iḫtiyār iderler ve ḫalḳ ḳatında maḳbūl olmaġı ṭarḥ iderler[2041]. Zīrā ki ṣādıḳuñ ṣıdḳı, ol ṣādıḳı gökcek ḥāle yitişdürür ve ḫalāyıḳ içinde anı maḳbūl eyleyüp cemīʿ-i ḫalāyıḳı aña iḳbāl itdürür. Zīrā ki ṣādıḳ vaḳtī ki iḫlāṣ ḳulpına yapışup ḳalbini maʿmūr eylese elbette ol, ḫalāyıḳ içinde maḳbūl olup göñüller andan yaña iḳbāl eyler.

(162b) Şeyḫu erbābi'l-ḫırḳa ve senedü'ṣ-ṣūfiyye eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Baʿż-ı meşāyıḫdan işitdüm, ol eydür[2042]: Ḫalāyıḳ baña iḳbāl idüp yöneldügin isterem[2043]. Evet, anı bundan ötürü istemezem[2044] ki nefsümüñ ḥaẓẓına yitişem. Zīrā ki benüm ferāġatüm vardur ki ḫalāyıḳ gerekse baña iḳbāl itsünler ve gerekse benden iʿrāż

[2037] āṣārdan: eṣerden A
[2038] Fussilet 41/53.
[2039] Seriyyü: Serīru H
[2040] +ḳuddise sırruhū H
[2041] iderler: eyler A
[2042] eydür: eyitdi A, K
[2043] isterem: isterin A, K
[2044] istemezem: istemezin A, K

itsünler. Ve lākin anı bundan ötürü dilerem[2045] ki ḫalāyıḳ baña iḳbāl idüp ḫalḳ içinde ben maḳbūl olduġum, benüm ḥālümüñ ṣıḥḥatinüñ ʿalāmetidür ki ben ḥālümüñ ṣıḥḥatini andan istidlāl iderem[2046]. Evet, vaḳtī ki mürīd buña mübtelā olsa yaʿnī ḫalāyıḳ aña iḳbāl idüp iʿzāz itseler anuñ nefsi emīn olmaz ol ḫalāyıḳa meyl eyleyüp riyālar ve ʿucblar ḳarışur. Ve ol faḳīrüñ üzerine iḥsān yollarından ve esbāb-ı maḥmūdeye girmek yollarından nefs girür aña iḥsān itmegi ve esbāb-ı maḥmūdeye girmegi delālet eyler. Fażīleti nefs ol faḳīre ḫizmet itmekde gösterür ve daḫı anlara iḥsān itmekde gösterür. Lā cirem nefs ve şeyṭān ol faḳīre dāyim bunları gösterür. Pes ol faḳīri[2047] cürʾet itdürürler esbāba meyl eylemek-ile müsebbibü'l-esbābdan ġāfil olmaġa. Lā cirem ol faḳīr ḫalāyıḳ içinde maḳbūl olmaġ-ıla ve ḫalāyıḳ andan yaña iḳbāl itmek-ile be-ġāyet lezzetler ve ḥalāvetler bulmaġa başlar. Ol vaḳt nefs ve şeyṭān ḳuvvet bulup ol faḳīre evḳātını tażyīʿ itdürürler.

Zübdetü's-sālikīn ve ḫulāṣatu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[2048] eydür: Baʿż-ı ṣāliḥlerden işitdüm ki ol bir mürīdine eyitdi: İy oġul, şimdiki ḥālde sen bir maḳāma vāṣıl olduñ ki (163a) şeyṭān saña şer yollarından girüp mecāl bulamaz. Evet, senüñ üzerüñe şimdiden girü ḫayr yollarından girür. İmdi sen daḫı ġāfil olma. İmdi bu nesne be-ġāyet ʿaẓīm, ayaḳlar ṭayınacaḳ yirdür.

İmdi mürīd-i ṣādıḳ vaḳtī ki bundan birisiyle mübtelā olsa Ḥaḳ Teʿālā; ʿināyet-i sābıḳasıyla ve maʿūnet-i lāḥiḳasıyla ol ṣādıḳa yitişüp ʿināyet idüp ol ṣādıḳa sefer ḳulavuzlar, anı sefere gönderür, bilişlerden ve dostlardan anı ayırur ve ol mübtelā olduġı yirden anı

[2045] dilerem: dilerin A, K
[2046] iderem: iderin A, K
[2047] faḳīri: faḳīre A
[2048] +ḳuddise sırruhū H

hicret itdürür, anı ḫalāyıḳ maḥabbetinden mücerred eyler anı sefere çıḳarmaġ-ıla. İmdi bu nesne ṣādıḳlar sefer iḫtiyār itdüklerinden maḳṣūdlarınuñ be-ġāyet gökcegidür.

İmdi bu ẕikr itdügümüz maḳāṣıd meşāyıḫuñ bidāyātlarında sefer iḫtiyār itdüklerinden maḳāṣıd-ı maṭlūbelerinüñ cümlesidür ḥac seferinden ve ġazā seferinden ve Beytü'l-Muḳaddes[2049] ziyāreti seferinden ġayrı. Niteki İbn ʿÖmer[2050] Medīne'den çıḳdı Beytü'l-Muḳaddes[2051] ziyāretine. Beytü'l-Muḳaddes'e[2052] vardı, anda biş vaḳt namāz ḳıldı daḫı andan çıḳup Medīne'ye rucūʿ eyledi. Andan ṣoñra Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā vaḳtī ki ṣādıḳuñ seferde bidāyetinüñ umūrını muḥkem eylese ve daḫı anuñ ḳalbini küdūrātdan ṣāfī ḳılsa ve ol çoḳ çoḳ ʿibretler görmek-ile aña iʿtibārdan naṣīb virse ve ḥāceti ḳadar aña ʿilm naṣīb eylese, ol müttaḳīler ḥāline naẓar itmek-ile anuñ göñlinde çoḳ çoḳ fāyideler müntaḳış olsa ve muḳarrebler maʿārifinüñ ḳoḳuları anuñ bāṭınında eṣer eyleyüp ol rāyiḥa-yıla anuñ bāṭını muʿaṭṭar olsa ve daḫı ol ehlu'llāh naẓarlarıyla (163b) mütaḥaṣṣın olsa ve nefsüñ aḥvālini ve aḫlāḳını ve şehevāt-ı ḫafiyyesini āşikāre eyleyüp ol anlardan iḫtirāz eylese ve daḫı anuñ bāṭınından ḫalḳuñ naẓarı sāḳıṭ olsa ve ol ġālib olsa, maġlūb olmasa şöyle ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Mūsā peyġāmberden[2053] ḫaber virüp eyitdi ki: **Fe ferartü minküm lemmā ḫiftüküm fe vehebe lī rabbī ḥümken ve ceʿalenī mine'l-mürselīn**[2054] ol vaḳt Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, ol ṣādıḳı yine[2055] maḳāmına red eyler ve aña çoḳ çoḳ inʿāmlar eyleyüp yine[2056] anı vaṭanına gönderür ve anı müttaḳīlere imām eyler ve mü'minlere anı muḳtedā eyler.

[2049] Muḳaddes: Maḳdis A
[2050] +raḍıya'llāhu ʿanh A, +raḍıya'llāhu ʿanhümā H
[2051] Muḳaddes: Maḳdis A
[2052] Muḳaddes'e: Maḳdis'e A
[2053] +ṣalavātu'llāhi ʿaleyh A, peyġāmberden: ʿaleyhi's-selāma H
[2054] eş-Şuʿarâ 26/21.
[2055] yine: gine A, K, H
[2056] yine: gine A, K, H

Ve ammā şol kimse ki bidāyetinde muḳīm olup nihāyetinde sefer iḫtiyār itmişdür, ol bir kimsedür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā; aña işinüñ evvelinde ṣoḥbet-i ṣaḥīḥa müyesser eyleyüpdür ve aña bir kāmil ü ʿāmil şeyḫ müyesser eyleyüpdür ki ol şeyḫ anı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ yollarına sülūk itdürür ve anı ḥaḳāyıḳ menzillerine yitişdürür. Lā cirem ol daḫı irādet yirinde ṭurup ol şeyḫe mülāzemet eyler tā ki ol şeyḫ anı nefsinüñ ʿādātından ḫalāṣ eyleye.

Niteki Şeyḫ Şiblī, Ḥuṣrī'ye ibtidā'-i emrinde eyitdi: Eger bir cumʿadan bir cumʿaya degin senüñ ḫāṭıruña Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı kimse gelse benüm meclisüme saña gelmek ḥarāmdur. İmdi her kimüñ ki bunuñ gibi kimsenüñ ṣoḥbeti eline girse aña sefer itmek min-ḥayṣü'ṭ-ṭarīḳa ḥarāmdur. Ve aña bunuñ gibi kimseyle ṣoḥbet itmek ḫayrludur sefer itmekden.

Ebū Bekr ed-Deḳḳāḳ[2057] eydür: Mürīd tamām mürīd olmaz ḥattā ṣol yanındaġı melek yigirmi yıl anuñ üzerine günāh yazmaya. (164a) Evet, şöyle bilgil ki bundan lāzım gelmez ki tamām mürīd oldur ki ol, cemīʿ günāhdan maʿṣūm ola. Belki mürīd-i ṣādıḳ vaḳtī ki bir günāha mürtekib olsa defʿī aña peşīmān olup tevbe eyler. Anuñ-çün ṣol yanında olan melek ol günāhı yazmaz. Yigirmi yıl didüginden murādı beyān-ı keṣretdür; beyān-ı ʿaded degüldür. İmdi her kimüñ ki bunuñ gibi kimse eline girse andan ayrılmaḳ ḥarāmdur ve anı terk idüp sefere gitmek min-ḥayṣü'ṭ-ṭarīḳa ḥarāmdur. Ve bundan ṣoñra şeyḫüñ ṣoḥbetine mülāzemet itmek-ile ve meşāyıḫa gökcek iḳtidā idüp uymaġ-ıla anuñ işi muḥkem olsa ve ol aḥvāl-ile ṭolsa ve erenler maḳāmına yitişüp anuñ göñlinden āb-ı ḥayāt bıñarları aḳsa ve anuñ nefsinden saʿādetler kesb olsa aḳṭār-ı arżda ve buldān-ı şettāda ṣādıḳlar ṣadrından aña iştiyāḳ āhları ẓāhir olur. Lā cirem ol daḫı ṭurduġı yirden çıḳar āfāḳ-ı arżda ve şehrlerde

[2057] +ḳuddise sırruhū H

ṭavāf ider. Ve Allāh Teʿālā anı şehrlerde seyr itdürür ḳullarına anuñ fāyidesi ṭoḳunsun diyü. Lā cirem ol daḫı ḥālinüñ mıḳnāṭīsıyla ehl-i ṣıdḳa ve daḫı Ḥaḳ'dan ḫaber viren kimseye müştāḳ olanlara ḫabā'ı[2058] çıḳarıvirür ve göñüller yirine felāḥ toḫmın eker. Anuñ bereketiyle[2059] ve anuñ nefesiyle ve daḫı anuñ ṣoḥbeti sebebiyle şehrlerde ve sāyir yirlerde ehl-i ṣalāḥ çoḳ olur. İmdi bu ümmet-i hādiye ve mehdiyyenüñ ṣıfatı İncīl'de böyledür, niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ke-zerʿin aḫrace şaṭ'ehū fe āzera fe'staġlaẓa fe'stevā ʿalā-sūḳihī.**[2060] Yaʿnī Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ[2061] ümmetinüñ (164b) İncīl'de ṣıfat-ı ʿacībetü'ş-şānı ekin gibidür ki ol, evvel yaluñuz çıḳar. Andan ṣoñra ol, ṭallar çıḳarur daḫı ol ṭallara ḳuvvet virüp ol ṭallar daḫı ince-yiken yoġun olup sāḳları üzerine ṭurup muḥkem olurlar. Yaʿnī bu, meṣeldür ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, Muḥammed-i Muṣṭafā[2062] aṣḥābı-çün ḍarb-ı meṣel eyledi. Zīrā ki aṣḥāb-ı Rasūl İslāmuñ evvelinde az-ıdı. Andan ṣoñra çoḳ olup muḥkem oldılar[2063]. Ve ol ʿazīz berekātıyla daḫı ʿālemde ṣāliḥler çoḳ olup baʿżısınuñ berekātı baʿżısına yitişür ve baʿżısından aḥvāl baʿżısına sirāyet eyler. Lā cirem Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳullarını Allāh Teʿālā ḥażretine[2064] daʿvet ṭarīḳı maʿmūr olur ve ifāde ʿalemleri menşūr olur.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām[2065] buyurur: **Men deʿā ilā-hüden kāne lehü'l-ecru**[2066] **miṣle ücūri men tebiʿahū lā yenḳuṣu ẕālike min-ücūrihim şey'en ve men deʿā ilā-ḍalāletin kāne ʿaleyhi mine'l-iṣmi miṣle āṣāmi men tebiʿahū lā yenḳuṣu ẕālike min-āṣāmihim şey'en.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Kim ki bir kimse'i hidāyet olacaḳ

[2058] ḫabā'ı: ḫaber A
[2059] bereketiyle: berekātıyla H
[2060] el-Fetih 48/29.
[2061] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2062] Muḥammed-i Muṣṭafā: Rasūl-i ekrem H
[2063] oldılar: oldı K
[2064] Teʿālā ḥażretine: Teʿālā'ya H
[2065] ʿaleyhi's-selām: ekrem H
[2066] el-ecru: mine'l-ecri A

nesneye daʿvet eylese aʿmāl-i ṣāliḥa-yıla yaʿnī ḫayr yollara daʿvet eylese aña uyan kimselerüñ ṣevābı ḳadar ol daḫı ṣevāba müstaḥıḳ olur ve anlaruñ ṣevābından hīç nesne eksilmez. Ve her kim ki bir kimseʾi ḍalālete daʿvet eylese aña uyan kimselerüñ günāhı ḳadar aña daḫı günāh yitişür ve anlaruñ günāhından[2067] hīç nesne eksilmez.

Zīrā ki efʿāl-i ʿibād egerçi ki mūcib ü muḳteżī degüldür ṣevābı ve daḫı ʿiḳābı. Evet, Allāh Teʿālā (165a) ḥażretinüñ ʿādeti bunuñ üzerine cāriyedür kim Allāh Teʿālā ṣevābı ve ʿiḳābı rabṭ eyleyüp durur efʿāli ʿibād-ıla, müsebbibātı esbāb-ıla rabṭ eyledügi gibi. Pes ʿabdüñ fiʿlinüñ teʾsīri oldı bi-vechin ṣevāb ve ʿiḳāb ḥāṣıl[2068] olmaġa. İmdi niteki ṣevāb ve ʿiḳāb efʿāle mübāşeret eyleyene müterettib olur hem-çünān ol efʿāle sebeb olana daḫı ṣevāb ve ʿiḳāb müterettib olur. Meṣelā ol efʿāle irşād itmek gibi ve aña ḳındurmaḳ gibi. Evet, vaḳtī ki cihet-i sebeb, cihet-i fiʿlüñ ġayrı oldıysa ol efʿāle sebeb olanuñ ecri ol efʿāle mübāşeret idenlerüñ ecrlerinden nesne naḳṣ itmedi. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl ve daḳīḳati'l-maḳāl.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi's-selām **men deʿā ilā-hüden** didi, muṭlaḳ hidāyet yolına daʿvet eylese, didi gerekse ol yol büyük olsun ve gerekse küccük olsun. Lā cirem bir kişi müsülmānlar yolından incidici gidermege daʿvet eylese bunda dāḫildür. Evet, hidāyete daʿvet eyleyen, bu ṣevāba müstaḥıḳ olduġı bundandur ki anlaruñ hidāyetine ol sebeb oldı ve anları hidāyete daʿvet eyledi. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **ed-Dāllü ʿalā'l-ḫayri ke-fāʿilihī.** Ve daḫı[2069] hidāyete daʿvet itmek enbiyā ḫıṣālinden olduġından ötürüdür.

[2067] günāhından: günāhlarından K
[2068] ḥāṣıl: ṣādır A
[2069] ve daḫı: -A

Ve ammā şol kimse ki muḳīm olup sefer itmemişdür, ol bir şaḫṣdur kim Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, anı kendüzi terbiyet idüp anı dost ṭutunmışdur ve anuñ üzerine ḫayrlar ḳapusın açmışdur (165b) ve anı ʿināyet ceẕbeleriyle kendü ḥażretine ceẕb itmişdür. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki: **Ceẕbetün min-ceẕebāti'l-Ḥaḳḳi tüvāzī ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyn.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ceẕbelerinden birisi ins-ile cinnüñ ibtidā-yı ʿālemden tā intihā-yı ʿāleme degin ʿibādetlerine berāber olur belki andan daḫı yigrekdür. Zīrā ki Ḥaḳḳ'uñ ceẕbesi ḳulı ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārında ḥaẕīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde ḳurb bisāṭına yitişdürür. Ṣeḳaleynüñ ʿameli böyle degüldür. Zīrā ki eger ṣeḳaleynüñ aʿmāli sāliküñ olsa ki anda ceẕbe bulmasa sālik ol aʿmāl-ile ulūhiyyet ʿāleminde seyr idemez ceẕbesüz. Evet, mücerred ceẕbe-yile ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārında sālik ʿālem-i ilāhīye vāṣıl olur. Lā cirem bir ceẕbe yigrek oldı ins-ile cinnüñ[2070] cemīʿ-i ʿibādātından[2071]. Va'llāhu aʿlem.

Ve bundan ṣoñra vaḳtī ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ ṣıdḳını görse ve anuñ ḥācetini ol intifāʿ idecek kimsenüñ ḳatında göstermek dilese ṣıddīḳlardan birisini anuñ ḳatına getürür. Ve ol ṣıddīḳuñ ḥālinüñ ḳuvveti sebebiyle ve anuñ ṣoḥbetinüñ kifāyeti sebebiyle ol ṣıddīḳuñ aḳvāliyle anı[2072] muḥkem eyler ve daḫı anuñ naẕarı sebebiyle anı maḳāmāt-ı ʿaliyyeye ve kemālāt-ı seniyyeye vāṣıl eyler.

İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿādeti[2073] bunuñ üzerine cāriye olup durur ki Ḥaḳ Teʿālā esbābı ḥaḳīḳatiyle ve daḫı maḳāmātı ve menāzili kemā-yenbaġī bir ḳulına virmegi bir kāmilüñ ṣoḥbetinde müyesser eyleyüpdür[2074]. Pes ol ṣādıḳa daḫı bir kāmil şeyḫüñ ṣoḥbetin

[2070] cinnüñ: çünki A
[2071] ʿibādātından: ʿibādetinden A
[2072] anı: -A
[2073] ʿādeti: ʿibādeti A
[2074] eyleyüpdür: eyleyüp durur K, H

müyesser eyler. Lā cirem ol ṣādıḳ daḫı anuñla ṣoḥbet itmek-ile tamām (166a) naṣībin alur. Andan ġayrı şeyḫler-ile ṣoḥbet itmekden müstaġnī olur. Baṣīreti gözin açup kendü ʿālemine naẓar idüp tamām ḥaẓẓın alup seferlere gitmekden müstaġnī olup seferlere gitmege muḥtāc olmaz ve daḫı envār-ı ilāhiyye şuʿāʿını tecellī eyler. Bunuñ-içün ol, ʿibretler görmekden ve ʿacāyib maḫlūḳāt görmekden müstaġnī olur. Niteki baʿż-ı ʿārifler eydür: Ḫalāyıḳ eydür ki, gözüñ aç tā ki ʿibretler göresin ve daḫı maṣnūʿāta naẓar eyleyüp ṣāniʿi andan istidlāl eyle. Evet, ben eydürem[2075] ki, gözüñüzi yumuñ[2076] ki tā ki cemīʿ-i eşyāyı ḥaḳīḳatiyle göresiz[2077] ve cemīʿ-i eşyānuñ ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olasız[2078].

Ġıṭrīfü'l-meşāyıḫ fī'l-ḫāfiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bir ṣāliḥ kimseden işitdüm, ol eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları vardur ki anlaruñ Ṭūr-ı Sīnāları dizleridür. Anlaruñ başları dizleri üzerinde ṭurup kendüler ḥażīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳurbı feżāsında cevelān idüp Ḥaḳḳ-ıla münācāt iderler.

İmdi şol kimsenüñ ki ḫalveti ẓulümātında āb-ı ḥayāt bıñarları aḳsa ol kimse ẓulümāta girüp āb-ı ḥayāt isteyü gitmege muḥtāc olmaz. Ve şol kimsenüñ ki müşāhedesi içinde aṭbāḳ-ı semāvāt ve arażīn dāḫil olsa ol kimse aḳṭār-ı arżda sefer eylemege muḥtāc olmaz. Ve şol kimsenüñ ki baṣīreti gözinde cemīʿ-i müteferriḳāt-ı kāyināt cemʿ olsa ovalar ve ṣaḥrālar ve ṭaġlar ḳaṭʿ itmek anuñ nesine gerek! Ve şol kimse ki mecmaʿu'l-ervāḥa vāṣıl olsa eşbāḥı ziyāret (166b) itmek aña ne fāyide eyler?

[2075] eydürem: eydürin A, K
[2076] gözüñüzi yumuñ: gözüñ yum A
[2077] göresiz: göresin A
[2078] olasız: olasın A

Niteki Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī[2079] raḥimehu'llāh[2080], Ebū Yezīd el-Beṭāmī'ye ḳaddesa'llāhu sırrahū[2081] bir kişiyle ḫaber gönderüp eyitdi: İy ḳarındaş, bu uyḫu ve bu rāḥatlıḳ ne vaḳte degindür ki ḳāfile seyr eyleyüp menzile irişdi? Ol kişi daḫı bu ḫaberi Ebā Yezīd'e naḳl eyledi. Ebā Yezīd daḫı ol kişiye eyitdi: Ḳarındaşum Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī'ye[2082] eyit: Tamām er ol kişidür ki ol kişi ṭurduġı yirde gice irteye degin uyuya daḫı ḳāfileden öñ menzile irişe. Ol kişi bu ḫaberi Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī'ye[2083] ḫaber virdi. Ẕū'n-Nūn eyitdi: Henī'en lehū! Bu bir[2084] kelāmdur ki bizüm ḥālümüz aña yitişmez.

Ve Bişr el-Ḥāriṣ eydürdi: İy ḳurrā bölügi seyr eyleñ tā ki pāk ü muṭahhar olasız. Zīrā ki bir ṣu vaḳtī ki bir yirde çoḳ ṭursa ol ṣu müteġayyir olup ḳoḳar. Baʿż-ı ʿārifler bu sözi işidicek eyitdi[2085]: Deñiz oluñ tā ki ne ḳadar ṭurursañuz hīç müteġayyir olmayasız.

İmdi mürīd daḫı vaḳtī ki bāṭınıyla dāyim seyr eylese[2086] nefs-i emmāre'-i bi's-sūnuñ mesāfetini ḳaṭʿ itmek-ile ve nefsüñ cemīʿ-i āfātınuñ menzillerini geçse ve nefsüñ ṣıfāt-ı ẕemīmelerini ṣıfāt-ı ḥamīdeye tebdīl eylese, iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olsa cemīʿ-i müteferriḳāt-ı kāyināt anuñ ḳatında cemʿ olur. Ol, seferden istifāde eyledüginden artuḳ ḥażarda istifāde eyler. Zīrā ki sefer meşaḳḳatlerden ve zaḥmetlerden ḫālī degüldür. Ve daḫı dürlü dürlü āfetlerden ve yiñi yiñi ḥādiṯelerden ḫālī degüldür. Żaʿīfler, ʿilm-ile nefsüñ siyāsetinden żaʿīf olup ʿāciz olurlar[2087]. İllā ʿilmi ve ḥāli ve ẕevḳi (167a) ḳuvvetlü olan kimse seferde nefsüñ ʿilletini geregi gibi ṭurġurur.

[2079] Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī: Ẕū'n-Nūn-ı Mıṣrī K
[2080] raḥimehu'llāh: -A, -K, -H
[2081] ḳaddesa'llāhu sırrahū: -A, -K, ḳuddise sırruhümāya H
[2082] Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī'ye: Ẕū'n-Nūn-ı Mıṣrī'ye K
[2083] Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī'ye: Ẕū'n-Nūn-ı Mıṣrī'ye K
[2084] bir: -A
[2085] eyitdi: -K
[2086] eylese: eyleye H
[2087] olurlar: olur A

Niteki ʿÖmer'üñ[2088] ḥużūrında bir kişi, bir kişi'i ögdi. ʿÖmer eyitdi: Hīç ol ögdügüñ kişiyle seferde yoldaş olduñ mı? Zīrā ki sefer-ile istidlāl olunur mekārimü'l-aḫlāḳ[2089]. Ol kişi eyitdi: Yoḳ, anuñ-ıla yoldaş olmadum. ʿÖmer [2090]eyitdi: İmdi sen anı bilmezsin.

İmdi Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bir ḳulını anuñ ibtidā'-i emrinde sefer zaḥmetlerinden ve sefer teşvīşlerinden saḳlasa ve aña anuñ ḥażarında kendü ḥażretine yönelmegi müyesser eylese[2091] ve aña kāmil erenlerden birisini gönderse ve ol daḫı ol kāmilden aḥvāl-i ṣāliḥa kesb eylese taḥḳīḳ Allāh Teʿālā ol ḳulına tamām iḥsān itmiş olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve men yeteḳi'llāhe yecʿalü lehū maḫrecen ve yerzüḳuhū min-ḥayṡü lā yaḥtesibü.**[2092] Yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Şol kimse ki Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf eylese Allāh Teʿālā, aña dünyā ġuṣṣalarından ve daḫı āḫiret ġuṣṣalarından çıḳacaḳ bir naṣīb eyleyüvire ve ol kimse'i dünyā ve āḫiret ġuṣṣalarından ḳurtara ve aña rızḳ vire anuñ ḫāṭırından geçmedük yirden. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Allāh Teʿālā, müttaḳīleri dünyā şübhelerinden ḳurtarur ve daḫı ölüm zaḥmetinden ve āḫiret miḥnetlerinden ḫalāṣ eyler.

Baʿżılar eydürler: Bu āyet ʿAvf Bin Mālik ḥaḳḳında nāzil oldı şol vaḳt ki ol, Rasūl ḥażretine[2093] gelüp eyitdi: Benüm[2094] oġlum Sālim'i kāfirler esīr eylediler. Ben daḫı ġāyet faḳīrem[2095]. Baña nesne vir. Rasūl ʿaleyhi's-selām (167b) eyitdi: İy ʿAvf, sen[2096] bilmez misin ki Muḥammed'üñ āli ḳatında bir müd ṭaʿāmdan ġayrı hīç nesne gicelemez. Evet yā ʿAvf,

[2088] ʿÖmer'üñ: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhuñ H
[2089] +üzerine A
[2090] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2091] eylese: eyleye K
[2092] et-Talâk 65/3-4.
[2093] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[2094] benüm: -A
[2095] faḳīrem: faḳīrin A, K, H
[2096] sen: -A, -K

sen; Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳ, ṣabr eyle ve daḫı **lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāhi'l-ʿAliyyi'l-ʿAẓīm** çoḳ çoḳ di. Pes ʿAvf vardı buña meşġūl oldı. Bir gice evinde yatur-iken nāgāh ḳapu ḳaḳdılar[2097]. ʿAvf ṭaşra çıḳdı, gördi ki oġlı kāfirlerden ḳaçup kāfirlerden yüz deve alup gelmiş. İlerü vardı, oġlınuñ iki gözin öpdi.

Ve **Tefsīr-i Kevāşī**'de eydür: Ol kāfirlerden ol, dört biñ ḳoyun alup geldi. Pes bu āyet anuñ ḥaḳḳında nāzil oldı. Ve baʿżılar eydürler: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **Ve men yeteḳi'llāhe yecʿal lehū maḫrecen ve yerzüḳhū min-ḥayṯü lā yaḥtesibü** didüginden murādı bir kimsedür ki ol kimse, mā-sivā-yı Ḥaḳ'dan kesilüp Ḥaḳḳ'a müteveccih olmış ola. Vaḳtī ki ol kimseye dīn işlerinden bir iş müşkil olsa Ḥaḳ Teʿālā ol kimseye kemāl-i kereminden bir kimse gönderür ki anuñ şübhesini ol kimse ḥall eyleyüvirür. Andan ṣoñra vaḳtī ki ol bidāyāt şarṭları üzerinde ṯābit-ḳadem olsa ve daḫı ol, bāṭın seyrinde ve nefs-i emmāreʾ-i bi's-sūʾ mesāfetlerin ḳaṭʿ itmek üzerinde ṯābit-ḳadem olsa Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā kemāl-i kereminden nihāyāt ṯemerātın naṣīb eyleyüvirür sefere gitmeksüzin. Pes anuñ gibi kişi evvelinde ve āḫirinde vaṭanında ḳarār eyleyüp hīç sefere gitmez. İmdi bu maḳāmda ṣāliḥlerden çoḳ kimse ḳāyim olup dururlar.

Ve ammā şol kimse ki evvelinde ve āḫirinde (168a) sefer iḫtiyār idüp dāyim ol sefer eyleyüp durur, ol bir kimsedür ki ḳalbüñ ṣalāḥını ve ḥālinüñ ṣıḥḥatini sefer itmekde görür. Lā cirem ol, dāyim seferler eyler. Ḥattā anlaruñ baʿżısı baʿżısına eydür ki: Cehd it ki her gice bir mescidde ḳonuḳ olasın. Ve daḫı cehd it ki iki menzil arasında vefāt idesin.

İbrāhīm-i Ḥavāṣ daḫı bunlardandur. Zīrā ki ol, ḳırḳ günden ziyāde bir şehrde muḳīm olmayupdur. Ve ol eydürdi ki: Eger[2098] ḳırḳ günden ziyāde bir yirde ṭuracaḳ olursam

[2097] ḳaḳdılar: -A, ḳakıldı K
[2098] eger: iki A

tevekkülüm fāsid olur dir-idi[2099]. Ve daḫı ol eyitdi: Bir kerre Beriyye'de on bir gün eglendüm. Hīç ṭaʿām yimedüm. Ḳaṣd eyledüm ki Beriyye otından yiyem. Nāgāh gördüm ki Ḫıżr peyġāmber[2100] benden yaña gelür. Hemān ki Ḫıżr peyġāmberi[2101] gördüm, döndüm Ḫıżr peyġāmberden[2102] ḳaçdum; anuñ-ıla buluşmadum. Andan ṣoñra arduma baḳdum, gördüm ki Ḫıżr ġāyib olmış. Aña eyidiler: Niçün Ḫıżr'dan ḳaçduñ? Ol eyitdi: Anuñ-içün ki nefsüm hemān ki Ḫıżr'ı gördi, eyitdi: İşde Ḫıżr, dermān yitişdi, didi. Lā cirem tevekkülüm fāsid ola diyü ḳorḳup andan ḳaçdum[2103].

İmdi bunlar, anlardur ki anlar, dīnlerini alup ḳaçarlar. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām[2104] eyitdi: **Eḥabbü şey'in ilā'llāhi'l-ġurabā'ü ḳīle ve meni'l-ġurabā'ü ḳāle'l-ferrārūne bi-dīnihim müctemiʿūne ʿalā-īsā'bni Meryeme yevme'l-ḳıyāmeti.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretine ḳatı sevgülü nesne ġarīblerdür. Aṣḥāb eyitdiler: Ġarībler kimlerdür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Dīnlerini ḳaçuranlardur ki anlar, dīnlerini alup ḫalāyıḳdan ḳaçdılar. Ḳıyāmet (168b) güninde anlar, īsā peyġāmber ḳātında[2105] cemʿ olsalar gerek.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, bu ẕikr itdügümüzüñ cemīʿisi aḥvāl-i muḫtelifedür ki anlaruñ erbābı gökcek niyyetler-ile ve ṣaḥīḥ iʿtiḳādlar-ıla ol aḥvāli iḫtiyār idüp dururlar. İmdi sefere gitmek dileyen daḫı kendü ḥāline naẓar itmek gerek ve sefere gitdüginden niyyeti niyyet-i ṣaḥīḥa mıdur ve yāḫūd degül midür, bilmek gerek. Eger anuñ niyyeti niyyet-i ṣaḥīḥa-yısa ol, sefere gide ve illā fārig ola. Evet, niyyeti nefsüñ ʿilletleri ve āfetleri ḳarışmaḳdan ḫalāṣ itmege her kimse ḳādir olmaz. Belki şol kimse ḳādir olur ki anuñ ʿilmi

[2099] dir-idi: didi K
[2100] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2101] Ḫıżr peyġāmberi: Ḫıżr'ı H
[2102] Ḫıżr peyġāmberden: Ḫıżr'dan H
[2103] ḳaçdum: geçdüm A
[2104] ʿaleyhi's-selām: ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2105] ḳātında: ḳātına A

çoḳ ola ve taḳvāsı tamām ola ve dünyāda zühdi kāmil ola. Ve şol kimse ki nefsüñ gizlü hevāsına muṭṭaliʿ olmasa ve daḫı ol, zühdde tamām istiḳṣā itmese ol kimse, niyyeti ḫāliṣ ḳılmaġa ḳādir olmaz.

İmdi bir faḳīr, vaḳt olur ki nişāṭ-ı cibillī-yi nefsānīʾi sefere daʿvet ider, ol faḳīr ẓann eyler ki ol daʿvet eyleyen dāʿiyeʾ-i ḥaḳdur. Ve ol faḳīr, dāʿiyeʾ-i ḥaḳḳ-ıla dāʿiyeʾ-i nefs arasını temīz idemez.

İmdi bir şaḫṣ niyyetüñ ṣıḥḥatini bilmekde ḫavāṭır bilmege muḥtācdur. Lā cirem ḫavāṭırı tamām bilmeyince niyyetüñ ṣıḥḥatini bilmez. İmdi ḫavāṭıruñ şerḥi ve anı bilmesi başḳa bir bāba muḥtācdur. İn şāʾallāhu'l-ʿAzīz anı bir bābda şerḥ idevüz. Evet, bunda andan bir remz beyān idelüm ki andan ḫavāṭır idrāk oluna.

İmdi şöyle bilgil ki ekṣer-i ḫavāṭır belki neşāṭ-ı nefs çoḳ işlerde faḳīre vāḳiʿ olur. Şöyle ki bir faḳīr, vaḳt olur ki ṣaḥrālara ve bostānlara çıḳmaġ-ıla rāḥatlıḳlar bulur. (169a) Anuñ mażarratı ol faḳīre soñra yitişür egerçi ki ol çıḳduġı vaḳtde ṭībeʾ-i ḳalb-ile çıḳmış olacaḳ olursa daḫı. Zīrā ki çıḳduġı vaḳtde ṭībe-i[2106] ḳalbe sebeb oldur kim nefs giñir ve leẕẕet ve ṣafā bulur ḫāżır ġarażına yitişmek-ile ve yāḫūd ṣaḥrālara çıḳup seyr itmek[2107]-ile ve daḫı teferrücler itmek-ile.

İmdi vaḳtī ki nefs giñise ol göñülden ıraġ olup hevāsına yitişmege yönelür. Pes ol vaḳt göñül rāḥat olur. Evet, göñül ṣaḥrālara çıḳmaġ-ıla rāḥat olmaz. Belki nefs kendüden ıraġ olmaġ-ıla rāḥat olur şol kimse gibi ki anuñ bir ṣaḳīl yoldaşı olsa, vaḳtī ki ol ṣaḳīl, andan ıraġ olsa ol kimse rāḥat olur. Hem-çünān göñül daḫı nefs andan ıraġ olmasıyla rāḥat olur. İmdi şöyle bilgil ki ṭībe-i[2108] nefse sebeb budur. Andan soñra vaḳtī ki ol faḳīr, ṣaḥrādan

[2106] ṭībe-i: ṭīb-i A
[2107] itmek: eylemek A
[2108] ṭībe-i: ṭīb-i A

dönüp zāviyesine gelse ve muʿāmelesinüñ dīvānını açmaḳ dilese ve ʿibādete meşġūl olmaġa şurūʿ eylese nefs, ziyāde s̱ıḳletler-ile göñle muḳārin olur. Lā cirem göñül, nefsüñ ziyāde s̱ıḳletlerinden be-ġāyet incinür. İmdi her bār ki nefsüñ s̱ıḳleti artsa göñlüñ küdūrātı artar. İmdi nefsüñ s̱ıḳleti ziyāde olmaġa sebeb nefsi hevāsına ṣalıvirmekdür. Pes ṣaḥrāya çıḳmaḳ ʿayn-ı ʿillet oldı ve ʿayn-ı maraż oldı. Ve ol faḳīr, anı devā ṣanur ve daḫı rāḥatlıḳ ṣanur. Zīrā ki vaḳtī ki ol vaḥdete ve ḫalvete ṣabr eylese nefs erir ve ḫafīf olup laṭīf olur. Lā cirem ol vaḳt nefs, ḳalbüñ ṣāliḥ yoldaşı olur, göñül anuñ s̱ıḳletinden zaḥmet çekmez. (169b) Zīrā ki ol vaḳt nefsüñ s̱ıḳleti zāyil olur.

İmdi bunuñ üzerine ḳıyās itmek gerek sefer-ile rāḥat olmaġı daḫı. Zīrā ki nefs rāḥatlıḳlar tevehhüm itmek-ile be-ġāyet ṣafā sürer. İmdi kim ki bu daḳīḳaya muṭṭaliʿ olsa şol mecāzī rāḥatlıḳlar ki anuñ ʿāḳıbetinde ḫayr yoḳdur, anlara maġrūr olmaz. Belki sefere gitmege ḫāṭırı olduġı vaḳtde mekānında s̱ābit olur ve ne ḳadar ki sefre gitmege ḫāṭırı olacaḳ olursa ve nefsi anda ḫayrlar gösterürse daḫı anı defʿ ider; aña aṣlā iltifāt itmez. Nefsüñ tesvīlātından ve anuñ gizlü āfetinden ḫavf ider. Bu ḳabīldendür Rasūl'üñ işbu ḳavli ki: Şeyṭānuñ[2109] iki boynuzı arasından ṭoġar güneş. İmdi gün ṭoġduġı vaḳt nefs be-ġāyet lez̲z̲et ve ṣafā bulur. Ve nefs, ol vaḳtde mizāca yönelüp aña rāḥatlıḳlar ve ṣafālar virür. Bunuñ şerḥi uzun ve ʿamīḳdur ve bu ḳabīldendür ḫastalar; ṣabāḥ vaḳtinde ḫiffet, aḫşām vaḳtinde s̱ıḳlet bulduḳları.

İmdi şöyle bilgil ki nefsüñ ḥarekātıyla göñlüñ yöneldügi arasında müşkil olup faḳīrüñ üzerine bu ḳabīlden çoḳ çoḳ āfetler girür ve ol nefsüñ ḥareket itdügi yirlere girür, anı göñül ḥükmi taṣavvur eyler. Ḥattā vaḳt olur ki ol şöyle ẓann eyler ki ol, Allāh Teʿālā

[2109] +ʿaleyhi'l-laʿne A, H

ḥażretinüñ ḥükmiyle ol işe ḥamle eyler ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥükmiyle söyler ve Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥükmiyle ḥareket eyler. Ḥālbudur kim ol faḳīr, nefsüñ ḥareketiyle ve ḥükmiyle mübtelādur. İmdi bu işler her kimseye vāḳiʿ olmaz illā erbāb-ı ḳulūba ve erbāb-ı aḥvāle vāḳiʿ olur. Erbāb-ı ḳulūbdan ve erbāb-ı (170a) aḥvālden ġayrı kimseler bundan ıraḳdur. Ve bu nesne ḫavāṣṣuñ ayaḳları ṭayınacaḳ yirdür; ʿavāmmuñ degül.

Ve iy ʿazīz ḳarındaşum, bunı bil. Zīrā bunı bilmek be-ġāyet ʿazīzdür. Evet, fuḳarā sefere gitmege ḫāṭırları olıcaḳ ḥareketlerini ve niyyetlerini taṣḥīḥ itmek-içün evvelā ṣalāt-ı istiḫāreʾi taḳdīm iderler. Ṣalāt-ı istiḫāreʾi aṣlā ihmāl itmezler. Egerçi ki ḫāṭırlarınuñ ṣıḥḥatini bilüp sefere gitmek kendülere aṣlaḥduġını[2110] bilürler-ise daḫı ṣalāt-ı istiḫāreʾi ihmāl itmezler Rasūl ḥażretinüñ sünnetine ittibāʿ itmekden ötürü. Ve hem ṣalāt-ı istiḫārede çoḳ berekāt vardur. Niteki Cābir Bin ʿAbdiʾllāh[2111] eyitdi: Rasūl ʿaleyhiʾs-selām ṣalāt-ı istiḫāreʾi bize taʿlīm iderdi Ḳurʾān'dan bir sūreʾi taʿlīm itdüginleyin. Şöyle ki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eydürdi: Vaḳtī ki sizden biriñüz bir iş işlemege ḳaṣd eylese ol, iki rekaʿat namāz ḳılsun farīżadan ġayrı. Namāzdan fāriġ olıncaḳ eyitsün: **Allāhümme innī estaḫīruke bi-ʿilmike ve estaḳdiruke bi-ḳudretike ve esʾelüke min-fażlike'l-ʿaẓīmi fe inneke taḳdiru ve lā aḳdiru ve taʿlemü ve lā aʿlemü ve ente ʿAllāmü'l-ġuyūb. Allāhümme in künte taʿlemü enne hāẕā'l-emra ḫayrun lī fī-dīnī ve maʿāşī ve maʿādī ve ʿāḳıbeti emrī faʾḳdirhü lī şümme bārik lī fīhi ve in künte taʿlemü ennehū şerrun lī fī-dīnī ve maʿāşī ve maʿādī faʾṣrifhü ʿannī vaʾṣrifnī ʿanhu vaʾḳdür liye'l-ḫayra ḥayṯü kāne.**

[2110] aṣlaḥduġını: aṣlaḥ idigini K
[2111] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H

Evet, ṣalāt-ı istiḫārenüñ evvelki rekʿatında bir fātiḥa ve bir kerre **ḳul yā eyyühā'l-kāfirūn** ve ikinci rekʿatında bir kerre fātiḥa ve bir kerre **ḳul huva'llāhu aḥad** oḳumaḳ evlādur. Va'llāhu aʿlem[2112].

[2112] va'llāhu aʿlem: -A, -H

(170b) **El-Bābu’s-sābiʿa ʿaşar: Fīmā-yaḥtācü ileyhi’ş-şūfī fī-seferihī mine’l-ferāyizi ve’l-feżāyil**

Yaʿnī, on yidinci bāb, şūfī seferinde ferāyiżden ve feżāyilden neye muḥtācdur, anuñ beyānındadur.

Ammā şöyle bilgil ki sefer bābında mesāyil-i fıḳhiyye egerçi ki kütüb-i fıḳhda ẕikr olunup durur[2113] bu kitāb anuñ-içün mevżūʿ degüldür. Ve lākin aḥkām-ı şerʿiyyeden bunda ʿalā-sebīli’l-īcāz ve’l-iḫtişār bir nice mesʾele beyān idelüm teyemmünen ve teberrüken.

İmdi şöyle bilgil ki şūfī, seferinde teyemmüm ʿilmini ve iki edük üzerine mesḥ itmek ʿilmini bilmek gerek. İmdi şöyle bilgil ki müsāfir vaḳtī ki seferinde māʾ-i muṭlaḳ bulmasa ḥaḳīḳaten ev ḥükmen yāḫūd ol māʾ-i muṭlaḳ bulsa evet, şuyı istiʿmāl eyleyecek olursa ḫastalıġı arta diyü ḳorḳsa ve yāḫūd bir ʿużvum ve yāḫūd[2114] nefsüm telef ola diyü ḳorḳsa ve yāḫūd şuyı s̱emen-i mis̱linden ziyādeye ṣatsalar ol kimse teyemmüm eyleye. Ammā şuyı s̱emen-i mis̱line ṣatsalar anuñ mālı daḫı olsa bizüm imāmlarumuz ḳatında aña teyemmüm itmek cāyiz degüldür. Belki ol şuyı s̱emen-i mis̱line alup istiʿmāl itmek gerek[2115]. Evet, Şāfiʿī[2116] ḳatında anı s̱emen-i mis̱line almaḳ vācib degüldür. Belki anı s̱emen-i mis̱line ṣatarlar-ısa daḫı Şāfiʿī ḳatında teyemmüm itmek cāyizdür. Ve daḫı şol kimsenüñ ki şuyı olsa evet, anı istiʿmāl idecek olursa kendüsi ve yāḫūd ṭavarları şuṣaya diyü ḳorḳsa ol kimseye daḫı teyemmüm itmek cāyizdür. Ve bir kimsenüñ ki şu bulmaġa ẓannı ġālib olsa ol kimseye vācibdür ki bir ġalve miḳdārı yaʿnī bir (171a) oḳ atım yir miḳdārı şuyı isteye. Baʿżılar eydürler: Üç yüz arşundan tā dört yüz arşun yir miḳdārı, şuyı isteye.

[2113] olunup durur: olunur H
[2114] yāḫūd: yā H
[2115] gerek: -A, itmek gerek: ide H
[2116] +raḥmetu’llāhi ʿaleyh H

Eger şu bulmayacaḳ olursa teyemmüm eyleye. Evet, Şāfiʿī ḳatında vācibdür ki saġ yanında ve şol yanında şuyı isteye[2117] gerekse ẓannı ġālib olsun ve gerekse ẓannı ġālib olmasun evet, namāz vaḳti dāḫil olduġından şoñra şuyı ṭaleb itmek gerek. Ve teyemmüm itmekde uzun sefer-ile ḳışa sefer birdür. Ḫattā şehrden bir kişi bir mil ḳadar mufāraḳat itdüginden şoñra şuyı istiʿmāl itmege ḳādir olmasa teyemmüm itmek cāyizdür. Ve daḫı vaḳt dāḫil olmadın teyemmüm itmek cāyizdür. Ve bir teyemmüm-ile ne ḳadar namāz dilerse farīżadan ve nāfileden ḳıla. Evet, Şāfiʿī ḳatında vaḳt girmedin ol vaḳt-içün teyemmüm itmek cāyiz degüldür. Ve daḫı Şāfiʿī ḳatında bir teyemmüm-ile hemān bir farīża'ı nevāfiliyle ḳıla. Ol teyemmüm-ile ġayrı farīża ḳılmaḳ anuñ ḳatında cāyiz degüldür[2118]. Ve daḫı bir kişi teyemmüm-ile namāz ḳılurken eṣnā'-i ṣalātda şu görse ve ol şunuñ istiʿmāline ḳādir daḫı olsa anuñ ṣalātı bāṭıl olur. Evet, İmām Şāfiʿī ḳatında bāṭıl olmaz ve namāzı yine[2119] döndermek anuñ üzerine lāzım olmaz. Evet, anuñ meẕhebinde müstaḥabdur ki namāzın boza, ābdest alup namāzı yine[2120] istīnāf eyleye.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṭaşdan ve alçıdan ve sürmeden ve zernīḫden ve balçıġ-ıla ve kirec-ile şıvanmış dīvārdan ve yirde biten ṭuzdan teyemmüm itmek cāyizdür. Ṣāḥib-**Ḫulāṣa, Münteḳā**'dan rivāyet eyleyüp eydür: Muṭlaḳā ṭuz-ıla teyemmüm itmek cāyidür (171b) gerekse yirden bitsün ve gerekse şudan ḥāṣıl olsun.

Evet, Şāfiʿī meẕhebinde hemān ḫāliṣ ṭopraġ-ıla teyemmüm itmek cāyizdür ki ol ṭopraġa[2121] ḳum ve kirec ḳarışmamış ola. Ve daḫı teyemmüm idecegi vaḳt teyemmüm

[2117] eger şu bulmayacaḳ olursa…isteye: -A
[2118] Ve daḫı Şāfiʿī ḳatında…degüldür: -A
[2119] yine: girü A, H, gine K
[2120] yine: gine A, K, H
[2121] teyemmüm itmek cāyizdür ki ol ṭopraġa: -K

itmege niyyet itmek gerek. Zīrā ki bizüm imāmlarumuz ḳatında ābdestde niyyet farż degüldür; teyemmümde niyyet farżdur.

Ammā müsāfir, üç gün ve üç gice iki edügi üzerine mesḥ eyleye. Ve muḳīm, bir gün ve bir gice mesḥ eyleye. Ābdest ṣınduġı vaḳtden ḥisāb eyleye; geydügi vaḳtden degül. Evet, edüge mesḥ itmekde sünnet oldur kim edüginüñ üzerine eli barmaḳlarıyla ḫaṭlar çeke incügine degin. Mesḥde farż olan, üç barmaḳ ḳadardur. Ve Ṣāfiʿī ḳatında edügüñ üstinde azacuḳ yire daḫı mesḥ itmek cāyizdür. Ve edigüñ altına daḫı mesḥ itmek sünnet degüldür. Evet, İmām Ṣāfiʿī ḳatında altına daḫı mesḥ itmek sünnetdür. Bunlardan ġayrı mesā'il-i teyemmüm ve mesāyil-i mesḥ, fıḳh kitāblarında[2122] meẕkūrdur. Bu ḳadarca teyemmüm ve mesḥ bilmek ṣūfīye seferinde yiter.

Ve ammā seferüñ müstaḥabbı oldur kim bir kimse ki sefere gitmek dilese eyle gerekdür kim ol, evvelā bir yoldaş isteye tā ki dīn işinde ol aña yardım eyleye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **er-Rafīḳu ṯümme't-ṭarīḳu.**

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām kişi'i yaluñuz sefere gitmekden neyh eyleyüpdür illā meger ki sefere giden bir ṣūfī ola ki ol, nefsüñ āfātını bilür ola; ol, vaḥdet iḫtiyār eyleye. İmdi ol kimse yaluñuz sefere gitmek ḳayurmaz. Evet, vaḳtī ki bir cemāʿat sefere gitseler eyle gerekdür ki içlerinde bir müteḳaddim ola ve yāḫūd anlar, içlerinden (172a) birisini emīr dikeler. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Vaḳtī ki seferde üç kişi olsañuz birüñüzi emīr diküñ.

Ṣūfīler emīre pīşrev dirler. Ve ol cemāʿat üzerine emīr olana eyle gerekdür kim ol, dünyādan zāhid ola ve anuñ taḳvāsı kāmil ola ve mürüvveti tamām ola ve seḫāveti kāmil

[2122] fıḳh kitāblarında: kitāblarda A

ola ve anuñ şefḳati cemīʿisinden artuḳ ola. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Ḫayru'l-aṣḥābi ʿinda'llāhi ḫayruhüm li-ṣāḥibihī.**

Ve bir gün ʿAbdu'llāh el-Mervezī'yle Ebū ʿAlī er-Ribāṭī yoldaş oldı. Ebū ʿAlī'ye ʿAbdu'llāh eyitdi: Ben mi emīr olayın yoḫsa sen mi emīr olursın? Ebū ʿAlī eyitdi: Sen emīr ol. ʿAbdu'llāh daḫı kendünüñ ve Ebū ʿAlī'nüñ azıġını arḳasına götürdi. Ve bir gice yaġmur be-ġāyet ḳātı yaġdı. ʿAbdu'llāh; Ebū ʿAlī'nüñ üzerine ṭurdı, geyecegiyle Ebū ʿAlī'i örtdi. Ṣabāḥ olınca ʿAbdu'llāh; Ebū ʿAlī'nüñ üstinde ayaġın ṭurdı, geyecegini Ebū ʿAlī'ye perde eyledi. Her bār ki Ebū ʿAlī eydürdi ki: Sen daḫı oturup bir pāre rāḥat ol, ʿAbdu'llāh eydürdi ki: Ben emīrem[2123]; senüñ üzerüñe vācibdür ki sen baña muṭīʿ ve münḳād olasın. Evet, emīr vaḳtī ki fuḳarāyı yoldaş idinse, etbāʿ çoḳ olup aña ittibāʿ itdüklerini sevse ve riyāset ṭaleb eylese ve emīr olmasıyla fuḳarā üzerine ʿazīzlense ve anuñ-ıla nefsinüñ hevāsına yitişmek dilese ol ḥaḳīḳatde emīr degüldür. Belki ehl-i ehvā yolıdur ve daḫı ol, cāhiller yolıdur. Ol, ṣūfīler yolına mübāyindür ve daḫı ol, dünyā cemʿ itmek isteyen yolıdur ki ol yoldaşlar ṭutunur tā ki anlaruñ sebebiyle dünyā ḥāṣıl eyleye (172b) ve nefsinüñ ġarażlarına yitişe ve anlaruñ sebebiyle ebnā-yı dünyā ḳatına ve ẓālimler ḳatına varup nefsinüñ ḥācetini anlardan taḥṣīl eyleye. İmdi anlaruñ ictimāʿı ġaybet itmekden ḫālī olmaz ve daḫı mekrūh yirlere girmekden ve şübhelü nesneleri ḥāṣıl itmekden ḫālī olmaz. İmdi ṣūfīlerüñ ṭarīḳı böyle degüldür.

Ve cümle-i müsteḥabdan birisi daḫı budur kim vaḳtī ki bir kişi sefere gitmek dilese ḳardaşlar-ıla vidāʿlaşa ve anlara Rasūl ḥażretinüñ duʿāsıyla duʿā eyleye. Niteki baʿżılar eydürler: ʿAbdu'llāh b. ʿÖmer-ile[2124] Mekke'den Medīne'ye degin bile yoldaş oldum. Vaḳtī

[2123] emīrem: emīrin A
[2124] ʿÖmer-ile: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhümā ile H

ki andan ayrılmaḳ diledüm beni birez yir gönderdi daḫı eyitdi: Ben Rasūl ḥażretinden[2125] işitdüm ki ol eyitdi: Loḳmān oġlına eyitdi: İy oġul, vaḳtī ki bir nesne Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarlansa Allāh Teʿālā anı ḥıfẓ eyler. İmdi ben daḫı senüñ dīnüñi ve emānetüñi Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarladum.

Ve Zeyd b. Erḳam[2126] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Vaḳtī ki sizden birüñüz sefere gitmek dilese gerekdür kim ḳardaşlar-ıla vidāʿ eyleye. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ duʿālarında anuñ-içün bereket eyleyüp durur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām bir kişiyle vidāʿlaşsa eydürdi: **Zevvedeka'llāhu't-taḳvā ve ġafera ẕenbeke ve vecceheke'l-ḫayra ḥayṯü mā teveccehte.**

Ve ḳardaşlar daḫı şöyle iʿtiḳād ideler ki vaḳtī ki ol anlaruñ-içün duʿā eylese Ḥaḳ Teʿālā anuñ duʿāsını ḳabūl eyler. Niteki[2127] ʿÖmer[2128] nāsa ʿaṭālar iderdi. Nāgāh bir kişi geldi, anuñ bir oġlı var-ıdı ol daḫı anuñ-ıla bile geldi. ʿÖmer anı görincek eyitdi: Bu oġlan saña (173a) beñzedüginleyin hīçbir kimse bir kimseye beñzemez. Ol kişi eyitdi: Yā Emīra'l-mü'minīn, saña bunuñ ḥālini ḫaber vireyin. Bir gün ben sefere gitmek diledüm. Bunuñ anası ḥāmile-yidi, baña eyitdi: Beni bu ḥālde ḳoyup sefere nice gidersin, didi. Ben eyitdüm: Senüñ ḳarnuñdaġını Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarladum, didüm daḫı sefere gitdüm. Vaḳtī ki seferden yine[2129] vaṭanuma geldüm gördüm ki ol ḫatun ölmiş. Ben bir yirde yārenler-ile söz söyleşürken gördüm ki ol ḫatunuñ[2130] ḳabrinden od çıḳar. Ben eyitdüm: Bu od nedür? Ol yārenler eyitdiler: Her gice ol ḳabrden bu od ẓāhir olur, didiler. Ben eyitdüm:

[2125] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[2126] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2127] niteki: -H
[2128] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2129] yine: gine A, K
[2130] ḫatunuñ: ḫatun A

Subḥāna’llāh, ol ḫatun kişi gündüzleri oruc ṭutardı ve gicelerde ṣabāḥ olınca namāz ḳılurdı ʿaceb bu ne ḥāldür, didüm. Bir külünk alup ol ḳabre vardum, ol ḳabri ḳazdum. Nāgāh gördüm ki bir çerāġ ol ḳabr içinde yanar ve ol ḫatun kişinüñ cemīʿ-i aʿżāsı çürümiş. Evet, iki emcegi saġ ve bu oġlan anuñ iki emceginden süd emer. Ben bunı görincek bir nidā işitdüm ki: İşde emānetüñi al ve eger bunuñ anasını daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarlasañ anı daḫı saġ bulurduñ. ʿÖmer[2131] eyitdi: Bir ḳarġa bir ḳarġaya beñzedüginden ziyāde bu oġlan saña beñzer, didi.

Ve andan ṣoñra eyle gerekdür kim her menzile ve her yire ki ḳonar yine[2132] ol aradan gidincek anda iki rekʿat namāz ḳılup eyide: **Allāhümme zevvidnī’t-taḳvā va’ġfir lī ẕünūbī ve veccihnī li’l-ḫayri eynemā-teveccehtü.** Niteki Enes b. Mālik[2133] eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām her menzile ki ḳonardı ol menzilde iki rekʿat namāz ḳılurdı daḫı ol aradan giderdi. (173b) Ve daḫı vaḳtī ki ṭavarına binse eyide: **Subḥāne’lleẕī seḫḫara lenā hāẕā ve mā künnā lehū muḳrinīn bi’smi’llāhi va’llāhu ekber tevekkeltü ʿalā’llāhi ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi’llāhi’l-ʿAliyyi’l-ʿAẓīm. Allāhümme ente’l-ḥāmilü ʿalā’ẓ-ẓahri ve ente’l-müsteʿānü ʿalā’l-umūri.**

Ve daḫı menzilden ṣabāḥ gitmek sünnetdür. Ve daḫı penşenbe gün sefere gitmek daḫı sünnetdür. Niteki Kaʿb b. Mālik[2134] eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām ekṣer penşenbe gün sefere giderdi. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām bir yire çeri gönderse anı ṣabāḥ gönderürdi.

Ve bu daḫı müsteḥabdur ki her menzil ki görse eyide: **Allāhümme rabbe’s-semāvāti ve mā-aẓlelne ve rabbe’l-araẓīne ve mā-aḳlelne ve rabbe’ş-şeyāṭīni ve mā**

[2131] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[2132] yine: -A
[2133] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[2134] +raḍıya’llāhu ʿanh H

aḍlelne ve rabbe'r-riyāḥi ve mā-ǧereyne ve rabbe'l-biḥāri ve mā-cereyne es'elüke ḫayra hāẕā'l-menzili ve ḫayra ehlihī ve e'ūẕü bike min-şerri hāẕā'l-menzili ve şerri ehlihī.

Ve daḫı vaḳtī ki bir menzile inse iki rek'at namāz ḳıla. Ve daḫı müsāfire eyle gerekdür kim ṭahāret āletini kendü-yile bile götüre meşelā bardaḳ ve mıṭhere[2135] gibi. Niteki İbrāhīm el-Ḫavāṣ[2136] dört nesne'i ḥażarda ve seferde kendüden ayırmaz-ıdı: Bir gönden ḳoġa ve bir urġan ve bir igne[2137] ve bir şındu.

Ve 'Āyişe anamuz[2138] eydür: Rasūl 'aleyhi's-selām vaḳtī ki sefere gitse biş nesne bile götürürdi: Bir gözgü ve bir sürmedān ve bir misvāk ve bir ṭaraḳ ve bir şındu.

Ve daḫı şūfīye eyle gerekdür kim 'aṣā idine, anı kendüden ayırmaya. Zīrā ki 'aṣā götürmek sünnetdür. Niteki Mu'āẕ b. Cebel[2139] eydür: Rasūl 'aleyhi's-selām eyitdi: **İn etteḫiẕ menberan fe ḳadi'tteḫaẕehū İbrāhīmü ve in etteḫiẕi'l-'aṣā fe ḳadi'tteḫaẕehā** (174a) **İbrāhīmü ve Mūsā.** Ya'nī eger ben menber idinürsem İbrāhīm peyġāmber daḫı menber idinüp dururdı. Ve eger 'aṣā idinürsem İbrāhīm peyġāmber-ile Mūsā peyġāmber daḫı 'aṣā idinüp dururlar-ıdı.

Ve 'Abdu'llāh b. 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhumā eydür: 'Aṣā üzerine söykenmek peyġāmberler aḫlāḳındandur. Niteki Rasūl 'aleyhi's-selām 'aṣāsına söykenürdi, aṣḥāba daḫı emr eyleyüp eydürdi ki: Diñ, siz daḫı 'aṣālaruñuza ṭayanuñ.

[2135] mıṭhere: metre A, metere K, maṭara H
[2136] +ḳuddise sırruhū H
[2137] ve bir igne: -K
[2138] anamuz: raḍıya'llāhu 'anhā H
[2139] +ḳuddise sırruhū H

Ve daḫı seferde gönden ḳoġa[2140] götürmek sünnetdür. Niteki Cābir b. ʿAbduʾllāh eydür: Ḥudeybiye Ṣulḥında Rasūl ḥażretiyle bile-yidüm. Rasūl ʿaleyhi's-selām ḳoġasından ābdest alur-ıdı. Ḫalāyıḳı gördüm ki Rasūl ḥażretinden yaña segirdürler. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Nolduñuz? Anlar eyitdiler: Yā Rasūlaʾllāh, senüñ öñüñdeki ṣudan ġayrı hīç ṣu yoḳdur, içmege ve ābdest almaġa aṣlā ṣu bulımaduḳ, didiler. Rasūl ʿaleyhi's-selām münevver elini ḳoġaya ṣoḳdı. Gördüm ki anuñ mübārek barmaḳları arasından ṣular bıñarlar gibi çıḳar. Ol ḳavm ol ṣudan alup içdiler ve ābdest aldılar ve develerin ṣuvardılar. Ve eger yüz biñ kişi daḫı var-ımışsa cemīʿisine ol ṣu yite-yidi[2141].

Ve andan ṣoñra bu daḫı sünnetdendür ki ṣūfī sefere gidincek biline ḳuşaḳ baġlaya[2142]. Niteki Ebū Saʿīd eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām ḥacca gitdi. Aṣḥāb[2143] Medīne'den Mekke'ye degin yayaḳ yürüdiler. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: İzārlaruñuzı biliñüze baġlanuñ. Biz daḫı izārlarumızı bilümüze baġladuḳ, tīz tīz[2144] Rasūl ḥażretiyle yürüdük.

Ve andan ṣoñra (174b) ṣūfīlerüñ ẓāhir edeblerinden birisi daḫı budur ki vaḳtī ki bir kişi ribāṭdan çıḳup sefere gitmek istese sefere çıḳıncaḳ ṣabāḥ çıḳa ve daḫı iki rekʿat namāz ḳıla daḫı edügini öñine getüre daḫı anı silke andan ṣoñra saġ yiñini ṣıġaya andan ṣoñra ṣol yiñini ṣıġaya andan ṣoñra başmaġın ḳoyacaḳ tobraʾı[2145] eline alup silke andan ṣoñra edügin geyecek yire vara daḫı seccādesin iki ḳat eyleyüp döşeye andan ṣoñra başmaġın eline alup biri birine süre tozları gitsün diyü andan ṣoñra başmaġın ve yāḫūd babucın ṣol eline ala ve başmaḳ ḳoyacak kīseʾi ṣaġ eline ala daḫı anlaruñ ökcelerin aşaġa eyleyüp ol tobraya ḳoya

[2140] ḳoġa: ḳova A
[2141] yite-yidi: yitişeydi K
[2142] baġlaya: baġlana H
[2143] aṣḥāb: -K
[2144] tīz tīz: -K
[2145] tobraʾı: torvayı A, K, H

andan ṣoñra tobranuñ[2146] aġzın bağlaya andan ṣoñra anı ṣol eliyle ṣol yiñinüñ içine ḳoyup anı arḳasına bıraġa andan ṣoñra seccādesi üzerine otura andan ṣoñra edügini ṣol eline alup saġ eliyle anı silke andan ṣoñra evvelā edügin saġ ayaġına geye andan ṣoñra ṣol ayaġına geye daḫı iki elini yuya andan ṣoñra yüzini yārenlerden yaña eyleye ve daḫı anlaruñ-ıla vidāʿlaşa ve eger ḳardaşlardan baʿżısı anuñ azuġı tobrasın[2147] birez yir götürüvirürler-ise[2148] menʿ eylemeye andan ṣoñra kendüyi göndermege çıḳana daḫı duʿā eyleyüp anuñ-ıla vidāʿlaşa andan ṣoñra azuġını ḳoyacaḳ tobraʾı[2149] saġ eliyle ḳaldura daḫı ṣol yanına bıraġa, muḥkem bāġ-ıla anı bağlaya ve saġ yaġrını ḫālī ola, andan ṣoñra yola gire daḫı seyr eyleye biʿavniʾllāhi ve tevfīḳihī. Vaḳtī ki bir (175a) şerīf yire yitişse andan ḳardaşlar anı ḳarşulasalar ve yāḫūd bir pīr bu ṭāyifeden anı ḳarşulasa arḳasından tobrasını şeşe, anı bir yire ḳoya daḫı anlara ḳarşu vara, anlara selām vire. Vaḳtī ki anlardan geçse tobrasını yine[2150] arḳasına bağlaya ve daḫı seyr eyleye. Vaḳtī ki ribāṭa ve yāḫūd bir ġayrı menzile yaḳın varsa arḳasından tobrasını şeşe daḫı anı ṣol ḳoltuġı altına ala, ʿaṣāsını ve ibrīḳini ṣol eline ala daḫı ol menzile vara. İmdi bu[2151] bir rüsūmdur ki bunları fuḳarāʾ-i Ḫorāsān ve fuḳarāʾ-i Rūm müstaḥsen görüp dururlar. Evet, ekṣer-i fuḳarāʾ-i ʿIrāḳ ve fuḳarāʾ-i Şām ve fuḳarāʾ-i Maġrib bu rüsūma iʿtibār itmezler. Pes anlaruñ arasında bu rüsūmı riʿāyet itmekde müşāḥane ve mübāḥaṣe vāḳiʿ oldı. Zīrā ki ṣol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet itmez ol eydür ki: Bu rüsūm rüsūm-ı ẓāhiredür; bunlara ḳalmaḳ hemān ṣūrete ḳalmaḳdur, ḥaḳāyıḳdan ġāfil olmaḳdur, dir. Ammā şol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet ider ol eydür ki: Bunlar edeblerdür ki bunları müteḳaddimler vażʿ itmişlerdür. Pes anlar bir kişiʾi görseler ki ol ol bu rüsūmı riʿāyet itmez

[2146] tobranuñ: torvanuñ A, K, H
[2147] tobrasın: torvasın A, K, H
[2148] götürüvirürler-ise: götürürlerse H
[2149] torbaʾı: torvayı A, K, H
[2150] yine: gine A, K
[2151] bu: bunlar H

aña izvirā ve ḥaḳāret naẓarıyla naẓar idüp eydürler ki: Bu ṣūfī degüldür. İmdi bu iki ṭāyife biri birine inkār itmekde ḥadden tecāvcüz idüp dururlar. İmdi ṣaḥīḥ söz oldur kim şol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet ider aña inkār itmemek gerek. Zīrā ki bu rüsūm şerīʿate muḫālif degüldür ve şerʿden buña inkār ider hīç nesne yoḳdur. Belki bu rüsūm gökcek edeblerdür. Ammā şol kimse ki bu rüsūmı riʿāyet itmez aña daḫı inkār itmek olmaz. Zīrā ki şerīʿatde bunları riʿāyet itmek vācib degüldür ve mendūb daḫı degüldür. Evet, lāyıḳ budur ki bir nesneye ki şerīʿat inkār itmeye aña inkār itmek olmaz mā-dām ki şerīʿatde ol münker olmaya.

el-Bābu’s̱-s̱āmine ʿaşar fī’l-ḳudūmi mene’s-seferi ve duḫūli’r-ribāṭ ve’l-edebi fīhi

Yaʿnī, on sekizinci bāb, seferden gelüp ribāṭa girüp ḳonmaġuñ ve yāḫūd ġayrı yire ḳonmaġuñ edebi beyānındadur.

İmdi şöyle bilgil ki faḳīr vaḳtī ki seferden rucūʿ eylese eyle gerekdür kim ol maḳāmuñ āfetinden Allāh Teʿālā ḥażretine sığınup eyide: **Allāhümme innī eʿūẕü bike min-veʿaṣā’i’s-seferi ve ke’beti’l-münḳalebi ve sū’i’l-manẓari fī’l-ehli ve’l-māli ve’l-veled.** Ve daḫı vaḳtī ki bir şehr görse, anda muḳīm olmaġa ḫāṭırı olsa ol şehrüñ ölüsine ve dirisine selām vire[2152], Ḳur’ān’dan ne ḳadar[2153] dilerse oḳuya daḫı anuñ s̱evābını ol şehrüñ ölüsine ve dirisine armaġan göndere. Andan ṣoñra **Allāhu ekber Allāhu ekber** diye. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām ġazādan ve yāḫūd ḥacdan rucūʿ eylese bir yüksek yire çıḳardı daḫı üç kerre **Allāhu ekber Allāhu ekber Allāhu ekber** dir-idi. Daḫı eydürdi: **Lā ilāhe illā’llāhu vaḥdehū lā şerīke lehū lehü’l-mülkü ve lehü’l-ḥamdü ve hüve ʿalā-külli şey’in ḳadīr āyibūne tāyibūne ʿābidūne sācidūne li-rabbinā ḥāmidūne ṣadeḳa’llāhu vaʿdehū ve naṣara ʿabdehū ve hezeme’l-aḥzābe vaḥdehū.**

Andan ṣoñra ol şehre girse eyide: **Allāhümme’cʿal lenā bihā ḳarāran** (176a) **ve rızḳan ḥasenen.** Ve ol şehre girmedin ġusl eyleyüp andan ṣoñra ol şehre girmek yigrekdür. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām; Mekke’ye girmek isteyincek ġusl eyledi, andan ṣoñra girdi ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām vaḳtī ki aḥzāb ṭaleb itmekden rucūʿ eyledi, Medīne’ye gelüp ġusl eyleyüp istiḥmām eyledi. Ve eger ġusl eylemezse ābdest ala, kendüyi ve geyecegini

[2152] vire: göndere H
[2153] ḳadar: -A

arıda ve laṭīf ḳoḳular saçına ḳardaşlar-ıla buluşmaġ-içün ve ol şehrüñ ṣāliḥlerinüñ ölüsüni ve dirisini ziyāret eyleye.

Niteki Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām eyitdi: Bir kişi bir āḫiret ḳardaşını ziyāret itmege çıḳdı. Yolda giderken Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña bir melek gönderdi. Ol melek aña eyitdi: Nereye gidersin? Ol kişi eyitdi: Fülān kimseʾi zayiāret itmege giderem[2154]. Ol melek eyitdi: Ol kimse senüñ ḫışmuñ mıdur? Ol kişi eyitdi: Yoḳ. Ol melek eyitdi: Ol kişi saña inʿām itmiş midür? Sen anuñ şükrini yirine getürmek-içün mi gidersin? Ol kişi eyitdi: Yoḳ. Pes ol melek eyitdi: Ya niçün anı ziyāret itmege gidersin? Ol kişi eyitdi: Ben anı liʾllāhi fīʾllāh severem[2155]. Anuñ-içün anı ziyāret itmege giderem[2156]. Ol melek eyitdi: Ben saña Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rasūliyem[2157] ki Ḥaḳ Teʿālā seni sevdi anı liʾllāhi fīʾllāh sevdügüñ-içün, didi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām eyitdi: Vaḳtī ki bir kişi bir ḳardaşını liʾllāh, fīʾllāh ziyāret eylese Ḥaḳ Teʿālā ol kişiye eydür: **Ṭıbte ve ṭābe memşāke ve tebevve'te mine'l-cenneti menzilen.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ol kişiye eydür ki: Sen, ṣaġāyir günāhuñdan (176b) arı olduñ ve yürüdügüñ daḫı gökcek oldı ve cennet içinde sen bir menzil ḥāżırladuñ.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām buyurur: **Küntü neheytüküm ʿan-ziyāreti'l-ḳubūri fe zürūhā fe innehā tüẕekkirukümü'l-āḫirate.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām eyitdi: Ben sizi ḳubūr ziyāret itmekden nehy eylerdüm. Evet, şimden girü ḳabrler ziyāret eyleñ. Zīrā ki ḳabrler ziyāret itmek size āḫiret añdurur.

[2154] giderem: giderin A, K, H
[2155] severem: severin A, K, H
[2156] giderem: giderin K
[2157] rasūliyem: rasūliyin A, K, H

İmdi vaḳtī ki bir faḳīr daḫı böyle eylese dereler ve ovalar fāyidesi aña ḥāṣıl olur. Vaḳtī ki şehre girse[2158] evvelā ol şehrüñ mescidlerinüñ birisine vara. Anda iki rekʿat namāz ḳıla. Cāmiʿa varup anda iki rekʿat namāz ḳılmaḳ efḍaldür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām vaḳtī ki bir seferden gelse evvelā mescide varurdı, anda iki rekʿat namāz ḳılurdı, andan ṣoñra evine varurdı.

İmdi ribāṭ daḫı faḳīrüñ evi gibidür. İmdi ṣūfī daḫı evvelā mescide varup anda iki rekʿat namāz ḳıla daḫı ribāṭa vara. Vaḳtī ki ribāṭa girse babuc çıḳarduḳları yire vara. Anda oruṭuruken bili bağını şeşe. Andan ṣoñra başmağı torvasını ṣol eliyle yiñinden çıḳara. Andan ṣoñra ol tobradan[2159] başmağını çıḳara daḫı yire ḳoya. Andan ṣoñra bili bağını ol tobranuñ[2160] ortasına ṣara. Andan ṣoñra ṣol ayağından edügini çıḳara. Ve eger ābdesti var-ısa iki ayağını edüginden çıḳarduġından ṣoñra yol tozından yuya. Andan ṣoñra ḳıbleye yönele daḫı iki rekʿat namāz ḳıla. Andan ṣoñra ribāṭda olan ḳavme selām vire.

Ammā faḳīr, ribāṭa (177a) girincek yiñlerin ṣıġanmadın ribāṭa girdügi oldur kim yolda yiñlerden ṣıġanmadın ribāṭa geldiydi. Anuñ-çün yiñlerin ṣıġanmayup ribāṭa girür tā ki ḫalāyıḳuñ naẓarından ḫalāṣ ola. Ammā ṣol kimse ki yolda yiñlerini ṣıġar, anı yolda bil bağlamaġa ḳıyās ider ki ol, sünnetdür. Niteki anı beyān eyledük.

İmdi yiñ ṣıġamaḳ daḫı bunuñ maʿnāsınadur ki ol yolda yürümege ḫiffet getürür. Lā cirem kim ki yolda bili bağlu ve iki yiñi ṣıġanmış olsa ribāṭa eylece[2161] gire. Ammā ṣol kimse ki yolda bili bağlu olmasa ve iki yiñi daḫı ṣıġanmış olmasa ribāṭa eylece[2162] gire.

[2158] girse: girseler H
[2159] tobradan: torvadan A, K
[2160] tobranuñ: torvanuñ A, K
[2161] eylece: öyle H
[2162] eylece: öyle H

Zīrā ki ṣıdḳ budur ki böyle[2163] eyleye. İmdi ṣūfīlıġuñ bünyādı ḫod ṣıdḳ üzerinedür ve daḫı ḫalḳuñ naẓarın isḳāṭ itmek üzerinedür.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣūfīler üzerine cümle-i inkār itdüklerinden birisi daḫı budur ki vaḳtī ki ṣūfīler ribāṭa girseler evvelā selām virmezler. Münkir buña inkār idüp eydür ki: Bu, ḫilāf-ı mendūbdur ve müstaḥabbı terk itmekdür, dir. İmdi bunlaruñ evvel emrde selāmı terk itdüklerinden maḳṣūdlarını bilmedin inkār itmegüñ hīç vechi yoḳdur. Zīrā ki anlar, evvel emrde ribāṭa girincek selāmı bir nice vechden ötürü terk iderler.

Cümle-i vechlerden birisi oldur kim Selām, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ esmāsındandur. Niteki bir kişi, Rasūl ḥażreti[2164] tebevvül iderken aña selām virdi. Rasūl ḥażreti anuñ selāmın almadı. Ol kişi melūl oldı. Andan ṣoñra Rasūl, tebevvül itmekden fāriġ oldı daḫı bir dīvārdan teyemmüm eyledi (177b) daḫı ol kişinüñ selāmını aldı ve ol kişiye eyitdi: Evvel emrde senüñ selāmuñı almaduġuma sebeb oldur kim benüm ābdestüm yoġ-ıdı. Ve bir rivāyetde Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ selāmını almadı ḫattā ābdest alınca. Ābdest alduġından[2165] ṣoñra[2166] anuñ selāmını alup aña iʿtiẕār eyleyüp eyitdi: Ben, ābdestsüz Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr itmezem[2167], didi. İmdi fuḳarānuñ daḫı baʿżısı; vaḳt ola ki seferde yatup uyumış ola, anuñ ābdesti ṣınmış ola. İmdi ribāṭa girdükleri vaḳt evvel emrde ābdestlüsi selām virse ābdestsüzi virmese anuñ ḥāli ẓāhir olur. Lā cirem evvel emrde selāmı terk eylediler ḫattā ābdest alınca. Ve ābdesti olanuñ daḫı iki ayaġını yuduġı ābdestsüzüñ ḫālini setr itmekden ötürüdür. Ve daḫı selāmları ṭahāret üzerine olmaḳda Rasūl ḥażretine iḳtidā itmek-içündür ve daḫı ribāṭda muḳīm olanlaruñ daḫı ābdest üzerine olanı daḫı ābdest

[2163] böyle: böylece A, H eylece K
[2164] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[2165] alduġından: alduḳdan H
[2166] ṣoñra: -A
[2167] itmezem: itmezin A, K, H

üzerine selām almaġa ḥāżırlanmaġ-içündür. Zīrā ki Selām, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ esmāsındandur. Pes lāyıḳ budur kim ol ism, ṭahāret üzerine ẕikr oluna.

Ve evvel emrde selām virmedüklerinden maḳṣūdlarınuñ cümlesinden birisi[2168] daḫı budur kim ribāṭa girincek ribāṭda olan ḳardaşlar-ıla muʿānaḳa eyleyüp muṣāfaḥa eylese gerek. İmdi sefer āṣārından ve yol tozından üzerinde olanı faḳīr evvelā arıtmaġ-ıla ve ābdest almaġ-ıla ḥāżırlanur andan ṣoñra[2169] selām virüp muʿānaḳa eyler.

Ve cümlesinden birisi daḫı budur kim ribāṭda[2170] muḳīm olan cemāʿat, erbāb-ı murāḳabe ve erbāb-ı aḥvāldür. Pes evvel (178a) emrde ribāṭa girdüginleyin selām virmege hücūm eylese murāḳabede olan yārenleri incidür ve anlara teşvīş virür. Lā cirem evvel emrde iki ayaġın yumaġa meşġūl olur ve daḫı ābdest almaġa meşġūl olur tā ki andaġı yārenler daḫı anı görüp anuñ selāmın almaġa ve anuñ-ıla muṣāfaḥa ve muʿānaḳa itmege ḥāżırlanalar niteki kendüsi anlara selām virmege ve anlaruñla muʿānaḳa itmege ḥāżırlanurdı[2171] istīnāsdan ṣoñra. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Hattā testeʾnisū ve tüsellimū ʿalā-ehlihā.**[2172] İmdi her ḳavmüñ istīnāsı ol ḳavmüñ ḥāline münāsib olan-ıla olur.

Ve andan ṣoñra şöyle bilgil ki seccāde düşenmek daḫı sünnetdür. Niteki biz anı ẕikr eyledük. Ve bir kişi bir ġayrı kimsenüñ seccādesi üzerine destūrsuz oturmamaḳ daḫı sünnetdür. Niteki ḥadīṯ-i ṭavīlde vārid olup durur ki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eydür: Bir kimse bir ġayrı kimsenüñ seccādesi üzerine oturmasun illā anuñ iẕniyle otursun.

Andan ṣoñra vaḳtī ki ḳardaşlara selām virse anlaruñla muʿānaḳa eyleye. Yaʿnī anlaruñ-ıla ḳocuşa ve anlar daḫı anuñ-ıla ḳocuşalar. Niteki ʿĀyişe anamuz[2173] eydür: Bir

[2168] birisi: biri A
[2169] ṣoñra: -K
[2170] ribāṭda: -A
[2171] ḥāżırlanurdı: ḥāżırlanurlardı A, ḥāżır olurlardı H
[2172] en-Nûr 24/27.
[2173] anamuz: Ṣıddīḳa raḍıyaʾllāhu ʿanhā H

gice Rasūl ʿaleyhi’s-selām benüm evümde yaturdı. Nāgāh ḳapu ḳaḳdılar[2174]. Rasūl eyitdi: Kimsin? Ol kişi eyitdi: Ben Zeyd Bin Ḥārişe’yem[2175]. Rasūl ʿaleyhi’s-selām; bunı işidicek yirinden ʿuryān ḳalḳdı, geyecegini eliyle sürüdi. Andan ṣoñra geyecegin geydi daḫı ḳapuyı açdı daḫı Zeyd Bin Ḥārişe’yi ḳocdı daḫı anı öpdi. ʿĀyişe anamuz[2176] eyitdi: Va’llāhi ben, Rasūl ḥażretini[2177] ol giceden ġayrı vaḳtde (178b) ʿuryān görmedüm, didi.

Ve andan ṣoñra muʿānaḳa eyledüklerinden ṣoñra ḳardaşları öpe. Ḳardaşlar daḫı anı öpeler. Zīrā ki bu daḫı sünnetdür. Niteki Caʿfer Bin Ebī[2178] Ṭālib[2179], Ḥabeşe iḳlīminden Medīne’ye gelincek Rasūl ʿaleyhi’s-selām anı ḳocdı daḫı anuñ iki gözi arasını öpdi. Andan Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Bilmezem[2180], Ḫayber ḳalʿası fetḥ olduġı vaḳt ziyāde mi şād oldum ve yāḫūd Caʿfer geldügi vaḳt mi ziyāde şād oldum.

Ve ḳardaşlar-ıla muʿānaḳa eyledüginden ṣoñra ḳardaşlar-ıla muṣāfaḥa eyleye. Yaʿnī anlaruñ ellerine yapışup anlaruñla görüşe. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: Bir müsülmān bir müsülmān[2181] ḳardaşını öpmesi anuñ-ıla muṣāfaḥa itmesidür. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: Vaḳtī ki iki müsülmān biri biriyle buluşup biri biriyle muṣāfaḥa eyleseler ve Allāh Teʿālā ḥażretine şükr idüp istiġfār itseler Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ṣaġāyir günāhlarını yarlıġaya.

Ve andan ṣoñra ribāṭda muḳīm olan fuḳrāya daḫı müstaḥabdur ki ribāṭa gelen fuḳarāya eyideler: Merḥaban ve ehlen ḫoş geldüñüz, diyeler. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām,

[2174] ḳaḳdılar: ḳaḳıldı H
[2175] Ḥārişe’yem: Ḥārişe’yin A, K
[2176] anamuz: raḍıya’llāhu ʿanhā H
[2177] ḥażretini: ʿaleyhi’s-selāmı H
[2178] Ebī: -A
[2179] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[2180] bilmezem: bilmezin A, K, H
[2181] müsülmān: -A, bir müsülmān: -H

ʿİkrime[2182] gelincek eyitdi: **Merḥaben bi'r-rākibi'l-muhāciri** didi iki kerre[2183]. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām Mekke'i fetḥ eyledügi yıl Ümmü Hānī'ye Rasūl eyitdi[2184]: **Merḥaben bi-Ümmi Hānī** didi[2185].

Ve bu daḫı sünnetdür ki ribāṭda muḳīm olanlar fuḳarāya yirlerinden ḳalḳalar. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām, Caʿfer-i Ṭayyār[2186] gelincek anuñ-içün yirinden ḳalḳdı.

Ve andan ṣoñra ribāṭuñ ḫādimine müstaḥabdur ki ribāṭa nüzūl eyleyen faḳīre (179a) ṭaʿām vire. Niteki Laḳīṭ eydür: Bir bölük kişiyle Rasūl ḥażretine[2187] varduḳ. Rasūl ḥażretini evinde bulmaduḳ. ʿĀyişe anamuz[2188], oturuñ didi. Biz daḫı oturduḳ. Bize ḫarīre idivirdi ve bir ṭabaḳ ḫurmā daḫı bizüm öñümüze getürdi. Biz andan yidük. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām geldi, bize eyitdi: Hīç nesne bulduñuz mı? Biz eyitdük: Neʿam yā Rasūla'llāh, didük.

Ve andan ṣoñra ribāṭa nüzūl eyleyen faḳīre müstaḥabdur ki ribāṭda sākin olan fuḳarāya nesne vire ḥaḳḳ-ı ḳudūmı-çün. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām Medīne'ye varıncaḳ anda ḳurbānlar eyleyüp üleşdürdi.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣūfīler, ikindüden ṣoñra seferden gelüp ribāṭa gelmegi istikrāh iderler[2189]. İmdi anlaruñ bundan istikrāh itdüklerinüñ sünnetden vechi oldur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām menʿ eyleyüp durur kişi seferden gice gelmegi. Ve daḫı ṣūfīler, ikindüden ṣoñra gice-yiçün ḥāżırlanurlar ṭahāret itmek-ile ve ẕikr itmek-ile ve istiġfār itmek-ile. İmdi

[2182] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2183] kerre: keret A
[2184] Rasūl eyitdi: Rasūl-i ekrem H
[2185] didi: -H
[2186] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2187] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[2188] anamuz: raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2189] iderler: iderlerdi H

ol vaḳtde raḳīr ribāṭa gelecek olursa anları evrādlarından menʿ eyler. Lā cirem ol vaḳtde ribāṭa ḳudūm eylemegi revā görmediler[2190]. Ve Cābir Bin ʿAbdi'llāh[2191] eyitdi: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Vaḳtī ki sizden birüñüz seferden gelse gicede ehline varmasun. Ve Kaʿb Bin Mālik[2192] eydür: Rasūl seferden gelincek ḳuşluḳ vaḳtinde gelür-idi.

İmdi ṣūfīler daḫı ṣabāḥ vaḳtinde ve ḳuşluḳ vaḳtinde seferden gelmegi müstaḥab görüp dururlar. Evet, vaḳtī ki ittifāḳ düşse ki baʿżısı yolda yürümekden (179b) żaʿīf olsa ve yāḫūd bundan ġayrı ʿöẕrlerden birisi olsa ki anlar ṣabāḥ gelimeseler ikindüye degin maʿẕūrlardur ki ribāṭa varalar. Evet, vaḳtī ki ikindü olsa ribāṭa varmayalar. Belki ol gün ribāṭa varmaġı yarındası ḳuşluḳ vaḳtine degin teʾḫīr ideler; sünnet-ile ʿamel ideler ḳuşluḳ vaḳtinde ḳudūm itmekde.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki şol fuḳarā ki ribāṭa ḳudūm iderler, anlaruñ baʿżısı vaḳt olur ki ribāṭa girmegüñ edebini ve anuñ resmlerini bilmez. Lā cirem anları göricek aña dehşet ʿārıż olur. İmdi sünnet oldur kim aña yaḳın olalar ve aña maḥabbet ideler ve anuñ yüzine gülece baḳalar ve anuñ-ıla muḫālaṭa eyleyeler tā ki anuñ dehşeti gide. İmdi böyle itmek be-ġāyet ulu ṣevābdur.

Niteki Ebū Rufāʿa[2193] eydür: Rasūl ḥażreti ḫuṭbe oḳurken ḥāżır oldum. Ben eyitdüm: Yā Rasūla'llāh, ben ġarībem[2194], dīnümüñ aḥkāmını bilmezem[2195]. Baña anı taʿlīm eyle. Rasūl ʿaleyhi's-selām; ḫuṭbesini kesdi, benden yaña yönelüp baña dīnüñ aḥkāmını taʿlīm eyledi daḫı yine[2196] ḫuṭbe oḳumaġa meşġūl oldı.

[2190] görmediler: görmedi A
[2191] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2192] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2193] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2194] ġarībem: ġarībüm A, ġarībin K
[2195] bilmezem: bilmezin A, K, H
[2196] yine: gine A

İmdi şöyle bilgil ki fuḳarānuñ ṣıfatlarınuñ aḥseni, müsülmānlara rıfḳ idüp luṭf itmekdür ve daḫı işitdükleri mekrūhları ve gördükleri mekrūhları setr idüp anlara taḥammül itmekdür. İmdi vaḳtī ki bir faḳīr ribāṭa girse, ribāṭa girmegüñ ol, edeblerini bilmese anı redd idüp ribāṭdan çıḳarmayalar. Zīrā ki anı redd eylemek ulu ḫaṭādur. Zīrā ki öñ[2197] geçen ṣāliḥlerden nice cemāʿat bu ẓāhir (180a) resmleri bilmezler-idi.

İmdi ribāṭa ḳaṣd eyleyenler, niyyet-i ṣāliḥa-yıla ḳaṣd iderler. Vaḳtī ki anlara mekrūh gelen nesne-yile anları istiḳbāl itseler ve anları redd eyleyüp anlara yüz virmeseler ḳorḳu vardur kim anlaruñ bāṭınlarına teşvīş yitişe ve anlara inkār yitişüp anlaruñ dīnlerine ve dünyālarına żarar yitişe. İmdi bundan ḥaẕer itmek gerek. Rasūl ḥażretinüñ aḫlāḳına naẓar itmek gerek ki Rasūl ʿaleyhi's-selām, ḫalāyıḳ-ıla nice müdārā eyler-idi ve anlara nice rıfḳ eyler-idi, anı fikr itmek gerek. Ḥattā bir aʿrābī Rasūl ḥażretinüñ[2198] mescidine girdi daḫı ol aʿrābī mescid içine tebevvül eyledi. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol aʿrābīye ḳaḳımadı. Belki aña rıfḳ eyledi andan ṣoñra aṣḥāba emr eyledi ki bir ḳoġa ṣu getürdiler, ol aʿrābī tebevvül eyledügi yire dökdiler.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ribāṭa bir kimse girse ki anda muḳīm olmaġa lāyıḳ olmasa gökcek kelām-ıla ve luṭf-ıla anı ribāṭdan ṣarf ideler öñine yimek getürdüklerinden ṣoñra ve anuñ-ıla gökcek kelimāt itdüklerinden ṣoñra.

Ve andan ṣoñra ribāṭda sākin olan fuḳarā seferden gelen faḳīrüñ arḳasın ve sāyir aʿżāsın ovduḳları ve anlaruñ arḳaların ḳaşıduḳları gökcek ṣıfatdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām ḥażretinüñ münevver arḳasını kendünüñ bir Ḥabeşī ḳulı ovdı. Aña eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, nolduñuz? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Deve beni yorġurdı, didi. Evet, dāyim

[2197] öñ: evvel A
[2198] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

arḳasın ovdurmaġı ʿādet itmek ve arḳasın ovdurmaġ-ıla rāḥat olup uyḫu (180b) celb eylemek fuḳarānuñ ḥāline lāyıḳ degüldür egerçi ki şerīʿatda mübāḥ-ısa daḫı.

Ve daḫı fuḳarānuñ seferden geldüklerinden ṣoñra cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur kim bir faḳīr vaḳtī ki seferden gelüp ribāṭda ve yāḫūd bir ġayrı yirde ḳarār itdüginden ṣoñra kendüye ḫaber ṣormayınca söz söylemeye. Ve bu daḫı müstaḥabdur ki ol şehrüñ ölülerinden ve dirilerinden ziyāret itmege kimi dilerse ide. Ve daḫı ol şehrde maḳṣūdı ne-yise üç günden ṣoñra aña ḳaṣd eyleye. Zīrā ki sefer zaḥmeti ve yol yorġunluġı üç güne degin gider. Ve anuñ fikri üç gün içinde müctemiʿ olup[2199] bāṭını münevver olduġı sebebiyle meşāyıḫ-ıla buluşmaġa lāyıḳ olur ve daḫı ṣuleḥā ḳapuların ziyāret itmege lāyıḳ olur. Zīrā ki vaḳtī ki anuñ bāṭını münevver olsa her şeyḫden ve her ḳardaşdan ki anları ziyāret eyler, ol tamām müstevfā naṣīb alur. Ve andan ṣoñra bir şeyḫi yāḫūd bir ḳardaşı ziyāret itmege varsa anuñ ḳatından andan destūr dilemeyince gitmeye. Niteki Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām eydür: Vaḳtī ki sizden biriñüz bir ḳardaşı ḳatında otursa anuñ ḳatından ṭurup gitmesün ḥattā andan destūr almayınca.

Ve andan ṣoñra ribāṭa gelen faḳīr, vaḳtī ki bir nice gün müḳīm olmaḳ dilese, anuñ nefsi baṭṭāllıġa meyl eylese eyle gerekdür kim ol, ḫiẕmet isteye daḫı ḫiẕmete meşġūl ola. Zīrā ki ehl-i ʿibādetüñ ḫiẕmetine meşġūl olmaḳ ʿibādet itmek yirinedür. Ve andan ṣoñra ol, ribāṭdan çıḳup gitmeye müteḳaddim destūr virmeyince.

İmdi (181a) bu ẕikr itdügümüz nesneler ṣūfīlerüñ ve erbāb-ı bāṭınuñ cümle-i aʿmāllerinden ve cümle-i ʿādātlarındandur[2200]. Vaʾllāhu aʿlem. Allāhümmeʾḫṣurnā fī-

[2199] olup: olur A
[2200] ʿādātlarındandur: ʿādetlerindendür H

zümrati’ṣ-ṣulaḥā’i’l-ʿārifīne’l-kāmilīne bi-ḥürmeti nebiyyike Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīne ve ṣalli ʿaleyhi ve ʿaleyhim ilā-yevmi’d-dīn.

el-Bābu't-tāsiʿa ʿaşara fī-ḥāli'ş-şūfiyyeti fī'l-mütesebbib[2201]

Yaʿnī, on ṭoḳuzuncı bāb, ṣūfīlerüñ rızḳları beyānındadur. Ve daḫı anlar sebeblere meşġūl olduḳlarınuñ ve sebeblerden iʿrāż itdüklerinüñ vechi beyānındadur.

İmdi şöyle bilgil ki sebeblere meşġūl olup ve sebeblerden iʿrāż itmekde ṣūfīlerüñ aḥvāli muḫtelifdür. Zīrā ki ṣūfīlerüñ baʿżısı hemān fütūḥa naẓar eyleyüp ol fütūḥdan yir. Ve ol, hīçbir maʿlūma meyl eylemez ve sebebe ve suvāle meşġūl olmaz. Ve baʿżısı kesb itmege meşġūl olur. Ve baʿżısı ḥāceti vaḳtinde suvāl eyler. İmdi bunlaruñ her birisinüñ edebleri vardur ki ol edebleri riʿāyet iderler.

İmdi şöyle bilgil ki bir faḳīr, vaḳtī ki nefsine ʿilm-ile siyāset itmege meşġūl olsa Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinden aña fehm itmek gelür ki aña kesb itmek mi evlādur ve yāḫūd ol, kesbi terk itmek mi evlādur. İmdi faḳīre eyle gerekdür kim mehmā-emken suvāl itmegi terk eyleye. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām[2202] suʾāli terk itmege terġīb-ile ve terhīb-ile ḳındurup durur.

Ammā terġīb-ile ḳındurduġı[2203] oldur kim Şevbān[2204] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Kim ki (181b) benden bir nesneye żāmin olsa ben aña cennet żāmin olayın. Şevbān eydür: Ben eyitdüm: Yā Rasūla'llāh, ol nesneye ben żāmin olayın. Ol nesne nedür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ḫalāyıḳdan hīç nesne dileme. Şevbān anı ḳabūl eyledi. Ḥattā bir gün anuñ ḳamçısı taşması düşdi. Hīçbir kimseye dimedi ki anı baña alıvir. Belki kendüsi atdan indi anı aldı.

[2201] el-mütesebbib: es-sebeb A, el-müsebbib H
[2202] ʿaleyhi's-selām: ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2203] ḳındurduġı: ḳındurmaġı H
[2204] + ʿaleyhi's-selām: H

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur[2205]: **Le-en ye’ḫuẕe eḥadüküm ḥablen fe yaḫteṭıbe ʿalā-ẓahrihī fe ye’küle ve yeteṣaddeḳa ḫayrun min-en ye’tiye racülen fe yes’elühū aʿṭāhu ev meneʿahū ẕālike fe inne’l-yede’l-ʿulyā ḫayrun mine’l-yedi’s-süflā.** Yaʿnī, Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: Sizden birüñüz bir urġan alup arḳasıyla odun getürüp anı ṣatup anuñ bahāsıyla nesne alup anı yimek ve daḫı anuñ bahāsını taṣadduḳ itmek ḫayrludur şol kimseden ki ol; bir kişiye vara, andan nesne dileye. Ol kişi daḫı aña anı vire ve yāḫūd anı aña virmeye. Zīrā ki yüce el yigrekdür alçaḳ elden. Yaʿnī nesne ṣadaḳa eyleyen el yigrekdür nesne dileyüp alan elden.

Ve Ebū Saʿīd el-Ḫudrī[2206] eydür: Enṣār ḳavminden bir bölük kişi Rasūl ḥażretinden[2207] nesne dilediler. Rasūl[2208] anlara nesne virdi. Andan ṣoñra yine[2209] dilediler. Rasūl ʿaleyhi’s-selām anlara yine[2210] nesne virdi. Andan ṣoñra yine[2211] dilediler. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Mā yekūnü ʿindī min-ḫayrin fe len eddeḫirahū ʿanküm ve men yesteʿiffe yüʿiffehu’llāhu ve men yestaġni yuġnihi’llāhu ve men teṣabbera teṣabberahu’llāhu ve mā-uʿṭī eḥadün ʿaṭā’en aḫyara ve**(182) **evseʿa ʿaleyhi mine’ṣ-ṣabri.** Yaʿnī, Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Benüm ḳatumda olanı size virdüm. Eger daḫı nesne var-ımıssa[2212] anı sizden gizlemezdüm. İmdi kim ki ʿiffet ṭaleb eylese nesne dilemekden imtināʿ itmek-ile, Ḥaḳ Teʿālā aña ʿiffet vire. Ve kim ki ḥelāl vech-ile kesb itmek-ile ġanīlıḳ ṭaleb eylese Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı ġanī eyleye. Ve kim ki faḳr u fāḳaya ṣabr eylese Allāh Teʿālā ḥażretlerine tevekkül itmek-ile ve daḫı anuñ ḥażretinden ḫavf eylese aña Ḥaḳ

[2205] buyurur: eydür A
[2206] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[2207] ḥażretinden: ʿaleyhi’s-selāmdan H
[2208] Rasūl: Rasūlu’llāh H
[2209] yine: gine A, K
[2210] yine: gine A, K
[2211] yine: gine K
[2212] var-ımıssa: var-ımışsa K, var imişse H

Teʿālā ḳuvvet vire ṣabr eylemekde. Ve daḫı hīçbir kimseye ṣabr itmekden ḫāyrlu ve andan evsaʿ nesne[2213] virilmedi.

Ammā taḥẕīr-ile ve terhīb-ile suvāli terk itmege ḳındurduġı oldur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Bir kişi nāsdan dāyim nesne dilese, andan iḥtirāz itmese ḳıyāmet güninde anuñ yüzinde hīçbir pāre et olmayup ol, ʿarṣa-i ʿaraṣāta vara. İmdi bundan murād oldur kim ḳıyāmet güninde anuñ yüzinde feṣāḥat ve açuḳlıḳ olmaya.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Leyse'l-miskīnü'llezī türaddühü'l-ükletü ve'l-ükletāni ve't-temratü ve't-temratāni ve lākini'l-miskīnü'llezī lā yes'elü'n-nāse ve lā yüfṭanü bi-mekānihī fe yuʿṭā.** Yaʿnī, Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Miskīn, ol degüldür kim aña bir pāre yiyecek ve yāḫūd iki pāre yiyecek virmeyeler ve yāḫūd aña bir ḫurmā ve iki ḫurmā virmeyeler. Belki miskīn oldur kim ol, hīç kimseden nesne dilemeye ve daḫı anuñ yirin daḫı kimse bilmeye ki aña nesne vireler.

İmdi bu nesne, ṣādıḳ faḳīrüñ (182b) ḥālidür. Zīrā ki mutaṣavvıf-ı muḥaḳḳiḳ hīç kimseden nesne dilemez.

Hilāl Bin Ḥüseyn[2214] eydür: Bir gün Medīne'ye vardum. Anda Ebū Saʿīd evine ḳondum. Ol baña ḫaber virüp eyitdi: Bir gün ṣabāḥladuḳ evümüzde hīç ṭaʿām yoġ-ıdı. Ol gün ben ḳatı acıḳdum. Ḥattā aclıġumdan ḳarnuma ṭaş baġladum. Benüm ḫatunum baña eyitdi: Niçün böyle aclıḳ çekersin? Rasūl ḥażretine varsañ, andan nesne dileseñne. Zīrā ki fülān, Rasūl ḥażretine vardı, nesne diledi Rasūl aña anı virdi. Ve fülān daḫı varup andan nesne diledi aña anı virdi. Ben eyitdüm: Varayın Rasūl ḥażretinden ṭaʿām dileyeyin, didüm. Daḫı Rasūl ḥażretine vardum. Gördüm ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ḫuṭbe oḳuyup eydür: Kim

[2213] evsaʿ nesne: nesne evsaʿ A
[2214] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

ki ʿiffet ṭaleb eylese nesne dilemekden imtināʿ itmek-ile, Ḥaḳ Teʿālā anı ʿafīf eyleyüp kimseye anı muḥtāc eylemeye. Ve kim ki ġanīlıḳ istese ḥelāl vech-ile kesb itmek-ile, Ḥaḳ Teʿālā anı ġanī eyleye. Ve kim ki bizden nesne istese ol istedügi nesne bizüm ḳatumuzda olacaḳ olursa aña anı virürüz. Ve kim ki bizden anı dilemeyüp andan müstaġnī olsa ol kimse bize sevgülüdür bizden nesne dileyenden, didi. Ebū Saʿīd eyitdi: Hemān bu kelāmı Rasūl ḥażretinden[2215] işitdüm, andan nesne dilemeyüp evüme geldüm. Allāh Teʿālā ḥażretine tevekkül eyledüm. Sehel zamān içinde Ḥaḳ Teʿālā baña ol ḳadar rızḳ virdi ki enṣār ḳavmi içinde benden ġanī kimse ḳalmadı.

İmdi ṣūfīlerüñ baʿżısı edebe mülāzım olur ḥattā eger anuñ nefsi (183a) nesne dilemege ḳaṣd eylese heybet anı dilemekden redd eyler. Lā cirem ol, hīç nesne dilemez. Ḥaḳ Teʿālā daḫı aña dilemedin nesneler virür.

Niteki İbrāhīm peyġāmberi ʿaleyhi's-selām[2216], Nemrūd odına atduḳları vaḳtde havāda giderken Cebrāyīl[2217] aña gelüp eyitdi: Yā İbrāhīm, hīç ḥācetüñ var mıdur? İbrāhīm[2218] eyitdi: Ammā senden hīç ḥācetüm yoḳdur, didi. Cebrāyīl[2219] eyitdi: Di, imdi Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥācetüñi dile. İbrāhīm peyġāmber[2220] eyitdi: Ol benüm ḥālümi bildügi yiter, didi.

[2215] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[2216] peyġāmberi ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi's-selāmı H
[2217] +ʿaleyhi's-selām A, H
[2218] +ʿaleyhi's-selām H
[2219] +ʿaleyhi's-selām H
[2220] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H

Evet, ṣūfī vaḳt olur ki bunuñ gibiden żaʿīf olup ḥācetini Allāh Teʿālā ḥażretinden diler; maḫlūḳdan dilemez. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anuñ[2221] ḥācetini ve rızḳını aña getürür maḫlūḳdan ol, hīç nesne dilemedin.

Niteki Şeyḫu'ṣ-ṣūfiyye ve sened-i erbābu'l-ḫırḳa eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ṣāliḥlerden birisi eyitdi: Vaḳtī ki bir faḳīrüñ nefsi nesne ṭaleb eylemek istese ol ṭaleb eyledügi bundan ḫālī degüldür ki ol anuñ rızḳı ola. Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti diler ki aña anı vire, anuñ-içün anuñ nefsi mütenebbih olup anı istemek ister. Ḥattā baʿż-ı fuḳarānuñ nefsi muṭṭaliʿ olur ki anuñ rızḳı ne vaḳtin gelse gerek ve ne yirden gelse gerek. İmdi anuñ nefsi nesne istemek istedügi ke-ennehū aña ḫaber virdügi olur ki anuñ rızḳı gelecekdür. Ve yāḫūd anuñ nefsi nesne ṭaleb itmek istedügi bir günāhdan ötürü aña ʿuḳūbet ola.

İmdi bir faḳīrüñ nefsi nesne istemek istese, aña ilḥāḥ (183b) eylese ki ol nesneʾi isteye[2222], ol faḳīre eyle gerekdür ki yirinden ḳalḳa, ḫoş vech-ile ābdest alup alup iki rekʿat namāz ḳıla. Andan ṣoñra eyide: Yā Rabbi, eger benüm nefsüm istedügi benüm rızḳum-ısa ki sen anı baña taḳdīr itmiş-iseñ tizcek anı baña yitişdür, diye. Lā cirem Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā kemāl-i kereminden anı aña getürdivire[2223] eger ol nesne anuñ rızḳı olacaḳ olursa. Ve eger ol nesne anuñ rızḳı olmayacaḳ olursa Ḥaḳ Teʿālā anuñ bāṭınından ol nesneʾi giderivire. Zīrā ki bir faḳīr, Allāh Teʿālā ḥażretine ḥācetini ʿarż eylese Ḥaḳ Teʿālā ol nesneʾi yāḫūd rızḳ eyleye ve yāḫūd aña ṣabr itmegi müyesser eyleye ve yāḫūd anuñ ḳalbinden ol nesneʾi istemegi gidere.

Niteki bir faḳīr eydür: Bir gün ḳatı acıḳdum. Benüm ḥālüm daḫı bu-yıdı ki hīç ḫalāyıḳdan nesne istemezdüm. Baġdād maḥalleleri arasında seyr eyledüm tā ki Ḥaḳ Teʿālā,

[2221] Allāh Teʿālā ḥażretinden diler…anuñ: -A
[2222] isteye: -K
[2223] getürdivire: getürivire K

ḳulları elinden benüm rızḳumı feṯḥ eyleye. Ne ḳadar ki seyr eyledüm hīç nesne feṯḥ olmadı. Lā cirem bir yirde ac yatup uyur-ıdum. Nāgāh uyḳu içinde bir āvāz işitdüm ki eydür: Yā fülān, ṭur, fülān yire var. Ol yirde bir gök ḫırḳa vardur. Ol ḫırḳada dirhemler ve dīnārlar vardur anları al anlaruñla maṣlaḥatuñı gör, didiler. Ṭurdum, ol yire vardum ol ḫırḳa'ı buldum, andan ol dīnārları ve ol dirhemleri aldum, anlaruñla maṣlaḥatumı gördüm.

Evet, vaḳtī ki bir faḳīrüñ nefsinden ṭāḳat gitse ol, be-ġāyet żaʿīf olsa aña żarūret müteḥaḳḳıḳ olsa ve ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden nesne (184a) dileyüp hīç nesne feṯḥ olmasa ve ḥāline meşġūl olsa, kesb itmege daḫı vaḳti ṭar olsa ol vaḳt faḳīre cāyizdür ki sebebler ḳapusını ḳaḳa; nāslardan nesne dileye. Niteki baʿż-ı ṣāliḥler ḥācetleri vaḳtinde ve żarūretleri vaḳtinde ḫalāyıḳdan nesne dilerler-idi. Niteki Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz[2224] żarūret vaḳtinde elini uzadup eydürdi: **Li-men**[2225] **şey'ün li'llāh.** Ve Şeyḫ Cüneyd'üñ üstādı Ebū Caʿfer; bir gün ve iki gün ac olduġından ṣoñra aḫşam-ıla yatsu arasında çıḳardı, bir ḳapudan ve yāḫūd iki ḳapudan ḥācet ḳadarı[2226] nesne dilerdi.

Ve İbrāhīm Bin Edhem, Baṣra Cāmiʿinde bir müddet muʿtekif oldı. Üç gicede bir kerre[2227] ṭaʿām yir-idi. Ṭaʿām yiyecek gice mescidden çıḳardı, ḫalāyıḳuñ ḳapularından nesne dilerdi.

Ve Süfyān-ı Ṣevrī[2228], Ḥicāz'dan Yemen'e sefer eyledi. Yolda ḫalāyıḳdan nesne dileyüp yirdi şol vech-ile ki bir ḳavme varurdı, żiyāfet ṣevābından ḥadīṣ naḳl eylerdi. Aña ṭaʿām getürürler-idi. Ḥāceti ḳadar ol ṭaʿāmadan yir-idi, bāḳīsini ḳoyup giderdi. Ve Rasūl daḫı buyurur: **Men cāʿa ve lem yes'el fe māte deḫale'n-nār.** Yaʿnī, kim ki ac olsa,

[2224] raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2225] li-men: men ʿindehū A
[2226] ḥācet ḳadarı: ḥāceti ḳadar A
[2227] kerre: kerret A, keret K
[2228] +ḳuddise surruhū H

ḫalāyıḳdan ṭaʿām dilemese ḥattā aclığından ölse ol kişi cehenneme gire. İmdi kimüñ ki ʿilmi olsa ve anuñ Allāh Teʿālā ḥażretiyle ḥāli olsa bunuñ gibi nesne-yile ol mübtelā olmaz. Yaʿnī ac olup aclığından ölmez. Belki ol, ʿilm-ile ḫalāyıḳdan ḥācetin diler ve ʿilm-ile dilemekden kendüyi imsāk ider.

Niteki bir şaḫṣ günāhları üzerine muṣırr-ıdı. Bir gün ol şaḫṣ tevbe eyledi. (184b) Tevbesini daḫı gökcek eyledi. Ol şaḫṣ eyitdi: Bir gün ʿazm eyledüm ki ḳāfile-yile ḥacca gidem ve daḫı niyyet eyledüm ki hīç kimseden nesne dilemeyem. Ḥaḳ Teʿālā benüm ḥālümi bildügine iktifā eyleyem[2229]. Bu niyyet üzerine ḳāfile-yile yoldaş olup Beriyye'ye girdüm ve her vaḳt ki yeyecek ve ṣu ḥācetüm olsa Ḥaḳ Teʿālā baña ṭaʿām u şarāb fetḥ eyledi. Bir nice gün böyle oldı. Birkaç günden ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā baña birkaç gün rızḳ fetḥ eylemedi. Ben be-ġāyet acıḳdum ve ṣuṣadum. Aclıġumdan ve ṣusuzlıġumdan be-ġāyet żaʿīf oldum, yürüyemedüm, ḳāfileden ḳaldum. Ben eyitdüm: Kendümi mehlekeye bıraḳdum ḥāl budur ki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve lā tülḳū bi-eydīküm ilā't-tehlüketi.**[2230] Ḳaṣd eyledüm ki ḫalāyıḳdan nesne dileyem. Hemān ki nesne dilemege ḳaṣd eyledüm, benüm bāṭınumdan bu ḥāle inkār ḳopup ben baña eyitdüm ki: Allāh Teʿālā ḥażretiyle ʿahd eyledüñ ki hīçbir kimseden nesne dilemeyesin. Bir aġac dibine varup gölgesinde oturdum. Ḳāfile geçince hīçbir kimse ḳalmadı. Ben daḫı be-ġāyet żaʿīf oldum. Başumı yire ḳodum ki ölem. Nāgāh bir laṭīf maḥbūb gördüm ki biline ḳılıc bağlamış, geldi, beni ḳımıldatdı. Ben daḫı yirümden ḳalḳdum. Gördüm ki anuñ elinde bir bardaḳ var. Ol bardaḳ içinde ṣu var. Ol bardaġı baña virdi ve eyitdi: Bu ṣudan iç. Ben daḫı ol ṣudan içdüm. Andan ṣoñra benüm öñüme ṭaʿām getürdi. Baña eyitdi: Bu ṭaʿāmdan yi. Ben daḫı ol ṭaʿāmdan yidüm. Andan ṣoñra baña eyitdi: Ḳāfileye varmaġa ḫāṭıruñ var mı? Ben eyitdüm: Ḳāfileye nice varayın ki (185a) ḳāfile göçdi

[2229] eyleyem: eyledüm A
[2230] el-Bakara 2/195.

gitdi, didüm. Ol baña eyitdi: Sen ṭur! Pes elüme yapışdı, benümle birḳaç adım addı. Andan ṣoñra baña eyitdi: Sen bunda otur. Ḳāfile saña gelür didi. Daḫı ġāyib oldı. Nāgāh gördüm ki ḳāfile gelür. Ben ḳāfilenüñ öñine geçmişem[2231].

İmdi bir kişinüñ ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle muʿāmelesi girçeklik üzerine olsa Ḥaḳ Teʿālā daḫı anuñ-ıla böylece muʿāmele eyler.

İmām Ḳuşeyrī[2232] **Esmā'-i Ḥüsnā Şerḥi**nde eydür: Her kimüñ ki tevekküli Allāh Teʿālā ḥażretine ṣaḥīḥ olsa ol kimse ḥācetini Allāh Teʿālā ḥażretinden diler; andan ġayrıdan ḥācetini dilemez. Evet, vaḳt olur ki ol; ḫuşūʿ-ıla ve teẕellül-ile Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥācetini diler, vaḳt olur ki basṭ-ıla ve tedellül[2233] ile diler.

Niteki bir ṣāliḥ kişi eydür: Beytü'l-Maḳdis'de mescid içinde bir dervīş gördüm. Ol dervīş, ʿabāsın bürünmiş uyur. Bir müddetden ṣoñra ol dervīş yirinden ḳalḳup eyitdi: Baña yaġlu etmek vir ve daḫı baña fülān ṭaʿāmı vir ve daḫı baña ḥelvā vir. Yoḫsa bu mescid içindeki senüñ[2234] ḳandillerüñi uvaduram[2235], didi. Ben eyitdüm: Bu ya delidür yāḫūd velīdür. Bir müddetden ṣoñra nāgāh gördüm ki bir kişi geldi, ol dervīş didügi ṭaʿāmı ve ḥelvāyı getürdi, ol dervīşüñ öñine ḳodı. Ol dervīş; yirinden ḳalḳdı, ol ṭaʿāmdan biraz yidi, bāḳīsin ol kişiye virdi. Ol kişi daḫı bāḳīsin alup gitdi. Ben ol kişinüñ ardınca vardum aña eyitdüm: Ḥikāyet nedür? didüm. Ol kişi eyitdi: Ben bir ḥammāl kişiyem[2236]. Bunca zamān-ıdı kim benüm oġlancuḳlarum (185b) bu ṭaʿāmları benden isterler-idi. İttifāḳ bu ṭaʿāmları anlara bugün ḥāṣıl eyleyüvirdüm. Nāgāh gözüme uyḳu ġalebe eyledi. Uyḳu içinde bir āvāz işitdüm ki: Yā fülān, Beyte'l-Maḳdis içinde bizüm evliyāmuzdan bir velī vardur. Ol bu

[2231] geçmişem: geçmişin A, K, H
[2232] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2233] tedellül: nāz A, H
[2234] senüñ: -A
[2235] uvaduram: uvadurın A, K
[2236] kişiyem: kişiyin A, K, H

ṭaʿāmları bizden ister. İmdi sen bu ṭaʿāmı aña ilet. Bundan yisün. Bāḳīsin oġlancuḳlaruña getür. Hemān uyḳudan uyandum. Bu ṭaʿāmı bunda getürdüm. Bāḳī ḥāl nedür, bilmezem, didi.

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī[2237] **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Baʿż-ı ṣāliḥler Rasūl ḥażretinüñ bu ḳavlini ki **ecellü mā-ekele'l-mer'ü min-kesbi yedihī** ve bir rivāyetde **aṭyabü mā-ekele'r-racülü min-kesbihī** dimişdür. Yaʿnī kişi yidüginüñ aṭyabı ve ulusı ve eyüsi, eliyle kesb itdügidür. Ol ṣūfī, bunı teʾvīl eyleyüp eyitdi: Bundan murād kişi, ḥāceti ve fāḳası vaḳtinde dileyüp alduġıdur, didi. Şeyḫ Ebū Ṭālib bu teʾvīle inkār eyledi. Ve bu teʾvīli Caʿfer el-Ḫuldī ṣūfīlerüñ meşāyıḫından bir şeyḫden ḥikāyet eyledi.

Evet, seyyidü'ṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ḫāṭıruma gelür ki ol şeyḫüñ, ṣūfī eliyle kesb itmekden murād fāḳa vaḳtinde suvāl itmekdür, didüginden murādı Şeyḫ Ebī Ṭālib inkār itdügi degüldür. Belki anuñ murādı oldur kim fāḳa ve iḫtiyāc vaḳtinde iki elini açup Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥācetin dilemekdür.

İmdi vaḳtī ki Allāh Teʿālā anuñ diledügini aña virse ve anuñ rızḳını aña sürüp getürse ol rızḳ be-ġāyet laṭīf ve ulu ve ḥelāl rızḳ olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā Mūsā peyġāmberden ḥikāyet eyleyüp (186a) eyitdi: **Rabbi innī limā-enzelte ileyye min-ḫayrin faḳīr.**[2238] Yaʿnī, yā Rabbi, taḫḳīḳ ben şimdiki ḥālde muḥtācam[2239] şol niʿmetlerüñe ki anı baña eyyām-ı māżiyede virüp ṭururduñ gerekse az ve gerekse çoḳ olsun. Şimdiki ḥālde ben aña muḥtācam[2240].

[2237] +raḫmetuʾllāhi ʿaleyh H
[2238] el-Kasas 28/24.
[2239] muḥtācam: muḥtācın A, K, H
[2240] muḥtācam: muḥtācın A, K, H

İbn ʿAbbās[2241] eydür: Bunuñ maʿnāsı dimek olur ki yā Rabbi, şimdiki ḥālde ben bir pāre etmege muḥtācam[2242]. Baña bir pāre etmek vir tā ki anuñ-ıla benüm bilüm ṭayana. İbn ʿAbbās eydür: Mūsā peyġāmber bunı şol vaḳt didi ki anuñ arıḳlığından ḳarnı içinde ḳarnınuñ yaşıllığı görünürdi.

Muḥammed Bin Bāḳır eydür: Mūsā peyġāmber[2243] bunı şol vaḳtde didi ki ol vaḳtde Mūsā peyġāmber[2244] yarımca ḫurmāya muḥtāc-ıdı. Ve Şeyḫ Naṣrābādī eydür: Mūsā peyġāmber ḫalḳdan nesne dilemedi. Belki Ḥaḳ'dan nefsinüñ ġıdāsını diledi tā ki anuñ-ıla göñli sākin olup[2245] yüregi ṯābit ola. Ve Şeyḫ Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: Mūsā peyġāmber vaḳtī ki kendü-yile Ḥaḳ Teʿālā ḫiṭāb eyledüginüñ ḫavāṣṣına naẓar eyledi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemālini müşāhede itmek dileyüp eyitdi ki: **Rabbi erinī enẓur ileyke**[2246] ve vaḳtī ki kendü nefsine naẓar eyledi kendünüñ faḳrını ve iḥtiyācını iẓhār eyleyüp eyitdi ki: **Rabbi innī limā-enzelte ileyye min-ḫayrin faḳīr.**

İbn ʿAṭā eydür: Mūsā peyġāmber[2247] ʿubūbiyyetden rubūbiyyete naẓar eyledi. Lā cirem ḫuşūʿ ve ḫuḍūʿ eyleyüp iftiḳār ve iḥtiyāc diliyle kendünüñ sırrı üzerine vārid olan envār sebebiyle söyledi. İmdi anuñ[2248] iftiḳārı ʿabdüñ cemīʿ-i ḥālinde mevlāsına iftiḳārı gibidür; iftiḳār-ı ṭaleb ve iftiḳār-ı suvāl degüldür. Ḥüseyn eydür: Mūsā Peyġāmberüñ[2249] (186b) faḳīrem[2250], didügi dimek olur ki yaʿnī baña ʿilm-i yaḳīni inʿām eyledüñ. İmdi ben

[2241] +raḍıya'llāhu ʿanhümā H
[2242] muḥtācam: muḥtācın A, K, H
[2243] +ʿaleyhi's-selām A, peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2244] anuñ arıḳlığından ḳarnı içinde… peyġāmber: -K, peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2245] olup: ola A
[2246] el-Aʿraf 7/143.
[2247] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2248] anuñ: -A
[2249] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2250] faḳīrem: faḳīrin A, K, H

muḥtācam[2251] ki ʿilm-i yaḳīnden beni teraḳḳī itdüresin ʿayne'l-yaḳīne ve ḥaḳḳa'l-yaḳīne vāṣıl eyleyesin.

Baḥru'l-esrār ve kāşifü'l-estār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ḫāṭıruma şöyle vāḳiʿ olur ki Mūsā peyġāmberüñ[2252] **Rabbi innī limā-enzelte ileyye min-ḫayrin faḳīr** didügi bunı işʿār ider ki ḥaḳīḳat-i ḳurbdan anuñ mertebesi ıraḳdur. Zīrā ki inzāl ʿayn-ı faḳrdur. İmdi Mūsā[2253] menzile ḳanāʿat itmedi. Belki ḳurb menzilin isteyüp eyitdi ki **Rabbi innī limā-enzelte ileyye min-ḫayrin faḳīr.**

İmdi kimüñ ki faḳrı ve iḫtiyācı ṣaḥīḥ olsa ol kimsenüñ āḫireti işinde Allāh Teʿālā ḥażretine iḫtiyācı dünyā işinde iḫtiyācı gibi olur. Lā cirem her işde Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyleyüp ḥavāyic-i dünyāviyyesini ve ḥavāyic-i uḫreviyyesini Allāh Teʿālā ḥażretinden diler. Anuñ ḳatında iki cihānuñ ḫāceti berāber olur ve iki cihānda Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıya meşġūl olmaz. Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb[2254].

[2251] muḥtācam: muḥtācın A, K, H
[2252] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selām H
[2253] +ʿaleyhi's-selām H
[2254] bi'ṣ-ṣavāb: -A, -K, va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb: -H

el-Bābu'l-ʿişrūne fī-ẕikri men ye'külü mine'l-fütūḥi

Yaʿnī, yigirminci bāb, fütūḥdan yiyenüñ ẕikrinde ve anuñ beyānındadur. Ve daḫı fütūḥdan yimek kime lāyıḳdur ve kime lāyıḳ degüldür, anuñ beyānındadur.

İy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki vaḳtī ki ṣūfīnüñ vaḳti Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine şuġl-ile kāmil olsa ve anuñ taḳvāsı daḫı kāmil olsa anuñ vaḳti ol vaḳt ḥükm eyler ki ol, kesbi terk eyleye ve aña tevḥīd cemāli keşf[2255] olup āşikāre[2256] olur ve Allāh Teʿālā (187a) ḥażretinüñ rızḳa kefāletine iktifā eyler ve aḳsām-ı ʿācileye ve eşġāl-i dünyāviyyeye ḳaṣd itmek anuñ bāṭınından gider. Pes ol vaḳt Ḥaḳ Teʿālā aña bilmek ḳapusını açar muḳābele ṭarīḳıyla her işi ki ol iş andan ṣādır olur. Ḥattā kendüden sehelce günāh ẓāhir olsa hemān ol vaḳtde ve yāḫūd ol günde ol günāhuñ cezāsını bulur. Ol bunuñla mütenebbih olup andan ictināb eyler.

Niteki baʿżılar eydürler: Biz günāhumuzı ḳulumuzuñ yaramaz ḫulḳından bilürüz. Pes bunuñ-ıla muḳābelāt-ı taʿrīfāt-ı ilāhiyye'i mutażammın olması zāyil olmaz. Ḥattā ʿabd, ṣıdḳ-ı muḥāsebe-yile ve ṣafā'-i murāḳabe-yile ḫuḳūḳ-ı ʿubūdiyyeti tażyīʿ itmekden saḳınur ve daḫı vaḳtinüñ ḥükmine muḫālifden saḳınur ve aña Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿli mütecerrid olup Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ fiʿli anuñ ḳatında maḥv olur. Lā cirem aña ẕevḳ-ile ve ḥāl-ile münkeşif olur ki cemīʿ efʿāl Allāh Teʿālā ḥażretinden ṣādır olur. Lā cirem virici ve menʿ idici ḥaḳīḳatde Allāh Teʿālā ḥażretidür[2257], aña münkeşif olur. Ve Ḥaḳ Teʿālā, kemāl-i kereminden kendünüñ ḫāṣ ʿavniyle ve luṭfıyla anı ṣarīḥ tevḥīde yitişdürür ve her iş kendü ẕātından idügini[2258] aña vāḳıf ḳılur.

[2255] keşf: āşikāre A, K, H
[2256] āşikāre: keşf A, münkeşif K
[2257] ḥażretidür: ḥażretinden K
[2258] ẕātından idügini: ẕātındaġını A, H

Niteki ʿāriflerden birisi eydür: Ḫāṭırumdan rızḳ teşvīşi geçdi, bir ṣaḥrāya çıḳdum, bir kör ve aḳsaḳ ve żaʿīf toyḳarcuḳ gördüm. Ben eyitdüm: ʿAceb bu toyḳar ne yir ki bunuñ uçmaḳ ve yürümek ve görmek elinden gelmez? Nāgāh gördüm ki yir yarıldı. Yirüñ içinden iki üsküre ẓāhir oldı, ol üsküreleriñ birisinde susam dānesi var[2259] ve birisinde ṣāfī ṣu var. Ol toyḳar ol (187b) susam dānelerinden yidi ve ol ṣudan içdi. Andan ṣoñra yir yarıldı. Ol üsküreler yire girüp ġāyib oldı. Vaḳtī ki bunı gördüm bāṭınumdan rızḳ teşvīşi gitdi.

Ve İmām Ḳuşeyrī[2260] **Esmā'-i Ḥüsnā Şerḥi**'nde eydür: Bir kişinüñ oġlancuḳları çoġ-ıdı. Anlaruñ nafaḳalarından zaḥmet çekerdi. Bir gün[2261] ol kişinüñ ḫāṭırına geldi ki oġlancuḳlarını ḳoyup gide. Bu fikr-ile şehrden çıḳdı, gitdi. Yolda bir ḳuyuya uġradı. Ol ḳuyu üzerinde bir kişi gördi; ol kişinüñ elinde bir ḳafes var, ol ḳafes içinde bir serçe var. Ol kişi eyitdi: Gel, bu serçeye[2262] bu ḳuyudan ṣu çıḳar, ṣuvar; saña bir fülori vireyin. Ol kişi rāżī oldı. Ol ḳuyudan bir ḳoġa ṣu çıḳardı ol serçeye ṭutıvirdi. Ol serçe ol ṣuyı içdi. Andan ṣoñra bir ḳoġa ṣu daḫı çıḳardı. Ol serçe anı daḫı içdi. Bir ḳoġa ṣu daḫı çıḳardı. Ol ṣuyı daḫı içdi. Gice olınca ol ḳuyudan ṣu çıḳardı. Ol serçe hep ol ṣuyı içdi. Henüz ol serçe ṣuya ḳanmadı. Lā cirem ol kişi ʿāciz olup eyitdi: Beni yoldan ḳoduñ, didi. Ol serçe issi eyidi: İy miskīn, ben firişteheme[2263]. Ḥaḳ Teʿālā beni saña gönderdi. İmdi senüñ bir serçe ṣuvarmaḳ elüñden gelmez. Belki rızḳ viren Allāh Teʿālā ḥażretidür. Aclara ṭoymaḳ ḫalḳ eyleyen Allāh Teʿālā ḥażretidür. Ve ṣusuzlara ḳanmaḳ Allāh Teʿālā ḥażreti ḫalḳ eyler. İmdi sen dön evüñe var. Zīrā ki sen rızḳ yiyicisin; rızḳ virici degülsin, didi. Ol kişi daḫı dönüp evine vardı.

[2259] var: vardur A
[2260] +raḫmetu'llāhi ʿaleyh H
[2261] bir gün: -A, H
[2262] serçeye: serçe'i K
[2263] firişteheme: firiştehin A, ferişteyin K

İmdi şöyle bilgil ki vaḳtī ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḳulı bu maḳāma vāṣıl eylese (188a) anuñ bāṭınından rızḳ teşvīşi gider. Ve daḫı ol, şöyle görür ve şöyle iʿtiḳād ider ki sebeblere girmek ve daḫı kesb[2264] itmege girmek ʿavām mertebesidür. Lā cirem ol, meslūbu'l-iḫtiyār olup aġyāra naẓar eylemez[2265]. Belki ol, dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline naẓar eyler[2266] ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emrine muntaẓır olur. Lā cirem anuñ üzerine inʿām ḳapuları açılur. Ve aḳsām-ı dünyāviyye andan yaña sürilür ve ḫalāyıḳ aña envāʿ-ıla ʿaṭālar iderler[2267] ol ṭaleb ve kesb itmedin. Andan Ḥaḳ Teʿālā; anuñ üzerine faẓl u inʿām ḳapusın açar, andan yaña rızḳı sürer. Andan ṣoñra ol maḳāmda s̱ābit olup dāyim olsa Ḥaḳ Teʿālā anı tecellī'-i efʿāle vāṣıl eyler. İmdi tecellī'-i efʿāl, ḳurbuñ evvel mertebesindendür. Andan teraḳḳī olunur tecellī'-i ṣıfāta. Ve tecellī'-i ṣıfātdan teraḳḳī olunur tecellī'-i ẕāta.

İmdi şöyle bilgil ki tecellī'-i efʿāl, kişi'i Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ[2268] ḳażā vü ḳaderine rāżī eyler. Ve tecellī'-i ṣıfāt kişiye heybet virür. Ve tecellī'-i ẕāt kişiye fenā ve beḳā virür. İmdi iḫtiyārı terk idüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ efʿāline vāḳıf olmaġa daḫı fenā dirler. Buña fenā didüklerinden murādları[2269] fenā-yı irādet ve fenā-yı hevādur. İmdi şöyle bilgil ki kişinüñ kendü irādātı elṭaf-ı[2270] aḳsām-ı hevādur. İmdi bu fenā, fenā-yı ẓāhirdür. Ammā fenā-yı bāṭın oldur kim āṣār-ı vücūd maḥv ola nūr-ı[2271] şuhūd lemaʿān idincek. İmdi bu nesne tecellī'-i ẕātda olur. Ve bu nesne dünyāda[2272] aḳsām-ı yaḳīnüñ ekmelidür. Ammā tecellī'-i ẕātuñ ḥükmi ki ol, göz-ile Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīn cemālin müşāhede itmekdür, ol āḫiretde olur.

[2264] kesb: sebeb K
[2265] eylemez: eyler A
[2266] belki ol…eyler: -A, -H
[2267] iderler: eyler K
[2268] Teʿālā ḥażretinüñ: Teʿālā'nuñ K
[2269] murādları: murād H
[2270] elṭaf-ı: elf-i A
[2271] nūr-ı: envār-ı H
[2272] tecellī'-i ẕātda…dünyāda: -A, dünyāda: -H

Evet, seyyid-i enbiyā ve maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā (188b) Ḥabīb[2273] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine bu maḳām Miʿrāc gicesinde ḥāṣıl oldı[2274]. Ve Mūsā peyġāmberi bu maḳāmdan **len terānī** diyü menʿ itdiler.

Şeyḫ-i erbābu'l-ḫırḳa ve mesned-i[2275] aṣḥābu'l-irāde eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Tecellī didügümden benüm[2276] murādum yaḳīn mertebelerine işāretdür ve daḫı göñül göziyle tecellī itmekdür. Evet, ʿabd vaḳtī ki tecellīnüñ aḳsāmınuñ evvellerine yitişse aña tecellī'-i efʿāl dirler şöyle ki ʿabd cemīʿ-i kāyinātda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlini müşāhede eylese ve Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ fiʿlini isḳāṭ eylese anuñ rızḳı fütūḥdan olur.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men vüccihe ileyhi şey'ün min-hāẕā'r-rızḳi min-ġayri mes'eletin ve lā işrāfin felye'ḫuẕhü ve li yüvessiʿ bihī fī-rızḳihī ve in kāne ʿindehū ġınen felyedʿuhū ilā-men hüve aḫvecü minhü.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: Kime ki rızḳ yönelüp aña rızḳ virseler ol kişi anı istemedin ve daḫı aña ḥarīṣ olmadın, ol kimse; anı alsun, anuñ-ıla rızḳında dirligini giñ eylesün. Eger ol kimse aña muḥtāc degül-ise anı alup kendüden muḥtāca virsün.

İmdi şöyle bilgil ki bu ḥadīṯde ẓāhiren delālet vardur ki ḳula cāyizdür ki ḥācetinden ziyāde daḫı ala şol niyyet üzerine ki anı alup fuḳarāya vire. Zīrā ki ol kimse anı nice almasun ki ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlini müşāhede eyler, andan ġayrınuñ fiʿlini aradan isḳāṭ eyleyüp durur. Ve anı alanlardan daḫı baʿżısını muḥtāca virür ve baʿżısı anı ḳatında ḳor ḥattā Allāh Teʿālā ḥażretinden anı çıḳarmaġa emr vārid olınca. Pes ol vaḳt (189a)

[2273] Ḥabīb: -A
[2274] oldı: ola H
[2275] mesned-i: sened-i K
[2276] benüm: -A, -H

anı çıḳarup fuḳarāya virür tā ki alduġı vaḳtde Ḥaḳḳ-ıla, virdügi vaḳtde Ḥaḳḳ-ıla olayın diyü.

Niteki ʿÖmer Bin el-Ḫaṭṭāb[2277] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām baña ʿaṭālar iderdi[2278]. Ben eydürdüm: Yā Rasūla'llāh, bunı benden faḳīre virüñ. Rasūl ʿaleyhi's-selām eydürdi ki: Bunı sen al. Bunuñla sen māllan ve yāḫūd bunı bir ġayrı kimseye taṣadduḳ eyle. İmdi sen dilemedin ve nefsüñ aña ḥarīṣ olmadın saña māl gelse sen anı al. Bunuñ-içün idi ki İbn ʿÖmer, hīç kimseden nesne dilemezdi ve aña bir nesne virseler anı redd eylemezdi.

Sehl Bin ʿAbdi'llāh'a eyitdiler[2279]: ʿİlm-i[2280] ḥāl nedür? Ol eyitdi: ʿİlm-i ḥāl tedbīri terk itmekdür. İmdi tedbīri[2281] terk itmek bir kimsede olsa ol kimse evtād-ı arżdan ola, didi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men cā'ehū min-aḫīhi maʿrūfün min-ġayri mes'eletin ve lā işrāfi nefsin felyaḳbelhü fe innemā hüve rızḳun sāḳahu'llāhu Teʿālā ileyhi.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Kime ki bir ḳardaşından ʿaṭālar gelse anı ol dilemedin ve aña nefsi ḥarīṣ olmadın, ol kimse anı ḳabūl eylesün. Zīrā ki ol bir rızḳdur kim Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā anı aña sürüp virdi.

İmdi şöyle bilgil ki bir ḳula Ḥaḳ Teʿālā, bir ḳulı elinden rızḳ sürüp virse ol, anı ḳabūl eylemese anuñ üzerine ḳorḳu vardur. Zīrā ki bir kimseye bir kimseden nesne gelse ol anı redd eyleyüp kabūl itmese ol kimsenüñ üzerine nefs girmekden ol kimse emīn olmaz. Zīrā ki anı ol redd eyleyincek ḫalāyıḳuñ gözine ol, zühd göziyle görinür, anı ḳabūl idicek ḫalḳuñ naẓarı andan sāḳıṭ olur. İmdi anı (189b) almaḳ gerek ṣıdḳ-ıla ve iḫlāṣ-ıla müteḥaḳḳıḳ olmaġ-

[2277] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2278] iderdi: eyler idi A, eylerdi H
[2279] eyitdiler: -K
[2280] ʿilm-i: -A
[2281] tedbīri: -A, -H

içün. Andan ṣoñra anı bir muḥtāca virmek gerek zühdi kendüde s̱ābit ḳılmaġ-içün. Lā cirem ol kimse almaḳda ve virmekde zāhid olur. Zīrā ki ol anı almaḳda ġayrı kimseler anı alup aña raġbet ider görürler. Ol, nefsüñ ṣıfātından ḫalāṣ olup ḫalḳuñ naẓarından sāḳıṭ olup zāhid olur. Andan ṣoñra anı bir muḥtāca virmek-ile andan daḫı zāhid[2282] olur. İmdi zühd içinde zühd bu maḳāmda bulınur.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ baʿżısı kendüye fütūḥ gelecegin bilür ve baʿżısı anı bilmez. Ve baʿżısı fütūḥdan nesne almaz ḥattā Allāh Teʿālā aña anı almaġa destūr virdügini bilince. Ve baʿżısı fütūḥ geldüginleyin anı alur, hīç bilmege muḳayyed olmaz. Zīrā ki ol; tevḥīd-i efʿāle vāṣıl olup[2283] cemīʿ-i kāyināda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline naẓar eyler, Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ fiʿlini isḳāṭ eyler. İmdi bunuñ gibi kimsenüñ mertebesi ekmeldür ve etemdür şol kimsenüñ mertebesinden ki ol kimse fütūḥ almaz ḥattā Allāh Teʿālā anı almaġa aña destūr virdügini bilince[2284]. Zīrā ki anuñ gibi kimsenüñ ṣoḥbeti Allāh Teʿālā ḥażretiyle tamām olup durur. Kendünüñ irādetinden ol, münseliḫ olup durur. Belki kendünüñ ḥālini bilmekden daḫı münseliḫ olup durur kendünüñ iḫtiyārını terk itmekde.

Ve andan ṣoñra şöyle bilgil ki ṣāḥib-fütūḥ, vaḳt olur ki ol, fütūḥ çıḳarmaḳda ve anı infāḳ itmekde Allāh Teʿālā aña iẕin virdügini bilmege muntaẓır olur. Lā cirem bunı bilmeyince anı iḫrāc idüp infāḳ itmez niteki alduġı vaḳtde bilmeyince almazdı. Zīrā ki (190a) nefs, anı iḫrāc itdügi vaḳtde ẓāhir olur alduġı vaḳtde ẓāhir olduġınlayın. İmdi bunuñ gibi kimsenüñ mertebesinden şol kimse mertebesi etem ve aʿlādur ki ol kimse, almasında ve virmesinde muḫtār ola anuñ taṣarrufınuñ ṣıḥḥati müteḥaḳḳıḳ olduġından ṣoñra. Zīrā ki iẕn bilmege muntaẓır olmaḳ, nefsüñ hevāsı henüz bāḳī ḳaldı diyü nefse töhmet itmekdür.

[2282] zāhid: sāḳıṭ A
[2283] olup: olur A, H
[2284] virdügini bilince: virmeyince A, H

Ammā şol kimseden nefse töhmet itmek zāyil olsa ol āşikāre bildüginden ötürü ki nefsüñ hevāsı zāyil olmışdur imdi ol kimse bir nesne aldugı vaḳtde ve daḫı bir nesne iḫrāc itdügi vaḳtde bir daḫı bilmege muḥtāc olmaz. İmdi bu ḥāl şol kimsenüñ ḥālidür ki ol **fe iẕā aḥbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran ve lisānen fe bī yesmaʿu ve bī yabṣuru**[2285] **ve bī yanṭıḳu ve bī yebṭışü** maḳāmına yitişmiş ola. İmdi anuñ taʿārrufı ṣaḥīḥ olsa taṣarrufı daḫı ṣaḥīḥ olur. İmdi bu mertebe ḥāller içinde kibrīt-i aḥmerden eʿazdür.

Niteki Şeyḫ Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī raḥimehu'llāh[2286], Şeyḫ Ḥammād'dan raḥimehu'llāh[2287] ḥikāyet eyleyüp eyitdi: Şeyḫ Ḥammād[2288] dāyim eydürdi ki: Biz faẕl-ı ṭaʿāmdan yirüz, dir-idi. Yaʿnī biz fütūḥdan yirüz didügi olur. Zīrā ki bir şaḫṣ düşinde gördi, aña eydürlerdi ki: Sen, Ḥammād'a şol ḳadar ve şol ḳadar nesne ilet dirler-idi[2289]. Ol şaḫṣ daḫı aña ol ḳadar nesne iledürdi. Andan ṣoñra bir şaḫṣ daḫı düşinde görürdi ol vech-ile. Ḥattā rivāyet olundı[2290] ki Ḥammād bu vech-ile bir zamān bāḳī ḳaldı. Ve Ḥammād daḫı vāḳıʿasında görürdi ki: Fülān kişi saña şol[2291] ḳadar ve şol[2292] ḳadar nesne (190b) getürse gerek, senüñ rızḳuñ anuñ elinden olsa gerek dirler-idi. İmdi kimüñ ki ḥāli böyle olsa ol kimse[2293] Allāh Teʿālā ḥażretiyle ġanī olur.

Şeyḫ Vāsıṭī raḥimehu'llāh[2294] eydür: Allāh Teʿālā ḥażretine iftiḳār mürīdlerüñ derecelerinüñ aʿlāsıdur. Ve Allāh Teʿālā ḥażretiyle istiġnā ṣādıḳlaruñ derecelerinüñ

[2285] yabṣuru: yenẕuru A
[2286] raḥimehu'llāh: -A, -K
[2287] raḥimehu'llāh: -A, -K
[2288] Ḥammād: -H
[2289] dirler-idi: -H
[2290] olundı: olunur H
[2291] şol: şu A
[2292] şol: şu A
[2293] ol kimse: -H
[2294] raḥimehu'llāh: -A, -H

aʿlāsıdur. Ve Şeyḫ Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: ʿĀrifüñ tedbīri Allāh Teʿālā ḥażretinüñ tedbīrinde fānī olup durur[2295].

İmdi fütūḥa naẓar eyleyen hemān Allāh Teʿālā ḥażretine naẓar eyler. Bu bābda ḥikāyet olınanuñ aḥseni budur kim ʿāriflerden[2296] birisi eydür: Şeyḫ Nūrī'yi gördüm ki elin uzadup ḫalāyıḳdan nesne diler. Anı bu ḥālde göricek istiḳbāḥ eyleyüp andan istikrāh eyledüm. Şeyḫ Cüneyd'e gelüp ḫaber virdüm. Şeyḫ Cüneyd baña eyitdi: Anı idtiḳbāḥ itme. Zīrā ki Nūrī ḫalāyıḳdan nesne diledügi anları ṣevāba müstaḥıḳ eyleyeyin, dir ve daḫı āḫiretde anları Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẕābından ḳurtarayın, dir. Niteki baʿżılar eydürler: Rasūl ḥażretinüñ **yedü'l-ʿulyā ḫayrun mine'l-yedi's-süflā** didügi ḳavlinde yed-i ʿulyādan murād nesne alan eldür. Zīrā ki ol, virene ṣevāb virür. Yaʿnī aña ṣevāb yitişmege ol ẓāhiren sebeb olur. Andan ṣoñra Şeyḫ Cüneyd ol kişiye eyitdi: Terāzū getür. Ol kişi Şeyḫ Cüneyd'e terāzū getürdi. Şeyḫ ol terāzūyı alup anuñ-ıla yüz dirhem gümiş ṭartdı. Andan ṣoñra birez daḫı ṭartılmamış gümişi ol yüz dirhem gümişüñ üzerine ḳodı. Daḫı baña eyitdi: Var bunı Nūrī'ye vir, didi. Ben eyitdüm: Bunı ṭartduġı ḫod bunuñ miḳdārın bilmek-içündür. Ya bu anuñ üzerine ṭartusuz (191a) ḳoduġı neyi ki, didüm. Bunı şeyḫe ṣormaġa utandum. Anı getürdüm[2297], Şeyḫ Nūrī'ye virdüm. Şeyḫ Nūrī daḫı anı alup bir terāzū-yıla ṭartdı. Anuñ yüz dirhemin baña virüp eyitdi: Bunı Şeyḫ Cüneyd'e vir, didi[2298]. Andan bāḳī ḳalanını kendüzi aldı. Benüm taʿaccübüm ziyāde oldı. Lā cirem Şeyḫ Nūrī'ye ben eyitdüm: Bu ḳażiyye nedür, didüm. Şeyḫ Nūrī eyitdi: Şöyle bilgil ki Şeyḫ Cüneyd ḥakīm kişidür. Diler ki ol urġanuñ iki ucına bile yapışa. Zīrā ki ol yüz dirhem ṭartdı kendü nefsi-çün. Ve birez daḫı veznsüz anuñ üzerine ḳodı Allāh Teʿālā ḥażreti-çün. İmdi ben daḫı Allāh içün olanı

[2295] olup durur: olmışdur H
[2296] ʿāriflerden: ʿāriflerüñ H
[2297] anı getürdüm: -A
[2298] didi: -H

aldum, nefsi-çün olanı yine[2299] redd eyledüm. Bundan ṣoñra ol yüz dirhemi Cüneyd'e iletdüm. Cüneyd bunı göricek aġlayup[2300] eyitdi: Kendü-yiçün olanı almış bizüm içün olanı yine[2301] redd eylemiş.

Şeyḫu'l-aḳṭāb, maʿdenü'l-ādāb, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve 'd-dīn eydür: Ben işitdügümüñ leṭāyifindendür ki bizüm şeyḫümüzüñ aṣḥābından birisi eydür: Bir gün şeyḫ-ile oturuyorurduḳ[2302]. Şeyḫ eyitdi: Bugün maʿlūmdan nesneye muḥtācuz. Ḫalvetüñüze varuñ, Allāh Teʿālā ḥażretinden nesne dileñ. Ḥaḳ Teʿālā ne ki virürse aluñ baña getürüñ, didi. Andan ṣoñra her birümüz ḫalvetümüze varduḳ. İçümüzde bir faḳīr var-ıdı. Adı İsmāʿīl el-Baṭāyiḥī idi. Nāgāh geldi, elinde bir kāġıd var. Ol kāġıd üzerinde otuz dāyire var. Gelüp şeyḫüñ öñine ḳodı, eyitdi: Vāḳıʿamda baña feṭḥ olan budur, didi. Şeyḫ ol kāġıdı öñine getürdi, ol dāyirelere naẓar eylerdi[2303] nāgāh bir kişi gelüp selām virüp şeyḫüñ öñine fülofier dökdi daḫı çıḳdı gitdi. Şeyḫ (191b) ol fülorileri alup ol dāyireler içine ḳodı. Otuz dāyire içine otuz fülori ḳodı. Ayruḳ fülori ḳalmadı. Şeyḫ bunı istiḥsān idüp eyitdi: **Hāẕā fütūḥu İsmā'īl.**

Ve Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şöyle işitdüm ki Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir-i Geylānī[2304] bir mürīdine eyitdi: Var fülān kişiye eyit ki, sende fülānuñ emānet ṭaʿāmı ve altunı var-ımış. Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir'e andan şol ḳadar altun ve şol ḳadar ṭaʿām vir, di. Ol mürīd ol kişiye gelüp bunı naḳl eyledi. Ol kişi eyitdi: Eger bu mesʾeleʾi şeyḫe istiftā eylesem şeyḫ baña fetvā vireydi ki bir kişinüñ emānetine taṣarruf itme diyü. Şeyḫ ilzām eyledi, elbette vir didi. Pes ol kişi nāçār şeyḫ didügi miḳdār altun ve şeyḫ didügi miḳdār

[2299] yine: gine A, K, H
[2300] aġlayup: aġladı H
[2301] yine: gine A, K, H
[2302] oturuyorurduḳ: otururduḳ A, otutuyorduḳ H
[2303] eylerdi: eyleyüp dururdı A, eyleyü K
[2304] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ṭaʿām virdi. Hemān ki anı şeyḫe teslīm eyledi ṣāḥib-i emānetden bir mektūb geldi. Ol mektūb içinde yazılmış ki: İy fülān, benüm altunumdan şol ḳadar ve ṭaʿāmumdan şol ḳadar şeyḫe vir, diyü. Ol kişi bunı istiʿcāb eyleyüp şeyḫe ḫaber virdi. Şeyḫ aña ʿitāb idüp eyitdi: Sen şöyle ẓann idersin ki fuḳarānuñ işārātı ʿabeṣdür. Anuñ ṣıḥḥatini bilmedin işāret iderler ṣanursın.

İmdi bir kişinüñ ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle muʿāmelesi ṣaḥīḥ olsa ve anuñ fiʿli Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlinde fānī olup hevāyı terk eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretiüñ rıżāsını ṭaleb eylese Ḥāḳ Teʿālā anuñ bāṭınından dünyā hemlerini giderür ve anuñ gönlini ġanī eyleyüp rıfḳ ve luṭf ve inʿām ḳāpularını anuñ üzerine açar. Ammā baʿż-ı fuḳarāya ki hümūm-ı dünyā musallaṭ olsa anuñ gönli Allāh Teʿālā (192a) ḥażretine henüz kāmil olmaduġı-çündür. Pes bir kimsenüñ Allāh Teʿālā ḥażretine hemmi az olduġınca ol, hemm-i dünyā-yıla mübtelā olur. Ve eger bir kimsenüñ gönli Allāh Teʿālā ḥażretinüñ hemmiyle memlū olsa ol kimse hümūm-ı dünyā-yıla muʿaẕẕeb olmaz. Belki anuñ üzerine rıfḳ ve inʿām ḳāpuları açılur.

Niteki ʿÖmer Bin ʿAbduʾllāh el-Mesʿūdī'den[2305] rivāyet olundı ki anuñ üç yüz altmış dostı var-ıdı, her gün birisinüñ ḳatında olurdı. Ve bir ʿābidüñ otuz yāri var-ıdı, her gün birisinüñ ḳatında olurdı. Ve bir ʿābidüñ daḫı yidi yāri var-ıdı, haftada bir gün birisinüñ ḳatında olurdı. Bunlaruñ yārları bunlaruñ maʿlūmlarıydı. İmdi maʿlūmı vaḳtī ki Allāḫ Teʿālā tevḥīdi kāmil olan kimseye iʿṭā eylese aña ol, niʿmet-i kāmile olur.

Niteki bir kişi Şeyḫ Ebū Saʿīd'e, raḥimehuʾllāh[2306], geldi. Şeyḫ Ebū Saʿīd aḥvāl-i seniyyenüñ erbābından idi. Ve ol, ḥālinde mütemekkin olup Allāh Teʿālā'nuñ efʿālini tecellī eyleyüp kendü fiʿlini ifnā idüp iḫtiyārını ifnā itmiş-idi. İḫtiyārı terk iden müteḳaddimlerden

[2305] ʿÖmer Bin ʿAbduʾllāh el-Mesʿūdī'den: ʿAbduʾllāh b. Mesʿūd'dan A, ʿAbduʾllāh el-Mesʿūd'dan H
[2306] raḥimehuʾllāh: raḥmetuʾllāhi ʿaleyh A

ol, ekmel idi. Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz andan aḥvāl-i ṣaḥīḥa müşāhede eyledük[2307]. Ol kişi aña eyitdi: İy şeyḫ, ben dilerem[2308] ki her gün saña etmek ve ġayrı ṭaʿām taʿyīn eyleyüp her gün anı saña getürem. Ve lākin ben eydürem[2309] ṣūfīler dimişlerdür ki **el-maʿlūmü şūmün.** Anuñ-çün senden istiḥyā iderem[2310] saña anı getürmege. Şeyḫ eyitdi: Biz **el-maʿlūmü şūmün** dimezüz. Zīrā ki Allāh Teʿālā vaḳtümüzi ṣāfī eyledi. Biz, her nesnede anuñ fiʿlini müşāhede iderüz. Ve her nesne ki anı bize Allāh Teʿālā naṣīb eyleye (192b) biz anı mübārek görürüz, şūm görmezüz.

Ebū Bekr-i Kettānī[2311] eydür: Ben ve ʿAmr el-Mekkī ve ʿAbbās Bin el-Mehdī üçümüz otuz yıl yoldaş olduḳ. Otuz yıl irte namāzını ikindü ābdestiyle ḳılduḳ. Mekke'de tecrīd üzerine oturduḳ. Yir üzerinde bir manḳūr getirecek nesnemüz yoġ-ıdı. Ve hīç kimseden nesne daḫı dilemezdük. Belki bize bir nesne fetḥ olsa anı nereden gelür, ol ḥelāl midür ve yāḫūd ḥarām mıdur, bilürdük. Ḥelāl-ise alurduḳ, yirdük ve illā on gün[2312] ve yigirmi gün nesne yimezdük. Vaḳtī ki aclıġumuz ḥadden tecāvüz eylese bedenümüz helāk ola diyü ḫavf eylesevüz Ebū Saʿīd-i Ḫarrāz'a varurduḳ. Ḥāli aña ʿarż iderdük[2313]. Ebū Saʿīd bize dürlü dürlü ṭaʿāmlar virürdi. Anı yir-idük. Andan ġayrı kimseye varup ḥālümüzi dimezdük anuñ taḳvāsını ve veraʿını bildügümüz-içün.

Ebū Yezīd-i Bestāmī'ye[2314] eyitdiler: İy şeyḫ, seni hīç nesne kesb ider görmezüz. Nereden yirsin? Ebū Yezīd eyitdi: Benüm Mevlām kilāba ve ḫanāzīre rızḳ virür Ebū Yezīd'e virmeye mi, dirsiz[2315]. Muẓaffer el-Ḳarmīsīnī eydür: Faḳīr oldur kim Allāh Teʿālā

[2307] eyledük: eyleyüp dururuz A, K, H
[2308] dilerem: dilerin A, K, H
[2309] eydürem: eydürin A, K
[2310] iderem: iderin A, H
[2311] ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2312] gün: -A, -H
[2313] iderdük: eylerdük A
[2314] ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2315] dirsiz: dirsin A

ḥażretine iḫtiyācı olmaya. Bu kelāmuñ teʾvīli geçüp durur vücūh-ıla. Ve baʿżılara eyitdiler: Faḳr nedür? Ol eyitdi: Ḥāceti Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıdan kesüp Allāh Teʿālā ḥażretine ʿarż eylemekdür. Ve baʿżılar eyitdiler: Faḳīr, ṣadaḳaʾı virenden alur ki ol, Allāh'dur, ol ṣadaḳaʾı anuñ eline yitişdürenden degül. Yaʿnī anuñ naẓarı Allāh Teʿālā ḥażretinedür. Zīrā ki ol ṣadaḳaʾı ḥaḳīḳatde viren Allāh'dur. Aña ẓahirde viren kimseye naẓar eylemez.

İmdi kim ki vesāyıṭdan ḳabūl eylese ol henüz faḳīr degüldür. Belki faḳīrler resmiyle (193a) müteressimdür maʿa denāʾeti himmetihī. Şeyḫ Ebū Süleymān-ı Dārānī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Zāhidlerüñ āḫir ḳademleri, mütevekkillerüñ evvel ḳademleridür. ʿĀriflerden baʿżısı zāhid oldı ḥattā ḫalāyıḳdan ayrılup şehrlerden ve köylerden çıḳup ṭaġlara düşüp eyitdi: Hīç kimseden nesne istemezem[2316] ḥattā benüm rızḳum baña suvāl itmedin ve kesb itmedin gele, didi. Yidi gün ṭaġda[2317] ac yürüdi. Hīç nesne fetḥ olmadı. Ḥattā yaḳīn oldı kim helāk ola. Pes ol vaḳt eyitdi: Yā Rabbi, eger beni severseñ baña rızḳumı gönder ve illā benüm rūḥumı ḳabż eyle, didi. Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḳalbine ilhām eyleyüp eyitdi: ʿİzzetüm ve celālüm ḥaḳḳı-çün sen şehre varmayınca senüñ rızḳuñı saña virmezem[2318]. Yüri, var şehre ḫalāyıḳ içinde ḳarār it, saña rızḳuñı göndereyin didi. Lā cirem ol daḫı şehre vardı. Nāsuñ baʿżısı aña ṭaʿām getürdi ve baʿżısı şu getürdi. Ol ṭaʿāmdan yiyüp ol şudan içdi. Andan ṣoñra hātifden bir nidā işitdi ki: İy miskīn, sen dilersin kim Allāh Teʿālā ḥaẓretinüñ ḥikmetini zühdüñ-ile ibṭāl idesin. Bunı bilmez misin ki Ḥaḳ Teʿālā ḳullarına ḳullar elinden rızḳ virdügi anuñ ḥażretine sevgülüdür ġayrısından.

[2316] istemezem: istemezin A, H
[2317] ṭaġda: ṭaġlarda H
[2318] virmezem: virmezin A, H

İmdi fütūḥa vāḳıf olan kimsenüñ ḳatında ādemīler elleri ve melāyike elleri berāber olur[2319]. Ve daḫı ḳudret-ile ḥikmet daḫı anuñ ḳatında berāber olur. Zīrā ki esbābı terk eyleyüp durur. Pes şol kimse ki ṣaḥrālara çıḳup ḳaṭʿ-ı esbāb itmege anı tevessül ider, henüz ol, ruʾyet-i esbāb-ıla mürtehindür ve ruʾyet-i esbāb-ıla muḥtecibdür. Ammā şol kimsenüñ ki tevḥīdi ṣaḥīḥ olsa anuñ ḳatında esbāb ʿayn-ı esbābda (193b) mütelāşī olup maḥv olur.

Maʿāẕ-i Rāzī[2320] eydür: Kim ki maʿāş ḳapularını mefātīḥ-i aḳdārdan ġayrı nesne-yile istiftāḥ itse[2321] ol kimse maḫlūḳa[2322] muḥtāc olur.

Baʿż-ı münḳaṭıʿīn eydür: Benüm bir laṭīf ṣanʿatum var-ıdı. Baña, ol ṣanʿatı terk eyle didiler. Ben eyitdüm: Anı terk idicek benüm maʿāşum nereden olısar[2323], didüm[2324]. Hātifden bir nidā işitdüm ki vaḳtī ki sen kāyinātdan kesilüp benüm ḥażretüme rucūʿ eyleyesin ben dostlarumdan birisini saña ḫiẕmetkār iderem[2325] ve yāḫūd düşmanlarumdan bir münāfıḳı saña musaḫḫar eylerem[2326] tā ki senüñ ḫiẕmetkāruñ ola.

İmdi vaḳtī ki ṣūfīnüñ ḥāli ṣaḥīḥ olsa ve anuñ naẓarı Ḥaḳ'dan ġayrıdan kesilse ve anuñ nefsi her teşevvüfden ve taṭallu'dan sākin olsa dünyā aña ḫiẕmetkār olur. Dünyā aña ḫiẕmetkār olduġına ol[2327], rāżī daḫı[2328] olmaz. Pes ṣāḥib-fütūḥ, nefsüñ teşevvüfe ve teṭallu'a ḥareketini cināyet görür.

[2319] olur: ola H
[2320] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2321] itse: ider H
[2322] maḫlūḳa: maḫlūḳlara H
[2323] olısar: olısardur H
[2324] didüm: -K, -H
[2325] iderem: iderin A, K, H
[2326] eylerem: iderin A, K, eylerin H
[2327] olur…ol: -A
[2328] daḫı: -H

Niteki Aḥmed Bin Ḥanbel[2329] bir gün Şām'da un ṣatun aldı. Ol unı[2330] götürecek kimse bulamadı. Eyyūb el-Ḥammāl geldi, ol[2331] unı götürdi. Aḥmed Bin Ḥanbel aña ücretini virdi. Eyyūb el-Ḥammāl anı götürüp Aḥmed Bin Ḥanbel'ün evine getürdi. Destūr virdiler, Eyyūb el-Ḥammāl, Aḥmed'üñ evine girdi. Nāgāh gördi ki Aḥmed'üñ ehli; evlerindeki undan[2332] etmek itmişler, ṣovusun diyü bir serīr üzerine ḳomışlar. Eyyūb ṣāyimü'd-dehr-idi. Anı gördi, Aḥmed, oġlına eyitdi: Ol etmekden Eyyūb'a vir didi. Aña iki etmek virdi. Eyyūb anları almadı. Aḥmed, oġlına eyitdi: Al. Andan ṣoñra Eyyūb, evinden çıḳdı, gitdi. Sehel zamāndan ṣoñra Aḥmed, oġlına eyitdi: Ol etmekleri al, (194a) Eyyūb'uñ ardından yit, anları aña vir. Aḥmed'üñ oġlı ol etmekleri götürdi daḫı Eyyūb'uñ ardından yitişüp ol etmekleri aña virdi. Eyyūb daḫı ol etmekleri aldı, gitdi. Aḥmed'üñ oġlı taʿaccüb eyleyü evlerine geldi. Aḥmed aña eyitdi: Oġul, Eyyūb'uñ ol etmekleri redd eyleyüp ṣoñra alduġını[2333] ʿacebler misin? Ol eyitdi: Neʿam. Andan Aḥmed eyitdi: Eyyūb ṣāliḥ kişidür. Vaḳtī ki ol etmegi gördi, nefsi aña meyl eyledi. Vaḳtī ki anı aña virdük evvel nefsi meyl eyledügi-çün almadı andan ṣoñra nefsi andan ümīẕini kesdi lā cirem ol daḫı ol etmekleri ḳabūl eyledi.

İmdi işde erbāb-ı ṣıdḳuñ ḥāli böyledür. Zīrā ki eger nesne dileseler anı ʿilm-ile dilerler ve ger suvālden imsāk itseler ḥāl-ile imsāk iderler ve eger bir nesne ḳabūl itseler ʿilm-ile ḳabūl iderler.

[2329] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2330] ol unı: -A
[2331] ol: -A
[2332] undan: unlarından H
[2333] alduġını: alduġından A

İmdi kim ki ḥāl-i fütūḥda rızḳlanmasa ḥāl-i suʾālde ve ḥāl-i kesbde rızḳlanmaḳ gerek bi-şarṭi'l-ʿilm. Ammā çoḳ suvāl itmek, ḥācetinden ziyāde ve daḫı żarūret vaḳti olmadın ol, ādāb-ı ṣūfiyyeden degüldür.

Niteki ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh bir sāʾili gördi ki suvāl ider. ʿÖmer'üñ ḳatında bir kimse var-ıdı. ʿÖmer aña eyitdi: Saña dimedüm mi ki bu gice buña ṭaʿām vir? Ol kişi eyitdi: Yā Ḫalīfete Rasūli'llāh, bu gice ben buña ṭaʿām virdüm. ʿÖmer naẓar itdi, gördi ki ol sāʾilüñ ḳoltuġı altında bir tobra[2334] var, içi etmek-ile ṭolmış. ʿÖmer aña eyitdi: Sen sāyil degülsin. Belki tācirsin didi. Daḫı anı ṭurre-yile vurdı ve anuñ tobrasındaġı[2335] etmegi alup zekāt develerine virdi[2336].

ʿAlī Bin Ebī Ṭālib raḍıya'llāhu ʿanh[2337] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ (194b) ḫalḳında meşūbāt-ı faḳr ve ʿuḳūbāt-ı faḳr vardur. Ammā şol faḳīr ki meşubedür, anuñ ʿalāmeti oldur kim ol faḳīrüñ faḳr içinde ḫulḳı gökcek ola ve dāyim rabbine muṭīʿ[2338] ola ve hīç kimseye faḳrdan şikāyet itmeye ve faḳrında Allāh Teʿālā ḥażretine şükr eyleye. Ve ammā şol faḳr ki ʿuḳūbedür, anuñ daḫı ʿalāmeti oldur kim ol faḳīrüñ ḫulḳı yaramaz ola ve rabbine ʿāṣī ola ve her kimseye faḳrdan şikāyet eyleye, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳażā vü ḳaderine rāżī olmaya.

İmdi ṣūfīnüñ ḥāli suʾālde ve fütūḥda ḥüsn-i ādābdur ve her ḥālde Allāh Teʿālā ḥażretiyle[2339] muʿāmelesinde ṣıdḳdur. Allāhümmeʾrzuḳnā aḥvāle'ṣ-ṣūfiyyeti'l-muḳarrebīne ve aḫlāḳa'l-fuḳarāʾi'ṣ-ṣābirīne'ṣ-ṣādıḳīne bi-faẓlike ve keramike yā ekrame'l-

[2334] tobra: torva A, K, ṭorva H
[2335] tobrasındaġı: torvasındaġı A, K, ṭorvasındaġı H
[2336] virdi: yidürdi H
[2337] raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[2338] muṭīʿ: muṭṭaliʿ A
[2339] ḥażretiyle: ile H

ekramīne ve yā erḥame’r-rāḥimīne[2340] ve ṣallā’llāhu[2341] ʿalā-seyyidinā[2342] Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn. Va’llāhu aʿlem[2343].

[2340] ve yā erḥame’r-rāḥimīne: -H
[2341] ṣallā’llāhu: ṣalli H
[2342] seyyidinā: -A, -H
[2343] va’llāhu aʿlem: -A, -H

el-Bābu'l-ḥādī ve'l-ʿişrūne fī-şerḥi'l-mütecerridi ve'l-müteʾehhili[2344] mineʾş-şūfiyyeti ve ṣıḥḥati maḳāṣıdihim

Yaʿnī, yigirmi birinci bāb, ṣūfīlerden evlenenler ve evlenmeyüp mütecerrid olanuñ beyānındadur. Ve daḫı bunlaruñ ḥāllerinüñ ve ḳaṣdlarınuñ ṣıḥḥati beyānındadur.

Ġavṣu'l-aḳṭāb, el-ʿarīf bi'l-ḥasebi ve'l-ādāb, eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ṣūfī, evlenürse Allāh içün evlenür ve eger mücerred olursa[2345] Allāh içün mücerred olur[2346]. Pes ṣūfīnüñ mücerred olacaḳ vaḳtleri var ve mücerred olduġınuñ ḳaṣdları vardur niteki evlenecek vaḳti var ve[2347] evlendüginüñ ḳaṣdları vardur. İmdi ṣūfīʾ-i ṣādıḳ, mücerred olacaḳ ve evlenecek vaḳtleri[2348] bilür. Zīrā ki ṣūfīnüñ cemūḥ-ı (195a) ṭabīʿatı ʿilm uyanlarıyla uyanlanmışdur. Lā cirem ṣūfīye mücerred olmaḳ lāyıḳ olduġı vaḳt anuñ ṭabīʿatı evlenmege istiʿcāl eylemez. Belki evlenmege iḳdām eylemez illā şol vaḳt evlenmege iḳdām eyler ki anuñ nefsi ṣāliḥ olup mūtmeʾinne ola ve daḫı nefs müstaḥıḳ ola anuñ üzerine rıfḳ girmege şöyle ki cemīʿ-i zaḥmetler aña āsān gele ve hīç kimseʾi īẕā itmemege ḳādir ola. İmdi bu şol vaḳt olur ki anuñ nefsi, munḳād olup andan her ne murād-ısa aña yidile ve anı ḳabūl eyleye. Şol küçücük[2349] oġlan gibi ola ki aña fāyide eyleyecek nesneʾi aña vireler ve aña ziyān degürecek nesneʾi andan menʿ ideler. Ol oġlan her ḥālde mürebbīye muṭīʿ ola.

İmdi vaḳtī ki nefs maḥkūme ve munḳāde olsa taḥḳīḳ ol vaḳt Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrine rucūʿ eyler ve müşāḥane-i ḳalbden berī olur. Lā cirem ṣūfī daḫı ḳalbiyle nefsi arasında ʿadl-ile ṣulḥ ider, ikisinüñ daḫı ḥāline naẓar ider.

[2344] el-müteʾehhili: et-tāhili A
[2345] olursa: evlenürse K
[2346] olur: evlenür K
[2347] +daḫı A
[2348] vaḳtleri: vaḳti H
[2349] küçücük: küçük A

İmdi ṣūfīlerden kim ki ʿuzūbete ṣabr eylese ilā-ḥīni bulūġi'l-kitābi ecelehū, Ḥaḳ Subḥānehū Teʿālā; aña bir münāsibe ve ṣāliḥa ve ʿābide zevce āsānlıġ-ıla müyesser eyleyüvire ve anuñ esbābını āsān eyleyüvire ve aña aʿvān u enṣār vire tā ki aña evlenmekde yardımlar eyleyüp anuñ mühimmātını görivireler ve aña hīç ṣanmadıġı yirden rızḳlar göndere.

Evet, şol[2350] mürīd ki anuñ üzerine ṭabʿ[2351] musallaṭ olup cehl ḳarışsa, şehevāt-ı nefsāniyye ki muġṭıyedür şuʿāʿ-ı ʿilmi anuñ duḫānınuñ ṣevrātı sebebiyle evc-i ʿazīmetden ki ol anuñ ḥālinüñ ḳażıyyesi ve irādetinüñ mūcibi ve ṭalebinüñ ṣıdḳınuñ şerīṭasıdur, ḥażīż-i ruḫṣata düşse ki ol, (195b) ʿāmmeʾ-i ḫalḳa Allāh Teʿālā ḥażretinüñ raḥmetidür, evlenmekde istiʿcāl eylese henüz evlenecek vaḳt gelmedin evlense anuñ noḳṣānına ḥükm olunur ve ḫüsrānına şehādet olunur, ziyānkār oldı dinilür. İmdi bu istiʿcālüñ miṣli ḥayż-ı ricāldür ki buña ricāl ḥayżı dinilür.

Niteki Sehl Bin ʿAbdiʾllāh et-Tüsterī eydür: Vaḳtī ki bir mürīdüñ ḥālinüñ ziyāde olması mütevaḳḳiʿ olsa bu eṣnāda anuñ üzerine ibtilā girse ol ibtilā-yiçün ḥālinden bir ḥāle rucūʿ eylese ol noḳṣāndur ve ḥadeṣdür.

Şeyḫ müʾellif eydür: Baʿż-ı fuḳarāya: Niçün evlenmezsin? didiler. Ol eyitdi: ʿAvrat, erenlere gerek. Ben henüz erenler maḳāmına yitişmedüm; nice evleneyin? didi[2352].

İmdi ṣādıḳ mürīdlerüñ bāliġ olacaḳ vaḳtleri vardur. Vaḳtī ki ol vaḳt gelse evlenür, ol vaḳt gelmedin evlenmezler.

[2350] şol: şöyle H
[2351] ṭabʿ: muṭīʿ A
[2352] didi: -A, meger bir pīre didiler kim evlen, didi kim daḫı bāliġ olmadum H

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki aḫbār taʿāruż eyleyüp āṯār mütemāṯil oldı fażīlet-i tezvīcde ve fażīlet-i tecrīdde. Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām[2353] bu bābda kelāmı dürlü dürlü oldı her ḳavmüñ ḥāline münāsib. Pes baʿż-ı kimsenüñ ḥāline münāsib tecerrüddür ve baʿż-ı kimsenüñ ḥāline münāsib teʾehhüldür. İmdi bu taʿāruż, şol kimsenüñ ḥaḳḳındadur ki anuñ ārzūsı odı, berd-i selām olmış ola taḳvāyı kemāle yitişdürdügiyle ve daḫı nefsine ḳahr itdügi sebebiyle. Ammā şol kimse ki fitneden ḫavf eylese aña evlenmek vācibdür nefsüñ ārzūsı odı yanduġı vaḳt. Evet bu ḫilāf ki fażīlet-i tecerrüd ve fażīlet-i teʾehhüldür[2354], eʾimme arasında şol kimse ḥaḳḳındadur ki evlenmege anuñ ārzūsı olmaya.

İmdi ṣūfī (196a) vaḳtī ki evlenmek istese iḫvāna eyle gerekdür kim aña yardım eyleyeler aña dünyā virmek-ile ve aña istikṯārda müsāmaḥat-ıla vaḳtī ki anuñ ḥāli żaʿīf olsa ve mertebeʾ-i ricālden ki anlar, ṣabr iderler tā evlenecek vaḳt olınca anuñ mertebesi ḳāṣır olsa.

Niteki ʿAvf Bin Mālik[2355] eydür: Vaḳtī ki Ḫocaʾ-i enbiyā Ḥabīb[2356] Muḥammed-i Muṣṭafā'ya ʿaleyhi's-selām[2357] māl-i ġanīmet[2358] gelse kendüsi anı taḳsīm eylerdi, evlüye iki naṣīb ve evsüze bir naṣīb virürdi. Bizi bir gün ḳıġırdılar. Rasūl ḳatında ḥāżır olduḳ. Ammār Bin Yāsir'den ben öñ Rasūl ḥażretine ḥāżır oldum. Rasūl bana iki naṣīb virdi, ʿAmmār Bin Yāsir'e bir naṣīb virdi. ʿAmmār ḳaḳıdı. Ḥattā anuñ ḳaḳıduġı odı yüzinde ẓāhir oldı. Rasūl ḥażreti anun ḳaḳıduġını bildi ve cemīʿ-i aṣḥāb daḫı bildiler. Ol māl-i ġanīmetden

[2353] Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2354] ve fażīlet-i teʾehhüldür: -A
[2355] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2356] Ḥabīb: -A
[2357] Muṣṭafā'ya ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāma H
[2358] māl-i ġanīmet: ġanīmet mālı A, H

bir altun zencīr bāḳī[2359] ḳaldı. Rasūl anı mübārek ʿaṣāsıyla ḳaldurdı. Ol yine[2360] öñine[2361] düşdi. Rasūl eyitdi: Ol günde ki bunuñ gibi çoḳ ola, ol günde sizüñ ḥālüñüz nice olısar? Hīç kimse cevāb virmedi. ʿAmmār Bin Yāsir eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, biz severüz ki bunuñ gibi bize çoḳ naṣīb ola.

Şeyḫu's-sālikīn ve tācu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Evlāddan ve ezvācdan mücerred olmaḳ faḳīrüñ vaḳtine ve ḥāline münāsibdür ve anuñ göñli ve ḳaṣdı cemʿ[2362] olmaġa sebebdür ve anuñ ʿīşinde rāḥatlıḳdur. Belki faḳīrüñ ibtidāʾ-i ḥālinde lāyıḳ budur ki ʿalāyıḳı ḳaṭʿ idüp ʿavāyıḳı maḥv eyleye ve yirinden gidüp seferler iḫtiyār idüp dürlü dürlü ḫaṭarlara rākib ola ve daḫı esbābdan mücerred (196b) olup aña ḥicāb olan nesneʾi terk eyleye.

İmdi evlenmek ʿazīmetden ruḫṣata düşmekdür ve daḫı rāḥatlıḳlardan ġuṣṣalara ve miḫnetlere düşmekdür ve daḫı evlād ve ezvāc baġlarıyla baġlanmaḳdur ve daḫı iʿvicāc meẓannınuñ dört yanına deverāndur ve daḫı zāhidlıḳdan ṣoñra dünyāya iltifātdur ve daḫı hevāya yönelmekdür ṭabīʿat ve ʿādet muḳteżāsınca.

Niteki Ebū Süleymān-ı Dārānī eydür: Kim ki maʿāş ṭaleb eylese ve yāḫūd evlense ve yāḫūd ḥadīṣ yazsa taḥḳīḳ ol, dünyāya meyl eylemişdür. Ebū Süleymān eydür: Bizüm aṣḥābumuzdan hīçbir kimse görmedük ki evlendüginden ṣoñra evvelki mertebesi üzerine[2363] ṣābit ola.

[2359] bāḳī: -A
[2360] yine: gine A, H
[2361] öñine: -A
[2362] cemʿ: cemīʿ A
[2363] üzerine: üzere H

Üsāme Bin Zeyd[2364] eydür: Rasūl ḥażreti ʿaleyhi'ş-selām eyitdi: **Mā teraktü baʿdī fitneten eḍarru ʿalā'r-ricāli mine'n-nisā'i.** Yaʿnī Rasūl eydür: Benden ṣoñra erenlere ḳatı żarar degürici fitne, ʿavratlardan ġayrı nesne terk itmedüm.

Muʿāẕ Bin Cebel[2365] eydür: Żarrā-yıla mübtelā olduḳ, aña ṣabr eyledük; serrā-yıla mübtelā olduḳ, aña ṣabr eylemedük ve sizüñ üzerüñüze iy ḳarındaşlar, ḫavf itdügümüñ ġāyet ḳatısı ʿavratlar fitnesidür şol vaḳt ki altun bilezükler ṭaḳınalar ve Şām bürdelerini geyeler ve Yemen dülbendlerini ṣarınalar, raḳḳāṣlar gibi başların, billerin taḥrīk ide ide yüriyüp ġanīler ṭaleb idüp fuḳarādan gücleri yitmedük[2366] nesne isteyeler.

Ve baʿż-ı ḥukemā eydür: ʿUzūbet-ile muʿālece itmek ḫayrludur ʿavratlar-ıla muʿālece itmekden. Sehl Bin ʿAbdi'llāh'a[2367] ṣordılar ʿavratlardan[2368]. Ol eyitdi: Anlardan ṣabr itmek ḫayrludur (197a) anlaruñ cefālarına ve miḫnetlerine ṣabr itmekden. Ve anlaruñ belālarına ṣabr itmek ḫayrludur cehennem odına ṣabr itmekden, didi. Ve baʿżılar eydürler: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **rabbenā ve lā tüḥammilnā mā-lā ṭāḳate lenā bihī**[2369] didügi kināyetdür şiddet-i ḫavf-ı fercden. Ve baʿżılar eydürler: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **ve ḫuliḳa'l-insānü żaʿīfen**[2370] didügi dimek olur ki insān żaʿīf yaradıldı zīrā ki ol, ʿavratlardan ṣabr idemez[2371].

İmdi vaḳtī ki bir faḳīr nefsüñ muḳāvemesi üzerine ḳādir olsa ve nefsine ḥüsn-i muʿāmele-yile muʿālece itmekde Ḥaḳ Teʿālā aña ʿilm-i vāfir virse ʿavratlara nefsi ārzū itmese ve eger iderse ḥüsn-i muʿālece-yice nefsine muʿālece idüp ṣabr eylese taḥḳīḳ Ḥaḳ Teʿālā ol faḳīre ʿināyet naẓarıyla naẓar idüp anı Ḥaḳ Teʿālā ulı fażla yitişdürmişdür ve anı

[2364] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2365] +raḍıya'llāhu ʿanh A, H
[2366] yitmedük: yitmeyecek A
[2367] ʿAbdi'llāh'a: ʿAbdi'llāh ḳuddise sırruhūdan H
[2368] ṣordılar ʿavratlardan: ʿavratlardan ṣordılar A, K, H
[2369] el-Bakara 2/286.
[2370] En-Nisâ 4/28.
[2371] idemez: idemezler H

āsān yola ḳoymışdur ve andan dünyā zaḥmetlerini gidermişdür ve anuñ yükini yeyniltmişdür[2372].

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Benüm vefātumuñ iki yüz yılından ṣoñra sizüñ ḫayrluñuz oldur kim anuñ ehli ve evlādı olmaya.

Baʿż-ı fuḳarāya eyitdiler: Niçün evlenmezsin? Ol eyitdi: Nefsüme ṭalāḳ virmege muḥtācıraġın[2373] evlenmekden.

Bişr Bin el-Ḥāriṣ'e eyitdiler: Nās saña ṭaʿn iderler. Bişr eyitdi: Ne dirler? Eyitdiler: Bişr Bin el-Ḥāriṣ, Rasūlu'llāh sünnetini terk idüp durur, dirler yaʿnī evlenmez, dirler. Andan Bişr eyitdi: Nāsa siz[2374] eydüñ ki, ben farża meşġūlem[2375], sünnet ḳandan! Andan ṣoñra eyitdi: Eger baña bir tavuġı ʿayāl itseler ḳorḳaram[2376] ki anuñ nafaḳasını ṭaleb itmekde biregü yiri üzerinde ṭurup (197b) cellād olam.

Pes ṣūfī, nefsiyle ve anuñ muṭālebesiyle mübtelādur ve ol, muṭālebāt-ı nefs-ile meşġūldür. Vaḳtī ki aña ʿavrat muṭālebesi daḫı munżam olsa ol vaḳt ol ḫasta olur ve anuñ ṭalebi żaʿīf olur ve irādeti künd olur ve anuñ ʿazīmeti süst olur.

İmdi[2377] nefsüñ ḥāli ḫod oldur kim vaḳtī ki nefsi ṭamaʿa bıraḳsalar nefs ṭamaʿdār olur ve vaḳtī ki ḳanāʿate bıraḳsalar ḳanāʿat idici olur. İmdi vaḳtī ki ṭālib nefsinüñ evlenmege meylinüñ köklerini kesmek dilese dāyim oruc ṭutsun. Zīrā ki oruc, nefsüñ hevālarınuñ köklerini kesmekde eşer idicidür.

[2372] yeyniltmişdür: yeynitmişdür A, H
[2373] muḥtācıraġın: muḥtāc-iken A, muḥtācregin H
[2374] siz: -A
[2375] meşġūlem: meşġūlin A, K, H
[2376] ḳorḳaram: ḳorḳarın A, K, H
[2377] imdi: -A

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām görürdi ki yigitler bir yirde ṭurmışlar, bir ṭaşı yirinden ḳaldurup bir ġayrı yire[2378] atarlar. Rasūl eyitdi: Bu nedür? Eyitdiler: Ḳuvvetümüz tecribe iderüz didiler[2379]. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Yā maʿşera'ş-şebābi meni'steṭāʿa minkümü'l-bāte felyetezevvec ve men lem yesteṭiʿ felyücāhid ve men lem yesteṭiʿ felyeşum fe inne'ṣ-ṣavme lehū vicā'ün.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: İy yigitler bölügi, eger gücüñüz yiterse evlenüñ ve eger evlenmege gücüñüz yitmezse ġazāya varuñ ve eger ġazāya daḫı varmaġa[2380] gücüñüz yitmezse oruc ṭutuñ. Zīrā ki oruc vicāsı vardur. Vicā ḫāye'i ṭaş-ıla dögüp uvatmaġa eydürler. Zīrā ki ʿarablar vaḳtī ki ḳoçı semürtmek dileseler ḫāyesini dögüp uvadurlar-ıdı tā ki ḳoçlanmaya daḫı semriye[2381]. Yaʿnī oruc, şehveti żaʿīf eyler. Niteki ḥadīṣde daḫı vārid olupdur ki: **Ḍaḫḫā Rasūla'llāhi ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve selleme bi-kebşeyni emlaḥayni mevcū'eyni.** Yaʿnī[2382] Rasūl (198a) ʿaleyhi's-selām iki güzel ḳoç ki anlaruñ ḫāyeleri dögülüp uvanmış-ıdı, ḳurbān eyledi.

Ve baʿżılar eydürler: Eger sen, nefsi meşġūl itmeyecek olursañ ol seni kendü ārzūsına meşġūl ider. İmdi vaḳtī ki şāb mürīd; Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetinde dāyim olup nefsini anuñ ʿibādeti içinde ṣarf eyleyüp anuñ ārzūsı odını söyündürse meṣelā oruc ṭutmaġ-ıla ve giceler uyḳusuz olup namāz ḳılmaġ-ıla ve tesbīḥler ve tehlīller-ile anuñ nefsinüñ ḫavāṭırı az olup ʿibādetüñ ḥalāvetini bulur ve Allāh Teʿālā ḥażretine[2383] ʿibādeti maḥabbet-ile ve ʿışḳ-ıla ve ṣafā-yıla eyler ve ʿibādet içinde āsānlıḳ ḳapuları anuñ üzerine açılup biñ biñ ṣafālara yitişür. Pes ol ġayret ider ki anuñ bu gökcek vaḳtini evlenmek-ile mükedder ola, lā cirem evlenmek ārzūsından geçer. Belki andan istikrāh ider. Pes ṣādıḳ

[2378] ġayrı yire: ġayra H
[2379] didiler: andan H
[2380] varmaġa: -H
[2381] semriye: semire A
[2382] Yaʿnī: -H
[2383] Teʿālā ḥażretine: Teʿālā'ya H

mürīdüñ ʿuzūbetde ḥüsn-i ādābındandur kim evlenmek ḫāṭırını nefsinden gidere ve her bār ki nefsi evlenmege ve şehvetine meyl eylese andan Allāh Teʿālā ḥażretine[2384] ḥüsn-i inābet-ile rucūʿ idüp ṣıġına tā ki Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden aña ʿazīmetinde ḳuvvet virüp nefsinüñ ārzūsını gidere ve nefsini aña muṭīʿa vü münḳāde eyleyüvire. Pes ol vaḳt nefsinüñ üzerine göñlinüñ nūrı münʿakis olur. Nefs daḫı nūr-ı ḳalb-ile münevver olup ārzūlarından rucūʿ eyleyüp sākin olur.

Ve daḫı anuñ ḥüsn-i ādābındandur ki nefs evlenmege meyl eylese aña ʿarż eyleye ki evlenilcek anuñ nafaḳātını isteyü medāḫil-i meẕmūmeye girilür ve dürlü dürlü ḫorlıḳlar çekilür (198b) ve ḥelāl, ḥarām cemʿ olınur ve daḫı ʿavratını żabṭ idüp ḥıfẓ itmekde dürlü dürlü zaḥmetler çekilür ve eger oġlancuḳlar olursa anlaruñ daḫı belāları çekilür ve daḫı iy nice zaḥmetler ve belālar ve meşaḳḳatler çekilür ki ḥadde ve ḥaṣra gelmez. Lā cirem ol vaḳt nefs andan iʿrāż ider Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿavni ve naṣrıyla.

ʿAbduʾllāh Bin ʿÖmerʾe[2385] eyitdiler: Cühdüʾl-belā nedür? Eyitdi: Ehl-i ʿayāli çoḳ ola ve mālı az ola. Ve baʿżılar eyitdiler: ʿAyāl çoḳ olmaḳ iki faḳīrlıġuñ birisidür[2386] ve ʿayāl az olmaḳ iki ġanīlıġuñ birisidür[2387]. Şeyḫ İbrāhīm Bin Edhem eyitdi: Kim ki ḫatunlaruñ uyluġını ʿādet idinüp anlara meşġūl olsa ol felāḥ bulmaz.

Ḳuṭbuʾl-ʿārifīn ve faḫruʾs-sālikīn, maʿdenüʾl-ādāb, ʿarīfüʾl-aḥsāb eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn beyyażaʾllāhu vechehū[2388] eydür: Şek yoḳdur ki ʿavratlar; kişiʾi refāhiyyete ve gökcek yiyecekler ve güzel geyecekler geymege iġrā idüp ḳındururlar ve Allāh Teʿālā ḥażretine çoḳ ʿibādet itmekden menʿ iderler ve gicelerde ṭurup namāz ḳılmaḳdan ve

[2384] Teʿālā ḥażretine: Teʿālāʾya H
[2385] ʿÖmerʾe: ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanhümāya H
[2386] birisidür: biridür H
[2387] birisidür: biridür H
[2388] beyyażaʾllāhu vechehū: -H

gündüzler taṭavvuʿ oruc ṭutmaḳdan daḫı menʿ iderler ve anuñ bāṭınına faḳīrlıḳ ḳorḳusını bıraġurlar, māl ve ṭaʿām iddiḫār itmek maḥabbetini daḫı bıraġurlar. İmdi mücerred olan, bunlardan ḫalāṣ olup ḳurtulmışdur. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[2389] ki: Benüm vefātumuñ iki yüz yılından ṣoñra ʿazeblıḳ mübāḥ olur benüm ümmetüme.

Ve eger mürīd-i ṣādıḳa evlenmek ḫāṭırı ġalebe eyleyecek olursa ve anuñ bāṭınında bu ḫāṭır ḥareket idecek olursa ḫuṣūṣā ki (199a) namāzda ve yāḫūd ẕikr eydürken ve yāḫūd tilāvet iderken ola, eyle gerekdür kim Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ idüp andan istiʿānet eyleye, andan ṣoñra ervāḥ-ı meşāyıḫdan istiʿānet eyleye ve andan ṣoñra iḫvāndan istiʿānet eyleye. Meşāyıḫa ve iḫvāna ḥālini şerḥ[2390] eyleyüp anlara eyde: Allāh Teʿālā ḥażretinden dileñ tā ki benüm ḳalbümden bu ḫāṭır-ı şūmı gidere. Andan ṣoñra diri ḳardeşlere ve diri meşāyıḫa vara, anlardan istidʿā eyleye ve andan ṣoñra ölen meşāyıḫ ve ölen iḫvān ḳubūrına varup anlaruñ ervāḥından istidʿā eyleye ve andan ṣoñra mesācide ve meşāhide vara, Allāh Teʿālā ḥażretinden dileye ki ol ḫāṭır-ı şūmı anuñ ḳalbinden gidere. Zīrā ki evlenmek bir büyük āfetdür ve bir büyük ḫaṭarlu nesnedür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnne min-ezvāciküm ve evlādiküm ʿadüvven leküm.**[2391] Andan ṣoñra ḫalvetlerde çoḳ çoḳ aġlayup Allāh Teʿālā ḥażretine tażarruʿ eyleye ve kerrāt-ıla istiḫāre eyleye tā ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā aña keşf eyleye ki aña ne lāyıḳdur; evlenmek mi efḍaldür ve yāḫūd evlenmemek mi efḍaldür, düşinde evliyā'u'llāhdan birisini göre ve yāḫūd enbiyādan birisini göre, aña ne lāyıḳ-ısa diyüvire ve yāḫūd uyanıġ-ıken bir muʿtemedün ʿaleyh aña evlen diye ve yāḫūd evlenme diye[2392].

[2389] buyurur: buyurdı A
[2390] şerḥ: ʿarż H
[2391] et-Teğâbûn 64/14.
[2392] diye: -H

Şeyḫ eydür: Şöyle işitdüm ki Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir'e[2393] bir ṣāliḥ kişi eyitdi: Niçün evlendüñ? Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir eyitdi: Rasūl ʿaleyhi's-selām baña evlen, didi; ben daḫı evlendüm. Andan ol ṣāliḥ kişi eyitdi: Rasūl emr eylemez illā ruḫṣata emr eyler, didi[2394]. Ṣūfiyyenüñ ḫod ṭarīḳı ʿazīmetdür.

Şeyḫ (199b) eydür: Ol ṣāliḥe ʿAbdü'l-Ḳādir[2395] nice cevāb virdügini bilmezem[2396]. Evet, ben eydürem[2397] ki: Rasūl ruḫṣata emr eyler. Pes Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir'e evlen didügi ʿalā-lisāni'ş-şerʿdür. Ammā şol kimse ki Allāh Teʿālā ḥażretine ḥüsn-i ilticā eylese ve aña rucūʿ eyleyüp tażarruʿ eyleyüp istiḫāreler eylese Ḥaḳ Teʿālā aña düşinde tenbīh eyleyüp evlenmege emr eylese ol emr[2398], emr-i ruḫṣat degüldür. Belki bir emrdür ki erbāb-ı ʿazīmet ol emre ittibāʿ iderler. Zīrā ki bu ʿilm, ʿilm-i ḥāldendür; ʿilm-i ḥükmden degüldür.

Benüm bu kelāmumuñ ṣıḥḥatine delālet ider şol nesne ki ʿAbdü'l-Ḳādir'den naḳl olundı. Ol, oldur kim Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir[2399] eydür: Benüm nefsüm evlenmek istedi. Ben daḫı evlenmege cürʾet itmedüm. Vaḳtüm mükedder ola diyü ḫavf eyledüm. Evlenmege ṣabr eyledüm tā evlenecek vaḳt gelince. Lā cirem ol vaḳt Ḥaḳ Teʿālā baña dört maḥbūbe ve ṣāliḥa ve ʿābide, rāġıbe ḫatun müyesser eyledi. Dördü daḫı beni Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine ḳındururlardı ve baña ʿibādet içinde yardımlar eylerler-idi ve beni vaḳtümden ırmazlar-ıdı.

İmdi bu, ṣabr-ı cemīlüñ ṯemerātıdur. Pes faḳīr-i ṣābir daḫı vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden feraḥ ve maḫrec dilese Ḥaḳ Teʿālā aña ṣanmaduġı yirden feraḥ ve maḫrec rūzī

[2393] ʿAbdü'l-Ḳādir'e: ʿAbdü'l-Ḳādir ḳuddise sırruhūya H
[2394] didi: -H
[2395] +ḥażreti H
[2396] bilmezem: bilmezin A, H
[2397] eydürem: eydürin A, H
[2398] emr: -A
[2399] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ḳıla. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve men yetteḳi'llāhe yecʿal lehū maḫracen ve yerzuḳhü min-ḥayṯü lā yaḥtesibü.**

İmdi vaḳtī ki faḳīr istiḳṣādan ve çoḳ çoḳ tażarruʿ idüp duʿālar itdüginden ṣoñra Allāh Teʿālā ḥażretinden aña evlenmege iẕn gelse daḫı evlense fe-hüve'l-ġāyetü ve'n-nihāye. Ve eger iẕn gelince ṣabr idemese ve çoḳ çoḳ tażarruʿlar ve duʿālar (200a) itmekden ṭāḳati ṭāḳ olsa anuñ Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥaẕẕı oldur. Lā cirem anuñ gökcek niyyeti berekātında ve ṣıdḳ-ı maḳṣadı ve ḥüsn-i recāsı ve Allāh Teʿālā ḥażretine iʿtiḳādı berekātında Allāh Teʿālā aña iḫvāndan kimseler musallaṭ eyleye tā ki anı evermekde aña yardımlar eyleyeler ve aña bir ṣāliḥa ve ʿābide ḫatun müyesser eyleye.

Niteki ʿAbdu'llāh Bin ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhumā[2400] eydür: Yigidüñ ʿābidlıġı tamām olmaz ḥattā evlenmeyince. Ḫorāsān meşāyıḫlarından[2401] birisi çoḳ evlenürdi. Ḥattā iki ḫatundan ve üç ḫatundan ḫālī olmazdı. Aña ʿitāb idüp eyitdiler ki: İy şeyḫ, ne çoḳ evlenürsin, didiler[2402]. Ol eyitdi: Hīç sizden birüñüz vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḥużūrında ve yāḫūd Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet iderken ḫāṭırından ḫāṭır-ı şehvet ḫuṭūr ider mi? Eyitdiler: Belī, ider didiler[2403]. Ol şeyḫ eyitdi: Va'llāhi cemīʿ-i ʿömrüm içinde bir vaḳtde sizüñ ḫāṭıruñuza gelen benüm ḫāṭıruma gelse ʿömrüm içinde aṣlā evlenmez-idüm. Evet, vaḳtā ki benüm ḫāṭıruma ḫāṭır-ı şehvet gelse anı defʿ iderem[2404] daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl oluram[2405] bi-ferāġati'l-ḳalb. Andan ṣoñra eyitdi: Va'llāhi ḳırḳ yıldan berü benüm ḫāṭıruma ḫāṭır-ı maʿṣiyet gelmedi. İlāhī birlügüñ ve varlıġuñ ḥaḳḳı-çün bizi nefsüñ ārzūlarından ḫalāṣ eyleyüvir.

[2400] ʿanhumā: ʿanh A, raḍıya'llāhu ʿanh: -K
[2401] meşāyıḫlarından: şeyḫlerinden H
[2402] didiler: -H
[2403] didiler: -H
[2404] iderem: iderin A, K, H
[2405] oluram: olurın A, K, H

İmdi şöyle bilgil ki ṣādıḳlar evlenmezler illā baṣīret üzerine evlenürler ve daḫı nefsüñ şehevātınuñ köklerini kesmek-içün evlenürler. Ve daḫı aḳviyānuñ ve ʿulemāʾ-i rāsiḫīnüñ evlenmekde aḥvāl-i seniyyeleri vardur ki ol aḥvāl anlara maḫṣūṣdur. Zīrā ki anlar uzun uzaḳ[2406] mücāhedeler itdüklerinden ṣoñra ve daḫı (200b) envāʿ-ıla riyāżāt itdüklerinden ṣoñra anlaruñ nefsleri muṭmaʾinne olur ve göñülleri Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne iḳbāl ider. İmdi göñlüñ iḳbāli vardur ve idbārı vardur. Niteki baʿżılar eydürler: Göñlüñ iḳbāli var ve idbārı var. Vaḳtī ki göñül idbār eylese irfāḳ-ıla rāḥat olur ve vaḳtī ki iḳbāl eylese mīṣāḳa red olunur. Pes anlaruñ göñülleri dāyim iḳbāldedür illā meger ki az vaḳtde ola. İmdi anlaruñ göñüllerinüñ iḳbāli dāyim olduġı, nefsleri muṭmaʾinne olduġından ötürüdür ve daḫı nefsleri münāzaʿasını terk itdüginden ötürüdür ve daḫı nefsleri göñüllerine vesvesesini ilḳā itmedüginden ötürüdür. İmdi vaḳtī ki anlaruñ nefsleri muṭmaʾinne olsa ve kendü ṭabīʿatından çıḳsa ve yaramaz ḫūlarını terk eylese ve ṣıfāt-ı żemīmeleri ṣıfāt-ı ḥamīdeye mütebeddil olsa ol vaḳt anlar nefslerine ḥuḳūḳını virürler. Ve vaḳt olur ki nefsüñ ḥaḳḳından olur anuñ ḥaẓẓın virmek. Zīrā ki ḥaḳḳını edā itmekde iḳnāʿ vardur ve ḥaẓẓını almaḳda itbāʿ vardur.

Ve iy ʿazīz ḳarındaşum, bu daḳīḳaʾı fehm eyle ki bu, ṣūfīlerüñ daḳīḳ ʿilmlerindendür. Lā cirem anlar nikāḥ-ı mübāḥ-ıla vüsʿate düşerler nefslerine ḥaẓlarını īṣāl itmek-içün. Zīrā ki anlar nefslerinüñ hevālarına çoḳ çoḳ muḫālefet itdükleri-çün dāları devāya münḳalib oldı lā cirem şehevāt-ı mübāḥa ve leẕẕāt-ı meşrūʿa, nefslerine żarar degürmez oldı ve anlaruñ ʿazīmetlerinde süstlıḳ getürmez oldı. Belki her bār ki nefs-i zekiyyeleri ḥaẓlarına yitişse göñlüñ inşirāḥı ve infisāḥı ziyāde olur. Pes göñül-ile nefs arasında muvāfaḳat olur; birisi birisine luṭf u iḥsān (201a) ider ve her birisi ḥaẓẓına yitişse birisine daḫı ziyāde kemāl

[2406] uzaḳ: uzun H

virür. Meşelā göñül, her bār ki Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥaẕẕını alsa nefse ṭumānīnet ve sükūn ḫilʿatlerini geyürür. Lā cirem ḳalbüñ ziyāde sekneti nefsüñ ziyāde ṭumānīnetine sebeb olur. Niteki bu maʿnīde bu beyt dinmişdür:

el-ʿArabiyye[2407]

İnne's-semā'e iẕā'kteset keseti's-serā

Ḥulelen yüdebbicühā'l-ġamāmü'r-rāhimü

Tercemetuhū bi'l-Fārisiyye[2408]

Āsmān der-vaḳt-i bārān cāme der-pūşed ez ebr

Ān ki ez destār-ı zībā ḥulle pūşed ḫāk-rā

et-Türkiyye[2409]

Gök[2410] geyer cāne bulutdan yire yaġıncaḳ maṭar

Yirde gelin gibi geyer dürlü dürlü ḥulleler

Ve nefs daḫı[2411] her bār ki mübāḥ ḥaẕẕını alsa göñül daḫı rāḥat olur şol müşfiḳ ḳonşı gibi ki ḳonşı rāḥat olıcaḳ ol daḫı rāḥat ola.

Sulṭānu'l-ʿārifīn ve ḳuṭbu'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Baʿż-ı fuḳarādan işitdüm ki ol eyitdi: Nefs göñle eydür: Ṭaʿāmlar yimekde sen benümle ol. Ben

[2407] el-ʿArabiyye: -A, -K, el-beyt H
[2408] tercemetuhū bi'l-Fārisiyye: -K, -H
[2409] et-Türkiyye: -K, -H
[2410] gök: göñül A
[2411] nefs daḫı: daḫı nefs K

daḫı namāzda senüñ-ile olayın. İmdi bu, aḥvāl-i ʿazīzedür ki bu ṣāliḥ degüldür illā ʿulemāʾ-i rabbāniyyeye. Evet, iy nice müddaʿīler kendüleri bu maḳāma nisbet idüp helāk olurlar. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike.

İmdi ol miṯillü evlenmek-ile ḥāli ziyāde olur; eksilmez. Ve ʿabdüñ vaḳtī ki ʿilmi kāmil olsa cemīʿ-i nesneden kendünüñ ḥālini ziyāde eyleyen nesneʾi alur ve hīç nesneʾi anuñ ḥālinden eksemez[2412]. Niteki Seyyidüʾṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[2413] eyitdi: Ben evlenmege muḥtācam niteki ṭaʿām yimege muḥtāc olduġumlayın.

ʿĀriflerden birisi işitdi ki bir kişi ṣūfīlere ṭaʿn eyler. Ol ʿārif ol kişiye eyitdi: İy kişi, sen (201b) anlaruñ ne yaramaz işlerin gördüñ ki anlara ṭaʿn idersin? Ol kişi eyitdi: Anlar çoḳ yirler. Pes ol ʿārif eyitdi: Eger anlar ac olduġunlayın sen daḫı ac olsañ anlardan daḫı çoḳ yirdüñ. Andan ol kişi eyitdi: Anlar güzel ḫatunlar alurlar. Pes ol ʿārif eyitdi: Eger anlar ferclerini ḥıfẓ itdüginleyin sen daḫı fercüñi ḥıfẓ eyleseñ anlar evlendüginleyin sen daḫı evlenürdüñ. Ve andan ṣoñra ol kişi eyitdi: Sözler çoḳ oḳuyup diñlerler. Pes ol ʿārif eyitdi: Eger anlar naẓar itdüginleyin sen daḫı naẓar eyleseñ sen daḫı anlar diñledügi gibi sözler diñleye-yidüñ.

Ve Süfyān Bin ʿUyeyne[2414] eydür: Çoḳ ʿavrat dünyādan degüldür. Zīrā ki İmām ʿAlī kerramaʾllāhu vechehū ezhed-i aṣḥāb-ı Rasūlʾdendür. Ḫālbudur ki anuñ dört ʿavratı ve on yidi cāriyesi var-ıdı. Ve İbn ʿAbbās[2415] eyitdi: Bu ümmetüñ ḫayrlusı ʿavratı çoḳ olandur.

Aḫbār-ı enbiyāda vārid olup durur ki bir ʿābid ḫalāyıḳdan kesilüp ṭaġlara düşdi. Allāh Teʿālā ḥażretine gice vü gündüz ʿibādet iderdi. Ol zamān peyġāmberine Ḫaḳ Teʿālā

[2412] eksemez: eksilmez A, H
[2413] + ḳuddise sırruhū H
[2414] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2415] +raḍıyaʾllāhu ʿanh A, +raḍıyaʾllāhu ʿanhümā H

vaḥy eyleyüp eyitdi: Ol ʿābid eyü kişiydi eger sünneti terk itmese. Pes ol nebī, ol ʿābide ḫaber gönderüp bu ḫaberi didi. Ol ʿābid daḫı eyitdi: Benüm ʿibādetümüñ ne fāyidesi ola ben sünnet terk idincek? Pes ol nebīye geldi, eyitdi: Ben nice sünnet terk eylerem[2416]? Ol nebī aña eyitdi: Sen evlenmegi terk eyledüñ. Andan ol ʿābid eyitdi: Ben faḳīrem[2417]. Evlenmege ṭāḳatüm yoḳ. Ve evlendügümden ṣoñra anuñ nafaḳasına daḫı ḳādir degülem[2418]. Zīrā ki şimdi baña müsülmānlar ṭaʿām virürler. Ḫavf iderem[2419] eger evlenecek olursam benüm vaḳtüm ḫarāb (202a) ola. Pes ol nebī eyitdi: Evmenmedügüñe[2420] sebeb bu mıdur? Ol ʿābid eyitdi: Neʿām. Pes ol nebī ḳızın aña virdi.

Ve ʿAbduʾllāh Bin Mesʿūd[2421] eydür: Eger baña eyitseler senüñ ʿömrüñ hemān on gün ḳaldı, diseler ben severdüm ki evlenem. Allāh Teʿālā ḥażretine ʿazeb olduġum ḥālde mülāḳāt olmaz-ıdum. Ve Ḥaḳ Teālā Ḳurʾān'da enbiyādan ḫaber virmedi illā evlenenleri ḫaber virdi. Ḥattā baʿżılar eydürler: Yaḥyā peyġāmber sünnet yirine gelsün diyü evlendi. Evet, aña ḳırbān itmedi. Ve ʿīsā peyġāmber daḫı yire inicek evlense gerek ve andan oġlan olsa gerek. Ve daḫı eydilüp durur ki: Evlü kişinüñ iki rekʿat namāzı efḍaldür evsüz kişinüñ yitmiş rekʿat namāzından.

ʿĀyişe anamuz[2422] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eyitdi: Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **en-Nikāḥu sünnetī fe men lem yaʿmel sünnetī fe leyse minnī fe tezevvecū fe innī mükāṯirun biküm'l-ümeme ve men kāne ẕā ṭavlin felyenkaḥ ve men lem yecid fe ʿaleyhi bi'ṣ-ṣıyāmi fe inne'ṣ-ṣavme vicā'ün lehū.** Yaʿnī Ḫocaʾ-i enbiyā Ḥabīb[2423]

[2416] eylerem: eylerin A, K, H
[2417] faḳīrem: faḳīrin A, K, H
[2418] degülem: degülin A, K, H
[2419] iderem: iderin K, H
[2420] evmenmedügüñe: evmenmegüñe A
[2421] +raḍıyaʾllāhu ʿanh A
[2422] anamuz: -H
[2423] Ḥabīb: -A

Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[2424] eyitdi: Nikāh benüm sünnetümdür. Kim ki benüm sünnetüm-ile ʿamel itmese ol, benden degüldür. Yaʿnī benüm sünnetüm-ile ʿamel idenlerden degüldür. İmdi çiftlenüñ. Zīrā ki sizüñ girü ḳalan ümmetden çoḳlıġuñuzla ben ḳıyāmet güninde faḫrlanuram[2425]. İmdi kimüñ ki evlenmege güci yiter, evlensün. Ve kim ki evlenmege güci yitmez, oruc ṭutsun. Zīrā ki oruc anuñ vicāsıdur. Yaʿnī erligini süst eyleyicidür.

Şeyḫ-i mecẕūbān-ı vaḥdet ve faḫr-i meslūbān-ı ʿizzet, ḳıbleʾ-i envār ve noḳṭaʾ-i esrār, ḳıdveʾ-i erbāb-ı ḫalvet ve mesned-i ehl-i maḥabbet eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Evlenen faḳīre eyle gerekdür kim ʿavrat-ıla muḫālaṭaʾı ve muʿāşereʾi (202b) ifrāṭ itmekden ḥaẕer eyleye bir ḥadde degin ki anı virdinden kese ve daḫı evḳātinüñ siyāsetinden anı ḳaṭʿ eyleye. Zīrā ki ʿavrat-ıla muḫālaṭāʾı ifrāṭ eylemek nefsi ḳavī ḳılur ve daḫı nefsüñ leşkerini ḳavī ḳılur ve ʿazīmeti süst eyler.

Ve daḫı evlenen faḳīre iki fitne vardur. Bir fitne ʿumūm ḥālındaġı ve bir fitne ḫuṣūṣ ḥālındaġı. Ammā ʿumūm ḥālındaġı fitne oldur kim esbāb-ı maʿīşete ihtimām ifrāṭ-ıla olur. Ḥattā Ḥasan raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Vaʾllāhi bir kişi ṣabāḥlasa ʿavratınuñ hevāsında ʿavratına muṭīʿ olduġı ḥālde Ḥaḳ Teʿālā anı yüzinḳoyu oda bıraġur. Ḫaberde daḫı vārid olup durur ki nās üzerine bir zamān gele kim helākligi atası ve anası ve ʿavratı ve oġlancuḳları elinde ola. Zīrā ki anlar, faḳīrsin diyü taʿyīb eyleyüp anı ṭāḳat getürmedügi nesneye teklīf ideler. Lā cirem ol daḫı dürlü dürlü medāḫil-i meẕmūmeye girüp anuñ dīni gidüp helāk ola. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike.

[2424] Ḫocaʾ-i enbiyā…es-selām: Rasūl-i ekrem ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2425] faḫrlanuram: faḫrlanurın A, H

Ve kütüb-i eḥādīṯde mervīdür kim bir bölük ḳavm Yūnus peyġāmbere[2426] ḳonuḳ oldılar. Yūnus peyġāmber daḫı evine girüp yine[2427] çıḳardı. Girüp çıḳdıġınca anuñ ʿavratı anı incidürdi. Ol, epsem olup aña nesne dimezdi. Ol ḳavm anı ʿacebleḍiler. Evet, Yūnus peyġāmberden[2428] istiḥyā idüp ṣormadılar. Pes Yūnus peyġāmber[2429] eyitdi: İy ḳavm, bunı ʿaceblemeñüz. Zīrā ki ben, Ḥażret-i Rabbu'l-ʿāmelīnden diledüm ki: Āḫiretde baña ʿaẕāb idecegüñi dünyāda it didüm. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā beña eyitdi: Senüñ ʿuḳūbetüñ fülān ḳızdur. Var; al. Vardum, anı aldum. İşde ol ʿavrat budur. Ben daḫı bunuñ īẕāsına ṣabr iderem[2430], didi. (203a) İmdi vaḳtī ki faḳīr, ʿavratıyla müdārā itmekde ifrāṭ eylese vücūh-ı maʿīşetde ḥadd-i iʿtidālden geçer ʿavratınuñ rıżāsını ṭaleb itmekde. İmdi işde bu, ʿumūm ḥālinüñ fitnesidür.

Ve anuñ ḫuṣūṣ-ı ḥālinüñ fitnesi oldur kim ʿavratıyla çoḳ oturup ifrāṭ-ıla muḫālaṭa eyler. Lā cirem anuñ nefsi iʿtidāl ḳaydından boşanur. Pes ol vaḳt nefs ġarażını taḥṣīl eyler. Anuñ sebebiyle göñle sehv ve ġaflet ʿārıż olur. Lā cirem ġöñülden Ḥaḳ Teʿālā'nuñ vāridi kesilür. Eger anuñ göñline vāridāt-ı Ḥaḳ vārid olursa daḫı az vārid olur virdini az itdügi-çün. Niteki vārid olup durur ki: **Men lā virde lehū lā vāride lehū.** Ve anuñ ḥāli daḫı mükedder olur aʿmāl şarṭlarını ihmāl itdügi-çün.

Ve bu iki fitneden elṭaf bir fitne daḫı vardur ki ol fitne, ehl-i ḳurba ve ehl-i ḥużūra muḫtaṣdur. Ol, oldur kim nefsüñ imtizācı ve irtibāṭı vardur ʿavrat-ıla. İmdi nefs imtizācı ve irtibāṭı sebebiyle ḳuvvet bulup muḥkem olur ve anuñ ḳurumış ṭabīʿatı yine[2431] tāze olur ve anuñ söyünmiş odı yine[2432] yanar. İmdi bu fitnenüñ devāsı oldur kim ol faḳīr, ḫatunıyla

[2426] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[2427] yine: gine A, K
[2428] peyġāmberden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[2429] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2430] iderem: iderin A, K, H
[2431] yine: gine A
[2432] yine: gine A

oturıncaḳ anuñ iki bāṭın gözi gerek ki ol iki bāṭın gözleriyle Mevlāsına naẓar eyleye iki ẓāhir göziyle ʿavratına naẓar eyleyincek. Niteki Rābiʿa bu maʿnīde birḳaç beyt dimişdür. Ol beytler bunlardur:

el-ʿArabiyye[2433]

İnnī ceʿaltüke fī'l-fuʾādi muḥaddiṯī

Ve ebaḥtü cismī men erāde cülūsī

Fe'l-cismü minnī li'l-celīsi müvānisün

Ve ḥabībü ḳalbī fī'l-fuʾādi enīsī

Tercemetuhū bi'l-Fārisiyye

Men beẕli bā tū hemnişīn bāşem

Bād ger kes beten ḳarīn bāşem

Dīgerī hemnişīn-i ten bāşed

Dost der-dil-i enīs-i men bāşed

[2433] el-ʿArabiyye: -K, beyt H

Tercemetuhū[2434] **bi't-Türkiyye**[2435]
Ben göñülden saña oldum hem-nişīn

Ġayrıya cismümle oldum ben ḳarīn

Ecnebīler hem-nişīn-i ten durur

Dostumuz dāyim enīs-i cān durur

Neşr[2436]**.** Sulṭānu'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu fitneden daḫı elṭaf bir fitne vardur ki müteʾehhile ol fitne ʿārıż olur. Ol, oldur kim rūḥ cemāl-i laṭīf-ile rāḥat olup aña taʿaşşuḳ ider. Lā cirem şol rūḥ ki Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnüñ maḥabbeti müteʿallıḳ olup ol cenāba ʿāşıḳ olmış-ıdı ol cemāl-i laṭīfe naẓar idüp anuñla üns ṭutduġı ve rāḥat olduġı anı ol ḥażretden ḳaṭʿ idüp aña ḥicāb olur. Lā cirem rūḥ pelīd olup künd olup anuñ üzerine fütūḥāt-ı ilāhiyye ḳapusı baġlanur. İmdi rūḥuñ bu pelādetini ṭuymaḳ āsān olmaz. Belki bu pelādeti bilmez illā ʿārifīn ve kāmilīn bilür. Pes bundan ḥaẕer itmek gerek. İmdi bu ḳabīlden fitne bir ṭāyifenüñ üzerine müstevlī oldı. Lā cirem anlar şāhide ḳāyil olup cemāl-i ẓāhire naẓar eyleyüp maḥcūb oldılar. İmdi ḥelāl cemāl-i ẓāhire naẓar itmek-ile Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetinde rūḥa ḳarışıḳlıḳ olup aña belādet ʿārıż olsa ḥażret-i ilāhiyyenüñ maḥabbetinüñ veẕāyifinüñ ḳıyāmında senüñ ẓannuñ nedür şol kimse ḥaḳḳında ki ġayr-ı meşrūʿ cemāle naẓar eyleye ve anuñ nefsi sākin olduġı anı maġrūr eyleye, şöyle ẓann eyleye ki eger ol naẓar nefsüñ hevāsıyla-yımışsa anuñ nefsi aña ḥareket itmedigünden şöyle ẓann eyleye ki ol naẓar nefs hevāsıyla degüldür (204a) belki rūḥ göziyledür? Şeyḫ

[2434] tercemetuhū: tercemetühā K
[2435] tercemetuhū bi'-t-Türkiyye: terceme-i Türkī H
[2436] neşr: -K, -H

eydür: İmdi anuñ nefsinüñ ol sükūnınuñ aṣlı yoḳdur. Zīrā ki ol sükūn dāyim olmaz. Belki nefs rūḥuñ ol ṣıfatını giderüp kendü ārzūsını ġālib ḳılur.

Şeyḫ eydür: Ẓāhir cemāle mübtelā olan meftūnlardan teftīş itdüm, gördüm ki anlaruñ sarḫoşluġı şehvet şarābındandur. İmdi vaḳtī ki şarāb olmaya, anlaruñ sarḫoşluġı daḫı olmaz. Pes bundan ḥaẕer itmek gerek ve bu bābda ḥāl ve maḳām daʿvā idenlere inanmamaḳ gerek. Zīrā ki müddeʿī keẕẕāblardur. Bu maʿnīdendür ki eṭıbbā eydürler cimāʿ heyecān-ı ʿışḳı sākin ḳılur eger maʿşūḳdan ġayrıya cimāʿ daḫı eylerse. Pes bundan maʿlūm oldı ki ʿışḳuñ menşeyi şehvetdür. Lā cirem bunda ḥāl daʿvāsın eyleyen müddeʿī keẕẕābdur.

İmdi bu fitneler evlenen kimselere ʿārıż olur. Ve evsüz faḳīre ʿārıż olan fitne maḥbūbe ḫatunlar anuñ ḫāṭırından ḫuṭūr itmekdür ve daḫı maḥbūbe ḫatunlar cemālini ḳalbinde taṣvīr idüp taḫayyül itmekdür.

İmdi şol kimsenüñ kim bāṭını pāk olsa anuñ ḫāṭırından şehvet ḫuṭūr itmek-ile anuñ bāṭını mülevveṯ olmaz vaḳtī ki anuñ ḫāṭırından şehvet-i nefsāniyye ḫuṭūr eylese Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne rucūʿ idüp anı maḥv eyler. Evet, vaḳtī ki ol şehvet anuñ ḫāṭırından ḫuṭūr idicek defʿī Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ itmese, belki bir pāre fikr eylese anuñ ḫāṭırında ol ḳavī olur. Ol fikr göñle çıḳar, göñülden gögse çıḳar. Lā cirem ol vaḳt anuñ eṯeri ʿuẓvda iḥsās olunur. Meṯelā nā-maḥreme (204b) naẕar itmek gibi ve ʿuẓvı ḥareket itmek gibi ve meni nāzil olmaḳ gibi ve daḫı ġayrı nesne gibi.

İmdi ṣādıḳlara bundan aḳbaḥ ne ola ki ḥuẓūrını tārumār eyleye? Pes bu nesne anuñ ḥālinüñ zināsıdur. Niteki ʿārifler eydürler: ʿĀrifüñ zinā ḫāṭırından ḫuṭūr itmek zānīler zinā itmek gibidür. Neʿūẕü biʾllāhi min-şürūri enfüsinā ve min-seyyiʾāti aʿmālinā men

yehdiʾllāhu fe hüveʾl-mühtedü ve men yuḍlilhü fe lā hādiye lehū. Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb[2437].

[2437] vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb: -A, -H, biʾṣ-ṣavāb: -K

el-Bābu’s-sānī ve’l-ʿişrūne fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi ḳabūlen ve īsāran

Yaʿnī, yigirmi ikinci bāb, semāʿuñ beyānındadur ḳabūlen ve īsāran.

Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Fe beşşir ʿibādiye’lleẕīne yestemiʿūne’l-ḳavle fe yettebiʿūne aḥsenehū ülā’ike’lleẕīne hedāhümu’llāhu ve ülā’ike hüm ulū’l-elbābi.**[2438]

Bu āyetüñ tefsīri bundan yuḳaruda geçmişdür. Baʿżılar eydürler: Aḥsen-i aḳvāl ol ḳavlüñ[2439] ehdāsı ve erşedidür. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve iẕā semiʿū mā-ünzile ilā’r-rasūli terā aʿyünühüm tefīżu mine’d-demʿi mimmā-ʿarafū mine’l-ḥaḳ.**[2440] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür: Kāmil mü’minler anlardur ki vaḳtī ki Rasūl üzerine[2441] nāzil olanı işitseler yā Ḥabīb, sen anlaruñ gözlerini yaş aḳıdur görürsin Ḥaḳ’dan bildükleri nesneden ötürü.

Ḫulāṣatü’z-zāyiḳīn ve zübdetü’l-ʿāşıḳīn ve tācu’l-ʿārifīn ve mefḫaru’l-muḥibbīn ve reʾīsü’l-müştāḳīn ve senedü’l-vācidīn el-mükāşifīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn es-Sühreverdī ʿāmelehu’llāhu bi-luṭfihi’l-ḫafī eydür: Bu semāʿ semāʿ-ı Ḥaḳ’dur ki bunda ehl-i īmāndan iki kişi iḫtilāf itmiş degüldür. Bu semāʿ issine hidāyet-ile ve lübb-ile (205a) ḥükm olunmışdur. Ve bu semāʿ bir semāʿdur ki bunuñ ḥarāreti berd-i yaḳīn üzerine vārid olur. Lā cirem gözler yaşlar[2442] dökerler[2443]. Zīrā ki bu semāʿ vaḳt olur ki ḥüzn getürür. Ḥüzn ḫod ḥārdur. Ve gāh olur ki şevḳ getürür. İmdi şevḳ ḫod ḥārdur. Ve vaḳt olur ki nedem ve peşīmānlıḳ getürür. İmdi nedem ḫod ḥārdur. İmdi vaḳtī ki semāʿ bir ṣāḥib-ḳalb ki anuñ ḳalbi berd-i yaḳīn-ile ṭolmışdur, aña bu ṣıfātları īrāṣ eylese anı aġladur ve anuñ gözlerinden yaşlar

[2438] ez-Zümer 39/17-18.
[2439] ḳavlüñ: aḳvālüñ A, K
[2440] el-Mâ’ide 5/83.
[2441] Rasūl üzerine: Rasūl’e H
[2442] yaş: yaşlar A
[2443] gözler yaşlar dökerler: gözlerden yaşlar dökülür H

aḳıdur. Zīrā ki ḥarāret-ile burūdet ikisi biri biriyle[2444] cemʿ olsa anlardan ṣu ẓāhir olur[2445]. Lā cirem bu ḥarāretler berd-i yaḳīn-ile cemʿ olsalar gözden yaşlar ẓāhir olur. Ve vaḳtī ki semāʿ göñülde sehelce eṣer eylese anuñ eṣeri bedende daḫı ẓāhir olup beden ürperüp[2446] ditrer.

Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Teḳşaʿirru minhü cülūdüʾlleẕīne yaḫşevne rabbehüm.**[2447] Yaʿnī bu Ḳurʾān içinde olan vaʿīdden ḫavf idüp bedenleri ürperüp[2448] ditrer şunlaruñ ki anlar rablerinden ḳorḳarlar.

İmdi vaḳtī ki semāʿ göñülde ḳatı eṣer eylese anuñ eṣeri dimāġa yitişür, ʿaḳla ḫaber virür vaḥy gibi ki bir ulu iş vāḳiʿ olur diyü. Lā cirem gözden yaşlar aḳar. Ve vaḳt olur ki semāʿuñ eṣeri rūḥa yitişür. Rūḥ daḫı mevc idüp iżṭırāb ider. Ḥattā şöyle mevc ider ki bu ḳālıbı yırtup geldügi ʿālemden yaña pervāz itmek ister. Lā cirem ol vaḳt ṣayḥalar ve feryādlar ẓāhir olur. İmdi aṣḥāb-ı ḥālden[2449] bu aḥvāllerüñ aṣḥābı, bunlaruñ cemīʿisin bulurlar[2450] ve bunlara yitişürler. Ve erbāb-ı muḥāl yaḳın olur ki delāyil-i hevā-yı nefs-ile anlara (205b) kendüleri beñzedürler.

Kütüb-i eḥādīṣde mervīdür ki ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh; Ḳurʾān oḳurken vaḳt olurdı ki bir āyet oḳur-iken ṣayḥa eyleyüp düşerdi, bir gün ve yāḫūd iki gün evinden çıḳmazdı. Aṣḥāb anı ḫasta oldı ṣanup anuñ ḫastalıġını ṣormaġa varurlar-ıdı.

Pes semāʿ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ raḥmetini celb ider. Niteki Zeyd Bin Eslem raḍıyaʾllāhu ʿanh[2451] eydür: Übey Bin Kaʿb, Rasūl ḥużūrında Ḳurʾān oḳudı. Aṣḥāb riḳḳat

[2444] biri biriyle: bir yirde H
[2445] olur: ola A
[2446] ürperüp: ürperür K
[2447] ez-Zümer 39/23.
[2448] ürperüp: ürperür K
[2449] aṣḥāb-ı ḥālden: aṣıḥḥādan K
[2450] bulurlar: bulur H
[2451] raḍıyaʾllāhu ʿanh: -A

eylediler. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İġtenimū'd-duʿā'e ʿinde'r-riḳḳati fe innehā raḥmetün mina'llāhi Teʿālā.** Yaʿnī riḳḳat vaḳtinde duʿā-yıla ġanīmetlenüñ. Zīrā ki riḳḳat Allāh Teʿālā ḥażretinden raḥmetdür.

Ümmü Külṯūm raḍıya'llāhu ʿanhā[2452] eyitdi: Rasūl ḥażreti ʿaleyhi's-selām[2453] eyitdi: **İẕā'ḳşeʿarra cildü'l-ʿabdi min-ḫaşyeti'llāhi teḥānet ʿanhu'ẕ-ẕünūbü kemā-teḥānet ʿani'ş-şecerati'l-yābiseti varaḳuhā.** Yaʿnī Rasūl[2454] eyitdi: Vaḳtī ki ʿabdüñ Allāh Teʿālā ḥażreti ḳorḳusından bedeni ürperse anuñ ṣaġāyir günāhları dökilür ḳurı aġacdan yapraḳlar döküldügi gibi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **İẕā'ḳşeʿarra'l-cildü min-ḫaşyeti'llāhi ḥarrame'llāhu ʿaleyhi'n-nār**[2455]**.** Yaʿnī vaḳtī ki bir mü'min kimsenüñ Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ḫavf idüp bedeni ürperse Ḥaḳ Teʿālā anı cehennem odından ḫalāṣ eyleye[2456]. **Ḥarrame**-yile taʿbīr eyledi mübālaġa-yiçün.

İmdi bu ẕikr olınan semāʿda aṣlā inkār ve iḫtilāf yoḳdur. Belki iḫtilāf elḥān-ı ṭayyibe-yile eşʿār istimāʿ itmekdedür. İmdi bunda aḳvāl çoḳ oldı. Ve aḥvāl bunda mütebāyin ve mütefāvit oldı. Lā cirem baʿżılar (206a) eşʿāruñ elḥān-ı ṭayyibe-yile semāʿında inkār itdiler ḥattā anı fısḳdur, didiler. Ve baʿżılar aña ḥarīṣ olup eyitdiler: Ol vāżıḥ ḥaḳdur, didiler. Ve bunlar, her iki ṭarafda ifrāṭ ve tefrīṭ itdiler.

[2452] ʿanhā: ʿanh A
[2453] ʿaleyhi's-selām: -K
[2454] +ʿaleyhi's-selām A
[2455] ḥarrame'llāhu ʿaleyhi'n-nār: ḥarramehu'llāhu ʿalā'n-nār A
[2456] eyleye: eyler H

Ebū'l-Ḥasan Bin[2457] Sālim'e eyitdiler: Semāʿa sen niçün inkār idersin? Taḥḳīḳ Cüneyd ve Seriyyü's-Seḳaṭī ve Ẕā'n-nūn[2458] istimāʿ iderlerdi. Pes[2459] Ebū'l-Ḥasan Bin Sālim daḫı eyitdi: Ben semāʿa nice inkār iderem[2460] ki benden ḫayrlu ki Caʿfer-i Ṭayyār'dur[2461], istimāʿ eyledi. Belki münker olan lehv ü laʿbdur.

Şeyḫ eydür: Bu söz ṣaḥīḥ sözdür. Zīrā ki Ebū Bekr eṣ-Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu ʿanh; bir gün ʿĀyişe[2462] evine vardı, gördi ki iki cāriye ġınālar idüp defler urup oynarlar. Ḥabībunā ve şefīʿunā ve ṭabībunā Muḥammed-i Muṣṭafā ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem[2463] geyecegini bürinmiş oturur. Hemān ki Ebū Bekr anları gördi bir kerre[2464] çaġırup anlara ḳaḳıdı. Lā cirem Rasūl ʿaleyhi's-selām münevver cemālinden geyecegini giderüp eyitdi: Bunları ḳo[2465] yā Ebā Bekr. Zīrā ki bu günler bayram günleridür. Ve bir rivāyetde eyitdi: Bunları ḳo. Zīrā ki her kimsenüñ bir bayramı vardur. Bizüm daḫı bayramumuz bu gündür, didi. Ol eyyām, eyyām-ı Minā-yıdı. Rasūl[2466] Medīne'de-yidi.

Ve ʿĀyişe anamuz[2467] raḍıya'llāhu ʿanhā eyitdi: Mescid içinde Ḥabeşeler oynarlarıdı. Rasūl beni ridāsıyla örtüp anları baña gösterürdi[2468]. Ben anlara naẓar iderdüm ḥattā ben anlardan uṣanınca ṭururdum.

[2457] bin: -K
[2458] +ḳaddesa'llāhu esrārahüm H
[2459] pes: -K
[2460] iderem: iderin A, K
[2461] Ṭayyār'dur: Ṭayyār raḍıya'llāhu ʿanhdur H
[2462] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2463] ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem: -K, ʿaleyhi's-selām A
[2464] kerre: keret A
[2465] bunları ḳo: ḳoy bunları H
[2466] +ʿaleyhi's-selām H
[2467] anamuz: -H
[2468] gösterürdi: gösterdi A

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī[2469], **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında selefden ve tābiʿīnden ve aṣḥābdan ve ġayrılarından nesneler naḳl eyledi ki anlar bu semāʿuñ tecvīzine delālet ider. İmdi Şeyḫ (206b) Ebū Ṭālib'üñ ḳavli cemīʿ ʿulemā ḳatında maḳbūl ve muʿteberdür. Zīrā ki anuñ ʿilmi kāmildür ve ḥāli daḫı kāmildür. Aḥvāl-i selefi ol, ziyāde bilür ve daḫı anuñ taḳvāsı ve zühdi ve veraʿı ʿālem içinde meşhūrdur. Lā cirem ol aṣvab ve evlā nedür, anı iḫtiyār eyler. Ḥattā ol **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eyitdi: Semāʿuñ ḥelāli var ve ḥarāmı var ve şübhelüsi var. Pes şol kimse ki nefsüñ hevāsıyla ve nefsüñ şehevātıyla istimāʿ eylese ol ḥarāmdur. Ve kim ki anı ṣıfat-ı mübāḥ üzerine ʿaḳl-ıla işitse meṣelā cāriyesinden ve yāḫūd zevcesinden ol şübhelüdür. Zīrā ki anda lehv dāḫil olur. Ve kim ki anı bir ḳalb-ile diñlese ki ol ḳalb anuñ maʿnāsını fehm idüp andan Allāh Teʿālā'nuñ elṭāfı nesīmlerini ḳoḳsa ve daḫı andan Ḥaḳ[2470] Teʿālā ḥażretine ṭaleb ve şevḳ ziyāde olsa ol mübāḥdur.

eş-Şeyḫu'l-aʿẓam[2471], sulṭānu'l-meşāyıḫ fī'l-ʿālem, burhānu'l-aṣfiyā ve senedü'l-etḳıyā, vāriṣ-i irşādü'ṭ-ṭarīḳa, Cüneydü āvānihī ve Ebū Yezīd-i zamānihī eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ḳaddesa'llāhu rūḥahu'l-ʿazīz[2472] eydür: İşde bu tafṣīl eyledügüm kelām, Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī'nüñdür kim bu kelām ṣaḥīḥ kelāmdur. Pes semāʿı muṭlaḳā menʿ itmegüñ ve daḫı semāʿ muṭlaḳā ḥarāmdur, dimegüñ aṣlā maʿnīsi yoḳdur ḳurrā'-i mütezehhidīn aña mübālaġa-yıla inkār itdüklerinleyin. Ve daḫı aña muṭlaḳā ḥelāldür dimegüñ daḫı maʿnāsı yoḳdur şol kimseler ḳavli gibi ki anı ʿādet idinüp anuñ şarṭlarını ve ādāblarını ihmāl idüp aña meşġūl olmışlardur. Şeyḫ eydür: İmdi ben anı tafṣīl eyleyeyin ve

[2469] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2470] Ḥaḳ: Allāh H
[2471] eş-Şeyḫu'l-aʿẓam: -A
[2472] el-ʿazīz: -A

anuñ māhiyyetini taḥrīmen ve taḥlīlen tavżīḥ (207a) eyleyüp beyān eyleyeyin bi-ʿavniʾllāhi Teʿālā.

İmdi şöyle bilgil ki def diñlemek ve daḫı ʿarabana diñlemek egerçi ki baʿż-ı[2473] Şāfiʿīlerüñ meẕhebinde cāyiz-ise daḫı anuñ terki evlādur. Zīrā ki Ebū Ḥanīfe meẕhebinde ḥarāmdur. İmdi ṣūfīlere evlā oldur kim aḥvaṭı aḫẕ idüp ḫilāfdan çıḳup ittifāḳa gireler.

Ve ammā ḳaṣīdeler ki anda cennet ve nār ẕikri ola ve daḫı ol ḳaṣīdeler sāmiʿi dār-ı ḳarāra teşvīḳ eyleyüp Melik-i Cabbār'uñ niʿmetlerini vaṣf eylese ve daḫı ol ḳaṣīdeler ʿibādātı ẕikr idüp[2474] ḫayrāta terġīb eylese aña inkār itmegüñ aṣlā maʿnāsı yoḳdur. Pes ḳaṣāyid-i ġuzāt ve ḳaṣāyid-i ḥuccāc ki ol ḳaṣāyidde ġazālar ṣevābı ve ġazālar ṣıfātı ve daḫı ḥaclar ṣevābı ve ḥaclar ṣıfātı vaṣf oluna ki ġāzīleri ġazāya varmaġa ve ḥācīları ḥacca varmaġa şevḳe bıraġa. Ve ammā şol ḳaṣīdede ki nāzük boylar ve yañaḳlar ve dudaḳlar ve beñler ve gözler ve biller[2475] ẕikr oluna ve daḫı anda maḥbūbe ḫatunlar vaṣf oluna, ehl-i diyānete[2476] anı diñlemek revā degüldür. Ve ammā şol ḳaṣīdede ve şol şiʿrde ki hicr ve vaṣl ve ḳaṭīʿat ve dosta yaḳınlıḳdan menʿ olunmaḳ ẕikr olur[2477] ki anları umūrı-ı Ḥaḳḳ'a ḥaml itmegüñ iḥtimāli ola, meṣelā mürīdlerüñ aḥvālinüñ telvīni gibi ve daḫı ṭāliblerüñ sülūkinde āfetler yitişmek gibi, kim ki anı diñlese diñledügi vaḳtde kendünüñ fevt olan vaḳtlerine ve fevt olan ʿömrine peşīmānlıḳ ʿārıż olsa ve yāḫūd gelecek vaḳtlere ʿazm müteceddid olsa anuñ semāʿına nice inkār oluna. Niteki vācidlerden birisi semāʿı ḳūt idinüp dururdı. (207b) Ḥattā anuñ-ıla ḳuvvet bulurdı giceyi gündüze ulaşdurup oruc ṭutmaġa ve daḫı gice vü

[2473] baʿż-ı: -K
[2474] ẕikr idüp: añdurup H
[2475] biller: bilekler K
[2476] diyānete: diyānāta K
[2477] olur: olunur K

gündüz Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet itmege. Ve anı semāʿ şol ḳadar ẕevḳe ve şevḳe[2478] bıraġurdı ki açlıḳ zaḥmetini unudurdı.

İmdi vaḳtī ki ṭālib-i ḥaḳ bir beyt işitse ve yāḫūd bir şiʿr işitse göñli anda ḥāżır olsa meṣelā ḥādī işitse ki ol, bu beyti oḳur:

el-ʿArabiyye

Fe emmā min-hevā leylī ve ḥubbī

Ziyādetühā fe innī lā etūbü

Tercemetuhū bi'l-Fārisiyye[2479]

Zi- herçe hest güzīr est ve terk-i ān bütüvān

Becüz maḥmebbet-i leylī ki tevbe zān ne kunem

et-Türkiyye[2480]

Tevbe itdüm Leylī'nüñ ʿışḳından özge nesneye

İllā gelmez cānumuz ʿışḳından anuñ tevbeye

Pes ol vaḳt anuñ vaḳti ḫoş olup ḳuvvet bulsa Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿibādetine ʿazm itmege tā ölince ol semāʿ hemān Allāh Teʿālā'yı ẕikr itmek[2481] gibidür.

Baʿżılar eydürler: Biz aṣḥābumuzuñ mevācīdlerini üç nesnede buluruz. Birisi mesʾeleler baḥṣ itdügi vaḳtdür ve birisi ġażab vaḳtidür ve birisi semāʿ vaḳtidür.

[2478] ve şevḳe: -K
[2479] tercemetuhū bi'l-Fārisiyye: -H, Fārisī K
[2480] et-Türkiyye: -H Türkī K
[2481] Allāh Teʿālā'yı ẕikr itmek: Allāh Teʿālā'nuñ ẕikrinden ḥāṣıl itmek H

Ve Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[2482] eydür: Ṣūfiyye üzerine Allāh Teʿālā ḥażretinüñ raḥmeti iner üç yirde. Birisi yiyecek yirken. Zīrā ki anlar fāḳa vaḳtinde yirler. Ve birisi müẕākere vü muḥāvere vaḳtinde. Zīrā ki anlar[2483] ṣıddīḳlar maḳāmātını ve enbiyā aḥvālini söyleşürler. Birisi daḫı semāʿ vaḳtinde. Zīrā ki anlar vecd-ile diñleyüp Ḥaḳḳ'ı ḥāżır görürler.

Ruveym'e eyitdiler: Ṣūfīlerüñ semāʿı vaḳtinde vecdleri nedür? Ol eyitdi: Anlar semāʿ vaḳtinde maʿānīye muṭṭaliʿ olurlar ki ol maʿānī kendülerden ġayrıdan gizlüdür ve kendülerden ġayrı kimse ol maʿānīye muṭṭaliʿ (208a) degüldür. Ve ol maʿānī anlara eydür ki: Bizden ġayrı terk idüp bize yönel, dirler. Lā cirem anlar daḫı anuñ-ıla şādān olup mütenaʿʿim olurlar. Pes ol vaḳt hemān anlara ḥicāb vāḳiʿ olur. Lā cirem anlaruñ şādīlıġı aġlamaġa ʿavdet ider. Pes baʿżısı geyecegin yırtar ve baʿżısı feryād eyleyüp aġlar ve baʿżısı ṣayḥalar eyler.

Niteki Muḥammed Bin Süleymān raḥimehuʾllāh[2484] eydür: Müstemiʿ istitār-ıla tecellī arasındadur. İstitār ve ḥicāb telehhüb īrāṣ ider. Tecellī ve inkişāf mezīd īrāṣ ider. Ve daḫı istitārdan mürīdlerüñ ḥarekātı mütevellid olur ki ol, maḥall-i żaʿf ve maḥall-i ʿaczdür ve tecellīden vāṣıllaruñ sükūnı mütevellid olur ki ol, maḥall-i istiḳāmet ve maḥall-i temkīndür ve daḫı maḥall-i tecellīʾ-i ḥażretdür ki anda yoḳdur illā ẕubūl mevārid-i heybet taḫtında.

[2482] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -Aʾ ḳuddise sırruhū H
[2483] anlar: -H
[2484] raḥimehuʾllāh: -A, -K

Şeyḫ Ebū ʿAbdu’r-Raḥmān es-Sülemī raḥimehu’llāh[2485] eydür: Dedemden işitdüm ki ol eydür: Müstemiʿe eyle gerekdür ki ol, istimāʿ eyleye diri göñül-ile ve ölmiş nefs-ile. İmdi şol kimsenüñ ki göñli ölmiş olsa ve nefsi diri olsa aña semāʿ ḥelāl degüldür.

Baʿżılar eydürler: Ḥaḳ Teʿālā’nuñ **yezīdü fī’l-ḫalḳi mā yeşā’ü**[2486] didüginden murādı ṣavt-ı ḥasendür. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur ki: **Li’llāhi eşeddü üẕünen bi’r-racüli’l-ḥaseni ṣavtühū min-ṣāḥibi ḳaynetin ilā-ṣāḥibi ḳaynetin.** Yaʿnī ḥaḳḳan Allāh Teʿālā Ḳur’ān’ı gökcek āvāz-ıla oḳuyanı rıżā-yıla ziyāde istimāʿ ider bir muġanniye cāriye’i ol cāriyenüñ ṣāḥibi gökcek diñledüginden. Va’llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmi Rasūlihī ṣallā’llāhu ʿaleyhi ve sellem.

Ve Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī raḥimehu’llāh[2487] eydür: İblīs’i düşümde gördüm. (208b) Ben eyitdüm: Hīç bizüm aṣḥābumuzuñ bir nesnesine ẓafer bulur mısın ve yāḫūd anlardan bir nesne alur mısın? Ol eyitdi: Anlaruñ şānı baña güçdür. Ben anlara hīç ẓafer bulmazam[2488] illā iki vaḳtde ben anlara furṣat buluram[2489]. Ben eyitdüm: Ol iki vaḳt nice vaḳtlerdür? İblīs eyitdi: Biri vaḳt-i semāʿdur ve biri naẓar itdükleri vaḳtdür. Bu iki vaḳtde ben anlardan nesne istirḳāḳ idüp anlara vesvese ilḳā iderem[2490].

Şeyḫ Cüneyd[2491] eydür: Bu rü’yāyı baʿż-ı meşāyıḫa ḥikāyet eyledüm. Ol eyitdi: Eger ben anı görsem eydürdüm: İy aḥmaḳ, şol kimse ki istimāʿ idicek dostdan istimāʿ

[2485] raḥimehu’llāh: -K, ḳuddise sırruhū H
[2486] el-Fâtır 35/1.
[2487] raḥimehu’llāh: -A, ḳuddise sırruhū H
[2488] bulmazam: bulmazın A, bulamazın K
[2489] buluram: bulurın A, K
[2490] iderem: iderin A, K
[2491] +ḳuddise sırruhū H

eyleye ve naẓar idicek dosta naẓar eylese andan aṣṣı ider misin ve yāḫūd anuñ bir nesnesine ẓafer bula mısın, dir-idüm. Şeyḫ Cüneyd eyitdi[2492]: Ṣadaḳte yā şeyḫ.

ʿĀyişe anamuz[2493] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Benüm ḳatumda bir cāriye baña ḫūb āvāz-ıla ḳaṣīdeler ve şiʿrler oḳıyuyorurdu. Ben anı istimāʿ iderdüm. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām üzerümüze[2494] girdi. Ol cāriye diñmedi. Andan ṣoñra ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh girdi. Ol cāriye ʿÖmerʾi göricek ḳaçdı. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām tebessüm eyledi. ʿÖmer eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, niye tebessüm idersiz? Rasūl ʿaleyhiʾs-selām ol cāriyenüñ ḥālini ḫaber virdi. ʿÖmer eyitdi: Ben ḳımıldanmazam[2495] ḥattā Rasūl istimāʿ itdügini ben daḫı istimāʿ itmeyince. Pes Rasūl ʿaleyhiʾs-selām ol cāriyeye emr eyledi. Ol cāriye daḫı ol ḳaṣīdeleri yine[2496] oḳudı. ʿÖmer[2497] itsimāʿ itdi[2498].

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī ḳaddesaʾllāhu rūḥahū eydür: ʿAṭāʾnuñ iki cāriyesi varıdı. Āvāzları ḫūb-ıdı. Anlar ḫūb āvāz-ıla eşʿār oḳurlar-ıdı. ʿAṭāʾnuñ (209a) aṣḥābı anı diñlerler-idi.

Ve daḫı Şeyḫ Ebū Ṭālib eydür: Ebū Mervān el-Ḳāḍīʾya yitişdük. Anuñ ḫūb āvāzlu cāriyeleri var-ıdı. Ṣūfīlere eşʿār ve ḳaṣāyıd oḳıyuvirmege anları iḥżār iderdi.

Sulṭānuʾl-ʿārifīn ve ḳuṭbuʾl-kāmilīneʾl-müteḳaşşifīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Bu ḳavl ki Ebū Ṭālibʾden naḳl eyledüm, benüm ḳatumda bunuñ gibiden ictināb itmek aṣvabdur. Zīrā ki bundan mürīd-i ṭālib sālim olmaz illā ṭahāret-i ḳalb-ile ve gözini yummaġ-ıla ve daḫı Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ şu ḳavli şarṭına vefā itmek-ile ki **yaʿlemü ḫāʾinateʾl-**

[2492] eyitdi: eydür H
[2493] anamuz: Ṣıddīḳa H
[2494] üzerümüze: üzerüme H
[2495] ḳımıldanmazam: ḳımıldanmazın A, K
[2496] yine: gine A
[2497] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2498] itdi: eyledi H

aʿyüni ve mā-tuḫfī'ṣ-ṣudūr'dur.[2499] Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī'den bu ḳavl ʿacīb ve ġarībdür. Bu miṣilden tenezzüh ve ictināb yigrekdür.

Ve kütüb-i eḥādīṣde mervīdür kim Dāvūd nebī[2500] ʿaleyhi's-selām[2501] kendü-yiçün ḫūb āvāz-ıla saġu ṣaġardı ve ḫūb āvāz-ıla Zebūr oḳurdı. Ḥattā ol Zebūr oḳuyıcaḳ ins-ile cin, ḳuşlar ve sibāʿlar cemʿ olurlar-ıdı anuñ oḳuduġın diñlemege. Ve daḫı yiller sākin olup ṣular aḳmazdı anuñ ḫūb āvāzından ötürü ve ḥattā anuñ ḫūb āvāzından ölenleri anuñ meclisinden biñ biñ ölüler götürürler-idi. Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām, Ebū Mūsā-yı Eşʿarī'i medḥ idüp eyitdi: Āl-i Dāvūd mezāmīrinden buña bir mizmār virildi, didi[2502].

Ve bir gün Rasūl ḳatına bir kişi geldi. Rasūl ḳatında bir bölük ḳavm Ḳurʾān oḳurlar-ıdı ve bir bölük ḳavm şiʿr eydürler-idi. Pes ol kişi eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, Ḳurʾān oḳunurken şiʿr eydilmek nedür? Andan Rasūl eyitdi: **Min-hāẕā merreten ve min-hāẕā merreten.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bir kerre Ḳurʾān diñlerem[2503] ve bir kerre şiʿr diñlerem[2504].

(209b) Ve Ebū Nābiġa, Rasūl ḳatında eyitdügi ebyātı oḳudı. Ol ebyātdan idi bu iki beyt daḫı ki ol iki beyt[2505] budur:

el-ʿArabiyye[2506]

Ve lā ḫayra fī-ḥilmin[2507] **iẕā lem yekün lehū**

[2499] el-Mü'min 40/19.
[2500] nebī: -H
[2501] nebī ʿaleyhi's-selām: peyġāmber ṣalavātu'llāhi ʿaleyh A, peyġāmber K
[2502] didi: -H
[2503] diñlerem: diñlerin A, K, H
[2504] diñlerem: diñlerin A, K, H
[2505] ki ol iki beyt: -H
[2506] el-ʿArabiyye: -K
[2507] ḥilmin: ʿaḳlin K

Bevādiru taḫmī̇ ṣafvehū[2508] **in yükeddirā**

Ve lā ḫayra fī̇-emrin iẕā lem yekün lehū

Ḥakī̇mün iẕā mā-evrade'l-emru aṣdarā

Tecemetuhū bi'l-Fārisiyye

Nebāşed ḫayr der-ḫilmī̇ ki nebūd

Der-ān çī̇zī̇ kezān dārend bī̇mī̇

Ki ger nebūd çünī̇n ī̇men nebāşed

Zitārī̇ ki şafā-yı her ḫalī̇mī̇

Nebāşed ḫayr der-kārī̇ ki nebūd

Nebāşed pī̇ş bī̇n merd-i ḫakī̇mī̇

Be-kārī̇ der şoden yek nī̇m kārest

[2508] taḫmī̇ ṣafvehū: ṣafvehū taḫmī̇ K

Dīger bīrūn şoden ez-kār-ı nīmī

Tercemetuhū bi't-Türkiyye

Ne ḫayr ola ḥilmde[2509] olmaz-ısa

Kederden anı ḥıfẓ idici vārid

Ne ḫayr ola şol işde olmayıcaḳ

Ḥakīm kim ola ol ḥaḳ işe ḳāyid

Şol işde ki olmaya dānā-yı kāmil

Ol işüñ ḫayrın umma iy merd-i ʿābid[2510]

Neṯr. Çünki Nābiġa ol ebyātı tamām oḳudı, Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: **Aḥsente yā Ebā Leylā lā yefżużi'llāhu fāke.** Yaʿnī Yā Ebā Leylā, ne gökcek söyledüñ. Ḥaḳ Teʿālā senüñ aġzuñı uvatmasun. Belki senüñ aġzuñı gökcek eylesün. Rasūl böyle didüginden şoñra Ebū Nābiġa yüz yıldan artuḳ ʿömr sürdi. Günden güne anuñ dişleri güzel olurdı Rasūl'üñ duʿāsı berekātında. Allāhümmeʾrzuḳnā şefāʿate nebiyyike ve mücāverate ḥabībike Muḥammedin ʿaleyhi's-selām.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām mescidde menber ḳurdı. Ḥassān Bin Sinān anuñ üzerine çıḳardı. Rasūl ḥażretine hecv idene ol daḫı hecv iderdi. Rasūl ʿaleyhi's-selām

[2509] ḥilmde: ʿaḳlda K
[2510] ʿābid: ʿāḳil A

eydürdi: Rūḥ-ı ḳuds Ḥassān Bin Sinān-ıla biledür mā-dām ki ol, Allāh Teʿālā (210a) ḥażretinüñ Rasūlinden heccāvları ve münāfiḳları ḳorıyup menʿ ider.

Baʿż-ı ṣāliḥler eydür: Ḫıżr'ı[2511] düşümde görüp[2512] aña eyitdüm: Semāʿ ḥaḳḳında nedür, dirsiz? Ol eyitdi: Semāʿ māʾ-i zülāldür ki anuñ üzerinde ṯābit olmaz illā aḳdāmu'l-ʿulemā.

Memşāẕ-ı Dīneverī[2513] eydür: Rasūl ḥażretini[2514] vāḳıʿamda[2515] gördüm. Ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, benüm aṣḥābumuñ semāʿına inkār ider misiz[2516]? Eyidi: Yoḳ, inkār itmezem[2517]. Evet, Yā Memşāẕ, anlara di: Semāʿdan öñ Ḳurʾān oḳusunlar ve semāʿdan ṣoñra daḫı Ḳurʾān oḳusunlar. Andan ṣoñra ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, anlar munbasıṭ olup beni īẕā iderler. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Ebā ʿAlī, anlar senüñ aṣḥābuñdur, taḥammül eyle. Memşāẕ bundan ṣoñra tefāḫur idüp eydürdi: Baña Rasūl künyetümle[2518] nidā idüp 'Yā Ebā ʿAlī[2519]' didi dir-idi[2520].

Ammā semāʿda vech-i inkār oldur ki mürīdlerden bir cemāʿat ki mebādī-i irādete girüp henüz nefsleri mücāhede ve riyāżet cürʿalarını nūş idüp muṭmaʾinne olmamış ola, nefsüñ ṣıfātıyla ḳalbüñ aḥvālini temyīz idemeyeler tā ki anlaruñ ḥarekātı ḳānūn-ı ʿilm üzerine ola ve kendülere fāyideden ziyānı farḳ idemeyüp[2521] eşʿār-ı laṭīfe ve kelimāt-ı mevzūne diñleyüp nefsleri andan ḥaẓẓın ala.

[2511] Ḫıżr'ı: Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmı H
[2512] görüp: gördüm H
[2513] +ḳuddise sırruhū H
[2514] ḥażretini: ʿaleyhi's-selāmı H
[2515] vāḳıʿamda: vāḳıʿada A
[2516] misiz: misin K
[2517] itmezem: itmezin A, K, H
[2518] künyetümle: künyet-ile A
[2519] +anlar senüñ aṣḥābuñdur, taḥammül eyle K
[2520] dir-idi: -A
[2521] idemeyüp: itmeyüp K

Niteki Ẕā’n-Nūn el-Mıṣrī[2522], Baġdād’a varıcaḳ bir bölük ḳavm anuñ ḳatına vardılar. Ol ḳavm içinde bir ḳavvāl var-ıdı. Aña eyitdiler: İy şeyḫ, destūr virürseñ bu ḳavvāl nesne eyitsün. Şeyḫ eyitdi: Eyitsün. Pes ol ḳavvāl daḫı bu beytleri oḳudı:

el-ʿArabiyye[2523]

Ṣaġīru hevāke ʿaẕẕebenī

Fe keyfe bihī iẕā’ḥtenekā

Ve ente cemaʿte min-ḳalbī

Heven ḳad kāne müşterekā

Ammā terṣā (210b) **li-mükte’ibin**

İẕā ḍaḥike’l-ḫaliyyü bekā

Tercemetuhū bi’l-Fārisiyye[2524]

Çü endekī zi-hevā-yı tū bā-dilem īn kerd

Ez-īn ziyāde ki-rā pes taḥammül-i ānest

[2522] +ḳuddise sırruhū H
[2523] el-ʿArabiyye: -A, -K, beyt H
[2524] tercemetuhū bi’l-Fārisiyye: -H

Maḥabbetī ki heme ḫalḳ-rā be-şirket buved

Çü cemʿ geşt der-īn dil zi-ʿışḳ ḫayrānest

Teraḥḥumī nekonī ber-kesī ki mī giryed

Çünki ʿışḳ nedāred zi-ẕevḳ ḫandānest

Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye[2525]

ʿIşḳuñuñ bir ceẕvesi yaḳdı cānumla[2526] bālumı

Ger ziyāde olur-ısa neyleyiser ḥālümi

Şol maḥabbet kim ḫalāyıḳ anda oldı müşterek

Çünki cemʿ oldı göñülde yire urdı[2527] şālumı

Aġlayıcaḳ ʿışḳ içinde baña güler cümle ḫalḳ

Sen teraḥḥum eyle baña rāḥat eyle cānumı

Neẕr[2528]**.** Hemān Ẕā'n-Nūn; bu ebyātı işidicek vaḳti ḫoş olup ṭurdı, tevācüd eyleyüp yüzi üzerine düşdi; alnı yarılup alnından ḳanlar aḳdı ve ol ḳandan yire bir ṭamla düşdi. Andan ṣoñra ol ḳavmden birisi daḫı ḳalḳdı, tevācüd eyledi. Şeyḫ aña eyitdi: **Elleẕī yerāke ḥīne**

[2525] Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye: -H
[2526] cānumla: benüm K
[2527] urdı: urur H
[2528] neẕr: -H

teḳūme. Yaʿnī ol pādişāh, şol pādişāhdur ki sen ne niyyet üzerine ḳalḳduġuñı bilür. Pes ol kişi hemān oturdı. Sulṭānu'l-muḥaḳḳiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ol kişinüñ oturduġı ṣıdḳından idi[2529] ve daḫı bunı bildüginden idi ki kendünüñ ḥāli henüz ṭurup tevācüd itmege lāyıḳ degüldür.

İmdi mübtedī mürīdlerden birisi vaḳt olur ki ġayr-ı baṣīret üzerine ḳalḳup tevācüd eyler şol vaḳt ki bir mevzūn nesne işidür, ol mevzūn nesne kendünüñ mevzūn ṭabīʿatına ḫoş gelüp ṭabʿ-ı mevzūn-ıla ṣavt-ı mevzūn-içün ṭurup mevzūn ḥareket idüp tevācüd eyler. Lā cirem ol mevzūn ḥareket nefsinüñ ḥicāblarını (211a) göñül gözi üzerine bıraġur. Pes ol vaḳt ḳalḳup mevzūn raḳṣ ider ki ol raḳṣ ḥarām taṣannuʿlar-ıla ḳarışmış ola. Ol faḳīr şöyle ẓann eyler ki ol, ṭībe-i ḳalb-ile ḳalḳup raḳṣ ider. Vaʾllāhi ol faḳīr, vech-i ḳalbi ve ṭībe-i ḳalbi aṣlā görmemişdür ve le ʿamrī ol ṭībe-i ḳalbdür. Evet ol, levn-i nefs-ile mülevven olmışdur ve hevā-yı nefse meyyāldür ve helāk olmaġa iḳdām itmişdür. Zīrā ki ol ḥarekātda ḥüsn-i niyyeti hidāyet bulmamışdur ve daḫı ṣıḥḥat-i irādet şarṭlarını bilmemişdür. İmdi bu vech-ile raḳṣ idene raḳṣ eksüklikdür. Zīrā ki ol raḳṣ ṭabīʿatdan ṣādır olur. Niyyet-i ṣāliḥaya muḳārin olmamışdur[2530]. Ḫuṣūṣā ki ol raḳṣ āşikāre münāfıḳlıḳ ṣıfātıyla ḳarışmış ola meşelā ol meclisde olan ḳavm ḳatında maḥbūb olmaḳ gibi ve anlaruñ ḳatında muḳarreb olmaḳ gibi ve anlaruñ ellerin öpüp ayaḳların öpmek gibi. İmdi bunuñ gibi kimse ṣūfiyyeden degüldür. Belki mücerred kisve-yile ve mücerred ṣūret-ile kendüyi ṣūfīlere nisbet ider.

Sulṭānu'l-muḥibbīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn-i Dāye[2531] nevveraʾllāhu rūḥahū, **Menārātü's-Sā'irīn ilā'llāh** kitābında eydür: Bizüm zamānumuzda anlaruñ gibi kimseler çoḳdur. Zīrā ki şimdiki zamānda ṭāliblerüñ ziyyine ve kisvesine girenlerüñ ekṣeri

[2529] idi: -K
[2530] olmamışdur: -K
[2531] Dāye: -H

ehl-i baṭālet ve erbāb-ı nüfūs ve ehl-i hevādur. Kendüleri mücerred ṣūret-ile taṣavvufa nisbet iderler. Bu ṭarīḳa aġrāż-ı[2532] fāside-yile girüp esvāḳ-ı kāsidede muʿāmeleler iderler. Anlaruñ şeyẖleri taḳvādan ʿārī ve şebbānı fetvādan berīdür. İctimāʿlarında hevā-yı nefse mübāşirlerdür ve semāʿlarında şehevāt-ı nefsāniyyeye māyillerdür. Neʿūẕü (211b) biʾllāhi min-ẕālik. Ve yāẖūd ḳavvāl, bir maḥbūb emred ola. Aña naẓar idüp anuñ āvāzını işitmek-ile nefs leẕẕetler ve ṣafālar bula. Belki yaramaz ẖavāṭır izmār idüp ṭurup[2533] raḳṣ eyleye ve yāẖūd ol meclise naẓar ider ẖatunlar olalar. Hevā-yı nefs-ile ṭolmış bātın-ıla ḳalḳup ẖarekāt ve raḳṣ idüp tevācüd eyleye. Ḫāṭırında yaramaz nesne izmār eyleye. İmdi bu, ʿayn-ı fısḳdur. Bunuñ ẖarāmlıġına āşikāre ittifāḳ olunmışdur. Belki ehl-i ẖarābāt ve ehl-i fısḳuñ ẖāli bunlaruñ ẖālinden ercādur. Zīrā ki ehl-i fısḳuñ ẖāli görinür. Bunlar, ẖod ẖarekātı ve raḳṣı ol ẕikr itdügümüz nesne[2534] üzerine idüp müsülmānlara ʿibādet ṣūretinde gösterürler.

İmdi ehl-i diyānātdan[2535] hīçbir kimse yoḳdur ki bunuñ gibi işe rāżī ola ve bunuñ gibi işe inkār eylemeye. İmdi münkirlerüñ inkārları bu vechdendür. Hem daẖı anlar inkārlarında maʿẕūrlardur. Pes nice ẖarekāt vardur ki ol, Allāh Teʿālā ẖażretinüñ ẖışmını getürür. Ve iy nice ḳalḳmaḳ vardur ki ol, vaḳtüñ ve ṣoḥbetüñ revnaḳını giderür. Pes münkirlerüñ ṭālib mürīdler üzerine bu miṣilli ẖarekāta inkār itdükleri anları bunuñ gibi ẖarekātdan menʿ ider ve bunuñ gibi meclisden menʿ ider. İmdi bu inkār ṣaḥīḥdür.

Evet, vaḳt olur ki ṣādıḳlardan baʿżısı niyyet-i ṣādıḳa-yıla iẖtiyārıyla mevzūn raḳṣ ider vecd ü ẖāl iẓhār itmeksüz. Anuñ anda niyyeti vaḳt olur ki fuḳarādan birisi ẖareket ider, aña muvāfaḳat itmek-içün olur. Pes ol faḳīre muvāfaḳat ider; ẖareket-i mevzūne-yile ẖareket idüp raḳṣ ider. Ol ẖareketiyle ẖāl ve vecd daʿvā eylemez. İmdi egerçi ki (212a) anuñ

[2532] aġrāż-ı: iʿtirāż-ı A
[2533] ṭurup: -A
[2534] nesne: -K
[2535] diyānātdan: diyānetden H

ḥareketi şerīʿatda ḥarām degüldür evet, ḥāl ḥükmiyle ol ḥelāl degüldür. Zīrā ki anda lehv vardur. Pes anuñ ḥareketi ve raḳṣı mübāḥāt ḳabīlinden olur. Meṣelā ḍıḥk itmek ve ehliyle ve evlādıyla oynamaḳ gibi. Lā cirem ol, tervīḥ-i ḳalbde ẕākir olur. Ve vaḳt olur ki anuñ raḳṣ itdügi ʿibādet olur niyyeti gökcek olacaḳ olursa. Meṣelā raḳṣ itdüginden murādı nefsi āsāyiş eylesün diyü ola.

Niteki Ebū'd-Derdā[2536] eydür: Ben nefsi āsāyiş iderem[2537] bāṭıl nesne-yile tā ki ol, ḥaḳ nesnede baña yardım eyleye. İmdi lehv ki bāṭıldur, vaḳt olur ki anuñla ḥaḳ nesne üzerine yardım olunur[2538]. Zīrā ki mübāḥ egerçi ki şerīʿatda bāṭıl degüldür. Zīrā ki mübāḥ oldur kim anuñ ṭarafeyni müsāvī ola ve cānibeyni muʿtedil ola. Evet ol, aḥvāle nisbet bāṭıldur.

Sulṭānu'l-ʿārifīn ve tācu'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Sehl Bin ʿAbdu'llāh'uñ baʿż-ı kelāmında gördüm ki ṣādıḳı vaṣf eyleyüp eyitmiş: Ṣādıḳuñ cehli anuñ ʿilmi ziyāde olmaġa sebebdür ve anuñ bāṭılı ḥaḳ ziyāde olmaġa sebebdür ve anuñ dünyāsı āhıretde maḳāmātı ziyāde olmaġa sebebdür. İmdi bu maʿnīdendür Ḥabīb[2539] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[2540] ḫatunlarına maḥabbet itdügi tā ki anuñ nefs-i şerīfesi ḥaẓẓını ve ḥaḳḳını ala. Zīrā ki anuñ nefs-i şerīfesi pāk ve muṭahhar olmışdur. Lā cirem andan ġayrınuñ ḥaḳḳında mübāḥātı ki maḳbūledür[2541] ruḫṣat-ı şerʿ-ile ki ʿazīmet-i ḥāl ḥükmiyle merdūdedür, Rasūl ḥaḳḳında ʿibādāt-ı ṣırfa oldı. Niteki fażīlet-i nikāḥda ẕikr olundı. Pes ol niyyet-ile raḳṣ idüp ki (212b) anuñla ḥāl ve vecd daʿvā itmeye belki raḳṣ iderken gözini açmaġ-ıla ve ġayr-ı nesne-yile iḫtiyārıyla raḳṣ itdügini iẓhār eylemek-ile

[2536] +raḍıya'llāhu ʿanh A, H
[2537] iderem: eylerin A, iderin K, H
[2538] olunur: olmaz A
[2539] Ḥabīb: -A
[2540] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām: Rasūl-i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2541] maḳbūledür: maḳbūldür A

münkirlerüñ inkārlarından çıḳdı lā cirem anuñ raḳṣı aña ne[2542] fāyide eyler ve ne ḫod ziyān eyler.

Sulṭānu'l-müte'eddibīn[2543] ve senedü'l-mütezehhidīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫlere ve muḳtedālara hīçbir vech-ile raḳṣ itmek lāyıḳ degüldür. Zīrā ki raḳṣ itmek ṣūretā lehve beñzer. İmdi lehv ḫod anlaruñ manṣıbına lāyıḳ degüldür. Ammā muṭlaḳā semāʿa inkār eyleyen tafṣīlsüz, bundan ḫālī degüldür ki ol immā cāhildür sünneti ve āṯārı ve yāḫūd maġrūrdur ve maġbūndur aʿmāl-i aḫyārdan ve yāḫūd anuñ ṭabīʿatı cāmiddür; aṣlā anuñ hīçbir vech-ile ẕevḳi yoḳdur. Anuñ-çün inkār üzerine muṣırr olur.

İmdi bunlaruñ her birisini inkārından rucūʿ itdürmek oldur kim sünneti ve āṯārı bilmeye, şol ḥadīṯ ki ʿĀyişe anamuz[2544] naḳl eyledi ve daḫı aḫbār ve āṯār ki bu bābda ẕikr olundı ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām Ḥabeşe'ye raḳṣa ruḫṣat virdügi ve ʿĀyişe anamuz[2545] anlara Rasūl ḥażretiyle naẓar itdügi ḥadīṯleri ve aḫbārı aña naḳl eyleyeler tā ki ol, inkārından rucūʿ eyleye.

Ve ammā şol münkir ki aʿmāl-i aḫyārdan maġbūndur, aña eydeler: Senüñ ʿibādetüñ Allāh Teʿālā ḥażretine seni yaḳın ḳılur ol ʿibādetde niyyetüñ ṣādıḳa olduġı-çün. Ve eger ol ʿibādetde niyyetnüñ ṣādıḳa ve ṣaḥīḥa olmayacaḳ olursa cevāriḥuñ aʿmālinüñ aṣlā ḳadri ve ḳıymeti yoḳdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İnnemā'l-aʿmālü bi'n-niyyāti** (213a) **ve li-külli'mri'in mā-nevā.** Pes şiʿrden bir beyt işiden faḳīr vaḳtī ki andan bir maʿnī fehm eylese, aña ol āḫiret añdursa ve daḫı ol, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ[2546] luṭfını ve yāḫūd anuñ ḳahrını

[2542] aña ne: ne aña K
[2543] el-müte'eddibīn: el-müte'aḫḫirīn H
[2544] anamuz: Ṣıddīḳa raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2545] naḳl eyledi ve daḫı…anamuz: -A, anamuz: Ṣıddīḳa raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2546] Teʿālā'nuñ: Teʿālā K

añdursa ol daḫı ol vaḳtde şād olsa ve yāḫūd melūl olup münkesir[2547] olsa şöyle ki anuñ ḳalbi bunlaruñ-ıla ol vaḳtde ṭolsa ol, ol vaḳtde Allāh Teʿālā ḥażretine ẕākir olur şöyle ki eger bir ḳuş ḫūb āvāz-ıla ötse anuñ āvāzı aña ḫoş gelüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kemāl-i ḳudretini fehm eyleyüp şunı fehm eyler ki ol ḳuşa Ḥaḳ Teʿālā nice ḳudret virüp durur ki ol, laṭīf āvāz-ıla öter ve anuñ boġazcuġını aña nice teshīr eyleyüp durur ötmege ve āvāzını ḳulaḳlara yitişdürmege. İmdi bunları fikr iderken ol, Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr eyleyüp anuñ cenābına müsebbiḥ ve muḳaddisdür. Pes bir ḳuş āvāzını diñleyicek müsebbiḥ muḳaddis olıncaḳ bir ādem āvāzını diñledügi vaḳtde anları fikr eylese ve anuñ bāṭını Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikriyle ve fikriyle ṭolsa aña nice inkār oluna.

Ṣāliḥlerüñ birisi eydür: Cüdde Cāmiʿinde muʿtekif olup dururdum[2548]. Bir gün bir bölük ḳavm gördüm. Mescidüñ bir köşesinde şiʿr oḳurlar. Ben eyitdüm: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ evinde şiʿr oḳumaḳ nedür diyü göñlüm-ile anlara inkār eyledüm. Ol gice vāḳıʿamda Ḥażret-i Rasūl'i[2549] gördüm ki mescidüñ ol köşesinde oturur. Ebū Bekr Rasūl'üñ[2550] bir yanında oturup bir şiʿr oḳur. Ḥabīb[2551] Muḥammed-i Muṣṭafā[2552] ḥażreti anı diñler, mübārek elini münevver gögsine ḳoyup vecd olmış gibi ḥareket ider. Ben eyitdüm: Ol ḳavme inkār (213b) eyledüm. İşde bu Ḥażret-i Rasūl[2553] ve Ebū Bekr'dür[2554]. Buña nice inkār ideyin, didüm. Hemān Ḥażret-i Rasūl[2555] baña naẓar idüp eyitdi: **Hāẕā ḥaḳḳun bi-ḥaḳḳin ev ḳāle hāẕā ḥaḳḳun min-ḥaḳḳin.**

[2547] münkesir: münkir A
[2548] dururdum: otururdum K
[2549] Rasūl'i: Rasūl ʿaleyhi's-selāmı H
[2550] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2551] Ḥabīb: -A
[2552] Muḥammed-i Muṣṭafā: ekrem H
[2553] +ekrem H
[2554] Bekr'dür: Bekr eṣ-Ṣıddīḳ'dür H
[2555] +ʿaleyhi's-selām H

Şeyḫ eydür: Belī, vaḳtī ki ol ṣavt, maḥbūb emred ṣavtı ve yāḫūd ġayrı maḥrem ʿavrat ṣavtı olsa ol vaḳt anı diñlemek ḥarāmdur egerçi ki ol ẕikr itdügümüz eẕkār ve efkār-ıla anuñ ḳalbi ṭolmış daḫı olacaḳ olursa. Zīrā ki ḳorḳu vardur ki anlaruñ āvāzlarına imrenüp anlara naẓar idüp fitneye vāḳiʿ ola.

İmdi anlaruñ āvāzlarını diñlemek ḥarām olduġı, mücerred āvāzlarından ötürü degüldür. Belki semāʿ ṣavtı fitnenüñ ḥarīmidür. Pes her ḥarāmuñ bir ḥarīmi vardur. Ḥükm-i menʿ aña daḫı müteveccih olmışdur bir maṣlaḥatdan ötürü. Ve yigitler ramażān orucın ṭutarken ḫatunlarını öpmek gibi. Zīrā ki öpmek ḥarīmidür viḳāʿuñ. Ve daḫı ecnebiyye-yile ḫalvet olmaḳ gibi. Ve bunlara beñzer daḫı ne var-ısa. Pes vaḳt olur ki maṣlaḥat, semāʿdan menʿ itmegi iḳtiżā ider vaḳtī ki sāmiʿüñ ḥāli maʿlūm olsa ki ol, şehevāt-ı nefsāniyye-yile sāmiʿdür. Lā cirem ol menʿ ol ḥarāmuñ ḥarīmi ḳılınur. Ve vaḳt olur ki cāmidü'ṭ-ṭabʿ ʿadīmü'ẕ-ẕevḳler semāʿa inkār iderler anlaruñ ẕevḳleri olmadıġı-çün. Niteki ʿinnīnler ve puluçlar cimāʿ leẕẕetini bilmezler ve körler cemāl envārını görmekden maḥrūmlardur ve muṣībetlere vāḳiʿ olmayan **innā li'llāhi ve innā ileyhi rāciʿūn**[2556] dimez.

İmdi şol muḥiblere ve ʿāşıḳlara sen nice inkār idersin kim anlaruñ bāṭınında ʿışḳ ve maḥabbet ve şevḳ perverde olmış ola. Ve daḫı anlaruñ ẓāhirleri ve bāṭınları ʿışḳ ve şevḳ odında muḥteriḳ olmış ola. Ve daḫı anlaruñ ʿālem-i ilāhiyyeye ve anuñ (214a) ḳurbı feżāsına ṭayyāre, rūḥları nefs-i emmāre ḳafesinde maḥbūs olup dururken nāgāh anuñ vaṭanından üns ḳoḳularını ḳoḳsalar ve ʿirfān ve dostlıḳ leşkerinüñ ṭavāliʿi ve ḳaravulları ve ilçileri ẓāhir olsa ḥāl budur ki anlar bu dār-ı ġurbetde hicrān ve ayrulıḳ zehrlerini çanaḳ çanaḳ nūş eyleseler ve mücāhede aʿyāsınuñ ve yüklerinüñ altında iñleyüp zārılıḳlar eyleseler ve[2557] ne ḳadar cidd ü saʿy iderlerse müşāhede ʿālemine yol bulamasalar ve her bār keşret-i aʿmāl

[2556] el-Bakara 2/56.
[2557] eyleseler ve: -A

ḳademiyle menāzil-i nefsi ḳaṭʿ eyleseler Kaʿbeʾ-i viṣāle yaḳın olmasalar ve anlardan ārzūlar ḥicābı götürülmese lā cirem anlar bir ḳaṣīde ve yāḫūd bir nesne işidüp kendülerüñ aḥvāline naẓar idüp dosta müştāḳ olup ṣayḥalar ve āhlar ve iñildüler itmek-ile rāḥat olsalar nefs ve şeyṭān ki anları Kaʿbeʾ-i viṣālden menʿ iderler, anlara ḫiṭāb idüp eyitseler:

el-ʿArabiyye[2558]

E yā cebeley Nuʿmāne biʾllāhi ḫalliyā

Nesīme'ṣ-ṣabā yaḫluṣu ileyye nesīmühā

Fe inne'ṣ-ṣabā rīḥun iẕā mā-tenessemet

ʿAlā-ḳalbi maḥzūnin tecellet hümūmühā

Ecid berdehā ev teşfi minnī ḥarāraten

ʿAlā-kebidin lem yebḳa illā şamīmühā

Tercemetuhū bi'l-Fārisiyye[2559]

İy ki mānīʿ şodī zi-dost merā

Be-Ḫuẕā ber-tū ki ber-ḫīz ez-pīş

[2558] el-ʿArabiyye: beyt A, H
[2559] bi'l-Fārisiyye: Fārisiyye H

Tā nesīmī vezed zi-bād-ı şabā

Be-bord ande ġam ez-dil-i rīş

Zü ciger tāze şeved zānki nemāned

Der-vey illā ramaḳ ez-kem bīş

Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye

İy baña dostum[2560] cemālin[2561] görmege olan ḥicāb

Git aradan hicr odında bu ciger oldı kebāb

Tā ṣabā yili cemālinden niḳābı refʿ ide

Şīşe-i ġam kesr ide vü ḥāṣıl ola feṭḥ-i bāb

Hem anuñ hicri odında göyünüp yanmış[2562] yürek

(214b) Ġarḳ ola vaṣl-ı zülāle ḥāṣıl ola iḳtirāb

Baʿde-zān ben ravża-i vuṣlatda ḥayrān oluban

[2560] dostum: dost H
[2561] cemālin: cemālüñ H
[2562] yanmış: yitmiş K

Bu vücūdum şīşesini kesr idem ben bī-riyāb

Çün vücūdum fānī ola ben vücūd-ı nūr-ıla

Bāḳī ḳalam ḫuld içinde tā ebed miṣl-āfitāb[2563]

Vuṣlat-ı gülzārı içre ʿandelīb-i şāh olam

Ḫūb cemāli ḳarşusına biñ biñ oḳuyam kitāb

Zāhidā var ṭaʿna urma ʿışḳ-ıla hīç[2564] sen baña

Zīre itdüm ʿışḳ içinde hep ḫaṭāyı ḫoş ṣavāb

Varlıġumı itdi çünki[2565] ʿışḳ benüm cümle fenā

Ẓāhir oldı şāh cemāli çünki refʿ oldı niḳāb[2566]

Bilimezsin ʿāşıḳuñ[2567] esrārını sen ʿaḳl-ıla

Zīre gülzārı hemīn bülbül bilür bilmez ġurāb

[2563] miṣl-āfitāb: niʿme'l-me'āb K
[2564] ʿışḳ-ıla hīç: -A, ṭaʿna urma ʿışḳ-ıla hīç: ʿışḳ-ıla hīç ṭaʿna urma H
[2565] itdi çünki: çünki itdi K
[2566] + Küḥl-i tevḥīd-ile oldı çün mükaḥḥel gözlerüm/Gördüm-idi kendüye Ḫaḳ kendü eylermiş ḫiṭāb//Cümle-i ẕerrāt-ı ʿālem oldı meclā-yı ṣıfāt/Men ṣıfatda görmişem mevṣūfı hemçün āfitāb K
[2567] ʿāşıḳuñ: ʿaşḳuñ H

Sen ḥaẕer it ʿāşıḳa hīç ṭaʿn u inkār itmegil

Yoḫsa cīfe olısarsın fī'l-caḥīm yirler kilāb

Sen muḳārin eyle ẕerrāt-ı vücūdı Şems-ile

Yoḫsa ḳalduñ sen muḫalled fī'd-duḫān ev fī's-seḥāb

Neṡr. Ve vaḳt olur ki münkir eydür: Maḥabbet ve ʿışḳ nedür? Ol degüldür illā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrine imtiṡāl ve nevāhīsinden ictināb dur ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf idüp recā itmekdür[2568]. Ve maḥabbet-i ḫāṣṣa ki ʿulemā'-i rāsiḫīne ve ebdāl-i muḳarrabīne muḫtaṣdur, aña daḫı inkār ider. Zīrā ki kendünüñ ḳāṣır fehminde ve nāḳıṣ ʿaḳlında muḳarrer olup durur ki maḥabbet istidʿā eyler miṡāli ve ḫayāli ve ecnāsı ve eşkāli. Ḥaḳ Teʿālā ḫod bunlardan münezzehdür. İmdi ol maġrūr bunı bilmez ki bu ḳavm, īmān mertebelerinden etemm-i maḥsūsa yitişmişlerdür. Keşfüñ ve ʿayānuñ kemāline vāṣıl olmışlardur ve ʿālem-i ervāḥa vāṣıl olup cemāl-i bī-miṡāli müşāhede itmişlerdür.

Niteki Ebū Hureyre rażıya'llāhu ʿanh[2569] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām[2570] eyidi: (215a) **Kāne fī-Benī İsrā'īle ġulāmün ʿalā-cebelin fe ḳāle li-ümmihī men ḫaleḳa'ş-şemā'e ḳālet Allāhu ḳāle men ḫaleḳa'l-arża ḳālet Allāhu ḳāle men ḫaleḳa'l-cibāle ḳālet Allāhu ḳāle men ḫaleḳa'l-ġayme ḳālet Allāhu fe ḳāle innī esmaʿu li'llāhi şānen ve**

[2568] itmekdür: itmek K
[2569] razıya'llāhu ʿanh: -A
[2570] ʿaleyhi's-selām: -K, ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām H

ramā nefsehū mine'l-cebeli fe teḳaṭṭaʿa[2571]**.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām[2572] eyitdi[2573]: Benī İsrā'īl'de bir oġlan bir ṭaġ üzerinde ṭururken anasına eyitdi: Bu gökleri kim yaratdı? Anası eyitdi: Allāh yaratdı. Andan ṣoñra eyitdi[2574]: Ya bu yirleri kim ḫalḳ eyledi? Anası eyitdi: Allāh ḫalḳ eyledi. Andan ṣoñra eyitdi: Ya bu ṭaġları kim ḫalḳ eyledi? Anası eyitdi: Allāh[2575]. Andan ṣoñra eyitdi: Ya bulutları kim ḫalḳ eyledi? Anası eyitdi: Allāh. Pes ol[2576] oġlan eyitdi: Ol Ḫudā'nuñ ne ulı şānı var-ımış ve ne ʿacāyib ḳudreti var-ımış diyü şevḳ u zevḳ anuñ içine düşüp bir kerre yā Allāh diyü ol ṭaġdan kendüyi aşaġa atdı, pāre pāre oldı.

Beyt:

İy ḫoşā ān gū baʿīd-i ʿışḳ-ı ū ḳurbān şeved

Vey ḫoşā ser ki zi-devlet gūy-i īn meydān şeved

İmdi iy yār-ı ʿazīz şöyle bilgil ki ol cemāl-i ezelī ve ilāhī, ervāḥa münkeşif olmışdur. Evet, ʿaḳl anı idrāk idemez ve fehmlerden ol, mestūrdur. Zīrā ki ʿaḳl; ʿālem-i şehādetde maḥbūsdur, andan öte tecāvüz idemez ve Bārī Teʿālā ḥażretinüñ vücūdından ġayrı nesneye yol bulmamışdur ve Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīnden ġayrı ṭayy idüp tecellī-i cemāl-i efʿāl ve tecellī-i cemāl-i ṣıfāt ve tecellī-i cemāl-i zāt ḥarīmine yitişmemişdür. Evet, rūḥa bu tecellīler ḥāṣıl olmışdur. Rūḥ, dāyim ol cemāl-i ezelī tecellī eyleyüp müşāhede eyler.

(215b) İmdi bu cemāl-i ezelī ve ilāhī müşāhede itmek bir ḫāṣ mertebedür ehl-i ḫavāṣṣa ve maḥabbet-i ḫāṣṣa mertebelerinden. Bundan etem mertebe Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kemālinüñ cemālini müṭālaʿa itmekdür. Meselā kibriyāsını ve celālini ve ʿaṭālar virmek-ile istiḳlālini

[2571] teḳaṭṭaʿa: yaḳtaʿu K, ḳaṭaʿa H
[2572] ʿaleyhi's-selām: -K
[2573] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[2574] andan ṣoñra eyitdi: -K
[2575] +Teʿālā A
[2576] ol: -K

ve daḫı cemīʿ ṣıfātını ki ol ẕāta lāzım olmışdur, anları müṭālaʿa ve müşāhede itmek gibi. İmdi her kemālüñ cemāli vardur ki ḥavāss-ıla ol cemāl, idrāk olunmaz ve daḫı evhām ve ḳıyāslar-ıla żabṭ olunmaz. Pes ol cemāl müṭālaʿası ve müşāhedesiyle muḥiblerden ve ʿāşıḳlardan bir ṭāyife muḫtaṣ olmışdur tecellī-i ṣıfāt-ıla. Ol tecellīden anlaruñ ẕevḳleri ve şevḳleri ve vecdleri ve semāʿları vardur. Evet, evvelki ṭāyife ki cemāl-i ezelī ve ebedī ve ilāhī müşāhede eylerler, anlaruñ tecellī-i ẕātdan naṣībleri vardur. Lā cirem anlaruñ vecdleri ʿalā-ḳaderi'l-vücūd ve semāʿları ʿalā-ḳaderi'ş-şuhūd oldı.

Niteki meşāyıḫdan birisi eydür: Bir cemāʿat gördüm; ṣu üzerinde yürürler ve havālarda uçup semāʿ idüp vecd olup ḥayrān olmışlar. Ve baʿżılar eydürler: Deryā kenārında otururduḳ. Bizüm ḳarındaşlarumuzdan birisi; semāʿ idüp deñiz üzerine çıḳdı, deñiz üzerinde ḥareket idüp raḳṣ eyledi. Ve baʿżılar eydürler: Bizüm ḳarındaşlarumuzdan birisi; semāʿ idüp ṭurdı, od içinde ḥareket idüp raḳṣ eyledi. Od aña hīç eṣer eylemedi.

Ve baʿżılar eydürler: Bir dervīş, semāʿ idüp vecd oldı ve bir yanar mum alup gözine ṣoḳdı. Bunı naḳl eyleyen eydür: İlerü vardum, gözine naẓar eyledüm; gördüm ki anuñ gözinden bir od çıḳdı, ol mumuñ odını redd eyledi. Ve daḫı bir ṣūfī var-ıdı. (216a) Vaḳtī ki semāʿ vaḳtinde vecd olsa yirden havāya ḳalḳardı. Havā yüzinde çarḫ iderdi.

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī[2577] **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında[2578] eydür: Eger muṭlaḳan ve mücmelen min-ġayri tafṣīlin ve taḳyīdin semāʿa inkār idersevüz yitmiş ṣıddīḳa inkār itmiş oluruz egerçi ki semāʿa inkār ḳurrānuñ ve müteʿabbidīnüñ ḳulūbına aḳreb-ise daḫı. Zīrā ki anlar bilmedükleri nesneʾi biz bilürüz. Anuñ-içün anlar inkār itdüklerine biz inkār itmezüz. Ve daḫı aṣḥābdan ve tābiʿīnden anlar işitmedükleri nesneʾi biz işidüp dururuz. Anuñ-içün anlar inkār itdüklerine biz inkār itmezüz. Şeyḫ eydür: İşde Şeyḫ Ebū Ṭālib el-

[2577] el-Mekkī: Mekkī ḳuddise sırruhū H
[2578] kitābında: kitābda A

Mekkī'nün[2579] kelāmı böyledür ol, sünneti çoḳ bilürken ve daḫı ol, siyer-i ṣāliḥīni ve anlaruñ āṯārını çoḳ bilürken ve daḫı anuñ ṣavāba ictihādı ve taḥarrīsi vāfir-iken. Şeyḫ eydür: Ve lākin biz ehl-i inkāra iʿtiẕār dilini basṭ eyleyüp semāʿ-ı münker-ile semāʿ-ı muḫtārı biz tavżīḥ eyleyelüm bundan aşaġa gelecek bābda in-şāʾallāhu Teʿālā.

Şeyḫ Şiblī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[2580] bir kişi işitdi kim ki bu beyti oḳur:

Beyt.

Üsāʾilü ʿan-Selmā fe hel min-muḫabbir

Yekūnü lehū ʿilmün bihā eyne tenzil

Tercemetuhū bi'l-Fārisiyye

Be-her ki mī resem ez-vey nişān hemī pürsem

Meger kesī ḫaber āred merā zi-menzil-i dost

Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye[2581]

Her kişiye ben ṣoraram meclisinden dostumuñ

Tā ḫaber vire birisi menzilinden dostumuñ

Hemān ki Şeyḫ Şiblī bu beyti işitdi, bir kerre ṣayḥa eyleyüp eyitdi: **Lā vaʾllāhi mā fī'd-dāreyni ʿanhu muḫbirun.** Yaʿnī vaʾllāhi iki cihānda andan ḫaber virür hīç kimse yoḳdur.

[2579] Ṭālib el-Mekkī'nün: Ṭālib-i Mekkī'nün A, Ṭālib'üñ H
[2580] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -K, ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[2581] Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye: -H

(216b) Baʿżılar eydürler[2582]: Vecd, bāṭın ṣıfātınuñ[2583] sırrıdur niteki ṭāʿat, ẓāhir ṣıfātınuñ[2584] sırrı olduġınlayın. İmdi şöyle bilgil ki ṣıfāt-ı ẓāhir ḥareket ve sükündur ve ṣıfāt-ı bāṭın aḥvāl ve aḫlāḳdur. Ebū Naṣr ez-Zeccāc eydür: Ehl-i semāʿ üç ṭabaḳadur. Bir ṭabaḳası semāʿlarında muḫāṭabāt-ı Ḥaḳḳ'a rucūʿ idüp anı işidüp anı diñlerler[2585] ve bir ṭabaḳası semāʿlarında aḥvālleri ve maḳāmları ve evḳātleri muḫāṭabātına rucūʿ iderler. Pes anlar ʿilm baġlarıyla baġlanmışlardur, ṣıdḳ-ıla muṭāleblerdür. Ve bir ṭāyife fuḳarādur ki iki cihāndan mücerredlerdür; ʿalāyıḳı ve ʿavāyıḳı ḳaṭʿ itmişlerdür ve göñüllerini maḥabbet-i dünyā ḳāẕūrātından pāk itmişlerdür ve anı cemʿ idüp menʿ itmek küdūrātından göñüllerini taṭhīr itmişlerdür. Lā cerem anlar semāʿ iderler ṭībe-i ḳalb-ile ve ṣfā-yı bāṭın-ıla. İmdi anlara lāyıḳdur semāʿ. Zīrā ki selāmete aḳreb-i nās anlardur ve fitneden anlar emīn olmışlardur. Pes her göñül ki maḥabbet-i dünyā ḳāẕūrātıyla mülevveṯ olsa anuñ semāʿı semāʿ-ı ṭabʿ ve semāʿ-ı tekellüfdür. Baʿżılar eyitdiler: Semāʿ-ı tekellüf nedür? Ol eyitdi: Semāʿ-ı tekellüf iki dürlüdür. Bir tekellüf müstemiʿdedür ki anuñ murādı cāh ve menfaʿat-i dünyāviyye ola. İmdi bu, telbīs ve ḫıyānetdür. Ve biri daḫı andan murādı ḥaḳīḳat ṭaleb itmiş ola tevācüd-ile vecd ṭaleb iden kimse gibi.

İmdi ol tabākī mendūbun ileyhdür, anuñ gibidür. Yaʿnī aġlarlanmaḳ gibi ki ol, mendūbun ileyhdür. Ve eger (217a) bir kişi eyitse ki heyʾet üzerine müctemiʿ olmaḳ bidʿatdür, biz aña eydürüz ki bidʿat-i memnūʿa oldur kim sünnet-i meʾmūreye żarar getüre. İmdi mādām ki ol, sünnete żarar getürmeye ol ḳayırmaz bir cemāʿat otururken ḫāricden gelene ḳalḳduḳları gibi. Ḥāl budur ki ʿArabuñ ʿādeti oldur kim hīç kimseye ḳalḳmazlar. Ḥattā Rasūl'den[2586] menḳūldür ki ol, bir cemāʿate varurdı, ol cemāʿat anuñ-içün ḳalḳmazlar-ıdı.

[2582] eydürler: eyitdiler A
[2583] ṣıfātınuñ: ṣıfātuñ A
[2584] ṣıfātınuñ: ṣıfātuñ A
[2585] diñlerler: diñler A
[2586] Rasūl'den: Rasūl ʿaleyhi's-selāmdan H

Ammā bir şehrde ki ḳalḳmaḳ ʿādet olsa gelen kimsenüñ göñli ḫoş olsun diyü ḳayurmaz. Zīrā ki aña ḳalḳmayıcaḳ anuñ göñli anlardan ürker ve melūl olur. Lā cirem ḳalḳmaḳ aḥsen-i bidʿatden oldı. Ve bu bidʿat oldur ki aña bidʿat-i ḥasene didiler. Zīrā ki ol bidʿat, sünnete żarar degürmedi. Vaʾllāhu aʿlem[2587].

[2587] +bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl ve daḳīḳati'l-maḳāl K, vaʾllāhu aʿlem: -H

el-Bābu’s-sālisü ve’l-ʿişrūne fī’l-ḳavli fī’s-semāʿi redden ve inkāran

Kāmilü’l-müteḳaşşifīn, ḫulāṣatü’l-mütezehhidīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn es-Sühreverdī ḳaddesaʾllāhu sırrahu’l-ʿazīz eydür: Biz[2588] semāʿuñ ṣıḥḥatinüñ vechini ẕikr eyledük ve daḫı ehl-i ṣıdḳa semāʿda ne lāyıḳdur, anı ẕikr eyledük. İmdi vaḳtī ki semāʿ ṭarīḳında fitneler çoḳ oldıysa ve daḫı semāʿda vaḳtī ki ʿişmet zāyil oldıysa ve daḫı aʿmāli az olanlardan ve aḥvāli fāsid olup ṭālib-i dünyā olanlardan bir ṭāyife aña raġbet idüp anı ʿādet idindilerse ve ekṣer ictimāʿlarını söz oḳıyup anı istimāʿ itmekde itdilerse semāʿ maʿlūl oldı şehevāt-ı nefsāniyye ʿileliyle. Ve daḫı anlaruñ nefsleri lehv-ile ve ġafelāt-ıla rāḥat oldı. Ve bunuñ gibi semāʿ, mürīdlerüñ ṭaleblerini ḳaṭʿ idüp evḳātlerini (217b) taẕyīʿ eyleyüp ʿibādetlerini az eyler. Pes bu vech-ile ictimāʿ, şehevāt-ı nefsāniyyeyi ṭaleb itmek-içündür. Ve daḫı bunuñ gibi ictimāʿ-ıla nefs, ṭarab-ıla ve şādılıġ-ıla ve lehv-ile ve ʿişret-ile rāḥat olur. Lā cirem şimdiki zamānda semāʿ içün ictimāʿ merdūddur ehl-i ṣıdḳ ḳatında. Bunuñ-içün ʿārifler eyitdiler: Semāʿ ṣaḥīḥ degüldür illā mütemekkin ve kāmil ʿārife. Mübtedī mürīdlere ṣāliḥ degüldür.

Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[2589] āḫir vaḳtinde semāʿı terk eyledi. Aña eyitdiler: Semāʿ itmez misiz? Ol eyitdi: Kimüñle semāʿ ideyin? Eyitdiler: Sen yaluñuz eyle. Eyitdi: Kimden ideyin? Pes ʿārifler semāʿı istimāʿ itmezler illā ehl-i semāʿdan ehl-i semāʿ-ıla. Lā cirem çünki iḫvān ḳalmadı anlar daḫı semāʿı terk eylediler. Ve anlar, semāʿı iḫtiyār idüp semāʿ itdükleri vaḳt semāʿuñ şarṭlarıyla ve ḳaydlarıyla ve ādāblarıyla semāʿ itdiler. Ve ol semāʿ-ıla āḫireti añup cennete raġbet idüp cehennemden ḫavf itdiler. Ve Allāh

[2588] biz: -A
[2589] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -A, -K, ḳuddise sırruhū H

Teʿālā'nuñ derdi ve ṭalebi anlarda ziyāde olup ḥālleri anuñ-ıla gökcek olur. Ve anlar semāʿı baʿż-ı vaḳtde[2590] itdiler, anı ʿādet idinüp anuñ-içün virdlerini terk itmediler.

Ḥattā Şāfiʿī'den[2591] rivāyet olundı ki ol, **Kitāb-ı Ḳāḍī**'de eyitdi: Ġanā vü ır u lehv mekrūhdur, bāṭıla beñzer. Kim ki anı çoḳ itse ol, sefīhdür[2592]. Anuñ şehādeti merdūddur. Ve aṣḥāb-ı Şāfiʿī ittifāḳ idüp eyitdiler kim: İmrā-i[2593] ġayr-ı maḥremden nesne istimāʿ itmek cāyiz degüldür gerekse ol ḥürre olsun ve gerekse memlūke olsun ve gerekse anuñ yüzi örtülmiş olsun ve gerekse yüzi açuḳ olsun ve gerekse ḥicāb ardından olsun.

Ve daḫı Şāfiʿī'den[2594] raḍıya'llāhu ʿanh[2595] (218a) menḳūldür ki: Aġac-ıla deri'i urup taḳ taḳ itdürmek meşelā naḳāreler ve ṭabllar çalmaḳ gibi ol, mekrūhdur. Zīrā ki anı zındīḳlar vaż' eyleyüp durur tā ki Ḳur'ān oḳumaḳdan aña meşġūl olalar. Ve daḫı Şāfiʿī eyitdi: Elḥān-ı ṭayyibe-yile ve taḥsīn-i ṣavt-ıla Ḳur'ān oḳumaḳ cāyizdür. Ve İmām Mālik[2596] eydür: Vaḳtī ki bir kişi bir cāriye ṣatun alsa, ol cāriye muġanniye olsa, müşterīye cāyizdür ki ʿaybıyla anı bāyiʿe redd eyleye. Meẕheb-i ehl-i Medīne daḫı budur. Ve İmām Ebū Ḥanīfe'nüñ[2597] daḫı meẕhebi budur. Ve İmām Ebū Ḥanīfe meẕhebinde şiʿrler ve ırlar diñlemek günāhdur. Fuḳahādan az kimse aña mübāḥ dimişdür. Ve aña mübāḥdur diyen faḳīh daḫı anı āşikāre itmek ve mescidlerde itmek ve daḫı biḳāʿ-ı şerīfede itmek cāyiz degüldür, dimişdür. İbn Mesʿūd raḍıya'llāhu ʿanh[2598] eydür: Ḥaḳ Teʿālā **Ve mine'n-nāsi men yeşterī lehve'l-**

[2590] vaḳtde: vaḳtinde A
[2591] Şāfiʿī'den: Şāfiʿī raḥmetu'llāhi ʿaleyhden H
[2592] sefīhdür: sefīhden K
[2593] imrā-i: -A
[2594] Şāfiʿī'den: Şāfiʿī raḥmetu'llāhi ʿaleyhden H
[2595] raḍıya'llāhu ʿanh: -A, -K, -H
[2596] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2597] Ḥanīfe'nüñ: Ḥanīfe raḥmetu'llāhi ʿaleyhinüñ H
[2598] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

ḥadīṯi[2599] didüginden murādı ġanādur ve ırdur ve daḫı anı diñlemekdür. Ve ʿİkrime[2600] eydür: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **ve entüm sāmidūn**[2601] didüginüñ maʿnāsı dimek olur ki siz ġanālar idicilersiz. Yaʿnī ırlar ırlayıcılarsız. Zīrā ki Ḥumīr luġatında ve Yemen luġatında **semed** ġanādur.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Kāne İblīsü**[2602] **evvele men nāce ve evvele men teġannā.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Evvel saġu saġan ve evvel teġannī eyleyen İblīsdür. Ve ʿOṯmān raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: Rasūl ḥażretiyle beyʿat itdügümden ṣoñra hīç teġannī itmedüm ve daḫı teġannī[2603] itmege heves itmedüm[2604] ve daḫı saġ elümle ẕekerüme yapışmadum. Ve ʿAbduʾllāh Bin Mesʿūd[2605] eyitdi: Ġanā itmek ve ır ırlamaḳ göñülde (218b) nifāḳ bitürür. İbn ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh bir bölük ḳavm gördi ki iḥrām geymişler, içlerinde birisi teġannī eyler. Pes İbn ʿÖmer üç kerre eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā sizi ḳabūl itmesün. Ve bir kişi Ḳāsım Bin Muḥammed'e eyitdi: Ġanā nedür? Ol eyitdi: Ben andan seni nehy eylerem[2606]; ol saña mekrūhdur direm[2607]. Ol kişi eyitdi: Ol ḥarām mıdur? Ol eyitdi: Yāʾbne aḫī, ol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā ḥaḳḳı bāṭıldan temyīz eyleye, ġanāyı ḳanḳısından eyleyiser? Ve Fuḍayl Bin ʿİyāż eydür[2608]: Ġanā, zinānuñ ruḳıyyesi ve efsūnıdur. Ve Ḍaḥḥāk eydür: Ġanā ḳalbüñ mefsedesidür ve Rabbüñ masḫaṭasıdur. Ve baʿżılar eydürler: Ġanādan ḥaẕer idüñ. Zīrā ki ġanā, şehveti ziyāde eyler ve mürüvvet bināsını yıḳar ve ḫamr içmek yirine ṭurur ve sarḫoşlıḳ işledügi işi ol işler.

[2599] Lokmân 31/6.
[2600] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2601] en-Necm 53/61.
[2602] kāne İblīsü: -A
[2603] teġannī: -A, -H
[2604] itmedüm: ḳılmadum K
[2605] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2606] eylerem: eylerin A, K
[2607] direm: dirin A, K, H
[2608] eydür: raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H

Sulṭānu'l-muḥaḳḳıḳīn, ḳıdvetü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevveraʾllāhu ḳabrehū eydür: Bu kelām ṣaḥīḥdür. Zīrā ki mevzūnu'ṭ-ṭabʿ, ġanā-yıla ve mevzūn kelāmlar-ıla ẕevḳ eyler. Ve ol, semāʿ vaḳtinde nice nesneleri müstaḥsen görür. Meṣelā elini biri birine urmaḳ gibi ve barmaḳlarını biri birine urup ötdürmek gibi ve ṭurup raḳṣ itmek gibi. Semāʿdan öñ bunları istiḳbāḥ idüp müstaḥsen görmezdi. İmdi bu efʿāl anuñ ʿaḳlınuñ seḫāfetine ve anuñ ʿaḳlınuñ żaʿīflıġına delālet ider. Ve Ḥasan eydür: Def müsülmānlar sünnetinden degüldür.

Ḳuṭbu'l-müteʾeddibīn, vāriṣ-i Seyyidü'l-mürselīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Eger munṣıf, inṣāf idüp tefekkür eylese şimdiki zamānuñ ehlinüñ ictimāʿında ve kendü nefsinde taṣavvur eylese hīç bu vech-ile ictimāʿ ve bu heyʾet üzerine ṣoḥbet Ḥażret-i Rasūl ʿaleyhi's-selām (219a) ḥużūrında vāḳiʿ olmış mıdur ve hīç anlar, ḳavvāl istiḥżār idüp muġannīler ḥāżır ḳılurlar mıdı añları diñlemege? İmdi bunda şek yoḳdur kim bu, münkerdür. Zīrā ki eger bunda fażīlet var-ımışsa Ḥażret-i Rasūl ve aṣḥāb-ı Rasūl bunı ihmāl idüp terk itmezler-idi. Ve kim ki bu vech-ile ictimāʿda fażīlet ü ẕevḳ vardur, dir-ise Ḥażret-i Rasūl'üñ ve aṣḥābuñ ve tābiʿīnüñ aḥvāllerinüñ maʿrifetini ẕevḳ itmemişdür. Ve fuḳarādan nicesi vardur ki Ḳurʾān oḳunurken müsāmaḥat ider nice nesneler-ile ol, maġlūbu'l-ʿaḳl degül-iken meṣelā ṣayḥa itmek ve cübbesini çāk itmek ve raḳṣ itmek ve bīhūş olup yatmaḳ ve daḫı bunlara beñzer nesneler gibi.

ʿAbduʾllāh Bin ʿUrve[2609] eydür: Anam Esmāʾdur[2610] kim ol, Ebū Bekr ḳızıdur. Aña ben eyitdüm: Ḳurʾān oḳunurken aṣḥāb-ı Rasūl nice iderler-idi? Esmā eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā anları vaṣf itdüginleyin iderlerdi kim anlar gözlerinden yaş aḳıdurlardı ve bedenleri ürperüp

[2609] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2610] +raḍıyaʾllāhu ʿanhā H

ditrerdi. Ben eyitdüm: Şimdi kimseler vardur ki vaḳtī ki Ḳurʾān oḳunsa maġşiyyün ʿaleyh olup düşerler. Pes Esmā eyitdi: Eʿūẕü biʾllāhi mineʾş-şeyṭāniʾr-racīm.

Ve ʿAbduʾllāh Bin ʿÖmer[2611] ʿIrāḳ'dan bir kişi gördi kim yatur, eyitdi: Bu kişiye noldı, yatur? Eyitdiler: Ḳurʾān oḳunurken Allāh ẕikrini işitdi lā cirem bīḫod olup düşdi. İbn ʿÖmer eyitdi: Biz Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf iderüz, düşmezüz. Taḥḳīḳ şeyṭān; bunlaruñ içine girür, bunlara bunuñ gibi işler işledür. Zīrā ki aṣḥāb-ı Rasūl bunuñ gibi işler işlemezlerdi.

İbn Sīrīn'e[2612] eyitdiler: Bir bölük ḳavm vardur ki Ḳurʾān işidicek maġşiyyün ʿaleyh olup bīḫod olup düşerler[2613]. İbn Sīrīn eyitdi: Anuñ (219b) birisini bir ev üzerine oturdup ayaḳlarını aşaġa uzaduñ daḫı Ḳurʾān'uñ evvelinden tā āḫirine degin anuñ üzerine oḳuñ. Eger ol, kendüyi aşaġa bıraġursa bilüñ ol, ṣādıḳdur. Sulṭānu'l-mudaḳḳıḳīn ve faḫru'l-muḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: İbn Sīrīn böyle didügi muṭlaḳā anlara inkār degüldür. Zīrā ki bunuñ gibi nesne baʿż-ı ṣādıḳlara vāḳiʿ olur. Evet, baʿżılardan taṣannuʿan ve riyāʾen bunuñ gibi nesne ẓāhir olur. Ve baʿżılardan bunuñ gibi nesne ẓāhir olur ḳuṣūr-ı ʿilm-ile cehl ve hevā ḳarışmaġ-ıla[2614]. Ve baʿżılardan bunuñ gibi nesne ẓāhir olur azacuḳ vecd-ile kim aña ziyāde cehl ḳarışup anuñ dīnine żarar yitişdürür. Ve vaḳt olur ki ol, nefsden idügi bilinmez. Evet, nefs semʿden istirāḳ ider istirāḳan ve ḫafiyyen. Lā cirem vecd ḥaddinden çıḳarur. İmdi bu daḳīḳaları ṭālib bilmek gerek ve bunlardan iḥtirāz itmek gerek.

[2611] +raḍıyaʾllāhu ʿanhümā H
[2612] Sīrīn'e: Sīrīn raḍıyaʾllāhu ʿanhuya H
[2613] düşerler: düşer A
[2614] Ve baʿżılardan bunuñ gibi…ḳarışmaġ-ıla: -A, -H

Mūsā peyġāmber[2615] ʿaleyhi’s-selām[2616], ḳavmine vaʿẓ iderken bir kişi ṣayḥa eyleyüp göñlegini yırtdı. Mūsā peyġāmbere[2617] vaḥy gelüp eyitdiler: Ol göñlek yırtan kişiye eyit: Göñlegüñi yırtma. Belki göñlegüñi aç ve anı ṣāfī eyle.

Ammā vaḳtī ki semāʿa maḥbūb emred oġlanlar ḳarışsa, anlar sözler daḫı oḳusalar taḥḳīḳ ol ḳavm üzerine fitneler müteveccih olur. Ve ehl-i diyānāta eyle gerekdür kim anlara inkār ideler. Baḳiyye Bin el-Velīd[2618] eydür: Maḥbūb emred oġlana naẓar itmegi ṣūfiyye kerīh görüp dururlar. Ve baʿż-ı tābiʿīn eydür: Tevbekār yigit maḥbūb oġlana naẓar itmesinden ḳorḳaram yırtıcı ḳurd anuñ üzerine ḥamle itdüginden ziyāde.

Bir ṣūfī eydür: Şām’da bir Naṣrānī oġlına naẓar idiyorurdum (220a) muḳbilen ve müdbiran. Nāgāh İbn Celā ḥāżır olup baña eyitdi: Neye naẓar idersin? Ben eyitdüm: Allāh Teʿālā’nuñ ṣunʿına ve kemāl-i ḳudretine. Andan İbn Celā benüm elüme yapışup eyitdi: İy dost, bu naẓaruñ żararını sen bulursın ve lev baʿde-ḥīn. Ol ṣūfī eydür: Yigirmi yıldan ṣoñra Ḳurʾān benüm ḫāṭırumdan gitdi. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike.

Ve baʿż-ı tābiʿīn eydür: Lūṭiyye üç bölükdür. Bir bölügi naẓar idenlerdür ve bir bölügi muṣāfaḥa idenlerdür ve bir bölügi ol fiʿl-i ḳabīḥi idenlerdür.

Pes müteʿayyin oldı kim ṣūfiyyeye eyle gerekdür kim bunuñ gibi ictimāʿdan ictināb ideler ve mevāżıʿ-ı töhmetden saḳınalar. Zīrā ki ṣūfiyyenüñ dükeli işleri ṣıdḳdur ve cemīʿ işleri sünnet üzerinedür.

İmdi bu āṯār ki ẕikr eyledük, delālet iderler ki semāʿdan ictināb itmek gerek ve andan ḥaẕer itmek gerek. Ve bāb-ı evvel delālet ider ki semāʿ cāyizdür anuñ şarṭlarıyla ve

[2615] peyġāmber: -H
[2616] ʿaleyhi’s-selām: -K
[2617] peyġāmbere: ʿaleyhi’s-selāma H
[2618] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H

ādāblarıyla ve mekārihden anı tenzīh itmek-ile kim biz, anı ẕikr eyledük. Ve daḫı bu taḥḳīḳde aḳvāl tafṣīl eyledük ve daḫı ġanā-yıla ḳaṣīdeler oḳumaġı farḳ eyledük ve bunlardan ġayrı bir nice nesneler daḫı beyān eyledük.

İlāhī, birligüñ, varlıġuñ ḥaḳḳı-çün bizi ṣādıḳ ʿāşıḳlaruñdan ve kāmil ʿāriflerüñden eyleyüvir ve bizi nefsüñ ve şeyṭānuñ mekāyidinden ḫalāṣ eyleyüp Ḥabīb'üñ zümresinde ḥaşr eyleyüvir[2619].

[2619] +yā Rabbe'l-ʿālemīn A, +ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām K

el-Bābu'r-rābiʿu ve'l-ʿişrūne fī'l-ḳavli fī's-semāʿi tereffuʿan ve'stiġnā'en[2620]

Yaʿnī, yigirmi dördünci bāb, semāʿda aḳvāl beyānındadur tereffuʿan ve istiġnā'en.

İmāmu'l-müttaḳīn, ḳāyidü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ravveḥa'llāhu (220b) rūḥahū eydür: Vecd bulmaḳdur, bunı işʿār ider ki maṭlūbını evvel yavu ḳılmış imiş, anı yine buldı.

İmdi kim ki dāyim Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn cemālini müşāhede eylese ol ne bulur? Anuñ ḫod mefḳūdı yoḳdur. İmdi yavu ḳılmaġa sebeb ʿabdüñ vücūdıdur ve ṣıfātınuñ vücūdıdur[2621]. Pes şol kimse ki ḫāliṣ ve muḫliṣ ʿabd olsa yaʿnī mā-sivā-yı ḥażret riḳḳıyyetinden āzād olup pādişāh-ı ḥaḳīḳīye riḳḳıyyet kemerin biline baġlasa ol, āzād olur kendü vücūdından ve ġayrınuñ vücūdından. İmdi kim ki āzād olsa vecd aġına ve vecd dāmına düşer ki vecd dāmı ve anuñ aġı beḳālar ṣayd eyler ki ol, beḳā-i efʿālu'llāh ve beḳā-i ṣıfātu'llāh ve beḳā-i ẕātu'llāhdur ki bu maḳāma ʿārifler fenā'un fī'llāh beḳā'un bi'l-Ḥaḳ dirler. Niteki ʿāriflerden birisi eydür: **Fe'fnū şümme'fnū şümme'fnū ve'bḳū şümme'bḳū şümme'bḳū.**

Ve daḫı Şeyḫ ʿAṭṭār[2622] buyurur ki:

Ger beḳā ḫᵛāhī fenā şev kez fenā

Kemterīn çīzī ki mī zāyed beḳāst

Ḥuṣrī eydür: Ne yaramaz ve ne[2623] alçaḳ ḥāl olur şol kimsenüñ ḥāli ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini añmaġa bir añdurıcıya muḥtāc ola. İmdi muḥıḳḳuñ ḥaḳḳında semāʿ-ıla

[2620] istiġnā'en: istimāʿan A
[2621] ve ṣıfātınuñ vücūdıdur: -K
[2622] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2623] ve ne: -K

vecd, mubṭıluñ ḥaḳḳında semāʿ-ıla vecd gibidür şol ḥayṣiyyet-ile ki ol inziʿāca ve anı añdurmaġa muḥtācdur müzʿice ve müẕekkire ve daḫı şol ḥayṣiyyet-ile ki anuñ bāṭını müteʾeṣṣir olur inziʿāc-ıla ve anuñ eṣeri ẓāhir üzerinde ẓāhir olur ve anuñ ḥāli bir ḥālden bir ḥāle müteġayyir olur. Evet, farḳ mubṭıl ḥāliyle muḥıḳ ḥālinüñ arasında oldur kim mubṭıl vecd olur hevā-yı nefs-ile ve muḥıḳ vecd olur irādet-i ḳalb-ile. Bundandur ki (221a) ʿārfiler eydürler[2624]: Semāʿ göñülde nesne iḥdāṣ eylemez. Belki göñülde olan nesneʾi taḥrīk eyler. Pes şol kimsenüñ ki bāṭını Allāh Teʿālāʾdan ġayrıya müteʿallıḳ olsa semāʿ anı taḥrīk eyler ve ol, vecd olur hevā-yı nefs-ile. Ve şol kimsenüñ ki bāṭını maḥabbetuʾllāha müteʿallıḳ olsa ol, irādet-i ḳalb-ile vecd olur. Lā cirem mubṭıl ḥicāb-ı nefs-ile maḥcūb oldı. Ve muḥıḳ ḥicāb-ı ḳalb-ile maḥcūb oldı. Ḥicāb-ı nefs, ḥicāb-ı arāżī ve ẓulmānīdür. Ve ḥicāb-ı ḳalb, ḥicāb-ı semāvī ve ʿulvī ve nūrānīdür. İmdi kimüñ ki şuhūdı dāyim olsa ve eẕyāl-i vücūd anuñ elinden hīç zāyil olmasa ol hīç vecd olup semāʿ eylemez. Niteki ʿāriflerden birisi eydür: Ben bir demür yapu gibiyem; baña hīç söz girmez ve baña hīç söz eṣer eylemez.

Ve Memşāẕ-ı Dīneverī bir bölük ḳavmi gördi ki aralarında bir ḳavvāl, nesne eydür. Ol ḳavvāl, Memşāẕʾı görincek ebsem oldı. Memşāẕ eyitdi: Di, söyle. Zīrā ki dünyānuñ cemīʿ-i melāhīsi eger benüm ḳatumda cemʿ olsa hīç ol, benüm ḳulaġuma girmez ve beni vaḳtümden[2625] ırmaz.

Pes vecd, gāh olur ki nefs elinde mübtelā olmış faḳīrüñ ṣurāḫı ve feryādı olur ve gāh olur ki ḳalb-ile mübtelā olmış muḥıḳḳuñ ṣurāḫı ve feryādı olur. İmdi meṣār-ı vecd rūḥ-ı revḥānīdür muḥıḳ ḥaḳḳında. Ve mubṭıl ḥaḳḳında daḫı rūḥ-ı revḥānīdür. Lā cirem vecd, gāh olur ki maʿnīler fehm itmekden ẓāhir olan vecdde nefs, rūḥ-ıla semāʿda müşterek olur

[2624] eydürler: eyitdiler A
[2625] vaḳtümden: evḳātümden A, K

mubṭıl ḥaḳḳında ve göñül rūḥ-ıla müşterek olur muḥıḳ ḥaḳḳında. Ve mücerred naġamāt ve elḥān-ı ṭayyibeden ẓāhir olanda rūḥ mücerred olur semāʿda. Aña anda hīç nesne müşterek (221b) olmaz. Ve lākin mubṭıl ḥaḳḳında nefs semʿ istirāḳ eyler ve muḥiḳ ḥaḳḳında ḳalb semʿ istirāḳ[2626] eyler[2627].

İmdi rūḥ naġamāt-ı ṭayyibe-yile leẕẕetler bulduġına vech oldur kim ʿālem-i revḥānī ḥüsn ü cemāldür. İmdi ekvānda tenāsüb bulunmaḳ müstaḥsendür ḳavlen ve fiʿlen. İmdi heyākilde ve ṣūretde tenāsüb bulunmaḳ revḥāniyyet mīrāṣıdur. Lā cirem her bār ki rūḥ naġamāt-ı leẕīẕe işitse ve elḥān-ı mütenāsibe işitse anuñ-ıla müteʾeṣṣir olur cinsiyyet bulduġı-çün. Pes ol teʾeṣṣür, müteḳayyid olur şerʿ-ile ʿālem-i ḥikmet meṣāliḥi-çün. İmdi ḥudūd-ı şerʿi riʿāyet itmek ʿayn-ı maṣlaḥatdur ʿācilen ve ācilen.

Ve bir vech daḫı oldur kim rūḥ naġamāt-ı leẕīẕe-yile müteleẕẕiẕ olduġı oldur kim naġamāt vaḳtinde nefs, rūḥ-ıla işāret-i ḫafiyye-yile ve remz-ile söyleşür maʿşūḳ-ıla ʿāşıḳ remz-ile ve gizlüce söyleşdüginleyin[2628]. Zīrā ki nufūs-ıla ervāḥ arasında teʿāşuḳ-ı aṣlī vardur. Zīrā ki nefs müʾenneṣdür ve rūḥ müẕekkerdür. İmdi meyl ve teʿāşuḳ, müẕekker-ile müʾenneṣ arasında biʾṭ-ṭabʿ vāḳiʿdür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve ceʿale minhā zevcehā li yeskūne ileyhā.**[2629] Yaʿnī bu āyetde işʿār vardur ki müẕekker-ile müʾenneṣ arasında telāzüm ve telāṣuḳ vardur ki ol, mūcibdür īʾtilāfı ve teʿāşuḳı. Pes naġamāt-ıla rūḥ müteleẕẕiẕ olduġı bundandur ki ol, nefs-ile remz-ile söyleşür ʿāşıḳ-ıla maʿşūḳ söyleşdügi gibi.

İmdi ʿālem-i ḥikmetde niteki Ḥavvā, Ādem peyġāmberden[2630] yaradıldı hemçünān ʿālem-i ḳudretde daḫı nefs, rūḥdan yaradıldı. Pes bu teʾellüf ki nefs-ile rūḥ arasında vardur,

[2626] istirāḳ: istirḳāḳ K
[2627] eyler: ider A
[2628] söyleşdüginleyin: söyleşdüklerinleyin A, K
[2629] el-Aʿraf 7/189.
[2630] peyġāmberden: ʿaleyhiʾs-selāmdan H

bu aṣldandur. Zīrā ki nefs, rūḥ-ı (222a) ḥayvānīdür ki ol, rūḥ-ı rūḥānīnüñ ḥarīmine yaḳın olmışdur. Lā cirem rūḥ-ı rūḥānīye yaḳınlıġından ötürü rūḥ-ı rūḥānīnüñ nūrı anuñ üzerine münʿakis oldı. Lā cirem ol, cins-i ḥayvānuñ ervāḥından mümtāz oldı rūḥ-ı rūḥānīye ḳurbı şerefiyle. Pes nefs oldı. Pes bundan maʿlūm oldı ki nefs rūḥdan maḫlūḳ oldı ʿālem-i ḳudretde niteki Ḥavvā, Ādem peyġāmberden[2631] maḫlūḳ oldı ʿālem-i ḥikmetde. Pes bu teʾellüf ve bu teʿāşuḳ nefs-ile rūḥ arasında ve daḫı nisbet-i ünūṣet ü nisbet-i ẕükūret ol aradan ẓāhir oldı. İmdi bu ṭarīḳ üzerine rūḥ, naġamāt-ı leẕīẕe'i müstaḥsen görüp anuñ-ıla leẕẕet ve ṣafā bulduġı oldur kim ol vaḳt müteʿāşiḳayn[2632] arasında mürāselāt ve mükāmelāt vāḳiʿ olur.

Niteki ḳāyil dimişdür:

el-ʿArabiyye[2633]

Tekelleme minnā fī'l-vücūhi ʿuyūnünā

Fe naḥnü sükūtün ve'l-hevā yetekellemü

Fārisiyye[2634]

Mī reved der-miyān be-ġamze-i suḫan

Dostī der-kelām u mā ḫāmūş

[2631] peyġāmberden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[2632] müteʿāşiḳayn: -H, müteʿāşiḳīn A
[2633] el-ʿArabiyye: beyt A
[2634] Fārisiyye: bi'l-Fārisī K

Türkiyye[2635]

Sākit olup biz ṭururuz ʿışḳ söyler rāzını[2636]

Yüzümüzde gözümüz ḫoş dosta söyler sözini[2637]

İmdi vaḳtī ki rūḥ, naġme-yile ve elḥān-ı ṭayyibe-yile leẕẕet ve ṣafā bulsa hevā-yıla maʿlūl nefs daḫı vecd olup ḥareket eyler bir ʿārıż ḥādiṯ olup andan anuñ meşāmına bir rāyiḥa yitişdügi-çün ḳalbe vāṣıl olandan. Ve daḫı irādet-ile maʿlūl olmış göñül daḫı vecd olup ḥareket eyler rūḥa yitişen nesneden anuñ meşāmına bir rāyiḥa yitişdügi-çün ve li'l-arżi min-keʾsi'l-kirāmi naṣībün ḳażiyyesince.

İmdi mubṭıluñ nefsi, anuñ göñli göginüñ yiridür (222b) ve muḥıḳḳuñ göñli, anuñ rūḥı göginüñ yiridür. İmdi anlar ki erenler maḳāmına yitişüp aġrāż-ı aḥvālden mücerred olmışlardur, nefs-ile ḳalb naʿleynleri vādī-i muḳaddisde çıḳarmışlardur ve **maḳʿadi ṣıdḳin ʿinde melīkin muḳtedir**[2638] maḳāmında ḳarār ṭutmışlardur; nūr-ı ʿayān-ıla ecrām-ı elḥānı ve āṯār-ı naġamātı iḫrāḳ[2639] itmişlerdür. Anlaruñ rūḥları; ʿāşıḳlaruñ kelāmına ḳulaḳ ṭutmazlar ve aña muḳayyed olmazlar belki anı hīç işitmezler maḥbūb-ı ḥaḳīḳī cemālinüñ müşāhedesinde müstaġraḳ olduḳları-çün.

İmdi sergeşte müştāḳlara, ʿuşşāḳuñ ẓulümātlarınuñ keşfi ṣıġamaz. Pes şol kimse ki anuñ ḥāli böyle olsa anı semāʿ ḳımıldatmaz. İmdi vaḳtī ki elḥān-ı laṭīfe bunuñ gibi kimsenüñ rūḥına eṯer itmeyincek ḥāl budur kim ol, münācāt-ı laṭīfe ve münāġāt-ı ḫafiyyedür, maʿānī fehm itmek ṭarīḳından semāʿ aña nice eṯer eyleye kim ol, elḥāndan olan

[2635] Türkiyye: bi't-Türkī K
[2636] rāzını: nāzını A
[2637] sözini: rāzını K
[2638] el-Kamer 54/55.
[2639] iḫrāḳ: iḫtirāḳ A

semāʿdan ekşefdür? Ve şol kimse ki laṭīf işāretler götürmege ṭāḳat getürmese ʿibārātuñ[2640] aġır yüklerini ol nice götüre? Efhām-ı nāsa bundan aḳreb ʿibāret oldur kim vecd, vārid-i Ḥaḳ'dur kim Ḥaḳ'dan vārid olup gelür. İmdi kim ki Allāh Teʿālā ḥażretini dilese andan gelen nesneye ḳanāʿat eylemez. Ve şol kimse ki Allāh Teʿālā ḥażretinde muḳarreb olup **ʿinde melīkin muḳtedir** maḳāmında ḳarār ṭutmış ola, ol kimseʾi Allāh Teʿālā ḥażretinden gelen nesne ḥayrān eyleyüp ḳımıldatmaz. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden nesne vārid olmaḳ ıraḳlıġı işʿār eyler. Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın olan kimse vāridi neylesün. Ve daḫı vecd nārdur. Şol göñül ki pādişāhını bulmışdur (223a) ol, nūrdur. İmdi nūr elṭafdur nārdan. Pes keşīf, laṭīf üzerine ġālib olmaz. Lā cirem mā-dām ki merd-i bāliġ cādde-i istiḳāmetde müstemir olsa ol maʿhūdınuñ vichesinden münḥarif olmasa vücūdınuñ cevāzibiyle vecd anı semāʿ-ıla idrāk idemez. Ve eger anuñ vaḳtine fütūr girse ve yāḫūd anuñ aḥvāline ḳuṣūr girse mübtelā muḥsinüñ ibtilāsından anuñ üzerine ibtilālar girmek-ile ṣuver-i ibtilānuñ tefriḳasından vücūd mütevellid olur ki vecd aña yol bulur ol, ol vaḳt ol ḥicāb-ı ḳalb-ile ʿavdet itdügi-çün. İmdi kim ki Ḥaḳḳ-ıla olsa vaḳtī ki ol maḳāmından ṭayınsa göñül üzerine düşer. Ve kim ki göñül-ile olsa vaḳtī ki ol göñülden ṭayınsa nefs üzerine düşer.

Şeyḫ eydür: İşitdüm ki meşāyıḫuñ baʿżısı semāʿdan vecd oldı. Aña eyitdiler: Ḥālüñ nedür ki böyle vecd olduñ? Ol eyitdi: Baña bir nesne vārid olup beni bir mevride īrāş eyledi. Ve Sehl'üñ aṣḥābından birisi eydür: Sehl'e nice yıllar yoldaş oldum, żikrden ve Ḳurʾān oḳumaḳdan ol, vecd olduġını ve anuñ beñzi müteġayyir olduġını görmedüm. Vaḳtī ki ʿömrinüñ āḫiri oldı, anuñ ḳatında **fe'l-yevme lā yü'ḫaẕü minküm fidyetün**[2641] āyetini oḳudılar. Hemān ki bu āyeti işitdi, cemīʿ-i aʿżāsı ditreyüp düşdi. İfāḳat bulduġından ṣoñra aña ben eyitdüm: Sulṭānum, nolduñuz? Ol eyitdi: Ben żaʿīf oldum. Lā cirem baña bunuñ

[2640] ʿibārātuñ: ʿibāretüñ H
[2641] el-Hadîd 57/15.

gibi ḥāl ʿārıż oldı. Ve bir kerre anuñ ḳatında **el-mülkü yevme'iẕini'l-ḥaḳḳu li'r-Raḥmān**[2642] āyeti oḳundı, ıżṭırāb eyleyüp ḥareket eyledi. İbn Sālim aña eyitdi: Nolduñuz? Ol eyitdi: Żaʿīf oldum, baña bunuñ gibi ḥāl (223b) ʿārıż oldı. İbn Sālim eyitdi: Żaʿf bu-yısa ḳuvvet ya neye eydürler? Eyitdi: Ḳuvvet oldur kim Ḥaḳ'dan vāridāt gelicek ḳul anı yudup aña taḥammül eyleye. Ol vāridāt, anuñ aḥvālini ve ẓāhirini ve bāṭınını taġyīr eylemeye.

Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ'uñ raḍıya'llāhu[2643] ʿanh bu ḳavli daḫı bu ḳabīlden idi. Ol ḳavl oldur kim Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu ʿanh bir kişi'i gördi ki Ḳur'ān oḳunurken iñleyüp ditreyüp aġlar. Pes ol eyitdi: Evvel ḥālde benüm daḫı ḥālüm böyle-yidi tā şuña degin ki benüm göñlüm muḥkem olup Ḳur'ān-ıla ülfet ṭutdı, benüm göñlüm Ḳur'ān'ı istiġrāb itmez oldı. Pes vācid müstaġrib gibidür. Bundandur ki baʿżılar eydürler: Bizüm namāzdan öñ ḥālümüz nice-yise namāzda daḫı ḥālümüz eyledür. Yaʿnī bizüm ḥālümüz şuhūdda müstemirdür, dimek olur. Pes ʿāriflerüñ semāʿdan öñ ḥālleri nice-yise semāʿda daḫı ḥālleri eyledür. Şeyḫ Ḥammād[2644] eydür: Semāʿda aġlamaḳ vücūd-ı ʿabd bāḳī ḳalmaḳdandur.

Sulṭānu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Semāʿ vaḳtinde aġlayanlaruñ aḥvāli muḫtelifedür. Zīrā ki baʿżısı ḫavfdan aġlar ve baʿżısı şevḳden aġlar ve baʿżısı feraḥdan aġlar.

Ebū Bekr el-Kettānī[2645] eydür: ʿAvāmmuñ semāʿı ṭabʿ mütābaʿatıyladur. Ve mürīdlerüñ semāʿı raġbetden ve rehbetdendür. Ve evliyānuñ semāʿı ālā'-ı niʿam görmekdendür. Ve ʿārfilerüñ semāʿı müşāhededendür. Ve ehl-i ḥaḳīḳatüñ semāʿı keşf ü ʿayān üzerinedür. İmdi bunlaruñ her birisinüñ maṣdarı ve maḳāmı vardur.

[2642] el-Furkân 25/26.
[2643] Ṣıddīḳ'uñ raḍıya'llāhu: Ṣıddīḳ raḍıya'llāhuñ H
[2644] +ḳuddise sırruhū H
[2645] +ḳuddise sırruhū H

Şeyḫ eydür: Bunlaruñ dükelisi mevācid-i ehl-i semāʿdur. Ve biz ẕikr itdügümüz semāʿdan ḥāli yüce olanuñ aḥvālidür. Ve bu iḫtilāf aḳsām-ı bükādadur ki (224a) biz anı ẕikr eyledük. Yaʿnī baʿżısınuñ aġladuġı ḫavfdandur ve baʿżısınuñ aġladuġı[2646] şevḳdendür ve baʿżısınuñ aġladuġı feraḥdandur. İmdi aġlamaḳda feraḥdan aġlayanuñ ḥāli yücedür ġayrı nesneden aġlayandan. Zīrā ki bir kişi uzun uzaḳ ġurbete vāḳiʿ olsa andan ṣoñra ġurbetden vaṭanına gelse ehlini görse ġāyet feraḥından aġlar. Bu daḫı keʾennehū nefs beriyyelerinde ve insāniyyet ve ḥayvāniyyet beriyyelerinde ġurbete düşüp dururdı. Vaḳt-i semāʿda rūḥ maḳām-ı aṣlīsine vāṣıl olur lā cirem ġāyet feraḥından aġlamaḳlar ẓāhir olur.

Şeyḫ eydür: Aġlamaḳda bir mertebe daḫı vardur kim bu ẕikr itdügümüz mertebeden daḫı aʿlādur. Ve līkin anı ẕikr itmek düşvārdur ve neşr itmek cāyiz degüldür ḫalāyıḳuñ fehmi anı idrāk itmekden ḳāṣır olduġı-çün. Ve vaḳt ola ki anı ẕikr idicek aña inkār ideler. Evet, her kişi ki ol mertebeye yitişse ḳademen ve vuṣūlen, anı bilür ḥaḳīḳaten ve yaḳīnen ve daḫı anı[2647] añlar naẓaran ve meṣvilen yaʿnī anı bulür vicdānen ve ẕevḳan. Ve[2648] ol bükā, bükāʾ-i vicdāndur; bükāʾ-i feraḥ degüldür. Ve ol vech-ile aġlamaḳ gāh olur ki ḥaḳḳa'l-yaḳīn vaṭanlarında olur. İmdi dünyāda ḥaḳḳa'l-yaḳīndendür ilhāmāt ve idrākāt-ı yesīre. Pes ḥaḳḳa'l-yaḳīnüñ baʿż-ı mevāṭınında aġlamaḳ bulınur muḥdeṣ-ile ḳadīm arasında teġāyür ve tebāyün bulunduġından ötürü. Pes ol aġlamaḳ raşḥdur ki ol, vaṣf-ı ḥadeṣāndur ki ʿaẓamet-i Raḥmān'uñ saṭvesinüñ tābından andan yaşlar ve aġlamaḳlar ẓāhir olur. Ve bunuñ ʿālem-i şehādetde miṣāli yaġmurlar ṭamlalarıdur. (224b) Anlar, muḫtelifetü'l-ecrām, biri birine mütelāḳī olmaġ-ıla ḥāṣıl olur. Yaʿnī vaḳtī ki ecrām-ı ḥārra, ecrām-ı bāride-yile mütelāḳī olup biri biriyle müteṣādim olsa ḳaṭreler ve yaġmurlar[2649] vāḳiʿ olur. İmdi vaḳtī

[2646] aġladuġı: -A
[2647] anı: -A
[2648] ve: lā cirem A
[2649] yaġmurlar: yaġmur A

ki ʿaẓamet-i ilāhiyyenüñ vehcinden vāridāt-ı ḥārra vārid olsa vücūd-ı rūḥāniyye-i insāniyye üzerine ki ol, bāridedür, aña nisbet demʿ ve bükā ḥāṣıl olur. İmdi bu maḳām daḫı egerçi ki ʿazīzdür, evet, henüz baḳiyye-i vücūdı müşʿirdür kim ol ṣırf fenā degüldür. Belki ʿabd vaḳt olur kim fenāya vāṣıl olup āṣārdan mücerred olur ve envār-ı ilāhiyye içinde müstaġraḳ olur[2650]. Andan ṣoñra andan teraḳḳī ider; beḳāya vāṣıl olup vücūd-ı ṣānī aña girü redd olunur muṭahhar olduġı ḥālde. Pes aḳsām-ı bükā aña yine[2651] ʿavdet ider. Meṣelā ḫavfdan aġlamaḳ ve şevḳden aġlamaḳ ve feraḥdan aġlamaḳ ve vicdāndan aġlamaḳ. Bunlar yine[2652] aña ol vaḳt ʿavdet ider.

Evet, ṣūretleri evvelki aḳsām-ı bükānuñ ṣūretine beñzer ve līkin ḥaḳīḳatleri biri birine mübāyindür. Ol maḳāmuñ erbābı anı farḳ-ı laṭīf-ile farḳ idüp idrāk iderler[2653]. Ve ol vaḳtde semāʿ daḫı aña yine[2654] ʿavdet ider. Evet, ol semāʿ anuñ maḳdūrı ve maḫdūrı olur. Lā cirem ne vaḳt dilerse semāʿı getürür ve ne vaḳt dilerse semāʿı redd eyler. İmdi bu semāʿ ehl-i temkīnden bir nefs-ile olur ki ol nefs muṭmaʾinne olup envār-ı rūḥ-ıla münevver olup kendü ṭabīʿatından çıḳup rūḥ ṭabīʿatıyla ṭabīʿatlanmış ola. Lā cirem anuñ semāʿı nefsüñ temettuʿıyla olur nefsüñ mübāḥ leẕẕetler-ile ve mübāḥ şehevāt-ıla (225a) temettuʿı gibi. Böyle degüldür kim semāʿ anuñ ḥālini ziyāde eyleye ve yāḫūd anuñ ḥālinden nesne naḳṣ eyleye. Pes nefs ol vaḳt bir küçük oġlan gibi olur atası dizinde ki ata anı baʿż-ı evḳātde anuñ murādı olan nesneler-ile ve aña ṣafā viren nesneler-ile sevindüre. Bu ḳabīldendür Ebū Muḥammed-i Āṣṭī'den naḳl olan ki ol, aṣḥābını semāʿa meşġūl ḳılurdı ve kendüsi anlardan ayrılup bir köşede namāz ḳılurdı. Ve ol naġamāt aña mutaṭarrıḳ olup ve nefs ol naġamāt-ıla meşġūl olup mütenaʿʿim olurdı. Ve ol naġamāta nefsi māyil olurdı. Lā cirem aña meşġūl olduġı

[2650] olur: olup A
[2651] yine: gine A, K
[2652] yine: gine A, K
[2653] iderler: ider A
[2654] yine: gine A, K

sebebiyle nefs rūḥdan ıraḳ olurdı. Ve nefs rūḥdan ıraḳ olduġı-çün rūḥuñ ünsden mevāridi ziyāde olurdı. Zīrā ki nefs muṭmaʾinne olduġıyla rūḥ aña kendü ṣıfātından nesne virüp nefs aña yaḳın olur. Vaḳtī ki nefs rūḥdan ıraḳ olsa temettuʿātına meşġūl olmaġ-ıla rūḥuñ fütūḥdan aḳsāmı vāfir olur. Lā cirem naġamāt-ı leẕīẕe ve elḥān-ı melīḥa ol namāz ḳılurken anuñ ḳulaġına girmek-ile anı münācātdan menʿ eylemez ve daḫı tenzīl-i kelimātı fehm itmekden anı menʿ eylemez. Pes her ḳısmı maḥalline vāṣıl olur. Biri birine zaḥmet itmez ve biri birine ḳarışmaz. İmdi bunuñ dükelisi īmān-ıla anuñ ṣadrı münşeriḥ olduġı-çündür. Vaʾllāhu'l-Muḥsinü'l-Mennān. Bundandur ki ʿārifler eydürler: Semāʿ baʿż-ı ḳavme devā gibidür ve baʿż-ı ḳavme ġıdā gibidür ve baʿż-ı ḳavme mirvaḥa gibidür ki anuñ-ıla rāḥat olur. Aḳsām-ı bükā yine[2655] ʿavdet itdügindendür Ḥażret-i (225b) Nebī'den ʿaleyhi's-selām[2656] rivāyet olunur ki Übeyy'e eyitdi: Yā Übey, Ḳurʾān'ı oḳı. Übey eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, Ḳurʾān sizüñ üzerüñüze nāzil oldı. Ben sizüñ ḳatuñuzda Ḳurʾān nice oḳuyayın? Benden Ḳurʾān diñlemege sizüñ ne iḥtiyācuñuz vardur? Rasūl ḥażreti eyitdi: Severem[2657] ki Ḳurʾān'ı ġayrdan diñleyem. Lā cirem Übey, Nisā Sūresini başlayup oḳudı. Ḥattā şol āyete vardı ki **fe keyfe iẕā ciʾnā min-külli ümmetin bi-şehīdin ve ciʾnā bike ʿalā-hāʾülāʾi şehīden.**[2658] Pes Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām mübārek gözleri yaş aḳıtdı ṣalevātuʾllāhi ʿaleyke yā Seyyide'l-evvelīne ve'l-āḫirīn[2659]. Ve daḫı rivāyet olundı: Bir gün Ḥabīb[2660], mübārek dudaḳlarını Ḥacer-i Esved üzerine ḳoyup çoḳ aġladı. Andan ṣoñra ʿÖmer'e eyitdi: Yā ʿÖmer, bu yir yaşlar dökecek yirdür.

[2655] yine: gine A, K
[2656] ʿaleyhi's-selām: -A
[2657] severem: severin A, K
[2658] en-Nisâ 4/41.
[2659] ṣalevātuʾllāhi ʿaleyke yā Seyyide'l-evvelīne ve'l-āḫirīn: -A
[2660] Ḥabīb: Rasūl ʿaleyhi's-selām Ai Ḥabībuʾllāhu ʿaleyhi's-selām H

İmdi mütemekkine aḳsām-ı bükā yine[2661] ʿavdet eyler. Ve ol ʿavdet itdüginde faẕīletler vardur. Niteki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi'ş-selām eydürdi[2662]: **Allāhümme'rzuḳnī ʿayneyni heṭṭāleteyni.** Yaʿnī iy Çalabum, bana yaş döküci iki göz vir.

Pes eyle gerekdür kim aġlamaḳ fī'llāh ve li'llāh ve bi'llāh ola. Ve bi'llāh aġlamaḳ dükelisinden etemdür. Zīrā ki maḳām-ı beḳāda vücūd-ı müste'nef gine ʿavdet eyler. Va'llāhu'l-muvaffiḳu ve'l-muʿīnü. Allāhümme lā tüḥarrimnā min-hāẕihi'l-maḳāmāti'l-ʿāliyāti ve'l-ḥālāti's-sāmiyāti bi-ḥaḳḳı Muḥammedin ve ālihī ve aṣḥābihi[2663]'ṭ-ṭāhirāt[2664].

el-Bābu'l-ḫāmisü ve'l-ʿişrūne fī'l-ḳavli fī's-semāʿi te'eddüben ve'ʿtinā'en

İy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu bāb mutażammındur ādāb-ı semāʿı ve cübbeler çāk idüp yırtmaġuñ aḥkāmını ve semāʿda meşāyıḫuñ işārātını (226a) ve daḫı anda me'sūr nedür ve maḥẕūr nedür, anı[2665].

İmdi şöyle bilgil ki taṣavvufuñ aṣlı ve bünyādı girçeklik üzerinedür her ḥālde. Pes ṣādıḳ mürīde eyle gerekmez kim bir mecmaʿa ḥāżır olmaġa ḳaṣd eyleye kim ol mecmaʿda semāʿ ola. İllā niyyeti ḫāliṣ Allāh içün eyledüginden ṣoñra ol mecmaʿa varmaġa ḳaṣd eyleye. Ve daḫı aña varmaḳdan irādeti ve ṭalebi ziyāde olsun diyü vara ve ḥaẕer eyleye kim nefsüñ[2666] meyliyle ve hevāsıyla ḥāżır olmaya. Ve daḫı eyle gerekdür kim anuñ gibi meclise ḥāżır olmaḳ dilese evvelā istiḫāre eyleye ve Ḥaḳ Teʿālā'dan dileye kim anda varıcaḳ anuñ ḥālinde ve ṭalebinde ve irādetinde ziyāde bereketler vire. Vaḳtī ki ol meclise ḥāżır olsa anda ṣıdḳ-ıla ve vaḳār-ıla ve sükūnet-ile ve ḫużūr-ıla otura.

[2661] yine: gine A, K
[2662] eydürdi: buyurdı H
[2663] ve aṣḥābihi: -H
[2664] eṭ-ṭāhirāt: eṭ-ṭāhirīn A
[2665] +bildürür A, H
[2666] nefsüñ: nefsinüñ A

Niteki Ebū Bekr-i Kettānī[2667] eydür: Müstemiʿa semāʿda vācibdür kim semāʿ vaḳtinde vecd ü şevḳ u ġalebe-i vāridi iẓhār eylemeye ve ḥareket idüp ıżṭırāb eylemeye ve vecd istidʿā itmekden saḳına ve anda ḥareket itmekden daḫı ṣaḳına mehmā-emken, siyyemā şeyḫler ve fāżıllar ḥużūrı ola. Niteki ḥikāyet olundı: Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī'nüñ bir yigit mürīdi var-ıdı. Her ne ki işitse ṣayḥa eyleyüp müteġayyir olurdı. Şeyḫ Cüneyd bir gün aña[2668] eyitdi: Eger bir daḫı böyle idecek olursañ ayruḳ benüm ḳatuma gelme. Andan ṣoñra ol yigit, kendüyi żabṭ eylerdi. Ve vaḳt olurdı ki anuñ her ḳılınuñ dibinden derler aḳardı. Ve bir gün şeyḫüñ ḳatında nesne oḳundı. Ol yigit bir kerre naʿra vurup cān teslīm eyledi.

Beyt:

Tu çünān dānī ki īn āsān buved

(226b) **Belki kemter çīz terk-i cān buved**

Şeyḫ eydür: Girçeklikden degüldür vecd ḥāli gelmedin vecd iẓhār eylemek ve ḥāle yitişmedin ḥāl daʿvā eylemek. Belki[2669] bu, ʿayn-ı nifāḳdur ve ʿayn-ı şeyṭanetdür. Niteki Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn-i Dāye[2670] eydür: ʿOs̱mān-ı Hücvirī ki ṣāḥib-kitāb-ı **Keşfü'l-Maḥcūb**'dur, ol eydür: Şeyḫ Ebū'l-ʿAbbās'dan işitdüm, ol eyitdi: Semāʿ meclisinde oturıyorurdum[2671]. Nāgāh gördüm ki şeyṭānlar, ʿuryān olup ol meclisde oynarlar ve her faḳīrüñ öñine gelüp ol faḳīrüñ aġzına urarlar. Pes ol faḳīr; yirinden ḳalḳup ḥareket eyler, vecd oldum ṣanur.

Ve daḫı rivāyet olunur ki Naṣrābādī, semāʿ vaḳtinde dāyim vecd olur-ıdı. Aña ʿitāb idüp eyitdiler: Niçün vecd olursın? Ol eyitdi: Biz, müsülmānları oturup mesāvī itmekden

[2667] +ḳuddise sırruhū H
[2668] aña: buña H
[2669] belki: ki H
[2670] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2671] oturıyorurdum: oturıyordum H

bu ḫayrlıdur. Ebū ʿÖmer ve daḫı ġayrı ʿazīzler aña eyitdiler: Heyhāt yā Ebā'l-Ḳāsım, semāʿda bir zellet şerlüdür bunca yıllar mesāvī itmekden.

Sulṭānu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu sözi bunuñ-içün didiler ki semāʿda müteʿaddid günāhlar vardur. Anlardan birisi budur kim iḫtiyārıyla vecd iẓhār eyleyen semāʿ vaḳtinde Allāh Teʿālā ḥażretine buhtān ider ki baña bunuñ gibi ḥāl virdi diyü. Ḥāl budur ki aña ol ḥāl henüz müyesser olmadı. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretine buhtān itmek aḳbaḥ-ı zellātdandur ve daḫı ol, cemīʿ-i günāhlardan aḳbaḥdur. Ebū ʿAlī ed-Deḳḳāḳ[2672] öñinde **elleẕīne yefterūne ʿalā'llāhi'l-keẕibe**[2673] āyeti oḳundı. Ebū ʿAlī eyitdi: Anlar şol ṣūfīlerdür ki vaḳtsüz (227a) ṣayḥalar eyleyeler.

Ve birisi daḫı oldur kim semāʿ bāṭınuñ gizlü nesnelerini iẓhār ider ve göñlüñ mestūr ḥāllerini keşf ider ve sırruñ gizlü cevherlerini açar. Lā cirem mürīd bunuñla āfetlere uġrar. Zīrā ki mürīd meʾmūrdur kim aḥvālini gizleye siyyemā aġyārdan. Bunuñ-içün eyitdiler kim: Her ʿamele kim[2674] ḫalāyıḳuñ gözi ṭoḳunsa ol ʿamel hebāʾ-i menṯūr olur. Ve baʿżılar eydürler[2675]: Faḳīr-i ṣādıḳ oldur kim sırrını gizleye ve ḫayrını iẓhār eylemeye.

Ve birisi daḫı budur kim anda ḥāżır olanlaruñ baʿżısını maġrūr ider. Ol aña ḥüsn-i ẓan eyler. İmdi müsülmānları maġrūr itmek ḫıyānetdür. Ḫıyānet ḫod ḳabīḥdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ġaşşenā fe leyse minnā.** Yaʿnī, kim ki ḫıyānet eylese ve ol bize ḫayr dilemese ol bizden degüldür. Yaʿnī bizüm sünnetümüzle ʿamel idenlerden degüldür. Ebū Hureyre raḍıya'llāhu ʿanh[2676] eydür: Bu ḥadīṯi Rasūl ʿaleyhi's-selām şol vaḳt

[2672] +ḳuddise sırruhū H
[2673] Yûnus 10/69.
[2674] kim: -A
[2675] eydürler: eyitdiler A
[2676] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

didi kim bir sofra[2677] ṭaʿām gördi. Aña mübārek elini ṣoḳdı. Ol ṭaʿāmuñ altı yaş-ıdı. Anuñ mübārek barmaḳları ol yaşa yitişdi. Ṣāḥib-ṭaʿāma eyitdi: Bu nedür yā ṣāḥibe'ṭ-ṭaʿām? Ol eyitdi: Yā Rasūla'llāh, buña yaġmur ṭoḳundı. Bu yaş andandur. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: İmdi bunuñ yaş yanını bunuñ üstine ḳosañ ḫalāyıḳ anı görselernedi[2678], didi. Daḫı eyitdi: **Men ġaşşenā fe leyse minnā.**

Ve birisi daḫı oldur kim iḫtiyārıyla semāʿ eyleyüp vecd olsa müsülmānlar aña ṣalāḥ göziyle baḳarlar. Andan ṣoñra vaḳtī ki anuñ yaramaz fiʿli ẓāhir olsa andan iʿtiḳādları bozulur. (227b) Belki cemīʿ ṣalāḥ ehline ve iḫtiyārsuz vecd olanlara daḫı iʿtiḳādları bozulur. İmdi bu, fesād-ı ʿaẓīmdür.

Ve birisi daḫı oldur kim anda ḥāżır olanları kendüye muvāfaḳat itdürür ḳıyāmında ve ḳuʿūdında. Pes nāsı kendünüñ bāṭıl işine teklīf eyler[2679]. Ve vaḳt olur ki ol meclisde bir kimse olur ki anı firāset göziyle görür ki ol, mubṭıldur bundan ṣoñra ol cemʿiyyetde olana muvāfaḳat itmek-içün ve anlara müdārā eylemek-içün aña muvāfaḳat eyler.

Şeyḫ eydür: Bunlardan ġayrı daḫı çoḳ günāhlar ve şerler vardur kim ḥadde ve ḥaṣra gelmez. Pes mürīdlere eyle gerekdür kim Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳalar, ḳalḳup iḫtiyārlarıyla ḥareket itmeyeler tā şuña degin ki anlaruñ ḥareketi mürteʿişüñ ḥareketi gibi ola ki ḥareket itmege mecāli olmaya ve daḫı aḫsurmaḳ gibi ola ki aḫsuracaġı gelincek kişi aḫsurmamaġa mecāl bulımaz ve daḫı ṣoluġın almaḳ gibi ola ki kişi ṣoluġını almamaġa mecāli yoḳdur. Belki ṭabīʿatı anuñ ḳahr-ıla ṣoluġını almaġa çeker. Hemçünān anuñ ḥareketi ḳahriyye olmayınca ḥareket eylemeye. Niteki Serī[2680]eydür: Vecd olanuñ şarṭı oldur kim vecd olduġı vaḳt eger anı ḳılıc-ıla ursalar ḳılınc acısını ṭuymaya.

[2677] sofra: ṣobra K, H
[2678] görselernedi: görseler neydi K, H
[2679] eyler: ider A
[2680] +ḳuddise sırruhū H

Şeyḫ eydür: Bu ḥāl baʿżılara vāḳiʿ olur. Evet, nādir olur. Ve vaḳt olur ki baʿżılar bu ḥāle yitişmedin şayḥa eylerler ve anlaruñ şayḥaları irādet-ile ve iḫtiyār-ıla olur ki ol irādāt[2681] ıżṭırār-ıla ḳarışmış ola.

İmdi bu vech-ile şayḥa itmekden ḥarekātını riʿāyet idüp şayḥasını redd eyleyüp ḫırḳasını yırtmamaḳ evlādur ol ḥāl-ile şayḥa eyleyüp ḫırḳasını (228a) yırtandan. Zīrā ki anda itlāf-ı māl vardur ki şerīʿatda ol, meẕmūmdur. Ve hemçünān ḫırḳasını ḥādīye ve söz oḳuyana atmaḳ daḫı meẕmūmdur[2682]. İllā meger ki anuñ niyyeti anda ṣaḥīḥa ola, aṣlā aña riyā ḳarışmaya ol vaḳt ḥādīye ḫırḳasını atmaḳ ḳayırmaz.

Niteki Kaʿb Bin Züheyr, Rasūl[2683] ḳatında ebyātını oḳudı ki anuñ evveli budur:

el-ʿArabiyye[2684]

Bānet suʿādü fe ḳalbiye'l-yevme metbūlün

tā[2685] bu beyte gelince ki

İnne'r-Rasūle le seyfün yüsteḍā'u bihī

Mühennedün min-süyūfi'llāhi meslūlün

el-Fārisiyye[2686]

Peyġāmber-i māst ber-güzīde

[2681] irādāt: irādeti A
[2682] meẕmūmdur: meẕmūm A
[2683] +ʿaleyhi's-selām H
[2684] el-ʿArabiyye: -K, -H
[2685] tā: ḥattā H
[2686] el-Fārisiyye: -A, -K, -H

Şemşīr-i Ḫudāst ber-keşīde

Her nūr ki hest nūr-ı ūdān

ʿĀlem heme cism u ū buved cān

Tercemetuhū bi't-Türkiyye[2687]

Çün göründi ḫoş[2688] cemāl-i Muṣṭafā

Aldı benden ʿaḳl u cānı Muṣṭafā

Tañrı'nuñ[2689] şemşīri durur ol Rasūl

Murtażā vü Müctebā vü Müntehā

Cümle ʿālem nūrı anuñ nūrıdur

Cümle ʿālem cism ü cānı Muṣṭafā

Şāh-ı iḳlīm-i nübüvvet ol durur

Ḳābe ḳavseyn burc-ı māh-ı Muṣṭafā

[2687] tercemetuhū bi't-Türkiyye: -A
[2688] ḫoş: ḫūb A, H
[2689] Tañrı'nuñ: -A

Ben dilerem ṭoylaya yevme'l-firāḳ

Luṭfı-yıla ben gedāyı Muṣṭafā

Çünki Kaʿb Bin Züheyr ebyātını oḳudı, Rasūl ḥażreti[2690] eyitdi: Sen kimsin? Kaʿb eyitdi: **Eşhedü en lā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasūlu'llāh** ben Kaʿb Bin Züheyr'em[2691]. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām geydügi bürd ḳaftānını anuñ öñine atdı. Muʿāviye zamānında Muʿāviye, Kaʿb Bin Züheyr'e bir kişi gönderdi. Aña eyitdi: Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām bürdini baña ṣat. On biñ fulūrī vireyin. Kaʿb eyitdi: Ben Rasūl'üñ[2692] bürdini hīçbir kimseye virmezem[2693] eger cemīʿ ʿālemi baña virürlerse daḫı. Vaḳtī ki (228b) Kaʿb öldi[2694], Muʿāviye; Kaʿb'uñ oġlanlarına yigirmi biñ fulūrī gönderdi, anı aldı. Allāhümme lā taḥrimnā[2695] min-şefāʿati nebiyyike Muḥammedin ʿaleyhi's-selām.

İmdi ṣūfīlerüñ ādābları[2696] vardur ki ol edebleri riʿāyet itmek[2697] ṣoḥbetde ve muʿāşerede edebdür. Evet, eslāfdan çoḳ kimseler ol edebleri riʿāyet itmeyüp dururlar. Ve lākin her nesne ki ṣūfīler anı istiḥsān idüp dururlar ve anuñ üzerine ittifāḳ idüp dururlar ki aña şerīʿat inkār itmemişdür, aña inkār itmegüñ hīç vechi yoḳdur.

Ol ādābdan birisi oldur kim vaḳtī ki semāʿda anlardan birisi vecd olup ḥareket eyleyüp anuñ ḫırḳası düşse ve yāḫūd ol germ olup ʿimāmesini ḥādīye ve ḫoş-ḫᵛāna atsa anlaruñ ḳatında müstaḥsen oldur kim anda ḥāżır olanlar daḫı aña muvāfaḳat idüp başlarını

[2690] ḥażreti: ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2691] Züheyr'em: Züheyr'in A, K, H
[2692] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2693] virmezem: virmezin A, K, H
[2694] öldi: intiḳāl eyledi H
[2695] taḥrimnā: tüḥarrimnā K
[2696] ādābları: edebleri K, ādābı H
[2697] itmek: itmege A

açalar eger ʿimāmesini atan, pīr olacaḳ olursa ve yāḫūd bir muḳaddem kimse olacaḳ olursa. Ve illā ʿimāmesini atan, yigit olacaḳ olursa pīrlere lāzım degüldür yigitlere muvāfaḳat idüp başlarını açmaḳ. Ve çünki pīrler başlarını açmayalar, sāyir yigitler daḫı pīrlere muvāfaḳat idüp başlarını açmayalar. Vaḳtī ki semāʿdan sākit olsalar vecd olanı ḫırḳasına redd eyleyeler. Eger ḫırḳa ḥādīye ve ḫoş-ḫᵛāna atılsa ol ḫırḳa anuñ olur vaḳtī ki aña atduġı vaḳt aña virmege ḳaṣd idüp atmış olsa. Ve eger ḥādīye virmege ḳaṣd idüp atmamış olacaḳ olursa baʿżılar eydürler[2698]: Ol, ḥādīnüñdür[2699]. Zīrā ki muḥarrik oldur[2700]. Ve baʿżılar eydürler[2701]: Ol, ol meclisde olanuñdur. İmdi ḥādī daḫı anlaruñ birisidür. Zīrā ki muḥarrik ḥādīdür (229a) ol cemʿuñ bereketiyle. İmdi cemʿuñ bereketi vecd iḥdāṯ itmekde yaluñuz bir kişinüñ ḳavlinden eksük degüldür. Pes ḥādī daḫı anlaruñ birisidür.

Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām Bedr güninde eyitdi: Kim ki fülān yirde ṭurursa aña şu ḳadar nesne virürem ve kim ki bir kāfir depelese aña şu ḳadar nesne virürem ve kim ki bir kāfir esīr eylese aña şol ḳadar nesne virürem, didi. Pes yigitler, münāzaʿa eylediler; yitmiş kāfir öldürdiler ve yitmiş kāfir daḫı esīr eylediler. Pīrler ve şerīfler ʿalem dibinde ṭurdılar. Vaḳtī ki kāfir şındı, yigitler Ḥabīb[2702] Muḥammed-i Muṣṭafā’dan[2703] vaʿde eyledügini dilediler. Māl daḫı az-ıdı. Pes pīrler[2704] eyitdiler: Biz, size arḳa olup durduḳ. Siz ġanīmet alup gitmegüñ aṣlā maʿnāsı yoḳdur[2705]. Belki biz anı berāber üleşürüz, didiler. Hemān **yes’elūneke ʿani’l-enfāli ḳuli’l-enfālü li’llāhi ve’r-Rasūl**[2706] āyeti nāzil oldı. Maʿnīsi

[2698] eydürler: eyitdiler A
[2699] ḥādīnüñdür: ḥādīnüñ A
[2700] oldur: oldı K
[2701] eydürler: eyitdiler A
[2702] Ḥabīb: -A
[2703] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā’dan: Rasūl-i ekrem ʿaleyhi’s-selāmuñ H
[2704] pīrler: pīrlere H
[2705] yoḳdur: yoḳ didiler A, yoḳ H
[2706] el-Enfâl 8/1.

budur kim Allāh[2707] Teʿālā eydür: Yā Ḥabīb, māl-i ġanīmetüñ ḥükmini senden ṣorarlar. Sen daḫı eyit: Māl-i ġanīmetüñ ḥükmi muḫtaṣdur Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı Rasūl'e. Rasūl anı taḳsīm eyler Allāh Teʿālā emr itdügi nesne üzerine. Lā cirem Rasūl ʿaleyhi's-selām māl-i ġanīmeti yigitlere ve pīrlere berāber üleşdürdi.

Ve baʿżılar eydürler: Eger ḥādī ol ḳavmden ise anı daḫı kendülerüñ biri gibi ḳılup ḫırḳadan aña daḫı naṣīb vireler ve eger ol ḳavmden degül-ise ḫırḳadan aña düşen naṣīb bahāsın vireler. Ve baʿżılar eydürler: Eger ḥādīʾi ol ḳavm ücret-ile getürmişler-ise aña ol ḫırḳadan nesne virmeyeler.

(229b) Bunlaruñ dükelisi şol vaḳtdür kim ol meclisde bir heybetlü şeyḫ olmaya. Ve eger ol meclisde bir şeyḫ olsa ḥükm şeyḫüñ olur. Şeyḫ nice dilerse eyle ḥükm eyleye. Aña hīç kimse iʿtirāż eylemeye. Ammā şol ḫırḳa ki bir ṣādıḳ, vecd olan faḳīrüñ anı ġalebe-i ʿışḳ ve ġalabe-i şevḳ-ıla egninden çıḳarup yırtmış olsa ol ḫırḳaʾı yırtup üleşdürdükleri bundandur ki ol ḫırḳaʾı teberrük görüp birer pāre alurlar. Zīrā ki vecd, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fażlınuñ āṯārındandur ve ḫırḳa yırtmaḳ vecd āṯārındandur. Lā cirem ol ḫırḳa eṯer-i rabbānī-yile müteʾeṯṯir oldı. Pes lāyıḳ oldur kim ol ḫırḳaya nefsler fidā idüp anı başlarda götüreler ikrāmen ve iʿzāzen.

el-ʿArabiyye[2708]

Teḍūʿu ervāḥu necdin min-ṯiyābihim

Yevme'l-ḳudūmi li-ḳurbi'l-ʿahdi bi'd-dār[2709]

[2707] Allāh: Ḥaḳ A
[2708] el-ʿArabiyye: -K, beyt A, H
[2709] bi'd-dār: bi'ẕ-ẕāt H

Tercemetuhū[2710]

Ānān ki zi-menzil ki yār āmede end

Vez-ḥażret-i ḳurb-ı bī-ḳarār āmede end

Ger būy-i viṣāl āyed ez-īşān çe ʿaceb

Pes deyr neşod kezān diyār āmede end

Tercemetuhū bi't-Türkiyye[2711]

Şol ʿazīzler menzil-i dostdan ki ḥayrān geldiler

ʿIşḳ şarābın içüben rüsvā vü sekrān geldiler

Dost viṣāli ḳoḳusı gelse olardan ne ʿaceb

Zīre dostuñ menzilinden cümle şādān geldiler

Neşr[2712]**.** Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām yaġmura istiḳbāl idüp anı teberrük görüp eydürdi ki: Bu, Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnden tāze ve yeñice geldi. Pes ḫırḳa-i mümezziḳa daḫı cedīdetü'l-ʿahddür. Pes ol mecrūḥa ḫırḳanuñ ḥükmi oldur kim anı pāre pāre idüp ḥāżır olan ḳavme üleşdüreler ve eger anuñ üzerine daḫı ḫırḳalar atılmış olsa ol saġ ḫırḳalaruñ (230a)

[2710] tercemetuhū: -A, -K
[2711] tercemetuhū bi't-Türkiyye H
[2712] neşr: -A, -K

ḥükmi şeyḫe mufavvażdur; dilerse anları fuḳarāya virsün ve dilerse anları daḫı pāre pāre idüp ḥāżırīne taḳsīm eylesün. Böyle itmekde seref ve tefrīṭ vardur, dimeyeler. Zīrā ki ol ḫırḳa pāreleri daḫı yirlü yirinde gerekdür niteki bütün ḫırḳa gerek olduġunlayın.

Emīru'l-Mü'minīn ʿAlī[2713] kerrema'llāhu vechehū eydür: Rasūl ḥażretine[2714] ḥarīrden bir ḥulle armaġan getürdiler. Ol ḥulle'i Rasūl ʿaleyhi's-selām bana gönderdi. Ben daḫı anı geyüp Rasūl ḥażretine vardum. Rasūl ʿaleyhi's-selām beni göricek bana eyitdi: **Mā küntü li ekrahe li-nefsī şey'en erḍāhu leke fe şaḳḳıḳhā beyne[2715]'n-nisā'i ḫumuran.** Yaʿnī ben bir nesne'i kendüm işlemege mekrūh görsem anı sen işlemeñe[2716] rāżī görmezem[2717]. Yaʿnī bunı ben geymegi mekrūh ve ḥarām gördüm. Sen daḫı geyme. Belki bunı pāre pāre eyle daḫı ḫatunlara vir; dirincek idinsünler. Ve bir rivāyetde İmām ʿAlī[2718] eydür: Ben Rasūl ʿaleyhi's-selām ḳatına[2719] gelüp eyitdüm: Anı ben nice ideyin; anı geyeyin mi? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Geyme, belki anı dirincek pārelerini eyle Fāṭıma'lar arasında. Yaʿnī anlara vir. Fāṭıma'lardan murād, biri Rasūl ḳızı Fāṭıma'dur[2720] ve biri Esed ḳızı Fāṭıma'dur ve biri Ḥamza ḳızı Fāṭıma'dur. İmdi ḳaftānı pāre pāre eyleyüp fuḳarāya üleşdürmegüñ sünneti cihetinden vechi budur.

Ve daḫı ḥikāyet olundı ki fuḳahā ve ṣūfiyye Nīşābūr'da bir daʿvetde cemʿ oldılar. Anda bir ḫoş-ḫᵛān nesne oḳudı. Ṣūfīlerden birisi vecd olup ḫırḳası düşdi. Anda ḥāżır olan fuḳahānuñ ulusı Şeyḫ Ebū Muḥammed-i Cüveynī idi. (230b) Ve ṣūfīlerüñ ulusı İmām Ḳuşeyrī idi. Pes ṣūfīlerüñ ʿādetleri üzerine ol ḫırḳa'ı pāre pāre idüp fuḳarāya taḳsīm eylediler. Şeyḫ

[2713] ʿAlī: -A, -K
[2714] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[2715] beyne: min A
[2716] mekrūh görsem anı sen işlemege: -A
[2717] görmezem: görmezin A, K, H
[2718] İmām ʿAlī: İmām ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanh H
[2719] ʿaleyhi's-selām ḳatına: ʿaleyhi's-selāma A, H
[2720] Fāṭıma'dur: Fāṭıma raḍıya'llāhu ʿanhā H

Ebū Muḥammed, fuḳarāya naẓar idüp sırr-ıla eyitdi: Bu, isrāfdur ve taẕyīʿ-i māldur. İmām Ḳuşeyrī; bunı işitdi, hīç nesne dimedi. Andan ṣoñra ol ḫırḳa pārelerini taḳsīm eyleyene eyitdi: Ol ḫırḳa pārelerini cemʿ idüp bir laṭīf seccāde dik daḫı baña getür. Ol kişi daḫı vardı bir laṭīf seccāde dikdi daḫı şeyḫüñ öñine getürdi. Şeyḫ daḫı ehl-i ḫıbreden bir kişi iḥżār eyleyüp aña eyitdi: Bu seccāde'i mezādda ne ḳadar nesneye alurduñ? Ol eyitdi: Bir dīnāra. Şeyḫ eyitdi: Eger bu pārelenüp seccāde dikilmese, bütün ḳaftān olsa neye alurduñ? Ol eyitdi: Yarım dīnāra. Andan ṣoñra Şeyḫ Ḳuşeyrī, İmām Ebū Muḥammed'e naẓar diüp eyitdi: Bunuñ gibiye isrāf ve taẕyīʿ-i māl dimezler.

Pes ḫırḳa-i mümezziḳa'ı ol meclisde ḥāżır olanlara üleşdüreler gerekse ol ḳavm cinsinden olsun ve gerekse ol ḳavm cinsinden olmasunlar eger anlar ol ḳavme ḥüsn-i ẓan idüp iʿtiḳād idenlerden olacaḳ olurlar-ısa. Niteki Ṭārıḳ Bin Şihāb eydür: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh zamānında[2721] ehl-i Baṣra, Nihāvend kāfirlerine ġazāya vardılar. Ehl-i Kūfe, ehl-i Baṣra'ya yardım eylediler. Nihāvend'i fetḥ idüp māllarını aldılar. Ehl-i Baṣra dilediler ki ehl-i Kūfe'ye nesne virmeyeler. Ehl-i Kūfe ulusı ʿAmmār Bin Yāsir-idi. Benī Temīm'den bir kişi ʿAmmār'a eyitdi: İy ecdaʿ, yaʿnī iy burnı kesük, bizüm ġanīmetlerümüze bile ortaḳ olmaḳ mı istersin? Size hīç (231a) nesne virmezüz. ʿAmmār daḫı ʿÖmer'e raḍıya'llāhu ʿanh[2722] biti gönderüp istiftā eyledi. ʿÖmer daḫı biti gönderüp eyitdi: Ġanīmet ol vaḳʿada ḥāżır olanlaruñdur.

Baʿżılar eydürler: Evvel, yırtılup ortaya atılan ḫırḳa'ı pāre pāre idüp ol cemʿde olan ḳavme taḳsīm eyleyeler ve atılan saġ ḫırḳa'ı ḥādīye vireler. Zīrā ki Ḳatāde eydür: Ḥuneyn

[2721] raḍıya'llāhu ʿanh zamānında: zamānında raḍıya'llāhu ʿanh K
[2722] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

Ġazāsında Ḥażret-i Nebī tenfīl eyleyüp eyitdi: Kim ki bir kāfir depelese anuñ nesi var-ısa depeleyenüñ olsun.

Ve eger ol ḫırḳa pārelerini taḳsīm iderken ḫāricden bir kimse ol meclise ḥāżır olsa aña daḫı vireler. Niteki Ebū Mūsā el-Eşʿarī eydür: Ḫayber Ḳalʿasını fetḥ itdügümüzden ṣoñra Rasūl ḥażretine geldük. Andan ḥāṣıl olan māl-i ġanīmeti bize taḳsīm eyledi. Fetḥde ḥāżır olmayan kimseye nesne virmedi.

Ve daḫı ṣūfīlere mekrūhdur kim kendüler cinsinden olmayan kimseʾi semāʿları vaḳtinde meclislerine ḥāżır ḳılalar meşelā zāhidler gibi ki anlaruñ semāʿdan ẕevḳleri olmaya ve ṣāḥib-dünyā gibi. Ve vecdi tekellüf-ile iḫtiyār-ıla idenleri daḫı meclislerine ḥāżır itmeyeler tā ki kendülerüñ vaḳtlerine teşvīş getürmeye.

Ebū Zürʿa ḫaber virdi atasından; ol ḫaber virdi Ebū Manṣūr'dan; ol ḫaber virdi Ebū ʿAliyyi'l-fażl'dan; ol ḫaber virdi Ebū'l-Heyşem'den; ol ḫaber virdi Ebū Bekr'den; ol ḫaber virdi Saʿīd Bin ʿĀmir'den; ol ḫaber virdi Şuʿbe'den; ol ḫaber virdi ʿAbdurraḥmān'dan; ol ḫaber virdi ʿÜzeyr Bin Ṣuhayb'dan; ol ḫaber virdi Enes'den; Enes[2723] eydür: Rasūl[2724] (231b) ḳatında otururduḳ. Nāgāh Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām gelüp eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, senüñ ümmetüñüñ[2725] faḳīrleri, ġanīlerinden biş yüz yıl öñ cennete girseler gerek. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām bunı işidicek şād olup eyitdi: Hīç içüñüzde nesne oḳur var mı? Bir bedevī eyitdi: Ben oḳuram[2726]. Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām eyitdi: Di, imdi oḳı. Pes ol bedevī daḫı bu beytleri oḳudı:

[2723] Enes: ol A, +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2724] +ʿaleyhi's-selām H
[2725] ümmetüñüñ: ümmetüñ A
[2726] oḳuram: oḳurın A, K

el-ʿArabiyye[2727]

Ḳad leseʿat ḥayyetü'l-hevā kebidī

Fe lā ṭabībe lehā ve lā rāḳī

İllā'l-ḥabībü'lleẕī şufiʿtü bihī

Fe ʿindehū ruḳyetī ve tiryāḳī

Tercemetuhū[2728]

Dostī çun zaḫm-i ḫod ber-ciger

Ne devā bāşed ne efsūn kārger

Hest çun tiryāḳ dīdār[2729]**-ı ḥabīb**[2730]

īn ṭabībī nīst cüzkār-ı ḥabīb

Cüz ḥabīb-i ḫod müdāvā çun koned

Zaḫm çun ū zed hem ū efsūn koned

[2727] el-ʿArabiyye: -A, -K, beyt H
[2728] tercemetuhū: -H
[2729] dīdār: diyār A
[2730] ḥabīb: ṭabīb K

Tercemetuhū bi’t-Türkiyye[2731]

Yüregüme vurdı yāruñ ʿışḳı dürlü yāreler

Aña itmez hīç efsūn hem devālar çāreler

Belki oldı dost cemāli aña tiryāḳ u ṭabīb

Hīç ṭabīblıḳ çāre itmez aña cüzkār-ı ḥabīb

Çünki derdüm dostdan oldı hem devā andan gerek

Çünki zaḫmı yārum urdı hem şifā andan gerek

Çünki ol bedevī bu beytleri oḳudı, Ḥażret-i Rasūl[2732] vecd oldı. Aṣḥāb daḫı anuñ-ıla bile tevācüd itdiler. Ḥattā Ḥażret-i Rasūl’üñ ridāsı omuzından düşdi. Vaḳtī ki tevācüdden fāriġ oldılar, her kimse yirine varup oturdı. Pes Muʿāviye Bin Ebī Süfyān eyitdi: Ne gökcek oyunuñuz var yā Rasūla’llāh. Pes Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Dostuñ adını ve ẕikrini işidicek yirinden (232a) ḳalḳup ḥareket itmeyen kerīm degüldür. Andan ṣoñra Rasūl’üñ ridāsını dört yüz pāre eylediler. Anda dört yüz kimse var-ıdı; anlara virdiler.

Sulṭānu’l-müteḳaṣṣifīn ve ḳuṭbu’l-mütenessikīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-ʿazīz eydür: İşde bu ḥadīṯi īrād eyledük senediyle işitdügümüzleyin ve kitāblar içinde bulduġumuzlayın. Bunuñ ṣıḥḥatinde aṣḥāb-ı ḥadīṯ sözler söylediler. İmdi ehl-i zamānuñ vecdine ve semāʿına ve ictimāʿlarına ve heyʾetlerine ve ḫırḳalarını pāre pāre

[2731] tercemetuhū bi’t-Türkiyye: -H
[2732] +ʿaleyhi’s-selām H

idüp fuḳarāya taḳsīm itdüklerine beñzer nesne Rasūl'den[2733] naḳl olunandan bu ḥadīṯden ġayrı nesne naḳl olunmadı. Ve eger bu ḥadīṯ ṣaḥīḥ olacaḳ olursa bu ḥadīṯ, anlaruñ semāʿlarında ve ḫırḳalalarını pāre pāre idüp taḳsīm itdüklerinde ḫoş gökcek ḥuccetdür. Va'llāhu aʿlem.

Evet, benüm sırrumda iḫtilāc eyler ki bu ḥadīṯ ṣaḥīḥ degüldür. Zīrā manṣıb-ı nübüvvet bunuñ gibi işden aʿlādur. Ḫuṣūṣā ki ẕevḳ-i Muḥammedī ola, göñül daḫı bunı ḳabūl eylemekden iġrāż eyler. Va'llāhu aʿlem[2734].

[2733] Rasūl'den: Rasūl ʿaleyhi's-selāmdan H
[2734] +ve aḥkem bi-ẕālike A

el-Bābu's-sādisü ve'l-ʿişrūne fī-ḫāṣṣiyyeti'l-erbaʿīniyyeti'lletī yeteʿāhedühā'ş-şūfiyye

Yaʿnī[2735], yigirmi altıncı bāb, erbaʿīnüñ ḫāṣṣıyyeti beyānındadur ki ol, ṣūfīlerüñ arasında maʿhūddur ve anı anlar ʿādet idinüp dururlar ve ol anlaruñ muʿtemedleridür.

Faḫru'l-evliyā, ḳuṭbu'l-aṣfiyā, senedü'l-üdebā, tācu'n-nuḳabā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu ṭāyifenüñ erbaʿīnden maṭlūbları bir maḫṣūṣ nesne degüldür ki ol nesne erbaʿīnden ġayrı nesnede ḥāṣıl olmaya. (232b) Belki çünki muḫālifāt-ı evḳāt bunlara yol buldı; dilediler ki vaḳtlerini erbaʿīn-ile taḳyīd eyleyeler şol ümīẕe ki erbaʿīnüñ ḥükmi cemīʿ-i evḳātları üzerine daḫı cārī ola. Lā cirem[2736] cemīʿ evḳātları erbaʿīnde olduḳları vaḳt gibi ve anda olan hey'et gibi ola. Ḫuṣūṣā ki erbaʿīn maḫṣūṣdur Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām taḫṣīṣ itdügiyle niteki buyurur: **Men aḫlaṣa li'llāhi erbaʿīne ṣabāḥan ẓaherat yenābīʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihī ʿalā-lisānihī.** Yaʿnī kim ki ḳırḳ ṣabāḥ iḫlāṣ-ıla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ʿibādet eylese ḥikmet bıñarları anuñ göñlinden dili üzerine ẓāhir ola.

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā, erbaʿīni taḫṣīṣ eyledi Mūsā peyġāmber[2737] ḳıṣṣasında ve aña emr eyledi ki ol, erbaʿīnde kendü ḥażretine ziyāde tebettül eyleye. Niteki buyurdı: **Ve vāʿadnā Mūsā ṣelāṣīne leyleten ve etmemnāhā bi-ʿaşrin fe temme mīḳātü rabbihī erbaʿīne leyleten.**[2738] Yaʿnī biz[2739]; Mūsā peyġāmber-ile otuz gice vaʿde eyledük, ol otuz giceyi on gice-yile tamām eyledük. Pes anuñ rabbisinüñ mīḳātı ḳırḳ gice-yile tamām oldı.

[2735] yaʿnī: -H
[2736] lā cirem: ve K
[2737] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2738] el-Aʿrâf 7/142.
[2739] biz: -H

Bunuñ beyānı oldur kim Benī İsrā'īl Mıṣr'da-yiken Mūsā peyġāmber anlaruñla vaʿde eyledi ki Firʿavn'ı Ḥaḳ Teʿālā helāk itdüginden ṣoñra anlara Allāh Teʿālā ḥażretinden bir kitāb getüre. Ol kitāb içinde ḥelāl ve ḥarām ve ḥudūd ve cemīʿ aḥkām beyān olına. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā Firʿavn'ı helāk eylediyse[2740] ol ḳavm Mūsā'dan[2741] kitāb istediler. Mūsā daḫı Ḥaḳ Teʿālā'dan[2742] diledi ki ki aña bir kitāb vire. Pes Ḥaḳ Teʿālā Mūsā peyġāmbere emr eyledi ki otuz gün (233a) oruç ṭuta. Ol, ẕū'l-ḳaʿde ayı-yıdı. Mūsā[2743] ol ayı tamām oruç ṭutdı, gice vü gündüz ol günlerde yimek yimedi ve ṣu içmedi. Çünki otuz gün tamām oldı, aġzı ḳoḳusını istikrāh eyleyüp keçiboynuzı aġacıyla aġzını arıtdı. Ferişteler eyitdiler: Senüñ aġzuñdan misk ḳoḫusı gelür-idi, anı ifsād itdüñ, didiler[2744]. Ḥaḳ Teʿālā aña emr eyledi ki ẕī'l-ḥicce ayınuñ on evvelin daḫı ṭuta. Anı daḫı aña ulaşdurdı; oruç ṭutdı. Pes Mūsā'nuñ ṣavmı ol degül-idi ki gündüz ṣāyim olup gice yicek yiye. Belki ol, ḳırḳ güni ṭayy eyleyüp gicelerinde ve gündüzlerinde aṣlā bir loḳma ṭaʿām yimedi ve bir içim ṣu içmedi.

İmdi bu, delālet eyler ki maʿīde ṭaʿāmdan ḫālī olmaḳ bu bābda ulu aṣldur. Ḥattā Mūsā peyġāmberüñ maʿīdesi ṭaʿāmdan ḫālī olmayınca Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle söyleşmege lāyıḳ olmadı[2745]. Pes Allāh Teʿālā ḥażretine münḳaṭıʿ olanlaruñ göñüllerinde ʿulūm-ı ledünniyye daḫı mükālemeden bir nevʿdür.

İmdi kim ki ḳırḳ gün iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine münḳaṭıʿ olsa maʿīdesini ṭaʿāmdan ḫālī ḳılmaġ-ıla ʿulūm-ı ledünniyye aña fetḥ ola. Niteki ḥadīṯ-i nebevīde vārid oldı kim **men aḫlaṣa li'llāhi erbaʿīne ṣabāḥan ẓaherat yenābīʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihī ʿalā-**

[2740] eylediyse: itdiyse H
[2741] Mūsā'dan: Mūsā ʿaleyhi's-selāmdan H
[2742] kitāb istediler…Teʿālā'dan: -H
[2743] +ʿaleyhi's-selām H
[2744] didiler: -H
[2745] olmadı: oldı A

lisānihī. Evet[2746], ḥadīṣde ḳırḳ gün taʿyīn olunduġınuñ ḥikmetine ve Mūsā peyġāmbere daḫı ḳırḳ gün emr olunduġınuñ ḥikmetine hīç kimse muṭṭaliʿ olmaz illā enbiyā muṭṭaliʿ olur ve daḫı enbiyādan ġayrı Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti ḥikmetini bildürdügi evliyā muṭṭaliʿ olur.

Evet, Sulṭānu'l-ʿfüṣaḥā, (233b) ḳuṭbu'l-ʿurefā, imāmu'l-etḳıyā, reʾīsü'l-üdebā, muḥaḳḳıḳu'l-ʿulemā, mudaḳḳıḳu'l-fużalā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ḳaddesaʾllāhu rūḥahū[2747] eydür: Bunuñ sırrında bir maʿnī lāyıḥ olur. Vaʾllāhu aʿlem, ol maʿnī oldur kim Ḥaḳ Teʿālā Ādem'üñ[2748] ḳālıbını ṭopraḳdan tekvīn itmekde anuñ taḫmīrini aʿdāddan ḳırḳ günde taḫmīr eyleyüp buyurdı ki: **Ḫammertü ṭīnete ādeme bi-yedeyye erbaʿīne ṣabāḥan.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür[2749]: Ben Ādem'ün[2750] ḳālıbınuñ taḫmīrinde ṣıfat-ı cemālüm ve ṣıfat-ı celālüm-ile ḳırḳ ṣabāḥ taṣarruf eyledüm vāsıṭasuz. Zīrā ki Ādem, dünyānuñ ʿimāretine sebeb olsa gerek idi. Ve Ḥaḳ Teʿālā diledi ki Ādem-ile dünyāyı ʿimāret eyleye niteki Ādem-ile cenneti ʿimāret itdüginleyin. Lā cirem Ādem'i ṭopraḳdan terkīb eyledi bir vech-ile ki ol terkīb, ʿālem-i ḥikmete ve ʿālem-i şehādete münāsib ola ki ol ʿālem-i şehādet, bu dār-ı dünyādur.

İmdi eger Ādem eczāʾ-i arżıyye ve süfliyyeden yaradılmasa-yıdı bi-ḥasebi ḳānūni'l-ḥikme dünyā maʿmūr olmaz-ıdı. Belki bu ʿālemi Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳ itdüginden murād insānı ḫalḳ itmek içündür. Zīrā ki insān feyż-i ilāhī ḳabūl itmege ḳābildür ki ol feyż sebebiyle Allāh Teʿālā ḥażretine ʿārif ola. Zīrā ki insān; Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemāli ṣıfātınuñ ve daḫı celāli ṣıfātınuñ mirʾātıdur, luṭf u ḳahrı ṣıfātınuñ maẓharıdur. Pes insān, kendü nefsinüñ mirʾātına

[2746] evet: -H
[2747] ḳaddesaʾllāhu rūḥahū: -K, rūḥahū: sırrahū H
[2748] Ādem'üñ: Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2749] +vaʾllāhu aʿlem K
[2750] Ādem'ün: Ādem peyġāmberüñ A, K

naẓar eyleyüp Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemālini ve celālini ol mirʾātda müşāhede eyleye feyż-i ilāhī nūrıyla. Pes kendü nefsini mirʾātiyyet-ile ʿārif ola ve rabbini ṣāḥib-cemāliyyet ve ṣāḥib celāliyyet-ile müşāhede eyleye. Lā cirem insān, maḥbūb-ı (234a) cemīʿ maḫlūḳ oldı. Belki merkez-i arżdan ʿarşuñ saṭḥ-ı aḳṣāsına degin naẓar idecek olursañ ḥaḳīḳatde cemīʿisin bir ḥayvān gibi bulursın ki rūḥ, insān-ıla ḳāyimdür ve insān-ıla maʿmūrdur.

Pes Ḥaḳ Teʿālā ṭopraḳdan Ādem'i ḫalḳ eyledi ve anı ḳırḳ ṣabāḥ taḫmīr eyledi tā ḳırḳ ṣabāḥ taḫmīr itmek-ile ḥażretden ḳırḳ ḥicāb ırak ola ve her ḥicābda bir maʿnī vardur ki ol ḥicāb-ıla dünyāyı maʿmūr itmege ol, ṣāliḥ ola ve her ḥicāb-ıla ol, ḥażretden ırag̈ ola ve ḳurb ʿāleminden buʿd ʿālemine vāḳiʿ ola. Zīrā ki eger ol, ḥicāblar-ıla ḥażretden ırag̈ olmasa dünyā anuñ-ıla maʿmūr olmaz-ıdı. Çünki Ādem ḳırḳ ḥicāb-ıla ḥażretden ırag̈ oldı, ol ḥicāblar Ādem'de muḥkem oldı ʿālem-i ḥikmetüñ ʿimāreti-çün ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ yirde ḫilāfeti ẓāhir olmag̈-içün.

Pes insān Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ṭāʿatine meşġūl olmag̈-ıla ve umūr-ı maʿāşdan münḳaṭıʿ olup Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne müteveccih olmag̈-ıla her gün andag̈ı bir ḥicāb götrülür. Ve her bār ki andan bir ḥicāb götrüle Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne bir mertebe[2751] ḳurb ḥāṣıl eyler. Çünki ḳırḳ gün tamām ola, ol ḳırḳ ḥicāb andan götrülüp ʿulūm-ı ilāhiyye ve maʿārif-i rabbāniyye anuñ ḳalbine vārid olup andan dilinde ẓāhir olur iksīr ve kīmyā gibi kim baḳıruñ ʿaynını altuna döndürürler. Pes iksīr, nūr-ı ʿaẓamet aña vāṣıl olmag̈-ıla aʿyān-ı ḥadīṯ-i nefsi[2752] ʿulūm-ı ilāhiyyeye munḳalib olur. Ve eger nefs ve ḥadīṯ-i nefs olmasa anda ʿulūm-ı ilāhiyye ẓāhir olmazdı. Zīrā ki ḥadīṯ-i nefs, envār-ı ilāhiyye ḳabūl itmege viʿā-i (234b) vücūdīdür göñülde. Daḫı fī-ẓātihī ʿilm ḳabūl itmege müstaʿid hīç nesne yoḳdur. Ve

[2751] mertebe: mertebeye K
[2752] ḥadīṯ-i nefsi: nefs-i ḥadīṯ H

Ḥażret-i Nebī **ẓaherat yenābīʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihī ʿalā-lisānihī** didügiyle işāret eyledi ḳalbe şol iʿtibār-ıla ki ḳalbüñ iki yüzi vardur. Bir yüzi nefsden yañadur şu iʿtibār-ıla ki müteveccihdür ʿālem-i şahādete. Ve bir yüzi rūḥdan yañadur şu iʿtibār-ıla ki müteveccih olmışdur ʿālem-i ġayba. Lā cirem ḳalb nefsde gizlü ʿulūmı alup dile çıḳarur ki dil ḳalbüñ tercümānıdur. Pes ʿulūmuñ ẓuhūrı ḳalbdendür. Böyle degüldür kim ʿulūmuñ aṣlı göñülde müteʾaṣṣıl olmış ola. Lā cirem ḳul, Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olmaġ-ıla ve ḫalāyıḳdan kesilmek-ile kendü vücūdınuñ mesāfātını ḳaṭʿ ider ve nefsinüñ maʿdeninden cevāhir-i ʿulūm istinbāṭ idüp çıḳarur. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki: **en-Nāsü maʿdenün ke-meʿādīni'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati ḫıyāruhüm fī'l-cāhiliyyeti ḫıyāruhüm fī'l-islām.** Yaʿnī Ḥabīb[2753] Muḥammed-i Muṣṭafā[2754] eydür[2755]: Nās maʿdendür altun gümiş maʿdeni gibi. Yaʿnī nās, miḳdār-ı şerefde mütefāvitlerdür ʿalā-ḥasebi'l-istiʿdād. Niteki maʿādin mütefāvitdür anlardan çıḳan nesnelerde altun ve gümiş gibi ve bunlardan ġayrı ne var-ısa maʿādinden çıḳanlarda.

Rasūl'üñ böyle didüginde işāret vardur kim mekārim-i aḫlāḳ cevherleri eyle gerekdür kim ṭabīʿatlardan riyāżet-ile ve mücāhede-yile çıḳarıla cevāhir, maʿādinden muḳāsāt-ıla ve zaḥmetler-ile çıḳarılduġınlayın. **Ḫıyāruhüm fī'l-cāhiliyyeti ḫıyāruhüm fī'l-islām** didügi dimek olur ki yaʿnī kim ki nāsdan cāhiliyyetde mekārim-i aḫlāḳ-ıla muḫtār olsa ol kimse (235a) İslām'da daḫı muḫtār olur. Pes Ḥabīb ʿaleyhi's-selām bu ḥadīṯde tenbīh eyledi kim Ḥaḳ Teʿālā cevāhir-i maʿdeniyyede tefāvüt ḳılduġınlayın evżāʿ-ı beşeriyyede daḫı tefāvüt ḳıldı. İmdi evżāʿ-ı beşeriyyedeki tefāvüt şol vaḳt sāḳıṭu'l-iʿtibār olur ki anda dīn olmaya. Vaḳtī ki kişi, Allāh Teʿālā'nuñ dīnine girüp ol dīnde ʿālim olsa, ḥāl bu olsa ki

[2753] Ḥabīb: Ḥażret-i H
[2754] +ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2755] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā eydür: -A

ol kişi cāhiliyyetde ẕī'l-me'āṣir[2756] olsa ol kişi İslām'da nāsuñ muḫtārı olur niteki cāhiliyyetde muḫtār-ıdı. Va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve esrāri kelāmi Rasūlihī.

İmdi erbaʿīnüñ her güninde iḫlāṣ-ıla ḳul, Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet itdügi sebebiyle aṭbāḳ-ı türābiyye ve cibilliyye ki ırak olmışdur, Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnden bir ṭabaḳa keşf olur tā şuña degin ki erbaʿīn gün tamām ola, kendü ḥicābı ṭabaḳalarından erbaʿīn ṭabaḳaları münkeşif olur. İmdi ol ḳul, erbaʿīn-ile müte'essir olduġınuñ ʿalāmeti ve daḫı erbaʿīni iḫlāṣ-ıla tamām itdüginüñ ʿalāmeti oldur kim erbaʿīnden ṣoñra dünyāda zāhid olup dār-ı ġurūrdan iʿrāż eyleyüp dār-ı ḫulūda müteveccih ola. Zīrā ki dünyāda zühd, ḥikmet ẓāhir olmaġuñ ʿalāmetidür. İmdi kim ki dünyāda zāhid olmasa ol kişide ḥikmet ẓāhir olmaz. Ve kim ki erbaʿīnden ṣoñra ḥikmete ẓafer bulmasa yaʿnī ḥikmete yitişmese ol kimse bilsün ki erbaʿīnüñ şarṭlarını yirine getürmemişdür ve Allāh Teʿālā ḥażretine erbaʿīnde iḫlāṣ-ıla ʿibādet itmemişdür.

İmdi kim ki iḫlāṣ-ıla ʿibādet itmese aṣlā ʿibādet itmemiş gibidür. Zīrā ki Allāh Teʿālā iḫlāṣ-ıla emr (235b) eylemişdür niteki ʿamele emr itdüginleyin. Niteki buyurdı: **Ve mā ümirū illā li yaʿbüdū'llāhe muḫliṣīne.**[2757] Bu āyetüñ maʿnīsi oldur kim Tañrı Teʿālā buyurur ki[2758]: Benüm ḳullarum buyurulmadılar hīç nesneye illā Allāh Teʿālā ḥażretine ḳulluḳ itmege buyuruldılar şol ḥāletde ki ʿibādetlerinde ve ṭāʿatlarında iḫlāṣ ideler. Pes bu āyetde bilindi kim ṭāʿatda elbette iḫlāṣ gerek-imiş. Ve daḫı Ḫoca-i enbiyā Ḥabīb[2759] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eydür: **İẕā kāne yevmü'l-ḳıyāmeti yecī'ü'l-iḫlāṣu ve'ş-şirkü yecsüvāni ʿalā'r-rakbi beyne yedeyi'r-Rabbi Teʿālā fe yeḳūlü'r-Rabbu li'l-iḫlāṣi**

[2756] ẕī'l-me'āṣir: ẕī'l-mü'essir A
[2757] El-Beyyine 98/5.
[2758] bu āyetüñ maʿnīsi oldur kim Tañrı Teʿālā buyurur ki: yaʿnī A
[2759] Ḥabīb: -A

inṭaliḳ ente ve ehleke ilā'l-cenneti ve yeḳūlü li'ş-şirki inṭaliḳ ente ve ehleke ilā'n-nār. Yaʿnī Ḥabīb ʿaleyhi's-selām eydür[2760]: Vaḳtī ki ḳıyāmet güni olsa iḫlāṣ-ıla şirk, ʿarażlar-iken cevherler olup Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn ḥażretinde dizlerin çökeler. Ḥaḳ Teʿālā iḫlāṣa eyide: Sen ehlüñ-ile cennete var. Ve şirke daḫı eyide: Sen daḫı ehlüñ-ile cehenneme var. Va'llāhu aʿlem.

Ve Şeyḫ Sülemī[2761] eydür: ʿAlī bin Saʿīd'e ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Şeyḫ İbrāhīm-i Şaḳīḳī'ye ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Muḥammed bin Caʿfer-i Ṣādıḳ'a ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Aḥmed bin Beşşār'a ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Ebū Yaʿḳūb-ı Şarṭī'ye ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: ʿAbdü'l-Vāḥid bin Zeyd'e ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Ḥasan'a ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Ḥuẕeyfe'ye ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Rasūl ḥażretine[2762] ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Ol eyitdi: Cebrā'īl'e[2763] ben eyitdüm: İḫlāṣ (236a) nedür? Ol eyitdi: Rabb-i ʿizzete[2764] ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Rabb-i ʿizzet eyitdi: İḫlāṣ sırdur benüm sırrumdan anı ben sevdügüm ḳulumuñ göñlinde ḳoram[2765].

Sulṭānu'l-muḥibbīn ve ḳuṭbu'l-muvaḥḥidīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn-i Dāye[2766] **Menārātu's-Sā'irīn ilā'llāh** kitābında bu ḥadīṯüñ teʾvīlinde eydür: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ, iḫlāṣ sırdur benüm sırrumdan[2767] didügi sır, sırr-ı fenādur beḳā sırrından ki anı Allāh Teʿālā muḥiblerinüñ ve ʿāşıḳlarınuñ göñüllerinde ḳor. Zīrā ki maḥabbet muḥibbüñ

[2760] Ḥabīb ʿaleyhi's-selām eydür: -A
[2761] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2762] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[2763] Cebrā'īl'e: Cebrā'īl ʿaleyhi's-selāma H
[2764] ʿizzete: ʿizzet Celle şānuhūya H
[2765] ḳoram: ḳorın A, K, H
[2766] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2767] sırrumdan: sırlarumdan H

ṣıfātı ve ẕātı gidüp andan bedel maḥbūbuñ ṣıfātı ve maḥbūbuñ[2768] ẕātı gelmekdür. Bu maʿnī bu ḥadīṯüñ maʿnīsidür kim Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Fe iẕā aḥbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran.** Bu manṭıḳu't-ṭayrdur; bunı bilmege Süleymān-ı vaḳt gerek.

İmdi şöyle bilgil ki nāsdan baʿżısı ḫalvete girür nefsinüñ raġmına ve daḫı nefsine ḳahr itmek-içün. Zīrā ki nefs ḫalveti istikrāh idüp ḫalḳ-ıla muḫālaṭa itmege meyyāledür. Vaḳtī ki ol anı ʿādetinüñ maḳarrından çıḳarsa ve anı Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ṭāʿatinde ḥabs eylese ḫalvetde her zaḥmet ve her acı ki nefse yitişür, anuñ leẕẕeti ve anuñ ḥalāveti göñülde ẓāhir olur.

Niteki Ẕū'n-Nūn[2769] eydür: İḫlāṣa yitişmege sebeblerüñ aḳvāsı ḫalvetdür. İmdi kim ki ḫalvet sevse taḫḳīḳ ol iḫlāṣuñ ḳulpına yapışmışdur ve ṣıdḳuñ rüknlerinüñ aḳvā-yı rüknine yitişmişdür. Şeyḫ Şiblī[2770] bir kişiye naṣīḥat idüp eyitdi: Yaluñuzlıġa mülāzım ol. Aduñı ḫalḳ içinden maḥv eyle. Ve yüzüñi dīvārlara yöneld ḥattā saña ölüm gelince. Ve Yaḥyā bin Muʿāẕ[2771] eydür: Vaḥdet (236b) ṣıddīḳlaruñ ārzūsıdur ve anlaruñ maḥbūbıdur. Ve nāsdan baʿżısınuñ bāṭınından ḫalvete girmek dāʿiyesi ḳopar ve nefs daḫı aña girmege meyl eyler. İmdi bu kemāl-i istiʿdāda delālet itmege etem ve ekmel ve edeldür. Niteki Seyyidünā ve Nebiyyünā ve Ḥabībünā Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām[2772] ḥālinden rivāyet olundı. Buña delālet eyleyen nesne oldur kim ʿĀyişe[2773] raḍıya'llāhu ʿanhā eydür: Evvel Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām vaḥyi rü'yā-yı ṣādıḳa-yıdı. Andan ṣoñra aña ḫalvetler[2774] sevdürüldi. Şöyle ki Cebel-i Ḥirā'ya varup anda muḫtefī olurdı ve bir günlük

[2768] ve maḥbūbuñ: -A
[2769] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2770] +ḳuddise sırruhū H
[2771] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2772] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: ʿaleyhi's-selām A
[2773] +Ṣıddīḳa H
[2774] ḫalvetler: ḫalvet A

ṭaʿām alup giderdi. Vaḳt olurdı ki otuz günde gelürdi. Yine[2775] bir günlik azıḳ alup giderdi, Cebel-i Ḥirā'da muḫtefī olurdı nice günden ṣoñra gelürdi. Ḥattā şuña degin ki anda Cebrā'īl[2776] geldi, aña eyitdi: **İḳra'**[2777]**.** Rasūl eyitdi: Ben oḳuyıcı degülem[2778]. Pes Cabrā'īl anı ḳoçdı ḥattā andan ḳuvvet gidince. Andan ṣoñra aña eyitdi: Oḳı. Rasūl eyitdi: **Mā ene bi-ḳāri'in.** Pes Cebrā'īl yine[2779] ḳoçdı ḥattā andan ṭāḳat gitdi. Andan ṣoñra yine Rasūl'e[2780] eyitdi: **İḳra'.** Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mā ene bi-ḳāri'in.** Pes Cebrā'īl bir daḫı andan ḳatı ḳoçdı ḥattā hīç ḳuvveti ḳalmadı. Andan Rasūl'e eyitdi: **İḳra' bi'smi Rabbike'lleẕī ḫaleḳa ḫaleḳa'l-insāne min-ʿalaḳin iḳra' ve rabbüke'l-ekramü'lleẕī ʿalleme bi'l-ḳalemi ʿalleme'l-insāne mā-lem yaʿlem.**[2781] Maʿnāsı dimek olur ki[2782]: Ḳur'ān oḳı Rabb'üñ adıyla başlayıcı olduġuñ ḥālde ki senüñ Rabb'üñ şol sulṭāndur ki ḫalḳ yaʿnī[2783] yaratmaḳ aña maḫṣūṣdur ve cemīʿ-i nesne'i ol ḫalḳ eyler. Andan (237a) ṣoñra ṣunʿınuñ eşrefini ve tedbīrinüñ aẓharını ve Ḳur'ān'dan maḳṣūd olan ʿibādetüñ vücūbına edel olanı ifrād eyleyüp eyitdi kim: **Ḫaleḳa'l-insāne min-ʿalaḳ.** Yaʿnī ol pādişāh şol pādişāhdur kim insānuñ ḳālebini uyuşmış ḳandan ḫalḳ eyledi. Andan ṣoñra buyurdı kim: **İḳra' ve rabbüke'l-ekramü'lleẕī… İḳra'** diyü tekrīr eyledi mübālaġadan ötürü. Ḳāḍī[2784] eydür: Vaḳt ola ki Cebrā'īl, Rasūl'e eydicek: **İḳra' bi'smi rabbike** Rasūl aña eyitmiş ola ki: Ben ne oḳuyayın? Cebrā'īl eyitdi kim: **İḳra' ve rabbüke'l-ekramü'lleẕī.** Yaʿnī oḳı **ve rabbüke'l-ekramü'lleẕī ʿalleme bi'l-ḳalemi ʿalleme'l-insāne mā-lem yaʿlem**[2785]**.**

[2775] yine: gine K
[2776] +ʿaleyhi's-selām H
[2777] el-ʿAlak 96/1.
[2778] degülem: degülin A, K
[2779] yine: gine A, K
[2780] Rasūl'e: Rasūl-i ekrem ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve selleme H
[2781] el-ʿAlak 96/1-5.
[2782] Maʿnāsı dimek olur ki: yaʿnī A
[2783] yaʿnī: -K
[2784] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[2785] mā-lem yaʿlem: -K

Maʿnāsı dimek olur ki[2786]: Senüñ Rabb'üñ yā Ḥabīb, ekremdür. Yaʿnī her kerīmden anuñ keremi ziyādedür. Zīrā ki ġarażsuz münʿimdür. Belki ḥaḳīḳatde kerīm oldur, andan ġayrı kerīm[2787] yoḳdur. Ve daḫı senüñ Rabb'üñ yā Ḥabīb, şol sulṭāndur kim insāna ḫaṭṭı ḳalem-ile taʿlīm eyledi ve daḫı insāna bilmedügi nesneleri taʿlīm eyledi aña ḳuvā ḫalḳ eylemek-ile ve delāyil naṣb itmek-ile ve āyāt inzāl itmek-ile. Ve saña ḳırā'at taʿlīm eyledi sen ḳārī degül-iken.

Bunda Ḥaḳ Teʿālā insānuñ emrinüñ mebde'ini ve müntehāsın ʿaddeyledi insāna inʿām itdügini iẓhār itmekden ötürü. Zīrā ki evvel insānı eḫass-i merātibden aʿlā-yı merātibe naḳl eyledi rubūbiyyetini taḳrīr idüp ekremiyyetini taḥḳīḳ itmek-içün. Ve daḫı evvelā işāret eyledi ʿaḳlen anuñ maʿrifetine delālet eyleyen nesneye. Andan ṣoñra anuñ maʿrifetine semʿan delālet eyleyen nesneye işāret eyledi.

Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām ḳorḳup ditreyü ditreyü Ḫadīce (237b) ḫażretine varup eyitdi: **Zemmilūnī zemmilūnī.** Yaʿnī beni kilīm-ile örtüñ. Pes anı kilīm-ile örtdiler. Ḥattā andan ḳorḳu gitdi. Andan ṣoñra Ḫadīce'ye eyitdi: Baña noldı? Ḫadīce daḫı aña ḥālin ḫaber virdi. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: ʿAḳlum gide diyü ḳorḳdum. Pes Ḫadīce eyitdi: Saña muştuluḳ olsun ki Allāh Teʿālā seni rüsvāy eylemez ve seni melūl eylemez. Zīrā ki sen, ṣıla-i raḥm eylersin ve sözi ṭoġru söylersin ve żaʿīflere yardım eylersin ve ḳonuḳlara ḫiẓmet eylersin ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ nevāyibine yardım eylersin.

Andan ṣoñra Ḫadīce[2788], Rasūl'i[2789] Varaḳa bin Nevfel'e iletdi. Varaḳa; cāhiliyyetde Naṣrānī-yidi ve Naṣrānīler dīnini ġayrısından yig bilürdi ve ʿArabī kitāb yazardı, İncīl'den

[2786] Maʿnāsı dimek olur ki: yaʿnī A
[2787] kerīm: -A
[2788] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2789] Rasūl'i: Rasūl ʿaleyhi's-selāmı H

ʿArabīye nesne terceme idüp yazardı. Pīr olup dururdı. Pīrliginden gözi görmezdi. Pes Ḫadīce aña eyitdi: İy ʿammī, ḳardaşuñ oġlı ne söyler, diñle! Andan Varaḳa eyitdi: Yā’bne aḫī, ne gördüñ? Rasūl gördügüni aña ḫaber virdi. Pes Varaḳa eyitdi: Ol gördügüñ Nāmūs-ı Ekber’dür kim ol, Mūsā peyġāmbere[2790] inüp dururdı, didi. Daḫı Varaḳa bir kez āh eyleyüp eyitdi: İy ne ola-yıdı ben senüñ peyġāmberlıġuñ eyyāmında yigit ola-yıdum, saña īmān getürüp yardımlar eyleye-yidüm ḳavmüñ saña düşmānlıḳlar eyleyüp seni öldürmege ḳaṣd itdükleri vaḳt. Andan Rasūl eyitdi: Benüm ḳavmüm benüm üzerüme ḫurūc mı itseler gerek? Varaḳa eyitdi: Neʿam, sen getürdügüñi hīç kimse getürmedi illā aña düşmānlıḳlar eyleyüp anı incitdiler[2791]. Eger senüñ nübüvvetüñ eyyāmına yitişecek olursam ḳuvvet-ile (238a) saña yardım eyleyem, didi.

Ve Cābir bin ʿAbdullāh[2792] eydür: Rasūl[2793], fetret-i vaḥyden ḫaber virüp eyitdi: Yürürdüm, nāgāh bir ṣavt işitdüm. Saġ yanuma ve ṣol yanuma baḳdum, hīç kimse görmedüm. Başum ḳaldurdum, göge baḳdum, gördüm ki Cebel-i Ḥirā’da gelen melek yir-ile gök arasında bir kürsī üzerinde oturmış. Andan ḳorḳdum. Ḫadīce’ye varup ben eyitdüm: **Zemmilūnī dessirūnī.** Pes beni örtdiler. Ben yaturdum. **Yā eyyühā’l-müddessiru ḳum fe enẕir**’i tā **ve’r-rucze fe’hcür**’e[2794] kadar[2795] Ḥaḳ Teʿālā benüm üzerüme inzāl eyledi. Anuñ maʿnāsı dimek olur ki va’llāhu aʿlem[2796], yaʿnī iy ʿabāsını bürünici; yataġuñdan ḳalḳ, küffār-ı Mekke’yi Rabb’üñüñ ʿaẕābından ḳorḳut.

[2790] peyġāmbere: ve ʿīsā ʿaleyhimā’s-selāma H
[2791] incitdiler: incitseler gerek A, H
[2792] +raḍıya’llāhu ʿanhā H
[2793] +ʿaleyhi’s-selām H
[2794] el-Müddessir 74/1-5.
[2795] kadar: degin K
[2796] Anuñ maʿnāsı…aʿlem: -A

İmām Faḫr-i Rāzī **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Ḥabīb[2797] geyecegin bürünüp uyur-ıdı. Nāgāh Cebrā'īl[2798] gelüp anı uyarup eyitdi: **Yā eyyühā'l-müddeṡṡir.** Yaʿnī iy geyecegin bürünüp uyuyan, bürünmegi ve uyumaġı terk idüp şol manṣıba meşġūl ol ki Ḥaḳ Teʿālā ol manṣıbı saña virdi. Ve baʿżılar eydürler: Müddeṡṡir, muḫtefī gibidür. Ḥażret-i Nebī daḫı ʿaleyhi's-selām Cebel-i Ḥirā'da muḫtefī olurdı. Keʾennehū Ḥaḳ Teʿālā aña eyitdi: İy ḫumūlet diṡārıyla bürünici; bu emr-ile ṭur ḫumūl zāviyesinden çıḳ, ḫalḳı inẕār itmege ve anları maʿrifet-i Ḥaḳḳ'a daʿvet itmege meşġūl ol. Ve baʿżılar eydürler: Ḥabīb[2799] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām raḥmeten li'l-ʿālemīn idi[2800]. Keʾennehū aña eyitdiler[2801]: İy ʿilm ü ḥilm ü kerem ve raḥmet-i kāmile geyecekleriyle bürünen, ṭur ḫalāyıḳı inẕār idüp Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet eyle. **Ve rabbeke fe kebbir.** Yaʿnī Rabb'üñi tekbīr-ile taḫṣīṣ eyle. Çünki bu nāzil oldı, Rasūl daḫı (238b) eyitdi: **Allāhu ekber Allāhu ekber. Ve ṡiyābeke fe ṭahhir.** Yaʿnī geyecegüñ necāsetden arıt. Zīrā ki taṭhīr-i ṡiyāb; vācibdür ṣalātda, maḥbūbdur[2802] ġayr-ı ṣalātda. Ve yāḫūd maʿnāsı dimek olur ki nefsüñi aḫlāḳ-ı ẕemīmeden ve efʿāl-i rediyyeden taṭhīr eyle. Bu taḳdīr üzerine ḳuvvet-i ʿameliyye anuñ istikmāline emrdür ḳuvvet-i naẕariyyenüñ istikmāline emr itdüginden ṣoñra. Ve yāḫūd maʿnāsı dimek olur ki: Diṡār-ı nübüvveti taṭhīr eyle ḥıḳd-ıla ve żacr-ıla ve ḳıllet-i ṣabr-ıla tedniṡ itmekden.

Ve baʿżılar eydürler: Mekke soḳaḳlarından Ḥabīb[2803] geçerken anuñ üzerine bir necislü ḳoyun ḳarnını atdılar. Ol ḳarın, Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām üzerinde yarılup içindeki necis, geyecegine bulaşdı. Pes Rasūl, melūl olup Ḫadīce ḳatına gelüp geyecegini bürünüp

[2797] Ḥabīb: Rasūl H
[2798] +ʿaleyhi's-selām H
[2799] Ḥabīb: -A
[2800] idi: -H
[2801] eyitdiler: eyitdi A
[2802] maḥbūbdur: müsteḥabdur A
[2803] +ekren ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H

yatdı. Lā cirem aña eyitdiler kim: **Yā eyyühā'l-müddeṣṣiru ḳum fe enẕir.** Yaʿnī iy ʿabāsını bürünüp yatan, ṭur ḫalāyıḳı inẕār idüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine daʿvet eyle. Ḫalāyıḳuñ bu sefāheti seni inẕār itmekden menʿ itmesün. Ve daḫı Rabb'üñi ulula anlardan senüñ intiḳāmuñı alıvirmemekden. Ve geyecegüñi necāsetden arıt. Bunlar **Tefsīr-i Kebīr**'de meẕkūrdur. **Ḳāḍī** daḫı mücmelen bu vücūha işāret eyleyüp durur. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve daḫı naḳl olundı ki fetret-i vaḥyde Ḫażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām niçe kerre ḳaṣd eyledi ki ṭaġdan aşaġa kendüyi ata. Ve her bār ki ṭaġ üzerine çıḳardı kendüyi aşaġa atmaġa Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām ẓāhir olup eydürdi ki: Yā Muḥammed, sen Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥaḳ rasūlisin. Pes Rasūl'üñ göñli sākin olurdı. Bir nice eyyāmdan (239a) ṣoñra yine[2804] şevḳ u ẕevḳ ġalebe eyleyüp ṭaġa çıḳardı ki kendüyi aşaġa bıraġa. Cebrāʾīl[2805] ẓāhir olup eydürdi ki: Yā Muḥammed, sen Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥaḳ rasūlisin. Pes bu aḫbār Ḫażret-i Rasūl'üñ[2806] evvel ḥālinüñ aḫbārıdur.

İmdi meşāyıḫ, mürīdlere[2807] ve ṭāliblere ḫalvet iḫtiyār itdürdüklerinüñ aṣlı budur. Lā cirem anlar vaḳtī ki ḫalvetlerinde ʿibādetlerini Allāh Teʿālā ḥażretine ḫāliṣ eyleseler Ḥaḳ Teʿālā, anlaruñ üzerine ḫalvetlerinde üns ṭutacaḳ nesneler açıvirür ve anlara dürlü dürlü nesneler ʿaṭā eyler anuñ-içün terk itdükleri nesnelerden ʿivaż. İmdi bu ḳavmüñ ḫalvetleri, müstemirdür belki erbaʿīn-eserdür mebādī beşāyir-i Ḫaḳ ẓāhir olmaḳda ve daḫı Ḫaḳ Teʿālā ḳıbelinden mevāhib-i seniyye ẓāhir olmaḳda. Allāhümme lā taḥrimnā[2808] min-fütūḥāti'l-erbaʿīniyyeti bi-ḥürmeti nebiyyike Muḥammedin ʿaleyhi's-selām[2809].

[2804] yine: gine A, K
[2805] +ʿaleyhi's-selām H
[2806] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2807] mürīdlere: mürīdlerine H
[2808] taḥrimnā: tüḥarrimnā K
[2809] ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām K

el-Bābu’s-sābiʿu ve’l-ʿişrūne fī-ẕikri fütūḥi’l-erbaʿīniyyeti

Yaʿnī, yigirmi yidinci bāb, erbaʿīnde fetḥ olan nesneler ẕikrindedür.

ʿAllāmetü’l-ʿulemā, muḫtāru’l-küberā; zübdetü’l-maʿālī, ṣafvetü’l-eʿālī; ḫamīdü’l-ḫıṣāl, merżıyyü’l-celāl; zeynü’ş-şerīʿa, cemālü’l-eʾimme; el-ḳāʾim bi-maṣāliḥi’l-ḫavāṣ ve’l-ʿavām, el-fāyiz bi’l-ḳadḥi’l-muʿallā beyne aḳdāḥi’l-maḳām; cemālü’l-fuḍalā, faḫru’l-üdebā; ḳuṭbu’n-nuḳabāʾ, melceʾü’n-nücebāʾ eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn ravveḥaʾllāhu rūḥahū[2810] eydür: Bir ṭāyife ḳavm ṭarīḳ-ı ḫalvetde ve ṭarīḳ-ı erbaʿīnde ġalaṭ idüp **yüḥarrifūne’l-kelime ʿan-mevāżıʿihī** ḳażıyyesince anı taḥrīf itdiler. Ve anlaruñ üzerine şeyṭān girüp ġurūr ḳapusını (239b) anlaruñ üzerine açdı. Lā cirem anlar daḫı aṣılsuz ḫalvete girüp iḫlāṣ-ıla ḫalvetüñ ḥuḳūḳını riʿāyet itmediler. Belki işitdiler ki meşāyıḫ ve ṣūfīler ḫalvetlere girüp anlara anda vāḳıʿalar ẓāhir olup ġarāyib ü ʿacāyib keşf oldı pes anlar daḫı anuñ gibi nesneler ṭaleb eyleyüp ḫalvetlere girdiler. İmdi bu vech-ile ḫalvete girmek ʿayn-ı iʿtilāldür ve maḥżā ḍalāl ve iḫtilāldür. Belki ḳavm ḫalveti ve vaḥdeti iḫtiyār itdiler dīnlerinüñ selāmeti-çün ve daḫı nefslerinüñ aḥvāline muṭṭaliʿ olup andan iʿrāż itmek-içün ve iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine ʿamel itmek-içün.

Ve Ebū ʿAmr-ı Enmāṭī eydür: ʿĀḳile işüñ āḫirini fehm itmek ṣāfī olmaz ve aña işüñ āḫiri ne olacaḳdur, ẓāhir olmaz illā ḥālinüñ evvelini muḥkem ıṣlāḥ itmek-ile olur. İmdi şol yirler ve şol ḥāller ki anda ḥālüñ ziyādelıġını ve eksüklügini bilmek ṭaleb olunur; ol, ḫalvetdür mā-dām ki ol ḫalvete mevāniʿ ve muʿārıż nesne ḳarışup anuñ ḫalvetini anuñ üzerine ifsād itmeye.

[2810] rūḥahū: sırrahū H

Ve Ebū Temīm-i Maġribī eydür: Kim ki ḫalvet iḫtiyār eyler ṣoḥbet üzerine eyle gerekdür kim anuñ dili Allāh ẕikrinden ġayrınuñ ẕikrinden ḫālī ola ve Allāh Teʿālā murādından ġayrı murādātı terk eyleye ve daḫı nefsinüñ cemīʿ-i meṭālibinden ḫālī ola. İmdi kim ki bu ṣıfatlar-ıla ṣıfatlanmayup ḫalvete girse ol ḫalvet anı fitnelere uġradur.

Muḥammed Bin Ḥāmid eydür: Ebū Bekr-i Varrāḳ'ı ziyāret itmege bir kişi gelüp aña eyitdi: Baña naṣīḥat eyle. Ebū Bekr-i Varrāḳ daḫı ol kişiye eyitdi: Dünyānuñ ve āḫiretüñ ḫayrını ḫalvetde ve ḳılletde (240a) gördüm ve dünyānuñ ve āḫiretüñ şerlerini keşretde ve iḫtilāṭda gördüm.

İmdi kim ki ḫalvete ʿillet-ile girse aña şeyṭān, musallaṭ olup envāʿ-ı ṭuġyān-ıla anı mübtelā eyleye ve anuñ içini ve ṭaşını ġurūr-ıla ve ġaflet-ile ṭoldura. Ol bī-çāre kendünüñ ḫālini eyü ṣana. Ve iy niçe ḳavm, ḫalvete girdiler ḫalvetüñ şarṭlarını yirine getürmedin, ezkārdan bir ẕikre meşġūl oldılar ve nefslerin ḫalḳdan ʿuzlet itmek-ile rāḥat eylediler ve ḫavāsuñ şevāġılını giderdiler rāhibler ve berāhime ve felāsife işledüklerinleyin. Lā cirem anlara fitneler ʿārıż oldı.

İmdi şek degüldür ki vaḥdetüñ ve cemīʿ-i ḫalvetüñ muṭlaḳ bāṭın ṣāfī olmaḳda teʾsīri vardur. Evet, bunlar siyāset-i şerʿ-ile ve Rasūl ḥażretine ʿaleyhiʾs-selām ṣıdḳ-ı mütābaʿat-ıla olacaḳ olursa anlaruñ netāyici, göñül münevver olmaḳ ola ve dünyāda zāhidlıḳ ola ve daḫı ẕikr ḫalāvetini bulmaḳ ola ve Allāh Teʿālā ḥażretine iḫlāṣ-ıla ʿibādet itmek ola namāzdan ve tilāvetden ve ġayrdan. Ve eger anlar siyāset-i şerʿ-ile olmasalar ve Rasūl ḥażretine[2811] mütābaʿat-ıla olmasalar nefsde ṣafālar intāc eyleye. Ol ṣafā-yıla ḳuvvet bula ʿulūm-ı riyāżıyye kesb itmege felāsife ve dehriyye ʿilmlerinden ḫaẕelehumuʾllāhu Teʿālā.

[2811] ḥażretine: ʿaleyhiʾs-selāma H

İmdi riyāżetden maḳṣūd olan bunlar degüldür. Niteki baʿżılar eydür[2812]: Allāh Teʿālā senden istiḳāmet diler. Sen andan kerāmet istersin. Evet, vaḳt olur ki ḫavāriḳ-ı ʿādātdan ṣādıḳlara nesne fetḥ olur ve ṣıdḳ-ı firāset fetḥ olur. Ḥattā gelecek zamānda ne fetḥ olsa gerek, (240b) anı bilür[2813]. Evet[2814], vaḳt ki olur ki bunlar fetḥ olmaz. Evet, anlaruñ ḥāllerine nesne fetḥ olmamaḳ żarar degürmez. Belki anlaruñ ḥāllerine ḥadd-i istiḳāmetden münḥarif olmaḳ żarar degürür. Lā cirem ḫavāriḳ-ı ʿādātdan ve envāʿ-ı kerāmātdan ṣādıḳlara nesne fetḥ olmaḳ anlaruñ yaḳīnlerini ziyāde eyler, anları ṣıdḳ-ı mücāhedeye ve ṣıdḳ-ı muʿāmeleye daʿvet eyler ve daḫı anlaruñ zühdlerini ziyāde eyler ve daḫı anları aḫlāḳ-ı ḥamīde-yile müteḫāllıḳ olmaġa ziyāde raġbet itdürür. Ve siyāset-i şerʿ-ile ḫalvete girmeyene ḫalvetde ḫavāriḳ-ı ʿādātdan nesne fetḥ olsa ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden anuñ ıraḳlıġını ziyāde eyler ve daḫı anuñ ġurūrını ve ḥamāḳatını ve ḫalḳ üzerine tekebbürligini ve ḫalḳa ḫor baḳmasını ziyāde eyler. Ol ṣıfatlar içinde ḳalur ḥattā boynından İslām ipini çıḳarınca. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālik. Lā cirem ol, ḥudūda ve aḥkāma ve ḥelāle ve ḥarāma inkār eyler. Ol bī-çāre şöyle ẓann eyler ki ʿibādātdan maḳṣūd olan hemān ẕikrdür. Pes mütābaʿat-ı Rasūl'i terk idüp telaḫḫuda ve tezenduḳa düşer. Neʿūẕü biʾllāhi mine'ḍ-ḍalāli ve'l-iḍlāl.

Ve baʿż-ı ḳavme ḫalvetde ḫayālāt ẓāhir olur. Anları vāḳıʿalar ṣanurlar ve anları meşāyıḫ vāḳıʿalarına beñzedürler ve erbāb-ı mücāhede vāḳıʿalarına beñzedürler. Ḥāl budur ki ol, ḫayālāt ve evhāmdur. İmdi kim ki anı taḥḳīḳ eylemek isteye bunı bilsün ki kişi vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretine iḫlāṣ-ıla münḳaṭıʿ olup niyyetini gökcek eyleyüp ḳırḳ gün ve yāḫūd daḫı ziyāde ḫalvete otursa anuñ bāṭınında ṣafā-yı yaḳīn ḥāṣıl (241a) olup anuñ ḳalbinden ḥicāblar götrülüp bu maḳāma yitişür ki ʿÖmer[2815] eyitdi: **Raʾā ḳalbī rabbī.** Evet,

[2812] eydür: eydürler A
[2813] bilür: bilürler A, K, H
[2814] evet: -A, ve K, H
[2815] +raḍıyaʾllāhu ʿanh A, H

vaḳt olur ki kişi, bu maḳāma vāṣıl olur evḳāt-i şerīfeʾi aʿmāl-i ṣāliḥa-yıla iḥyā itmek-ile ve aʿżāsını menhiyyātdan menʿ itmek-ile ve evrādı evḳātına tevzīʿ itmek-ile şöyle ki baʿż-ı vaḳtde namāz ḳıla ve baʿż-ı vaḳtde tilāvet eyleye ve baʿż-ı vaḳtde ẕikr eyide. Ve gāh olur ki Ḥaḳ Teʿālā, kişinüñ ṣıdḳından ötürü ve istiʿdādından ötürü ʿamelsüz anı bu maḳāma vāṣıl eyler kendünüñ elṭāfı ceẕbeleriyle. Ve gāh olur ki Ḥaḳ Teʿālā, kişiyi bu maḳāma vāṣıl eyler ezkārdan bir ẕikre mülāzemet itmek-ile şöyle ki cemīʿ-i evḳātını ẕikr eyitmek içinde geçüre, hemān vaḳt namāzlarını sünnetleriyle ḳıla daḫı yine[2816] ol ẕikre meşġūl ola, hīç araya fütūr girmeye ve anda hīç ḳuṣūr bulunmaya belki namāz ḳılduġı vaḳtden ġayrı vaḳtde ol ẕikre meşġūl ola ḥattā ābdest almaġa giderken daḫı aña meşġūl ola ve yiyecek yirken daḫı aña meşġūl ola ve daḫı ẕikri ḳuvvet-ile eyide. Şöyle ola ki anuñ eṣeri cemīʿ aʿżāya sirāyet eyleye. Ve āvāzını ẕikr eydicek ḳatı ḳaldurmaya ve elḥāndan ictināb eyleye ve ẕikri dürlü dürlü ṣavt-ıla[2817] eyitmeye, ẕikre mübālaġa-yıla taʿẓīm eyleye. Ve eger böyle ẕikre mülāzemet eylese ḥużūr-ı tāmm-ıla ve taʿẓīm-i vāfir-ile ẕikr-i lisān müʾeddī ola ẕikr-i ḳalbe. Ve ẕikr-i ḳalb daḫı müʾeddī ola ẕikr-i rūḥa. Ve ẕikr-i rūḥ daḫı müʾeddī ola ẕikr-i sırra. Ve ẕikr-i sır daḫı müʾeddī ola ẕikr-i sırr-ı sırra. Bunlaruñ her birisinüñ maḫṣūṣ ẕikri vardur. (241b) Bunlaruñ erbābı ol ẕikrleri işidürler. Evet, meşāyıḫdan ekṣeri ezkārdan kelime-i **lā ilāhe illāʾllāh**'ı iḫtiyār eylediler. Zīrā ki bu kelime, kelime-i cāmiʿadur[2818]. Ve bu kelimenüñ ḫāṣṣıyyetleri vardur bāṭını tenvīr itmekde ve ḫāṭırı cemʿ itmekde vaḳtī ki ṣādıḳ muḫliṣ bu kelimeye meşġūl olup bunuñ üzerine dāyim olsa. Ve bu kelime Ḥaḳ Teʿālā'nuñ bu ümmete ulu ʿaṭālarındandur. Ve bu kelimede bu ümmete ḫāṣṣıyyetler vardur ġayrı ümmete degül.

[2816] yine: gine A
[2817] ṣavt-ıla: ṣavtlar ile K
[2818] Zīrā ki…cāmiʿadur: -A

Niteki ʿĪsā peyġamber[2819] ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine eyitdi: **Rabbi enbiʾnī ʿan-hāẕihi'l-ümmeti'l-merḥūmeti ḳāle ümmetü Muḥammedin ʿulemāʾü aḫfiyāʾü ḥulemāʾü ḥukemāʾü ke-ennehüm enbiyāʾü yerżavne minnī bi'l-ḳalīli mine'l-ʿaṭā ve erżā minhüm bi'l-yesīri mine'l-ʿamel ve üdḫilühümü'l-cennete bi-lā ilāhe illāʾllāh yā ʿīsā hüm ekṣeru sükkāni'l-cenneti li-ennehā lem teẕille elsinü ḳavmin ḳaṭṭu bi-lā ilāhe illāʾllāh kemā-ẕellet elsinetühüm ve lem teẕille riḳābü ḳavmin ḳaṭṭu bi's-sücūdi kemā-ẕellet riḳābühüm.** Yaʿnī ʿīsā peyġāmber[2820] eyitdi[2821]: İy benüm Rabbüm, baña ḫaber vir ümmet-i merḥūmeden ki anlar, İncīl'de meẕkūrdur; anlar kimüñ ümmetidür ve daḫı anlaruñ ṣıfatları nedür? Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Ol, ümmet-i Muḥammed'dür[2822] ki anlar, ʿulemādur ve aḫfiyādur ve daḫı ḥalīmlerdür ve ḥakīmlerdür keʾennehū anlar, peyġāmberlerdür; benüm azacuḳ ʿaṭāma rāżīlardur. Ben daḫı anlaruñ azacuḳ ʿamellerine rāżīyam[2823]. Ben anları mücerred kelime-i lā ilāhe illāʾllāh didükleriyle cennete ḳoyaram[2824]. Yā ʿīsā, anlar cennet ehlinüñ ekṣeridür. Zīrā ki lā ilāhe illāʾllāh kelimesiyle anlaruñ dilleri yumşaduġınlayın hīçbir ḳavmüñ dili yumşamadı ve anlaruñ secde (242a) itmekde boyunları yumşaduġınlayın hīçbir ḳavmüñ boynı yumşamadı. Yaʿnī anlar, lā ilāhe illāʾllāh kelimesine çoḳ meşġūl olup secdeʾi çoḳ idicilerdür.

Ve ʿAbduʾllāh Bin ʿAmr Bin ʿĀṣ eydür: **Tevrīt**'de yazılup durur ki: **Yā eyyühā'n-nebiyyü innā erselnāke şāhiden ve mübeşşiran ve neẕīran ve ḥırzen li'l-müʾminīne ve kenzen li'l-ümmiyyīne ente ʿabdī ve rasūlī semmeytüke'l-mütevekkilü leyse bi-faẓẓin**

[2819] peyġamber: -H
[2820] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[2821] ʿīsā peyġāmber eyitdi: -A
[2822] ümmet-i Muḥammed'dür: Muḥammed ümmetidür H
[2823] rāżīyam: rāżīyın A, K, H
[2824] ḳoyaram: ḳoyarın A, K, H

ve lā ġalīẓin ve lā seḫābin fī'l-esvāḳi ve lā yeczī bi's-seyyi'eti's-seyyi'ete ve lākin ya'fū ve yeşfaḥu ve len aḳbiżahū ḥattā yüḳāme bihi'l-milletü'l-mu'avvicetü bi-en yeḳūlū lā ilāhe illā'llāhu ve yefteḥū a'yünen 'umyen ve üẕünen ṣummen ve ḳulūben ġulfen. Ya'nī Ḥaḳ Te'ālā Celle celālühū[2825] eydür[2826]: Yā Ḥabīb, ben seni ḫalāyıḳa gönderdüm şāhid olucı olduġuñ ḥālde ve daḫı mü'minlere cennet muştulayıcı olduġuñ ḥālde ve daḫı kāfirleri cehennemden ḳorḳuducı olduġuñ ḥālde ve daḫı seni mü'minlere ḥırz, ümmīlere kenz gönderdüm. Sen, benüm ḫāṣ ḳulumsın ve daḫı benüm ḫāṣ rasūlümsin. Saña Mütevekkil diyüben ad virdüm. Anuñ göñli, ḳatı degüldür ve ḫışm-nāk degüldür ve daḫı soḳaḳlarda çoḳ söyleyici ve ḳatı söyleyici degüldür ve daḫı aña yaramazlıḳ idene intiḳām idici degüldür belki 'afv idüp aña güler ṣūret-ile baḳup aña eylük idicidür. Ve ben, anı ḫalāyıḳ arasından çıḳarmazam[2827] ve anuñ rūḥını ḳabż eylemezem[2828] ekṣer-i millet, kelime-i lā ilāhe illā'llāh-ıla müstaḳīm olmayınca ve bu kelimenüñ ḥuḳūḳını ṭurġurmayınca ve anuñ-ıla Ḥaḳ Te'ālā'nuñ cemālini görmekden kör olmış gözler açılmayınca ve daḫı Ḥaḳ kelāmı işitmekden ṣaġır (242b) olmış ḳulaḳlar bunuñ-ıla açılmayınca ve daḫı 'ilm-i tevḥīd idrāk itmekden örtülmiş göñüller bunuñ-ıla açılmayınca.

İmdi vaḳtī ki ḳul daḫı ḫalvetde kelime-i lā ilāhe illā'llāh'a meşġūl olsa diliyle, göñli daḫı diline muvāfaḳat eyleyüp bu kelimeye diliyle bile meşġūl olsa ḥattā şöyle olsa ki bu kelime göñülde ṣābit olup köklense ve ḥadīṣ-i nefs göñülden gidüp anuñ yirine bu kelimenüñ ma'nāsı ḳarār eylese şöyle ola ki dil ẕikrden fāriġ olup sākit olsa göñül andan sākit olmaya lā cirem ol vaḳt bu kelime göñülde ṣābit olup ḳarār ṭutar, andan zāyil olmaz. Pes bu kelimenüñ göñülde cevheri sebebiyle göñülde nūr-ı yaḳīn ẓāhir olup ṣābit olur. Ḥattā

[2825] Celle celālühū: Te'ālā K
[2826] Ḥaḳ Te'ālā Celle celālühū eydür: -A, Celle celālühū: -H
[2827] çıḳarmazam: çıḳarmazın A, K
[2828] eylemezem: eylemezin A, K

eger bu kelimenüñ ṣūreti dilden zāyil olacaḳ olursa göñülden bu kelimenüñ nūrı zāyil olmaz. Lā cirem ol vaḳt bu ẕikr meẕkūr pādişāhuñ ʿaẓametini görmege müttaḥid olur. Pes ol vaḳt ẕikr, ẕikr-i ẕāt olur. İmdi ẕikr-i ẕātdan murād müşāhede ve mükāşefe ve muʿāyenedür. Lā cirem ẕikr-i ẕāt, göñülde ẕikr nūrı ṯābit olup ḳarār ṭutduġından ḥāṣıl oldı. Zīrā ki ẕākir bu vech-ile ẕikre meşġūl olsa sehel zamān içinde ẕikr, ḥarf ve ṣavt ḳışrından çıḳar. Kelime-i lā ilāhe illāʾllāh nefyinüñ saṭvesiyle ẕākirüñ vücūdını nefy eyler ve iṯbātınuñ salṭanatıyla meẕkūruñ beḳāsını iṯbāt eyler. Pes[2829] devām-ı ẕikr-ile meẕkūr, ẕākirden nāyib olur. Niteki buyurdı: **Feʾẕkürūnī eẕkürküm.**[2830] Pes ol vaḳt ẕākir, meẕkūr olur ve meẕkūr, ẕākir olur. Eyn, ʿayna ve mübāyene ve muʿāyene (243a) ve iṯneyniyyet vaḥdete mütebeddil olur. **Hāẕā evānün yesmaʿu bi-semʿihī ve yübṣıru bi-baṣarihī ve yetekellemü bi-kelāmihī ve yaʿlemü bi-ʿilmihī ennehū lā ilāhe illāʾllāhu ve yestaġfiru ʿan-ẕenbi ḥusbānin ennehū yaʿlemü ennehū lā ilāhe illāʾllāhu kemā-hüve li-enne ʿilmehū ġayru mütenāhin.**

İmdi ḫalvetden maḳṣad-ı aḳṣā ve maṭlab-ı aʿlā budur. Evet, bu maḳām, vaḳt olur ki kelime-i lā ilāhe illāʾllāhʾa meşġūl olmadın ḥāṣıl olur. Belki tilāvet-i Ḳurʾānʾa meşġūl olmaġ-ıla ve anı çoḳ çoḳ oḳumaġ-ıla daḫı ḥāṣıl olur. Şöyle ki göñül, dile muvāfaḳat eyleye tilāvetde şol vech-ile ki dil, tilāvete meşġūl olıncaḳ ol kelāmuñ maʿnāsı göñülde ḳarār eyleye ve göñülden ḥadīṯ-i nefs gidüp anuñ yirine kelāmuñ maʿnāsı ḳarār eyleye. Lā cirem ol vaḳt ẕikr-i ẕāt ḥāṣıl ola ve daḫı kelāmuñ nūrı ḳalbde cemʿ ola mütekellimüñ ʿaẓametini müşāhede itmek-ile.

İmdi vaḳtī ki ḳul, bu maḳāma yitişse ẕikr ve yāḫūd tilāvet itmek vāsıṭasıyla vaḳt olur ki ẕikrüñ ḥalāvetinden ve anuñ ünsinden ẕikr içinde kendüden ġāyib olur. Ve aña ol

[2829] pes: -K
[2830] el-Bakara 2/152.

ḥālde ḥaḳāyıḳ tecellī eyler libset-i[2831] ḫayālde. Niteki bir kişi düşinde görse ki yılan depeler, muʿabbir aña eydür ki: Sen düşmānuñ üzerine ġālib olursın. İmdi düşmene ġālib olmaḳ bir keşfdür ki Ḥaḳ Teʿālā anı bunuñ-ıla aña keşf eyledi. Ḥāl budur ki düşmene ġālib olmaḳ bir rūḥdur mücerred ve maʿnīdur müfred. Melek-i[2832] ruʾyā ol rūḥ-ı ḫayāli yılandan cesed taṣvīr eyleyüp aña gösterdi. Pes rūḥ ki keşf-i ġalebedür düşmen üzerine Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden aña iḫbārdur. Ve ol libās-ı ḫayālde ki (243b) ol cesed gibidür, bir miṯāldür ki ol rāʾīnüñ nefsinden ḳopar menāmda ḳuvvet-i vehmiyye ve ḳuvvet-i ḫayāliyye biri birine muṣāḥib olmaḳdan. Pes ītilāf olur rūḥ ki düşmene ġālib olmaḳdur anuñ-ıla yılan miṯāli cesed arasında. Lā cirem taʿbīre muḥtāc olur.

Ve vaḳt olur ki ṣāḥib-ḫalvete ḫayāl-i mücerred kendünüñ içinden ḳopar ve aña dürlü dürlü nesneler görinür ḥaḳīḳatsüz. İmdi aña iʿtibār yoḳdur ve aña iltifāt olunmaz. Zīrā ki ol, vāḳıʿa degüldür. Belki ol, ḫayāldür. Ammā ṣādıḳ vaḳtī ki Allāh Teʿālā'nuñ ẕikrinde ġāyib olsa ḥattā cemīʿ-i maḥsūsātdan ġāyib olsa, şöyle olsa ki eger bir kişi anuñ üzerine girse ol anı bilmeye ẕikruʾllāhda ġaybetinden ötürü. Pes ol vaḳt ibtidāda nefsinden miṯāl ve ḫayāl ḳopar aña kendünüñ ḫayāli sebḳat itmedin. Aña keşf-i rūḥdan nefḫ iderler vaḳtī ki ġaybetinden ayılup yine[2833] kendüye gele. Ya Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti luṭf idüp ol gördüginüñ taʿbīrin[2834] anuñ bāṭınında iẓhār eyleye ve aña anı bildüre vāsıṭasuz ve yāḫūd anuñ şeyḫi anı taʿbīr[2835] eyleyüvire muʿabbir ruʾyāyı taʿbīr eyledüginleyin.

İmdi işde vāḳıʿa budur. Zīrā ki ḥaḳīḳatüñ keşfidür miṯāl ṣūretinde. Pes ḥaḳīḳat, ṣūret-i miṯāliyye-yile aña ol vaḳt keşf olur. İmdi vāḳıʿanuñ ṣaḥīḥ olmasınuñ şarṭı ẕikrde

[2831] libset-i: libse-i K
[2832] melek-i: milk-i A
[2833] yine: gine K
[2834] taʿbīrin: tefsīrin A
[2835] taʿbīr: tefsīr A

evvelā iḫlāṣdur. Andan ṣoñra ẕikrde istiġrāḳdur. Ve ẕikrde iḫlāṣuñ ve anda istiġrāḳuñ ʿalāmeti oldur kim ẕākir, dünyāda zāhid ola ve daḫı taḳvāya mülāzemet eyleye. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā, ol mükāşife vāḳıʿaʾı keşf itmesiyle anı mevrid-i ḥikmet eyledi. İmdi ḥikmet (244a) ḫod zühd-ile ve taḳvā-yıla ḥükm eyler.

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ẕikrde istiġrāḳ niçe dürlüdür. Evvel istiġrāk vücūddur ẕikrde. Bu, şol vaḳt olur ki ẕikr, ẕākirüñ eczāʾ-i ḫabīṯesin yaḳup eczāʾ-i ṭayyibesin bāḳī ḳıla. Pes ol vaḳt ẕikr-i vücūd işidilinür. Buña ẕikr-i cemʿ daḫı dirler şol vech-ile ki ẕākirüñ cemīʿ-i eczāsından ẕikr işidilinür. Şöyle ki ṣurna[2836] çalınur ve yāḫūd ṭabl urılur gibi olur. Vaḳtī ki cemīʿ-i eczānuñ ẕikri müstaḳīm olsa ol vaḳt arular iñler gibi cemīʿ-i aʿżādan iñildüler işidilür. Zīrā ki ẕikr, müstaḳīm olmadın evvelā başuñ dāyiresine nüzūl eyler. Lā cirem ol vaḳt ṭabl ve kös ve ṣurna[2837] āvāzeleri gibi āvāzeler işidilinür. Zīrā ki ẕikr sulṭāndur. İmdi sulṭān vaḳtī ki bir yire ḳonsa ṭablıyla ṣurnasıyla[2838] bile ḳonar. Ḥattā şol āvāzeler ẓāhir olur ki ẕākir, delü olam diyü ve ölem diyü ḳorḳar. Evet, ṣādıḳlara ol, żarar degürmez.

Necmeddīn eydür: Ḫalvetümde ẕikr eydürdüm. Nāgāh başumda bunuñ gibi āvāzeler ẓāhir oldı dürlü dürlü zaḥmetler-ile. Bu ṣavtları ve bu zaḥmetleri üstāda ḥikāyet eyledüm. Üstād baña eyitdi: Ḫalvetden çıḳ, ẕikri terk eyle ve illā ya delü olursın ve yāḫūd ölürsin. Ben eyitdüm: İy üstād, ṭarīḳda ölmek yigdür maḳāmda ölmekden. Pes üstād eyitdi: Ben seni deñerdüm. Çünki ṣādıḳ-ımışsın, di imdi meşġūl ol. Andan ṣoñra ẕikre yine[2839] meşġūl oldum. Bir hafta geçmedin Ḫaḳ Teʿālā bu ʿuḳdeʾi ḥall eyleyüp ẕikr başa inüp (244b)

[2836] ṣurna: zurna A
[2837] ṣurna: zurna A
[2838] ṣurnasıyla: zurnasıyla A
[2839] yine: gine A, K

ḳarār ṭutdı. Pes ḳurre-i aʿyun ve münā-yı enfüs ve leẕāẕetü'l-ervāḥ ve ṭ̄ibetü'l-ḳulūb ẓāhir oldı bi-ʿavni'llāhi Teʿālā ve tevfī̆ḳihī̆.

İmdi ol ṣavtlaruñ sırrı oldur kim ẕikr-i mā-sivā-yı Ḥaḳḳ'ı sedd idüp[2840] menʿ ider. İmdi vaḳtī̆ ki ẕikr bir yire vāḳiʿ olsa mā-sivā-yı Ḥaḳḳ'ı ol yirden menʿ itmege meşġūl olur niteki ṣu-yıla od buluşsa ṣu, odı menʿ eyledüginleyin. Ve bu ṣavtlardan ṣoñra aṣvāt-ı muḫtelife işidilinür[2841] ṣu çaġıldusı gibi ve ḳatı eser yiller gibi ve od yalıñları ṣavtı gibi ve atlar kişneşür gibi ve aġaçlar yapraḳları ṣavtı gibi vaḳtī̆ ki anlara ḳatı yiller ṭoḳunsa. Bu āvāzelerüñ sırrı oldur kim ādemī̆, her cevher-i şerī̆f ve her cevher-i keṣī̆fden mürekkebdür. Ve yirde ve gökde ne var-ısa ādemī̆ anlardan mürekkebdür. Ve[2842] bu āvāzeler insānuñ her cüz'inüñ ẕikridür. İmdi kim ki bu āvāzeleri işitse taḥḳīḳ ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretini her dil-ile ẕikr itmiş olur. İmdi bu istiġrāḳ dil ẕikrinüñ netī̆cesidür. Bundan ṣoñra başdan bir ḳapu açılup ẕikr andan göñle iner. Lā cirem ol vaḳt göñül daḫı[2843] ẕikrde müstaġraḳ olup göñülden ẕikr işidilinür[2844]. Ol ẕikr mücerred iṣbātdur bir żamī̆me-yile bile. Ol żamī̆me'i ẕākir bile işidür. Pes ol vaḳt ẕākirüñ ḳademinden tā depesine degin emn ü ī̆mān, şevḳ u raġbet, maḥabbet ü īḳān ve ʿirfān ṭolar. Pes ol vaḳt göñül ẕikr içinde müstaġraḳ olur. Lā cirem ol vaḳt ẕikr-i ḳalb, cemī̆ʿ-i aʿżāya ṭayarān eyler ve cemī̆ʿ-i aʿżā iḫtiyārsuz ḥareket eyler. Vaḳtī̆ ki ẕākir, ẕikrden sākit olsa göñül ve yürek sākit olmaz. Belki ḥareket eyleyüp ẕikr ṭaleb eyler şol oġlan (245a) gibi ki anasınuñ ḳarnında ḥareket eyler. Zī̆rā ki göñül ʿī̆sā Bin Meryem gibidür ve ẕikr süd gibidür. İmdi ẕikr-i ḳalb, evvel emrde arular iñildüsi gibi işidilür ḳatı āvāz-ıla işidilmez andan ṣoñra bülend āvāz-ıla işidilinür ve gāh olur ki

[2840] sedd idüp: -A, ṣadd idüp K
[2841] işidilinür: işidinilür A
[2842] ve: pes A
[2843] daḫı: -K
[2844] işidilinür: işidinilür A

oġlancuḳ āvāzı gibi işidilinür ve gāh ıraḳdan işidilinür[2845] ve gāh olur ki havādan işidilinür ve gāh olur ki bedenüñ ṣol yanından ve gāh saġ yanından işidilinür ve gāh olur ki bedenüñ cemīʿ-i cevānibinden işidilinür[2846] ẕākirüñ ḥāline münāsib. Andan ṣoñra ẕikr rūḥa vāṣıl olur. Pes ol vaḳt ẕākir ẕikrden ġāyib olur meẕkūrda. Bunlaruñ şerḥi ṭūl u dırāzdur ḥadde vü beyāna ṣıġmaz. Evet, ẕākir-i ṣādıḳ; bunlara yitişür ve bu ẕikrleri diñler, ʿurūcı ve vuṣūli bu ẕikrlerden olur[2847].

Ḳuṭbu's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[2848] eydür: Vaḳt olur ki Ḥaḳ Teʿālā ẕākire ḥaḳāyıḳ keşf eyler miṡālsüz bir vech-ile ki ne olacaḳdur düşinde anı aña gösterür ve yāḫūd düşinde anı aña ḫaber virür. Ve gāh olur ki ẕākir, bāṭınından anı işidür ve gāh olur ki anı havādan işidür. Bunı Ḥaḳ Teʿālā ẕākire fetḥ eyler anuñ yaḳīni ziyāde olmaġ-içün.

Niteki ʿāriflerden birisi eline ṣu ḳabını aldı andan ṣu içeyin diyü. Elinden anı yire ḳoyup eyitdi: ʿĀlemde bir ḥādiṡe oldı. Evet, bilmezem[2849] ol ḥādiṡe nedür. Ben bu ṣuyı içmezem[2850] ḥattā ol ḥādiṡe nedür, bilmeyince[2851]. Andan ṣoñra işidildi ki bir bölük ḳavm añsuzda Mekke'ye varup ḫayli müsülmānlar öldürmişler.

Ve Ebū Süleymān el-Ḫavāṣ eydür: Bir gün ḥımāra binüp seyr eylerdüm. Nāgāh siñekler aña üşüp[2852] anı (245b) incitdiler. Ol daḫı başını aşaġa bıraḳdı. Ben daḫı aġac-ıla anuñ başını urdum. Lā cirem ol eşek başını ḳaldurup bāña eyitdi: Di, ur iy miskīn! Ḥaḳīḳatde sen başuñı vurursın. Aña eyitdiler: İy Şeyḫ, şu baş ḳulaġıyla işitdüñ mi? Şeyḫ eyitdi: Neʿam, işitdüm şimdi siz baş kulaġuñuz-ıla bu kelāmı işitdügüñüzleyin.

[2845] işidilinür: işidinilür A
[2846] işidilinür: işidinilür A
[2847] +va'llāhu aʿlem K
[2848] +ḳuddise sırruhū H
[2849] bilmezem: bilmezin A, K
[2850] içmezem: içmezin A, K
[2851] +didi A
[2852] üşüp: üleşüp K

İmdi vaḳt olur ki Ḥaḳ Teʿālā[2853] bir ḳulına envāʿ-ıla kerāmetler[2854] ve dürlü dürlü keşfler iẓhār ider anı terbiyet itmek-içün ve yaḳīninde ve īmānında ḳuvvet bulmaġ-içün.

Caʿfer-i Ḫuldī'nün ḳıymetlü bir yüzügi ḳaşı var-ıdı. Bir gün Dicle Irmaġında gemiyle seyr eylerken gemiciye nesne vireyin didi. Elinden ol yüzük ḳaşı Dicle'ye düşdi. Pes bu duʿāyı oḳudı: **Yā cāmiʿa'n-nāsi li-yevmin lā raybe fīhi icmaʿ ʿaleyye ḍālletī.** Hemān ki bunı oḳudı, ol yüzük ḳaşını kendünüñ kaġıdları içinde buldı.

Ẕā'n-Nūn-ı Mıṣrī[2855] eydür: Bir vaḳt gemiyle deryāda seyr eylerdüm. Nāgāh ol gemi içinde bir kişinüñ bir ḳadifesi uġurlandı. İçümüzde bir yigit var-ıdı. Ol yigit uyur-ıdı. Aña töhmet idüp eyitdiler: Bu yigit alup durur, didiler. Ben eyitdüm: Ḳoñ, uyarmañ uyḳusından. Uyanıcaḳ ben luṭf-ıla aña ṣorayın. Bir sāʿatden ṣoñra ol yigit uyandı. Ben bu ḥikāyeti aña ḫaber virdüm. Ol yigit eyitdi: İy Şeyḫ, bu ḳavm şimdi baña bu vech-ile töhmet mi itdiler? Ben eyitdüm: Neʿam. Pes ol yigit eyitdi: İlāhī, senden dilerüm[2856] ki deñiz içinde hīçbir balıḳ ḳalmaya illā aġızlarında birer cevher ṭutup ṣu üzerine geleler. Nāgāh gördük ki deñiz dibinde ne ḳadar balıḳ var-ısa aġızlarında birer cevher ṭutup deñiz üzerine geldiler. Pes ol yigit eyitdi: İy ḳavm, şunlara (246a) mālik olan sizüñ ḳadifeñüzi uġurlaya mı? didi. Daḫı kendüyi deñize atdı. Deñiz üzerinde yüriyü yüriyü kenāra çıḳdı.

Tācu's-sālikīn ve zübdetü'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Hemedān'da bir şeyḫ baña ḥikāyet idüp[2857] eyitdi: Ḫalvetümde baña keşf oldı ki Ceyḥūn Irmaġında benüm bir oġlum gemiden deñize düşmege az ḳalmış. Ben ol oġlana ḫalvetümden çaġırup eyitdüm: İy oġul, ḥaẕer it, deñize düşmege az ḳalduñ. Pes ol oġlan mütenebbih olup kendüyi deñize düşmekden ḥıfẓ eyledi. Ol oġlan çünki seferden geldi, aña

[2853] vaḳt olur ki Ḥaḳ Teʿālā: Ḥaḳ Teʿālā vaḳt olur ki A
[2854] kerāmetler: kerāmātlar K
[2855] +ḳuddise sırruhū H
[2856] dilerüm: dilerin A, K
[2857] idüp: idivirüp A

bu ḥikāyeti şordılar. Ol eyitdi: Gemi kenārında oturup uyumışam[2858]. Nāgāh babamı işitdüm ki baña eyitdi: İy oġul, ġāfil olma. Deñize düşmege az ḳalduñ. Ben daḫı biliñledüm, gördüm ki azacuḳ daḫı olsa deñize düşerdüm.

Ve daḫı ʿÖmer[2859] Medīne'de minber üzerinde ḫuṭbe oḳurken bir kerre[2860] çaġırdı[2861]: **Yā Sāriyete'l-cebele** didi. Sāriye ol vaḳt Nihāvend'de-yidi. Pes Sāriye; ʿÖmer'üñ[2862] āvāzını işidüp ṭaġdan yaña gitdi, düşmene ġālib oldı.

Ve Şeyḫ eydür: Baña bir faḳīr ḥikāyet idüp eyitdi: Ben Mekke'de otururdum. Benüm bir dostum var-ıdı, Baġdād'da olur-ıdı. Nāgāh baña ḫaber virdiler ki ol dostuñ öldi diyü. Ḥaḳ Teʿālā baña keşf eyledi ki Baġdād'da ḳazancılar soḳaġında ata binüp seyr eyler gördüm. Ḥattā ḳazancılaruñ çekiçleri āvāzını daḫı işitdüm. İmdi bunlaruñ cemīʿisi Allāh Teʿālā ḥażretinden baḫşāyişdür. Baʿż-ı ḳavme bunları ve bunlaruñ emṣālini keşf eyler. Ve bu maḳāmdan yüce maḳām oldur kim bunlar keşf olmaya. Belki mürīd-i ṣādıḳ (246b) ve ʿāşıḳ-ı ḫāliṣ ḥadd-i istiḳāmetde ṣābit-ḳadem ola. Zīrā ki bunlaruñ killīsi yaḳīn ziyāde olmaġ-içündür.

İmdi bir kimseye ki ṣırf yaḳīn virilse bunlara muḥtāc olmaz. Pes bunlaruñ dükelinde ḥikmet, mürīdlerüñ ḳuvveti ziyāde olmaġ-içündür ve daḫı sālikeri terbiyet itmek-içündür tā ki bunlaruñ-ıla anlaruñ yaḳīnleri ziyāde ola. Ve daḫı bunlaruñ sebebiyle nefse muḫālefet itmege anlar, ḳādir olalar ve daḫı dünyāyı terk idüp Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn'e müteveccih olmaġa ḳādir olalar ve daḫı yaḳīn ḳuvvetiyle evḳātlerini ʿimāret itmege ḳuvvet bulalar. Ammā şol kimseler ki anlara ṣırf yaḳīn keşf olsa ve anlaruñ nefsleri muṭīʿa ve münḳāde

[2858] uyumışam: uyumışın A
[2859] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[2860] kerre: keret A
[2861] çaġırdı: çaġırup eyitdi K
[2862] ʿÖmer'üñ: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhuñ H

olsa ve dünyāda tamām zāhid olup ḥaḳāyıḳ-ı taḳvāyı cemʿ itmiş olsalar anlar iẓhār-ı ḫavāriḳ-ı ʿādāta muḥtāc olmazlar. Evet, evvelki ṭāyife ḫavāriḳ-ı ʿādāta muḥtāclardur. Ammā şol kimseler ki anlar şerāyıṭ-ı istiḳāmeti yirine getürmemişlerdür ve Ḥażret-i Rasūl'e ʿaleyhi's-selām tamām mütābaʿat itmemişlerdür anlara bunlaruñ gibi kerāmāt, mekr ü istidrācdur belki ḍalāl ve vebāldür. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālik. Ve eger bunuñ gibi kimse ṣu üzerinde yürüse ve yāḫūd havāda yürüse aña ol fāyide eylemez ḥattā dünyāda tamām zāhid olup ḥaḳḳ-ı taḳvāyı yirine yitişdürmeyince. Ammā şol kimse ki ḫalvetüñ esāsını ve bünyādını iḫlāṣ-ıla muḥkem itmese belki ḫayālāta ḳanāʿat eylese ol kimse ḫalvete zor-ıla girüp ġurūr-ıla ḫalvetden çıḳar. Lā cirem ol, ʿibādātı terk eyleyüp anı istiḫḳār eyler ve eydür ki: Aṣl ʿibādetden maḳṣūd ḥużūr ve şuhūddur. Ben aña vāṣıl oldum, dir. (247a) Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā, ʿibādetler leẕẕetini anuñ gönlinden çıḳarur ve daḫı anuñ gönlinden şerīʿat heybetini giderüp anı dünyā ve āḫiretde rüsvāy eyler. İmdi ṣādıḳ eyle gerekdür kim bunı bile ki ḫalvetden maḳṣūd olan, Allāh Teʿālā ḥażretine taḳarrub kesb itmekdür evḳātini ʿimāret itmek-ile ve cemīʿ aʿżāsını mekrūhātdan menʿ itmek-ile.

İmdi şöyle bilgil ki erbāb-ı ḫalvetüñ baʿżısına evrāda mülāzemet itmek ve daḫı evḳātini evrāda tevzīʿ itmek fāyide eyler ve baʿżısına ẕikruʾllāhdan bir ẕikre meşġūl olmaḳ fāyide eyler ve baʿżısına dāyim murāḳabe eylemek ṣāliḥdür. İmdi bunlaruñ maʿrifeti bir şeyḫe maḥṣūṣdur kim ol şeyḫ; kāmil, mükemmil ola, dünyāda tamām zāhid olup ẓāhirde ve bāṭında Ḥabīb[2863] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[2864] mütābaʿatı tamām ola ve ādāb-ı Rasūl-ile müʾeddeb ola, ẓāhirinde ve bāṭınında şerīʿata muḫālif hīç nesne olmaya ve cemīʿ-i ḫalḳa müşfiḳ ola, mürīdleri Allāh içün dileye, kendü nefsi-çün dilemeye ve hevā-yı nefs-ile mübtelā olmaya ve ẕerre ḳadar dünyāya meyl eylemeye. Ve eger şeyḫ bunlardan

[2863] Ḥabīb: -A
[2864] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine: ekrem ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H

birisiyle mübtelā olsa anuñ gibi şeyḫüñ ıṣlāḥ itmesinden ifsād itmesi [2865]artuḳ olur. Niteki Mevlānā Celāleddīn[2866] buyurur:

Şeyḫ eger māyil be-māl āmed mürīd-i ū mebāşed

Māyil-i dīnār hergiz mālik-i dīdār nīst

[2865] ifsād itmesi: ifsādı A, K
[2866] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

el-Bābu’s-sāminü ve’l-ʿişrūne fī-keyfiyyeti’d-duḫūli fī’l-erbaʿīniyyeti

Yaʿnī yigirmi sekizinci bāb, erbaʿīne girmegüñ keyfiyyeti beyānındadur.

Ruviye enne Dāvūde ʿaleyhi’s-selām lemmā’btelā[2867] **bi’l-ḫaṭī’eti ḫarra li’llāhi sāciden erbaʿīne** (247b) **yevmen ve leyleten ḫattā etāhü’l-ġufrānü min-rabbihī.** Yaʿnī vaḳtī ki Dāvūd peyġāmberden ʿaleyhi’s-selām[2868] zellet vāḳiʿ oldı, ḳırḳ gün ve ḳırḳ gice Allāh Teʿālā ḥażretine secde eyledi. Yaʿnī ol günlerde ve ol gicelerde namāz ḳıldı. Çünki ḳırḳ gün tamām oldı, Ḥaḳ Teʿālā’dan aña maġfiret ve raḥmet ḫaberi geldi.

Şeyḫ[2869] eydür: Bundan öñ bābda ẕikr eyledük ki vaḥdet ve ḫalvet, bu işüñ aṣlıdur ve erbāb-ı ṣıdḳuñ ʿādetidür. İmdi kimüñ ki cemīʿ-i evḳātı vaḥdet içinde geçse ol kişinüñ cemīʿ-i ʿömri ḫalvet içinde geçmiş gibi olur. Ve kim ki cemīʿ-i evḳātını vaḥdetde geçürmese kendü nefsiyle mübtelā olsa ve ehl ü evlād-ıla daḫı mübtelā olsa eyle gerekdür kim evḳātından bir vaḳti vaḥdet ve ʿuzlet içinde geçüre.

Süfyān-ı Ṣevrī eydür: Kim ki ḳırḳ ṣabāḥ iḫlāṣ-ıla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ʿibādet eylese Ḥaḳ Teʿālā anuñ göñlinde ḥikmetler bitüre ve ol, dünyāda tamām zāhid ola ve ol, āḫirete raġbet eyleye ve dünyānuñ devāsını ve dāsını göre. Pes Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳulına eyle gerekdür kim yılda bir kerre ḳırḳ gün Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olup[2870] ḫalvetde Allāh Teʿālā ḥażretine iḫlāṣ-ıla ʿibādet eyleye.

İmdi mürīd-i ṭālib; vaḳtī ki ḫalvete girmek dilese evvelā eyle gerekdür kim dünyādan mücerred ola, her neye ki mālik-ise andan vaz gele ve andan ṣoñra tamām ġusl eyleye ve geyecegini yuya ve namāz ḳılacaḳ yirini arıda daḫı iki rekʿat namāz ḳıla ve Allāh

[2867] lemmā’btelā: limā’btelā A, lemmā’btüliye K
[2868] peyġāmberden ʿaleyhi’s-selām: ʿaleyhi’s-selāma H
[2869] +ḳaddesa’llāhu sırrahū H
[2870] olup: ola A

Teʿālā ḥażretine tevbe eyleye günāhlarından ve çoḳ çoḳ aġlayup Allāh Teʿālā ḥażretine tażarruʿ eyleye ve gönlinden (248a) ġışşı[2871] ve ḥıḳdı[2872] ve ḥasedi[2873] ve ḫıyāneti[2874] çıḳara andan ṣoñra ḫalveti yirinde otura, andan çıḳmaya illā cemāʿat-ile namāz ḳılmaġa ve yāḫūd cumʿa namāzın ḳılmaġa çıḳa. Zīrā ki namāzı cemāʿat-ile ḳılmaġı terk itmek ġalaṭ ve ḫaṭādur. Ve eger ḫalvetinden çıḳmaḳda tefriḳa bulacaḳ olursa ḫalvetine birḳaç ādem daʿvet eyleye tā ki gelüp anuñ-ıla namāz ḳılalar. Aṣlā cemāʿat-ile namāzı terk eylemeye. Zīrā ki cemāʿati terk itmekde āfāt-ı keşīre vardur. Ve iy niçe kimseler gördük ki ḫalvetde ʿaḳlına ḫalel yitişmiş. İmdi vaḳt ola ki ol, cemāʿat-ile namāzı terk itdüginüñ żararı ola ve anuñ şūmından ola. Evet, vaḳtī ki cemāʿat-ile namāz ḳılmaġa çıḳsa ẕikr eydi eydi çıḳa, ẕikrden aṣlā ḫālī olmaya ve ḫalāyıḳa çoḳ baḳmaya ve ḳulaġını ḫalāyıḳuñ sözine ṭutmaya. Zīrā ki ḳuvvet-i ḥāfıẓa ve ḳuvvet-i muḫayyile bir levḥ gibidür ki her görilen ve her işidilen anda müntaḳış olur. Pes ol naḳşlar-ıla vesvās ve ḥadīṯ-i nefs ve ḫayāl çoḳ olur. Ve daḫı cehd eyleye ki iftitāḥ tekbīrini imām-ıla bile diye, vaḳtī ki imām selām vire ḫalvete gire[2875] ve daḫı saḳına ki ḫalvetinden çıḳıncaḳ ḫalāyıḳ aña baḳup anı ḫalvete oturduġını bileler, bārī mehmā emken kendüyi ve ḫalvetini gizleye.

Niteki ʿārifler eydürler[2876]: Allāh Teʿālā ḥażretinde menzile isteme ḫalāyıḳ ḳatında menzile isterken. İmdi ḫalāyıḳuñ naẓarından ṣaḳınmaḳ bir aṣldur ki bundan ṣaḳınılmasa keşīrun mine'l-aʿmāl fāsid olur ve bundan saḳınılsa keşīrun mine'l-aḥvāl ṣāliḥ olur. Ve daḫı eyle gerekdür kim ḫalvetinde bir nesneye meşġūl ola (248b) immā tilāvete ve immā ẕikre ve immā ṣalāta ve immā muḳārabeye. Ve eger bunlardan süst olsa azacuḳ uyuya ve daḫı uyḳusı

[2871] ġışşı: ġışşını K
[2872] ḥıḳdı: ḥıḳdını K
[2873] ḥasedi: ḥasedini K
[2874] ḫıyāneti: ḫıyānetini K
[2875] ḫalvete gire: ḫalvetde gide A
[2876] eydürler: eyitdiler A

ġalebe itmeyince uyumaya ḥattā bir niçe defʿa uyḳusını defʿ eyleye ve illā azacuḳ uyuya[2877]. Ve daḫı ḫalvetde dāyim ābdest üzerine ola. Ābdesti, namāz ḳılmaġa ve taḳarrub kesb itmege ala ve eger ābdesti var-iken ziyāde nūr olsun diyü ābdest alsa gökcek ola ve eger ābdesti var-iken istirāḥat içün ve yāḫūd kesel-i nefsden ötürü ābdest alsa ol, mekrūhdur. Ve daḫı vaḳtī kelime-i lā ilāhe illā'llāh'a meşġūl olsa dil anı çoḳ çoḳ dimekden süst olsa ve nefse melāl yitişse diliyle ẕikr eyitmeye belki göñliyle eyide.

Niteki Sehl Bin ʿAbdullāh[2878] eydür: Vaḳtī ki lā ilāhe illā'llāh diseñ lā diyincek Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳıdemine naẓar idüp ve illā'llāh diyincek anuñ ḳıdemini iṡbāt idüp andan ġayrısını terk eyle[2879]. Şeyḫ[2880] eydür: Şöyle bilgil ki bu iş zencīr gibidür ki ḥalḳa ḥalḳaya ulaşmış ola. İmdi sen daḫı Allāh Teʿālā rıżāsı olan fiʿle mültezim ol tā ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ rıżāsına vāṣıl olasın.

Ammā erbaʿīnde ve ḫalvetde olan ṭālib-i ṣādıḳa evlā olan ṭaʿām oldur kim ol, ancaḳ ṭuz-ıla etmek yiye, her gice yatsu namāzından ṣoñra bir rıṭl miḳdārı etmek ve ṭuz yiye ve eger yatsudan ṣoñra nıṣf-ı rıṭl ve gicenüñ āḫirinde nıṣf-ı rıṭl yise yig ola. Ve eger etmegi ṭuz-ıla yimese[2881] belki etmegi ḳatıġ-ıla yimek istese etmegi ḳatıġ-ıla yiye. Evet, küllisi bir rıṭl ola. Ve eger ḳatuḳ etmek yirine ṭuracaḳ olursa etmekden eksük yiye ve eger bir rıṭldan eksük (249a) yimek dilese eyle gerekdür kim evvel gice bir loḳma eksük yiye, ikinci gice iki loḳma eksük yiye ve helümme cerran tā erbaʿīn tamām olınca. Ve eger erbaʿīnüñ evvelinden nıṣf-ı rıṭl yimege ḳanāʿat eylese eyle eyleye. Zīrā ki taḥḳīḳ cemīʿ-i meşāyıḫ ittifāḳ itdiler kim taṣavvuf dört nesne üzerine bünyād urulupdur: Biri ḳıllet-i ṭaʿāmdur ve biri ḳıllet-i menāmdur ve biri ḳıllet-i kelāmdur ve biri ḫalḳdan ʿuzlet itmekdür.

[2877] ve daḫı uyḳusı ġalebe…uyuya: -A
[2878] +ḳuddise sırruhū H
[2879] eyle: eyleye H
[2880] +ḳuddise sırruhū H
[2881] yimese: yiyemese K

Baʿżılar; yimeklerini bir yaş aḫac-ıla ṭartarlar-ıdı, her gice yiyeceklerini anuñ-ıla ṭartarlar-ıdı. Yevmen fe-yevmā ol aġac ḳurumaġ-ıla yiyni olurdı. Anuñ-ıla ṭartılan ṭaʿām daḫı az olurdı. Ve baʿżılar; yimegi teʾḫīr iderler-idi, yiyecegi[2882] az eylemege meşġūl olmazlar-ıdı. Ve lākin yimegi tedrīc-ile teʾḫīr iderler-idi. Ḥattā gice giceye girürdi. Bir ṭāyife, böyle eyledi ḥattā yidi güne degin gice ve gündüz yimezler-idi belki yidi günde bir kerre[2883] yirler-idi ve on biş günde bir kerre[2884] yirler-idi, tā ḳırḳ güne degin böyle ṭayy iderler-idi, ḳırḳ günde bir kerre[2885] yirler-idi. Niteki Sehl Bin ʿAbduʾllāh ḳırḳ günde bir kerre[2886] yir-idi. Aña eyitdiler: İy Şeyḫ, açlıḳ yalıñı nʾolur? Ol eyitdi: Nūr anı yaḳar yoġ eyler. Şeyḫ eydür: Ṣāliḥlerden birisine ben eyitdüm: Ḳırḳ günde bir kerre[2887] yirsiz. Açlıḳ odı ya nʾolur[2888]? Ol eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden bize feraḥlıḳ gelür ki ol feraḥlıḳ[2889] açlıḳ odını söyündürür.

İmdi bu vāḳiʿdür. Zīrā ki bir kişi ḳatı feraḥ olsa aç-iken daḫı andan açlıḳ gider. Yine[2890] ancılayın bir kişi ḳorḳsa aç-iken açlıġı unudur. Baʿżılar eydürler: Açlıġuñ ḥaddi oldur kim aç-ıġan etmek-ile ġayrısını temīz eylemeye. (249b) Ve eger etmegi ġayrı ṭaʿāmdan temīz eylese ol aç degüldür. İmdi bu, ṣādıḳlar açlıġıdur. Pes ol vaḳt ṭaʿām istedügi, cesed ḳāyim olmaġ-içündür. Ve baʿżılar eydürler[2891]: Ḥadd-i cūʿ oldur kim aç olan, tüküricek anuñ tükrügine siñek ḳonmaya. Zīrā ki bu, delālet eyler ki maʿīde yaġlu nesneden ḫālīdür. Anuñ-içün tükrük ṣāfī ṣu gibidür. Siñekler aña ḳonmazlar[2892]. Süfyān-ı Ṣevrī ve Şeyḫ İbrāhīm-i

[2882] yiyecegi: yemegi H
[2883] kerre: keret A, K
[2884] kerre: keret K
[2885] kerre: keret K
[2886] kerre: keret A, K
[2887] kerre: keret K
[2888] nʾolur: -A, ne olur K
[2889] ol feraḥlıḳ: -K
[2890] yine: gine A, K
[2891] eydürler: eyitdiler A
[2892] ḳonmazlar: ḳonmaz H

Edhem üç günde bir kez yirler-idi. Ve Ebū Bekr eṣ-Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu ʿanh altı günde bir kerre[2893] yir-idi. Ve ʿAbdu'llāh Bin Zübeyr yidi günde bir kerre[2894] yir-idi.

Ḳuṭbu'l-muḥaḳḳıḳīn, Sulṭānu'l-mudaḳḳıḳīn eṣ-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[2895] eydür: Bizüm ceddümüzüñ ḥāli meşhūrdur kim ol, ḳırḳ günde bir kerre yir-idi. Ve bizüm zamānumuzda bir kişi var-ıdı, Ebher'de olurdı. Aña Zāhid Ḫalīfe dirler-idi. Biz anı görmedük. Evet, anuñ ḫaberini işitdük ki ol, ḳırḳ günde bir bādām yir-idi. Andan ġayrı bu ümmetden hīç kimse işitmedük ki ḳırḳ günde bir bādām yiye. Evet, şöyle bilgil ki ṭayy-i vaḳt olur ki ṣādıḳlar eylerler ve vaḳt olur ki ġayr-ı ṣādıḳ eyler şöyle ki anuñ bāṭınında hevā müstekin olup ol, hevā-yıla ḳuvvet bulur yimegi terk itmege. Şöyle ki vaḳt olur ki ḫalāyıḳ aña ṭayy ider-imiş şu ḳadar günde bir kerre[2896] yir-imiş disünler diyü. İmdi bu, ʿayn-ı nifāḳdur. Neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālik.

İmdi ṣādıḳ ṭayy itmege ḳādir olur vaḳtī ki anuñ ḥālini hīç kimse bilmese ve anuñ ḥālini kimse bildügi gibi ol, żāʿīf olur. Zīrā ki anuñ ṭayyı itmekde ṣıdḳı ve ṭayyı Allāh içün itmegine naẓarı aña ḳuvvet virür. Ṭayy (250a) itmege vaḳtī ki anuñ ḥāline bir kimse muṭṭliʿ olsa anuñ ʿazīmeti żaʿīf olur. İmdi ṣādıḳlaruñ bunda ʿalāmeti budur. Pes her kimsenüñ ki bāṭınında az yimek-ile ḫalḳa görinmek sevgüsi olsa ol kimse nefsine töhmet eylesün ki anda münāfıḳlıḳ şāyibesi vardur. İmdi kim ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün ṭayy eylese Ḥaḳ Teʿālā ṭaʿāmdan ʿivaż anuñ bāṭınında feraḥlıḳ iẓhār eyleye. Ol feraḥlıḳ aña ṭaʿāmı unutdura ve anuñ bāṭınını envār-ıla münevver eyleye. Pes rūḥ-ı ravḥānī anı kendü

[2893] kerre: keret K
[2894] kerre: keret K
[2895] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2896] kerre: keret K

merkezine ve müsteḳarrına çeke ve anı ʿālem-i rūḥāni̇ye ceẕb eyleye. Lā cirem ol daḫı şehevāt-ı nefsāniyyeden ıraḳ ola belki andan istikrāh eyleye.

İmdi nefsüñ ṭumāni̇neti kemāline yitişdügi vaḳt ve göñül vāsıṭasıyla rūḥuñ envārı nefsde münʿakis olduġı vaḳt nefsi rūḥ kendü ʿālemine çekdügi, mıḳnāṭi̇s ṭaşı demüri kendüye çekdüginden kem degüldür. Zi̇rā ki demürde bir nesne vardur mıḳnāṭi̇s ṭaşına müşākil. Anuñ-ıla mıḳnāṭi̇s ṭaşı arasında cinsiyyet vardur. Ol cinsiyyet eclinden mıḳnāṭi̇s ṭaşı demüri kenẕüye ceẕb eyler.

İmdi vaḳti̇ ki nefse göñül vāsıṭasıyla rūḥuñ envārı vāṣıl olsa nefs rūḥu-ıla mütecennis olur. Lā cirem ol cinsiyyetden ötürü rūḥ nefsi kendü ʿālemine ceẕb eyler. Ol vaḳt nefs dünyā ṭaʿāmlarını ve şehevāt-ı nefsāniyyeʾi istikrāh eyleyüp andan iʿrāż eyler[2897]. Pes Rasūl'üñ[2898] bu ḳavli mütaḥaḳḳıḳ olur ki **ebi̇tü ʿinde Rabbi̇ yuṭʿimuni̇ ve yesḳi̇ni̇.** İmdi bu maḳāma hi̇ç kimse vāṣıl (250b) olmaz illā şol kimse vāṣıl olur ki anuñ efʿāli ve aḳvāli ve sāyir aḥvāli żarūret ola. Yaʿni̇ żarūret vaḳti olmayınca söylemeye ve żarūret vaḳti olmayınca uyumaya ve żarūret vaḳti olmayınca ḫalḳa ḳarışmaya ve żarūret vaḳti olmayınca ṭaʿām yimeye ve helümme cerran. Ve eger meṣelā żarūret vaḳti olmadın bir söz söylese hemān nefsde açlıḳ odı yanar. Zi̇rā ki nefs vaḳti̇ ki uyḳusından uyansa cemi̇ʿ-i hevāsıyla ve dükeli şehevātıyla bile uyanur.

Şeyḫ eydür: Bir faḳi̇r baña eyitdi: Bir vaḳt be-ġāyet aç-ıdum, ṭaʿām daḫı istedüm ve anuñ esbābına daḫı meşġūl olmadum. Benüm açlıġum be-ġāyet[2899] ḳatı oldı. Niçe günler aç oldum. Andan ṣoñra baña bir elma fetḥ oldı. Ol elmayı aldum anı yimege ḳaṣd eyleyüp

[2897] eyler: -A
[2898] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2899] be-ġāyet: -A

kesdüm. Hemān ki anı kesdüm, içinden bir ḥūrī ẓāhir oldı. Hemān ki ol ḥūrīyi gördüm ṭaʿāmı ve ol elmayı unutdum ve benden açlıḳ daḫı gitdi ġāyet feraḥlıġumdan.

Evet, şöyle bilgil ki[2900] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ[2901] ḳudretine īmān getürmek ve anı taṣdīḳ eylemek īmānuñ erkānından bir rükndür. Pes bu kelāmı teslīm eyle, buña inkār eyleme. Niteki Sehl b. ʿAbdu'llāh eydür: Kim ki ḳırḳ gün ṭayy eylese aña ʿālem-i melekūtdan ḳudretler ẓāhir ola. Ve ʿabd ḥaḳīḳat-i zühde vāṣıl olmaz ḥattā melekūtdan ḳudretler müşāhede itmeyince.

İmām-ı rabbānī ve ṣavvetu'llāhi ve ḫāṣṣatihī, sulṭānu'l-meşāyıḫi'l-muḥaḳḳiḳīn ve ḳuṭbu'l-ʿārifīne'l-mudaḳḳikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[2902] eydür: Eger ṭayy ve taʿallül ʿayn-ı fażīlet imişse-yidi[2903] cemīʿ-i peyġāmberler[2904] anı eyleyeler-idi ve daḫı Seyyidunā ve Ḥabībunā Muḥammed-i Muṣṭafā (251a) ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām[2905] anı kemāliyle eyleye-yidi. Evet, bunda şek yoḳ durur kim[2906] ol fażīletdür, aña inkār itmek olmaz. Ve lākin Ḥaḳ Teʿālā mevāhibi ve ʿaṭāları ḥadde ve ḥaṣra ṣıġmaz. Pes baʿż-ı[2907] kimse vardur kim ol her[2908] gün envāʿ-ıla ṭaʿāmlar yir ḥāl budur kim anuñ ḥāli efḍaldür ḳırḳ günde bir kerre[2909] yiyenden. Ve daḫı baʿż-ı kimse vardur kim aña ḳudret keşf olmaz, evet, anuñ ḥāli efḍaldür ḳudret keşf olan ḥālinden. Zīrā ki ḳudret ḳādirden bir eserdür. İmdi kim ki ḳādir pādişāh ḳatında muḳarreb olsa ol kimse ḳudreti istiġrāb eyleyüp istiʿcāb eylemez.

[2900] evet, şöyle bilgil ki: imdi K
[2901] Teʿālā ḥażretinüñ: Teʿālā'nuñ A, K
[2902] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[2903] imişse-yidi: imisse idi A
[2904] +ʿaleyhimü's-selām A
[2905] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: ʿaleyhi's-selām A, -K
[2906] yoḳ durur kim: yoḳdur ki A
[2907] baʿż-ı: -A
[2908] her: -A
[2909] kerre: kez A

Zīrā ki ḳudret ʿālem-i ḥikmet eczāsı sicfinden ve anuñ sitrinden[2910] tecellī eyler. Ol kimse ḫod dāyim ḳādir-ile biledür.

İmdi kim ki ḳırḳ gün iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ʿibādet eylese ve aḥvālini ol ḳırḳ gün içinde ẕikr olunan nesne-yile żabṭ eylese ol ḳırḳ günüñ berekātı anuñ cemīʿ-i evḳātine daḫı yitişe ve dükeli sāʿātine daḫı yitişe. İmdi erbaʿīn gökcek yoldur ki ṣāliḥlerden bir ṭāyife buña iʿtimād eyleyüp dururlar ve bunı ʿādet idinüp dururlar. Ve ṣāliḥlerden baʿżısı erbaʿīni ẕū'l-ḳaʿde ve ẕū'l-ḥiccenüñ onı olmaġı iḫtiyār eyleyüp dururlar. Zīrā ki Mūsā ʿaleyhi's-selām ol günleri ṭayy eyleyüp Ḥaḳ Teʿālā ol günlerde Mūsā-yıla[2911] söyleşdi. Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **Men aḫlaṣa li'llāhi'l-ʿibādete erbaʿīne yevmen ẓaherat yenābīʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihī ʿalā-lisānihī.** İmdi erbaʿīnüñ fütūḥātı ḥadde ve ḥaṣra gelmez. Zīrā ki ol fütūḥāt Allāh Teʿālā ḥażretinden mevāhibdür. İmdi mevāhib (251b) merātib ḳadar[2912] olur. İmdi niteki merātibüñ nihāyeti yoḳdur, mevāhibüñ daḫı nihāyeti yoḳdur. Evet, ehl-i bidāyātuñ fütūḥātı evvel emrde levāmiʿ ve burūḳ ve ṭavāliʿ ve sevāṭıʿ ve ṭavāriḳ ve levāyiḥdür ki ṣıfāt-ı beşeriyye bulutları vaḳtī ki göñül göginden biri birine ṭoḳuşsa ẕikr nesīmleri esdügi vaḳt ṣıfāt-ı rūḥāniyye güneşi envārıdur ki bunlaruñ gibi görünür. Evvel emrde vaḳtī ki ẕikr nesīmleri ḳatı esse ve elṭāf-ı ilāhiyye nesīmleri daḫı esse ol vaḳt göñül göginden ṣıfāt-ı beşeriyye bulutları götürülüp envār-ı rūḥāniyye aylar ve güneşler gibi görünür. Ve daḫı bī-renk ve bī-levn ve bī-miṯāl[2913] envār görünür. Pes ẕākir ol vaḳt maʿānī-i ʿaḳliyye-yile mütelezziz olur. Andan ṣoñra ḥaḳāyıḳ-ı ṣıfāt-ı ḳalbiyye-yile mütenaʿim olur.

[2910] sitrinden: sırrından K
[2911] Mūsā-yıla: Mūsā ʿaleyhi's-selām ile H
[2912] ḳadar: -A
[2913] ve bī-miṯāl: -K

Ve andan ṣoñra vāridāt-ı rūḥāniyye ve ilhāmāt-ı rabbāniyye-yile mütelezziz olur. Bunlaruñ-ıla tevācüd ider.

Ve ehl-i vesāyıṭuñ fütūḥātı muḥāḍarāt ve mükāşifāt ve müşāhedātdur. Naʿīm-i derecāt-ı firdevsiyye-yile mütenaʿʿim olur. Anuñ beyānı ʿayāna mütebeddil olur. Ve ol, burhāndan müstaġnī olur ve şevāhid-i envār deryāsında müstaġraḳ olur. Ve ḳurb civārı āşārında maʿmūr olur. Ve anuñ sırrı gögi nefsinüñ ṣıfātı bulutlarından pāk olur. Ve anuñ rūḥı güneşi, envār-ı ġayb-ıla ṭoġar[2914]. Lā cirem anuñ gicesi gündüz olur ve gizlüsi āşikāre olur. Niteki ʿazīzler dimişlerdür:

er-Rubāʿī ʿArabiyye[2915]

Leylī bi-vechike meşriḳun[2916]

Ve ẓulāmuhū fī'n-nāsi sāri

Ve'n-nāsü fī-südefi'ẓ-ẓulāmi

Ve naḥnü fī-ḍav'i'n-nehāri

Ve ehl-i nihāyāt fütūḥātı fenādur ve beḳādur (252a) ve devām-ı liḳādur. Anlar devām-ı zikr-ile ve şerīʿate mülāzemet-ile evvelā nefslerinüñ efʿālini rablerinüñ efʿālinde fānī ḳıldılar. Andan ṣoñra ṣıfātlarını ṣıfāt-ı Ḥaḳ'da fānī ḳıldılar. Ve andan ṣoñra ẕātlarını daḫı rablerinüñ ẕātında fānī ḳıldılar. Lā cirem çünki efʿāllerini fānī ḳıldılar, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ efʿāliyle bāḳī oldılar. Ve çünki ṣıfātlarını fānī ḳıldılar, Ḥaḳ Teʿālānuñ ṣıfātıyla bāḳī oldılar. Ve çünki ẕātlarını ve vücūdlarını fānī ḳıldılar, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ẕātı ve vücūdıyla bāḳī

[2914] ṭoġar: ṭolar A
[2915] er-rubāʿī ʿArabiyye: beyt A, -K, -K
[2916] meşriḳun: müşteriḳun A

ḳaldılar. Niteki ʿārifler eyitdiler: **Feʾfnū s̲ümmeʾfnū s̲ümmeʾfnū veʾbḳū s̲ümmeʾbḳū s̲ümmeʾbḳū.**

Allāhümme lā taḫrimnā[2917] min-hāz̲ihi'l-fütūḥāti's-seniyyeti bi-ḥakki nebiyyike Muḥammedin ʿaleyhi's-selām[2918].

[2917] taḫrimnā: tüḥarrimnā K
[2918] ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām H

el-Bābu't-tāsiʿu ve'l-ʿişrūne fī-aḫlāḳi'ş-şūfiyyeti ve şerḥi'l-ḫulḳ

Yaʿnī yigirmi ṭoḳuzuncı bāb, ṣūfīlerüñ ḫulḳları beyānındadur ve daḫı ḫulḳuñ şerḥindedür.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn, zübdetü'l-kāmilīn, ḫulāṣatü'n-nāsikīn, senedü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[2919] eydür: Ḥażret-i Rasūl'e ʿaleyhi's-selām[2920] tamām ittibāʿ idenler ve anuñ sünnetini kemā-yenbaġī iḥyā idenler ve anuñ ḫulḳıyla geregi gibi müteḫallıḳ olanlar ve aña gökcek iḳtidā idenler ṣūfīlerdür. İmdi aña gökcek iḳtidā itmek, anuñ sünnetini iḥyā itmek-ile olur. İmdi anuñ sünnetini iḥyā idenler ḫod ṣūfīlerdür.

Enes Bin Mālik[2921] eydür: Baña Rasūl ḥażreti[2922] ʿaleyhi's-selām[2923] eyitdi: **Yā büneyye in ḳaderte en tüṣbiḥa ve tümsiye ve leyse fī-ḳalbike ġışşün li-eḥadin fe'fʿal ṣümme ḳāle yā büneyye ẕālike min-sünnetī ve men aḥyā sünnetī fe ḳad aḥyānī ve men aḥyānī kāne maʿiye fī'l-cenneti.** (252b) Yaʿnī Ḥabīb[2924] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām[2925], Enes Bin Mālik'e[2926] eydür[2927]: İy oġul, eger senüñ elüñden gelürse ki ṣabāḥlayasın ve giceleyesin göñlüñde hīç kimseye ġış olmaduġı ḥāletde[2928], sen anı işle. İy oġul, böyle itmek benüm sünnetümdür. İmdi kim ki benüm sünnetümi iḥyā eylese yaʿnī anuñ-ıla ʿamel eylese ol beni iḥyā itmiş gibidür. Ve kim ki beni iḥyā eyese ol kişi benüm-ile cennetde bile olur.

[2919] +ḳuddise sırruhū H
[2920] Rasūl'e ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāma H
[2921] +raḍıya'llāhu ʿanh A, H
[2922] ḥażreti: -H
[2923] ʿaleyhi's-selām: -A
[2924] +ekrem K
[2925] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[2926] Mālik'e: Mālik raḍıya'llāhu ʿanhuya H
[2927] Ḥabīb…eydür: -A
[2928] olmaduġı ḥāletde: olmadıġuñ ḥālde A

Pes ṣūfīler Ḥażret-i Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām[2929] sünnetini iḥyā eylediler. Zīrā ki evvel emrde Ḥażret-i Nebī'nüñ aḳvālini riʿāyet eylediler ve andan ṣoñra Ḥażret-i Nebī'nün[2930] aʿmālinde iḳtidā itdiler ve andan ṣoñra anuñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ oldılar. İmdi aḫlāḳı gökcek eylemek müyesser olmaz illā tezkiye-i nefsden ṣoñra olur. Ve tezkiye-i nefs ṭarīḳları, siyāset-i şerʿi ḳabūl itmek-ile olur. Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, ḫulāṣa-i cemīʿ-i enbiyā Ḥabīb[2931] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[2932] ḥażretine eyitdi: **Ve inneke le ʿalā-ḫuluḳin ʿaẓīmin.**[2933] İmdi anuñ ḫulḳı ʿaẓīm anuñ-içün oldu. Zīrā[2934] ki ol, cemīʿ-i benī ādemüñ eşrefi-yidi. Ve anuñ nefsi daḫı cemīʿ nefslerüñ ezkāsıydı. Lā cirem anuñ ḫulḳı[2935] daḫı cemīʿ-i ḫalāyıḳuñ ḫulḳlarınuñ aḥseni oldı.

Mücāhid[2936] eydür: **ʿAlā-ḫuluḳin ʿaẓīm** didüginüñ maʿnāsı dimek olur ki sen yā Ḥabīb, ʿaẓīm dīn üzerinesin. İmdi dīn, mecmūʿ-ı aʿmāl-i ṣāliḥa ve dükeli aḫlāḳ-ı ḥasenedür. ʿĀyişe ḥażretine raḍıyaʾllāhu ʿanhā[2937] eyitdiler: Rasūl'üñ[2938] ḫulḳı neydi? Eyitdi: Anuñ ḫulḳı Ḳurʾān-ıdı. Ḳatāde[2939] eydür: Ḫulḳı Ḳurʾān-ıdı didüginüñ maʿnāsı dimek olur ki ol, Ḳurʾān'uñ cemīʿ-i (253a) evāmirine imtiṯāl idüp[2940] ve nevāhīsinden ictināb idüp dururdı.

İmdi ʿĀyişe anamuzuñ[2941] anuñ ḫulḳı Ḳurʾān-ıdı didüginüñ ḳavlinde ulu sır vardur ve gizlü ve ince ʿilm vardur. Andan hīç kimse ḫaber virmez illā şol kimse ḫaber virür ki

[2929] Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2930] Nebī'nün: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2931] Ḥabīb: -A
[2932] ʿaleyhi's-selām: -A
[2933] el-Kalem 68/4.
[2934] zīrā: -A
[2935] +ʿaẓīm oldı ve K
[2936] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2937] ḥażretine raḍıyaʾllāhu ʿanhā: Ṣıddīḳa raḍıyaʾllāhu ʿanhāya H
[2938] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2939] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[2940] +dururdı A
[2941] anamuzuñ: raḍıyaʾllāhu ʿanhānuñ H

vaḥy-i semāvī berekātından Ḥaḳ Teʿālā anı taḫṣīṣ itmiş ola ve Rasūl'üñ[2942] ṣoḥbetiyle anı müşerref itmiş ola ve anuñ-içün[2943] Rasūl[2944] dimiş ola ki: **Ḫuẕū ṣaṭra īmāniküm min-hāẕihi'l-Ḥumeyrā'i.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[2945]: Dīnüñüzüñ nıṣfını yaʿnī dinüñüzüñ aḥkāmınuñ nıṣfını[2946] bu Ḥumeyrā'dan aluñ ki ol, ʿĀyişedür raḍıya'llāhu ʿanhā.

İmdi ol sır oldur kim va'llāhu aʿlem[2947], nefs yaradılmışdur kendü ve ṭabāyiʿi ve ġarāyizi üzerine ki ol ṭabāyiʿ, nefsüñ levāzımındandur ve daḫı nefsüñ żarūrātındandur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā nefsi ṭopraḳdan ḫalḳ eyledi; ṭopraḳ ṭabīʿatından anda ṭabīʿat vardur ve daḫı ṣalṣālden ḫalḳ eyledi; imdi ṣalṣāl ṭabīʿatından daḫı anda ṭabīʿat vardur. Ve daḫı anı ḥamā'-i mesnūndan ḫalḳ eyledi. Ṣalṣāl ki faḫḫār gibidür, andan ḫalḳ eyledi. Pes bunlaruñ ṭabīʿatlarından anda ṭabīʿat vardur. Ve bunlardan ṣıfāt-ı behīmiyye ve ṣıfāt-ı sebuʿiyye ve ṣıfāt-ı şeyṭāniyye istifāde eyledi. Zīrā ki **min-ṣalṣālin ke'l-faḫḫār**[2948] didi. İmdi faḫḫārda nār vardur. Şeyṭān ḫod nārdan maḫlūḳdur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Ve ḫaleḳa'l-cānne min-māricin min-nārin.**[2949] Pes Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i luṭfından ve kemāl-i ʿināyetinden Rasūl ḥażretinden[2950] şeyṭān naṣībini giderdi. Niteki Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ[2951] dāyesi Ḥalīme[2952] eydür: Biz evümüzde otururduḳ. (253b) Rasūlu'llāh oġlancuġ-ıdı, raḍāʿdan ḳardeşiyle oynarlar-ıdı. Nāgāh ol raḍāʿdan ḳardeşi aġlayu[2953] gelüp eyitdi: Ḳureyşī ḳardeşümi, iki kişi aḳ geyecekler geyerler, gelüp aldılar gitdiler. Ben anlaruñ ardına

[2942] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2943] anuñ-içün: -H
[2944] + ʿaleyhi's-selām H
[2945] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A
[2946] aḥkāmınuñ nıṣfını: aḥkāmını H
[2947] oldur kim va'llāhu aʿlem: va'llāhu aʿlem oldur kim A
[2948] er-Rahmân 55/14.
[2949] er-Rahmân 55/15.
[2950] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[2951] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2952] +raḍıya'llāhu ʿanhā H
[2953] +aġlayu A

düşdüm. Bir yire iletdiler, anuñ ḳarnını yardılar, didi[2954]. Pes ben ve benüm erüm segirdüp ṭaşra çıḳduḳ. Nāgāh gördük ki Rasūl'üñ[2955] beñzi müteġayyir olmış, bir yirde oturur. Benüm erüm anı alup baġrına başdı. Aña eyitdi: Ḥāl nedür, sen nolduñ yā[2956] büneyye? Pes Rasūl[2957] eyitdi: İki kişi geldiler, aḳ geyecekler geyerler, beni aldılar bu yire getürdiler, beni yaturdılar daḫı benüm ḳarnumı yardılar ve ḳarnumdan bir nesne çıḳarup yabana atdılar andan ṣoñra benüm ḳarnumı dikdiler. Ben anuñ acısını hīç ṭuymadum, didi. Ḥalīme eydür: Erüm baña eyitdi: İy Ḥalīme, bu oġlandan ḳorḳaram ki bizde bir zaḥmete uġraya ve yāḫūd ġāyib ola. Gel bunı ehline iledelüm, didi. Pes biz anı alup Mekke'de ehline getürdük. Rasūl'üñ anası[2958] bize eyitdi: Bunı niçün getürdüñüz? Siz ḫod bunı bislemege cān-ıla ve göñül-ile isterdüñüz. Biz eyitdük: Bundan biz çoḳ dürlü fāyideler gördük; ṭavarlarumuz bunuñ berekātında çoḳ oldı ve dünyāmuz çoḳ oldı ve ʿizzetümüz artdı[2959]. Evet, bunı itlāf idevüz diyü ḳorḳaruz[2960] ve buña bir zaḥmet yitişe diyü ḳorḳaruz. Anası[2961] eyitdi: Yoḳ, bir nesne vardur. Siz bunı anuñ-içün getürdüñüz. Kerem edüñ ol nesne nedür, eydivirüñ, didi. Biz ol ḥikāyeti aña eydivirdük[2962]. Rasūl'üñ anası[2963] eyitdi: Siz şeyṭāndan ḳorḳduñuz; şeyṭān buña ziyān degüre diyü. Evet, va'llāhi şeyṭān bunuñ yanına gelmez ve şeyṭān buña ziyān (254a) degürmez. Benüm oġlum[2964] ol kimsedür ki bunuñ ʿacāyib şānı vardur. Zīrā ki ben[2965] ḥāmile-yiken hīç zaḥmet görmedüm[2966]. Hemān ki ben buña ḥāmile oldum[2967], rü'yāmda gördüm, benden bir nūr çıḳdı. Ol nūr-ıla Şām köşkleri münevver olup göründi.

[2954] didi: -A
[2955] Rasūl'üñ: Rasūlu'llāh K
[2956] yā: iy A
[2957] +ʿaleyhi's-selām H
[2958] Rasūl'üñ anası: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ ʿammisi H
[2959] artdı: çoḳ oldı A
[2960] ḳorḳaruz: ḳorḳduḳ H
[2961] anası: ʿAbdulmuṭṭalib H
[2962] eydivirdük: ḥikāyet idivirdük A
[2963] Rasūl'üñ anası: ʿAbdulmuṭṭalib H
[2964] oġlum: Muḥammed'üm H
[2965] ben: anası buña H
[2966] görmedüm: görmedi H
[2967] oldum: oldı anası eydür H

Ve ol vaḳt ki bu ṭoġdı, yirde oruṭurup başını göge ḳaldurdı. Ve daḫı bunuñ ʿacāyib ve ġarāyib ḥālleri çoḳdur. Bunı ḳoñ, didi.

İmdi çünki Ḥaḳ Teʿālā Rasūl'i şeyṭān naṣībinden pāk eyledi, anuñ nefs-i zekiyyesi nüfūs-ı beşeriyye ḥaddi üzerine ẓāhir oldı ki ol ṣıfāt ve ol aḫlāḳ ki andan gitmiş-idi, yine[2968] ẓāhir oldı ḫalḳa raḥmet olmaġ-içün. Zīrā ki ol ṣıfātuñ ümmehātı ve uṣūli, ümmeti nefslerinde ziyāde ẓulmet-ile mevcūddur. Rasūl ḥāliyle anuñ ümmeti ḥālinüñ arasında tefāvüt ve farḳ vardur. Anuñ nefs-i şerīfesinden gitmiş ṣıfāt Rasūluʾllāh nefsinde yine[2969] ẓāhir oldı. Lā cirem anuñ izāsında āyāt-ı muḥkemāt nāzil oldı tā ki ol ṣıfātları Ḥażret-i Nebī ḳamʿ eyleyüp gidere. İmdi bu Allāh Teʿālā ḥażretinden, Rasūl ḥażretini teʾdīb itmek-içündür. Pes bu, Ḥabīb'e ʿaleyhi's-selām raḥmet-i ḫāṣṣadur va anuñ ümmetine raḥmet-i ʿāmmedür. Pes nüzūl-i āyāt müvezzaʿ ve maḳsūmdur enāʾ ve evḳāt üzerine nefsüñ ṣıfātları ẓāhir olduġı vaḳtde. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve ḳāleʾlleẕīne keferū lev lā nüzzile ʿaleyhi'l-Ḳurʾānü cümleten vāḥideten ke-ẕālike li nüṯebbite bihī fuʾādeke ve rattelnāhü tertīlen.**[2970] Yaʿnī kāfirler Ḥażret-i Nebī'ye iʿtirāż idüp eydürler-idi ki: Niçün bu Ḳurʾān Muḥammed'e defʿa-i vāḥidde inmez Tevrīt ve Zebūr ve İncīl gibi?

İmdi (254b) bu iʿtirāżuñ hīç maʿnāsı yoḳdur. Zīrā ki iʿcāz muḫtelif olmaz defʿa-i vāḥide-yile nāzil olmaġ-ıla ve yāḫūd müteferriḳan nāzil olmaġ-ıla. Bunuñ birle ki müteferriḳan nāzil olmaġuñ fāyideleri vardur. Cümlesinden birisine Ḥaḳ Teʿālā işāret eyleyüp buyurdı ki: **Ke-ẕālike li nüṯebbite bihī fuʾādeke.** Yaʿnī biz böylece müteferriḳan Ḳurʾān'ı inzāl eyledük tā ki senüñ göñlüñe ḳuvvet virevüz bunuñ maʿnāsını fehm itmege ve daḫı bunı ḥıfẓ eylemege.

[2968] yine: -A
[2969] yine: gine A
[2970] el-Furkân 25/32.

Zīrā ki Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām[2971] ḥāli Mūsā ve Dāvūd ve ʿīsā[2972] ḥāllerine muḫālifdür. Zīrā ki Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ümmī-yidi; hīç nesne yazmazdı[2973]. Mūsā ve Dāvūd ve ʿīsā yazarlar-ıdı. Lā cirem eger Ḳur'ān defʿa-i vāḥidde nāzil olsa Ḥabīb ʿaleyhi's-selām anı ḥıfẓ itmekden zaḥmet çekerdi. Ve daḫı anuñ nüzūli bi-ḥasebi'l-vaḳāyiʿ mūcibdür mezīd-i baṣīreti ve anuñ maʿnāsında mezīd-i ġavṣı[2974]. Ve daḫı Cebrā'īl ʿaleyhi's-selām anı ḥālen baʿde ḥāl inzāl eyledi tā ki Ḥabīb'üñ anuñ-ıla ḳalbi s̱ābit ola. **Ve rattelnāhü tertīlen.** Yaʿnī yā Ḥabīb, biz anı Cebrā'īl diliyle senüñ üzerüñe oḳuduḳ şey'en baʿde şey' teveddüd ü temehhül üzerine yigirmi üç yılda.

Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn[2975] **ʿAynu'l-Ḥayāt**'da[2976] eydür: Ke'ennehū Ḥaḳ Teʿālā kāfirlere cevāb virüp eydür: Yā Ḥabīb, biz Ḳur'ān'ı senüñ üzerüñe müteferriḳan inzāl eyledük tā ki senüñ ḳalbüñi dīn ve maʿrifet üzerine s̱ābit ḳılavuz. Bunuñ-içündür ki Rūḥ-ı Emīn anı senüñ ḳalbüñe inzāl eyledi tā ki senüñ ḳalbüñ, Ḳur'ān ḫulḳıyla müteḫallıḳ ola ve anuñ envārıyla münevver ola. Ve daḫı senüñ ḳalbüñ Ḳur'ān ḥaḳāyıḳıyla ġıdālana. İmdi bu bir (255a) faż̄īletdür ki bunı biz saña taḫṣīṣ eyledük sāyir enbiyā arasından. Zīrā ki anlaruñ kitāblarını defʿa-i vāḥide-yile inzāl eyledük ve senüñ kitābuñı müncemmen inzāl eyledük. Zīrā ki ṣu gökden cümle-i vāḥide-yile[2977] inzāl olsa ekinler anuñ-ıla mürebbā olmaz. Ve eger müteferriḳan nāzil olsa ekinler anuñ-ıla mürebbā olur. İmdi tevḥīd toḫmı Ḥabīb[2978] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām[2979] ḳalbinde vāḳiʿ olup dururdı.

[2971] Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2972] Dāvūd ve ʿīsā: ʿīsā ve Dāvūd ʿaleyhimü's-selām H
[2973] yazmazdı: yazmadı H
[2974] ġavṣı: ʿivażı H
[2975] +ḳuddise sırruhū H
[2976] ʿAynu'l-Ḥayāt'da: -A
[2977] cümle-i vāḥide-yile: cümle-yile A
[2978] Ḥabīb: -A
[2979] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām: Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H

Niteki bu sırra işāret eyleyüp buyurdı: **E lem neşraḥ leke ṣadrake.**[2980] Pes Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām Ḳurʾān'ı anuñ ḳalbine müncemmen inzāl eyledi. Lā cirem ol tevḥīd toḫmı bitüp yapraḳlandı. Anuñ yapraḳları **er-Raḥmānü ʿalleme'l-Ḳurʾāne**[2981] oldı. Vaḳtī ki ol çiçeklendi. Anuñ çiçegi **fe evḥā ilā-ʿabdihī mā-evḥā**[2982] oldı. Ve anuñ yimişi **faʾʿlem ennehū lā ilāhe illāʾllāh**[2983] oldı.

İmdi Ḥaḳ Teʿālā Ḳurʾān'ı müncemmen ve müteferriḳan inzāl eyledi tā ki Ḥabīb'üñ münevver ḳalbi ṣābit ola. İmdi ḳalbüñ ṣebātı ḳalb ıżṭırāb itdüginden ṣoñra olur nefs ṣıfātları ẓāhir olmasıyla ḥareket itdügiyle. Her bār ki nefs ḥareket eyleye, ḳalb daḫı ıżṭırāb eyler nefs-ile ḳalb arasında irtibāṭ ve taʿalluḳ olduġı-çün.

İmdi Rasūl ḥażretinüñ[2984] münevver ḳalbi her bār ki mużṭarib ola nefs-i şerīfesi ıżṭırāb itdügiyle Ḥaḳ Teʿālā bir āyet inzāl eyler ki ol āyet mutażammındur ḫulḳ-ı ṣāliḥi immā taṣrīḥan ve immā taʿrīżan. Niteki anuñ nefs-i şerīfesi ḥareket eyledi şol vaḳt ki anuñ mübārek rubāʿiyyesini[2985] uvatdılar. Ḳan anuñ münevver yüzine aḳardı. Rasūluʾllāh ol ḳanı silüp eydürdi ki: **Keyfe yüfliḥu ḳavmün ḫaḍabū veche** (255b) **nebiyyihim ve hüve yedʿūhüm ilā-rabbihim.** Yaʿnī eydürdi ki: Nice felāḥ bula şol ḳavm ki peyġāmberlerinüñ yüzini ḳızıl ḳana boyayalar şol ḥālde ki ol, anları Allāh Teʿālā ḥażretine daʿvet eyleye.

Lā cirem bu āyet nāzil oldı: **Leyse leke mine'l-emri şey'ün.**[2986] Yaʿnī bu maʿnīde[2987] senüñ yā Ḥabīb, hīç şānuñ ve fermānuñ yoḳdur. Lā cirem Ḥabīb'üñ münevver ḳalbi ışṭırāb libāsını geydi, ıżṭırābdan ḳarāra vāṣıl oldı.

[2980] el-İnşirâh 94/1.
[2981] er-Rahmân 55/1-2.
[2982] en-Necm 53/10.
[2983] Muhammed 47/19.
[2984] Rasūl ḥażretinüñ: Rasūl'üñ A, ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2985] +öñ dişler ile aźı dişler ortasında olan dişler K
[2986] Âl-i İmrân 3/128.
[2987] bu maʿnīde: -A

Bu ḳıṣṣanuñ tafṣīli oldur kim mü'minler vaḳtī ki Bedr Ġazāsında müşriklere ġālib oldılarsa müşriklerüñ ḳurtulanı Ebū Süfyān Bin Ḥarb-ile Mekke'ye rucūʿ eyledi. ʿİkrime Bin Ebī Cehl ṣanādīd-i küffār-ıla Ebū Süfyān'a vardılar. Ebū Süfyān Mekke'nüñ re'īsi idi. Aña eyitdiler: Muḥammed ulularumuzı depeledi. İmdi gelüñ ittifāḳ idüp māllar virüñ tā ki ālāt-ı ḥarb iḥżār idüp cemʿ olalum, varalum Muḥammed'den intiḳāmumuzı alalum. Ebū Süfyān yüz atlu virdi silāḥları ve azıḳları bile. Her birisi miḳdārına göre nesne virdi. Ḥattā üç biñ kāfir cemʿ olup Medīne'ye seyr eylediler. Ebū Süfyān ulularıydı. Ḫālid Bin el-Velīd ve ʿAmr Bin el-ʿĀṣ ve ʿİkrime Bin Ebī Cehl anlaruñla bile-yidi. Bunlar henüz müsülmān olmayup dururlar-ıdı. Ḳureyş ḳabīlesinden bir kişi ḳalmadı illā oġlı, ḳızı ve ʿavratıyla bile çıḳdılar. Rasūl ḥażreti; bunı işitdi daḫı menbere çıḳdı, vaʿẓ eyledi andan ṣoñra eyitdi: Düşümde gördüm ki ḳılıcuma ʿayb yitişmiş anı te'vīl eyledüm ki baña bir muṣībet yitişse gerek. Ve daḫı düşümde boġazlanmış sıġırlar gördüm. Anı te'vīl eyledüm ki benüm aṣḥābum depelense gerek. (256a) Ve daḫı düşümde gördüm ki elümi bir muḥkem demür göñlek içine ṣoḳdum. Anı te'vīl eyledüm ki ol, Medīne'dür. Pes Ḥażret-i Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām[2988] Medīne'den çıḳup anları ḳarşulamaġa mübārek[2989] ḫāṭırı olmadı. ʿAbdu'llāh Bin Übey Bin Ebī Sülūl'üñ daḫı re'yi bu-yıdı ki Medīne'den çıḳılmaya-yıdı. Evet, ol, münāfıḳ-ıdı. Ol eyitdi: Yā Rasūla'llāh, anlara ḳarşu çıḳma. Zīrā ki biz her bār ki Medīne'den çıḳup düşmenümüzi ḳarşılasavuz biz ṣınuruz. Ve her bār ki düşmen bunda[2990] gelse anlar ṣınurlar, didi. Ve cemīʿ müsülmānlar ittifāḳ idüp eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, niçün çıḳmazsız? Kerem idüñ, gelüñ anlara ḳarşu çıḳalum tā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ düşmenleri bizi ḳorḳdı ṣanmasunlar ve bizi żaʿīf oldı ṣanmasunlar. Çünki Rasūl'e ʿaleyhi's-

[2988] Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[2989] mübārek: -A
[2990] bunda: bize A

selām[2991] ḳatı ilḥāḥ eylediler Rasūl ʿaleyhi’s-selām daḫı evine girdi, silāḥ geyüp evinden ṭaşra çıḳdı. Aṣḥāb anı göricek **eṣ-ṣalātü ve’s-selāmü ʿaleyke yā Rasūla’llāh** didiler. Evet, anuñ münevver cemālinde teġayyür görüp eyitdiler: Yā Rasūlaʾllāh, sizden şöyle añlaruz ki anlara ḳarşu çıḳmaġı istikrāh idersiz. İmdi siz nice dilerseñüz eyle idüñ. Dilerseñüz anlara ḳarşu varuñ ve eger dilerseñüz Medīne’den çıḳmañ. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rasūline lāyıḳ degüldür kim silāḥ geydüginden ṣoñra muḳātele itmedin egninden silāḥını çıḳara. Rasūl ḥażreti[2992] aṣḥāb-ıla Uḥud Ṭaġına çıḳdılar. ʿAbdu’llāh Bin Übey Bin Sülūl yine[2993] döndi, evine gitdi. Ve bir rivāyetde ḫalāyıḳuñ s̱ülūs̱i döndiler. Rasūl ḥażretiyle biñ ḫāliṣ müsülmān ḳaldı.

(256b) Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām Uḥud Deresine indi. ʿAbdu’llāh Bin Cübeyr’i oḳ atıcılar üzerine emīr dikdi ve anlara eyitdi: Yirüñüzden gitmeñ, yirüñüzde s̱ābit oluñ, gerekse biz ṣıyalum ve gerekse ṣınalum siz yirüñüzden gitmeñ. Mā-dām ki siz yirüñüzde ṭurasız, müşriklere ġālib olursız. Evet, vaḳtī ki yirüñüzden gitseñüz maġlūb olursız. Anlar yitmiş kişiydi.

Andan ṣoñra Ḥażret-i Nebī[2994] arḳasını Uḥud Ṭaġına virüp ṭurdı. Müşrikler gelüp Rasūl ḥażretiyle cenge başladılar. Ebū Süfyān ʿavratı sāyir ʿavratlar-ıla ellerine defler alup anları çalup eyitdiler:

Şiʿr.

Naḥnü nebātü ṭārıḳi

Nemşī ʿalā’n-nemārıḳi

[2991] Rasūl’e ʿaleyhi’s-selām: Rasūl ʿaleyhi’s-selāma H
[2992] ḥażreti: ʿaleyhi’s-selām H
[2993] yine: gine A
[2994] +ʿaleyhi’s-selām H

İn tuḳbilū nuʿānıḳi

Ev tüdbirū nüfārıḳi

Ebū Dücāne, müsülmānlar-ıla ceng eyleyüp ziyāde[2995] kāfirler depelediler. Andan ṣoñra ʿAlī Bin Ebī Ṭālib[2996] ceng eyledi. Ḥattā ʿAlī'nüñ ḳılıcı gedildi. Andan ṣoñra Saʿd Bin Ebī Vaḳḳāṣ ceng eyledi. Ḥażret-i Rasūl[2997] aña eydürdi ki: **İrmi fidāke ebī ve ümmī.** Yaʿnī İy Saʿd, atam, anam saña fidā olsun. Saʿd daḫı mübālaġa-yıla[2998] kāfirler depeledi.

Müsülmānlar şol ḳadar ceng eylediler ki kāfirleri ṣıdılar. Lā cirem kāfirler ḳaçmaġa başladılar. Oḳ atıcılar gördiler ki kāfirler ṣındılar, yirlerinden gidüp ḳaçġunları ṭutmaġa meşġūl oldılar. ʿAbdu'llāh Bin Cübeyr anlara eyitdi: Yirüñüzden gitmeñ. Zīrā ki Rasūl sizüñ-ile ʿahd eyledi. Anuñ ʿahdini ṭutuñ. Anı eslemediler. ʿAbdu'llāh Bin Cübeyr sekiz kişiyle ḳaldı. Lā cirem Ḫālid Bin el-Velīd müşriklerden iki yüz elli kişiyle ḥamle eyleyüp ol oḳ atanlaruñ ṭurancasını daḫı depeledi. Andan ṣoñra müsülmānlaruñ (257a) ardın alup ḥamle eyleyüp müsülmānları ṭaġıtdı. Çünki[2999] müşrikler[3000] müsülmānlar ṭaġıldugını gördiler[3001], yine dönüp müsülmānlara ḥamle eyleyüp müsülmānları ṣıdılar. Üç bölük oldılar; bir bölügi mecrūḥ oldı ve bir bölügi depelendi ve bir bölügi ṣındı.

Müşrikler Ḥażret-i Rasūl'e ḥamle eylediler. Muṣʿab Bin ʿUmeyr Rasūl ḥażretinden müşrikleri ḳorurdı. Ḥattā anı Rasūl öñinde pāre pāre eylediler. Andan ṣoñra Ziyād Bin Sekne, Rasūl öñine gelüp Rasūl'den müşrikleri menʿ eyledi. Anı daḫı Rasūl öñinde pāre pāre eylediler. **Beyt.**

[2995] ziyāde: -K
[2996] +raḍıya'llāhu ʿanh A, H
[2997] +ʿaleyhi's-selām H
[2998] mübālaġa-yıla: mübālaġada A
[2999] çünki: -H
[3000] çünki müşrikler: müşrikler çünki A
[3001] gördiler: görüp H

İy ḫoşā ān gū baʿīd-i ʿışḳ-ı ū ḳurbān şeved

Vey ḫoşā ser ki zi-devlet gūy-i īn meydān şeved

Çünki ulı ulı müşrikler Rasūl ḳatına geldiler, āḫir Rasūl ḥażretini bir ṭaş-ıla atdılar. Ol ṭaş Rasūl ḥażretinüñ münevver dudaġını yarup rubāʿiyyesini çıḳardı[3002]. Ḳan Rasūl ḥażretinüñ[3003] münevver cemāline aḳdı. Rasūl ol ḳanı alup havāya atdı. Ḥaḳ Teʿālā meleklere eyitdi: Ol ḳanı ḳomañ, yire inmesün ve illā ḳıyāmet gününe degin yirde ot bitmez. Rasūl[3004] ḳanı alup havāya atup eydürdi ki: Nice felāḥ bulsun şol ḳavm ki peyġāmberlerinüñ dişin çıḳarup yüzüni ḳana boyayalar!

Melāyike bunı görüp aġlaşdılar. Rasūl ḥażretinüñ[3005] ḳatında hemān yidi kişi ḳaldı. Kāfirler Rasūl ḥażretine[3006] ḳaṣd eylediler. Rasūl ʿaleyhi's-selām yidi kerre[3007] eyitdi: **Men yüreddehüm ʿannā ve lehü'l-cennetü.** Yaʿnī kim ki bu kāfırleri bizden redd eyler-ise aña[3008] Ḥaḳ Teʿālā cennet vire. Ve ol yidi kişi'i daḫı Rasūl öñinde şehīd eylediler. Rasūl ḥażretiyle (257b) hemān Ṭalḥa ḳaldı. Rasūl ḥażretine ḳılıc-ıla ḥamle itdüklerince elin ṭutar-ıdı ḥattā elin pāre pāre eylediler. Eline ḳılıç zaḫmı yitişicek Ṭalḥa āh eyledi. Rasūl aña eyitdi: Eger Allāh diseñ cennetde maḳāmuñı göre-yidüñ ve cemīʿ-i ḫalāyıḳ daḫı anı görelerdi.

Çünki Rasūl ḥażretinüñ mübārek dişi çıḳdı, ḳan çoḳ aḳdı, anuñ ḳara saḳalı ḳızıl ḳana boyandı ve anuñ münevver cemāli ḳızıl ḳana boyandı, Rasūl maġşiyyün ʿaleyh olup kendüden gitdi. Ṭalḥa çünki Rasūl ḥażretini ol ḥālde gördi, anı götürdi. Her bār ki kāfirler aña ḥamle eylerler-idi ol, ḳıçın ḳıçın gidüp Rasūl ḥażretini yire ḳor-ıdı. Kāfirlere ḥamle

[3002] çıḳardı: çıḳarup A
[3003] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3004] +ʿaleyhi's-selām H
[3005] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3006] Rasūl ḥażretine: Rasūl'e H
[3007] kerre: keret A
[3008] aña: -A

eyler-idi. Andan ṣoñra Rasūl ḥażretini götürürdi. Ḫattā bir büyük ṭaş üzerine Rasūl ḥażretini ḳodı. Ṭalḥa'nuñ yigirmi dört yirde yarası var-ıdı. Rasūl gözin açup eyitdi: Ṭalḥa'ya cennet vācib oldı. Ṭalḥa anda cān teslīm eyledi. Henī'en lehū! Muṣʿab Bin ʿUmeyr fī'l-cümle[3009] Rasūl ḥażretine beñzerdi. Anı öldüren, Muḥammed'i öldürdüm ṣandı. Lā cirem çaġırdı ki Muḥammed'i öldürdüm, didi. Baʿżılar eydürler: Muḥammed öldi diyü çaġıran, şeyṭān-ıdı. Çünki Rasūl öldi diyü müsülmānlar işitdiler, ṣınup ṭaġıldılar. Ve şeyṭān Medīne'ye gelüp çaġırdı ki Muḥammed öldi.

Çünki müsülmānlar ṣındılar, Enes Bin Naṣr ve ʿÖmer Bin Ḫaṭṭāb[3010] gördi ki Ṭalḥa Bin ʿAbdu'llāh müsülmānlar-ıla bir yirde ṭurup aġlaşurlar Enes anlara eyitdi: Bunda neylersiz ve niçün aġlarsız? ʿÖmer eyitdi: Yā Enes, Muḥammed ölmiş. Anuñ-içün aġlaşuruz. Enes[3011] eyitdi: Yā ʿÖmer, Muḥammed'den ṣoñra dirligi (258a) nidersiz? Gelüñ Rasūl ʿışḳına biz daḫı cān virelüm, didi. Daḫı kāfirlerden yaña at depüp naʿra urup kāfirlere ḳılıç urdılar[3012]. Enes şol ḳadar çalışdı ki anı pāre pāre eylediler. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol ṭaş üzerinde yüce āvāz-ıla çaġırup eyitdi: **Yā maʿşera'l-müslimīne ebşirū hāẕā Rasūlu'llāh.** Yaʿnī iy müsülmānlar bölügi, size muştuluḳ olsun ki işde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rasūli ölmedi.

Müsülmānlar Rasūl[3013] ḳatına cemʿ oldılar[3014], gördiler ki Rasūl ḥażretinüñ mübārek yüzinden ḳan aḳar[3015], ol, eliyle ḳanı silüp[3016] eydür: Şol ḳavm, nice felāḥ bulsun ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rasūlinüñ yüzüni ḳızıl ḳana boyayalar, Müsülmānlar eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, bunlara ilenseñüzne tā ki bunları Ḫaḳ Teʿālā bunları helāk eyleye. Rasūl

[3009] fī'l-cümle: -A
[3010] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3011] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3012] urdılar: ururlar A
[3013] +ʿaleyhi's-selām H
[3014] oldılar: olup geldiler K
[3015] aḳar: revān olmış K
[3016] silüp: alup K

ʿaleyhi’s-selām[3017] eyitdi: Beni[3018] Ḥaḳ Teʿālā ṭaʿʿān u leʿʿān göndermedi. Belki beni[3019] dāʿī ve raḥmet gönderdi, didi. Daḫı eyitdi: İlāhī, bunlara sen hidāyet vir. Zīrā ki beni bunlar bilmezler. Übey Bin Ḫalef gelüp eyitdi: Yā Muḥammed, dimin ḳurtulduñ-ısa şimdi benden ḳurtulımazsın. Müsülmānlar dilediler ki anı depeleyeler. Rasūl eyitdi: Ḳoñ, gelsün. Anı ḳodılar. Ḥattā Rasūl ḥażretine yaḳın geldi. Rasūl, Ḥāriṯ’den ḥarbe alup anı ḥarbe-yile atdı. Ḥarbe anuñ boynına ṭoḳunup boynını azacuḳ yırtdı. Çünki anuñ boynı yırtıldı, Ḳureyş ḳavmine gelüp eyitdi: Muḥammed beni öldürdi, didi. Aña eyitdiler: Nolduñ? Bunda nesne yoḳ. Ol eyitdi: Va’llāhi baña ṭoḳunan eger Ẕū’l-Ḥicāz ḳavmine ṭoḳunsa cemīʿisi ölelerdi. Andan ṣoñra Mekke’ye varmadın yolda geberdi.

Rasūl[3020] Uḥud Ṭaġı (258b) üzerinde müsülmānlar-ıla ṭururdı. Kāfirlerden bir bölügi ṭaġa çıḳmaḳ istediler. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: İy müsülmānlar, ḳomañ şunları ṭaġa çıḳmaġa. Müsülmānlardan bir bölük anlara ḥamle eyleyüp anları ṭaġdan aşaġa indürdiler.

Cübeyr Bin Muṭʿim, ḳulına ki anuñ adı Vaḥşī-yidi, eyitdi: İy Vaḥşī, eger sen Muḥmmed’i öldürürseñ atlarumuñ dükelisin saña vireyin ve eger sen ʿAlī Bin Ebī Ṭālib’i öldürürseñ yüz ḳızıl deve vireyin gözleri ḳara ola[3021] ve eger Ḥamza’ı öldürürseñ sen benden āzād ol, didi. Vaḥşī eyitdi: Muḥmmed’üñ ḥāfıẓları vardur. Kimse anuñ yanına varımaz. Ve ammā ʿAlī bahādurdur, kim ki anuñ ḳatına varursa anı öldürür. Ve ammā Ḥamza daḫı bahādurdur. Evet, anı ġāfil-iken ola ki öldürem, didi. Daḫı Ḥamza’nuñ ardına geçdi. Bir ṭaş ardından Ḥamza’ı añsuzda ḥarbe-yile urdı. Ḥamza raḍıya’llāhu ʿanh düşdi, şehīd oldı.

[3017] ʿaleyhi’s-selām: -A
[3018] beni: -K
[3019] beni: -H
[3020] +ʿaleyhi’s-selām H
[3021] gözleri ḳara ola: -A

Ebū Süfyān'uñ ʿavratı; ḥāżır-ıdı, Ḥamza'nuñ ḳarnını yardı, cigerini çıḳarup çeynedi. Kāfirler Ḥamza'ı yitmiş pāre eylediler. Rasūl ʿaleyhi's-selām çünki bunı gördi, ḳatırına bindi, iki demür göñlek geydi, mübārek elini ol demür göñlekden çıḳarup ẕū'l-feḳārı ṣalup kendüsi kāfire ḥamle eyledi. Cemīʿ-i müsülmānlar anuñ-ıla bile ḥamle eylediler, kāfirleri ṣıdılar daḫı Medīne'ye rucūʿ eylediler. Çünki Medīne ḳatına geldiler, Rasūl ʿaleyhi's-selām gördi ki bir ʿavrat bir deveye üç meyyit[3022] yüklemiş. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: İy ḫatun, bunlar nedür? Ol ḫatun; anı Rasūl ḥażreti idügini bilmedi, aña eyitdi: Bunuñ birisi (259a) ḳarındaşumdur ve birisi oġlumdur ve birisi babamdur. Bunlar Rasūl öñinde şehīd oldılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām[3023] aña eyitdi: Muḥammed size belā olmış. Daḫı ne? didi[3024]. Murādı Rasūl'üñ anı tecribe eylemek idi. Ol ḫatun eyitdi: İy kişi, epsem ol. Muḥammed bize raḥmet ve bereketdür; belā degüldür. İy kāşkī nola-yıdı kim ben ve cemīʿ Medīne'nüñ ʿavratları Rasūl öñinde ölelerdi. Zīrā ki anuñ öñinde şehīd olmaḳdan ziyāde derece yoḳdur, didi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Şol Medīne içinde ʿavratlar noldılar ki aġlaşurlar? Ol ḫatun eyitdi: Bilmez misin ki Muḥammed ölmiş. Bunlar anuñ-içün aġlaşurlar. Rasūl ʿaleyhi's-selām[3025] aña eyitdi: İy ḫatun, beşāret olsun ki ben; Muḥammed-i Muṣṭafā'yam[3026], Allāh Teʿālā'nuñ rasūliyem[3027] daḫı ölmedüm. Hemān ki ol ḫatun Rasūl'den[3028] bu kelāmı işitdi, bıçaġ-ıla ol meyyitlerüñ ipini kesüp anları yire bıraġup devesini segirtdiri segirtdiri[3029] Medīne'ye gelüp çaġırdı ki: İy Medīne ḫatunları,

[3022] meyyit: ölü A, ölüyi H
[3023] ʿaleyhi's-selām: -A
[3024] ne didi: -H
[3025] ʿaleyhi's-selām: -A
[3026] Muṣṭafā'yam: Muṣṭafā'yın A, K
[3027] rasūliyem: rasūliyin A, K
[3028] Rasūl'den: Rasūl ʿaleyhi's-selāmdan H
[3029] segirtdiri: -K

āgāh oluñ. Muḥammed ölmemiş. İşde geliyorur[3030]. Pes Medīne ḫatunları Ḥażret-i Rasūl'e ḳarşu çıḳup eyitdiler: **el-Ḥamdü li'llāhi ʿalā-selāmetike yā Rasūla'llāh.**

Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām Ḥamza'nuñ ḫatunını gördi, aña eyitdi: Babañ öldi. Ḥaḳ saña ʿivaż virsün. Ol eyitdi: **el-Ḥamdü li'llāhi ʿalā-selāmetike.** Andan ṣoñra Ḥażret-i Rasūl eyitdi: Oġluñ öldü, Ḥaḳ Teʿālā saña ʿivaż virsün. Ol eyitdi: **el-Ḥamdü li'llāhi ʿalā-selāmetike.** Andan ṣoñra eyitdi: Erüñ Ḥamza öldi. Allāh Teʿālā saña ʿivaż virsün. Hemān ki Ḥamza öldügüni işitdi, bir kerre ṣayḥa eyleyüp (259b) eyitdi: **Vā ḥasretāhu vā ḥamzetāhu vā ġurbetāhu.** Rasūl daḫı aġlayup eyitdi: **Vā ʿammāhu ḳutile şehīden ve māte ġarīben.**

İmdi bu ḳıṣṣa şunuñ-içün naḳl olundı ki Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām[3031] dişini çıḳarduḳları vaḳt ḳan anuñ yüzinden aḳıcaḳ anuñ nefsi ḥareket eyleyüp yüzinden ḳanı silüp eydürdi ki: Şol ḳavm nice ḳurtulalar ki Allāh Teʿālā'nuñ rasūlinüñ dişini çıḳarup yüzini ḳana boyayalar. Pes Ḥaḳ Teʿālā bunı inzāl eyledi ki: **Leyse leke mine'l-emri şey'ün.** Pes Ḥabīb'üñ münevver ḳalbi ıṣṭırāb libāsını geydi ıżṭırābdan geçüp ḳarāra vāṣıl oldı.

İmdi vaḳtī ki[3032] āyāt taḳsīm olundıysa ẓuhūr-ı ṣıfāt üzerine muḫtelifü'l-evḳātde, lā cirem aḫlāḳ-ı nebeviyye Ḳur'ān-ıla ṣāfī oldı tā ki Ḳur'ān anuñ ḫulḳı ola. Pes Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām nefs-i şerīfesinüñ ṣıfātı ẓāhir olmaḳ, āyātı inzāl eyledi tā ki ümmetinüñ nefsleri edebleneler ve aḫlāḳlarından pāk ve muṭahhar olalar. Pes Rasūl'ün nefs-i şerīfesinüñ ṣıfātı ẓāhir olmaḳ bu ümmete raḥmet oldı tā ki anlaruñ nefsleri müzekkā olup ḫulḳları laṭīf ola.

[3030] geliyorur: geliyorı K, geliyor H
[3031] Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3032] vaḳtī ki: -K

Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: **el-Aḫlāḳu maḫzūnetün ʿinda’llāhi fe iẕā erāda’llāhu bi-ʿabdin ḫayran meneḥahū minhā ḫuluḳan.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām[3033] eydür[3034]: Ḫulḳlar Allāh Teʿālā ḫazīnesinde gizlidür. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā bir ḳulınuñ eyü olmasını dilese ol ḫulḳlardan birisini aña virür. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur ki: **İnnemā büʿiṯtü li-ütemmime mekārime’l-aḫlāḳi.** Yaʿnī ben mekārim-i aḫlāḳı tamām itmege gönderildüm. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur ki: **İnne li’llāhi mi’eten ve sebʿate ʿaşara ḫuluḳan** (260a) **men etāhü vāḥiden minhā deḫale’l-cennete.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā’nuñ yüz on yidi ḫulḳı vardur. Anlardan birisini kime ki Ḥaḳ Teʿālā virse ol kimse cennete gire.

Evet, bu ḥadīṯden şöyle fehm eyleme ki Ḥaḳ Teʿālā’nuñ hemān ṣıfātı yüz on yidi ola. Belki anuñ ṣıfātı bī-nihāyetdür. Evet, ümmehāt-ı ṣıfāt yüz on yidi olduġı-çün Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām yüz[3035] on yidi aḫlāḳ vardur, didi.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki eger ḳuvā-yı beşeriyye Ḥaḳ Teʿālā’nuñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ olmaġa ḳābil degülmisse-yidi[3036] Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām **men etāhü vāḥiden minhā deḫale’l-cennete** dimeye-yidi de daḫı **taḫallaḳū bi-aḫlāḳi’llāhi** dimeye-yidi. Pes ʿĀyişe anamuzuñ raḍıya’llāhu ʿanhā **Kāne ḫuluḳuhü’l-Ḳur’āne** didüginde remz-i ġāmıż ve īmā’-i ḫafī vardur aḫlāḳ-ı rabbāniyyeye. Evet, Ḥażret-i İlāhiyyeden iḫtişām idüp dimedi ki **kāne ḫuluḳuhū aḫlāḳa’llāhi**[3037]**.** Pes bu maʿnī’i **kāne ḫuluḳuhü’l-Ḳur’āne** didügiyle taʿbīr eyledi sübuḥāt-i celālden istiḥyā eyledi ve celāli luṭf-ı maḳāl-ile setr eyledi ʿilmi vāfir, ādābı kāmil olduġı-çün.

[3033] ʿaleyhi’s-selām: -K
[3034] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: -A
[3035] yüz: -K
[3036] degülmisse-yidi: degülseydi A
[3037] aḫlāḳa’llāhi: ḫulḳa’llāhi A

Ve Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ **ve le ḳad āteynāke sebʿan mineʾl-meṯānī veʾl-Ḳurʾāneʾl-ʿaẓīm**[3038] didügiyle **ve inneke**[3039] **le ʿalā-ḫuluḳin ʿaẓīm** didüginüñ arasında münāsebet vardur ki ol münāsebet, ʿĀyişe anamuzuñ[3040] **kāne ḫuluḳuhüʾl-Ḳurʾāne** didügine işʿār ider. **Ve le ḳad āteynāke sebʿan mineʾl-meṯānī veʾl-Ḳurʾāneʾl-ʿaẓīm** didügi dimek olur ki vaʾllāhu aʿlem yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür[3041]: Yā Ḥabīb, biz saña Ḳurʾān'dan yidi āyet virdük ki ol, Fātiḥaʾdur ve daḫı saña Ḳurʾān-ı ʿaẓīm virdük. Pes **veʾl-Ḳurʾāneʾl-ʿaẓīm** (260b) didügi **sebʿan mineʾl-meṯānī**'ye maʿṭūfdur. İmdi bu ʿaṭf, ʿatf-ı kül ʿalāʾl-baʿżdur ve yāḫūd ʿaṭf-ı ʿām ʿalāʾl-ḫāṣdur.

Ve Şeyḫ Cüneyd raḥimehuʾllāh[3042] eydür: Ḥabīb[3043] Muḥammed-i Muṣṭafāʾnuñ[3044] ḫulḳına Ḥaḳ Teʿālā[3045] ʿaẓīm didi. Zīrā ki Rasūlʾüñ ʿaleyhiʾs-selām Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı hīç maḳṣūdı yoġ-ıdı. İmām Vāsiṭī[3046] eydür: Anuñ ḫulḳına ʿaẓīm didi. Zīrā ki kevneynden iʿrāż eyleyüp Ḥażret-i Rabbuʾl-ʿālemīne müteveccih oldı. Ve baʿżılar eydürler: Anuñ ḫulḳına ʿaẓīm didi. Zīrā ki ol, gökcek ḫulḳ-ıla ḫalāyıḳ-ıla iḫtilāṭ iderdi ve göñliyle Ḥażret-i Rabbuʾl-ʿālemīn-ile ṣoḥbet iderdi.

Sulṭānuʾl-muḥaḳḳıḳīn ve ḳıdvetüʾl-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn nevveraʾllāhu mażciʿahū[3047] eydür: Bu, şol kelām maʿnāsıdur ki baʿżılar eydürler: Taṣavvuf, ḫalāyıḳ-ıla gökcek ḫulḳ-ıla olmaḳdur ve ṣıdḳ-ıla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle olmaḳdur.

[3038] el-Hicr 15/87.
[3039] ve inneke: -A
[3040] anamuzuñ: raḍıyaʾllāhu ʿanhānuñ H
[3041] vaʾllāhu aʿlem yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür: -A
[3042] raḥimehuʾllāh: -A, ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[3043] Ḥabīb: -A, Ḥabīb-i ekrem H
[3044] Muṣṭafāʾnuñ: Muṣṭafā ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H
[3045] Ḥaḳ Teʿālā: -A
[3046] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[3047] mażciʿahū: ḳabrahū K

Ve baʿżılar eydürler: Anuñ ḫulḳına ʿaẓīm didi. Zīrā ki anda mekārimü'l-aḫlāḳ cemʿ olup dururdı.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **İnne eḥabbeküm ileyye ve aḳrabeküm minnī meclisen yevme'l-ḳıyāmeti aḥsenüküm aḫlāḳan ve inne ebġażaküm ileyye ve ebʿadeküm minnī meclisen yevme'l-ḳıyāmeti'ş-şerşārūne ve'l-müteşeddiḳūne ve'l-mütefeyhiḳūne.** Yaʿnī Ḥabīb[3048] ʿaleyhi's-selām eydür[3049]: Sizüñ baña ḳatı sevgülüñüz ve daḫı ḳıyāmet güninde baña ḳatı yaḳın oturanuñuz, ḫulḳuñuz gökcek olanuñuzdur. Ve sizden ben ḳatı sevmedügüm ve ḳıyāmet güninde benden ıraḳ oturan şol kimsedür ki ol, çoḳ söyleyici ola ve daḫı sözinden ḫalāyıḳ üzerine müteṭāvil olucı ola ve daḫı ol, mütekebbir ola.

İmām[3050] Vāsiṭī[3051] eydür: Ḫulḳ-ı ʿaẓīm (261a) oldur kim anuñ ṣāḥibi, hīç kimse-yile muḫāṣame eylemeye. Ve daḫı hīç kimse anuñ-ıla muḫāṣame eylemeye.

Ḥüseyn eydür: Ḥaḳ Teʿālā, Ḥabīb'e **ve inneke le ʿalā-ḫuluḳin ʿaẓīm** didi. Zīrā ki ḫalāyıḳuñ cefāsı aña eṣer itmezdi. Zīrā ki anuñ muṭālaʿası dāyim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemāliydi. Ve baʿżılar eydürler: Ḥabīb'üñ ḫulḳı ʿaẓīm idi. Zīrā ki ol, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ olup dururdı. Baʿżılar eydürler: Her kime ki gökcek ḫulḳ virilse aña dükeli maḳāmātuñ ulusı virilür. Zīrā ki maḳāmāt irtibāṭ-ı ʿāmdur. Ḫulḳ ṣıfāt-ı Rabbu'l-ʿālemīnle irtibāṭdur. Şeyḫ Cüneyd[3052] eydür: Rasūl'üñ ḫulḳı ʿaẓīm oldı. Zīrā ki anda dört nesne cemʿ olup dururdı: Bir seḫā ve bir ülfet ve bir naṣīḥat ve bir şefḳat. Ve Ebū Saʿīd-i Ḳureyşī eydür: ʿAẓīm, Allāh'dur. İmdi anuñ aḫlāḳındandur cūd u kerem ü ṣafḥ u ʿafv u iḥsān. Ve baʿżılar

[3048] Ḥabīb: Rasūl H
[3049] Ḥabīb ʿaleyhi's-selām eydür: -A
[3050] İmām: -K
[3051] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3052] +ḳuddise sırruhū H

eydürler: Ḥaḳ Teʿālā, Ḥabīb'e ʿaleyhi's-selām **ve inneke le ʿalā-ḫuluḳin ʿaẕīm** didi. Maʿnīsi dimek olur ki sen yā Ḥabīb ʿazīm ḫulḳ üzerinesin. Zīrā ki sen benüm aḫlāḳum-ıla müteḫallıḳ olmaġa ḳanāʿat eylemedüñ. Belki ṣıfātdan seyr eyledüñ ḥattā benüm ẕātuma vāṣıl olduñ[3053].

Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mekārimü'l-aḫlāḳi ʿaşaratün tekūnü fī'r-racüli ve lā tekūnü fī'bnihī ve tekūnü fī'l-ibni ve lā tekūnü fī-ebīhi ve tekūnü fī'l-ʿabdi ve lā tekūnü fī-seyyidihī yaḳsimühā'llāhu Teʿālā li-men erāde bihi's-saʿādete ṣıdḳu'l-ḥadīṯi ve ṣıdḳu'l-be'si ve en lā yüşbiʿa ve cāruhū ve ṣāḥibühū cāyiʿāni ve iʿṭā'ü's-sā'ili ve'l-mükāfāti bi'ṣ-ṣanāyiʿi ve ḥıfẓu'l-emāneti ve ṣıletü'r-raḥmi ve't-teẕeḳḳumi li'ṣ-ṣāḥibi ve iḳrā'ü'ḍ-ḍayfi ve** (261b) **ra'sühünne'l-ḥayā'ü.** Yaʿnī Ḫoca-i enbiyā, maẓharu'ẕ-ẕāti ve'l-esmā Ḥabīb[3054] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[3055] eydür[3056]: Mekārim-i aḫlāḳ ondur. Vaḳt olur ki ol on nesne bir kişide olur ve anuñ oġlında olmaz. Ve vaḳt olur ki bir kişide olur ve anuñ atasında olmaz. Ve vaḳt olur ki bir ḳulda olur ve anuñ mevlāsında olmaz. Ve Ḥaḳ Teʿālā anı ezel-i āzālde irādet-i ḳadīmesiyle kimüñ ki saʿādetin dilediyse aña virür. Ol onuñ birisi ṭoġru söylemekdür ve birisi ḫalāyıḳdan ṭamaʿını kesmekdür ve daḫı cenk yirinde girçeklik-ile ṭurmaḳdur ve birisi oldur kim konşıları ve yārenleri ac-iken kişi kendüsi ḳarnı ṭoyunca yiyecek yimemekdür ve birisi dilenici'i maḥrūm göndermemekdür ve birisi kendüye eylük idene eylük-ile mükāfāt itmekdür ve birisi emānete ḫıyānet itmemekdür ve birisi daḫı şıla-i raḥm itmekdür ve birisi ḫorlamaġı ve meẕemmeti ṣāḥibinden kesüp aña ḥürmet idüp anuñ-ıla itdügi ʿahdi ḥıfẓ itmekdür ve birisi

[3053] +va'llāhu aʿlem A
[3054] Ḥabīb: -A
[3055] ʿaleyhi's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[3056] Ḫoca-i enbiyā…eydür: -A

ḳonuḳlara ʿizzet idüp anlara ṭaʿām yidürmekdür. Ve bunlaruñ dükelisinüñ başı ḥayādur. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve daḳīḳati kelāmi Rasūlihī[3057].

Ve daḫı Rasūl ḥażretine ṣordılar ki: Yā Rasūlaʾllāh, cennete kişi ekṣer ḳanḳı ṣıfāt-ıla girür? Eyitdi: Ḥüsn-i ḫulḳ-ıla ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmaġ-ıla. Ve kişiʾi cehenneme[3058] idḫāl eyleyenüñ ekṣeri ġamdur ve feraḥdur. İmdi bu ġam dünyā fevt olduġı vaḳtındaġı ġamdur. Zīrā ki bu ġam Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ḫışmını mutażammındur. Zīrā ki bunda, Allāh Teʿālā ḥażretine iʿtirāż vardur ve daḫı Allāh Teʿālāʾnuñ ḳażā vü ḳaderine rāżī olmamaḳ vardur. Ve feraḥdan (262a) murād dünyā ele giricek feraḥ olmaḳdur. Ammā aḳsām-ı uḫreviyyeye feraḥ mendūbdur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳul bi-fażliʾllāhi ve bi-raḥmetihī fe bi-ẕālike felyefraḥū.**[3059]

ʿAbduʾllāh Bin Mübārek eydür: Ḥüsn-i ḫulḳ oldur kim kişinüñ yüzi açuḳ ola ve eli açuḳ ola ve hīç kimseʾi incitmeye. İmdi ṣūfīler mücāhedāt-ıla ve mükāyedāt-ıla nefslerini rām eylediler. Lā cirem anlaruñ nefsleri ḥüsn-i aḫlāḳı ḳabūl eyledi. İmdi iy niçe nefs vardur kim aʿmāli ḳabūl eyler ve aḫlāḳı gökcek itmegi ḳabūl eylemez. Pes zāhidlerüñ nefsleri baʿż-ı aḫlāḳı ḳabūl eyledi, baʿżısını ḳabūl eylemedi. Evet, ṣūfīlerüñ nefsleri cemīʿ-i aḫlāḳ-ı kerīmeʾi ḳabūl eyledi. Ve anlaruñ nefsleri aḫlāḳ-ı kerīmenüñ cemīʿisiyle ṣıfatlandı. Ebū Bekr-i Kettānī[3060] eydür: Taṣavvuf ḫulḳdur. İmdi her kimüñ ki gökcek ḫulḳı ziyāde ola anuñ taṣavvufı ziyāde ola.

Pes ʿābidlerüñ nefsleri aʿmāl itmegi ḳabūl eyledi. Zīrā ki anlar İslām nūrıyla sülūk iderler. Ve zāhidlerüñ nefsleri baʿż-ı aḫlāḳ-ıla ṣıfatlanmaġı ḳabūl eyledi. Zīrā ki anlar īmān

[3057] bi-ḥaḳīḳati kelāmihī…Rasūlihī: -A
[3058] kişiʾi cehenneme: cehenneme kişiʾi A
[3059] Yûnus 10/58.
[3060] +ḳuddise sırruhū H

nūrıyla sāliklerdür. Ve ṣūfīler ki ehl-i ḳurbdur, anlaruñ nefsleri cemīʿ ṣıfāt-ıla ṣıfatlanmaġı ḳabūl eyledi. Zīrā ki anlar nūr-ı iḥsān-ıla sülūk eylerler.

İmdi vaḳtī ki ṣūfīlerüñ yaʿnī ehl-i ḳurbuñ bāṭınlarında yaḳīn nūrı müteʾaṣṣıl olup ḳarār ṭutdıysa anlaruñ göñli dükeli cevānibiyle münevver oldı. Zīrā ki anlaruñ göñlinüñ baʿżısı nūr-ı İslām-ıla münevver oldı ve baʿżısı nūr-ı īmān-ıla münevver oldı ve dükelisi nūr-ı iḥsān-ıla ve nūr-ı īḳān-ıla münevver oldı. Vaḳtī ki anlaruñ göñli aḳ olup münevver oldıysa (262b) anuñ nūrı münʿakis oldı nefs üzerine. Zīrā ki göñlüñ iki yüzi vardur; bir yüzi nefsden yaña yönelmişdür ve bir yüzi rūḥdan yaña yönelmişdür. Ve nefsüñ daḫı iki yüzi vardur; bir yüzi ḳalbe müteveccih olmışdur ve bir yüzi ṭabīʿata müteveccih olmışdur.

İmdi mā-dām ki göñül iki yüzin daḫı rūḥa müteveccih ḳılmaya ol, aḳ olup tamām münevver olmaz. Evet, vaḳtī ki anuñ iki yüzi daḫı rūḥa müteveccih ḳılınsa ol, cemīʿ-i cevānibiyle münevver olup aḳ olur. Zīrā ki ol vaḳt aña rūḥuñ mededi yitişür ve anuñ tenevvüri ve işrāḳı ziyāde olur.

İmdi şöyle bilgil ki rūḥ, göñli her bār ki kendüye ceẕb eyleye göñül daḫı nefsi kendüye ceẕb eyler. Vaḳtī ki göñül, nefsi kendüye ceẕb eyleye nefs daḫı göñüle yönelmiş yüziyle göñülden nūr kesb eyler. Lā cirem nefs daḫı göñül nūrıyla münevver olur. İmdi anuñ münevver olmasınuñ ʿalāmeti oldur kim nefsde ṭumānīnet[3061] ola. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Yā eyyetühā'n-nefsü'l-muṭme'innetü irciʿī ilā-rabbike rāżıyeten merżıyyeten.**[3062]

İmdi nefsüñ göñüle yönelmiş yüzi münevver olduġı ṣadefüñ incüye yönelmiş yüzi münevver olduġı gibidür. Zīrā ki ṣadefüñ ol ṭarafı incüden nūr kesb eyler. Ve nefsüñ ṭabīʿata

[3061] ṭumānīnet: ẓulmāniyyet A
[3062] el-Fecr 89/27-28.

yönelmiş yüzi ẓulmet içinde bāḳī ḳaldugı, ṣafedüñ ẓāhirden yaña ṭarafınuñ kederi ve noḳṣānı ve ẓulümātı gibidür.

İmdi vaḳtī ki nefsüñ bir yüzi münevver olsa taḥsīn-i aḫlāḳı ve tebdīl-i ṣıfātı ḳabūl eyler. Bunuñ-içün abdāla abdāl didiler. Bunda sırr-ı ekber oldur kim ṣūfīnüñ ḳalbi dāyim Allāh Teʿālā ḥażretine (263a) iḳbāl itdügiyle ve diliyle ve gönliyle Allāh Teʿālā ḥażretini dāyim ẕikr itdügiyle ol ẕikr-i ẕāta teraḳḳī eyler. Pes ol vaḳt anuñ gönli ʿarş olur. İmdi ʿālem-i ḫalḳda ve ʿālem-i ḥikmetde ʿarş ḳalb-i kāyinātdur. Ve ʿālem-i emrde ve ʿālem-i ḳudretde ḳalb daḫı ʿarşdur. Sehl Bin ʿAbduʾllāh eydür: Gönül ʿarş gibidür ve gögüs kürsī gibidür. Ve ḥadīṯ-i ḳudsīde daḫı[3063] vārid olup durur ki **lā yeseʿunī arżī ve lā semāʾī ve yeseʿunī ḳalbü ʿabdīʾl-müʾmin.** Pes gönül vaḳtī ki ẕikr-i ẕāt nūrıyla mükaḥḥal olsa ve ol, baḥr-i mevvāc olsa ḳurb nesīmleriyle ol gönül mevc ursa ṣafāʾ-i nuʿūt ve ṣafāʾ-i ṣıfāt cedāvili aḫlāḳ-ı nefse aḳsa ol vaḳt **taḫallaḳū bi-aḫlāḳiʾllāh** müteḥaḳḳıḳ olur.

Şeyḫ[3064] Ebūʾl-Ḳāsım-ı Gürgānī[3065] eydür: Bir ʿabd-i sālik Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ṭoḳsan ṭoḳuz esmāsıyla ṣıfatlansa henüz ol daḫı sülūkdedür, Ḥażret-i Rabbuʾlʿālemīne vāṣıl olmamışdur. Zīrā ki sülūk tehẕīb-i aḫlāḳ ve tehẕīb-i aʿmāl ve tehẕīb-i maʿārifdür. İmdi bu ẓāhirüñ ve bāṭınuñ ʿimāretine iştiġāldür. İmdi ʿabd bunda kendü nefsine meşġūl olup Ḥażret-i Rabbuʾl-ʿālemīnden maḥcūb olur. Evet, ʿabd ol vaḳt bāṭınını taṣfiye itmege meşġūl olur tā ki Ḥażret-i Rabbuʾl-ʿālemīne vāṣıl ola. Belki vuṣūl oldur ki Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā ḥażretinüñ cemāli ʿabde münkeşif ola şöyle ki ʿabd anuñ cemāli müşāhedesinde müstaġraḳ olup anuñ cemālinden ġayrı hīç nesne görmeye. Belki kendüden ve ġayrıdan biʾl-külliyye ġāyib olup anuñ naẓarında ḥażretden ġayrı hīç nesne ḳalmaya.

[3063] ḳudsīde daḫı: ḳudsīdür A
[3064] şeyḫ: -H
[3065] Gürgānī: el-Kevvānī A

Tācu'l-muḥaḳḳıḳīn (263b) eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ebū'l-Ḳāsım'uñ Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ṭoḳsan ṭoḳuz esmāsıyla ṣıfatlansa didügi dimek olur ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ her isminden żaʿf-ı beşeriyyet miḳdārı ḳula maʿnī yitişür. Ḳul anuñ-ıla ṣıfatlanur. Böyle dimek olmaz ki ḳul Ḥaḳ Teʿālā'nuñ her ismiyle kemā-yenbaġī ṣıfatlana. Meşelā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ Raḥīm isminden ḳula raḥīmlıḳ yitişür żaʿf-ı beşeriyyet miḳdārı. Her ismi ve her ṣıfātı böyle ḳıyās eyle. Ve kim ki bu kelāmdan ḥulūl tevehhüm idecek olursa ol, mülḥid olur ve zındīḳ olur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātı ʿabdüñ ṣıfātı olmaz. Belki ʿabd-i sālike Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātına münāsib ṣıfāt ḥāṣıl olur. Min-ḥayṣü'l-ism anuñ miṣli olur. Böyle olmaz ki ʿalā't-taḥḳīḳ ʿabdüñ ṣıfātı Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn ṣıfātınuñ miṣli ola. Zīrā ki ʿabdüñ ṣıfātı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātınuñ tamām miṣli olmaḳ muḥāldür. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cümle-i ṣıfātından birisi ʿilmdür ki ol, muḥīṭdür cemīʿ-i maʿlūmātı şöyle ki anuñ ʿilminden semāvāt u arażīnde bir ẕerre çıḳmaz. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātından biri daḫı ḳudretdür ki ol, cemīʿ-i maḫlūḳāta şāmildür. Ḥattā anuñ-ıla ol, Ḫāliḳu'l-arżi ve's-semāvātdur ve daḫı arżda ve semāvātda ve anlaruñ aralarında olan nesnenüñ ḫālıḳıdur. İmdi ʿabd-i żaʿīf ḳaçan böyle ola. İmdi ʿabd böyle olur dimek türrehātdan ve muḥālātdandur. Bunuñ istiḥālesi bedīhīdür. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve Ḥabīb[3066] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[3067] maḥāsin-i aḫlāḳı cemʿ (264a) eyleyüp Muʿāẕ Bin Cebel'e anı vaṣiyyet eyleyüp eyitdi: **Yā Muʿāẕü üṣīke bi-taḳvā'llāhi ve ṣıdḳi'l-ḥadīṯi ve'l-vefā'i bi'l-ʿahdi ve edā'i'l-emāneti ve terki'l-ḫıyāneti ve ḥıfẓi'l-civāri ve raḥmeti'l-yetīmi ve leyyini'l-kelāmi ve beẕli's-selāmi ve ḥüsni'l-ʿameli ve ḳaṣri'l-emeli ve lüzūmi'l-īmāni ve't-tefeḳḳuhi fī'l-Ḳur'āni ve ḥubbi'l-āḫirati ve'l-**

[3066] Ḥabīb: -A, Ḥabīb-i ekrem H
[3067] ʿaleyhi's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H

cezeʿi mine'l-ḥisābi ve ḫafżi'l-cenāḥi ve iyyāke en tesübbe ḥikemen ev tükeẕẕibe ṣādıḳan ev tüṭīʿa āṣimen ev taʿṣiye imāmen ʿādilen ev tüfside arżan ūṣīke bi'ttiḳā'llāhi ʿinde külli ḥacerin ve ṣecerin ve en tüḥaddiṣe li-külli ẕenbin tevbeten es-sırri bi's-sırri ve'l-ʿalāniyeti bi'l-ʿalāniyeti. Yaʿnī Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām eydür[3068]: Yā Muʿāẕ, ben saña vaṣiyyet eylerem[3069] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmaġı ve daḫı ṭoġru söylemegi ve ʿahde vefādārlıḳ eylemegi ve emānete ḫıyānet itmemegi ve anı ıssına redd eylemegi ve ḳonşılaruñ ḥaḳḳını ḥıfẓ eylemegi[3070] ve yetīmleri esirgemegi ve yumşaḳ söylemegi ve kime uġrarsañ selām virmegi ve eyü işlere saʿy itmegi ve ṭūl-i emeli ḳıṣa itmegi ve īmānda ṣābit-ḳadem ṭurmaġı ve Ḳur'ān'da faḳīh olmaġı ve āḫiret sevmegi ve ḥisābdan ḳorḳmaġı ve müsülmānlara tevāżuʿ itmegi ve ḥakīmlere ve ʿālimlere düşmenlik itmemegi. Sen, bunlara düşmenlik itmekden ḥaẕer eyle ve daḫı ṣādıḳları tekẕīb itmekden ḥaẕer eyle ve daḫı günāhkārlara muṭīʿ olmaḳdan ḥaẕer eyle ve daḫı ʿādil imāma ʿāṣī olmaḳdan ḥaẕer eyle ve bir kimsenüñ yirini ifsād itmekden ḥaẕer eyle. Ve daḫı yā Muʿāẕ, saña ben vaṣiyyet eylerem[3071] ki her aġaç ve ṭaş ḳatında Ḥaḳ Teʿālā'dan ḳorḳmaġı ve daḫı gizlü günāhuña gizlü (264b) tevbe itmegi ve āşikāre günāhuña āşikāre tevbe itmegi.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn ve ġavṣü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ḥaḳ Teʿālā bendelerini bunlaruñ-ıla edebler ve anları mekārim-i aḫlāḳ ve maḥāsin-i ādāba daʿvet eyler. Niteki Muʿāẕ Bin Cebel eydür: Rasūl ḥażreti[3072] eyitdi: **Ḫuffe[3073]'l-islāmü bi-mekārimi'l-aḫlāḳi ve meḥāsini'l-ādābi.** Yaʿnī İslām ṣıvandı mekārim-i aḫlāḳ-ıla ve maḥāsin-i ādāb-ıla. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mā min-şey'in yūḍaʿu fī'l-**

[3068] Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām eydür: -A
[3069] eylerem: eylerin A
[3070] eylemegi: itmegi A
[3071] eylerem: eylerin A
[3072] Rasūl ḥażreti: Ḥażret-i Rasūl A
[3073] ḫuffe: ḫuḳḳa K

mīzāni eşķalü min-ḫüsni'l-ḫuluķi ve inne ṣāḥibe ḫüsni'l-ḫuluķi le yebluġu bihī derecete ṣāḥibi'ṣ-ṣavmi ve'ṣ-ṣalāti. Yaʿnī terāzūda gökcek ḫulķdan aġır nesne ķonmaz īmāndan ṣoñra. Ve daḫı kişi gökcek ḫulķ-ıla çoķ çoķ oruc ṭutanlar ve çoķ çoķ namāz ķılanlar derecesine yitişür.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥabīb[3074] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ[3075] cümle-i aḫlāķından idi ki ol, dükeli ḫalāyıķdan cömerd idi; anuñ ķatında dīnār ve dirhem gicelemezdi ve eger anı virecek kimse bulmasa menziline gelmezdi ḥattā anı biregüye virmeyince. Ve daḫı ol, naʿleynine taşma ṭaķardı ve geyecegini yamardı ve ehl-i beytine ḫizmet iderdi ve anlaruñ etmeklerini ve yiyeceklerini ṭoġrayuvirürdi. Ve ol, cemīʿ nāsdan ķatı utanur-ıdı. Ve daḫı ol, cemīʿ-i nāsdan ziyāde tevāżuʿ idiciydi ve kime ki uġrasa selām virürdi ve aṣḥābdan kime ki uġrasa anuñ-ıla görişürdi ve anuñ elini mübārek eline alup anuñ elini luṭf-ıla şıķardı. Ve ol, namāz ķılurken bir kimse gelse namāzı tīzcek ķılup aña eydürdi ki: **E leke ḥācetün.** Yaʿnī senüñ ḥācetüñ mi var? Ol eyitse Neʿam, anuñ ḥācetini görürdi. (265a) Andan yine[3076] namāza şurūʿ iderdi. Oturıncaķ ekşer diz çöküp otururdı, mübārek ellerin dizleri üzerine ķordı taḥiyyete oturur gibi ve aṣḥābınuñ arasında nerede gerekse otururdı ve kim ki anı görmege gelse aña ikrām iderdi ḥattā aña geyecegini döşeyüvirürdi ve anı oturduġı yaṣduġı üzerine oturdurdı. Ve eger ol kimse anda oturmaķdan iʿrāż eyleyecek olursa ilḥāḥ idüp güc-ile oturdurdı. Ve aṣḥābına künyetleriyle nidā iderdi meşelā Şemseddīn ve Muḥyeddīn ve Nūreddīn gibi anlaruñ göñüllerini tesellī itmek-içün ve oġlancuķlara daḫı künyetleriyle nidā iderdi. Ebʿad-i nās idi ġażab cihetinden ve esraʿ-i nās-ıdı rıżā cihetinden. Dükeli nāsuñ ġāyet şefķatlüsiydi ve cemīʿ nāsuñ ġāyet ḫayrlusı ve ġāyet fāyidelüsiydi. Vaķtī ki

[3074] Ḥabīb: -A
[3075] Muṣṭafā'nuñ: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3076] yine: gine A

meclisinden ḳalḳsa eydürdi: **Subḥāneka'llāhümme ve bi-ḥamdike eşhedü en lā ilāhe illā ente estaġfiruke ve etūbü ileyke** dir-idi. Cebrā'īl[3077] bunı baña taʿlīm eyleyüp durur dir-idi[3078]. Ṣalavātu'llāhi ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī ve aṣḥābihī ve aḥfādihī ve enṣārihī ecmaʿīn.

İmām Ḳuşeyrī **Esmā'-i Ḥüsnā Şerḥi**'nde yaramaz ḫulḳ-ıla ṣıfatlanmaḳda bir ḥikāyet-i laṭīfe naḳl eyleyüp eydür: Pādişāhlardan birisi nedīmlerine eyitdi: Cemīʿ nesneden şerlü nedür? didi. Baʿżısı eyitdi: Yaramaz ʿavratdur. Ve baʿżısı eyitdi: Yaramaz ḳonşıdur. Ve baʿżısı eyitdi: Yaramaz ḫūdur. Çünki bu iḫtilāf aralarında vāḳiʿ oldı, ittifāḳ itdiler ki şehrden ṭaşra çıḳalar; ṭaşrada evvel kime ki uġrarlar-ısa bundan suvāl ideler, ol ne dir-ise anı ḳabūl eyleyeler. Pes şehrden çıḳdılar. Evvel köyden gelür (265b) bir faḳīre ṣataşdılar. Ol faḳīr bir eşege ṭopraḳdan buduç yükletmiş şehrde anı ṣatmaġa alup gider. Anı tecribe itmek-içün aña eyitdiler: Niçün bize selām virmedüñ? Ol faḳīr eyitdi: Edeb budur ki atlu yayaġa selām vire[3079]. Eyitdiler: Bu faḳīr, ʿāḳile beñzer. Pes aña eyitdiler: Bizüm aramuzda bir mesʾele vāḳiʿ oldı. Anı saña ṣormaḳ isterüz ṭur anı saña ṣoralum, didiler. Ol faḳīr eyitdi: Atuñuzdan inüñ, eşegümi ṭutuñ; benüm göñlüm eşekde olmasun, her ne ṣorarsañuz ṣoruñ, size cevāb vireyin, didi[3080]. Pādişāh vezīrler-ile atdan inüp anuñ eşegin ṭutdılar daḫı aña ol mesʾele'i[3081] ṣordılar. Ol faḳīr anlara cevāb virüp eyitdi: Dükeli nesneden yaramaz, yaramaz ḫūdur. Zīrā ki kişi, yaramaz ʿavratı boşayup andan ḳurtulmaḳ olur[3082] ve yaramaz ḳonşıdan daḫı ḳurtulmaḳ olur anuñ ḳonşılıġın terk itmek-ile. Evet, yaramaz ḫū kişiyle biledür her nereye varursa. Pādişāha bu söz gökcek gelüp ol faḳīre

[3077] +ʿaleyhi's-selām A, H
[3078] dir-idi: didi K
[3079] yayaġa selām vire: selām vire yayaġa A
[3080] didi: -K
[3081] mesʾele'i: mezkūrları K
[3082] ʿavratı boşayup andan ḳurtulmaḳ olur: ʿavratdan ḳurtılur K

eyitdi: Benden ne dilerseñ dile; saña anı vireyin[3083], didi. Ol faḳīr eyitdi: Senden bir nesne isteyeyin ki ol nesne, senüñ ḫazīneñden hīç nesne eksimeye ve benüm mālumı ziyāde eyleye. Pādişāh eyitdi: Ol nedür? Ol faḳīr eyitdi: Nevrūz yaḳın gelüp durur. İmdi ʿādet budur ki her nevrūz güninde ḫalāyıḳ saña hedāyā getürürler. Sen şehrlerde çaġırt ki hīç kimsenüñ armaġanın ḳabūl eylemeyesin illā benüm buducum-ıla tā ki ben daḫı göñlüm diledüginleyin buduçlarumı[3084] ṣatayın, didi. Pādişāh bu kelāmı istiḥsān idüp memleketinde çaġırdup eyitdi ki: Hīç kimsenüñ armaġanın (266a) ḳabūl eylemezem[3085] illā fülān faḳīrüñ bir buducıyla ḳabūl eylerem[3086], didi. Pes ol faḳīr her buducı bir fulūrīye ṣatdı. Pādişāhuñ bir yaramaz ḫūlu vezīri var-ıdı. Ḫizmetkāra ol eyitdi: Ol faḳīrüñ her buducı; yarım aḳca getürür, bir fulūrī getürmez. İki aḳca aluñ, varuñ ol buduçdan birisin getürüñ, didi[3087]. Ol faḳīre iki aḳca getürüp bir buduç istediler. Ol faḳīr eyitdi: Bir fulūrīye virürem[3088], didi. Vezīr nāçār oldı aña bir fulūrī gönderdi. Ol faḳīr eyitdi: Bir buducı yüz fulūrīye virürem. Vezīr eyitdi: Dün bir fulūrīye virdüñ, bugün yüz fulūrīye virürem[3089] dirsin. Ol faḳīr eyitdi: Ḥācetüñ-ise al ve illā sen bilürsin didi. Vezīr ḳabūl eylemedi. Yarındası gün olıcaḳ vezīr nā-çār olup ol faḳīre vardı, yüz fulūrī virdi. Ol faḳīr eyitdi: Bir buducı biñ fulūrīye virürem[3090]. Vezīr ḳaḳıdı, anuñ buducını almayup gitdi. Yarındası nevrūz güni oldı. Vezīr nā-çār olup ol faḳīre varup eyitdi: İşde biñ fulūrī; al, ol buducuñ birisini vir. Ol faḳīr eyitdi: Ben buducı ṣatmazam[3091]. Vezīr aña ilḥāḥ eyledi. Ol faḳīr eyitdi: Buducı saña ṣatayın. Evet, ben senüñ üstüñe bineyin. Buduç benüm elümde olsun. Beni

[3083] vireyin: vireyüm K
[3084] buduçlarumı: buduçlar A
[3085] eylemezem: eylemezin A
[3086] eylerem: eylerin A
[3087] didi: -A
[3088] virürem: virürin A
[3089] virürem: virürin A
[3090] virürem: virürin A
[3091] ṣatmazam: ṣatmazın A

pādişāh ḳatına ilet. Ol vezīr nā-çār olup ḫoş ola didi. Ol faḳīr anuñ üstine binüp pādişāh ḳatına vardı. Hemān ki ol faḳīr, pādişāhı gördi vezīr üstinden pādişāha eyitdi: **İy pādişāh ḫūy-ı bed bārgīrān.** Yaʿnī İy pādişāh, yaramaz ḫū bārgīrlere yaraşur ve yaramaz ḫū kişi'i dört ayaḳlu merkeb eyler. Pes pādişāh (266b) anı istiḥsān idüp ol vezīri vizāretden ʿazl eyleyüp vezīrligi ol faḳīre virdi.

İlāhī, birligüñ, varlıġuñ[3092] ḥaḳḳı-çün bizi daḫı Ḥabīb Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ aḫlāḳıyla müteḫallıḳ eyleyüvir. Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn. Va'llāhu aʿlem[3093].

[3092] varlıġuñ: -K
[3093] Āmīn…aʿlem: -A

el-Bābu’s-selāsūne fī-tefāṣīli aḫlāḳi’ṣ-ṣūfiyyeti

Yaʿnī, otuzuncı bāb, ṣūfīlerüñ ḫulḳlarınuñ tafṣīli bayānındadur.

Ġavsu’l-aḳṭāb el-muḥallā bi’s-süneni ve’l-ādāb eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn nevveraʾllāhu ḳabrahū eydür[3094]: Ṣūfilerüñ ṣıfatlarınuñ ve ḫulḳlarınuñ aḥseni tevāżuʿdur. Kişi tevāżuʿ geyeceginden güzel geyecek geymez. Ve kim ki tevāżuʿ ve ḥikmet ḫazīnesine yitişse ol kimse, nefsini her kimsenüñ ḳatında miḳdārına göre ṭurġurur ve her kimseʾi kendü ḳatında miḳdārına göre ṭurġurur. Ve her kime ki bu maḳām müyesser olsa ol kimse rāḥat olur.

Ve Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **İnnaʾllāhe Teʿālā evḥā ileyye en tevāḍaʿū ve lā yebġī baʿżuküm ʿalā-baʿżin.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā baña vaḥy eyledi ki tevāżuʿ eyleñ ve baʿżıñuz baʿżıñuz üzerine ẓulm eylemesün.

Ve Rasūl ḥażretinüñ tevāżuʿından idi ki ḳul daʿvet eylese icābet eyler-idi niteki ḥür daʿvet eylese icābet itdüginleyin. Ve her kimse ki nice hediyye getürse ḳabūl eyler-idi. Ḥattā bir içim süd[3095] getürseler anı ḳabūl eyler-idi ve bir ṭavşan budını daḫı getürseler ḳabūl eyler-idi ve anları getürene ʿivaż iderdi ve anı yir-idi. Cāriyeler ve miskīnler daʿvetinden tekebbür[3096] itmez-idi; anlaruñ daʿvetine icābet iderdi.

Ve Ḥabīb[3097] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi[3098]’s-selām eydür: (267a) **İnne min-raʾsi’t-tevāżuʿi en tebdeʾe bi’s-selāmi ʿalā-men leḳīte ve terudde ʿalā-men selleme ʿaleyke ve en terḍıye bi’d-dūni mine’l-meclisi ve en lā tüḥibbe’l-midḥate ve’t-**

[3094] eydür: -A
[3095] süd: şu K
[3096] tekebbür: tekebbürlik K
[3097] Ḥabīb: -A, +ekrem H
[3098] +eṣ-ṣalātü H

tezkiyete. Yaʿnī Ḥābīb[3099] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eydür[3100]: Tevāżuʿuñ başı oldur kim her kime ki uġrarsañ selām viresin ve her kim ki saña selām virürse anuñ selāmını alasın. Ve meclislerde dükeli ḫalāyıḳdan aşaġa oturmaġa rāżī olasın. Ve seni ögdüklerini sen sevmeyesin.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Ṭūbā li-men tevāḍaʿa min-ġayri minḳaṣatin ve ẕelle fī-nefsihī min-ġayri meskenetin.** Yaʿnī ne baḫt şol[3101] kimseye ki ġanī-yiken tevāżuʿ eyleye ve miskīn degül-iken kendüyi ḫor eyleye. Ve Fuḍayl Bin ʿİyāż eydür: Kim ki kendü nefsine ḳıymet görse ve kendü nefsine vücūd virse anuñ tevāżuʿdan naṣībi yoḳdur. Ve Herem Bin Münebbih[3102] eydür: **İncīl**'de meẕkūrdur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür: Ādem'üñ bilinden cemīʿ-i benī ādemi çıḳardum. Mūsā[3103] göñlini cemīʿ-i benī ādemden mütevāżıʿ[3104] gördüm. Anuñ-içün ben anı ışṭıfā eyleyüp anuñ-ıla ben vāsıṭasuz mükāleme eyledüm. Ve Ebū Ḥafṣ eydür: Her kim ki dilese ki anuñ göñli tevāżuʿ eyleye ol kimse, ṣāliḥler-ile yoldaş olsun ve anlaruñ ḥürmetin saḳlasun ve anlaruñ tevāżuʿların görüp anlardan tevāżuʿ itmek ögrensün; tekebbürlik itmesün. Ve Loḳmān-ı Ḥakīm[3105] eydür: Her nesnenüñ bir binegi vardur. ʿAmelüñ daḫı binegi tevāżuʿdur. Ve Şeyḫ Nūrī raḥimehu'llāh[3106] eydür: Biş kimse dünyāda cemīʿ ḫalāyıḳuñ ʿazīzidür; bir ʿālim ki zāhid ola ve bir faḳīh ki ṣūfī ola ve bir ġanī ki mütevāżıʿ[3107] ola (267b) ve bir faḳīr ki şākir ola ve

[3099] +ekrem H
[3100] Ḥābīb Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eydür: -A, ʿaleyhi's-selām eydür: eydür ʿaleyhi's-selām K
[3101] şol: -K
[3102] Herem Bin Münebbih: Fuḍayl Bin ʿİyāż K
[3103] +ʿaleyhi's-selām H
[3104] mütevāżıʿ: tevāżuʿ K
[3105] Ve Loḳmān-ı Ḥakīm: -A
[3106] raḥimehu'llāh: -A, -K
[3107] mütevāżıʿ: tevāżuʿ K

bir seyyid ki sünnī ola. Ve Yūsuf Bin Esbāṭ eydür: Ġāyet-i ġāyet-i tevāżuʿ oldur kim evüñden[3108] çıḳıncaḳ her kimi ki görürseñ kendüñden anı yig göresin.

İmāmu's-sālikīn, zübdetü'n-nāsikīn[3109] eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ben Şeyḫ Żıyā'eddīn Ebū'n-Necīb-ile baʿż-ı seferde bile-yidüm. Şām'a varduḳ. Şām'da baʿż-ı ümerā şeyḫe ṭaʿām gönderdi. Ol ṭaʿām ṭabaḳlara ḳoyulmış ve her ṭabaḳ efrengī esīrler başında[3110], ol esīrlerüñ ayaḳları buḳaġulanmış, ol ṭaʿāmı şeyḫe getürdiler. Şeyḫ buyurdı, ḫādimler ol ṭaʿāmı ol esīrlerüñ başlarından aldılar, şeyḫ öñine sofra yaydılar, ol ṭaʿāmları ol sofra içine ḳodılar. Ol esīrler ayaġın ṭururlar-ıdı tā ki ṭaʿām yine daḫı ol ṭabaḳları alup gideler. Şeyḫ ḫādime eyitdi: Ol esīrleri al, bunda gel tā ki bizüm-ile anlar ṭaʿām yisünler. Ḫādim ol esīrleri şeyḫ öñine getürdi. Anlar[3111] bir ṣaf olup[3112] şeyḫ öñine oturdılar[3113] ayaḳları buḳaġulanmış. Şeyḫ; seccādesinden ḳalḳdı, anlaruñ arasına girdi, ke-ennehū şeyḫ anlaruñ birisidür şöyle tevāżuʿ-ıla oturup anlaruñla bile yiyecek yidi. Biz şeyḫüñ yüzinde tevāżuʿ envārını müşāhede eyledük. Şeyḫ, īmānıyla ve ʿameliyle ve ʿilmiyle bunlaruñ üzerine tekebbürlikden münseliḫ olup tevāżuʿ ridāsını egnine alup anlara tevāżuʿ eyledi.

İmām Cerīrī eydür: ʿĀrifler ḳatında ṣaḥīḥ olup durur ki dīnüñ on reʾs-i māli vardur. Anuñ bişi ẓāhirdür ve[3114] bişi bāṭındur. Ammā ol biş ki bāṭındadur[3115], anuñ biri dilde girçeklikdür ve biri mülkde seḫāvetdür ve biri bedende tevāżuʿdur ve biri (268a) incitmegi terk idüp hīç kimse[3116] incitmemekdür ve biri oldur ki kimse anı incitse aña ṣabr itmekdür. Ve ammā ol ki bāṭındadur, anuñ biri efendisini sevmekdür ve biri efendisinden ayrılmaḳdan

[3108] evüñden: -A
[3109] zübdetü'n-nāsikīn: -H
[3110] başında: başlarında K
[3111] anlar: anları K
[3112] olup: eyleyüp K
[3113] oturdılar: orutddılar K
[3114] +anuñ K
[3115] bāṭındadur: ẓāhirdedür A
[3116] kimse: -K

ḫavf itmekdür ve biri efendisine yitişmege ümīẕ itmekdür ve biri işledügi işlere peşīmān olmaḳdur ve biri rabbisinden utanmaḳdur.

Ve Yaḥyā Bin Muʿāẕ eydür: Tevāżuʿ gökcekdür. Evet, ġanīlere ġāyet ḳatı gökcekdür. Ve tekebbürlik zişt ve çirkīndür. Evet, faḳīrlere tekebbür eylemek zişṭden daḫı zişṭdür. Ve Ẕā'n-Nūn eydür: Tevāżuʿ ʿalāmeti üçdür; biri kendüyi ḫor görmek ve biri ḫalḳı ululamaḳ ve biri ḥaḳḳı ve naṣīḥati her kimden işidürse ḳabūl itmekdür. Ve Ebū Yezīd-i Besṭāmī'ye eyitdiler[3117]: Kişi ne vaḳt mütevāżıʿ olur? Ol eyitdi: Ḫalāyıḳda kendüden şerlü hīç kimse görmedügi vaḳt. Ve baʿż-ı ḥukemāya eyitdiler: Hīçbir niʿmet bilür misin ki ol niʿmete hīç kimse ḥased itmeye ve daḫı hīçbir belā bilür misin ki anuñ ṣāḥibini hīç esirgemeyeler? Ol eyitdi: Şol niʿmet ki aña ḥased itmezler ol, tevāżuʿdur. Ve şol belā ki anuñ ṣāḥibini esirgemezler ol, tekebbürlikdür.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām[3118] eyitdi: **Yuḥşeru'l-mütekebbiru yevme'l-ḳıyāmeti ẕürrun fī-miṣli ṣuveri'r-racüli beṭā'ühüm küllü şey'in mine'ṣ-ṣıġāri ṣümme yüsāḳūne ilā-sicnin fī-cehenneme.** Yaʿnī ḳıyāmet güninde mütekebbirleri Ḫaḳ Teʿālā uşacuḳ ḳarıncalar gibi ādem ṣūretinde ḥaşr eyleye. Dükeli ḫalāyıḳ anları başup anlaruñ üzerlerine yüriyeler. Andan ṣoñra anları cehennemde bir zindāna ḳoyalar.

Ve bir gün Ḫabīb[3119] ʿaleyhi's-selām aṣḥābına eyitdi: Niçün sizde (268b) ʿibādet ḫalāvetini görmezem[3120]? Aṣḥāb eyitdiler: ʿİbādet ḫalāveti nedür? Rasūl[3121] ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ol, tevāżuʿdur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Benüm ümmetümüñ tevāżuʿ

[3117] eyitdiler: eydürler H
[3118] Rasūl ʿaleyhi's-selām: Rasūlu'llāh K
[3119] +ekrem H
[3120] görmezem: görmezin A, K
[3121] Rasūl: Rasūlu'llāh H

idicilerin göricek anlara tevāżuʿ eyleñ ve tekebbürlik eyleyenleri göricek anlara tekebbürlik eyleñ.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **Lā yedḫulü'l-cennete miṯḳāle ẕerretin min-kibrin ve lā yedḫulü'n-nāra miṯḳāle ẕerretin min-īmānin**[3122]**.** Yaʿnī miṯḳāl-i ẕerre ḳadar yaʿnī şol küccük ḳarınca aġzı ḳadar, kişide kibr olsa ol kişi cennete girmez. Bunuñ teʾvīli oldur ki eger miṯḳāl-i ẕerre[3123] bir kişide kibr olsa anuñ cezāsı cennete girmemek ola-yıdı[3124] evet, Ḥaḳ Teʿālā fażlıyla anı ʿafv eyleye daḫı ol kişi kibrden pāk olup cennete gire.

İmām Ḫaṭṭābī bu ḥadīṯüñ teʾvīlinde iki vech ẕikr eyledi. Birisi budur kim kibrden murād īmāndan tekebbürlik itmekdür. Ve birisi daḫı oldur kim bir kişinüñ göñlinde küccük[3125] ḳarınca aġzı ḳadar kibr var-iken cennete girmeye. Belki taʿẕīb itmek-ile anuñ göñlinden kibri çıḳaralar ve yāḫūd Ḥaḳ Teʿālā ʿafv eyleyüp anuñ göñlinden kibr çıḳa andan ṣoñra ol, cennete gire. Ve bir kişide miṯḳāl-i ẕerre īmān olsa ol kişi cehnneme girmez.

İmām Ġazzālī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[3126] **İḥyā**'da Ẕemm-i Kibr ve Medḥ-i Tevāżuʿ kitābında Cerīr Bin ʿAbduʾllāh'dan rivāyet eyler, ol eydür: Bir gün bir kişi gördüm, bir aġaç dibinde yatmış uyur. Ol aġaca naṭʿın aṣmış, anuñ gölgesine yatmış. Gün daḫı ol naṭʿdan geçmiş, ol kişi üzerine ṭoḳunmış. Ol naṭʿı ol kişiden yaña aṣaḳodum. (269a) Ol kişi uyandı. Gördüm ki ol, Selmān-ı Fārisī-yimiş. Aña bu ḥikāyeti diyüvirdüm. Selmān baña eyitdi: Yā Cerīr, dünyāda Allāh içün tevāżuʿ eyle. Zīrā kim ki dünyāda Allāh içün tevāżuʿ

[3122] īmānin: el-īmān A
[3123] miṯḳāl-i ẕerre: ẕerre miṯḳāli ḳadar A
[3124] ola-yıdı: oldı A
[3125] küccük: -A
[3126] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -A

eylese Ḥaḳ Teʿālā anı āḫiretde yücelde. Andan ṣoñra eyitdi: Yā Cerīr, ḳıyāmet güninüñ ḳarañulığı nedür, hīç bilür misin? Ben eyitdüm: Yoḳ. Selmān eyitdi: Ol, ḫalḳuñ biri birine ẓulm itdükleri ẓulümātıdur.

Yūnus Bin ʿUbeyd ʿArafāt'da eydür: Bu cemʿiyyetde olana Allāh Teʿālā raḥmet itdüginde benüm şekküm yoġ-ıdı eger ben bunda degülmişsem[3127]. Ve Mālik Bin Dīnār eydür: Eger şu mescid ḳapusından bir kişi çaġırup eyitse şerlüñüz ṭaşra gelsün dise[3128] benden öñ mescidden kimse çıḳmaya-yıdı. Mūsā Bin el-Ḳāsım eydür: Muḥammed Bin Muḳātil zamānında zelzeleler oldı ve ḳatı yiller esdi. Muḥammed Bin Muḳātil'e varup eyitdük: Yā İmāme'l-müslimīn, duʿā eyle tā ki[3129] Ḥaḳ Teʿālā bu zelzeleleri ve bu yilleri defʿ eyleye. Muḥammed Bin Muḳātil aġlayup eyitdi: Ḳorḳaram[3130] ki ben sizüñ helākligüñüze sebeb olam[3131] ve bu zelzeleler ve yiller benüm içün ola. Mūsā Bin el-Ḳāsım eydür: Ol gice Muḥammed-i Muṣṭafā'yı düşümde gördüm. Baña eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā sizden ol zelzeleleri ve ol yilleri defʿ eyledi Muḥammed Bin Muḳātil duʿāsıyla. Ve ʿAṭā'-i Sülemī raḍıya'llāhu ʿanh gök gürüldüsini işitse ṭururdı, ḫalvete girüp ḳarnını ṭutardı oġlan burusı ṭutmış ʿavrat[3132] gibi iñlerdi ve eydürdi ki: Bu gürüldüler benüm-çündür iy kāşkī ben ölsem müsülmānlar rāḥat olurlar-ıdı.

Bir kişi'i Rasūl'e medḥ idüp eyitdiler[3133]: Yā Rasūla'llāh, fülān kişi be-ġāyet (269b) ḫayrlu kişidür ve ʿābiddür, didiler. Bir gün ol kişi Rasūl ḳatına geldi. Rasūl ḥażretine eyitdiler: Ol didügümüz kişi budur. Rasūl eyitdi: Bunuñ alnında şeyṭān nişānı var. Pes ol kişi selām virdi, Rasūl ḳatında ṭurdı. Rasūl aña eyitdi: Bi'llāhi hīç senüñ göñlüñde var

[3127] degülmişsem: degülsem A
[3128] dise: -H
[3129] tā ki: -A
[3130] ḳorḳaram: ḳorḳarın A, K, H
[3131] olam: olurın H
[3132] ʿavrat: -K
[3133] idüp eyitdiler: itdiler K

mıdur ki bu ḳavm içinde senden efḍal yoḳdur? Ol kişi eyitdi: Neʿām, Yā Rasūlaʾllāh. Benüm göñlümde şu vardur ki bunda benden efḍal kimse yoḳdur senden artuḳ. Rasūl ʿaleyhi's-selām[3134] eyitdi: Gördügüm budur, didi.

Mūsā[3135] ʿaleyhi's-selām[3136] ḳatında iki kişi iftiḫār eylediler. Birisi eyitdi: Ben fülān oġlıyam[3137], ol fülān oġlıdur ve ol daḫı fülān oġlıdur. Ṭoḳuz ataya degin ṣaydı. Ḥaḳ Teʿālā Mūsā peyġāmbere vaḥy eyleyüp eyitdi: Yā Mūsā, ol kişiye di anuñ ol ṭoḳuz atası cemīʿi cehennemlikdür ve onuncısı kendüdür.

İmām-ı ehlü't-taṣavvuf ve zübdet-i ehlü't-taʿarruf eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ravveḥaʾllāhu rūḥahū eydür: Tevāżuʿ ḥaḳīḳatde kibr-ile alçaḳlıḳ ve ḫorlıḳ arasında iʿtidāl riʿāyet itmekdür. Kibr oldur kim kişi nefsini miḳdārından ziyāde mertebede ḳoya. Ve alçaḳlıḳ ve ḫorlıḳ oldur kim kişi nefsini bir mertebede ḳoya ki anı ḫorlayalar ve anuñ ḥaḳḳını tażyīʿ eyleyeler. Evet, tevāżuʿuñ şerḥinde meşāyıḫuñ işārātından nice nesneler fehm olunur ki anlar tevāżuʿı alçaḳlıḳ ve ḫorlıḳ yirine ḳoyup dururlar. Andan evc-i ifrāṭdan ḥażīż-i tefrīṭa düşmek lāyıḥ olur. Ve daḫı ḥadd-i iʿtidālden münḥarif olmaḳ tevehhüm olınur. Lākin anlaruñ ḳaṣdları oldur kim mürīdlerüñ nefslerini ḳamʿ idüp ḳoparmaḳda (270a) mübālaġa itmekdür tā ki mürīdlere ʿucb ve tekebbürlik yol bulmaya. Zīrā ki evvelā sulṭān ḥāli ẓāhir olıncaḳ ʿucbdan az mürīd ḳurtulur. Ḥattā ululardan niçe sözler naḳl olundı[3138] ki ol söz ʿucba delālet eyler.

İmdi şöyle bilgil ki meşāyıḫdan anuñ gibi sözler ki naḳl olunur. Anlar henüz ḥāl sekrānlıġından ayılmamış-iken ve ibtidāʾ-i ḥāllerinde ṣaḥv feżāsına çıḳmamışlar-iken anuñ

[3134] ʿaleyhi's-selām: -A
[3135] +peyġāmber H
[3136] ʿaleyhi's-selām: peyġamber K
[3137] oġlıyam: oġlıyın A, K
[3138] olundı: olunur K

gibi sözler söylediler[3139] ve eger ṣāḥib-baṣīret, imʿān-ı naẓar eylese bilür ki anuñ gibi sözler göñle vāridāt-ı rabbāniyye vārid olıncaḳ nefs andan nesne istirāḳ idüp ẓāhir olur. Zīrā vaḳtī ki göñle vāridāt-ı rabbāniyye vārid olıncaḳ nefs andan nesne istirāḳ eylese ṣıfātıyla nefs ẓāhir olur bir vech-ile ki ḥāle ve vaḳte ziyān degürmez. İmdi andandur şol sözler ki ʿucba delālet eyleye. Niteki baʿżılar[3140] eyitdiler[3141]: Bu gök altında benüm gibi kim vardur? Ve baʿżılar eyitdiler: **Ḳademī ʿalā-raḳabeti cemīʿi'l-evliyā'i**[3142]**.** Yaʿnī benüm ḳademüm cemīʿ-i evliyānuñ boynı üzerindedür. Ve baʿżılar eyitdiler: Atumı eyerledüm ve uyanladum. Aña bindüm, aḳṭār-ı arżdan ṭavāf idüp eyitdüm: Hīçbir mübāriz var mıdur ki gele, benüm-ile mübāreze eyleye, hīç kimse bulunmadı. İmdi bu sözler vaḳtlerinde sarḫoş olduḳlarına işāretdür. Şeyḫ eydür: Kim ki müşkil gelse bu sözler istirāḳ-ı nefsden idügi, bunları Rasūl'üñ[3143] aḥvālinüñ mīzānına vursun ve anlaruñ tevāżuʿlarına ve bunuñ gibi sözlerden ictināb itdüklerine naẓar eylesün ve daḫı anlar bunuñ gibi sözleri cāyiz görmedüklerine naẓar eylesün; görsün ki bunuñ gibi (270b) sözler nefsüñ istirāḳından mıdur yāḫūd andan degül midür? Evet, ṣādıḳ ʿāriflerüñ her kelāmına[3144] bir vech-i ṣaḥīḥ olmaḳ gerek. İmdi ol vech-i ṣaḥīḥ oldur kim ḥāl sarḫoşlıġında feyż-ıla anlaruñ bāṭınları ṭoldı lā cirem sarḫoş olup bunuñ gibi kelāmlar söylediler. İmdi sarḫoşlaruñ kelāmı maʿẕūrdur.

Pes meşāyıḫ ki erbāb-ı temkīn olalar, vaḳtī ki bildilerse ki nefsde bunuñ gibi gizlü dālar ve ʿilletler vardur, lā cirem tavāżuʿuñ şerḥinde mübālaġa eylediler bir vech-ile ki anı alçaḳlıḳ ve ḫorlıḳ ḥaddinde ḳodılar mürīdlere devā itmek-içün. Ve tevāżuʿda iʿtidāl oldur kim kişi kendü müstaḥıḳ olduġı mertebeden aşaġa mertebeye rāżī ola. Ve eger bir kişi,

[3139] söylediler: söylemediler A
[3140] niteki baʿżılar: baʿżılar niteki K
[3141] eyitdiler: eydürler H
[3142] cemīʿi'l-evliyā'i: külli veliyyi'llāhi A
[3143] Rasūl'üñ: Rasūl ḥażretinüñ A, Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3144] kelāmına: kelāmlarına A

nefsinüñ çamuşlığından emīn olsa nefsinüñ müstaḥıḳ olduġı[3145] mertebede ṭurġursun min-ġayri ziyādetin ve noḳṣān.

Evet, vaḳtī ki nefsüñ aṣıl ṭabīʿatında çamuşlıḳ ve tekebbürlik oldıysa zīrā ki bu, ṣalṣāl-i ke'l-faḫḫārdan yaradılup durur, lā cirem anuñ ṭabīʿatında nisbet-i nāriyyet ve ṭaleb-i istiʿlā oldı aṣl merkezine ki ol, küre-i nārdur ki ol, cemīʿ-i ʿanāṣırdan ʿālīdür. Pes nefs muḥtāc oldı ki tevāżuʿ-ıla aña tīmār ideler ve anı müstaḥıḳ olduġı mertebeden aşaġa mertebeye bıraġalar tā ki aña tekebbürlik ʿārıż olmaya.

İmdi kibr oldur kim kişi kendüyi kendüden ġayrıdan ulu ẓann eyleye. Ve tekebbürlik bunı iẓhār itmekdür. İmdi kibr ṣıfātı bir ṣıfatdur kim Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı ol ṣıfata müstaḥaḳ degüldür. Pes şol kimse ki maḫlūḳātdan kibr daʿvāsını eylese[3146] ol, kezzābdur.

İmdi kibr ʿucbdan mütevellid olur. Ve ʿucb cehldendür. İmdi cehl, ḥaḳīḳatde insāniyyetden (271a) münseliḫ olup çıḳmaḳdur. Ve Ḥaḳ Teʿālā kibrüñ şānını taʿẓīm eyleyüp eyitdi: **İnnehū lā yüḥibbü'l-mütekebbirīn.**[3147] Yaʿnī Allāh Teʿālā tekebbürleri sevmez. Ve daḫı eyitdi ki: **E leyse fī-cehenneme meṯven li'l-mütekebbirīn.**[3148] Yaʿnī cehennemde mütekebbirlere ḳarārgāh yoḳ mıdur? Yaʿnī cehennemde[3149] mütekebbirler ḳarār eyleyecek yir vardur.

Ve daḫı ḥadīṯ-i ḳudsīde vārid olup durur[3150] ki: **el-Kibriyā'ü ridā'ī ve'l-ʿaẓametü izārī fe men nāzeʿanī vāḥidün minhümā ḳaẕeftühū fī-nāri cehenneme.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā

[3145] mertebeden aşaġa mertebeye…olduġı: -K
[3146] eylese: eyleye K
[3147] en-Nahl 16/23.
[3148] ez-Zümer 39/60.
[3149] mütekebbirlere…cehennemde: -A
[3150] olup durur: olur H

eydür: ʿAẕamet benün ridāmdur ve kibriyā benüm izārumdur. Ḥaḳ Teʿālā bunlardan münezzeh pādişāhdur. Maʿnīsi dimek olur ki keʾennehū Ḥaḳ Teʿālā eydür: Ridā-yıla izār ṣāḥibine maḫṣūṣ olduġınlayın ʿaẕamet-ile kibriyā daḫı bana maḫṣūṣdur. İmdi kim ki bunlaruñ birisinde bana[3151] münāzaʿa eylese yaʿnī ululansa ve yāḫūd tekebbürlense anı ben cehennem odına yaḳaram[3152].

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā, Ḥabīb'i bir vech-ile yürümekden nehy eyledi ki andan tekebbürlik añlana. Pes buyurdı ki: **Ve lā temşi fī'l-arżi meraḥan inneke len taḫriḳa'l-arża ve len teblüġa'l-cibāle ṭūlen.**[3153] Yaʿnī yā Ḥabīb, yirde sen bir vech-ile yürüme ki ol, baṭara ve kibre delālet eyleye. Zīrā ki sen, kibr-ile yirleri ḳatı ḳatı başduġuñla yırtup anlardan çıḳmazsın ve daḫı sen kibr-ile ṭaġlara berāber olımazsın. İmām Faḫr-ı[3154] Rāzī **Tefsīr-i**[3155] **Kebīr**'de ke-ennehū eydür: Sen kibr-ile yirleri yırtup andan çıḳmaġa ḳādir degülsin ve daḫı kibr-ile ṭaġlara çıḳup anlara berāber olımazsın. İmdi sen bu iki cemād arasında muḥāṭsın. Sen ne bunuñ ḫarḳına (271b) ḳādirsin ve ne ḫod anuñ üstine çıḳup berāber olmaġa ḳādirsin. Pes saña lāyıḳ degüldür tekebbürlik. İmdi Ḥabīb'i bundan nehy itmekden murād ümmetini nehy itmekdür. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā insānı ṭuġyānında ḥaddine redd eyleyüp buyurur ki: **Felyenẓuri'l-insānü mimme ḫuliḳa ḫuliḳa min-mā'in dāfiḳin.**[3156] Yaʿnī insān naẓar eylesün ki ol, neden maḫlūḳdur. İmdi ol, mā'-i dāfiḳdan yaradılmışdur. Yaʿnī iki ḳarışmış ṣudan maḫlūḳdur ki birisi er ṣuyı ve biri ʿavrat ṣuyıdur.

[3151] baña: benüm-ile K
[3152] yaḳaram: ḳoyarın A, H
[3153] el-İsra 17/37.
[3154] Faḫr-ı: -H
[3155] Faḫr-ı Rāzī Tefsīr-i: -K
[3156] et-Târık 86/5-6.

İmdi[3157] insān buña naẓar eylemek gerek tā ki ol, tekebbürlik eylemeye. Zīrā ki bunlardan yaradılana tekebbürlik lāyıḳ degüldür. Ve bundan daḫı eblaġ bir maḥalde daḫı buyurdı ki: **Ḳutile'l-insānü mā ekferahū min eyyi şey'in ḫaleḳahū min nuṭfetin ḫaleḳahū fe ḳadderahū.**[3158] Bu, eşnaʿ-ı daʿavāt-ıla duʿāʾun ʿaleyhdür ve daḫı insānuñ küfrān-ı niʿmet olduġından ve tekebbürlik itdüginden taʿaccübdür. İmdi bunda ẕemm-i belīġ ve seḫaṭ-ı ʿazīm vardur. Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür: İnsāna laʿnet olunsun ki nefsini küfrān-ı niʿmet eyledi ki anı Ḥaḳ Teʿālā bir ḥaḳīr nesneden ḫalḳ eyledi ki ol, nuṭfedür ki anı andan ḫalḳ eyleyüp aʿżāsını ve eşkālini taḳdīr eyleyüp müheyyā eyledi bir vech-ile ki aña gereklüdür.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, insāna şöyle gerekdür kim evveline naẓar eyleye, göre kim Ḥaḳ Teʿālā anı kemāl-i luṭfından bir pāre nuṭfeden ḫalḳ eyledi, ol nuṭfeden aʿżālar terkīb eyledi ve ol nuṭfenüñ her cüzʾini taḳsīm eyleyüp baʿżını ilik ve baʿżını söñük eyledi ve baʿẓını ṭamarlar eyledi ve baʿżını siñirler eyledi ve baʿżını et eyledi (272a) ve baʿżını yaġ eyledi ve baʿżını deri eyledi ve baʿżını ḳıllar eyledi andan ṣoñra her ʿużvı bir vech-ile tertīb eyledi ki bir ʿużv bir ʿużva beñzemez ve anuñ her cüzʾinde bir terkīb eyledi ki bir terkībi bir terkībe beñzemez ve anuñ gözi yoġ-iken aña göz virdi ve eli yoġ-iken aña[3159] el virdi ve ayaġı yoġ-iken ayaḳ virdi ve dili yoġ-iken dil virdi ve ḳulaġı yoġ-iken ḳulaḳ virdi ve helümme cerran. Bārī hīç nesne degül-iken anı var eyledi ve anı var eyledüginden ṣoñra anı insān eyledi, insān eyledüginden ṣoñra anı ehl-i īmāndan eyledi ve ehl-i īmāndan eyledükden ṣoñra anı Muḥammed-i Muṣṭafā ümmetinden eyledi.

[3157] imdi: -A
[3158] Abese 80/17-18.
[3159] aña: -A

İmdi şol kimsenüñ ki ḥāli böyle ola aña tekebbürlik lāyıḳ degüldür. Zīrā ki anuñ evveli nuṭfedür ve anuñ āḫiri cīfedür. Ve şimdiki ḥālde yimek içmek ve geymek esīridür[3160]. Ve bir göñlege girüp durur ki eger anuñ aġzını ve burnını ṭutsalar defʿaten ḥāli müteġayyir olup ölür. Ve eger derleyecek olursa ḳoltuġı ve budları yiyir. Anlardan murdār rāyiḥalar çıḳar. İmdi bir kimsenüñ ki ḥāli böyle ola, aña lāyıḳ degüldür illā tevāżuʿ[3161]. Pes eyle gerekdür kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ maḫlūḳātından hīçbirisine ḫor baḳmaya.

Niteki ʿāriflerden birisi eydür: Şeyḫ Şiblī-yile seyr eylerdüm[3162]. Nāgāh yol üzerinde bir ḳoḳmış kelb ölüsini gördük[3163]. Şeyḫ ridāsını baña virüp eyitdi: Var şol kelbi bu ridā içine ḳoy, anı ol aradan götür, bir ġayrı yirde göm. Vardum ol kelbi şeyḫuñ ridāsına ḳoydum daḫı götürdüm, bir ġayrı yirde bıraḳdum. Andan ṣoñra ridāyı yudum, şeyḫ ḥażretine geldüm. Şeyḫ baña eyitdi: Didügümi (272b) yirine getürdüñ mi? Ben eyitdüm: Yoḳ, işde ridāyı yuyup yine[3164] getürdüm, didüm. Şeyḫ baña nesne dimedi. Ben eyitdüm: İy Şeyḫ, niçün baña bunuñ gibi nesne emr itdüñüz? Şeyḫ eyitdi: Bunı göricek bundan istikrāh eyledüm. Nāgāh benüm sırrumda bir nidā işitdüm ki iy Şiblī, niçün bunı istikrāh idersin? Bunı ben ḫalḳ itmedüm mi? Lā cirem ben daḫı saña anı emr eyledüm.

Ve Ḥabīb[3165] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eydür: Nūḥ peyġāmberüñ adı Yeşkur idi. Günāhından ötürü çoḳ aġlayup ve çoḳ ṣaġu ṣaġduġı-çün aña Nūḥ didiler. Eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, anuñ günāhı ne-yidi? Rasūl eyitdi: Ol bir gün bir kelb gördi, anuñ göñlinden geçdi ki bu kelb nice çirkin ulur. Ḥaḳ Teʿālā aña vaḥy eyleyüp[3166] eyitdi: Sen

[3160] geymek esīridür: geymekdür A
[3161] illā tevāżuʿ: -H
[3162] eylerdüm: eyledüm K
[3163] gördük: gördi K
[3164] yine: gine A
[3165] Ḥabīb: -A, +Ḫudā H
[3166] vaḥy eyleyüp: -A

bundan yig ḫalḳ eyleyübilürseñ ḫalḳ eyle. Pes ol daḫı şol ḳadar aġladı ki Ḥaḳ Teʿālā aña eyitdi: Yā Nūḥ yaʿnī iy ṣaġu ṣaġıcı, ne çoḳ ṣaġu ṣaġarsın ve çoḳ zārīlıḳ eylersin.

Ve baʿżılar baʿż-ı mütekebbirlere eyitdiler: Niçün tekebbürlik eylersin kim senüñ evvelüñ nuṭfe-i mezīredür ve āḫirüñ cīfe-i ḳazīredür ve şimdi ḥāmil-i ʿazīresin? Bunı naẓm eyleyüp eyitdiler:

Beyt:

Keyfe yezhū[3167] **men racīʿuhū**

Ebede'd-dehri ḍacīʿuhū

İmdi vaḳtī ki bir göñülden tevāżuʿ rıḥlet idüp gitse ve anuñ yirine kibr ḳarār eylese ol kibrüñ eseri baʿż-ı cevāriḥe münteşir olup ṭaġılur yeteraşşaḥu'l-inā'ü[3168] bimā fīh ḳażıyyesindece. Pes vaḳt olur ki anuñ eseri boyunda ẓāhir olur lā cirem anuñ ṣāḥibi boynını uzadur. Ve gāh olur ki anuñ eseri yüzde ẓāhir olur (273a) şöyle ki anuñ ṣāḥibi yüzini fuḳarādan iʿrāż ider. Ve gāh olur ki anuñ eseri başda ẓāhir olur. İmdi niteki kibrüñ āsārı münḳasim olur cevāriḥ üzerine hem-çünān anuñ her ḳısmınuñ ṭalları vardur baʿżısı baʿżısından eksef teyye gibi ve zehv gibi ve ʿizzet gibi. İmdi bunlar[3169] kibrüñ üç ṭalıdur. İllā bu ḳadar vardur kim ʿizzet ṣūretā[3170] kibre beñzer. Evet, ḥaḳīḳatde ʿizzet kibre muḫālifdür ṣūretā tevāżuʿ alçaḳlıḳ itmege beñzedüginleyin[3171]. İmdi tevāżuʿ itmek maḥmūddur; ifrāṭ-ıla alçaḳlıḳ itmek mezmūmdur. Ve ʿizzet maḥmūddur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Fe li'llāhi'l-ʿizzetü ve li-rasūlihī ve li'l-mü'minīne.**[3172] İmdi şöyle bilgil ki ʿizzet kibrüñ ġayrıdur. Pes

[3167] yezhū: yezhūne H
[3168] yeteraşşaḥu'l-inā'ü: el-inā'ü yeteraşşeḥu A
[3169] bunlar: -A
[3170] ṣūretā: ṣūretde A
[3171] beñzedüginleyin: beñzer K
[3172] el-Münâfikûn 63/8.

mü’mine kendüyi ḫor eylemek ḥelāl degüldür. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām[3173] buyurur: **Lā yenbaġī li’l-mü’mini en yeẕille nefsehū.**

Kütüb-i tevārīḫde meẕkūrdur kim İmām Muḥammed bir meclisde otururdı. Nāgāh ebnā-yı dünyādan birisi anuñ üzerine geçüp oturdı. İmām Muḥammed yirinden ḳalḳup eyitdi: **Ḳāle Rasūlu’llāhi ṣallā’llāhu ʿaleyhi ve selleme lā yenbaġī li’l-mü’mini en yeẕille nefsehū.**

Pes ʿizzet oldur kim kişi kendü nefsinüñ ḥaḳīḳatini bile ve anı aḳsām-ı ʿācile-i dünyāviyyede ḳoyup anı ṭaleb idüp ḫor itmeye. Ve kibr kişi kendü nefsini bilmeyüp anı mertebesinden ziyāde mertebeye ḳomaḳdur.

Niteki Ḥasan’a razıya’llāhu ʿanh[3174], eyitdiler: Nefsüñde nice ʿaẓīm olup dursın? Ḥasan eyitdi: Ben ʿaẓīm degülem[3175]. Belki ben ʿazīzem[3176]. İmdi vaḳtī ki ʿizzet meẕmūm olmadıysa ve ʿizzet ẓāhirde kibre beñzediyse Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: **Ve yetekebberūne fī’l-arżi bi-ġayri’l-ḥaḳ.**[3177] Bu āyetde işāret-i ḫafiyye (273b) vardur kim ʿizzet ehl-i ḥaḳḳuñdur. İmdi tevāżuʿuñ inḥirāfsuz ḥaddi üzerine ṭurmaḳ ʿizzet ṣırāṭı üzerine ṭurmaḳdur. Ol ṣırāṭ kibr nārınuñ üzerine ḳonmışdur. İmdi bu ʿizzet ṣırāṭı üzerine hīç kimsenüñ ḳademi s̱ābit olmaz illā ʿulemā’-i rāsiḫīnüñ aḳdāmı ve ʿurefā’-i muḳarrebīnüñ aḳdāmı s̱ābit olur ve daḫı ṣıddīḳlaruñ ve abdāllaruñ aḳdāmı s̱ābit olur. Baʿżılar eydürler: Kim ki tekebbürlik eylese ol, kendü nefsinüñ ḫorlığından ve ḫıssetinden ḫaber virür. Kim ki tevāżuʿ eylese ol, kendü nefsinüñ keremini[3178] iẓhār eyler. Ve Ḥakīm-i Tirmizī eydür: Tevāżuʿ iki dürlüdür. Birisi

[3173] Rasūl ʿaleyhi’s-selām: Ḥaḳ Teʿālā’nuñ ḥabībi K
[3174] Ḥasan’a razıya’llāhu ʿanh: Ḥasan razıya’llāhu ʿanhuya H
[3175] degülem: degülin A, K
[3176] ʿazīzem: ʿazīzin A, K
[3177] el-Aʿrâf 7/146.
[3178] keremini: kerāmeti A

oldur kim insān Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emrine ve nehyine tevāżuʿ eyleye. Zīrā ki nefs rāḥatlıḳ isteyü ve şehevātını isteyü müteʿālī olup serkeşlik eyler. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emrini ve nehyini anuñ boynına ḳosalar ol, serkeşlikden iʿrāż idüp tevāżuʿ eyler. Ve tevāżuʿuñ bir dürlüsü daḫı oldur kim nefs Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓametine tevāżuʿ eyleye ve üftāde ola. Nefs ḥelāl ārzūlarından menʿ oluna. Bu tevāżuʿuñ ḥāṣılı oldur kim kişi kendü meşiyyetini Allāh Teʿālā ḥażretinüñ meşiyyetine terk eyleye.

İmdi şöyle bilgil ki kişi tevāżuʿuñ ḥaḳīḳatine yitişmez illā anuñ göñlinde müşāhede nūrı lemaʿān idincek yitişür. Zīrā ki ol vaḳt nefs ol nūr heybetinden erir. Lā cirem nefs ol vaḳt kibr ve ʿucb ġışşından ṣāfī olup Ḥaḳḳ'a ve ḫalḳa muṭīʿ olur anuñ āṯārı ve ṣıfātı maḥv olduġı-çün ve daḫı ol, küdūrātından pāk olup ġubārından ṭāhir olduġı-çün.

İmdi tevāżuʿuñ tamāmı Muḥammed-i Muṣṭafā'da-yıdı ḳurb vaṭanlarında. Niteki (274a) ʿĀyişe raḍıya'llāhu ʿanhā eydür: Bir gice nevbet benüm idi. Rasūl ʿaleyhi's-selām benüm evümde yatdı. Dünle uyandum. Rasūl'i ʿaleyhi's-selām[3179] yataġında bulmadum. Benüm göñlüme geldi ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ḫatunlarınuñ baʿżısına vardı, didüm[3180]. Ṭurdum ḫatunlarınuñ ḥücrelerinde istedüm; bulımadum. Mescide geldüm. Gördüm ki Rasūl ʿaleyhi's-selām; mescidde secdeye varmış, secdesinde eydür: **Secede leke sevādī ve ḫayālī ve āmene bike fuvādī ve eḳarra bike lisānī ve hā eneẕā beyne yedeyke yā ʿAẓīmü yā ġāfira'ẕ-ẕenbi'l-ʿaẓīmi.** İmdi Rasūl ḥażretinüñ[3181] **secede leke sevādī ve ḫayālī** didügi tevāżuʿda istiḳṣādur vücūdınuñ āṯārını maḥv itmek-ile. Şöyle ki secde itmekden anuñ ẓāhirinden ve bāṭınından bir ẕerre teḫallüf eylemez.

[3179] Rasūl'i ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmı H
[3180] didüm: -K
[3181] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

İmdi vaḳtī ki ṣūfīnüñ ḳurb bisāṭında tevāżuʿ-ı ḫāṣdan ḥaẕẕı tamām olmasa ḫalḳa tevāżuʿ itmekden anuñ naṣībi tamām olmaz. İmdi bu saʿādet bir saʿādetdür ki vaḳtī ki ol, iḳbāl eylese cemīʿ nesne-yile bile iḳbāl eyler. Pes tevāżuʿ ṣūfīlerüñ aḫlāḳınuñ eşrefindendür. Ve daḫı ṣūfīlerüñ aḫlāḳındandur müdārā ve ḫalḳdan zaḥmetler ve rencler götürüp anlaruñ incitdüklerine ṣabr eylemek. Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām[3182] ḫalḳ-ıla müdārāsı şol ḥadde yitişüp dururdı[3183] ki bir gün aṣḥāb arasında bir Yahūdī ölüsi bulundı, Rasūl anlara ḥayf ve ẓulm eylemedi. Belki anuñ-içün yüz deve diyet virdi aṣḥāb bir deveye muḥtāc-iken. Ve daḫı anuñ ḥüsn-i müdārāsından idi ṭaʿām gelse ol ṭaʿāmı ẕemm eylemezdi; ṭuzlu olmış ve yāḫūd ṭuzsuz olmış, dimezdi. Ve daḫı ḫiẕmetkārına (274b) niçün şöyle itdüñ diyü ḳaḳımazdı. Enes raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ḥażretine on yıl ḫiẕmet eyledüm. Hīçbir gün baña ol bir iş-içün niçün şöyle işledüñ, dimedi ve ol işi niçün terk itdüñ, dimedi.

İmdi ehl-i beytiyle ve evlādıyla ve ḳonşılarıyla ve yoldaşlarıyla ve dükeli ḫalḳ-ıla müdārā itmek ṣūfīlerüñ aḫlāḳındandur. Ḫalḳuñ īẕālarına taḥammül itmek-ile ve aña ṣabr eylemek-ile nefsüñ cevheri ẓāhir olur. Baʿżılar eydürler: Her nesnenüñ cevheri vardur. İnsānuñ cevheri ʿaḳldur ve ʿaḳluñ cevheri īẕālara ve belālara ṣabr[3184] itmekdür. Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **el-Mü'minü'lleẕī yüʿāşiru'n-nāse ve yaṣbiru ʿalā-eẕāhüm ḫayrun mine'lleẕī lā yüḫāliṭuhüm ve lā yaṣbiru ʿalā-eẕāhüm.** Yaʿnī şol mü'min ki ḫalḳa ḳarışup anlaruñ īẕālarına ṣabr ider, ol ḫayrludur şol mü'minden ki ḫalḳa ḳarışmaz ve anlaruñ īẕālarına ṣabr eylemez.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: Siz Ebū Żamżam gibi olmaġa ʿāciz misiz; anuñ gibi niçün olmazsız? Eyitdiler: Ebū Żamżam nice iş işler-idi? Rasūl ʿaleyhi's-selām

[3182] Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3183] dururdı: durur A
[3184] ṣabr: taḥammül A

eyitdi: Vaḳtī ki ṣabāḥ olsa eydürdi ki: **Allāhümme innī teṣaddaḳtü'l-yevme bi-ʿırżī ʿalā-men ẓalemenī fe men ḍarabenī lā aḍribühū ve men şetemenī lā eştimühū ve men ẓalemenī lā aẓlimühū.** Yaʿnī Ebū Żamżam eydürdi ki[3185]: İy Çalabum, bugün ben ʿırżumı baña ẓulm eyleyenlere ṣadaḳa eyledüm; beni uranı ben urmazam[3186] ve baña sögene ben sögmezem[3187] ve baña ẓulm eyleyene ben ẓulm eylemezem[3188].

Ve ʿĀyişe raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Bir gün ben Rasūl ḥażretiyle oturıyorurdum[3189]. Bir kişi içeri gireyin diyü destūr diledi. (275a) Rasūl eyitdi: **Biʾseʾbnü'l-ʿaşīreti.** Yaʿnī ʿAşīre oġlı yaramaz kişidür. Ol gelene ʿAşīre oġlı dirler-idi. Rasūl aña destūr virdi. Ol kişi içerü girdi. Rasūl aña[3190] luṭf-ıla söyledi ve aña luṭflar eyledi. Vaḳtī ki ol kişi çıḳdı gitdi ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, bu kişi ḥaḳḳında dimin siz; **biʾseʾbnü'l-ʿaşīreti** didüñüz, içerü girincek aña luṭflar eyledüñüz. Bu ne ʿacebdür? Rasūl[3191] eyitdi: **İnne min-şerri'n-nāsi men yedeʿuhü'n-nāsüʾttiḳāʾe faḥşihī.** Yaʿnī ḫalḳuñ ġāyet[3192] yaramazı ve ġāyet şerlüsi şol kimsedür ki ḫalḳ anı terk ideler anuñ fuḥşından ve şerrinden ḳorḳduḳlarından ötürü[3193].

Ve eger baʿż-ı ḫāṭırda ḫuṭūr idecek olursa ki ol kişinüñ ardınca Rasūl ʿaleyhiʾs-selām **biʾseʾbnü'l-ʿaşīreti** didügi ġaybet degül midür; eydürüz ki bu ġaybet degüldür. Zīrā ki baʿżılar eydürler: Ol kişi iḫtimāl var ki ol vaḳt kāfir-idi ola yāḫūd Rasūl ʿaleyhiʾs-selām nūr-ı nübüvvet-ile bilürdi ki ol kişi āḫir mürted olsa gerek-idi. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike.

[3185] Ebū Żamżam eydürdi ki: -A
[3186] urmazam: urmazın A, K
[3187] sögmezem: sögmezin A, K
[3188] eylemezem: itmezin A, K
[3189] oturıyorurdum: oturıyordum H
[3190] aña: -A
[3191] +ʿaleyhiʾs-selām A, H
[3192] ġāyet: -A
[3193] +ve daḫı Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: Yā Ebā ẕer ittaḳiʾllāhe ḥayṯü mā küne veʾttebeʿaʾs-seyyiʾete biʾl-ḥaseneti ve ḫāliḳiʾn-nāse bi-ḫulḳin ḥasenin A

Ve yāḫūd ol kişi āşikāre yaramaz işler işler-idi. İmdi fāsıḳ-ı muʿlinüñ ġaybeti ġaybet olmaz. Rasūl ʿaleyhi's-selām **bi'se'bnü'l-ʿaşīreti** didi tā ki ḫalḳ anuñ ḥālinden iḥtirāz ideler.

Şeyḫu's-sünniyyīn ve senedü'l-müteʾeddibīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Kişinüñ ʿaḳlınuñ kemāli ve anuñ ʿilmi ve ḥilmi vāfir-ıduġı[3194] anuñ[3195] ḫalḳ-ıla müdārāsı gökcek olmasından bilinür. Zīrā ki nefs; müşmeʾin ve[3196] munḳabiż olur kendünüñ murādını ʿaks eyleyene ve kendünüñ murādını virmeyene ġayẓ ve ġażab ve ḫışm eyleyüp anı yiyni eyler. (275b) Lā cirem ol daḫı kendünüñ murādını ʿaks eyleyene ġażab eyleyüp ḫışm eyler. İmdi müdārā-yıla nefsüñ aġusı kesilür ve anuñ ṭayşı ve nüfūrı redd olunur.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki[3197]: **Men keẓame ġayẓan ve hüve yesteṭīʿu en yünḳıdehū deʿāhuʾllāhu yevme'l-ḳıyāmeti ʿalā-ruʾūsi'l-ḫalāyıḳi ḥattā yüḫayyirahū fī-eyyi'l-ḥūri şā'e.** Yaʿnī kim ki ḫışmını ve ḳaḳıduġını yudsa yaʿnī anı defʿ eylese intiḳām itmege ḳādir-iken Ḥaḳ Teʿālā ḳıyāmet güninde anı ḳıġıra ve aña eyide: Her ḳanḳı ḥūrī dilerseñ saña virdüm, diye[3198].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **E lā uḫbiruküm ʿalā-men yeḥramü'n-nāru ʿalā-külli heyyinin leyyinin sehlin ḳarībin.** Yaʿnī Rasūl[3199] eydür[3200]: Size ḫaber vireyin mi cehennem kimüñ üzerine ḥarāmdur yaʿnī kim cehenneme girmez? Ol cehenneme girmeyenler her kimsedür ki ol, yumşaḳ ve āsān işlü ve yumşaḳ ḫūlu ve müsülmānlara gökcek ḫu-yıla yaḳın olucıdur.

[3194] vāfir-ıduġı: vāfir olduġı A
[3195] vāfir-ıduġı anuñ: vāfir olduġınuñ H
[3196] müşmeʾin ve: -K
[3197] buyurur ki: buyurdı K
[3198] diye: -H
[3199] +ʿaleyhi's-selām H
[3200] Rasūl eydür: -A

Ve Rasūl ḥażretine bir kişi getürdiler. Rasūl ol kişiye söz söyledi. Ol kişi ḳorḳusından ditredi. Rasūl ʿaleyhi’s-selām aña eyitdi: İy kişi, benden ḳorḳma. Ben bir cabbār beg degülem. Belki Ḳureyş Ḳabīlesinden bir ḫatun oġlıyam[3201] ki ol ḫatun ḳadīd yir-idi yaʿnī ḳuru et ve ḳuru etmek yir-idi.

Baʿżılar ṣūfīleri medḥ idüp eyitdiler:

el-ʿArabiyye[3202]

Heynūne leynūne eysārun benū yüsri

Süvvāsü mekremetin ebnā’ü eysāri

Lā yenṭıḳūne ʿani’l-faḥşā’i in neṭaḳū

Ve lā yümārūne in mārev bi-ikşāri

Mel telḳa minhüm teḳul lāḳītü seyyidehüm

Mişle’n-nücūmi’lleẕī yesrī bihā’s-sārī

Tercemetuhū bi’l-Fārisiyye[3203]

Ṣıfat-ı ehl-i Ḫudā mermi vü āhestegī est

(276a) **Kār-ı īşān kerem u baḫşiş ü āsān kārī**

[3201] oġlıyam: oġlıyın A, K
[3202] el-ʿArabiyye: -A, beyt K
[3203] Tercemetuhū bi’l-Fārisiyye: -H

Suḫan-ı zişt negūyend çu gūyend suḫan

Baḥs̱-i īşān nebūd bīhūde ez bisyārī

Rehnümā hem-çü nücūm end u herān yek zīşān

Ki bih bīnī zi-şeref server-i şān pendārī[3204]

Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye[3205]

Ḥażrete ʿāşıḳ olanlar luṭf-ıla söyler olar

Kendüler nāzük olaruñ yüzleri dāyim güler

İşleri[3206] hem baḫşiş u luṭf u keremdür be̱zl ü cūd

Ger dir-iseñ cānuñuz vir virmezüz dimez[3207] olar

Söyleyicek fuḥş sözler söylemezler hīç hem[3208]

Baḥs̱i çoḳ çoḳ eylemezler baḥs̱ idincegez[3209] olar

[3204] ki bih bīnī zi-şeref server-i şān pendārī: -A
[3205] Ve tercemetuhū bi't-Türkiyye: -H
[3206] işleri: -A
[3207] virmezüz dimez: ḫoş ola dirler K
[3208] hīç hem: aṣlā hīç A, K
[3209] idincegez: idincek A, idicek hem H, eylemezler baḥs̱ idincegez: daḫı itmezler K

Rehnümādur cümle anlar gökde yılduzlar gibi

Anları sen görse-yidüñ diyedüñ sulṭān bular[3210]

Neşr. Bir kişi eydür: Ḥuneyn Ġazāsında ġalabalıḳda Muḥammed'üñ ʿaleyhi's-selām[3211] ayaġını başdum. Benüm naʿleynüm daḫı demürlü-yidi. Rasūl ʿaleyhi's-selām elindeki ḳamçıyla benüm elümi vurup eyitdi: **Bi'smi'llāhi evcaʿtenī.** Yaʿnī benüm ayaġum aġrıtduñ. Ol gice ṣabāḥa degin uyumadum. Ben eyitdüm: Rasūl ḥażretinüñ ayaġını aġrıtdum; benüm ḥālüm ne ola, didüm, aġladum. Ṣabāḥ olıncaḳ bir kişi gelüp eyitdi: Fülān ḳanı? Ben eyitdüm: Ol benem. Nedür dirsin? Eyitdi: Gel seni Rasūl ḥażreti ḳıġırur. Ben daḫı biñ dürlü ḳorḳu-yıla Rasūl ḥażretine vardum. Rasūl[3212] beni görincek eyitdi: Dün benüm ayaġumı sen naʿleynüñ-ile başduñ, benüm ayaġumı aġrıtduñ. Ben seni ḳamçıyla vurdum. İmdi işde saña seksen ḳoyun vireyin; anı baña ḥelāl eyle.

İmdi iy ʿazīzler işde Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnüñ Ḥabīb'inüñ ḫalāyıḳ-ıla müdārāsı ve anlaruñ-ıla muʿāmelesi şöyle-yidi. Pes şol kimse ki ʿārif dirilür, bu ṣıfāt-ıla (276b) ṣıfatlanmaz ol maġrūr keẕẕabdur.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ aḫlāḳındandur beẕl ü īṯār. Ve anlar mevcūdı īṯār iderler ve mefḳūda ṣabr iderler. Yaʿnī ellerinde olanı infāḳ iderler ve ellerinde nesne olmayıcaḳ ṣabr iderler. Ebā Yezīd-i Besṭāmī eydür: Belḫ'den bir yigit Mekke'ye giderken bize uġradı. Ol yigit bizi ilzām itdüginleyin hīç kimse beni ilzām eylemedi. Zīrā ki ol baña eyitdi: Sizüñ ḳatuñuzda zühd nedür? Ben eyitdüm: Vaḳtī ki nesne bulsavuz anı yirüz vaḳtī ki nesne

[3210] bular: olar H
[3211] Muḥammed'üñ ʿaleyhi's-selām: Muḥammed ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3212] +ʿaleyhi's-selām H

bulmasavuz ṣabr iderüz. Ol yigit eyitdi: Bizüm Belḫ itleri daḫı böyle iderler. Zīrā ki anlar vaḳtī ki nesne bulsalar yirler ve vaḳtī ki nesne bulmasalar[3213] ṣabr iderler. Ben eyitdüm: İy yigit, ya sizüñ ḳatuñuzda zühd nedür? Ol eyitdi: Vaḳtī ki nesne bulmasavuz ṣabr iderüz ve vaḳtī ki nesne bulsavuz anı īṯār idüp infāḳ iderüz.

Ẕā'n-Nūn eydür: Meşrūḥu'ṣ-ṣadr zāhid ʿalāmetindendür üç nesne; birisi tefrīḳu'l-mecmūʿdur ve birisi terk-i ṭaleb-i mefḳūddur ve birisi īṯārdur ʿinde'l-ḳūt yaʿnī kendi yiyecegin īṯār itmekdür. İbn ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanh[3214] eydür: Nuṣayr güninde Ḥabīb[3215] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām enṣār ḳavmine eyitdi: Eger dilerseñüz sizüñ māluñuzdan ve diyāruñuzdan muhācirīne taḳsīm eyleyeyin, sizi daḫı bu māl-i ġanīmete bile şerīk eyleyüp bunı size daḫı bile üleşdüreyin. Ve eger dilerseñüz māluñuz ve diyāruñuz size; bu māl-i ġanīmeti hemān muhācirīne üleşdüreyin. Enṣār ḳavmi eyitdi: Yā Rasūla'llāh, māl-i ġanīmeti anlara taḳsīm eyle. Andan bize nesne gerekmez. Ve bizüm mālumuzı ve diyārumuzı daḫı anlara taḳsīm eyle; biz rāżīyuz. (277a) Pes Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ḥaḳḳında bu āyeti inzāl eyledi ki: **Ve yü'ṯirūne ʿalā-enfüsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣatün.**[3216] Yaʿnī enṣār ḳavmi muhācirleri taḳdīm iderler kendü nefsleri üzerine egerçi ki anlaruñ ol īṯār itdükleri nesne ḥācetleriyse daḫı. Ḥattā enṣār ḳavminden iki ʿavratlusı birisini boşar-ıdı ʿiddet tamām olıcaḳ muhācirlerüñ birisine virürdi. **Ve men yūḳa şuḥḥa nefsihī.**[3217] Yaʿnī kim ki nefsine muḫālefet eyleyüp anuñ buḫlinden saḳınsa, anı menʿ eylese, **fe ülā'ike hümü'l-müfliḥūn.**[3218] Yaʿnī anlar ehl-i felāḥdur ki dünyāda ṯenā-yı ʿācile

[3213] yirler ve vaḳtī ki nesne bulmasalar: -A
[3214] ʿanh: ʿanhümā H
[3215] Ḥabīb: -A
[3216] el-Haşr 59/9.
[3217] el-Haşr 59/9.
[3218] el-Haşr 59/9.

ve āḫiretde ş̲evāb-ı cemī̲le yitişürler. İmdi iʿtibār ʿumūm-ı lafẓadur ḫuṣūṣ-ı vāḳıʿaya degüldür. Lā cirem kim ki bu ṣıfat-ıla ṣıfatlansa ol daḫı anlaruñ gibi ş̲evāba vāṣıl olur.

Ebū Hureyre raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ḥażretine bir kişi geldi, be-ġāyet acıḳmış. Eyitdi: Yā Rasūla'llāh, ben acın baña ṭaʿām vir. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām ḫatunlarına adam gönderdi, eyitdi: Eger ṭaʿām var-ısa virsünler, didi. Rasūl'üñ ḫatunları eyitdi: Allāh ḥaḳḳı-çün bizüm ḳatumuzda ṣudan ġayrı nesne yoḳdur. Pes Rasūl ol kişiye eyitdi: Bizde ṭaʿām yoḳdur ki bu gice anı saña virevüz, didi. Daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Kim ola ki bu gice Allāh Teʿālā ḥażretinüñ Rasūl'inüñ ḳonuġını ḳonuḳ idine? Enṣār ḳavminden bir kişi ṭurup eyitdi: Yā Rasūla'llāh, bunı ben bu gice ḳonuḳ idineyin. Pes ol kişi'i evine götürdi, ehline eyitdi: Bu kişi Rasūl ḥażretinüñ ḳonuġıdur. Buña geregi gibi ikrām eyle, evüñde hī̲ç nesne gizleme, hep bunuñ öñine getür. Ḫatunı eyitdi: Evümüzde (277b) bu gice hemān bizüm oġlancuḳlarumuz yiyecek ḳadarca nesne vardur; nice idelüm? Pes ol kişi eyitdi: Ṭur oġlancuḳları alda uyut. Uyusunlar. Andan ṣoñra çirāġ yaḳ. Ol oġlancuḳlar yiyecek ṭaʿāmı ḳonuḳ öñine getür. Daḫı çerāġı oñarur gibi olup çirāġı söyündür. Bu ḳonuḳ bizi bile yir ṣansun. Bu ṭaʿāmuñ cemī̲ʿisin yiyüp ṭoysun. Biz dilümüz çeyneyelüm ve aġzumuz çepildedelüm. Bizi yiyecek yir ṣansun. Tā ki Rasūl bizden ḫoşnūd ola. Pes ol ḫatun; ṭurdı, oġlancuḳları aldayup aç yataḳlarına yaturdı, çirāġ uyarup ol ṭaʿāmı ḳonuḳ öñine getürdi. Ḳonuḳ yiyecege ṣunduġınlayın ḫatun; çirāġı ıṣlāḥ ider gibi oldı, çirāġı söyündürdi. Ol ḫatun, eriyle dillerini çeynediler ve aġızlarını çepildetdiler. Ol ḳonuḳ; anları bile yir ṣandı, yidi, ḳarnını ṭoyurdı. Ol gice anlar oġlancuḳlarıyla aç yatdılar. Ṣabāḥ olıcaḳ ol kişi ḳonuġını alup Rasūl ḳatına vardı. Rasūl anları göricek tebessüm eyleyüp eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā seni ve ʿavratuñı istiʿcāb itmek muʿāmelesini eyleyüp sizüñ ḥaḳḳuñuzda bu āyeti inzāl eyledi: **Ve yü'ş̲irūne ʿalā-enfüsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣatün.**

Ve Enes[3219] eydür: Rasūl ḥażretinüñ aṣḥābından birisine bir kişi bir pişmiş baş gönderdi. Ol ġāyet aç idi. Ol başı göricek eyitdi: Fülān bizden açdur. Ol başı aña gönderdi. Ol daḫı eyitdi: Fülān bizden daḫı açdur. Ol başı aña gönderdi. Ol daḫı eyitdi: Fülān bizden daḫı açdur, didi. Ol başı aña gönderdi. Tā biri birine yidi kişiye dek gönderdi. Yidi kişiden ṣoñra yine ol baş evvelki (278a) gönderene geldi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ḥaḳḳında eyitdi: **Ve yü’ş̲irūne ʿalā-enfüsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣatün.**

Ḥasan-ı Anṭākī evinde otuz iki kişi cemʿ oldı. Ḥasan-ı Anṭākī’nüñ yiyecegi az-ıdı; ancaḳ dört biş kişiye yiterdi. Yiyecegini bu otuz iki kişi öñine getürdi. Birisi çirāġı söyündürdi. Ol ṭaʿām öñlerinde ḳaldı. Hīçbirisi elin uzadup ol ṭaʿāmdan almadı kendüden ġayrı yisün diyü. İşde ol zamānuñ ṣūfīlerinüñ ḥālleri... Şimdiki zamānda ṣūfī kisvesine giren kez̲z̲āblaruñ ḥālleri daḫı böyledür ki eger ellerinden gelse-yidi hīç kimseye nesne virmeyelerdi. Belki kendülere ala-yıdı. Bunuñ-içündür ki ʿālem inkār-ıla ṭopṭolu oldı. İlāhī, birligüñ varlıġuñ ḥaḳḳı-çün bizi ṣūret uġrılarından eyleme[3220]. Nitekim mütercim-i **Mirṣādu’l-ʿİbād** eydür:

Naẓm[3221]**.**

Bir gör ki ne ḫoş geymiş bu ḫırḳa’ı her ʿāmī

Efvāhdan almışlar bir niçe elif lāmı

Bu ṣıdḳ u ṣafā yolın varımadılar hergiz

İy ki eylediler bed-nām bu cümle nigū nāmı

[3219] +raḍıya’llāhu ʿanh A, H
[3220] eyleme: eyleyüvirme K
[3221] naẓm: beyt K

Neṯr. Ḥuẕeyfe-i ʿAdevī eydür: Yermük Ġazāsında mecrūḥlar arasında ʿammum oġlını isteyüyorurdum[3222] aña ṣucuġaz vireyin diyü. Nāgāh gördüm ki mecrūḥ olmış, ṣusuzlığından dilin aġzından çıḳarup ṣolur. Anuñ yüzinden ḳanını silüp aña ṣu ʿarż eyledüm. Ḳaṣd eyledi ki ol ṣuyı içe, nāgāh bir mecrūḥ eyitdi ki: Āh mine'l-ʿaṭaş! Ol eyitdi: Yüri ol ṣuyı şol ṣu isteyene vir. Vardum gördüm ki ol kişi Hişām Bin ʿĀṣ imiş. Ben eyitdüm: Sulṭānum, bu ṣudan size vireyin mi? Ol eyitdi: Neʿam. Aña ol ṣuyı (278b) virdüm. Anı içeyin didüginleyin bir kişi çaġırdı āh mine'l-ʿaṭaş diyü. Hişām baña eyitdi: Bu ṣuyı var aña vir. Ol kişiye vardum ki aña ol ṣuyı virem, gördüm ki ol kişi ṣusuzlıḳdan[3223] ölmiş. Yine[3224] Hişām'a geldüm, gördüm ki Hişām daḫı ṣusuzlıḳdan[3225] ölmiş. ʿAmmum oġlına geldüm, gördüm ki ol daḫı ṣusuzlıḳdan[3226] ölmiş. İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, naẕar eyle gör ki bunlar āḫir vaḳtinde kendülerden bir muḥtācı iḫtiyār idüp kendüler ṣusuz cān virürler[3227]. İlāhī, birligüñ varlıġuñ[3228] ḥaḳḳı-çün bizi ʿāriflerüñden ve ʿāşıḳlaruñdan eyleyüvir. Ebū Ḥafṣ eydür: Īṯār oldur kim kişi ḳardaşlaruñ dünyādan ve āḫiretden ḥaẕlarını taḳdīm eyleye kendünüñ ḥaẕẕı üzerine.

Yūsuf Bin Ḥüseyn eydür: Kim ki kendüye milk iṯbāt eylese aña Īṯār ṣaḥīḥ olmaz. Zīrā ki ol, kendü nefsine lāyıḳ görür milkine naẕar itdügiyle. Belki Īṯār şol kimseden ṣaḥīḥ olur ki ol kimse; cemīʿ-i nesne'i Ḥaḳḳ'uñ bile, kendüzi bir kimseye nesne virse kendüyi hemān bir emānetkār kimse bilüp[3229] anı issine virür bile.

[3222] isteyüyorurdum: isterdim A, isteyü dururdum K
[3223] ṣusuzlıḳdan: ṣusuz A
[3224] yine: gine K
[3225] ṣusuzlıḳdan: ṣusuz A
[3226] ṣusuzlıḳdan: susuz A
[3227] virürler: virür A, virdiler K
[3228] varlıġuñ: -H
[3229] bilüp: bile A

Baʿżılar eydürler: Ḥaḳīḳat-i īŝār oldur kim kişi āḫiretden naṣībini ḳardaşlarına vire. Zīrā ki dünyā nedür ki anda īŝār ola ve yāḫūd anı añalar? Niteki bir ʿārif bir dostını gördi, anuñ yüzine güle baḳmadı. Ol dostı inkār eyleyüp eyitdi: İy ʿazīz, niçün baña iʿtibār itmedüñ? Ol eyitdi: İşitdüm ki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitmiş: **İẕā'lteḳā'l-müslimāni tenzilü ʿaleyhimā mi'etü raḥmetin tisʿūne li-ekŝerihimā bişran ve ʿaşaratün li-eḳallihimā bişran.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3230]: Vaḳtī ki iki müsülmān biri biriyle buluşsa ikisinüñ (279a) üzerine Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden yüz raḥmet iner; Toḳsan raḥmeti artucaḳ luṭf idüp artucaḳ yüzi açuḳ olana virürler, onını eksücek idene virürler. İmdi ben diledüm ki ol raḥmetüñ ṭoḳsanı senüñ ola. Anuñ-içün yüzüñe güle baḳmadum.

Naẓm[3231].

Ānhā ki ḫulāṣa-i zemīnend

Der-bend-i ḫalāṣ ān u īnend

Bāzū-yı penāh poşt ḫalḳ end

Bārū-yı ḥiṣār-ı mülk-i dīnend

Neŝr[3232]. Şeyḫ Ebū Bekr Bin Ebī Saʿdān eydür: Kim ki ṣūfīlere yoldaş olursa[3233] anlaruñ-ıla yoldaş olsun nefssüz ve göñülsüz ve mülksüz. Zīrā ki ol, vaḳtī ki kendünüñ esbābından bir sebebe naẓar eylese anı maḳṣūdına yitişmekden ol menʿ ider.

[3230] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[3231] naẓm: beyt K, H
[3232] neŝr: -A
[3233] olursa: olsa H

Sehl Bin ʿAbdullāh eydür: Ṣūfī oldur kim ḳanını heder göre ve milkini mübāḥ göre. Ve Ruveym eydür: Taṣavvuf üç nesne üzerine bünyād urılup durur; biri ḳabūl itmekdür faḳr-ı iftiḳārı ve biri iḫtiyār itmekdür bezl ü īṯārı ve biri terk itmekdür taʿarruż u iḫtiyārı.

Ġulāmu'l-Ḫalīl, Şeyḫ Cüneyd'i ve Şeḥām'ı ve Nūrī'yi ve Ruḳām'ı ve daḫı ṣūfīlerden bir cemāʿati ḫalīfeye yaramaz añlatdı[3234]. Ḫalīfe emr eyledi anlaruñ boyunlarını uralar. Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī; dānişmendler ṣūretine girdi, Ebū Ṣevr mezhebi üzerine fetvā virmege meşġūl oldı. Şeḥām'ı ve Nūrī'yi ve Ruḳām'ı ve ṣūfīlerden daḫı çoḳ kimseleri ṭutdılar, ellerini baġladılar, naṭʿ döşediler tā ki anlaruñ boyunlarını uralar. Şeyḫ Nūrī, cemīʿisinden öñ cellād öñine geldi, evvel benüm boynum ur, didi. Cellād eyitdi: Niçün böyle idersin? Nūrī eyitdi: Bir sāʿat ḥayātı ḳarındaşlaruma bağışladum. Hemān (279b) cellād; bu kelāmı işidicek ḥayrān olup ḫalīfeye vardı, ḥikāyeti naḳl eyleyüvirdi. Ḫalīfe eyitdi: Anları ḳāḍīya iletüñ[3235]. Ḳāḍī anlaruñ ḥāllerini teftīş eylesün. Pes anları ḳāḍīya iletdiler. Ḳāḍī Ebū'l-Ḥüseyn, Nūrī'ye fıḳhdan mesʾeleler[3236] ṣordı. Nūrī cevāb virdi andan ṣoñra eyitdi: İy Ḳāḍī, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ bendeleri vardur kim **iẕā ḳāmū ḳāmū biʾllāhi ve iẕā neṭaḳū neṭaḳū biʾllāhi ve iẕā ḳaʿadū ḳaʿadū biʾllāhi ve iẕā semiʿū semiʿū biʾllāhi ve iẕā naẓarū naẓarū biʾllāhi.** Ḳāḍī ağlamaġa başladı. Ağlayu ağlayu ḫalīfe ḳatına varup eyitdi: İy Ḫalīfe, Eger bunlar zındīḳlar olacaḳ olursa yiryüzinde[3237] ya müsülmān kim olur? Lā cirem ḫalīfe cemʿisini āzād eyledi.

Ve Şeyḫ Rūzbārī bir gün aṣḥābından birisinüñ evine vardı. Gördü ki ol, evi kilidleyüp gitmiş. Şeyḫ eyitdi: Ṣūfī evi ḳapusı kilidlü; bu ne ʿacebdür? Yanındaġı dervīşlere

[3234] añlatdı: añlatdılar K
[3235] iletüñ: götürüñ H
[3236] mesʾeleler: mesʾele H
[3237] yiryüzinde: yir üzerinde A

eyitdi: Ḳapuyı vuruñ. Anuñ ḳapusın uvatdılar, içerü girdiler. Şeyḫ eyitdi: Bu ev içinde ne var-ısa aluñ, varuñ bāzārda ṣatuñ, bahāsına bunda bir cemʿiyyet idüñ. Pes ol ev içinde ne var-ısa bāzārda ṣatdılar. Bir sāʿatden ṣoñra ev issi; ḥāżır oldı, hīç nesne dimedi. Ev issinüñ ḫatunı daḫı ḥāżır oldı, egninden bir ḳaftānı ev içine atdı, eyitdi: İy Şeyḫ, bu daḫı ev metāʿındandur. Ol ḫatunuñ eri eyitdi: Niçün böyle eyledüñ? Aña eyitdi: İy ebleh, ebsem ol. Şeyḫ gibi kişi bizümle böyle vech-ile inbisāṭ ider ve bizüm nemüz var-ısa aña ḥükm ider. Revā mıdur ki şeyḫden nesne gizleyevüz!

Ve Ḳays Bin (280a) Saʿd ḫasta oldı. Müsülmānlar anuñ ḫastalıġını görmege varmadılar. Ḳays eyitdi: Müsülmānlar benüm ḫastalıġumı niçün gelüp görmezler? Aña eyitdiler: Senüñ anlarda alumuñ vardur. Senden utanup gelmezler. Pes Ḳays eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā ol mālı helāk eylesün ki ol māl, ḳarındaşları beni ziyāret itmekden menʿ eyleye. Lā cirem bir kişiye bāzārda çaġırtdı: Kimüñ ki Ḳays'a borcı[3238] var-ısa Ḳays aña anı ḥelāl eyledi. Pes ol gün şol ḳadar ādem Ḳays'ı görmege geldiler ki izdiḥāmdan Ḳays'uñ işigini uvatdılar.

Ve bir kişi bir dostı evine varup anuñ ḳapusını ḳaḳıdı. Ol dostı; evinden çıḳdı, aña eyitdi: İy dost, neye geldüñ? Ol eyitdi: Dört yüz dirhem borcum var-ıdı. Bugün anı benden istediler. Anuñ-içün geldüm ki baña dört yüz dirhem viresin. Ol eyitdi: Ḫoş, evet, ṣabr eyle. İçerüden çıḳarayın. Evine girüp aña dört yüz dirhem çıḳarup virdi daḫı yine evine girüp aġladı. ʿAvratı eyitdi: Niçün aġlarsın? Aġlayınca aña taʿallül eyleseñ ve aña nesne virmeseñne-yidi[3239]. Ol eyitdi: İy ḫatun, aña dirhem virdügümden ötürü aġlamazam[3240].

[3238] borcı: alumı A
[3239] virmeseñne-yidi: virmeseñeydi A viemeseñe neydi K, virmesen idi H
[3240] aġlamazam: aġlamadı A, aġlamazın K

Belki şunuñ-içün ağlaram[3241] ki bir āḫiret ḳarındaşumı şuña degin ḳomışam[3242] ki anı dilemege muḥtāc eylemişem[3243]. Niçün ben anuñ ḥālini her gün teftīş eylemedüm?

Ve İmām Ḳuşeyrī[3244] **Risāle**'sinde eydür: ʿUbeydu'llāh Bin Ebī Bekr seferde bir gün ṣuṣadı, bir ḫatun kişinüñ evinden ṣu diledi. Ol ḫatun evinden ṣu çıḳardı, ḳapu ardına ṭurup eyitdi: İy kişiler, ḳapudan ıraḳ gidüñ. Ben bu bardaġı ṭaşra ḳoyayın, oġlanlaruñuzdan birisi gelüp bunı alsun. (280b) Zīrā ki ben ʿArabdan bir ḫatun kişiyem. Niçe günden berü ḫiẕmetkārum ölüpdür. Pes ol ṣuyı ʿUbeydu'llāh'a virdiler. ʿUbeydu'llāh ol ṣudan içdi daḫı ḳullarından birisine eyitdi: Ol ḫatun kişiye on biñ dirhem gümiş vir. Ol ḫatun kişi ḳapu ardından eyitdi: Subḥāna'llāh iy ʿazīz, beni masḫaralıġa mı alursın? Pes ʿUbeydu'llāh ol ḳula eyitdi: Yigirmi biñ dirhem gümiş vir. Pes ol ḫatun eyitdi: Subḥāna'llāh! ʿUbeydu'llāh ol ḳulına eyitdi: Ol ḫatun kişiye otuz biñ dirhem gümiş vir. Pes ol ḫatun, kendüyi masḫaralıġa alur ṣanup ḳapusını ḳapadı daḫı eyitdi: Üffin leke! Ol ḳul aña otuz biñ dirhem gümiş virdi. Nāslar bunı işidincek anı ḫatun idinmege dilemege[3245] başladılar.

ʿAbdu'llāh Bin ʿAbbās[3246] eydür: Benī İsrā'īl'de ḳaḥṭ oldı. Bir faḳīr, bir ġanīnüñ evine gelüp eyitdi: Allāh ʿışḳına baña nesne ṣadaḳa[3247] idüñ, didi. Ol ġanīnüñ ḳızı ol faḳīre bir ısıcaḳ etmek virdi. Ol faḳīr ol etmegi alup giderken ol ġanīye ṣataşdı. Ol ġanī ol faḳīre eyitdi: Saña bu etmegi kim virdi? Ol faḳīr eyitdi: Şol evden bir ḳız virdi, didi. Ol ġanī, evine varup ḳızına eyitdi: Niçün ol sā'ile evümden bir bütün etmek virdüñ? Ḳız eyitdi: Ol faḳīr gelüp eyitdi: Allāh ʿışḳına baña nesne ṣadaḳa idüñ, didi. Etmek degül eger Allāh

[3241] aġlaram: aġların A, K
[3242] ḳomışam: ḳomışın A, K
[3243] eylemişem: eylemişin A, K
[3244] +bir H
[3245] dilemege: -A
[3246] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3247] ṣadaḳa: -A

ʿışḳına canuñ daḫı vir dise virürdüm. Pes ol ġanī ḳaḳıdı, ol ḳızuñ saġ elini bıçaġ-ıla kesdi. Ol ḳız eyitdi: Bir el nedür? Allāh ʿışḳına başum daḫı giderse rāżīyam. Sehel zamān geçmedi ol ġanīnüñ mālı[3248] helāk oldı; ol ġanī, faḳīr oldı. (281a) Ve ol ḳız daḫı faḳīre olup evlerden nesne dilenürdi. Evet, be-ġāyet cemīle-yidi. İttifāḳ ol şehrüñ beginüñ oġlı; ol ḳızı gördi, aña ʿāşıḳ oldı, anasına eyitdi: İy ana, şol sā'ile ḳızı sevdüm. Anı baña alıvir. Anası eyitdi: Bir sā'ile ḳızı nidersin? Saña begler ḳızını alıvireyin. Oġlan eyitdi: Elbette anı baña alıvir. Nāçār ol ḳıza nikāḥ idüp oġlana alıvirdi. Gice olıcaḳ oġlan anası, bir sofra ṭaʿām getürüp ol sofraya ṣundılar. Ol ḳız ṣol elini ṣundı. Oġlan eyitdi: Faḳīrlerüñ edebi az olur didükleri gerçek-imiş. İy ḳız, saġ alüñ ṣun. Ol ḳız yine ṣol elini ṣundı. Niçe kerre ol oġlan sāġ elüñ uzat didi, ol ḳız ṣol elini uzatdı. Nāgāh bir nidā işitdiler ki: İy ḳız, saġ elüñ uzat ki Ḥaḳ Teʿālā saña yine saġ elüñi bağışladı. Ol ḳız daḫı saġ elini uzatdı. Gördi ki anuñ saġ eli evvelkiden dağı yigrek olmış.

Ve Feṯḥ-i Baġdādī eydür: Baġdād'da bir maḥalle var-ıdı. Aña Maḥalletü'ş-Şirā dirler-idi. Ol maḥallede aṣlā faḳīr yoġ-ıdı. Aralarında faḳīr ḳomazlar-ıdı. Zīrā ki içlerinden birisi faḳīr olsa aña māl cemʿ iderler-idi. Ebū Ḥāmid-i ʿAṭṭār dirler-idi bir tācir var-ıdı. İttifāḳ ol, müflis oldı. Ol maḥallede bir ġanī mecūsī var-ıdı. Bāzirgānlar cemʿ olup ol mecūsīye vardılar. Aña eyitdiler: Ebū Ḥāmid-i ʿAṭṭār müflis oldı. Biş biñ dirhem gümiş borcı vardur. Māl cemʿ ideyoruruz[3249] sen daḫı nesnecük vir, didiler. Ol mecūsī eyitdi: Ṣabāḥ gelüñ, her ne ki dirseñüz vireyin. Ol ġanīler gitdiler. Gice olıcaḳ ol mecūsī on biñ (281b) dirhem gümiş götürüp Ebū Ḥāmid-i ʿAṭṭār'uñ evine varup ḳapusını ḳaḳdı. Ebū Ḥāmid-i ʿAṭṭār'uñ ḳızı eyitdi: Ḳapuda kim vardur? Ol mecūsī eyitdi: Meşʿūnu'l-Mecūsī'dür. Pes

[3248] mālı: mālları A
[3249] ideyoruruz: ideyoruz H

ḳapuyı açdılar. Ol mecūsī içerü girdi, eyitdi: İy Şeyḫ, senüñ ḥālüñ işitdüm. İmdi sen benüm ḳonşumsın. İşde on biñ dirhem gümiş. Biş biñiyle borcuñ öde ve biş biñiyle dükkānuñ aç. Evet, ben saña bunı virdügümi hīç kimseye dime bu saña ḥelāl olsun, didi daḫı çıḳdı gitdi. Ol mecūsī, evine varup uyudı. Ol gice ṭabību'l-ḳulūb ve'l-ervāḥ Ḥabīb[3250] Muḥammed-i Muṣṭafā'yı ʿaleyhi's-selām[3251] düşinde gördi. Anuñ yüzine Rasūl ʿaleyhi's-selām güle güle eyitdi: Benüm bir ġuṣṣalu ümmetümi ġuṣṣasından ḳurtarduñ Allāh Teʿālā seni ḳabūl eyledi, didi. Ol mecūsī eyitdi: Ne güzel kişisin, sen kimsin? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ben, Nebiyy-i ʿArabiyy-i Hāşimiyy-i Ḳureyşī Muḥammed-i Muṣṭafā'yam[3252]. Ol mecūsī eyitdi: Elüñ uzat yā Rasūla'llāh. Senüñ elüñden īmān getüreyin. Rasūl elini uzatdı. Ol mecūsī, Rasūl'üñ eline yapışup eyitdi: **Eşhedü ellā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabdühū ve rasūlühū** didi[3253]. Daḫı ol mecūsī uyandı, ġusl eyledi, güzel geyecekler geydi, mescide vardı, müsülmānlar-ıla irte namāzını ḳıldı. Ḳonşıları eyitdi: Şol fülān mecūsī degül midür? Gelüñ aña varalum, selām virelüm. Cemīʿ müsülmānlar cemʿ olup anuñ ḳatına varup ḥāl nedür, didiler. Ol faṣīḥ dille eyitdi: Muḥammed-i Muṣṭafā eline yapışup anuñ öñinde īmān getürdüm. Pes cemīʿ müsülmānlar anuñ iki gözini öpüp **ṭūbā leke** (282a) **ṣümme ṭūbā leke** didiler.

Sulṭānu'l-ʿārifīn ve tācu'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ḳabż u imsāk ādemīden ʿaceb degüldür. Zīrā nefs ki türābīdür anuñ aşlında ḳabż u imsāk vardur. Zīrā ki türābuñ ṭabīʿatı ḳabż u imsākdur. Belki ādemīden cūd u seḫā ʿacebdür. Zīrā ki ol, aṣl u ṭabīʿata muḫālefet itmekdür. İmdi cūd u seḫā ṣūfīlerüñ nefslerinüñ ḫāṣṣasıdur. Pes cūd

[3250] Ḥabīb: -A
[3251] ʿaleyhi's-selām: -A, Muṣṭafā'yı ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā ʿaleyhi efḍalü's-selām ḥażretini H
[3252] Muṣṭafā'yam: Muṣṭafā'yın A, K
[3253] ʿabdühū ve rasūlühū didi: rasūlu'llāh H

muḳābelesinde buḫldür ve seḫā muḳābelesinde şuḥdur. İmdi her seḫī cevāddur ve her cevād seḫī degüldür. Bundandur ki Ḥaḳ Teʿālā seḫā-yıla ṣıfatlanmaz. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ṭabīʿatuñ ve ġarāyizüñ netīcesindendür. Ḥaḳ Teʿālā ḫoẕ ġarāyizden münezzehdür. Pes seḫā ehl-i ṣıfātuñdur ve īṯār ehl-i envāruñdur.

Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnne'ş-Eşʿariyyīne iẕā ermelū fī'l-ġazvi ḳalle ṭaʿāmü ʿayālihim cemeʿū mā kāne ʿindehüm fī-ṯevbin vāḥidin ṯümme'ḳtesemū fī-inā'in vāḥidin bi's-seviyyeti fe hüm minnī ve ene minhüm.** Yaʿnī Eşʿar ḳavmi vaḳtī ki ġazāya varsalar anlaruñ oġlancuḳlarınuñ ṭaʿāmı az ḳalsa cemīʿisi ṭaʿāmlarını bir yire getürürler daḫı bir ḳab-ıla ol ṭaʿāmı berāber üleşürler. İmdi anlar bendendür; ben anlardanam.

Enes eydür: ʿAbdurraḥmān Bin ʿAvf[3254] Medīne'ye gelincek Muḥammed ʿaleyhi's-selām anı Saʿd Bin Rebīʿ-ile āḫiret ḳardaşı eyledi. Saʿd Bin Rebīʿ eyitdi: İy ḳardaş, ben mālumı iki bölük eyleyeyin. Bir bölügi senüñ olsun ve bir bölügi benüm olsun. Ve daḫı benüm iki ḫatunum vardur. Birisine ṭalāḳ vireyin. Anuñ ʿiddeti tamām olıcaḳ anı sen al. ʿAbdurraḥmān Bin ʿAvf eyitdi: Bāreke'llāhu leke fī-ehlike ve mālike! Baña hīç nesne gerekmez.

(282b) İmdi ṣūfī īṯār ṣıfatıyla ṣıfatlanduġı bundandur ki anuñ nefsi pāk olup ġarīzesi şerīf olup durur. İmdi Ḥaḳ Teʿālā bir kimse'i ṣūfī eylemez illā anuñ ṭabīʿatını laṭīf eyleyüp ḫūyını şerīf itdüginden ṣoñra eyler. Pes kimüñ ki ḫūyı seḫā olsa yaḳın olur ki ṣūfī ola.

Ṣūfīlerüñ aḫlāḳından daḫı birisi; kendülere yaramazlıḳ idenüñ suçından giçüp anı ʿafv eylemekdür, anuñ yaramazlıġına eylük eylemekdür. Süfyān eydür: İḥsān oldur kim

[3254] +raḍıya'llāhu ʿanhümā H

saña yaramazlıḳ idene eylük eyleyesin. Zīrā ki saña eylük idene eylük itmek hemān eylügüñ ol ecridür soḳaḳ naḳdi gibi ki bir kişiye bir dirhem viresin ol saña ol ḳadar nesne virür. Ḥasan eydür: İḥsān oldur kim sen iḥsānuñı ʿām idesin her kime olursa iḥsān idesin gün ve yil ve yaġmur gibi ki bunlaruñ fāyideleri her kimseye yitişür.

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Raʾeytü ḳuṣūran müşrifeten ʿalāʾl-cenneti fe ḳultü yā Cebrāʾīlü li-men hāẕihī ḳāle el-kāẓımīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nās.** Yaʿnī cennetde bir köşk gördüm be-ġāyet yüksek. Ben eyitdüm: Yā Cebrāʾīl bu köşk[3255] kimüñdür? Cebrāʾīl[3256] eyitdi: Ḳaḳıduġını yudanuñ ve ḥalāyıḳuñ ṣuçlarını ʿafv idenüñdür.

Ebū Hureyre raḍıyaʾllāhu ʿanh[3257] eydür: Ebū Bekr[3258], Muḥammed-i Muṣṭafā-yıla oturıyorurdı[3259]. Bir kişi gelüp Ebū Bekr'e dil uzadup düşnām eyledi. Ebū Bekr hīç nesne dimedi. Rasūl ʿaleyhi's-selām tebessüm eylerdi. Ebū Bekr bir kerre ol kişiye söyledügi sözi redd eyledi. Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām ġażab eyleyüp ḳalḳup[3260] gitdi. Ebū Bekr, Rasūl'üñ ardınca varup eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ol kişi baña sögerdi, siz tebessüm (283a) iderdüñüz. Ben daḫı aña bir sözde cevāb virdügüm gibi siz ġażab eyleyüp ṭurduñuz, gitdüñüz. Bu ne ʿacebdür? didi. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Ebā Bekr, sen hīç nesne dimezken bir ferişteh senüñ ḳatuñda oturup anuñ sözini redd eyleyüp sensin, dir-idi. Vaḳtī ki sen söyledüñ ol melek gitdi; yirine şeyṭān oturdı. İmdi ben şeyṭān oturduġı yirde oturmazam[3261], didi. Andan ṣoñra eyitdi: **Yā Ebā Bekr ṣelāṣün küllühünne ḥaḳḳun eẕküruhū ḥattā taʿleme ennehū leyse ʿabdün yuẓlemu bi-maẓlemetin fe yaʿfū ʿanhā**

[3255] köşk: köşkler A
[3256] +ʿaleyhi's-selām H
[3257] raḍıyaʾllāhu ʿanh: -K
[3258] raḍıyaʾllāhu ʿanh: +H
[3259] Muṣṭafā-yıla oturıyorurdı: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām ile otururdı H
[3260] ḳalḳup: ḳalḳdı K
[3261] oturmazam: oturmazın A, K

illā eʿazzehuʾllāhu naṣrahū ve leyse ʿabdün yeftaḥu bāben mā-yürīdü bihī keṯraten illā zādehuʾllāhu ḳılleten ve leyse ʿabdün yeftaḥu bābe ʿaṭıyyetin yebteġī bihā vechaʾllāhi ev ṣıletin illā zādehuʾllāhu bihā keṯraten. Yaʿnī Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi[3262]: Yā Ebā Bekr, üç nesne vardur; üçi daḫı ḥaḳdur. Anları saña diyüvireyin tā ki[3263] sen daḫı anları bilesin. Birisi oldur kim hīçbir ḳul yoḳdur ki aña ẓulm eyleseler ol, anı ʿafv eylese illā Allāh Teʿālā anuñ yardımını ʿazīz ve ḳavī eyleyüvirüp aña geregi gibi yardım eyleye. Ve birisi daḫı oldur kim hīçbir ḳul yoḳdur kim mālı[3264] çoḳ olsun diyü bir ḳapu aça illā Allāh Teʿālā aña mālı az olmasını ziyāde eyleyüvire. Ve birisi daḫı oldur kim hīçbir ḳul yoḳdur ki ol, ʿaṭālar ḳapusını aça Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsını ṭaleb eyleyü ve yāḫūd ṣıla-i raḥm itmek ḳapusını aça illā Allāh Teʿālā anuñ mālını ziyāde eyleyüvire.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eydür: **Lā tekūnū emmiʿaten teḳūlūne in aḥsene'n-nāsu aḥsennā ve in ẓalemū ẓalemnā ve lākin vaṭṭınū enfüseküm in aḥsene'n-nāsu en tüḥsinū ve in esāʾū fe lā taẓlimū.** Yaʿnī (283b) Rasūl ʿaleyhiʾs-selām aṣḥābına eyitdi[3265]: Emmiʿa Ḳabīlesi gibi olmañ. Zīrā ki anlar eydürler ki: Eger ḫalḳ bize eylük iderlerse biz daḫı anlara eylük iderüz ve eger anlar bize ẓulm iderlerse biz anlara ẓulm iderüz. Belki nefsüñüzde bunı muʿtād idüp göñlüñüzde bunı ṯābit ḳıluñ ki eger nās size eylük iderlerse siz daḫı anlara eylük idesiz. Ve eger anlar size yaramazlıḳ iderler-ise siz anlara ẓulm idüp yaramazlıḳ itmeyesiz. Aṣḥābdan birisi Rasūl ḥażretine eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, niçe kişi vardur ki anuñ evine uġraram[3266]; ol beni ḳonuḳ idinmez. İttifāḳ ol daḫı benüm evüme

[3262] Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: -A
[3263] tā ki: -A
[3264] mālı: mālını K
[3265] Rasūl ʿaleyhiʾs-selām aṣḥābına eyitdi: -A
[3266] uġraram: uġrarın A

uġrar. Ben daḫı anı redd eyleleyin mi? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yoḳ, belki anı sen ḳonuḳ idin.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Leyse'l-vāṣılü'l-mükāfī ve lākinne'l-vāṣıle'llezī iẕā ḳuṭıʿat raḥimehū vaṣalehā.** Yaʿnī ṣıla-i raḥm eyleyen ḥaḳīḳatde ol degüldür kim aña geleler; ol daḫı aña vara. Belki ṣıla-i raḥm eyleyen oldur kim andan kesilseler ol anlara vara.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Min-mekārimi'l-aḫlāḳi en teʿfū ʿammen ẓalemeke ve taṣıle men ḳaṭaʿake ve tuʿṭıye men ḥarameke.** Yaʿnī mekārim-i aḫlāḳdandur ki saña ẓulm eyleyeni ʿafv eyleyesin ve senden kesilenden sen kesilmeyesin ve saña nesne virmeyene sen nesne viresin.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ aḫlāḳındandur açuḳ yüzlü olmaḳ ve daḫı yüzi güle ṭurur gibi olmaḳ. Zīrā ki ṣūfīnüñ aġladuġı evinde ve ḫalvetindedür ve yüzi açuḳ olup güle ṭurduġı nās arasındadur. İmdi ṣūfīnüñ yüzi açuḳ olup nūrlu olduġı anuñ göñlinüñ envārınuñ[3267] āṣārındandur. Zīrā ki ṣūfīnüñ göñline (284a) menāzilāt-ı ilāhiyye ve mevāhib-i ḳudsiyye nāzil olur. Anuñ göñli ol mevāhib-ile ṭolar. Lā cirem şādılıġla ve sürūr-ıla anuñ ẓāhiri ve bāṭını daḫı ṭolar. **Ḳul bi-fażli'llāhi ve bi-raḥmetihī fe bi-ẕālike felyefraḥū.**[3268] İmdi vaḳtī ki şādılıḳ göñülde ḳarār ṭutsa anuñ āṣārı yüzde ẓāhir olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Vücūhün yevme'iẕin müsfiratün ḍāḥiketün.**[3269] Yaʿnī ḳıyāmet güninde iy niçe yüzler açuḳ olup ḍāḥike olalar. Yaʿnī muḍī'e ve müşriḳa ve müstebşira olalar. Yaʿnī şād olucı olalar.

[3267] envārınuñ: -A
[3268] Yûnus 10/58.
[3269] Abese 80/38.

Sulṭānu’s-sālikīn, mefḫaru’n-nāsikīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Göñülden yüze nūr feyż olduġınuñ miṯāli çirāġdan şīşeye nūr feyż olduġı gibidür vaḳtī ki bir çirāġ bir şīşe içinde olsa ve ol şīşe daḫı bir pencerede olsa. İmdi yüz, pencere gibidür ve göñül ṣırça şīşe gibidür ve rūḥ çirāġ gibidür.

İmdi ṣūfīlerüñ erbāb-ı müşāhedelerinüñ baṣāyirleri müşāhede nūrıyla münevver oldı ve göñülleri āyīneleri daḫı muṣaffā oldı lā cirem cemāl-i ezelī nūrı ol āyīnelerde münʿakis oldı. Andan cemīʿ-i cevāriḥleri daḫı münevver oldı. Zīrā ki vaḳtī ki āyīneden bir ṭop bir ev içinde aṣılmış olsa vaḳtī ki güneş ol ṭopa ṭoḳunsa ol evüñ dīvārları bile nūrlanur. İmdi cemāl-i ezelī nūrı vaḳtī ki göñül āyīnesine ṭoḳunsa anuñ āṯārı cevāriḥde nice ẓāhir olmaya. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Sīmāhüm fī-vücūhihim min-eṯeri’s-sücūd.**[3270] Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Küllü maʿrūfin ṣadeḳatün ve inne mine’l-maʿrūfi en telḳā eḫāke bi-vechin ṭalḳin ve en tüfriġa min** (284b) **delvike fī-inā’i eḫīke.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[3271]: Her maʿrūf ṣadaḳadur. İmdi bu daḫı maʿrūfdandur ki karındaşuñ-ıla buluşıcaḳ açuḳ yüz-ile buluşasın[3272]. Ve daḫı[3273] bu daḫı maʿrūfdandur ki ḳarındaşuñ ḳabına ḳuġañdan ṣu ḳoyasın.

Ve Saʿīd Bin ʿAbdurraḥmān eydür: Ben ʿaceblerem[3274] her ḳurrāyı ki anuñ yüzi açuḳ ola ve kendüzi güle ṭurur ola. Ammā şol kimse ki sen güler yüz-ile buluşsañ ol saña ʿabūsu’l-vech olsa ke’ennehū saña minnet ider gibi, Ḥaḳ Teʿālā anuñ gibi ḳurrāyı dünyāda çoḳ eylemesün.

[3270] el-Feth 48/29.
[3271] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: -A
[3272] imdi bu daḫı…buluşasın: -A
[3273] daḫı: -K
[3274] ʿaceblerem: ʿaceblerin K

Ve daḫı ṣūfīlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı suhūletdür ve daḫı cevābı yumşaḳ olmaḳdur ve her kişi'i kendü maḳāmında ḳomaḳdur ve zaḥmetini ḫalḳdan götürmekdür ve tekellüfi terk eylemekdür. İmdi Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām ḫulḳı böyle-yidi. Pes ṣūfīlerüñ aḫlāḳı ḫod Rasūl aḫlāḳına[3275] beñzer. Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām eydürdi[3276] ki: **Emmā innī emzeḥu ve lā eḳūlü illā ḥaḳḳan.** Yaʿnī ben, mizāḥ eylerem[3277] yaʿnī kengel ve laṭīfe eylerem. Evet, söylemezem[3278] illā ḥaḳ olanı söylerem.

Ve ʿArab'da bir kişi var-ıdı aña Zāhir Bin Ḥarām dirler-idi beriyyede olur-ıdı, her gāh ki Rasūl ḥażretine gelse bir ṭurfa nesne Rasūl ḥażretine armaġan getürürdi. Bir gün Medīne'ye geldi ve Rasūl ḳatına ol gün gelmedi. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı Medīne soḳaġında gördi ki nesne ṣatar. Rasūl ʿaleyhi's-selām añsuzda anuñ ardından gelüp anı ḳoltuġından ṭutdı. Ol eyitdi: Beni ḳoltuġumdan ṭutan kimdür? Beni ḳoyuvir, didi. Daḫı ardına baḳdı, gördi ki Rasūl ḥażretidür. Anuñ mübārek ellerini öpdi. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ḳul kim ṣatun (285a) alur? Ol eyitdi: Yā Rasūla'llāh, ben kāsid ḳulam[3279]. Beni kimse almaz. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Sen Allāh Teʿālā ḥażretinde bahālu ve aṣṣılu ḳulsın. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Li-külli ehli ḥaḍarin bādiyetün ve bādiyetü āli Muḥammedin Zāhir b. Harām.** Yaʿnī her şehrlünüñ köyden bir kimse hem-nişīni vardur. Benüm daḫı hem-nişīnüm Zāhir Bin Ḥarām'dur.

Enes raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ḥażretine bir kişi geldi eyitdi: Yā Rasūla'llāh, beni bir deveye bindür. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Seni nāḳa oġlına bindüreyin[3280]. Ol

[3275] aḫlāḳına: ḫulḳına A
[3276] eydürdi: eydür K
[3277] eylerem: eylerin A
[3278] söylemezem: söylemezin A
[3279] ḳulam: ḳulın A
[3280] bindüreyin: bindüreyim K

kişi eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ben, beni deveye bindür direm[3281] sen nāḳa oġlına bindüreyin dirsin. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: İrkek deve dişi deve oġlı degül midür?

Ṣuheyb raḍıyaʾllāhu ʿanh[3282] eydür: Bir gün Rasūl ḥażretine vardum, gördüm ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ḫurmā yir. Rasūl baña eyitdi: Bu ḫurmādan sen daḫı yi. Ben daḫı ol[3283] ḫurmādan aldum, yidüm. Rasūl baña eyitdi: Sen ḫurmāyı nice yirsin gözüñ aġrır? Ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, aġrır gözümden yaña dişüm-ile çeynemezin. Belki bir ġayrı yanından[3284] dişüm-ile[3285] çeynerem[3286]. Rasūl ʿaleyhi's-selām tebessüm eyledi.

Ve bir gün Rasūl ʿaleyhi's-selām, Enes'e eyitdi: Yā ẕā'l-üẕneyn yaʿnī iy iki ḳulaḳlu Baʿż-ı şurrāḥ-ı **Müslim** eyitdi: Bu mizāḥ degüldür. Belki Rasūl ʿaleyhi's-selām böyle didügi buña tenbīh itmekdür ki yā Enes, sen[3287] kelāmı iki ḳulaġuñ-ıla diñlersin. Yaʿnī be-ġāyet gökcek diñlersin.

Enes raḍıyaʾllāhu ʿanh[3288] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām bizümle iḫtilāṭ iderdi. Ḥattā benüm bir küccük ḳarındaşum var-ıdı; Medīne'de bir serçecük avlayup aña virdiler. Ol anı oynarken ol serçe öldi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña (285b) eyitdi: **Yā Ebā ʿUmeyra mā feʿale'n-nuġayru?** Yaʿnī yā Ebā ʿUmeyr, ol serçe neyledi? Şeyḫ Fuḳāʿī, **Meşābīḥ Şerḥi**'nde eydür: Bu ḥadīṯde fevāyid vardur. Biri oldur kim Medīne'nüñ avı mübāḥdur; Mekke anuñ ḫilāfınca. Ve biri daḫı oldur kim oġlancuġa oynamaġ-içün ḳuş virmek cāyizdür eger ʿaẕāb eylemeyecek olursa. Ve birisi daḫı oldur kim kelāmda laṭīfe mübāḥdur

[3281] direm: dirin A, K
[3282] raḍıya'llāhu ʿanh: -A
[3283] daḫı ol: -K
[3284] yanından: -K
[3285] yanından dişüm-ile: yanum diş ile A
[3286] çeynerem: çeynerin A, K
[3287] sen: -H
[3288] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

ḥelāl kelām olacaḳ olursa. Ve birisi daḫı oldur kim kişinüñ adını taṣġīr idüp anuñla aña nidā itmek cāyizdür.

ʿĀyişe ḥażretine[3289] eyitdiler: Rasūl ḥażreti[3290] evde nice-yidi? ʿĀyişe eyitdi: Evde Rasūl ʿaleyhi's-selām bessām-idi ve ḍaḥḥāk idi. Ve ʿĀyişe anamuz[3291] eyitdi[3292]: Bir gün Rasūl ḥażretiyle ben yarışdum, ben Rasūl ḥażretini geçdüm. Andan ṣoñra bir daḫı yarışduḳ, Rasūl beni geçdi, baña eyitdi: **Hāẕihī bi-tilke.** Yaʿnī bu geçmek ol geçdügüñ yirinedür.

Ve ʿĀyişe anamuz[3293] eydür: Rasūl ḥażretine[3294] bir gün ḥarīre pişürivirdüm. Rasūl ḥażretine iletdüm. Süveyde raḍıya'llāhu ʿanhā Rasūl ḳatında oturıyorurdı[3295]. Ben aña eyitdüm: Bundan yi. Ol andan yimedi. Yine ben eyitdüm: Bundan yi. Ol yimedi. Lā cirem ben eyitdüm: Bundan yi ve yāḫūd bundan yüzüñe dürterem[3296]. Ol yimedi. Elümi ol ḥarīreye ṣoḳdum daḫı anuñ yüzine dürtdüm. Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām tebessüm eyledi, aña eyitdi: Sen daḫı anuñ yüzine bundan dürt. Ol daḫı andan eliyle benüm yüzüme dürtdi. Rasūl ʿaleyhi's-selām tebessüm eyledi. ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh ḳapuya geldi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña çaġırup eyitdi: Yā ʿAbda'llāh. Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿÖmer'i içerü girür ṣandı. Bize eyitdi: Ṭuruñ yüzüñüzi yuñ.

(286a) Sulṭānu'l-aḳṭāb[3297], el-ʿirrīf bi's-süneni ve'l-ādāb[3298] eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu aḫbār ve bu āṯār delālet eyler ḥüsn-i ḫulḳa ve luṭfa ve ṣūfīlerüñ ḥāllerinüñ ṣıḥḥatine ve ḫulḳlarınuñ gökcekligine, ribāṭlarda biri biriyle mümāzaḥa idüp

[3289] ḥażretine: raḍıya'llāhu ʿanhāya H
[3290] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[3291] anamuz: raḍıya'llāhu ʿanhā H
[3292] eyitdi: eydür K
[3293] anamuz: raḍıya'llāhu ʿanhā H
[3294] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[3295] oturıyorurdı: oturıyordı H
[3296] dürterem: dürterin A, K
[3297] el-aḳṭāb: el-ʿārif K
[3298] el-ʿirrīf bi's-süneni ve'l-ādāb: -K

laṭīfe itdüklerinde. Pes anlar, nāsı ṭabīʿatları üzerine tenzīl eyleyüp anlaruñla laṭīfe iderler[3299] Ḥaḳ Teʿālā'nuñ raḥmetinüñ vüsʿatine naẓar idüp. Evet, vaḳtī ki ḫalvet olsalar mevḳıf-ı ricālde ṭurup aʿmāl ve aḥvāl geyeceklerini geyüp ʿibādete meşġūl olurlar. İmdi bu maḳāmda ḥadd-i iʿtidāl üzerinde hīç kimse ḳāyim olmaz illā şol ṣūfī ki nefsine ḳahr eyleyici ola ve anuñ aḫlāḳını ve ṭabīʿatını bilür ola, ʿilm-ile aña siyāset eyleye tā ki ṣırāṭ-ı iʿtidāl üzerinde ṭurup ifrāṭ ve tefrīṭ itmeye. Evet, mübtedī müridlere mizāḥ ve laṭīfe itmemek revādur. Zīrā ki nefs; bunuñ-ıla ṣafālar sürüp rāḥat olur, mücāhede ve mükābede itmege cemūḥ olur.

Pes nāsı ṭabīʿatları üzerine tenzīl itmek şol kimseye lāyıḳdur kim ol, anlardan aʿlā ola ve anuñ ḥāli ve maḳāmı anlaruñ aḥvālinden ve maḳāmātından ʿālī ola pes anlaruñ aḥvāline ve anlaruñ ṭabīʿatlarına nüzūl eyleye ʿilm-ile. Ve ammā şol kimse ki ṣafāʾ-i ḥāl-ile nāsdan ḥāli yüce olmasa belki anlaruñ ṭabīʿatlarından anda daḫı baḳiyye çoḳ olsa ve anlaruñ nefs-i emmāre-i bi's-sūʾlarından anda daḫı baḳiyye-i mizāc olsa daḫı ḫalāyıḳı ṭabīʿatlarına tenzīl eylese anuñ nefsi ḥaẓẓın alup maḳṣūdına yitişmek-ile ġanīmetlenür ve ruḫṣatlara düşmek-ile rāḥat olur. İmdi ruḫṣata nüzūl eylemek şol kimseye gökcek olur ki anuñ evḳātınuñ (286b) ġālibi ʿazīmet içinde ola. İmdi mübtedīnüñ ḥāli böyle degüldür. Pes anlara lāyıḳ degüldür ki ḫalāyıḳuñ ṭabīʿatlarına nüzūl ideler. Zīrā ki ḫalāyıḳuñ ṭabīʿatlarına nüzūl eylemek ʿilm-i vāfir-ile nüzūl eylemek gerek. Ve daḫı ḥadd-i iʿtidālden çıḳmamaḳ gerek belki ḥācet miḳdārı nüzūl eylemek gerek. İmdi ḥācet miḳdārı ne ḳadardur, anı bilmek ġāyet güçdür. Anı ṣūfīlerüñ ʿulemāsı bilür.

[3299] laṭīfe iderler: laṭīfeler eylerler K

Saʿīd Bin ʿĀṣ, oġlına eydür[3300]: Ḫalḳ-ıla mizāḥ idincek ḥaẕer eyle ifrāṭdan. Zīrā ki mizāḥı ifrāṭ-ıla itmek kişinüñ yüzi ṣuyını giderür ve ḫalḳ içinde vaḳārını bozar ve sefīhler anuñ üzerine cürʾet iderler. Ve hīç mizāḥ itmemek dostları ürküdür ve müʾminleri yad eyler. Ve baʿżılar eydürler: Mizāḥ meslebe-i bahā ve maḳṭaʿa-i iḫādur.

Sulṭānu'l-aḳṭāb[3301], eş-şehīr bi'l-ādāb[3302] eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Mizāḥda iʿtidāli bilmek güç olduġınlayın gülmekde daḫı iʿtidāli bilmek güçdür. İmdi ḍıḥk, insān ḫaṣāyışındandur ki insān cins-i ḥayvāndan anuñ-ıla temīz olur. İmdi ḍıḥk taʿaccüb itmekden olur. Taʿaccüb, fikri istidʿā eyler. Fikr ḫod insānuñ şerefidür ve insānuñ ḫāṣıyyetidür. Evet, ḍıḥkda iʿtidāli bilmek her kimseye naṣīb degüldür. Belki anda iʿtidāli bilen, ʿilmde ḳademi rāsiḫ olandur. Bundandur ki eyitdiler: Çoḳ gülmekden ḥaẕer eyle. Zīrā ki çoḳ gülmek göñli öldürür. Ve ʿīsā peyġāmber[3303] ʿaleyhi's-selām eydür: Ḫaḳ Teʿālā ʿacebsüz gülenlere ḫışm eyler ve daḫı ḥācetsüz yüriyenlere ḫışm eyler.

Ve Ebū Ḥanīfe raḥmetuʾllāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿa, ḳahḳahā-yıla gülmegi günāhdan ʿadd eyledi. Ve daḫı (287a) ḥükm eyledi ki bir kişi bir namāzda ki ol namāz ẕāt-ı rükūʿ ve ẕāt-ı sücūd olsa, gülse anuñ ābdesti ve namāzı bāṭıl olur. Zīrā ki biz işmi maḳām-ı ḫurūc-ı ḫāricde ḳoruz, didi. Pes mizāḥda ve ḍıḥkda iʿtidāl ḥāṣıl olmaz illā meger ki kişi maḍīḳ-ı ḫavfdan ve maḍīḳ-ı ḳabżdan ve maḍīḳ-ı heybetden çıḳa.

Ve ṣūfīlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı[3304] tekellüfi terk itmekdür. Zīrā ki tekellüf taṣannuʿdur ve taʿammüldür ve nefs üzerine temāyüldür nās içün. İmdi bunlar ṣūfīlerüñ aḥvāline mübāyindür. Ve baʿżılar eydürler: Taṣavvuf terk-i tekellüfdür. Ve baʿżılar eydürler:

[3300] eydür: eydürdi ki H
[3301] el-aḳṭāb: el-ʿārifīn K
[3302] eş-şehīr bi'l-ādāb: -K
[3303] peyġāmber: -H
[3304] +oldur kim K

Tekellüf, taḫallüfdür ṣādıḳlaruñ ṭarīḳından. Enes Bin Mālik eydür: Rasūl'üñ düginine ḥāżır oldum[3305]. Anda etmek ve et[3306] yoġ-ıdı.

Ve Cābir Bin ʿAbdu'llāh'ı görmege geldiler. Etmek-ile sirke getürdi, anlara eyitdi: Bunı yiñ. Zīrā ki ben Rasūl ḥażretinden işitdüm ki ol eyitdi: **Niʿme'l-idāmü'l-ḫallü.** Yaʿnī ne gökcek ḳatıḳ olur sirke.

Süfyān bin Seleme eydür: Selmān-ı Fārisī'yi görmege vardum. Benüm öñüme etmek-ile ṭuz getürdi, baña eyitdi: Bunı yi. Eger Rasūl ḥażreti bizi tekellüfden nehy itmeyeyidi ben saña tekellüfler iderdüm.

Şeyḫ eydür: Cemīʿ-i nesnede tekellüf meẕmūmdur. Ḫalāyıḳ görsün diyü niyyet-i ṣaḥīḥasuz tekellüflü geyecegi geymek gibi ve sözlerde tekellüf-ile söylemek gibi ve ḫalāyıḳa tekellüf-ile temelluḳ itmek gibi ki şimdiki zamānuñ ehlinüñ ḥāli bunlardur. İmdi temelluḳdan hīç kimse sālim olmaz illā āḥād ve efrād sālim olur. Ve daḫı temmelluḳı kim gerekse bilmez ki ol temelluḳdur ḥattā vaḳt olur ki bir kişi şol ḳadar temelluḳ eyler ki ol, ṣarīḥ nifāḳdur. İmdi bu ṣūfīnüñ ḥāline (287b) mübāyindür.

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **el-Ḥayā'ü ve'l-ʿayyü şuʿbetāni mine'l-īmāni ve'l-beẕā'ü ve'l-beyānü şuʿbetāni mine'n-nifāḳ.** Yaʿnī utanmaḳ ve tekellüfsüz söylemek īmānuñ iki budaġıdur. Ve fuḥş söz söylemek ve sözde feṣāḥat iẓhār eylemek ve çoḳ söylemek ve nāsa ziyāde temelluḳ itmek-ile tekellüf eylemek ve anları yüzlerine ögmek münāfıḳlıḳdan iki budaḳdur[3307]. İmdi ṣādıḳlaruñ ḥāllerine böyle itmek muḫālifdür.

[3305] ḥāżır oldum: vardum K
[3306] etmek ve et: et ve etmek K
[3307] budaḳdur: daldur A

Ebū Vāyil eydür: Yoldaşum-ıla Selmān-ı Fārisī'i ziyāret itmege varduḳ. Bizüm öñümüze Selmān, ṭuz-ıla arpa etmegin getürdi. Benüm yoldaşum eyitdi: Eger bunda güyegü otı daḫı var-ımış-ısa daḫı eyü olurdı. Pes Selmān ḳatumuzdan çıḳdı gitdi. Maṭharasını ṭutuya ḳoyup güyegü otın almış geldi. Biz ol arpa etmegiyle güyegü otını ve ṭuzı yidük. Daḫı benüm yoldaşum eyitdi: **el-Ḥamdü li'llāhi'llezī ḳanne'anā bimā-razeḳanā.** Selmān eyitdi: Eger sen ḳanā'at eyleseñ benüm maṭharam ṭutu olmazdı. Şeyḫ eydür: Bu kelām Selmān'dan ḳavlde ve fi'lde tekellüfi terk itmekdür.

Ve Yūnus peyġāmberi görmege vardılar. Yūnus anlaruñ öñlerine arpa etmegiyle tere iḥżār eyledi daḫı eyitdi: Eger Allāh mütekellifīne la'net itmeye-yidi ben size tekellüf iderdüm[3308].

Ve ba'żılar eydürler: Vaḳtī ki seni ziyāret itmege gelseler mā-ḥażar olanı iḥżār eyle. Evet vaḳtī ki sen ḳarındaşları evüñe da'vet eyleseñ evüñde hīç nesne gizleme. Belki cemī'isin iḥżār eyle.

Rasūl 'aleyhi's-selām buyurdı: **Allāhümma'ġfir li'llezīne yed'ūne li-emvāti ümmetī ve lā yetekellefūne elā innī berī'ün mine't-tekellüfi ve ṣāliḥū ümmetī.** Ḥadīsüñ ma'nīsi budur kim Rasūl 'aleyhi's-selām eyitdi[3309]: İy Çalabum, benüm ümmetümüñ (288a) ölülerine du'ā idenleri ve tekellüf itmeyenleri sen yarlıġa. Bilüñ ki ben tekellüfden berīyem[3310] ve benüm ümmetümüñ ṣāliḥleri daḫı tekellüfden berīlerdür[3311].

[3308] iderdüm: eylerdüm K
[3309] Ḥadīsüñ ma'nīsi…eyitdi: ya'nī A
[3310] berīyem: berīyin K
[3311] berīlerdür: berīdür K

Ve daḫı ṣūfīlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı infāḳdur ve terk-i iddiḫārdur. Zīrā ki ṣūfī, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ faẕlı ḫazīnelerini görür, kendüsini bir baḥr kenārında ṭurur görür. İmdi bir kimse baḥr kenārında muḳīm olsa ol kimse ḳırbasında ṣu gizlemez.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **Mā min-yevmin illā ve melekāni yünādiyāni fe yeḳūlü eḥadühümā'llāhümme aʿṭi münfiḳan ḫalefen ve yeḳūlü'l-āḫaru'llāhümme aʿṭi mümsiken telefen.** Yaʿnī hīçbir gün yoḳdur ki illā iki ferişteh çaġırur. Biri eydür: İy Çalabum, mālını infāḳ idene sen ḫalef vir, mālından yig māl vir. Ve birisi eydür: İy Çalabum, mālını imsāk idene sen mālına telef olmaḳ[3312] vir.

Evet, Şeyḫ Muḥyī'd-dīn ḥażretleri[3313] **Fütūḥāt**'da[3314] eydür: Ol ferişteh[3315], iy Çalabum mümsike telef vir[3316], didügi dimek olur ki[3317] iy Çalabum, aña daḫı seḫāvet ṣıfatını vir[3318] tā ki ol daḫı mālını ṣadaḳa eyleye. Zīrā ki melāyike hīç kimseye duʿā'un ʿaleyh eylemez[3319].

Enes raḍıya'llāhu ʿanh[3320] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām yarın-içün nesne gizlemezdi. Ve Rasūl ḥażretine üç ḳuş armaġan getürdiler. Ol ḳuşuñ birisini Rasūl ʿaleyhi's-selām ḫiẕmetkārına virdi. Ol ḫiẕmetkār ol ḳuşı yimedi. Yarındası ol ḳuşı Rasūl ḥażretine getürdi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Ben seni yarın-içün nesne gizlemekden nehy itmedüm mi? Zīrā ki Allāh Teʿālā her gün kişinüñ rızḳını virür.

[3312] olmaḳ: -A
[3313] ḥażretleri: -A
[3314] Fütūḥāt'da: Fütūḥāt-ı Mekkiyye'de A
[3315] ol ferişteh: -A
[3316] iy Çalabum mümsike telef vir: Allāhümme aʿṭi mümsiken telefen A
[3317] didügi dimek olur ki: didüginden murād budur ki A
[3318] ṣıfatını vir: müyesser eyle A
[3319] zīrā ki melāyike…eylemez: -A, Evet, Şeyḫ Muḥyī'd-dīn…eylemez: -K
[3320] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

Ebū Hureyre raḍıya’llāhu ʿanh eydür: Bir gün Rasūl ʿaleyhi’s-selām Bilāl-i Ḥabeşī evine vardı, Bilāl-i Ḥabeşī’nüñ ḳatında[3321] (288b) bir pāre yıġılmış ḫurmā gördi, aña eyitdi: Bu nedür yā Bilāl? Bilāl eyitdi: Bunı yimege gizledüm. Rasūl eyitdi: ʿArş issi pādişāhdan ḳorḳmaz mısın? Bunı infāḳ it.

ʿĪsā peyġāmber ʿaleyhi’s-selām, aġaç yapraġın yir-idi ve ḳıldan ṭoḳunmış ʿabā geyürdi ve nerede[3322] gice olsa yaturdı. Anuñ oġlı yoġ-ıdı ki öle-yidi ve evi yoġ-ıdı ki yıḳıla-yıdı ve yarın-içün nesne gizlemezdi.

İmdi ṣūfīnüñ gizlüleri Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḫazīnesindedür tevekküli gökcek olduġı-çün ve Allāh Teʿālā ḥażretine iʿtimādı ṣaḥīḥ olduġı-çün. Pes dünyā, ṣūfīye[3323] dār-ı ġurbetdür. Lā cirem anuñ-içün anda[3324] nesne iddiḫār eylemez ve daḫı dünyādan istikṣār eylemez. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **Lev tevekkeltüm ʿalā’llāhi ḥaḳḳa tevekkülihī le razeḳaküm kemā-yerzuḳu’ṭ-ṭayra taġdū ḫimāṣan ve terūḥu biṭānen.** Maʿnīsi budur kim[3325] eger siz tevekkül itseñüz ḥaḳḳınca, Ḥaḳ Teʿālā size zaḥmetsüz rızḳuñuz vire-yidi ummaduġuñuz yirden şol ḳuşcuġazlara rızḳın virdügi gibi. Zīrā ki her ḳuş yuvasından uçar gider ḳarnı aç, bilmez ki rızḳı nerede ele gire tā ki anı yiyüp ḳarnı ṭoya. Ḥaḳ Teʿālā bilmedügi yirden aña rızḳ virür. Anı yir, ṭoyar, gice olıcaḳ yuvasına gelür. Yiyecegin bile alup gelmez ve irte yiyecek ḳaydını daḫı yimez.

Baʿżılar eydürler: Ḥadīṣ maʿnīsi bu degüldür. Zīrā ol, ḳaçan uçsa gitse rızḳ isteyü tevekkül itmiş olmaz. Belki ol ḳuş didüginden murād ḳuzġun yavrusıdur. Zīrā ki ol, ḳaçan yumurdadan çıḳsa aḳ tülü çıḳar pambuḳ ṭulubı gibi. Ḳuzġun görür kim kendüleyin ḳaraca

[3321] ḳatında: yanında K
[3322] nerede: ne yirde A
[3323] ṣūfīye: -K
[3324] anuñ-içün anda: anda anuñ-içün A
[3325] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

degüldür; ḳor gider beslemez[3326]. Yuva üzre ḳırḳ gün geçer, ol yavrucaḳlar acıġurlar ve ağızların (289a) açarlar. Ḥaḳ Teʿālā siñecükler ve ḳarıncacuḳlar gönderür. Gelürler ağızlarına ve burunlarına ḳonarlar. Ve ağızlarına girenleri yudarlar. Anlaruñ-ıla ḳarınları ṭoyar. Çünki ʿiddet tamām yitse tücegezleri ḳararur[3327]. Ḳırḳ günden ṣoñra ataları ve anaları gelürler, görürler kendülerleyin ḳaraca olmışlar. Andan ṣoñra anları beslerler. Evet, bilgil ki bunuñ gibi tevekkül şol Tañrı dostlarınuñdur kim anlaruñ iʿtiḳādları berkimişdür kim aclıḳ ve yalıncaḳlıḳ birle göñüllerini ayruḳsı eylemezler ve Tañrı ḳulluġından ırılmazlar ve Tañrı buyruġın yirine getürürler. Ḥaḳ Teʿālā daḫı gereklü ḳadar ḥācetlerin dürüşmedin zaḥmetsüz anlara virür. Pes ḳaçan bunuñ gibi tevekkül itmek isteseñ bilgil ki evvel iʿtiḳāduñı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine şöyle berkitseñ gerekdür kim ve bilseñ gerekdür kim ḳamunuñ rızḳı Tañrı Teʿālā'nuñ[3328] ḳudretindendür, sebebsüz daḫı virür. Ve daḫı ḳanāʿat itmegi ögrenmek gerek. Yimek, içmek, geymek leẕẕetin göñülden çıḳarmaḳ gerek. Dünyā zaḥmetlerünüñ her birisi-çün Ḥaḳ Teʿālā āḫiretde ʿizzetler ve ulu mertebeler virür. Anı ögine bıraḳmaḳ gerek tā ki tevekkül itmek geñez ola ve tevekkül idüp Tañrı dostlarından olasın.

Ve daḫı şöyle bilgil ki Sulṭānu'l-muḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **Menārātü's-Sāyirīn ilā'llāh**[3329] kitābında eydür: ʿAvāmmuñ tevekküli var[3330] ve ḫavāṣṣuñ tevekküli var ve aḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ tevekküli var. ʿAvāmmuñ tevekküli oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretini vekīl dikeler dünyālarınuñ ve āḫiretlerinüñ maṣāliḥini riʿāyet itmekde. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve men yetevekkel ʿalā'llāhi fe hüve ḥasbühū.** Ve ḫavāṣṣuñ tevekküli Allāh Teʿālā ḥażretine teslīm itmekdür sevdükleri nesnede ve gördükleri (289b) nesnede. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **ʿAsā en tekrahū şey'en ve hüve ḫayrun leküm ve**

[3326] beslemez: bilmez A
[3327] yitse tücegezleri ḳararur: -A
[3328] Teʿālā'nuñ: Teʿālā A
[3329] +Teʿālā K
[3330] var: vardur K

ʿasā en tüḫibbū şeyʾen ve hüve şerrun leküm vaʾllāhu yaʿlemü ve entüm lā taʿlemūn. Ve eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuñ tevekküli Allāh Teʿālā ḥażretine tefvīżdür ve kendü vücūdını mücidi-çün fidā eylemekdür ve kendü nefsi-çün nesne istememekdür illā Allāh Teʿālā diledügini[3331] istemekdür kendüyi īcād itdüginde. Niteki buyurulmışdur[3332]: **Beyt.**

Vekkeltü ilā'l-maḥbūbi emrī küllehū

Fe in şā'e aḥyānī ve in şā'e etlefā

Cābir eydür: Rasūl ḥażretinden hīç nesne istemezler-idi illā anı ol virürdi. Ve eger kendüde yoġ-ısa vaʿde eylerdi in-şāʾaʾllāh ele girincek virem dir-idi.

Ve ṣūfīlerüñ cümle-i aḫlāḳından birisi daḫı dünyānuñ azacuḳ nesnesine ḳanāʿat itmekdür. Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī raḥimehuʾllāh[3333] eydür: Kim ki ḳanāʿat eylese ehl-i zamān içinde rāḥat olur. Ve Bişr Bin el-Ḥāriṣ eydür: Eger ḳanāʿatde ʿizzet-ile dirilmekden ġayrı nesne olmasa ol, ṣāḥibine kifāyet iderdi. Ve Bennān el-Ḥammāl eydür: Ḥür ḳuldur mā-dām ki ṭamaʿ eyleye ve ḳul ḥürdür mā-dām ki ḳanāʿat eyleye[3334]. Ve baʿżılar eydürler: Ḥırṣuñdan ḳanāʿat-ile intiḳām eyle niteki ḳatlüñden ḳışāṣ-ıla intiḳām itdügüñleyin. Ve Ebū Bekr el-Merāġī eydür: ʿĀḳil oldur kim dünyā işlerini ḳanāʿat-ile tedbīr eyleye ve āḫiret işerini ḥırṣ-ıla ve taʿcīl-ile tedbīr eyleye. Ve Yaḥyā bin Muʿāẕ eydür: Kim ki ḳanāʿat eylese ol kimsenüñ dirligi laṭīf olur ve āḫireti maʿmūr olur. Ve İmām ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh[3335] eydür: Ḳanāʿat bir gedilmez ḳılıcdur.

[3331] diledügini: istedügini A
[3332] buyurulmışdur: buyurur K
[3333] raḥimehuʾllāh: -A
[3334] Ve Bişr Bin el-Ḥāriṣ…eyḷeye: -Ḳ
[3335] raḍıyaʾllāhu ʿanh: -A

Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **Eflaḥa men esleme ve kāne rızḳuhū kifāfen ş̲ümme ş̲abera ʿaleyhi.** Yaʿnī (290a) ḳurtuldı ve maḳṣūdına yitişdi şol kimse ki müsülmān ola ve anuñ rızḳı kifāf ola daḫı aña ṣabr eyleye[3336].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur ki: **Allāhümmeʾcʿal rızḳa āli Muḥammedin ḳūten.** Yaʿnī iy Çalabum, Muḥammed’üñ ālinüñ rızḳını ḳūt eyleyüvir. Yaʿnī rızḳını imsāk eyleyecek miḳdārı ḳılıvir. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **el-Ḳanāʿatü mālün lā yenfedü.** Yaʿnī ḳanāʿat bir dükenmez māldur.

Şeyḫ Necmü’l-milleti ve[3337]’d-dīn **Menārātü’s-Sāyirīn ilā’llāh** kitābında bu ḥadīş̲üñ teʾvīlinde eydür: Rasūl ḥażreti eyitdi: Ḳanāʿat bir māldur kim ol dükenmez. Zīrā ki ḥırṣ odı vaḳtī ki dükenmez od oldı lā cirem ol odı söyündüren nesne daḫı dükenmez oldı kim ol, ḳanāʿatdür. Pes ḥaḳīḳatde ḥırṣ bir oddur kim Ḥaḳ Teʿālā anı yaḳmışdur. Ol od söyünmez illā ḳanāʿat ṣuyıyla söyünür. Zīrā ki ḳanāʿat insān ṭabīʿatından degüldür. Belki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭāsındandur. Ve daḫı ol, esbāb-ı felāḥdandur ki anuñ sebebiyle Ḥaḳ Teʿālā ḥarīṣi dünyāda ḥırṣ odından ḳurtarur ve āḫiretde cehennem odından ḳurtarur. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **Ḳad eflaḥa men esleme ve ruziḳa kifāfen ve ḳaneʿahu’llāhu**[3338] **bimā-etāhü.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ʿizzeti ḳanāʿatde ḳıldı ve ḫᵛorlıġı ṭamaʿda ḳıldı. Niteki dinmişdür: **ʿAzze men ḳaneʿa ve z̲elle men ṭameʿa.**

Ve Ebā Yezīd-i Besṭāmī’ye eyitdiler: Yitişdügüñ maḳāmāta ne-yile yitişdüñ? Ol eyitdi: Esbāb-ı dünyāyı cemʿ eyledüm ve anı ḳanāʿat urġanıyla baġladum ve ṣıdḳ mancınıḳına ḳoydum daḫı ḫalḳdan ümīz̲ümi kesmek[3339] deñizine atdum daḫı rāḥat oldum.

[3336] aña ṣabr eyleye: ṣabr eyleye aña K
[3337] el-milleti ve: -A
[3338] Allāhu: -A
[3339] kesmek: kesmenüñ A

ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh (290b) eydür: Kitāb ḳabları oluñ ve ḥikmet bıñarları oluñ ve kendüñüzi ölülerden ṣayuñ ve Allāh Teʿālā ḥażretinden her gün ol gün-içün rızḳ isteñ tā ki rızḳuñuz çoḳ olmadugı-çün zaḥmet çekmeyesiz.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Men aṣbaḥa āminen fī-sirbihī muʿāfen fī-bedenihī ʿindehū ḳūtü yevmihī fe keʾennemā ḥīzet lehüʾd-dünyā bi-ḥaẕāfīrihā.** Yaʿnī kim ki ṣabāḥa çıḳsa anuñ nefsi ʿilletlerden emīn olduġı ḥālde ve daḫı bedeni ḫoş olduġı ḥālde ve anuñ ḳatında ol gün ḳūt idecek nesne olsa keʾennehū dünyānuñ cemīʿisi anuñ ḳatında cemʿ oldı.

Ve baʿżılar eyitdiler: Ḥaḳ Teʿālā **Felnuḥyiyennehū ḥayāten ṭayyibeten**[3340] didüginden murādı ḳanāʿatdür, didiler. Ve baʿżılar eyitdiler: Fuḳarā ölülerdür illā şol kimse ki Allāh Teʿālā anı ḳanāʿat ʿizzetiyle diri eyleye. Niteki Şeyḫ ʿAṭṭār eydür:

Beyt

Her ān ki ʿizzet-i ʿuzlet neyāfet hīç neyāfet

Her ān ki rūy-i ḳanāʿat nedīd hīç nedīd

Ve ṣūfīlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı biregü-yile çekişmegi ve biregüye ḳaḳımagı terk itmekdür illā meger ki ḥaḳ nesne üzerine ola. Ve daḫı anlar rıfḳı ve ḥilmi ʿādet idinüp dururlar. Zīrā ki nefs biregü-yile çekişincek ẓāhir olur ve yirinden ḳalḳar. İmdi ṣūfī, vaḳtī ki bir kişinüñ nefsi ẓāhir olsa ol, anuñ nefsine göñliyle muḳābil olur. Lā cirem vaḳtī ki nefs göñül-ile muḳabil olunsa vaḥşet gider ve fitneler odı söyünür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur:

[3340] en-Nahl16/97.

İdfaʿ biʾllet̄i hiye aḥsenü fe iẕāʾlleẕ̄i beyneke ve beynehū ʿadāvetün keʾennehū veliyyün ḥamīmün.[3341] Bu āyetüñ tefsīri geçmişdür.

İmdi biregü-yile[3342] çekişmek ṣıfatı nefs-i zekiyyeden çıḳar ki (291a) andan ġıll u ġış gitmiş ola. Zīrā ki nefsde ġıl bulunıcaḳ mirāʾ-i bāṭınındandur. Vaḳtī ki mirā bāṭından gitse ẓāhirden daḫı gider. Pes kim ki ziyāde zāhid olmaḳ odıyla nefsini arıtsa anuñ bāṭınından ġıl gider ve anuñ bāṭınından dünyāya raġbet itmek daḫı gider, cāh u ʿizzet sevmek daḫı gider. Niteki Ḥaḳ Teʿālā ehl-i cennet vaṣfında buyurdı ki: **Ve nezaʿnā mā-fī-ṣudūrihim min-ġıllin.**

Ebū Ḥafṣ eydür: Ġıl şol göñüllerde nice bāḳī ḳalsun ki anlar liʾllāh, fīʾllāh, biʾllāh birbiriyle ülfet ṭutup Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetinde ittifāḳ idüp[3343] anuñ dostlıġında cemʿ olup dururlar ve daḫı anuñ ẕikriyle üns ṭutup dururlar. Zīrā ki ol göñüller, hevācis-i nüfūsdan ṣāfī olmışlardur belki tevfīḳ nūrından mükaḥḥal olmışlardur ve daḫı ṭabāyiʿ ẓulümātından ḫalāṣ olmışlardur[3344] andan ṣoñra birbiri-yile ḳardaş olmışlardur. İmdi ṣūfīlerüñ göñülleri böyledür. Zīrā ki anlar bir nesne üzerine cemʿ olmışlardur şurūṭ-ı ṭarīḳ-ıla.

Pes[3345] nās iki dürlüdür: Biri Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinde olana ṭālibdür ki ol kendü nefsini ve kendüden ġayrınuñ nefsini aña daʿvet eyler. İmdi muḥıḳ ṣūfīnüñ bunuñ gibi kimse-yile cidāli ve bunuñ gibi kimseye göñlinde ġıllı olmaz. Zīrā ki ikisi daḫı bir yoldadur ve ikisinüñ daḫı maḳṣūdı birdür. Belki ol, bunuñ ḳarındaşıdur ve muʿīnidür. Ḥāl budur kim müʾminler yapular gibidür kim biri birini baġlar. Ve birisi daḫı maḥabbet-i cāh-ıla ve maḥabbet-i māl-

[3341] el-Fussilet 41/34.
[3342] biregü-yile: kimseyle A
[3343] ḥażretinüñ maḥabbetinde ittifāḳ idüp: ḥażretine maḥabbet dutup K
[3344] belki tevfīḳ…olmışlardur: ve daḫı ṭabāyiʿ ẓulümātından ḫalāṣ olmışlardur belki tevfīḳ nūrından mükaḥḥal olmışlardur A
[3345] pes: ve K

ıla ve maḥabbet-i riyāset-ile ve maḥabbet-i naẓar-ı ḫalḳ-ıla meftūn ve mübtelā ve maġrūrdur. İmdi ṣūfīnüñ bunuñ gibi kimse-yile aṣlā muʿārażası ve cedeli yoḳdur. (291b) Zīrā ki ṣūfī bunuñ gibi kimsenüñ ġarażından pāk olmışdur. Belki ṣūfīnüñ şānı budur kim bunuñ gibi kimseye şefḳat ve raḥmet naẓarıyla naẓar eyler. Zīrā ki bunuñ gibi kimse maḥcūb ve müftetindür. Ol teraḥḥum itmege lāyıḳdur. Ve daḫı ṣūfī ẓāhirde bunuñ gibi kimse-yile mücādele eylemez. Zīrā ki mücādele eyleyicek anuñ nefs-i emmāresi ẓāhir olur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: **Men terake'l-mirā'e ve hüve mübṭılün büniye lehū beytün fī-rayżı'l-cenneti ve men terake'l-mirā'e ve hüve muḥıḳḳun büniye lehū fī-vasaṭihā ve men ḥassene ḫulḳahū büniye lehū fī-aʿlāhā.** Maʿnīsi budur kim her[3346] kim ki biregü-yile çekişürken sözin kesse arada malālet olmasun diyü ḥāl bu olsa kim kendü söyledügi söz daḫı bāṭıl olsa cennetüñ dīvārlarında Tañrı Teʿālā aña bir ev yapıvire. Ve her kim ki biregü-yile çekişürken sözin kesse arada melālet olmasun diyü ḥāl bu olsa ki kendü söyledügi söz daḫı ḥaḳ olsa Tañrı Teʿālā anuñ-içün cennetüñ ortasında bir ev yapıvire[3347]. Zīrā ki ol; sözüm ḥaḳdur, söyleyeyüm, ilerü ileteyüm dise, söylese ol biri sözin yañlış añlar; arada düşmānlıḳ baġlanur ve kendü nefsine tekebbürlik ḥāṣıl olur. Ve ol düşmenlıḳdan hem ġaybet ve hem ḥased ḳopar. Ve her kim ki ḫulḳını gökcek eylese Ḥaḳ Teʿālā anuñ-içün cennetüñ aʿlā ṭabaḳasında bir ev yapıvire.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı[3348] ki: **Men ṭalebe'l-ʿilme li yübāhiye bihi'l-ʿulemā'e ev yünādiye bihi's-süfehā'e ev yürīdü en yuḳbile bi-vücūhi'n-nāsi ileyhi edḫalehu'llāhu Teʿālā cehenneme.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3349]:

[3346] maʿnīsi budur kim her: yaʿnī A
[3347] yapıvire: vire A
[3348] buyurdı: buyurur H
[3349] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A

Kim ki ʿilm ṭaleb eylese ol (292a) ʿilm-ile ʿulemā arasında[3350] tefāḫur itmek-içün ve yāḫūd ol ʿilm-ile süfehā-yıla ve cühhāl-ile mücādele ve mübāḥaṣe idüp çekişmek-içün ve yāḫūd ol ʿilmi ṭaleb itdüginden murādı māl ve cāh taḥṣīl eylemek olsa ve daḫı ḫalāyıḳı kendüden yaña yöneltmek olsa Ḥaḳ Teʿālā ol kişiʾi cehenneme ḳoya.

Tūribiştī **Meşābīḥ** şerḥinde eydür: Bunda işāret vardur kim kim ki ʿilm ṭaleb eylese Allāh Teʿālā rıżāsı-çün ve hem aġrāż-ı dünyeviyye taḥṣīl itmek-içün ol kişi bu vaʿīdüñ taḥtında dāḫil olmaz. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı metbūʿ olur[3351] ġālibā dünyā ġarażı tābiʿ olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Men kāne yürīdü ṯevābeʾd-dünyā fe ʿindaʾllāhi ṯevābüʾd-dünyā veʾl-āḫirati.** Ve daḫı bu ḥadīṯde mürīdlere tevbīḫ vardur. Zīrā ki kim ki ʿilm ögrense ve yāḫūd ġazā eylese dünyā metāʿlarına yitişeyin diyü, vācibdür ol kimse tevbīḫ olunup eydiline ki: Bu denāʾet nedür? Ḫasīs-i fānīye rāżī olduñ, refīʿ-i bāḳīʾi terk eyledüñ!

Ġıṭrīfüʾl-meşāyıḫiʾl-kāmilīn ve ṣındīdüʾl-mürşidīneʾl-mükemmilīn[3352] eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Naẓar eyle; gör ki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām sefīhler-ile çekişmegi cehenneme girmege ẓāhir sebeb eyledi. Zīrā ki sefīhlerüñ nefsleri ḳahr ve ġalebe ṭaleb itmege ẓāhir olur. İmdi ġalebe ve ḳahr ḫod ādemde şeyṭān ṣıfatlarındandur. İmdi ṣūfīnüñ nefsinüñ ṣıfāt-ı ẕemīmeleri ṣıfāt-ı ḥamīdeye mütebeddil olmışdur ve andan şeyṭān ve sebuʿiyyet ṣıfātları gitmişdür ve anuñ nefsi līn ve rıfḳ ve suhūlet ve ṭumānīnet-ile ṭolmışdur.

[3350] ʿilm-ile ʿulemā arasında: ʿulemā arasında ʿilm-ile K
[3351] metbūʿ olur: metbūʿdur A
[3352] el-mükemmilīn: el-mükellimīn K

Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur ki: **Ve’lleẕī nefsī bi-yedihī lā yüslimü** (292b) **ʿabdün ḥattā yesleme ḳalbühū ve lisānühū ve lā yü’minü ḥattā ye’mene cārahū bevāyiḳahū.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[3353]: Şol Allāh ḥaḳḳı-çün ki benüm rūḥum anuñ ḳudreti ḳabżasındadur, ḳul müsülmān-ı kāmil olmaz ḥattā anuñ gönli ve dili sālim olmayınca ve daḫı ol, müʾmin-i kāmil olmaz ḥattā anuñ ḳonşısı anuñ şerrinden emīn olmayınca. İmdi gör ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām gönül sālim olup dil sālim olmaġı islāmuñ nice şarṭından ḳıldı.

Ebū Ẕer-i Ġaffārī’nüñ bir ḳulı bir ḳoyunuñ ayaġını ṣıdı. Ebū Ẕer eyitdi: Bu ḳoyunuñ ayaġını kim ṣıdı? Ol ḳul eyitdi: Ben ṣıdum. Ebū Ẕer eyitdi: Niçüñ ṣıduñ? Ol ḳul eyitdi: Ḳaṣd-ıla ṣıdum tā ki seni ḳaḳıdup[3354] daḫı beni dögesin; günāha giresin. Ebū Ẕer eyitdi: Seni bu işe ḳınduranı ḳaḳıduram[3355]. Sen benden āzād ol, didi.

Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Ş̲elāş̲ün münciyātün ve ş̲elāş̲ün mühlikātün fe emmā’l-münciyātü fe ḫaşyetu’llāhi fī’s-sırri ve’l-ʿalāniyeti ve’l-ḥükmü bi’l-ḥaḳḳi ʿinde’l-ġażabi ve’r-rıżā ve’l-iḳtiṣādü ʿinde’l-faḳri ve’l-ġınā’i ve emmā’l-mühlikātü fe şuḫḫun muṭāʿun ve heven müttebeʿun ve iʿcābü’l-mer’i bi-nefsihī.** Ḥadīş̲üñ maʿnīsi budur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[3356]: Üç nesne āḫiret ʿaẕābından ḳurtarıcıdur. Ve üç nesne daḫı helāk eyleyicidür. Ammā ol ki ḳurtarıcıdur, biri Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ḳorḳmaḳdur āşikāre ve gizlü ve biri ḳaḳıyıcaḳ ve rāżī olıncaḳ ḥaḳ nesne-yile ḥükm eylemekdür ve biri daḫı faḳr vaḳtinde ve ġınā vaḳtinde ortaya gitmekdür. Ammā ol ki helāk eyleyicidür yaʿnī āḫiretde ʿaẕāba uġradıcıdur ve āḫiretde dirlikden fāyide eylemeyicidür, birisi baḫīllıḳdur kim kişinüñ gönline düşe daḫı (293a) gönlini aña uydura, tīzcek dönüp tevbe

[3353] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: -A
[3354] ḳaḳıdup: ḳaḳıdam A
[3355] ḳaḳıduram: ḳaḳıdurın A, K
[3356] ḥadīş̲üñ maʿnīsi budur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: yaʿnī A

itmeye ve birisi daḫı nefs ārzūlarıdur kim kişi anı yirine getürmek ardınca ola. İmdi hevā kişinüñ göñline düşicek ḳayırmaz ammā anuñ üzerinde dürişmek günāhdur. Üçüncisi ol helāk iden günāhuñ, kişi kendüzini görmekdür.

Ġavṣu'l-aḳṭāb el-ʿiryif bi'l-ādāb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ġażab ve rıżā vaḳtinde ḥaḳḳ-ıla ḥükm itmek ṣaḥīḥ olmaz illā ʿālim-i rabbānīden ki nefs üzerine ol, emīr ola ki ʿaḳl-ı ḥāżır-ıla ve ḳalb-i yaḳaẓān-ıla ve Allāh Teʿālā ḥażretine ḥüsn-i iḥtisāb-ıla naẓar itmek-ile anı nereye dilerse taṣrīf eyleyüp döndüre.

Naḳl olundı ki öñ geçen ʿārifler vaḳtī ki bir müslim incitseler ābdestümüz ṣındı diyü ābdest alurlar-ıdı. Ve ʿAbdu'llāh Bin ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanh[3357] eydür: Ḥadeṣ iki dürlüdür. Bir ḥadeṣ fercüñdendür[3358] ve bir ḥadeṣ aġzuñdandur[3359].

İmdi şöyle bilgil ki ḳaḳımaġ-ıla yürek ḳanı ḥareket eyler. Ve eger kişi kendüden yuḳaru ḥāllü kişiye ḳaḳısa aña ḳaḳımasın geçürmese ḳan derisinüñ ẓāhirinden gider, yürekde cemʿ olur. Lā cirem ol vaḳt andan ḥüzn ve hem ġuṣṣa mütevellid olur. İmdi ṣūfī bundan pāk olmışdur. Zīrā ki ol, cemīʿ-i ḥavādiṣi ve dükeli aġrāżı Allāh Teʿālā ḥażretinden ṣādır olur görür. Lā cirem ol, hīç nesneye ġuṣṣalanmaz. Ve daḫı ṣūfī ṣāḥib-rıżādur ve daḫı ṣāḥib-ravḥ ve ṣāḥib-rāḥatdur. Rasūl ḫod ḫaber virüp eyitdi ki: Ḥüzn ve hem şekde ve seḫaṭdadur. Ve eger ġażab kendü miṣline olacaḳ olursa, intiḳām itmekde müteredditd olacaḳ olursa yürek ḳanı andan müteredditd olup inḳıbāż-ıla inbisāṭ arasında müteredditd (293b) olur. Lā cirem andan ġıl ve ḥased mütevellid olur. İmdi ṣūfīnüñ göñline bu miṣillü daḫı vāḳiʿ olmaz. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı[3360] ki: **Ve nezaʿnā mā-fī-ṣudūrihim min-ġıllin.**

[3357] raḍıya'llāhu ʿanh: -A
[3358] fercüñdendür: fercüñdür A
[3359] aġzuñdandur: aġzuñdur A
[3360] buyurdı: buyurur K

İmdi ṣūfīnüñ ḳalbinüñ ṣalāfeti ve anuñ ḥāli ġıl ve ḥıḳd köpüklerini ve çörlerini ve çöplerini kenāra atup durur üns ve heybet mevcleri anuñ göñlinde biri birine ṭoḳuşup, niteki deñizler, köpüklerini ve çörleri ve çöpleri kenāra atduġınlayın.

Ve eger ġażab kendüden aşaġa ḥāllü kimseye olsa ki ol, andan intiḳām itmege ḳādir olsa yürek ḳanı ḳaynar. Ve yürek ḳanı ḳaynayıcaḳ beñzi ḳızarur, yürek ḳatı olur ve andan riḳḳat ve beyāż gider. Andandur ki beñizde ḳızıllıḳ[3361] belürür. Zīrā ki yürekde ol vaḳt ḳan ḳaynar, ṭaşar, istiʿlā ṭaleb eyler. Andandur ki ṭamarlar şişer ve anuñ ʿaksi ve eşeri yañaḳlarda ẓāhir olur. Lā cirem ol ḥālde ḥadden geçüp intiḳām itmege başlar sögmeg-ile ve vurmaġ-ıla. İmdi ṣūfīde bu ḥāl olmaz. Belki ṣūfī ġażab idicek liʾllāh ve fīʾllāh ve biʾllāh eyler. Ammā bundan ġayrı vaḳtde ġażab idincek ṣūfī, Allāh Teʿālā ḥażretine naẓar ider. Andan anuñ taḳvāsı ḥaml eyler ki ḥarekātını ve aḳvālini şerʿ ve ʿadl mīzānıyla ṭarta. Ve kendü nefsine töhmet ider ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳażā vü ḳaderine niçün rāżī olmaduñ diyü. İmdi vaḳtī ki ṣūfī nefsine bu vech-ile töhmet eylese aña ʿilm yitişür. Vaḳtī ki ʿilm ʿalemi āşikāre olsa göñül ḳuvvetlü olur ve nefs daḫı sākin olur ve yürek ḳanı daḫı yirine gider ve ḥāl muʿtedil olur ve yañaḳ ḳızıllıġı daḫı ġāyib olur ve ʿilm faẓīleti daḫı āşikāre olur.

Ḥāriṣ Bin Ḳudāme eydür: (294a) Rasūl ḥażretine ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, baña vaṣiyyet eyle. Evet az olsun tā ki ben anı saḳlayubilem. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Ḳaḳıma. Ben yine[3362] eyitdüm: Baña vaṣiyyet eyle. Evet, az olsun. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Ḳaḳıma. Üç kerre[3363] ben böyle didüm. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām baña, ḳaḳıma didi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **İnneʾl-ġażabe cemratün mineʾn-nāri e lem tera ilā-ḫumrati ʿayneyhi veʾntifāḫi evedācihī men vecede ẓālike minküm fe in kāne**

[3361] ki beñizde ḳızıllıḳ: beñizde ḳızıllıḳ ki A
[3362] yine: gine A
[3363] kerre: keret K

ḳā’imen felyeclis ve in kāne cālisen felyażṭaciʿ. Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[3364]: Taḥḳīḳ ḳaḳımaḳ oddan bir közdür. Ḳaḳıyanuñ iki gözi ḳızarduġını görmez misin ve boyun ṭamarları şişdügini görmez misin? İmdi kim ki ḳaḳısa eger oruṭurursa otursun ve eger otururbut yatsun.

Tācu’l-muḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Necmü[3365]’l-milleti ve’d-dīn **Menārātü’s-Sāyirīn ilā’llāh** kitābında eydür: Ġażab, ṣıfat-ı şeyṭāniyye ve sebuʿiyye ve nefsāniyyedür. İmdi biz, ġażabuñ ʿilācında bir müşelleş maʿcūna muḥtācuz tā ki mevādd-ı ġażabuñ nārı sākin ola. İmdi ol maʿcūn-ı müşelleş ḥilm ve kaẓm-ı ġayẓ ve ṣabr ʿalā’l-eẕādur ki ṣuyıyla maʿcūn ola. Zīrā ki ḥilm-ile ġażabdan mütevellid olan ṣıfat-ı şeyṭanet gider, rıfḳ ve kaẓm-ı ġayẓ-ıla ġaẓabdan mütevellid olan ṣıfat-ı sebuʿiyyet gider ve iḫtimāl-i eẕā-yıla ṣıfat-ı nefsāniyyet gider ve rıfḳ ṣuyıyla ġażabuñ mevāddı ve kökleri zāyil olup gider.

Ve ṣūfīlerüñ cümle-i aḫlāḳından daḫı birisi teveddüd ve dostlıḳ ve teʾellüf ve ḳardaşlar-ıla muvāfaḳat ve terk-i muḫālefetdür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā aṣḥāb-ı Rasūl’i vaṣf eyleyüp eyitdi: **Eşiddā’ü** (294b) **ʿalā’l-küffāri ruḥamā’ü beynehüm.**[3366]

İmdi dostlıḳ ve teʾellüf, ervāḥ biri biriyle ülfet ṭutup üns ṭutduġındandur. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **el-Ervāḥu cünūdün mücennedetün fe mā teʿārafe minhā ītelefe ve mā tenākera minā’ḫtelefe.** Ve daḫı buyurur kim: **el-Mü’minü ālifün me’lūfün ve lā ḫayra fī-men lā ye’lefü ve lā yü’lefü.** Yaʿnī kāmil müʾmin oldur kim ol, kimüñle gerekse üns ṭuta. Ve daḫı kim gerekse anuñ-ıla üsn ṭuta. Ve şol kişide ḫayr yoḳdur kim ol, kimse-yile üns ṭutmaya ve anuñ-ıla daḫı kimse üns ṭutmaya. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām

[3364] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: -A
[3365] Necmü: Şihābu K
[3366] el-Feth 48/29.

buyurur: **Meṯelü'l-mü'mineyni iẕā'lteḳayā ke-meṯeli'l-yedeyni yaġsilü iḥdāhümā'l-uḫrā.** Yaʿnī iki mü'min biri biriyle buluşıcaḳ meṯeli iki ele beñzer biri birine iḥtiyācda. Zīrā ki bir el bir eli yur. İki mü'min daḫı eyle gerekdür kim biri birine fāyide eyleye. Ve iki kāmil biri biriyle buluşsa elbette birisi birisinden ḫayr istifāde eyler.

Ve Ebū İdrīs-i Ḫavelānī, Maʿāẕ'a eyitdi: Ben seni Allāh içün severem[3367]. Maʿāẕ daḫı eyitdi: Saña muştuluḳ olsun andan ṣoñra muştuluḳ olsun ki ben Rasūl ḥażretinden şöyle işitdüm ki ol eyitdi: **Tünṣabü li-ṭāyifetin mine'n-nāsi kerāsiyyü ḥavle'l-ʿarşi yevme'l-ḳıyāmeti vücūhühüm ke'l-ḳameri leylete'l-bedri yefzeʿu'n-nāse ve hüm lā yefzeʿūne ve yeḫāfü'n-nāse ve hüm lā yeḫāfūne ve hüm evliyā'u'llāhi'lleẕīne lā ḫavfün ʿaleyhim ve lā hüm yaḥzenūn.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3368]: Ḳıyāmet güninde ʿarşuñ dört yanında kürsīler ḳoyalar. Anlaruñ üzerine ol gün bir ṭāyife oturalar ki anlaruñ yüzleri bedr olmış aya beñzeye. Nāslar ol gün fezʿ içinde olalar (295a) anlar fezʿden emīn olalar. Ve nāslar ḳorḳu içinde olalar; anlar ḳorḳudan emīn olalar. Anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ dostlarıdur ki anlara ḫavf ve ḥüzn yoḳ. Eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, anlar kimlerdür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **el-Müteḥābbūne fī'llāhi.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün biri birini sevenlerdür.

Baʿżılar eydürler: Maḥabbet ṭāʿati efḍaldür rehbet ṭāʿatinden. Zīrā ki ṭāʿat-i maḥabbet dāḫildendür ve ṭāʿat-i rehbet ḫāricdendür. Bundandur ṣūfīlerüñ ṣoḥbeti baʿżısından baʿżısına teʾsīr eyledügi. Zīrā vaḳtiyle anlar biri birini Ḥaḳ rıżāsı-çün sevdilerse biri birine maḥāsin-i aḫlāḳı vaṣiyyet eylediler, maḥabbet olduġı-çün ol vaṣiyyeti ḳabūl eylediler. Lā cirem mürīd şeyḫden intifāʿ eyledi ve ḳardaş ḳardaşdan intifāʿ eyledi. Bunuñ-

[3367] severem: severin A
[3368] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A

içündür ki Ḥaḳ Teʿālā; ehl-i maḥalleye buyurdı ki nās her gün biş kerre mescidlere cemʿ olalar ve her şehrüñ ehline emr eyledi ki haftada bir gün cumʿa güninde bir mescidde cemʿ olalar ve köy ehli şehrlüye munżam olup yılda iki bayram güni cemʿ olalar ve her şehrden ve büldān-ı müteferriḳadan nāsa emr eyledi ki ʿömürde bir kerre ḥacc itmek-içün cemʿ olalar. İmdi bu ictimāʿdan murād dürlü dürlü ḥikmetlerdür. Cümlesinden birisi müʾminler arasında ülfet ve meveddet olmaḳdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **el-Müʾminü li'l-müʾmini ke'l-bünyāni yeşüddü baʿżuhū baʿżan.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3369]: Müʾmin, müʾmin-içün dīvār gibidür ki biri birini baġlar. Yaʿnī müʾmin dīninde ve dünyāsında ḳuvvet bulmaz illā bir (295b) müʾmin ḳarındaşınuñ yardımıyla niteki binā baʿżısı baʿżısıyla baġlanduġınlayın. Bu ḥadīṣde ḥaṣ vardur biri birine yardım itmege itmeden ġayrıda.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur ki: **Elā inne meṣele'l-müʾminīne fī-tevāddihim ve teḥābbihim ve terāḥumihim ke-meṣeli'l-cesedi iẕā'ştekā ʿużvün minhü tedāʿā sāyiruhū bi's-seheri ve'l-ḥummā.** Maʿnīsi budur kim[3370] bilüñ ki taḥḳīḳ müʾminlerüñ biri biriyle meveddetde ve maḥabbetde ve merḥametde ve şefḳatde meṣeli ten gibidür aʿżā-yıla. Zīrā ki bedenden bir ʿużva zaḥmet yitişse anuñ teʾṣīri cemīʿ-i bedene yitişüp anı uyḳusuz eyler ve sıtmaya uġradur.

Pes müʾminlere daḫı eyle gerekdür kim birisine zaḥmet yitişse girü ḳalanı daḫı müteʾeṣṣir olalar. Ve illā īmānları kāmil olmaz. İmdi şöyle bilgil ki bāṭınları biri biriyle ḳuvvetlenür. Belki ehl-i ṣalāḥ cemāline mücerred naẓar itmek kişiye ṣalāḥ virür. Zīrā ki ṣūrete naẓar itmek, manẓūrun ileyh ḫulḳına münāsib naẓar idene ḫulḳ virür. Meṣelā ġuṣṣalu

[3369] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A
[3370] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

kişiye dāyim naẓar itmek gibi. Zīrā ki bir kişi, bir ġuṣṣaluya dāyim naẓar eylese ol daḫı ġuṣṣalu olur ve bir şād kişiye dāyim naẓar eylese ol daḫı şād olur. Bunuñ-içün dinüp durur ki: **Men lā yenfaʿuke laḥẓuhū lā yenfaʿuke lafẓuhū.** Yaʿnī bir kişiʾi görmekden fāyide olmasa anuñ sözin işitmekden daḫı fāyide olmaz.

Ve bir yavuz deveyi bir yavaş deveye muḳārin ḳılsalar ol daḫı yavaş olur. Pes[3371] muḳāranetüñ teʾsīri vardur ḥayvānda ve nebātda ve cemādda. Ve ṣu-yıla hevā, cīfeler-ile muḳārin olsalar fāsid olurlar. Yaʿnī ṣuya cīfe vāḳiʿ olsa ve yāḫūd ṣu bir cīfeye uġrasa (296a) ol ṣu ḳoḳar. Ve yil bir cīfeye uġrasa ol daḫı anuñ rāyiḥa-i ḳabīḥasıyla mütekessif[3372] olur. Ve ekinlerden yaramaz otı giderürler tā ki ol yaramaz otlar ekinleri ifsād itmeye. İmdi çünki bu nesneler emṣālinde ṣoḥbetüñ ve muḳāranetüñ teʾsīri vardur, ṣoḥbetüñ ve muḳāranetüñ nüfūs-ı beşeriyyede biʾṭ-ṭarīḳ evlā teʾsīri ola. Niteki dinmişdür: İnsāna insān dirler. Zīrā ki her kimi görürse üns ṭutar gerekse ḫayr olsun ve gerekse şer olsun. Pes teʾellüf ve teveddüd göñülde ziyāde ṣafālar virür ve ḥālleri ziyāde eyler. Ammā ʿuzlet ve vaḥdet yigdür didükleri erāẕil-i nāsdan ve ehl-i şerden ʿuzlet itmek yigdür, dimek olur. Ammā ehl-i ʿilm-ile ve ehl-i ṣafā-yıla ve ehl-i vefā-yıla[3373] ve ehl-i aḫlāḳ-ı ḥamīde-yile ṣoḥbet itmek ve anlaruñla muḳāranet idüp anlaruñla üns ṭutmaḳ ġanīmetdür. Zīrā ki anlaruñla üns ṭutmaḳ hemān Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳdur. Niteki anlara maḥabbet itmek hemān ḥaḳīḳatde Allāh Teʿālā ḥażretine maḥabbet itmekdür. Bunlaruñla cemʿ eyleyen, rābıṭa-i Ḥaḳ'dur. Ve bunlardan ġayrıyla cemʿ eyleyen, rābıṭa-i ṭabʿdur.

Rasūl ʿaleyhi's-selām, Eşecc'e eyitdi: **İnne fīke le ḫasleteyni yüḥibbühümā'llāhu el-ḥilmü ve'l-inā'etü.** Eşec dirler-idi ʿAbdü'l-Ḳays ḳabīlesinüñ reʾīsiydi ḳavmiyle Rasūl

[3371] pes: -K
[3372] mütekessif: mütekeyyif K
[3373] ve ehl-i vefā-yıla: -A

ḥażretine geldiler mübāyeʿa eylemege. Vaḳtī ki Medīne'ye geldiler, Rasūl ḥażretine varmaġa ivişdiler[3374]. Eşec ivmedi, anlaruñ yüklerini biri biri ḳatına getürdi ve devesini bağladı ve geyeceginüñ gökcegini geydi daḫı Rasūl ḳatına vardı. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı görincek ḳatına ḳıġırdı. Eşec daḫı Rasūl (296b) ḥażretinüñ yanında[3375] oturdı. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Siz kendü nefsüñüz içün ve daḫı andaġı ḳavmüñüz içün beyʿat ider misiz? Eyitdiler: Neʿam. Eşec eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, kişiye kendü dīninden gereklüsi yoḳdur. Ben hemān kendü nefsüm-içün beyʿat eylerem. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: **İnne fīke le ḫasleteyni yüḥibbühümā'llāhu el-ḥilmü ve'l-inā'etü.** Yaʿnī iy Eşec, taḥḳīḳ sende iki ṣıfat vardur, Ḥaḳ Teʿālā ol iki ṣıfātı sever. Ol ṣıfātuñ birisi ḥilmdür, birisi her işde ivmemekdür. Vaʾllāhu aʿlem.

Pes ṣūfī; kendü cinsinden olmayan-ıla ṣūretde biledür, maʿnīde andan ıraḳdur. Evet, kendü cinsinden olan-ıla ṣūretde ve maʿnīde daḫı biledür; kendünüñ ṣıfātını anda görür. Zīrā ki müʾmin müʾminüñ mirʾātıdur. Pes bir kişi, ḳarındaşına naẓar eylese anuñ aḳvāli ve aʿmāli ve aḥvāli ardından tecelliyāt-ı ilāhiyye görür ve daḫı taʿrīfāt ve telvīḥāt-ı rabbāniyye tecellī eyler ki bunlardan maḥrūm olup dururlar aġyār. Ve bunları tecellī eyler ehl-i envār.

Ve ṣūfīlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı budur kim kendülere iḥsān idene şükr idüp aña duʿālar[3376] iderler. Evet, bunlaruñ Allāh Teʿālā ḥażretine tevekkülleri kāmil-iken ve tevḥīdleri ṣāfī-yiken ve aġyārdan naẓarlarını ḳaṭʿ itmiş-iken ve cemīʿ-i niʿmetleri Allāh Teʿālā ḥażretinden vāṣıl olur diyü iʿtiḳād itmişler-iken böylece iderler Rasūl ḥażretine iḳtidā itmek-içün. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir gün vaʿẓ eyleyüp eyitdi: **Mā mine'n-nāsi eḥadün emennü ʿaleynā fī-ṣoḥbetihī ve ẕāti yedihī miniʾbni Ebī Ḳuḥāfete ve lev küntü**

[3374] Rasūl ḥażretine varmaġa ivişdiler: ivişdiler Rasūl ḥażretine A, ivişdiler Rasūl ḥażretine varmaġa K
[3375] yanında: -A
[3376] duʿālar: duʿā K

mütteḫizen ḫalīlen le'tteḫaẕtü Ebā Bekrin ḫalīlen. Ḥadīṯüñ maʿnīsi dimek olur ki (297a) Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3377]: Nefsini ve mālını benüm-içün ziyāde ve ekṣer beẕl eyleyen, Ebū Bekr'dür. Zīrā ki ehlinden ve mālından Rasūl-içün ayrıldı ve nefsini Rasūl'e viḳāye eyledi. Ve eger ben kimse'i dost ṭutunsam ḥācetüm vaḳtinde aña mürācaʿa eylemege ve anuñ üzerine iʿtimād eylesem mühimmātumda, Ebū Bekr'i dost ṭutunurdum. Ve lākin ben cemīʿ-i işümde Allāh Teʿālā ḥażretine ṣığınuram[3378]. Ṭībī **Müslim** şerḥinde böyle ẕikr eyledi. Lākin bu te'vīl baʿīddür. Belki evceh budur kim ḫalīl, ḫulletdendür ki ol ṣadāḳatdür ki müteḫalliledür muḥibbüñ ḳalbinde ol dāʿiyedür ki maḥbūbı kendü sırrına muṭṭaliʿ ḳıla. Bu taḳdīr üzerine maʿnīsi dimek olur ki: Eger baña cāyiz-imişse ḫalḳdan dost ṭutunmaḳ ki ol benüm sırruma vāḳıf ola, Ebū Bekr'i dost ṭutunurdum ve anı benüm sırruma muṭṭaliʿ ḳılurdum. Lākin benüm sırruma Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı hīç kimse muṭṭaliʿ olmaz. Ebū Bekr'i taḫṣīṣ eyledi. Zīrā ki Ebū Bekr'üñ sırrı Rasūl sırrına aḳrebdür. Va'llāhu aʿlem. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mā nefeʿanī mālün ke-māli Ebī Bekrin.** Yaʿnī baña Ebū Bekr mālı gibi hīç kimsenüñ mālı fāyide eylemedi.

Şehbāz-ı ʿālem-i taḥḳīḳ ve ʿanḳā'-i maġrib-i tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevvera'llāhu mażciʿahū[3379] eydür: Ḫalḳ Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫalḳ-ıla maḥcūb olup dururlar menʿde ve ʿaṭāda. İmdi ṣūfī, ibtidāda ḫalḳı fānī eyleyüp durur ve cemīʿ eşyāyı Allāh Teʿālā ḥażretinden bilür. Zīrā ki ol, tevḥīd cemālini müşāhede eyleyüp durur ve şol ḥicābları yırtup durur ki ol ḥicāblar ḫalḳı ṣırf tevḥīdden menʿ eyler. Lā cirem ol, ḫalḳa menʿ (297b) ve ʿaṭā iṯbāt eylemez. Evet, Ḥaḳ ḫalḳdan anı maḥcūb ḳılur. Vaḳtī ki anuñ ḥāli teraḳḳī eyleyüp ẕirve-i tevḥīde vāṣıl olsa Ḥaḳḳ'a şükr itdüginden ṣoñra ḫalḳa daḫı şükr eyler ve anlara daḫı

[3377] ḥadīṯüñ maʿnīsi…eyitdi: yaʿnī A
[3378] ṣığınuram: ṣığınurın A, K
[3379] mażciʿahū: ḳabrahū K

menʿde ve ʿaṭāda vücūd iṯbāt ider müsebbib evvelā Allāh Teʿālā ḥażreti idügini bildüginden ṣoñra. Pes anuñ ʿilmi ve ḳuvveti ve maʿrifeti vāfir olduġı-çün vāsıṭalar iṯbāt ider. Lā cirem ḫalḳ, Ḫaḳ'dan aña ḥicāb olmaz ʿāmme-i müslimīn gibi. Ve Ḫaḳ daḫı ḫalḳdan aña ḥicāb olmaz mübtedīler gibi. Pes ol, Ḫaḳḳ'a şükr ider. Zīrā ki münʿim ve muʿṭī ve müsebbib oldur. Ve ḫalḳa şükr eyler. Zīrā ki ḫalḳ vāsıṭa ve sebebdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Evvelü mā-yüdʿā ilā'l-cenneti'l-ḥammādūne'llezīne yaḥmedūna'llāhe fī's-serrā'i ve'ḍ-ḍarrā'i.** Yaʿnī cennete evvel ḳıġırılan, serrāda ve ḍarrāda Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd eyleyenler ola. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ʿaṭase ev teceşşā fe ḳāle'l-ḥamdü li'llāhi ʿalā-külli ḥālin defeʿa bihā ʿanhu sebʿīne dā'en ehvenühā'l-cüẕẕāmü.** Yaʿnī Rasūl eydür[3380]: Kim ki aḫsursa ve yāḫūd geñirse daḫı el-ḥamdü li'llāh ʿalā-külli ḥāl dise Ḫaḳ Teʿālā andan yitmiş dürlü renc defʿ eyleye. Anuñ ednāsı cüẕāmdur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ḳāle li-eḫīhi cezāka'llāhu ḫayran fe ḳad eblaġa fī's-şenā'i.** Yaʿnī kim ki bir ḳardaşına cezāke'llāhu ḫayran dise ol, aña ṣenāda geregi gibi mübālaġa itmiş olur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām vaḳtī ki bir ḳavmüñ ḳatında orucın şısa anlara eydürdi: **Efṭara ʿindekümü'ṣ-ṣā'imūne ve ekele ṭaʿāmekümü'l-ebrāru ve nezelet ʿaleykümü's-sekīnete.** Maʿnīsi budur kim (298a) Rasūl anlara duʿā eyleyüp eydürdi kim[3381]: Sizüñ ḳatuñuzda ṣāyimler oruçların ṣısunlar ve sizüñ ṭaʿāmuñızı eyüler yisünler va daḫı sizüñ üzerüñüze sekīnet ve ṭumānīnet[3382] nāzil olsun.

Ve daḫı aḫlāḳ-ı ṣūfiyyedendür müsülmānlaruñ cemīʿisine beẕl ü cāh eylemek. İmdi bir kimse vāfirü'l-ʿilm olsa ve ʿuyūb-ı nefsi ve anuñ āfātlarını ve şehevātlarını bilür olsa aña lāyıḳdur kim müsülmānlaruñ ḥācātlarını ḳażā eylemege kendüyi ḳoya beẕl ü cāh-ıla ve

[3380] Rasūl eydür: -A
[3381] Maʿnīsi budur…kim: yaʿnī A
[3382] ṭumānīnet: ṭumāniyet K

iki çekişmiş kişiler arasında ṣulḥ itmege ve anlara yardım eylemege. İmdi bu maʿnīde kişi, mezīd-i maʿnīye muḥtāc olur. Zīrā ki bu işler, ḫalḳa müteʿallıḳdur ve anlaruñ-ıla muḫālaṭa itmekdür ve daḫı anlaruñ-ıla muʿaşere itmekdür. İmdi bu, dürüst olmaz illā bir ṣūfīye dürüst olur ki anuñ ḥāli tamām ola ve ol, ʿālim-i rabbānī ola.

Zeyd Bin Eslem eydür: Peyġāmberlerden birisi bir pādişāhuñ üzengüsini ṭutıvirdi ve anuñ-ıla ülfet ṭutdı andan müsülmānlaruñ ḥācetin dilemek-içün. ʿAṭā eydür: Bir kişi riyā-yıla yıllar-ıla ʿamel eyleyüp ḫalḳ ḳatında mertebe ḥāṣıl eylese mü'minler anuñ sebebiyle rāḥat olmaḳ etemdür ol kişiye iḫlāṣ idüp yaluñuz kendüyi ḳurtarmaḳdan.

Sulṭānu'l-ʿārifīn ve ḥuccetü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu bir güç nesnedür ki müddeʿī cāhil bundan emīn olmaz. Pes bu nesne lāyıḳ degüldür illā bir ḳula lāyıḳdur kim Ḥaḳ Teʿālā anuñ bāṭınına naẓar eyleyüp anuñ bāṭınında hīç māla ve cāha raġbet görmeye. Ve eger maġribüñ ve meşrıḳuñ pādişāhları anuñ ḫizmetinde ṭursalar ol, azmaya ve tekebbürlik (298b) eyleyüp nāzüklenmeye. Ve eger ol, külḫana girüp anuñ odını yaḳsa ḫalḳdan utanmaya ve bu ʿamel-i ḥaḳīre meşġūl olduġından göñline hīç nesne gelmeye. İmdi bu ḥāl ṣāliḥ olmaz illā ḫalḳdan āḥāda ṣāliḥ olur. Ve daḫı bu ḥāl lāyıḳ olmaz illā ṣādıḳlardan efrāda lāyıḳ olur kim anlar, kendüler irādetinden ve iḫtiyārından münseliḫ olup çıḳmış olalar ve Ḥaḳ Teʿālā anlara kendünüñ murādını bildürmiş ola. Pes anlar daḫı her şey'i Allāh Teʿālā murādıyla görürler. Lā cirem vaḳtī ki anlar bilseler ki Ḥaḳ Teʿālā anlardan ḫalāyıḳ-ıla iḫtilāṭ itmek diler ve beẕl-i cāh eylemek diler, anlar eyle iderler nefslerinüñ ṣıfātı ġāyib olduġı ḥāletde. İmdi bu maḳām bir ḳavmüñdür ki anlar ölüp yine[3383] ḥaşr olmış olalar; maḳām-ı fenādan geçüp maḳām-ı beḳāya yitişmiş olalar. Pes anlaruñ her

[3383] yine: gine A

işde burhānları ve beyānları vardur. Ve her işe Allāh Teʿālā ḥażretinden anlara iẕn vardur. Pes anlaruñ vaḳti ebeden eşyādan aḫẕ ider ve eşyā, anlaruñ evḳātından nesne almaz.

Ve Ebū ʿOs̱mān el-Ḥīrī eydür: Kişi kāmil olmaz ḥattā anuñ göñlinde dört nesne berāber olmayınca. Ol dördüñ biri menʿdür ve biri ʿaṭādur ve biri ʿizzetdür ve biri ẕilletdür. İmdi bunuñ gibi kişi lāyıḳdur ki beẕl ü cāh eyleyüp ol ẕikr itdügümüz nesnelere gire.

Ve Sehl Bin ʿAbdu'llāh eydür: Kişi riyāsete müstaḥaḳ olmaz ḥattā anda[3384] üç nesne olmayınca. Ol üçüñ birisi ḫalḳdan kendü cehlini döndermekdür ve birisi ḫalḳuñ cehline taḥammül itmekdür ve birisi daḫı ḫalḳuñ ellerindekinden ṭamaʿın kesmekdür ve kendü elindekini anlara beẕl eylemekdür. İmdi bu riyāset ol, riyāset (299a) degüldür ki andan ictināb itmek sāliklere vācib ola. Belki bu riyāset bir riyāsetdür ki Ḥaḳ Teʿālā anı kendünüñ ḫavāṣṣına virür ḫalḳı ıṣlāḥ itmek-içün. Pes ol kişi, bu riyāsetde Ḥaḳ Teʿālā'nuñ iẕniyle ṭurup bu riyāsetüñ vāciblerini ṭurġurur ve bu riyāsetüñ niʿmetlerin Allāh Teʿālā ḥażretine şükrüñ vāciblerini daḫı[3385] yirine getürür.

İy pādişāhum, senden recā iderem[3386] ki ben faḳīri daḫı bu aḫlāḳ-ı ṣūfiyyeden maḥrūm eylemeyesin maʿa-cemīʿi'l-iḫvān bi-ḥaḳḳi Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.

[3384] ḥattā anda: anda ḥattā K
[3385] ṭurġurur ve…daḫı: -K
[3386] iderem: iderin A, K

el-Bābu'l-ḥādī ve'ş-şelāşūne fī-żikri'l-edebi[3387]

Yaʿnī otuz birinci bāb, edeb beyānındadur.

Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Eddebenī rabbī fe aḥsene te'dībī.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı[3388]: Benüm Rabbüm beni edebledi ve benüm edebümi gökcek eyledi.

İmdi edeb ẓāhiri vü bāṭını tehẕīb itmekdür. Vaḳtī ki kişinüñ ẓāhiri vü bāṭını müheẕẕeb olsa ol kişi edeblü ṣūfī olur. Me'dübeye[3389] me'dübe didiler niçe nesneler anda cemʿ olduġı-çün. Me'dübe diyü sofraya dirler. İmdi ḳulda edeb kāmil olmaz illā mekārim-i aḫlāḳ kāmil olmaġ-ıla olur. Ve mekārim-i aḫlāḳ kāmil olması kişi ḫulḳını gökcek itmek-ile olur. İmdi ḫalḳ insānuñ ṣūretidür ve ḫulḳ insānuñ maʿnīsidür.

Baʿżılar eydürler: Ḫulḳ müteġayyir olmaz ḫalḳ gibi. Evet, eṣaḥ budur kim tebdīl-i aḫlāḳ mümkindür ve maḳdūrun ʿaleyhdür; ḫalḳ anuñ ḫilāfınca. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Ḥassinū aḫlāḳaküm.** Maʿnīsi budur kim ḫulḳlaruñuzı gökcek eyleñ. İmdi eger taḥsīn-i aḫlāḳ maḳdūrun ʿaleyh degülmişse Rasūl nice **Ḥassinū aḫlāḳaküm** (299b) diye-yidi.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā insānı ḫalḳ eyledi ve anı ṣalāḥı ve fesādı ḳabūl eylemege ḳābil eyledi ve anı edebe ve mekārimü'l-aḫlāḳa ehl ve ḳābil eyledi. İmdi insānda ehliyyet ve ḳābiliyyet vücūdı, çaḳmaḳda od vücūdı gibidür ve daḫı ḫurmā çekirdeginde ḫurmā vücūdı gibidür. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā, kemāl-i kereminden ve kemāl-i raḥmetinden ve kemāl-i ḳudretinden insāna ilhām eyleyüp ıṣlāḥ itmege ve terbiyet itmege ḳudret virdi. Ḥattā terbiyet-ile ḫurmā çekirdeginden ḫurmālar çıḳdı ve ʿilāc-ıla

[3387] el-edeb: el-ādāb A
[3388] buyurdı: eyitdi A
[3389] me'dübeye: -K

çaḳmaḳlardan odlar ẓāhir oldı. Çünki Ḥaḳ Teʿālā, ādemīnüñ nefsinde ḫayra ve şerre ṣalāḥiyyet ve istiʿdād eyledi ıṣlāḥı ve ifsādı ve daḫı insāna ḥavāle eyleyüp buyurdı: **Ve nefsin ve mā-sevvāhā fe elhemehā fücūrahā ve taḳvāhā ḳad eflaḥa men zekkāhā ve ḳad ḫābe men dessāhā.**[3390] Maʿnīsi budur kim Ḥaḳ Teʿālā ḳasem yād[3391] eyleyüp eydür: Nefs ḥaḳḳı-çün ve anuñ taʿdīli ve aʿżāsınuñ tesviyesi ḥaḳḳı-çün ki Ḥaḳ Teʿālā aña anuñ fücūrını ve taḳvāsını ilhām eyleyüp beyān eyledi ve aña ḫayr nedür ve şer nedür bildürdi ve aña iḫtiyār-ı cüzʾī virdi ki her ḳanḳısından yaña müteveccih olursa olsun taḥḳīḳ ḳurtulup maḳṣūdına yitişdi şol kimse ki nefsini ıṣlāḥ eyleyüp āṣāmdan anı arıtdı ve anı ḫayra ve ṭāʿate yöneltdi. Ve ziyānkār oldı şol kimse ki nefsini helāk eyleyüp azıtdı ve anuñ maḥallini küfr-ile ve maʿṣiyet-ile iḫfā eyleyüp iḫmāl eyledi ve anı āṣāmdan ve ṣıfāt-ı ẕemīmeden pāk eylemedi.

Şeyḫ eydür: Vaḳtī ki nefs tezkiye olınsa ʿaḳl-ıla tedbīr olup anuñ aḥvāl-i ẓāhiresi (300a) ve aḥvāl-i bāṭınesi müstaḳīm olur[3392] ve anuñ aḫlāḳı müheẕẕeb olup cemīʿ-i ādāb-ıla ol, müʾeddeb olur.

İmdi edeb ḳuvvetde olanı fiʿle çıḳarmaḳdur. İmdi bu şol kimseyedür ki anuñ nihādında ve bāṭınında siḥiyye-i ṣāliḥa ve eyü ḫū merkūz ola. İmdi insānuñ ḳudreti yoḳdur ki siḥiyyeʾi ve eyü ḫūyı kendünüñ bāṭınında ve yāḫūd kendüden ġayrı kimsenüñ nihādında ve bāṭınında ḳuyubile. Belki siḥiyye-i ṣāliḥaʾı ve eyü ḫūları ḫalḳ eyleyen, Allāh Teʿālāʾdur. Anı diledügi kimsenüñ nihādında ve bāṭınında ḳor çaḳmaḳda od ḳoduġınlayın. İmdi çaḳmaḳda od ḫalḳ eyleyüp gizleyen, Allāhʾdur. Ve ol od ādemīnüñ kesbiyle çaḳmaḳdan çıḳar. Pes ādābuñ daḫı menbaʿı siḥiyye-i ṣāliḥa ve eyü ḫūlardur ve Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ʿaṭāsıdur.

[3390] eş-Şems, 91/7-10.
[3391] yād: -K
[3392] olur: olup K

İmdi çünki Ḥaḳ Teʿālā ṣūfīlerüñ bāṭınlarında istiʿdād ve ḳābiliyyet ḳodı ki ol seḥāyā-yı ṣāliḥaʾı ve eyü ḫūları tekmīl eyleyeler lā cirem anlar daḫı ḥüsn-i mümāreset-ile ve riyāżet-i tāmme-yile bāṭınlarında merkūz olanı fiʿle çıḳardılar Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳudretiyle. Lā cirem anlar müʾeddebīn ve müheẕẕebīn oldılar. Evet, baʿż-ı eşḫāṣdan edeb ẓāhir oldı āsānlıġ-ıla çoḳ mümāreset itmeksüzin ve daḫı çoḳ riyāżet itmeksüzin. Belki anuñ ġarīzesinüñ sebebiyle ki Ḥaḳ Teʿālā anı aña virüp dururdı. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Eddebenī rabbī fe aḥsene teʾdībī.** Evet, baʿż-ı nāsdan edeb ẓāhir olmaḳ, muḥtāc olur uzun uzaḳ mümāresete ve çoḳ çoḳ riyāżete anuñ aṣlınuñ ḳuvveti anuñ ġarīzesinde ve bāṭınında żaʿīf oldıġı-çün. Bundandur ki mürīdler meşāyıḫ ṣoḥbetine muḥtāc olduḳları tā ki ṣoḥbet ve taʿlīm yardım eyleye (300b) ṭabīʿatda olanı ẓuhūra gelmege. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳū enfüseküm ve ehlīküm nāran.**[3393] Ḥaḳ Teʿālā eydür: İy müʾminler, kendü nefsüñüzi oddan ḳurtaruñ ve daḫı ehlüñüzi oddan ḳurtaruñ. İbn ʿAbbās eydür: **Ve ehlīküm.** didügi dimek olur ki yaʿnī ehlüñüze ʿilm ögredüñ ve anlara edeb ögredüñ.

Yūsuf bin el-Ḥüseyn eydür: ʿİlm, edeb-ile fehm olunur ve ʿamel daḫı ʿilm-ile ṣaḥīḥ olur ve ʿilm-ile ḥikmetlere yitişilinür[3394] ve ḥikmetler-ile zühd tamām olur ve zühd-ile dünyā terk olunur ve terk-i dünyā-yıla āḫirete raġbet olunur ve āḫirete raġbet itmek-ile Ḥaḳ Teʿālā ḳatında mertebeye yitişilinür[3395].

Ve Ebū Ḥafṣ ʿIrāḳ'a varıcaḳ Cüneyd anuñ ḳatına vardı, gördi ki Ebū Ḥafṣ'uñ aṣḥābı Ebū Ḥafṣ ḳatında edeb-ile ṭurmışlar, ne ki dir-ise anı ṭutarlar, aṣlā hīç muḫālefet itmezler. Şeyḫ Cüneyd eyitdi: Yā Ebā Ḥafṣ, aṣḥābuña begler edebi gibi edeb ögretmişsin. Ebū Ḥafṣ

[3393] et-Tahrîm 66/6.
[3394] yitişilinür: yitişilür A, yitişür K
[3395] yitişilinür: yitişilür A

eyitdi: Yoḳ yā Ebā'l-Ḳāsım, belki ẓāhirde edeb gökcek olmaḳ bāṭında edeb gökcek olmaġuñ ʿalāmetidür.

Ebū'l-Ḥüseyn en-Nūrī eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḳula hīçbir maḳām ve bir ḥāl virmedi ki anuñ-ıla şerīʿat ādābı sāḳıṭ ola. İmdi ādāb-ı şerīʿat ẓāhirüñ ḥilyesi ve bezegidür. Ve Ḥaḳ Teʿālā, cevāriḥi maḥāsin-i ādābdan ḫālī olmaġı revā ve mübāḥ itmedi. ʿAbduʾllāh bin Mübārek eydür: Ḫiẕmet edebi yigdür ve eʿazdür hiẕmet itmekden.

Ebū ʿUbeyduʾllāh el-Ḳasem eydür: Mekke'ye vardum. Kaʿbe ḳarşusında gāh otururdum[3396] ve gāh çalḳoyın yatup ayaḳlarumı uzadurdum. ʿĀyişe-i Mekkiyye ki ʿārifelerden idi, beni görüp baña eyitdi: Yā Ebā ʿUbeyd, seni biz ʿāriflerden ve ʿālimlerden (301a) işidürdük. Evet, benden bir kelime işit. Ol kelime oldur ki sen Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥużūrında edeb-ile otur ve illā aduñı ḳurb dīvānından Ḥaḳ Teʿālā maḥv eyleyüp giderür.

Ve İbn ʿAṭā eydür: Nefs, sūʾ-i edeb üzerine yaradılmışdur. Ḳul ḫod edebe mülāzemet itmege emr olunmışdur. Nefs, muḫalefet meydānında ḳulı kendü ṭabīʿatına çeker ve ḳul, anı cehd-ile ḥüsn-i muṭālebeye redd eyler. İmdi kim ki cehdden iʿrāż eylese taḥḳīḳ ol, nefsüñ dizginini ṣalıvirmişdür ve anı riʿāyet itmekden ġāfil olmışdur. Ve kim ki nefse muʿāvenet eylese ol, anuñ şerīkidür.

Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī eydür: Kim ki nefsüñ hevāsında aña yardım eylese taḥḳīḳ nefsini depelemekde ve anı helāk itmekde yardım itmişdür. Zīrā ki ʿubūdiyyet edebe mülāzemet itmekdür ve ṭuġyān sūʾ-i edebdür. Ve Rasūl ʿāleyhi's-selām eydür: **Le en yüʾeddibe'r-racülü veledehū ḫayrun min-en yeteṣaddeḳa bi-ṣāʿin.** Maʿnīsi budur kim kişi oġlına edeb ögretmek yigdür bir ṣāʿ ṭaʿām ṣadaḳa itmekden. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-

[3396] otururdum: oturdum A

selām eydür: **Mā naḥile veledün min-naḥlin efḍale min-edebin ḥasenin.** Yaʿnī ata oġlına edebden efḍal ʿaṭā eylemedi. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3397]: **Ḥaḳḳu'l-veledi ʿalā'l-vālidi en yüḥassineʾsmühū ve yüḥassine murḍıʿahū ve yüḥassine edebehū.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3398]: Oġlanuñ atası üzerinde ḥaḳḳı oldur kim aña gökcek ad vire ve anı gökcek eyü ḫūlu emzüriciye vire ve aña gökcek edeb ögrede. Ve Ebū ʿAlī ed-Daḳḳāḳ eydür: Kişi ṭāʿat itmek-ile cennete yitişür ve ṭāʿatda edebi gökcek olmaġ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine yitişür. (301b) İmām Ḳuşeyrī raḥimehuʾllāh[3399], **Risāle**'sinde eydür: Şeyḫ Ebū ʿAlī ed-Daḳḳāḳ hīç nesneye söykenmez-idi. Bir gün bir cemʿiyyetde anuñ ardına yaṣduḳ ḳodum. Ol, yaṣduḳdan ıraḳ gitdi. Ben şöyle tevehhüm eyledüm ki ol, yaṣduġı saḳlar ola, didüm. Baña eyitdi: Ben nesneye söykenmezem[3400]. Pes bildüm ki ol ebedī hīç nesneye söykenmez.

Ve Şeyḫ Cebelī[3401] eydür: Tevḥīd mūcibdür īmānı. Pes kimüñ ki īmānı yoḳ, anuñ tevḥīdi yoḳ. īmān daḫı mūcibdür şerīʿatı. Pes kimüñ ki şerīʿatı yoḳdur, anuñ īmānı ve tevḥīdi yoḳdur. Şerīʿat daḫı mūcibdür edebi. Pes kimüñ ki edebi yoḳdur, anuñ şerīʿatı ve īmānı ve tevḥīdi yoḳdur.

Ġulāmu'z-Zeḳḳāḳ eydür: Bir emred oġlana naẓar eyledüm muḳbilen ve müdbiren. Zeḳḳāḳ beni gördi ve baña eyitdi: Bunuñ şerrini görisersin velev baʿde ḥīn. Yigirmi yıldan ṣoñra Ḳurʾān'ı unutdum, dir.

[3397] ḫalāyıḳı kendüden yaña… Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: bu maḥalden aşaġa noḳṣān vardur H
[3398] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A
[3399] raḥimehuʾllāh: -A
[3400] söykenmezem: söykenmezin A
[3401] Cebelī: -A

Ve Seriyy-i Seḳāṭī eydür: Bir gice namāz ḳılurken miḥrābumda ayaġumı uzatdum. Nāgāh bir nidā işitdüm ki yā Serī, pādişāhlar ḥużūrında böyle mi otursın? Ben eyitdüm: Senüñ ʿizzetüñ ḥaḳḳı-çün ebedī ayaġumı ayruḳ uzatmayam. Andan ṣoñra altmış yıl diri oldı; gicede ve gündüzde ayaġını hīçbir kerre[3402] uzatmadı. Ve ʿAbduʾllāh bin el-Mübārek eydür: Kim ki edebe süstlıḳ eylese ol, sünnetden maḥrūm olmaġ-ıla muʿāḳab olur. Ve kim ki sünnete süstlıḳ eylese ferāyiżden maḥrūm olmaġ-ıla muʿāḳab olur. Ve kim ki ferāyiże süstlıḳ eylese maʿrifetden maḥrūm olmaġ-ıla muʿāḳab olur. Ve Enes bin Mālik eydür: ʿAmelde edeb olmaḳ ol ʿamel maḳbūl olmasınuñ ʿalāmetidür. Ve İbn ʿAṭā eydür: Edeb müstaḥsenāt-ıla ṭurmaḳdur. Aña eyitdiler: (302a) Bunuñ maʿnīsi nedür? didiler. Ol eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretiyle edeb-ile muʿāmele eylemekdür sırran ve cehran ve eger ʿacemī daḫı olursañ. Andan ṣoñra bu beyti oḳudı:

Beyt[3403]

İẕā neṭaḳat cāʾet bi-külli melīḥatin

Ve in seketet cāʾet bi-külli melīḥin

Tercemetuhū biʾl-Fārisiyye

Ḳufl-i laʿl ez-dürc-i murvārīd eger begüşāyed ū

Verbübended her dü maʿnī zān dehān şīrīn buved

[3402] kerre: keret A, K
[3403] beyt: -K

İmām Cerīrī eyitdi[3404]: Yigirmi yıldan berü ḫalvetümde ayaġumı bir sāʿat uzatmadum. Zīrā ki edebi kişi Allāh Teʿālā ḥażretinde gökcek eylemek aḥsen ve evlādur.

Ve Ebū ʿAlī ed-Daḳḳāḳ eydür: Edeb terk eylemek mücibdür maṭrūd olmaġı[3405]. İmdi kim ki bisāṭ-ı ḳurbda edebi yaramaz olsa anı yine[3406] ḳapuya redd eyleyeler[3407]. Ve kim ki ḳapuda edebini yaramaz eylese anı atlar bağladuḳları yire redd eyleyeler[3408].

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki edeb rūḥuñ ekmel-i maḳāmātındandur. Zīrā ki ḳudret müteʿallıḳ olanuñ evveli rūḥdur ki ol, ʿaḳl-ıla ve edeb-ile mevṣūfdur. İmdi ol ḥażretde ḥażretden ġayrı nesne yoġ-ıdı ki rūḥ, edebi terk eyleyüp aña iltifāt eyleye-yidi. Çünki rūḥ ecsām-ı beşeriyyeye müteʿallıḳ oldı, bunda müstaḥsenāt görüp anlara iltifāt ve maḥabbet eyleyüp edebi terk eyleyüp ol ḥażreti unutdı. Lā cirem yine[3409] edebe meʾmūr oldı.

İmdi edeb üç dürlüdür: Biri rūḥuñ edebidür ve biri ḳalbüñ edebidür ve biri nefsüñ edebidür. Rūḥuñ edebi oldur kim mā-sivā-yı ḥażretden münḳaṭıʿ olup ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne müteveccih ola ve ḥażretden ġayrı hīç nesneye iltifāt eylemeye. Ve ḳalbüñ edebi, Muḥammed-i Muṣṭafā-yıla[3410] ve meşāyıḫ-ıladur (302b) şöyle ki anları ululaya ve kendüyi anlara teslīm eyleye ve anlaruñ emr itdüklerine imtiṣāl eyleye ve nehy itdüklerinden ictināb eyleye ve anları iḫtiyār eyleye kendü nefsi ve ehli ve oġlanları ve mālı üzerine. Ve nefsüñ edebi iḫvānıyla ve ehliyle ve evlādıyla ve sāyir ḫalāyıḳ-ıla edebi gökcek eylemekdür ve

[3404] eyitdi: eydür H
[3405] olmaġı: olmaġa A
[3406] yine: gine A, K
[3407] eyleyeler: eylerler A
[3408] eyleyeler: eylerler A
[3409] yine: gine A
[3410] Muṣṭafā-yıla: Muṣṭafā ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem ile H

anları esirgemekdür ve anlara naṣīḥat itmekdür ve anlaruñ mühimmātına mütekeffil olmaḳdur ve anlaruñ-ıla ḥüsn-i muʿāşeredür[3411].

Ebū Naṣr es-Serrāc eṭ-Ṭūsī eydür: Nās edebde üç ṭabaḳadur. Ammā ehl-i dünyānuñ ekṣer edebleri, feṣāḥat ve belāġat ve tevārīḫ bilmekdür. Ve ammā ehl-i dīnüñ ekṣer edebleri nefsüñ riyāżetidür ve cevāriḥi teʾdīb itmekdür ve ḥudūdı ḥıfẓ eylemekdür[3412] ve şehevātı terk itmekdür. Ve ehl-i ḫuṣūṣiyyetüñ ekṣer edebleri göñüllerini mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından pāk eylemekdür ve daḫı esrārı riʿāyet itmekdür ve ʿahde vefādārlıḳ eylemekdür ve vaḳti ḥıfẓ eylemekdür ve ḫavāṭıra iltifāt itmemekdür ṭaleb yirlerinde ve evḳāt-ı ḥużūrda ḳurb maḳāmlarında edebi gökcek itmekdür.

Ebū Ḥafṣ'a faḳīrüñ ṣoḥbetinde[3413] edebi nedür? didiler. Ol eyitdi: Meşāyıḫuñ ḥürmetini saḳlamaḳdur ve iḫvān-ıla gökcek dirilmekdür ve eṣāġıra naṣīḥat itmekdür, iddiḫārı terk idüp īṣār iḫtiyār itmekdür, dīnde ve dünyāda iḫvāna yardım eylemekdür.

Ve daḫı ṣūfiyyenüñ edebinden birisi daḫı[3414] iḫvānuñ zelellerinden teġāfüldür ve anlaruñ ʿayblarını gizlemekdür ve anlaruñ īẕālarına taḥammül eylemekdür. İmdi faḳīrüñ cevheri bunlaruñ-ıla ẓāhir olur. Vaʾllāhu aʿlem.

[3411] muʿāşeredür: maʿāşire itmekdür A
[3412] eylemekdür: itmekdür H
[3413] ṣoḥbetinde: ṣoḥbetde H
[3414] daḫı: -H

el-Bābu’s-sānī ve’s-selāsūne fī-ādābi’l-ḥażreti(303a)‘l-ilāhiyyeti li-ehli’l-ḳurbi

Yaʿnī otuz ikinci bāb, ehl-i ḳurbuñ ḥażret-i ilāhiyye-yile ādābı beyānındadur.

Ḳuṭbu’l-aḳṭāb el-muḥallā bi’s-süneni ve’l-ādāb eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn nevveraʾllāhu mażciʿahū eydür: Cemīʿ-i edebler Ḫoca-i enbiyā, maẓharu-ẕ-ẕāti ve’l-esmā, Ḥabīb[3415] Muḥammed-i Muṣṭafā’dan[3416] alınur. Zīrā ki Ḥabīb ʿaleyhi’s-selām cemīʿ-i ādābuñ ẓāhiren ve bāṭınen mecmūʿıdur. Ḥaḳ Teʿālā anuñ gökcek edebinden ḫaber virüp eyitdi ki: **Mā zāġa’l-başaru ve mā ṭaġā.**[3417] Maʿnīsi budur vaʾllāhu aʿlem: Muḥammed-i Muṣṭafā’nuñ başarı, Ḥaḳḳ’ı gördüginden Ḥaḳ’dan ġayrı görmege meyl eylemedi bir ḥayṣiyyet-ile ki ʿayn-ı tefriḳada vāḳiʿ olup Ḥaḳ’dan ġāyib ola ve ḫalḳ-ıla Ḥaḳ’dan muḥtecib ola. Ve daḫı anuñ naẓarı, Ḥaḳ müşāhede itdügi vaḳtin ḥaddinden tecāvüz itmedi bir ḥayṣiyyet-ile ki ol, ʿayn-ı cemʿde vāḳiʿ olup Ḥaḳ’da ġāyib ola ve Ḥaḳ’dan ġayrı hīç nesne görmeye ve Ḥaḳḳ-ıla ḫalḳdan maḥcūb ola. Belki ol, ḥadd-i vasaṭda ṭurdı ve ʿayn-ı cemʿu’l-cemʿde ṣābit oldı ki ol, Ḥaḳḳ’ı ve ḫalḳı iṣbāt itmekdür. İmdi kemāl daḫı budur. Bunuñ-içün ʿārifler eyitdiler: Her tefriḳa, cemʿsüz taʿṭīldür ve her cemʿ tefriḳasuz zendeḳadur.

İmdi şöyle bilgil ki bu vech-ile edeb, ġavāmıż-ı ādābdandur ki bu, Rasūl’e maḫṣūṣdur ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihī ve aḥibbāʾihī ve ʿuṣṣāḳihī ilā yevmi’d-dīn. Pes Ḥaḳ Teʿālā anuñ muḳaddes ḳalbinüñ iḳbālde ve iʿrāżda iʿtidālinden **mā zāġa’l-başaru ve mā ṭaġā** didügiyle ḫaber virdi. Zīrā ki ol, mā-sivāʾllāhdan iʿrāż eyleyüp müteveccih oldı Ḥażret-i Rabbu’l-ʿālemīne. Yirleri ve gökleri, dünyāyı ve āḫireti ardına atup bunlara göz (303b) ḳuyruġıyla iltifāt eylemedi. Ve bunlardan iʿrāż itdügi-çün aṣlā teʾessüf eylemedi. Ve

[3415] Ḥabīb: -A
[3416] Muṣṭafā’dan: Muṣṭafā ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellemden H
[3417] en-Necm 53/17.

Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **Mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā** didügiyle Ḥażret-i Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām[3418] kāyinātdan iʿrāż itdügi vaḳtdaġı ḥālinden ḫaber virdi. Ve Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne iḳbāl itdügi vaḳtda ḳābe ḳavseyn maḳāmında Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnden vārid olanı rūḥıyla ve ḳalbiyle telaḳḳī eyledi. Andan ṣoñra Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnden utanup ve anuñ ʿaẓametinden ḫavf eyleyüp yine[3419] anuñ ḥażretine ḳaçdı ve nefs-i şerīfesini inkisār u iftiḳār ve yoḳlıḳ maḳāmına bıraḳdı tā ki anuñ nefs-i şerīfesi münbasıṭ olup ṭāġī olmaya. Zīrā ki istiġnā vaḳtinde ṭuġyān nefsüñ ṣıfatıdur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnne'l-insāne le yeṭġā en ra'āhü'staġnā.**[3420]

İmdi Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīnden rūḥa ve ḳalbe vāridāt vārid olsa ve anlara Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿaṭālar yitişse nefs daḫı anlardan nesne uġurlar. Pes ol ʿaṭālardan aña daḫı yitişür. Lā cirem nefs daḫı müstaġnī olup ṭāġī olup azar. Ol ṭuġyāndan ifrāṭ-ıla münbasıṭ olmaḳ ve küstāḫlıḳ itmek ẓāhir olur. Pes ifrāṭ-ıla münbasıṭ olmaḳ mezīd ḳapularını bağlar. İmdi nefsüñ ṭuġyānı mevāhib-i ilāhiyyeye ol ṭāḳat getürmedügindendür ve daḫı ol mevāhib ṣıġmaġa anuñ ḳābı ṭar olduġı-çündür.

İmdi şöyle bilgil ki Mūsā peyġāmbere ʿaleyhi's-selām[3421] ḥażretde[3422] mā-zāġa'l-baṣaruñ[3423] bir ṭarafı ṣaḥīḥ oldı ve kendü terk eyledügine iltifāt eylemedi ve aña te'essüf daḫı eylemedi anuñ edebi gökcek olduġı-çün. Evet, anuñ bāṭını mevāhib-i ilāhiyye-yile (304a) ṭoldı. Ve anuñ nefsi ol mevāhibden istirāḳ eyledi. Ve anuñ nefsine daḫı ol mevāhibden nesne daḫı[3424] yitişdi. Vaḳtā ki anuñ nefsine ol ʿaṭālardan ʿaṭā yitişdi, pes anuñ nefsi

[3418] Nebī'nüñ ʿaleyhi's-selām: Nebī ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3419] yine: gine A
[3420] el-Alak 96/6-7.
[3421] peyġāmbere ʿaleyhi's-selām: peyġamber ʿaleyhi's-selāma H
[3422] ḥażretde: ḥażretinden K
[3423] el-baṣaruñ: el-baṣarunuñ K
[3424] daḫı: -A

müstaġnī oldı ve ol ʿaṭālar-ıla nefsi ṭoldı. Lā cirem ol, ḥadden tecāvüz eyleyüp ifrāṭ-ıla münbasıṭ olup eyitdi: **Rabbi erinī enẓur ileyke.**[3425] Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı menʿ eyledi ve mezīd feżāsına anı ḳoyuvirmeyüp eyitdi: **Len terānī.**[3426] Pes Ḥabīb-ile Kelīm arasında farḳ ẓāhir oldı ʿaleyhimā's-selām. İmdi şöyle bilgil ki Mūsā'nuñ[3427] üzerine sükr ġālib-idi. Zīrā ki Mūsā'nuñ[3428] üzerine ke'sāt-ı mükālemāt devr eyleyüp şarāb-ı mülāṭafātu'l-muḥāverāt eşer eyleyüp ẕevḳ şarābından anuñ ḳalbi sekrān oldı ve ġalebāt-ı şevḳden ʿaḳlı başından gitdi, mükāleme aḳdāḥıyla sarḫoş olup semāʿ şarābınuñ leẕẕetini ẕevḳ eyledi ve anuñ ṣımāḫı kelāmuñ ẕevḳiyle ṭoldı, lā cirem anuñ gözi daḫı müştāḳ oldı ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemālini müşāhede eyleye. Lā cirem celebāt-ı ḥaşmet-i ḥayā mürtefiʿ oldı ve külfet-i ʿanā daḫı münḳaṭıʿ oldı. Pes ḳurb bisāṭı üzerinde münbasıṭ olup edeb riʿāyet eyledi, meydān-ı beyānda ruʾyeti ʿayān-içün dilinüñ dizginini ṣalıvirüp eyitdi: **Rabbi erinī enẓur ileyke.** Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı **len terānī** ḫiṭābıyla teʾdīb eyledi.

Evet, Ḥabīb[3429] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[3430] üzerine[3431] ṣaḥv ġālib-idi. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā anı dostlıḳ ve maḥbūbiyyet ḳadeḥleriyle dāyim ṣıvarurdı. Eger anuñ bir ḳaṭresini Mūsā peyġāmbere[3432] içürse-yidi ebedü'l-ābād Mūsā kendüye gelmeye-yidi. Zīrā ki Mūsā[3433] (304b) ṣāḥib-şurb idi ve Ḥabīb[3434] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām ṣāḥib-riyy-idi. İmdi ṣāḥib-şurb dāyim sekrān olur ve ṣāḥib-riy dāyim ayıḳ olur.

[3425] el-Aʻraf 7/143.
[3426] el-A'raf 7/143.
[3427] Mūsā'nuñ: Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3428] Mūsā'nuñ: Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3429] Ḥabīb: -A
[3430] ʿaleyhi's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[3431] ʿaleyhi's-selām üzerine: üzerine ʿaleyhi's-selām K
[3432] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[3433] +ʿaleyhi's-selām H
[3434] Ḥabīb: -A

Evet, Mūsā'nuñ ʿaleyhi's-selām[3435] şurbı aḳdāḥ-ı semāʿıla aḥyānen kelāmuñ şarābından idi. Anuñ-içün Mūsā ʿaleyhi's-selām dāyim sarḫoş-ıdı. Ammā Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām[3436] şurbı vuṣlat ke'sātıyla ḫullet ve dostlıḳ ve maḥbūbiyyet şurbından idi. Bunuñ birle Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ʿubūdiyyet ādābından bir ḳadem ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārında zāyil olmadı ḥużūrda ve ġaybetde. Niteki Ḥaḳ Teʿālā ḫaber virüp eyitdi: **Mā zāġa'l-başaru ve mā ṭaġā.**

Ḳuṭb-ı devāyiru'l-evliyā ve mütemmim-i ʿurvetü'l-aṣfiyā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[3437] eydür: Ehl-i ḳurba ve erbāb-ı aḥvāl-i seniyyeye bu bir daḳīḳadur. Zīrā ki her ḳabż ki ẓāhir olur, ol, basṭuñ ʿuḳūbetidür. Zīrā ki ḳabż fütūḥ ḳapularını sedd eyler. Pes ḳabż-ıla ʿuḳūbet ifrāṭ-ıla münbasıṭ olmaḳdandur. İmdi eger basṭda iʿtidāl ḥāṣıl olsa ḳabż-ıla ʿuḳūbet olmazdı. Basṭda iʿtidāl Ḥaḳ Teʿālā'dan rūḥa ve ḳalbe minaḥ u ʿaṭāyā yitişicek rūḥuñ ve ḳalbüñ ḳuvveti iʿtidālde ola. Ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālini müşāhede eyleyicek Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıya naẓar eylemeye tā ki Ḥaḳ'dan ḫalḳ-ıla maḥcūb olmaya ve basṭda ve ġalebe-i ḥālde daḫı ḥadden tecāvüz itmeye şöyle kim kendü vücūdından ve ġayrınuñ vücūdından ġāyib olup sarḫoş olup ṭāġī olmaya. İmdi vaḳtā ki rūḥuñ ve ḳalbüñ ḳuvvetleri ḥadd-i iʿtidālde olsa nefs, rūḥ-ıla ḳalb altında esīre ve ẕelīle olur ve maṭāvī-yi inkisārda ve iftiḳārda (305a) nefs ġāyib olur.

İmdi Allāh Teʿālā ḥażretinden Allāh Teʿālā ḥażretine ḳaçmaḳ ḥaḳīḳatde budur. Ve bu, ġāyet-i edebdür ki bu, Muḥammed-i Muṣṭafā[3438] ḥażretine[3439] müyesser oldı ki anı

[3435] Mūsā'nuñ ʿaleyhi's-selām: Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3436] Muṣṭafā'nuñ ʿaleyhi's-selām: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3437] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3438] +ʿaleyhi's-selām A
[3439] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H

yine[3440] ḳabża redd eylediler. Belki anūn tecellīsi sāʿaten ve fe-sāʿaten ziyāde olurdı ve anuñ şuḫudı dāyim-idi şöyle ki anuñ naʿtı ve ṣıfatı fe-kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā-yıdı.

İmdi bu şerḥ ki biz şerḥ eyledük, İbn ʿAṭā, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **Mā zāġa'l-başaru ve mā ṭaġā** didügi ḳavlinde ẕikr eyledügi ḳavle beñzer. Zīrā ki İbn ʿAṭā anda[3441] eydür: Rasūl ḥażretinüñ[3442] ru'yeti ṭuġyān-ıla degül-idi ki Ḥaḳ'dan ġayrıya meyl eyleye-yidi. Belki anuñ ru'yeti ḳuvānuñ iʿtidāli şarṭı üzerine-yidi. Yaʿnī Ḥabīb'üñ ʿaleyhi's-selām ḳuvāsı ḥadd-i iʿtidāl üzerine ṭururdı. Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini müşāhede eyledügi vaḳt yaʿnī ol vaḳt Ḥaḳ'dan ġayrıya iltifāt eylemedi. Ve daḫı basṭda ve ġalebe-i ḥālde daḫı ḥadden tecāvüz itmedi şöyle ki kendü vücūdından ve ġayrınuñ vücūdından ġāyib olup dāyim sekrān ola. İmdi anuñ ḳuvā-yı şerīfesinüñ ḥaḳīḳatde iʿtidāli istiḳāmet-iledür ki aña Ḥaḳ Teʿālā emr eyleyüp buyurdı ki: **Fe'staḳim kemā-ümirte.**[3443] Ve Sehl Bin ʿAbdu'llāh et-Tüsterī[3444] eydür: Ḥabīb[3445] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi[3446]'s-selām ḳābe ḳavseyn maḳāmında ev ednā ḥālinde kendü nefsine rucūʿ idüp aña naẓar eylemedi ve daḫı nefsüñ müşāhedesine naẓar eylemedi. Belki ol maḳāmda edeb riʿāyet eyleyüp kendü nefsine iltifāt eylemedi ve nefsüñ aʿlā maḳāmına daḫı naẓar eylemedi ve anuñ ḥālinüñ şerefine daḫı iltifāt eylemedi. Belki ẓāhiriyle ve bāṭınıyla belki cemīʿ-i eczāsıyla Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīni müşāhede eyledi.

(305b) Şeyḫ eydür: Bu kelām daḫı ben şerḥ itdügüme muvāfıḳdur remz-ile. Ve daḫı şol kelām ki Şeyḫ Ebū Muḥammed el-Cerīrī'den naḳl olundı, ol daḫı ben şerḥ itdügüm

[3440] yine: gine A, K
[3441] anda: -K
[3442] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3443] Hûd 11/112.
[3444] +ḳuddise sırruhū H
[3445] Ḥabīb: -A
[3446] +eṣ-ṣalātü H

kelāma muvāfıḳdur ve anı mü'eyyed ü muḳavvīdür. İmdi ol kelām oldur kim Ebū Muḥammed el-Cerīrī[3447] eydür: ʿİlm, inḳıṭāʿa istidrāk-i teberruʿ vesīlesidür.

ʿAbdurraḥmān el-Burġuşī ḳaddesa'llāhu rūḥahū eydür: Bu kelāmuñ maʿnīsi budur kim ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳ'a sülūk eyleyen ibn-i vaḳtdür ki ol dāyim ne vaḳtde olursa ol vaḳtüñ ḥuḳūḳını riʿāyet eyler ve geçmiş vaḳtden ġāyib olmışdur. Evet, vaḳt olur ki geçen vaḳtde muḫālefet itdügini añar, anda fikr eyler ve ol muḫālefete mūcib olan nedür, anı añar. Lā cirem anı añmaḳ vesīle olur ḫaşyete ve gelecek vaḳtde anda saḳınmaġa; aña teberruʿ didi. Zīrā ki ol, bir nesnedür ki fevt oldı. Vaḳtinüñ ḥükmi degüldür. Ve ḥadd-i inḥisār üzerine ṭurmaḳ necātdur. Yaʿnī ḥadd-i inkisār üzerine ṭurmaḳ necātdur. Bu kelāmuñ maʿnāsı budur kim vaḳtā ki ibtilā-yıla sālike fitne yitişse ol ibtilā fitnesi bir fitne daḫı getürür andan ḳuvvetlü. Pes ol ṣoñraġı fitne evvelki fitnenüñ ʿuḳūbeti olur. İmdi sālik-i mütefaṭṭın ol ṣoñraġı fitne-yile ʿuḳūbet ḳapusını baġlar. Zīrā ki evvelki fitneden anuñ ḳalbine nefsüñ zehri yitişdi. Pes ol ṣoñraġı fitne-yile mütenebbih olur ki nefs, anı bir fitneye daḫı uġradur. Lā cirem ḥadd-i inḥisār üzerine ṭurmaḳ necāt oldı şöyle ki bir fitneden daḫı ḫalāṣ olup ḳurtuldı. Ve ʿilm-i dünūdan ve ʿilm-i ḳurbetden ḳaçup ṣıġınmaḳ vuṣlatdur. Bunuñ maʿnāsı budur kim vaḳtā ki sālik maḳām-ı ḳurba vāṣıl olsa göñül (306a) şādlıġ-ıla ṭolar. Ve nefs daḫı andan istirāḳ ider. Lā cirem nefsde daḫı neşāṭ ẓāhir olur. İmdi bu neşāṭda subuḥāt-ı celālüñ ḫurumātına ḫalel yitişür. Pes ol maḳāmda edeb budur ki ʿilm-i dünūdan ḳaçmaġ-ıla ṣıġına. Zīrā ki her bār ki ḳaçsa Ḥaḳḳ'a yaḳın olur. Zīrā ki varlıġınuñ beḳāsından ḳaçar. Pes bu ḳaçmaḳda nefsüñ neşāṭını redd eyler ve nefsi kendü merkezinde ve maḳarrında ḥabs eyler. Lā cirem ol vaḳt vuṣlat müteyaḳḳın olur.

[3447] +ḳuddise sırruhū H

Ve daḫı cevāb niçün fevt oldı, anı ṭaleb eylemek ẕaḫīredür. Bu kelāmuñ maʿnāsı budur kim sālike vaḳtā ki nefs ẓāhir olsa ve yāḫūd ʿadū musallaṭ olsa sālik daḫı Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne ṣıġınup ıżṭırār diliyle Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden diler ki anı andan ḫalāṣ eyleye. Ḥaḳ Teʿālā daḫı anuñ ḥācetini baʿż-ı vaḳtde virür ve anuñ duʿāsını ḳabūl eyler ve baʿż-ı vaḳtde anuñ duʿāsını ḳabūl eylemez anuñ geçen[3448] günāhı-çün. Lā cirem sālik duʿāsı maḳbūl olmaḳdan maḥrūm olduġında fikr eyleyüp melūl olur. İmdi melāletden ḥāṣıl olur ki daḫı ḥāline naḳṣ fütūr yitişdürmez ve ol fetret varṭasına vāḳiʿ olmaz. Pes bu faḳdı istiftāḥ itmek ẕaḫīre olur.

Ve daḫı ḫiṭāb istimāʿ itmek devāʿīsini ḳabūl itmekden iʿtiṣām itmek tekellüfdür. Maʿnāsı budur kim ʿabd-i sālik vaḳtā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını oḳusa Ḥaḳ Teʿālā aña ḫiṭāb ider. Lā cirem ol, Ḳurʾān'uñ esrārını ḥüsn-i ışġā-yıla ve kemāl-i vaʿy-ile alur. Evet, az olur ki anuñ ḳalbine ḥüsn-i ışġādan ġāfil olmaḳ yitişür şöyle ki mütekellime iḳbāl eylemek ve daḫı müşāhede mevridini taṣfiye itmek (306b) etemm ü ekmel zuʿm eyledügi sebebiyle pes ṣafv ü müşāhedeye naẓar itdügiyle istimāʿı ḫiṭābuñ devāʿīsini ḳabūl itmekden iʿtiṣām idüp imtināʿ ider. İmdi bu, tekellüfdür ve zaḥmetdür. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā bize emr eyledi ki müşāhede-yile vaʿyi cemʿ eyleyevüz. Niteki buyurdı: **Ve elḳā'ş-semʿa ve hüve şehīdün.**[3449] İmdi ol istimāʿ ḫiṭāb devāʿīsinden iʿtiṣām u imtināʿ itmek tekellüfdür. Ve maʿdeninden ayrılanı telaḳḳī eylemek buʿddur. Maʿnāsı budur kim sālike eyle gerekdür kim Ḳurʾān'uñ esrārını fehm itmek-ile maḥcūb olmaya mütekellim-i ḥaḳīḳīnüñ cemāli müşāhedesinden. Belki Ḳurʾān'dan hīçbir kelime'i terk eylemeye maʿdeninden ayrılmaġa.

[3448] +ḫālinüñ K
[3449] Kâf 50/37.

Belki anuñ bir ṭarafını mütekellim-i ḥaḳīḳīye muttaṣıl göre[3450]. Ve anı maʿdeninden munfaṣıl olup telaḳḳī eylese ol, buʿddur.

Ve istislām ʿinde'ṭ-ṭelāḳī cürʾetdür. Bunuñ maʿnīsi budur kim müşāhide eyle gerekdür kim müşāhedesinde kendüyi ṣalıvirmeye ve başīretinüñ naẓarı süṭūʿ-ı nūr-ı celāle bıraḳmaya. Belki saṭavāt-ı ilāhiyye anı redd eyleye niteki şuʿāʿ-ı şems ḥadeḳadan çıḳan nūrı redd eyler. İmdi nūr-ı celāl süṭūʿına itiri ṭutup baḳmaḳ cürʾetdür. Ve bu, sūʾ-i edebdür.

Ve maḥall-i ünsde inbisāṭ maġrūrlıḳdur. Maʿnāsı budur kim vaḳtā ki sālik ḳalbine üns ḳapusı açılsa mesām-ı vücūd açılur mesām-ı vücūd açılmasıyla nefs, göñül-ile ḳarışur ve göñül cān-ıla ḳarışur. Lā cirem ol vaḳtde sālike inbisāṭlar açılur. Pes ol vaḳtde ifrāṭ-ıla iġtirār olur. İmdi mütefaṭṭın maḥall-i ünsde münbasıṭ olmaz. Belki basṭda her bār ki nefs ḳalb maḥalline irtiḳā eylese ve ḳalb daḫı rūḥ maḳāmına irtiḳā eylese rūḥ, ḳalbi maḥalline (307a) redd eyler. Ol, dāyim Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinde miskīn ü faḳīr olur. İmdi kemāl-i edeb daḫı budur.

İmdi Ebū Muḥammed el-Ceriīrī'nüñ bu kelimeleri ḥażret-i ilāhiyye edeblerindendür erbābına. Ve bu kelimelerden murād s̱übūt-ı ḳuvā-yı ḳalb ve s̱übūt-ı ḳuvā-yı rūḥdur. Ve daḫı nefs yoġ olmaḳdur. İmdi bu, müteḥaḳḳıḳ olmaz illā fenā-yıla müteḥaḳḳıḳ olur[3451].

Ḳuṭbu'l-muḥaḳḳıḳīn ve faḫru'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[3452] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **Mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā** didügi ḳavlinde bir vech daḫı vardur ki ol vech ẕikr olan vechlerden elṭafdur. İmdi ol vech oldur kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **Mā zāġa'l-baṣaru** didügi dimek olur ki Ḥabīb[3453] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ[3454] başarı

[3450] göre: görür K
[3451] imdi bu…olur: -H
[3452] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3453] Ḥabīb: -A
[3454] ḥażretinüñ: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H

baṣīretden teḫallüf eylemedi[3455]. **Ve mā ṭaġā** didügi dimek olur ki anuñ baṣīreti başarından sebḳat eylemedi tā ki ḥaddinden tecāvüz eyleye ve maḳāmından teʿaddī eyleye. Belki anuñ başarı, baṣīretiyle müstaḳīm olup müttaḥid oldı. Ve anuñ ẓāhiriyle bāṭını ve ḳalbiyle ḳālıbı ve naẓarıyla ḳademi müstaḳīm olup müttaḥid oldılar. İmdi anuñ naẓarı ḳademinden sebḳat, ṭuġyāndur. Naẓardan murād ʿilmdür ve ḳademden murād ḥāldür. Pes naẓar ḳademden teḳaddüm eylemedi tā ki ṭuġyān ola. Ve ḳadem daḫı naẓardan teḫallüf eylemedi tā ki taḳṣīr ola. Vaḳtā ki anuñ aḥvāli muʿtedil oldıysa anuñ ḳalb-i şerīfi ḳālıb gibi oldı ve anuñ ḳālıbı ḳalb gibi oldı; ẓāhiri bāṭını gibi, bāṭını ẓāhiri gibi oldı ve anuñ başarı baṣīreti gibi ve baṣīreti başarı gibi oldı. Lā cirem anuñ naẓarı ve ʿilmi yitişdügi yire ḳademi ve ḥāli daḫı yitişdi. Bu sırdandur ki anuñ maʿnāsınuñ ḥükmi (307b) ve bāṭınununuñ nūrı, ẓāhirinden daḫı münʿakis oldı. Ve aña bir burāḳ getürdiler ki anuñ bir adımı nazarı yitişdügi ḳadar yir[3456] oldı. Ve anuñ burāḳınuñ ḳademi naẓarı mevżıʿından teḫallüf eylemedi niteki ḥadīṯ-i miʿrācda gelüpdür. Pes burāḳ anuñ ḳālıbına ve cism-i laṭīfine müşākil idi ve anuñ ṣıfatıyla ṣıfatlanmış idi anuñ ḥāli ve maʿnāsı ḳuvvetlü olduġı-çün.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām ḥadīṯ-i miʿrācda işāret eyledi her peyġāmberüñ maḳāmına. Ve Her gökde bir peyġāmber gördüm didügi işāretdür anlar kendünüñ derecesine yitişmedüklerine. Mūsā peyġāmberi[3457] baʿż-ı gökde gördi. İmdi kim ki baʿż-ı gökde olsa anuñ **erinī enẓur ileyke** didügi, ḳademi ḥaddinden naẓarı tecāvüz itdügidür ve anuñ ḳademi, naẓarından teḫallüf itdügidür. İmdi bu, **mā zāġa'l-başaru ve mā ṭaġā**'nuñ iki ṣıfatında birisinden ʿayn-ı ḫaleldür. Evet, Ḥabībunā ve Seyyidunā ve Şefīʿunā Ḥabīb[3458]

[3455] eylemedi: olmadı K
[3456] ḳadar yir: yir ḳadar A
[3457] peyġāmberi: ʿaleyhi's-selāmı H
[3458] Ḥabīb: -A

Muḥammed-i Muṣṭafā'yı[3459] ḥayā ḥicāliyle ve ḥayā-yıla tevāżuʿ gerdegine ḳoyup götürdiler ḳademiyle naẓarı müfterin olduġı ḥāletde ve daḫı ol, ḳademine naẓar eyleyici olduġı ḥāletde ve ḳademini naẓarı üzerine ḳapucı ve ḥāris olduġı ḥāletde. Ve eger ol, ḥayā vü tevāżuʿ gerdeginden çıḳsa naẓarıyla boynın uzadup ḳademi ḥaddinden teʿaddī eylese sāyir enbiyā gibi anı daḫı ʿavḳ u menʿ eyleyüp baʿż-ı gökde ḳorlar-ıdı. Evet, Ḥabīb ʿaleyhi's-selām ḥayā vü tevāżuʿ ḥicālinde oturup cemīʿ-i aḥvālde edeb riʿāyet eyledi. Lā cirem cemīʿ-i göklerüñ ḥicābların yırtdı. Aḳsām-ı ḳurb aña döküldi ve anuñ öñinden ḥicāblar götürüldi **ḥicāben baʿde ḥicābin** (308a) **ḥattā mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā** ṣırāṭı üzerinde müstaḳīm oldı ve ol ṣırāṭı berḳ-i ḫāṭıf gibi geçüp vaṣl u leṭāyif ḫazīnelerine yitişdi. İmdi bu, edebüñ ġāyetidür ve edebüñ ve maḳṣūduñ nihāyetidür.

Ve Şeyḫ Ebū Muḥammed-i Ruveym'e eyitdiler: Müsāfirüñ edebi nedür? Ol eyitdi: Oldur ki anuñ himmeti, ḳademinden geçmeye ve her yirde ki ḳalbi vāḳıf olsa anuñ maḳarrı ol ola. Bu kelām daḫı hemān ol ẕikr olan kelāmdur.

Ve baʿżılar eyitdiler: Ṣūfī oldur kim anuñ himmeti, ḳademinden geçmeye. Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, bundan şöyle ẓann eyleme ki ṣūfīnüñ himmeti deniyyedür. Zīrā ki ṣūfīnüñ bir ḳademi nihāyetdedür ve bir ḳademi lā nihāyetdedür. Ve anuñ himmeti ḫod kendüden ayrılmaz. Zīrā ki seyyār-ı ilā'llāh fārisdür. Anuñ himmeti feresdür. Ve himmetüñ daḫı bidāyātı ve nihāyātı vardur. Anuñ bidāyātı; irādetdür andan ṣoñra ṭalebdür ve andan ṣoñra rabṭdur ve andan ṣoñra taṣavvufdur andan ṣoñra kevndür. Belki ṣūfī oldur kim anuñ himmeti ḳademinden geçmeye didükleri oldur kim anuñ naẓarı ve himmeti ve ʿilmi, ḳademinden ve ḥālinden tecāvüz itmeye tā ki ṭuġyān ola. Ve ḳademi daḫı himmetinden ve naẓarından teḫallüf eylemeye tā ki taḳṣīr ola. Belki anuñ aḥvāli muʿtedil ola. Ve anuñ

[3459] Muṣṭafā'yı: Muṣṭafā ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemi H

himmetiyle ḳademi biri birine muḳterin ola. Ve dāyim ḳademine naẓar eyleye. Ve ḳademini daḫı naẓarı ve himmeti üzerine ḳoya tā ki ṣırāṭ-ı **mā zāġa'l-başaru ve mā ṭaġā**'da müstaḳīm olup ol ṣırāṭı berḳ-i ḫāṭıf gibi geçüp Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne vāṣıl ola.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām **erinī enẓur ileyke** āyetini oḳuyup eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā, Mūsā peyġāmbere[3460] cevāb virüp eyitdi: (308b) **İnnehū lā yerānī ḥayyün illā māte ve lā yābisün illā tedehdehe ve lā raṭbün illā teferraḳa innemā yerānī ehlü'l-cenneti 'lleẕīne lā yemūtü aʿyünühüm ve lā teblā ecsādühüm.** Maʿnīsi budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür: Yā Mūsā, beni hīçbir diri görmez illā ol ölür. Ve beni hīçbir ḳuru nesne görmez illā ol yuvalanur. Ve beni bir yaş nesne görmez illā ol pāre pāre olur. Belki beni ehl-i cennet görür ki anlaruñ gözleri ölmez ve bedenleri çürümez. Allāhümmeʾrzuḳnā tecelliyyāti ẕātike'l-ḳadīmi[3461] bi-mennike'l-cesīmi ve iḥsānike'l-ʿamīmi inneke'l-Cevādü'l-Kerīmü ve'r-Raʾūfu'r-Raḥīmü.

Ve daḫı ḥażretüñ ādābındandur Şeyḫ Şiblī'nün didügi kelām. Ol kelām budur kim Şeyḫ Şiblī eydür: Ḥaḳḳ-ıla sözde münbasıṭ olmaḳ terk-i edebdür.

Sulṭānu'l-kāmilīn ve ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şiblī'nüñ bu kelāmı baʿż-ı aḥvāle muḫtaṣdur; baʿżısına degül. Ve bu söz muṭlaḳ degüldür. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā bize duʿāya emr eyledi. İmdi duʿā ḫod inbisāṭdan bir nevʿdür. Belki ḳavle imsāk itmek ve inbisāṭı terk eylemek şöyledür ki Mūsā peyġāmber meʾrebini ṭaleb itmekde ve dünyā ḥācātını ṭaleb itmekde inbisāṭı terk eyledi ḥattā Ḥaḳ Teʿālā anı ḳurb maḳāmına

[3460] Ḥaḳ Teʿālā, Mūsā peyġāmbere: Mūsā peyġāmbere Ḥaḳ Teʿālā H
[3461] el-ḳadīmi: yā Ḳadīmü A

yitişdürince. Lā cirem ol vaḳtde aña inbisāṭa iẕn virüp eyitdi: **Uṭlub minnī ve lev milḥan li-ʿacīnike.** Yaʿnī yā Mūsā, her nesneʾi benden iste. Ḥattā ḫamīrüñe ṭuzı daḫı benden iste.

İmdi evvel Mūsā peyġāmber[3462] ʿaleyhiʾs-selām; Allāh Teʿālāʾdan āḫiret ḥācetlerini diler-idi, dünyā ḥavāyicini ve muḥaḳḳarātı anuñ ḥażretinden dilemege iḫtişām iderdi. Şāhidde bunuñ miṣāli oldur kim ulu pādişāhlardan (309a) ulu nesne dilenür ve anlardan ḥaḳīr nesne dilemekden kişi iḫtişām ider. Vaḳtā ki ḥışmet bisāṭını Mūsā peyġāmberden[3463] görüdilerse ol, ḳurb maḳāmına yitişdi, lā cirem ḫaṭīr nesneʾi diledüginleyin ḥaḳīr nesneʾi daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden diledi.

Ve Ebū ʿAlī ed-Deḳḳāḳ eydür: Eyyūb Nebī[3464] ʿaleyhiʾs-selām[3465] **İẕā nādā rabbehū ennī messeniye'ḍ-ḍurru ve ente erḥamü'r-rāḥimīne** didi **irḥamnī** dimedi. Zīrā ki ḫiṭāb edebini ḥıfẓ eyledi. Ve ʿīsā peyġāmber[3466] ʿaleyhiʾs-selām **in küntü ḳultühū fe ḳad ʿalimtehū** didi **lem eḳul** dimedi edeb[3467] riʿāyet eyleyüp.

İmdi edeb iki dürlüdür; bir söz edebidür ve bir iş edebidür. İmdi kim ki iş edebiyle Allāh Teʿālā ḥażretine yaḳın olsa Ḥaḳ Teʿālā aña ḳulūb maḥabbetini virür ve anı cemīʿ-i ḳalbler sever. Ve İbnüʾl-Mübārek raḥimehuʾllāh eydür: Biz çoḳ ʿilme muḥtāc olduġumuzdan artuġraḳ, azacuḳ edebe muḥtācuz. Ve İbnüʾl-Mübārek eydür: Edeb ʿāriflere; mübtedīlere tevbe gibidür. Ve Ẕūʾn-Nūn eydür: Vaḳtā ki mürīd edeb istiʿmāl itmese anı nereden geldiyse yine aña redd eyleyeler[3468]. Ve İbnüʾl-Mübārek eydür: Edeb maʿnāsında nās çoḳ sözler söylediler. Evet, ben eydürem ki: Edeb nefsi bilmekdür.

[3462] peyġāmber: -H
[3463] peyġāmberden: ʿaleyhiʾs-selāmdan H
[3464] Nebī: peyġāmber A, -H
[3465] ʿaleyhiʾs-selām: -K
[3466] peyġāmber: -H
[3467] edeb: edebe H
[3468] eyleyeler: eylerler A, iderler K

İmdi İbnü'l-Mübārek işāret eyledi ki nefs menbaʿ-ı cehāletdür. İmdi edebi terk eylemek nefse cehl ḳarışmasındandur. İmdi kişi vaḳtā ki nefsi bilse ol kişi nūr-ı ʿirfāna yitişür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Men ʿarafe nefsehū fe ḳad ʿarafe rabbehū.** Ol nūr sebebiyle nefs, cehāletden ẓāhir olıncaḳ anı ṣarīḥ ʿilm-ile ḳamʿ eyleyüp ḳoparur. Lā cirem ol vaḳtde ol, müteʾeddib olur. İmdi kim ki ādāb-ı ḥażreti (309b) ṭurġursa ḥażretden ġayrınuñ ādābını biʾṭ-ṭarīḳ ṭurġurur[3469]. Vaʾllāhu aʿlem.

[3469] ṭurġurur: evlādur K

el-Bābu’s-sālisü ve’s-selāsūne fī-ādābi’ṭ-ṭahāreti ve muḳaddimātihā

Yaʿnī otuz üçünci bāb, arınmaġuñ ādābı beyānındadur ve daḫı anuñ muḳaddimātı beyānındadur.

Ḥaḳ Teʿālā aṣḥāb-ı ṣuffe’i vaṣf eyleyüp eyitdi: **Fīhi ricālün yüḥibbūne en yeteṭahherū va’llāhu yüḥibbü’l-muṭṭahhirīn.**[3470] Maʿnīsi budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür[3471]: Mescid-i Ḳubā’da erenler vardur kim anlar maʿāṣīden ve ḫıṣāl-i ẕemīmeden arınmaḳ severler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsını ṭaleb idüben ve daḫı aḥdāṣdan ve cenābetden ve necāsetden[3472] ṣu-yıla arınmaḳ[3473] severler. Allāh Teʿālā ḥażreti[3474] ḫod arıları sever ve anlardan rāżī olur ve anları kendü cenāb-ı muḳaddesine yaḳın ḳılur.

Vaḳtī ki bu āyet nāzil oldı, Rasūl ʿaleyhi’s-selām muhācirler-ile Mescid-i Ḳubā’ya[3475] varup Mescid-i Ḳubā ḳapusında ṭurdı. Enṣār, Mescid-i Ḳubā içinde otururlarıdı. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **E mü’minūne entüm?** Yaʿnī siz müʾminler misiz? Anlar hīç nesne dimediler. Bir daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **E mü’minūne entüm?** Lā cirem ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: Bunlar müʾminlerdür. Ben daḫı bunlaruñ-ıla bileyem[3476]. Pes Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Siz Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳażā vü ḳaderine rāżī mısız? Anlar eyitdiler: Neʿam, rāżīyuz. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Belālar üzerine ṣabr ider misiz? Anlar eyitdiler: Neʿam, ṣabr[3477] iderüz. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Reḫā vaḳtinde Allāh Teʿālā ḥażretine şükr ider misiz? Anlar eyitdiler: Neʿam, iderüz. Andan ṣoñra Rasūl (310a) ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Yā maʿşera’l-enṣār, Allāh Teʿālā sizi ögdi.

[3470] et-Tevbe 9/108.
[3471] Ḥaḳ Teʿālā eydür: -A
[3472] necāsetden: necāsātdan K
[3473] arınmaḳ: arınmaġı H
[3474] ḥażreti: -A
[3475] Mescid-i Ḳubā’ya: Ḳubā’da H
[3476] bileyem: bileyin A, K
[3477] ṣabr: -A

İmdi siz, ābdest alıncaḳ nice iş işlersiz ki Ḥaḳ Teʿālā sizüñ üzeriñüze s̱enā eyler? Anlar eyitdiler: Yā Rasūlaʾllāh, biz yabana oturduġumuzdan ṣoñra üç ṭaş-ıla silinürüz. Andan ṣoñra ṣu-yıla ṭahāret iderüz. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām bunı oḳudı ki **fīhi ricālün yüḥibbūne en yeteṭahherū vaʾllāhu yüḥibbüʾl-muṭṭahhirīn.** Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnnemā ene leküm bi-menzileti'l-vālidi üʿallimüküm fe iẕā etā eḥadükümüʾl-ġāyiṭa fe lā yestaḳbeli'l-ḳıblete ve lā yestedbirhā ve lā yesteṭıb bi-yemīnihī.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ben size ata gibiyem[3478]. İmdi vaḳtī ki sizüñ birüñüz yabana oturmaġa varsa ol, ḳıbleye ḳarşu oturmasun ve daḫı ardını ḳıbleye virmesün ve daḫı saġ eliyle istincā itmesün.

Evet, şöyle bilgil ki istincāda farż olan iki nesnedür. Birisi ḫabuṣı gidermekdür ve birisi daḫı ḫabuṣı giderdügi nesne arı olmaḳdur şöyle ki ol istincā itdügi nesne revṣ olmaya ve daḫı murdār ṭaş olmaya[3479]. Ve daḫı ṣol eliyle istincā itmek[3480] sünnetdür. Ve daḫı istincā itdüginden ṣoñra elini ṭopraġa[3481] silmek daḫı sünnetdür eger istincā itdügi yirde ṭopraḳ olursa.

Ve ṭaş-ıla istincā itmegüñ keyfiyyeti oldur kim ṭaşı ṣol eline ala daḫı ol ṭaşı maḫrecüñ öñinden yanına ḳoya daḫı ol ṭaşı maḫrecüñ eṭrāfına[3482] deñzindüre bir vech-ile ki necesi maḫrecüñ dört yanına bulaşdurmaya. Ve bir ṭaş daḫı ala. Anı daḫı maḫrecüñ ardından yanına ḳoya daḫı öñinden yaña sile. Andan ṣoñra bir ṭaş daḫı ala. Anı maḫrecüñ dört yanını deñzindüri sile. Maḳṣūd inḳādur. Aḥcārda (310b) ʿaded mesnūn degüldür.

[3478] gibiyem: gibiyin A, K, H
[3479] ve daḫı murdār ṭaş olmaya: -A
[3480] itmek: -H
[3481] +ṣoñra A
[3482] eṭrāfına: yanına A, dört yanına K

Ve ammā istibrā oldur kim bir kişi tebevvül eylese bevl münḳaṭıʿ olıncaḳ ẕekerini dibinden rıfḳ-ıla ṣıġaya tā ḫaşefeye varınca. Andan ṣoñra ẕekerini üç kerre[3483] ova. Andan ṣoñra üç kerre tenaḥnuḥ eyleye. Zīrā ki ṭamarlar boġazdan ẕekere degin mümted olmışdur. Tenaḥnuḥ itmek-ile ṭamarlar ḥareket eyler, bevl mecrāsında bevl var-ısa ṭaşra çıḳar. Ve eger birḳaç adım yüriyüp tenaḥnuḥ iderse evlādur.

Ve Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Evet, ḥaẕer eyleye[3484] ifrāṭ-ıla yüriyüp tenaḥnuḥ itmekden. Zīrā ki şeyṭān anuñ göñline vesveseler bıraġur. İmdi kişi ʿilme tābiʿ olmaḳ gerek. ʿİlm cāyizdür didügini ḳabūl eylemek gerek. Ẓāhir ṭahāretde istiḳṣā eylemek bir vech-ile ki ḥadd-i ʿilmden ol çıḳa, meẕmūmdur. Belki ʿāriflerüñ istiḳṣāsı bāṭınlarını aḫlāḳ-ı ẕemīmeden taṭhīr itmekdedür[3485]. Ẓāhirlerini taṭhīr itmekde işleri tesāhül üzerinedür. İstiḳṣāları bāṭınlarını taṭhīr itmekdedür.

Şeyḫ eydür: Baʿż-ı eşḫāṣ ṭahāretlerinde kendüye zaḥmetler eyler. İmdi bu, nefsüñ ruʿūnetindendür[3486]. Ve eger geyecegine bir yaramaz nesne bulaşsa anı gidermekde zaḥmetler çeker; bāṭınından ġıllı ve ḥıḳdı ve kibri ve ʿucb u riyāyı gidermek ardınca olmaz. Vaḳt olur ki bir kişi yalın ayaḳ yirde yürüse ruḫṣat-ı şerʿ-ıla aña inkār eyleyüp eydür: Ayaġuñı murdār eylersin. Ve anuñ ġaybet söyledügine inkār eylemez. Ḥāl budur kim ġaybet dīni ḫarāb eyler. İmdi bu, ʿilm azlığındandur ve daḫı ṣādıḳlar ve ʿārifler ṣoḥbetini terk itdügindendür ve anlaruñ edebleriyle edeblenmegi terk itdügindendür.

İmdi ʿārifler, istibrāda ẕekeri çoḳ ovmaġı (311a) mekrūh görüp dururlar. Zīrā ki vaḳt ola ki ṭamar boşana lā cirem ẕekerden ifrāṭ-ıla bevl ḳaṭreleri ẓāhir ola. Ḥattā baʿżılar eydürler: Ẕeker meme gibidür. İmdi memeyi kişi ṣıḳdıḳca andan süd ẓāhir olur.

[3483] kerre: keret K
[3484] eyleye: eyle ziyāde H
[3485] itmekdedür: itmekdendür A
[3486] ruʿūnetindendür: ruʿūnetdendür A

Hemçünān[3487] ẕekeri daḫı ṣıġayup ṣıḳdıḳca andan bevl ḳaṭreleri ẓāhir olur[3488]. Pes ḥadden tecāvüz itmemek gerek.

Ve eger ẕekerden bevl ẓāhir olsa ẕekerini arı yire sile ve yāḫūd bir ṭaşa sile. Ve eger küccük ṭaşa silmek dilese ol ṭaşı saġ eline ala ve ẕekerini ṣol eline alup ol ṭaş üzerine sile. Ṣoñra ṣu-yıla istincā itmek dilese bir ġayrı yire vara daḫı anda ṣuyı istiʿmāl eyleye. Ṣol eliyle ve barmaḳları ucıyla ṣuyı sürmek gerek, şehādet barmaġın ve baş barmaġın ṭoḳundurmamaḳ gerek. Ammā yur-iken necesi çıḳan yiri ḳoyuvirmek gerek, dirşürmemek gerek tā kim aralarında neces ḳalmaya. Şöyle yuya ki neces[3489] ḳoḳusı eṣeri ḳalmaya. Ve yur-iken ṣuyı ḳatı vurmamaḳ gerek ve daḫı ṣuyı alup eliyle sürüp çevre yaña bulaşdurmamaḳ gerek. Belki ol ṣuyı neces çıḳan yire vurup sürtmek gerek tā arınınca. Ve andan ṣoñra birḳaç kerre[3490] daḫı yuyup sürmek gerek kim çevre yanına bulaşan daḫı arına. Ammā oruc güninde neces çıḳan yiri ḳoyuvirmeye tā ki yur-iken ṣu içerü gitmeye. Belki kendüzini dirşürmek gerek. Pes oruc olıncaḳ öñdin silinmek gerek kim ṣu-yıla yuyıcaḳ arıda. Ammā yuduḳdan ṣoñra bir biz-ile silmek gerek. Evet, cehd eyleye tā ki bevlüñ ḳaṭarātı geyecegine ve bedenine yitişmeye[3491]. Zīrā ki Nebī ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İstenzihū mine'l-bevli fe inne ʿāmmete ʿaẕābi'l-ḳabri minhü.** Maʿnīsi budur kim bevlden (311b) saḳınuñ. Zīrā ki ḳabr ʿaẕābınuñ ekṣeri bevldendür.

Hidāye şerḥi **Nihāye**'de eydür: Vech-i münāsebet ʿaẕāb-ı ḳabr-ıla istinzāh-ı bevl arasında oldur kim ḳabr evvel menzildür āḫiret menzillerinden, ṭahāret daḫı evvel menzildür ṣalāt menzillerinden. Ve ṣalāt daḫı ḳıyāmet güninde ḳuldan evvel ṣuvāl olsa

[3487] hemçünān: imdi K
[3488] hemçünān… ẓāhir olur: -H
[3489] neces: -K
[3490] kerre: kez A
[3491] yitişmeye: yitişmege A

gerek. İmdi kişi ṭahāreti terk itdüginden ötürü āḫiret menzillerinden evvel menzilde muʿaẕẕeb olur. İmdi āḫiretüñ evvel menziili ḳabrdür[3492].

Bir gün Rasūl ʿaleyhi's-selām iki ḳabre uġradı, eyitdi: Bunlaruñ içinde yatanlar ʿaẕāb içindedür. Birisi ḳovucılıḳ iderdi ve birisi bevlinden ṣaḳınmazdı[3493]. Andan ṣoñra bir yaş ḫurmā ṭalını eline alup iki pāre eyledi. Bir pāresini bir ḳabr başına dikdi ve bir pāresini bir ḳabr başına dikdi. Daḫı eyitdi: Ola ki Ḥaḳ Teʿālā bunlaruñ ʿaẕāblarını yiynilde bunlar mā-dām ki[3494] yaş olalar.

Ve eger kişi ṣaḥrāda olsa istincā itmege ḫalḳuñ gözinden ıraḳ gide. Cābir[3495] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām seferde ḥażā-yı ḥācet itmek dilese hīç kimse görmeyecek yire varurdı[3496]. Ṣaḥrāda cāyizdür ki kişi yüküni kendüye perde eyleye ḥażā-yı ḥācet itmege. Ve daḫı eteklerini kendüye perde itmek cāyizdür eger bevlden geyecegini saḳlayubilürse. Ve bevl itmek dilese müsteḥab oldur kim yumşaḳ yire bevl eyleye ve yāḫūd bir yüksek yire oturup aşaġa yanına tebevvül eyleye.

Ebū Mūsā raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ḥażreti tebevvül eylemek diledi, bir dīvāruñ dibine varup yumşaḳ yire tebevvül eyledi.

Pes[3497] tebevvül ve teġayyuṭ eylemek dileyene eyle gerekdür kim tebevvül ve teġayyuṭ iderken ḳıbleye ḳarşu oturmaya (312a) ve arḳasını ḳıbleye virmeye ve daḫı aya ve güneşe ḳarşu oturmaya[3498]. İmām Şāfiʿī[3499] ḳatında örtülü yirde oturıcaḳ ḳayırmaz nice dilerse otursun[3500]. Zīrā ki ḳıbleye ḳarşu dīvār olmış olur. Ammā yigrek budur kim andan

[3492] +va'llāhu aʿlem A
[3493] +didi A
[3494] bunlar mā-dām ki: mā-dām ki bunlar K
[3495] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3496] yire varurdı: yirde otururdı K
[3497] tebevvül eyledi. Pes: -A
[3498] oturmaya: oturmaġa A
[3499] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3500] dilerse otursun: dilerlerse otursunlar K

ictināb eyleye. Zīrā ki baʿż-ı fıḳahā bünyānda daḫı ḳıbleye ḳarşu oturmaġı ve arḳasını ḳıbleye virmegi mekrūhdur, dimişdür.

İmdi ṣūfīye lāyıḳ budur kim evlā ḳanḳısı-yısa anı işleye ve daḫı yile ḳarşu oturmaya. Aṣḥābdan birisiyle bir ʿArab çekişdi. Aña eyitdi: Ben seni yabana oturmaġı bilür ṣanmazam[3501]. Ol eyitdi: Ben anda ġāyetde ḥāẕıḳam[3502]. Ol ʿArab[3503] eyitdi: Baña anı vaṣf eyle. Ol eyitdi: Vaḳtī ki ḳażā-yı ḥācet itmek dilesem ḫalāyıḳuñ gözinden ıraḳ giderem[3504] ve istincā itmege ṭaşlar ḥāżırlaram[3505] ve arḳamı yilden yaña ṭutaram[3506] ṭā ki ḳaṭarāt-ı bevlden baña ṣıçramaya ve geyik çömelür gibi çömelürem[3507] ve deve ḳuşı gibi dübürümi yirden ıraḳ eylerem[3508].

Ve istincādan fāriġ olıcaḳ eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammedin ve ṭahhir ḳalbī mine'r-riyā'i ve ḥaṣṣın fercī mine'l-fevāḥiş.** Ve eger ḳażā-yı ḥācet itmege mütevażżāya girmek dilese eyle gerekdür kim aña girmedin eyide: **Bi'smi'llāhi eʿūẕü bi'llāhi mine'l-ḫubṯi ve'l-ḫabāyiṯ** diye. Daḫı ṣol ayaġını içerüye[3509] ṣoḳa. Ḳażā-yı ḥācet itmege otursa ṣol ayaġı üzerine otura. Ḳażā-yı ḥācet iderken eliyle nesne oynamaya. Meṯelā yirde ve dīvārda ḫaṭ çekmek gibi. Ve ʿavretine naẓar eylemeye illā meger ki naẓar itmege ḥāceti ola. Ve ḳażā-yı ḥācet iderken söz söylemeye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Lā yaḫrucü'r-racülāni yaḍribāni'l-ġāyiṭa kāşifeyni ʿavretehümā yeteḥaddeṯāni fe inna'llāhe Teʿālā** (312b) **yemḳutü ʿalā-ẕālike.** Maʿnīsi budur kim iki kişi

[3501] ṣanmazam: ṣanmazın A, K
[3502] ḥāẕıḳam: ḥāẕıḳın A, K, H
[3503] ʿArab: -A
[3504] giderem: giderin A, K
[3505] ḥāżırlaram: ḥāżırların A, K, H
[3506] ṭutaram: dutarın A, K
[3507] çömelürem: çömelürin A, ve geyik çömelür gibi çömelürem: -K
[3508] eylerem: eylerin A, K
[3509] içerüye: içerüsine A

ḳażā-yı ḥācete çıḳup seyr eylemesünler ʿavretlerini açıcı olduḳları ḥāletde. Biri biriyle söz daḫı söyleşmesünler. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā böyle idene ḫışm eyler.

Ve mütevażżādan çıḳıncaḳ evvel saġ ayaġını çıḳara. Çıḳıncaḳ eyide: **el-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī eẕhebe ʿannī mā-yüʾẕīnī ve ebḳā ʿaleyye mā-yenfaʿunī.** Ve ḳażāʾ-i ḥācet itdügi vaḳtde kendüde bir nesne ḳomaya ki anda Allāh adı ola. Ve başı açuḳ mütevażżāya[3510] girmeye.

Niteki Ebū Bekr raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinden utanuñ. Zīrā ki ben mütevażżāya giricek[3511] bilümi bükerem[3512] ve başumı örterem[3513] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden utanduġumdan[3514].

[3510] mütevażżāya: mütevażżāda A
[3511] giricek: girince K
[3512] bükerem: bükerin A, K, H
[3513] örterem: örterin A, K, H
[3514] +vaʾllāhu aʿlem A

el-Bābu’r-rābiʿu ve’s̱-s̱elās̱ūne fī-ādābi’l-vuḍū’i ve esrārihī

Yaʿnī otuz dördünci bāb, ābdestüñ ādābı ve anuñ esrārı beyānındadur.

Sīmurġ-ı kūh-ı ḳāf-ı taḥḳīḳ ve şehbāz-ı ḳażā’-i tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eskenehu’llāhu ḥaẓāyira ḳudsihī ve menāẓıra ünsihī[3515] eydür: Vaḳtī ki bir kişi ābdest almaġa başlasa evvel misvāk-ile başlaya. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **Lev lā en eşuḳḳa ʿalā-ümmetī le aḫḫartü’l-ʿişā’e ilā-s̱ülūs̱i’l-leyli ve emertühüm bi’s-sivāki ʿinde külli mektūbetin.** Maʿnīsi budur kim[3516] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[3517]: Eger ümmetüm üzerine zaḥmet görmesem yatsu namāzını gicenüñ s̱ülūs̱ine degin teʾḫīr eylerdüm ve daḫı ümmetüme her farīża namāzda misvāk itmegi emr eylerdüm. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **es-Sivākü maṭheratün li’l-femi merżātün li’r-rabbi.** Maʿnīsi budur kim[3518] misvāk istiʿmāl itmek[3519] aġzı arıdur ve Ḥażret-i Rabbu’l-ʿālemīni rāżī eyler.

(313a) Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām dünle ḳalḳsa mübārek aġzını misvāk-ile ovardı. İmdi her namāzda[3520] misvāk müsteḥabdur[3521]. Ve cumʿa ġuslinde misvāk sünnetdür. Ve gice ṭurıcaḳ daḫı misvāk istiʿmāl eylemek gerek. Ve ḳuru misvākı ṣu-yıla ışlaya daḫı aġzına ṣoḳa. Evlā budur kim ḳıbleye ḳarşu ṭura, aġzına misvāk ṣoḳa daḫı aġzını ṣu-yıla yuya daḫı ḳıbleye ḳarşu ābdest almaġa otura daḫı[3522] eyide: **Bi’smi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīmi rabbi eʿūẕü bike min-hemezāti’ş-şeyāṭīni ve eʿūẕü bike rabbi en yeḥḍurūni.** Elini

[3515] eskenehu’llāhu…ünsihī: -K
[3516] maʿnīsi budur kim: yaʿnī H
[3517] maʿnīsi…eydür: yaʿnī A
[3518] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3519] itmek: eylemek H
[3520] namāzda: namāz K
[3521] +ve her keret ābdest alacaḳ misvāk istiʿmāl eylemek müsteḥabdur K
[3522] daḫı: ve hem K

yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme innī es’elüke’l-yümne ve’l-berekete ve eʿūẕü bike mine’ş-şūmi ve’l-heleketi.** Mażmaża idincek eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve eʿinnī ʿalā-tilāveti kitābike ve keṡrati’ẕ-ẕikri leke.** İstinşāḳ idincek eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve evcidnī rāyiḥate’l-cenneti ve ente ʿannī rāżin.** Burnın sümkürincek eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve eʿūẕü bike min-ravāyiḥi’n-nāri ve sū’i’d-dāri.** Yüzüni yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3523] **beyyiż vechī yevme tebyażżu vücūhü evliyā’ike ve lā tüsevvid vechī yevme tesveddü vücūhü aʿdā’ike.** Sağ ḳolını yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3524] **ātinī kitābī bi-yemīnī ve ḥāsibnī ḥisāben yesīran.** Ṣol ḳolını yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme innī eʿūẕü bike en tü’tiyenī kitābī bi-şimālī ev min-verā’i ẓahrī.** Ve başını[3525] mesḥ idincek eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3526] **ġaşşinī bi-raḥmetike ve enzil ʿaleyye min-berekātike ve eẓıllenī taḥte ẓılli ʿarşike yevme lā ẓılle illā ẓılle ʿarşike.** İki ḳulaġına mesḥ idincek eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3527]**’cʿalnī mimmen yestemiʿu’l-ḳavle fe yettebiʿu aḥsenehū.** (313b) **Allāhümme esmiʿnī münādiye’l-cenneti meʿa’l-ebrār.** Boynına mesḥ idincek eyide: **Allāhümme fekki raḳabetī mine’n-nāri ve eʿūẕü bike mine’s-selāsili ve’l-aġlāli.** Sağ ayaġın yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3528] **ṡebbit ḳademī ʿalā’ṣ-ṣırāṭi meʿa aḳdāmi’l-mü’minīne.** Ṣol ayaġın yuyıcaḳ eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve**[3529] **eʿūẕü bike en tezille ḳademī ʿani’ṣ-ṣırāṭi yevme tezillü fīhi aḳdāmü’l-münāfıḳīn.** Vaḳtī ki ābdestden fāriġ olsa başını

[3523] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3524] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3525] başını: başına A
[3526] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3527] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3528] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3529] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A

gökden yaña ḳaldırup[3530] eyide: **Eşhedü en lā ilāhe illāʾllāhu vaḥdehū lā şerīke lehū ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabdühū ve rasūlühū subḥāneka'llāhümme ve bi-ḥamdike lā ilāhe illā ente ʿalimtü sūʾen ve ẓalemtü nefsī estaġfiruke ve etūbü ileyke faʾġfir lī ve tüb ʿaleyye inneke ente't-Tevvābü'r-Raḥīmü Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve[3531]ʾcʿalnī mine't-tevvābīne veʾcʿalnī mine'l-müteṭahhirīne veʾcʿalnī ṣabūran şekūran veʾcʿalnī ezküruke keşīran ve üsebbiḥuke bükraten ve eṣīlen.**

Ve ṭahāret almaġı bildügüñden[3532] ṣoñra bilgil ki ābdestüñ farżı dörtdür. Birisi yüz yumaḳdur. Yüz didükleri ṣaç dibinden eñek altına degindür. İni bir ḳulaḳ yumşaġından bir ḳulaḳ yumşaġına degindür. Ve birisi daḫı ḳol yumaḳdur. Ḳol daḫı el ulaşduġı yirden dirsege degindür. Dirsegi daḫı bile yumaḳ gerek. Ve birisi daḫı[3533] ayaḳ yumaḳdur. Ayaḳ daḫı ṭopuḳdan aşaġısıdur. Ṭopuġı daḫı bile yumaḳ gerek[3534]. Dördüncisi[3535] başına mesḥ itmekdür dört baḫşda. Bir baḫşına eger eksük olursa ābdest dürüst olmaz. Ebū Ḥanīfe ḳatında bu dört nesnede eger bir ẕerre yunmaduḳ yir ḳalursa farż yirine gelmez ve ābdest dürüst olmaz.

Ḫulāṣa'da (314a) eydür: Bir kişi[3536] ḳaṣd-ıla ābdestsüz namāz ḳılsa kāfir olur.

Ve bundan ṣoñra bilgil ki ābdestüñ sünnetleri ondur. Birisi ābdest almazdan öñdin ābdest almaġa niyyet eylemekdür[3537]. Niyyet itmek[3538] budur kim eyide: Niyyet itdüm ki ābdest alam, aruca olup namāz ḳılmaġa lāyıḳ olam, diye. Eger diliyle dimeyüp göñlinden

[3530] ḳaldırup: ḳaldura K
[3531] ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve: -A
[3532] bildügüñden: bildükden K, bildüginden H
[3533] +oldur kim K
[3534] gerek: gerekdür A
[3535] dördüncisi: ve birisi K
[3536] bir kişi: -A
[3537] eylemekdür: eylemek A
[3538] niyyet itmek: -A

geçürse daḫı dürüstdür[3539]. Ve biri daḫı ābdeste başladuġınlayın bismi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm dimekdür. Ve birisi daḫı el yumaḳdur. Ve birisi daḫı aġzına misvāk ṣoḳup dişleri dibini sürmekdür. Ve birisi daḫı barmaḳları arasını ḫılāllamaḳdur. Ve birisi daḫı saḳalı arasına barmaḳların ṣoḳup sürmekdür[3540]. Ve birisi daḫı ābdest sünnetlerinüñ budur kim her ʿużvın üç kez yuya. Ve birisi daḫı başına ḳaplayu mesḥ itmekdür; resmi budur kim iki eline ṣu ala daḫı barmaḳlarını alnından yanından başına degüre daḫı başı üzerinden elin çeke[3541] eñsesine varınca. Ammā bu çekmekde baş barmaġın ve şehādet barmaġın ve ayasın degürmeye. Girü eñsesinden yanından ṭuta. Başınuñ iki yanın evvel çekmekde aña ṣu degmedügin sürte iki ayası birle girü alnına varınca. Pes evvel ṣaġ elinüñ şehādet barmaġı ucın ṣaġ ḳulaġı içine ḳoya, baş barmaġı ucın ḳulaġuñ yumşaġınuñ altından ṣoḳa, ḳulaġı ardından ṣıyıra ḳulaġınuñ üstine gelince. Ṣol ḳulaġın daḫı ṣol elinüñ şehādet barmaġın baş barmaġıyla böyle ide. Ve biri daḫı ābdest sünnetlerinüñ, evvel yüzin yumaḳdur andan ḳolın yumaḳdur ve andan başına mesḥ virmekdür andan ṣoñra iki ayaġın yumaḳdur[3542]. Eger (314b) böyle itmezse evvel ayaġın yuyup andan ḳolın yur-ısa daḫı dürüstdür. Ammā sünnet terk itmiş olur. Ve ābdest sünnetlerinüñ birisi daḫı budur kim ābdest eṣnāsında söz söylemeye. Ve yüzine ṣu vurıcaḳ ḳatı vurmaya. Ve ābdesti var-iken yine[3543] ābdest almaḳ müsteḥabdur. Evet, ṣol şarṭ-ıla ki ol ābdest-ile birḳaç rekʿat namāz ḳıla ve illā mekrūhdur. Va’llāhu aʿlem[3544].

[3539] dürüstdür: dürüst olur K
[3540] Ve birisi daḫı barmaḳları arasını…sürmekdür: ve birisi daḫı saḳalı arasına barmaḳların ṣoḳup sürmekdür. Ve birisi daḫı barmaḳları arasını ḫılāllamaḳdur K
[3541] elin çeke: çeke elin K
[3542] andan ṣoñra iki ayaġın yumaḳdur: -K
[3543] yine: gine A, K
[3544] Va’llāhu aʿlem: -A, -H

el-Bābu'l-ḫāmisü ve'ş-şelāşūne fī-ādābi ehli'l-ḫuşūşi ve'ṣ-ṣūfiyyeti fī'l-vuḍū'i[3545]

Yaʿnī otuz bişinci bāb, ehl-i ḫuşūṣuñ ve ṣūfīlerüñ ābdestinde edebleri beyānındadur.

Ṣūfīlerüñ ābdestde[3546] edebleri her ʿużvlarını yuduḳları vaḳtde ḥużūr-ı ḳalb-iledür.Faḫru'l-üdebā ve ẕuḫru'l-ʿurefā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī[3547] eydür: Ṣāliḥlerden işitdüm ki anlar eyitdiler: Vaḳtī ki ābdestde göñül ḥāżır olsa namāzda daḫı ḥāżır olur. Ve vaḳtī ki ābdestde vesvese girse namāzda daḫı vesvese girür. Ve anlaruñ edeblerindendür dāyim ābdest üzerine[3548] olmaḳ. Zīrā ki ābdest mü'minüñ silāḥıdur. İmdi cevāriḥ vaḳtī ki ābdest ḥimāyetinde olsa anlaruñ üzerine şeyṭān az yol bulur.

Enes Bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh eydür[3549]: Rasūl ḥażreti[3550], Medīne'ye gelincek ben sekiz yaşumda-yıdum. Rasūl ʿaleyhi's-selām baña eyitdi: **Yā büneyye ini'steṭaʿte en lā tezāle ʿalā'ṭ-ṭahāreti fe'fʿal fe innehū men etāhü'l-mevtü ve hüve ʿalā'l-vuḍū'i uʿṭıye'ş-şehādete.** Ḥadīşüñ maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām, Enes Bin Mālik'e[3551] eyitdi[3552]: Eger dāyim ābdest üzerine[3553] olmaḳ elüñden gelürse eyle eyle. Zīrā ki bir kişi ābdest üzerine[3554] (315a) ölse aña şehīdlik şevābı virilür.

[3545] ve'ṣ-ṣūfiyyeti fī'l-vuḍū'i: -H
[3546] ābdestde: ābdestinde H
[3547] +ḳuddise sırruhū H
[3548] üzerine: üzerinde K
[3549] raḍıya'llāhu ʿanh eydür: eydür raḍıya'llāhu ʿanh K
[3550] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[3551] Mālik'e: Mālik raḍıya'llāhu ʿanhuya H
[3552] Ḥadīşüñ maʿnīsi…eyitdi: yaʿnī A
[3553] üzerine: üzerinde K
[3554] üzerine: üzerinde K

İmdi ʿāḳilüñ şānı budur kim dāyim ölüm-içün ḥāżırlana. İmdi ölüm-içün ḥāżırlanmaḳdandur ābdest üzerine[3555] mülāzım[3556] olmaḳ. İmām Ḥuṣrī[3557] eydür: Gice uyḳumdan uyansam ābdest aluram[3558] tā ki ābdestsüz uyumayayın diyü. Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām bir gün irte namāzında[3559] Bilāl-i Ḥabeşī'ye[3560] eyitdi: **Yā Bilālü ḥaddiṯnī bi-ercā ʿamelin ʿamilte ʿindeke fī'l-islāmi menfeʿaten fe innī semiʿtü'l-leylete ḫaşfete naʿlike beyne yedeyye fī'l-cenneti fe ḳāle mā ʿamiltü ʿamelen fī'l-islāmi ercā ʿindī menfaʿaten min-ennī lem eteṭahher ṭahūran tāmmen fī-sāʿatin min-leylin ev nehārin illā ṣalleytü bi-ẕālike'ṭ-ṭahūri li-rabbī ʿazze ve celle mā-keteba'llāhu lī en uṣalliye.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām Bilāl'e eyitdi[3561]: Baña ḫaber vir ṣevābın ziyāde umduġuñ ʿamelüñden islāmda menfaʿat cihetinden. Zīrā ki gice cennet içinde benüm öñümde senüñ naʿleynüñ āvāzını işitdüm.

Feriştehoġlı **Merārıḳ** şerḥinde eydür: İḥtimāl var ki Rasūl ʿaleyhi's-selām[3562] anı miʿrāc gicesinde işitmiş ola ve yāḫūd düşinde işitmiş ola ve yāḫūd uyanuġ-iken işitmiş ola. Ve andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām öñümde didügi oldur kim ol, Rasūl'üñ öñine geçmiş ola ḫiẕmet-içün. Niteki yollarda ḳullar, efendiler öñince yürürler. Ve daḫı[3563] Rasūl ʿaleyhi's-selām gördügüni aña ḫaber vir didüginden murād oldur kim anuñ göñli[3564] ḫoş ola tā ki ol ʿamel üzerine dāyim ola. Ve daḫı andan ġayrı ol ʿamele terġīb eylemekdür. Ve daḫı ol, sünnet olmaḳdur ki aña ābdest şükri dirler.

[3555] üzerine: üzerinde K
[3556] mülāzım: lāzım A
[3557] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3558] aluram: alurın A, K
[3559] namāzında: namāzından ṣoñra A
[3560] +raḍıya'llāhu ʿanh K, Ḥabeşī'ye: Ḥabeşī raḍıya'llāhu ʿanha H
[3561] Maʿnīsi budur…eyitdi: yaʿnī yā Bilāl A
[3562] ʿaleyhi's-selām: -A
[3563] ve daḫı: imdi K
[3564] göñli: tevekküli K

Çünki Rasūl ʿaleyhi’s-selām Bilāl’e böyle didi, (315b) Bilāl daḫı eyitdi: Ben islām içinde hīç ʿamel eylemedüm benüm ḳatumda ercā olan menfaʿat cihetinden şundan ġayrı ki ben ābdest almazam[3565] giceden bir sāʿatde ve yāḫūd gündüzden bir sāʿatde illā ol ābdest-ile Ḥaḳ Teʿālā baña nevāfillerden ne taḳdīr itdiyse[3566] anı ḳıluram[3567].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām[3568] buyurur: **Men tevaḍḍaʾe naḥve vuḍūʾī hāẕā ṣümme ḳāme ve rakeʿa rakʿateyni lā yüḥaddiṯü fīhimā nefsehū ġufira lehū mā-teḳaddeme min-ẕenbihī.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[3569]: Kim ki ben ābdest alduġumlayın ābdest alsa yaʿnī aʿżā-yı ġusli üçer kerre[3570] yusa andan ṣoñra ṭurup iki rekeʿat namāz ḳılsa gerekse ferīża olsun ve gerekse nāfile olsun ol iki rekeʿat namāz içinde ʿucbı terk eylese anuñ ṣaġāyir günāhından geçmişi yarlıġanur[3571]. Ṭībī, **Müslim** şerḥinde böyle didi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām[3572] buyurdı: **Men tevaḍḍaʾe bi-aḥseni’l-vuḍū’i ḫaracet ḫaṭāyāhü min-cesedihī ḥattā taḫruce min-taḥti eẓfārihī.** Maʿnīsi budur kim[3573] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[3574]: Kim ki gökcek ābdest alsa yaʿnī ābdestüñ ferīżaların ve sünnetlerin ve müsteḥabların yirine getürse ol kimsenüñ cemīʿ-i bedeninden ṣaġāyir günāhları çıḳar gider ḥattā dırnaḳları altından daḫı çıḳar.

[3565] almazam: almazın A, K
[3566] itdiyse: eylediyse A
[3567] ḳıluram: ḳılurın A, K, H
[3568] ʿaleyhi’s-selām: ḥażreti K
[3569] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: yaʿnī A
[3570] kerre: keret K
[3571] anuñ ṣaġāyir günāhından geçmişi yarlıġanur: -A
[3572] ʿaleyhi’s-selām: ḥażreti K
[3573] maʿnīsi budur kim: yaʿnī H
[3574] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: yaʿnī A

Rasūl ḥażreti[3575], günāhları çıḳar didügi mecāzdur ġufrāndan. Zīrā ki günāhlar ecsām degüldür belki aʿrāżdur[3576]. Ḥattā dırnaḳları altından daḫı çıḳar didügi teʾkīddür şol kimsenüñ vehmini defʿ itmekden ötürü ki murād cesedden, ābdest ṣuyı yitişdügi yir ola. Lā cirem Rasūl ʿaleyhiʾs-selām anı defʿ eylemek-içün eyitdi: Ḥattā dırmaḳları altından (316a) daḫı çıḳar gider, didi. Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā anuñ cemīʿ bedeninüñ ṣaġāyir günāhını yarlıġar.

Şeyḫ-i Ekmel **Meşārıḳ** şerḥinde eydür: Ābdest-ile bedenüñ cemīʿisinüñ günāhı yarlıġanduġına sır budur kim ābdest cemīʿ bedenüñ taṭhīridür. Zīrā ki insānuñ bedeninüñ cemīʿisi andan ḥadeṣ ẓāhir olduġı iʿtibārıyla mütecezzī degüldür. Pes ḳıyās bu-yıdı ki bedenüñ[3577] cemīʿisin yumaḳ vācib ola-yıdı niteki ṣūret-i cenābetde vācib olduġınlayın illā bu ḳadar vardur ki ḥadeṣ-i ḫafīfüñ vāḳiʿ olması çoḳ oldıysa bedenüñ cemīʿisin yumaḳ vācib olmaḳ ḥarac oldı, lā cirem şāriʿ bedenüñ ṭaraflarında olan aʿżāyı yumaġ-ıla iktifā eyledi teshīlen ʿalāʾl-ʿibād ve ol aʿżāları yumaḳ cemīʿ-i bedeni[3578] yumaḳ yirine ḳodı niteki biş vaḳt namāz elli vaḳt namāz yirine ṭurdı. İmdi vaḳtī ki ābdest bedenüñ cemīʿisini yumaḳ yirine ṭurdıysa ol, cemīʿ-i günāhlaruñ tekfīri[3579] oldı.

Sulṭānuʾs-sālikīn ve ḳuṭbuʾl-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Ṣūfīlerüñ ṭahāretde edeblerindendür ṣuyı isrāf itmemek ve şerīʿat cāyizdür didügi yirde ṭurmaḳ. Niteki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eydür[3580]: **Liʾl-vuḍūʾi şeyṭānün yüḳālü lehüʾl-velehānü feʾtteḳū vesāviseʾl-māʾi.** Maʿnīsi budur kim[3581] ābdestüñ şeyṭānı vardur; aña

[3575] Rasūl ḥażreti: Ḥażret-i Rasūl A, ḥażreti: ʿaleyhiʾs-selām H
[3576] günāhları çıḳar didügi…aʿrāżdur: -K
[3577] taṭhīridür…bedenüñ: -K
[3578] bedeni: -A
[3579] tekfīri: kefāreti A
[3580] eydür: buyurur H
[3581] Maʿnīsi budur kim: yaʿnī A, H

velehān dirler. İmdi siz şu vesveselerinden saḳınuñ. Yaʿnī ol şeyṭān, ābdestde ve anuñ şuyında vesveseler itmesinden saḳınuñ.

Ve Ebū ʿAbdu'llāh er-Rūẕbārī eydür: Şeyṭān cehd eyler ki ādem oġlanlarınuñ cemīʿ ʿamellerinden naṣībini ala. İmdi ol, ḳayurmaz ol naṣībin (316b) alursa şundan ki anlar emr olunduġı nesnede ziyāde eyleyeler ve yāḫūd andan ekseler.

Ve İbn Kernebī ḳış vaḳtinde bir gice iḥtilām oldı. Ol bir yoġun ṣıḳ ʿabā geyerdi. Dicle Irmaġına vardı. Ġāyet ṣovuġ-ıdı. Nefsi anda ġusl itmege iḳdām eylemedi. Ol daḫı nefsine ḳaḳıyup ol ʿabāsıyla ṣuya girdi, ġusl eyledi. Andan ṣoñra neẕr eyledi ki ol ʿabāyı egninden çıḳarmaya ḥattā egninde ḳurumayınca. Ol ʿabā egninde bir ayda ḳurudı ḳalıñ olduġı-çün. Bunuñla nefsini edebledi tā ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emr itdüginden iʿrāż eylemeye. Ve Sehl Bin ʿAbdu'llāh, aṣḥābına eydürdi: Ṣuyı çoḳ içüñ ve ābdest alurken ṣuyı az döküñ. Zīrā ki ṣuyı çoḳ içincek nefs żaʿīf olur ve anuñ şehevātı ölür ve ḳuvveti gider.

Ve ṣūfīlerüñ ādābından birisi daḫı[3582] budur[3583] kim ṣuyı ābdest almaġa gizlerler. İbrāhīm-i Ḫavvāṣ[3584]; vaḳtī ki beriyyeye girse hemān ancaḳ bir ḳırba ṣu götütürdi, andan az içerdi, ābdest almaġ-içün saḳlardı ḥattā Mekke'den Kūfe'ye varınca. Anuñ-ıla ābdest alup yolda teyemmüm itmezdi. Bir ḳırba ṣu aña kifāyet eylerdi. Ve baʿżılar eydürler: Vaḳtī ki ṣūfīnüñ yolda bardaġı olmasa ve yāḫūd ṣu götürecek nesnesi olmasa şöyle bilüñ ki ol, namāzı terk itmege ḳaṣd itmişdür gerekse namāzı terk eylemek dilesün gerekse dilemesün. İbrāhīm-i Ḫavvāṣ'uñ ḳarnı aġrıdı. Her namāz vaḳtinde Reyy'üñ cāmiʿinde ṣuya girürdi, kendüzini yur-ıdı. Bir vaḳt ol ṣuya girdi ki kendüzini yuya, anda ecel yitişdi; ṣu içinde öldi. Ve İbrāhīm Bin Edhem daḫı bir vaḳt ḳarın aġrısına uġradı. Dünle ḳalḳup (317a) yabana

[3582] birisi daḫı: daḫı birisi K
[3583] budur: oldur A
[3584] +ḳuddise sırruhū H

varurdı. Her kerre[3585] ki yabana varurdı, ābdest alurdı. Andan ṣoñra iki rekʿat namāz ḳılurdı. Ḥattā bir gicede yitmiş iki ve yitmiş üç kerre[3586] yabana varurdı, her kerre[3587] ābdest alurdı. Şeyḫ eydür: Bir dervīş nefsine şöyle edeb ögredüp dururdı ki yabana oturmayınca yillemezdi ḫalvetde edeb saḳladuġı-çün.

Ḳuṭbu'l-aḳṭāb[3588] ve zübdetü'l-efrād eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[3589] eydür: Ṣūfīlerüñ istiḳṣāsı bāṭınlarını ṣıfāt-ı ẕemīmeden ve aḫlāḳ-ı rediyyeden arıtmaḳdadur; ẓāhir ṭahāretde degüldür tā şuña degin ki ḥadd-i ʿilmden anı çıḳaralar.

ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh bir Naṣrānīnüñ boducından ābdest aldı. Maʿa-hāẕā ki Naṣrānīler boduçlarına ḫamr ḳoymaḳdan iḥtirāz itmezler. Pes ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh anı ẓāhiri üzerine icrā eyledi ve aṣl-ı ṭahāret üzerine icrā eyledi. Zīrā ki aṣl, eşyāda ṭahāretdür ve ibāḥatdür.

Ve daḫı aṣḥāb-ı Rasūl raḍıya'llāhu ʿanhum, ḳuru yir üzerine namāz ḳılurlar-ıdı ve yollarda yalın ayaḳ yürürlerdi ve vaḳt olurdı ki çıplaḳ ḳuru yir üzerine yatup uyurlar-ıdı ve baʿż-ı evḳātde vaḳt olurdı ki hemān ṭaş-ıla istincā iderler-idi. İmdi anlaruñ istiḳṣāları bāṭın ṭahāretinde-yidi. Ẓāhir ṭahāretinde işleri tesāhül üzerine-yidi. Pes ṣūfīlerüñ daḫı işleri anlaruñ işleri gibi olmaḳ gerek.

Şeyḫ raḥimehu'llāh[3590] eydür: Vaḳt olur ki bir kişiyi ābdestde ve ġuslde ve sāyir ṭahāretde kendüye zaḥmet ider. İmdi bu, nefsüñ ruʿūnetindendür. Ve eger anuñ geyecegi kir olsa anı yumaḳda zaḥmet çeküp mübālaġa-yıla yur. Ḥāl budur kim anuñ bāṭını ġıll u ġış ve

[3585] kerre: keret K
[3586] kerre: keret K
[3587] kerre: keret K
[3588] el-aḳṭāb: el-evtād K, H
[3589] +ʿaṭṭara'llāhu ramsehū A
[3590] raḥimehu'llāh: -A, -K

ḥıḳd u ḥased ve kibr ü ʿucb ve riyā vü nifāḳ-ıla ṭolmışdur. Anları (317b) arıtmaġa muḳayyed olmaz. Vaḳt olur ki bir kişi yalın ayaḳ yire baṣsa aña inkār eyler ḥāl budur ki şerīʿat aña ruḫṣat virüp durur, kendüsi ġaybet ve bühtān itmekden iʿrāż eylemez ve sāyir ṣıfāt-ı żemīmeden iʿrāż eylemez ki bunlar dīnini ḫarāb eylerken. İmdi bu degüldür illā ʿilm azlığındandur ve edebsüzligindendür ve ʿurefā-yıla ve ʿulemā-yıla ṣoḥbet itmedügindendür.

Ebū ʿAmr[3591] Mekke'de otuz yıl mücāvir oldı. Ḥarem'de ḳażā-yı ḥācet itmezdi[3592]. Belki ḳażā-yı ḥācet itmek isteyicek ḥılle çıḳardı, anda ḳażā-yı ḥācet iderdi. Ve ṣādıḳlaruñ birisinüñ yüzinde on iki çıban çıḳdı. Ol oñulmadı. Zīrā ki ol her namāz vaḳtinde ābdest alurdı, ol çıbana ṣu yitişürdi; ṣudan oñulmazdı. Ve ṣādıḳlardan birisinüñ gözi yaşarurdı. Ḥekīmler eyitdiler: Bu şol vaḳt oñulur ki yigirmi, otuz gün çalḳoyun yata, aña ṣu degürmeye. Ve illā bunuñ gözi gider, didiler. Ol eyitdi: Gözüm giderse gitsün, ben ābdesti terk eylemezem[3593]. Vaʾllāhu aʿlem[3594].

[3591] ʿAmr: ʿÖmer K
[3592] itmezdi: itmedi H
[3593] eylemezem: eylemezin A, K
[3594] vaʾllāhu aʿlem: -A, didi H

el-Bābu’s-sādisü ve’ş-şelāşūne fī-faẕīleti’ṣ-ṣalāti ve kiberi şānihī

Yaʿnī otuz altıncı bāb, namāzuñ faẕīleti beyānında ve anuñ şānınuñ ululuġı beyānındadur.

ʿAbdu’llāh bin ʿAbbās raḍıya’llāhu ʿanhumā eydür: Rasūl ḥażreti[3595] ʿaleyhi’s-selām[3596] eyitdi: **Lemmā ḫaleḳa’llāhu Teʿālā cennete ʿadnin ve ḫaleḳa fīhā mā-lā ʿaynün ra’et ve lā üẕünün semiʿat ve lā ḫaṭara ʿalā-ḳalbi beşerin ḳāle lehā tekellemī ḳālet ḳad eflaḥa’l-mü’minūne şelāşen.** Maʿnīsi budur kim Ḥaḳ Teʿālā vaḳtī ki[3597] Cennet-i ʿAdn’i yaratdı ve anuñ içinde gözler görmedük (318a) nesneler ve ḳulaḳlar işitmedük nesneler ve göñüllerden geçmedük nesneler yaratdı, aña eyitdi: Söyle. Cennet daḫı üç kerre[3598] eyitdi: Taḥḳīḳ mü’minler ḳorḳduḳlarından ḳurtulup maḳṣūdlarına irişdiler.

İmdi Ḳur’ān-ı Mecīd şehādet idüp durur ki muṣallīler ḳorḳduḳlarından ḳurtulup maḳṣūdlarına yitişürler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳad eflaḥa’l-mü’minūne’llezīne hüm fī-ṣalātihim ḫāşiʿūn.**[3599] Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **eṣ-Ṣalātü’l-ḫamsü ve’l-cumuʿatü ilā’l-cumuʿati ve ramaḍānü ilā-ramaḍāne mükeffirātün limā-beynehünne iẕā’ctünibeti’l-kebā’ir.** Ḥadīşüñ maʿnīsi budur kim[3600] biş vaḳt namāz ve bir cumʿa bir cumʿaya degin ve bir ramażān bir ramażāna degin aralarında olan ṣaġāyir günāhları maḥv eyleyicidür vaḳtī ki muṣallī ve ṣāyim kebāyirden saḳınsalar. Ḥattā eger kebīre işleseler aralarında olan ṣaġāyir maḥv olmaz. **Meşābīḥ** şerḥinde Tūribiştī ve Ḥamīdī böyle ẕikr

[3595] ḥażreti: -H
[3596] ʿaleyhi’s-selām: -A
[3597] Ḥaḳ Teʿālā vaḳtī ki: vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā A
[3598] kerre: keret K
[3599] el-Müminun 23/1-2.
[3600] ḥadīşüñ maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

eylediler. Bu **in tectenibū kebā'ira mā-tünhevne ʿanhu nükeffir ʿanküm seyyi'ātiküm** āyetine daḫı muvāfıḳdur.

Evet, İmām Nevevī[3601] **Müslim** şerḥinde eydür: Bu ḥadīṯüñ bu maʿnīye egerçi ki iḥtimāli vardur evet, bundan murād bu degüldür. Belki maʿnīsi budur kim aralarında olan ṣaġāyir günāhlar yarlıġanur; kebāyir günāhlar degül. Belki kebāyir günāhları tevbe maḥv eyler ve yāḫūd Ḥaḳ Teʿālā'nuñ fażlı maḥv eyler. Ehl-i Sünnet meẕhebi daḫı budur.

Ammā Şeyḫ Kelābādī[3602] eydür: Bunda kebāyirden murād şirkdür; cemʿ eyledi bi-iʿtibāri envāʿihī ʿani'l-yahūdiyye ve'n-naṣrāniyye ve'l-mecūsiyye. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ṣallā'l-berdeyni deḫale'l-cennete.** Maʿnīsi budur ki[3603] kim ki (318b) irte namāzıyla ikindü namāzını vaḳt-i muḫtārda ḳılsa ol, cennete gire. Rasūl ʿaleyhi's-selām bu iki vaḳt üzerine ḳındurdı. Zīrā ki bu iki vaḳt vaḳt-i teşāġul ve vaḳt-i teṣāḳuldür. İmdi kim ki bu iki vaḳti riʿāyet eylese ġālibā ġayrı vaḳtleri daḫı riʿāyet eyler. Ve biz daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden dilerüz ki ṭāʿati üzerine bize yardım eyleye ve ʿibādetinde kāhellıḳdan bizi saḳlaya.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men ṣallā ṣalāte'ṣ-ṣubḥi fe hüve fī-ẕimmeti'llāhi.** Maʿnīsi budur kim[3604] kim ki irte namāzını iḫlāṣ-ıla ḳılsa ol kimse dünyāda ve āḫiretde Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emānında olur. Rasūl ʿaleyhi's-selām irte namāzını ẕikr eyledi. Zīrā ki irte namāzında külfet ve zaḥmet vardur. Aña mülāzemet eylemez illā īmānında[3605] ḫāliṣ olan. Lā cirem mustaḥaḳ oldı ki ol, Allāh Teʿālā'nuñ emānında ola.

[3601] +taḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3602] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3603] maʿnīsi budur ki: yaʿnī A
[3604] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3605] īmānında: īmānda K

Mecẕūb-ı vaḥdet, meslūb-ı ʿizzet; ḳıble-i envār, nuḳṭa-ı esrār yaʿnī[3606] eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī nevvera'llāhu ḳabrahū eydür: Ṣalātuñ iştiḳāḳını baʿżılar eydürler[3607], **ṣalī**'dendür. **Ṣālī** diyü oda dirler. İmdi egri aġacı ṭoġrultmak dileseler anı oda ḳızdururlar daḫı ṭoġruldurlar[3608]. İmdi nefs-i emmāre sebebiyle ḳulda daḫı egrilik vardur. Pes subuḥāt-ı vechi'llāhi'l-kerīm'den saṭvet-i ilāhiyyenüñ ve ʿaẓamet-i kibriyānuñ veheci yitişür, anuñ egriligini ṭoġruldur. Belki namāz-ıla anuñ miʿrācı müteḥaḳḳıḳ olur. Pes muṣallī oda ışınup anuñ-ıla şuʿlelene beñzer. İmdi kim ki ṣalāt nārıyla şuʿlelense anuñ egriligi gider. Lā cirem ol cehennem odına ʿarż olınmaz. Belki nār-ı ṣalāt bir nārdur ki ol, muṣallīnüñ vücūdınuñ (319a) enāniyyetini iḥrāḳ eyleyüp Allāh Teʿālā vücūdıyla anı bāḳī ḳılur.

Rasūl ḥażreti[3609] ʿaleyhi's-selām eydür: Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: **Ḳasemtü'ş-ṣalāte beynī ve beyne ʿabdī nıṣfeyni fe iẕā ḳale'l-ʿabdü bi'smi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīmi ḳāla'llāhu ʿazze ve celle meccedenī ʿabdī fe iẕā ḳāle'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīne ḳāle ḥamidenī ʿabdī fe iẕā ḳāle'r-Raḥmāni'r-Raḥīmi ḳāle eṣnā ʿaleyye ʿabdī fe iẕā ḳāle māliki yevmi'd-dīni ḳāle fevvaḍa ileyye ʿabdī fe iẕā ḳāle iyyāke naʿbüdü ve iyyāke nesteʿīnü ḳāle hāẕā beynī ve beyne ʿabdī fe iẕā ḳāle ihdinā'ṣ-ṣırāṭa'l-müstaḳīme ḳāla'llāhu Teʿālā hāẕā li-ʿabdī ve li-ʿabdī mā-seʾele.**

Şurrāḥ-ı eḥādīṣ eydürler: Bu ḥadīṣde ṣalātdan murād ḳırāʾatdür. Zīrā ki ḳırāʾat ṣalātuñ cüzʾidür. Eḥadühümā, āḫar üzerine ıṭlāḳ olınur mecāzen. Bu ḥadīṣde andan murād ḳırāʾat-i Fātiḥa'dur. Bu ḥadīṣ ḥadīṣ-i ḳudsīdür. Ḥadīṣ-i ḳudsī oldur kim Ḥaḳ Teʿālā anı

[3606] yaʿnī: -K
[3607] eydürler: eyitdiler A
[3608] ṭoġruldurlar: doġruldalar K
[3609] ḥażreti: -A, -H

peyġāmbere ilhām-ıla ve yāḫūd düşinde ḫaber vire; peyġāmber daḫı anı kendü ʿibāretiyle taʿbīr eyleye. Pes ḥadīṯ-i ḳudsī kelāmuʾllāh-ı ġayr-i metlūdur. Ḳurʾān bunuñ üzerine mufaḍḍaldür. Zīrā ki anuñ lafẓı münzeldür.

Ḥadīṯüñ maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem[3610] budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür: Ben ṣalātı ḳulum-ıla benüm aramda iki ḳısm eyledüm. İmdi vaḳtī ki ḳul **biʾsmiʾllāhiʾr-Raḥmāniʾr-Raḥīm** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Benüm ḳulum beni teşrīf eyledi, ululadı ve beni naḳāyıṣdan tenzīh eyledi. Vaḳtī ki **el-ḥamdü liʾllāhi rabbiʾl-ʿālemīn** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Ḳulum baña ḥamd eyledi. Vaḳtī ki **er-Raḥmāniʾr-Raḥīm** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür: Ḳulum benüm üzerüme ṯenā eyledi. Vaḳtī ki **māliki yevmiʾd-dīn** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Ḳulum kendüyi (319b) baña tefvīż eyledi. Vaḳtī ki **iyyāke naʿbüdü ve iyyāke nesteʿīn** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Bu benüm-ile ḳulum ortasındadur. Vaḳtī ki **ihdinā'ṣ-ṣırāṭa'l-müstaḳīm** dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Bu ḳulum içündür. İmdi ḳulum ne dilerse anuñdur. Bunda beşāret-i ʿaẓīme vardur.

Ġavṯu'l-aḳṭāb Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn el-ʿArabiyyi'l-Maġribiyyi'l-Endülüsī raḍıyaʾllāhu ʿanhu ve erḍāhu[3611] **Fütūḥāt**'ında eydür: Vaḳtī ki ḳārī **biʾsmiʾllāhiʾr-Raḥmāniʾr-Raḥīm**[3612] dise Ḥaḳ Teʿālā eydür: **Ẕekeranī ʿabdī.** Yaʿnī ḳulum beni ẕikr eyledi. Ẕikri hīçbir nesne-yile ḳayd eylemedi ẕākirlerüñ aḥvālinüñ iḫtilāfından ötürü. Aʿnī ẕikre bevāʿiṯ muḫtelif olduġı-çün bevāʿiṯdendür raġbet ve daḫı andandur rehbet ve andandur taʿẓīm ve iclāl. Yaʿnī vaḳt olur ki kişi Allāh'ı ẕikr ider raġbet-içün ve vaḳt olur ki anı ẕikr eyler rehbet-içün ve vaḳt olur ki anı ẕikr eyler taʿẓīm içün ve iclāl-içün. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā cevāb virür ʿālimüñ mertebelerinüñ ednāsı üzerine. İmdi ol oldur kim dili-yile

[3610] vaʾllāhu aʿlem: -K
[3611] raḍıyaʾllāhu ʿanhu ve erḍāhu: -A, erḍāhu: -K
[3612] el-Fâtiha 1/1.

oḳuya gönliyle anuñ maʿnāsını fehm eylemeye. Ve eger anuñ maʿnāsını gönliyle fehm eylese Ḥaḳ Teʿālā aña cevāb virür bi-ḥasebi mā-ḥaṣṣal[3613] fī-nefsihī ʿani'l-ʿilmi mimmā-telāhu. Vaḳtī ki **el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn**[3614] dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Ḥamidenī ʿabdī.** Yaʿnī, ḳulum baña ḥamd eyledi. ʿĀrifüñ **el-ḥamdü li'llāh** didügi dimek olur ki ʿavāḳıb-ı s̱enā Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyler. Yaʿnī küllī s̱enā ki kevn üzerine s̱enā olunur anuñ ʿāḳıbeti rucūʿ eyler Allāh Teʿālā ḥażretine iki ṭarīḳ-ıla. Bir ṭarīḳ oldur kim kevn üzerine s̱enā bundan ġālī degüldür kim anuñ üzerinde olan ṣıfāt-ı ḥamīde-yile ola ve yāḫūd andan āṯār-ı maḥmūde-yile (320a) ola ki ol āṯār-ı maḥmūde anuñ-ıla ḳāyim olan ṣıfāt-ı ḥamīdenüñ netāyicidür. İmdi ol ṣıfātı ve ol āṯārı īcād eyleyen Allāh Teʿālā'dur. Lā cirem ʿāḳıbet-i s̱enā rāciʿ oldı Allāh Teʿālā ḥażretine[3615]. Ve bir ṭarīḳ daḫı oldur kim ʿārif mümkinātuñ müstefāda vücūdını görür ki ol ʿayn-ı ẓuhūr-ı vücūd-ı Ḥaḳ'dur. Lā cirem müteʿallıḳ-ı s̱enā oldur, ekvān degül. Pes ʿārif **el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn** diyincek cemīʿ-i ẕikr itdügümüzi ḳalbinde iḥżār eyler. Andan ṣoñra vaḳtī ki **er-Raḥmāni'r-Raḥīm**[3616] dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Eṯnā ʿaleyye ʿabdī.** Yaʿnī, ḳulum benüm üzerüme ṣıfat-ı raḥmet-ile s̱enā eyledi. S̱enāyı hīç nesne-yile ḳayd eylemedi Ḥaḳ Teʿālā'nuñ raḥmeti ʿām olduġı-çün ve daḫı ʿāmī Ḥaḳ Teʿālā raḥmetini kendü ġarażına mülāyim olanı virdügini bildügi-çün egerçi ki aña ol nesne żarar degürmezse daḫı ve yāḫūd anuñ ṭabīʿatına mülāyim olan nesneʾi virdügini bildügi-çün egerçi ki anda şeḳāvet daḫı var-ısa. Evet ʿārif böyle degüldür. Zīrā ki raḥmet-i ilāhiyye vaḳt olur ki ḳula ṣūret-i mekrūhede gelür ṭadı ve rāyiḥası çirkin devā gibi ki ḫasta anı içer. Zīrā ki anuñ şifāsı andadur. Pes vaḳtī ki ʿārif **er-**

[3613] mā-ḥaṣal: muḥaṣṣal A
[3614] el-Fâtiha 1/2.
[3615] Teʿālā ḥażretine: Teʿālā'ya K
[3616] el-Fâtiha 1/3.

Raḥmāni'r-Raḥīm dise bu, ḳavlüñ medlūlünü gönlinde iḥżār eyler şol ḥayṣiyyet-ile ki Ḥaḳ anuñ-ıla mevṣūfdur. Lā cirem raḥmet-i vāḥide ki münḳasımdur cemīʿ-i ḫalḳ üzerine dünyāda ve āḫiretde, anı ʿārif gönline iḥżār eyler. Andan ṣoñra vaḳtī ki ḳārī **māliki yevmi'd-dīn**[3617] dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Meccedenī ʿabdī.** Yaʿnī ḳulum beni ululadı ve beni teşrīf eyledi ve beni naḳāyışdan tenzīh eyledi. Vaḳtī ki ʿārif **māliki yevmi'd-dīn** dise yevm-i dīni dār-ı (320b) āḫirete ḥaṣr eylemez. Belki bunı görür ki Raḥmān-ı Raḥīm **māliki yevmi'd-dīn**'den ayrılmazlar. Zīrā ki bu anlaruñ ṣıfatıdur. Pes cezā hem dünyāda ve hem āḫiretde olur. İmdi yevm-i dünyā āḫiret gibi yevm-i cezādur. Vaḳtī ki **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn**[3618] dise Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Hāẕihī beynī ve beyne ʿabdī.** Pes bu āyet mutażammındur sā'ili ve mesʾūlü. Lā cirem vaḳtī ki ʿabd **iyyāke** dise ḥarf-i ḫiṭāb-ıla anı müvācehe ḳılur lā ʿalā-ciheti'lletī yedüllüke belki şāriʿuñ ḳavline miʿraż-ı taʿlīmde imtiṯāl içün. Şol vaḳt ki iḥsāndan suvāl eylediler pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **el-iḥsānu en taʿbuda'llāhe ke'enneke terāhu.** Pes lā büddür kim ḥarf-i ḫiṭāb-ıla müvācehe ḳıla. Bu āyet āyet-i berzaḫiyyedür ki bunda Ḥaḳḳ-ıla ʿabd ortasında iştirāk vāḳiʿ oldı. **İyyāke**'de kāfı tevḥīd eyledi zīrā ki maʿbūd vāḥiddür. **Naʿbudu** diyü ʿabd nefsini cemʿ eyledi zīrā ki ʿābidler çoḳdur. Her birisi ʿavn ṭaleb eyler. Evet, cemīʿ-i ʿibādātdan maḳṣūd birdür. Pes gözüñ ʿibādeti vardur ve semʿuñ ʿibādeti vardur ve dilüñ ʿibādeti vardur ve elüñ ʿibādeti vardur ve ḳarnuñ ve fercüñ ve ayaġuñ ve gönülüñ ve rūḥuñ ve sırruñ ʿibādetleri vardur. Bunuñ-içün muṣallī **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn** dir. Zīrā ki ol; namāzda cemīʿ-i eczāsıyla ḳāyim oldı, ve cemīʿ-i eczāsıyla rükūʿ eyledi ve cemīʿ-i eczāsıyla sücūd eyledi ve cemīʿ-i eczāsıyla oḳudı. Barı ṣalātuñ cemīʿ-i efʿālini cemīʿ-i eczāsıyla işledi. Pes dili nūn-n

[3617] el-Fâtiha 1/4.
[3618] el-Fâtiha 1/5.

cemʿ-ile **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn** dir cemīʿ-i eczāsından ötürü nitekim bir pādişāh birḳaç kişileri bir pādişāha ilçi gönderürse ol pādişāh ḥużūrında ol (321a) ilçilerüñ hemān birisi söyler sāyirinden ötürü. Pes muṣallī daḫı **iyyāke naʿbudu** dir, keʾennehū eydür ki: Ben ẓāhirümle ve bāṭınumla ve cemīʿ-i ḳuvām-ıla ve cemīʿ-i cevāriḥum-ıla ʿibādetümi saña taḫṣīṣ eylerem. **Nesteʿīn** daḫı böyle. İmdi eger muṣallī bu meṣābede olmazsa ve cemīʿ-i ʿālemiyle ʿibādet üzerine olmazsa ol kāẕibdür **naʿbudu ve nesteʿīn** didüginde. Vaḳtī ki **naʿbudu** dise namāzında cevānibe iltifāt eylese ve yāḫūd anuñ ḫāṭırı dükkānında ve yāḫūd ticāretinde olsa ve yāḫūd ġayrı yirde olsa Ḥaḳ Teʿālā aña eydür ki: **keẕebte fī-kināyetike bi-cemʿiyyetike.** Gözüñ-ile ḳıbleñden ġayrı ṭarafa iltifāt itmedüñ mi ve ḳulaġuñı ḳatuñda ḥāżır olanlaruñ kelāmına ṭutmaduñ mı ve göñlüñi benden ġayrıya yöneltmedüñ mi? Ḳanı senüñ **naʿbudu ve nesteʿīn** didügüñde ṣıdḳuñ. Lā cirem ʿārif **iyyāke naʿbudu** didügi vaḳtde bunları ḳalbinde iḥżār eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretinden namāzda münācāt itdügi vaḳtde **iyyāke naʿbudu** dimege utanur tā ki aña yalan söylersin dimeyeler. Pes ḥāli böyle olana lā büddür kim ẓāhirini ve bāṭınını ve cemīʿ-i ḳuvāsını ve dükeli cevāriḥini ve göñlini ve rūḥını ve sırrını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine müteveccih ḳılup bunlaruñ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet eyleye tā ki **iyyāke naʿbudu** didügi vaḳt aña girçek söylersin diyeler.

Ve fīhi ḥikāyetün laṭīfetün cidden li-men yeteḥaḳḳaḳu li-nefsihi'ḍ-ḍaʿīfeti ḥadden. Şeyḫ **Fütūḥāt**'ında ẕikr eyleyüp eyitdi: Bizüm şeyḫumuz Ebū Bekr Muḥammed bin Ḫalef ḫaber virüp eyitdi: Bir ṣāliḥ muʿallim ḳatında bir oġlan Ḳurʾān oḳurdı. Bir gün muʿallim ol oġlancuġı gördi ki beñzi ṣararmış, aña eyitdi: Beñzüñ neden ṣarardı? (321b) Sen neden böyle żaʿīf olduñ? Ol eyitdi: Her gice ṣabāḥ olınca Ḳurʾān'ı evvelinden tā āḫirine degin tamām oḳuram. Ol muʿallim eyitdi: İy oġul, bu gice ḫalvetüñde beni iḥżār eyle,

Ḳurʾān’ı benüm ḳatumda oḳur gibi oḳı, benden aṣlā ġāfil olma daḫı ṣabāḥ gel baña ḫaber vir. Ol oġlan eyitdi: Ḫoş ola. Ol gice gitdi. Ṣabāḥ üstād ḳatına gelüp eyitdi: İy üstād, bu gice Ḳurʾān’ı senüñ ḥużūruñda oḳur gibi oḳudum. Hemān Ḳurʾān’uñ nışfını oḳuyubildüm. Pes üstād eyitdi: Yā veledī, bu gice Rasūl’üñ[3619] aṣḥābından birisini ḳalbüñde iḥżār eyle daḫı Ḳurʾān’ı aña diñledür gibi oḳı. Evet, ḥaẕer eyle tā ki Ḳurʾān’da yañılmayasın. Ṣabāḥ gel baña ḫaber vir. Ol oġlan ol gice gitdi. Ṣabāḥ üstād ḳatına gelüp eyitdi: İy üstād, bu gice Ḳurʾān’uñ hemān rubʿını oḳuyubildüm. Pes üstād eyitdi: Yā veledī, bu gice ḳalbüñde Ḫoca-i enbiyā maẕharu’ẕ-ẕāti ve’l-esmā Ḥabīb[3620] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi’s-selām ḥażretini[3621] iḥżār eyle, anı görür gibi kelāmuʾllāhı aña diñlet. Daḫı ṣabāḥ gel baña ḫaber vir. Ol gice gitdi. Ṣabāḥ üstād ḳatına ḥāżır olup eyitdi: Yā üstād, bu gice Rasūl ḥużūrında oḳur gibi ḥużūr-ıla oḳudum. Hemān Ḳurʾān’dan bir cüzʾ oḳıyubildüm. Pes üstād eyitdi: Yā veledī, bu gice muṣallāñda Cebrāʾīl-i Emīn’i[3622] iḥżār eyle. Anuñ ḥużūrında oḳur gibi oḳı. Evet ḥaẕer eyle. Zīrā ki Cebrāʾīl ḥużūrında oḳursın. Ol gice gitdi. Ṣabāḥ gelüp eyitdi: İy üstād, bu gice Ḳurʾān’ı Cebrāʾīl ḥużūrında oḳur gibi oḳudum. Hemān birḳaç āyet oḳuyubildüm. Pes üstād eyitdi: Yā veledī, bu gice tevbe eyleyüp yaraḳlan ḥāżır ol. (322a) Bilgil ki muṣallī Allāh Teʿālā ḥażretine münācāt eyler. İmdi bu gice anuñ ḥużūrında ṭurur gibi ṭurup anı müşāhede eyler gibi, kendü kelāmını kendü ḥużūrında oḳur gibi oḳı. Ṣabāḥ gel baña ḫaber vir. Ol oġlan gitdi. Ṣabāḥ üstād ḳatına gelmedi. Üstād aña adam gönderdi. Eyitdiler: Ol oġlan ḫasta oldı, öliyorur didiler. Üstāẕ ol oġlanı görmege vardı. Gördi ki sekerāt-ı mevte vāḳiʿ olmış. Ol oġlan gözin açup şeyḫi gördi. Daḫı aġlayup eyitdi:

[3619] Rasūl’üñ: Rasūl ʿaleyhi’s-selāmuñ H
[3620] Ḥabīb: -A
[3621] ʿaleyhi’s-selām ḥażretini: ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellemi H
[3622] Emīn’i: Emīn ʿaleyhi’s-selāmı H

Cezāke'llāhu ḫayran. Ben yalancı-yidügümi bu giceye degin bilmezdüm. Bu gice bildüm ki yalancılardanmışam. Zīrā ki bu gice ābdest alup muṣallāma vardum. Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini ḳatumda iḥżār eyledüm. Ben anuñ ḥużūrında Ḳur'ān oḳumaġa başladum. Fātiḥa'ya başladum ki anı oḳuyam pes eyitdüm: **el-Ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn er-Raḥmāni'r-Raḥīm Māliki yevmi'd-dīn. İyyāke naʿbudu** diyecegüm vaḳt kendüme naẓar eyleyüp gördüm ki **iyyāke naʿbudu** didügümde ben yalanam[3623]. Zīrā ki benüm ḳalbümde Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ maḥabbeti var. Lā cirem anuñ ḥużūrında **iyyāke naʿbudu** dimege iḳdām eyleyimedüm, utandum. Fātiḥa'nuñ yine evvelinden başladum. **İyyāke naʿbudu**'ye varınca iḳdām eyleyüp **iyyāke naʿbudu** diyimedüm. Tā ṣabāḥ olınca benüm ḥālüm bu oldı ve benüm cigerüm pāre pāre oldı. İmdi iy üstād, ben böyle dünyāda diri olduġumı dilemezem[3624]. Ben andan yaña sefer eylerem[3625]. es-Selāmu ʿaleyke ilā-yevmi'l-ḳıyāmeti didi daḫı cān teslīm eyledi. Üstād ve cemīʿ cemāʿat feryād eylediler. Anı yuyup kefene ḳoyup defn eylediler. Vaḳtī ki anı defn eylediler, üstād ḳabri üzerine ṭurup (322b) anuñ ḥāli noldı diyü fikr eylerken ḳabrden bir āvāz işitdi ki: **Yā üstād, ene ḫayyin ʿinde Ḥayyin lem yuḥāsibnī bi-şey'in.** Pes üstād daḫı ḫasta evine vardı. Birḳaç günden ṣoñra ol daḫı cān teslīm eyleyüp ol saʿādetlü oġlana vāṣıl oldı.

Beyt.

Çun vaṣl-ı cānān cān u dil hem ḫalvet ü hem ḫāne ṣod

Bā-sāḳī-i cān-baḫş-ı ḫod hem kāse hem peymāne ṣod

[3623] yalanam: yalanın A, K
[3624] dilemezem: dilemezin A, K
[3625] eylerem: eylerin A, K

Der-nūr-ı vaḥdet ġarḳ şod ez-pertev-i ruḫsār-ı ū

Der-bezm-i cān bāḫten hem şemʿ u hem pervāne şod

İmdi kim ki Ḳurʾān'ı ol oġlan oḳuduġunlayın oḳursa Ḳurʾān'ı ol oḳumış olur ġayrısı degül.

Ve daḫı ʿabd vaḳtī ki **ihdinā'ṣ-ṣırāṭa'l-müstaḳīm**[3626] dise sürenüñ āḫirine degin Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Hā'ülā'i li-ʿabdī ve li-ʿabdī mā-se'ele.** Vaḳtī ki ʿārif **ihdinā'ṣ-ṣırāṭa'l-müstaḳīm** dise Ḥaḳ Teʿālā'nuñ Hādī ismini iḫżār eyleyüp andan ṣırāṭ-ı nmüstaḳīme hidāyet ister ve daḫı anuñ üzerinde s̱ābit olmaḳ ister. İmdi ṣırāṭ-ı müstaḳīm ṣırāṭ-ı tevḥīddür. İmdi vaḳtī ki tilāvetde ʿabd bunları kendü nefsinde iḫżār eylese firişteler eydürler ki: Āmīn. Ve insānuñ bāṭını daḫı eydür ki: Āmīn. Lā cirem dil daḫı melāʾikeye ve bāṭına muvāfaḳat eyleyüp eydür ki: Āmīn. Pes esmāʾ-i ilāhiyye daḫı eydürler ki: Āmīn. Bunda esrār çoḳdur. Bu kitābı çünki Türkī eyledük esrārı ve daḳāyıḳı bunda tafṣīl-ile z̲ikr itmegüñ maʿnāsı yoḳdur. Zīrā ki vaḳt ola ki bu kitāb nā-maḥrem eline vāḳiʿ ola daḫı aña inkār eyleyüp bu kitābuñ küllīsine daḫı inkār eyleye. Evet ʿāḳil olana işāret kifāyet eyler ve belīd olanuñ tafṣīl daḫı ziyāde belādetini arturur. Allāhümmaʾḥṣurnā maʿaʾlleẕīne enʿamte ʿaleyhim ve fī-(323a)zümretihim veʾcʿalnā mine'l-maḥsūbīne ʿaleyhim ve'l-mütemettiʿīne bi-şefāʿatihim bel ve min-cümletihim dūne'l-maġḍūbi ʿaleyhim ve lā'ḍ-ḍāllīn āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn ve ṣalli ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.

Şeyḫ-i erbābü'ṭ-ṭarīḳa ve sened-i ehli'ş-şerīʿati ve'l-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī raḍıya'llāhu ʿanh[3627] eydür: Ṣalāt ʿabd-ile ḳul arasında ṣıladır. İmdi

[3626] el-Fâtiha 1/6.
[3627] raḍıya'llāhu ʿanh: -A

ḳula lāyıḳ budur kim rubūbiyyetüñ ʿubūdiyyet üzerine ṣavlesi-çün ḫāṣiʿ ola. Ḥadīṯde vārid olup durur kim: **İnne'llāhe Teʿālā iẕā tecellā li-şey'in ḫaḍaʿa lehū.** Maʿnīsi budur kim[3628] vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā bir nesneye tecellī eylese ol nesne aña ḫuḍūʿ ider. Pes kim ki namāza şurūʿ eylese ṭavāliʿ-i tecellī anuñ üzerine lemeʿān ider. Lā cirem muṣallīye daḫı eyle gerekdür kim ṣalātda ḫuşūʿ eyleye. Zīrā felāḥ namāzda ḫuşūʿı olanlaruñdur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳad eflaḥa'l-mü'minūne'lleẕīne hum fī-ṣalātihim ḫāṣiʿūn.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur ki: **Ve eḳımi'ṣ-ṣalāte li-ẕikrī.**[3629] İmdi vaḳtī ki ṣalāt ẕikr-içün oldıysa anda nisyān nice cāyiz ola. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Lā teḳrabū'ṣ-ṣalāte ve entum sükārā ḥattā taʿlemū mā-teḳūlūn.**[3630] Bu āyet şol vaḳt nāzil oldı kim ʿAbdurraḥmān bin ʿAvf[3631], aṣḥābı evine daʿvet eyledi, anlara ṭaʿāmlar yidürdi ve anlaruñ öñlerine ḫamr getürdi. Ol vaḳt ḫamr daḫı ḥarām olmayup dururdı. Aṣḥāb ol ḫamrdan içdiler daḫı sarḫoş oldılar, ʿaḳılları gitdi. Namāz vaḳti oldı, ṭurdılar ābdest alup namāza şurūʿ eylediler. İmām ʿAlī'i[3632] imām idindiler. İmām ʿAlī aḫşam namāzını anlara ḳılıvirdi. **Ḳul yā eyyuhā'l-kāfirūn** sūresini (323b) oḳudı. Evet, şöyle oḳudı ki **ḳul yā eyyuhā'l-kāfirūn aʿbudu mā-taʿbudūn.** Tā sūrenüñ āḫirine degin lā'yı ḥaẕf eyledi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā nehy eyledi kim sekr ḥālinde namāza şurūʿ eylemeyeler. Āyetüñ maʿnīsi budur kim: İy şunlar kim īmān getürdüñüz, namāza yaḳın olmañ belki mevāżıʿ-ı ṣalāta daḫı yaḳın olmañ ki ol, mesāciddür şol ḥāletde ki siz sarḫoş olasız ḥattā şol ḥālete degin ki ne oḳursız anı bilesiz ve daḫı anuñ ḥürmetini bilesiz. İmdi vaḳtī ki oḳuduġuñuzı bilesiz ve anuñ ḥürmetini bilesiz namāza şurūʿ eyleñ. İmdi kim ki oḳusa oḳuduġını bilmese ol nice namāz ḳılur? Ḥaḳ Teʿālā ḫod andan

[3628] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3629] Tâhâ 20/14.
[3630] en-Nisâ 4/43.
[3631] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3632] ʿAlī'i: ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanhuyı H

nehy eylemişdür. Pes sarḫoş bir nesneʾi oḳur ʿaḳlı ḥāżır degül-iken. Ġāfil daḫı namāz ḳılur ʿaḳlı ḥāżır degül-iken. İmdi ol hemān sarḫoş gibidür.

Ġarāyib-i Tefsīr'de **iḫlaʿ naʿleyk inneke bi'l-vādī'l-muḳaddesi ṭuvā**[3633] āyetinde eydür: Maʿnāsı dimek olur ki ʿavratuña ve ḳoyunuña ihtimāmuñ naʿleynlerini göñlüñden gider. Pes namāzda Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı añmaḳ sarḫoşlıḳdur. Niteki burhānu'l-aṣfiyā, senedü'l-etḳıyā, zübdetü'l-ʿurefā, ḫulāṣatü'l-üdebā eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn[3634] **İşārāt**'ında eydür: Ṣalāt müʾminüñ miʿrācıdur ve daḫı anuñ münācātınuñ miḳātıdur. Pes muṣallī rabbisine münācāt eyler. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā eyitdi kim **lā teḳrabū'ṣ-ṣalāte ve entüm sükārā.** Yaʿnī iy ehl-i īmān namāza yaḳın olmañ, ḥattā namāz ki münācātuñuzdur, didügüñüzi bilmeyince. İmdi bunda delālet vardur kim kim ki namāz ḳılsa ḥāl bu olsa ki ol, namāzda ne oḳur ve kimüñ-içün oḳur ve kimüñ-ile oḳur, anı (324a) bilmese ol hemān sekrān ve sāhīdür. Anuñ ḥāṣılı veyldür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **fe veylün li'l-muṣallīn elleẕīne hüm ʿan-ṣalātihim sāhūn.**[3635]

Ve daḫı şöyle bilgil ki **yā eyyuhā'lleẕīne āmenū lā teḳrabū'ṣ-ṣalāte ve entüm sükārā** āyetinde bir işāret daḫı vardur. Ol oldur kim **yā eyyuhā'lleẕīne āmenū** yaʿnī iy īmān daʿvī eyleyenler, siz namāzda ḳurbet bulmazsız ġafelāt ve şehevāt ḫamrından sarḫoş olduġuñuz ḥāletde ḥattā didügüñüzi bilmeyince ve daḫı anı kimüñ-içün dirsiz bilmeyince. Niteki **Allāhu ekber** dirsiz, tekbīr-i iḥrām-içün iki elüñüzi ḳaldurduġuñuz vaḳt. Maʿnāsı dimek olur ki Allāh aʿẓam ve eceldür dükeli nesneden. Ve eger **Allāhu ekber** didügüñüz vaḳt anı bilürseñüz eyle gerekdür kim **Allāhu ekber** didügüñüz ḥālde Allāh Teʿālā'dan ġayrınuñ ʿaẓameti sizüñ ḳalbüñüzde olmaya. İmdi bunuñ ʿalāmeti oldur kim göñülde Allāh

[3633] Tâhâ 20/12.
[3634] +ḳuddise sırruhū H
[3635] el-Mâʿûn 107/4-5.

Teʿālā'dan ġayrınuñ ẕikri olmaya ve anuñ maḥabbetinden ġayrınuñ maḥabbeti olmaya ve andan ġayrınuñ ṭalebi olmaya. Zīrā ki Allāh Teʿālā vāḥid pādişāhdur cemīʿ ṣıfātında, şirket ḳabūl eylemez. Ve eger böyle olmaz-ısa sen **Allāhu ekber** didügüñde kendü ḥālüñe nisbet yalan olursın. Girü ḳalanın daḫı buña ḳıyās eyle. Zīrā ki namāzda cemīʿ-i ḥarekātuñ ve dükeli kelimātuñ maḳām-ı beşeriyyetden ḥażret-i rubūbiyyete rucūʿ ve ʿurūc esrārından bir sırra işāretdür. Ve eger bu esrārdan ve bu işārātdan ġāfil olacaḳ olursañ sen namāzda sekrān gibi olursın, namāzuñdan aṣlā Ḥaẓret-i Rabbu'l-ʿālemīn'e ḳurbet bulmazsın.

Rasūl'üñ aṣḥābı, raḍıya'llāhu ʿanhum, namāzda gözlerini gök ṭarafına ṭutarlar-ıdı, ṣaġlarına ve ṣollarına (324b) naẓar iderler-idi. **Ve'lleẕīne hum fī-ṣalātihim ḫāşiʿūn** āyeti nāzil olıcaḳ secdegāhlarına naẓar ider oldılar. Ve Ebū Hureyre raḍıya'llāhu ʿanh eyitdi: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnne'l-ʿabde iẕā ḳāme ilā'ṣ-ṣalāti fe innehū beyne yedeyi'r-Raḥmān fe iẕā'ltefete ḳāle lehu'r-Rabbu ilā-men teltefitü ilā men huve ḫayrun leke minnī ibn ādem aḳbil ileyye fe ene ḫayrun leke mimmen teltefitü ileyhi.** Maʿnīsi budur kim vaḳtī ki bir ḳul namāz ḳılmaġa ṭursa ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥuẓūrında ṭurur. Vaḳtī ki ṣaġına ve ṣolına ve yāḫūd ġayrı cihetine iltifāt eylese Ḥaḳ Teʿālā eydür ki, kime iltifāt idersin? Saña benden ḫayrluya mı iltifāt eylersin? İy ādem oġlı, benüm ḥażretüme iḳbāl eyle. Zīrā ki sen iltifāt itdüğüñ nesneden ben saña ḫayrluyam.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **İẕā ṣalleyte ṣalāten fe ṣalli ṣalāte müveddiʿin.** Pes muṣallī ḳalbiyle Allāh Teʿālā ḥażretine seyr eyleyicidür ki hevāsına ve dünyāsına belki Allāh Teʿālā ḥaẓretinden ġayrıya vidāʿ eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretine sefer eyler.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣalāt luġatda duʿādur. Pes muṣallī cemīʿ-i cevāriḥiyle Allāh Teʿālā ḥażretine duʿā eyler. Lā cirem anuñ cemīʿ-i aʿżāsı dil olur ki anlaruñ-ıla duʿā eyler

ẓāhiren ve bāṭınen. Ve daḫı ẓāhir ve bāṭın tażarruʿ eyleyüp temelluḳlar eyler sā'il-i muḥtāc ve mutaẓarrıʿ gibi. İmdi ʿabd vaḳtī ki ẓāhiri ve bāṭınıyla ve cemīʿ-i cevāriḥi ve dükeli ḳuvāsıyla Allāh Teʿālā ḥażretine duʿā eylese Allāh Teʿālā anuñ duʿāsını ḳabūl eyler. Niteki buyurdı: **Üdʿūnī estecib leküm.**[3636] Ḫālid bin Rebīʿ eydür: Bu āyeti ben ʿaceblerem. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā duʿā eyleñ, ben sizüñ duʿāñuzı (325a) ḳabūl eyleyeyin didi, hīçbir nesne-yile şarṭ eylemedi. İmdi isticābet-ile icābet ḳuluñ duʿāsı geçmege eydürler. Lā cirem ṣādıḳ-ı dāʿī daḫı kime duʿā ider yaḳīn nūrıyla anı bilse anuñ duʿāsı cemīʿ ḥicābları yırtup geçer ḥattā Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn ḥużūrına varup andan ḳabūl olmaḳ ṭaleb eyler.

Muḥyī-i merāsim-i ehli'ṭ-ṭarīḳa ve muẓhir-i muʿḍilāt-ı ehli'l-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ḥaḳ Teʿālā bu ümmeti taḫṣīṣ eyledi Fātiḥa Sūresi'ni inzāl itme-yile. Bu ümmetden öñ geçen ümmete Fātiḥa Sūresi'ni virmedi. İmdi Fātiḥa Sūresi'nde s̱enāyı duʿā üzerine taḳdīm eyledi tā ki duʿā tīz ḳabūl olsun diyü. Bu, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳullarına taʿlīmdür ki ne vech-ile duʿā itmek gerek ve daḫı Fātiḥatü'l-kitāb, sebʿu'l-meş̱ānīdür.

Baʿżılar eydürler: Aña sebʿu'l-meş̱ānī didiler zīrā ki Rasūl üzerine iki kerre nāzil oldı; bir kerre Mekke'de nāzil oldı ve bir kerre Medīne'de nāzil oldı. Ve her kerre ki nāzil oldı Rasūl ʿaleyhi's-selām andan maʿānī-i cedīde fehm eyledi. Belki her kerre ki anı oḳısa andan maʿānī-i cedīde fehm eyledi. Hemçünān anuñ ümmetinüñ muḥaḳḳıḳ muṣallīlerine Fātiḥa'nuñ ʿacāyibi ve esrārı münkeşif olur. Ve her kerre ki anı oḳuyalar anlara anuñ deryālarından dür dāneleri ẓāhir olur.

[3636] el-Mü'min 40/60.

Ümm-i Rūmān eydür: Bir gün ben namāz ḳılurken ol cihete ve bu cihete meyl iderdüm. Ebū Bekr beni görüp ḳaḳıdı ve baña eyitdi: Rasūl ḥażreti buyurdı: **İẕā ḳāme eḥadüküm ilā'ṣ-ṣalāti felyüskin eṭrāfehū lā yetemeyyelü temeyyelü'l-Yahūdi. Fe inne sükūne'l-eṭrāfi min-tamāmi'ṣ-ṣalāti.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Sizden birüñüz (325b) namāz ḳılmaġa ṭursa eṭrāfını sākin eylesün. Yahūdīler meyl itdüginleyin ol daḫı hīçbir cihete meyl eylemesün. Belki ḳıbleye ḳarşu ṭoġru ṭurup hīçbir ṭarafa meyl eylemesün.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Teʿavveẕū bi'llāhi min-ḫuşūʿi'n-nifāḳ.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3637]: Münāfıḳlıḳ ḫuşūʿından Allāh Teʿālā ḥażretine ṣıġınuñ. Eyitdiler: Münāfıḳlıḳ ḫuşūʿı nedür Yā Rasūla'llāh? Rasūl eyitdi: **Ḫuşūʿu'l-beden ve nifāḳu'l-ḳalb.** Yaʿnī münāfıḳlıḳ ḫuşūʿı oldur kim kişinüñ bedeni ḫāşiʿ ola, göñlinde nifāḳ ola. Ammā Yahūdī'nüñ temeyyüli, baʿżılar eydürler: Mūsā peyġāmber Benī İsrā'īl-ile Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emrinüñ ẓāhiriyle muʿāmele iderdi. Zīrā ki anlara ẓāhir ġālib-idi ve anlaruñ başīretleri yoġ-ıdı ve daḫı bāṭınlarınuñ ṣafāsı yoġ-ıdı ki maʿānī idrāk eyleyüp ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya muṭṭaliʿ olalar-ıdı. Lā cirem ol, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ emrini ulular-ıdı. Andan ötürü gāh ol ṭarafa ve gāh bu ṭarafa meyl eylerdi. Yahūdīler daḫı anı görüp meyl eylediler. Mūsā Ḥaḳ Teʿālā'nuñ evāmirini taʿẓīm eyledügi-çün idi aña Ḥaḳ Teʿālā vaḥy eyleyüp eyitdi ki Tevrīt'i altun-ıla yaz.

Evet, Şeyḫu'ş-şuyūḫ ve'l-aḳṭāb el-muḥallā ẓāhiren ve bāṭınen bi's-süneni ve'l-ādāb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevvera'llāhu mażciʿahu'l-muḳaddes[3638] eydür: Benüm ḫāṭıruma şöyle vāḳiʿ olur ki Mūsā peyġāmberüñ[3639] üzerine namāzda vāridāt-ı rabbāniyye

[3637] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A
[3638] mażciʿahu'l-muḳaddes: ḳabrahū K
[3639] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

vārid olurdı. Lā cirem anuñ bāṭını deryā gibi mevc ururdı şol sākin deryā gibi ki aña ḳatı yiller ese, anuñ mevcleri biri birine ṭoḳunup ol deryā kükreye. İmdi Mūsā peyġāmberüñ[3640] namāzda eṭrāfına meyl eyledügi (326a) bundan idi ki anuñ göñli deryāsı mevc ururdı şol vaḳt ki anuñ üzerine Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fażlı nesīmleri esse ve daḫı vaḳt olur ki rūḥ ḥażret-i ilāhiyyeye muṭṭaliʿ olup anuñ cemālini müşāhede eyler pes ḳaṣd eyler ki andan yaña pervāz eyleye. İmdi ḳālıbuñ daḫı rūḥ-ıla teşebbüki ve imtizācı vardur. Lā cirem rūḥ ḥareket eyleyicek beden daḫı anuñ-ıla bile ḥareket eyleyüp eṭrāfa meyl eyler. Pes Yahūdīler Mūsā peyġāmberüñ ẓāhirini gördiler, kendüler daḫı ẓāhirlerini meyl itdürdiler bāṭınlarınuñ bu maḳāmdan ḥaẓları yoġ-iken. Bu maʿnīdendür ki Rasūl ʿaleyhi'ş-selām ehl-i vesveseye inkār eyleyüp eyitdi: **Hākeẕā ḫaracet ʿaẓametu'llāhi min-ḳulūbi benī İsrā'īl ḥattā şehidet ebdānühüm ve ġābet ḳulūbühüm. Lā yaḳbelu'llāhu ṣalāte imri'in lā yeşhedü fīhā ḳalbühū kemā yeşhedü bedenühū ve enne'r-racüle ʿalā-ṣalātihī dāyimün ve lā yektübü lehū ʿuşruhā iẕā kāne ḳalbühū sāhiyen lāhiyen.** Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām ehl-i vesveseye inkār eyleyüp eyitdi[3641]: Benī İsrā'īl'üñ göñüllerinden Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿaẓameti böyle çıḳdı ḥattā anlaruñ bedenleri ḥāżır oldı, göñülleri ġāyib oldı. Ḥaḳ Teʿālā şol kişinüñ namāzını ḥüsn-i ḳabūl-ile ḳabūl eylemez ki anuñ göñli namāzda ḥāżır olmaya bedeni ḥāżır olduġınlayın ve daḫı vaḳt olur ki bir kişi namāzda dāyim olur ol, namāzuñ ʿöşri aña yazılmaz vaḳtī ki anuñ göñli ġāfil olup sāhī olsa.

İmdi şöyle bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā biş vaḳt namāzı her mükellefe farż eylemişdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **es-Ṣalātü ʿimādü'd-dīn fe men terake'ṣ-ṣalāte fe ḳad kefera.** Maʿnīsi budur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām (326b) eydür[3642]: Namāz dīnüñ diregidür.

[3640] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[3641] Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām ehl-i vesveseye inkār eyleyüp eyitdi: yaʿnī A
[3642] maʿnīsi budur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A

İmdi kim ki namāzı terk eylese ol kāfir olur. Yaʿnī kim ki namāzı terk eylese farżiyyetine inkār eyleyüp ol kāfir olur.

Meşābīḥ Şerḥi Muẕhir'de eydür: Namāzı terk eylese farżduġına inkār eylemese ol kāfir olmaz. Evet, kāfir olmaġa yaḳın olur. Zīrā ki kim ki namāza süstlıḳ eylese ol, İslām'uñ sāyir erkānına daḫı süstlıḳ eyler. İmdi vaḳtī ki ol, İslām'uñ erkānına süstlıḳ eylese yaḳın olur ki ol, küfre vāḳiʿ ola. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālik.

Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī raḥmetuʾllāhiʿaleyh[3643] **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Kim ki namāzı terk eylese farżiyyetine daḫı münkir olmasa ḳorḳu vardur ki āḫir vaḳtinde kāfir olup dünyādan gide. **Allāhümme elṭıfnā bi-ʿināyetike ve kemā hedeytenā bi'l-İslāmi fe s̲ebbitnā ʿaleyhi.** Pes taḥḳīḳ ʿubūdiyyet ve edāʾ-i ḥaḳḳ-ı rubūbiyyet namāz-ıla olur. Girü ḳalan ʿibādetler vesīledür namāzuñ sırrınuñ taḥḳīḳine.

Sehl bin ʿAbduʾllāh[3644] eydür: Ḳul sünnetlere muḥtāc olur tekmīl-i ferāyiż-içün ve nevāfile muḥtāc olur tekmīl-i sünnet-içün ve ādāba muḥtāc olur tekmīl-i nevāfil-içün. İmdi edebdendür terk-i dünyā daḫı.

ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh menber üzerinde eyitdi: Bir kişinüñ vaḳt olur ki İslām içinde saḳalı aġarur Allāh Teʿālā ḥażreti-çün bir vaḳt namāzı kemāliyle ḳılmaz. Zīrā ki anuñ ḫuşūʿını ve ḫuḍūʿını ve anda Allāh Teʿālā ḥażretine iḳbāl itmesini tamām eylemez.

Ḫaberde vārid olup durur ki: **İnne'l-ʿabde iẕā ḳāme ilā'ṣ-ṣalāti rafeʿa'llāhu Teʿālā'l-ḥicābe fīmā beynehū ve beynehū vācehehū bi-cevhihi'l-kerīmi ve ḳāmeti'l-melā'iketü min-ledün menkibihī ilā'l-hevā'i yüṣallūne bi-ṣalātihī ve yü'minūne ʿalā-**

[3643] raḥmetuʾllāhiʿaleyh: -K
[3644] +ḳuddise sırruhū H

duʿāʾihī (327a) **ve inneʾl-muṣallī leyünşeru ʿaleyhi mineʾl-birri min-ʿināniʾs-semāʾi ilā-mefriḳi raʾsihī ve yünādīhi münādin lev ʿalimeʾl-muṣallī men yünācī māʾltefet.** Maʿnīsi budur kim[3645] vaḳtī ki bir ḳul namāz ḳılmaġa ṭurup namāza şurūʿ eylese Ḥaḳ Teʿālā anuñ-ıla kendü arasındaġı ḥicābları götürür ve kendü cemālini aña ʿarż eyler. Anuñ omuzlarından tā hevāya degin firişteler ṭurup anuñ-ıla bile namāz ḳılurlar ve anuñ duʿāsına āmīn dirler ve daḫı muṣallīnüñ üzerine ʿinān-ı semādan tā depesine degin iḥsānlar saçılur. Ve bir münādī nidā idüp eydür ki eger muṣallī kimüñ-ile münācāt itdügini bilse-yidi aṣlā andan ġayrıya iltifāt itmez-idi.

Ve daḫı şöyle bilgil ki namāzuñ her rekʿatında Ḥaḳ Teʿālā gökler ehline tefrīḳ itdügini cemʿ eyleyüp durur ve bir rekʿat namāzda cemīʿ gök ehlinüñ ʿibādetini cemʿ eyleyüp durur. Zīrā ki firişteh vardur ki ol yaradılaldan berü rükūʿdadur tā ḳıyāmet güni olınca rükūʿdan başını ḳaldurmaz. Ve daḫı firişteh vardur kim yaradılaldan berü secdededür, ḳıyāmet güni olınca başını secdeden ḳaldurmaz. Ve daḫı firişteh vardur kim yaradılaldan berü ḳıyāmdadur, ḳıyāmet gününe degin oturmaz. Ve firişteh vardur kim taḥiyyetdedür tā ḳıyāmet gününe degin. Ve firişteh vardur kim ẕikrdedür. Ve firişteh vardur kim tesbīḥdedür. Ve firişteh vardur kim tekbīrdedür. Pes ʿabd-i müteyaḳḳıẓ rükūʿında firişтelehrüñ rākiʿlerinüñ ṣıfatıyla ṣıfatlanur ve secdesinde sācidlerinüñ ṣıfatıyla ṣıfatlanur ve ḳıyāmında ḳāyimlerinüñ ṣıfatıyla ṣıfatlanur. Barı her heyʾetde anlaruñ ṣıfatıyla ṣıfatlanur. Lā cirem anlaruñ birisi gibi olur. Belki anlaruñ cemīʿisinüñ ʿibādetini cemʿ eyleyüp (327b) anlardan ʿālī olur. Ve eger ḳılduġı namāz farīża olmayacaḳ olursa eyle gerekdür kim rükūʿdan leẕẕetler ve ṣafālar bulup rükūʿda çoḳ ṭura, andan başını ḳaldurmaġa ivmeye. Ve eger rükūʿda çoḳ ṭurduġı-çün ṭabīʿatı incinecek olursa andan istiġfār eyleye. Ol

[3645] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

heyʾetde müstedīm ola ve ol heyʾetde olan ḫuşūʿı ẕevḳ eylemege muṭṭaliʿ ve müteşevviḳ ola tā ki anuñ ḳalbi ol heyʾetüñ ṣıfatıyla ṣıfatlana. Ve eger muḥıḳ rākiʿ ve muḥıḳ sācid başını secdeden tīzcek ḳaldurmaḳ dilese ve yāḫūd rükūʿdan başını tīzcek ḳaldurmaḳ dilese ol heyʾetüñ ḥaḳḳını tamām vefā itmemiş olur. Belki anuñ hemmi ve ḳaṣdı ol heyʾete ol laḥẓa olur ki ol anda müstaġraḳ olup durur, anuñ-ıla andan ġayrıdan fāriġ olup durur. Bunuñ-ıla her heyʾetüñ berekātından anuñ naṣībi vāfir olur.

İmdi ivmek ki ṭabīʿat anı teḳāżā ḳılur ṭabīʿat ḳapularını yeper ve daḫı anuñ-ıla nefaḫāt-ı ilāhiyye mehābbında ṭurur ḥattā anuñ ḥaẓẓı kāmil olup ṣıfātı ve iḫtiyārı ve āṣārı maḥv olup maḳʿad-ı viṣāle ve maḳarr-ı vuṣūle vāṣıl ola.

Baʿżılar eydürler: Namāzda dört heyʾet vardur ve altı ẕikr vardur. Ol dört heyʾetüñ birisi ḳıyāmdur ve birisi rükūʿdur ve birisi sücūddur ve birisi ḳuʿūddur. Ve ol altı eẕkāruñ birisi tilāvetdür ve birisi tesbīḥdür ve birisi ḥamddür ve birisi istiġfārdur ve birisi duʿādur ve birisi Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[3646] ṣalavāt getürmekdür ʿaleyhiʾṣ-ṣalātü veʾs-selām. Pes bunlar ʿaşere-i kāmiledür. Ve bu ʿaşere-i kāmile on ṣaf melāʾike üzerine müteferriḳ olmışdur. Her ṣaf on biñ melekdür. Lā cirem iki rekʿat namāzda yüz biñ firişteniñ ʿibādeti (328a) vardur.

Allāhümme lā tüḥarrimnā min-esrāriʾṣ-ṣalāti bi-fażlike ve keremike yā ekrameʾl-ekramīn.

[3646] ḥażretine: -H

el-Bābu’s-sābiʿu ve’s-selāsūn fī-vaṣfi ṣalāti ehli’l-ḳurb

Yaʿnī otuz yidinci bāb ehl-i ḳurbuñ ṣalātınuñ ṣıfatı beyānındadur.

Muḥyī’s-sünne, ḳāmiʿu’l-bidʿa, mübeyyin-i ādāb-ı ehli’ṭ-ṭarīḳati veʿl-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn es-Sühreverdī ḳaddesa’llāhu rūḥahu’l-ʿazīz[3647] eydür: Bu bābda namāzuñ keyfiyyetini kemāliyle bir bir beyān eyleyelüm heyʾetleriyle ve şarṭlarıyla ve ẓāhir edebleriyle ve bāṭın edebleriyle fehmümüz ve ʿilmümüz yitişdügi miḳdārı şol vech üzerine ki aḳvāl naḳl itmekden iʿrāż eyleyevüz. Yaʿnī her nesnede aḳvāl naḳl eylemeyevüz. Zīrā ki aḳvāl naḳl olunıcaḳ ḥadd-i iḫtişārdan ve ḥadd-i īcāzdan çıḳılup keşrete vāḳiʿ olunur. İmdi bunda imlāl vardur.

Pes biz eydürüz, ve biʾllāhi’t-tevfīḳ, ʿabde eyle gerekdür kim namāz vaḳti girmezden öñ namāz-içün yaraḳlana[3648] ābdest almaġ-ıla. Ābdesti namāz vaḳtinde almaya. Vaḳtī ki namāz vaḳti girse evvel ol vaḳtüñ sünnetini ḳıla. Zīrā ki anda bir sır ve bir ḥikmet vardur. İmdi ol sır oldur kim Mümehhid-i ḳavāʿidi’ṣ-ṣūfiyye eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Kişinüñ ḫalḳ-ıla iḫtilāṭ itmekden ve daḫı maʿāş mühimmātına meşġūl olmaḳdan ve daḫı himmetini yimege ve içmege ṣarf itmekden bāṭını müteġayyir olur ve anuñ göñli müteferriḳ olur. Vaḳtī ki sünneti taḳdīm eylese anuñ bāṭını ṣalāta çekilür ve münācāt itmege ḥāżırlanur ve daḫı sünnet-ile ġaflet ve küdūret eşerleri anuñ bāṭınından gider. Lā cirem anuñ bāṭını farīża-yiçün ṣāliḥ olup (328b) müsteʿid olur. Sünnet muḳaddime-i ṣāliḥadur ki berekāt-ı ilāhiyye istinzāl eyler ve nefeḫāt-ı Raḥmāniyye istiṭrāḳ eyler. Sünneti ḳılduġından ṣoñra cemīʿ-i günāhdan tevbe eyleye. Ve andan ṣoñra ferīżaʾı cemāʿat-ile ḳıla. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **Tefḍulü ṣalātü’l-cemāʿati ṣalāte’l-fezzi bi-sebʿin ve ʿişrīne**

[3647] el-ʿazīz: -A
[3648] yaraḳlana: ḥāżırlana H

dereceten. Maʿnīsi budur kim[3649] cemāʿat-ile bir vaḳt namāz ḳılmaġuñ derecesi ve ṣevābı yaluñuz yigirmi yidi vaḳt namāz ḳılmaġuñ derecesinden ve ṣevābından ziyāde olur.

Andan ṣoñra iy muṣallī, ẓāhirüñ-ile ḳıbleye müteveccih ol ve bāṭınuñ-ıla Ḥażret-i ilāhiyyeye müteveccih ol. **Ḳul eʿūẕü bi-Rabbi'n-nās** sūresini oḳı. Andan ṣoñra **innī veccehtü vechiye li'lleẕī feṭara's-semāvāti**[3650] āyetini oḳı. Andan ṣoñra iki elüñi ḳaldur, şöyle olsun ki iki ayañ omuzuñ berāberlıġına varsun ve baş barmaḳlaruñ ḳulaġuñ berāberlıġına varsun ve iki barmaḳlaruñı açarsañ daḫı cāyizdür. Evet, żamm itmek evlādur. Andan ṣoñra **Allāhu ekber** di. **Ekber**'üñ **bā**sıyla **rā**sı arasına elif ḳoyma.

Şeyḫ Cüneyd[3651] eydür: Her nesnenüñ ḫulāṣası vardur. Namāzuñ daḫı ḫulāṣası iftitāḥ-ı tekbīrdür. Ḫulāṣa-i ṣalāt olduġına sır budur kim ol mevżıʿ-ı niyyetdür ve evvel-i ṣalātdur.

Ebū Naṣr-ı Serrāc[3652] eydür: İbn Sālim eyitdi: Niyyet bi'llāh, li'llāh ve mina'llāhdur. İmdi niyyet bi'llāh ḥāṣıl olmaz illā şol vaḳt ḥāṣıl olur ki kişi kendü evṣāfından fānī ola ve daḫı kendü vücūdınuñ āṣārından fānī ola kim ol, fenā-yı maḥżdur. İmdi vaḳtī ki bu vech-ile fānī olsa anuñ niyyeti bi'llāh olur. Ve niyyet-i li'llāh oldur kim ol niyyet, ʿucb-ıla ve riyā-yıla ḳarışmaya. Ve niyyet-i mina'llāh oldur kim kişi (329a) bile ki bu niyyet mina'llāhdur. Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinüñ tevfīḳındandur ki andan ṣādır oldı.

Ebū Saʿīd Ḫarrāz'a[3653] eyitdiler: Namāza nice girelüm? Ol eyitdi: Ḳıyāmet güninde Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn ḥuẓūrında ṭurur gibi ki senüñ-ile ḥażret arasında vāsıṭa ve

[3649] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3650] el-Enʿâm 6/79.
[3651] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3652] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3653] Ḫarrāz'a: ḳuddise sırruhūya H

tercümān olmaya, anuñ gibi ṭur. Zīrā ki sen aña münācāt eylemege şurūʿ eylersin ve daḫı miʿrāc itmege şurūʿ eylersin. Zīrā ki namāz bir miʿrācdur ki cāmiʿ-i miʿrāc-ı cismānī ve miʿrāc-ı rūḥānīdür. Zīrā ki Ḥażret-i Rasūl'üñ[3654] iki miʿrācı var-ıdı. Birisi miʿrāc-ı cismānī ve birisi miʿrāc-ı rūḥānīdür. Miʿrāc-ı cismānīnüñ birisi Mekke'den Mescis-i Aḳṣā'ya ve birisi daḫı Mescid-i Aḳṣā'dan ʿālem-i melekūta. Ve miʿrāc-ı rūḥānīsinüñ birisi ʿālem-i şehādetden ʿālem-i ġayba ve birisi daḫı ġaybdan ġayb-ı ġayba.

İmdi vaḳtī ki sen daḫı bu miʿrāca şurūʿ itmek dileseñ evvelā bedenüñi ḥadeṣden arıt ve daḫı necāsetden arıt. Zīrā ki vādī-i muḳaddesdesin ki **fa'ḫlaʿ naʿleyke inneke bi'l-vādi'l-muḳaddesi ṭuvā.** Andan ṣoñra nefsüñi tevbe ve nedāmet ṣuyıyla arıt ve göñlüñi daḫı mā-sivā-yı ḥażret maḥabbeti küdūrātından arıt. Andan ṣoñra ḳıbleye müteveccih ol. İmdi insānuñ her ʿuẓvınuñ ḳıblesi var aña münāsib. İmdi ḳıble-i beden Kaʿbe'dür ve ḳıble-i nefs ʿubūdiyyetdür ve daḫı ṭāʿatdür ve daḫı terk-i hevādur ve ḳıble-i ḳalb iḫlāṣ ve īmān ve īḳāndur ve ḳıble-i rūḥ teslīmdür ve rıżādur ve ḳıble-i sır fenā'ün fī'llāh ve beḳā'ün bi'l-Ḥaḳdur. Pes eyle gerekdür kim bu ḳıblelere müteveccih olasın. Andan ṣoñra gör ki ol ḥażrete ne alup gidersin ve daḫı senüñ-ile kim bile yoldaş olur (329b) şeyṭān mı yoldaş olur ve yāḫūd melek mi yoldaş olur; dünyā mı yoldaş olur ve yāḫūd dīn mi yoldaş olur ve yāḫūd ṣıdḳ[3655] mı yoldaş olur ve yāḫūd kiẕb?

Andan ṣoñra cemīʿ-i maḫlūḳātı ḳalbüñde iḥżār eyle. Evvel kendüñden ibtidā it; senüñ ẓāhirüñi ve bāṭınuñı fikr eyle. Andan ṣoñra yire naẓar eyle. Ġarbdan tā şarḳa degin ṭaġları ve deñizleri ve ṣaḥrāları ve envāʿ-ıla eşcārı ve aḥcārı fikr eyle. Andan havāya rucūʿ eyle ve andan ṣoñra gökleri ve firişteleri ḳalbüñde iḥżār eyle. Ve cemīʿ-i göklerden ve

[3654] Rasūl'üñ: Rasūl ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H
[3655] ṣıdḳ: şer K

ʿarşdan ve kürsīden ve ervāḥ-ı beşeriyyeden ve ervāḥ-ı ġayr-i beşeriyyeden ne kim var-ısa ḳalbüñde iḥżār eyle. Daḫı iki elüñi ḳaldurup bunı niyyet eyle ki dünyāyı ve āḫireti ve bu nesneleri arduña atduñ ḳalbüñi ve sırruñı ve rūḥuñı ve ʿaḳluñı ve ẓāhirüñi ve bāṭınuñı, fikrüñi ve ẕikrüñi Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih ḳılup eyit ki: **Allāhu ekber.** Andan ṣoñra **Subḥāneke** oḳı. Ol vaḳt senüñ üzerüñe nūr-ı subuḥāt-ı vechden bir nūr tecellī eyler. Vaḳtī ki bundan fāriġ olsañ **eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm** di tā ki senüñ nefsüñden ʿucb ṣıfātı gide. Cennetüñ sekiz ḳapusı vardur. Anuñ birisi maʿrifet ḳapusıdur ve birisi ẕikr ḳapusıdur ve birisi şükr ḳapusıdur ve birisi recā ḳapusıdur ve birisi ḫavf ḳapusıdur ve birisi ʿibādet ḳapusıdur ve birisi iḫlāṣ ḳapusıdur ve birisi ervāḥ-ı ṭayyibeye iḳtidā ḳapusıdur. İmdi şöyle bilgil ki **eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm** dimek-ile maʿrifet ḳapusı açılur. Andan ṣoñra **bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm** di. Ol vaḳt ẕikr ḳapusı açılur. (330a) Cemīʿ dünyāyı bunuñla müşāhede eyle. Zīrā ki cemīʿ kāyināt Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ismiyle ḳāyim olur. Andan ṣoñra **el-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn** di. Ol vaḳt şükr ḳapusı açılur. Ol vaḳt ʿālem-i āḫireti müşāhede eyle. Zīrā ki āḫiret kelime-i ḥamd-ile ḳāyimdür. Niteki buyurur: **Ve āḫiru daʿvāhum eni'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn.** Andan ṣoñra **er-Raḥmāni'r-Raḥīm** di. Ol vaḳt recā ḳapusı açılur. Ol vaḳtde ʿālem-i cemāli müşāhede eyle. **Māliki yevmi'd-dīn** dimek-ile ḫavf ḳapusı açılur. Ol vaḳt ʿālem-i celāli tecellī eyle. Andan ṣoñra cemʿ-i himmet-ile **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn** di. Ol vaḳt ʿibādet ḳapusı açılur. Ol vaḳt ʿālem-i şerīʿat-ıla ʿālem-i ṭarīḳatı tecellī eyle. Sūrenüñ evvelinden tā **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn**'e gelince lafẓ-ı ġaybet-ile ẕikr eyledi, andan intiḳāl eyledi lafẓ-ı ḫiṭāba. Buña ʿilm-i beyānda iltifāt dirler. Ol, bir üslūbdan bir ġayrı üslūba intiḳāldür. İmdi bu fendür kelāmdan ki bunda hezz ü taḥrīk vardur sāmiʿa. Ve daḫı bunda ẕānı istiftāḥ itmek vardur kelāmı istimāʿ itmege ve daḫı enfüse istīhāş vardur kelāmı ḳabūl itmege. Bu

sūrenüñ evvelinden bu araya gelince vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥamd-ile ẕikr olundıysa ve daḫı ṣıfāt-ı ʿiẓām-ıla vaṣf olundıysa bunlaruñ-ıla Ḥaḳ mütemeyyiz oldu sāyir ẕevātdan ve ʿilmi müteʿallıḳ oldı maʿlūm-ı muʿayyene. Lā cirem ḫiṭāb olundı **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn** dimek-ile. Yaʿnī **yā men hāẕā şānuhū neḫuṣṣuke bi'l-ʿibādeti ve'l-istiʿāne**. Tā ki edel ola iḫtiṣāṣa ve daḫı teraḳḳī ola burhāndan ʿayāna ve daḫı intiḳāl ola ġaybetden (330b) şuhūda. Keʾennehū maʿlūm ʿayān oldı ve maʿḳūl müşāhed oldı ve ġaybet ḥużūr oldı. Lā cirem eyitdi ki **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn** żamīri tekrār eyledi tenṣīṣ itmek-içün ki Allāh Teʿālā müsteʿānün bihdür ġayrısı degül. **İyyāke naʿbudu** didi **iyyāke aʿbudu** dimedi. Zīrā ki maʿnīsi dimek olur ki biz ḥafaẓa-yıla ve cemīʿ-i muvaḥḥidler-ile ʿibādetümüzi saña taḫṣīṣ eylerüz anlaruñ ʿibādetine derc eyler ḳabūl olması ümīẕine keʾennehū eydür ki, ilāhī, benüm ʿibādetüm şol maḳāma yitişmedi ki anı ben ifrād-ı bi'ẕ-ẕikr eyleyem. Zīrā ki ol cihāt-ı taḳṣīr-ile ḳarışmışdur. Ve lākin ben anı cemīʿ ʿābidlerüñ ʿibādetine ḫalṭ eylerem[3656] ve anlaruñ cemīʿisini ʿibādet-i vāḥide-yile ẕikr eyleyüp eydürem[3657] ki **iyyāke naʿbudu.** İmdi Ḥaḳ Teʿālā'nuñ keremine lāyıḳ degüldür kim baʿżısını baʿżısından temīz eyleyüp baʿżısını ḳabūl eyleyüp baʿżısını redd eyleye. Ve cemīʿisini daḫı redd eylemez. Zīrā ki **iyyāke naʿbudu** didüginde melāyikenüñ ve enbiyānuñ ve evliyānuñ ʿibādetleri dāḫil oldı. Ve eger cemīʿisini ḳabūl eyleyecek olursa anlaruñ birisi ḫod **iyyāke naʿbudu** diyendür. Pes anuñ daḫı ʿibādetini ḳabūl eyler. **İyyāke naʿbudu** diyen keʾennehū eydür ki, ilāhī, eger benüm ʿibādetüm maḳbūl degül-ise beni redd eyleme. Zīrā ki bu ʿibādetde ben yaluñuz degülem[3658] belki biz çoġuz. Ve eger benüm

[3656] eylerem: eylerin A
[3657] eydürem: eydürin A
[3658] degülem: degülin A

ʿibādetüm ḳabūl olmaġa müstaḥıḳ degül-ise sāyir ʿābidlerüñ ʿibādetlerin saña şefīʿ iderem[3659]. İmdi benüm ʿibādetümi ḳabūl eyle.

İmām Faḫru'r-Rāzī **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Muṣallī namāza şurūʿ idincek ecnebī idi. Lā cirem lafẓ-ı ġaybet-ile ẕikr eyledi bu araya gelince. Keʾennehū Ḥaḳ Teʿālā eydür: İy benüm ḳulum, baña ḥamd eyledüñ ve benüm (331a) ulūhiyyetüme iʿtirāf eyledüñ ve benüm raḥmānlıġuma ve raḥīmlıġuma iḳrār eyledüñ. **Fe niʿme'l-ʿabdu ente.** İmdi ben daḫı cemīʿ ḥicābları refʿ eyleyüp cemālümi saña ʿarż eyledüm. Pes ḳul daḫı ḫiṭāb idüp eydür ki: **iyyāke naʿbudu ve iyyāke nesteʿīn. İhdinā'ṣ-ṣırāṭa'l-müstaḳīm** dimek-ile iḫlāṣ ḳapusı açılur. Ol vaḳt ʿālem-i ḥaḳīḳati tecellī eyle. **Ṣırāṭa'lleẕīne enʿamte ʿaleyhim ġayri'l-maġḍūbi ʿaleyhim ve lā'ḍ-ḍāllīn** dimek-ile ervāḥ-ı ṭayyibeye iḳtidā ḳapusı açılur. Ol vaḳt erbāb-ı saʿādātı ve aṣḥāb-ı kerāmātı ve maḳāmāt-ı enbiyā ve ṣāliḥīni tecellā eyle. Ve daḫı fāsıḳlar merātibini ve kāfirler derekātını müşāhede eyle.

Vaḳtī ki bu ḳapular senüñ üzerüñe açılsa maḳṣūda yitişdüm dime. Belki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ululuġına iḳrār eyleyüp senüñ ḫorlıġuña iḳrār eyleyüp **Allāhu ekber** diyü rükūʿa var. Anda Allāh Teʿālā ḥażretini taʿẓīm eyleyüp **Subḥāne rabbiye'l-ʿaẓīm** di. Evvel rükūʿ eyleyen, Ādem peyġāmberdür[3660] şol vaḳt ki rūḥ anuñ bedenine dāḫil oldı. Ol; ʿarşa naẓar eyledi, gördi ki ʿarşda şerīʿat ḳılıcı bir ḳıl-ıla aşılmış hemān Ādem anı görincek boynını egüp rükūʿ eyleyüp eyitdi: İlāhī, baña sen ne ḳadar ḫükm iderseñ işde boyun ve ne ḳadar ki yük yüklerseñ işde arḳa.

Rükūʿdaki tesbīḥ ki **subḥāne rabbiye'l-ʿaẓīm**'dür, Ḫarḳā'īl dirler bir melekden aldılar. Ol bir melekdür ki anuñ yüz biñ ḳanadı vardur. Bir ḳanadından bir ḳanadına biş yüz

[3659] iderem: iderin A
[3660] peyġāmberdür: ʿaleyhi's-selāmdur H

yıllıḳ yoldur. Anuñ bir gün ḫāṭırına geldi ki ʿaceb benden ulu kimse var mı ki ʿarşa naẓar eyledi daḫı yüz biñ yıl uçdı, ʿarşuñ bir ayaġına irişmedi. (331b) Lā cirem eyitdi ki: İlāhī, benüm ḳuvvetüm artur. Ḥaḳ Teʿālā yüz biñ evvelki ḳuvveti ḳadar ḳuvvet virdi. Yüz biñ yıl daḫı uçdı henüz ʿarşuñ bir ayaġına irişimedi. Yine eyitdi: İlāhī, benüm ḳuvvetüm artur. Yüz biñ evvelki ḳadar ḳuvvet virdi. Yine yüz biñ yıl uçdı, ʿarşuñ bir ayaġına irişmedi. Yine eyitdi: İlāhī, benüm ḳuvvetümi artur. Evvelki ḳuvvetinden yüz biñ daḫı ḳuvvet arturdı. Yüz biñ yıl yine uçdı, ʿarşuñ henüz bir ayaġına irişmedi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Eger ḳıyāmet günine degin uçarsañ ʿarşuñ bir ayaġına irişmezsin. Pes ol vaḳt eyitdi: **Subḥāne rabbiye'l-ʿaẓīm.** Bu tesbīḥi andan aldılar. Andan ṣoñra rükūʿdan ḳalḳ ve seni andan ḳaldurana ḥamd eyleyüp eyit ki: **Semiʿaʾllāhu li-men ḥamideh.**

İmām Faḫru'r-Rāzī[3661] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Bu maḳāmda tekbīr olmadı. Zīrā ki bu maḳām maḳām-ı heybet ve maḳām-ı şefāʿatdür, maḳām-ı tekbīr degüldür. Vaḳtī ki bu şefāʿate yitişicek yine **Allāhu ekber** diyüp secdeye var. Daḫı anda Ḥażret-i Perverdigār'ı ṣıfat-ı ʿilv-ile ẕikr eyleyüp eyit: **Subḥāne rabbiye'l-aʿlā.** Zīrā ki secde rükūʿdan artuḳdur tevāżuʿda. Pes anda bir ẕikr gerekdür kim ol ẕikr rükūʿdaki ẕikrden aʿlā ola ki ol **subḥāne rabbiye'l-aʿlā**'dur.

Secdeʾi İsrāfīl'den[3662] aldılar şol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ melāyikeye emr eyleyüp eyitdi ki: Ādem'e secde eyleñ. İsrāfīl cemīʿ melāyikeden öñ secde eyledi. Andan ötürü Ḳurʾān'uñ evvelinden tā āḫirine degin İsrāfīl'ün alnında yazıldı.

[3661] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[3662] İsrāfīl'den: İsrāfīl ʿaleyhi's-selāmdan H

Subḥāne rabbiye'l-aʿlā'yı bir melekden aldılar ki ol melek ʿarş altındadur. Anuñ dört yüzi vardur. Bir yüzinden bir yüzine biñ (332a) yıllıḳ yoldur. Bir yüziyle cennete naẓar eyleyüp eydür ki: **Ṭūbā li-men deḫalehā.** Ve bir yüziyle cehenneme naẓar eyleyüp eydür ki: **Veylün li-men deḫalehā.** Ve bir yüziyle ʿarşa naẓar idüp eydür ki: **Subḥāneke mā aʿẓamu şāneke.** Ve bir yüziyle secde eyleyüp eydür ki: **Subḥāne rabbiye'l-aʿlā.** Cemīʿ-i ṣular anuñ arḳasından aḳup dünyā gögine iner, gice ve gündüz biş kerre secde eyler her namāz vaḳtinde. Vaḳtī ki secde eyleyüp tesbīḥ itse cemīʿ-i gökler, ʿarş ve kürsī, levḥ u ḳalem ḥareket eylerler. Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Sākin oluñ. Bunlar eydürler ki: Biz nice sākin olalum ki ümmet-i Muḥammed ferāyızı edā idecek vaḳt geldi. Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Siz ṭanuḳ oluñ ki ümmet-i Muḥammed'den kim ki ābdest alup namāz ḳılsa anı yarlıġadum.

Andan ṣoñra başuñı secdeden ḳaldurup bir secde daḫı eyle. Secde iki olduġına sır oldur kim bir secde ezele ve bir secde daḫı ebede işāretdür. İkisinüñ arasındaġı ḳıyām dünyānuñ ḳıyāmına işāretdür. Baʿżılar eydürler: Secde-i ūlā işāretdür dünyānuñ āḫiretde fenāsına ve secde-i s̱āniye işāretdür nūr-i celālu'llāh ẓāhir olıncaḳ āḫiretüñ fenāsına. Ve baʿżılar eydürler: Secde-i ūlā işāretdür fenā-yı külle ve secde-i s̱āniye işāretdür beḳā'-i külle bi-ibḳā'i'llāhi Teʿālā. Ve baʿżılar eydürler: Secde-i ūlā delālet ider ki ʿālem-i şehādet Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳudretine münḳāddur ve secde-i s̱āniye delālet ider ki ʿālem-i ervāḥ daḫı Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳudretine münḳāddur. Vaḳtī ki secde-i s̱āniyeden fāriġ olsañ derekāt-ı dünyāviyyeden ḫalāṣ olup derecāt-ı ʿāliyeye vāṣıl olup Ḥażret-i Perverdigār'uñ ʿatebe-i ʿāliyesine vāsıl olursın.

Pes (332b) diz çöküp eyit ki: **et-Taḥiyyātü li'llāhi ve'ṣ-ṣalevātü ve'ṭ-ṭayyibāt.** Bu maḳāmda senüñ rūḥuñ çıḳar, Ḥabīb'üñ rūḥı, ʿaleyhi's-selām, iner. İki rūḥ buluşur. Ol vaḳt sen daḫı selām virüp eyit ki: **es-Selāmu ʿaleyke eyyühā'n-Nebiyyu ve raḥmetu'llāhi ve**

berekātuhū. Ol daḫı senüñ selāmuñ alup eydür ki: **es-Selāmu ʿaleynā ve ʿalā ʿibādi'llāhi'ṣ-ṣāliḥīn.** Ol vaḳt rūḥuñ ṣımāḫına bir nidā gelür ki: Bu maḳāma neden yitişdüñ? Sen daḫı eyit ki: **Eşhedü ellā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabduhū ve rasūlühū.** Pes ol vaḳt saña eydürler ki: Bu miʿrācı Muḥammed ʿaleyhi's-selām saña armaġan getürdi. Senüñ aña armaġanuñ nedür? Sen daḫı eyit ki: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammed.** Saña eydürler ki: İbrāhīm peyġāmber[3663] diledi ki saña bunuñ gibi rasūl gele. Niteki buyurdı: **Rabbenā ve'beʿaṯ fīhim rasūlen.** Aña senüñ ʿivażuñ nedür? Sen daḫı eyit ki: **Kemā-ṣalleyte ve bārekte ve raḥimte.** Andan ṣoñra saña eydürler ki: Bu ḫayrāt Muḥammed'den midür, ve yāḫūd İbrāhīm'den midür ve yāḫūd Allāh Teʿālā ḥażretinden midür? Sen daḫı eyit ki: **İnneke ḥamīdün mecīd.** Ve ol vaḳt cemīʿ melāyike seni ziyāret itmege müştāḳ olurlar. Lā cirem inerler ki seni ziyāret eyleyeler. Sen daḫı anlara selām virüp eyit ki: **es-Selāmu ʿaleyküm ve raḥmetu'llāhi ve berekātuhū.** Lā cirem sen daḫı vaḳtī ki cennete giresin melā'ike her ḳapudan girüp eydürler ki: **Selāmün ʿaleyküm bimā-ṣabertüm fe niʿme ʿuḳbā'd-dār.**

Allāhümme yessir lenā hāẕihi'l-maḳāmāti'l-aliyyāt ve'l-kerāmāti's-seniyyāt bi-faẓlike ve cūdike yā mücībe'd-deʿavāt ve ṣalli ʿalā-Muḥammedin bi-efḍali'ṣ-ṣalevāt.

Bu leṭāyifi **Tefsīr-i Kebīr**'den iltiḳāṭ (333a) eyleyüp naḳl eyledüm, mevāżıʿ-ı müteferriḳadan cemʿ eyleyüp şöyle ẕikr eyledüm.

Muḥyī-i merāsimi'ṭ-ṭāʿāt ve muẓhir-i maʿālimi'l-ʿibādāt ve mübeyyin-i esrāri'ṣ-ṣalevāt, mürşid-i aṣḥābi'l-ḳulūb ve mülhim-i esrāri'l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī ʿaṭṭara'llāhu rūḥahū eydür: Nāsdan kimse vardur ki vaḳtī ki ṣalātda

[3663] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H

Allāhu ekber dise Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿaẓametinüñ müṭālaʿasında ve anuñ kibriyāsınuñ müşāhedesinde kendüden ġāyib olup anuñ bāṭını envār-ı ilāhiyye-yile ṭolar ve cemīʿ-i kāyināt anuñ ṣadrınuñ feżāsında bir ḫardal dānesi gibi olur ki anı vaḳtī ki bir ṣaḫrāya ḳosañ andan ṣoñra ol ḫardalaʾı yabana atar. Lā cirem ol, aṣlā vesveseden ḫavf eylemez ve ḥadīṯ-i nefsden daḫı ḫavf eylemez. Zīrā ki ḥadīṯ-i nefs ve vesvese daḫı kevndendür. Ol ḫod cemīʿ-i kāyinātı bir ḫardal dānesi gibi görüp anı yabana atmışdur. Anuñ gibi kimseye ḥadīṯ-i nefs ve vesvese nice yol bula ki ol, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿaẓametinüñ müṭālaʿasında ġāyib olmışdur.

Allāhu ekber didüginden ṣoñra saġ eliyle ṣol elini ṭuta daḫı göbegi üstine ve yāḫūd göbegi altına ḳoya. Saġ elüñ kerāmetinden ötürü ṣol elüñ üstine ḳoya. Bañ barmaġıyla orta barmaġını bilegi üzerine döşeye, girü ḳalan barmaġıyla ṣol elini ṭuta.

Şeyḫ eydür: Bunda bir gizli sır vardur ki estār-ı ġayb ardından ol sır ẓāhir olur. İmdi ol sır oldur kim Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā, luṭfıyla ve ḥikmetiyle ādemi ḫalḳ eyledi ve anı müşerref ve mükerrem eyledi ve anı naẓarınuñ maḥalli eyledi ve vaḥyinüñ mevridi eyledi ve anı yirüñ ve gögüñ zübdesi ve ḫulāṣaşı eyledi (333b) ve anı hem rūḥanī ve hem cismānī ve hem arażī ve hem semāvī eyledi ve daḫı anı münteṣıbü'l-ḳāme, mürtefiʿu'l-heyʾe eyledi ve anuñ nıṣf-ı fevḳānīsini semāvātuñ esrārınuñ müstevdiʿi eyledi ve nıṣf-ı taḥtānīsini arżuñ esrārınuñ müstevdiʿi eyledi. Anuñ nefsinüñ maḥalli ve merkezi nıṣf-ı esfelidür. Ve ḳalbinüñ ve rūḥınuñ maḥalli nıṣf-ı aʿlāsıdur. Rūḥınuñ cevāẕibiyle nefsinüñ cevāẕibi biri biriyle münāzaʿa eyler ve biri birine ġalebe eyler. Ve cevāẕib-i rūḥ kendü ʿālemine ceẕb eyler ve cevāẕib-i nefs kendü ʿālemine ceẕb eyler. Bu ġalebeden lemme-i melek ve lemme-i şeyṭān ẓāhir olur. Namāz vaḳtinde teṭārud ve cevāẕib çoḳ olur īmān-ıla ṭabʿ arasında tecāẕüb bulunduġı-çün. Lā cirem namāz ḳılıcı ki anuñ ḳalbi semāvīdür ve fenā-yıla beḳā arasında

müterediddidür, aña münkeşif olur ki nefsüñ cevāẕibiyle ol, merkezinden ṣuʿūd itdügi ḥāletde anuñ cevāriḥinüñ ve daḫı cevāriḥinüñ taṣarrufınuñ ve daḫı anuñ ḥareketinüñ maʿānī-i bāṭın-ıla irtibāṭı vardur ve ḥarf-i mevāzenesi vardur. Lā cirem saġ elini ṣol eli üzerine ḳomaġ-ıla nefsi ḥaẕer ider ve daḫı anuñ cevāẕibini ṣuʿūd itmekden menʿ ider. Anuñ eṣeri vesvese'i defʿ itmek-ile ve namāzda ḥadīṣ-i nefsi zāyil eylemek-ile ẓāhir olur. Andan ṣoñra vaḳtī ki rūḥuñ cevāẕibi ġālib olup müstevlī olsa anuñ depesinden tā ḳademine degin mālik olsa ve kemāl-i üns ḥāṣıl olsa ve daḫı ḳurretü ʿayn müteḥaḳḳıḳ olsa ve sulṭānı müşāhede ẓāhirine ve bāṭınına müstevlī olsa nefs ol vaḳt maḳhūre ve ẕelīle olur. Ve daḫı anuñ merkezi rūḥuñ nūrıyla münevver (334a) olur. Lā cirem nefsüñ cevāẕibi münḳaṭıʿ olur. Ve nefsüñ merkezi müstenīr ve rūşen olduġı ḳadar nefsüñ ʿibādetinden süstlıġı ve ḫastalıġı zāyil olup gider.

Andan ṣoñra eyide: **Subḥāneke'llāhümme ve bi-ḥamdike ve tebāreke'smüke ve teʿālā ceddüke ve lā ilāhe ġayruk. Allāhümme ente'l-Melikü lā ilāhe illā ente. Ente rabbī ve ene ʿabdüke ẓalemtü nefsī ve'ʿteraftü bi-ẕenbī fe'ġfir lī ẕünūbī cemīʿan. İnnehū lā yaġfiru'ẕ-ẕünūbe illā ente ve'hdinī li-aḥseni'l-aḫlāḳ fe innehū lā yehdī li-aḥsenihā illā ente ve'ṣrif ʿannī seyyi'ehā fe innehū lā yeṣrifu ʿannī seyyi'ehā illā ente. Lebbeyke ve seʿdeyke ve'l-ḫayru küllühū bi-yedeyke tebārekte ve teʿāleyte estaġfiruke ve etūbu ileyke.**

Evet ḳıyāmda başını aşaġa ṭutup secde idecek yiri gözede, ḫużūʿ-ıla ve ḫuşūʿ-ıla ṭura. İki ayaġını biri birinden dört barmaḳ ḳadar ıraḳ eyleye, iki ayaġınuñ ṭopuḳlarını biri birine żamm eylemeye. Zīrā ki eyle eylemege ṣafd dirler; Rasūl ʿaleyhi's-selām andan nehy eyleyüpdür. Ve bir ayaġını ḳaldurup bir ayaġını başmaya. Zīrā ki aña ṣafn dirler ki ol

menhiyyün ʿanhdur. Ve bir ayaġı üzerine artucaḳ ṭurmaġa daḫı ṣafn dirler. Pes evlā budur kim iki ayaġı üzerine daḫı düzce ṭura.

Andan ṣoñra eyide: **Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm.** Andan ṣoñra ḫużūr-ı ḳalb-ile ve cemʿ-i hemm-ile ve heybet-ile ve ḫuşūʿ-ıla ve taʿẓīm-ile ve vaḳār-ıla Fātiḥa ṣuresini oḳuya. Daḫı aña bir sūre żamm eyleye ve yāḫūd bir āyet-i ṭavīşle ve yāḫūd üç āyet żamm eyleye. Ve bunı bile ki tilāvet dilüñ nuṭḳıdur. Ol tilāvetüñ maʿnāsını fehm itmek ḳalbüñ nuṭḳıdur.

(334b) İmdi her kişi ki bir kimseye söz söyleyüp ḫiṭāb eylese ol diliyle söyler ve anuñ dili ḳalbinde olan nesne'i taʿbīr eyler. Ve eger söylemedin aña göñlindekini añlatmaḳ mümkin olsa eyle iderdi. Ve lākin añlatmaḳ dil-ile söylemedin müteʿazzir oldıysa dil göñülde olanuñ tercümānı oldı. İmdi vaḳtī ki dil bir nesne oḳusa göñül anuñ maʿnāsını fehm eylemese belki göñül bir ġayrı nesne fikr eylese ol ḥaḳīḳatde oḳuyıcı degüldür ve daḫı ḫācetini Allāh Teʿālā ḥażretine işitdürmege ḳaṣd eyleyici degüldür ve daḫı Ḳur'ān'ı Allāh Teʿālā ḥażretinden işidür gibi ve anuñ maʿnāsını anuñ ḥażretinden añlayıcı degüldür. Belki anuñ hemān dili ḥareket idüp göñli anuñ maʿnāsından ġāyib olmışdur. Lā cirem ol ḥaḳīḳatde mütekellim degüldür ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine münācāt idici degüldür. Belki hemān ṣūret-i maḫżadur maʿnīsüz.

İmdi ehl-i ḫuṣūṣuñ ṣalātda eḳall-i merātib diliyle göñli tilāvetde bir olmaḳdur. Bundan öte ḫavāṣṣuñ tilāvetde aḥvāli vardur ki ḥadde ve ḥaṣra gelmez. ʿĀmir b. ʿAbdu'llāh'a[3664] eyitdiler: Hīç namāz ḳılurken göñlüñe dünyā fikirleri gelür mi? Ol eyitdi: Beni süñüler-ile dürtmek yigdür namāzda benüm göñlüme dünyā fikri gelmekden.

[3664] ʿAbdu'llāh'a: ʿAbdu'llāh raḥmetu'llāhi ʿaleyhe H

Ve baʿżılara eyitdiler: Hīç namāzda göñlüñe dünyā fikri gelür mi? Ol eyitdi: Namāzda ve namāzdan ġayrı ḥālde daḫı benüm göñlüme dünyā fikri gelmez. Belki ʿārifler vaḳtī ki namāz ḳılmaġa ṭursalar evvelā Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ iderler ve andan ġayrıdan iʿrāż idüp anuñ ḥażretine rucūʿ iderler. Lā cirem anlar nūr-ı İslām-ıla münşeriḥ olmış ṣadr-ıla ve daḫı nūr-ı īḳān-ıla (335a) münfetiḥ olmış göñül-ile namāzı ḳılurlar ve anlaruñ dillerinden Ḳurʾān kelimesi çıḳar ve anı göñül-ile ve cān-ıla diñlerler. Lā cirem Ḳurʾān'uñ kelimesi anlaruñ ḳalbleri feżāsına vāḳiʿ olur ki anda ol kelimeden ġayrı hīç nesne yoḳ. Lā cirem anlaruñ göñülleri daḫı anuñ laṭīf maʿnāsını idrāk ider ve daḫı şerīf feḥvāsını idrāk ider. Pes Ḳurʾān'uñ maʿnāsınuñ ẓāhiri nefsüñ ḳūtı olur ve Ḳurʾān'uñ maʿnāsı daḫı ʿivaż olur ḥadīṯ-i nefsden ve Ḳurʾān'uñ bāṭın maʿnāları göñülüñ ḳūtı olur. Lā cirem Rūḥ-ı Muḳaddes sürādiḳāt-ı ceberūta vāṣıl olup mütekellim-i ḥaḳīḳatüñ cemālini müşāhede eyler. İmdi bu müşāhede-yile ḥāṣıl kemāl-i istiġrāḳ fī-lüceci'l-eşvāḳ. Niteki Müslim b. Yesār Baṣra Mescidinde bir gün namāz ḳılurken ol mescidüñ bir diregi düşdi. Ehl-i sūḳ anuñ düşdügini işitdiler ol, mescid içinde namāz ḳılur andan ġāfil.

Andan ṣoñra rükūʿ itmek dilese sūreʾi tamām idicek sehelce ṭura daḫı rükūʿa vara. Nıṣf-ı esfeli yirinde ṭura, dizlerini bükmeye, dirseklerini yanlarından ırak eyleye, boynını arḳasıyla uzada, ayalarını dizleri üzerine ḳoya, barmaḳlarını açuḳ ṭuta, üç kerre **subḥāne rabbiye'l-ʿaẓīm** diye ve rükūʿdan ṭururken iki ayaġına naẓar eyleye. Ḫuşūʿa bu aḳrebdür. Tesbīḥden ṣoñra eyide: **Allāhümme leke rakeʿtü ve leke ḫaşaʿtü ve bike āmentü ve leke eslemtü ḫaşeʿa semʿī ve baṣarī ve ʿaẓmī ve muḫḫī ve ʿaṣabī.**

Andan ṣoñra başını rükūʿdan ḳaldura. **Semiʿa'llāhu limen ḥamidehū** diye. Vaḳtī ki tamām ḳalḳsa eyide: **Rabbenā leke'l-ḥamd mil'e's-semāvāti ve mil'e'l-arż ve mil'e mā şi'te min-şey'in** (335b) **baʿdü.** Evet rükūʿdan ḳalḳıcaḳ tamām ḳalḳa.

Andan ṣoñra **Allāhu ekber** diye secdeye vara ḫużūʿ-ıla ve ḫuşūʿ-ıla. Kime secde eyler ve kimüñ-içün secde eyler ve kimde secde eyler, bunları bile. Secde idenlerden baʿżısı secde eyleyicek yidi ḳat yirden aşaġa düşer gibi secde eyler anuñ göñli ḥayā-yıla ṭolduġı-çün ve daḫı anuñ rūḥı Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿazametini ve kibriyāsını müşāhede itdügi-çün. Niteki rivāyet olundı ki Cebrā'īl ʿaleyhi's-selām ḳanadıyla yüzini örtüp dururdı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden utandıġından ötürü. Ve sācidīnden kimse vardur kim secde eyledügi vaḳt şöyle keşf olur ki kevn ü mekānuñ bisāṭı dürülüp anuñ göñlü keşf ü ʿayān feżāsına vāṣıl olur. Lā cirem aṭbāḳ-ı semāvātdan geçüp anuñ naẓarından cemīʿ-i ʿālem çıḳar ve dükeli kāyinātuñ eṣeri maḥv olur. Ol vaḳt anuñ ḳatında kāyinātuñ eṣeri bāḳī ḳalmayup gider. Lā cirem ol, ʿaẓamet ridāsınuñ bir ṭarafı üzerine secde eyler. İmdi bu maḳām himmet-i beşeriyyenüñ ḳuşlarınuñ yitişdügi maḳāmuñ aḳṣāsıdur ve daḫı ḳuvvet-i insāniyye-yile yitişilecek maḳāmuñ nihāyetidür. Evet, ʿaẓamet merātibinde enbiyā ve evliyā mütefāvitlerdür; anuñ künhini bilmekde her birisinüñ ḥaẓẓı ve naṣībi vardur. **Ve fevḳa külli ẕī ʿilmin ʿalīm.**

Ve daḫı sācidīnden kimse vardur kim anuñ göñli giñ olup anuñ żıyāsı münteşir olup ẓāhiri ve bāṭını envār-ı ilāhiyye içinde müstaġraḳ olur. Lā cirem bu iki ṣıfatdan daḫı maḥfūẓ olup bu iki ṣıfatı bir secdede cemʿ eyler. Yaʿnī cemīʿ eczā'-i kāyinātdan ġāyib olup ke'ennehū yidi ḳat yir altına (336a) düşer gibi secde eyleye. Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden utanup ve daḫı cemīʿ kāyinātuñ bisāṭı anuñ naẓarında dürülüp cemīʿ-i ʿālemüñ eṣeri ḳalmayup ʿaẓamet ridāsınuñ ṭarafı üzerine secde eyleye. Ve anuñ bu iki kanadı açılur. Lā cirem ol, ḳalb-ile tevāżuʿ eyler Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini ululayup ve anuñ rūḥı cemīʿ kāyinātdan tecāvüz idüp anlara naẓar eylemez ikrāmen ve ifḍālen. Pes anda üns-ile heybet ve ḫużūr-ıla ġaybet ve firār-ıla ḳarār ve isrār-ıla ichār cemʿ olur. Lā cirem ol secde idincek müşāhede deryāsında ġavvāṣ olur. Ve anuñ bedeninden bir cüz' secdeden taḫallüf eylemez ḫattā anuñ bir ḳılı daḫı

secdeden taḫallüf eylemez. Niteki Ḥabīb-i Rabbi'l-ʿālemīn Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām secdesinde eydürdi ki: **Secede leke sevādī ve ḫayālī ve li'llāhi yescüdü men fī's-semāvāti ve'l-arżi ṭavʿan ve kerhen.**

İmdi ṭavʿ-ıla secde eylemek rūḥuñ ve ḳalbüñdür. Zīrā ki bunlaruñ ehliyyeti vardur. Kerh-ile secde eylemek nefsüñdür. Zīrā ki bunda ecnebīlik vardur. Secde idicek secdede **subḥāne rabbiye'l-aʿlā** diye üç kerre. Evet, secdede ṭururken iki gözini açuḳ ṭuta ve secdeye inerken evvel yire iki dizini ḳoya andan ṣoñra iki elini ḳoya andan ṣoñra alnını ve burnını ḳoya. Secdede yaturken gözleriyle burnınuñ kenārlarını gözleye. Zīrā ki secdede ḫuşūʿda böyle itmek eblaġdur. Ve daḫı anuñ başı iki eli arasında ola. Tesbīḥden ṣoñra eyide: **Allāhümme leke secedtü ve bike āmentü ve leke eslemtü secede vechī li'lleẕī ḫaleḳahū ve ṣavverahū ve şaḳḳa semʿahū ve başarahū fe tebāreke'llāhu aḥsenü'l-ḫāliḳīn.** Emīru'l-mü'minīn (336b) ʿAlī b. Ebī Ṭālib raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām bunı secdesinde oḳurdı.

Ve iki ḳoltuġını yanlarından ıraḳ ṭuta ve secdesinde barmaḳlarını ḳıbleye ḳarşu ṭuta ve daḫı secdede barmaḳlarını biri birine żamm eyleye ve iki ḳolını yire döşeye. Andan ṣoñra **Allāhu ekber** diyüp secdeden başını ḳaldura ve ṣol ayaġı üzerine oturup saġ ayaġını dike, ayaġı barmaḳlarını ḳıble ṭarafına yönelde ve iki elini uyluḳları üzerine ḳoya. Andan ṣoñra **Rabbi'ġfir lī ve'rḥamnī ve'hdinī ve'cbürnī ve ʿāfinī ve'ʿfu ʿannī** diye. Tīzcek çoḳ oturmayup **Allāhu ekber** diyüp yine secdeye vara. Anda evvelki secdede itdüginleyin eyleye. Andan ḳalḳa namāzı itmām eyleye. Vaḳtī ki namāzı tamām eylese teşehhüd oḳumaġa otura. Zīrā ki ṣalātda miʿrāc sırrı vardur. Zīrā ki ṣalāt göñüller miʿrācıdur ve teşehhüd maḳarr-ı vuṣūldür. Ṭabaḳāt-ı semāvātı ʿalā-sebīli't-tedrīc ḳaṭʿ itmekden ṣoñra ve daḫı hey'et mā-fātını ḳaṭʿ itmekden ṣoñra taḥiyyāt selām virmekdür ʿalā-Rabbi'l-beriyyāt.

Pes eyle gerekdür oḳuduġını bile ve anı fehm eyleye ve kime selām virür anı bile ve ne söyler anı bile.

es-Selāmu ʿaleyke eyyühā'n-nebiyyu didügi Rasūl ḥażretini[3665] göñlinüñ iki gözi ḳarşusında ṭurur gibi göre. Teşehhüd oḳumaġa oturıncaḳ iki elini iki uyluġı üzerine ḳoya, barmaḳlarını yuma. Evet, belki barmaḳlarını yummaya. Ve teşehhüdden ṣoñra kendü-yiçün ve sāyir mü'minler-içün duʿā eyleye. Ve eger imām olacaḳ olursa kendü-yiçün ve ardında ṭuran mü'minler-içün duʿā eyleye. Zīrā ki imām-ı müteyaḳḳıẓ ṣalātda bi ḥācib gibidür ki bir bölük (337a) kişileri alup bir sulṭān ḥażretine varup anları ardında ḳoyup anlaruñ ḥācetlerini ol sulṭāndan dileyüvire ve anlaruñ ḥācetlerini ol sulṭāna ʿarż eyleye.

İmdi mü'minler daḫı bir dīvār gibidür ki baʿżısı baʿżısını baġlaya ve baʿżısı baʿżısıyla muḥkem ola. Niteki Ḥaḳ Teʿālā bu ümmeti vaṣf eyleyüp buyurdı ki: **ke-ennehum bünyānün merṣūṣ.** Ve daḫı Tevrīt'de buyurdı ki: **Muḥammedü'bnü ʿAbdi'llāh yüledü fī-Mekkete ve yuhāciru biṬībeti ve yekūnü mülkühū bi'ş-Şām ve leyse bi-faḫḫāşin ve lā seḫḫābin fī'l-esvāḳ ve lā yükāfī bi's-seyyi'eti's-seyyi'ete ve lākin yaʿfū ve yaġfiru ümmetuhu'l-ḥammādūn yaḥmedūna'llāhe fī-külli serrā'in ve ḍarrā'in ve yükebbirūna'llāhe ʿalā-külli necedin yüvaḍḍi'ūne eṭrāfehüm ve ye'tezirūne fī-evsāṭihim yeṣuffūne fī-ṣalātihim kemā yeṣuffūne fī-ḳıtālihim deviyyuhum fī-mesācidihim ke-deviyyi'n-naḫl.** Maʿnīsi budur kim[3666], ḫātem-i enbiyā Muḥammed b. Abdu'llāhdur, Mekke'de ṭoġsa gerek, Medīne'ye hicret eylese gerek ve anuñ mülki Şām olsa gerek. Ve ol, fuḥş sözler söylemeye ve daḫı soḳaḳlarda ḳatı söz söylemeye. Ve aña bir kişi yaramazlıḳ eylese ol aña yaramazlıḳ eylemeye. Belki anı ʿafv eyleyüp aña eylük

[3665] ḥażretini: ʿaleyhi's-selāmı H
[3666] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

eyleye. Ve anuñ ümmeti Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd eyleyici olalar şöyle ki her serrāda ve her ḍarrāda Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd eyleyici olalar. Ve hem yüksek yirde Allāhu ekber Allāhu ekber diyeler. Ve daḫı namāz ḳılmaġa ābdest alıcı olalar ve billerine ḳuşaḳ ḳuşanalar ve anlaruñ namāz ḳılurken ṣafları kāfirler-ile muḳātele itdükleri vaḳtdaġı ṣaf gibi ola ve anlaruñ mescidlerde iñildüleri arular ḳovanlarında iñildedüginleyin ola.

İmdi imām namāzda (337b) şeyṭān-ıla muḥārebe itmek ṣaflarınuñ evvelinde ṭurur. Lā cirem girü ḳalan namāz ḳılanlardan imāmuñ ḫuşūʿı ve ḫuḍūʿı artuḳ olmaḳ gerek ve ol, namāzuñ ẓāhir ve bāṭını edeblerini ziyāde riʿāyet eylemek gerek. İmdi müteyaḳḳıẓ namāz ḳılıcılaruñ vaḳtī ki ẓāhirleri bir yirde cemʿ olsalar anlaruñ bāṭınları daḫı cemʿ olur ve baʿżısı baʿżısına yardım eyler ve baʿżısı baʿżısıyla ḳuvvet bulur ve baʿżısından baʿżısına envār ve berekāt sirāyet eyleyüp yitişür. Belki aḳṭār-ı arżda ne ḳadar namāz ḳılıcılar var-ısa biri biriyle ḳuvvet bulup biri birine yardım eylerler göñüller iʿtibārıyla ve daḫı neseb-i islām-ıla ve rābıṭa-i īmān-ıla. Belki Ḥaḳ Teʿālā anlara melāyike-yile meded yitişdürür. Niteki Rasūl ḥażretine melāyike-yile küffār-ıla muḥārebe iderken mededi yitişdürdüginleyin. Belki şeyṭān-ıla muḥārebe iderken mededi yitişmek ḳatı gereklüdür küffār-ıla muḥārebe iderken meded yitişmekden. Bundandur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām baʿż-ı ġazādan gelincek eyitdi: **Racaʿnā mine'l-cihādi'l-aṣġar ilā'l-cihādi'l-ekber.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3667]: Küccük ġazādan rucūʿ eyledük büyük ġazāya kim ol, nefs-ile ve şeyṭān-ıla ġazādur.

İmām Faḫru'r-Rāzī[3668] **Tefsīr-i Kebīr**'de **eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm** leṭāyifinde eydür: Nefs-ile ve şeyṭān-ıla ġazā büyük oldı. Zīrā ki düşmen iki dürlüdür; bir

[3667] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A
[3668] raḥimehu'llāh H

ẓāhir düşmendür ve bir bāṭın düşmendür. İkisiyle bile muḥārebe itmege ḳul emr olunup durur. Niteki ẓāhir düşmen-ile muḥārebe itmekde buyurup durur ki: **Ḳātilū'lleẕīne lā yü'minūne bi'llāhi**[3669] ve bāṭın düşmen-ile muḥārebede daḫı buyurup durur ki: **İnne'ş-şeyṭāne leküm** (338a) **ʿadüvvün fe'tteḫiẕūhu ʿadüvven.**[3670] Ke'ennehū Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: Vaḳtī ki iy benüm ḳulum, āşikāre düşmen-ile muḥārebe eyleseñ saña meded eyleyen firiştehler olur. Niteki buyurdı: **Yümdidküm Rabbuküm bi-ḫamseti ālāfin mine'l-melā'iketi müsevvimīn.**[3671] Ve vaḳtī ki gizlü düşmen-ile muḥārebe eyleseñ saña meded eyleyen benüm. Niteki buyurur: **İnne ʿibādī leyse leke ʿaleyhim sulṭān.**[3672] İmdi gizlü düşmen-ile muḥārebe eylemek evlādur āşikāre düşmen-ile muḥārebe itmekden. Zīrā ki āşikāre düşmen furṣat bulsa dīn-ile yaḳīn bāḳī ḳalur ve gizlü düşmen furṣat bulacaḳ olursa neʿūẕü bi'llāh dīn-ile yaḳīn gider. Ve daḫı eger āşikāre düşmen bize ġalebe eyleyecek olursa biz me'cūrīn oluruz ve eger gizlü düşmen ġalebe eyleyecek olursa meftūnīn oluruz. Ve daḫı āşikāre düşmen depeledügi şehīd olur ve gizlü düşmen depeledügi ṭarīd ü maṭrūd olur. Lā cirem ʿadū-yı bāṭına ġazā eylemek ʿadū-yı ẓāhire ġazā eylemekden büyük oldı. Anuñ-içün Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: **Raceʿnā mine'l-cihādi'l-aṣġar ilā'l-cihādi'l-ekber.**

Vaḳtī ki namāzdan çıḳmaḳ dilese saġ ṭarafına selām vire. Selām virdügiyle namāzdan çıḳmaġa niyyet eyleye. Ve daḫı melāyikeye ve insden ve cinden ḥāżır olan mü'minlere selām virmege niyyet eyleye. Selām virincek yañaġını tamām saġ yanına döndere. Edeb daḫı budur. Andan ṣoñra ṣol yanına daḫı böyle selām vire. Selāmdan ṣoñra

[3669] et-Tevbe 9/29.
[3670] el-Fâtır 35/6.
[3671] Âl-i İmrân 3/125.
[3672] el-İsrâ 17/65.

her ne dilerse dileye. Zīrā ki ol vaḳt duʿā maḳbūldür. Ve kim ki cemāʿat-ıla biş vaḳt namāzı ḳılsa taḥḳīḳ berri ve baḥrı ol ʿibādet-ile ṭoldurmış olur.

Ve cemīʿ maḳāmātun ve dükeli (338b) aḥvālüñ zübdesi ve ḫulāṣası namāzdur. Ve namāz dīnüñ sırrıdur ve müʾminlerüñ kefāretidür ve ḫaṭāları maḥv eyleyicidür. Niteki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **eṣ-Ṣalevātü keffāretün liʾl-ḫaṭāyā.** Maʿnīsi budur kim namāzlar ṣaġāyir günāhları maḥv eyleyicidür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnneʾl-ḥasenāti yüẕhibneʾs-seyyiʾāti ẕālike ẕikrā liʾẕ-ẕākirīn.**[3673]

Allāhümme lā taḥrimnā min-esrāriʾṣ-ṣalāti ve efriġ ʿaleynā sicāle berekātiʾṣ-ṣalāti inneke mücībü'd-deʿavāti ve muḳīlü'l-ʿaṯerāti ve ʿālimiʾl-ḫafiyyāti ve ṣalli ʿalā-seyyidinā Muḥammedin eṣrafiʾl-beriyyāti ve ʿalā-ālihī ve aṣḥābihiʾṭ-ṭayyibātiʾṭ-ṭāhirāt.

[3673] Hûd 11/114.

el-Bābu'ş-şāminü ve'ş-şelāşūn fī-żikri ādābi'ṣ-ṣalāti ve esrārihā

Yaʿnī otuz sekizinci bāb, namāzuñ edebleri żikrindedür ve daḫı namāzuñ esrārı beyānındadur.

Maʿdenü'r-rumūz ve maḫzenü'l-künūz eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī ḳaddesa'llāhu rūhahu'l-ʿazīz eydür: Muṣallīnüñ edeblerinüñ aḫseni budur kim anuñ gönli hīç nesneye meşġūl olmaya namāzdan ġayrıya. Zīrā ki ʿāḳiller dünyāyı terk itmezler illā namāzı ḥaḳīḳatiyle ḳılalum diyü terk iderler. Zīrā ki dünyā ve dünyā eşġāli gönli Allāh Teʿālā ḥażretiyle münācāt itmekden menʿ iderler[3674]. Lā cirem anlar daḫı dünyāyı terk eylediler maḥall-i münācātı arıtmaḳdan ötürü ve daḫı anlaruñ bāṭınları pāk olup Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn-ile münācāt itmege lāyıḳ olsun diyü.

İmdi ẓāhir namāzda ḥużūr ẓāhirüñ iẕʿānı ve ḳabūlidür. Ve namāzda gönül Ḥaḳ Teʿālā'dan ġayrıdan fāriġ olmaḳ bāṭınuñ iẕʿānı ve ḳabūlidür[3675]. Lā cirem anlar bunı revā görmezler ki ẓāhiren ḥużūrları ola ve bāṭınen olmaya tā ki ʿubūdiyyetden maḥrūm olmayalar. (339a) Pes anlar ictināb iderler ki anlaruñ bāṭınlarında ḥażretden ġayrınuñ fikri ola daḫı namāza gireler.

Ḥattā baʿżılar eydürler: Kişinüñ ʿaḳlındandur ki namāz vaḳti olmadın evvel ḳażā-yı ḥācet idüp namāza ḥāżırlana. Ve bu daḫı mekrūhdur ki bir kişinüñ tebevvül eyleyecegi gelüp dururken namāza şurūʿ eyleye. Ve daḫı edügi ṭar-iken namāz ḳılmaġa şurūʿ itmek mekrūhdur. Zīrā ki gönül[3676] bunlara meşġūl olur. Ve fī'l-cümle edebden degüldür kim namāz ḳılmaġa şurūʿ eyleye anuñ bāṭınınuñ mizācını taġyīr idecek nesne anda var-iken işde

[3674] iderler: ider H
[3675] Ve namāzda gönül…ḳabūlidür: -A
[3676] gönül: -K

bu ẕikr itdügümüz[3677] nesneler gibi. Ve daḫı ḳaḳımış-iken[3678] namāza şurūʿ itmek edebden degüldür. Ve erbāb-ı ʿazīmet namāzda ḥarekātı terk eylediler. Belki namāzda şöyle ṭururlar ki bir ʿazīz pādişāhuñ ḥużūrında bir ẕelīl ḳul ṭurur gibi.

Sulṭānü'l-müʾeddibīn ve faḫru'l-mütenessikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bir vaḳtde namāz ḳılurdum. Namāz içinde elümi ḳımıldatdum. Benüm ḳatumda bir ṣāliḥ kişi var-ıdı. Vaḳtī ki namāzdan fāriġ oldum ol ṣāliḥ kişi baña eyitdi: Niçün namāz ḳılurken elüñi ḳımıldadursın? Biz namāz ḳılıncaḳ namāz içinde cānsuz nesne gibi ṭururuz; bizüm hīçbir nesnemüz ḥareket eylemez.

Ve baʿżılar eydürler: Vaḳtī ki namāz ḳılmaġa şurūʿ eyleyüp **Allāhu ekber** diseñ bilgil ki Ḥaḳ Teʿālā saña naẓar ider ve senüñ żamīrüñe muṭṭaliʿ olur. İmdi sen ḥaẕer eyle ki senüñ żamīrüñde andan ġayrı hīç nesne olmaya. Belki namāz ḳılurken cenneti saġ yanuñda görür gibi ve cehennemi ṣol yanuñda görür gibi ḳıl. Zīrā ki sen cenneti saġ yanuñda ve cehennemi ṣol yanuñda görür gibi olsañ göñül (339b) āḫiret ẕikrine meşġūl olup vesveselerden emīn olur. Evet, şol kimse ki anuñ bāṭını yaḳīn ve maʿrifet nūrıyla ṭolmış olsa ol göñül, cenneti ve cehennemi temsīl itmekden müstaġnī olur.

İmām Sirāc eydür: Namāzda tilāvete şurūʿ idincek eyle gerekdür kim kişinüñ göñli ḳulaġı anı Allāh Teʿālā ḥażretinden işidür gibi ola ve daḫı anı[3679] Allāh[3680] Teʿālā ḥażretine diñledür gibi ola.

Ve baʿżılar eydürler: Namāzuñ dört ṭalı vardur; biri ḥużūr-ı ḳalbdür fī'l-miḥrāb ve biri şuhūd-ı ʿaḳldur ʿinde'l-Meliki'l-Vehhāb ve biri ḫuşūʿ-ı ḳalbdür bilā irtiyāb ve biri daḫı

[3677] itdügümüz: olunan H
[3678] ḳaḳımış-iken: ḳaḳıyup durur iken A, ḳaḳıyup dururken K
[3679] anı: -A
[3680] +Tebāreke ve A

ḫuḍūʿ-ı erkāndur bilā irtiʿāb. Lā cirem ḥużūr-ı ḳalb-ile mürtefiʿ olur ḥicāb. Ve şuhūd-ı ʿaḳl-ıla refʿ olunur ʿitāb. Ve ḫuḍūʿ-ı nefs-ile fetḥ olunur ebvāb. Ve ḫuḍūʿ-ı erkān-ıla ḥāṣıl olur ṣevāb. İmdi kim ki ḥużūr-ı ḳalbsüz namāz ḳılsa ol muṣallī-i-i lāhīdür. Ve kim ki namāz ḳılsa anuñ ʿaḳlı ḥāżır degül-iken ol muṣallī-i sāhīdür. Ve kim ki ḫuşūʿ-ı ḳalbsüz namāz ḳılsa ol muṣallī-i ḫāṭīdür. Ve kim ki ḫuḍūʿ-ı nefssüz namāz ḳılsa ol muṣallī-i cāfīdür. Ve kim ki bunları riʿāyet eyleyüp namāz ḳılsa ol muṣallī-i vāfīdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İẕā ḳāme'l-ʿabdü ilā'ṣ-ṣalāti'l-mektūbeti muḳbilen ʿalā'llāhi bi-ḳalbihī ve semʿihī ve baṣarihī inṣarafe min-ṣalātihī ve ḳad ḫarace min-ẕünūbihī ke-yevmin veledethü ümmühū ve inna'llāhe leyaġfiru bi-ġasli'l-vechi ḫaṭī'eten eṣābehā ve bi-ġasli yedeyhi ḫaṭī'eten eṣābethā ve bi-ġasli ricleyhi ḫaṭī'eten eṣābethā ḥattā yedḫule fī-ṣalātihī ve leyse ʿaleyhi vizrun.** Maʿnīsi budur, va'llāhu aʿlem, vaḳtī ki[3681] bir ḳul farīża namāzı ḳılmaġa ṭursa göñliyle ve semʿiyle (340a) ve başarıyla Allāh Teʿālā ḥażretine müteveccih olsa ol namāzdan çıḳıncaḳ anasından ṭoġduġı gün günāhlardan pāk[3682] olduġunlayın pāk olur. Yaʿnī ṣaġāyir günāhdan pāk olur. Ve daḫı ābdest alduġı vaḳt yüzini yuduġı vaḳt yüzine yitişen günāhdan Ḥaḳ Teʿālā anı yarlıġar ve iki elini yuyıcaḳ iki eliyle itdügi günāhı Ḥaḳ Teʿālā yarlıġar ve iki ayaġını yuyıcaḳ iki ayaġıyla itdügi günāhı Ḥaḳ Teʿālā yarlıġar. Ābdesti tamām idicek anuñ cemīʿ-i ṣaġāyir günāhını yarlıġar. Ḥattā ol namāza girür anuñ[3683] günāhı olmaduġı ḥāletde.

Ve Rasūl ḳatında uġrulıḳ añdılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ḳanḳı uġrulıḳ çirkindür? Eyitdiler: Allāh Teʿālā bilür ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ Rasūl'i bilür. Rasūl

[3681] maʿnīsi budur va'llāhu aʿlem vaḳtī ki: yaʿnī A
[3682] pāk: -K
[3683] +ṣaġāyir K

ʿaleyhi’s-selām[3684] eyitdi: **İnne eḳbaḥa’s-seriḳati en yesruḳa’r-racülü ṣalātehū ḳālū keyfe yesriḳu’r-racülü ṣalātehū ḳāle lā yütimmü rukūʿahā ve lā sücūdehā ve lā ḫuşūʿahā ve lā’l-ḳırā’ete fīhā.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[3685]: Ġāyet ḳatı yaramaz uġrulıḳ oldur kim[3686] kişi namāzdan uġrulaya. Eyitdiler: Yā Rasūla’llāh, kişi namāzdan nice uġrular[3687]? Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Ol namāzuñ rükūʿını ve anuñ secdesini ve anuñ[3688] ḳırā’atini ve namāzuñ ḫuşūʿını tamām eylemeye.

Ve Ebū ʿAmr b. ʿUlā’yı bir gün imām idinmek dilediler. Ol eyitdi: Ben imāmlıḳ itmege lāyıḳ degülem. İlḥāḥ idüp[3689] eyitdiler: Kerem eyle, bize imāmlıḳ eyle, didiler. Ol daḫı rāżī oldı. Vaḳtī ki **Allāhu ekber** didi bir kerre[3690] ṣayḥa eyleyüp düşdi, maġşiyyün ʿaleyh oldı. İfāḳat bulduġından ṣoñra aña eyitdiler: Nolduñ? Ol eyitdi: Vaḳtī ki ben size ṣaflaruñızı düz eyleñ didüm, sırrumda bir nidā işitdüm ki hīç sen bir kerre Allāh Teʿālā (340b) ḥażretine kendüñi ṭoġru eyledüñ mi, didi[3691].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **İnne’l-ʿabde iẕā aḥsene’l-vuḍū’e ʿalā’ṣ-ṣalāti li-vaḳtihā ve ḥāfeẓa ʿalā-rükūʿihā ve sücūdihā ve mevāḳītihā ḳālet ḥafiẓake’llāhu kemā ḥafiẓtenī s̱ümme ṣaʿidet ve lehā nūrun ḥattā tentehiye ilā’s-semā’i ve ḥattā teṣıle ilā’llāhi fe teşfaʿu li-ṣāḥibihā ve iẕā eḍāʿahā ḳālet ḍayyeʿake’llāhu kemā ḍayyeʿtenī s̱ümme ṣaʿidet ve lehā ẓulmetün ḥattā tentehiye ilā-ebvābi’s-semā’i fe yuġlaḳa s̱ümme tüleffü kemā tüleffü’s̱-s̱evbü’l-ḫaliḳu fe yuḍrabü vechü ṣāḥibihā.**

[3684] ʿaleyhi’s-selām: -A
[3685] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: yaʿnī A
[3686] oldur kim: -K
[3687] eyitdiler… uġrular: -A
[3688] anuñ: anda olan A
[3689] idüp: -K
[3690] kerre: keret K, -H
[3691] didi: didiler A, K

Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur kim[3692] bir ḳul vaḳtī ki gökcek ābdest alsa namāzı vaḳtiyle ḳılsa ve anuñ rükūʿını ve sücūdını geregi gibi riʿāyet eyleyüp ḥıfẓ eylese ol namāz eydür ki: Ḥaḳ Teʿālā seni ḫavf itdügüñ nesnelerden saḳlasun niteki beni sen ḥıfẓ itdügüñleyin. Andan ṣoñra ol namāz envār-ıla göklerden geçüp Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīn ḥużūrına varup anı ḳılana şefāʿat ider. Vaḳtī ki namāzı vaḳtinden taẕyīʿ eylese ve anuñ rükūʿını ve sücūdını ḥıfẓ eylemese ol namāz ol kişiye eydür ki: Ḥaḳ Teʿālā seni taẕyīʿ eylesün beni sen taẕyīʿ itdügüñleyin. Andan nūrsuz göge aġar. Gök ḳapusını yaparlar. Anı eski biz gibi ṣararlar. Daḫı anı ḳılanuñ yüzine vururlar.

Ve Ebū Süleymān ed-Dārānī[3693] eydür: Vaḳtī ki bir kişi namāz ḳılmaġa ṭursa Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: İy firiştehlerüm, ḳulum-ıla benüm aramdan ḥicābları götürüñ. Tā ki ḳulum benüm-ile münācāt eylesün. Vaḳtī ki Ḥaḳ'dan ġayrıya iltifāt eylese Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: Ḳulum-ıla benüm arama ḥicābları bıraġuñ, ḳulumı sevdügiyle ḳoñ, aña meşġūl olsun.

Ve Ebū Bekr el-Varrāḳ[3694] eydür: Vaḳt olur ki ben namāz ḳıluram[3695], ol (341a) namāzdan çıḳıncaḳ Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden şöyle utanuram[3696] ki bir kişi zinā iderken aña muṭṭaliʿ olsalar ol utanduġından ziyāde utanuram[3697]. Şeyḫ eydür: Bu söz delālet ider ki Ebū Bekr el-Varrāḳ namāzuñ edeblerini ġāyet taʿẓīm eyler. Pes her kişinüñ namāzda ziyāde edebi bildügi ve anı ululaduġı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinde ḳurbeti ziyāde olduġı miḳdār olur.

Mūsā b. Caʿfer'e[3698] eyitdiler: Sen namāz ḳılurken senüñ secde idecegüñ yirden geçerler, senüñ ḥużūruñı bozarlar. Ol eyitdi: Ben namāzı anuñ-içün ḳılduġum kimse benüm

[3692] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A, H
[3693] +ḳuddise sırruhū H
[3694] +ḳuddise sırruhū H
[3695] ḳıluram: ḳılurın A, K
[3696] utanuram: utanurın A, K
[3697] utanuram: utanurın A, K
[3698] Caʿfer'e: Caʿfer raḥmetuʾllāhi ʿaleyhe H

öñümden geçenden daḫı yaḳındur. Ve Zeynü'l-ʿābidīn b. ʿAlī b. el-Ḥüseyn[3699] namāz ḳılmaġa çıḳsa anuñ beñzi şöyle müteġayyir olurdı ki anı kim-idügin bilmezlerdi. Aña eyitdiler: Neden bu ḥāle girürsin? Ol eyitdi: Hīç bilür misiz ki ben kimüñ ḥużūrına varsam gerek. Ve İbrāhīm nebī[3700] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām namāz ḳılmaġa ṭursa bir mīl ḳadar yirden anuñ gögsi gürüldüsi işidilürdi. Ve ʿĀyişe anamuz[3701] raḍıya'llāhu ʿanhā eydür: Rasūl ḥażretinüñ[3702] ʿaleyhi's-selām namāz ḳılurken mübārek[3703] gögsinden gürüldüler işidilürdi[3704].

Ve Ḥaḳ Teʿālā baʿż-ı enbiyāya vaḥy eyleyüp eyitdi: **İẕā deḫalte'ṣ-ṣalāte fe heb lī min-ḳalbike'l-ḫuşūʿa ve min-bedenike'l-ḫuḍūʿa ve min-ʿaynike'l-dümūʿa fe innī ḳarīb.** Maʿnīsi budur kim[3705] vaḳtī ki sen namāz ḳılmaġa ṭursañ ḳalbüñden ḫuşūʿı ve bedenüñden ḫuḍūʿı ve gözüñden dümūʿı baña bağışla. Zīrā ki ben saña[3706] yaḳın pādişāhum[3707]. Pes eyle gerekdür kim senüñ göñlüñde ḫuşūʿ ola ve bedenüñde ḫuḍūʿ ola ve gözlerüñ yaşlar döke.

İbn ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhumā eydür: Fikr-ile iki rekʿat namāz (341b) ḳılmaḳ yigdür bir gice ṣabāḥa degin fikirsüz namāz ḳılmaḳdan. Ḥuccetü'l-İslām Şeyḫ Ġazzālī raḥmetu'llāhi ʿaleyh[3708] **Minhācü'l-ʿĀbidīn**'de eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Rekʿatāni min-racülin zāhidin ḳalbuhū ḫayrun min-ʿibādeti'l-müteʿabbidīn ilā-**

[3699] bin el-Ḥüseyn: -A, +raḍıya'llāhu ʿanhümā H
[3700] nebī: peyġāmber A, K, -H
[3701] anamuz: -H
[3702] Rasūl ḥażretinüñ: Ḥażret-i Rasūl H
[3703] mübārek: -H
[3704] işidilürdi: işidürlerdi A, işidibilürlerdi H
[3705] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3706] saña: -A
[3707] pādişāhum: pādişāhın A, K
[3708] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: -A, -K

āḫiri'd-dehri ebeden sermeden. Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[3709]: Bir gönli zāhid kişinüñ iki rekʿat namāzı yigrekdür cemīʿ ʿābidlerüñ ʿibādetinden tā zamānuñ āḫirine degin ebeden sermeden ki ol ʿābidlerüñ gönülleri zāhid olmaya.

Ve Muḥammed b. Yūsuf el-Ferġānī[3710], Ḥātem-i Eṣamm'ı gördi ki vaʿẓ ider, aña eyitdi: Yā Ḥātem, nāsa vaʿẓ eylersin, namāzı sen gökcek ḳılıbilür misin ki nāsa vaʿẓ eylersin? Ḥātem eyitdi: Neʿam. Ol eyitdi: Namāzı nice ḳılursın? Ḥātem eyitdi: Ben namāza emr-ile ṭururam[3711] ve ḫaşyet-ile yürürem[3712] ve heybet-ile namāza girürem[3713] ve ʿaẓamet-ile tekbīr iderem[3714] ve tertīl-ile oḳuram[3715] ve ḫuşūʿ-ıla rükūʿ iderem[3716] ve tevāżuʿ-ıla secde eylerem[3717] ve teşehhüd içün tamām otururam[3718] ve sünnet üzerine selām virürem[3719] ve anı Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarlaram[3720] ve ḥayātum eyyāmında anı ḥıfẓ eylerem[3721] ve nefsüme melāmet eyleyüp eydürem[3722] ki sen ʿibādetde taḳṣīr idersin. Ve daḫı ḫavf iderem[3723] ki anı Ḥaḳ Teʿālā ḳabūl eylemeye ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden recā iderem[3724] ki anı ḳabūl eyleye. Ben ḫavf-ıla recā arasında ṭururam[3725]. Ve anı baña ögredene şükr iderem[3726] ve baña ṣorana anı ögredürem[3727]. Ve pādişāhuma ḥamdler iderem[3728] ki

[3709] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: yaʿnī A
[3710] +ḳuddise sırruhū H
[3711] ṭururam: dururın A, K
[3712] yürürem: yürürin A, K
[3713] girürem: girürin A, K
[3714] iderem: iderin A, K
[3715] ve tertīl-ile oḳuram: oḳurın A, oḳuram: oḳurın K
[3716] iderem: iderin A, K
[3717] eylerem: eylerin A, K
[3718] otururam: otururın A, K
[3719] virürem: virürin A, K
[3720] ışmarlaram: ışmarların A, K
[3721] eylerem: eylerin A, K
[3722] eydürem: eydürin A, K
[3723] iderem: iderin A, K
[3724] iderem: iderin A, K
[3725] ṭururam: dururın A, K
[3726] iderem: iderin A, K
[3727] ögredürem: ögredürin A, K
[3728] iderem: iderin A, K

baña hidāyet virdi. Pes Muḥammed b. Yūsuf eyitdi: Senüñ gibi kişi lāyıḳdur kim müsülmānlara vaʿẓ u naṣīḥat eyleye.

Ve baʿżılar eyitdiler: Ḥaḳ Teʿālā, **ve lā taḳrabū'ṣ-ṣalāte ve entüm sükārā** didügi dimek olur ki siz namāza yaḳın olmañ dünyā sevgüsiyle sarḫoş (342a) olduġuñuz vaḳtde.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Men ṣallā rekʿateyni lem yuḥaddiṯ fīhā nefsehū bi-şey'in mine'd-dünyā ġafera'llāhu**[3729] **lehū mā-teḳaddeme min-ẕenbihī.** Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim[3730], kim ki iki rekʿat namāz ḳılsa göñlinde hīç dünyā teşvīşinden nesne olmasa ve daḫı ol, ʿucbı terk eylese anuñ öñ geçen günāhını Ḥaḳ Teʿālā yarlıġar. Yaʿnī ṣaġāyir günāhını yarlıġaya.

Ve daḫı ḥadīṯde vārid olup durur ki bir mü'min vaḳtī ki namāz ḳılmaġa ābdest alsa şeyṭānlar andan ḳorḳup ḳaçarlar tā aḳṭār-ı arẓa varurlar. Zīrā ki ol mü'min Melik-i Ḳahhār pādişāh ḥużūrına varmaġa müteveccih oldı. Vaḳtī ki **Allāhu ekber** dise iblīs-ile anuñ arasına bir perde aṣarlar tā ki iblīs anı görmesün diyü. Ve cemīʿ ḥicābları götürüp Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīn cemālini aña ʿarẓ eyler. Evet, **Allāhu ekber** diyincek Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḳalbine naẓar eyler. Eger anuñ ḳalbinde Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı hīç kimsenüñ maḥabbeti olmayacaḳ olursa Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Ṣadaḳte,** senüñ ḳalbüñde ben uluyın didügüñleyin. Ve anuñ ḳalbinden bir nūr ẓāhir olur. Ol nūr tā ʿarşa yitişür. Ol nūr-ıla melekūt-ı semāvāt ve melekūt-ı arażīn aña keşf olur. Ve ol nūr yitişdügi yir araları anuñ-içün ḥasenāt yazarlar. Evet vaḳtī ki ġāfil ü cāhil namāz ḳılmaġa ṭursa şeyṭānlar aña üşerler bir ṭabaḳ bala siñekler ve arular üşdüginleyin. Vaḳtī ki **Allāhu ekber** dise Ḥaḳ Teʿālā anuñ

[3729] ġafera'llāhu: ġufira A
[3730] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A, H

ḳalbine muṭṭaliʿ olur. Vaḳtī ki[3731] anuñ ḳalbinde Allāh Teʿālā'dan ġayrınuñ maḥabbeti olsa Ḥaḳ Teʿālā eydür ki: **Keẕibte,** ben senüñ ḳalbüñde cemīʿ-i nesneden ekber degülem sen didügüñleyin. Ve anuñ (342b) gönlinden bir ḳara dütün çıḳar, göge yitişür. Ol tütün anuñ ḳalbine ḥicāb olur melekūt-ı semāvāt ve melekūt-ı arażīni müşāhede itmekden. Ve şeyṭān anuñ gönlini yudar ve aña vesveseler bıraġup anuñ gönli vesveseler içinde müstaġraḳ olur. Ol namāzdan çıḳar, ol namāzuñ esrārından ġāfil ve maḥrūm olur. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki: **Lev lā enne'ş-şeyāṭīne yeḥūmūne ʿalā-ḳulūbi benī ādeme lenaẓarū ilā melekūti's-semā'.** Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim[3732] eger şeyānlar ādem oġlanlarınuñ gönülleri üzerine degzinmeseler anlar melekūt-ı semāvāta naẓar iderler-idi.

Pes şol gönül ki küdūrāt-ı şeyṭāniyyeden ve hevācis-i nefsāniyyeden ṣāfī olmışdur ol gönül semāvīdür. Pes ol gönül ṣāḥibi vaḳtī ki namāzda **Allāhu ekber** dise gönül gögine girür. Ḥaḳ Teʿālā ḫod gökleri şeyṭānlar taṣarrufından saḳlayup durur. Lā cirem şol gönül ki semāvī ola ol gönüle şeyṭān taṣarruf eylemez. Hemān ol gönülde hevācis-i nefsāniyye ḳalur. Lā cirem ol göklere ḳaçduġıyla nefsüñ hevācisi kesilür. Zīrā ki namāzda bunuñ gibi kimse gönül göginüñ ṭabaḳalarına ʿurūc eyler; her ṭabaḳasında nefsüñ bir ẓulmetini ḳor. Nefsüñ ẓulmeti az ḳalduġınca anuñ hevācisi daḫı az ḳalur tā şuña degin ki ṭabaḳāt-ı semāvāt-ı ḳalbden geçüp ʿarşa yitişe. Ol vaḳt ʿarş nūrı ẓāhir olur. Ol ẓāhir olıncaḳ nefsüñ dükeli hevācisi gider ve nefsüñ ẓulümātı gönülüñ nūrında münderic olur gice gündüzde münderic olduġunlayın. Lā cirem ol vaḳt ḥuḳūḳ-ı ādābı ʿalā-vechi'ṣ-ṣavāb geregi gibi yirine yitişdürür.

[3731] vaḳtī ki: -H
[3732] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A

Ġıṭrīfü'l-meşāyıḫi'l-muḥaḳḳıḳīn ve ṣındīdü(343a)'l-ʿurefāʾi'l-mudaḳḳiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu ẕikr itdügümüz namāz edebleri çoḳdan azdur. Zīrā ki namāzuñ şānı biz vaṣf itdügümüzden yücedür ve biz ẕikr itdügümüzden ekmeldür. Ve bir ḳavm ġalaṭ idüp şöyle ẓann eylediler ki ṣalātdan maḳṣūd hemān[3733] ẕikruʾllāhdur, vaḳtī ki ẕikr ḥāṣıl olsa namāza ne ḥācet, didiler. Lā cirem anlar azġunluḳ yollarına gitdiler, ebāṭīl-i ḫayāle vāḳiʿ oldılar, rusūmı ve aḥkāmı maḥv[3734] eylediler[3735], ḥelāli ve ḥarāmı terk itdiler[3736]. Neʿūẕü biʾllāhi minhüm. Ve bir ḳavm daḫı ferāyıża iʿtirāf itdiler, efḍal-i nevāfili terk itdiler, azacuḳ ḥāl-ile maġrūr oldılar, efḍal-i aʿmāle[3737] ihmāl eylediler ve bunı bilmediler ki namāzuñ ve ʿibādetüñ her ḥareketinde ve her heyʾetinde Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ esrārı ve ḥikmetleri vardur ki anlar ẕikrlerde bulınmaz. Aḥvāl ve aʿmāl rūḥ ve cismāndur. Mā-dām ki ḳul dār-ı dünyāda ola, ol aʿmālden iʿrāż eylemek ʿayn-ı ṭuġyāndur. Zīrā ki aʿmāl aḥvāl-ile müzekkā ve muṣaffā olur ve aḥvāl aʿmāl-ile artup ziyāde olur.

İlāhī, birligüñ ve varlıġuñ ḥaḳḳı-çün biz faḳīr ve[3738] fī-ḳaydi'n-nefsi esīr ḳuluñu daḫı ṣādıḳ ʿābidlerüñden eyleyüvir maʿa ʿibādike'ṣ-ṣāliḥīn bi-fażlike ve keremike yā ekrame'l-ekramīn ve yā erḥame'r-rāḥimīn.

[3733] hemān: -K
[3734] maḥv: terk A
[3735] eylediler: -H
[3736] itdiler: eylediler H
[3737] aʿmāle: aʿmāli A
[3738] biz faḳīr ve: -H

el-Bābu't-tāsiʿu ve'ş-şelāşūn fī-faẕīleti[3739]'ṣ-ṣavm

Yaʿnī otuz ṭoḳuzuncı bāb: Orucuñ faẕīleti ve ululuġı beyānındadur.

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **eṣ-Ṣabru nıṣfu'l-īmān ve'ṣ-ṣavmü nıṣfu'ṣ-ṣabr.** Ḥadīşüñ maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim[3740] ṣabruñ şevābı īmānuñ şevābınuñ nıṣfı miḳdārıdur ve ṣavmuñ şevābı[3741] ṣabruñ (343b) şevābınuñ nıṣfı miḳdārıdur. Ve daḫı ḫaberde vārid olup durur ki Ḥaḳ Teʿālā eydür: **eṣ-Ṣavmü lī ve ene eczī bihī.** Maʿnīsi budur, va'llāhu aʿlem, Ḥaḳ Teʿālā eydür[3742]: Oruç benümdür. Anuñ cezāsını ben virürem. **Meşārıḳ** şerḥinde eydür: Ḥaḳ Teʿālā orucı kendü ḥażretine iżāfet eyledi. Zīrā ki oruc-ıla Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı kimseye ʿibādet olunmadı. Ve baʿżılar eydürler: Orucı Ḥaḳ Teʿālā kendü ḥażretine iżāfet eyledi. Zīrā ki oruç riyādan berīdür, aña ḥażretden ġayrı kimse muṭṭaliʿ olmaz. Ve baʿżılar eydürler[3743]: Orucı Ḥaḳ Teʿālā kendü ḥażretine iżāfet eyledi teşrīf içün.

Şerīf Ebū'l-Ḥüseyn el-Hemedānī[3744] eydür: Ḥaḳ Teʿālā orucı kendü ḥażretine iżāfet eyledi tā ki ḳıyāmet güninde ḫaṣmlar almaḳdan ol berī ola. Vaḳtī ki ḳıyāmet güninde kişinüñ aʿmālini anuñ ḫaṣmları alsalar, orucına daḫı ḳaṣd eyleseler Ḥaḳ Teʿālā eyide kim: Oruç bunuñ degüldür belki benümdür. Niteki diyüp dururdum: **eṣ-Ṣavmü lī ve ene eczī bihī.** Lā cirem anuñ ḫaṣmlarını irżā eyleyüp orucuñ dīvānını çıḳara, anuñ-ıla aña cezālar virüp anı cennete ḳoya.

[3739] faẕīleti: faẕli H
[3740] Ḥadīşüñ maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim: yaʿnī A
[3741] şevābı: ṣavābı A
[3742] Maʿnīsi budur, va'llāhu aʿlem, Ḥaḳ Teʿālā eydür: yaʿnī A
[3743] Ḥaḳ Teʿālā orucı kendü ḥażretine…eydürler: -K
[3744] +ḳuddise sırruhū H

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī raḥmetu'llāhi ʿaleyh[3745] ki efḍal-i ehl-i ẕvāḳdur, **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Ḥaḳ Teʿālā oruç benümdür, didi. Zīrā ki oruç ṣıfat-ı ṣamediyyet-ile ṣıfatlanmaḳdur. Zīrā ki ṣamediyyet ġıdādan tenezzühdür. İmdi ġıdādan tenezzüh ṣavm-ıla olur. Çünki bir ʿibādet Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ṣıfātından bir ṣıfat ola, anuñ cezāsı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālini müşāhede itmek olur.

İmdi bu ehl-i ẕevḳ dilidür. Bu taḳdīr üzerine **eṣ-ṣavmü lī ve ene üczā bihī** oḳumaḳ gerek[3746]. (344a) Ḥaḳ Teʿālā orucuñ cezāsını ben virürem, didi; cezāsı nedür, anı[3747] beyān itmedi orucuñ cezāsı çoḳ olduġı-çün. Orucuñ cezāsını ben virürem didi[3748] ḥāl budur kim cemīʿ-i ʿibādātuñ cezāsını Ḥaḳ Teʿālā virür, ol cezānuñ ʿaẓametine işāret itmek-içün. Zīrā ki bir kerīm pādişāh bir nesneye ʿivaż virmek dilese anı gereginleyin[3749] virür. Bu ḥadīṯde esrār çoḳdur, ẕikr idersevüz ṭūl u dırāz olur.

Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: Vaḳtī ki[3750] bir mürīd çoḳ yimek-ile mübtelā olsa cemīʿ melāyike anuñ-içün aġlaşurlar ve anı esirgerler. Ve kim ki yimek ḥırṣıyla mübtelā olsa şehvet odıyla ol göyner.

Efḍalü'l-müteḳaşşifīn, efḫamü'l-mütenessikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī ravveḥa'llāhu rūḥahu'l-ʿazīz[3751] eydür: Ādem oġlınuñ nefsinde biñ ʿuẕv ve biñ mādde vardur. Şerden dükelisi şeyṭānuñ elindedür. Şeyṭān ol ʿuẕvlara yapışmışdur. Vaḳtī ki anuñ ḳarnı aç olsa ve boġazı ḳurusa her ʿuẕv ḳurur ve ol ʿuẕvlar açlıḳ odıyla göyner.

[3745] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: -A, -K
[3746] +Bu taḳdīr üzeredür ġālibā, fehm olınan budur ki ṣīġa-i mechūl ile **ücziye** ḳırā'at olınmaḳ gerek. Ve **ene üczī bihī**nüñ maʿnāsı yaʿnī ben ṣavm ile cezālanuram yaʿnī ṣavmuñ cezāsı cemāl-i bā-kemālim olur K
[3747] anı: -H
[3748] orucuñ cezāsını ben virürem didi: -A
[3749] gereginleyin: gerekleyin H
[3750] eydür vaḳtī ki: ḳuddise sırruhū H
[3751] el-ʿazīz: -A

Lā cirem şeyṭān anuñ gölgesinden ḳaçar. Evet, vaḳtī ki ḳarnı ṭoḳ olsa ve boġazı leẕẕāt-ı şehevāt-ıla ışlansa ol aʿżālar yaşarur, şeyṭān nefse mālik olur; her nice dilerse anı dönderür. Ve daḫı ṭoḳluḳ nefsde bir ırmaḳdur ki şeyṭān dāyim ol ırmaḳdan gitmez. Ve açlıḳ rūḥda bir ırmaḳdur ki melāyike andan gitmezler. Ve daḫı şeyṭān uyur aç kimseden ḳaçar ḳorḳusından, uyanuḳ aç kimseden nice eyler, aña ḳıyās eyle. Ve daḫı şeyṭān uyanuḳ ṭoḳ kimseʾi ḳocar, uyur ṭoḳ kimseʾi nʾeyler aña ḳıyās eyle.

Ve bir kişi İmām-ı Ṭayālisī'yi görmege vardı, gördi ki ol bir pāre (344b) ḳuru etmegi ṣuya ışlayup bir pāre ṭuz-ıla yir, aña eyitdi: Bunı ḫāṭıruñuz nice diler? İmām Ṭayālisī eyitdi: Nefsümi şol ḳadar aç eyledüm ki bunı yimege rāżī oldı.

Ve baʿżılar eydürler: Kim ki yimekde ve içmekde isrāf eylese dünyāda ḫorlıḳ aña gele āḫiretde ḫorlıḳ gelmezden öñ. Bişr eydür: Açlıḳ göñli ṣāfī eyler ve nefsüñ hevālarını öldürür ve daḳīḳ ʿilmler getürür. Ve Ẕā'n-Nūn[3752] eydür: Ne ḳadar ḳarnum ṭoya ṭaʿām yidüm-ise ve ne ḳadar ḳana ḳana ṣu içdüm-ise anuñ ardınca bir günāh eyledüm ve yāḫūd bir günāh itmege ḳaṣd eyledüm.

ʿĀyişe anamuz raḍıyaʾllāhu ʿanhā eyitdi: Bizüm üzerümüze bir ay ve yarım ay geçerdi evümüze od girmezdi, ne çerāġ ve ne ġayrı[3753] od. Aña eyitdiler: Ya siz ne-yile dirilürdüñüz? Ol eyitdi: Ḫurmā-yıla ve ṣu-yıla. Ve bizüm enṣār ḳavminden ḳonşılarumuz var-ıdı, cezāhümuʾllāhu ḫayran, bize gāh gāh nesne gönderürler-idi.

Ve ʿÖmer[3754] ḳızı Ḥafṣa raḍıyaʾllāhu ʿanhā babası ʿÖmer'e eyitdi: Ḫaḳ Teʿālā rızḳı tevsīʿ eyledi. Sen daḫı nʾola yidügüñ ṭaʿāmdan daḫı ziyāde ṭaʿām yiseñ ve geydügüñ

[3752] +ḳuddise sırruhū H
[3753] ġayrı: ḫod A
[3754] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H

geyecekden daḫı eyüce geyseñ? ʿÖmer[3755] eyitdi: Ben senüñ nefsüñ-ile muḫāṣame eylerem[3756]. Rasūl'üñ, ʿaleyhi's-selām, ḥāli böyle degül midi? Ḥafṣa aġladı. Andan ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh eyitdi: Ḳızum, ben Rasūl'üñ ṭar dirliginde aña müşārik oluram[3757]. Ümīz vardur ki ḳıyāmetde anuñ giñ dirliginde daḫı bile[3758] olam.

Ve ʿĀyişe anamuz raḍıya'llāhu ʿanhā eyitdi: Rasūl dünyādan gidince üç gün buġday etmegine ṭoymadı[3759]. Ve ʿĀyişe anamuz raḍıya'llāhu ʿanhā eyitdi: ʿĀlem-i melekūt ḳapusını dāyim ḳaḳuñ tā ki ol ḳapu açılup ʿālem-i melekūtı müşāhede eyleyesiz. Eyitdiler: Anı (345a) biz dāyim nice ḳaḳalum? ʿĀyişe eyitdi: Açlıġ-ıla ve ṣusuzlıġ-ıla ve uyḳusuzluġ-ıla ḳaḳuñ.

Ve bir gün Yaḥyā peyġāmbere[3760] ʿaleyhi's-selām[3761] iblīs ẓāhir oldı. İblīsüñ elinde çengāller var. Yaḥyā[3762] eyitdi: Bunlar nedür? İblīs eyitdi: Şehevātdur. Bunlaruñla ādem oġlanlarını ṭutaram[3763]. Pes Yaḥyā ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bunda beni daḫı ṭutacaḳ şehvet var mıdur? İblīs eyitdi: Yoḳ. Evet, bir gice sen ḳarnuñ ṭoya ṭaʿām yidüñ, namāz ḳılmaġa seni süst eyledüm ve ẕikr itmege seni süst eyledüm. Ol vaḳt saña furṣat buldum-ıdı. Yaḥyā[3764] eyitdi: Ebedī ben ḳarnum ṭoya ṭaʿām yimeyem. İblīs daḫı eyitdi: Ben daḫı bu sözi daḫı[3765] kimseye dimeyem.

[3755] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3756] eylerem: eylerin A, K
[3757] oluram: olurın A, K
[3758] bile: böyle A
[3759] Ve ʿĀyişe anamuz…ṭoymadı: -A, -H
[3760] peyġāmbere: -H
[3761] ʿaleyhi's-selām: -A
[3762] +ʿaleyhi's-selām H
[3763] ṭutaram: ṭutarın A, dutarın K
[3764] +ʿaleyhi's-selām H
[3765] daḫı: -H

Ve Şaḳīḳ-i Belḫī[3766] eyitdi: ʿİbādet bir ḥırfetdür. Anuñ dükkānı ḫalvetdür. Ve anuñ ālātı açlıḳdur. Ve Loḳmān, oġlına eyitdi: **İẕā müliʾeti'l-maʿidetü nāmeti'l-fikratü ve ḫareseti'l-ḥikmetü ve ḳaʿadeti'l-aʿżāʾu ʿani'l-ʿibādeti.** Maʿnīsi budur kim[3767] vaḳtī ki maʿīde ṭaʿām-ıla ṭolsa ḳuvvet-i fikriyye uyur ve ḥikmetler örtülür ve aʿżā ʿibādet itmekden muʿaṭṭal olup süst olur. Ve baʿżılar eydürler: Allāh Teʿālā ḥażretine ṣıġınuram[3768] bir zāhidden ki anuñ maʿīdesi aġniyānuñ dürlü dürlü ṭaʿāmlarıyla fesāda varmış ola.

Ve Rasūl[3769] ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mā meleʾe ādemiyyün viʿāʾen şerran min-baṭnin ḥasbüʾbni ādem luḳaymātün yuḳımne ṣulbehū fe in kāne lā muḥālete fe s̲ülüs̲ün liʾṭ-ṭaʿāmi ve s̲ülüs̲ün liʾṣ-ṣarābi ve s̲ülüs̲ün li-nefesihī.** Maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem, budur kim[3770] ādem oġlı ḳarnını ṭaʿām-ıla ṭoldurduġından şerlü ḳap ṭoldurmadı. Ādem oġlına birḳaç loḳma yiter ki anuñ-ıla bili ḳāyim ola. Ve eger bundan artuḳ ṭaʿām isterse aña yiter iki dāng ṭaʿām-içün (345b) ve iki dāng ṣu-yiçün ve iki dāng daḫı nefes-içün.

Ve Feṯḥ-i Mūṣılī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh eydür: Otuz şeyḫ-ıla yoldaş oldum. Anlardan ayrılduġum vaḳt küllīsi baña vaṣiyyet eyleyüp eyitdiler ki: Yigitler-ile ḳarışma ve anlaruñ-ıla ṣoḥbet itme ve daḫı az yi, didiler[3771]. Vaʾllāhu aʿlem[3772].

[3766] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[3767] Maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3768] ṣıġınuram: ṣıġınurın A, K
[3769] Rasūl: Peyġāmber A
[3770] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem, budur kim: yaʿnī A
[3771] didiler: -A
[3772] vaʾllāhu aʿlem: -K

El-Bābu'l-erbaʿūn fī'ḫtilāfi[3773] **aḥvāli'ṣ-ṣūfiyyeti bi'ṣ-ṣavmi ve'l-ifṭār**

Yaʿnī ḳırḳıncı bāb ṣūfīlerüñ ṣavmda ve ifṭārda aḥvāllerinüñ iḫtilāfı beyānındadur.

Baḥru'l-esrār ve ḥabru'l-ebrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī[3774] eydür: Meşāyıḫdan cemāʿat-i keşīre[3775] seferde ve ḥażarda tā ölince oruc ṭutdılar. Ebū ʿAbdu'llāh b. Cābād elli iki yıl oruc ṭutdı; seferde ve ḥaẓarda aṣlā orucını ṣımazdı. Bir gün anuñ aṣḥābı aña ilḥāḥ itdiler. Orucını ol gün yidi. Anuñ-içün niçe gün ḫasta oldı. İmdi vaḳtī ki mürīd oruc ṭutmaġı göñline fāyidelü görse ol, dāyim oruc ṭutsun.

Ebū Mūsā el-Eşʿarī raḍıya'llāhu ʿanh eydür[3776]: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Men ṣāme'd-dehra ḍuyiḳat ʿaleyhi cehennemu ve hākeẕā ve ʿaḳade tisʿīn.** Maʿnīsi va'llāhu aʿlem, budur kim[3777], kim ki cemīʿ ʿömrini oruc ṭutmaḳ içinde geçürse cehennem anuñ üzerine ṭar ola, didi daḫı biş barmaġını[3778] biri birine ẓamm eyledi eyitdi: Şöyle ṭar ola. Yaʿnī ol girecek yir olmaya. Yaʿnī ol cehenneme girmeye. Bunuñ-ıla taʿbīr eyledi mübālaġa-yiçün. ʿArabda ʿādet bu-yıdı kim bir kimse biş barmaġını yumsa anlar eydürlerdi ki: **Fülān ʿaḳade't-tisʿīne.** Zīrā ki her barmaḳda iki boġun vardur dirler-idi, her boġunı ondan kināyet iderler-idi. Ulu barmaḳda bir boġun (346a) vardur. Ol daḫı ondan kināyetdür dirler-idi. İmdi bunlaruñ cemīʿisi ṭoḳsan olur. Baʿż-ı şurrāḥ-ı ḥadīş bunı böyle te'vīl itdiler[3779].

Ve bir ḳavm dāyim oruç ṭutmaġı mekrūh gördiler. Ve baʿżılar eydürler: Bir gün oruç ṭutup bir gün yiye[3780]. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Efḍalü'ṣ-ṣıyāmi ṣavmü āḫī**

[3773] iḫtilāfi: -H
[3774] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3775] keşīre: -K
[3776] eydür: eyitdi A
[3777] Maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A
[3778] didi daḫı biş barmaġını: mübārek barmaḳlarınuñ bişini A, mübārek barmaḳlarını H
[3779] ʿArabda ʿādet bu-yıdı…itdiler: -A, va'llāhu aʿlem H
[3780] ʿArabda ʿādet bu-yıdı…yiye: -K

Dāvūd kāne yeşümü yevmen ve yufṭıru yevmen. Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3781]: Oruçlaruñ efḍali ḳarındaşum Dāvūd peyġāmber[3782] orucıdur kim ol, bir gün oruç ṭutup bir gün yir-idi.

Ve baʿżılar iki gün oruç ṭutup bir gün yimegi istiḥsān idüp dururlar. Ve baʿżılar düşenbe gün ve pençşembe gün ve cumʿa gün oruç ṭutmaġı müstaḥsen görüp dururlar.

Ġavşü'l-aḳṭāb eş-Şeyḫ Muḥyī'd-dīn el-ʿArabī raḍıya'llāhu ʿanh[3783] **Fütūḥāt**'ında eydür: Efḍal-i ṣıyām ṣavm-ı Dāvūd oldı. Zīrā ki bir gün oruç senüñ ḥaḳḳuñdadur ve bir gün oruç Rabbüñ ḥaḳḳındadur ve ikisinüñ arasında bir gün yimek nefse mücāhede itmege böyle itmek yigrekdür. Ve daḫı ḥükmde böyle itmek aʿdeldür. Ve bu miṣillü ṣavm-ıla aña ṣalāt ḥāli ḥāṣıl olur żıyānuñ ḥāli gibi nūr-ı şemsden. İmdi namāz ḫod nūrdur. Ve ṣabr ki ṣavmdur ol żiyādur. İmdi ṣavm-ıla ṣalāt Rabb-ile ʿabd arasında ʿibādet-i maḳsūmedür. Dāvūd peyġāmber[3784] ṣavmı daḫı böyledür. Zīrā ki ol bir gün ṣavm ve bir gün iftār iderdi. Pes bu ṣavm cemʿ ider ʿabd ḥaḳḳıyla Rab ḥaḳḳını.

Ve baʿżılar vaḳtī ki gördilerse ki ḥaḳḳu'llāh eḥaḳdur lā cirem Ḥaḳḳ-içün olan-ıla ʿabd-içün olanı berāber görmegi lāyıḳ görmediler. Lā cirem iki gün oruç ṭutup bir gün yimek yigrekdür, (346b) didiler. Ve Sehl b. ʿAbdu'llāh[3785] on biş günde bir kerre yir-idi ve ramażānda hemān bir kerre yir-idi. Evet her aḫşam orucını ṣu-yıla ṣır-ıdı sünnet yirine gelsün diyü. Ve Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī[3786] dāyim oruç ṭutar-ıdı. Vaḳtī ki ḳardaşları gelse anlaruñ-ıla bile yir-idi daḫı eydürdi: Ḳardaşlaruñ göñüllerini şād eylemegüñ ṣevābı oruç

[3781] Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A
[3782] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[3783] raḍıya'llāhu ʿanh: -A
[3784] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[3785] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3786] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ṭutmaḳ s̱evābından eḳal[3787] degüldür. Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu vech-ile ifṭār itmek muḥtācdur ʿilme. Zīrā ki vaḳt olur ki ifṭār itmek nefsüñ ḥırṣından olur, ḳardaşlara muvāfaḳat itmek-içün olmaz. İmdi ḳardaşlara muvāfaḳata niyyet itmek nefsüñ ḥırṣıyla müşkildür. Şeyḫümüzden şöyle işitdüm ki ol eyitdi: Nice yıldur ki nefsüm dilegiyle yiyecek yimedüm. Belki her bār ki öñüme ṭaʿām getürseler Ḥaḳ Teʿālā'nuñ faẓlını ve niʿmetini ve fiʿlini görürem[3788]. Lā cirem Ḥaḳḳ'uñ fiʿlinde Ḥaḳḳ'a muvāfaḳat iderem[3789]. Ve bir gün ṭaʿām yimege ḫāṭırum oldı, ṭaʿām getürmediler, ṭaʿām olan evümi açdum. Andan bir enār aldum yimege. Nāgāh bir kedi geldi. Anda bir pişmiş tavuḳ var-ıdı. Anı aldı gitdi. Ben eyitdüm: Bir enāra taṣarruf itdügümüñ ʿuḳūbeti budur, didüm.

Ve daḫı[3790] Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ebū Saʿīd-i Ḫarrāz'ı gördüm, bir günde kerrāt-ıla ṭaʿām alup yidi. Her bār ki aña ṭaʿām getürseler ol andan alup yir-idi. Zīrā ki ol, ṭaʿāmdan alup yimegi Ḥaḳḳ'a muvāfaḳat itmek görürdi. Zīrā ki anuñ ḥāli Ḥaḳ Teʿālā'nuñ fiʿliyle muvāfaḳat itmek-idi. Evet, evvel anuñ ḥāli bu-yıdı ki niçe günler yimezdi ve hīç kimse anuñ ḥāline vāḳıf daḫı olmazdı ve kendü nefsi-çün nesneye taṣarruf itmez-idi (347a) ve hīç sebebe meşġūl olmaz-ıdı ve Ḥaḳḳ'uñ fiʿline muntaẓır olup dururdı. Ḥattā aña rızḳ gelse yir-idi. Anuñ bu ḥālini niçe zamān hīç kimse bilmedi. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḥālini iẓhār eyledi ve aña aṣḥāb ve mürīdler ve şākirdler virdi. Anlar aña ṭaʿām getürürler-idi. Ol anda Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlini müşāhede eyleyüp ol ṭaʿāmdan yir-idi.

[3787] eḳal: evvel A
[3788] görürem: görürin A, K
[3789] iderem: iderin A, K
[3790] ve daḫı: -H

Ve baʿż-ı ṣādıḳlardan birisi Vāsıṭ'da çoḳ yıllar oruç ṭutdı ve her gün gün[3791] ṭolunmadın orucın ṣır-ıdı illā ramażānda degül. Ebū Naṣr es-Serrāc eydür: Bir ḳavm anuñ ḥāline inkār eylediler ʿilme muḫālif olduġı-çün egerçi ki ṣavm taṭavvuʿ-ısa daḫı. Ve bir ḳavm bunı istiḥsān itdiler. Zīrā ki ol dervīşüñ bunı böyle itdüginden murādı nefsini açlıġ-ıla edeblemek-idi ve daḫı ḫalāyıḳ anı oruç ṭutar dimek-ile anuñ nefsi ṣafā sürmesün dimek-idi.

Evet, zübdetü'l-muḥaḳḳıḳīn, ḫulāṣatü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn nevvera'llāhu ḳabrahū eydür: Benüm ḫātıruma şöyle vāḳiʿ olur ki ol dervīş ḫalāyıḳı anı oruç ṭutar-ımış didükleriyle nefsi ṣafā sürmesün didi. Evet, ḫalāyıḳ anı oruç ṭutar-ımış didükleriyle anuñ nefsi ṣafā sürmesün didügiyle[3792] anuñ nefsi ṣafā sürerdi ve helümme cerran. İmdi elyaḳ budur kim ʿilme tābiʿ olmak gerek, ṣāyim olup gice olınca nesne yimemek gerek-idi. Niteki Ḥaḳ Teʿālā daḫı buyurdı: **Ve lā tübṭılū aʿmāleküm.**[3793] Evet, ehl-i ṣıdḳuñ işledükleri işde niyyetleri vardur. Aña muʿāraża eylemek olmaz. Zīrā ki ṣıdḳ bi-ʿaynihī maḥmūddur nice gerekse olsun. Ṣādıḳlar, ṣıdḳlarınuñ meydānlarında nice dilerlerse yüriyüp (347b) cevlān iderler.

Ve baʿżılar eydürler[3794]: Ṣūfī vaḳtī ki taṭavvuʿ oruç ṭutsa aña töhmet eyleñ ki anuñ ḳatına dünyādan nesne vardur ki orucın ṣıyacaḳ vaḳt anı yise gerek. Ve baʿżılar eydürler[3795]: Vaḳtī ki bir cemāʿat bir yirde olsalar ve cemīʿisinüñ aḥvāli biri birine muvāfıḳ olsa, aralarında bir mürīd olsa ol mürīdi oruç ṭutmaġa ḳınduralar ve eger anlara muvāfaḳat itmeyecek olursa rıfḳ-ıla aña ṭaʿām virüp yidüreler. Anuñ ḥālini kendüler aḥvāline ḳıyās

[3791] gün: -K, güneş H
[3792] anuñ nefsi ṣafā sürmesün didügiyle: -A
[3793] Muhammed 47/33.
[3794] eydürler: eyitdiler A
[3795] eydürler: eyitdiler A

itmeyeler. Ve eger ol cemāʿatde bir şeyḫ olsa ol şeyḫ oruç ṭutıcaḳ aña muvāfaḳat idüp hep bile oruç ṭutalar ve ol yiyicek bile yiyeler illā meger ki şeyḫ bir ġayrı nesneye emr eyleye. Ḥattā ʿāriflerden birisi bir yigid-ile niçe yıl yoldaş oldı. Ol ʿārif ol yıllarda oruç ṭutdı tā ki ol yigit anı görüp andan edeb ögrenüp anuñ orucı gibi oruç ṭutsun diyü.

Ve Ebū'l-Ḥasan el-Mekkī[3796] her yıl tamām oruç ṭutardı. Baṣra'da muḳīm olup dururdı. Bir haftada hemān cumʿa gicesinde ṭaʿām yir-idi ve her ayda dört dāng ṭaʿām yir-idi. Eliyle ḫurmā kökinden urġan düzerdi daḫı anı ṣatardı, anuñ-ıla ṭaʿām alurdı. Ve Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan b. Sālim[3797] eydür: Eger ben anı görseydüm aña selām virmezdüm illā orucın yidügi vaḳtde selām virürdüm. Zīrā ki anda oruç ṭutduġıyla bir şehvet-i ḫafiyye var-ıdı. Zīrā ki ol, ḫalḳ içinde meşhūr-ıdı. Ve baʿżılar eydürler: Ḳul ḫāliṣ olmaz illā sever ki bir ḳuyu dibinde ola, anı hīç kimse bilmeye. Ve kim ki ṭaʿāmuñ faẓlını yise kelāmuñ faẓlını çıḳarur. Yaʿnī kim ki artuḳ ṭaʿām yise[3798] ol (348a) artuḳ söyler.

Ebū'l-Ḥasan et-Tīnnīsī[3799] Ḥarem'de muḳīm oldı, aṣḥābıyla yidi. Gün hīç ṭaʿām yimediler. Aṣḥābından birisi ṭahāret itmege Ḥarem'den çıḳdı. Soḳaḳda ḳarpuz ḳabını gördi ve anı alup yidi. Ve bir kişi anı gördi, anuñ ardına düşdi, gördi ki nerede olur. Pes vardı ṭaʿām getürüp ol ḳavmüñ öñine ḳodı. Şeyḫ eyitdi: Bu cināyeti kim eyledi? Ol faḳīr eyitdi: Ben eyledüm. Zīrā ki bir pāre ḳarpuz ḳabını bulup yidüm. Lā cirem şeyḫ eyitdi: Çünki bu cināyeti sen eyledüñ anuñ cezāsı bu ṭaʿāmı saña. Ol faḳīr eyitdi: Ben cināyetümden tevbe eyledüm. Pes şeyḫ eyitdi: **Lā kelāme baʿde't-tevbe.**

[3796] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3797] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3798] kelāmuñ faẓlını…yise: -H
[3799] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

Ve daḫı eyyām-ı bīḍ oruç ṭutmaġı müstaḥsen görüp dururlar ki ol her ayuñ on üçünci ve on dördünci ve on bişinci günleridür. Rivāyet olundı ki Ādem peyġāmber[3800] yire inicek anuñ bedeni ḳarardı eşer-i maʿṣiyetden. Vaḳtī ki tevbe eyledi Ḥaḳ Teʿālā aña emr eyledi ki eyyām-ı bīḍi oruç ṭuta. Vaḳtī ki eyyām-ı bīḍi oruç ṭutdı anuñ cemīʿ bedeni aġardı. Ve daḫı şaʿbān ayınuñ nıṣf-ı evvelini oruç ṭutmaġı müstaḥsen görüp dururlar ve nıṣf-ı aḫīrinde yimegi müstaḥsen görüp dururlar. Ve eger şaʿbānı ramaẓāna ulaşduracaḳ olursa ḳayırmaz. Evet şaʿbānuñ āḫirinde bir gün ve yāḫūd iki gün yimek evlādur. Ve baʿżılar receb ayını tamām oruç ṭutmaġı mekrūh görüp dururlar. Ve ẕī'l-ḥicce ayınuñ ʿaşr-ı evvelini oruç ṭutmaḳ müsteḥabdur. Ve muḥarrem ayınuñ daḫı ʿaşr-ı evvelini oruç ṭutmaḳ müsteḥabdur. Ve daḫı müsteḥabdur eşhur-i ḥurumuñ penşenbe günlerini ve cumʿa günlerini ve sebt günlerini oruç ṭutmaḳ. Zīrā ki ḫaberde (348b) vārid olup durur ki: **Men ṣāme ṯelāṯete eyyāmin min-şehri ḥarāmin el-ḫamīse ve'l-cumʿate ve's-sebte buʿide mine'n-nāri sebʿa mi'eti ʿāmin.** Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim[3801], kim ki şehr-i ḥarāmdan üç gün oruç ṭutsa yaʿnī[3802] penşenbe günini ve cumʿa günini ve sebt günini oruç ṭutsa ol, cehennem odından yidi yüz yıllıḳ yol ḳadar ıraḳ oluna. Murād bundan oldur kim ol kişi cehenneme girmeye dimek olur Ḥaḳ Teʿālā'nuñ fażlıyla. Eʿāẕena'llāhu minhā.

[3800] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[3801] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A
[3802] yaʿnī: -H

El-Bābu'l-ḥādī ve'l-erbaʿūn fī-ādābi'ṣ-ṣavm

Yaʿnī ḳırḳ birinci bāb ṣavmuñ ādābı[3803] beyānındadur.

İmdi şöyle bilgil ki ṣavmda ṣūfīlerüñ edebleri ẓāhirlerini ve bāṭınlarını żabṭ idüp cemīʿ cevāriḥlerini āṣāmdan yıġmaḳdur nefslerini ṭaʿāmdan menʿ itdüklerinleyin. Andan ṣoñra nefslerini menʿ iderler aḳsām-ı dünyāviyye ṭaleb itmekden.

Sīmurġ-ı kūh-ı ḳāf-ı taḥḳīḳ ve şehbāz-ı feżāʾ-i tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī[3804] eydür: Şöyle işitdüm ki 'Irāḳ'da ṣāliḥlerden bir bölük ḳavm oruç ṭutarlar-ımış. Oruçlarını açacaḳ vaḳt olmadın anlara nesne fetḥ olsa anı infāḳ iderler-imiş. Oruçlarını ṣıyacaḳ vaḳt fetḥ olan nesne-yile oruçların ṣırlar-ımış. İmdi ḳavmüñ ṣavmdan maḳṣūdları nefslerini ḳahr itmekdür ve daḫı ittisāʿdan nefslerini menʿ itmekdür. Ve anlar ṭaʿāmdan żarūret miḳdārı alduḳları bunuñ-içündür ki ṭaʿāmdan żarūret ḳadar almaḳ nefsi sāyir efʿālde ve aḳvālde daḫı żarūrete ceẕb eyler. Zīrā ki nefsüñ ṭabīʿatındandur ki vaḳtī ki ol, Allāh Teʿālā ḥażreti rıżāsı-çün (349a) bir nesnede ḳahr olınsa girü ḳalan nesne daḫı żarūrete müʾeddī olur. Lā cirem anuñ ekli żarūret olur ve nevmi daḫı żarūret olur ve sözi daḫı żarūret olur ve cemīʿ işi daḫı żarūret olur[3805]. İmdi bu, ḫayr ḳapularından bir ḳapudur ehluʾllāha[3806].

Ve bu daḫı edebdendür ki ṣāyim-iken ehliyle oynamaya ve aña yapışmaya. Ve saḥūr yiye sünnet yirine gelsün diyü. Saḥūr yimekde iki maʿnī vardur; birisi oldur kim sünnet bereketi yitişür ve birisi daḫı oldur kim oruç ṭutmaġa ḳuvvet bulur. Niteki Rasūl 'aleyhi's-selām buyurur: **Tesaḥḥarū fe inne fī's-saḥūri bereketün.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur

[3803] ādābı: edebi A, K
[3804] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[3805] ve nevmi daḫı…olur: -K
[3806] ehluʾllāha: ehluʾllāh ḳatında K

kim[3807], seḥer vaḳtinde ṭaʿām yiñ. Seḥer vaḳti ṣubḥdan öñdür. Zīrā ki seḥer vaḳtinde yimekde bereket vardur yaʿnī ḫayrda ziyāde olmaḳ vardur. Yaʿnī bunda ziyāde s̱evāb vardur. Zīrā ki sünneti yirine getürmiş olur.

Şeyḫ Kelābādī[3808] eydür: Cāyizdür kim ol ziyāde ṭaʿāmuñ ve şarābuñ ibāḥatinde ola. Zīrā ki evvel ḥükm şöyle-yidi ki ṣāyim vaḳtī ki uyusa aña ṭaʿām yimek ḥarām olurdı. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā yimegi ve içmegi tā ṣabāḥ vaḳtine degin mübāḥ eyledi fażlıyla ruḫṣatdan ötürü. Pes bunda terġīb vardur ruḫṣatı ḳabūl eylemege. Ve daḫı cāyizdür ki ol ziyāde ʿömürde ola. Zīrā ki ʿömür ḥayātdur tā ecel gelince. İmdi ḥayātda uyumaḳ ve uyanmaḳ vardur. İmdi uyumaḳ mevtdendür ve uyanmaḳ ḥayātdur. Ḥayātda daḫı iki maʿnī vardur; bir meʿād-içün iktisāb-ı ṭāʿāt ve bir daḫı maʿāş-içün merāfıḳ taḥṣīl eylemekdür. Ol merāfıḳdandur seḥer vaḳtinde ekl ve şurb uyanuġ-iken. İmdi ol ḫod ḥayātdur. Pes seḥer vaḳtinde ḳalḳup (349b) ṭaʿām yimek ḥayātda ziyādedür ve daḫı iktisāb-ı ṭāʿatde ziyādedür. Zīrā ki oruç niyyetine ṭaʿām yimek ve ṣu içmek ṭāʿatdür.

Ve daḫı orucını tīz ṣıya sünnet-ile ʿamel itmek-içün. Ve eger mā beyne'l-ʿişāʾeyni iḥyā itmege ḫāṭırı var-ısa evvel ṣu-yıla orucını ṣıya ve yāḫūd birḳaç dāne üzüm yiye ve yāḫūd ḫurmā yiye. Ve eger nefsi yimege teḳāżā idecek olursa birḳaç loḳma ṭaʿām yiye tā ki anuñ vaḳti ṣāfī ola ve illā hemān ṣu içe. Beyne'l-ʿişāʾeyn iḥyā itmegüñ s̱evābı çoḳdur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Ḳāleʾllāhu Teʿālā eḥabbu ʿibādī ileyye aʿcelühüm fiṭran**[3809]**.** Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Lā yezālü'n-nāsü bi-ḫayrin mā ʿaccelū'l-fiṭra.** Maʿnīsi budur kim[3810] nās ḫayr içinde olmaḳdan zāyil olmazlar mā-dām ki orucı tīz ṣıyalar.

[3807] Maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A
[3808] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[3809] Ve daḫı Rasūl…fiṭran: -A, -K, -H
[3810] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A, H

Pes namāz ḳılmaḳdan öñdin oruç ṣımaḳ sünnetdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir içim ṣu-yıla ve yāḫūd ṣu-yıla ḳarışmış süd-ile ve yāḫūd ḫurmā-yıla orucını ṣır-ıdı.

Ve ḫaberde vārid olup durur kim: **Kem min-ṣāyimin ḥaẕẕuhū min-ṣıyāmihi'l-cūʿu ve'l-ʿaṭaş.** Maʿnīsi budur kim[3811] oruç ṭutan kimselerden vardur ki anuñ orucından naṣībi hemān[3812] açlıḳ ve ṣusuzlıḳdur. Baʿżılar eydürler: Ol şol kimsedür ki gündüz aç ola gice ḥarām nesne-yile orucın ṣıya. Ve baʿżılar eydürler: Ol şol kimsedür ki gündüz ḥelāl nesneden oruç ṭuta, müsülmānlaruñ etiyle orucını ṣıya yaʿnī anları mesāvī eyleye. Niteki Mücāhid eydür: İki nesne orucı ifsād eyler; birisi ġaybet ve birisi kiẕb. Yaʿnī bunlar orucuñ ṣevābını maḥv eylerler[3813].

Ve ḫaberde vārid olup durur ki iki ʿavrat Rasūl[3814] zamānında oruç ṭutdılar, gice olınca be-ġāyet aç ve ṣusuz oldılar. Yaḳın oldı ki anlar açlıḳdan ve ṣusuzluḳdan (350a) helāk olalar. Rasūl ḥażretine ḫaber gönderdiler ki[3815] Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara destūr vire tā ki[3816] anlar oruçlarını ṣıyalar. Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara bir çanaḳ gönderdi eyitdi: Anlar bu çanaḳ içine yidüklerini ḳussunlar. Birisi ol çanaḳ içine uyuşmış ḳan ḳusdı ve birisi bir pāre tāze et ḳusdı. Ḫattā çanaḳ ṭopṭolu oldı. Ḫalāyıḳ anı ʿacebleldiler. Rasūl ḥażretine[3817] andan ḫaber virdiler. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Anlar ḥelāl nesneden oruç ṭutdılar ve ḥarām nesne-yile oruçlarını[3818] ṣıdılar. Birisi mesāvī eyleyiciydi ve biri nemmāmlıḳ eyler-idi.

[3811] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3812] hemān: -H
[3813] eylerler: eyler H
[3814] +ʿaleyhi's-selām H
[3815] ki: -K
[3816] tā ki: -A, -K
[3817] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[3818] oruçlarını: -A

Ve daḫı ḫaberde vārid olup durur kim: **İnne'ṣ-ṣavme emānetün felyaḥfeẓ eḥadüküm emānetehū.** Maʿnīsi budur[3819] kim[3820] oruç emānetdür. İmdi sizden birüñüz emānetini oñat ḥıfẓ eylesün.

Pes şol ṣūfī ki maʿlūma rücūʿ eylemez ve anuñ rızḳı nereden gelecegini bilmez vaḳtī ki aña rızḳ gelse anı edeb-ile alur, ol dāyim murāḳabededür. Ruveym[3821] eydür: İssi günde Baġdād soḳaḳlarında seyr eylerdüm. Ṣusadum, bir ḳapuya vardum, andan ṣu diledüm. Bir ḳız elinde bir yiñi bardaḳ ṭopṭolu ṣu baña ṣunıvirdi. Elinden anı ben daḫı alayın didüm. Benüm yüzüme naẓar eyleyüp eyitdi: Ṣūfī gündüz ṣu içmek ne ʿaceb nesne olur, didi. Elindeki bardaġı yire urdı. Ol bardaḳ pāre pāre oldı. Ol ḳız döndi evlerine girdi gitdi. Ruveym eydür: Ben andan utandum. Lā cirem neẕr eyledüm ki ebedī gündüz ṭaʿāmını yimeyem.

İmdi şol cemāʿat ki dāyim oruç ṭutmaġı kerīh gördiler, anuñ-içün kerīh gördiler[3822] ki nefs vaḳtī ki oruç ṭutmaġı ʿādet idinse iftār itmegi (350b) istikrāh eyler niteki dāyim yimegi ʿādet idinse oruç ṭutmaġı istikrāh iderdi. Pes anlar şol nesneʾi yigrek görürler ki nefs hīçbir nesneʾi ʿādet ṭutmaya. Lā cirem eyitdiler: Bir gün oruç ṭutmaḳ ve bir gün yimek yigdür, didiler. Zīrā ki bu nefse zaḥmet gelür.

Ve daḫı fuḳarānuñ edeblerinden birisi daḫı budur kim vaḳtī ki bir faḳīr bir cemāʿat içinde olsa, anlaruñla yoldaş olsa anlar destūr virmeyince oruç ṭutmaya ve eger anlaruñ iẕniyle oruç ṭutsa, anlara nesne feṭḥ olsa anı ol oruç ṭutan faḳīr-içün gizlemek anlara lāzım olmaz. Zīrā ki yiyenler ol nesneye muḥtāclardur. Allāh Teʿālā ol oruç ṭutana rızḳını virür.

[3819] budur: bu H
[3820] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3821] +ḳuddise sırruhū H
[3822] anuñ-içün kerīh gördiler: -A, -H

Ammā şol ṣūfīler ki ribāṭda muḳīm olup dururlar ve anlaruñ maʿlūmları daḫı olsa anlaruñ ḥāline lāyıḳ oruç ṭutmaḳdur, oruç ṭutmayan cemāʿate muvāfaḳat itmek[3823] anlara lāzım olmaz şunuñ[3824]-içün ki anlara gündüz ṭaʿām gelür. Ammā anlara gündüz ṭaʿām gelmese[3825] baʿżılar eydürler: Anlara muvāfaḳat itmek efḍaldür ammā min-ḥayṣü's-sünneti oruç ṭutmayana muvāfaḳat itmek oruç ṭutup ṭururken. Anlaruñla bile yimegüñ vechi vardur. Ve oruç ṭutan oruç ṭutmayana muvāfaḳat itmegüñ daḫı vechi vardur. Niteki Ebū Saʿīd el-Ḫuẕrī[3826] eydür: Rasūl ḥażretine[3827] ve anuñ aṣḥābına ṭaʿām yaraḳladum. Ol ṭaʿāmı Rasūl öñine getürdüm. Ol ḳavmden birisi eyitdi: Ben ṣāyimin. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Deʿāküm eḫūküm ve tekellefe leküm ṣümme teḳūlü innī ṣāyimün efṭır ve'ḳżı yevmen mekānehū.** Maʿnīsi budur kim[3828], ḳardaşuñuz sizi daʿvet eyledi ve sizüñ-içün tekellüf ve zaḥmet çekdi. Andan ṣoñra sen eydürsin ki (351a) ben ṣāyimin. İmdi sen orucuñı iftār eyle. Anuñ yirine bir gün ḳażā eyle.

Ve ammā muvāfaḳat itmemegüñ[3829] vechi oldur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥābıyla bir gün ṭaʿām yidiler. Bilāl ol gün ṣāyim-idi. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Ne'külü rızḳanā ve rızḳu Bilālin fī'l-cenneti.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3830]: Biz rızḳumuzı yirüz. Bilāl'üñ rızḳı cennetdedür.

Vaḳtī ki bir faḳīr cemāʿat içinde olsa, ol cemāʿat oruç ṭutmasalar, ol faḳīr ṣāyim olsa ve bunı daḫı bilse ki eger ol iftār itmeyecek olursa anlaruñ içinde kimseler vardur ki andan incinürler ḥüsn-i niyyet-ile iftār eyleye, ḥükm-i ṭabʿ-ıla ve dāʿiye-i nefs-ile iftār itmeye. Ve

[3823] itmek: eylemek K
[3824] şunuñ: anuñ K
[3825] gelmese: gelse K
[3826] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3827] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[3828] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3829] itmemegüñ: itmegüñ K
[3830] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A

eger bu vech-ile niyyeti olmasa belki dāʿiye-i nefs-ile ifṭār itmek dilese efḍal budur kim ṣavmını itmām eyleye.

Ve daḫı faḳīrüñ[3831] edeblerinden aḥseni oldur kim vaḳtī ki orucını ifṭār eylese ve ṭaʿām yise vaḳt olur ki ol bāṭınında teġayyür bulur ve anuñ nefsi ʿibādetde vaẓīfelerini edā itmekden süst olur lā cirem ol teġayyüri gidermege muʿālece eyler ve ol ṭaʿāmı birḳaç rekʿat namāz ḳılmaġ-ıla arıdur ve yāḫūd birḳaç āyet Ḳurʾān oḳumaġ-ıla ve yāḫūd ẕikr itmek-ile ve istiġfār itmek-ile anı arıdur. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki: **Eẕībū ṭaʿāmeküm biʾẕ-ẕikri.**

Şeyḫ eydür: Ṣavmuñ edeblerinüñ gereklüsi mehmā-emken ṣavmını gizlemekdür ve illā meger ki ol iḫlāṣa yitişmiş ola. Ol vaḳt anuñ ṣavmı gerekse āşikāre olsun ve gerekse gizlü olsun anuñ derdi olmaz. Vaʾllāhu aʿlem[3832].

[3831] faḳīrüñ: faḳīrlerüñ A
[3832] +biʾṣ-ṣavāb H

el-Bābu’s-sānī ve’l-erbaʿūn fī-zikri’ṭ-ṭaʿām

(351b) Yaʿnī ḳırḳ ikinci bāb ṭaʿām zikrindedür ve daḫı ḳanḳı ṭaʿām eyüdür ve ḳanḳı ṭaʿām yaramazdur, anuñ beyānındadur.

Ḳuṭb-ı devāyiri’l-evliyā ve sened-i erbābi’l-aṣfiyā eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn esbaġa’llāhu ʿaleyhi şenābībe[3833] rıḍvānihī eydür: Ṣūfī gökcek niyyet-ile ve maḳṣadınuñ ṣıḥḥatiyle ve kāmil ʿamel-ile[3834] ve laṭīf ādāb-ıla şol maḳāma vāṣıl olur ki anuñ ʿādeti ʿibādet olur. Ve daḫı ṣūfī vaḳtini Allāh Teʿālā ḥażretine bağışlamışdur ve daḫı ol dirligini Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet itmek-içün diler. Niteki İbrāhīm peyġāmber[3835] eydür: **İnne ṣalātī ve nüsükī ve maḥyāye ve memātī li’llāhi rabbi’l-ʿālemīn.**[3836] Pes ṣūfī ḥācet ve ẓarūret vaḳtinde umūr-ı ʿādāta iḳdām eyler anuñ gökcek niyyetinüñ nūrıyla. Ve daḫı ʿibādetüñ nūrıyla anuñ ʿādātı ḳaplanup cemīʿ-i ʿādātı envār-ı ʿibādāt içinde müstaġraḳ olup münevver olur. Lā cirem anuñ ʿādātı ʿibādete müteşākil olur. Bundandur ki[3837] ḥadīsde vārid olup durur ki: **Nevmü’l-ʿālimi ʿibādetün ve nefesühū tesbīḥun.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, oldur kim[3838] ʿālim kişinüñ uyḳusı ʿibādetdür ve anuñ nefesi tesbīḥdür. Maʿa-hāẕā uyḳu ḫod ʿayn-ı ġafletdür. Evet, her nesne ki anuñ-ıla ʿibādet itmege ḳuvvet bulunur ol nesne daḫı ʿibādetdür. İmdi ṭaʿām yimek daḫı aṣl-ı kebīrdür ki muḥtācdur ʿulūm-ı keşīreye. Zīrā ki ol müştemildür maṣāliḥ-i dīniyyeyi ve meṣāliḥ-i dünyāviyyeyi. Ve daḫı anuñ eseri ḳalbe ve ḳālıba yitişür. Ve daḫı bedenüñ ḳıvāmı ṭaʿām yimek-ile olur bi-icrāʾi sünnetiʾllāhi Teʿālā bi-ẕālike. Ḳāleb ḳalbüñ merkebidür. Ve bu ikisiyle maʿmūr olur dünyā-yıla āḫiret. Ḥadīsde vārid olup durur ki: (352a) Cennetüñ yiri ḳīʿāndur, anuñ nebātı tesbīḥ ve taḳdīsdür.

[3833] şenābībe: şāyibe A
[3834] ʿamel-ile: ʿilm-ile H
[3835] peyġāmber: ʿaleyhi’s-selām H
[3836] el-Enʿam 6/162.
[3837] bundandur ki: bundan ötürü A
[3838] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem oldur kim: yaʿnī A, H

Yaluñuz ḳāleb cemīʿ-i ḥayvānātuñ ṭabīʿatı üzerinedür ki anuñ-ıla ḥāṣıl olur ʿimāret-i dünyā. Ve rūḥ-ıla ḳalb melāyike ṭabīʿatı üzerinedür ki anlaruñla ḥāṣıl olur ʿimāret-i āḫiret. Ḳāleb-ile ḳalb ictimāʿıyla ve daḫı ḳāleb-ile rūḥ ictimāʿıyla ḥāṣıl olur dünyā-yıla āḫiret ʿimāreti.

Ve Ḥaḳ Teʿālā laṭīf ḥikmetiyle ve kāmil ḳudretiyle ādemi tertīb[3839] eyledi eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣ-ı cevāhir-i cismāniyyātdan ve daḫı eḫaṣṣ-ı rūḥāniyyātdan. Pes ādemde yirüñ ve gögüñ ḫulāṣasını cemʿ eyledi ve ʿālem-i şehādetde ne ki var-ısa nebātātdan ve ḥayvānātdan ādemüñ bedeninüñ ḳıvāmı-çün eyledi. Niteki buyurdı: **Ḫaleḳa leküm mā-fī'l-arżi cemīʿan.**[3840] Pes ṭabāyiʿi tekvīn eyledi kim ol ḥarāret ve burūdet ve ruṭūbet ve yubūsetdür. Anlaruñ vāsıṭasıyla nebātı tekvīn eyleyüp ḫalḳ eyledi ve nebātı ḥayvānātuñ ḳıvāmı eyledi ve ḥayvānātı ādem oġlanlarına musaḫḫar eyledi tā ki anlaruñla maʿāşlarını taḥṣīl eyleyüp bedenleri helāk olmaya.

İmdi ṭaʿām evvel maʿīdeye yitişür. Maʿīdededür ḫod[3841] dört ṭabīʿat yaʿnī ḥarāret ve burūdet ve ruṭūbet ve yubūset. Ṭaʿāmda daḫı bu dört ṭabīʿat vardur. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā vaḳtī ki bedenüñ mizācını muʿtedil itmek dilese maʿīde ṭabāyiʿinden her ṭabʿ ṭaʿāmuñ ṭabāyiʿünüñ żıddın alur. Pes ḥarāret burūdet alur ve ruṭūbet yubūset alur. Lā cirem mizāc iʿtidāl bulup iʿvicācdan emīn olur. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ḳālebi ifnā itmek dilese ve bedeni ḫarāb itmek istese her ṭabīʿat meʾkūlden[3842] cinsin alur. Lā cirem ṭabāyiʿ ḥadd-i iʿtidālden çıḳar. Ve mizāc daḫı ıżṭırāb eyler. (352b) Ve beden daḫı ḫasta olup saḳīm olur. **Ẕālike taḳdīru'l-ʿAzīzi'l-ʿAlīm.**

[3839] tertīb: terkīb K
[3840] el-Bakara 2/29.
[3841] ḫod: -A
[3842] meʾkūlden: meʾkūlātın A

Vehb b. Münebbih[3843] eydür: **Tevrīt**'de ādemüñ ṣıfatı şöyledür ki Ḫaḳ Teʿālā buyurur: **İnnī ḫalaḳtü ādeme rakkebtü cesedehū min-erbaʿati eşyā'e min-raṭbin ve yābisin ve bāridin ve suḫnin li'ennī ḫalaḳtühū mine't-türābi ve hüve yābisün ve ruṭūbetühū mine'l-mā'i ve ḥarāretühū min-ḳıbeli'n-nefsi ve burūdetühū min-ḳıbeli'r-rūḥi ve ḫalaḳtü fī'l-cesedi erbaʿate envāʿin mine'l-ḫalḳi hünne milākü'l-cismi bi-iẕnī ve bihinne ḳıvāmuhū fe lā yeḳūmu'l-cesedü illā bihinne ve lā yeḳumu minhünne vāḥidetün illā bi'l-uḫrā minhünne'l-mirretü's-sevdā'ü ve'l-mirretü'ṣ-ṣafrā'ü ve'd-demü ve'l-balġamü ṣümme eskentü baʿża hāẕihi'l-ḫalḳi fī-baʿżin fe ceʿaltü meskene'l-yubūseti fī'l-mirreti's-sevdā'i ve meskene'r-ruṭūbeti fī'l-mirreti'ṣ-ṣafrā'i ve meskene'l-ḥarāreti fī'd-demi ve meskene'l-burūdeti fī'l-balġami fe eyyümā cesedin iʿtedelet hāẕihi'l-fıṭru'l-erbaʿu'lletī ceʿaltühā milākühū ve ḳıvāmuhū kemület ṣıḥḥatühū ve'ʿtedelet binyetühū fe in zāde minhünne vāḥidetün ʿaleyhinne hezemet hünne ve deḫale ʿaleyhi's-seḳamü min-nāḥiyetihī bi-ḳadri ġalebetihā ḫattā yeḍaʿne ʿan-ṭāḳatihinne ve yaʿcüze ʿan-miḳdārihinne.** Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim Ḫaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür[3844]: Ādemi ben ḫalḳ eyledüm ve anuñ bedenini dört nesneden terkīb eyledüm; biri yaş ve biri ḳuru ve biri bārid ve biri issidür. Zīrā ki ben ādemüñ cesedini ṭopraḳdan ḫalḳ eyledüm ki ol yābisdür, anuñ ruṭūbeti ṣudandur ve anuñ ḥarāreti nefsi ḳıbelindendür ve anuñ burūdeti rūḥ ḳıbelindendür. Ve daḫı anuñ cesedinde dört dürlü nesne yaratdum ki anlar cismüñ aṣlıdur. Zīrā ki cismüñ ḳıvāmı anlaruñladur. Pes cesed ḳāyim (353a) olmaz illā anlaruñla ḳāyim olur. Ve daḫı anlar biri biriyle ḳāyim olurlar. Anlaruñ birisi mirre-i sevdādur ve birisi mirre-i ṣafrādur ve birisi ḳandur ve birisi daḫı balġamdur.

[3843] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3844] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim Ḫaḳ Subḥānehū ve Teʿālā eydür: yaʿnī A

Andan ṣoñra bunlaruñ baʿżısını baʿżısında sākin eyledüm; yubūseti sevdāda ḳodum ve ruṭūbetüñ meskenini ṣafrā eyledüm ve ḥarāretüñ meskenini ḳan eyledüm ve burūdetüñ meskenini balġam eyledüm. İmdi her ḳanḳı cismde bu dört nesne ki ben anları bedenüñ aṣlları eyledüm, muʿtedil olsalar[3845] anuñ ṣıḥḥati muʿtedil olup ol beden ṣaḥīḥ olur. Ve her ḳanḳı bedende ki bunlardan birisi ġālib olsa ol girü ḳalanını daḫı münhezim eyler; ol bedene anuñ ṭarafından ḫastalıḳ girür ḥattā ṭāḳatlerinden żaʿīf olup miḳdārlarından ʿāciz olurlar.

İmdi şöyle bilgil ki ṭaʿām eyle gerekdür kim[3846] ḥelāl ola. Pes her nesne ki şerʿ anı ẕemm eylememiş ola, ol nesne ḥelāldür ruḫṣaten ve raḥmeten minaʾllāhi li-ʿibādihī. Ve eger şerʿuñ ruḫṣatı olmasa iş büyük olurdı, ḥelāl bulmaḳ zaḥmetlü olurdı.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ edeblerindendür niʿmetde münʿim pādişāhı müşāhede eylemek. Pes evvelā ṭaʿām yimedin ellerin yurlar. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: **el-Vuḍūʿu ḳable’ṭ-ṭaʿāmi yenfī’l-faḳra.** Maʿnīsi budur ki[3847] ṭaʿām yimedin el yumaḳ faḳīrlıġı giderür. İmdi ṭaʿāmdan öñ el yumaḳ faḳīrlıġı giderdügine sebeb oldur kim ṭaʿāmdan öñ el yumaḳ niʿmete edeb-ile istiḳbāl itmekdür. İmdi böyle itmek niʿmetüñ şükrindendür. Ve şükr ḫod niʿmetüñ ziyāde olmasına sebebdür ẓāhiren. Niteki buyurur: **Le in şekertüm le ezīdenneküm.**[3848] Lā cirem ṭaʿāmdan öñ (353b) el yumaḳ müsteḥab oldı. Ve daḫı ol, niʿmet-i müẕhibe oldı faḳrı. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: Kim ki evinüñ ḫayrı çoḳ olmasını[3849] sevse ol, ṭaʿām ḥāżır olıcaḳ elini yusun. Andan ṣoñra biʾsmiʾllāh diye. Zīrā ki

[3845] olsalar: olsa A
[3846] ṭaʿām eyle gerekdür kim: eyle gerekdür kim ol ṭaʿām A
[3847] maʿnīsi budur ki: yaʿnī A
[3848] İbrâhîm 14/7.
[3849] olmasını: olmaḳ K

ṭaʿām yimek dādur[3850] ve zehrdür. Zīrā ki nefsüñ hevāsına uymaḳdur. Ve ẕikruʾllāh anuñ devāsı ve tiryāḳıdur.

ʿĀyişe anamuz[3851] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Rasūl ʿaleyhiʾs-selām altı kişiyle ṭaʿām yir-idi. Nāgāh bir Aʿrābī geldi, ol ṭaʿāmı iki loḳma eyleyüp yidi. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Emmā innehū lev kāne yüsemmīʾllāhe[3852] le kefāküm fe in ekele eḥadüküm ṭaʿāmen felyeḳul biʾsmiʾllāh fe in nesiye en yeḳūle fī-evveli loḳmatin felyeḳul biʾsmiʾllāh evvelühū ve āḫiruhū.** Maʿnīsi budur kim[3853] Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi[3854]: Eger bu Aʿrābī biʾsmiʾllāh diyüp bu ṭaʿāma ṣunsa-yıdı bu ṭaʿām size yite-yidi. İmdi vaḳtī ki sizden birüñüz ṭaʿām yimege ḳaṣd eylese biʾsmiʾllāh disün daḫı ol ṭaʿāma ṣunsun. Ve eger evvel loḳmada biʾsmiʾllāh dimegi unutsa eyitsün: Biʾsmiʾllāhi evvelühū ve āḫiruhū.

Ve daḫı müsteḥabdur ki evvel loḳmada biʾsmiʾllāh diye, ikinci loḳmada biʾsmiʾllāhiʾr-Raḥmān diye, üçünci loḳmada biʾsmiʾllāhiʾr-Raḥmāniʾr-Raḥīm diye daḫı ṣuyı içmege başlayıcaḳ daḫı böyle diye. Evet, anı içerken üç kerre ṣoluḫın ala. Evvel nefesde el-ḥamdü liʾllāh diye ikinci nefesde el-ḥamdü liʾllāhi rabbiʾl-ʿālemīn diye üçünci nefesde el-ḥamdü liʾllāhi rabbiʾl-ʿālemīn er-Raḥmāniʾr-Raḥīm diye.

Kāşifüʾl-estār ʿan-vechiʾl-esrār[3855] eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn ravveḥaʾllāhu rūḥahū bi-ravāyiḥi nesāyimi ḳudsihī eydür: Niteki maʿīdenüñ ṭabāyiʿi (354a) vardur ki ol tedbīr olunur ṭaʿāmuñ ṭıbāʿınuñ muvāfaḳatıyla, ḳalbüñ daḫı mizācı ve ṭıbāʿı vardur ki erbāb-ı tefaḳḳud ve erbāb-ı riʿāyet ve erbāb-ı yaḳaẓa ḳalbüñ mizācınuñ inḥirāfını loḳma yimekden

[3850] dādur: devādur A
[3851] anamuz: -H
[3852] yüsemmīʾllāhe: yeḳūlü biʾsmiʾllāhi A
[3853] budur kim: -H
[3854] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: yaʿnī A
[3855] vechiʾl-esrār: vücūhiʾl-ebkār A, el-esrār: el-estār H

bilürler ki anuñ eṣeri loḳmadan gāh ḥarāret-i ṭayş ḥāṣıl olur ve daḫı fużūl nesneler ṭaleb itmek ḥāṣıl olur ve gāh olur ki loḳma yimekden göñülde vaẓīfeleri edā itmege kāhellıḳ burūdeti ḥādiṯ olur ve gāh olur ki loḳma yimekden ʿibādetlerde sehv ü ġaflet ruṭūbeti ḥādiṯ olur ve gāh olur ki dünyā ḥuẓūẓı-çün ġamn u ḥüzn yubūseti ḥādiṯ olur. İmdi bunlar ʿavārıżlardur ki loḳmadan göñüle ʿārıż olurlar, erbāb-ı ḳulūb bunları bilürler. Ve daḫı vaḳtī ki göñül bunlaruñla müteġayyir olsa andan bilürler ki göñlüñ mizācı iʿtidālden müteġayyir olup durur. İmdi bu inḥirāfdan göñül ḫasta olup ölür niteki beden öldügünleyin. Ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ismi devāʾ-i nāfiʿdür. Mücerreb, ol göñül ḫastalıḳlarını giderüp şifālar getürür.

Ḥikāyet olundı ki Şeyḫ Muḥammed el-Ġazzālī ravveḥaʾllāhu rūḥahū Ṭūs'a varıcaḳ Ṭūs'uñ bir köyinde aña bir ṣāliḥ kişi vardur, didiler. Muḥammed-i Ġazzālī ol ṣāliḥ kişiʾi görmege ol köye vardı, ol kişiʾi gördi ki bir ṣaḥrāda buġday eker. Ol ṣāliḥ kişi Şeyḫ Muḥammed-i Ġazzālī'yi göricek elinden çiftini ḳodı, Şeyḫ Muḥammed-i Ġazzālī ḳatına vardı[3856]. Aṣḥābından birisi eyitdi: İy şeyḫ, ol buġdayı ben ekeyin. Sen Şeyḫ Muḥammed-i Ġazzālī'yle ṣoḥbet eyle. Ol ṣāliḥ kişi aña destūr virmedi. Şeyḫ Ġazzālī eyitdi: Niçün aña destūr virmezsin? Ol ṣāliḥ kişi eyitdi: Zīrā ki ben ol buġdayı ḥāżır göñül-ile ve ẕākir (354b) dil-ile ekerin. Ümīẕüm vardur ki kim ki andan yise anuñ berekātı aña yitişe. İmdi ben dilemezem[3857] ki ol kişi anı ġāfil göñül-ile ve ġayr-ı ẕākir dil-ile eke.

Ve baʿż-ı fuḳarā ṭaʿām yimek dilese Ḳurʾān'dan bir ṣūre oḳurdı tā ki eczāʾ-i ṭaʿām envār-ı ẕikr-ile münevver ola tā ki ṭaʿām göñüle mekrūh nesneler getürüp göñülüñ mizācı müteġayyir olmaya.

[3856] vardı: geldi A
[3857] dilemezem: dilemezin A, K

Mürşid-i ehli'ṭ-ṭarīḳa ve erbābi'l-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī nevveraʾllāhu nefsehū ve ʿaṭṭara remsehū eydür: Bizüm şeyḫümüz Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī raḥimehuʾllāh eydür: Ben ṭaʿām yirem[3858]. Evet, benüm ṭaʿām yidügüm namāzdur. İmdi şeyḫ ṭaʿām yidügi vaḳtinde ḥużūr-ı ḳalbe işāret eyledi. Ṭaʿām yiyicek żikirdendür ki fikr eyleye ki Ḥaḳ Teʿālā aña ṭaʿām yimege ve yimek[3859] çeynemege dişler ḫalḳ eyleyüvirdi. Ve ol dişlerüñ baʿżısı ṭaʿāmı uvadur ve baʿżısı keser ve baʿżısı ögüdür. Ve daḫı ağızda ṭatlu şu ḫalḳ eyleyüvirdi tā ki ṭaʿāmuñ leẕẕeti müteġayyir olmaya niteki gözyaşını ṭuzlu eyledi tā ki gözdeki yaġ fāsid olmasun diyü. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā dilüñ yanlarından ṭatlu şular çıḳardı tā ki ol şular ṭaʿām çeynemege ve anı yudmaġa yardım eyleyeler. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḳuvvet-i hāżımeyi musallaṭ eyledi ṭaʿām üzerine ki ol ṭaʿāmı tafṣīl eyler ve mütecezzī eyleyüp anuñ mededi cigere yitişe. İmdi ciger od gibidür. Ve maʿīde çölmek gibidür. Cigerüñ fesādı miḳdārı ḳuvvet-i hāżıme żaʿīf olur pes ṭaʿām daḫı fāsid olur. Lā cirem ṭaʿām mütecezzī olup her ʿużva andan naṣīb yitişmez. İmdi cemīʿ-i aʿżānuñ teʾsīri cigerdendür ve daḫı ṭalāḳdandur. Bunuñ şerḥi ṭūl u dırāzdur. Kim ki ġarāyibe ve ʿacāyibe muṭṭaliʿ (355a) olayın dir-ise **Teşrīḥ-i Aʿżā** kitābına muṭālaʿa eylesün tā ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳudretinden ʿacāyiblere ve ġarāyiblere muṭṭaliʿ ola.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṭaʿāmuñ dānesini ki ol ḳalbüñ mizācını ṭaġyīr eyler, anı gideren[3860] nesnelerdendür ṭaʿāmuñ evvelinde işbu duʿāyı oḳumaḳ[3861]: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammedin ve mā-razeḳtenā mimmā-nüḥibbü**

[3858] yirem: yirin A, K
[3859] yimek: ṭaʿām A
[3860] gideren: -A
[3861] +gerek A

icʿalhü[3862] **ʿavnen lenā ʿalāmā- nüḥibbü ve mā-zeveyte ʿannā mimmā-nuḥibbü icʿalhü ferāġan lenā fīmā-nuḥibbü.** Vaʾllāhu[3863] aʿlem bi-haḳīḳati'l-ḥāl[3864].

[3862] icʿalhu: -A
[3863] +Subḥānehū K
[3864] +ve ileyhi'l-merciʿu fī'l-meʾāl K

el-Bābu’s-sāliṣ ve’l-erbaʿūn fī-edebi[3865]’l-ekl

Yaʿnī ḳırḳ üçünci bāb ṭaʿām yimegüñ edebin beyān ider.

İmdi[3866] ṭaʿām yimegüñ edebindendür ki ol ṭaʿāmı ṭuz-ıla başlayup ṭuz-ıla ḫatm eylemek. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām İmām ʿAlī’ye[3867] eyitdi: **Yā ʿAlī, ibde’ fī-ṭaʿāmike bi’l-milḥi ve’ḫtim bi’l-milḥi fe inne’l-milḥa şifā’ün min-sebʿīne dā’en minhā’l-cünūnü ve’l-cüẕāmü ve’l-baraṣu ve veceʿu’l-baṭni ve veceʿu’l-aḫrās.** Maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿAlī’ye eyitdi[3868]: Yā ʿAlī, ṭaʿām yiyicek evvel ṭuz-ıla başla, tamām idicek ṭuz-ıla tamām eyle. Zīrā ki ṭuz yitmiş rence şifādur. Ol renclerdendür cünūn ve cüẕām ve baraṣ ve ḳarın aġrısı ve dişler aġrısı[3869].

Ve ʿĀyişe anamuz raḍıya’llāhu ʿanhā eyitdi: Rasūl ḥażretinüñ ṣol ayaġınuñ baş barmaġını nesne ṣoḳdı, baña eyitdi: Ṣol ḫamīr içinde olan aḳ nesne’i getürüñ. Biz daḫı ṭuz getürdük. Ol ṭuzı mübārek ayasına ḳodı daḫı üç kerre[3870] yaladı, anuñ bāḳīsin ol aġrıyan barmaġına ḳodı. Anuñ aġrısı gitdi.

Ve daḫı ṭaʿāmda müsteḥab budur kim ṭaʿām üzerine cemʿ olup bir yirde yiyeler. Ribāṭlarda ṣūfīlerüñ (355b) sünneti daḫı budur. Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Min-eḥabbi’ṭ-ṭaʿāmi ilā’llāhi Teʿālā mā-keẕūrat ʿaleyhi’l-eydī.** Maʿnīsi budur kim[3871] Allāh Teʿālā ḥażretine ṭaʿāmuñ sevgülüsinden ṣol ṭaʿāmdur ki anuñ üzerinde çoḳ eller ola. Ve daḫı Rasūl ḥażretine eyitdiler: Yā Rasūlaʾllāh, biz ṭaʿāmı yirüz, ṭoymazuz. Rasūl ʿaleyhi’s-selām

[3865] edebi: ādābi A
[3866] imdi: -H
[3867] ʿAlī’ye: ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanhuya H
[3868] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿAlī’ye eyitdi: yaʿnī A, ʿAlī’ye: ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanhuya H
[3869] ve dişler aġrısı: -K
[3870] kerre: keret K
[3871] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A, H

eyitdi: **Leʿālleküm tefteriḳüne ʿalā-ṭaʿāmiküm ictemiʿū veʾẕkürūʾsmaʾllāhi Teʿālā**[3872]**.** Maʿnīsi budur kim[3873] vaḳt ola ki siz ṭaʿāmuñuzı ayru ayru olup yirsiz ola. İmdi ṭaʿām yimege bir yirde cemʿ olup Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ismini ẕikr idüp yiñ tā ki berekātını bulasız.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ ʿādetlerindendür ṭaʿāmı sofraya ḳoyup yimek. Belki ol sünnetdür daḫı[3874]. Niteki Enes b. Mālik[3875] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām ṭaʿāmı üsküreye ḳoyup yimezdi ve daḫı siniye ḳoyup yimezdi belki sofraya ḳoyup yir-idi.

Ve bu daḫı ṭaʿām yir-iken edebdür ki ṭaʿām yiyen kimse loḳmaları küccük eyleyüp yiye ve oñat çeyneye, ṭaʿām yir-iken öñine naẓar eyleye ve ṭaʿām yiyenlerüñ yüzlerine naẓar itmeye ve taḥiyyata oturur gibi otura ve daḫı ṭaʿām yir-iken hīç nesneye söygenmeye belki tevāżuʿ-ıla otura. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām kişi bir nesneye söygenüp ṭururken ṭaʿām yimegi neyh eyledi. Ve bir gün Rasūl ḥażretine bir ḳoyun armaġan[3876] getürdiler. Rasūl ʿaleyhi's-selām iki dizi üzerine çöküp ol ḳoyundan yidi. Bir aʿrābī eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, bu vech-ile oturmaḳ nedür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnneʾllāhe ḫaleḳanī**[3877] **ʿabden ve lem yecʿalnī cebbāran ʿanīden.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā beni ḳul yaratdı. Beni cabbār ve ʿanīd eylemedi.

[3872] Teʿālā: ʿaleyhi A
[3873] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3874] daḫı: -A
[3875] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[3876] ḳoyun armaġan: armaġan ḳoyun A
[3877] ḫaleḳanī: ceʿalenī A

Ve bu daḫı edebdür ki ṭaʿāma ṣunmaya ḥattā (356a) ol ḳavmüñ ulusı ol ṭaʿāma ṣunmayınca. Niteki Ḥuẕeyfe eydür: Biz Rasūl ḥażretiyle ṭaʿām yimege bir yirde[3878] ḥāżır olsavuz Rasūl ʿaleyhi's-selām ol ṭaʿāma ṣunmayınca biz ol ṭaʿāmdan yimezdük[3879].

Ve bu daḫı edebdür ki[3880] saġ eliyle yiye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Liye'kül eḥadüküm bi-yemīnihī velyeşrab bi-yemīnihī velye'ḫuẕ bi-yemīnihī velyuʿṭi bi-yemīnihī fe inne'ş-şeyṭāne ye'külü bi-şimālihī ve yeşrabü bi-şimālihī ve ye'ḫuẕü bi-şimālihī ve yuʿṭī bi-şimālihī.** Maʿnīsi budur kim[3881] sizden birüñüz saġ eliyle ṭaʿām yisün ve daḫı saġ eliyle ṣu içsün ve daḫı bir nesne alıncaḳ saġ eliyle alsun ve bir nesne virincek saġ eliyle virsün. Zīrā ki şeyṭān ṣol eliyle yir ve ṣol eliyle içer ve ṣol eliyle alur ve ṣol eliyle virür. Şeyḫ Kelābādī[3882] eydür: Şeyṭān cismdür. Cāyizdür kim anuñ saġ eli ola. Evet, saġ eliyle yimez ve saġ eliyle almaz ve saġ eliyle virmez. Zīrā ki ol maʿkūsdur ve maḳlūbu'l-ḫilḳadur. Pes Nebī ʿaleyhi's-selām nehy eyledi anuñ fiʿli gibi fiʿilden. Evet, **Meşābīḥ Şerḥi Menhel**'de eydür: Rasūl ḥażretinüñ[3883] şeyṭān ṣol eliyle yir ve ṣol eliyle içer didügi dimek olur ki vaḳtī ki bir kişi ṣol eliyle yise ve ṣol eliyle içse ol, şeyṭānuñ dostı olur. İmdi şeyṭān ādem oġlanlarından dostlarını ṣol el-ile yiyüp ṣol el-ile içmege ḳındurur. İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ niʿmetinüñ ḥaḳḳını ve daḫı anuñ şükrini yirine getürmek oldur ki ol niʿmete ikrām olına. İmdi aña ikrām olunmaḳdandur anı saġ el-ile yimek. Va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmi Rasūlihī ʿaleyhi's-selām.

[3878] ṭaʿām yimege bir yirde: bir yirde ṭaʿām yimege K
[3879] yimezdük: ṣunmazduḳ A
[3880] edebdür ki: edebdür K
[3881] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A, H
[3882] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3883] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

Ve eger yidügi ṭaʿām ḫurmā (356b) olacaḳ olursa ve yāḫūd bir çekirdeklü nesne olacaḳ olursa anuñ çekirdeklerini ṭabaḳ içinde cemʿ eylemeye ve daḫı avucı içinde cemʿ eylemeye. Belki anuñ çekirdegin aġzından eli arḳasına ḳoya daḫı yabana ata.

Ve bu daḫı edebdür ki ṭaʿāmuñ ortasından yimeye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İẕā vuḍiʿa'ṭ-ṭaʿāmu fe ḫuẕū min-ḥāşiyetihī ve ẕerū vasaṭahū fe inne'l-berekete tenzilü fī-vasaṭihī.** Maʿnīsi budur kim[3884] vaḳtī ki ṭaʿām ḳonsa anuñ dört yanından aluñ, ortasını terk idüñ. Zīrā ki bereket ṭaʿāmuñ ortasına iner.

Ve bu daḫı edebdendür ṭaʿāma ʿayb bulmamaḳ. Niteki Ebū Hureyre raḍıyaʾllāhu ʿanh[3885] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām hīçbir ṭaʿāma bu ʿaybludur, dimez-idi. Belki ḫāṭırı dilerse yir-idi ve ḫāṭırı dilemezse yimezdi.

Ve bu daḫı edendür ki vaḳtī ki elinden loḳma düşse anı alup yiye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İẕā saḳaṭat luḳmatü eḥadiküm felyumṭi ʿanhā'l-eẕā velyeʾkülhā ve lā yedeʿhā li'ş-şeyṭān.** Maʿnīsi budur kim[3886] vaḳtī ki sizden birüñüzüñ loḳması düşse anuñ yaramaz nesnesini gidersin daḫı anı yisün ve anı şeyṭāna terk itmesün. **Meşārıḳ Şerḥi**nde eydür: Anı ḳomaḳ şeyṭānuñ oldı. Zīrā ki anda iżāʿat-i niʿmetuʾllāh vardur ve daḫı anı istiḫḳār itmek vardur. Ve daḫı ġālib budur ki ol loḳmaʾı terk itdügi kibrden olur. İmdi bunlar ḫod menhīdür.

Ve bu daḫı edebdür ki barmaġını[3887] yalaya. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **İẕā ekele eḥadükümü'ṭ-ṭaʿāme felyemuṣṣa eṣābiʿahū fe innehū lā yedrī fī eyyi ṭaʿāmihī yekūnü'l-bereketü.** Yaʿnī vaḳtī ki sizden birüñüz ṭaʿām yise barmaḳlarını ṣorsun ve anları

[3884] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3885] raḍıyaʾllāhu ʿanh: -K
[3886] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3887] barmaġını: barmaḳlarını A

yalasun. Zīrā ki (357a) ol bilmez ki ḳanḳı ṭaʿāmındadur bereket. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām emr eyledi ki ṭaʿām yiyen kimse çanaġı etmek pāresiyle silüp ol pāreʾi yiye. Ve daḫı ṭaʿāma ürmeye. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **en-Nefḫu fī’ṭ-ṭaʿāmi yeẕhebü bi’l-bereketi.** Yaʿnī ṭaʿāma üfürmek[3888] ol[3889] ṭaʿāmuñ bereketini giderür.

Ve daḫı sofrada sirke ve tere olmaḳ sünnetdür. Niteki eydinildi ki bir sofrada tere olsa ol sofraya melāʾike ḥāżır olur[3890]. Ümm-i Saʿd[3891] eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿĀyişe[3892] ḳatına vardı ben daḫı ʿĀyişe ḳatında-yıdum[3893]. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Hīç ġıdāñuz var mı ki andan biz daḫı yiyevüz? ʿĀyişe eyitdi: Bizüm ḳatumuzda etmek ve ḫurmā ve sirke vardur. Pes Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Niʿme’l-idāmü’l-ḫallü Allāhümme bārik fī’l-ḫalli fe innehū kāne idāme’l-enbiyāʾi ḳablī ve lem yaḳfer beytün fīhi ḫallün.** Maʿnīsi budur kim[3894] ne gökcek ḳatıḳ olur sirke. İy Çalabum, sirkeʾi mübārek eyle. Zīrā ki benden öñ gelen peyġāmberlerüñ ḳatıġı-yıdı. Ve bir evde ki sirke olsa ol evden et eksük olmaya. **Meşābīḥ Şerḥi**nde eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām[3895] sirkeyi medḥ itdügi meʾākilde iḳtiṣādı metḥ itmekdür. Ve daḫı ḫalāyıḳı melāẕẕ-ı eṭʿimeden menʿ itmekdür. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati[3896] kelāmi Rasūlihī ʿaleyhi’s-selām[3897].

Ve daḫı ṭaʿām yir-iken epsem olup yimeye. Belki ṭaʿām yir-iken laṭīf kelāmlar söyleye. Ve daḫı etmegi ve eti bıçaġ-ıla kesmeye. **Ḳınye**’de eydür: Eti bıçaġ-ıla kesmek mekrūh degüldür. Ve daḫı cemāʿat ellerin ṭaʿāmdan çekmeyince ol daḫı elini çekmeye.

[3888] üfürmek: ürmek K
[3889] ol: -A
[3890] olur: olurlar A
[3891] +raḍıya’llāhu ʿanhā H
[3892] +raḍıya’llāhu ʿanhā H
[3893] ʿĀyişe ḳatında-yıdum: andaydum H
[3894] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3895] ʿaleyhi’s-selām: -A
[3896] ḥaḳīḳati: ḥaḳāyıḳı A
[3897] ʿaleyhi’s-selām: -A, ve daḳīḳati maḳālihī ʿaleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selām K, H

Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **İẕā vuḍiʿati’l-mā’idetü fe lā yeḳūmü racülün ḥattā türfeʿa’l-mā’idetü** (357b) **ve lā yerfaʿu yedehū ve in şebeʿa ḥattā yefruġa’l-ḳavmü velyeteʿallel fe inne’l-ḳavme yuḫcilü celīsehū fe yaḳbiżu yedehū ve ʿasā en yekūne lehū fī’ṭ-ṭaʿāmi ḥācetün.** Maʿnīsi budur kim[3898] vaḳtī ki sofra ḳonsa, cemāʿat ṭaʿām yimege meşġūl olsalar sofra aradan götürülmeyince kimse sofra üzerinden ḳalḳmasun ve daḫı elini sofradan ḳaldurmasun ḥāttā ol cemāʿat yimeden[3899] fāriġ olınca egerçi ki anuñ ḳarnı ṭoymış daḫı olacaḳ olursa. Belki teʿallül eylesün ve yirlensün. Zīrā ki ol ṭaʿāmdan elini kesincek anuñ-ıla bile oturan, ḫacīl olur[3900], elini ṭaʿāmdan keser ol ṭaʿāmda anuñ daḫı ḥāceti var-iken.

Ve daḫı vaḳtī ki etmek ḥāżır olsa ġayrı ṭaʿāma daḫı muntaẓır olmayalar. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi’s-elām eyitdi: **Ekrimū’l-ḫubze fe inna’llāhe seḫḫara leküm berekāti’s-semā’i ve’l-arżi ve’l-ḥadīde ve’l-baḳara ve’bne ādem.** Maʿnīsi budur kim[3901] etmege ikrām eyleñ. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā size berekāt-ı semāvātı ve berekāt-ı arażīni musaḫḫar eyledi ve daḫı demürleri ve şıġırları ve ādem oġlanlarını musaḫḫar eyledi.

Ve daḫı aḥsen-i ādābdandur kişi ġāyet aç olduġından ṣoñra ṭaʿām yimek ve daḫı ṭoymadın elini ṭaʿāmdan kesmek[3902]. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Mā mele’e ādemiyyün viʿā’en şerran mine’l-baṭn.** Yaʿnī ādemī, ḳarnından ġayrı şerlü ḳap ṭoldurmadı.

[3898] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3899] yimeden: yimekden A
[3900] olur: olup K
[3901] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3902] kesmek: çekmek A

Ve daḫı ṣūfīlerüñ ʿādetlerindendür ṭaʿām yir-iken ḫiẕmetkāra ol ṭaʿāmdan birḳaç loḳma virmek eger ḫiẕmetkār bile oturup yimezse[3903]. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İẕā cāʾe eḥadeküm ḫādimuhū bi-ṭaʿāmihī fe in lem yeclishü meʿahū felyünāvilhü ükleten ev ükleteyni.** Yaʿnī vaḳtī ki sizüñ[3904] birüñüze ḫādimi ṭaʿām getürse (358a) ve eger anı kendü-yile bile oturdımazsa aña ol ṭaʿāmdan bir loḳma ve yāḫūd iki loḳma virsün.

Vaḳtī ki yimekden fāriġ olsa Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd eyleye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydürdi: **el-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī eṭʿamenā ve seḳānā ve ceʿalenā müslimīn.** Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Men ekele ṭaʿāmen fe ḳāleʾl-ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī eṭʿamenī hāẕā ve razeḳanīhi min-ġayri ḥavlin minnī ve lā ḳuvvetin ġufira lehū mā teḳaddeme min-ẕenbihī.** Yaʿnī kim ki ṭaʿām yise daḫı **el-ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī eṭʿamenī hāẕā ve razeḳanīhi min-ġayri ḥavlin minnī ve lā ḳuvvetin** dise[3905] anuñ geçmiş ṣaġāyir günāhı yarlıġanur.

Ve daḫı ṭaʿāmdan ṣoñra dişleri aralarını ḫılāllamaḳ müsteḥabdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Teḫallelū fe innehū neẓāfetün veʾn-neẓāfetü tedʿū ilāʾl-īmāni veʾl-īmānü maʿa-ṣāḥibihī fīʾl-cenneti.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Dişlerüñüzi ṭaʿāmdan ṣoñra ḫılāllañ. Zīrā ki dişleri ḫılāllamaḳ arılıḳdur. Arılıḳ īmāna ḳıġırur īmān daḫı ḫod ṣāḥibiyle cennetde biledür.

Ve daḫı ṭaʿāmdan ṣoñra elini yumaḳ sünnetdür. Ve daḫı bir ṭas içinde ol ṭaʿām yiyen ḳavm, ellerini yumaḳ sünnetdür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Etriʿū'ṭ-ṭūse ve**

[3903] Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Mā meleʾe…yimezse: -K
[3904] sizüñ: sizden A
[3905] daḫı el-ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī…dise: ve böyle oḳusa A

ḫālifū'l-mecūs. Maʿnīsi budur kim[3906] ellerüñüzi yuyup ṭasları şu-yıla ṭolduruñ, Mecūsīlere muḫālefet idüñ.

Ḳınye'de eydür: Bir el yumaḳ iki eli yumaḳ sünneti yirine ṭurmaz. Ve daḫı iki el barmaḳların yumaḳ iki el yumaḳ sünneti yirine ṭurmaz. Belki iki eli bileklerine degin yumaḳ gerek. Ve eli yaşıyla gözini silmek müsteḥabdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3907]: **İẕā tevaḍḍā'tüm fe eşribū aʿyünekümü'l-mā'e ve lā tenfaḍḍū** (358b) **eydīküm.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3908]: Vaḳtī ki ābdest alsañuz ve elüñüzi yusañuz gözlerüñüze şu içürüñ. Yaʿnī gözüñüze elüñüz şuyından sürüñ, elüñüzi silkmeñ.

Ve daḫı ṭaʿām yimekde taşannuʿ itmekden saḳına. Belki cemāʿat-ile ṭaʿām yiyincek yaluñuz olıncaḳ yidügünleyin yiye. Zīrā ki riyā her nesnede kişiye girür. Baʿż-ı ʿulemānuñ ḳatında bir ʿābidi medḥ itdiler. Ol ʿālim aña şenā eylemedi. Aña eyitdiler: Ol ʿābidde yaramaz nesne mi gördüñüz? Ol eyitdi: Neʿam, bir gün ol ṭaʿām yir-iken taşannuʿ eyledi. İmdi kim ki ṭaʿām yirken[3909] taşannuʿ eylese ol her ʿamelde daḫı taşannuʿ eyler.

Ve eger ṭaʿām ḥelāl olacaḳ olursa eyide: **el-Ḥamdü li'llāhi'llezī bi-niʿmetihī tetimmü'ṣ-ṣāliḥātü ve tünzilü'l-berekātü Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammed Allāhümme eṭʿimnā ṭayyiben ve'staʿmilnā ṣāliḥan.** Ve eger ṭaʿām şübhelü olacaḳ olursa eyide: **el-Ḥamdü li'llāhi ʿalā-külli ḥālin Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve lā tecʿalhü ʿavnen ʿalā-maʿṣiyetike.** Evet, şübhelü ṭaʿām yidüginden ötürü çoḳ melūl ola. Zīrā aġlayu aġlayu ṭaʿām yiyen güle güle ṭaʿām yiyen gibi degüldür. Ṭaʿāmdan şoñra **Ḳul hüva'llāhu aḥad** ve şūre-i **li-īlāfi** oḳıya.

[3906] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3907] eyitdi: buyurdı H
[3908] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[3909] taşannuʿ eyledi…yirken: -A

Ve bir ḳavm ṭaʿām yirken anlaruñ üzerlerine girmekden saḳına. Niteki ḥadīs̱de vārid olup durur[3910] ki: **Men meşiye ilā-ṭaʿāmin lem yüdʿa ileyhi meşiye fāsıḳan ve ekele ḥarāmen.** Maʿnīsi budur ki[3911] kim ki oḳunmadın ṭaʿāma varsa ol fāsıḳ olup yürür ve daḫı yidügi ḥarām olur eger ṣāḥib-ṭaʿām aña yimege destūr virmeyecek olursa. Ve eger bilse ki ol ḳavm anuñ varduġından feraḥ olurlar anlara ṭaʿām yir-iken varmaḳ (359a) ḳayırmaz.

Ve daḫı müsteḥabdur[3912] kişi ḳonuġını dārı ḳapusına degin gönderü çıḳmaḳ. Ve bu daḫı müsteḥabdur ki ḳonuḳ ṣāḥib-dār destūr virmeyince çıḳup gitmeye. Ve ḳonuḳluḳ iden kimse tekellüfden ictināb eyleye illā meger ki anuñ niyyeti bu ola ki çoḳ ṭaʿām infāḳ eyleye ziyāde s̱evāb ḥāṣıl olsun diyü. Evet, utanup tekellüf çekmeye.

Ve daḫı vaḳtī ki[3913] bir kişi bir ḳavm ḳatında ṭaʿām yise ṭaʿāmdan fārig̈ olıcaḳ eyide: **Efṭara ʿindekümü’ṣ-ṣāyimūn ve ekele ṭaʿāmekümü’l-ebrāru ve ṣallet ʿaleykümü’l-melā’iketü.** Yaʿnī eyide: Ṣāyimler sizüñ ḳatuñuzda ifṭār itsünler ve sizüñ ṭaʿāmuñuzı eyüler yisünler ve sizüñ üzerüñüze melāyike ṣalavāt virsün.

Ve bu[3914] daḫı edebdendür ki gelen ṭaʿāmı ḫorlamaya. Zīrā ki aṣḥāb-ı Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydürler-idi: Bilmezüz bu iki nesneden ḳanḳısınuñ günāhı aʿẓamdur; birisi gelen ṭaʿāmı ḫorlamaḳdur ve birisi kendü ḳatında olanı ḫorlayup ḥāżır olana çıḳarmamaḳdur.

Ve daḫı faḫrlanmaḳ içün olan ṭaʿāmı yimek mekrūhdur. Ve daḫı tekellüfler-ile olan ḳonuḳluḳ ṭaʿāmını yimek ve düğün ṭaʿāmını yimek ve ulular üzerine olan ṭaʿāmı yimek

[3910] olup durur: oldı H
[3911] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A
[3912] +ki A
[3913] vaḳtī ki: -A
[3914] bu: -A

mekrūhdur. Ve saġu saġıcılar-içün olan ṭaʿāmı yimeyeler. Ve ehl-i ʿazā-yiçün olan ṭaʿāmı yimek ḳayırmaz. Ve daḫı aña beñzer nesneler-içün olan ṭaʿāmı yimek ḳayırmaz.

Ve eger bir kişi bilse ki münbasıṭ olup bir āḫiret ḳarındaşınuñ nesnesine taṣarruf idicek ol şād olur, anuñ destūrınsuz anuñ ṭaʿāmından yimek ḳayırmaz. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ev ṣadīḳuküm.**[3915]

Bir ḳavm Süfyān-ı Servī'nüñ[3916] evine vardılar, evinde bulmadılar. Anuñ ḳapusını açdılar ve anuñ sofrasını indürdiler ve ṭaʿāmını yidiler. Bir müddetden ṣoñra (359b) Süfyān evine girdi, anları görüp şād oldı, anlara eyitdi: Benüm-ile muʿāmele itdüñüz aḫlāḳ-ı selef-ile. Bāreka'llāhu fīküm.

Ve daḫı bir kişi'i ṭaʿām yimege ḳıġırsalar aña icābet itmek sünnetdür ḫuṣūṣā ki düğüne ḳıġıralar. Zīrā ki baʿżılar eyitdiler: Bir kişiyi düğüne ḳıġırsalar aña varmaḳ aña vācib olur. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Men duʿiye ilā-velīmetin ve lem yecib fe ḳad ʿaṣā'llāhe ve Rasūlehū.** Yaʿnī kim ki düğüne daʿvet olunsa ol aña varmasa ol, Allāh Teʿālā ḥażretine ve anuñ Rasūline ʿāṣī olur.

Ve baʿżılar eydürler: Düğüne varmaḳ daʿvet olunana şol vaḳt vācib olur ki anuñ ʿöẕri olmaya. Ammā şol kimse ki maʿẕūr olsa ve yāḫūd düğün olacaḳ yir ıraḳ olsa aña varmaḳ ḳayırmaz. Ve baʿżılar eydürler: Düğüne varmaḳ müsteḥabdur. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Bi'se'ṭ-ṭaʿāmü ṭaʿāmü'l-velīmeti yudʿā ileyhā'l-aġniyā'ü ve yütrakü'l-fuḳarā'.** Maʿnīsi budur, Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[3917]: Ne yaramaz ṭaʿām olur düğün ṭaʿāmı zīrā ki aña aġniyāyı ḳaġırup fuḳarāyı terk iderler. Firiştehoġlı[3918] **Meşārıḳ**

[3915] en-Nûr 24/61.
[3916] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3917] maʿnīsi budur Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A
[3918] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

Şerḥi'nde eydür: Mümkindür ki bu defʿ olına şunuñla ki Rasūl ʿaleyhi's-selām **bi'se'ṭ-ṭaʿām** didügi iḳtiżā eyler ki anuñ ṭaʿāmı yinmeye. Bunı iḳtiżā eylemez ki aña varılmaya. Pes dügüne varmaḳ vācib olmasına **bi'se'ṭ-ṭaʿāmü ṭaʿāmü'l-velīmeti** ḥadīṯi münāfī degül.

Maʿdenü'r-rumūz ve maḫzenü'l-künūz eṣ-Ṣeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Daʿvete baʿżılar tekebbürlik idüp varmadılar. İmdi bu ḫaṭādur. Ve eger daʿvete taṣannuʿ idüp riyā-yıla varsa ol, tekebbürlikden şerlüdür.

Ḥasan b. (360a) ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanhumā ḳatıra binüp seyr eylerken[3919] gördi ki yol üzerinde bir bölük miskīnler oturup yoldan geçenden nesne dilerler ve öñlerine etmek pārelerini ḳomışlar. Ḥasan bunlara selām virdi. Bunlar Ḥasan'uñ selāmını aldılar. Andan ṣoñra Ḥasan'a eyitdiler: Yā'bne Rasūli'llāh, gel ṭaʿām yiyelüm. Ḥasan daḫı eyitdi: Ḫoş ola. Ḥaḳ Teʿālā mütekebbirleri sevmez, didi daḫı ḳatırdan indi, anlaruñ-ıla yir üzerine bile oturup ṭaʿām yidi daḫı anlara selām virüp ḳatırına binüp gitdi. Ve baʿżılar eydürler: İḫvān-ıla yimek yimegüñ ṣevābı artuḳdur ehl-i ʿiyāl-ile yimek yimekden.

Ḥikāyet olundı ki: Hārūn er-Reşīd; Ebū[3920] Muʿāviye'i daʿvet eyledi, anuñ öñine ṭaʿām getürdi. Ṭaʿāmdan ṣoñra Hārūn er-Reşīd anuñ eline ṣu ḳoyuvirdi. Ebū Muʿāviye eyitdi: İy İmāme'l-Müslimīn, niçün benüm elüme ṣu ḳoyduñ[3921]? Ben ḳandan ki sen benüm elüme ṣu ḳoyasın. Hārūn er-Reşīd eyitdi: Zīrā ki sen ʿilmi ululayup benüm daʿvetüme geldüñ. Ben daḫı seni ululadum. Ḥaḳ Teʿālā seni ululasun ve Ḥaḳ Teʿālā saña ikrām eylesün niteki[3922] sen ʿilme ikrām itdügüñleyin[3923]. Va'llāhu aʿlem[3924].

[3919] eylerken: eylerdi A
[3920] Ebū: -A
[3921] ḳoyduñ: ḳoydurduñ A
[3922] niteki: -H
[3923] itdügüñleyin: itdüñ A
[3924] va'llāhu aʿlem: -K

el-Bābu'r-rābiʿu ve'l-erbaʿūn fī-ẕikri edebihim[3925] fī'l-libāsi ve niyyātihim ve maḳāṣıdihim fīhi.

Yaʿnī ḳırḳ dördünci bāb ṣūfīlerüñ libāsda[3926] edebleri beyānındadur ve daḫı anlaruñ libāsdan niyyetleri ve maḳṣūdları beyānındadur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki libās nefsüñ ḥācetidür[3927] ve daḫı anuñ żarūrātındandur issi ve ṣovuḳ defʿ itmek-içün niteki ṭaʿām nefsüñ ḥācetidür[3928] açlıḳ defʿ itmek-içün. (360b) İmdi niteki nefs ḥācet[3929] miḳdārı ṭaʿāma ḳanāʿat itmez belki ziyāde ṭaʿāmlar ve ziyāde şehevāt ṭaleb eyler hem-çünān libāsda daḫı nefs ḥācet[3930] miḳdārına ḳanāʿat eylemez belki envāʿ-ıla libāslar ṭaleb eyler. Nefsüñ ol libāslarda dürlü dürlü hevāları vardur ve daḫı meʾārib-i muḫtelifesi vardur. Pes ṣūfī libāsda nefsini ṣarīḥ ʿilm-ile mütābaʿat itmege redd eyler. Yaʿnī ʿilmde cāyiz olan libāsı geyer.

Ṣūfīlerden birisine eyitdiler: Geyecegüñ yırtuḳ olmış. Ol eyitdi: N'ola, bu ḥelāl vechdendür. Ve aña eyitdiler: Nice ḳatı kir olmış. Ol eyitdi: Kir olursa olsun ṭāhirdür. Pes ṣūfī geyeceginüñ ḥelālden olmasına naẓar ider. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Meni'şterā şevben bi-ʿaşarati derāhime ve fī-şemenihī dirhemün min-ḥarāmin lā yaḳbelu'llāhu minhü ṣarfen ve lā ʿadlen.** Maʿnīsi budur[3931], kim ki on dirhem gümişe bir geyecek ṣatun alsa ol on dirhemüñ içinde bir dirhem ḥarām olsa Ḥaḳ Teʿālā anuñ farīżalarını ve nāfile ʿibādetlerini ḥüsn-i ḳabūl-ile ḳabūl eylemez.

[3925] fī-ẕikri edebihim: -H
[3926] libāsda: libāsında H
[3927] ḥācetidür: ḥācātındandur K
[3928] issi ve ṣovuḳ…ḥācetidür: -K
[3929] ḥācet: ḥācāt K
[3930] ḥācet: ḥācāt K
[3931] maʿnīsi budur: yaʿnī A

Andan ṣoñra ṣūfī libāsuñ ṭahāretine naẓar eyler. Zīrā ki geyecekde ṭahāret namāz ṣaḥīḥ olmasınuñ şarṭlarındandur. Bu iki naẓardan ġayrı naẓar, yaʿnī libāsı ḥelāl olmaḳ gerek ve daḫı arı olmaḳ gerek, bunlardan ġayrı naẓar yaʿnī issi ve ṣovuḳ defʿ irmek-içün geymekdür. Zīrā ki ol, nefsüñ maṣlaḥatındandur. Ve bunlardan ġayrı her nesneler ki nefsden gelür, geymek ṭalebinde ol fużūldür ve ziyādedür ve daḫı ḫalḳ naẓarı-çündür. İmdi ṣādıḳlara eyle gerekdür kim libāsı Allāh Teʿālā rıżāsı-çün geyerler ki ol, ʿavretlerini örtmekdür ve yāḫūd nefslerinden issi ve ṣovuġı defʿ itmek-içündür.

Ḥikāyet (361a) olundı ki Süfyān-ı Ṣervī[3932] bir gün evinden çıḳdı geyecegini ters geyüp. Ve ol anı ters geydügini bilmezdi. Aña eyitdiler: Geyecegüñüzi ters geymişsiz. Ol diledi ki anı çıḳara, yüzini ṭaşra geye yine[3933] muḳayyed olmadı. Pes eyitdi: Ben bunı Allāh rıżāsına niyyet idüp geyüp dururdum. Şimdi ḫalḳ naẓarı-çün geymek istedüm. Lā cirem anı ḳodum, Allāh rıżāsı-çün olanı ḫalḳ naẓarı-çün olan-ıla bozmazam[3934].

İmdi ṣūfīler ṭahāret-i aḫlāḳ-ıla maḫṣūṣ olup durular. Ve ṭahāret-i aḫlāḳ anlara naṣīb olduġı ṣalāḥiyyetlerinden ve ehliyyetlerinden ve istiʿdādlarındandur ki Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ nefslerine müyesser eyleyüp durur. İmdi aḫlāḳuñ ṭahāreti tenāsübdür ki vāḳiʿ olup durur anuñ-ıla heyʾetinüñ tenāsübi bulunduġı-çün. İmdi anlaruñ nefslerinüñ tenāsübi Ḥaḳ Teʿālā'nuñ bu ḳavlinüñ sırrındandur ki buyurdı: **Fe iẕā sevveytühū ve nefaḫtü fīhi min-rūḥī.**[3935] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā buyurur[3936]: Çünki ādemüñ nefsinüñ heyʾetini rāst eyledüm, aña nefḫ-i rūḥ eyledüm. İmdi ḫaḳīḳatde bu tesviye tenāsübdür. İmdi tenāsübdendür ki anlaruñ libāsları ṭaʿāmlarına münāsib ola ve ṭaʿāmları kelāmlarına münāsib ola ve kelāmları

[3932] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh eydür A, raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[3933] yine: gine A
[3934] ḫalḳ naẓarı-çün olan-ıla bozmazam: bozmazın A, bozmazam: bozmazın K
[3935] el-Hicr 15/19.
[3936] Ḥaḳ Teʿālā buyurur: -A

uyḳularına[3937] münāsib ola. Zīrā şol tenāsüb ki vāḳiʿ olup durur, nefsde ol muḳayyeddür ʿilm-ile. Ve daḫı aḥvālde teşābühe ve temāṣüle ʿilm ḥükm eyler.

Maḥbūb-ı erbābi'l-ḳulūb ve maṭlūb-ı ehli'l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī[3938] eydür: Şimdiki zamānuñ ṣūfīleri mültezim olup dururlar. Bu tenāsübdür nesneye. Evet, anlara hevā-yı nefs ḳarışmışdur. Ve anlaruñ bu ḳadarca münāsebet riʿāyet itdükleri öñ geçen ṣūfīlerüñ aḥvālinüñ tenāsübi (361b) āṣārından bir eserdür ve anlaruñ tenāsübi berekātındandur bunlaruñ-ıla anlaruñ arasında fī'l-cümle münāsebet olduġı-çün.

Ebū Süleymān-ı Dārānī[3939] eydür: Ṣūfīlerden birisi bir ʿabā geyer üç dirhemlik, anuñ ḳarnında şehveti[3940] biş dirhemlikdür. Ebū Süleymān buña inkār eyledi ki yiyecekleri münāsib olmaya geyeceklerine. Ve kim ki libāsını gökcek eylese eyle gerekdür kim ṭaʿāmı daḫı anuñ cinsinden ola. İmdi vaḳtī ki libās-ıla ṭaʿām muḫtelif olsalar delālet eyler ki anuñ ḥāli münḥarifdür. İki ṭarafdan bir nesnede gizlüce hevā vardur immā libās ṭarafında ki anı geymiş ola ḫalḳ naẓarı-çün ve immā ṭaraf-ı ṭaʿāmda ki ifrāṭ-ıla ṭaʿāma ḥırṣ olduġı-çün. Ve bu iki ṣıfat daḫı ḫastalıḳdur, devāya muḥtācdur tā ki ḥadd-i iʿtidāle ʿavdet eyleye.

Ebū Süleymān-ı Dārānī[3941] bir gün yunmış ḳaftān geydi. Aña eyitdiler: Bundan daḫı eyüce ḳaftān geyseñ ne ola? Ol eyitdi: Kāşkī ne ola-yıdı benüm göñlüm göñüller içinde göñlegüm ḳaftānlar içinde olduġınlayın ola-yıdı. Pes fuḳarā' muraḳḳaʿlar ve yamalı geyecekler geyerler. Vaḳt olur ki süpüründüler arasından pārelerini divşürüp anları yuyup ḳaftānların yamarlar. Ehl-i ṣalāḥdan bir ṭāyife böyle iderler-idi. Ve anlaruñ maʿlūmları yoġ-

[3937] uyḳularına: -A
[3938] Sühreverdī: -A
[3939] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[3940] ḳarnında şehveti: şehveti ḳarnında K
[3941] +ḳuddise sırruhū H

ıdı ki aña rucūʿ idelerdi. Lā cirem çünki anlaruñ libāsları mezābilden oldı ve ṭaʿāmları ve loḳmaları daḫı ḳapulardan oldı. İlāhī, birligüñ, varlıġuñ ḥaḳḳı-çün anlaruñ berekātından bizi maḥrūm eyleme[3942].

Ebū ʿAbduʾllāh er-Rufāʿī[3943] otuz yıl faḳr ve tevekkül üzerine sefer eyledi. Vaḳtī ki fuḳarāya ṭaʿām getürseler ol anlaruñ-ıla bile ol ṭaʿāmı yimezdi. Aña eydürler-idi: Niçün bizümle bu ṭaʿāmdan yimezsin, dirler-idi. (362a) Ol eydürdi: Siz ḥaḳḳ-ı tevekkül-ile yirsiz, ben ḥaḳḳ-ı meskenet-ile yirem[3944]. Andan ṣoñra beyneʾl-ʿişāʾeynde çıḳardı, birḳaç ḳapudan etmek pārelerini dilerdi. İmdi bu şol kimsenüñ şānıdur ki ol, maʿlūma rucūʿ eylemez ve daḫı hīç kimsenüñ minneti altına girmez.

Ḥikāyet olundı ki aṣḥāb-ı muraḳḳaʿātdan bir bölük ḳavm Bişr b. Ḥāriṯʾe vardılar. Bişr eyitdi: İy ḳavm, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳuñ. İşbu libāslar-ıla ḫalḳ sizi görüp size ikrām itmesünler. Cemīʿisi sākit oldı. Bir yigit aralarından ṭurdı[3945], eyitdi: Şükr ol pādişāha ki bizi bu libāslar-ıla bilinenlerden[3946] ḳıldı ve bu libāslar-içün bizi ikrām olunandan ḳıldı. Ve Allāhʾı bu ziyyi ve bu libāsları şöyle iẓhār eyleyelüm ki küllī dīn Allāh içün ola. Pes Bişr eyitdi: Aḥsente yā ġulām. Senüñ gibi kimse muraḳḳaʿātı geymek lāyıḳdur.

Ve daḫı vaḳt olur ki fuḳarādan birisi hemān bir geyecek içinde ʿömrini geçürürdi, andan ġayrı libāsa mālik olmazdı. Emīruʾl-Müʾminīn ʿAlī kerramaʾllāhu vechehū bir gönlek geydi, üç dirhem gümişe ṣatun alup dururdı. Andan ṣoñra anuñ yiñlerini barmaḳları berāberinden[3947] kesdi.

[3942] eyleme: eyleyüvirme A
[3943] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[3944] yirem: yirin A
[3945] ṭurdı: durup A
[3946] bilinenlerden: bilinenden K
[3947] barmaḳları berāberinden: barmaḳlarını berāber A, H

Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb’a eyitdi: **İn eradte en telḳā ṣāḥibeke fe raḳḳiʿ ḳamīṣake veʾḫṣıf naʿleke veʾḳṣır emeleke ve kül dūneʾṣ-ṣibaʿ.** Yaʿnī eger sen baña buluşayın dir-iseñ göñlegüñi yama ve naʿleynüñe sen taşma ṭaḳ ve emelüñi ḳıṣa eyle ve ṭoyınca yimek yime.

Ḥikāyet olundı ki Baġdād cāmiʿinde bir kişi var-ıdı, ḳışda vü yazda bir geyecek içinde olur-ıdı. Aña eyitdiler: Niçün hemān bir geyecek geyersin? Ol eyitdi: Ben çoḳ geyecekler geymek severdüm. Bir gice düşümde gördüm ki cennete girmişem[3948]. (362b) Fuḳarādan bir cemāʿat gördüm cennet içinde bir sofra üzerinde oturup ṭaʿām yirler. Ben daḫı diledüm ki anlaruñla bile oturup ṭaʿām yiyem. Nāgāh gördüm ki melāʾike gelüp benüm elüme yapışdılar ve beni anlaruñ aralarından ḳaldurdılar ve baña eyitdiler: Bunlar birer ḳaftānlulardur, senüñ iki göñlegüñ vardur, didiler. İmdi sen bunlaruñla oturma, didiler. Ben uyḳudan uyandum. Andan ṣoñra neẕr eyledüm ki tā ölince bir ḳaftāndan ġayrı ḳaftān geymeyem.

Rivāyet olundı ki: Ebā Yezīd raḥimehuʾllāh[3949] öldüginden ṣoñra ardınca hemān bir göñlek ḳodı, ol göñlek içinde vefāt eyledi. Ve ol göñlek daḫı ʿāriyeye alınmış-ıdı. Lā cirem anı ṣāḥibine redd eylediler. Ve Şeyḫ Ḥammād-ı Debbās[3950] bir zamān bāḳī ḳaldı ki ol dāyim ücrete geyecek alup geyerdi ḥattā bir geyecege mālik olmadın dünyādan çıḳdı. Ve Ebū Ḥafṣ el-Ḥammād[3951] eydür: Vaḳtī ki faḳīrüñ ḍavʾını geyeceginde görseñ anuñ ḫayrını umma. Ve İbn Kernī ki Cüneyd-i Baġdādī’nüñ üstādıydı[3952], ol yamalu ʿabā içinde öldi. Anuñ her yiñinüñ ve ḍıġzasınuñ aġırlığı on üç rıṭl-ıdı.

[3948] girmişem: girmişin A
[3949] raḥimehuʾllāh: -A, ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[3950] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[3951] +ḳuddise sırruhū H
[3952] +ḳuddise sırruhū H

İmdi şöyle bilgil ki ṣāliḥlerden bir ṭāyife bu vech-ile yoġun ve yamalu geyecek geyerler-idi. Ve bir ṭāyife ki ṣāliḥlerden muraḳḳaʿlar geymezler-idi ve fuḳarā ziyyine girmezler-idi, anlaruñ niyyetleri ḥāllerini örtmek-idi ve daḫı muraḳḳaʿātuñ ve ḫırḳalaruñ ḥuḳūḳını yirine getürmeyevüz, dirler-idi.

Ebū Ḥafṣ-ı Ḥaddād[3953] ince laṭīf geyecek geyerdi ve evinde ḳum döşeyüp dururdı çıplaḳ gece anuñ üzerinde yaturdı. Aṣḥāb-ı ṣuffeden bir ṭāyife kendüler-ile ṭopraḳ arasında ḥāyil olmaġı istikrāh iderler-idi.

Keşşāfu[3954]'r-rumūz, (363a) fettāḥu'l-künūz eṣ-Ṣeyḫ Ṣihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī[3955] eydür: Ṣādıḳlardan baʿżısı eger ince ve laṭīf geyecek geyerse ṣaḥīḥ niyyet-ile anuñ üzerine iʿtirāż itmek olmaz. Evet, bu ḳadar vardur ki muraḳḳaʿ geymek ve yoġun geyecek geymek fuḳarānuñ ḥāline münāsibdür. Ḥadīṯde daḫı vārid olup durur ki: **Men terake ṯevbe cemālin ve hüve ḳādirun ʿalā-lübsihī elbesehu'llāhu Teʿālā min-ḥuleli'l-cenneti.** Yaʿnī kim ki güzel geyecek geymegi terk eylese ol aña ḳādir-iken Ḥaḳ Teʿālā aña cennet ḥullelerinden geydüre.

Ve ammā yumşaḳ ve ince ve laṭīf geyecek geymek şol kişiye ṣāliḥdür ki ol, kendü ḥālini bilür ola ve nefsinüñ ṣıfātını görür ola ve daḫı nefsinüñ gizlüce şehvetlerini ṭuyar ola. Lā cirem ol geyecegi ḥüsn-i niyyet-ile geyer. İmdi ḥüsn-i niyyetüñ vücūh-ı müteʿaddidesi vardur. Anuñ şerḥi ṭūl u dırāzdur.

Ve nāsdan kimse vardur ki ol bi-ʿaynihī bir geyecek geymege ḳaṣd eylemez ne yoġunlıġından ötürü ve ne inceliginden ötürü. Belki Ḥaḳ Teʿālā aña nice geyecek inʿām

[3953] +raḥimehu'llāh H
[3954] keşşāf: kitāb K
[3955] es-Sühreverdī: -A

iderse anı geyer. Ol, vaḳtinüñ ḥükmiyle olur. İmdi bu ḥāl gökcek ḥāldür. Ve bu ḥālden daḫı aḥsen ḥāl şol kişinüñ ḥālidür ki ol geyecek eline girincek görür ki eger anı geymege nefsinüñ şevḳi ve şehveti var-ısa anı ol geymez illā meger ki anuñ ḥāli Allāh Teʿālā iḫtiyārında iḫtiyārını terk itmiş ola. Lā cirem aña lāyıḳ budur kim Ḥaḳ Teʿālā aña sürüp getürdigini geye.

Fettāḥu'l-ḳulūb ve miftāḥu'l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüz Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī libāsda bir heyʾet-ile müteḳayyid degül-idi. Belki her nice geyecek Ḥaḳ Teʿālā aña (363b) inʿām iderse geyerdi. Vaḳt olurdı ki on dīnārlıḳ dülbend ṣarınurdı ve gāh olurdı ki bir dānklik dülbend ṣarınurdı.

Ve Şeyḫ ʿAbdü'l-Ḳādir-i Geylānī raḥimehu'llāh[3956] bir heyʾet-i maḫṣūṣa geyerdi ve ṭaylasān ṣarḳıdurdı. ʿAlī b. el-Hītī fuḳarā libāsı gibi libās geyerdi. Ve Ebū Bekr el-Ferrā ḳatı kürk geyerdi Türk erleri gibi. İmdi bunlaruñ libāslarında her birisinüñ niyyet-i ṣaḥīḥası vardur, anı şerḥ itmek ṭūl u dırāzdur.

Ve Ebū Suʿūd'uñ[3957] ḥāli Allāh Teʿālā ḥażretiyle iḫtiyārını terk itmek-idi. Lā cirem aña eyitdiler: Vaḳt olur ki nāsuñ baʿżısınuñ ḫāṭırına size inkār gelür. Ebū Suʿūd eyitdi: Beni iki dürlü kişi görür. Bir dürlüsi oldur kim ol, ẓāhir-i şerʿi gözler, aña ben eydürem ki hīç benüm libāsumda şerʿ ḥarāmdur didügi ve yāḫūd mekrūhdur didügi var mıdur? Ol eydür ki: Yoḳ. Ve bir dürlüsi, daḫı oldur kim ṣūfīlerüñ ḥaḳāyıḳını gözler, aña ben eydürem[3958] ki: Hīç bunı geydügümde benüm iḫtiyārum var mıdur ve yāḫūd bunı geymekde nefsümüñ şehveti ve ārzūsı var mıdur? Ol eydür ki: Yoḳ.

[3956] raḥimehu'llāh: -A, ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ʿazīz H
[3957] Suʿūd'uñ: Suʿūd ḳuddise sırruhūnuñ H
[3958] eydürem: eydürin A

Ve daḫı nāsdan baʿżısı laṭīf geyecek geymege daḫı ḳādir olurlar[3959] ve yoġun geyecek geymege daḫı ḳādir olurlar[3960]. Evet, Ḥaḳ Teʿālā ḳanḳısını geymegi lāyıḳ görür anı sever ve anı iḫtiyār ider. Lā cirem diler ki kendüye ḳanḳı geyecek münāsibdür, dīnine ve dünyāsına ḳanḳısı yarar, anı aña bildüre. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā aña bildürür ki ḳanḳısını geymek münāsibdür. Pes ol daḫı ol geyecegi geyer. İmdi anuñ ol geyecek geydügi biʾllāh olur. Libāsı liʾllāh geyenden bunuñ (364a) ḥāli etem ve ekmeldür.

Ve daḫı nāsdan baʿżısı vardur kim anuñ ʿilminden ḥaẓẓı vāfir olur. Ḥaḳ Teʿālā aña basṭ eyledügi nesne münbasıṭ olur. Lā cirem ol libāsları geyer gerekse ince ve nāzük libās olsun ve gerekse yoġun libās olsun anuñ derdi olmaz. Vaḳt olur ki nefīs libās geymekde nefsüñ iḫtiyārı ve ḥaẓẓı olur. Evet, nefsinüñ ol ḥaẓẓı maġfūr olur ve aña anı bağışlarlar ve anuñ nefsinüñ irādetine ve iḫtiyārına Ḥaḳ Teʿālā muvāfaḳat eyler. İmdi bunuñ gibi kişi şol kişidür kim anuñ tezkiyesi tamām ve ṭahāreti tamām ola ve ol muḥiblıḳ maḳāmından maḥbūblıḳ maḳāmına irişmiş ola ve mürīdlik maḳāmından murādlıḳ maḳāmına yitişmiş ola. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı murādına ve sevdügine yitişdürür ve anuñ murādı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādı olur.

Seyyidü'ṭ-ṭāyife bi'l-ittifāḳ ve senedü'ṭ-ṭavāyif fī'l-āfāḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu maḳām çoḳ müddaʿīlerüñ ayaḳları ṭayınacaḳ yirdür. Ḥikāyet olundı ki[3961] Maʿāẕ evvel vaḳtinde ʿabālar geyerdi. Andan ṣoñra ʿömrinüñ āḫirinde laṭīf geyecekler geydi. Ebā Yezīd'e[3962] bunı ḫaber virdiler. Ebā Yezīd eyitdi: Miskīn Yaḥyā eskiler geymege ṣabr eyleyimez, laṭīf geyecekler geymege nice ṣabr eyler. Yaʿnī Yaḥyā maḳām-ı

[3959] olurlar: olur A
[3960] olurlar: olur A, ve yoġun geyecek…olurlar: -K
[3961] Yaḥyā bin H
[3962] Yezīd'e: Yezīd ḳuddise sırruhūya H

telvīndedür, murādlar ve maḥbūblar maḳāmına henüz irişmemişdür, dimekdür. İmdi şöyle bilgil ki ṣādıḳlaruñ dükeli aḥvāli ʿalā-iḫtilāfi tenevvuʿihā müstaḥsendür[3963]. **Ḳul küllün yaʿmelü ʿalā-şākiletihī fe rabbüküm aʿlemü bi-men hüve ehdā sebīlen.**[3964] Evet, yoġun libās geymek eḥab ve evlādur ve daḫı ʿabde eslemdür ve āfātdan ebʿaddür.

Müslim b. ʿAbdü'l-melik (364b) eydür: ʿÖmer b. ʿAbdi'l-ʿazīz'üñ[3965] ḫastalığını görmege vardum. Gördüm ki ol bir kir gönlek içinde yatur. ʿAvratına ben eyitdüm: Emīru'l-Mü'minīn'üñ geyecegini[3966] niçün yumazsız? Ol eyitdi: İn şā'allāhu Teʿālā yuyalum. Andan ṣoñra birḳaç günden ṣoñra yine[3967] vardum. Gördüm ki hemān ol gönlek içinde yatur henüz daḫı yunmamış, ben eyitdüm: Niçün yumaduñuz? Ḫatunı eyitdi: Va'llāhi bunuñ bundan ġayrı libāsı yoḳdur. ʿÖmer b. ʿAbdi'l-ʿazīz[3968] evvel ḫalife olmadın laṭīf geyecekler geyerdi. Vaḳtī ki ḫalīfe oldı başını dizi üzerine ḳodı daḫı aġladı. Andan ṣoñra bir eski ḳaftān getürdi, anı tā ölince geydi. Ebū'd-Derdā[3969] ölicek geyecegini gördiler ki ḳırḳ yirde yaması var. Evet, ʿaṭā idicek dört biñ dīnār bir aradan ʿaṭā iderdi. İmām ʿAlī[3970] bir geyecek geyerdi yiñlerinden eli barmaḳları ṭaşra çıḳardı. Ḫavāric aña ʿitāb idüp eyitdiler: Bu nedür ki geyersin? ʿAlī kerrama'llāhu vechehū eyitdi: Bunı geymek kibrden ıraḳdur ve daḫı muḳtedā olana bu vech-ile geyecek geymek lāyıḳdur. Ve ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh vaḳtī ki bir kişi'i görse ki iki laṭīf geyecek geyer ṭurresiyle aña ḥamle eyleyüp eydürdi: Bu ince geyecekleri ʿavratlara ḳoñ, anlar geysünler.

[3963] müstaḥsendür: müstaḥsendedür A
[3964] el-İsrâ 17/84.
[3965] ʿAbdi'l-ʿazīz'üñ: ʿAbdi'l-ʿazīz raḍıya'llāhu ʿanhunuñ H
[3966] geyecegini: -A
[3967] yine: gine A
[3968] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3969] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[3970] +raḍıya'llāhu ʿanh H

Ve Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurdı: **Nevvirū ḳulūbeküm bi-libāsi’ş-ṣūfi fe innehū meẕelletün fī’d-dünyā ve nūrun fī’l-āḫireti ve iyyāküm en tüfsidū dīneküm bi-ḥamdi’n-nāsi ve ş̱enā’ihim.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur kim[3971] göñüllerüñüzi nūrlanduruñ ṣūflar ve ʿabālar geymek-ile. Zīrā ki ʿabā geymek dünyāda ḫorlıḳdur, āḫiretde nūrdur. Ḫalḳuñ ögmesiyle ve ş̱enāsıyla dīnlerüñüzi ifsād itmekden saḳınuñ.

Rasūl ḥażretine[3972] (365a) naʿleyn getürdiler. Anı mübārek ayaḳlarına geydi. Anlara naẓar idüp gökcekligini ʿacebledi. Daḫı secde eyledi. Aña eyitdiler: Niçün secde eyledüñüz[3973] yā Rasūlaʾllāh? Eyitdi: Ḫavf itdüm ki Rabbüm benden iʿrāż eyleye. Pes Rabbüme tavāżuʿ eyleyüp secde eyledüm. İmdi bunlar benüm menzilümde ṭurmasunlar. Bunları evvel uġraduġuñuz miskīne virüñ. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā’nuñ ḫışmından ḫavf iderem[3974]. Andan ṣoñra emr eyledi, iki ġayrı naʿleyn daḫı ṣatun alıvirdiler ki anlar pāre pāre olup dururdı. Ve daḫı rivāyet olundı ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿabā geyerdi ve eski ayaḳḳabını geyerdi ve ḳullar-ıla bir yirde oturup ṭaʿām yirdi.

Encebü ehli zamānihī ve aḫyaru aḳrāni evānihī eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eskenehuʾllāhu ḥaẓāyira ḳudsihī ve menāẓıra ünsihī eydür: Vaḳtī ki nefs cemīʿ-i āfātuñ maḥalli oldı imdi anuñ gizlü şehevātına muṭṭaliʿ olup aña muʿālece itmek güçdür. Lā cirem lāyıḳ ve evlā budur kim nefsüñ hevāsı maẓınnaları olan nesneʾi terk idüp āfātından ve hevāsından sālim olan nesneʾi aḫẕ itmek gerek. Ve daḫı ḳula cāyiz degüldür kim her nesnenüñ giñligine dāḫil ola illā meger ki anuñ tezkiyesi kemāline yitişe. İmdi anuñ tezkiyesi kemāline[3975] şol vaḳt yitişür ki nefsüñ hevāsı ġāyib ola ve anuñ niyyeti ṣaḥīḥ ola,

[3971] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A
[3972] +iki K, ḥażretine: ʿaleyhi’s-selāma H
[3973] eyledüñüz: itdüñüz A
[3974] iderem: iderin A, K
[3975] kemāline: -A

ṣarīḥ ve vāżıḥ ʿilm-ile taṣarruf eyleye. Niçe ḳavm[3976] vardur ki ʿazīmet aḫẕ eyleyüp dururlar, ruḫṣatlara vāḳiʿ olmazlar dünyāda zāhid olmak faẓīletinden maḥrūm olavuz diyü ḫavf itdüklerinden ötürü. İmdi laṭīf geyecek geymek daḫı dünyādandur. Niteki baʿżılar eydürler[3977]: Kimüñ ki geyecegi yufḳacuḳ olsa anuñ dīni daḫı (365b) yufḳacuḳ olur. Ve şol kimseler kim zühde mültezim olmazlar, anlar şerʿ ruḫṣat virdügi nesneʾi geyerler.

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Lā yedḫulü'l-cennete men kāne fī-ḳalbihī miṯḳāle ẕerratin min-kibrin fe ḳāle racülün inne'r-racüle yuḥibbü en yekūne ṣevbühū ḥasenen ve naʿlühū ḥasenen fe ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selām innaʾllāhe cemīlün ve yuḥibbü'l-cemāle.** Ḥadīṯüñ maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur[3978] cennete giremez şol kimse ki anuñ göñlinde küccük ḳarınca aġzı ḳadar kibr ola. İmdi ʿuṣāt-ı Müʾminīn ḫod cennete girseler gerek ve lev baʿde-ḥīn. Lā cirem bu ḥadīṯ teʾvīle muḥtāc oldı. Firişteoġlı[3979] **Meşārıḳ Şerḥi**nde eydür: Ḫaṭṭābī bu ḥadīṯüñ teʾvīlinde iki vech ẕikr eyledi. Birisi budur kim kibrden murād īmāndan tekebbürlik itmek ola. İmdi bir kişi īmāndan tekebbürlik eylese kāfir olur. Lā cirem ol kişi cennete girmez. Ve birisi daḫı oldur kim göñlinde kibr var-iken cennete girmeye. Belki anuñ göñlinden kibri çıḳaralar taʿẕīb itmek-ile ve yāḫūd Ḫaḳ Teʿālā anı ʿafv itmek-ile andan ṣoñra cennete gire. Niteki Ḫaḳ Teʿālā buyurdı: **Ve nezaʿnā mā fī-ṣudūrihim min-ġıllin.** Ve bu daḫı mümkindür ki bu ḥadīṯüñ teʾvīlinde eydiline, eger kibrüñ küccük ḳarınca aġzına Ḫaḳ Teʿālā cezā eylese anuñ cezāsı cennete girmemek ola-yıdı. Ve lākin Ḫaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden aña cezā eylemez. Belki her muvaḥḥidi faẓlıyla cennete ḳoyar. Bir kişi eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, vaḳt olur ki kişi geyecegi gökcek

[3976] ḳavm: -A
[3977] eydürler: eyitdiler A
[3978] ḥadīṯüñ maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur: yaʿnī A
[3979] Firişteoġlı: İbn Melek A, H

olmasını sever ve daḫı naʿleyni gökcek olmasını sever. Bu daḫı kibrden midür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnna'llāhe cemīlün ve yuḥibbü'l-cemāle.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretinüñ efʿāli gökcekdür. Sizden tecemmüli sever kendüden (366a) ġayrıya ḥācet iẓhār itmemek-içün. Şeyḫ Kelābādī[3980] eydür: Maʿnīsi bu ḥadīṯüñ budur kim Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ maḫlūḳātıyla fiʿli cemīldür ki anlaruñ ḥācetlerini ḳażā eyler. Sizden daḫı bu ṣıfatı sever kim ol, Müsülmānlaruñ ḥavāyicini ḳażā itmekdür. Evet, evvelki teʾvīl maḥalle münāsibdür.

İmdi bu ruḫṣat şol kimseleredür ki anlar laṭīf geyecekleri geyeler dünyā-yıla tefāḫur itmek-içün ve daḫı tekāṯür-içün. Zīrā ki aña vaʿīd vārid olup durur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **İzratü'l-Müʾmini ilā-nıṣfi's-sāḳi ve mā kāne esfele mine'l-kaʿbeyni fe hüve fī'n-nāri men cerra izārahū baṭaran lem yenẓuri'llāhu ileyhi yevme'l-ḳıyāmeti fe beynehümā racülün mimmen kāne ḳableküm yetebenḥatere fī-ridāʾihī iẕ aʿcebehū ridāʾuhū fe ḫasefa'llāhu bihi'l-arża yetecelcelü fīhā ilā-yevmi'l-ḳıyāmeti.** Yaʿnī Müʾminüñ izārı inciginüñ nıṣfına degin olmaḳ gerek. İki ṭopuḳlarından aşaġa olanı nārda olsa gerek eger tekebbürlikden uzun itmiş olacaḳ olursa. Ve kim ki izārını faḫrlanup severse Ḥaḳ Teʿālā aña ḳıyāmet güninde ʿināyet naẓarıyla naẓar eylemeye. Ve sizden öñdin gelenlerden bir kişi ridāsını ʿacebleyüp anuñ-ıla[3981] tefāḫur eyleyüp tekebbürlik eyledi lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı yire yutdurdı. Ol, tā ḳıyāmet günine degin yire gider.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Men lebise ṯevbe şöhretin fī'd-dünyā elbesehuʾllāhu ṯevbe meẕelletin yevme'l-ḳıyāmeti.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur[3982],

[3980] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[3981] ʿacebleyüp anuñ-ıla: -A
[3982] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur: yaʿnī A

kim ki dünyāda ḫalāyıḳ içinde şöhret geyecegini geyse Ḥaḳ Teʿālā ḳıyāmet güninde aña ḫorlıḳ geyecegini geydüre. Şurrāḥ-ı **Meṣābīḥ** eyitdiler: Şöhret geyeceginden murād (366b) geymesi ḥelāl olmayan geyecekdür. Evet, anı fuḳarā üzerine tefāḫur ve tekebbürlik itmek-içün geye ve daḫı fuḳarāyı iẕlāl idüp anlaruñ göñüllerin ṣımaġ-içün geye[3983].

Ve baʿżılar eydürler[3984]: Şehvet geyeceginden murād zāhidler geydükleri libāslardur ki anları anlar geyerler nefsleri zühd-ile şöhret bulsun diyü. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlara ḫorlıḳ geyecegin geydüre ki anlar gözlerde ḫorlar görünüp göñüllerde anlaruñ ḥürmetleri olmaya. Niteki şimdiki zamān ṣūfīlerinüñ libāslarınuñ ḫāṣṣası budur[3985]. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike[3986].

[3983] geye: -K
[3984] eydürler: eyitdiler A
[3985] ḫāṣṣası budur: ḫāṣṣasıdur H
[3986] +vaʾllāhu aʿlem K

el-Bābu’l-ḫāmisü ve’l-erbaʿūn fī-ẕikri fażli ḳıyāmi’l-leyl

Yaʿnī ḳırḳ bişinci bāb gicelerde ḳalḳup ʿibādet itmek ṣevābı beyānındadur.

Ḥaḳ Teʿālā buyurdı[3987] ki: **İẕ yuġaşşīkümü’n-nüʿāse emeneten minhü ve yünezzilü ʿaleyküm mine’s-semā’i mā’en li-yuṭahhiraküm bihī ve yüẕhibe ʿanküm ricze’ş-şeyṭān.**[3988] Bu āyet şol vaḳt nāzil oldı ki Bedr Ġazāsında Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām Müsülmānlar-ıla bir ḳumdan depe üzerine ḳondılar. Kendülerüñ ve devāblarınuñ ayaḳları ol ḳuma batardı. Müşrükler Bedr ṣuyı üzerine ḳondılar. Ol gice Müsülmānlaruñ baʿżısına iḫtilām vāḳiʿ oldı. Ṣabāḥ Müsülmānlaruñ baʿżısı cünüble ve baʿżısı ābdestsüz teyemmüm-ile namāz ḳıldılar ve daḫı be-ġāyet ṣuṣadılar. Şeyṭān anlara vesvese eyledi ki eger siz Ḥaḳ üzerine-yimişseydüñüz[3989] müşrikler ṣuya nice ġālib ola-yıdı ve siz cünüble ve ābdestsüz namāz ḳılursız, anlara nice ġalebe itseñüz gerek? Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā gökden yaġmur yaġdurdı. Anlar andan ġusl eylediler ve ābdest aldılar, kendüler andan içdiler, (367a) devābların[3990] ṣuvardılar. Anlardan şeyṭānuñ vesvesesi gitdi. Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti anlaruñ üzerine inzāl eyledi anlara minnet idüp tā ki anlar Ḥaḳ Teʿālā’nuñ niʿmetlerine şükr ideler. Pes buyurdı ki: **İẕ yuġaşşīkümü’n-nüʿāse emeneten minhü ve yünezzilü ʿaleyküm mine’s-semā’i mā’en li-yuṭahhiraküm bihī ve yüẕhibe ʿanküm ricze’ş-şeyṭān.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur[3991]: İy Müsülmānlar, añuñ şol vaḳti ki Ḥaḳ Teʿālā sizüñ üzerüñüze uyḳu bıraḳdı daḫı siz uyuduñuz Allāh Teʿālā ḥażretinden size emn-içün ki ol emn ḫāṣıldur

[3987] buyurdı: buyurur H
[3988] el-Enfâl 8/11.
[3989] üzerine-yimişseydüñüz: üzerine-yimişseñüz A
[3990] devābların: develerini A
[3991] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur: -A

Allāh Teʿālā ḥażretinden. Ve daḫı sizüñ üzerüñüze yaġmur ṣuyını indürdi tā anuñ-ıla aḥdāṣdan arınasız daḫı şeyṭānuñ vesvesesi sizden gide.

Faḫru'r-Rāzī[3992] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Ḥaḳ Teʿālā bu āyetde eyitdi: **İẕ yuġaşşīkümü'n-nüʿāse emeneten minhü.** İmdi her uyḳu ḫod Allāh Teʿālā ḥażretindendür. İmdi bunda fevāyid vardur. Ol fevāyidden birisi oldur kim bir kişi vaḳtī ki düşmānından ḳatı ḫavf eylese nefsi ve ehli üzerine ol kişi uyumaz. İmdi ol gün ḳatı ḫavf var-iken uyumaḳ delālet eyler ki ḫavf zāyil olup emn ḥāṣıl olmış. Ve ol fevāyidden[3993] birisi daḫı budur kim Müsülmānlar ol gün kāfirlerüñ çoḳluġından kendülerüñ azlıġından ḫavf itdiler ve daḫı ṣusuzlıḳdan ḫavf eyleyüp żaʿīf oldılar. İmdi eger ol gice anlar uyumasalardı rāḥat olup yarındası kāfirler-ile muḳātele itmege ḳuvvetleri olmazdı. Ve ol fevāyidden[3994] birisi budur kim anlar ol gice şöyle uyumadılar ki kendülerden geçeler daḫı kāfirler anlara gelüp ġalebe eyleyeler. Belki şol ḳadarca uyudılar ki anlaruñ yorġunlıḳları gitdi ḥattā (367b) eger kāfirler anlara ol vaḳt gelselerdi, anlara ḳaṣd eyleselerdi anlaruñ geldüklerin bilelerdi ve anları defʿ itmege ḳādir olalar-ıdı. Ve ol fevāyidden[3995] birisi daḫı budur kim ol uyḳu defʿaten vāḥideten cemīʿisine bile geldi cemīʿisi bir defʿada uyudılar.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn[3996] **İşārāt**'ında eydür: Maʿrekede kāfirler-ile müvācehe olup ṭururken uyumaḳ ve daḫı ol vaḳtde ḫavfdan bedel emn olmaḳ delālet ider ki ḥāl żıddına dönüp durur Ḥaḳ Teʿālā'nuñ luṭfıyla. Niteki Ḥaḳ Teʿālā, Nemrūd odına eyitdi: **Yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalā-İbrāhīme.**[3997] Ol vaḳtde daḫı ke-

[3992] er-Rāzī: Rāzī A, +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3993] ve ol fevāyidden: -A
[3994] ve ol fevāyidden: -A
[3995] ve ol fevāyidden: -A
[3996] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[3997] el-Enbiyâ 21/69.

ennehū Ḥaḳ Teʿālā ḫavfa eyitdi: Yā ḫavf, emn ol Muḥammed'e ve anuñ aṣḥābına. Ḫavf daḫı emn oldı. Bunuñ-içün buyurdı ki: **İẕ yuġaşşīkümü'n-nüʿāse emeneten minhü.**

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki çünki bu āyet Bedr Ġazāsında nāzil oldı, biz daḫı Bedr ḳıṣṣasını taḳrīr eyleyelüm tefāsīrde gördügümüzleyin. İmdi anuñ ḳıṣṣası oldur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām Mekke'den Medīne'ye hicret eyledi. Hicretüñ ikinci yılında Ramażān ayında Cebrāʾīl aña ḫaber virdi ki Ḳureyş ḳavminüñ kārvānı Şām'dan çıḳdılar Mekke'ye gideyorurlar[3998]. Ol kārvān içinde Ebū Süfyān b. Ḥarb ve Maḥzūme b. Nevfel Ḳureyş ḳabīlesinüñ ḳırḳ bāzirgānıyla bile-yidi. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām aṣḥābına eyitdi: İşde Ebū Süfyān'uñ kārvānı Şām'dan geliyorur[3999]. İmdi gelüñ anlara ḳarşu çıḳuñ. Ola ki Ḥaḳ Teʿālā anları size başıvire. Anları siz helāk eyleyüp mālların alasız. Aṣḥāb eyitdiler: Ḫoş ola yā Rasūlaʾllāh. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām Enṣār (368a) ḳavminden iki kişi gönderdi anları cāsūslamaġa tā ki anlardan ḫaber getüreler. Pes ol iki kişi Medīne'den çıḳup gitdiler. Şām yolında Ṣafrā dirler bir yir vardur, aña vardılar. Ṣafrā ehline eyitdiler: Hīç Şām'dan bunda kimse geldi mi? Anlar eyitdiler: Yoḳ, kimse gelmedi. Andan gitdiler. Yolda iki ḳız gördiler ki çekişürler; birisi birisine eydür: Benüm bir[4000] dirhem gümişümi baña vir. Ol biri[4001] eydür: Vaʾllāhi şimdi benüm hīç dirhemüm yoḳdur. Evet, Ḳureyş ḳavminüñ kārvānı fülān yire gelmiş, yarın bunda gelürler. Anlaruñ işlerini işleyüvireyin. Anlardan bir dirhem alup saña vireyin. Bu iki kişi bunı işitdiler daḫı döndiler, Rasūl ḫażretine gitdiler[4002].

[3998] gideyorurlar: gidiyorlar H
[3999] geliyorur: geliyor H
[4000] bir: -A
[4001] biri: -A
[4002] gitdiler: -A

Ebū Süfyān kārvān-ıla Ṣafrā'ya geldi, ehl-i Ṣafrā'ya eyitdi: Hīç bunda kimse gördüñüz mi? Anlar eyitdiler: İki kişi gördük. Şol araya gelüp develerinden indiler daḫı yine develerine binüp gitdiler. Ebū Süfyān ol didükleri yire vardı. Gördi ki anlaruñ develeri ḳıġılmış. Ol ḳıġuñ birisini alup uvatdı, gördi ki içinde ḫurmā çekirdegi var. Pes eyitdi: Lāt u ʿUzzā ḥaḳḳı-çün bu Medīne ehlinüñ ʿalefidür. Pes ol aradan Ḍamḍam b. ʿAmr el-Ġafārʾı Mekke'ye gönderüp eyitdi: İy ehl-i Mekke, ġāfil olmañ. Muḥammed kārvānuñuza ḳaṣd eyledi, bize dermān irişüñ.

ʿAbdü'l-muṭṭalib ḳızı ʿĀtike Ḍamḍam gelmezden üç gün öñ düş gördi ki bir kişi bir deveye binmiş, elinde bir ḳara ʿalem var; ol kişi Mescid-i Ḥarām'a girdi daḫı yüce āvāz-ıla çaġırup eyitdi: Yā āl-i fülān ve yā āl-i fülān, ölecek yirlerüñüze gelüñ. Üç kerre böyle çaġırdı. Andan ṣoñra Ebū Ḳubeys Ṭaġına çıḳdı. Anda daḫı üç (368b) kerre böyle diyü çaġırdı. Andan ṣoñra Ebū Ḳubeys Ṭaġından bir ṭaş aldı, anı ehl-i Mekke üzerine atdı. Ol ṭaş pāre pāre oldı. Ḳureyş ḳavminden hīç kimse ḳalmadı illā ol ṭaşuñ bir pāresi aña ṭoḳundı. Vaḳtī ki ṣabāḥ oldı ḳardeşi ʿAbbās'a bu düşi ḫaber virdi. ʿAbbās melūl oldı. ʿAbbās bunı Velīd b. ʿUtbe'ye ḫaber virdi. Velīd daḫı atasına ḫaber virdi. Atası daḫı Ebū Cehl'e ḫaber virdi. Ebū Cehl Ḳureyş ḳavmine ḫaber virdi. ʿAbbās Mescid-i Ḥarām'a varıcaḳ ṣanādīd-i Ḳureyş anuñ ḳatına cemʿ oldılar. Ebū Cehl eyitdi: Yā Ebā'l-Faẕl, şol senüñ ḳız ḳardeşüñ nebiyye ne ḫaber virdi? Sizüñ erkegüñüz peyġāmberlıḳ daʿvā itdügine ḳanāʿat itmedüñüz ḥattā ḳızlaruñuz daḫı peyġāmberlıḳ daʿvā eyler oldı. Fe vaʾllāhi üç gün ṣabr iderüz. Eger üç güne degin ol ḫaber virdügi nesne ẓāhir olursa ḫoş ve illā bir biti yazaruz ol biti içinde şöyle dirüz ki 'Arab'da sizden kezzāb hīç kimse yoḳdur. Pes ʿAbbās'uñ beñzi müteġayyir olup eyitdi: Vaʾllāhi senden kezzāb kimse yoḳdur; kiẕbe sen lāyıḳsın. Vaḳtī ki üçünci gün oldı, Ḍamḍam geldi göñlegini yırtmış ve devesinüñ ḳulaḳlarını yarmış ve başına ṭoprak ṣaça

ṣaça çağırup eyitdi: Yā maʿşera Ḳureyş, el-ġavṯ el-ġavṯ. Kārvānuñuza irişüñ. Muḥammed aṣḥābıyla anları başmaġa ḳaṣd eyledi. Ebū Cehl Mekke üzerine çıḳup çağırdı: Yā ehle Mekke, en-necā en-necā. Develere ve atlara binüp kārvānuñuza irişüñ. Eger Muḥammed sizüñ kārvānuñuzı helāk eyleyüp māllarını alursa ebedī siz felāḥ bulmazsız.

Ḳureyş ḳavmi bir araya cemʿ oldılar. Daḫı (369a) Mekke'den biñ iki yüz elli kāfir çıḳdı. Eḫfes b. Şerīḳ üç yüz kişiyle yoldan yine[4003] döndi, ṭoḳuz yüz elli kāfir ḳaldı. Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām[4004] üç yüz on üç[4005] kişiyle Medīne'den çıḳdı. Hemān üç atlu kimse var-ıdı. Baʿżısı deveye binüp ve baʿżısı yayaḳ yürürdi. Anlaruñ silāḥları yoġ-ıdı ve azıḳları daḫı yoġ-ıdı. Anlar ceng ola dimezler-idi. Medīne'den seyr eylediler ḥattā Ravḥā dirler bir yire ḳondılar. Cebrāʾīl[4006] gelüp Rasūl ḥażretine[4007] ḫaber virdi ki müşrikler Mekke'den çıḳdılar kārvānlarını ḳarşulamaġa. Cebrāʾīl[4008] eyitdi: Yā Muḥammed, Ḥaḳ Teʿālā senüñ-ile vaʿde eyledi iki ṭāyifeden birisini immā el-ʿabīr ve immā el-ʿasker. Yaʿnī senüñ-ile[4009] vaʿde eyledi ki eger kārvān dirseñ saña anı ṣıyıvire ve eger müşrikleri dilerseñ anı ṣıyıvire. Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām, aṣḥābına Mekke'den müşrikler çıḳduġını ḫaber virdi. Aṣḥābdan baʿżısı melūl olup eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ne ola-yıdı bize Medīne'de ḫaber vire-yidüñ, silāḥlarumuz-ıla ve yaylarumuzla bile çıḳarduḳ. Şimdi bizde silāḥ yoḳ. Ḥāl nice olur? Belki biz kārvān yaġmālamaġa çıḳduḳ, didiler[4010]. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Meşveret idüñ, nice idelüm? Ebū Bekr ve ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanhumā eyitdiler: Seyr idelüm, varalum

[4003] yine: gine A
[4004] Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām: Ḥażret-i Muḥammed-i Muṣṭafā ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[4005] on üç: -A
[4006] +ʿaleyhi's-selām H
[4007] ḫażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4008] +ʿaleyhi's-selām H
[4009] senüñ-ile: saña A
[4010] didiler: -A

müşrikleri depeleyelüm. Enṣār ḳavminden Saʿīd b. Maʿāẕ eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, her nereye dilerseñ yüri ve nerede dilerseñ ṭur. Fe vaʾllāhi eger bize sen deñize girüñ dir-iseñ biz deñizlere girürüz, Benī İsrāʾīl Mūsā peyġāmbere didüklerinleyin biz saña dimezüz. Anlar eyitdiler: **İẕheb ente ve Rabbüke fe ḳātilā innā hā hünā ḳāʿidūn.**[4011] (369b) Belki biz saña eydürüz: Yüri Rabbüñüñ faẕlıyla biz senüñ-ile bile varup muḳātele eyleyelüm. Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ bereketiyle yürüñ, ben müşriklerüñ ölecek yirlerini gördüm.

Ḳureyş müşrikleri kārvānlarına irişdiler. Baʿżısı eyitdi: Gelüñ sālimīn Mekke'ye gidelüm. Zīrā ki bizüm maḳṣūdumuz kārvān-ıdı, işde anı Muḥammed'den ḳurtarduḳ daḫı maḳṣūdumuz ḳalmadı. Ebū Cehl eyitdi: Yoḳ, elbette Muḥammed'i ve anuñ-ıla bile olanları öldürmeyince dönmezüz.

Pes Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām seyr eyledi. Ḥattā Bedr ḳatında bir ḳumdan depe üzerinde ḳondı. Müşrikler Bedr ṣuyı üzerine ḳondılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām ol gice namāz ḳıldı, vitri nıṣf-ı leylde ḳıldı. Ramażān ayınuñ nıṣfı gicesiydi. Ḳunūt oḳurken Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Allāhümme lā tüflitenne Ebā Cehlin ve fülānen ve fülānen.** Yaʿnī iy[4012] Çalabum, Ebū Cehl'i ḳurtarma. Ve her birisini adlarıyla ẕikr eyleyüp eyitdi: Fülānı ve fülānı ḳurtarma.

Ol gice anda yatdılar. Baʿżısı ol gice iḫtilām oldı. Anlaruñ ṣuyı yoġ-ıdı. Ṣabāḥ baʿżısı cünüb ve baʿżısı ābdestsüz teyemmüm-ile namāz ḳıldılar. Şeyṭān anlara vesvese eyleyüp eyitdi: Siz Allāh dīni üzerineyüz diyü zuʿm eylersiz. Ḥāl budur kim ābdestsüz ve cünüble namāz ḳılursız, müşrikler ṣu üzerinde ṭururlar. Pes gökden yaġmur yaġdı, dereler

[4011] el-Mâ'ide 5/24.
[4012] +benüm K

aḳdı. Müsülmānlar ol yaġmur ṣuyıyla iġtisāl eylediler ve andan içdiler ve develerin ṣuvardılar. ʿAlī ve Zübeyr raḍıyaʾllāhu ʿanhumā ol gice Rasūl ḥażretini beklerler-idi. Ḳureyş ḳavminüñ cāsūsını ṭutdılar. Aña eyitdiler: Ebū Süfyān (370a) ḳandadur? Ol eyitdi: Bilmezem[4013] ḳandadur. Aña eyitdiler: Ya siz kimüñ-ilesiz? Ol eyitdi: Ḳureyş ḳavmiyleyüz. Aña eyitdiler: Ḳureyş ḳavmi ne ḳadar kimsedür? Ol eyitdi: Bilmezem[4014]. Evet, anlar çoḳdur. ʿAlī ve Zübeyr[4015] anı vurdılar. Ol eyitdi: Anlar azdur. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Ol gerçek söyleyincek anı urduñuz, yalan söyleyincek urmaduñuz. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām aña eyitdi: Anlar ne ḳadardur? Ol eyitdi: Çoḳdur, ne ḳadar kimsedür, bilmezem. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām aña eyitdi: Anlar her gün ne ḳadar deve boġazlarlar[4016]? Ol eyitdi: Bir gün on deve boġazlarlar ve bir gün ṭoḳuz deve boġazlarlar. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Anlar ṭoḳuz yüz-ile biñ arasındadur. Hem anlar ṭoḳuz yüz elli kişiydi. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām irte namāzın ḳılup elini ḳaldurup eyitdi: İy Çalabum, bu bölük Müsülmānları helāk eyleme. Zīrā ki eger sen bunları helāk eylerseñ yiryüzinde saña ʿibādet eyler kimse ḳalmaz.

Ebū Bekr[4017] eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, müşrikler yaḳın geldiler. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Yā Ebā Bekr, muştuluḳ ki ben Cebrāʾīlʾi[4018] gördüm, başına dülbend ṣarınmış yir-ile gök arasında bir at yidüp geliyorur[4019]. Ḥaḳ Teʿālā Cebrāʾīl-ile biñ melek ve Mīkāʾīl-ile biñ melek ve İsrāfīl-ile biñ melek göndermiş. İşde geliyorurlar[4020].

Çünki müşrikler yaḳın geldiler ʿUtbe b. Rabīʿa eyitdi: Yā maʿşera Ḳureyş, Muḥammed sizden bir kişidür. Eger peyġāmber olursa devlet sizüñ ve eger beg olursa

[4013] bilmezem: bilmezin A, K
[4014] bilmezem: bilmezin A, K
[4015] +raḍıyaʾllāhu ʿanhumā H
[4016] çoḳdur ne ḳadar…boġazlarlar: -A
[4017] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4018] Cebrāʾīlʾi: Cebrāʾīl ʿaleyhiʾs-selāmı H
[4019] geliyorur: geliyor H
[4020] geliyorurlar: geliyorlar H

ḳardeşüñüzüñ milkinde dirlik süresiz ve eger ol yalan olursa sizden ġayrı kimse anı öldürsün. Siz anı öldürmek revā degüldür. Ben bir bölük ḳavm gördüm gökden indiler, sizi öldürürler şöyle (370b) bilesiz. Ebū Cehl eyitdi: Yā Ebā'l-Velīd, sen ḳorḳduñ, senüñ öykenüñ şişdi. Pes ʿUtbe eyitdi: Bu gün göresin kim ḳorḳar, didi daḫı silāḥını geydi, ḳarındaşı Şeybe'i bile aldı. Ve Velīd b. ʿUtbe'i daḫı bile alup Rasūl ḳavminüñ ḳarşusına gelüp[4021] eyitdi: Yā Muḥammed, bizüm beñdeşlerümüzi gönder gelsünler, anlaruñla muḥārebe eyleyelüm.

Enṣār ḳavminden birḳaç kimse anlara ḳarşu vardı. Anlara eyitdiler: Siz kimlersiz? Anlar eyitdiler: Biz enṣāru'llāh ve enṣār-ı Rasūl'üz. Anlar eyitdiler: Biz ḳardeşlerümüz isterüz Ḳureyş ḳabīlesinden. Anlar yine[4022] döndiler. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Benī Hāşim, şunlara ḳarşu varuñ.

ʿAlī b. Ebī Ṭālib ve Ḥamza b. ʿAbdü'l-Muṭṭalib ve ʿUbeyde b. el-Ḥarṯ başlarına ışıḳlar geyüp anlara ḳarşu vardılar. ʿUbeyde anlara eyitdi: Siz kimlersiz? Söyleñ sizi bilelüm. Pes Ḥamza raḍıya'llāhu ʿanh eyitdi: Ben Tañrı'nuñ arslanıyam ve daḫı Rasūl'üñ arslanıyam[4023]. ʿUbeyde eyitdi: Eyü beñdeşsin. Andan ṣoñra eyitdi: Ya bu iki kişi kimlerdür? Ḥamza eyitdi: Biri ʿAlī b. Ebī Ṭālib ve biri ʿUbeyde b. el-Ḥarṯ'dur.

Pes ḳoca ḳocaya ve yigit yigide ve ḳırġıl ḳırġıla ḳarşu yürüdiler. ʿUbeyde, Şeybe'ye ḳarşu yürüdi. Zīrā ki ikisi daḫı pīrler-idi. Ve ʿAlī, Velīd'e ḳarşu yürüdi. Zīrā ki ikisi daḫı yigitler-idi. Ve Ḥamza, ʿUtbe'ye ḳarşu yürüdi. Zīrā ki ikisi daḫı ḳırġıllar-ıdı. Ḥamza raḍıya'llāhu ʿanh ʿUtbe'i öldürdi. Ve ʿAlī[4024], Velīd'i öldürdi. Ve ʿUbeyde[4025], Şeybe'nüñ

[4021] gelüp: geldi A
[4022] yine: gine A
[4023] ve daḫı Rasūl'üñ arslanıyam: -A
[4024] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4025] +raḍıya'llāhu ʿanh H

başını ḳılıc-ıla urdı. Ve Şeybe daḫı ʿUbeyde'nüñ ayaġını ḳılıc-ıla urdı. Pes Ḥamza ve ʿAlī, Şeybe'ye ḥamle eylediler, anı pāre pāre eylediler. ʿUbeyde'i götürüp Rasūl[4026] ḳatına getürdiler.

Medīne'ye dönicek (371a) ʿUbeyde[4027] yolda Ṣafrā ḳatında öldi. Anda anı defn eylediler. Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām Müsülmānları muḳāteleye ḳındurdı. ʿUmeyr b. el-Hümām ḫurmā yir-idi. Rasūl ḥażretine[4028] eyitdi: Yā Rasūla'llāh, eger ben senüñ öñüñde bugün ölürsem cennete mi giderem[4029]? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Neʿam. ʿUmeyr elinden ḫurmāyı yabana atup eyitdi: Ḫurmā yiyince cennete varmaġa eglenürem[4030], didi daḫı ḳılıcını eline alup müşriklere ḥamle eyledi. Birḳaç kāfir depeledi. Andan ṣoñra anı şehīd eylediler.

Andan ṣoñra Ebū Cehl-i laʿīn devesini meydāna[4031] sürdi. Enṣār ḳavminden bir yigit aña ḥamle eyledi aña Maʿāẕ b. ʿAmr b. el-Cemūḥ dirler-idi. Ebū Cehl'üñ uyluġına bir yara urdı. Ebū Cehl devesinden yire düşdi. ʿAbdu'llāh b. Mesʿūd, Ebū Cehl üzerine geldi. Ebū Cehl anı gördi aña eyitdi: Bu gün devlet kimüñdür? ʿAbdu'llāh b. Mesʿūd eyitdi: Yā ʿadüvva'llāh, sen Firʿavn'dan azġunsın. Zīrā ki Firʿavn ġarḳ olacaḳ vaḳt cezaʿ eyledi. Sen işbu ḥālde-yiken daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eylemezsin. Belki sen azġunlıġuñ üzerinde ṯābit ṭursın. Andan ṣoñra ʿAbdu'llāh b. Mesʿūd, Ebū Cehl'üñ üstine çıḳdı. Ebū Cehl aña eyitdi: Sen düne degün bizüm çopanumuzduñ. Şimdi ġāyet yüce yire çıḳduñ. Pes

[4026] +ʿaleyhi's-selām H
[4027] ʿUbeyde: -A
[4028] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4029] giderem: giderin A
[4030] eglenürem: eglenürin A, K
[4031] devesini meydāna: meydāna devesini A

ʿAbdu’llāh b. Mesʿūd Ebū Cehl’üñ başını kesüp Rasūl ḥażretinüñ öñine getürdi. Rasūl ʿaleyhi’s-selām anı görincek Allāh Teʿālā ḥażretine secde eyledi.

Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi’s-selām bir avuç ṭaşlu ṭopraḳ alup şāhidü’l-vücūh diyüp müşriklerden yaña atdı. Hīçbir müşrik ḳalmadı illā anuñ gözine ol ṭopraḳdan girdi. Anlar gözlerine (371b) meşġūl oldılar. Müsülmānlar melā’ike-yile anlara ḥamle eylediler. Müşrikler ṣınup ḳaçdılar. Müsülmānlar anlaruñ ardına düşdiler; baʿżısını depelediler ve baʿżısını esīr eylediler. Ol maʿrekede yitmiş kāfir depelediler.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām Müsülmānlar-ıla esīrleri ve māl-i ġanīmeti alup Medīne’ye vardılar. Rasūl ʿaleyhi’s-selām Ebū Bekr’e eyitdi: Bu esīrleri nice idelüm? Ebū Bekr eyitdi: Bunlar senüñ ḳavmüñdür ve ʿammuñ oġlanlarıdur. Eger sen bunları depeledürseñ bunlar cehenneme giderler ve eger bunlardan fidā alursañ ola ki Ḥaḳ Teʿālā bunlara hidāyet virüp Müsülmān olalar. Ve bunlardan aldugıñ māl Müsülmānlara ḳuvvet ve düşmenlere cihād itmege ḳuvvet ola. Andan ṣoñra ʿÖmer’e eyitdi: Bu esīrleri nice idelüm? ʿÖmer raḍıya’llāhu ʿanh eyitdi: Yā Rasūla’llāh, müşriklerüñ ululları senüñ elüñdedür. Anlaruñ boyunlarını ur. Ḥaḳ Teʿālā seni fidā almaḳdan ġanī eyleyüp durur. Fülānı baña vir ve fülānı Ḥamza’ya vir ve fülānı ʿAlī’ye vir, anlaruñ boyunlarını uralum.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿÖmer sözine meyl eyledi, eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā baʿż-ı kişinüñ göñlini südden yumşaḳ eyleyüp durur ve baʿż-ı kişinüñ göñlini ṭaşdan ḳatı eyleyüp durur. Andan ṣoñra eyitdi: Yā Ebā Bekr, sen İbrāhīm gibisin. Zīrā ki ol eyitdi: **Fe men tebiʿanī fe innehū minnī ve men ʿaṣānī fe inneke ġarūrun raḥīm.**[4032] Yā ʿÖmer, sen Nūḥ peyġāmber

[4032] İbrâhîm 14/36.

gibisin. Zīrā ki Nūḥ ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Rabbi lā teẕer ʿalā'l-arżi mine'l-kāfirīne deyyāran.**[4033]

Pes anlardan fidā aldılar. Her kişiye ḳırḳ uḳıyye altun aldılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿAbbās'a eyitdi: Sen kendü nefsüñden ötürü ve daḫı iki ḳardaşuñ oġullarından ötürü ki biri ʿUḳayl b. (372a) Ebī Ṭālibdür ve biri Nevfel b. el-Ḥāriṣdür, fidye vir. ʿAbbās eyitdi: Yā Muḥammed, sen ʿammuñı elüñ-ile dilenci itmek istersin, ol ḳadar altunı ḳanda bulayın? Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Şol altun ḳanı ki anı sen ʿavratuñ Ümmü'l-Fażl'a virdüñ Mekke'den çıḳduġuñ vaḳt. Aña eyitdüñ: Ben ne olacaġumı bilmezem[4034]. Eger ben anda ölürsem bu altun senüñ ve ʿAbdu'llāh'uñ ve ʿUbeydu'llāh'uñ ve Küssüm'üñ olsun, didüñ. ʿAbbās eyitdi: Bunı saña kim eydivirdi? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bunı baña Rabbüm ḫaber virdi. ʿAbbās eyitdi: Ben ol altunı aña gice ḳarañlıġında virdüm, anı hīç kimse görmedi. İmdi sen ṣādıḳsın. Ben eydürem[4035] ki: **Eşhedü en lā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enneke rasūlühū.** Pes ʿAbbās Müsülmān oldı.

Ve Ḥaḳ Teʿālā Bedr Ġazāsında Müsülmānlara uyḳu virdügini minnet eyleyüp buyurdı: **İẕ yuġaşşīkümü'n-nüʿāse emeneten minhü ve yünezzilü ʿaleyküm mine's-semā'i mā'en li-yuṭahhiraküm bihī ve yüẕhibe ʿanküm ricze'ş-şeyṭān.**

İmdi Ḳur'ān'uñ her āyetinüñ ẓahrı ve baṭnı ve ḥaddi ve maṭlaʿı vardur. Daḫı ʿilm-i uṣūlde muḳarrer olup durur ki iʿtibār ʿumūm-ı lafẓadur, ḫuṣūṣ-ı vāḳıʿaya degüldür. Pes Ḥaḳ Teʿālā niteki uyḳuyı ḫāṣṣaten ṣaḥābīye ol vāḳıʿada raḥmet ve emān eyledi ve anı cemīʿ-i Mü'minlere daḫı raḥmet-i ʿāmme eyledi imdi uyḳu mürīdlere aḳsām-ı ʿācileden bir ḳısm-ı ṣāliḥdür ve anlaruñ göñüllerine emn ü emāndur münāzeʿāt-ı nefsden. Zīrā ki nefs uyḳu-yıla

[4033] el-Enbiyâ 21/89.
[4034] bilmezem: bilmezin A, K
[4035] eydürem: eydürin A, K

rāḥat olur, zaḥmetden şikāyet eylemez. Zīrā ki nefsüñ zaḥmetinden ve şikāyetinden göñül mükedder olur. Ve nefsüñ ʿilm-ile ve iʿtidāl-ile uyḳusından göñül rāḥat olur. Zīrā ki nefs-ile göñül arasında (372b) muvāfaḳat vardur nefs muṭmaʾinne olduġı vaḳt. Bunuñ-içün baʿżılar eydürler[4036]: Eyle gerekdür kim gicenüñ s̱ülüs̱i ve gündüzüñ s̱ülüs̱i uyḳu içinde olmaḳ gerek tā beden uyḳusuzlıḳdan ıżṭırāb eylemeye. Pes gice-yile gündüzde sekiz sāʿat mürīd uyuya, iki sāʿat gündüz uyuya ve altı sāʿat gicede uyuya. Gice ve gündüz uzayup ḳıṣaldugınca birin ziyāde eyleyüp birisinde ḳıṣa eyleye. Vaḳt olur ki rūḥ ve üns birle uyḳusuzlıḳ s̱ıḳleti gider. Zīrā ki uyḳunuñ ṭabʿı bārid-i raṭbdur, cesede fāyide eyler ve daḫı dimāġa fāyide eyler, mizācda ḥarāreti ve yubūseti giderür. Ve eger s̱ülüs̱den eksük idecek olursa dimāġa żarar eyler ve cismi ıżṭırāba düşürür. Evet, vaḳtī ki güñülüñ rūḥı ve ünsi uyḳunuñ yirine ṭursa s̱ülüs̱den eksük uyumaḳ żarar degürmez. Zīrā ki rūḥuñ ve ünsüñ tabīʿatı bārid-i raṭbdur uyḳu ṭabīʿatı gibi. Lā cirem ol vaḳt rūḥ ve üns uzun giceleri ḳıṣa gibi eyler. Niteki ʿārifler eyitdiler: **Senetü'l-vaşli sinetün ve sinetü'l-hicri senetün.** Vaṣluñ bir yılı bir esnemek ḳadardur ve daḫı bir pāre uyḳu ḳadardur. Ve ayrulıġuñ bir esnemek ḳadar vaḳti ve daḫı bir pāre uyumaḳ ḳadar vaḳti bir yıl ḳadardur. Pes ehl-i rūḥa ve ehl-i ünse uzun giceler ḳıṣa olur. Niteki ʿAlī b. Bekkār eydür: Ḳırḳ yıldan berü beni hīç nesne melūl eylemedi illā irte ṭoġması melūl eyledi.

ʿĀriflerden birisine eyitdiler: Sen gice-yile nicesin? Ol eyitdi: Ben[4037] anı hīç riʿāyet eylemezem[4038]. Belki ol baña yüzini gösterür daḫı yine[4039] döner gider. Ben anı hīç teʾemmül eylemezem[4040]. Ve Ebū Süleymān-ı Dārānī[4041] eydür: Gicelerde ʿibādetler

[4036] eydürler: eyitdiler A
[4037] ben: -A
[4038] eylemezem: eylemezin A, K
[4039] yine: gine A
[4040] eylemezem: eylemezin A, K
[4041] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H

eyleyenler gicede şol ḳadar leẕẕet bulurlar ki ehl-i lehv, lehvlerde (373a) ol ḳadar leẕẕet bulmazlar.

Ve baʿżılar eydürler[4042]: Ḥaḳ Teʿālā seḥer vaḳtinde uyanuḳlara naẓar ider, anlaruñ göñüllerini nūr-ıla ṭoldurur ve anlaruñ göñüllerine dürlü dürlü ilhāmlar eyler ve anlaruñ göñüllerine envāʿ-ıla berekātlar indürür. Andan ṣoñra anlaruñ göñüllerinden ġāfil göñüllere berekāt ve ʿāfiyet yitişür.

Ve Ḥaḳ Teʿālā enbiyādan birisine vaḥy eyleyüp eyitdi: **İnne lī ʿibāden yuḥibbūnī ve uḥibbühüm ve yetāḳūne ileyye ve eştāḳu ileyhim ve yeẕkürūnī ve eẕküruhüm ve yenẓurūne ileyye ve enẓuru ileyhim fe in ḫaẕevtü ṭarīḳahüm eḫbebtüke ve in ʿadelte ʿan-ẕālike meḳḳatüke ḳāle yā rebbi mā ʿalāmetühüm ḳāle yürāʿūne'ẓ-ẓılāle bi'n-nehāri kemā yurāʿī'r-rāʿī ġanemehū ve yuḥinnūne ilā-ġurūbi'ş-şemsi kemā yuḥinnü'ṭ-ṭayru ilā-evkārihā fe iẕā cennehümü'l-leylü ve'ḫtelaṭa'ẓ-ẓulāmü ve ḫalā küllü ḥabībin bi-ḥabībihī ve neşabū ilā-aḳdāmihim ve'fteraşū lī vücūhehüm nācūnī bi-kelāmī ve temellaḳū lī fe beyne ṣāriḫin ve bākin ve beyne müte'evvihin ve şākin bi-ʿaynī mā-yeteḥammelūne min-eclī ve bi-semʿī mā-yeşkūne min-ḫubbī evvelü mā-uʿṭīhim en aḳẕife min-nūrī fī-ḳulūbihim fe yuḫbirūne ʿannī kemā uḫbiru ʿanhum ve'ş-şānī lev kāne's-semāvātü's-sebʿu ve'l-arażūne ve mā fīhā fī-mevāzīnihimi'staḳleltühā lehüm ve'ş-şālişü uḳbilü bi-vechī ʿaleyhim fe terā men aḳbeltü bi-vechī ʿaleyhi yaʿlemü eḥadün mā-ürīdü en uʿṭıyehū.** Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur kim[4043] Ḥaḳ Teʿālā enbiyādan birisine vaḥy eyleyüp[4044] eyitdi: Benüm ḫāṣ ḳullarum vardur ki anlar beni

[4042] eydürler: eyitdiler A
[4043] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur kim: yaʿnī A
[4044] enbiyādan birisine vaḥy eyleyüp: -A

severler ben daḫı anları severem[4045]. Anlar baña müştāḳlardur ben daḫı anlara müştāḳam[4046]. Anlar beni ẕikr iderler ben daḫı anları ẕikr iderem[4047]. Anlar baña naẓar iderler ben daḫı anlara naẓar iderem[4048]. Eger sen anlaruñ yollarında (373b) olacaḳ olursañ ben seni severem[4049] ve eger anlaruñ yollarından ṣapacaḳ olursañ ben saña ḫışm eylerem[4050]. Pes ol peyġāmber eyitdi: İlāhī, anlaruñ ʿalāmetleri nedür? Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: Anlar gündüzin gölgeler güderler çobanlar ḳoyunların gütdüklerinleyin. Gün ṭolunmasına anlar müştāḳ olurlar niteki ḳuşlar yuvalarına müştāḳ olduġunlayın. Vaḳtī ki gice ḳarañulıġı olsa, her dost dostıyla ḫalvet olsa anlar benüm-içün ayaḳlarını diküp benüm-içün ayaḳları üzerine ṭurup baña ʿibādetler iderler ve benüm-içün yüzlerini döşerler ve baña dürlü dürlü münācātlar iderler ve baña dürlü dürlü temalluḳlar eylerler. Baʿżısı cezʿ u fezʿ idüp aġlar ve baʿżısı āh u vāh idüp ayrulıḳdan baña şikāyet eyler. İmdi anlar benüm-içün nice zaḥmet götürdüklerini görürem[4051] ve daḫı anlaruñ şikāyetlerini işidürem[4052]. İmdi benüm anlara[4053] evvel baḫşişüm oldur kim benüm cemālüm nūrından anlaruñ göñüllerine nūr virürem. Lā cirem anlar benden ḫaber virürler ben anlardan ḫaber virdügümleyin. İkinci baḫşişüm oldur kim eger yidi ḳat gök ve yidi ḳat yir ve daḫı bunlaruñ içinde ne var-ısa ḳıyāmet güninde anlaruñ terāzūlarında olsa ben anları anlara[4054] az göre-yidüm. Üçünci baḫşişüm oldur kim ben anlara ẕātum-ıla ve cemīʿ-i esmāʾ-i ṣıfātum-ıla tecellī eylerem[4055]. İmdi kim ki ben ẕātum-ıla ve cemīʿ-i esmāʾ-i ṣıfātum-ıla tecellī eylesem ben aña ne virecegümi hīçbir kimse görür misin ki ol anı bile.

[4045] severem: severin A, K
[4046] müştāḳam: müştāḳın A
[4047] iderem: iderin A, K
[4048] iderem: iderin A, K
[4049] severem: severin A, K
[4050] eylerem: eylerin A, K
[4051] görürem: görürin A, K
[4052] işidürem: işidürin A, K
[4053] anlara: -A
[4054] anlara: -A
[4055] eylerem: eylerin A, K

Tercümānu'l-ḥaḳāyıḳ fī'r-rumūzi ve'd-daḳāyıḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī teġammedehu'llāhu bi-envāri rıḍvānihī eydür: Ṣādıḳ mürīd vaḳtī ki gicelerde rabbisiyle münācāt itmege ḫalvet olsa anuñ gicesinüñ nūrı (374a) gündüzinüñ eczāsına münteşir olur ve anuñ gündüzi gicesinüñ ḥimāyetinde olur. Zīrā ki anuñ göñli Ḥaḳ Teʿālā'nuñ envārıyla münevver olur. Lā cirem anuñ gündüzde cemīʿ-i ḥarekātı ve dükeli taṣārīġı ol envāruñ menbaʿından ṣādır olur. Pes anuñ ḳālebi Ḥaḳḳ'uñ ḳıbābından bir ḳubbe içinde olur anuñ ḥarekātı müseddede ve sekenātı muvaḳḳade olduġı ḥālde. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur: **Men ṣallā bi'l-leyli ḥasüne vechühū bi'n-nehār.** Maʿnīsi budur[4056], kim ki gicede namāz ḳılsa gündüz anuñ yüzi gökcek ola.

Kāşifü'l-estār ʿan-vechi'l-esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Gicelerde namāz ḳılanuñ yüzi gökcek olduġı iki maʿnī-çündür. Ol iki maʿnīnüñ birisi budur kim mişkāt-ı meṣābīḥ-ile nūrlanur. İmdi vaḳtī ki yaḳīn çerāġı göñülde olsa, ol çerāġ giceler ʿibādet itmek zīnetiyle şuʿle virse ol çerāġuñ nūrı ziyāde olur. Lā cirem mişkāt-ı ḳāleb ol çerāġ nūrından nūr ve żiyā iḳtibās eyler.

Niteki Sehl b. ʿAbdu'llāh eydür: Yaḳīn nārdur, iḳrār fetīldür ve ʿamel zeytdür. Ve Ḥaḳ Teʿālā eydür: **Sīmāhüm fī-vücūhihim min-eṯeri's-sücūd.** Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur[4057], Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ, ʿaleyhi's-selām[4058], ümmetinüñ ṣıfatlarından ve ʿalāmetlerinden birisi budur kim anlaruñ yüzlerinde çoḳ çoḳ secde itmekden eṯer ve nūr ve beyāż ola ki anuñ-ıla anlar ḳıyāmet güninde bilineler ki dünyāda anlar çoḳ secde itmişlerdür. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki secde itdükleri yirde yüzlerinde ve

[4056] maʿnīsi budur: yaʿnī A
[4057] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur: yaʿnī A
[4058] ʿaleyhi's-selām: -A

alınlarında ayuñ bedri gicesindeki nūrı gibi nūr[4059] ola. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Allāhu nūru's-semāvāti ve'l-arżi meṯelü nūrihī** (374b) **ke-mişkātin fīhā mişbāḥun el-mişbāḥu fī-zücācetin ez-zücācetü keʾennehā kevkebün dürriyyün yūḳadü min-şeceratin mübāreketin zeytūnetin lā şarḳıyyetin ve lā ġarbiyyetin yekādü zeytühā yuḍīʾü ve lev lem temseshü nāru nūrun ʿalā-nūr.**[4060]

Tefsīr-i Ḳāḍī'de eydür: Nūr aṣılda bir keyfiyyetdür ki ḳuvvet-i bāṣıra evvelā anı idrāk eyler. Anuñ vāsıṭasıyla sāyir mübṣarātı idrāk eyler ṣol keyfiyyet gibi ki ay-ıla günden ecrām-ı keṯīfe üzerine feyż olur. İmdi bu maʿnīyle nūrı Allāh Teʿālā ḥażretine ıṭlāḳ itmek ṣaḥīḥ degüldür. Zīrā ki bu ʿarażdur illā taḳdīr-i mużāf-ıla niteki **Zeydün keremün, Zeydün ẕū kerem** maʿnāsına. Pes maʿnīsi dimek olur ki Allāh Teʿālā göklerüñ ve yirlerüñ ṣāḥibidür. Ve yāḫūd tecevvüz üzerine ıṭlāḳ olına. Pes maʿnīsi ol vaḳt dimek olur ki Allāh Teʿālā göklere ve yirlere nūr virüp anları nūrlandırıcıdur; gökleri münevver eyledi kevākib-ile ve daḫı kevākibden feyż olan envār-ıla yirleri daḫı münevver eyledi. Ve daḫı gökleri melāyike-yile münevver eyledi. Ve yirleri enbiyā-yıla münevver eyledi. Ve yāḫūd maʿnīsi dimek ola ki Allāh Teʿālā göklerüñ ve yirlerüñ müdebbiridür niteki reʾīs-i fāyiḳu't-tedbīre ḳavmüñ nūrıdur, dirler. Zīrā ki ḫalāyıḳ anuñ-ıla işlere hidāyet bulurlar. Ve yāḫūd maʿnīsi dimek ola ki Allāh Teʿālā gökleri ve yirleri ʿademden vücūda getüricidür.

Ammā **meṯelü nūrihī ke-mişkātin fīhā mişbāḥun el-mişbāḥu fī-zücācetin ez-zücācetü keʾennehā kevkebün dürriyyün yūḳadü min-şeceratin mübāreketin zeytūnetin lā şarḳıyyetin ve lā ġarbiyyetin yekādü zeytühā yuḍīʾü ve lev lem temseshü nāru nūrun ʿalā-nūr** didüginüñ maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem[4061], budur kim Allāh Teʿālā

[4059] nūr: -A
[4060] en-Nûr 24/35.
[4061] vaʾllāhu aʿlem: -A

ḥażretinüñ ʿacībü'ş-şān nūrınuñ ṣıfatı ve meṯeli bir (375a) derīce-i ġayr-ı nāfiẕeye beñzer ki anda bir büyük çerāġ ola. Ol çerāġ sırçadan ḳandīl içinde ola. Ol ḳandīl daḫı be-ġāyet ṣāfī ola şöyle ki yıldırıcı yılduz gibi ola. Ve daḫı ol çerāġ şecere-i mübāreke ki zeytūn aġacıdur, andan ḥāṣıl olmış yaġ-ıla yanmış ola. Yaʿnī anuñ yaġı zeyt ola. Ve ol şecere-i mübāreke daḫı ne şarḳī ve ne ġarbī ola. Yaʿnī anuñ üzerine güneş bir vaḳt vāḳiʿ olup bir vaḳt vāḳiʿ olmaz olmaya. Benki gündüz tā gice olınca anuñ üzerinden güneş zāyil olmaya. Ve daḫı anuñ zeyti şöyle ṣāfī ve şöyle barrāḳ ola ki aña od degmeksüz bi-nefsihī şuʿle vire-yidi. Evet, nūr nūr üzerinde müteżāʿifdür. Zīrā ki çerāġ nūrı zeytüñ ṣāfī olmasıyla ziyāde olur. Ve daḫı ḳandīlüñ iżāʾetiyle ve ṣāfīlıġıyla daḫı ziyāde olur. Ve daḫı mişkāt anuñ nūrını żabṭ itmesiyle daḫı ziyāde olur[4062].

Bu temṯīl maʿnāsında ehl-i tefsīr vücūh ẕikr itdiler. Bir vech oldur kim bu temṯīldür āyāt-ı beyyinātı anuñ[4063] medlūli āşikāre olmaḳda[4064] mişkāt-ıla. Ve bir vech daḫı oldur kim hüdā ki ẓulümāt-ı evhām-ı nās-ıla ve daḫı ḫayālāt-ı nās-ıla maḥfūf ola, anı Allāh Teʿālā teşbīh eyledi mişbāḥa. Ve bir vech daḫı oldur kim Müʾminlerüñ göñüllerindeki yaḳīn ve maʿārifi ve ʿulūmı Ḥaḳ Teʿālā temṯīl eyledi mişkāt nūrıyla ki anda mişbāḥ ola. İmdi īmān ve maʿrifet ve yaḳīn mişbāḥı ḳalbdedür. Pes ḳalb ḳandīl gibidür. Ḳalb daḫı ṣadrdadur ki ol mişkāta beñzer. İmdi ḳalbi zücāceye beñzetdi. Zīrā ki zücācenüñ içinde ne ki var-ısa ṭaşından[4065] görünür. Ḳalbüñ içinde daḫı ne var-ısa aʿżāda ẓāhir olur. Pes nūr-ı yaḳīn (375b) ve nūr-ı maʿrifet Allāh Teʿālā'nuñ envārındandur ki ol, göñül zücācesindedür ki anuñ iżāʾeti ʿamel zeytiyle ziyāde olur. Pes göñül zücācesi kevkeb-i dürrī gibi bāḳī ḳalur. Ve ol göñül

[4062] +vaʾllāhu aʿlem K
[4063] beyyinātı anuñ: beyyinātuñ A
[4064] olmaḳda: olmaġa A
[4065] ṭaşından: ṭaşrasından A

zücācesinüñ envārı münʿakis olur ḳāleb mişkātı üzerine. Lā cirem gicelerde namāz ḳılmaġ-ıla ve sāyir ʿibādetler itmek-ile göñül nūr-ıla ṭolsa ve ḳāleb üzerine daḫı ol nūrdan münʿakis olsa mekān ve zamān göñül nūrında münderic olur. Ve daḫı ol göñülde kelim ve āyāt ve süver münderic olur. Arż-ı ḳāleb rabbisinüñ nūrıyla münevver olur. Zīrā ki göñül semā olur ve ḳāleb ve beden arż olur. Ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelāmınuñ tilāveti lezzeti maḥall-i münācātda kāyinātı seyr eyleyüp maḥv eyler ve kelām-ı mecīd cemīʿ-i kāyinātuñ yirine ṭurur. Lā cirem ol vaḳt ḥadīṣ-i nefs bāḳī ḳalmaz ve hevācis-i nefsāniyyeden eṣer daḫı ḳalmaz. Pes ol vaḳtde Ḳur'ān'uñ evvelinden āḫirine degin vesvesesüz ve ḥadīṣ-i nefssüz oḳumaḳ müyesser olur. **Ve ẕālike hüve'l-fażlü'l-ʿaẓīmü yü'tīhi'llāhü men yeşā'ü min-ʿibādihī.**

İmām Faḫru'r-Rāzī[4066] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḳullarına derrāke-i ḫams virdi ki anlaruñ-ıla manūṭ olur maʿāş ve meʿād. Anlaruñ birisi ḳuvvet-i ḥassāsedür ki ol, maḥsūsātı idrāk eyler ḥavāss-i ḫams vāsıṭasıyla. Ve birisi ḳuvvet-i ḫayāliyyedür. Ol, maḥsūsātuñ ṣūretlerini ḥıfẓ eyler ḳuvvet-i ʿaḳliyyeye ʿarż itmek-içün ne vaḳtin diler-ise. Ve birisi ḳuvvet-i ʿaḳliyyedür ki ol, ḫaḳāyıḳ-ı külliyye'i idrāk eyler. Ve birisi ḳuvvet-i müfekkiredür ki ol, maʿḳūlātı te'līf eyler bilmedügi nesne'i andan bilmek-içün. Ve birisi ḳuvvet-i ḳudsiyyedür ki levāyıḥ-ı ġayb ve esrār-ı melekūt anda (376a) tecellī eyleyüp ẓāhir olur. Ve bu ḳuvvet-i ḳudsiyye enbiyāya ve evliyāya muḫtaṣdur. İmdi Ḥaḳ Teʿālā bu biş ḳuvāyı biş nesne-yile temṯīl eyledi ki birisi mişkāt ve birisi zücāce ve birisi mişbāḥ ve birisi şecere ve birisi zeytdür. İmdi ḳuvvet-i ḥassāse mişkāta beñzer. Zīrā ki anuñ maḥalli evüñ dīvārınuñ delügi gibidür. Ve anuñ yüzi ẓāhirdedür, maḥsūsātdan öte nesne idrāk eylemez.

[4066] er-Rāzī: Rāzī A, +rahmetu'llāhi ʿaleyh H

Ve daḫı anuñ iżāʾeti maʿḳūlāt-ıladur, biʾz-zāt degüldür. Ve ḳuvvet-i ḫayāliyye zücāce gibidür cevānibden müdrekātuñ ṣuverini ḳabūl itmekde ve daḫı envāʿ-ı ʿaḳliyyeʾi żabṭ itmekde. Ve bunuñ daḫı ināreti maʿḳūlātdan bunuñ üzerine feyż olan-ıladur. Ve ḳuvvet-i ʿāḳile miṣbāḥa beñzer idrākāt-ı külliyye-yile ve daḫı maʿārif-i ilāhiyye-yile şuʿle virmekde. Ve ḳuvvet-i müfekkire şecere-i mübārekeye beñzer bī-nihāyet yimişleri olmaḳda ve daḫı ol şarḳiyye ve ġarbiyye olmamaḳda. Zīrā ki ol levāḥıḳ-ı cismiyyeden mücerreddür. Ve ḳuvvet-i ḳudsiyye zeyte beñzer ṣafāsında ve şiddet-i żekāsında ki yaḳın olmış-ıdı ki ol maʿārif-ile şuʿle vire-yidi tefekkürsüz ve taʿallümsüz[4067]. Vaʾllāhu aʿlem bi-esrāri kelāmihī.

Tācu'l-ʿārifīn ve faḫru's-sālikīn eş-Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn[4068] **İşārāt**'ında eydür: Bu āyetde Ḥaḳ Teʿālā bir meṣel ḍarb eyledi ḫalḳa kendü żātını ve ṣıfātını bildürmek-içün. İmdi her ṭāyifenüñ maʿrifete iḫtiṣāṣı vardur fehm-i ḫiṭābdan maḳāmlarına göre ve istiʿdādlarına göre. Ammā ʿavāmuñ maʿrifeti şevāhid-i Ḥaḳḳ'ı ve daḫı āyāt-ı Ḥaḳḳ'ı görmekde Ḥaḳ Teʿālā'nuñ gösterdügiyle āfāḳdadur. Ve ḫavāṣuñ maʿrifeti ṣıfātuʾllāhuñ envārını müşāhede itmekde ve daḫı żātuʾllāhuñ envārını müşāhede itmekde[4069] (376b) Ḥaḳ Teʿālā gösterdügiyle nefslerindedür Ḥaḳ Teʿālā anlara żātıyla ve ṣıfātıyla tecellī eyledügi vaḳt. Niteki Ḥaḳ Teʿālā bu iki ṭāyifenüñ ḥaḳḳında buyurdı: **Senürīhim āyātinā fī'l-āfāḳ, ey li'l-ʿavām, ve fī-enfüsihim, ey li'l-ḫavāṣ, ḥattā yetebeyyene lehüm, fe bi en yerzüḳahüm fehmen fe naẓarū fī-maʿnā'l-ḫiṭāb li-yetefekkerū fī-ḫalḳi's-semāvāti ve'l-arż.**

[4067] taʿallümsüz: taʿlīmsüz A, -K
[4068] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4069] Ḥaḳ Teʿālā'nuñ gösterdügiyle āfāḳdadur…itmekde: -A

İmdi göklerüñ ve yirlerüñ ṣūretleri ki ol ʿālem-i ecsāddur ki ol, mişkātdur. Anda zücāce ʿarşdur, miṣbāḥ kürsīdür. Ve zücāce-i ʿarş kevkeb-i dürrī gibi şecere-i mübārekeden bitmişdür ki ol melekūt şeceresidür. Ol semāvātuñ ve arażīnüñ bāṭını ve maʿnāsıdur ki ol şarḳī ve ġarbī degüldür. Yaʿnī ol, ezel ve ḳıdem şarḳından degüldür ẕātuʾllāh ve ṣıfātuʾllāh gibi. Ve daḫı ol, fenā vü ʿadem ġarbından degüldür ʿālem-i ecsām ve ṣuver-i ʿālem gibi. Belki ol şecere-i melekūt maḫlūḳa ve ebediyyedür ki aña fenā ṭarī olmaz. Ve ammā ḫavāṣṣuñ ḥaẓẓı ẕātuʾllāh ve ṣıfātuʾllāh envārını kendü nefslerinde müşāhede itmekden nefslerinde seyr itmek-ile ḥāṣıl olur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā insānı bir āyine-i ḳābile eyledi ki kendü ẕātını ve ṣıfātını anda müşāhede eyleye şol vaḳt ki ol ṣıfāt-ı ẕemīmenüñ ṣadāsından ve aḫlāḳ-ı reddiyyenüñ küdūrātından ṣāfī ola kelime-i **lā ilāhe illāʾllāh**-ıla maṣḳūle ve meclüvve ola şöyle ki **lā ilāhe** didügiyle mā-sivāʾllāhı nefy eyleyüp **illāʾllāh** didügiyle Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemālinüñ ve celālinüñ envārını iṯbāt eyleye. Pes Allāh Teʿālā'nuñ nūrıyla cesedi mişkāt gibi göre ve ḳalbi zücāce gibi göre ve sırrı müṣbāḥ gibi göre ve zücāceʾi kevkeb-i dürrī gibi göre ki (377a) ol yanmış ola şecere-i mübārekeden ki ol şecere-i rūḥāniyyedür ki ol şecere-i şarḳiyye degüldür yaʿnī ḳadīme ve ezeliyye degüldür ve daḫı ġarbiyye degüldür yaʿnī fāniye degüldür kim semāʾ-i vücūddan ġarb-ı ʿademde ġurūb eyleye. **Yekādü zeytühā yuḍīʾu.** Yaʿnī rūḥ-ı insānī yaḳın olup durur ki nūr-ı ʿaḳl-ıla şuʿle vireydi eger aña envār-ı ilāhiyye envārından nār yitişmese daḫı. Evet, envār-ı ilāhiyyeden aña nūr yitişdi. Lā cirem ol **nūrun ʿalā-nūr** oldı. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳāyıḳı kelāmihī ve daḳāyıḳı maḳālihī.

Bu leṭāyifi naḳl eyledügümüzle ol ḥadīṯüñ teʾvīlinden ıraḳ düşdük. Yine[4070] anuñ teʾvīline rucūʿ eyleyelüm bi-ʿavniʾllāhi ve ḥavlihī. İmdi mürşid-i ehliʾṭ-ṭarīḳa ve erbābiʾl-ḥaḳīḳa eş-Şeyḫ şihābuʾl-milleti veʾd-dīn esbaġaʾllāhu ʿaleyhi şebābībe rıḍvānihī eydür: Rasūlʾüñ, ʿaleyhiʾs-selām, **men ṣallā biʾl-leyli ḥasüne vechühū biʾn-nehār** didüginüñ bir vechi oldur kim bunuñ maʿnāsı dimek olur ki kim ki gice namāz ḳılsa anuñ işlerinüñ yüzleri gökcek ola ve işlerine Allāh Teʿālā yardım eyleye[4071] ve anuñ her işi Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ʿavni ve naṣrıyla ola ve anuñ işlerinüñ ve maḳṣūdlarınuñ yüzleri gökcek ola ve anuñ her işi ve her sözi şerʿ üzerine olup müstaḳīm ola. Zīrā ki aḳvāl müstaḳīm olur ḳalbüñ istiḳāmetiyle. Vaʾllāhu aʿlem bi-esrāri kelāmi Rasūlihī[4072].

[4070] yine: gine A
[4071] ve işlerine Allāh Teʿālā yardım eyleye: -A
[4072] bi-esrāri kelāmi Rasūlihī: -A

el-Bābu's-sādisü ve'l-erbaʿūn fī-ẕikri esbābi'l-muʿīneti ʿalā-ḳıyāmi'l-leyli ve edebi'n-nevm[4073]

Yaʿnī ḳırḳ altıncı bāb şol sebebler beyānındadur ki anlar dünle ḳalḳmaġa yardım eylerler[4074]. Ve daḫı uyumaġuñ edebleri beyānındadur.

(377b) Maḥbūb-ı erbābi'l-ḳulūb ve keşşāf-ı rumūzi'l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Gice uyanacaḳ edeblerdendür ki ḳul giceyi ḳarşulaya ābdestini yiñilemeklik[4075]-ile. Andan ṣoñra ḳıbleye ḳarşu otura, gice gelmesine muntaẓır olup. Ve daḫı aḫşām namāzını ḳılmaġa muntaẓır olup envāʿ-ı ezkāra meşġūl ola. Evet, evlāsı budur kim tesbīḥ idüp istiġfār eyleye[4076]. Niteki Ḥaḳ Teʿālā peyġāmbere[4077] emr eyleyüp eyitdi: **Ve'staġfir li-ẕenbike ve sebbiḥ bi-ḥamdi rabbike bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār.**[4078]

Ve daḫı ol edebdendür aḫşam-ıla yatsu arasını ulaşdurmaḳ namāz ḳılmaġ-ıla ve yāḫūd tilāvet itmek-ile ve yāḫūd ẕikr itmek-ile. Evet, efḍal budur kim namāz-ıla ulaşdura. Zīrā ki vaḳtī ki aḫşam-ıla yatsuyı ulaşdursa gündüz ḫalḳa iḫtilāṭ itdüginden ḥāṣıl olan küdūrātuñ eṣeri anuñ bāṭınından gider ve daḫı ḫalḳa naẓar itdüginden ve anlaruñ sözlerin işitdüginden göñline yitişen küdūrāt gider. Şeyḫ eydür: Ḫalḳa naẓar itmekden göñline küdūrāt yitişdügini şol kimse idrāk ider ki anuñ göñli ṣāfī olmış ola. Göñül gözine ḫalḳuñ naẓarınuñ eṣeri baş gözine çöp düşmek gibidür. İmdi beyne'l-ʿişā'eyn ulaşdurmaḳ ol eṣeri giderür Ḫaḳ Teʿālā ḥażretinüñ faẓlıyla.

[4073] en-nevm: el-leyl K, ve edebi'n-nevm: -H
[4074] eylerler: eyleyeler A
[4075] yiñilemeklik: yiñilemek A, K
[4076] eyleye: ide A
[4077] peyġāmbere: peyġāmber ʿaleyhi's-selāma H
[4078] el-Mü'min 40/55.

Ve daḫı ol edebdür yatsu namāzından ṣoñra söz söylemegi terk eylemek[4079]. Zīrā ki ol vaḳt söz söylemek şol nūruñ ṭarāvetini giderür ki beyne'l-ʿişā'eyni ulaşdurduġından ol nūr göñle ḥāṣıl olmış-ıdı. Andan ṣoñra yatsu namāzından ṣoñra ābdestini yiñileye. Zīrā ki ol dünle ḳalḳmaġa (378a) muʿīndür.

Encebü'l-ʿārifīn ve ekmelü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bana bir faḳīr ḥikāyet eyleyüp eyitdi: Ḫorasan'da benüm bir[4080] şeyḫüm var-ıdı. Her gice üç kerre[4081] ġusl eyler-idi. Bir kerre yatsu namāzından ṣoñra ve bir kerre dünle uyḳusından uyandıġı vaḳt ve bir kerre ṣubḥdan öñ. İmdi yatsudan ṣoñra ġuslüñ ve ābdestüñ dünle ḳalḳmaḳ geñez olmaġa ẓāhir eserleri[4082] vardur.

Ve ol edeblerdendür zikre meşġūl olmaḳ ve yāḫūd namāz ḳılmaġa meşġūl olmaḳ ḥattā uyḳu ġalebe eyleyince. Zīrā ki böyle itmek dünle tīz uyanmaġa sebebdür illā meger ki ol kendü nefsine dünle ḳalḳmaḳda iʿtimād eyleye ve ol dünle ḳalḳmaġı ʿādet idinmiş ola. Ve illā uyḳu ġalebe itdügi vaḳt uyımaḳ mürīdlere ve ṭāliblere ṣāliḥ ve yigrekdür. Bunuñ-ıla maḥbūblar vaṣf olunup durur şunuñ-ıla ki ʿārifler eyitdiler: Maḥbūblaruñ uyḳuları nevmü'l-ġarḳādur ve eklleri eklü'l-merżādur ve kelāmları żarūretdür. Yaʿnī anlaruñ uyḳuları deryā içinde ġarḳ olanlar uyḳuları[4083] gibidür ve yimekleri ḫastalar yimegi gibidür ve kelāmları żarūret vaḳtindedür. İmdi kim ki dünle ḳalḳup namāz ḳılayın diyü fikr-ile uyḳu ġalebe eyleyicek uyusa Ḥaḳ Teʿālā aña dünle ḳalḳup namāz ḳılmaḳ müyesser eyleye. Zīrā ki nefs uyḳu üzerine ḥarīṣ olup anı ʿādet idinse ol uyḳu içinde müstaġraḳ olur. Vaḳtī ki ṣıdḳ-ı ʿazīmet-ile ʿādetinden ḳoparsalar ol uyḳu içinde müstaġraḳ olmaz. İmdi nefsi ṣıdḳ-ı

[4079] eylemek: itmek A, H
[4080] bir: -A
[4081] kerre: keret A
[4082] eserleri: edebleri K
[4083] uyḳuları: uyḳusı A

ʿazīmet-ile ʿādetinden ḳoparmaḳ ḥaḳīḳatde şol tecāfīdür ki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı[4084]: **Tecāfā cünūbühüm ʿani'l-mażāciʿi yedʿūne rabbehüm** (378b) **ḫavfen ve ṭameʿan.**[4085] Ḥaḳ Teʿālā ḫāliṣ Müʾminleri vaṣf eyleyüp eydür: Anlaruñ yanları döşeklerinden ve uyḳu yirlerinden ıraḳ olup ḳalḳar Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine duʿā eyleyici olduḳları ḥāletde anuñ ʿaẕābından ḳorḳup ve anuñ raḥmetine tamaʿ eyleyüp. Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām bu āyetüñ tefsīrinde eyitdi: Bundan murād dünle ḳalḳup manāz ḳılmaḳdur.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4086]: **İẕā cemaʿa'llāhu'l-evvelīne ve'l-āḫirīne cā'e münādin yünādī bi-ṣavtin yesmaʿu'l-ḫalāyıḳu küllühüm seyaʿlemü ehlü'l-cemʿi'l-yevme men evlā bi'l-keremi ṣümme yerciʿu fe yünādī li-yeḳumi'lleẕīne kānet tetecāfā cünūbühüm ʿani'l-meżāciʿi fe yeḳūmūne ve hüm ḳalīlün ṣümme yerciʿu fe yünādī li-yeḳumi'lleẕīne kānū yaḥmedūna'llāhe fī'l-be'sā'i ve'ḍ-ḍarrā'i fe yeḳūmūne ve hüm ḳalīlün fe yüsraḫūne cemīʿan ilā'l-cenneti ṣümme yüḥāsibü sāyira'n-nās.** Ḥadīṣüñ maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4087]: Vaḳtī ki ḳıyāmet güninde Ḥaḳ Teʿālā evvelīni ve āḫirīni cemʿ eylese bir münādī bülend āvāz-ıla nidā eyleye bir vech-ile ki cemīʿ-i ḫalāyıḳa işitdüre, eyide ki: Yā ehle'l-cemʿ, bu gün kereme kim lāyıḳdur bilisersiz[4088]. Andan ṣoñra eyide: Ḳanı şunlar ki dünle döşeklerinden ḳalḳup namāz ḳılup ʿibādetler iderler-idi, anlar ṭursunlar. Az kimse ṭuralar. Andan ṣoñra yine[4089] nidā eyleyüp eyide: Ḳanı şunlar ki serrā ve ḍarrā ḥālinde Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd

[4084] buyurdı: buyurup eyitdi A
[4085] es-Secde 32/16.
[4086] buyurur: buyurdı A
[4087] ḥadīṣüñ maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A
[4088] bilisersiz: bilesiz siz K
[4089] yine: gine A

iderlerdi, anlar ṭursunlar. Az kimse ṭuralar. Andan ṣoñra bu iki ṭāyifeʾi cennete göndereler daḫı sāyir nāsa ḥisāb eyleyeler.

Baʿżılar eydürler[4090]: Nefsüñ iki naẓarı vardur. Bir naẓarı aşaġadur ki ol aḳsām-ı bedeniyyeʾi (379a) taḫṣīl itmek-içündür. Ve anuñ bir naẓarı yuḳarudur ki ol aḳsām-ı rūḥāniyyeʾi taḫṣīl itmek-içündür. Pes erbāb-ı ʿazīmet yataḳlarından bedenlerini ıraḳ eylerler aḳsām-ı ʿulviyye ve rūḥāniyye taḫṣīl itmek-içün. Lā cirem anlar nefslerine uyḳudan ḥaḳḳını virürler ve anuñ ḥaẓẓını menʿ iderler.

İmdi nefs türābīdür ve cemādīdür. Bunuñ-içündür ki ol uyḳu-yıla lezzet bulur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḫaleḳaküm min-türābin.**[4091] Pes ādemīnüñ ḫilḳatinüñ aṣllarından her aṣlınuñ bir ṭabīʿat-ı lāzımesi vardur rusūb ve kesl ve teḳāʿud ve tenāvüm gibi. Yaʿnī uyumaḳ türābdandur. Lā cirem erbāb-ı himmet ki anlar ehl-i ʿilmdür niteki Ḥaḳ Teʿālā anlara ʿilm-ile ḥükm eyleyüp buyurdı: **Emmen hüve ḳānitün ānāʾe'l-leyli sāciden ve ḳāʾimen** ḥattā **hel yestevīʾlleẕīne yaʿlemūne veʾlleẕīne lā yaʿlemūn**'e varınca[4092] zīrā ki dünle ṭurup ʿibādet eyleyene ʿilm-ile ḥükm eyledi, anlar[4093] ʿālim olduḳları-çün nefslerini ṭabīʿatları maḳarrından ḳopardılar ve lezzet-i rūḥāniyyeye naẓar itmek-ile anı ḥaḳīḳatine yitişdürmege ḳaṣd eyleyüp yataḳlarından bedenlerini ıraḳ eyleyüp ġāfil ve hāciʿ ṣıfatından çıḳup Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet itdiler.

Ve daḫı dünle uyanmaġuñ esbābındandur kişi ʿādetini taġyīr eylemek. Meṣelā eger yaṣduġa söykünüp uyursa yaṣduġı gidersün ve eger döşek üzerinde yatup uyur-ısa döşegi

[4090] eydürler: eitdiler A
[4091] el-Mü'min 40/67.
[4092] ez-Zümer 39/9.
[4093] anlar: imdi K

gidersün. Niteki baʿżılar eydürler[4094]: Evümde şeyṭānı görmek baña sevgülüdür evümde yaṣduḳ görmekden. Zīrā ki yaṣduḳ görincek benüm nefsüm uyumaġa meyl eyler. İmdi şöyle bilgil ki kişi bu vech-ile ʿādetini terk eylemekde yaʿnī (379b) yaṣduġı ve döşegi ve yorġanı terk eylemekde dünle ḳalḳmaḳda[4095] teʾsīr-i ʿaẓīm vardur. Ve kim ki bunlardan birisini Allāh Teʿālā rıżāsı-çün terk eylese Ḥaḳ[4096] Teʿālā anuñ niyyetinüñ ṣıdḳını bilse aña sevāb virüp dünle ḳalḳup ʿibādet itmegi aña āsān eyleyüvirür bi-ʿavnihi'ş-şāmil ve luṭfihi'l-kāmil.

Ve daḫı dünle ḳalḳmaġuñ esbābındandur maʿīde ṭaʿāmdan ḫālī olmaḳ. Ve eger ṭaʿām yir-ise az yiye ve anı daḫı żikr-ile eride. Ve eger ṭaʿāmdan bedeninde sıḳlet bulacaḳ olursa şöyle bilsün ki anuñ sıḳleti ḳalbde daḫı artuḳdur. Lā cirem eyle gerekdür kim ol ḥālde uyumaya. Belki ol ṭaʿāmı żikr-ile ve tilāvet-i Ḳurʾān-ıla ve istiġfār-ıla eride tā ki ol ṭaʿāmuñ zehrini żikr tiyāḳı ve tilāvet ve istiġfār tiryāḳı gidere. Baʿżılar eydürler: Aḫşam yiyeceginden bir loḳma eksemek baña yigdür bir gice irteye degin ṭurmaḳdan.

Ve daḫı aḥvaṭ budur kim kişi uyumadın vitri ḳıla. Zīrā ki ol ḥāl n'olacaġın bilmez. Ve daḫı ābdest alacaḳ ṣuyı ve misvākı ḥāżırlayup uyuya. Ve daḫı eyle gerekdür kim ṭahāret üzerine uyuya. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İẕā nāme'l-ʿabdü ve hüve ʿalā'ṭ-ṭahāreti ʿurice bi-ravḥihī ilā'l-ʿarşi ve kānet ruʾyāhu ṣādıḳaten ve in lem yenem ʿalā'ṭ-ṭahāreti ḳaṣurat rūḥuhū ʿani'l-bulūġ fe tekūnü'l-menāmātü ażġāṣe aḫlāmin lā taṣdiḳu.** Yaʿnī bir kişi vaḳtī ki ṭahāret üzerine uyusa anuñ rūḥı ʿarşa çıḳar ve anuñ gördügi

[4094] eydürler: eyitdiler A
[4095] ḳalḳmaḳda: ḳalḳmaġa A
[4096] Ḥaḳ: Allāh A

düş girçek olur. Ve eger ol, ṭahāretsüz uyusa anuñ rūḥı ʿarşa çıḳmaz. Lā cirem anuñ düşi aż̇ġāṣu aḥlām olur.

Evet, şöyle bilgil ki rüʾyā girçek olmaġa sebeb olan ṭahāret ṭahāret-i bāṭınedür. (380a) Yaʿnī bāṭın, nefsüñ hevāsından pāk olmaḳdur ve daḫı maḥabbet-i dünyā küdūrātından pāk olmaḳdur ve daḫı ġıl ve ḥıḳd ve ḥased necāsetlerinden pāk olmaḳdur[4097]. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki: **Men evā ilā-firāşihī lā yenvā ẓulme eḥadin ve lā yaḥḳıdü ʿalā-eḥadin ġufira lehū māʾcterame.** Yaʿnī kim ki döşegine varup yatsa şol ḥālde ki ol, kimseye ẓulm itmemege ve daḫı kimseye ḥased itmemege[4098] niyyet eylese Ḥaḳ Teʿālā anuñ ṣaġāyir cürmini yarlıġaya.

İmdi vaḳtī ki nefs aḫlāḳ-ı żemīmeden ve reẕāyil-i rāsiḫadan pāk olsa göñül āyīnesi açılur. Lā cirem uyḳuda göñül, Levḥuʾl-maḥfūẓa muḳābil olup Levḥuʾl-maḥfūẓda olan ʿacāyib-i esrār ve ġarāyib-i aḫbār anda münʿakis olup müntaḳış olur.

Sulṭānuʾl-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Ṣādıḳlardan kimse vardur ki ol uyuyıcaḳ anuñ uyḳusında Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle mükāleme ve muḥādeṣe vāḳiʿ olup Ḥaḳ Teʿālā aña niçe nesneler emr eyleyüp niçe nesneden anı[4099] nehy eyler. Ol emr ve ol nehy ẓāhiren emr ve nehy gibi olur şöyle ki ol eger muḫālefet eylese aña ḫavf vardur ki anuñ üzerine ṭarīḳ-ı irādet münḳaṭıʿ olup kesile ve daḫı aña ḫavf vardur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden rucūʿ eyleye Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḫışmına. Evet ẓāhir emre muḫālefet itmegüñ iṣmini tevbe maḥv eyler. Niteki buyurur: **et-Tāyibü mineʾẕ-ẕenbi kemen lā ẕenbe lehū.** Bu eyle degüldür.

[4097] ve daḫı maḥabbet-i dünyā…olmaḳdur: -K
[4098] ve daḫı kimseye ḥased itmemege: -A
[4099] anı: -A

Ve daḫı şöyle bilgil ki baʿż-ı vaḳtde ḳul kāhellıḳ eyleyüp uyuduġı vaḳtde tecdīd-i ṭahāret eylemese eyle gerekdür kim ol şu-yıla aʿżāsını mesḥ eyleye tā ki bu ḳadarca-yıla ġāfiller (380b) zümresinden çıḳa şunuñla ki ol kendüyi müteyaḳḳıẓlara beñzetdi.

Ve daḫı uyḳusından uyanduġından ṣoñra ṭurup namāz ḳılmaġa kāhellıḳ eylese cehd eyleye ki aġzına misvāk ṣoḳa ve aʿżāsını[4100] mesḥ eyleye. Zīrā ki böyle itmekde fażl-ı keṯīr vardur şol kimseye ki anuñ uyḳusı çoḳ olup uyḳusından uyanup ṭurup[4101] namāzı az ḳılur. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām gicelerde her kerre[4102] ki uyansa mübārek aġzına misvāk ṣoḳardı.

Ve daḫı eyle gerekdür kim uyumaġa yatıncaḳ ḳıbleye karşu saġ yanına yata ḳabr içinde yatur gibi. Ve yāḫūd çalḳ ḳoyun yatup yüzini ḳıbleye ḳarşu eyleye, meyyit-i müsebbaḥī gibi. Yatıcaḳ eyide: **Biʾsmikeʾllāhümme vaḍaʿtü cenbī ve bike erfaʿuhū. Allāhümme innī emsektü nefsī faʾġfir lehā veʾrḥamhā ve in erseltehā faʾḥfiẓhā bimā taḥfeẓu bihī ʿibādekeʾṣ-ṣāliḥīn. Allāhümme veccehtü vechiye ileyke ve fevvażtü emrī ileyke ve elceʾtü ẓahrī ileyke rahbeten ve raġbeten ileyke lā melceʾe ve lā menceʾe minke illā ileyke āmentü bi-kitābikeʾlleẕī enzelte ve nebiyyekeʾlleẕī erselte. Allāhümme ḳınnī ʿaẕābeke yevme tebʿaṯü ʿibādeke. el-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī ʿalā fe ḳahāʾl-ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī baṭane fe ḫabera. el-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī meleke fe ḳadera. el-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī hüve yuḥyīʾl-mevtā ve hüve ʿalā-külli şeyʾin ḳadīr. Allāhümme innī eʿūẕü bike min- ġażabike ve sūʾi ʿiḳābike ve şerri ʿibādike ve şerriʾṣ-şeyāṭīni ve şirkihī.** Andan ṣoñra el-Baḳaraʾnuñ[4103] evvelinden dört āyet oḳuya ve Āyeteʾl-Kürsī oḳuya

[4100] +şöyle K
[4101] ṭurup: durup A
[4102] kerre: keret A
[4103] el-Baḳaraʾnuñ: Sūre-i Baḳaraʾnuñ H

ve Āmene’r-Rasūlü oḳuya ve daḫı **lā yestevī** oḳuya ve **ḳul yā eyyühā’l-kāfirūn** oḳuya ve[4104] **ḳul hüva’llāhu eḥad** ve **ḳul eʿūẕü bi-rabbi’l-felaḳ** ve **ḳul eʿūẕü bi-rabbi’n-nās**[4105] oḳuyup (381a) iki avucına üfüre. Ve daḫı iki avucıyla yüzini ve sāyir aʿżāsını süre. Daḫı otuz üç kerre **Subḥāna’llāh** diye ve otuz üç kerre **el-Ḥamdü li’llāh** diye ve otuz üç kerre **Allāhu ekber** diye ve bir kerre **lā ilāhe illā’llāhu va’llāhu ekber ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi’llāhi’l-ʿaliyyi’l-ʿaẓīm** diye. Daḫı eyide: **Allāhümme eyḳaẓnī fī-eḥabbi’s-sāʿāti ileyke ve’staʿmilnī bi-eḥabbi’l-aʿmāli ileyke’lletī tüḳarribunī ileyke zülfā ve tübaʿʿidünī min-seḫaṭike buʿden es’elüke fe ṭuʿṭıyenī ve’staġfiruke fe teġfiru lī ve edʿūke fe testecībü lī. Allāhümme lā tü’minnī mekrake ve lā tüvellinī ġayrake ve lā terfaʿ ʿannī sitrake ve lā tensinī ẕikrake ve lā tecʿalnī mine’l-ġāfilīn.**

Ḥadīṯde vārid olup durur ki kim ki uyumaġa yatıcaḳ bu duʿāyı oḳusa Ḥaḳ Teʿālā aña üç melek göndere, anı uyḳusından namāz ḳılmaġa uyaralar. Ve eger ol ṭurup namāz ḳılup duʿā eylese anlar āmīn diyeler. Ve eger ol ḳalḳup namāz ḳılmasa ol melekler havāda ʿibādet eyleyeler Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ ʿibādetinüñ ṯevābını aña vire bi-fażlihi’l-ʿaẓīmi[4106] ve luṭfihi’l-ḳadīmi innehū hüve’l-Berru’r-Raḥīmü ve’l-Cevādü ve’l-Kerīmü va’llāhu aʿlem[4107].

[4104] oḳuya ve: -A
[4105] ḳul eʿūẕü bi-rabbi’l-felaḳ ve ḳul eʿūẕü bi-rabbi’n-nās: el-muʿavviẕeteyni A
[4106] el-ʿaẓīm: ve keremihī H
[4107] va’llāhu aʿlem: -A, -H

el-Bābu’s-sābiʿu ve’l-erbaʿūn fī-edebi’l-intibāh mine’n-nevmi ve’l-ʿameli bi’l-leyl

Yaʿnī ḳırḳ yidinci bāb dünle uyḳudan uyanmaġuñ edebi beyānındaur ve daḫı gicede[4108] ʿamel itmegüñ edebi beyānındadur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki vaḳtī ki aḫşam namāzını ḳılsañ tīzcek ṭurup iki rekʿat sünnet ḳıl. Evvelki rekʿatında bir Fātiḥa ve bir kerre **ḳul yā eyyühā’l-kāfirūn** oḳı ve ikinci rekʿatda (381b) bir kerre Fātiḥa ve bir kerre **ḳul hüva’llāhu eḥad** oḳı[4109]. Andan ṣoñra gice gelen melā’ikeye selām virüp eyit: **Merḥaban bi-melā’iketi’l-leyli merḥaban bi’l-melekeyni’l-kerīmeyni, üktübā fī-ṣaḥīfetī innī eşhedü en lā ilāhe illā’llāh ve enne Muḥammeden rasūlu’llāh ve eşhedü enne’l-cennete ḥaḳḳun ve’n-nāru ḥaḳḳun ve’l-ḥavżu ḥaḳḳun ve’ş-şefāʿatü ḥaḳḳun ve’ṣ-ṣırāṭu ḥaḳḳun ve’l-mīzānü ḥaḳḳun ve eşhedü enne’s-sāʿate ātiyetün lā raybe fīhā ve enna’llāhe yebʿaṡü men fī-’l-ḳubūr. Allāhümme ūdiʿuke hāẕihi’ṣ-ṣehādete li-yevmi ḥācetī ileyhā. Allāhümme’ḥṭuṭ bihā vizrī ve’ġfir bihā ẕenbī ve ṡeḳḳıl bihā mīzānī ve evcib lī bihā emānī ve tecāvez ʿannī yā erḥame’r-rāḥimīn.**

Ve eger beyne’l-ʿişā’eyni, cemāʿat-ile ḳılduġuñ mescidde ulaşdursañ iʿtikāf ṡevābıyla beyne’l-ʿişā’eyni ulaşdurmaḳ ṡevābını cemʿ eylersin. Ve eger mecsidden evüñe varup beyne’l-ʿişā’eyni evüñde iḥyā itmek iḫlāṣa yaḳın-ısa evüñe varup anda[4110] beyne’l-ʿişā’eyni iḥyā eyleyesin. Niteki baʿżılar eydürler[4111]: **Tetecāfā cünūbühüm ʿani’l-meżāciʿi** āyeti aṣḥābdan bir ṭāyife ḥaḳḳında nāzil oldı ki anlar aḫşamdan tā yatsu olınca namāz

[4108] gicede: gice A
[4109] oḳı: oḳıya A
[4110] anda: -A
[4111] eydürler: eyitdiler A

ḳılurlar-ıdı. Niteki Rasūl ḥażretine[4112] Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **tetecāfā cünūbühüm ʿani'l-meżāciʿi** didügi ḳavlinden suʾāl itdiler, ol eyitdi: Beyne'l-ʿişāʾeyn namāz ḳılmaḳdur, didi daḫı eyitdi: **ʿAleyküm bi'ṣ-ṣalāti beyne'l-ʿişāʾeyni fe innehā bi-mülāḏāti'n-nehāri ve tüheẕẕibü āḫirahū.** Yaʿnī aḫşam-ıla yatsu arasında namāz ḳılmaġa mülāzım oluñ. Zīrā ki yatsu-yıla aḫşam arasında namāz ḳılmaḳ gündüzüñ küdūrātını giderüp ve anuñ āḫirini arı eyler hevācis-i nefsāniyyeden.

Evet, beyne'l-ʿişāʾeynde namāzı şöyle (382a) ḳıla: Evvel iki rekʿat namāz ḳıla; evvel rekʿatda bir Fātiḥa ve bir **ve's-semā'i ẕāti'l-burūc** sūresini oḳuya, ikinci rekʿatda bir Fātiḥa ve bir **ve's-semā'i ve'ṭ-ṭārıḳ** sūresini oḳuya. Andan ṣoñra iki rekʿat daḫı namāz ḳıla; evvel rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya andan ṣoñra el-Baḳara'nuñ evvelinden on āyet **ve ilāhüküm ilāhün vāḥid** tā iki āyet tamām olınca oḳıya ve on biş kerre **ḳul hüva'llāhu eḥad** oḳıya, ikinci rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre āyete'l-kürsī ve āmene'r-Rasūlü tā sūrenüñ āḫirine degin oḳuya ve on biş kerre **ḳul hüva'llāhu eḥad** oḳuya. Bundan ṣoñra iki rekʿat ḳıla; evvel rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre Sūre-i Zümer oḳuya ve ikinci rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre **iẕā vaḳaʿati'l-vāḳıʿa** oḳuya. Ve bunlardan ṣoñra her nice dilerse ḳıla. Ve eger dilerse yigirmi rekʿat namāz ḳıla; bir Fātiḥa ve bir kerre Sūre-i İḫlāṣ oḳuya her rekʿatda ḳılsun ve eger beyne'l-ʿişāʾeyn iki rekʿat namāz-ıla iḥyā eylemek dilese iki rekʿat uzun namāz ḳıla. Böyle itmek gökcekdür. Andan ṣoñra yatsu namāzından öñ dört rekʿat namāz ḳıla. Ve yatsudan ṣoñra iki rekʿat namāz ḳıla. Andan ṣoñra evine vara. Evinde dört rekʿat daḫı namāz ḳıla. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām yatsu namāzından ṣoñra evine varıncaḳ oturmadın dört rekʿat namāz ḳılurdı. Ol dört rekʿat namāzuñ evvel rekʿatında bir Fātiḥa ve bir kerre Loḳmān Sūresini oḳıya ve ikinci rekʿatında bir Fātiḥa ve bir kerre Yāsīn Sūresini oḳuya,

[4112] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H

üçünci rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre Duḫān Ḥāmīm oḳuya, dördüncü rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre **tebāreke'lleẕī bi-yedihi'l-mülk** oḳuya. Ve eger ol (382b) dört rekʿatı yatıcaḳ ḳılmaḳ dilese evvelki rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre āyete'l-kürsī oḳıya, ikinci rekʿatda bir Fātiḥa ve āmene'r-Rasūlü oḳıya, üçünci rekʿatda bir Fātiḥa ve Ḥadīd Sūresinüñ evvelini oḳıya, dördünci rekʿatda bir Fātiḥa ve daḫı Ḥaşr Sūresinüñ āḫirini oḳuya. Ve ol dört rekʿat namāzdan ṣoñra on bir rekʿat namāz daḫı ḳıla üç yüz āyet Ḳurʾān-ıla[4113]. İmdi şöyle bilgil ki ve's-semāʾi ve'ṭ-ṭārıḳ'dan Ḳurʾān'uñ āḫirine degin üç yüz āyetdür[4114]. Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında böyle ẕikr eyledi. Ve eger bu sūreleri ezber bilmezse her rekʿatda bir Fātiḥa ve biş kerre **ḳul hüvaʾllāhu eḥad** oḳuya ve yāḫūd daḫı artuḳ oḳuya.

Ve daḫı vitri teʾḫīr eylemeye illā meger ki uyanmaġa kendüye inana şunuñla ki dünle ḳalḳup namāz ḳılmaḳ anuñ ʿādeti ola. Ol vaḳt vitri ḳoya, dünle namāz ḳılduġından ṣoñra vitri ḳıla. Böyle eylemek aña efḍaldür. Ve eger vitri yatsu namāzın ḳılduġından ṣoñra ḳılsa andan ṣoñra oturup iki rekʿat namāz ḳıla; evvel rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre iẕā zülzileti'l-arż sūresini oḳıya ve ikinci rekʿatda bir Fātiḥa ve bir kerre elhākümü't-tekāṯür sūresini oḳuya. Ve bu iki rekʿata nāfile diyü niyyet eyleye.

Vaḳtī ki uyḳudan uyansa eyle gerekdür kim bāṭınını Allāh Teʿālā ḥażretine yönelde ve fikrini Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrine ṣarf eyleye Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıya fikrini döndermedin. Ve dilini Allāh Teʿālā'nuñ ẕikrine meşġūl eyleye. Zīrā ki ṣādıḳ bir nesneye ḥarīṣ ṭıfl gibidür kim vaḳtī ki ol ṭıfl uyusa ol ḥarīṣ olduġı nesne maḥabbeti üzerine (383a) uyur. Vaḳtī ki uyansa ol nesneʾi ṭaleb eyler. İmdi bu ḥırṣ ve bu şuġl üzerine olur mevt

[4113] āyet Ḳurʾān-ıla: āyetdür A
[4114] İmdi şöyle bilgil ki…āyetdür: -A

ve ḳıyāmet güninde ḳıyām. Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki: **Temūtūne ʿalā-mā teʿīşūn ve tuḥşerūne kemā temūtūn.**

İmdi ṣādıḳa eyle gerekdür kim uyanduġı vaḳte naẓar eyleye ki anuñ ḳaṣdı nedür. Zīrā ki ḳıyāmet güninde ḳabrinden çıḳduġı vaḳt daḫı ol ḳaṣd üzerine çıḳsa gerek. İmdi eger anuñ ḳaṣdı Allāh Teʿālā ḥażreti olacaḳ olursa ḫoş fe bihā ve niʿmehū ve illā anuñ hemmi ve ḳaṣdı Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı olur. Pes ḳul vaḳtī ki uyḳusından uyansa anuñ bāṭını aṣl fıṭratınuñ ṭahāreti üzerine uyanur. Lā cirem eyle gerekmez ki bāṭınını Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ ẕikriyle müteġayyir eyleye. Ḥattā ol fıṭratuñ nūrı andan gitmeye. Ve daḫı uyḳusından uyanıcaḳ Allāh Teʿālā ẕikri üzerine uyanup anuñ cenābından yaña bāṭınıyla ḳaça ve aġyār ẕikrinden ḳorḳa. İmdi vaḳtī ki anuñ bāṭını bunuñ üzerine olsa envār gelecek yollarını arıdur. Lā cirem nefeḥāt-ı ilāhiyye anuñ bāṭınına vārid olur. Pes lāyıḳ olur kim anuñ üzerine maʿārif-i ilāhiyye zülāli döküle. Ve uyḳudan uyanduġı gibi diliyle eyide: **el-Ḥamdü li'llāhi'llezī aḥyānā baʿdemā emātenā ve ileyhi'l-baʿṯü ve'n-nüşūr.** Ve Āl-i ʿİmrān'uñ āḫirinden on āyet oḳuya. Andan ṣoñra ābdest almaġa ṣuya ḳaṣd eyleye. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Ve yünezzilü ʿaleyküm mine's-semā'i mā'en li-yuṭahhiraküm bihī.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Enzele mine's-semā'i mā'en fe sālet edviyetün bi-ḳaderihā.** Bu āyetüñ tefsīri geçmişdür.

ʿAbdu'llāh b. ʿAbbās (383b) raḍıya'llāhu ʿanhumā eydür: Mādan murād Ḳur'ān'dur. Zīrā ki mā muṭahhirdür, Ḳur'ān daḫı muṭahhirdür. İmdi Ḳur'ān-ıla taṭhīr eylemek ecderdür ve elyaḳdur. Zīrā ki ṣunuñ yirine ġayrı nesne ṭurur evet, Ḳur'ān'uñ ve ʿilmüñ yirine ṭurur

nesne yoḳdur. Ve daḫı ṣu ẓāhiri taṯhīr eyler Ḳurʾān ve ʿilm bāṭını taṯhīr eylerler. Ve daḫı Ḳurʾān ve ʿilm şeyṭānuñ vesveselerini giderür[4115].

İmdi uyḳu ġafletdendür[4116] ki ol ṭabʿ āsārındandur. Pes lāyıḳ budur ki uyḳu şeyṭān ricsinden ola. Zīrā ki anda Allāh Teʿālā ḥażretinden ġāfil olmaḳ vardur. Bunuñ beyānı oldur kim Ḥaḳ Teʿālā emr eyledi ʿAzrāʾīl'e yirden bir ḳabża topraḳ ala. İmdi ḳabża yirüñ cildidür ve cildüñ ẓāhirine beşere dirler, bāṭınına edeme dirler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnnī ḫāliḳun beşeran min-ṭīn.** İmdi beşere ādemüñ ẓāhirinden ve ṣūretinden ʿibāretdür ve edeme, bāṭınından ve ādemiyyetinden ʿibāretdür. İmdi ādemiyyet aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ mecmaʿıdur[4117]. Ve yiryüzinüñ toprağına ḫod şeyṭānuñ ayaġı toḳunup dururdı. İmdi toprağa ẓalümāt andan ḥāṣıl oldı. Pes ol ẓulmet ādemüñ ṭīnetinde maʿcūn oldı. Ṣıfāt-ı zemīme daḫı andandur ve aḫlāḳ-ı reddiyye daḫı andandur ve ġaflet ve sehv daḫı andandur. İmdi vaḳtī ki kişi ṣuyı ve daḫı Ḳurʾān oḳumaġı istiʿmāl eylese iki muṭahhiri bile cemʿ itmiş olur. Lā cirem andan rics-i şeyṭān gider ve şeyṭānuñ ayaġı degdüginüñ eṣeri daḫı gider. Lā cirem ol ʿālim olup cehlüñ ḥayyizinden çıḳar. Pes ṣuyı istiʿmāl itmek emr-i şerʿīdür ki ḳalbüñ tenvīrinde anuñ eṣeri vardur nevm izāsında ki ol, ḥükm-i ṭabīʿīdür, anuñ teʾṣīri vardur (384a) ḳalbi ḳarartmaḳda. Pes anuñ nūrı bunuñ ẓulümātını giderür. Bunuñ-içündür ki Ebū Ḥanīfe raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: Ṣalātda ḳahḳaha-yıla gülmek ābdesti ṣır. Zīrā ki anda ḥükm-i ṭabīʿī vardur ki ol iṣmi celb eyler. İṣm ḫod şeyṭānuñ ricsidür. İmdi ṣu şeyṭānuñ ricsini giderür. Ḥattā baʿżılar ġaybet idicek ve yalan söz söyleyicek ābdest aldılar ve daḫı ḳaḳıduḳları vaḳt ābdest aldılar. Zīrā ki bunlarda nefs ẓāhir olup şeyṭān taṣarruf eyler. Belki murāḳıb muḥāsib

[4115] giderür: giderürler A
[4116] ġafletdendür: ġafletdür A
[4117] mecmaʿıdur: mecmūʿıdur A

her mübāḥ sözden ve her mübāḥ ḫalḳa iḫtilāṭ itmekden ve bunlardan ġayrı nesneden meṣelā mā-lā yaʿnī söz gibi ve mā-lā yaʿnī iş gibi, nefs ẓāhir olup ṣafālar sürse anlaruñ ardınca ābdest alur ḳalbi ṭahāret üzerine ve nezāhet üzerine ṣābit olsun diyü. Ve daḫı ābdest anuñ baṣīretinüñ ṣāfī olmasına göze kirpük gibi olur. İmdi gözüñ kirpügi tīz tīz ḥareket itdükce gözüñ nūrı ziyāde olur. Bunı taʿaḳḳul eylemez illā ʿārif ʿālimler taʿaḳḳul eyler[4118].

Şeyḫu'ṣ-ṣūfiyye eṣ-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ben aña tenbīh itdügüm nesnede fikr eyle tā ki anuñ berekātını ve āṣārını[4119] bulasın. Ve eger uyanduġından ṣoñra ābdest alsa anuñ ḳalbinüñ nūrı ziyāde olur. Andan ṣoñra vaḳtī ki dün namāzını ḳılmaġa başlasa eyide: **Allāhu ekber kebīran ve'l-ḥamdü li'llāhi ḥamden keṣīran ve subḥāna'llāhi bükraten ve eṣīlen** ve daḫı **subḥāna'llāhi ve'l-ḥamdü li'llāhi ve lā ilāhe illā'llāhu va'llāhu ekber** diye on kerre. Ve daḫı eyide: **Allāhu ekber ẕū'l-mülki ve'l-melekūti ve'l-ceberūti ve'l-kibriyā'i ve'l-ʿaẓameti ve'l-celāli ve'l-ḳudreti. Allāhümme leke'l-ḥamdü** (384b) **ente nūru's-semāvāti ve'l-arżi ve leke'l-ḥamdü ente bahā'u's-semāvāti ve'l-arżi ve men fīhinne ve men ʿaleyhinne ente'l-ḥaḳḳu ve minke'l-ḥaḳḳu ve liḳā'uke ḥaḳḳun ve'l-cennetü ḥaḳḳun ve'n-nāru ḥaḳḳun ve'n-nebiyyūne ḥaḳḳun ve Muḥammedün ʿaleyhi's-selām ḥaḳḳun. Allāhünne leke eslemtü ve bike āmentü ve ʿaleyke tevekkeltü ve bike ḫāṣamtü ve ileyke ḥākemtü fa'ġfir lī mā-teḳaddemtü ve mā-aḫḫartü ve mā-esrartü ve mā-aʿlentü ente'l-müḳaddimü ve ente'l-mu'aḫḫiru lā ilāhe illā ente. Allāhümme āti nefsī taḳvāhā ve zekkihā ente ḫayru men zekkāhā ente veliyyühā ve mevlāhā. Allāhümme'hdinī li-aḥseni'l-aḫlāḳi lā yehdī li-aḥsenihā illā ente va'ṣrif ʿannī seyyi'ehā lā yaṣrif ʿannī seyyi'ehā illā ente. Es'elüke mes'elete'l-**

[4118] eyler: eylerler A, K
[4119] berekātını ve āṣārını: bereketini ve eserini K

bāyisi'l-miskīn ve edʿūke duʿā'e'l-faḳīri'ẕ-ẕelīli fe lā tecʿalnī bi-duʿā'ike rabbi şaḳiyyen ve kün bī ra'ūfen raḥīmen yā ḫayra'l-mes'ūlīne ve yā ekrame'l-muʿṭīn.

Bundan ṣoñra iki rekʿat ābdest şükri ḳıla; evvel rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya andan ṣoñra **lev ennehüm iẕ ẓalemū enfüsehüm**[4120] āyetini oḳuya, ikinci rekʿatda bir Fātiḥa andan ṣoñra bu āyeti oḳıya: **Ve men yaʿmel şū'en ev yaẓlim nefsehū şümme yastaġfiri'llāhe yecidi'llāhe ġafūran raḥīmen.**[4121] Bu iki rekʿat namāzdan ṣoñra niçe kerre **estaġrifu'llāhe min-külli ẕenbin** diye. Andan ṣoñra iki rekʿat yiynicek namāz ḳıla. Andan ṣoñra iki uzun[4122] rekʿat daḫı ḳıla. Zīrā ki Rasūl ḥażretinden[4123] böyle rivāyet olundı ki dün namāzını ol böyle ḳılurdı. Andan ṣoñra uzun iki rekʿat namāz daḫı ḳıla, öñ ḳılduġından ḳışaraḳ ola. Böylece on iki rekʿat namāz ḳıla ve yāḫūd sekiz rekʿat namāz ḳıla. Böyle namāz ḳılmaġuñ ulu (385a) faẓlı vardur. Eger eḥādīṯden ve aḫbārdan bu bābda nesne naḳl eylersevüz kelām ṭavīl olur[4124].

[4120] en-Nisâ 4/64.
[4121] en-Nisâ 4/110.
[4122] iki uzun: uzun iki A
[4123] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[4124] +va'llāhu aʿlem A, va'llāhu Subḥānehū aʿlem K

el-Bābu’s-sāminü ve’l-erbaʿūn fī-taḳsīmi ḳıyāmi’l-leyl

Yaʿnī ḳırḳ sekizinci bāb gicenüñ ḳıyāmınuñ taḳsīmi beyānındadur.

Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **İsteʿīnū bi’ṣ-ṣabri ve’ṣ-ṣalāti.**[4125] Baʿżılar eydürler[4126]: Maʿnāsı budur ki iy Mü’minler, nefsüñ mücāhedesi üzerine[4127] ve daḫı ʿadūnuñ muṣāberesi üzerine dünle namāz ḳılmaġ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿavn ve naṣr ṭaleb eyleñ.

Ve ḫaberde vārid olup durur ki: **ʿAleyküm bi-ḳıyāmi’l-leyli fe innehū merżātün li-rabbiküm ve hüve de’bü’ṣ-ṣāliḥīne ḳableküm ve menhātün ʿani’l-iṯmi ve melġātün li’l-vizri ve müẕhibün keyde’ṣ-ṣeyṭāni ve maṭradetün li’d-dā’i mine’l-cesedi.** Maʿnāsı budur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[4128]: Gice ḳalḳup namāz ḳılmaġa mülāzım oluñ. Zīrā ki dünle ḳalḳup namāz ḳılup ʿibādet itmek rabbüñüzi rāżī eyleyicidür. Ve daḫı ol, sizden öñ geçen ṣāliḥlerüñ ʿādetiydi[4129]. Ve daḫı ol, günāh itmekden yıġlındırıcıdur ve daḫı ṣaġāyir

[4125] el-Bakara 2/153.
[4126] eydürler: eyitdiler A
[4127] üzerine: -A
[4128] maʿnāsı budur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: yaʿnī A
[4129] ʿādetiydi: ʿādetleriydi A

günāhları maḥv eyleyicidür ve şeyṭānuñ mekrini gidericidür ve bedenden rencleri daḫı ṭard eyleyüp gidericidür. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve ṣāliḥlerden bir ṭāʾife giceyi ṣabāḥ olınca iḥyā iderlerdi. Ḥattā tābiʿīnden ḳırḳ kişiden rivāyet olundı ki anlar yatsu namāzı ābdestiyle irte namāzını ḳılurlardı. Anlaruñ (385b) cümlesinden birisi Saʿīd b. el-Müseyyeb'dür ve birisi Fuḍayl b. ʿIyāż'dur ve birisi Vüheyb b. el-Ver'dür ve birisi Ebū Süleymān ed-Dārānī'dür ve birisi ʿAlī b. el-Bekkār'dur ve birisi Ḥabīb el-ʿAcemī'dür ve birisi Kehmes b. el-Minhāl'dür ve birisi Ebū Ḥāzim'dür ve birisi Muḥammed b. el-Münkedir'dür. Ve daḫı bunlardan ġayrı çoḳ kimsedür ki Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī ḳaddesaʾllāhu rūḥahū **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında cemīʿisini adlarıyla ẕikr eyleyüp durur idi. Kim ki gice tā ṣabāḥ olınca uyanuḳ olmaġa ḳādir olmasa müsteḥab budur kim gicenüñ s̱ülüs̱ānın iḥyā eyleye ve yāḫūd s̱ülüs̱in ve eḳal. İstiḥbāb oldur kim gicenüñ süsüsini iḥyā eyleye. Ol muḫterdür gerek gicenüñ s̱ülüs̱-i evvelini uyuya daḫı ḳalḳa ʿibādet eyleye tā gicenüñ südüs-i āḫirine degin südüs-i āḫirini uyuya ve yāḫūd gicenüñ nıṣf-ı evvelini uyuya s̱ülüs̱ini ḳalḳup iḥyā eyleye ve südüs-i āḫirinde uyuya.

Rivāyet olundı ki Dāvūd Peyġāmber ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā Rabbi, ben saña gicelerde çoḳ çoḳ itmek severin, ne vaḳt ḳalḳup saña ʿibādet eyleyeyin? Ḥaḳ Teʿālā aña vaḥy eyleyüp eyitdi: **Yā Dāvūd lā teʿummü evvele'l-leyli ve lā āḫirahū fe innehū men ḳāme evvelehū nāme āḫirahū ve men ḳāme āḫirahū ve nāme evvelehū ve lākin ḳum vasaṭa'l-leyli ḥattā taḫlüve bī ve aḫlū bike ve'rfaʿ ileyye ḥavāyiceke.** Maʿnīsi budur ki Ḥaḳ Teʿālā eyitdi[4130]: Yā Dāvūd, gicenüñ evvelinde ḳalḳma ve daḫı gicenüñ (386a) āḫirinde ḳalḳma. Zīrā ki gicenüñ evvelinde uyuyan ḳullarum gicenüñ āḫirinde ḳalḳarlar ve gicenüñ

[4130] maʿnīsi budur ki Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: yaʿnī A

āḫirinde ḳalḳan ḳullarum gicenüñ evvelinde uyurlar. İmdi sen gicenüñ ortasında ḳalḳ tā ki sen benüm-ile ḫalvet olasın, ben daḫı senüñle ḫalvet olam. Ol vaḳt ḥācetlerüñ baña ʿarż eyle.

Ḳuṭbu devāyiri'l-evliyā ve'l-aṣfiyā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Pes öyle gerekdür kim ṭurmaḳ iki uyḳu arasında ola. Ve illā öyle gerekdür kim gicenüñ evvelinden nefse ġalebe eyleyüp nāfile namāz ḳılmaġa meşġūl ola. Vaḳtā ki uyḳu ġalebe eylese uyuya vaḳtā ki uyansa ābdest ala. Pes anuñ iki keret durması ve iki keret uyuması ola. Böyle eylemek afḍaldür. Ve daḫı uyḳu ġalebe eyleyüp dururken namāz ḳılmaya. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Lā tükābidū'l-leyle.** Yaʿnī gicelerde meşaḳḳat çekmeñ. Ve Rasūl ḥażrtetinde[4131] eyitdiler: Fülān kişi gice namāz ḳılur uyḳu ġalebe eyleyincek urġanıla kendüyi belinden aṣaḳor. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı andan nehy eyledi daḫı buyurdı: **Liyuṣalli eḥadüküm mine'l-leyli mā-teyessera fe iẕā ġalebehu'n-nevmü felyenem.** Yaʿnī sizden biriñüz vaḳtā ki dünle Ḥaḳ Teʿālā müyesser eyledügi ḳadar namāz ḳılsa vaḳtā ki aña uyḳu ġalebe eylese ol uyusun.

Ve daḫı ṭālibe lāyıḳ degüldür kim irte anuñ üzerine ṭoġa. Belki cehd eyleye kim irte anuñ üzerine ol uyanıġ-iken ṭoġa[4132]. İllā meger ki dünle çoḳ ʿibādet itmiş ola, anuñ-içün uyumış ola, ol vaḳt ol maʿẕūr olur. (386b) Ve eger irteden öñ bir sāʿat uyanacaḳ olursa ol yigrek ola. Vaḳtā ki irteden öñ uyansa çoḳ çoḳ istiġfār eyleye ve daḫı çoḳ çoḳ tesbīḥ eyleye. Ve daḫı dünle namāz ḳılurken her iki rekʿat arasında azacuḳ otura[4133], tesbīḥ eyleye ve istiġfār eyleye, Muḥammed-i Muṣṭafā üzerine ṣalavāt ide ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām[4134]. Zīrā ki böyle eylemek durup namāz ḳılmaġa ḳuvvet eyler ve daḫı beden bunuñla ziyāde

[4131] ḥażrtetinde: ʿaleyhi's-selāma H
[4132] belki cehd eyleye…ṭoġa: -A
[4133] otura: -A
[4134] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: -A

rāḥat olur. Ve faḳīrlerden birisi eydür: Benüm şeyḫüm müridlerine gicede bir keret uyuñ, didi ve daḫı, giceyle gündüzde bir keret yiyecek yiñ, didi. Ve ḫaberde vārid olup durur ki: **Ḳum mine'l-leyli ve lev ḳadra ḥalbi şātin.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4135]: Gice ṭurup ʿibādet eyleñ eger bir ḳoyun ṣaġacaḳ ḳadar daḫı olursa. Baʿżılar eydürler[4136]: Dört rekʿat namāz ḳılacaḳ ḳadardur. Ve baʿżılar eydürler ki[4137]: İki rekʿat namāz ḳılacaḳ ḳadardur.

Ve baʿżılar eydürler[4138]: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **tü'tī'l-mülke men teşā'ü**[4139] didügi dimek olur ki Allāh Teʿālā diledügine dünle ṭurmaġa ḳudret virüp anı dün-ile durḳurur ve diledüginden mülki alur. Yaʿnī dünle durmaġa ḳudret virmez ve anı dünle durḳurmaz. İmdi kim ki kāhellıḳdan ötürü yāḫūd ʿazīmetde süstlıḳdan ötüri ve yāḫūd ʿazīmeti yinileyüp dünle durmaḳdan maḥrūm olsa ve dünle durmaġı ʿādet idinmese anuñ üzerine yas eyleyüp aġlanasun. Zīrā ki anuñ üzerine çoḳ ḫayırlar ḳapusı baġlanur.

(387a) İmdi şöyle bilgil ki Rasūl'üñ ḥālinden aʿlā kimsenüñ ḥāli yoḳdur. Bunuñla Rasūl ʿaleyhi's-selām dünle ḳalḳar-ıdı. Dünle ḳalḳup namāz ḳılmaḳdan anuñ mübārek ayaḳları şişüp ṣaru ṣular aḳardı. Baʿż-ı miskīnler ve maġrūrlar eydürler[4140]: Rasūl ʿaleyhi's-selām bunı işledügi teşrīʿ içün idi. Biz anlara eydürüz ki ya bize ne yitişdi ki biz anuñ şerīʿatine ittibāʿ idüp uymazız? İmdi bu bir daḳīḳadur ki bu daḳīḳ bildürür ki dünle ḳalḳmaġı terk itmekde faẓīlet gören ve cenāb-ı muḳaddese ḳurb daʿvāsın eyleyen mübtelādur ḥāliyle ve daḫı ol, ḥāliyle muḳayyeddür ve daḫı ḥāli aña taḥakküm itmişdür. İmdi aḳviyāya ḥal taḥakküm eylemez. Belki anlar ḥāllerini ṣuver-i aʿmālde taṣrīf iderler ve

[4135] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[4136] eydürler: eyitdiler A
[4137] eydürler ki: eyitdiler A
[4138] eydürler: eyitdiler A
[4139] Âl-i İmrân 3/26.
[4140] eydürler: eyitdiler A

daḫı anlar ḥāllerinde taṣarruf iderler, ḥālleri anlarda taṣrruf eylemez. Şeyḫu'ş-şuyūḫ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu daḳīḳayı bilüñ. Zīrā ki biz eṣıḥḥādan kimseleri bu ḥālde gördük. Evet, ṣoñra bize ẓāhir oldı ki ol, ḳuṣūr-ımış.

Bir kişi Ḥasan'a eyitdi: Yā Ebā Saʿīd, ben gice yaturın ve dilerin ki dünle durup namāz ḳılam ve yanuma ṣu daḫı ḳoram dünle durup ābdest almaġa. Evet, ḳalḳmazın. Sebeb nedür? Ḥasan eyitdi: Senüñ günāhuñ seni ḳomaz ḳalḳmaġa. Pes gündüz günāh itmekden ṣaḳınsun tā ki Ḥaḳ Teʿālā aña dünle durup namāz ḳılmaḳ müyesser eyleye.

Ve İmām-ı Levrī eydür: Bir günāh itdügüm-içün yidi ay dünle durup namāz ḳılmaḳdan maḥrūm oldum. Aña (387b) eyitdiler: Ol nice günāh idi? Ol eyitdi: Bir gün bir kişi gördüm bir yirde durmış aġlar. Ben eyitdüm: Ehl-i beytüñden kimse mi öldi? Ol eyitdi: Andan daḫı muṣībete uġradum. Ben eyitdüm: Senüñ bedenüñde zaḥmetüñ mi var? Andan daḫı zaḥmete ve muṣībete uġradum. Ben eyitdüm: Ol muṣībet nedür? Ol eyitdi: Benüm ḳapum yapındı ve cemīʿ-i perdeler gönlüme aşıldı, bir gice virdümi yirine getürmedüm. İmdi bir günāhdandur ki ben anı işleyüp dururın.

Ve baʿżılar eydürler[4141] ki: İḫtilām olmaḳ ʿuḳūbetdür. Keşşāfu'l-estār ʿan-vechi'l-esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī raḍıya'llāhu ʿanhu ve erḍāhu eydür: Bu kelām ṣaḥīḥ kelāmdur. Zīrā ki kendü ḥālini riʿāyet eyleyüp ḥıfẓ eyleyici gökcek ḥıfẓıyla ve ḥālini tamām bildügiyle ḳādir olur ki iḫtilām ḳapularını yapa. Zīrā ki iḫtilām ḥāli cāhil olana vāḳiʿ olur ve daḫı vaḳtinde ḥükmini mühmel ḳoyan kimseye vāḳiʿ olur ve daḫı ḥālinüñ edebini terk iden kimseye vāḳiʿ olur. İmdi kimüñ ki teḥaffuẓı ve riʿāyeti kāmil olsa ve ḥālinüñ edebini geregi gibi durḳursa vaḳt olur ki ol başını yaṣduġa ḳoduġı aña bir günāh

[4141] eydürler: eyitdiler A

olur ki ol mūcib-i iḥtilām olur vaḳtā ki ol, başını yaṣduġa ḳomasını terk itmegi[4142] kendüye ʿādet itmiş olsa. İmdi bu ḥāllü kimse başını yaṣduġa ḳosa ol başını yaṣduġa ḳoduġı bir günāh olur ki olur iḥtilām olmaġa. Evet, şol kimse ki dünle ḳalḳmaġa yardım olsun ve dünle ḳalḳmaġa ḳuvvet (388a) olsun diyü başını yaṣduġa ḳosa uyusa aña başını yaṣduġa ḳomaḳ günāh olmaz. Evet, ol baʿż-ı näsda günāh olur. İmdi vaḳtā ki şu ḳadarca nesne bir günāh olsa ki ol, iḥtilām celb eylese anuñ üzerine sāyir aḥvāl günāhını ḳıyas eyle.

İmdi bu muḫtaṣdur erbāb-ı aḥvāle. Ve daḫı aṣḥāb-ı aḥvāl bilür. Evet, vaḳt olur ki bir kişi laṭīf döşekler üzerine yatup nāzük yaṣduḳlar yaṣdanur ḥāl buki ol, iḥtilām-ıla muʿāḳab olmaz ve daḫı iḥtilāmdan ġayrı nesne-yile muʿāḳab olmaz vaḳtā ki ol, ʿālim olsa ve anuñ niyyeti ṣaḥīḥa olsa ve daḫı ol, umūruñ medāḫilini ve maḫāricini bilse.

Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Nice kimseler vardur kim laṭīf döşekler içinde yatup uyurlar ḥāl budur kim anlar giceler ṣabāḥa degin namāz ḳılanlardan sābıḳlardur anlaruñ ʿilmleri vāfir olup niyyetleri gökcek olduġı-çün. Ḫaberde vārid olup durur ki: **İẕā nāme'l-ʿabdü ʿaḳade'ş-şeyṭānu ʿalā-ra'sihī şelāşe ʿuḳadin fe in ḳaʿade ve ẕekera'llāhe'nḥallet ʿuḳdetün fe in tevaḍḍa'e'nḥallet ʿuḳdetün uḫrā ve in şallā rekʿateyni'nḥalleti'l-ʿuḳadü küllühā fe aṣbaḥa neşīṭan ṭayyibe'n-nefsi ve illā aṣbaḥa keslāne ḫabīşe'n-nefs.**

Maṣābīḥ Şerḥi Menhel'de eydür: Bu ḥadīşüñ mā-ḥaṣal-i maʿnäsı budur kim şeyṭān ʿabde uyḳuyı sevdürür ve daḫı aña tezyīn eyler her bār ki ol uyansa aña şöyle (388b) tesvīl eyler ki sen ḥaẓẓuñ uyḳudan almaduñ ve daḫı giceden azacuḳ vaḳit geçüp durur. Lā cirem şeyṭānuñ bu vech-ile vesveselerini ve bu vech-ile tesvīlātını ol durup ẕikr-ile ve ābdest

[4142] aña bir günāh olur ki…ḳoduġı: -A

almaġ-ıla ve namāz ḳılmaġ-ıla menʿ eyler. Lā cirem ol ṣabāḥ olunca şād olup anuñ nefsi daḫı ṭayyib olur. Ve eger durup ẕikr itmese ve ābdest alup namāz daḫı ḳılmasa ol ṣabāḥ keslān ve ḫabīṯü'n-nefs olur neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike. Rasūl ʿaleyhi's-selām şeyṭān anuñ başı üzerinde üç dügün düger, didügi istiʿāredür bu maʿnī-i meẕkūrdan. Üç dügün düger diyüp üç-ile taḳyīd itdügi imma teʾkīd içündür ve immā şunuñ-içündür ki şeyṭānuñ ʿuḳdesini bu üç nesne ḥall eyler ki biri ẕikruʾllāh ve biri ābdest ve biri ṣalātdur. Ke-ennehū şeyṭān anı bu üç nesneden menʿ eyledi üç ʿuḳdesi sebebiyle. Baş üzerine üç dügün düger diyüp başı taḫṣīṣ eyledi. Zīrā ki ḳuvvet-i vāhime ki ol ḳuvādur şeyṭāna ve daḫı şeyṭānuñ sözini ol ḳabūl eyler. İmdi ol, ol vaḳt başdadur. Anuñ-içün Rasūl ʿaleyhi's-selām şeyṭān ādemüñ başı üzre üç dügün düger, didi.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Men nāme ḥattā yuṣbiḥa bāle'ş-şeyṭānü fī-üẕüneyhi.** Maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem, budur[4143]: Kim ki ṣabāḥ olınca uyusa şeyṭān anuñ iki ḳulaġına tebevvül eyler. **Meṣābīḥ Şerḥi Menhel**'de (389a) eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ ḳulaġına işer, didüginden murādı oldur kim şeyṭān aña ġalebe eyleyüp anı masḫara idinür. Ve **Ġarībeyn**'de eydür: Baʿżılar eydürler[4144]: Şeyṭān ḥaḳīḳatde anuñ ḳulaḳlarına tebevvül eyler.

İmām-ı Ḫıṭāyī eydür: Bu bir teşbīhdür ki Rasūl ʿaleyhi's-selām teşbīh eyledi şol kimseye ki irteye degin ol uyuyup namāzdan ġāfil ola ve uyumaġ-ıla dünle durmaġa ṣaḳīl olup durmaya şol kimseye ki anuñ ḳulaḳlarında bevl ola, anuñ semʿi ṣaḳīl olup ḥissi fāsid olup ol ṣaġır ola. Zīrā ki bevl ḳulaġı ifsād eyler. Bunuñ içün Rasūl ʿaleyhi's-selām bunuñ-ıla ḍarb-ı meṯel eyledi. Ḥafīẓ eydür: Dünle namāz ḳılmaġı terk eyleyenlerüñ birisi eydür:

[4143] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem, budur: yaʿnī A
[4144] eydürler: eyitdiler A

Düşümde gördüm ki bir ḳara şaḫṣ geldi, ayaġıyla beni başup benüm ḳulaġuma işedi. Ḥasan-ı Baṣrī eyitdi: İrteye degin uyuyup dünle namāz ḳılmaġı ve ẕikr itmegi terk iden eger barmaġını ḳulaġına soḳsa şeyṭānuñ bevli rāyiḥasını bula-yıdı. Baʿżılar eydürler[4145]: Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ ḳulaḳlarına şeyṭān tebevvül eyler didügi dimek olur ki şeyṭān anuñ ḳulaġını bāṭıl kelāmlar ile ve eḥādīṯ-i laġv ile ṭoldurur. Lā cirem anuñ ḳulaġı daʿvet-i Ḥaḳḳ'ı işitmekden ṣaġır olur. Bu araya bu iki ḥadīṯ teʾvīlini **Meṣābīḥ Şerḥi Menhel**'den naḳl eyledüm. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati kelāmihī ve daḳīḳati kelāmi Rasūlihī.

(389b) Erşaḥu'l-eṭrād fī'l-irşād eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn es-Sühreverdī eskenehuʾllāhu ḫaṭāyira ḳudsihī ve menāẓıra ünsihī[4146] eydür: Dünle durup kişi namāz ḳılmaḳdan maḥrūm olduġı umūr-ı dünyāya çoḳ şuġul olmaḳdandur ve daḫı dünyā ṭalebinde cevāriḥini yorḳurduġındandur ve daḫı baṭnını ṭaʿām-ıla ṭoldurduġından ötüridür ve daḫı çoḳ söyledüginden ötüridür. Pes muvaffaḳ şol kimsedür ki vaḳtini ġanīmet bile, dāsını ve devāsını bile, vaḳtini bile; ihmāl eylemeye tā ki ol, mühmel olmaya.

Allāhümme eʿinnā ʿalā-ṭāʿatike veʾrzuḳnā ʿibādeteke vaʾḫşurnā maʿa ʿibādike'l-ʿābidīne'l-ḫāliṣīne'l-mütebettilīne'l-vāṣılīne bi-faẓlike yā ekrame'l-ekramīne ve yā erḥame'r-rāḥimīn ve ṣalli ʿalā-nebiyyike Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn ve ʿalā-men tebiʿahū ilā-yevmi'd-dīn.

[4145] eydürler: eyitdiler A
[4146] eskenehuʾllāhu ḫaṭāyira ḳudsihī ve menāẓıra ünsihī: -A

el-Bābu't-tāsiʿu ve'l-erbaʿūn fī'stiḳbāli'n-nehāri ve'l-edebi fīhi ve'l-ʿamel[4147]

Yaʿnī ḳırḳ ṭoḳuzuncı bāb gündüzi nice[4148] istiḳbāl itmek gerek[4149] anuñ bayānındadur ve daḫı gündüz idecek edebler beyānındadur ve daḫı gündüz nice ʿamel itmek gerek anuñ beyānındadur.

Ḥaḳ Teʿālā eydür: **Eḳımi'ṣ-ṣalāte ṭarafeyi'n-nehāri ve zülfen mine'l-leyli inne'l-ḥasenāti yüẕhibne's-seyyi'āt.**[4150] Maʿnāsı budur ki Ḥaḳ Teʿālā Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[4151] emr eyleyüp eydür[4152]: Yā Ḥabīb, sen namāzı gündüzüñ iki ṭarafında şerāyıṭıyla durḳur. (390a) Ve daḫı gicenüñ sāʿātlerinde namāzı durḳur. Taḥḳīḳ ḥasenāt yaʿnī biş vaḳt namāz ṣaġāyirleri[4153] giderür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnne'ṣ-ṣalāte ilā'ṣ-ṣalāti keffāratün mā-beynehümā mā'ctünibe'l-kebā'ir.**

İmdi şöyle bilgil ki cemīʿ-i müfessirler ittifāḳ itdiler ki eḥad-i ṭarafeynden murād irte namāzıdur. Ve ṭaraf-ı āḫarda iḫtilāf itdiler. Baʿżılar eydürler[4154]: Ol, aḫşam namāzıdur. Ve baʿżılar eydürler: Ol, yatsu namāzıdur. Ve baʿżılar eydürler[4155]: İrte namāzıyla öyle namāzı bir ṭarafdur, ikindü namāzıyla aḫşam namāzı bir ṭarafdur ve **zülfen mine'l-leyl** didügi yatsu namāzıdur.

Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur kim Kaʿb b. ʿAmr el-Enṣārī[4156] ḫurmā ṣatardı. Aña bir ʿavrat geldi ḫurmā almaġa. Kaʿb b. ʿAmr el-Enṣārī eyitdi: Bu ḫurmā eyü degüldür. Evde eyü ḫurmā vardur. Gel eve varalum. Andan saña ṣatayın. Ol ʿavrat anuñ-ıla evine vardı. Ol

[4147] ve'l-ʿamel: -H
[4148] nice: -H
[4149] gerek: -H
[4150] Hûd 11/114.
[4151] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4152] maʿnāsı budur…eydür: yaʿnī A
[4153] ṣaġāyirleri: ṣaġāyir günāhları A
[4154] eydürler: eyitdiler A
[4155] eydürler: eyitdiler A
[4156] +raḍıya'llāhu ʿanh H

ʿavratı Kaʿb öpdi ve ḳoçdı. Ol ʿavrat eyitdi: İy Kaʿb, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳ, beni īẕā itme. Kaʿb ol ʿavratı ṣalıvirdi, itdügi işe peşīmān oldı. Andan ṣoñra Kaʿb, Muḥammed-i Muṣṭafā[4157] ḳatına vardı, eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, bir kişi ḥaḳḳında nedür dirsiz ki ol kişi bir ʿavratı sevdi daḫı aña erler ʿavratlara işledügi cemīʿisini işledi illā aña cimāʿ itmedi. ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb[4158] eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā senüñ üzerüñe (390b) örtdügi nesneʾi ne ola-yıdı sen daḫı örteydüñ. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña hīç nesne dimedi. Belki eyitdi: Rabbüm ne buyurur göreyin[4159]. Andan ṣoñra ikindü namāzı ḥāẓır oldı. Rasūl ʿaleyhi's-selām ikindü namāzın ḳıldı. Namāzdan fāriġ olıcaḳ Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām bu āyeti getürdi. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām Kaʿb b. ʿAmr el-Enṣārīʾye eyitdi[4160]: İkindi namāzını sen bizümle bile ḳılduñ mı? Ol eyitdi: Neʿam yā Rasūlaʾllāh, ikindü namāzını sizüñ-ile ben bile ḳıldum. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām: Yürü var git, ol namāz senüñ işledügüñ günāha keffāret oldı, didi. ʿÖmer eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, bu hemān buña mı maḫṣūṣdur yoḫsa bize ʿām mıdur? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Belki cemīʿ-i nāsa bu ʿāmdur.

Zaḫru erbābi'l-ḳulūb ve faḫru aṣḥābi'l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn[4161] eydür: Pes ḳula öyle gerekdür ki irte namāzını ḳılmaġa ḥāżırlana, irte ṭoġmadan ābdest ala daḫı ḳıbleye ḳarşu otura, irte gelmesine muntaẓır ola ve ol vaḳtde envāʿ-ı eẕkār eyide. Evet evlā budur kim ol vaḳtde çoḳ tesbīḥ eyide ve çoḳ çoḳ istiġfār eyleye. Vaḳtā ki irte ṭoġsa irte namāzınuñ sünnetini ḳıla. Ol sünnetüñ evvel rekʿatında Fātiḥa'dan ṣoñra **Ḳul yā eyyühā'l-kāfirūn** oḳuya. Ve ikinci rekʿatında Fātiḥa'dan ṣoñra **Ḳul hüvaʾllāhu eḥad** oḳuya. Andan ṣoñra (391a) eyide: **Estaġfiruʾllāhe li-ẕenbī subḥāna'llāhi bi-ḥamdi rabbī.**

[4157] Muḥammed-i Muṣṭafā: Rasūl ʿaleyhi's-selām H
[4158] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4159] göreyin: göreyüm A
[4160] Kaʿb b. ʿAmr el-Enṣārīʾye eyitdi: eyitdi Kaʿb b. el-Enṣārīʾye A
[4161] +ḳuddise sırruhū H

Ne ḳadar diyebilürse diye. Andan ṣoñra eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammed. Allāhümme innī esʾelüke raḥmeten min-ʿindike tehdī bihā ḳalbī ve tecmaʿu bihā şemelī ve telümmü bihā şeʿatī ve teruddü bihā ülfetī ve tüşliḥu bihā dīnī ve taḥfeẓu bihā ġāyetī ve terfeʿu bihā şāhidī ve tüzekkī bihā ʿamelī ve tübeyyiżu bihā vechī ve tülaḳḳınī bihā ruşdī ve taʿṣımunī bihā min-külli sūʾin. Allāhümme aʿṭınī īmānen ṣādıḳan ve yaḳīnen leyse baʿdehū küfrun ve raḥmeten enālü bihā şerafe kerāmetike fīʾd-dünyā veʾl-āḫirati. Allāhümme innī esʾelükeʾl-fevze ʿindeʾl-ḳażāʾi ve menāzileʾş-şühedāʾi ve ʿayşeʾs-süʿedāʾi veʾn-naṣra ʿalāʾl-aʿdāʾi ve mürāfaḳateʾl-enbiyāʾi. Allāhümme innī ünzilü bike ḥācetī ve in ḳaṣura serāʾī ve ḍaʿufe ʿamelī veʾfteḳartü ilā-raḥmetike ve esʾelüke yā ḳāḍıyeʾl-umūri ve yā şāfiyeʾṣ-ṣudūri kemā tücīzü mineʾl-buḥūri en tücīranī min-ʿaẕābiʾs-saʿīri ve min-daʿvetiʾs-sübūri ve min-fitnetiʾl-ḳubūr. Allāhümme mā ḳaṣura ʿanhu raʾyī ve ḍaʿufe fīhi ʿamelī ve lem teblüġhü niyyetī ve ümniyyetī min-ḫayrin veʿadtehū eḥaden min-ʿibādike ev ḫayrin ente muʿṭīhi eḥaden min-ḫalḳıke fe ene erġabü ileyke fīhi ve esʾelükehū yā rabbeʾl-ʿālemīn. Allāhümmeʾcʿalnā hādīne mehdiyyīne ġayra ḍāllīne ve lā muḍıllīne ḫarben li-aʿdāʾike ve silmen li-evliyāʾike nuḥibbü bi-ḥubbikeʾn-nāse ve nuʿādī bi-ʿadāvetike men ḫālefeke min-ḫalḳıke. Allāhümme hāẕāʾd-duʿāʾü ve minkeʾl-icābetü ve hāẕāʾl-cehdü** (391b) **ve ʿaleykeʾt-tüklānü ve lā ḫavle ve lā ḳuvvete illā biʾllāhi ẕīʾl-ḫabliʾṣ-ṣedīdi veʾl-emriʾr-reşīdi esʾelükeʾl-emne yevmeʾl-vaʿīdi veʾl-cennete yevmeʾl-ḫulūdi meʿaʾl-muḳarrabīneʾṣ-ṣuhūdi veʾr-rukkeʿiʾs-sücūdiʾl-mūfīne biʾl-ʿuhūdi inneke raḥīmün vedūdün fe ente tefʿalü mā-türīdü subḥāne men teʿaṭṭafe biʾl-ʿizzi ve ḳāle bihī subḥāne men lebiseʾl-mecde ve tekerrame bihī subḥāneʾlleẕī lā yenbaġīʾt-tesbīḥu illā lehū subḥāne ẕīʾl-fażli veʾn-niʿami subḥāne ẕīʾl-cūdi veʾl-kerami subḥāneʾlleẕī aḥṣā külle**

şeyʾin bi-ʿilmihī. Allāhümmeʾcʿal lī nūran fī-ḳalbī ve nūran fī-semʿī ve nūran fī-baṣarī ve nūran fī-şaʿrī ve nūran fī-beşerī ve nūran fī-laḥmī ve nūran fī demī ve nūran fī-ʿiẓāmī ve nūran min-beyni yedeyye ve nūran fī-ḫalfī ve nūran ʿan-yemīnī ve nūran ʿan-şimālī ve nūran min-fevḳī ve nūran min-taḥtī. Allāhümme zidnī nūran ve aʿṭınī nūran veʾcʿal lī nūran.

Ḳuṭbu's-sālikīn ve senedü'n-nāsikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu duʿānuñ eşeri çoḳdur. Hīçbir kimse görmedüm ki bu duʿāya mülāzemet eyledi illā aña ḫayrlar ve bereketler yitişdi. Ve bu duʿāʾı ṣādıḳlaruñ baʿżısı baʿżısına vaṣiyyet eyledi[4162]. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām irte namāzınuñ sünnetiyle farżı arasında bu duʿāʾı oḳurdı. Bu duʿāʾı oḳuduġından ṣoñra[4163] irte namāzını cemāʿat-ile ḳılmaġa ḳaṣd eyleye. Evinden çıḳıcaḳ eyide: **Ve ḳul rabbi edḫılnī müdḫale ṣıdḳin ve aḫricnī muḫraca ṣıdḳin veʾcʿal lī** (392a) **min-ledünke sulṭānen naṣīran.**[4164] Yolda eyide: **Allāhümme innī esʾelüke bi-ḥaḳḳı's-sāʾilīne ʿaleyke ve bi-ḥaḳḳı'r-rāġibīne ileyke ve biḥaḳḳı hāẕā ileyke lem aḫruc eşeran ve lā baṭaran ve lā riyāʾen ve lā sümʿaten ḫaractüʾttifāḳe seḫaṭıke veʾbtiġāʾe merżātike esʾelüke en tenḳuẕünī mineʾn-nāri ve en taġfira lī ẕünūbi innehū lā yaġfiru'ẕ-ẕünūbe illā ente.**

Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Men ḳāle ẕālike iẕā ḫarace ilā'ṣ-ṣalāti vekkelaʾllāhu bihī sebʿīne elfe melekin yestaġfirūne lehū ve aḳbelaʾllāhu ʿaleyhi bi-vechihī ḥattā-yaḳżıye ṣalātehū.** Maʿnīsi budur kim[4165] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4166]: Kim ki namāz

[4162] eyledi: eylerdi A
[4163] ṣoñra: -A
[4164] el-İsrâ 17/80.
[4165] maʿnīai budur kim: yaʿnī H
[4166] maʿnīsi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A

ḳılmaġa çıḳıncaḳ bu duʿāʾı oḳusa Ḥaḳ Teʿālā aña yitmiş biñ melek müvekkel eyleye. Ol melāʾike anuñ-içün istiġfār ideler. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ-i ḥicābları götürüp aña naẓar-ı ʿināyet-ile naẓar eyleye ḥattā namāz ḳılınca.

Vaḳtā ki mescide girse ve yāḫūd seccādesine girse namāz ḳılmaġa eyide: **Biʾsmiʾllāhi veʾl-ḥamdü liʾllāhi veʾṣ-ṣalātü veʾs-selāmu ʿalā-Rasūliʾllāhi. Allāhümmeʾġfir lī veʾftaḥ lī ebvābe raḥmetike.** Evvel ṣaġ ayaġını mescide ṣoḳa. Ve mescidden ve yāḫūd seccādesinden çıḳıncaḳ evvel ṣol ayaġını çıḳara. Zīrā ki ṣūfīnüñ seccādesi mescid gibidür. Andan ṣoñra irte namāzını cemāʿat-ile ḳıla. Vaḳtā ki selām virse eyide: **lā ilāhe illāʾllāhu vaḥdehū lā şerīke lehū lehuʾl-mülkü ve lehuʾl-ḥamdü yuḥyī ve yümītü ve ḥayyün lā yemūtü bi-yedihiʾl-ḫayru ve hüve** (392b) **ʿalā-külli şeyʾin ḳadīrun lā ilāhe illāʾllāhu vaḥdehū ve ṣadeḳa vaʿdehū ve naṣara ʿabdehū ve hezemeʾl-aḥzābe veḥdehū lā ilāhe illāʾllāhu ehlüʾn-niʿmeti veʾl-faẓli veʾs-senāʾiʾl-ḥaseni lā ilāhe illāʾllāhu lā naʿbüdü illā iyyāhü muḫliṣīne lehuʾd-dīne ve lev kerihe'l-kāfirūn.** Andan ṣoñra esmāʾ-i ḥüsnāyı oḳuya daḫı eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ʿabdike ve nebiyyike ve rasūlikeʾn-nebiyyiʾl-ümmiyyi ve ʿalā-āli Muḥammedin ṣalāten tekūnü leke rıżan ve li-ḥaḳḳıhī edāʾen ve aʿṭıhiʾl-vesīlete veʾl-maḳāmeʾl-maḥmūdeʾlleẕī veʿadtehū veʾczihī ʿannā mā hüve ehlühū veʾczihī ʿannā efḍale mā-cāzeyte nebiyyen ʿan-ümmetihī ve ṣalli ʿalā-cemīʿi iḫvānihī mineʾn-nebiyyīne veʾṣ-ṣıddīḳīne veʾṣ-şühedāʾi veʾṣ-ṣāliḥīn. Allāhümme ṣalli ʿalā-rūḥi Muḥammedin fīʾl-ervāḥi ve ʿalā-cesedi Muḥammedin fīʾl-ecsādi veʾcʿal şerāʾife ṣalātike ve nevāmiye berekātike ve reʾfeteke ve raḥmeteke ve taḥiyyeteke ve rıḍvāneke ʿalā-Muḥmmedin ʿabdike ve nebiyyike ve rasūlike. Allāhümme enteʾs-selāmu ve minkeʾs-selāmu ve ileyke yeʿūdüʾs-selāmu fe ḥayyinā rabbenā biʾs-selāmi ve edḫılnā dāreʾs-selāmi tebārekte yā**

ẕā'l-celāli ve'l-ikrām. Allāhümme innī eṣbaḥtü lā esteṭīʿu defʿa mā-ekrahü ve lā emlikü nefʿa mā-ercū ve eṣbaḥa'l-emru bi-yedi ġayrī ve eṣbaḥtü mürtehinen bi-ʿamelī fe lā faḳīra efḳaru minnī. Allāhümme lā tüsmit bī ʿadüvvī ve lā tesü'nī ṣadīḳī ve lā tecʿal muṣībetī fī-dīnī ve lā tecʿali'd-dünyā ekbera hemmī ve lā tüsliṭ (393a) **ʿaleyye men lā yerḥamunī. Allāhümme hāẕā ḫalḳun cedīdün fe'ftaḥhü ʿaleyye bi-ṭāʿatike ve'ḫtimhü lī bi-maġfiratike ve rıḍvānike ve'rzüḳnī fīhi ḥaseneten taḳbelühā minnī ve zekkihā ve ḍaʿfihā ve mā ʿamiltü fīhi min-seyyi'etin fa'ġfir lī inneke ġafūrun raḥīmün vedūd. Raḍītü bi'llāhi rabben ve bi'l-İslāmi dīnen ve bi-Muḥammedin ṣallā'llāhu ʿaleyhi nebiyyen. Allāhümme innī es'elüke ḫayra hāẕā'l-yevmi ve ḫayrā mā-fīhi ve eʿūẕü bike min-şerrihī ve şerri mā-fīhi ve eʿūẕü bike min şerri ṭavāriḳı'l-leyli ve'n-nehāri ve min-baġatāti'l-umūri ve fücāti'l-aḳdādi ve min-külli ṭāriḳın yeṭruḳu illā ṭāriḳan yeṭruḳu minke bi-ḫayrin yā raḥmāne'd-dünyā ve'l-āḫirati ve raḥīmühā ve eʿūẕü bike en ezille ve eḍılle ev eẕleme ev uẕlime ev echele ev yüchele ʿaleyye. ʿAzze cāruke ve celle ṣenā'üke ve teḳaddeset esmā'üke ve ʿaẕumet neʿamā'üke eʿūẕü bike min-şerri mā-yelicü fī'l-arż ve mā-yaḫrucü minhā ve mā-yenzilü mine's-semā'i ve mā-yaʿrucü fīhā eʿūẕü bike min-ḫiddeti'l-ḫırşi ve şiddeti'ṭ-ṭamaʿi ve sevreti'l-ġażabi ve sineti'l-ġafleti ve teʿāṭī'l-külfeti. Allāhümme innī eʿūẕü bike min-mübāhāti'l-mükṣirīne ve'l-irzā'i'l-muḳıllīne ve en anşura ẓālimen ev eḫẕüle maẕlūmen ve en eḳūle fī'l-ʿilmi bi-ġayri ʿilmin ev aʿmele fī'd-dīni bi-ġayri yaḳīn. Eʿūẕü bike en üşrike bike ve ene aʿlemü ve estaġfiruke limā-aʿlemü eʿūẕü bike min-ʿiḳābike ve eʿūẕü bi-rıżāke min-seḫaṭıke ve eʿūẕü bike minke lā uḥṣā ṣenā'en ʿaleyke ente kemā-eṣneyte ʿalā-**(393b)**nefsike. Allāhümme ente rabbī lā ilāhe illā ente ḫalaḳtenī ve ene ʿabdüke ve'bnü ʿabdike ve ʿalā-ʿahdike ve vaʿdike mā'steṭaʿtü. Eʿūẕü bike min-şerri mā-**

ṣanaʿtü ebūʾü bi-niʿmetike ʿaleyye ve ebūʾü bi-ẕünūbī faʾġfir ennehū lā yaġfiruʾẕ-ẕünūbe illā ente. Allāhümmeʾcʿal evvele yevminā hāẕā ṣalāḥan ve āḫirahū beḫāḥan ve evseṭahū felāḥan. Allāhümmeʾcʿal evvelehū raḥmeten ve evseṭahū niʿmeten ve āḫirahū tekrimeten eṣbaḥnā ve eṣbaḥaʾl-mülkü liʾllāhi ve'l-ʿaẓametü ve'l-kibriyāʾü liʾllāhi ve'l-ceberūtü ve's-sulṭānü liʾllāhi ve'l-leylü ve'n-nehāru ve mā-sekene fīhimā liʾllāhi'l-vāḥidi'l-ḳahhāri eṣbaḥnā ʿalā-fıṭrati'l-İslāmi ve kelimeti'l-iḫlāṣi ve ʿalā-nebiyyinā Muḥammedin ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve selleme ve ʿalā-milleti ebīnā İbrāhīme ḥanīfen müslimen ve mā-kāne mine'l-müşrikīn. Allāhümme innā nesʾelüke bi-enne leke'l-ḥamde lā ilāhe illā ente'l-ḥannānü'l-mennānü bedīʿu's-semāvāti ve'l-arżi ẕū'l-celāli ve'l-ikrām ente'l-eḥadü'ṣ-ṣamedüʾllezī lem yelid ve lem yūled ve lem yekün lehū küfüven eḥad. Yā ḥayyü yā ḳayyūmu yā ḥayyü ḥīne lā ḥayye fī-deymūmeti mülūkihī ve beḳāʾihī yā ḥayyü muḥyīʾl-mevtā yā ḥayyü mümīte'l-aḥyāʾi vāriṯe'l-arżi ve's-semāʾi. Allāhümme innī esʾelüke biʾsmike biʾsmiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm ve biʾsmkeʾllezī lā ilāhe illā hüve'l-ḥayyü'l-ḳayyūm lā teʾḫuẕühū sinetün ve lā nevm. Allāhümme innī esʾelüke biʾsmike'l-aʿẓami'l-ecelli'l-eʿazzi'l-ekrami'llezī iẕā düʿīte bihī ecebte ve iẕā süʾilte bihī aʿṭayte yā nüraʾn-nüri yā müdebbiraʾl-umūri yā ʿālime men fīʾṣ-ṣudūri yā semīʿu yā ḳarībü yā mücībeʾd-deʿavāti (394a) **yā laṭīfü limen yeşāʾü yā raʾūfu yā raḥīmü yā kebīru yā ʿaẓīmü yā Allāhu yā raḥmānu yā ẕāʾl-celāli ve'l-ikrāmi. Elif lām mīm. Allāhü lā ilāhe illā hüve'l-ḥayyü'l-ḳayyūmu veʿaneti'l-vücūhi li'l-ḥayyi'l-ḳayyūm yā ilāhī ve ilāhe külli şeyʾin ilāhen vāḥiden lā ilāhe illā ente. Allāhümme innī esʾelüke yā Allāh Allāh Allāh Allāhuʾllezī lā ilāhe illā hüve rabbu'l-ʿarşi'l-ʿaẓīm ve teʿālāʾllāhu'l-melikü'l-ḥaḳḳu lā ilāhe illā hüve rabbu'l-ʿarşi'l-kerīm ente'l-evvelü ve'l-āḫiru ve'ẓ-ẓāhiru ve'l-bāṭınu vesiʿat külle şeyʾn raḥmeten ve ʿilmen.**

Kāf hā yā ʿayn ṣād ḥā mīm ʿayn sīn ḳāf elif lām rā ḥā mīm nūn yā vāḥidü yā ḳahhāru yā ʿzīzü yā cebbāru yā eḥadü yā ṣamedü yā vedūdu yā ġafūru hüvaʾllāhuʾllezī lā ilāhe illā hüve ʿālimü'l-ġaybi ve'ş-şehādeti hüve'r-raḥmānu'r-raḥīmü lā ilāhe illā ente subḥāneke innī küntü mine'ẓ-ẓālimīn. Allāhümme eʿūzü bike bi'smike'l-meknūni'l-maḫzūni'l-münezzeli's-selāmi'l-muṭahhari'ṭ-ṭāhiri'l-ḳuddūsi'l-muḳaddesi yā dehru yā deyhūru yā deyhāru yā ebedü yā ezelü yā men lem yezel ve lā yezālü hüve yā hüve yā men lā ilāhe illā hüve yā men lā yaʿlemü mā hüve illā hüve yā kāyinü yā kānu yā keynānü yā rūḥu yā kāyinü ḳable külli kevnin yā kāyinü baʿde külli kevnin yā mükevvinü li-külli kevnin āhiyyen şerāhiyyen āẕūnī eşbāveşü yā mücellī ʿaẓāyime'l-umūri fe in tevellev fe ḳul ḥasbiyaʾllāhu lā ilāhe illā hüve ʿaleyhi tevekkeltü ve hüve rabbu'l-ʿarşi'l-ʿaẓīm leyse ke-miṣlihī şey'ün ve hüve's-semīʿu'l-başīr. Allāhümme şalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammedin kemā-ṣalleyte ʿalā-İbrāhīme ve āli İbrāhīme ve bārik ʿalā-Muḥammedin kemā-bārekte ʿalā-İbrāhīme ve āli İbrāhīm inneke ḥamīdün mecīd. Allāhümme innī eʿūzü bike min-ʿilmin lā yenfeʿu ve nefsin lā teşbeʿu ve ḳalbin lā yaḫşeʿu ve duʿā'in lā yüsmeʿu. Allāhümme innī (394b) **eʿūzü bike min-fitneti'd-deccāli ve ʿaẕābi'l-ḳabri ve min-fitneti'l-maḥyā ve'l-memāt. Allāhümme innī eʿūzü bike min-şerri mā-ʿalimtü ve şerri mā lem aʿlem ve eʿūzü bike min-şerri semʿī ve başarī ve lisānī ve ḳalbī. Allāhümme innī eʿūzü bike mine'l-ḳasveti ve'l-ġafleti ve'ẕ-ẕülli ve'l-meskeneti ve eʿūzü bike mine'l-faḳri ve'l-küfri ve'l-fusūḳi ve'ş-şiḳāḳi ve'n-nifāḳi ve sūʾi'l-aḫlāḳi ve ḍīḳı'l-erzāḳi ve's-sümʿati ve'r-riyā ve eʿūzü bike mine'ş-şamemi ve'l-bekemi ve'l-cünūni ve'l-cüẕāmi ve'l-beraṣi ve sāyiri'l-aḳsām. Allāhümme eʿūzü bike min-zevāli niʿmetike ve min-taḥvīli ʿāfetike ve min-fücʾeti niʿmetike ve min-cemīʿi seḫaṭike. Allāhümme innī esʾelüke'ş-ṣalāte ʿalā-Muḥammedin**

ve ʿalā-ālihī ve esʾlüke mine'l-ẖayri küllihī ʿācilihī ve ācilihī mā-ʿalimtü minhü ve mā-lem aʿlem ve eʿūẕü bike mine'ş-şerri küllihī ʿācilihī ve ācilihī mā-ʿalimtü minhü ve mā-lem aʿlem ve esʾelüke'l-cennete ve mā-eḳrabe ileyhā min-ḳavlin ve ʿamelin ve eʿūẕü bike mine'n-nāri ve mā-ḳarrabe ileyhā min-ḳavlin ve ʿamelin ve esʾelüke mā-seʾeleke ʿabdüke ve nebiyyüke Muḥammedün ʿaleyhi's-selām ve esteʿīẕüke bimāʾsteʿāẕeke minhü ʿabdüke ve nebiyyüke Muḥammedin ʿaleyhi's-selām ve esʾelüke mā-ḳażayte lī min-emrī en tecʿale ʿāḳıbetehū raşeden bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn yā ḥayyü yā ḳayyūm bi-raḥmetike esteġīşü lā tekilnī ilā-nefsī ṭarfete ʿaynin ve eṣliḥ lī şānī küllehū yā cemāle's-semāvāti ve'l-arżi yā ʿāmide's-semāvāti ve'l-arżi yā bedīʿa's-semāvāti ve'l-arżi yā ẕā'l-celāli ve'l-ikrāmi yā şarīḥa'l-müstaşriḫīne ve yā ġavşe'l-müsteġīşīn yā müntehā raġbeti'r-rāġibīne ve'l-müferrici ʿani'l-mekrūbīne ve'r-rūḥi ʿani'l-maġmūmīne ve mücībe daʿveti'l-mużṭarrīne (395a) **ve kāşife's-sūʾi ve erḥame'r-rāḥimīne ve ilāhe'l-ʿālemīne ve menzūlün bike küllü ḥācetin yā ilāhe'l-ʿālemīne yā erḥame'r-rāḥimīn. Allāhümmeʾstür ʿaverātī ve āmin ravʿātī ve eḳılnī ʿaşerātī. Allāhümmeʾḥfiẓnī min-beyni yedeyye ve min-ḫalfī ve ʿan-yemīnī ve ʿan-şimālī ve min fevḳī ve eʿūẕü bike en uġtāle min-taḥtī. Allāhümme innī żaʿīfün fe ḳavvi fī-rıżāke żaʿfī ve ḫuẕ ilā'l-ḫayri bi-nāṣiyetī veʾcʿali'l-İslāme müntehā rıżāʾī. Allāhümme innī żaʿīfün fe ḳavvinī Allāhümme innī ẕelīlün fe ʿazzinī Allāhümme innī faḳīrun fe aġninī bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn. Allāhümme inneke taʿlemü sırrī ve ʿalāniyetī fe aḳbil maʿẕiratī ve taʿlemü ḥācetī fe aʿṭınī suʾālī ve taʿlemü mā fī-nefsī feʾġfir lī ẕünūbī. Allāhümme innī esʾelüke īmānen yübāşiru ḳalbī ve yaḳīnen şādıḳan ḥattā-aʿleme ennehū len yüṣībenī illā mā-ketebaʾllāhu lī veʾrzuḳnīʾr-rıżāʿe bimā-ḳasemte lī yā ẕā'l-celāli ve'l-ikrām. Allāhümme yā hādiye'l-mużillīne ve yā rāḥime'l-müẕnibīne ve**

muḳīle ʿaşerāti'l-ʿāşirīne, irḥam ʿabdeke ẕā'l-ḫaṭari'l-ʿaẓīmi ve'l-müslimīne küllehüm ecmaʿīn veʾcʿalnā meʿa'l-aḥyāʾi'l-merzūḳīne meʿaʾlleẕīne enʿamte ʿaleyhim mine'n-nebiyyīne ve'ş-şıddīḳīne ve'ş-şühedāʾi ve'ş-şāliḥīn āmīn yā rabbe'l-ʿālemīn. Allāhümme ʿālime'l-ḫafiyyāti refīʿa'd-derecāti tülḳī'r-rūḥa min-emrike ʿalā-men teşāʾü min-ʿibādike ġāfira'ẕ-ẕenbi ve ḳābile't-tevbi şedīde'l-ʿiḳābi ẕī'ṭ-ṭavli lā ilāhe illā ente ileyke'l-maṣīru yā men lā yeşġulühū semʿun ʿan-semʿin ve lā yeştebihü ʿaleyhi'l-aşvātü ve yā men lā tüġalliṭuhu'l-mesāʾilü ve lā tüḫallifü ʿaleyhi'l-luġātü ve yā men lā yeteberramü bi-ilḥāḥi'l-mülḥīne eẕiḳnī berde ʿafvike ve ḥalāvete (395b) **raḥmike. Allāhümme innī esʾelüke ḳalben selīmen ve lisānen şādıḳan ve ʿamelen müteḳabbelen esʾelüke min-ḫayri mā-taʿlemü ve eʿūẕü bike min-şerri mā-taʿlemü ve estaġfiruke limā-taʿlemü ve lā aʿlemü ve ente ʿallāmü'l-ġuyūb. Allāhümme innī esʾelüke īmānen lā yerteddü ve naʿīmen lā yenfeẕü ve ḳurrate ʿayni'l-ebedi ve murāfaḳate nebiyyike Muḥammedin ve esʾelüke ḥubbeke ve ḥubbe men eḥabbeke ve ḥubbe külli ʿamelin yuḳarribü ilā-ḥubbike. Allāhümme bi-ʿilmike'l-ġaybe ve ḳudratike aḥyinī mā-kāneti'l-ḥayātü ḫayran lī ve teveffenī iẕā kāne'l-vefātü ḫayran lī. Esʾelüke ḫaşyeteke fī'l-ġaybi ve'ş-şehādeti ve kelimete'l-ʿadli fī'r-rıżāʾi ve'l-ġażabi ve'l-ḳaşde fī'l-ġınāʾi ve'l-faḳri ve leẕẕete'n-naẓari ilā-vechike'l-kerīmi ve'ş-şevḳa ilā-liḳāʾike ve eʿūẕü bike min-ḍarrāʾe mażarratin ve fitnetin mużilletin. Allāhümme aḳsim lī min-ḫaşyetike mā-yaḥūlü beynī ve beyne maʿşiyetike ve min-ṭāʿatike mā-yüdḫilünī cenneteke ve mine'l-yaḳīni mā-tühevvinü bihī ʿaleynā meşāyibe'd-dünyā. Allāhümmeʾrzuḳnī ḥuzne ḫavfi'l-vaʿīdi ve sürūra racāʾi'l-mevʿūdi ḥattā necide leẕẕete mā-naṭlübü ve ḫavfe mā minhü nehrabü. Allāhümme elbis vücūhenā minke'l-ḥayāʾe veʾmleʾ ḳulūbenā bike feraḥan ve eskin fī-nüfūsinā min-ʿaẓametike ve ẕellil**

cevāriḥanā li-ḫızmetike veʾcʿalke eḥabbe ileynā mimmā-sivāke veʾcʿalnā aḫşā leke mimmen sivāke nesʾelüke tamāmeʾn-niʿmeti bi-tamāmiʾt-tevbeti ve devāmeʾl-ʿāfiyeti bi-devāmiʾl-ʿişmeti ve edāʾeʾş-şükri bi-ḥüsniʾl-ʿibādeti. Allāhümme innī esʾelüke beraketeʾl-ḥayāti ve ḫayraʾl-ḥayāti ve eʿūẕü bike min-şerriʾl-ḥayāti ve şerriʾl-vefāti. Ve esʾelüke ḫayra mā-beynehümā aḫyinī ḥayāteʾs-süʿadāʾi ḥayāte men tuḥibbü beḳāʾehū ve teveffenī vefāteʾş-şühedāʾi (396a) **vefāte men tuḥibbü liḳāʾehū yā ḫayraʾr-rāziḳīne ve aḥseneʾt-tevvābīne ve aḥkemeʾl-ḥākimīne ve erḥameʾr-rāḥimīne ve rabbeʾl-ʿālemīn. Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammed. Veʾeḥam mā-ḫalaḳte veʾġfir mā-ḳadderte ve ṭayyib mā-razaḳte ve taḫḫim mā-enʿamte ve teḳabbel māʾstaʿmelte veʾḥfiẓ māʾstaḥfiẓte ve lā tehtik mā-seterte. Fe innehū lā ilāhe illā ente estaġfiruke min-külli leẕẕetin bi-ġayri ẕikrike ve min-külli rāḥatin bi-ġayri ḫızmetike ve min-külli sürūrin bi-ġayri ḳurbike ve min-külli feraḥin bi-ġayri mücālesetike ve min-külli şuġlin bi-ġayri muʿāmeletike. Allāhümme innī estaġfiruke min-külli ẕenbin tübtü ileyke minhü s̱ümme ʿudtü fīhi. Allāhümme innī estaġfiruke min-külli ʿaḳdin ʿaḳadtühū leke s̱ümme lem efi bihī. Allāhümme innī estaġfiruke min-külli niʿmetin enʿamte bihā ʿaleyye fe ḳaveytü bihā ʿalā-maʿṣiyetike. Allāhümme innī estaġfiruke min-külli ʿamelin ʿamiltühū leke fe ḫāleṭahū mā-leyse leke. Allāhümme innī esʾellüke en tüṣalliye ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammedin ve esʾelüke cevāmiʿaʾl-ḫayri ve fevātiḥahū ve ḫavātimehū ve eʿūẕü bike min-cevāmiʿiʾş-şerri ve fevātiḥihī ve ḫavātimihī. Allāhümmeʾḥfiẓnā fīmā-emertenā veʾḥfiẓnā ʿammā-neheytenā veʾḥfeẓ lenā mā-aʿṭaytenā yā ḥāfiẓaʾl-ḥāfiẓīne ve yā ẕākiraʾẕ-ẕākirīne ve yā şākiraʾş-şākirīne ve bi-ẕikrike ẕekerū bi-faẓlike şekerū yā ġıyās̱ü yā muġīs̱ü yā müstaġās̱ü yā ġuyās̱eʾl-müstaġīs̱īne lā tekilnī ilā-nefsī ṭarfete ʿaynin fe ehlike ve lā ilā-**

eḥadin min-ḫalḳıke fe eḍī‘a iklānī kilābete’l-velīdi ve lā tüḫille ‘annī ve tevellenī bimā-tevellā bihī ‘ibādeke’ṣ-ṣāliḥīne ve ‘abdeke ve’bne ‘abdike nāṣiyetī bi-yedike cārin fī-ḥükmike ‘adlün fiyye ḳażā’üke nāfiẕün fiyye meşiyyetike in tü‘aẕẕib fe ehlü ẕālike (396b) **ene ve in terḥam fe ehlü ẕālike ente fe’f‘al. Allāhümme yā mevlāye yā Allāhu yā rabbi mā ente lehū ehlün ve lā tef‘al. Allāhümme yā rabbi yā Allāhu mā ene lehū ehlün inneke ehlü’t-taḳvā ve ehlü’l-maġfirati yā men lā yeḍurruhü’ẕ-ẕünūbü ve lā yenḳuṣuhü’l-maġfiratü heb lī mā-lā yaḍurruke ve’ṭnī mā-lā yenḳuṣuke yā rabbi efriġ ‘aleynā ṣabran ve teveffenā müslimīne teveffenī müslimen ve elḥıḳnī bi’ṣ-ṣāliḥīne ente veliyyünā fa’ġfir lenā ve’rḥamnā ve ente ḫayru’r-rāḥimīne’l-ġāfirīne rabbenā ‘aleyke tevekkelnā ve ileyke enebnā ve ileyke’l-maṣīru rabbenā’ġfir lenā ẕünūbenā ve isrāfenā fī-emrinā ve ṯebbit aḳdāmenā ve’nṣurnā ‘alā’l-ḳavmi’l-kāfirīne rabbenā ātinā min-ledünke raḥmeten ve heyyi’ lenā min-emrinā raşeden rabbenā ātinā fī’d-dünyā ḥaseneten ve fī’l-āḫirati ḥaseneten ve ḳınā ‘aẕābe’n-nār. Allāhümme ṣalli ‘alā-Muḥammedin ve ‘alā-āli Muḥammedin ve’rzuḳnā’l-‘avne ‘alā’ṭ-ṭā‘ati ve’l-‘işmeti mine’l-ma‘ṣiyeti ve ifrāġa’ṣ-ṣabri fī’l-ḥıẕmeti ve īzā‘a’ş-şükri fī’n-ni‘meti ve es’elüke ḥusne’l-ḫātimeti es’elüke’l-yaḳīne ve ḥüsne’l-ma‘rifeti bike ve es’elüke’l-maḥabbete ve ḥüsne’t-tevekküli ‘aleyke ve es’elüke’r-rıżā ve ḥüsne’ṯ-ṯiḳati bike ve es’elüke ḥüsne’l-münḳalibi ileyke. Allāhümme ṣalli ‘alā-Muḥammedin ve ‘alā-āli Muḥammedin ve aṣliḥ ümmete Muḥammed. Allāhümme’rḥam ümmete Muḥammed. Allāhümme ferric ‘an-ümmeti Muḥammedin feracen ‘ācilen rabbenā’ġfir lenā ve li-iḫvāninā’lleẕīne sebeḳūnā bi’l-īmāni ve lā tec‘al fī-ḳulūbinā ġıllen li’lleẕīne āmenū rabbenā inne ra’ūfun raḥīm. Allāhümme’ġfir li-vālideyye ve limen tevālede ve’rḥamhümā kemā rabbeyānī ṣaġīran ve’ġfir li-a‘māminā ve ‘ammātinā ve aḫvālinā**

ve ḫālātinā ve ezvācinā ve ẕürriyyātinā ve li-cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināti ve'l-müslimīne (397a) **ve'l-müslimāti'l-aḥyāʾi minhüm ve'l-emvāti yā erḥame'r-rāḥimīne ve yā ḫayra'l-ġāfirīn.**

Ḫulāṣatü'l-ʿābidīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Çünki duʿā ʿibādetüñ muḫḫı ve iligi oldıysa biz daḫı bir pāre duʿādan müstevfā naḳl eyledük. Anuñ bereketini Allāh Teʿālā ḥażretinden umaruz. Ve bu duʿāları Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında ẕikr eyleyüp durur ki bunda bereketler vardur. Bu duʿāyı imām ve ġayr-ı imām oḳusun in şāʾa'llāhu Teʿālā bunuñ bereketlerini bulalar. Va'llāhu[4167] aʿlemü ve aḥkem[4168].

[4167] +Subḥānehū K
[4168] ve aḥkem: -A

el-Bābu'l-ḫamsūn fī-ẕikri'l-ʿameli fī-cemīʿi'n-nehāri ve tevzīʿi'l-evḳāt

Yaʿnī ellinci bāb gündüzüñ cemīʿisinde idecek ʿameller beyānındadur[4169] ve daḫı evḳātı tevzīʿ itmek beyānındadur.

Ḳuṭbu'l-aḳṭāb eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Mürīde eyle gerekdür kim irte namāzını ḳılduġı yirde otura tā gün ṭoġınca illā meger ki ol yirden gitmek dīnine eslem ola şöyle ki söz söylemeyeyin diyü veya ḫod bir nesneye iltifāt itmeyeyin diyü. Zīrā ki ol vaḳtde dünyā sözin söylememek be-ġāyet eyüdür ve ol vaḳtde söz söylememegüñ ẓāhir eşeri vardur[4170] ki ol eşeri ehl-i muʿāmele bilür[4171] ve erbābu'l-ḳulūb bulurlar. Rasūl ʿaleyhi's-selām[4172] ol vaḳtde terk-i kelām itmege ḳındurup durur[4173]. Belki[4174] ol vaḳtde Fātiḥa oḳıya ve Baḳara Sūresi'nüñ evvelinden tā **müfliḥūn**'a varınca oḳuya[4175] ve **ilāhükün ilāhün vāḥid** āyetini oḳuya ve daḫı Āyete'l-Kürsī oḳıya ve Āyete'l-Kürsī'nüñ ardındaġı iki āyeti daḫı oḳuya[4176] ve daḫı **ve liʾllāhi mā-fī's-semāvāti** (397b) **ve mā-fī'l-arż**'ı tā sūrenüñ āḫirine degin oḳuya ve daḫı **şehidaʾllāhu ennehū lā ilāhe illā hüve** āyetini oḳuya ve **ḳuliʾllāhümme mālike'l-mülk** āyetini oḳuya ve **inne rabbekümuʾllāhuʾlleẕī ḫaleḳa's-semāvāti ve'l-arż**'ı tā **muḥsinīn**'e varınca oḳuya ve **leḳad cāʾeküm rasūlün** tā āḫirine degin oḳuya **ḳuliʾdʿūʾllāhe eviʾdʿūʾr-raḥmāne** tā iki āyet tamām olınca oḳıya ve daḫı **fe subḥānaʾllāhi ḥīne tümsūne ve ḥīne tüṣbiḥūne** tā **tüḫricūn**'a varınca oḳıya ve daḫı **subḥāne rabbike rabbi'l-ʿizzeti ʿammā-yeṣıfūne** tā āḫirine degin oḳuya ve daḫı **lev**

[4169] beyānındadur: beyānında K
[4170] vardur: -K
[4171] bilür: -A
[4172] ʿaleyhi's-selām: ʿaleyhi's-selāmdan H
[4173] durur: dururlar H
[4174] belki: -K
[4175] oḳuya: -H
[4176] oḳıya ve Āyete'l-Kürsī'nüñ…oḳuya: ḫalidūna varınca H

enzelnā hāẕā'l-Ḳur'āne ʿalā-cebelin lera'eytehū tā āḫirine degin oḳuya. Andan ṣoñra otuz üç kerre **subḥāna'llāh** diye ve otuz üç kerre **el-ḥamdü li'llāh** diye ve otuz üç kerre daḫı **Allāhu ekber** diye. Andan ṣoñra **lā ilāhe illā'llāhu vaḥdehū lā şerīke lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü yuḥyī ve yümītü ve hüve ḥayyün lā yemūtü bi-yedihi'l-ḫayru ve hüve ʿalā-külli şey'in ḳadīr** diye. Vaḳtī ki bunlardan fāriġ olsa tilāvet-i Ḳur'ān'a meşġūl ola ve yāḫūd envāʿ-ı eẕkāra meşġūl ola. Zīrā ki ol vaḳt namāzuñ evvelidür. Namāz ḫod maẓınne-i āfātdur. İmdi vaḳtī ki namāzuñ evvelini bunlaruñla riʿāyet eylese taḥḳīḳ anuñ bünyādını tamām eyler. Lā cirem cemīʿ-i evḳāti ol bünyād üzerine binā olunur.

Vaḳtī ki gün ṭoġmaġa yaḳın olsa müsebbeʿātı oḳumaġa başlaya ki ol oldur kim Ḫıżır peyġāmber[4177] ʿaleyhi's-selām İbrāhīm et-Teymī'ye anı taʿlīm eyleyüp durur. Niteki Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: İbrāhīm-i Teymī[4178] eyitdi: Bir gün Kaʿbe'nüñ ḳarşusında oturup tehlīle ve tesbīḥe ve taḥmīde meşġūl-idüm[4179]. Nāgāh bir kişi geldi, baña selām virdi. (398a) Ben andan güzel hīç kimse gördügüm yoḳ ve daḫı anuñ libāsından laṭīf libās gördügüm yoḳ ve daḫı anuñ rāyiḥasından laṭīf rāyiḥa ḳoḳduġum yoḳ. Ben eyitdüm: Yā Ebā ʿAbdi'llāh, sen kimsin ve nereden gelürsin? Ol kişi eyitdi: Ben Ḫıżır peyġāmberem. Ben eyitdüm: Ya baña n'eylemege geldüñ? Ḫıżr[4180] eyitdi: Saña selām virmege geldüm. Zīrā ki ben seni Allāh içün severem[4181] ve ben saña bir armaġan getürdüm, anı saña vireyin. Ben eyitdüm: Ol nedür? Ḫıżır ʿaleyhi's-selām müsebbeʿātı tamām oḳudu. Ben eyitdüm[4182]: Bunı saña kim virdi? Ḫıżr eyitdi: Muḥammed-i Muṣṭafā[4183] ʿaleyhi's-

[4177] peyġāmber: -H
[4178] Teymī: et-Teymī K
[4179] idüm: olup dururdum K
[4180] +ʿaleyhi's-selām H
[4181] severem: severin A
[4182] ya baña n'eylemege geldüñ…eyitdüm: -K
[4183] Muṣṭafā: -H

selām[4184] virdi. Ben eyitdüm: Bunuñ s̱evābını baña ḫaber vir. Ḫıżr eyitdi: Sen Muḥammed-i Muṣṭafā-yıla[4185] buluşduġuñ vaḳt s̱evābını aña ṣor, ol ḫaber virsün. İbrāhīm-i Teymī eydür: Bir gice düşümde gördüm ki melāyike gelüp beni cennete ḳoydılar, cennetüñ niʿmetlerini gördüm ve anuñ içinde olan ḥūrīleri ve ġılmānı gördüm. Ol melāyikeye ben eyitdüm: Bunlar kimlerüñdür? Ol melāʾike eyitdiler: Senüñ ʿamelüñ gibi ʿamel eyleyenlerüñdür. Ben daḫı ol cennet ḫurmāsından yidüm ve anuñ ṣuyından içdüm. Nāgāh gördüm ki[4186] Muḥammed-i Muṣṭafā[4187] yitmiş peyġāmber-ile, ʿaleyhimüʾs-selām[4188] ve yidi ṣaf ferişteler-ile geldi her ṣaffı maġribden meşrıḳa[4189] ḳadar. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām baña selām virüp benüm elüme yapışdı. Ben eyitdüm: Yā Rasūlaʾllāh, Ḫıżır[4190] baña ḫaber virdi ki ol sizden bu ḥadīs̱i işitmiş. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Ḫıżır girçek söyler her ne ki ol ḥikāyet eyler ol ḥaḳdur. Yir ehlinüñ ʿālimi oldur ve ol cemīʿ-i abdāllaruñ reʾīsidür. Ben eyitdüm: (398b) Yā Rasūlaʾllāh[4191], kim ki müsebbeʿātı oḳusa ben düşümde gördügümi ol görmese baña virilen nesne gibi aña daḫı nesne virürler mi? Pes Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Şol pādişāh ḥaḳḳı-çün ki beni ḥaḳ rasūl gönderdi, kim ki müsebbeʿāta mülāzemet eylese saña virilen nesne gibi aña virilür ve daḫı anuñ cemīʿ-i günāhları yarlıġanur ve Ḥaḳ Teʿālā andan ġażabını refʿ eyler ve günāhın yazan melege emr eyler ki gelecek yıla degin anuñ günāhın yazmaya. Ve daḫı buña mülāzemet eylemez illā Ḥaḳ Teʿālā saʿīd yaratduġı kimse mülāzemet eyler ve bunı terk eylemez illā Ḥaḳ Teʿālā şaḳī yaratduġı kimse terk eyler. İbrāhīm andan ṣoñra dört ay ṭaʿām yimedi ve ṣu içmedi cennet ṭaʿāmından yidügi-çün.

[4184] ʿaleyhiʾs-selām: -K
[4185] Muṣṭafā-yıla: Muṣṭafā ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem ile H
[4186] +Rasūl-i ekrem H
[4187] +ʿaleyhiʾs-selām: H
[4188] ʿaleyhimüʾs-selām: -A
[4189] meşrıḳa: tā meşrıḳ arası K
[4190] +ʿaleyhiʾs-selām: H
[4191] yā Rasūlaʾllāh: -A

İmdi müsebbeʿāt oldur kim yidi kerre Fātiḥa oḳuya ve daḫı yidi kerre **ḳul eʿūẕü bi-rabbi'n-nās** oḳuya ve yidi kerre **ḳul eʿūẕü bi-rabbi'l-felaḳ** oḳuya ve yidi kerre **ḳul hüva'llāhu eḥad** oḳuya ve yidi kerre **ḳul yā eyyühā'l-kāfirūn** oḳuya ve yidi kerre Āyete'l-Kürsī oḳuya ve yidi kerre **subḥāna'llāhi ve'l-ḥamdü li'llāhi ve lā ilāhe illā'llāhu va'llāhu ekber** diye ve yidi kerre Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[4192] ve anuñ āline ṣalavāt getüre ve yidi kerre el götürüp eyide: **Allāhümme'fʿal bī ve bihim ʿācilen ve ācilen fī'd-dīni ve'd-dünyā ve'l-āḫirati mā ente lehū ehlün ve lā tefʿal binā yā mevlāye mā naḥnü lehū ehlün inneke ġafūrun ḥalīmün cevādün kerīmün raʾūfun raḥīm.**

Vaḳtī ki müsebbeʿāt oḳumaḳdan fāriġ olsa gün ṭoġınca tesbīḥ ve istiġfār itmege meşġūl ola ve daḫı Ḳurʾān oḳumaġa (399a) meşġūl ola tā gün bir süñü boyı çıḳınca. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Le en aḳʿude fī-meclisin eẕküru'llāhe fīhi min-ṣalāti'l-ġadāti ilā-ṭulūʿi'ş-şemsi eḥabbü ileyye min-en aʿteḳa erbaʿa riḳābin.** Yaʿnī ben irte namāzın ḳılduġum meclisde oturup tā gün ṭoġınca ẕikr itdügüm[4193] baña sevgülüdür dört ḳul āzād itmekden.

Andan ṣoñra ol yirde iki rekʿat namāz ḳıla. Evvel rekʿatında Fātiḥa'dan ṣoñra Āyete'l-Kürsī oḳuya ve ikinci rekʿatında Fātiḥa'dan ṣoñra **Āmene'r-Rasūlü** oḳuya ve daḫı **Allāhu nūru's-semāvāti ve'l-arż**'ı tā āyetüñ āḫirine degin oḳuya. Ve iki rekʿat namāza **eş-şükrü li'llāhi ʿalā-niʿamihī fī-yevmihī ve leylihī** diye niyyet eyleye. Ve bu iki rekʿatdan ṣoñra eyide: **Allāhümme innī eṣbaḥtü lā esteṭīʿu defʿa mā-ükrihü ve lā emlikü nefʿa mā-ercū ve eṣbaḥtü mürtehinen bi-ʿamelī ve eṣabaḥa emrī bi-yedi ġayrī fe lā faḳīra efḳaru minnī. Allāhümme lā tümşit bī ʿadüvvī ve lā tesüʾ bī ṣadīḳī ve lā tecʿal muṣībetī**

[4192] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4193] ẕikr itdügüm: ẕikre meşġul olduġum K

fī-dīnī ve lā tecʿali'd-dünyā ekbera hemmī ve lā meblaġa ʿilmī ve lā tüselliṭ ʿaleyye men lā yerḥamünī. Allāhümme innī eʿūẕü bike mine'ẕ-ẕünūbi'lletī tüzīlü'l-niʿame ve eʿūẕü bike mine'ẕ-ẕünūbi'lletī tūcibü'n-niḳami.

Andan ṣoñra iki rekʿat namāz daḫı ḳıla. Ṣalāt-ı istiʿāẕe diyü niyyet eyleye. Evvelki rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **ḳul eʿūẕü bi-rabbi'l-felaḳ** oḳuya ve ikinci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **ḳul eʿūẕü bi-rabbi'n-nās** oḳuya. Ve bu iki rekʿat namāzdan ṣoñra eyide: **Eʿūẕü bi'smike'l-aʿẓami ve kelimetike't-tāmmeti min-şerri's-sāmmeti ve'l-hāmmeti ve eʿūẕü bi'smike'l-aʿẓami ve kelimetike't-tāmmeti min-şerri ʿaẕābike ve şerri ʿibādike ve eʿūẕü bi'smike**(399b)**'l-aʿẓami ve kelimetike't-tāmmeti min-şerri mā-yecrī bihi'l-leylü ve'n-nehāru inne rabbī Allāhu lā ilāhe illā hüve ʿaleyhi tevekkeltü ve hüve rabbü'l-ʿarşi'l-ʿaẓīm.**

Andan ṣoñra iki rekʿat namāz daḫı ḳıla. Salāt-ı istiḫāre diyü niyyet eyleye her ʿamel ki ol günde ve ol gicede işlese gerek anuñ-içün, evvel rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **ḳul yā eyyühā'l-kāfirūn** oḳıya ve ikinci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **ḳul hüva'llāhu eḥad** oḳuya. Andan ṣoñra istiḫāre duʿāsı oḳuya ki anı bāb-ı seferde ẕikr eyledük.

Bundan ṣoñra iki rekʿat daḫı ḳıla. Evvel rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **iẕā vaḳaʿati'l-vāḳıʿatü** ṣuresini oḳuya ve ikinci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **sebbiḥi'sme rabbike'l-aʿlā** oḳuya. Bu iki rekʿat namāzdan ṣoñra eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammedin ve'cʿal ḥubbeke eḥabbe'l-eşyā'i ileyye ve ḫaşyeteke aḫvefe'l-eşyā'i ʿindī ve'ḳṭaʿ ʿannī ḥācāti'd-dünyā bi'ş-şevḳi ilā-liḳā'ike ve iẕā eḳrarte aʿyüne ehli'd-dünyā bi-dünyāhüm fe aḳrir ʿaynī bi-ʿibādetike ve'cʿal ṭāʿateke fī-külli şey'in minnī yā erḥame'r-rāḥimīn.**

Bundan ṣoñra iki rekʿat namāz[4194] daḫı ḳıla. Bu iki rekʿat namāzda ne dilerse Ḳurʾān'dan oḳuya. Bundan ṣoñra eger enuñ dünyā şuġli yoġ-ısa nāfile namāz ḳıla, tilāvet-i Ḳurʾān eyleye ve ẕikr ide tā ḳuşluḳ vaḳti olınca. Ve eger anuñ dünyā şuġli olacaḳ olursa iki rekʿat namāz ḳıla daḫı ol şuġline ve ḥācetine vara. Evinden çıḳmadın iki rekʿat namāz ḳıla daḫı andan çıḳa. Dāyim böyle eyleye. Yaʿnī evinden bir ḥācete çıḳsa evinde iki rekʿat namāz ḳıla daḫı andan çıḳa. Ve yine evine girincek iki rekʿat namāz ḳıla. Ve eger dünyā (400a) şuġlinden fāriġ olacaḳ olursa ol vaḳtde tā ḳuşluḳ vaḳtine degin evlā budur kim nāfile namāzlar ḳıla. Ve eger anuñ üzerinde ḳażāya ḳalmış namāzlar olacaḳ olursa anları ödeye.

Zübdetü'l-muḥaḳḳıḳīn ve ḫulāṣatü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ṭālibe eyle gerekdür kim gün ṭoġduġından tā ḳuşluḳ vaḳtine degin yüz rekʿat namāz ḳıla. Ṣāliḥlerden baʿżısınuñ virdi gündüz-ile gice aralıġında yüz rekʿat namāz-ıdı ve baʿżısınuñ iki yüz rekʿat namāz-ıdı ve baʿżısınuñ biş yüz rekʿat namāz-ıdı ve baʿżısınuñ biñ rekʿat namāz-ıdı. İmdi kimüñ ki dünyāda şuġli olsa belki dünyāyı ehline terk eylese aña noldı ki ol evḳātını tażyīʿ eyler, Allāh Teʿālā ḫiẕmetiyle mütenaʿʿim olmaz. Sehl b. ʿAbduʾllāh et-Tüsterī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[4195] eydür: Bir ʿabdüñ Allāh Teʿālā ḥażretine ḳalbinüñ şuġli tamām olmaz anuñ dünyāviyye ḥāceti var-iken.

Vaḳtī ki gün ḳuşluḳ yirine varsa ḳuşluḳ namāzını ḳıla. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **eḍ-Ḍuḥā iẕā rameżati'l-fiṣāl.** Maʿnīsi budur kim[4196] kuşluḳ namāzı şol vaḳt ḳılına ki deve köşegi anasınuñ gölgesinde yata güneş ississinden.

Ḳuşluḳ namāzınuñ eḳalli iki rekʿatdür ve ekṣeri on iki rekʿatdür. Ve her iki rekʿatdan ṣoñra kendü-yiçün ve Müʾminler-içün duʿā eyleye ve istiġfār eyleye. Ve bundan ṣoñra eger

[4194] namāz: -K
[4195] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -A, ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4196] maʿnīsi budur kim: yaʿnī A

bir kimse'i ziyāret itmek dilese ziyāret eyleye ve ḫasta ṣormaġa varmaḳ dilese[4197] vara ḫasta[4198] ṣora. Ve illā ʿamel üzerine dāyim ola namāz ḳılmaḳ gibi ve tilāvet itmek gibi ve ẕikr itmek gibi. Ve eger diliyle ẕikr itmege süst (400b) olsa ḳalbiyle ẕikr ide. Ve eger anuñ ḳalbinde nefsüñ fısıldusı gitmese belki anuñ ḳalbinde ḥadīṯ-i nefs ġalebe eylese yata uyuya. Zīrā ki uyumaḳda andan selāmetlıḳ vardur. İllā yatup uyumayacaḳ olursa ḥadīṯ-i nefs anuñ göñlini ḳarardur çoḳ söylemek ḳarartduġınlayın. Zīrā ki ḥadīṯ-i nefs kelāmdur dilsüz. Pes eyle gerekdür kim andan iḥtizāz eyleye. Sehl b. ʿAbdu'llāh[4199] eydür: Esve'-i maʿāṣī ḥadīṯ-i nefsdür. İmdi eyle gerekdür kim bāṭınını ḥıfẓ eyleye ẓāhirini ḥıfẓ eyledüginleyin.

İmdi şöyle bilgil ki ḳuşluḳ namāzından ṣoñra uyumaġuñ fāyideleri vardur. Ol fāyidelerden birisi budur kim dünle ḳalḳmaġa ol yardım eyler. Ve ol fāyideden birisi daḫı oldur kim nefs rāḥat olur ve göñül ṣāfī olur ol günüñ āḫirine degin ʿamel eylemege. Evet eyle gerekdür kim zevālden öñ bir sāʿat uyana ḥattā ābdest almaġa ve ṭahāret itmege ḳādir ola öyle vaḳtini ḳarşulamaġa ẕikr-ile ve tesbīḥ-ile ve tilāvet-ile.

Ḥuccetü'l-İslām Ebū Ḥāmid-i Ġazzālī raḥimehu'llāh[4200] **İḥyā**'da eydür: Dünle ṭurup namāz ḳılmayan, ḳuşluḳ vaḳtinde uyuyan, gündüz oruç ṭutmayup saḫūr yiyen gibidür. Yaʿnī ikisinüñ daḫı fāyidesi yoḳdur.

Evet, zevālden öñ dört rekʿat namāz ḳıla bir selām-ıla. Evet, vaḳt-i mekrūhdan saḳına. Rasūl ʿaleyhi's-selām bu namāzı ḳılurdı. Ve bu namāz bāṭını ḥāżır ḳılur öyle namāzını ḳılmaġa. Vaḳtī ki öyle vaḳti girse öyle sünnetini ḳıla. Andan ṣoñra öyle namāzını cemāʿat-ile ḳıla. Andan ṣoñra iki rekʿat ve yāḫūd dört rekʿat sünnet ḳıla Fātiḥa oḳuya ve

[4197] dilese: dilerse A
[4198] ḫasta: -A
[4199] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4200] raḥimehu'llāh: -A, ḳaddesa'llāhu sırrahū H

Āyete'l-Kürsī oḳuya. (401a) Otuz üç kerre tasbīḥ[4201] ve otuz üç kerre el-ḥamdü li'llāh ve otuz üç kerre Allāhu ekber diye ve daḫı eyide: **Lā ilāhe illā'llāhu vaḥdehū lā şerīke lehū lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü yuḥyī ve yümītü ve hüve ḥayyün lā yemūtü bi-yedihi'l-ḫayru ve hüve ʿalā-külli şey'in ḳadīr** diye daḫı ḥācetini Allāh Teʿālā ḥażretinden dileye. Andan ṣoñra öyle-yile ikindü arasını iḥyā eyleye niteki aḫşam-ıla yatsu arasını iḥyā eyledüginleyin namāz-ıla ve tilāvet-ile ve ẕikr itmek-ile[4202] ve murāḳabe eylemek-ile.

Ve daḫı namāz ḳıldugı vaḳt aġzına misvāk ṣoka. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **es-Sivākü maṭharatün li'l-femi merżātün li'r-rabbi.** Ḥattā eyitdiler: Bir rekʿat namāz misvāk-ile ḳılmaḳ efḍaldür misvāksız yitmiş rekʿat namāz ḳılmaḳdan. İmdi böyle ʿamel itmek şol kimsenüñ şuġlidür[4203] ki anuñ dünyāya şuġli olmaya. Andan ṣoñra ikindüden öñ dört rekʿat namāz ḳıla. Evvel rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **iẕā zülzilet** sūresini oḳıya, ikinci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **ve'l-ʿādiyāt**'ı oḳıya ve üçünci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **el-Ḳāriʿa** oḳuya ve dördünci rekʿatda Fātiḥa'dan ṣoñra **elhākümü't-tekāṯür** oḳuya. Andan ṣoñra ikindü namāzını ḳıla. Bundan ṣoñra Ḳur'ān'dan daḫı ne dilerse oḳuya. Vaḳtī ki ikindü namāzını ḳılsa nāfile namāz ḳılacaḳ vaḳt gider, eẕkār ve tilāvet vaḳtleri bāḳī ḳalur. Evet, ol vaḳtde evlā budur kim zāhidler-ile otura tā ki anuñ ʿazīmeti ḳavī ola anlaruñ laṭīf kelāmlarını diñlemek-ile. Ve eger zāhidler ve ʿālimler olmayacaḳ olursa envāʿ-ı ẕikre meşġūl ola. Ve eger maʿāşı ḥavāyici olacaḳ olursa ol vaḳtde çıḳsun (401b) anı görsün. Evet, menzilinden ābdestsüz çıḳmasun. Ve her kerre ki evinden çıḳsa eyide: **Bi'smi'llāhi mā-**

[4201] tasbīḥ: Subḥāna'llāh A
[4202] ẕikr itmek-ile: ẕikr-ile K
[4203] şol kimsenüñ şuġlidür: şuġlidür şol kimsenüñ A

şāʾaʾllāhu ḫasbiyaʾllāhu lā ḳuvvete illā biʾllāh. Allāhümme ileyke ḫaractü ve ente aḫractenī. Ve daḫı Fātiḥa ve muʿavvizeteyn oḳıya.

Ve her gün bir nesne ṣadaḳa eyleye eger bir ḫurmā ve yāḫūd bir loḳma ṭaʿām daḫı olacaḳ olursa. Zīrā ki az nesne gökcek niyyet-ile çoḳ olur. Ve ʿĀyişe anamuz[4204] raḍıyaʾllāhu ʿanhā bir faḳīre bir dāne üzüm virdi daḫı eyitdi: Bunda meṣāḳīl-i ẕerr-i keṣīr vardur. Ḥaḳ Teʿālā ḫod buyurup durur: **Fe men yaʿmel miṣḳāle ẕerratin ḫayran yerahū.** Ve daḫı ḫaberde vārid olup durur ki her kişi ḳıyāmet güninde ṣadaḳası gölgesinüñ altında olsa gerek.

İkindü namāzından aḫşam namāzına degin ẕikri yüz kerre **lā ilāhe illāʾllāhu vaḥdehū lā şerīke lehū lehüʾl-mülkü ve lehüʾl-ḥamdü ve hüve ʿalā-külli şeyʾin ḳadīr** eyitmek ola. Niteki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **Men ḳāle fī yevmihī miʾete merratin lem yaʿmel eḥadün fī-yevmihī efḍalü min-ʿamelihī.** Maʿnīsi budur[4205], kim ki bir günde yüz kerre bunı dise ol günde anuñ ʿamelinden efḍal kimse ʿamel itmiş olmaya. Ve daḫı yüz kerre eyide: **Subḥānaʾllāhi veʾl-ḥamdü liʾllāhi ve lā ilāhe illāʾllāhu vaʾllāhu ekber ve liʾllāhiʾl-ḥamd.** Ve daḫı yüz kerre eyide: **Subḥānaʾllāhi ve bi-ḥamdihī subḥānaʾllāhiʾl-ʿaẓīmi ve bi-ḥamdihī estaġfiruʾllāh.** Daḫı yüz kerre eyide: **Lā ilāhe illāʾllāhuʾl-melikü'l-ḥaḳḳuʾl-mübīn.** Ve daḫı yüz kerre eyide: **Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-āli Muḥammed.** Ve daḫı yüz kerre eyide: **Estaġfiruʾllāhe'l-ʿaẓīmeʾllezī lā ilāhe illā hüveʾl-ḥayyüʾl-ḳayyūm ve esʾelühüʾt-tevbete.** Ve daḫı eyide: **Mā-şāʾaʾllāhu** (402a) **lā ḳuvvete illā biʾllāh.**

[4204] anamuz: -H
[4205] maʿnīsi budur: yaʿnī A

Tācu'l-ʿārifīn ve ḳuṭbu'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Mekke'de Maġrib'den bir faḳīr gördüm anuñ bir kīsesi var ol kīse içinde biñ ḥabbe var[4206] dürlü dürlü nesneden. Bana ol faḳīr eyitdi: Her gün benüm virdüm budur ki bunı on iki kerre dönderürem[4207] envāʿ-ı ẕikr-ile. Ve baʿż-ı ṣaḥābeden daḫı rivāyet olundı ki ol, gice uyumadın biñ tesbīḥi on iki kerre envāʿ-ı ẕikr-ile geçürürdi.

Ve daḫı yüz kerre eyide: **Subḥāna'llāhi'l-ʿaiyyi'd-deyyān. Subḥāna'llāhi şedīdi'l-erkān. Subḥāna'llāhi men yüẕhibü bi'l-leyli ve ye'tī'n-nehār. Subḥāne men lā yeşġulühū şānün ʿan-şān. Subḥāna'llāhi'l-ḥannāni'l-mennān. Subḥāna'llāhi fī-külli mekān.**

Rivāyet olundı ki abdāllardan birisi eydür: Deryā kenārına vardum, dünle bu tesbīḥi işitdüm. Ben eyitdüm: İşbu tesbīḥi iden kimdür ki ben anuñ āvāzını işidürem[4208], kendüyi görmezem[4209]? Ol tesbīḥ iden eyitdi: Ben bir melegem[4210] ki Ḥaḳ Teʿālā beni bu deryāya müvekkel eyledi. Ben yaradılaldan[4211] berü bu tesbīḥi eydürem[4212]. Ben eyitdüm: Senüñ aduñ nedür? Ol eyitdi: Benüm adum Mihlihyāyīl'dür. Ben eyitdüm: Bu tesbīḥuñ ṣevābı nedür? Ol eyitdi: Kim ki bu tesbīḥi her gün yüz kerre dise cennetde ol bir yirini görmeyince ölmeye.

ʿOṣmān raḍıya'llāhu ʿanh Rasūl ḥażretine ʿaleyhi's-selām[4213], eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā **lehū maḳālīdü's-semāvāti ve'l-arż** didügi nedür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bana ulu

[4206] var: vardur H
[4207] dönderürem: döndürin A
[4208] işidürem: işidürin A, K
[4209] görmezem: görmezin A, göremezin K
[4210] melegem: melegin A
[4211] yaradılaldan: yaradılı A
[4212] eydürem: eydürin A, K
[4213] ʿaleyhi's-selām: -K

nesneden ṣorduñ. Baña bunı senden ġayrı hīç kimse ṣormadı. İmdi ol budur: **Lā ilāhe illāʾllāhu vaʾllāhu ekber ve subḥānaʾllāhi ve'l-ḥamdü liʾllāhi ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā biʾllāhi ʿazze ve celle** (402b) **ve estaġfiruʾllāhe'l-evvele ve'l-āḫira'ẓ-ẓāhira'l-bāṭıne lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü bi-yedihi'l-ḫayru ve hüve ʿalā-külli şeyʾin ḳadīr.** Kim ki bunı her ṣabāḥ on kerre ve her aḫşam on kerre dise Ḥaḳ Teʿālā aña altı nesne vire. Evvel anı[4214] İblīs'den ve İblīs'ün çerisinüñ şerrinden[4215] saḳlaya, ikinci bir ḳınṭār miḳdārı aña ecr vire, üçünci cennet içinde anuñ derīcesini yücelde, dördünci cennet içinde aña ḥūrīler vire, bişinci Ḥaḳ Teʿālā aña on iki melek vire anuñ-içün istiġfār ideler, altıncı Ḥaḳ Teʿālā aña ḥacc itmiş ve ʿumre itmişce sevāb vire. Pes ʿOsmān şād oldı.

Ve daḫı ol vaḳtde eyide: **Allāhümme ente ḫalaḳtenī ve ente hedeytenī ve ente tüṭʿimunī ve ente tüsḳīnī ve ente tümītünī ve ente tühyīnī ente rabbī lā rebbe sivāke ve lā ilāhe illā ente vaḥdeke lā şerīke leke mā-şāʾaʾllāhu lā ḳuvvete illā biʾllāhi mā-şāʾallāhu küllü niʿmetin minaʾllāhi mā-şāʾallāhu el-ḫayru küllühū bi-yediʾllāhi mā-şāʾaʾllāhu lā yaṣrifü's-sūʾe illāʾllāhu ḥasbiyaʾllāhu lā ilāhe illā hüve ʿaleyhi tevekkeltü ve hüve rabbü'l-ʿarşi'l-ʿaẓīm.**

Bundan ṣoñra giceʾi ābdest-ile ve ṭahāret-ile ḳarşulaya ve gün ṭolunmadın müsebbeʿātı oḳuya. Andan ṣoñra tesbīḥe ve istiġfāra müdāvemet eyleye tā gün ṭolunınca. Gün ṭolunıncaḳ **ve'ş-şemsi ve ḍuḥāhā** sūresini oḳuya ve daḫı muʿavvizeteyni oḳuya. Ve çünki aḫşam namāzı vaḳti ola aḫşam namāzını ḳıla daḫı ol evrād ve ezkār ve ṣalāt ki zikr

[4214] anı: -A
[4215] şerrinden: şerlerinden A

eyledük aña meşġūl ola. Vaʾllāhu’l-müvaffiḳu li’s-sedād ve minhü’l-hidāyetü ve’r-reşād ḥasbiyaʾllāhu lā ilāhe illā hüve ʿaleyhi tevekkeltü ve hüve rabbü’l-ʿarşi’l-ʿaẓīm[4216].

[4216] ḥasbiyaʾllāhu…el-ʿaẓīm: -A, -K

(403a) el-Bābu’l-ḥādī ve’l-ḫamsūn fī-edebi’l-mürīdi maʿa’ş-şeyḫ

Yaʿnī elli birinci bāb mürīdüñ şeyḫ-ile edebi beyānındadur.

Ḳuṭbu’l-evliyā ve mütemmim-i ʿurveti[4217]’l-aṣfiyā eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Mürīdlerüñ şeyḫler-ile edebleri ṣūfiyye ḳatında cemīʿ-i ādābuñ gereklerindendür. Ḳavm şeyḫleriyle edebde Rasūl ḥażretine[4218] ve anuñ aṣḥābına iḳtidā iderler şöyle ki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Yā eyyühā’lleẕīne āmenū lā tüḳaddimū beyne yedeyi’llāhi ve rasūlihī ve’tteḳū’llāhe inna’llāhe semīʿun ʿalīm.**[4219] Maʿnīsi, va’llāhu aʿlem, budur Ḥaḳ Teʿālā eydür[4220]: İy Mü’minler, Rasūl’den öñ hīçbir işi taḳdīm eylemeñ ve daḫı hīçbir işe ḳaṭʿ itmeñ ḥattā Allāh Teʿālā ve daḫı anuñ rasūli ol işe ḥükm itmeyince. Ve daḫı taḳdīmde ve ḥükme muḫālefet itmekde Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳuñ be-dürüstī. Allāh Teʿālā sizüñ aḳvālüñüzi işidür ve efʿālüñüzi bilür.

ʿAbdu’llāh b. ez-Zübeyr eydür: Benī Temīm ḳabīlesinden bir cemāʿat Rasūl ḥażretine[4221] geldiler, īmān getürdiler. Ebū Bekr raḍıya’llāhu ʿanh[4222] eyitdi: Yā Rasūla’llāh, bunlaruñ üzerine Ḳaʿḳāʿ b. Maʿbed’i emīr eyle. ʿÖmer raḍıya’llāhu ʿanh[4223] eyitdi: Yā Rasūla’llāh, belki Aḳraʿ b. Ḥābis’i emīr eyle. Ebū Bekr eyitdi: Yā ʿÖmer, baña muḫālefet itmek istersin, ġayrı maḳṣūduñ yoḳdur[4224]. ʿÖmer eyitdi: Yā Ebā Bekr, sen daḫı baña muḫālefet itmek istersin. Pes ikisi Rasūl[4225] öñinde çekişdiler. Ḥattā anlaruñ āvāzları

[4217] ʿurveti: ġurfeti A
[4218] ḥażretine: ʿaleyhi’s-selāma H
[4219] el-Hucûrât 49/1.
[4220] maʿnīsi va’llāhu aʿlem budur Ḥaḳ Teʿālā eydür: yaʿnī A
[4221] ḥażretine: ʿaleyhi’s-selāma H
[4222] raḍıya’llāhu ʿanh: -A
[4223] raḍıya’llāhu ʿanh: -A
[4224] ġayrı maḳṣūduñ yoḳdur: -K
[4225] +ʿaleyhi’s-selāmuñ H

ḳalḳdı. Pes Ḥaḳ Teʿālā anları andan nehy eyleyüp buyurdı: **Yā eyyühāʾlleẕīne āmenū lā tüḳaddimū beyne yedeyiʾllāhi ve rasūlihī veʾtteḳūʾllāhe innaʾllāhe semīʿun ʿalīm.**

(403b) İbn ʿAbbās eydür: **Lā tüḳaddimū** didügi dimek olur ki Rasūl'üñ[4226] kelāmı öñinde söz söylemeñ. Ve Cābir b. ʿAbduʾllāh eyitdi: Bir ṭāyife, Rasūl ḳurbān itmedin ḳurbān itdiler. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anları andan nehy eyleyüp bu āyeti inzāl eyledi. Ve baʿżılar eydürler[4227]: Bir ḳavm eyitdiler: N'ola-yıdı fülān nesne ḥaḳḳında ve fülān nesne ḥaḳḳında āyet nāzil olaydı. Ḥaḳ Teʿālā anları andan nehy eyleyüp bu āyeti inzāl eyledi. ʿĀyişe anamuz[4228] raḍıyaʾllāhu ʿanhā eyitdi: **Lā tüḳaddimū** didüginüñ maʿnīsi dimek olur ki Rasūl[4229] oruç ṭutmayınca siz daḫı oruç ṭutmañ. Ve Kelbī eydür: Maʿnīsi dimek olur ki hīçbir sözde ve bir işde Rasūl ḥażretinden sebḳat itmeñ ḥattā Rasūl ʿaleyhi's-selām anı size emr itmeyince. Yaʿnī hīçbir söz söylemeñ ḥattā Rasūl ʿaleyhi's-selām size söyleñ dimeyince ve daḫı hīçbir iş işlemeñ ḥatta Rasūl ʿaleyhi's-selām size işleñ dimeyince.

İmdi mürīdüñ şeyḫiyle ve üstādıyla edebi budur. Pes mürīdüñ iḫtiyārı meslūb olur nefsinde vü mālında; hīç nesneye taṣarruf eylemez ḥattā şeyḫ aña emr itmeyince ve şeyḫ aña destūr virmeyince. Bunı bāb-ı meşīḫatda tamām kemāliyle beyān eyleyüp dururuz.

Ve baʿżılar eydürler[4230]: **Lā tüḳaddimū** didügi dimek olur ki Rasūl öñince yürümeñ. Ebū'd-Derdā[4231] eydür: Ebū Bekr öñince yürürdüm. Rasūl ʿaleyhi's-selām, beni görüp baña eyitdi: Şol kimse öñince mi yürürsin ki ol kimse dünyāda ve āḫiretde senden ḫayrludur. Ve baʿżılar eydürler[4232]: Bu āyet bir ḳavm ḥaḳḳında nāzil oldı ki anlar Rasūl

[4226] Rasūl'üñ: Rasūl ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4227] eydürler: eyitdiler A
[4228] anamuz: -H
[4229] +ʿaleyhi's-selām H
[4230] eydürler: eyitdiler A
[4231] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4232] eydürler: eyitdiler A

meclisine ḥāżır olurlar-ıdı. Vaḳtī ki Rasūl ḥażretinden[4233] (404a) bir nesne ṣorsalar anlar Rasūl'den öñ söyleyüp fetvālar virürler-idi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anları andan nehy eyleyüp buyurdı: **Yā eyyühā'lleẕīne āmenū lā tüḳaddimū beyne yedeyi'llāhi ve rasūlihī.**

İmdi mürīdüñ şeyḫi ve daḫı üstādı meclisinde edebi böyle olmaḳ gerek. Şöyle ki şeyḫ ḳatında epsem olup otura; hīçbir vech-ile söz söylemeye illā meger ki şeyḫ söyle diyü emr eyleye. Belki mürīd şeyḫi ve daḫı üstādı ḥażretinde şol kimse gibi olmaḳ gerek ki ol bir deryā kenārında oturup ol deryādan rızḳ gele diyü muntaẓır ola. Pes mürīd daḫı eyle gerekdür kim ḳulaḳ ṭuta şeyḫüñ kelāmından ve üstāduñ kelāmından rūḥına ve ḳalbine erzāḳ-ı maʿneviyye gele diyü tā ki anuñ irādetinde ve ṭalebinde maḳāmı ziyāde ola Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ faẓlıyla.

Ve daḫı mürīde eyle gerekdür kim şeyḫüñ kelāmını añlaya ki eger anı maḳām ṭalebinden redd eyleyüp iṯbāt-ı şey' li-nefsihī maḳāmına bıraġacaḳ olursa kendü cināyetindendür.

Ve daḫı eyle gerekdür kim kendünüñ ḥālinden şeyḫe ṣora. Evet, ṣādıḳlar ḥālini şeyḫe dil-ile ṣormaġa muḥtāc olmazlar[4234] belki ḥāllerini şeyḫüñ kelāmından añlarlar. Zīrā ki şeyḫ, Allāh Teʿālā söyledügi kelāmı söyler. Zīrā ki şeyḫ; ṣādıḳ mürīdler ḥużūrında göñlini Allāh Teʿālā ḥażretine yöneldür, anuñ ḥażretinden istimṭār eyleyüp[4235] ṣādıḳ mürīdlerüñ göñüllerini ṣıvarur. Pes ṭālibler neye muḥtāc-ısa şeyḫ anı söyler. İmdi söz toḫm gibidür ki ol yire düşe. İmdi toḫm vaḳtī ki çürümiş olsa ol bitmez. İmdi kelimenüñ daḫı çürümişi oldur kim (404b) aña hevā-yı nefs ḳarışa. Pes şeyḫ, hevālar[4236] ḳarışmasından

[4233] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[4234] olmazlar: olmaz A
[4235] eyleyüp: idüp A
[4236] hevālar: hevā K

kelāmı arıdur daḫı ol kelāmı Allāh Teʿālā ḥażretine vāṣıl eyler ve ol ḥażretden yardım ister daḫı andan söyler. Pes[4237] anuñ kelāmı ḥaḳīḳatde Ḥaḳ'dan ve Ḥaḳḳ-ıla ve Ḥaḳḳ-içün olur. Pes şeyḫ, mürīdler ḥaḳḳında ilhāmuñ emīnidür niteki Cebrā'īl[4238] vaḥyüñ emīni olduġunlayın. İmdi niteki Cebrā'īl ʿaleyhi's-selām[4239] vaḥyde ḫıyānet itmez-idi şeyḫ daḫı ilhāmda ḫıyānet itmez. Ve daḫı niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām kendü hevāsından söz söylemezdi şeyḫ daḫı Rasūl ḥażretine[4240] iḳtidā eyler ẓāhiren ve bāṭınen lā cirem hevā-yı nefs-ile söz söylemez. İmdi sözde hevā-yı nefs iki nesne-yiçündür. Birisi oldur kim göñüller celb itmek-içündür ve daḫı yüzler kendüden yaña yönelmek-içündür. İmdi şeyḫün şānı böyle degüldür. Ve birisi daḫı oldur kim kelāmı gökcek söylemek-ile ve ʿucb girmek-ile nefs ẓāhir olduġındandur. İmdi bu, muḥaḳḳiḳler ḳatında ḫıyānetdür. Belki şeyḫ, dili üzerine cārī olan kelāmda Ḥaḳ Teʿālā'nuñ anda niʿmetlerini müṭālaʿa eyler. Pes ol müṭālaʿa anı nefsüñ isticlā-yıla ve ʿucb-ıla ẓuhūrından fāriġ ḳılur ve anuñ dili üzerine Ḥaḳ Teʿālā icrā eyledügi sāyir müstemiʿler gibi ol daḫı bir müstemiʿ olur. Niteki Şeyḫ Ebū's-Suʿūd raḥmetu'llāhi ʿaleyh Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḳalbine ilḳā eyledügi kelāmını aṣḥābına söylerdi daḫı eydürdi: Bu kelāmda ben daḫı sizüñ gibi diñleyiciyem[4241]. Ḥāżırlaruñ baʿżısına bu söz müşkil gelüp eyitdi: Söz söyleyen ḳaçan söyledügi sözi bilse şol müstemiʿ gibi (405a) nice olur ki ol söylenen sözi bilmeye. Pes evine varup ol gice yatdı, düşinde gördi ki bir kişi gelüp aña eyitdi: Bir baḥrī deryāya ṭalar, ol deryā dibinden niçe ṣadefler cemʿ idüp tobrasına[4242] ḳoyar, ol, dür dānesini deryā dibinde görmez ḥāl budur kim ol dür dānesini ḥāṣıl itmişdür. Vaḳtī ki deryā kenārına çıḳsa ve tobrasından[4243] ṣadefleri dökse deryā

[4237] pes: lā cirem K
[4238] +ʿaleyhi's-selām H
[4239] ʿaleyhi's-selām: -A
[4240] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4241] diñleyiciyem: diñleyiciyin A, K
[4242] tobrasına: torvasına A
[4243] tobrasından: torvadan A

kenārında olanlar-ıla ol dür dānesini bile görür. Pes ol kişi bu düşiyle şeyḫüñ kelāmınuñ işāretini fehm eyledi.

Pes mürīdüñ şeyḫ-ile ve üstād-ıla edebinüñ gökcegi oldur kim şeyḫ ḥużūrında sākit ola cemād gibi ḥattā şeyḫ aña ne nesne gereklüdür sözden ve işden diye.

Ve baʿżılar eydürler[4244]: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **lā tüḳaddimū beyne yedeyi'llāhi ve Rasūlihī** didügi dimek olur ki Rasūl menzilesinden ve mertebesinden ziyāde mertebe ṭaleb eylemeñ. İmdi bu, edeblerüñ eyüsindendür ve daḫı eʿazzindendür. Zīrā ki mürīdlere lāyıḳ degüldür kim şeyḫüñ mertebesinden ziyāde menzile ve mertebe[4245] ṭaleb itmek göñüllerinden geçe. Belki eyle gerekdür kim şeyḫüñ mertebesi varduġınca ziyāde olmasını seveler. Bunuñ-ıla ẓāhir olur mürīdüñ ḥüsn-i irādetinde cevheri.

Sırrī eydür: Ḥüsn-i edeb tercümān-ı ʿaḳldur. Ve Ebū ʿAbdu'llāh b. Ḫafīf eyitdi: Ruveym baña eyitdi: İy oġul, ʿamelüñi ṭuz eyle ve edebüñi un eyle. Ve baʿżılar eyitdiler: Taṣavvufuñ dükelisi edebdür. Pes her vaḳtüñ edebi vardur ve her ḥālüñ edebi vardur ve her maḳāmuñ edebi vardur. İmdi kim ki edebe mülāzemet eylese erenler maḳāmına yitişür. (405b) Ve kim ki edebden maḥrūm olsa ol, Allāh Teʿālā dergāhından ıraḳ olur ve maḳbūl olmaḳdan merdūd olur. Ḥaḳ Teʿālā aṣḥāb-ı Rasūl'e[4246] ʿaleyhi's-selām, te'dīb eyleyüp eyitdi: **Yā eyyühā'lleẕīne āmenū lā terfaʿū aṣvāteküm fevḳa-ṣavti'n-Nebiyyi ve lā techerū bi'l-ḳavli ke-cehri baʿżiküm li-baʿżin en teḥbeṭa aʿmālüküm ve entüm lā teşʿurūn.**[4247] Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür[4248]: İy Mü'minler, vaḳtī ki Rasūl ḥażretiyle söz söyleşseñüz anuñ āvāzından sizüñ āvāzuñuzı geçürmeñ; āvāzuñuz

[4244] eydürler: eyitdiler A
[4245] menzile ve mertebe: mertebe ve menzile A
[4246] Rasūl'e: Rasūl'i A
[4247] el-Hucûrât 49/2.
[4248] maʿnīsi va'llāhu aʿlem budur kim Ḥaḳ Teʿālā eydür: yaʿnī A

anuñ āvāzından yüce olmasun ve daḫı arañuzda biri biriñüzle ḳatı ḳatı söyleşdügüñüzleyin anuñ-ıla daḫı ḳatı söyleşmeñ. Belki āvāzuñuzı anuñ āvāzından aşaġa eyleñ, anuñ ḥürmetini saḳlañ ve anı taʿẓīm eyleñ ʿamelüñüz ḥabṭ olmaḳdan istikrāh idüp şol ḥālde ki ol ḥabṭ-ı aʿmāl itdüginden ġāfil olasız. Yaʿnī eger siz Rasūl'üñ āvāzından āvāzuñuzı anuñ-ıla söz söyleşürken yüce eyleseñüz ve baʿżıñuz baʿżıñuzla ḳatı ḳatı söyleşdüginleyin Rasūl ḥażretiyle söyleşseñüz anuñ ḥürmetini saḳınmasañuz sizüñ aʿmālüñüz maḥv olup gider.

İmdi şöyle bilgil ki Ehl-i Sünnet meẕhebinde böyledür ki küfrden ġayrı nesne ḥabṭ-ı aʿmāl eylemez. Pes sebeb nedür ki Rasūl ḳatında ḳatı ḳatı söz söylemek ḥabṭ-ı aʿmāl eyleye? **Ḳāḍī Tefsīri**'nde eydür: Rasūl ḥażretiyle söz söyleşicek anuñ āvāzından yüce āvāz-ıla söz söylemek Rasūl ḥażretini istiḫfāf itmek olur ki ol mü'eddīdür küfre ki ol muḥbiṭ-ı aʿmāldür.

Ṯābit b. Ḳays ṣaġır-ıdı (406a) ve ol ḳatı ḳatı[4249] söyler-idi ve bir kişi-yile vaḳtī ki söz söyleşse andan ḳatı söyler-idi. Vaḳt olurdı ki Rasūl ḥażretiyle söyleşürdi, Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ āvāzından incinürdi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı ve andan ġayrı Mü'minleri te'dīb itmek-içün bu āyeti inzāl eyledi. Vaḳtī ki bu āyet nāzil oldı Ṯābit b. Ḳays yol üzerinde oturup aġladı. ʿĀṣım b. ʿAdy gördi ki Ṯābit aġlar aña eyitdi: Niçün aġlarsın? Ṯābit eyitdi: Beni bu āyet aġlatdı. Ḳorḳaram[4250] ki bu āyet benüm ḥaḳḳumda nāzil olmış ola. Zīrā ki benüm āvāzum ḳatı yücedür. Pes ben ḫavf iderem[4251] ki benüm ʿamelüm maḥv olup ben ehl-i nārdan olam. ʿĀṣım bunı işidüp Rasūl ḥażretine[4252] vardı, Ṯābit'üñ ḫaberini Rasūl ḥażretine[4253] eydivirdi. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Var Ṯābit'i baña getür. ʿĀṣım, Ṯābit

[4249] ḳatı: -K
[4250] ḳorḳaram: ḳorḳarın A
[4251] iderem: iderin A
[4252] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4253] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H

ḳatından gidincek S̱ābit, ʿavratına eyitdi: Beni at aḫurına ilet. Benüm üzerüme aḫur ḳapusını yap daḫı ol ḳapuyı demür çiviler-ile çivile tā ki ben anda ölem ve yāḫūd Allāh Teʿālā, Rasūl'ini benden rāżī eyleye. ʿAvratı daḫı anı at ṭamına iletüp anuñ ḳapusını yapup demür çiviler-ile ol ḳapuyı çiviledi. ʿĀṣım geldi, ol yirde S̱ābit'i bulmadı. Pes evine gelüp S̱ābit'i ehl-i beytinden ṣordı. Eyitdiler: At ṭamındadur, didiler. ʿĀṣım at ṭamına varup eyitdi: Yā S̱ābit, gel. Seni Rasūl daʿvet eyler. S̱ābit eyitdi: Ḳapuyı uvat, çıḳayın. ʿĀṣım ḳapuyı uvatdı. S̱ābit; ol ṭamdan çıḳdı, ʿĀṣım-ıla Rasūl ḥażretine vardı. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Yā S̱ābit niçün aġlarsın? S̱ābit eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, (406b) benüm āvāzum yücedür. Ḫavf eylerem[4254] ki bu āyet benüm ḥaḳḳumda nāzil olmış ola. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yā S̱ābit, rāżī degül misin ki dünyāda saʿīd dirilesin ve şehīd ölesin, cennete giresin. Pes S̱ābit eyitdi: Ben rāżīyam[4255] yā Rasūlaʾllāh. Ebedī sizüñ ḳatuñuzda ḳatı söz söylemeyem. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti inzāl eyleyüp buyurdı ki: **İnneʾlleẕīne yeġużżūne aṣvātehüm ʿinde rasūliʾllāhi ülāʾikeʾlleẕīneʾmteḥanaʾllāhu ḳulūbehüm liʾt-taḳvā lehüm maġfiratün ve ecrun ʿaẓīm.**[4256] Maʿnīsi, vaʾllāhu aʿlem, budur ki Ḥaḳ Teʿālā eydür[4257]: Şunlar ki Rasūl ḳatında āvāzlarını alçaḳ eylerler edeb riʿāyet eyleyüp ve daḫı nehyden ḫavf eyleyüp anlar anlardur ki Allāh Teʿālā anları taḳvā-yiçün tecribe eyleyüp durur ki anlar taḳvā üzerinde ṣābirlerdür ve anlaruñ göñüllerini ḫāliṣ ḳıldı taḳvā-yiçün tecribe eyleyüp durur ki anlar taḳvā üzerinde ṣābirlerdür ve anlaruñ göñüllerini ḫāliṣ ḳıldı taḳvā-yiçün ve anlaruñ günāhları yarlıġanmaḳ vardur ve daḫı anlaruñ-içün ecr-i ʿaẓīm vardur.

[4254] eylerem: eyledüm A
[4255] rāżīyam: rāżīyın A
[4256] el-Hucûrât 49/3.
[4257] maʿnīsi vaʾllāhu aʿlem budur ki Ḥaḳ Teʿālā eydür: yaʿnī A

Enes[4258] eydür: Rasūl[4259] aña, sen şehīd olsañ gerek didügi ḳavle muntaẓır olup dururduḳ. Yemāme güninde Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh Ḫālid b. el-Velīd'i gönderdi ki Müseyleme-i Kezzāb-ıla muḥārebe eyleye. Muḥārebe eylerken Ṯābit müsülmānları gördi ki münkesir oldılar ve bir ṭāyife müsülmānlardan ṣındılar. Pes eyitdi: Helāklik bunlara. Ne ʿaceb iş işlerler. Biz Rasūl ḥażretiyle düşmāna varıncaḳ ol düşmān-ıla böyle cenk eylemezdük, didi. Daḫı Ḥuẕeyfe b. Ṯābit'e eyitdi: Gel bugün ḫoş vech-ile muḳātele eyleyelüm. Ṯābit b. ḥuẕeyfe daḫı rāżī oldı. Pes ol gün (407a) Ṯābit b. Ḳays ve Ḥuẕeyfe b. Ṯābit küffār-ıla şol ḳadar cenk eylediler ki Ṯābit b. Ḳays şehīd oldı Rasūl ʿaleyhi's-selām vaʿde eyledüginleyin. Ve anuñ bir demür göñlegi var-ıdı. Müsülmānlardan birisi anuñ demür göñlegini çıḳarup aldı. Lā cirem aṣḥābdan birisi Ṯābit'i düşinde gördi. Ṯābit aña eyitdi: Fülān kişi benüm göñlegümi aldı ʿaskerüñ fülān yanındadur. Var Ṯābit b. Velīd'e eyit, andan anı alsun Ebū Bekr'e virsün. Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh anı ṣatsun. Fülān kişiye borcum vardur. Anı anuñ bahāsıyla ödesün. Ve benüm fülān ḳulum āzād olsun. Ol kişi Ḫālid b. Velīd'e bunı ḫaber virdi. Ḫālid ol demür göñlegi ol didügi kişi ḳatında bulup Ebū Bekr'e virdi. Ebū Bekr raḍıya'llāhu ʿanh[4260] anuñ vaṣiyyetini tecvīz eyledi. Enes eyitdi: Ölümden ṣoñra vaṣiyyet cāyiz görüldügi işidilmedi illā hemān bu işidildi kerāmeten lehū.

Ve ʿAbdu'llāh b. Zübeyr[4261] eyitdi: Aḳraʿ b. Ḥābiş Rasūl ʿaleyhi's-selām ḳatına geldi. Ebū Bekr eyitdi: Yā Rasūla'llāh, bunı ḳavmi üzerine ʿāmil eyle. ʿÖmer eyitdi: Yā Rasūla'llāh, bunı ʿāmil eyleme. Ebū Bekr, ʿÖmer-ile söyleşdiler ḫattā anlaruñ āvāzları çıḳup Rasūl ʿaleyhi's-selām ḳatında çekişdiler. Ebū Bekr, ʿÖmer'e eyitdi: Sen baña muḫālefet itmek istersin. ʿÖmer daḫı Ebū Bekr'e eyitdi: Sen daḫı baña muḫālefet itmek

[4258] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4259] +ʿaleyhi's-selām H
[4260] raḍıya'llāhu ʿanh: -A
[4261] Zübeyr: ez-Zübeyr A

istersin. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti inzāl eyleyüp eyitdi: **Yā eyyühāʾlleẕīne āmenū lā terfeʿū aṣvāteküm fevḳa ṣavtiʾn-Nebiyyi** āyetüñ āḫirine degin. Bundan ṣoñra ʿÖmer, Rasūl ʿaleyhiʾs-selām ḳatında söz (407b) söylese anuñ āvāzı işidilmezdi ḥattā aña yine söyledügi sözi ṣormayınca. Ve Ebū Bekr daḫı and içdi ki Rasūl ḳatında söz söyleyicek nesne ṭanışur gibi fısıldıyla söyleye.

İmdi mürīdlere daḫı eyle gerekdür kim şeyḫ-ile münbasıṭ olup ḳatı ḳatı söylemeye ve daḫı şeyḫ yanında çoḳ gülmeye ve daḫı şeyḫ ḳatında çoḳ söylemeye illā meger ki şeyḫ anı açup anuñ söyledügi söz aña ḫoş gelüp aña söyle diye, ol vaḳt maʿẕūr olur. Ve baʿż-ı mürīdler şeyḫe ḥürmet idüp şeyḫüñ yüzine itiri itiri naẓar itmezler.

Keşşāfu'l-künūz ve maʿdenü'r-rumūz eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bir gün beni ısıtma ṭutup dururdı, yaturdum. Benüm şeyḫüm Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī benüm üzerüme girdi. Ben andan utanduġumdan derledüm. Ben derlemege daḫı muḥtāc-ıdum ki ḥummādan yiynileyin diyü. Pes şeyḫüñ ḳademi baña bereket ve şifā oldı. Bir gün ben evde ḫalvet oturıyorurdum[4262]. Şeyḫ baña kendü ṣarınduġı dülbendini virüp dururdı. Nāgāh añsuzda ben şeyḫüñ ol dülbendini başdum. Anı başduġum baña be-ġāyet ulu günāh geldi şeyḫi ululayup ve aña iḫtirām itdügümden ötürü. Ḥaḳ Teʿālā ol sāʿat benüm ḳalbüme şol ḳadar ʿaṭālar eyledi ki diller-ile vaṣf olmaz.

İbn ʿAṭā eydür: Ḥaḳ Teʿālā'nuñ **Lā terfaʿū eṣvāteküm** didügi zecrdür ezādan tā ki anuñ üstine tecāvüz olunmaya anuñ ḥürmetini terk eyleyüp. Ve Ebū Bekr b. Ṭāhir eydür: Maʿnīsi dimek olur ki ḫiṭāb-ıla anı iẓhār itmeñ ve daḫı aña cevāb virmeñ illā ḥürmetini riʿāyet eyleyüp cevāb (408a) virüñ. **Ve lā techerū biʾl-ḳavli ke-cehri baʿżiküm li-baʿżin**

[4262] oturıyorurdum: oturuyordum K, otururdum H

didügi dimek olur ki aña adıyla çaġırup Yā Muḥammed ve Yā Aḥmed dimeñ baʿżıñuz baʿżıñuza çaġırduġınlayın. Belki anı ululayup ve aña iḫtirām idüp eydüñ: Yā Nebiyyaʾllāh ve Yā Rasūlaʾllāh.

İmdi bu ḳabīldendür[4263] mürīdüñ şeyḫe ve üstāda ḫiṭābı. İmdi vaḳtī ki vaḳār göñülde sākin olsa keyfiyyet-i ḫiṭābı daḫı dil bilür ve daḫı ʿibāreti bilür[4264]. İmdi mürīd-i ṣādıḳ bundan iʿtibār eylesün ve daḫı bilsün ki şeyḫ Allāh Teʿālā ḥażretinden ve daḫı Rasūl ḥażretinden[4265] teẕkiredür. Pes şeyḫ-ile bu edebleri riʿāyet eyleye tā ki Ḥaḳ Teʿālā aña Rasūl ḥażretiyle edeb riʿāyet eyleyenlerüñ ṣevābı gibi ṣevāb vire. Niteki Ebū ʿOṣmān eydür: Ekābir ḳatında ve daḫı sādāt meclisinde edeb riʿāyet eylemek kişiʾi derecāt-ı ʿulāya yitişdürür ve daḫı dünyāda ve āḫiretde kişiʾi ḫayra yitişdürür. Görmez misin ki Ḥaḳ Teʿālā buyurup eyitdi: **Ve lev ennehüm ṣaberū ḥattā taḫruce ileyhim le kāne ḫayran lehüm.**[4266] Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā taʿlīm eyleyüp eyitdi ki: **İnneʾlleẕīne yünādüneke min-verāʾi'l-ḥucurāti ekṣeruhüm lā yaʿḳılūne ve lev ennehüm ṣaberū ḥattā taḫruce ileyhim le kāne ḫayran lehüm**[4267] **vaʾllāhu ġafūrun raḥīm.**[4268] Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur kim Benī Temīm ḳabīlesinden ʿUyeyne b. Ḥuṣayn ve Aḳraʿ b. Ḥābis yitmiş kişiyle Rasūl ḥażretine zevāl vaḳtinden öñ geldiler. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām[4269] ḫatunlarınuñ birisinüñ evinde uyurıdı. Ol evden ṭaşradan ʿUyeyne b. Ḥuṣayn ve Aḳraʿ b. Ḥābis çaġırup eyitdiler: Yā Muḥammed, gel ṭaşra çıḳ. Pes Ḥaḳ Teʿālā bunları nehy eyleyüp (408b) eyitdi: **İnneʾlleẕīne yünādüneke min-verāʾi'l-ḥucurāt** yaʿnī şunlar ki ḥucurātdan ṭaşra saña Yā Muḥammed

[4263] ḳabīldendür: ḳabīldür K
[4264] +vaʾllāhu aʿlem A
[4265] ḥażretinden: ʿaleyhiʾs-selāmdan A
[4266] el-Hucûrât 49/5.
[4267] Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā taʿlīm…lehüm: -A
[4268] el-Hucûrât 49/4-5.
[4269] ʿaleyhiʾs-selām: -A

diyü çaġırurlar, anlaruñ ekṣeri ʿāḳil degüldür. Zīrā ki ʿaḳl iḳtiżā eyler ḥüsn-i edebi ve daḫı iḥtişāmı ve ḥayā riʿāyet itmegi. Eger anlar ṣabr itseler sen anlara çıḳınca, anlara ol ṣabr itmek ḫayrlu ola-yıdı istiʿcālden. Zīrā ki anlar sen çıḳınca ṣabr eyledüklerinde edeb vardur ve daḫı Rasūl ḥażretini taʿẓīm itmek vardur ki bunlar mūciblerdür bi-ḥasebi'l-vaʿd ṣevābı ve daḫı ṣenāʾı ve daḫı ḥācetleri maḳbūl olmasını. Zīrā ki anlar Rasūl ḥażretine geldüklerinden maḳṣūdları bu-yıdı ki anlaruñ Rasūl ḳatında esīrleri var-ıdı, ol esīrleri ḳoyuvirsün diyü yöñeldilerdi. Lā cirem Rasūl ʿaleyhi's-selām ol esīrlerüñ nışfını alıḳodı. Ve eger edebsüzlik itmeselerdi belki ṣabr itselerdi Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara çıḳınca, Rasūl ʿaleyhi's-selām ol esīrlerüñ cemīʿisini ḳoyuvirürdi. İmdi bunda mürīdlere edeb ögretmek vardur şeyḫ üzerine girmekde ve daḫı şeyḫ ḫalvetinden çıḳınca ṣabr itmekde ve istiʿcāli terk itmekde.

Sulṭānu'l-ʿārifīn ve melceʾü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şöyle işitdüm ki Şeyḫ ʿAbdülḳādir'e vaḳtī ki bir faḳīr gelse anı ziyāret itmege aña ḫaber iderler-idi faḳīr geldüginden. Şeyḫ ḫalvetinden çıḳup evinüñ bir ḳapusını açardı, ol faḳīr-ile muṣāfaḥa eyleyüp aña selām virürdi ve bir pāre anuñ-ıla oturup girü[4270] ḫalvetine girürdi. Vaḳtī ki fuḳarā zümresinden olmayan bir kimse gelse aña çıḳardı ve anuñ-ıla oturup ṣoḥbet iderdi. (409a) Fuḳarādan baʿżısınuñ ḫāṭırına şeyḫ böyle itdügi ḫoş gelmeyüp nevʿun mine'l-inkār geldi. Şeyḫ aña ve anuñ żamīrine muṭṭaliʿ olup eyitdi: Faḳīr-ile bizüm rābıṭamuz rābıṭa-i ḳalbiyyedür, ol ecnebī degüldür, anuñ-ıla göñlümüz muvāfaḳatı kifāyet eyler ve ol bizüm bu ḳadarca ẓāhirümüzle anuñla mülāḳāt olduġumuza ḳanāʿat eyler.

[4270] girü: -A

Ammā şol kimse ki fuḳarā cinsinden olmaya ol, ʿādāt üzere durur ve daḫı ẓāhir gözler. İmdi vaḳtī ki ẓāhirden anuñ ḥaḳḳını tamām riʿāyet itmesevüz ol bizden ürker.

Ebū Manṣūr-ı Maġribī'ye eyitdiler: Ebū ʿOs̱mān-ıla ne ḳadar vaḳt ṣoḥbet eyledüñ? Ebū Manṣūr eyitdi: Ben aña ḫiẕmet eyledüm, anuñ-ıla ṣoḥbet itmedüm. Zīrā ki ṣoḥbet iḫvān-ıla ve aḳrān-ıla olur, meşāyıḫ-ıla ṣoḥbet olmaz. Belki anlara ḫiẕmet olur.

İmdi mürīde eyle gerekdür kim her bār ki şeyḫüñ ḥālinden anuñ üzerine bir nesne müşkil gelse Mūsā peyġāmber-ile[4271] Ḫıżır ʿaleyhimā's-selām[4272] ḳıṣṣasını añagöre ki Ḫıżır peyġāmber[4273] nice iş işledi ki Mūsā aña inkār eyledi. Lā cirem bundan ṣoñra Ḫıżır peyġāmber[4274] ʿaleyhi's-selām Mūsā peyġāmbere anuñ sırrından ḫaber virincek Mūsā inkārından rucūʿ eyledi. Pes mürīd şeyḫe inkār eyledügi şeyḫüñ işledügi işi ḥaḳīḳatiyle bilmedüginden ötürüdür. Vaḳtī ki şeyḫ kāmil ve mükemmil; vāṣıl ve mūṣil olsa, dünyāda tamām zāhid ve hīç dünyāya ve anuñ zīnetine meşġūl olmasa pes şeyḫüñ her işledügi işinde ʿilm ü ḥikmet diliyle ʿöẕr vardur.

Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn '**Aynü'l-Ḥayāt**'da Mūsā peyġāmber-ile Ḫıżır peyġāmber[4275] ḳıṣṣasında eydür: Ehl-i ṣoḥbetüñ ve daḫı mürīdlerüñ (409b) ve meşāyıḫ-ı hādī ve sāliklerüñ edeblerine işāret vardur. İmdi mürīd-i ṣādıḳ vaḳtī ki bir kāmil ve mükemmil; vāṣıl ve mūṣil şeyḫ bulsa ehlinden ve evṭānından mufāraḳat eyleyüp manṣıbını ve etbāʿını ve iḫvānını ve aḫdānını belki ʿulūmını terk eyleyüp anuñ ḫiẕmetinde ṭurup aña mülāzemet eyleye. Kendüsi bir aʿcemī gibi ola ki ol, deryādan berri bilmez ve anuñ evāmirine münḳād

[4271] peyġāmber-ile: ʿaleyhi's-selām ile H
[4272] ʿaleyhimā's-selām: ʿaleyhi's-selām H
[4273] peyġāmber: -H
[4274] peyġāmber: -H
[4275] peyġāmber: -H

ola ve nevāhīsinden ictināb eyleye. Niteki Kelīmuʾllāh Mūsā peyġāmberüñ[4276] ḥāli böyle-yidi. Zīrā ki anı nübüvvet ve risālet ve Cebrāʾīl[4277] gelmesi ve aña Tevrīt inmesi ve Allāh Teʿālā ḥażretiyle mükāleme eyledügi ve Benī İsrāʾīl aña iḳtidā itdükleri anı Ḫıżır peyġāmbere[4278], ʿaleyhi's-selām, uymasından menʿ eyledi. Belki ol, Ḫıżır peyġāmbere uyup aña tevāżuʿ eyledi ve ehl-i beytini ve etbāʿını ve eşyāʿını ve menāḳıbını ve manāṣıbını terk eyleyüp aña irādet etegine yapışup anuñ evāmirine münḳād oldı ve nevāhīsinden ictināb eyledi.

Ve cümle-i edebden birisi daḫı budur kim mürīd irādetinde ṯābit ola şöyle ki eger şeyḫ anı her gün kerrāt-ıla redd eylese anuñ irādetinüñ ṣıdḳını imtiḥān idüp anı ḳabūl eylemese ol anuñ ḳapusına mülāzemet itmegi terk eylemeye, bu yolda siñekden kem olmaya. Zīrā ki ʿArab dilinde siñege ẕübāb dirler. Maʿnīsi dimek olur ki **ẕübbe ābe** yaʿnī her kerre anı ḳoġduḳlarınca[4279] ol yine[4280] rucūʿ eyleyüp geldi. Niteki Kelīmuʾllāh ḥāli Ḫıżır peyġāmber-ile böyle-yidi. Zīrā ki Ḫıżır anı redd eyleyüp eyitdi: **İnneke len testaṭīʿa maʿiye ṣabran**[4281] Mūsā eyitdi ki: **Setecidünī in şāʾaʾllāhu ṣābiran ve lā aʿṣī** (410a) **leke emran.**[4282]

Ol edeblerden birisi daḫı budur kim mürīd eyle gerekdür kim ḫiẕmetüñ şedāyidine ve zaḥmetlerine ṣabr eyleye, şeyḫüñ evāmirine ve nevāhīsine münḳād ola ve şeyḫüñ cemīʿ-i aḥkāmına müsteslem ola ve şeyḫüñ edebiyle edeblene ve şeyḫüñ terbiyetine ḳābil ola ve anuñ vilāyeti penāhına ilticā eyleye.

[4276] peyġāmberüñ: peyġāmber ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4277] +ʿaleyhi's-selām H
[4278] peyġāmbere: -H
[4279] ḳoġduḳlarınca: ḳoruduḳca K
[4280] yine: gine A
[4281] el-Kehf 18/75.
[4282] el-Kehf 18/69.

Ve mürīdüñ şeyḫ-ile cümle-i ādābından birisi daḫı budur kim şeyḫüñ efʿāline ve aḳvāline ve aḥvāline belki cemīʿ-i ḥarekātına ve sekenātına iʿtirāż eylemeye. Ve cümle-i ādābından birisi daḫı budur kim şeyḫe hīç nesne ṣormaya ḥattā şeyḫ aña ḫaber virince.

Ve şeyḫüñ şeyḫlıḳlda ādābından birisi budur kim şeyḫ, mürīdleri ḳabūl itmege ḥarīṣ olmaya. Belki mürīdi imtiḥān eyleye şunuñla ki mürīde ḫaber vire ṭaleb yolınuñ inceliginden ve maṭlūbuñ ʿizzetinden ve daḫı anuñ ġayretinden. Evet şöyle söyleye ki anı ürkütmeye. Ve eger anı daʿvāsında ṣādıḳ bulacaḳ olursa anı ḳabūl eyleye bi-ḳabūlin ḥasenin ve aña iḳbāl eyleye, oġlancuḳlarını terbiyet eyler gibi anı terbiyet eyleye ve ḳullarını edebler gibi anı edebleye.

Ve şeyḫüñ mürīd-ile cümle-i ādābından birisi daḫı budur kim şeyḫ mürīdüñ çoḳ zellātından teġāfül eyleye, mürīdüñ sehvini ve ḫaṭāsını ve nisyānını ʿafv eyleye illā meger ki mürīd şeyḫüñ emr itdügine muḫālefet eyleye ve yāḫūd nehy itdüginden ictināb eylemeye şeyḫe inkār eyleyüp ve yāḫūd şeyḫüñ efʿālinden baʿżısına ve yāḫūd aḳvālinden baʿżısına inkār eyleyüp iʿtirāż eyleye. Pes ol vaḳt cāyizdür ki şeyḫ aña ʿitāb eyleye ve işledügi işüñ ḥaḳīḳatini aña ḫaber vire tā ki ol mürīd inkārından rucūʿ (410b) eyleye. Şeyḫüñ mürīd-ile edebi çoḳdur. Cemīʿisin ẕikr idersevüz kitābı taṭvīl eylerüz.

Cüneyd'üñ aṣḥābından birisi Şeyḫ Cüneyd'e bir mes'ele ṣordı. Şeyḫ Cüneyd[4283] cevāb virdi. Ol, cevābda Şeyḫ Cüneyd-ile muʿāraża eyledi. Şeyḫ Cüneyd eyitdi: **Fe in lem tü'minū bī fe'ʿtezilūni.** Yaʿnī eger beni girçeklemezseñüz benden ayrıluñ.

ʿĀrifler eyitdiler: Bir kişi üstādınuñ bir sözine yoḳ dise ol kişi ebedī felāḥ bulmaya. Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **Ütrükūnī mā-teraktüm fe iẕā ḥaddeṯtüküm fe ḫuẕū**

[4283] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ʿannī fe innehā heleke men kāne ḳableküm bi-keṯrati suʾālihim veʾḫtilāfihim ʿalā-enbiyāʾihim. Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4284]: Ben sizi terk itdügüm vaḳt siz daḫı beni terk eyleñ. Baña hīç nesne ṣormañ. Vaḳtī ki ben size söz söylesem ol sözi benden alup anı ḳabūl eyleñ. Zīrā ki öñdinkiler[4285] helāk oldılar çoḳ suʾāl itdükleri-çün ve daḫı peyġāmberleri üzerine iḫtilāfları-çün.

Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī[4286] eydür: Ebū Ḥafṣ-ı Nīşābūrī'nüñ ḳatında bir kişi gördüm hīç söylemez epsem olup durur. Ben eyitdüm: Bu kimdür? Eyitdiler: Bu bir kişidür Ebū Ḥafṣ-ıla niçe yıl ṣoḥbet idüp durur ve bize ḫiẕmet ider ve bu kişi bir kişidür kim Ebū Ḥafṣ'a yüz biñ dirhem gümiş virüp durur, andan ṣoñra yüz biñ dirhem gümiş daḫı ödünç aldı, anı daḫı Ebū Ḥafṣ'a virdi. Ebū Ḥafṣ buña bir söz söylemege destūr virmedi.

Ve Ebū ʿOṯmān eydür: Ben oġlan-iken Ebū Ḥafṣ'a vardum anuñ-ıla ṣoḥbet itmege. Ol beni ḳabūl eylemedi. Belki baña eyitdi: Benüm-ile oturma var git. Ben daḫı anuñ ḳatından ḳıçın ḳıçın (411a) gitdüm tā andan ġāyib olınca. Çünki andan ġāyib oldum, ḳaṣd eyledüm ki anuñ ḳapusında bir ḳuyu ḳazam daḫı ol ḳuyu içine girem oturam, andan çıḳmayam tā ol baña destūr virmeyince. Vaḳtī ki ol beni gördi, benüm żamīrüme muṭṭaliʿ olup beni kendüye yaḳın eyledi ve beni öpdi ve beni aṣḥābınuñ ḫavāṣṣından eyledi tā dünyādan gidince.

Ve cümle-i edeblerinden birisi daḫı oldur kim şeyḫ ḥużūrında mürīd, seccādesini döşemeye illā meger ki namāz ḳılmaġa döşeye. Zīrā ki mürīd kendüyi ḫiẕmet itmege

[4284] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[4285] öñdinkiler: sizden öñdünler A
[4286] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

ḳomışdur. İmdi seccāde döşemekde istirāḥate ve teʿazzüze īmā ve işāret vardur. Ve daḫı şeyḫ ḥāżır-iken semāʿda ḥareket eylemeye.

Ve daḫı edebdendür ki mürīd kendü ḥālinden hīç nesne gizlemeye. Belki şeyḫe ḥālini ve vāḳıʿasını eydivire. Ve bir ḥāli olsa ki anı şeyḫe dimege utansa anı īmā-yıla ve taʿrīż-ile şeyḫe işāret eyleye. Zīrā ki mürīd vaḳtī ki żamīrini şeyḫden gizlese şeyḫe anı taṣrīḥ-ile ve yāḫūd taʿrīż-ile keşf itmese anuñ bāṭınında bir ʿuḳde olur. Ol ʿuḳde anı yoldan yıġar. Şeyḫ-ile söyleşicek ol ʿuḳde münḥal olup zāyil olur.

Ve daḫı mürīde eyle gerekdür kim bir şeyḫüñ etegine yapışmaya illā meger ki bile ki ol şeyḫ kāmil ve mükemmil; vāṣıl ve mūṣildür ve ol kendüyi Allāh Teʿālā ḥażretine yitişdürür, andan ġayrı şeyḫ anı Allāh Teʿālā ḥażretine yitişdürmez. Ve eger iʿtiḳādı olsa ki bir ġayrı şeyḫ daḫı anı Allāh Teʿālā ḥażretine yitişdürür, aña daḫı şeyḫi gibi maḥabbet eyleyüp iʿtiḳād eylese ol şeyḫden anuñ bāṭınına nesne sirāyet eylemez. Zīrā ki mürīd (411b) vaḳtī ki iʿtiḳād eylese ki şeyḫi şeyḫlıḳda müteferriddür, anuñ faẓlını bilür ve aña maḥabbeti ḳavī olur. İmdi maḥabbet ve teʾellüf ḫod mürīd-ile şeyḫ arasında vāsıṭadur. Ve daḫı maḥabbet ḳuvvetlü olduġınca şeyḫden aña ḥāl sirāyet eyler. Zīrā ki maḥabbet ʿalāmet-i teʿārufdur ve teʿāruf ʿalāmet-i cisiyyetdür ve cinsiyyet, şeyḫüñ ḥālini mürīde celb eyleyüp çekicidür. Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Men ʿalleme ʿabden āyeten min-kitābi'llāhi fe hüve mevlāhü yenbaġī lehū en lā yaḫẕülehū ve lā yesteʾṣiru ʿaleyhi eḥaden fe men feʿale ẕālike fe ḳad feşame ʿurveten min-ʿurā'l-İslām.** Maʿnīsi budur, vaʾllāhu aʿlem[4287], kim ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ bir ḳulına Allāh Teʿālā kitābından bir āyet ögretse ol anuñ efendisi olur. Eyle gerekdür kim ol ḳul anı ḫorlamaya ve anuñ üzerine bir kimseʾi iḫtiyār eylemeye.

[4287] maʿnīsi budur vaʾllāhu aʿlem: yaʿnī A

Pes kim ki bunı işlese yaʿnī anı ḫorlasa ve anuñ üzerine bir kimseʾi iḫtiyār eylese, taḥḳīḳ ol, İslām ḳulplarından bir ḳulpı ḳoparmış olur. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālike.

Ve daḫı edebdendür ki şeyḫüñ cüzʾiyyāt-ı umūrda ve daḫı külliyyāt-ı umūrda ḫāṭırını riʿāyet eyleye. Ve kendünüñ azacuḳ ḥareketi şeyḫe ḫoş gelmese anı istiḥḳār eylemeye. Belki şeyḫüñ ḥüsn-i ḫulḳına ve kemāl-i ḥilmine ve anuñ müdārāsına iʿtimād eyleye. Niteki İbrāhīm b. Şeybān eydür: Biz Ebū ʿAbduʾllāh el-Maġribī-yile niçe zamān muṣāḥabet eyledük. Bizümle yigitler var-ıdı ve İbrāhīm b. Şeybān bizüm-ile beriyyelerde ve ovalarda sefer iderdi. Ve anuñ-ıla bir pīr var-ıdı. Anuñ adı Ḥasan idi. Şeyḫ-ile ol, yitmiş yıl ṣoḥbet idüp dururdı. Vaḳtī ki bizden ḫaṭā ẓāhir olsa şeyḫ anuñ-içün (412a) müteġayyir olsa ol pīrden şefāʿat ṭaleb eylerdük. Ol pīr bizüm şuçumuzı şeyḫden dilerdi. Şeyḫ daḫı anı bizden ʿafv iderdi.

Ve mürīdüñ şeyḫ-ile edebinden birisi daḫı budur kim mürīd vāḳıʿa görse ve yāḫūd bir nesne aña münkeşif olsa anı tesellī eylemeye ve ol keşf olan nesneye ḥükm eylemeye. Belki şeyḫe anı ḫaber vire. Şeyḫ nedür[4288] dir-ise aña iʿtiḳād eyleye. Zīrā ki şeyḫüñ ʿilmi anuñ ʿilminden evsaʿdur ve şeyḫüñ Allāh Teʿālā ḥażretine açılmış ḳapusı ekberdür. Pes eger mürīdüñ vāḳıʿası Allāh Teʿālā ḥażretinden ise şeyḫ aña muvāfıḳ olup anuñ-içün anı imżā eyler. Min-ʿindiʾllāh olana şeyḫ iḫtilāf eylemez. Ve eger mürīdüñ vāḳıʿasında şübhe olacaḳ olursa şeyḫ ol şübheʾi zāyil eyler.

Ve daḫı mürīdüñ şeyḫ-ile edebinden birisi daḫı oldur kim mürīdüñ vaḳtī ki şeyḫ-ile söz söyleşmek ḥāceti olsa bir nesnede dīni işinden ve yāḫūd dünyāsı işinden, ivmeye ve

[4288] nedür: ne A

şeyḫ-ile söz söyleşmege ve iḳdām eylemeye ve şeyḫ üzerine hücūm eylemeye tā şeyḫ aña destūr virmeyince.

İmdi niteki duʿānuñ vaḳtleri verdur ve edebleri vardur ve daḫı anuñ şarṭları vardur. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle muḫāṭabadur. Şeyḫ-ile söyleşmegüñ daḫı edebleri vardur ve şarṭları vardur. Zīrā ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretiyle muʿāmeledendür. Lā cirem evvelā şeyḫ-ile söyleşmedin Allāh Teʿālā ḥażretinden dileye ki aña şeyḫ-ile söyleşmege tevfīḳ vire ve daḫı şeyḫ-ile söyleşicek anuñ edeblerine aña tevfīḳ vire. Ve Ḥaḳ Teʿālā buña tenbīh eyledi Rasūl'üñ aṣḥābına emr itdüginde ki (412b) vaḳtī ki anlar Rasūl ḥażretiyle söyleşseler. Niteki buyurdı: **Yā eyyühā'lleẕīne āmenū iẕā nāceytümü'r-rasūle fe ḳaddimū beyneyedey-necvāküm ṣadeḳaten ẕālike ḫayrun leküm ve aṭharu.**[4289] Yaʿnī vaḳtī ki Rasūl ḥażretiyle sırr-ıla[4290] söyleşmek dileseñüz anuñ-ıla söyleşmezden öñ ṣadaḳa virüñ daḫı anuñ-ıla söyleşüñ. Bunda sır oldur kim böyle itmekde Rasūl ḥażretini taʿẓīm itmek vardur ve daḫı fuḳarāya infāḳ vardur ve daḫı Rasūl ḥażretinden ifrāṭ-ıla nesne ṣormaḳdan nehy itmek vardur ve daḫı muḫliṣ-ile münāfıḳı temyīz itmek vardur.

Tefsīr-i Ḳāḍī'de eydür: ʿUlemā iḫtilāf itdiler ki bu emr nedeb-içün midür[4291] ve yāḫūd vücūb-içün midür. Lākin bu āyet mensūḫ olmışdur **e eşfaḳtüm en tüḳaddimū beyne yedey-necvāküm ṣadeḳātin**[4292] āyetiyle.

ʿAbdu'llāh b. ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhumā[4293] eydür: Bir bölük nās Rasūl ḥażretine çoḳ nesne su'āl eylediler ḥattā ikṣār eyleyüp Rasūl ḥażretine anlar meşaḳḳat ve zaḫmet eylediler, mes'ele-yile Rasūl ḥażretini ḳapladılar. Pes Ḥaḳ Teʿālā anları edebledi ve anları

[4289] el-Mücâdele 58/12.
[4290] sırr-ıla: sır söz A
[4291] midür: -A
[4292] el-Mücâdele 58/13.
[4293] raḍıya'llāhu ʿanhumā: -A

andan kesdi ve anlara emr eyledi ki Rasūl ḥażretiyle sır sözin söyleşmek isteyincek evvelā ṣadaḳa eyleyeler daḫı andan Rasūl ḥażretiyle söyleşeler.

Ve baʿżılar eydürler[4294]: Ġanīler Rasūl ḥażretine[4295] varurlar-ıdı, meclisde faḳīrlere ġalebe eylerler-idi ve anlar Rasūl ḥażretiyle uzun uzaḳ söyleşürler-idi ve anuñ-ıla sırr-ıla daḫı söyleşürler-idi. Lā cirem Rasūl ʿaleyhi's-selām anlaruñ uzun uzaḳ sözlerinden istikrāh eyledi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā (413a) emr eyledi ki Rasūl ḥażretiyle kim ki sırr-ıla söz söyleşmek istese evvelā ol, ṣadaḳa eylesün andan ṣoñra Rasūl ḥażretiyle söyleşsün. Vaḳtī ki aṣḥāb bunı işitdiler Rasūl ḥażretiyle sırr-ıla söyleşmekden yıġlındılar ammā fuḳarā hīç nesne bulmaduḳları-çün ammā ġanīler baḫīllıḳlarından ötürü. Pes aṣḥāb-ı Rasūl'e bu zaḥmet geldi. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlara ruḫṣat virüp bu āyeti inzāl eyleyüp buyurdı ki: **e eşfaḳtüm en tüḳaddimū beyne yedey-necvāküm ṣadeḳātin fe iẕ lem tefʿalū ve tābeʾllāhu ʿaleyküm.** Yaʿnī ṣadaḳaʾı taḳdīm itmekden, faḳīrlıḳdan ḳorḳup eger siz emr olunduġuñuz nesneʾi işlemedüñüzse Allāh Teʿālā sizüñ günāhuñuzdan geçicidür şunuñla ki size ruḫṣat virdi ki ṣadaḳaʾı taḳdīm itmedin Rasūl ḥażretiyle söyleşesiz. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ṣadaḳaʾı taḳdīm eyleñ diyü emr eyledi, Rasūl ḥażretiyle ʿAlī'den[4296] ġayrı kimse sırr-ıla söyleşmedi. Zīrā ki ʿAlī bir dīnār ṣadaḳa idüp Rasūl ḥażretiyle sırr-ıla söyleşürdi.

ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kitābında bir āyet vardur. Benden öñdin ol āyet-ile hīç kimse ʿamel eylemedi ve daḫı benden ṣoñra ol āyet-ile hīç kimse ʿamel eylemez. Ol āyet **yā eyyühāʾlleẕīne āmenū iẕā nāceytümüʾr-rasūle fe ḳaddimū beyne yedey-necvāküm ṣadeḳaten** āyetidür.

[4294] eydürler: eyitdiler A
[4295] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4296] ʿAlī'den: ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanhdan H

Rivāyet olundı ki vaḳtī ki bu āyet nāzil oldı Rasūl ʿaleyhi’s-selām ʿAlī’yi daʿvet eyledi, aña eyitdi: Ṣadaḳa virmegi ne ḳadar emr eyleyelüm, bir dīnār emr eyleyelüm mi? ʿAlī eyitdi: Aña ṭāḳat getüremezler. Pes Rasūl (413b) ʿaleyhi’s-selām, ya ne ḳadar emr eyleyelüm? didi. ʿAlī eyitdi: Bir ḥabbe ve yāḫūd bir arpa aġırı gümiş ve yāḫūd bir arpa aġırı altun. Pes Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Sen zehīdsin. Andan ruḫṣat āyeti nāzil oldı ki ol **e eşfaḳtüm** āyetidür. Pes ol āyet mensūḫ oldı.

Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn raḥimehuʾllāh[4297] eydür: Söyleşmekden öñ ṣadaḳa virmek mensūḫ oldıysa Rasūl ḥażretine iḥtirām mensūḫ olmadı. Pes āyetüñ fāyidesi ki iḥtirām-ı Rasūl’dür, ol bāḳīdür.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Leyse men lem yecülle kebīranā ve yerḥam ṣaġīranā ve yaʿrif bi-ʿāliminā ḥaḳḳahū.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[4298]: Benüm sünnetüm-ile[4299] ʿamel idenlerden degüldür şol kimse ki bizüm büyüklerümüzi ululamaz ve bizüm küccüklerümüzi esirgemez ve bizüm ʿālimlerümüzüñ ḥaḳḳını bilmez.

İmdi şöyle bilgil ki ʿulemāya iḥtirām eylemek Allāh Teʿālā ḥażretinden tevfīḳdur ve hidāyetdür. Ve iḥtirāmı terk eylemek ḫızlāndur ve ʿuḳūḳdur. Ve nesʾluʾllāhe Teʿālā en yecʿalenā ve iyyāküm mineʾlleẕīneʾḥteramū’l-ʿulemāʾe ve lā yecʿalenā ve iyyāküm mineʾlleẕīne lā yaʿrifūne ḥuḳūḳa’l-ʿulemāʾi ve en yaḥṣuranā fī-zümreti’l-enbiyāʾi ve’l-ʿulemāʾi bi-mennihi’l-ʿaẓīmi[4300] ve luṭfihi’l-kerīm[4301].

[4297] raḥimehuʾllāh: -A, -K
[4298] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: -A
[4299] benüm sünnetüm-ile: bizüm sünnetümüz ile A
[4300] el-ʿaẓīmi: -A, -K
[4301] el-kerīm: -A, -K

el-Bābu’s-sānī ve’l-ḫamsūn fī-edebi’ş-şeyḫ maʿa’l-aṣḥābi ve’t-telāmiẕe

Yaʿnī elli ikinci bāb şeyḫüñ aṣḥāb-ıla ve şākirdler-ile edebi beyānındadur.

Maḥbūbu erbābi’l-ḳulūb ve aṣḥābi’l-ġuyūb eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn ḳaddesa’llāhu sırrahū ve ʿaṭṭara ramsehū eydür: Edeblerüñ ehemmi oldur kim ṣādıḳ kişi (414a) bir ḳavme muḳtedā olmaġa taʿarruż eylemeye ve daḫı ḫalāyıḳuñ göñüllerini celb itmege taʿarruż eylemeye anlara luṭf itmek-ile ve gökcek sözler söylemek-ile kendüye uysunlar diyü. Zīrā ki muḳtedālıḳ ḫaṭarlu maḳāmdur. Vaḳtī ki bilse ki Ḥaḳ Teʿālā anı mürīdlere ve müsterşidlere terbiyet itmege gönderdi ḫaẕer eyleye ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ol ibtilā ve iḫtibār olmaya. Nefsler ḫod ḫalḳ ḳabūl itmesini severler. Belki nefsüñ ṭabīʿatınuñ muḳteżāsı şöhret sevmek ve ḫalḳ içinde maḳbūl olmaġı sevmekdür. İmdi selāmetlıḳ ḫumūletde ve ʿuzletdedür[4302]. İmdi vaḳtī ki yaḳīn-ile bilse ki kendüsi irşād itmege ve daḫı mürīdlere taʿlīm itmege murāddur pes ol vaḳt nāslara naṣīḥat eyleye vālid-i müşfiḳ gibi ki oġlına naṣīḥat eyleye dünyāsı işinde ve daḫı āḫireti işinde. Ve her mürīd ki Ḥaḳ Teʿālā anı sürüp anuñ ḳatına iledür ol, Allāh Teʿālā ḥażretine göñliyle rucūʿ eyleye ve Allāh Teʿālā ḥażretine ṣıġına aña naṣīḥat itmekde ve aña irşād eylemekde. İmdi şeyḫ vaḳtī ki mürīdler-ile söz söyleşse anuñ ḳalbi Allāh Teʿālā ḥażretine naẓar eyleye ve ol ḥażretden yardım ṭaleb eyleye sözüñ ṣavābın söylemekde.

Ḳıdvetü’s-sālikīn ve imāmu’n-nāsikīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüz Ebū’n-Necīb es-Sühreverdī, aṣḥābından birisine vaṣiyyet eyleyüp eyitdi: Fuḳarādan birisine söz söyleme illā vaḳtüñ ṣāfī olduġı vaḳtde söyle. İmdi bu vaṣiyyet vaṣiyyet-i nāfiʿadur. Zīrā ki söz mürīd-i ṣādıḳuñ ḳulaġına vāḳiʿ olur şol dāne gibi ki yire

[4302] selāmetlıḳ ḫumūletde ve ʿuzletdedür: ḫumūletde ve ʿuzletdedür selāmetlıḳ A

vāḳiʿ ola. İmdi bunı ẕikr eyledük idi ki (414b) vaḳtī ki çürümiş dāne yire vāḳiʿ olsa andan nesne ḥāṣıl olmaz. İmdi sözüñ çürümişi daḫı oldur kim ol söze hevā-yı nefs ḳarışmış ola. Şöyle bilgil ki nefsüñ hevāsınuñ bir ḳatresi ʿilmüñ[4303] bir deñizini bulandurur. Pes ehl-i ṣıdḳ-ıla ve ehl-i irādet-ile söyleşincek eyle gerekdür kim göñül Allāh Teʿālā ḥażretinden istimdād eyleye, dil göñülden istimdād eydügi gibi. İmdi niteki dil göñlüñ tercümānıdur. Göñül daḫı tercümān-ı ḥaḳdur ʿabd ḳatında. Pes eyle gerekdür kim göñül Allāh Teʿālā ḥażretine naẓar eyleye ve göñül, ḳulaġını Allāh Teʿālā ḥażretine ṭuta. Ol ḥażretden göñüle ne vārid[4304] olursa anı söyleye, aña ḫıyānet itmeye.

Andan ṣoñra şeyḫe eyle gerekdür kim mürīdüñ ḥāline naẓar eyleye īmān nūrıyla ve ʿilm ü ʿirfān[4305] ḳuvvetiyle. Firāset eyleye ki andan ne ḥāṣıl olur ve anuñ istiʿdādı ve ṣalāḥiyyeti ne ḳadardur. Zīrā ki mürīdlerüñ baʿżısı mücerred ḳāleb aʿmālin eylemege ṣāliḥdür ve daḫı ebrār yolına girmege ṣāliḥdür ve baʿżısı muʿāmele-i ḳalbiyye-yile ve muʿāmelāt-ı seniyye-yile muḳarrebler ṭarīḳına sülūk eyleyüp ḳurb bisāṭına yitişmege ṣāliḥ ve müsteʿiddür. İmdi her ebrāruñ ve her muḳarrebüñ bidāyeti ve nihāyeti vardur. İmdi şeyḫ bāṭınlara muṭṭaliʿ olup her şaḫṣı bilür ki ol neye ṣāliḥdür. ʿAceb budur kim bāġçavānları bilürler ve fidanları bilürler ve her fidan nice yirde biter anı bilürler ve nice yirde bitmez anı daḫı bilürler. Ve her ehl-i ṣanʿat ṣanʿatınuñ menāfiʿini ve mażārrını bilür. Ḥattā bir ḳarı bāzārda pambuḳ görüp ol pambuḳdan eyü iplik mi ve yāḫūd yaramaz iplik mi (415a) çıḳar anı bilür. Şimdiki zamāndaki şeyḫler mürīdlerüñ ḥāllerini bilmezler ve anlara ne nesne gereklüdür anı bilmezler[4306]. Ḥāl budur kim Rasūl ʿaleyhi’s-selām ḫalāyıḳa ʿaḳılları miḳdārı söyler-idi ve her kişiye ne nesne gereklüdür anı emr eyler-idi; baʿżısına ṣadaḳa eyle dir-idi

[4303] ʿilmüñ: ʿilminüñ K
[4304] ne vārid: nevādir A
[4305] ʿirfān: maʿrifet A
[4306] ve anlara ne…bilmezler: -A

ve baʿżısına māluñı üleşdürme dir-idi ve baʿżısına kesb eyle dir-idi ve baʿżısına kesb itme dir-idi niteki erbāb-ı ṣuffeye eydürdi ki: Siz kesbe meşġūl olmañ. İmdi Rasūl ʿaleyhi'ṣ-selām evżāʿ-ı nāsı bilürdi ve her kişiye ne nesne gereklüdür anı bilürdi. Evet cemīʿ-i ḫalāyıḳı daʿvet iderdi, bir kimseʾi daʿvet itmekde taḫṣīṣ eylemezdi belki muṭlaḳan cemīʿ-i ḫalāyıḳı daʿvet iderdi. Müsülmān olmaġa ḳābil olanı ve müsülmān olmaġa ḳābil olmayanı fırāset-ile bilürdi. Daʿvetde müsülmān olacaġını bildügi kimseʾi daʿvet idüp ġayrısını daʿvet itmemek itmezdi. Belki cemīʿisini daʿvet iderdi. Zīrā ki ol ḥuccet iṯbāt idüp ṭoġrı yolı āşikāre itmek-içün gönderilmiş-idi.

Ve daḫı eyle gerekdür kim şeyḫüñ bir ḫāṣ ḫalveti ola ve daḫı anuñ bir ḫāṣ vaḳti ola tā ki ḫalāyıḳuñ teşvīşinden[4307] emīn ola. Şöyle ẓann eylemeye ki ḫalḳ-ıla dāyim muḫālaṭa itmek ve anlaruñ-ıla dāyim söz söyleşmek kendüye żarar degürmez. Ve daḫı kendüye şöyle iʿtiḳād itmeye ki ḫalvete muḥtāc degüldür. Zīrā ki Rasūl'üñ ʿaleyhi's-selām ḫāli kemāl-iken ve tamām-iken dāyim dünle ṭururdı, ḫalvet Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet iderdi. Ve daḫı Rasūl'üñ vaḳtleri var-ıdı ki ol vaḳtlerde ḫalvet olurdı. İmdi (415b) nefsüñ ṭabīʿatı aña siyāset itmekden müstaġnī degüldür. Ve iy niçe maġrūr vardur kim ḳalbüñ azacuḳ ṣafāsına ve azacuḳ ḫāline ḳanāʿat eyleyüp durur ve anı reʾs-i māl idinüp durur ve aña maġrūr olup kendüyi mümāzaḥaya ve muḫālaṭaya ṣalıvirmişdür ve kendü nefsini baṭṭāllaruñ merciʿin eyleyüp durur ṭaʿāmlar yidürmek-ile ve yāḫūd ġayrı nesne-yile. Pes[4308] dīnde ḳaṣdı olmayanlar aña varup dururlar ve daḫı muttaḳīler ṭarīḳına sülūk itmege ḳaṣdı olmayanlar aña mülāzemet iderler ġaraż-ı dünyāviyye-yiçün ve şöhret-içün. Lā cirem ol, ḫıṭṭa-i

[4307] teşvīşinden: teşvīşlerinden A
[4308] pes: lā cirem K

ḳuṣūrda bāḳī ḳalmışdur ve dāyire-i fütūra vāḳiʿ olmışdur ḥāl budur kim ol şeyḫlıḳ daʿvāsın eyler neʿūẕü biʾllāhi min-daʿvāhu'l-kāẕibeti ve tesvīlātihi'l-bāṭıleti'l-kāsideti.

İmdi şeyḫ müstaġnī degüldür Allāh Teʿālā ḥażretinden istimdād itmekden ve gönliyle Allāh Teʿālā ḥażretine tażarruʿ itmekden. Ve her söz ki söyler Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyler ve her ḥareket ki ṣādır olur ḫużūʿ-ıla ve ḫuşūʿ-ıla ṣādır olur. Şimdiki zamānda müddeʿī ve maġrūr şeyḫlere fitneler ʿārıż olduġı bundandur ki nefsüñ ṣıfātını kemāliyle bilmezler ve daḫı azacuḳ mevāhib-i ilāhiyyeye maġrūr olurlar ve şeyḫler edebleriyle tamām edeblenmezler. İmdi bunlaruñ gibi kimselerüñ ṣoḥbetinden ḥaẕer eylemek gerek. Zīrā ki bunlar ḳaṭṭāʿ-ı ṭarīḳlardır.

Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī, aṣḥābına eydür: Eger bilsem ki iki rekʿat namāz ḳılmaḳ sizüñ-ile oturmaḳdan baña efḍaldür sizüñ-ile oturmaz-ıdum. İmdi (416a) şeyḫ vaḳtī ki bilse ki kendüye ḫalvet efḍaldür ḫalvete vara ve eger bilse ki aṣḥāb-ıla oturmaḳ efḍaldür anlaruñ-ıla otura tā ki anuñ culūsı ḫalvetinüñ ḥimāyetinde ola. İmdi bunda bir ulu sır vardur. Ol sır oldur kim ādemī terkīb olupdur eşyāʾ-i muḫtelifeden. Pes insān müterediddidür siflī ile ʿulvī arasında. Lā cirem insānda fütūr vardur ṣırf ḥaḳ nesne üzerine ṣabr itmekde. İmdi bundandur ki ʿāmillere fetret ʿārıż olur. İmdi fetret vaḳt olur ki ʿamelüñ ṣūretinde olur ve vaḳt olur ki ʿamelde rūḥ ve ḫużūr olmaduġında olur egerçi ki ʿamelüñ ṣūretinde olmazsa daḫı. Pes fetret vaḳtinde mürīdlere ve sāliklere tażyīʿ-i evḳāt olur ve daḫı anlaruñ nefslerine istirvāḥ vardur ve daḫı baṭālete meyl eylemek vardur. İmdi şeyḫlıḳ mertebesine yitişse anuñ fetretinüñ ḳısmı ḫalḳa munṣarif olur. Lā cirem ḫalḳ anuñ fetretinüñ ḳısmıyla felāḥ bulurlar. Ve anuñ fetretinüñ ḳısmı żāyiʿ olmaz mürīdler ḥaḳḳında żāyiʿ olduġunlayın. Pes mürīd fetretinden rucūʿ eyler Allāh Teʿālā ḥażretine yöneldügi ṭalebinüñ ḳuvvetiyle. Ve şeyḫ

fetretinüñ ḳısmıyla ḫalḳ fāyıdalanduġıyla faż̄iletler kesb ider daḫı ḫalvetine rucūʿ eyler ve kendünüñ ḫāliṣ ḥāline ʿavdet ider ʿāşıḳ nefs-ile. Pes ol ḫalḳdan ḫalvete rucūʿ eyler müntezi‘u’l-fütūri bi-ḳalbin müteʿaṭṭişin vāfiri’n-nūri ve rūḥin müteḫallişatin ʿan-meż̄iḳi muṭālaʿati’l-aġyāri ḳādimetin bi-ciddeti şeġafihā ilā-diyāri’l-ḳarār.

Ve daḫı şeyḫlerüñ vaẓ̄ifesindendür ve ehl-i irādet-ile ḥüsn-i ḫulḳındandur ki kendü maḳāmından (416b) kendüyi aşaġa bıraġup ʿulemāyı ve meşāyıḫı ululamaḳ, hi̇̄çbir kimse’i yirmemek. Şeyḫlerüñ cümle-i ṣıfāt-ı ḥamī̇delerinden birisi daḫı dāyim tevāżuʿ itmekdür. Niteki Ruḳḳī̇ eydür: Mıṣır’da bir mescid içinde fuḳarā-yıla oturıyörürdük. Nāgāh gördük ki Ebū ʿAlī̇ Deḳḳāḳ ol mescidüñ bir diregi dibinde namāz ḳılur. Biz eyitdük: Şeyḫ namāzdan fāriġ olıcaḳ varalum aña selām virelüm. Vaḳtī̇ ki şeyḫ fāriġ oldı bize gelüp selām virdi. Biz eyitdük: Sulṭānum, biz size selām virmege lāyıḳ-ıduḳ. Şeyḫ eyitdi: Ḥaḳ Teʿālā benüm ḳalbüme bunuñla aṣlā ʿaẕāb itmeyüp durur. Yaʿnī̇ ben hi̇̄ç dilemezem[4309] ki baña ḥürmet ideler ve beni ziyāret idüp beni taʿẓ̄īm eyleyeler.

Ve şeyḫlerüñ edeblerindendür ki müri̇̄dlerüñ ḥāline nüzūl eyleye şöyle ki anlara rıfḳ eyleye ve anlaruñ-ıla münbasıṭ ola. Niteki baʿżılar eydürler: Vaḳtī̇ ki faḳī̇r görseñ anuñ-ıla rıfḳ-ıla mülāḳāt ol, ʿilm-ile mülāḳāt olma. Zī̇rā ki rıfḳ ve yumşaḳlıḳ anı saña mūnis ḳılur, ʿilm anı senden ürküdür. İmdi şeyḫ vaḳtī̇ ki böyle eylese[4310] müri̇̄d aña mūnis olur. Andan ṣoñra şeyḫ anuñ-ıla ṣarī̇ḥ ʿilm-ile muʿāmele eyleye.

Ve daḫı şeyḫlerüñ edeblerindendür ki yārenlerine dāyim luṭf eyleyüp şefḳat eyleye ve anlaruñ ḥaḳlarını ḳażā eyleye anlaruñ saġlıḳlarında ve ṣayrulıḳlarında ve anlaruñ

[4309] dilemezem: dilemezin A, K
[4310] eylese: olsa A

irādetine inanup ve ṣıdḳlarına inanup anlaruñ ḥaḳlarını terk eylemeye. Şeyḫ Cerīrī eydür: Bir yıl ḥacdan geldüm. Evüme varmadın evvel Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī'ye vardum, aña selām virdüm tā ki Şeyḫ zaḥmet çeküp baña gelmesün diyü. Andan ṣoñra evüme vardum. (407a) İrte namāzın ḳıldum. Gördüm ki Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī ardumda ṭurur[4311]. Ben eyitdüm: İy şeyḫ efendi, ben evvel size varduġum bu-yıdı ki siz zaḥmet çeküp bunda gelmeyesiz. Şeyḫ eyitdi: Yā Ebā Muḥammed, bu senüñ ḥaḳḳuñdur bizüm üzerümüzde ve ol senüñ faẓluñdur.

Ve daḫı şeyḫlerüñ edeblerinden birisi daḫı budur kim vaḳtī ki mürīdlerüñ birisinden mücāhededе żaʿīflıḳ görseler aña rıfḳ idüp anı ruḫṣata bıraġurlar. Zīrā ki böyle itmekde ḫayr-ı keṯīr vardur. Andan ṣoñra vaḳtī ki ol mürīd fuḳarā-yıla ḳarışsa ve ruḫṣat-ıla iʿtiyād eylese anı rıfḳ-ıla ʿazīmet evṭānına redd eylerler. Ebū Saʿīd el-Aʿrābī eydür: İbrāhīm eṣ-Ṣāniʿ dirler-idi bir yigit var-ıdı. Anuñ atasınuñ niʿmeti çoġ-ıdı. Ol yigit ṣūfīlere mülāzemet eyledi, atasından ve anasından ve ḳavm u ḳabīlesinden kesilüp Şeyḫ Aḥmed-i Ḳalāsī'ye muṣāḥib oldı. Aḥmed-i Ḳalāsī'nüñ eline dirhem girse ol dirhem ile kirde ve biryān ve ḥalvā alup ol yigide virürdi daḫı eydürdi: Bu yigit dünyādan çıḳdı bu laṭīf niʿmetleri yimege[4312] ögrenüp dururdı. Pes bize vācibdür ki bunı riʿāyet eyleyevüz.

Ve daḫı şeyḫlerüñ edeblerindendür ki şeyḫ olan, mürīdlerüñ mālından ṭamaʿını kese ve mürīdlerüñ ḫizmetinden daḫı ṭamaʿını kese. Belki mürīdlerüñ bi-vechin mine'l-vücūh hīç nesnesinde ṭamaʿı olaya. Zīrā ki mürīd şeyḫe Allāh Teʿālā ḥażreti rıżāsı-çün geldi. Pes şeyḫ daḫı aña nefʿini ve irşādını ḫāliṣ Allāh içün eyleye. İmdi şeyḫ mürīde nesne[4313] taʿlīm

[4311] ṭurur: -A
[4312] niʿmetleri yimege: niʿmetlere A
[4313] nesne: nesneler A

itdüginden yigrek ṣadaḳa ne ola? Niteki ḥadīṯde vārid olup durur ki: **Mā teṣaddaḳa** (417b) **muṣaddiḳun efḍale min-ʿilmin yedüllühū fī'n-nās.** Yaʿnī hīçbir ṣadaḳa eyleyici kimse, ʿilminden efḍal ṣadaḳa eylemedi kim anı nāsa yayup döşeye. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā, Allāh içün olan nesne şevāyibden pāk olmaḳ gerekdügine tebnīh eyleyüp eyitdi: **İnnemā nuṭʿimüküm li-vechi'llāhi lā nürīdüküm cezā'en ve lā şükūran.**[4314] İmdi şeyḫe eyle gerekmez ki ṣadaḳasından ötürü cezā ve ʿiważ isteye illā meger ki Allāh Teʿālā ḥażretinden aña ẓāhir ola ki mürīdlerüñ ṣalātını ḳabūl eylemek aña revādur ve yāḫūd mürīdlerüñ ḫiẕmeti aña revādur şöyle ki bir maṣlaḥat ola ki anuñ fāyidesi yine mürīde ʿāyid ola. Evet, evlā budur ki şeyḫ olan bunlardan iḥtirāz eyleye. Caʿfer el-Ḫuldī eydür: Şeyḫ Cüneyd ḳatına bir kişi geldi, şeyḫe eyitdi: İy şeyḫ, ben dilerem ki cemīʿ-i mālumı terk eyleyem daḫı fuḳarā-yıla oturam. Şeyḫ aña eyitdi: Eyle eyleme. Belki saña yiyecek ḳadar alıḳo, bāḳīsini ṣadaḳa eyle. Zīrā ki ben senüñ nefsüñe inanmazam[4315]; ṣoñra nefsüñ saña teşvīş eyler. Ve eger şeyḫ bilse ki mürīd cemīʿ-i mālını aña virdüginden ṣoñra anuñ nefsi yine[4316] ol māla naẓar eylemez pes ol vaḳt cāyizdür ki mürīdüñ cemīʿ-i mālını ḳabūl eyleye vaḳtī ki mürīd cemīʿ-i mālını aña teslīm eylese niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām Ebū Bekr'üñ cemīʿ-i mālını ḳabūl eyledi.

Ve daḫı şeyḫüñ edebindendür ki vaḳtī ki mürīdüñ bir yaramaz işine muṭṭaliʿ olsa ve yāḫūd anuñ ḥālinde iʿvicāc görse ve yāḫūd andan daʿvālar işitse ve yāḫūd anuñ ʿucbına muṭṭaliʿ olsa aña bunları taṣrīḥ eylemeye. Belki aṣḥāb arasında (418a) ʿām söyleye ve bu

[4314] el-İnsân 76/9.
[4315] inanmazam: inanmazın A
[4316] yine: gine A

mekrūhāta işāret eyleye tā ki ol mürīd andan kendü ḥālini añlaya, andan ictināb eyleye. İmdi böyle itmek müdārāya aḳrebdür ve göñüller ürkmemege böyle itmek yigrekdür.

Ve daḫı şeyḫ vaḳtī ki ḫiẕmetde mürīdüñ taḳṣīrini görse anuñ yüzine urmaya[4317]. Belki anı ʿafv eyleyüp rıfḳ-ıla yine[4318] ḫiẕmet itmege ḳındıra. Niteki bir kişi Rasūl ḥażretine[4319] gelüp eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, ḫiẕmetkāruñ ṣuçını ne ḳadar ʿafv ideyin? Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: Günde yitmiş kerre. İmdi mürīdlerüñ aḫlāḳı Rasūl ḥażretine gökcek iḳtidā itmek-ile müheẕẕeb olup durur. Ve daḫı meşāyıḫ, Rasūl ḥażretinüñ[4320] sünnetini iḥyā itmek eḥaḳdur[4321].

Ve daḫı gereklü edeblerüñ cümlesinden birisi budur kim şeyḫ mürīdlerüñ sırlarını ḥıfẓ eyleye ve anlaruñ mükāşefelerini saḳlaya. Pes mürīdlerüñ sırrı anuñ rabbisinden ve şeyḫinden tecāvüz eylemez.

Andan ṣoñra şeyḫe eyle gerekdür kim mürīdüñ ḫalvetde[4322] yitişdügi aḥvāli ve aña keşf olanları ve aña dürlü dürlü kerāmetler ḥāṣıl olduġını taḥḳīr eyleyüp eyide: Bunlar kişiʾi Allāh Teʿālā ḥażretine vāṣıl olmaḳdan menʿ ider, diye ve daḫı eyide: Bunlar niʿmetlerdür. Evet, bunlardan yuḳaru daḫı niʿmetler vardur ki anlar ḥadde ve ḥaṣra gelmezler. Ve daḫı şöyle diye ki: Mürīd; münʿim pādişāhı ṭaleb eylemek gerek, niʿmeti degül.

Ve mürīdlere[4323] daḫı eyle gerekdür kim sırlarını dügmelerinden daḫı saḳlayalar tā ki anlar Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ teʾyīdi içinde olalar ve anlar cemīʿ-i āfātdan maḥfūẓ olalar.

[4317] urmaya: vurmaya A, H
[4318] yine: gine A
[4319] ḥażretine: ʿaleyhiʾs-selāma H
[4320] ḥażretinüñ: ʿaleyhiʾs-selāmuñ H
[4321] eḥaḳdur: eḥaḳlardur A
[4322] ḫalvetde: ḫalvetinde K
[4323] mürīdlere: -K

İlāhī, birligüñ, varlıġuñ ḥaḳḳı-çün bizi ʿāriflerden eyleyüvir. (418b) Ve bizi ehl-i baṭāletden eyleyüvirme[4324] bi-fażlike ve keramike yā ekrame'l-ekramīne ve yā erḥame'r-rāḥimīn.

[4324] eyleme: eyleyüvir A

el-Bābu’s-sāliṣ ve’l-ḫamsūn fī-ḥuḳūḳi’ṣ-ṣoḥbeti ve mā-fīhā mine’l-ḫayri ve’ş-şer

Yaʿnī elli üçünci bāb ṣoḥbetüñ ḥaḳları beyānındadur ve daḫı ṣoḥbetde ḫayrlu[4325] nedür ve şer nedür, anuñ beyānındadur.

Seyyidü’ṭ-ṭāyife bi’l-ittifāḳ ve senedü’ṭ-ṭavāyif fī’l-āfāḳ eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Ṣoḥbeti teḳāżā eyleyen, cinsiyyet bulunmaḳdur. İmdi vaḳt olur ki ṣoḥbete eʿamm-ı evṣāf daʿvet eyler ve vaḳt olur ki aña eḫaṣṣ-ı evṣāf daʿvet eyler. Eʿamm-ı evṣāf-ıla daʿvet eyleyen, cins-i beşer biri birine meyl eylemek gibi, eḫaṣṣ-ı evṣāf-ıla daʿvet olan, ehl-i milletüñ baʿżısı baʿżısına meyl eyledügi gibi ve daḫı ehl-i ṭāʿatüñ baʿżısınuñ baʿżısına meyli gibi ve ehl-i maʿṣiyetüñ baʿżısınuñ baʿżısına meyli gibi.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, bu aṣlı bildüñ-ise ṣoḥbet itmege cezb eyleyen cinsiyyet bulduġındandur tāraten bi’l-eʿammi ve[4326] tāraten bi’l-eḫaṣ. Pes insān naẓar eylesün kendü nefsine bir kişinüñ ṣoḥbetine meyl eyledügi vaḳt; anı anuñ ṣoḥbetine ne nesne meyl itdürür ve ol ṣoḥbetine meyl eyledügi kişinüñ ḥālini şerīʿat mīzānına vursun. Eger anuñ aḥvāli şerīʿat-ıla muḥkem ve ṭoġru[4327] olacaḳ olursa nefsine ḥüsn-i ḥāl-ile beşāret eylesün. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā anuñ mir’ātını ol āḫiret ḳardaşınuñ mirʾātında āşikāre eyleyüp anuñ gökcek ḥāli anda ẓāhir oldı. Ol, ḥākīḳatde kendünüñ ḥāline muṭṭaliʿ oldı ḳarındaşınuñ mirʾātında. Ve eger (419a) ol ṣoḥbetine meyl eyledügi kimsenüñ efʿāli şerīʿat ḳānūnı üzerine olmasa kendü nefsine rucūʿ eyleyüp nefsini melāmet eyleye ve aña töhmet eyleye. Zīrā ki kendünüñ yaramaz ḥāli ḳarındaşınuñ mirʾātında āşikāre oldı. Pes lāyıḳ budur kim andan ḳaça bir

[4325] ḫayrlu: ḫayr A
[4326] tāraten bi’l-eʿammi ve: -K
[4327] ve ṭoġru: -A

arslandan ḳaçduġınlayın. Zīrā ki ol ve daḫı ṣoḥbetine meyl eyledügi kimse vaḳtī ki buluşsalar ẓulmetleri ve iʿvicācları ziyāde olur. Ve daḫı ol ṣoḥbetine meyl eyledüginüñ ḥüsn-i ḥālini bilse kendü nefsine ḥüsn-i ḥāl-ile ḥükm eylese ve kendü ḥālini ḳarındaşınuñ mirʾātında görse bunı daḫı bilsün ki aña meyl eyledügi vaṣf-ı eʿamm-ıladur ki anuñ ḫilḳatinde ve ṭabīʿatında ol merkūzdur. İmdi vaṣf-ı eʿamm-ıla meyl eylemek vāḳiʿdür. Pes bunuñ aḥkāmı vardur. Bunuñ sebebiyle nefs sākin olur. Pes vaṣf-ı eʿamm-ıla meyl[4328] vaṣf-ı eḫaṣṣ-ıla meylüñ fāyidesini selb ider. Lā cirem iki ṣāḥib arasında istirvāḥāt-ı ṭabīʿiyye ve telezzüzāt-ı cibilliyye olur. İmdi bunuñ gibi ṣoḥbet-ile ve liʾllāh ve fīʾllāh ṣoḥbetüñ arasını farḳ eylemez illāʾl-ʿulemāʾ veʾz-zāhidūn.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki mürīd-i ṣādıḳ vaḳt olur ki ehl-i ṣalāḥ-ıla ṣoḥbet itdügiyle anuñ ḥāli fesāda ehl-i fesād-ıla ṣoḥbet itdügiyle fesāda varduġından artuḳ olur. Zīrā ki ehl-i fesādı bilür. Lā cirem anlardan[4329] iḥtizāz eyler. Evet, ehl-i ṣalāḥuñ ẓāhir ṣalāḥları anı maġrūr eyler, ṣalāḥiyyet cinsiyyetiyle anlara meyl eyler. Andan ṣoñra anlaruñ-ıla ṣoḥbet ider. Anlaruñ arasında istirvāḥāt-ı (419b) ṭabīʿiyye ve cibilliyye ḥāṣıl olur. Ol istirvāḥāt-ı ṭabīʿiyye anlaruñ-ıla ḥaḳīḳat-i ṣoḥbet arasında ḥāyil olur. Lā cirem anlardan; anlaruñ ṭarīḳatından anuñ bāṭınına fütūr ve süstlıḳ girür ve aʿmāl itmege daḫı süst olur. İmdi ṭālib-i ṣādıḳ ve mürīd-i ʿāşıḳ bu daḳīḳadan ġāfil olmasun ṣoḥbetüñ aḳsāmınuñ aṣġāsını iḫtiyār eylesün, bāḳīsini terk eylesün. Bunuñ-içün baʿżılar eydürler[4330]: Şerri sen bildügüñ kimseden görürsin. Bu maʿnīdendür ki selefden bir ṭāyife ṣoḥbete inkār itdiler, fażīleti

[4328] +eylemek K
[4329] lā cirem anlardan: ve anlaruñ fesādından K
[4330] eydürler: eyitdiler A

ʿuzletde ve vaḥdetde gördiler İbrāhīm b. Edhem gibi[4331] ve Dāvūd eṭ-Ṭāyī gibi[4332] ve Fuḍayl b. ʿIyāż gibi[4333] ve Süleymān el-Ḫavāṣṣ gibi[4334].

Ḥikāyet olundı ki Süleymān el-Ḫavāṣṣ'a eyitdiler: İbrāhīm b. Edhem geliyorur[4335]. Anuñ-ıla mülāḳāt olmaz mısız[4336]? Ol eyitdi: Bir yırtıcı cānavar-ıla buluşmaḳ baña sevgülüdür İbrāhīm b. Edehem-ile buluşmaḳdan. Zīrā ki İbrāhīm b. Edhem'i görincek sözümi anuñ-içün gökcek iderem[4337] ve anuñ aḥsen-i aḥvālini iẓhār iderem[4338]. İmdi bunda ulu fitne vardur. İmdi bu kelām nefsi bilen ve anuñ kelāmını[4339] bilen kimsenüñ kelāmıdur. Ve bu nesne her iki kişi biri biriyle ṣoḥbet itseler anuñ arasında vāḳiʿ olur illā meger ki Allāh Teʿālā ḥıfẓ eyleye. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Yūşikü en yekūne ḫayru māli'l-mü'mini ġanemen yetbeʿu bihā şiʿābe'l-cibāli yefirru bi-dīnihī ʿani'l-fiten.** Maʿnīsi budur, va'llāhu aʿlem[4340], yaḳın oldı kim müsülmānuñ mālınuñ ḫayrlusı ḳoyun ola ṭaġlar derelerinde ve ṭaġlar ḳoltuḳlarında aña uya, fitneden dīnini ḳaçura.

Baʿżılar eydürler[4341]: ʿUzlet iki dürlüdür. Birisi farīżadur ve birisi fażīledür. (420a) Farż olan ʿuzlet oldur kim kişi şerden ve şer ehlinden ʿuzlet eyleye. Ve fażīlet olan ʿuzlet oldur kim kişi fużūlden ʿuzlet eyleye ve daḫı ehl-i fużūlden[4342] ʿuzlet eyleye.

Keşşāfu'r-rumūz ve fettāḥu'l-künūz eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Cāyizdür ki eyidevüz, ḫalvet ʿuzletüñ ġayrıdur. Zīrā ki ḫalvet oldur kim aġyārdan ḫalvet

[4331] gibi: -H
[4332] gibi: -H
[4333] gibi: -H
[4334] +ḳaddesa'llāhu esrārahum H
[4335] geliyorur: geliyor H
[4336] mısız: mısın A
[4337] iderem: iderin A, K
[4338] iderem: iderin A, K
[4339] kelāmını: ṣıfātını K
[4340] maʿnīsi budur va'llāhu aʿlem: yaʿnī A
[4341] eydürler: eyitdi A
[4342] ehl-i fużūlden: fużūl ehlinden A

olasın. Ve ʿuzlet oldur kim nefsden ve nefsüñ müşteheyātından ʿuzlet eyleyesin ve daḫı seni Allāh Teʿālā ḥażretinden menʿ eyleyenden ʿuzlet eyleyesin. İmdi bu vech-ile ḫalvet çoḳ bulınur ve ʿuzlet az bulınur.

Ebū Bekr el-Varrāḳ raḥmetuʾllāhi ʿaleyh[4343] eydür: Ādem peyġāmber[4344] zamānından ilā-yevminā hāẕā ne ḳadar ki fitneler ẓāhir oldıysa ḫalḳ-ıla iḫtilāṭ itmekden ẓāhir oldı. Ve baʿżılar eydürler[4345]: Selāmet on cüzdür; anuñ ṭoḳuzı söylememekdedür ve birisi ʿuzletdedür. Ve baʿżılar eydürler[4346]: Ḫalvet aṣlīdür, iḫtilāṭ ʿārıżīdür.

İmdi eyle gerekdür kim kişi aṣla yapışa, ḫalḳ-ıla iḫtilāṭ eylemeye illā ḥāceti ḳadar iḫtilāṭ eyleye. Vaḳtī ki anlaruñ-ıla iḫtilāṭ eylese ḥuccet-ile iḫtilāṭ eyleye ve anlara naṣīḥatlar eyleye ve laṭīf kelāmlar söyleye, laġv ve mā-lā yaʿnī söz söylemeye, yalan söz söyleyüp ġıybet itmek ḳandan? Vaḳtī ki ḫalvet olsa söylememege mülāzım ola. Zīrā ki söylememek aṣlīdür, söylemek ʿārıżīdür. İmdi söyleyicek ḥuccet-ile söyleye.

İmdi şöyle bilgil ki ḫalḳ-ıla ṣoḥbet itmegüñ ḫaṭarı çoḳdur. Ḳula eyle gerekdür kim ṣoḥbetüñ ḥuḳūḳını geregi gibi bile[4347]. Aḫbār ve āṯār iḫtilāṭdan ve ṣoḥbetden taḥẕīr itmekde çoḳdur. Kitāblar ol aḫbār-ıla (420b) ve ol āṯār-ıla ṭolmışdur. Eger anları naḳl eylersevüz ṭūl-i dırāz olur. Evet, bu bābda cemīʿ-i aḫbāruñ maʿnāsını cāmiʿ olan ḫaber budur kim Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurdı: **Le yeʾtiyenne ʿalāʾn-nāsi zamānün lā yeslemü li-ẕī dīnin dīnühū illā men ferra bi-dīnihī min-ḳaryetin ilā-ḳaryetin ve min-şāhiḳin ilā-şāhiḳin ve ḥucrin ilā-ḥucrin keʾs-saʿlebiʾlleẕī yerūġu ḳālū ve metā ẕālike yā Rasūlaʾllāh ḳāle**

[4343] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh: -A, ḳuddise sırruhū H
[4344] peyġāmber: ʿaleyhiʾs-selām H
[4345] eydürler: eyitdiler A
[4346] eydürler: eyitdiler A
[4347] geregi gibi bile: bile geregi gibi A

iẕā lem tüneli'l-maʿīşetü illā bi-maʿāṣī'llāhi teʿālā fe iẕā kāne ẕālike'z-zamānü ḫulleti'l-ġurūbetü ḳālū ve keyfe ẕālike yā Rasūla'llāh ve ḳad emertenā bi't-tezvīci ḳāle innehū iẕā kāne ẕālike'z-zamānü kāne helākü'r-racüli ʿalā-yedi ebeveyhi fe in lem yekün lehū ebevāni fe ʿalā-yedey zevcetihī ve veledihī fe in lem yekün lehū zevcetühū ve lā veledün fe ʿalā-yedey ḳarābetihī ḳālū ve keyfe ẕālike yā Rasūla'llāh ḳāle yuʿayyirūnehū bi-ḍīḳi'l-maʿīşeti fe yetekellefü mā lā yuṭīḳu ḥattā yūridühū mevāride'l-hülketi. Maʿnīsi budur, va'llāhu aʿlem, Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4348]: Nās üzerine bir zamān gele ki dīn issinüñ dīni fitnelerden sālim olmaya illā şol kimsenüñ dīni sālim ola ki ol, dīnini fitneden ve anuñ ehlinden bir köyden bir köye ve bir ṭaġ depesinden bir ṭaġ depesine ve bir delükden bir delüge ḳaçura şol dilkü gibi ki siñe siñe añulcacuḳ inine ḳaçup girer. Aṣḥāb eyitdiler: Ol zamān ne vaḳtin[4349] olur yā Rasūla'llāh? Rasūlu'llāh ʿaleyhi's-selām eyitdi: Şol vaḳt ki maʿīşete yitişilmeye illā Allāh Teʿālā ḥażretine günāhlar itmek-ile yitişiline. İmdi vaḳtī ki ol zamān olsa kişiye ʿazeblıḳ ḥelāl olur. Aṣḥāb eyitdiler: Bu nice olur yā Rasūla'llāh? Sen bize (421a) evlenüñ diyü emr eyleyüp dursın. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ḳaçan ol zamān olsa kişinüñ helākligi atası ve anası ellerinde ola ve eger anuñ atası ve anası olmaz-ısa ʿavratı ve oġlancuḳları ellerinden ola ve eger anuñ ʿavratı ve oġlancuḳları daḫı olmaz-ısa ḳavm u ḳabīleleri ellerinde ola. Aṣḥāb eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, kişi bunlaruñ ellerinde nice helāk ola? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bunlar anı taġyīr iderler[4350] maʿīşeti ṭarlıġından. Pes ol daḫı güci yitmedügi nesnelere zaḥmet çeküp meşġūl ola. Ḥattā ol, helāk olacaḳ yirlere vāḳiʿ olup helāk ola. Neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālike.

[4348] maʿnīsi budur va'llāhu aʿlem Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: yaʿnī A
[4349] vaḳtin: vaḳt A
[4350] iderler: itdiler A

Ve selefden cemāʿat-i keṯīre ṣoḥbete ve Allāh Teʿālā-yiçün uḫuvvete raġbet eylediler. Zīrā ki gördiler ki Allāh Teʿālā ehl-i īmāna minnet eyledi anları biri biriyle[4351] ḳardaş eyledügiyle. Niteki buyurdı: **Veʾẕkürū niʿmetaʾllāhi ʿaleyküm iẕ küntüm aʿdāʾen fe ellefe beyne ḳulūbiküm fe eṣbaḥtüm bi-niʿmetihī iḫvānen.**[4352] Yaʿnī[4353] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā Müʾminlere ṣol niʿmeti añdurur ki anlaruñ ʿadāvet-i sābıḳa ve ṭavīlelerini tebdīl eyledi ülfete ve maḥabbete İslām sebebiyle ve Rasūl ḥażretine ittibāʿ itdükleri sebebiyle anlara minnet eyleyüp. Pes[4354] buyurdı ki: İy Müʾminler ve iy Enṣār, añuñ Allāh Teʿālāʾnuñ sizüñ üzerüñüzdeki niʿmetini ki siz İslāmʾdan öñ biri biriñüz[4355]-ile düşmānlar-ıduñuz, Allāh Teʿālā sizüñ göñüllerüñüzüñ arasını cemʿ eyledi İslām-ıla; biri biriñüzi[4356] sevüp biri biriñüze[4357] ḳardaş olduñuz.

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā Rasūl ḥażretine[4358] ḫiṭāb idüp eyitdi: **Hüveʾlleẕī eyyedeke bi-naṣrihī** (421b) **ve biʾl-müʾminīne ve ellefe beyne ḳulūbihim lev enfaḳte mā fīʾl-arżi cemīʿan mā ellefe beyne ḳulūbihim ve lākinnaʾllāhe ellefe beynehüm innehū ʿazīzün ḥakīm.**[4359] Yaʿnī Allāh Teʿālā ṣol sulṭāndur ki yā Ḥabīb[4360], saña ḳuvvet virdi yardımıyla ve daḫı cemīʿ-i Müʾminler-ile ḳuvvet virdi. Ve daḫı Müʾminlerüñ göñüllerini cemʿ eyledi saña īmān getürdükleri sebebiyle ve daḫı seni sevdükleri sebebiyle. Bunuñ birle anlarda ʿaṣabiyyet var-iken ve daḫı sehel nesne-yiçün biri biriyle[4361] ʿadāvet iderler-iken ve biri birine intiḳām iderken Allāh Teʿālā anlaruñ göñüllerini bir vech-ile cemʿ eyledi ki mecmūʿ-

[4351] biri biriyle: birbiriyle H
[4352] Âl-i İmrân 3/103.
[4353] yaʿnī: -A
[4354] pes: -A
[4355] biri biriñüz: birbiriñüz H
[4356] biri biriñüzi: birbiriñüzi H
[4357] biri biriñüze: birbiriñüze H
[4358] ḥażretine: ʿaleyhiʾs-selāma H
[4359] el-Enfâl 8/62-63.
[4360] Allāh Teʿālā ṣol sulṭāndur ki yā Ḥabīb: yā Ḥabīb Allāh Teʿālā ṣol sulṭāndur kim A
[4361] biri biriyle: birbiriyle H

ı Mü’minler nefs-i vāḥide gibi oldılar. Ve eger sen yā Ḥabīb, yirde olan cemīʿ-i mālı infāḳ eyleseñ anlaruñ göñüllerini cemʿ itmek-içün sen anlaruñ göñüllerini cemʿ itmege ḳādir olamaz-ıduñ. Yaʿnī anlaruñ biri biriyle[4362] ʿadāvetleri şol ḥadde yitişüp dururdı ki eger anlaruñ aralarını ıṣlāḥ itmek-içün yirde olan cemīʿ-i mālı infāḳ eyleseler ülfete ve ıṣlāḥa ḳādir olmayalardı. Ve lākin Allāh Teʿālā ḳudret-i bāliġasıyla anlaruñ göñüllerini īmān sebebiyle cemʿ eyledi. Zīrā ki göñüllere Allāh Teʿālā mālikdür; her nice dilerse döndürür ki ol, ʿazīz pādişāhdur. Yaʿnī anuñ ḳudreti tamāmdur ve ġalebesi kāmildür. Ve daḫı ḥakīm pādişāhdur ki ol, irāde eyledügini nice işlemek gerek, anı bilür.

Baʿżılar eydürler[4363]: Bu āyet Evs Ḳabīlesi’yle Ḫazrec Ḳabīlesi ḥaḳḳında nāzil oldı. Bunlaruñ aralarında ʿadāvet var-ıdı ve vāḳıʿalar var-ıdı. Niçe yıllar ol ʿadāvet aralarında ḳıldı. Ḥaḳ Teʿālā anlara İslām müyesser eyledi ve anlar biri biriyle[4364] dost oldılar ve ol ʿadāvetleri unutdılar (422a) cemīʿisi Muḥammed-i Muṣṭafā[4365] ḥażretinüñ enṣārı oldılar. İmdi ṣoḥbeti ve uḫuvveti iḫtiyār idenlerdendür Saʿīd b. el-Müseyyeb ve ʿAbdu’llāh b. el-Mübārek[4366]. İmdi ṣoḥbetüñ fāyidesi oldur kim ol bāṭınuñ mesāmmını açar ve ol ṣoḥbet-ile insān ḥavādiṯi ve ʿavārıżı bilür. Niteki baʿżılar eydürler[4367]: Āfātı çoḳ bilen kimsedür[4368] āfātı çoḳ olan[4369]. Pes bāṭın, ʿilmüñ vaḳārıyla müteṣallib olur. Ve daḫı hubūb-ı āfāt-ıla ṣıdḳ mütemekkin olur. Andan ṣoñra ḳuvvetlenür īmān sebebiyle. İmdi ṣoḥbet-ile ve uḫuvvet-ile teʿāżud ve teʿāvün vāḳiʿ olur ve daḫı ṣoḥbet-ile ve uḫuvvet-ile ḳalbüñ leşkeri ḳuvvetlenür.

[4362] biri biriyle: birbiriyle H
[4363] eydürler: eyitdiler A
[4364] biri biriyle: birbiriyle H
[4365] +ṣallā’llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[4366] +raḍıya’llāhu ʿanhumā H
[4367] eydürler: eyitdiler A
[4368] kimsedür: kimse A
[4369] olan: ola A

Ve ervāḥ biri biriyle buluşup ve biri biriyle bilişüp rāḥat olur ve daḫı biri biriyle[4370] ittifāḳ idüp müteveccih olurlar refīḳ-ı aʿlāya. Bunuñ miṯāli eṣvāt gibidür ki vaḳtī ki eṣvāt biri biriyle[4371] cemʿ olsalar ecrāmı yırtup ıraḳ yirlere yitişür. Ve yaluñuz bir āvāz olıcaḳ ıraḳ yire yitişmez.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı ki: **el-Müʾminü keṯīrun bi-aḫīhi.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḫaber virdi şol kimseden ki anuñ ṣadīḳi olmaya pes buyurdı ki: **Fe mā lenā min-şāfiʿīne ve lā ṣadīḳin ḥamīm.** Ve daḫı ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh eyitdi: Vaḳtī ki bir kişiʾi bulsañuz ki ol sizi sever aña yapışuñ. İmdi bunuñ gibi yār-ı ṣādıḳ az bulınur. Niteki ḳāyil dimişdür **el-ʿArabiyye**[4372]**:**

Ve iẕā ṣafā leke min-zamānike vāḥidün

Fe hüve'l-murādü ve eyne ẕāke'l-vāḥidü

Tercemetühū bi'l-Fārisiyye:

Çü yābī der-zamān yik yār-ı yik-dil

Murād ānest līkin nīst ḥāṣıl

Ve tercemetühū bi't-Türkiyye:

Eger bulsañ cihānda ṭoġru bir yār

[4370] biri biriyle: birbiriyle H
[4371] biri biriyle: birbiriyle H
[4372] el-ʿArabiyye: -A, -K

Murād oldur bulunmaz līk iy yār

Neṣr[4373]**.** Ve Ḥaḳ Teʿālā (422b) Dāvūd peyġāmbere[4374] daḫı eyleyüp eyitdi: **Yā Dāvūdu mā lī erāke müntebiẕen veḥdāniyyen ḳāle ilāhī ḳaleytü'l-ḫalḳa min-eclike fe evḥā'llāhu ileyhi kün yā Dāvūdu yaḳaẕānen mürtāden li-nefsike iḫvānen ve küllü ḫudnin lā yüvāfiḳuke ʿalā-meserretī fe lā teşḥabhü fe innehū ʿadüvvün yuḳsī ḳalbeke ve yübāʿidüke minnī.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür[4375]: Yā Dāvūd, niçün seni yaluñuz ve müfred ve muʿtezil görürem[4376]. Dāvūd eyitdi: İlāhī, senden ötürü ben cemīʿ-i ḫalāyıḳı terk eyledüm. Ḥaḳ Teʿālā aña vaḥy eyleyüp eyitdi: Yā Dāvūd, uyanuḳ ol ve kendü nefsüñ-içün ḳardaşlar ṭaleb eyle ve her ḳardaş ki benüm rıżāmda saña muvāfaḳat eylemez, anuñ-ıla yoldaş olma. Zīrā ki ol düşmendür, ol senüñ göñlüñi ḳarardur ve seni benden ıraḳ eyler.

Ve daḫı ḫaberde vārid olup durur ki: **İnne eḥabbeküm ilā'llāhi elleẕīne ye'lefūne ve yü'lefūne fe'l-mü'minü ālifün me'lūfün.** Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretine ḳatı sevgülüñüz anlardur kim anlar kendülerden ġayrıyla cemʿ olup ülfet ve üns ṭutarlar ve anlardan ġayrı kimseler daḫı anlaruñ-ıla üns ṭutar[4377]. İmdi bunda bir daḳīḳa vardur. Ol daḳīḳa oldur kim bir kişi ki ʿuzlet ve vaḥdet iḫtiyār eylese ol kimseden bu vaṣf zāyil olup gitmez ve ol kişi ġayr-i ālif ve ġayr-i me'lūf olmaz. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām **el-mü'minü ālifün me'lūf** didügi işāretdür ḫulḳ-ı cibillīye. Yaʿnī Mü'minüñ ṣıfat-ı cibilliyyesindendür ālif ve me'lūf olmaḳ. İmdi bu ṣıfat kāmil olur şol kimsede ki anuñ maʿrifeti kāmil olup yaḳīni tamām ola ve daḫı anuñ ʿaḳlı kāmil ola, ehliyyeti ve istiʿdādı tamām ola. İmdi bu ṣıfatdan ḫaẓẓı ve

[4373] neṣr: -K
[4374] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[4375] Ḥaḳ Teʿālā eydür: -A
[4376] görürem: görürin A, K
[4377] ṭutar: dutarlar A, dutalar K

naṣībi vāfir (423a) olan enbiyādur ʿaleyhimü’s-selām. Anlardan ṣoñra evliyādur raḍıyaʾllāhu ʿanhum. Ve bu ṣıfātuñ tamāmı[4378] Ḥabīb[4379] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinde-yidi[4380]. İmdi enbiyādan kimüñ ki ülfeti ekṣer oldı, anuñ etbāʿı ekṣer oldı. İmdi Ḥabīb[4381] Muḥammed-i Muṣṭafā’nuñ, ʿaleyhi’s-selām,[4382] cemīʿ-i enbiyādan ülfeti ekṣer-idi. Bunuñ-içün anuñ etbāʿı cemīʿ-i enbiyānuñ etbāʿından ekṣer oldı. Niteki Ḥaḳ Teʿālā, Rasūl ḥażretinde bu ṣıfatı tenbīh buyurdı: **Ve lev künte feẓẓan ġalīẓa’l-ḳalbi le’nfeḍḍū min-ḥavlike.**[4383] İmdi bunlar ʿuzleti ṭaleb itdiler bu vaṣf anlarda olduġı-çün. Lā cirem kimde ki bu vaṣf etem ve ekmel olsa ol ʿuzleti ve vaḥdeti ziyāde ṭaleb eyler. Bunuñ-içün idi ki Rasūl ḥażretine evvel emrde ḫalvet ve ʿuzlet sevgülü-yidi ve ol, Ḥirā’da bir maġārada ḫalvet olup Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet iderdi. Bundan maʿlūm oldı ki ʿuzlet ve ḫalvet ṭaleb eylemek bu vaṣfı selb eylemez. Bunda bir ḳavm ġalaṭ eyleyüp ẓann eylediler ki ʿuzlet bu vaṣfı selb eyleyüp giderür lā cirem ʿuzleti terk eylediler bu ṣıfatı ve bu faẓīleti ṭaleb eyleyüp. İmdi bu ẓan ḫaṭādur.

İmdi şöyle bilgil ki bu vaṣf kimde ki etem olsa enbiyādan ṣümme’l-emṣel fe’l-emṣel ol ʿuzlet ve ḫalvet ṭaleb itdügünüñ sırrı oldur kim bu bābuñ evvelinde ẕikr eyledük ki insānda cinsine meyl itmek vardur vaṣf-ı eʿamm-ıla. İmdi vaḳtī ki ḫuẕẕāḳ bunı bildilerse Ḥaḳ Teʿālā anlara ḫalvet ve ʿuzlet ilhām eyledi vaṣf-ı eʿamm-ıla meylden nefsleri ṣāfī olmaġ-içün tā ki himem-i ʿāliye teraḳḳī eyleye ṭıbāʿuñ meylinden teʾellüf-i ervāḥa. Vaḳtī ki (423b) nefslerinüñ taṣfiyesi tamām olsa rūḥları kendüler cinsine meyl eyler teʾellüf-i aṣlī

[4378] tamāmı: cemīʿisi A
[4379] Ḥabīb: -A
[4380] ḥażretinde-yidi: ʿaleyhi’s-selāmda idi H
[4381] Ḥabīb: -A
[4382] ʿaleyhi’s-selām: -A
[4383] Âl-i İmrân 3/159.

evveliyle. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anları yine[4384] ḫalḳa ve anlaruñ-ıla muḫālaṭa itmege gönderür muṣaffā olduḳları ḥāletde. Pes nüfūs-ı ṭāhire müstetir olur envār-ı ervāḥ-ıla. Ve ülfetden ṣıfat-ı cibilliyye ẓāhir olur mükemmeleten ve ālifeten ve meʾlūfeten. İmdi bu edell-i delīldür şunuñ üzerine ki muṭlaḳā ʿuzleti zemm eyledi ḥaḳīḳat-i ṣoḥbeti ve ḥaḳīḳat-i ʿuzleti bilmedin. Pes ʿuzlet merġūbe oldı vaḳtinde ve ṣoḥbet daḫı merġūbedür vaḳtinde.

Bişr b. Ḥāriṯ[4385] eydür: Kim ki Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ṭāʿatında taḳṣīr eylese Ḥaḳ Teʿālā aña mūnis olanları andan ürküdür. İmdi enīs, Allāh Teʿālā ḥażretinden ṣādıḳlara baḫşāyişdür rıfḳan minaʾllāhi Teʿālā ve ṯevāben liʾl-ʿabdi muʿaccelen. Pes enīs vaḳt olur ki kişiye fāyideler virür meşāyıḫ gibi ve vaḳt olur ki andan istifāde eyler mürīdler gibi. Pes ḫalvetüñ ṣaḥīḥi ve daḫı ʿuzletüñ ṣaḥīḥi enīsden ġayrıdan terk olunmaz. Eger ol ḳāṣır-ısa Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḥālini itmām eyleyecek kimseʾi aña enīs eyler ve eger ġayr-ı ḳāṣır-ısa Ḥaḳ Teʿālā añā mürīdler gönderür anuñ-ıla mūnis olurlar. Bu vech-ile üns bir ünsdür ki bunda vaṣf-ı eʿamm-ıla meyl yoḳdur. Belki bu vech-ile üns biʾllāh ve minaʾllāh ve fīʾllāhdur.

Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurdı: **el-Müteḥābbūne fīʾllāhi ʿalā-ʿamūdin min yāḳūtetin ḥamrāʾe fī-raʾsiʾl-ʿamūdi sebʿūne elfe ġurfetin müşrifūne ʿalā-ehliʾl-cenneti yüḍīʾü ḥusnühüm li-ehliʾl-cenneti kemā tüḍīʾüʾş-şemsü li-ehliʾd-dünyā fe yeḳūlü ehlüʾl-cennetiʾnṭaliḳū binā nenẓuru ilāʾl-müteḥābbīne fīʾllāhi ʿazze ve celle fe iẕā eşrafū ʿaleyhim eḍāʾe ḥusnühüm li-ehliʾl-cenneti kemā tüḍīʾüʾ**[(424a)]**ş-şemsü li-ehliʾd-dünyā ʿaleyhim ṣiyābu sündüsin ḫużrin mektūbün ʿalā-cibāhihim hāʾülāʾiʾl-müteḥābbūne fīʾllāhi Teʿālā.** Maʿnīsi budur[4386] Allāh Teʿālāʾnuñ rıżāsı ṭalebinde biri

[4384] yine: gine A
[4385] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4386] maʿnīsi budur: yaʿnī A

birini[4387] sevenler ve liʾllāh fīʾllāh biri biriyle[4388] üns ṭutanlar, ḳardaş olanlar ḳıyāmet güninde cennet içinde bir ḳızıl yāḳūtdan direk üzerinde olalar. Ol direkde yitmiş biñ çārṭāḳ ola. Anlar ehl-i cennete andan muṭṭliʿ olup naẓar ideler. Anlaruñ ḥüsünleri ehl-i cennete şuʿle vire yir ehline gün şuʿle virdüginleyin. Sāyir ehl-i cennet biri birine[4389] eyideler: Gelüñ müteḥābbūne fīʾllāhı görmege varalum. Anları görmege varalar. Anlar çārṭāḳlardan bunlara naẓar idicek bunlara anlaruñ ḥüsnleri nūr vire niteki güneş ehl-i dünyāya nūr virdüginleyin. Anlar yeşil sündüsden ḥulleler geyerler ve anlaruñ ellerinde yazılup durur ki **hāʾülāʾi'l-müteḥābbūne fīʾllāhi Teʿālā.**

Ve Ebū İdrīs el-Ḫavelānī, Muʿāẕ b. Cebeʾe[4390] eyitdi: Ben seni liʾllāh fīʾllāh severem[4391]. Muʿāẕ aña eyitdi: Saña muştuluḳ andan ṣoñra yine[4392] muştuluḳ ki ben Rasūl ḥażretinden işitdüm, ol eyitdi: **Tünṣabü li-ṭāyifetin mineʾn-nāsi kerāsiyyün ḥavleʾl-ʿarşi yevmeʾl-ḳıyāmeti vücūhühüm keʾl-ḳameri leylateʾl-bedri yefzeʿuʾn-nāsü ve lā yefzeʿūne ve yeḫāfüʾn-nāsü ve lā yeḫāfūne ve hüm evliyāʾuʾllāhiʾlleẕīne lā ḫavfün ʿaleyhim ve lā hüm yaḥzenūn fe ḳīle men hāʾülāʾi yā Rasūlaʾllāh ḳāle hümüʾl-müteḥābbūne fīʾllāh.** Maʿnīsi budur Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi[4393]: Ḳıyāmet güninde ʿarşuñ dört yanında kürsīler dikeler. Anlaruñ üzerlerine bir ṭāyife otura. Anlaruñ yüzlerinüñ nūrları ayuñ bedr gicesisindeki nūrı gibi ola. Nās ol gün ḳorḳalar, anlar ḳorḳmayalar. Anlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ (424b) dostlarıdur kim anlara ḫavf ve ḥüzn yoḳdur. Eyitdiler: Anlar

[4387] biri birini: birbirini H
[4388] biri biriyle: birbiriyle H
[4389] biri birine: birbirine H
[4390] +raḍıyaʾllāhu ʿanhumā H
[4391] severem: severin A
[4392] yine: gine A
[4393] maʿnīsi budur Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: yaʿnī A

kimlerdür yā Rasūlaʾllāh? Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: Anlar biri birini Allā rıżāsı-çün sevenlerdür.

Ve daḫı ḥadīṯ-i ḳudsīde vārid olup durur ki Ḥaḳ Teʿālā eydür: **Ḥuḳḳat maḥabbetī li’l-müteḥābbīne fiyye ve’l-mütezāvirīne fiyye ve’l-mütebāẕilīne fiyye.** Yaʿnī benüm sevgüm ḥaḳ oldı benüm rıżām-içün biri birini[4394] sevenlere ve daḫı benüm rıżām-içün biri birini[4395] ziyāret idenlere ve daḫı benüm rıżām-içün biri birine[4396] nesne beẕl eyleyene.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: **E lā uḫbiruküm bi-ḫayrin min-keṣīrin mine’ṣ-ṣalāti ve’ṣ-ṣadaḳati ḳālū mā hüve ḳāle ıṣlāḥu ẕāti’l-beyni ve iyyāküm ve’l-biġżate fe innehā hiye’l-ḥāliḳatü.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi[4397]: Size bir ḫaber vireyin mi ki çoḳ taṭavvuʿ namāz ḳılmaḳdan ol ḫayrlu ola ve daḫı ṣadaḳa itmekden ol ḫayrlu ola? Aṣḥāb eyitdiler: Ol ḫaber[4398] nedür? didiler. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: İki kişi biri biriyle[4399] ṣavaşup biri birinden ayrılmış olsa anları ıṣlāḥ eyleyüp biri biriyle barışdurmaḳdur. İmdi siz biġżadan ḥaẕer eyleñ. Yaʿnī ḫalāyıḳa sūʾ-i ẓan idüp ve anları düşmen ṭutunup anlardan kesilmekden ḥaẕer idüñ. Zīrā ki bu, dīn gidericidür. Belki ḫalḳdan ʿuzlet eyleyen şöyle gerekdür kim kenẕü nefsine ḳaḳıyup ḫalḳdan anı kese tā ki anuñ şerrinden ve anuñ āfātından ḫalḳ ḳurtula.

[4394] biri birini: birbirini H
[4395] biri birini: birbirini H
[4396] biri birine: birbirine H
[4397] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: -A
[4398] ḫaber: -A
[4399] biri biriyle: birbiriyle H

İmdi kimüñ ki ʿuzleti ve ḫalveti bu ṣıfat üzerine olsa ol, bu vaʿīd taḥtında dāḫil olmaz. Ve ol ṣıfat yaʿnī biġża ḥāliḳa-i dīn oldı. Zīrā ki Müʾminlere ve Müsülmānlara maḳt ve ḫışm ve ḫorlamaḳ[4400] göziyle naẓar eyler.

Ve ḫaberde vārid olup durur ki Ḥaḳ Teʿālā bir (425a) melek ḫalḳ eyleyüp durur. Anuñ nıṣfı nārdan ve nıṣfı ḳardandur. Ol ferişteh üñ duʿāsı budur kim: İy Çalabum, niteki bu ḳarıla bu nārı cemʿ eyledüñ ne ḳar odı söyündürür ve ne ḫod nār ḳarı eridür ṣāliḥ ḳullaruñ göñüllerini biri biriyle[4401] cemʿ eyle.

Maẓhar-ı āṯār-ı nūr-ı hidāyet ve menbaʿ-ı ʿalāmāt-ı faẓl u kerāmet ve maʿden-i esrār-ı ẕevḳ u[4402] şevḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn ḳaddesaʾllāhu rūḥahū[4403] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ṣāliḥlerüñ göñüllerini biri biriyle[4404] üns ṭutdurup nice cemʿ eylemesün ki vaḳt-i ʿazīzde ḳābe ḳavseyn maḳāmında bir vaḳt anları buldı ki ol vaḳte hīç nesne ṣıġmaz-ıdı Ṣāliḥlerüñ ḥāli laṭīf olduġı-çün anları ol maḳām-ı ʿazīzde buldı. Lā cirem eyitdi: **es-Selāmu ʿaleynā ve ʿalā-ʿibādiʾllāhi'ṣ-ṣāliḥīn.** İmdi anlar müctemiʿlerdür egerçi ki müteferrıḳlarısa daḫı. Yaʿnī anlaruñ göñülleri biri biriyle[4405] cemʿ olur egerçi ki bedenleri biri birinden ayru-yısa daḫı. **Fe ṣoḥbetühüm lāzimetün ve ʿazīmetühüm fī't-tevāṣuli fī'd-dünyā ve'l-āḫirati cāzimetün.**

[4400] ḫorlamaḳ: ḫorlıḳ A
[4401] biri biriyle: birbiriyle H
[4402] ẕevḳ u: -A
[4403] ḳaddesaʾllāhu rūḥahū: -A
[4404] biri biriyle: birbiriyle H
[4405] biri biriyle: birbiriyle H

Ve ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb[4406] eydür: Eger bir kişi gündüz oruç ṭutsa ve giceler ṣabāḥ olınca namāz ḳılsa ve çoḳ māl ṣadaḳa eylese ve ġazā daḫı eylese evet, liʾllāh fīʾllāh kimse sevmese ve liʾllāh fīʾllāh kimseʾi düşmen ṭutmasa bunlar aña fāyide eylemez.

Ebū Bekr e'ṭ-Ṭımıstānī eydür: Allāh Teʿālā ḥażretiyle ṣoḥbet idüñ. Ve eger anuñ-ıla ṣoḥbet itmege gücüñüz yitmezse anuñ-ıla ṣoḥbet iden-ile ṣoḥbet idüñ tā ki anuñ ṣoḥbetinüñ berekātı sizi Allāh Teʿālā ḥażretiyle ṣoḥbet itmege ulaşdura.

Ve ʿAlī b. Sehl eydür: Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳ oldur kim ḫalḳdan ürkesin (425b) illā ehl-i vilāyetden degül. Zīrā ki ehl-i vilāyet-ile üns ṭutmaḳ ḥaḳīḳatde Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳdur. Zīrā ki ehl-i vilāyet Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmışdur. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutan-ıla üns ṭutan-ıla üns ṭutmaḳ hemān Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳ gibidür.

Ḳāyil naẓm-ıla tenbīh eyledi meʿānī-i ṣoḥbete ve ḥaḳīḳat-i cāmiʿa üzerine ve daḫı tenbīh elyedi ḫalvete ve daḫı ṣoḥbet-ile ḫalvetüñ fāyidelerine ve bunlarda ḥaẕer olunacaḳ nesneye şu ḳavliyle. **Nazm.**

el-ʿArabī[4407]

Vaḥdetü'l-insāni ḫayrun min-celīsi's-sū'i ʿindehū

Ve celīsü'l-ḫayri ḫayrun min-ḳuʿūdi'l-merʾi vaḥdehū.

Tercemetühū bi'l-Fārisiyye

[4406] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4407] el-ʿArabī: -K

Merd rā tenhāyī evlā ez-refīḳī gū bedest

Ger refīḳ-ı nīk yābed bihter ez tenhā nişest

Tercümetühū bi't-Türkiyye

Yaluñuzlıḳ yig olınca yaramazlara ḳarīn

Yaluñuzlıḳdan ḫū yigdür eyü olsa hem-nişīn

Va'llāhu yeḳūlü'l-ḥaḳḳa ve hüve yehdī's-sebīl[4408].

[4408] va'llāhu yeḳūlü'l-ḥaḳḳa ve hüve yehdī's-sebīl: -A, -K

el-Bābu'r-rābiʿu ve'l-ḫamsūn fī-edā'i ḥuḳūḳi'ṣ-ṣoḥbeti ve'l-uḫuvveti fī'llāhi Teʿālā[4409]

Ḥaḳ Teʿālā eydür[4410]: **Ve'l-ʿaṣr inne'l-insāne le fī-ḫusr illā'lleẕīne āmenū ve ʿamilū'ṣ-ṣāliḥāti ve tevāṣav bi'l-ḥaḳḳi ve tevāṣav bi'ṣ-ṣabr.**[4411] Yaʿnī[4412] Ḥaḳ Teʿālā and içüp eydür: İkindü namāzı ḥaḳḳı-çün. Ve yāḫūd and içüp eydür ki[4413]: Nübüvvet zamānı ḥaḳḳı-çün. Bedürüstī ve rāstī cins-i insān saʿylarında ve ʿömürlerini maṭālib-i dünyā içinde ṣarf itdüklerinde ḫüsrān içindedür. İllā şunlar degül ki anlar īmān getürüp aʿmāl-i ṣāliḥa eylerler ve daḫı anlar biri birine ḥaḳ nesne üzerine iʿtiḳāddan ve daḫı aʿmālden (426a) ṣābit ol diyü vaṣiyyet ideler ve daḫı biri birine anlar maʿāṣīden ṣabr eyleñ diyü vaṣiyyet ideler. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve tevāṣav bi'ṣ-ṣabri ve tevāṣav bi'l-merḥameti.**[4414] Yaʿnī Mü'minler biri birine[4415] ṣabr itmege ve merḥamet itmege vaṣiyyet iderler. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā Rasūl ḥażretinüñ aṣḥābını vaṣf eyleyüp eydür: **Eşiddā'ü ʿalā'l-küffāri ruḥamā'ü beynehüm.** Bunuñ tefsīri geçmişdür.

İmdi şöyle bilgil ki bu āyetlerüñ küllīsinde Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳullarına tenbīh vardur ḥuḳūḳ-ı ṣoḥbeti edā itmege. İmdi kim ki ṣoḥbet ve uḫuvvet iḫtiyār eylese evvelā aña edeb oldur kim ol kendü nefsini ve ḳarındaş idindüginüñ nefsini Allāh Teʿālā ḥażretine ışmarlaya duʿā-yıla ve taẕarruʿ-ıla. Ol ḳarındaş olduġı kimse-yile ṣoḥbet itmekde Allāh Teʿālā ḥażretinden bereket dileye tā ki Ḥaḳ Teʿālā anuñ-ıla ṣoḥbet itdügi sebebiyle aña cennet ḳapularından bir ḳapu açıvire. İmdi anuñ-ıla ṣoḥbet itmekden aña ḫayrlar açılacaḳ

[4409] Teʿālā: -A
[4410] eydür: buyurur A
[4411] el-Asr 103/1-3.
[4412] yaʿnī: -A
[4413] and içüp eydür ki: -A
[4414] el-Beled 90/17.
[4415] biri birine: birbirine A

olursa ol cennet ḳapusıdur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **el-eḫıllāʾü yevmeʾiẕin baʿżuhüm li-baʿżin ʿadüvvün illāʾl-müttekīn.**[4416] Yaʿnī dostlaruñ ḳıyāmet güninde baʿżısı baʿżısına düşmen ola illā müttaḳīler degül. Zīrā ki anlar biri birine ḳıyāmet güninde düşman olmayalar. Belki anlar biri birine yardımlar eyleyüp şefāʿat eyleyeler. Niteki kütüb-i eḥādīṯde vārid olup durur ki ḳıyāmet güninde iki āḫiret ḳarındaşlarından birisine eyideler: Sen cennete gir. Ol eyide: Ḳanı benüm fülān ḳarındaşum? Aña eyideler: Ol senüñ ʿamelüñ gibi ʿamel eylemedi. Anuñ-içün ol senüñ maḳāmuñ gibi maḳāma yitişmedi, diyeler. Ol (426b) eyide: Ben ʿameli hem anuñ-içün ve hem benüm-içün eyledüm-idi. Ol cennete girmeyince ben cennete girmezem[4417], diye. Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden ol ḳarındaşınuñ günāhından geçüp anı daḫı anuñ-ıla bile cennete ḳoya. Allāhümmeʾrzuḳnā duḫūle cennetike meʿaʾl-enbiyāʾi veʾṣ-ṣāliḥīne bi-faẓlike ve luṭfike[4418] yā ekrameʾl-ekramīne ve erḥameʾr-rāḥimīn ve ṣalli ʿalā-nebiyyike ve ḥabībike Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.

Ve eger ol āḫiret ḳarındaşınuñ ṣoḥbetinden şerler ḥāṣıl olacaḳ olursa ol, cehennem ḳapusından bir ḳapudur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve yevme yeġuḍḍuʾẓ-ẓālimü ʿalā-yedeyhi yeḳūlü yā leytenīʾtteḫaẕtü meʿaʾr-rasūli sebīlen yā veyletā leytenī lem etteḫiẕ fülānen ḫalīlen le ḳad eḍallenī ʿaniʾẕ-ẕikri baʿde iẕā cāʾenī ve kāneʾş-şeyṭānü liʾl-insāni ḫaẕūlen.**[4419] Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur kim ʿUḳbe b. Ebī Muʿayṭ Rasūl ḥażretinüñ[4420] dāyim meclisinde ḥāżır olurdı. İttifāḳ bir gün ʿUkbeʾnüñ kāruvānı seferden geldi. ʿUḳbe ḳonuḳluḳ eyledi. Ol ḳonuḳluġa Rasūl ḥażretini[4421] daḫı daʿvet eyledi. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām

[4416] ez-Zuhruf 43/67.
[4417] girmezem: girmezin A, K
[4418] ve luṭfike: -A
[4419] el-Furkân 25/27-29.
[4420] ḥażretinüñ: ʿaleyhiʾs-selāmuñ H
[4421] ḥażretini: ʿaleyhiʾs-selāmı H

anuñ ḳonuḳlığına ḥāżır oldı evet[4422], anuñ ṭaʿāmından yimedi. ʿUḳbe eyitdi: Benüm ṭaʿāmumdan ne-çün yimezsin? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Sen müsülmān ol, ben daḫı senüñ ṭaʿāmuñdan yiyeyin ve illā senüñ ṭaʿāmuñdan yimezem[4423]. ʿUḳbe eyitdi: Eşhedü en lā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasūlu'llāh. Rasūl ḥażreti[4424] daḫı anuñ ṭaʿāmından yidi. ʿUḳbe'nüñ bir dostı var-ıdı aña Übey b. Ḫalef dirler-idi ol, meclisde ḥāżır degüldi. İşitdi ki ʿUḳbe Rasūl ḥażretine[4425] īmān getürmiş, melūl olup ʿUḳbe ḳatına gelüp eyitdi: Şöyle (427a) işitdüm ki sen bizüm dīnümüzden rucūʿ eyleyüp Muḥammed dīnine girmişsin. ʿUḳbe eyitdi: Yoḳ, belki Muḥammed benüm ṭaʿāmumdan yimedüginden ʿār idüp aña īmān getürdüm illā ben aña īmān getürmezem[4426], didi. Übey b. Ḫalef daḫı eyitdi: Ben senden rāżī olmazam[4427] ḥattā Muḥammed'üñ eñsesini depmeyince ve daḫı anuñ yüzine tükürmeyince. ʿUḳbe eyitdi: Ḫoş ola, didi. Bir gün Rasūl ʿaleyhi's-selām Mekke'de secdede yaturdı. ʿUḳbe gelüp ol çürümiş murdār ayaġıyla Rasūl ḥażretinüñ münevver boynını depdi. Rasūl[4428] secdeden ḳalḳdı, anuñ münevver yüzine tükürdi. Hemān bir yil çıḳup anuñ ol murdār tükrügini alup yine[4429] ʿUḳbe'nüñ yüzine vurdı, anuñ ol ḳara yüzi ḳapḳara oldı ve[4430] yandı. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Ben elbette senüñ başuñı ḳılıç öñince uçursam gerek. Bedr Ġazāsında anı esīr itdiler. Rasūl ʿaleyhi's-selām emr eyledi ki anı ʿAlī depeleye. ʿAlī[4431] daḫı anı kelb depeler gibi depeledi leʿana'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā-eḥibbā'ihī ve aṣdiḳā'ihī ilā-yevmi'd-dīn. Übey b. Ḫalef'i daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām Uḥud Ġazāsında kendü ḥarbesiyle vurdı. Ol daḫı Mekke'ye varınca cān ber-cehennem ışmarladı leʿana'llāhu

[4422] evet: -A
[4423] yimezem: yimezin A, K
[4424] ḥażreti: ʿaleyhi's-selām H
[4425] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4426] getürmezem: getürmezin A, K
[4427] olmazam: olmazın A, K
[4428] +ʿaleyhi's-selām H
[4429] yine: gine A
[4430] oldı ve: -A
[4431] +raḍıya'llāhu ʿanh H

ʿaleyhi ve ʿalā-aʿvānihī ve etbāʿihī. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anuñ ḥaḳḳında bu āyeti inzāl eyledi[4432]. Āyetüñ maʿnīsi budur kim Allāh Teʿālā eydür: Ḳıyāmet güninde ol ẓālim yaʿnī ʿUḳbe elini tā dirseklerine varınca ḥasretinden ve peşīmānlıġından çeyneyüp feryādlar eyleyüp eyide: İy kāşkī n'olaydı ben Rasūl ḥażretinüñ yolına gireydüm vā veylāh bāña n'olaydı ki ben Übey b. Ḫalef'i dost ṭutmaya-yıdum. Zīrā ki ol[4433] (427b) taḥḳīḳ beni Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr itmekden yaʿnī lā ilāhe illā'llāh dimekden ve daḫı anuñ kitābını oḳumaḳdan ve daḫı Rasūl ḥażretinüñ naṣīḥatından ve aña īmān getürmekden beni azıdup menʿ eyledi, diye.

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bu āyet egerçi ki ʿUḳbe ḥaḳḳında nāzil oldı evet, iʿtibār ʿumūm-ı lafẓadur; ḫuṣūṣ-ı sebebe ve ḫuṣūṣ-ı vāḳıʿaya degüldür. Pes her kimse ki yaramaz ve azıdıcı kimse-yile yoldaş olup aña tābiʿ olsa ḳıyāmet güninde ol daḫı ʿUḳbe gibi ḥasretinden elini çeyneyüp aġlayup anuñ gibi feryādlar eyleye. İmdi Mü'mine eyle gerekdür kim şol kimseden ḥaẕer eyleye ki ol anı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetinden kese. Niteki ʿAbdu'llāh b. ʿAbbās[4434] eydür: Nāsı hīç nesne ifsād eylemez illā yine[4435] nās ifsād ider. Pes bir kimse ki bir kimse-yile āḫiret ḳarındaşı olmaḳ dilese ve yāḫūd bir kimse-yile ṣoḥbet itmek istese eyle gerekdür kim ol evvelā istiḫāre eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretinden dileyüp eyide: İlāhī[4436], eger anuñ ṣoḥbetinden bāña ḫayrlar müyesser eyleyecek-iseñ beni anuñ-ıla yoldaş eyleyüp anı benüm-ile ḳarındaş eyle ve illā beni anuñ-ıla yoldaş eyleyüp dost eyleme, diye.

[4432] leʿana'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā-aʿvānihī ve etbāʿihī…eyledi: -A
[4433] zīrā ki ol: -A
[4434] +raḍıya'llāhu ʿanhumā H
[4435] yine: gine A
[4436] ilāhī: mevlāye A

Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣoḥbet ve uḫuvvet iḫtiyār itmek ʿameldür. İmdi her ʿamel ḫod niyyete muḥtācdur ve daḫı ol ʿamelüñ āḫiri gökcek olmaġa muḥtācdur tā ki ol ʿamel Allāh Teʿālā ḥażretinde maḳbūl ola. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām ḥadīṯ-i ṭavīlde eydür: Allāh Teʿālā yidi kişi'i[4437] ḳıyāmet güninde ʿarş gölgesinde gölgelendüre. Yaʿnī anları ʿarş altında rāḥat eyleye, ḳıyāmet ḳorḳularından anları ḳurtara. Ol yidinüñ birisi (428a) anlardur ki anlar biri birini Allāh Teʿālā rıżāsı-çün dost ṭutundılar, ol dostlıḳ üzerine oldılar. Bunda işāret vardur ki uḫuvvet ve ṣoḥbetüñ şarṭlarındandur ki ol uḫuvvet tā ölince bāḳī ola tā ki uḫuvvetüñ ṯevābı yazıla.

Ḫaberde vārid olup durur ki şeyṭān birr üzerine biri birine yardım idenlere ḥased itdügi gibi nesneye ḥased eylemez ve biri birini Allāh Teʿālā rıżāsı-çün sevenlere ḥased itdügi gibi nesneye ḥased eylemez. Pes şeyṭān cehd eyler ki Ḫaḳḳ-içün biri birini sevenlerüñ aralarına ʿadāvet bıraġa. Fuḍayl b. ʿIyāż[4438] eydür: Vaḳtī ki araya ġaybet itmek[4439] vāḳiʿ olsa ol vaḳt uḫuvvet gider.

Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[4440] eydür: İki āḫiret ḳarındaşı biri birinden ürkse ikisinden birisinde ʿilletdendür. Pes ḳarındaşlıḳ ṣāfī ṣudan daḫı ṣāfī olmaḳ gerek. Zīrā ki şol nesne ki Allāh Teʿālā ḥażreti-çün ola Allāh Teʿālā anı ṣāfī olmaḳ ṭaleb eyler. Ve daḫı her iş ki ṣāfī ola ol dāyim olur. İmdi uḫuvvetüñ ṣāfī olması dāyim olmaġınuñ aṣlı oldur kim anda muḫālefet olmaya. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Lā tümāri eḫāke ve lā tümāriḥhü ve lā teʿidhü mevʿiden fe tüḫlifhü.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām, aṣḥābından birisine

[4437] Allāh Teʿālā yidi kişi'i: yidi kişi'i Allāh Teʿālā A
[4438] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4439] itmek: -H
[4440] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

naṣīḥat eyleyüp eydür[4441]: Sen ḳarındaşuñ-ıla cedel eyleyüp baḥṣ eyleme ve daḫı anuñ-ıla kengel eyleme ve daḫı anuñ-ıla vaʿde eyleseñ aña muḫālefet eyleme.

Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür[4442]: Elli yıl ṣūfīlere yoldaş oldum. Anlaruñ-ıla benüm aramda hīçbir kerre ḫilāf vāḳiʿ olmadı. Aña eyitdiler: Neden böyle oldı? Ol eyitdi: Zīrā ki ben anlara dāyim muvāfaḳat eyleyüp kendü nefsüme muḫālefet iderdüm.

Ḥuḳūḳ-ı uḫuvvetüñ birisi daḫı (428b) budur kim vaḳtī ki bir ḳardaş bir ḳardaşdan ayrılsa ol ḳarındaşını ḫayr-ıla aña. Niteki rivāyet olundı ki bir ṣāliḥ kişinüñ bir ʿavratı var-ıdı. Ol ʿavrat yaramaz işler işler-idi. Ol ṣāliḥ kişi nesne dimezdi. Aña ol ʿavratuñ aḥvālinden ṣorarlar-ıdı. Ol eydürdi ki: Kişiye[4443] eyle gerekdür kim ehlinüñ ḥaḳḳında yaramaz söylemeye. Andan ṣoñra ol ʿavratı ol ṣāliḥ kişi boşadı. Boşaduġından ṣoñra ol ʿavratuñ aḥvālinden aña ṣordılar. Ol eyitdi: Bir ʿavrat ki ol benden ırag̈ ola ben anı yaramaz nesne-yile nice añayın, didi. İmdi bu Allāh Teʿālā ḫulḳıyla ḫulḳlanmaḳdur. Zīrā ki Allāh Teʿālā eyüleri iẓhār eyleyüp yaramazları örter.

Sulṭānu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: İki āḫiret ḳarındaşuñ[4444] birisinden yaramaz[4445], şerʿe muḫālif nesne ẓāhir olsa ol birisi aña ḳaḳımaḳ var mıdur? Bunda aḳvāl muḫtelif olup durur. Zīrā ki Ebū Z̲er eydürdi ki: Vaḳtī ki āḫiret ḳarındaşumdan bir yaramaz nesne ẓāhir olsa ben sevdügümden aña ḳaḳıram[4446], dir-idi. Ebū Z̲er'den ġayrısı eyitdiler: Uḫuvvetden ṣoñra ḳarındaşa ḳaḳımaḳ olmaz. Evet, anuñ yaramaz

[4441] eydür: eyitdi A
[4442] eydür: raḥmetu'llāhi ʿaleyh buyurdı H
[4443] kişiye: kimseye A
[4444] ḳarındaşuñ: ḳarındaşınuñ H
[4445] yaramaz: -A
[4446] ḳaḳıram: ḳaḳırın A

ʿameline ḳaḳınur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā peyġāmbere emr eyleyüp eyitdi: **Fe in ʿaṣavke fe ḳul innī berī'ün mimmā taʿmelūn**[4447] didi, **innī berī'ün minküm** dimedi.

Rivāyet olundı ki bir yigit Ebū'd-Derdā'nuñ meclisine mülāzemet iderdi. Ebū'd-Derdā anı ġayrı kimselerden ulular-ıdı. İttifāḳ ol yigit kebāyire mürtekib oldı. Ebū'd-Derdā'ya anuñ ḥālini ḫaber virüp eyitdiler: Anı meclisüñden ḳov gitsün. Ebū'd-Derdā eyitdi: Kişi ṣāḥibini yaramaz nesne-yiçün terk itmek olmaz, didi. Bunuñ-içün (429a) ʿazīzler eyitdiler: **eṣ-Ṣadaḳatü luḥmetün ke-luḥmeti'n-neseb.**

Ḳuṭbu'l-muḥaḳḳıḳīn eṣ-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu ḫilāf ẓāhiren ve bāṭınen mufāraḳatdur. Ammā ḳaçan mufāraḳat vāḳiʿ olsa ẓāhiren ve bāṭınen mülāzemet itmek muḫtelif olur eşḫāṣ iʿtibārıyla. Zīrā ki nāsdan baʿżısınuñ teġayyüri Allāh Teʿālā ḥażretinden rucūʿ itmek olur. Pes vācibdür ki aña ḳaḳıyalar, ḥaḳḳa muvāfaḳat ideler. Ve baʿżısınuñ teġayyüri ʿişret ve fetret olur ki anuñ yine[4448] rucūʿ itmesi mercū olur. İmdi bunuñ gibi kimseye ḳaḳımaḳ olmaz. Belki anuñ ʿameline ḳaḳıyup dostlıḳ göziyle aña naẓar ideler ve anuñ yine[4449] evṭānı ṣulḥa rucūʿ idüp dönmesine muntaẓır olalar. Niteki İbrāhīm en-Neḫafī eydür: Ḳarındaşuñdan kesilme ve anı terk itme günāh itdügi-çün. Zīrā ki ol bugün günāh itdiyse yarın günāhını ol[4450] terk eyler.

Ve ḫaberde vārid olup durur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İtteḳū zellete'l-ʿālimi ve lā taḳṭaʿūhü ve'nẓurū fi'etehū.** Yaʿnī ʿālimüñ zellātından saḳınuñ ve anuñ zellātı-çün aña inkār idüp andan kesilmeñ. Belki anuñ yine[4451] ol zellātından rucūʿ itmesine muntaẓır oluñ.

[4447] eş-Şuʿarâ 26/216.
[4448] yine: gine A
[4449] yine: gine A
[4450] ol: -A
[4451] yine: gine A

ʿÖmer'üñ, raḍıya'llāhu ʿanh[4452], bir āḫiret ḳarındaşı var-ıdı. Bir gün ol Şām'a sefer eyledi. ʿÖmer anı bir kişiye ṣordı. Ol kişi eyitdi: Yā ʿÖmer, ol şeyṭāndur. ʿÖmer aña eyitdi: Niçün böyle dirsin? Ol kişi eyitdi: Yā ʿÖmer, ol kebāyire mürtekib oldı ḥattā ḫamr daḫı içdi. ʿÖmer bir kāġıda bunı yazdı: **Ḥā mīm tenzīlü'l-kitābi mina'llāhi'l-ʿazīzi'l-ʿalīm ġāfiri'ẕ-ẕenbi ve ḳābili't-tevbi şedīdi'l-ʿiḳāb.**[4453] Andan ṣoñra bunuñ altında aña naṣīḥat (429b) idüp ʿitāb sözlerini yazdı daḫı ol kişiye virdi. Ol kişi daḫı anı alup Şām'da ol kişiye virdi. Ol kişi anı oḳuyup aġladı daḫı günāhından tevbe eyledi.

Rasūl ʿaleyhi's-selām İbn ʿÖmer'i gördi ki saġına ve ṣolına baḳar Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Nolduñ? İbn ʿÖmer eyitdi: Yā Rasūla'llāh, benüm bir āḫiret ḳarındaşum vardur, anı gözedürem[4454] evet, anı göremezem[4455]. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Yā Ebā ʿAbdi'llāh iẕā aḥbebte racülen fe's'elhü ʿan ismihī ve'smi ebīhi ve ʿan-menzilihī fe in kāne merīżan ʿudtehū ve in kāne meşġūlen eʿantehū.** Yā ʿAbdu'llāh, vaḳtī ki sen bir kişi'i sevseñ anuñ adını ṣor ve anuñ atasınuñ adını ṣor ve anuñ yirini ṣor tā ki ol ḫasta olıcaḳ anı ṣormaġa varasın ve ol bir nesneye meşġūl olsa aña yardım eyleyesin.

İbn ʿAbbās[4456] eydür: Benüm meclisümde bir kişi üç kerre ḥāżır olsa dünyāda aña ne virecegüm bilmezem[4457]. Saʿīd b. el-ʿĀṣ[4458] eydür: Benüm ḳatuma gelenüñ benüm üzerümde üç nesne ḥaḳḳı vardur. Biri oldur kim ol gelicek aña merḥabā, ḫoş geldüñ, diyem ve bir daḫı ol söz söyleyicek anuñ sözini cān-ıla diñleyem ve bir daḫı ol gelüp oturmaḳ dileyincek aña yir eyleyüvirem.

[4452] raḍıya'llāhu ʿanh: -A, ʿÖmer'üñ raḍıya'llāhu ʿanh: ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanhuñ H
[4453] el-Mü'min 40/1-3.
[4454] gözedürem: gözlerin A, gözedürin K
[4455] göremezem: göremezin A, K
[4456] +raḍıya'llāhu ʿanhumā H
[4457] bilmezem: bilmezin A, K
[4458] +raḍıya'llāhu ʿanh H

Sulṭānu'l-müʾeddibīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Maḥabbet liʾllāh fīʾllāh olmaġuñ ʿalāmeti oldur kim anda dünyā ġarażı olmaya ve daḫı iḥsān ve ḫulḳ itmek-içün olmaya. Zīrā ki bir nesne ki bir ʿillet-ile maʿlūl ola anuñ ʿilleti zāyil olıncaḳ ol daḫı zāyil olur. İmdi her kimüñ ki maḥabbeti ʿillet-ile (430a) olmaya anuñ maḥabbeti ve dostluġı dāyim olur. Ve daḫı maḥabbet liʾllāh fīʾllāh olmaġuñ şartındandur dīnden ve dünyādan ḳādir olduġı nesneʾi ḳarındaşına iḫtiyār eylemek. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve yüʾsirūne ʿalā-enfüsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣātün.** Bunuñ tefsīri geçüp durur. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Lā yecidūne fī-ṣudūrihim ḥāceten mimmā ūtū.** Yaʿnī Müʾminler ḳarındaşına ḥased itmezler. İmdi bu iki ṣıfat-ıla yaʿnī īsār-ıla ve ḥased itmemek-ile kāmil olur maḥabbet ve uḫuvvet. Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **el-Merʾü ʿalā-dīni ḫalīlihī.** İmdi şol kimsenüñ ṣoḥbetinde ḫayr yoḳdur ki ol kendüye ne ki ṣanursa saña daḫı anı ṣanmaya.

Ebū Muʿāviye eydür: Benüm ḳarındaşlarum cemīʿisi benden ḫayrludur. Aña eyitdiler: Anlar senden neden ḫayrludur, didiler[4459]. Ol eyitdi: Zīrā ki anlar cemīʿisi beni kendülerden yig görürler ve beni kendüler üzerine ululalar. İmdi kim ki beni kendüden ululasa ol benden yigdür. Baʿżılar eyitdiler: **el-ʿArabiyye**[4460]**:**

Teẕellel li-men[4461] **in teẕellelte lehū**

Yerā ẕāke liʾl-fażli lā liʾl-beleh

Ve cānib ṣadāḳate men lem yezel

[4459] didiler: -K
[4460] el-ʿArabiyye: -A, -K
[4461] li-men: -K

ʿAlā’l-aṣdiḳā’i yerā’l-faẕle leh

Tercemetühū bi’l-Fārisiyye:

Tevāżuʿ kun ānrā ki ger sernihī̆

Zi-fazl-i tu dāned ne ez eblehī̆

Ez-ān dūst dūrī̆ güzī̆n zī̆nhār

Ki bī̆ned ki fāżıl terāst ū zi-yār

Tercümetühū bi’t-Türkiyye[4462]**:**

Sen tevāżuʿ aña eyle ki ol tevāżuʿuñ senüñ

Faẕlı-ıla dimeye bu ebleh ü echel durur

Dostluġından key saḳın şol kimsenüñ sen iy ʿazī̆z

İʿtiḳādı bu ola kim senden ol efḍal durur

Vaʾllāhu aʿlem bi’ṣ-ṣavāb[4463].

[4462] Tercümetühū bi’t-Türkiyye: -K
[4463] vaʾllāhu aʿlem bi’ṣ-ṣavāb: -A

(430b) el-Bābu’l-ḫāmis ve’l-ḫamsūn fī-ādābi’ṣ-ṣoḥbeti ve’l-uḫuvveti

Yaʿnī elli bişinci bāb ṣoḥbetüñ ve daḫı uḫuvvetüñ edebi bayānındadur.

Ebū Ḥafṣ’a[4464] eyitdiler: Fuḳarānuñ ṣoḥbetinde edebi nedür, didiler. Ol eyitdi: Meşāyıḫuñ ḥürmetlerin saḳlamaḳdur ve daḫı ḳarındaşlar-ıla gökcek dirilmekdür ve kendüden küccüklere naṣīḥat itmekdür ve kendüler ṭarīḳına girmeyenler-ile ṣoḥbeti terk itmekdür ve daḫı eline gireni yāranlara īṯār itmekdür ve anı gizlemegi terk itmekdür ve daḫı yāranlara dünyā işinde ve daḫı āḫiret işinde yardım itmekdür, didi.

Ve daḫı fuḳarānuñ edebindendür ḳarındaşlaruñ zelelinden teġāfül itmek ve daḫı anlara naṣīḥat itmek. Ve daḫı eyle gerekdür kim yoldaşınuñ ʿaybını ḫalāyıḳdan gizleye ve bildügi ʿaybını yoldaşına remz-ile eydivire. ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb[4465] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ol kişiye raḥmet itsün ki baña ʿaybumı armaġan getüre. İmdi bu ulu niʿmetdür ki bir kişinüñ bir kimsesi ola ki aña ol ʿaybını eydivire.

Caʿfer b. Barḳān eyitdi[4466]: Meymūn b. Mihrān baña eyitdi: Ḫoş gelmeyen nesne’i benüm yüzüme söyle[4467]. Zīrā ki bir kişi ḳarındaşına naṣīḥat idici olmaz ḥattā anuñ yüzine aña ḫoş gelmeyecek nesneler söylemeyince. Zīrā ki ṣādıḳ gerçek söyleyeni sever ve kāẕib nāṣıḥı sevmez. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve lākin lā tüḥibbūne’n-nāṣiḥīn.**[4468] Evet, naṣīḥat sırr-ıla gerek.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ edeblerindendür ḳarındaşlara ḫizmet itmek ve anlaruñ īẕālarına taḥammül itmek. İmdi bunuñ-ıla ẓāhir olur faḳīrüñ cevheri. Niteki ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb (431a)

[4464] Ḥafṣ’a: Ḥafṣ raḥmetu’llāhi ʿaleyhe H
[4465] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[4466] eyitdi: eydür K
[4467] söyle: söyleye A
[4468] el-Aʿrâf 7/79.

raḍıya’llāhu ʿanh ḫalīfe-yiken ʿAbbās’uñ[4469] evi üzerinde bir oluḳ var-ıdı Ṣafā-yıla Merve arasında. ʿÖmer emr eyledi ki ol oluġı andan gidereler. ʿAbbās ʿÖmer’e eyitdi: Rasūl ol[4470] oluġı kendü mübārek eliyle ḳoyup durur. İmdi[4471] sen anı andan niçün giderürsin? ʿÖmer bunı işidincek eyitdi: İmdi gel sen benüm üzerüme[4472] baṣ daḫı ol oluġı elüñ-ile yirine ḳo. Pes ʿAbbās ʿÖmer’üñ omuzına binüp ol oluġı yine[4473] yirine ḳodı.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ edeblerindendür ki kendülere milk iṣbāt itmezler. Niteki İbrāhīm b. Şeybān eydür[4474]: Benüm naʿlüm diyen-ile biz yoldaş olmazuz. Aḥmed b. el-Ḳalānisī[4475] eyitdi: Baṣra’da bir bölük fuḳarā ḳatına vardum. Anlar baña ikrām itdiler ve beni ululadılar. Bir gün anlaruñ birisine ben eyitdüm: Ḳanı benüm izārum, didüm. Hemān ki böyle didüm anlaruñ gözlerinden düşdüm. Ve Şeyḫ İbrāhīm b. Edhem-ile[4476] bir kimse yoldaş olsa şeyḫ şarṭ eylerdi ki üç nesne kendünüñ ola. Biri ḫizmeti kendü eyleye ve bir daḫı ezānı kendü oḳuya ve bir daḫı oldur kim vaḳtī ki anlara dünyā feṭḥ olsa anuñ eli ol yoldaş olduġı kimsenüñ eli gibi ola yaʿnī şeyḫ anı taṣarruf eyleye. Ve daḫı Şeyḫ İbrāhīm b. Edhem[4477] bostānlar beklerdi ve daḫı arḳasıyla ṭaşlar ṭartardı, anuñ ücretini aṣḥābına infāḳ iderdi. Ve daḫı öñ geçen ʿazīzlerüñ aḫlāḳından birisi daḫı bu-yıdı ki vaḳtī ki biri birisinüñ mālına muḥtāc olsa anuñ mālını alurdı aña ṭanışmadın. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve emruhüm şūrā beynehüm.**[4478] **Ey müşāʿuhüm sevā’ün.**

[4469] ʿAbbās’uñ: ʿAbbās raḍıya’llāhu ʿanhuñ H
[4470] ol: ʿaleyhi’s-selām H
[4471] imdi: -K
[4472] üzerüme: omuzuma K
[4473] yine: gine A
[4474] eydür: raḥmetu’llāhi ʿaleyh H
[4475] +raḥmetu’llāhi ʿaleyh H
[4476] Edhem-ile: Edhem ḳaddesa’llāhu sırrahū ile H
[4477] +ḳuddise sırruhū H
[4478] eṣ-Şûrâ 42/38.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ ādābındandur[4479] (431b) vaḳtī ki biri birisine ṣaḳīl gelse ol kendü nefsine töhmet eyler ve cehd eyler ki anı bāṭınından gidere. Zīrā ki bunuñ gibi nesne żamīrde olmaḳ ṣoḥbeti mükedder ḳılur. Niteki Ebū Bekr el-Kettānī[4480] eydür: Bir kişi baña[4481] yoldaş oldı. Benüm göñlüme anuñ ṣoḥbetinden ṣıḳlet yitişdi. Lā cirem ben aña nesne baḫşīş itdüm benüm göñlümden ol ṣıḳlet gitsün diyü. Benüm ḳalbümden ol ṣıḳlet gitmedi. Lā cirem ben aña eyitdüm: Gel ayaġuñ-ıla benüm yüzümi dep. Ol depmedi. Ben eyitdüm: Gel Allāh[4482] ʿışḳına ayaġuñ-ıla benüm yüzümi dep. Ol daḫı geldi benüm yüzümi ayaġıyla depdi. Andan ṣoñra ol ṣıḳlet benüm ḳalbümden gitdi.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ edeblerinden birisi daḫı budur ki vaḳtī ki meclislerine bir kimse gelse aña yirlerini virürler. Niteki rivāyet olundı ki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir ṭar ṣuffede otururdı nāgāh gördi ki Bedrīlerden bir ḳavm geldi[4483]. Anlar anda oturacaḳ yir bulamadılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām ehl-i Bedr'den olmayanları ḳaldurup Bedrīleri anlaruñ yirlerine oturtdı. Ol yirlerinde ḳalḳanlaruñ göñülleri bundan ṭar olup melūl oldılar. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti inzāl eyledi: **Ve iẕā ḳīleʾnşüzū feʾnşüzū yerfaʿiʾllāhuʾlleẕīne āmenū minküm veʾlleẕīne ūtūʾl-ʿilme deracātin vaʾllāhu bimā-taʿmelūne ḫabīr.**[4484] Yaʿnī iy Müʾminler, vaḳtī ki size yirlerüñüzden ḳalḳuñ diseler siz daḫı yirüñüzden ḳalḳuñ. Ḥaḳ Teʿālā īmān getürenleri naṣr-ıla ve ḥüsn-i ẕikr-ile dünyāda yüceldür ve daḫı āḫiretde cennet çārṭāḳlarına çıḳarmaġ-ıla yüceldür. Ve daḫı Allāh Teʿālā ḫāṣṣaten ʿālimlerüñ (432a) derecelerini yüceldür anlar ʿilm-ile ʿameli cemʿ itdükleri-çün. Zīrā ki ʿilm meʿa-ʿulüvv-i deracetihī vaḳtā ki ʿamele muḳārin olsa iḳtiżā eyler mezīd-i rifʿati. Bunuñ-içündür ki ʿālime

[4479] ādābındandur: edebindendür K
[4480] +ḳuddise sırruhū H
[4481] bir kişi baña: baña bir kişi H
[4482] +Teʿālā K
[4483] geldi: geldiler A
[4484] el-Mücâdele 58/11.

efʿālinde iḳtidā olunur, ʿālimden ġayrıya efʿālinde iḳtidā olunmaz. Ḥadīṯde vārid olup durur ki: **Fażlü'l-ʿālimi ʿalā'l-ʿābidi ke-fażli'l-ḳameri leylete'l-bedri ʿalā-sāyiri'l-kevākib.**

Ḥikāyet olundı ki ʿAlī b. Bendār, Ebū ʿAbu'llāh b. Ḥafīf'i ziyāre itmege vardı. Ebū ʿAbdu'llāh-ıla yürüdi. Ebū ʿAbdu'llāh, ʿAlī b. Bendār'a eyitdi: Sen öñce yüri. Zīrā ki sen Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī'yi görüp dursun, ben anı görmeyüp dururam[4485]. İmdi saña öñce yürümek evlādur.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ ādābından[4486] birisi budur kim anlar dünyāya meşġūl olanlar-ıla ṣoḥbet itmezler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Fe aʿriż ʿan-men tevellā ʿan-ẕikrinā ve lem yürid illā'l-ḥayāte'd-dünyā.**[4487] Yaʿnī yā Ḥabīb, bizüm ẕikrümüzden iʿrāż eyleyüp dünyāya meşġūl olanlardan iʿrāż eyle.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ ādābından[4488] birisi daḫı budur kim anlar ḳarındaşlara beẕl ü inṣāf iderler. Yaʿnī kendülere munṣıf olurlar, ḳarındaşlardan inṣāf istemezler. Niteki Ebū ʿOsmān el-Ḥīrī eydür: Ṣoḥbetüñ ḥaḳḳı oldur kim sen māluñı ḳarındaşuña beẕl eyleyesin ve daḫı sen aña munṣıf olasın, andan inṣāf istemeyesin ve daḫı sen aña tābiʿ olasın, saña tābiʿ olsun dimeyesin ve daḫı andan saña ne gelürse anı çoḳ göresin ve sen aña ne virürseñ anı az göresin.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ cümle-i edeblerindendür ṣoḥbetde cemīʿ-i aʿżālarıyla yumşaḳlıḳ eylemek ve daḫı sözde ve ġayrı nesnede ḥamle eyleyüp (432b) cürʾet itmemek. Niteki ʿAlī er-Rūẕbārī eydür: Senden yūḳaru ḥāllü kimseye cürʾet itmek ḥayāsuzlıḳdandur ve kendü ḥāllüñe cürʾet itmek edebsüzlikdür ve kendüden aşaġa cürʾet itmek ʿaczdendür.

[4485] dururam: dururın A, K
[4486] ādābından: ādāblarından K
[4487] en-Necm 53/29.
[4488] ādābından: edeblerinden A

Ve daḫı cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur kim söz söylerken eyitmezler ki eger bu iş şöyle olsa ol böyle olmazdı ve daḫı eyitmezler ki n'ola-yıdı şu şöyle ola-yıdı ve daḫı eyitmezler, ola[4489] ki ol şöyle ola.

Ve daḫı anlaruñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı ṣoḥbetde budur kim anlar biri birinden ayrılmaḳdan ḥaẕer iderler ve biri birine mülāzemet itmege ḥarīṣ olurlar. Niteki ḥikāyet olundı ki bir kişi bir kişiyle yoldaş oldı. Andan ayrılmaḳ isteyincek andan ayrılmaġa destūr diledi. Ol daḫı aña eyitdi: Biz saña ayrılmaġa destūr virürüz şol[4490] şarṭ-ıla ki bizden yuḳaru ḥāllü kimseyle yoldaş olasın ve daḫı bizden yuḳaru ḥāllü-yile yoldaş olmayasın zīrā ki evvel bizüm-ile yoldaş olup durursın. Ol kişinüñ andan ayrılmaġa ḫāṭırı gitdi tā ölünce andan ayrılmadı.

Ve daḫı anlaruñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur kim anlar kendüden küccüklere luṭf idüp anları esirgerler. Şeyḫ İbrāhīm b. Edhem[4491] arḳasıyla ṭaş[4492] ṭaşır-ıdı. Anuñ ücretini aṣḥābına yidürürdi. Aṣḥābıyla kendüsi her gün oruç ṭutarlar-ıdı, gice bir yirde cemʿ olup ṭaʿām yirler-idi. Vaḳt olurdı ki Şeyḫ İbrāhīm b. Edhem ırġatlıḳ itmekden giç gelürdi. Şeyḫüñ mürīdleri bir gice eyitdiler: Gelüñ yiyecegümüzi şeyḫ gelmedin bu gice yiyelüm tā ki şeyḫ daḫı giç gelmeye, didiler. Ol gice ṭaʿāmlarını yidiler (433a) daḫı yatdılar uyudılar. Şeyḫ daḫı geldi, anları uyur gördi daḫı eyitdi: Miskīnler oruçlarını ṣıyacaḳ ṭaʿām bulımadılar ola, didi. Bir pāre un getürmiş-idi, anı ḫamīr eyledi daḫı çörek eyledi daḫı od yaḳdı, mübārek saḳalını küle bulaşdurup ol oda üfürdi. Anlar uyandılar, gördiler ki şeyḫ mübārek saḳalını oda bulaşdurup od yaḳar eyitdiler: İy sulṭānumuz, n'eylersin? Şeyḫ

[4489] ola: -A
[4490] şol: şu A
[4491] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4492] ṭaş: ṭaşlar A

eyitdi: Sizi aç ola diyü size çörek bişüreyin direm[4493]. Anlar aġlaşdılar, aña ḥikāyeti diyüvirdiler.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur, vaḳtī ki anlaruñ birisi birisine eyitse: Gel gidelüm, ol eyitmez ki: Nereye gidelüm? Ve daḫı anlaruñ biri birisine eyitse: Gel fülān yire gidelüm, ol eyitmez ki: N'eylemege varalum? Niteki ʿāriflerden birisi eydür: Vaḳtī ki bir kişi yoldaşına eyitse: Gel gidelüm, dise ol eyitse: Nereye gidelüm, dise ol anuñ-ıla yoldaş olmamaḳ gerek. Niteki şāʿir eydür: **el-ʿArabiyye**[4494]**:**

Lā yes'elūne eḫāhüm ḥīne yendübühüm

Li'n-nāyibāti ʿalā-mā-ḳāle burhānen

Tercemetühū bi'l-Fārisiyye:

Nepursend ez-bürāder hīç burhān

Çu ḫᵛānd ū ez-īn saḫtīm burhān

Ve tercemetühū bi't-Türkiyye:

Söyleyincek sözi dostlar istemezler hīç delīl

Zīrā ḥuccet yiter ol kim sözi söyler ol[4495] ḫalīl

[4493] direm: dirin A
[4494] el-ʿArabiyye: -A
[4495] ol: çün A

Neṯr. Ve daḫı anlaruñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur, anlar ḳarındaşlarına ziyāde tekellüfler itmezler. Niteki Ebū Ḥafṣ[4496] ʿIrāḳ'a varıcaḳ Şeyḫ Cüneyd aña żiyāfet eyledi, anuñ öñine dürlü dürlü ṭaʿāmları iḥżār eyledi. Ebū Ḥafṣ anı göricek eyitdi: Benüm aṣḥābum muḫanneṯler gibi olmışlar ki dürlü dürlü (433b) ṭaʿāmlar getürürler[4497]. Bizüm ḳatumuzda fütüvvet terk-i tekellüfdür ve daḫı iḥżār-ı mā-ḥażardur. Zīrā ḳonuḳ tekellüf görincek utanup anda ṭurmaz, gider. Evet, vaḳtī ki tekellüf görmeyicek gitdügi ṭurduġı anuñ ḳatında berāber olur.

Ve daḫı anlaruñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur ki anlar ḳarındaşlarınuñ ʿaybларını örterler. ʿĪsā peyġāmber ʿaleyhi's-selām[4498], aṣḥābına eyitdi: Bir uyur ḳarındaşuñuzı görseñüz ki yil anuñ geyecegini üstinden götürüp ʿavretini açmış görseñüz nice iderdüñüz? Anlar eyitdiler: Biz anuñ geyecegini anuñ üzerine örterüz. ʿĪsā peyġāmber[4499] eyitdi: Yoḳ, belki anuñ ʿavretini açarsız. Anlar eyitdiler: Subḥāna'llāh, bunuñ gibi işi kim işler, didiler. ʿĪsā peyġāmber[4500] eyitdi: Siz vaḳtī ki bir ḳarındaşuñuzuñ ʿaybını işitseñüz aña daḫı dürlü dürlü nesneler ḳatup anı ḫalāyıḳa fāş idersiz, didi.

Ve daḫı ṣūfīlerüñ cümle-i aḫlāḳından birisi daḫı budur kim anlar ḳarındaşlarına ḫayr duʿālar iderler ḳarındaşları ġāyib-iken. Ve daḫı anlar Allāh Teʿālā ḥażretinden dilerler ki Allāh Teʿālā anlaruñ ḳarındaşlarından mekārihi defʿ eyleye. Ḥikāyet olundı ki iki āḫiret ḳarındaşlarından birisi bir ʿavrata ʿāşıḳ oldı. Birisine eyitdi: İy ḳarındaş, ben ʿāşıḳ oldum. Gerekse benden ḳarındaşlıġuñı kes ve gerekse kesme. Ol eyitdi: İy ḳarındaş, ben senden ḳarındaşlıġumı senüñ günāhuñ-içün kesmezem[4501], didi daḫı neẕr eyledi yiyecek yimeye

[4496] +ḳuddise sırruhū H
[4497] getürürler: getürür A
[4498] ʿaleyhi's-selām: -A
[4499] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[4500] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[4501] kesmezem: kesmezin A, K

ve ṣu içmeye ḥattā ol, ʿışḳdan ḫalāṣ olmayınca. Ḳırḳ gün gice ve gündüz ṭayy eyleyüp yiyecek yimedi ve ṣu içmedi. Allāh Teʿālā ḥażretinden diledi ki (434a) anuñ göñlinden ol ʿavratuñ maḥabbetini gidere. Ḳırḳ gün tamām olınca anuñ göñlinden ol ʿavratuñ maḥabbeti gitdi. Andan ol daḫı yiyecek yimege ve ṣu içmege başladı.

Ve daḫı anlaruñ cümle-i edeblerinden birisi daḫı budur ki anlar ḳarındaşlarını müdāre itmege ve daḫı iʿtiẕār itmege muḥtāc ḳılmazlar. Ve daḫı anlar yoldaşlarına zaḥmet gelecek nesneʾi teklīf itmezler. Belki ḳarındaşlarınuñ murādlarını kendülerüñ murādlarınuñ üzerine iḫtiyār iderler. Niteki ʿAlī b. Ebī Ṭālib kerremaʾllāhu vechehū eydür: Dostlaruñ şerlüsi oldur kim ol seni müdārā itmege ve daḫı iʿtiẕār itmege muḥtāc ḳıla ve yāḫūd ol seni zaḥmetlü nesneye teklīf eyleye. Ve Caʿfer-i Ṣādıḳ[4502] eyitdi: Benüm ḳarındaşlarumuñ ṣaḳīlraġı[4503] oldur kim baña benüm-içün ol tekellüfler eyleye. Ben andan iḫtişām eyleyem. Ve benüm ḳarındaşlarumuñ laṭīfi ve eḫaffı oldur kim ben anuñ-ıla yaluñuz olduġumlayın olam.

İmdi şöyle bilgil ki ṣoḥbetüñ edebleri ve uḫuvvetüñ ḥaḳları çoḳdur ve bu bābda ḥikāyetler çoḳdur. Naḳl olunıcaḳ ṭūl-i dırāz olur. Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī raḥmetuʾllāhi ʿaleyh **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında bu bābda şol ḳadar ḥikāyetler neḳl eyleyüp durur ki anlaruñ birisi birisinden aḥsendür ve daḫı anda ḥuḳūḳ-ı uḫuvvetde bī-nihāyet nesne ẕikr eyleyüp durur. Anları naḳl eyleyince ṭūl-i dırād olur. Evet, anlaruñ cemīʿisinüñ ḥāṣılı oldur kim ḳula eyle gerekdür kim ol mevlāsı-çün ola ve her ne ki dilerse mevlāsı-çün dileye, nefsi-çün dilemeye. Vaḳtī ki bir kimse-yile yoldaş olsa anuñ-ıla muṣāḥabeti liʾllāh fīʾllāh ola. Vaḳtī

[4502] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4503] ṣaḳīlraġı: ṣaḳīli A

ki anuñ-ıla liʾllāh fīʾllāh muṣāḥabet eylese her (434b) nesnede cehd eyleye ki ol yoldaş olduġınuñ mertebesi Allāh Teʿālā ḳatında ziyāde ola.

İmdi uḫuvvetde her taḳṣīr ki bulınur ol, nefsüñ ḫabīṣindendür ve daḫı nefs müzekkā olmaduġındandur ve daḫı nefsüñ henüz ṣıfātı bāḳī ḳalduġındandur. İmdi sen eger bir kimseyile dünyā-yiçün yoldaş olacaḳ olursañ gāh ifrāṭ-ıla ve gāh tefrīṭ-ile ẓulm idersin ve daḫı ṣoḥbetüñ vāciblerini riʿāyet itmekden baʿīd olursın gāh Ḥaḳḳ'a ve gāh ḫalḳa rucūʿ itmekile.

İmdi vaḳtī ki göñülde taḳvā ve zühd olmasa ḥikāyāt ve mevāʿiẓ ve ādāb işitmek ol göñüle sehel eṣer eyler. Zīrā ki göñül ol vaḳt ṣol ḳuyu gibi olur ki ol ḳuyunuñ aġzından içine ṣu ḳoyalar ol ṣu daḫı anuñ içinde ṭurmaya ve ḫalāyıḳ andan intifāʿ itmeyeler. Evet, vaḳtī ki göñülde zühd ve taḫvā olsa ol göñül ṣol ḳuyu gibi olur ki anuñ dibinden aḳarṣu çıḳa. Pes ol vaḳt ol göñülden daḫı māʾ-i ḥayāt aḳar. Lā cirem ol göñül ʿālim olup faḳīh olur cemīʿ-i ḥuḳūḳı riʿāyet eyleyüp dükeli vāciblerini yirine yitişdürür bi-tevfīḳiʾllāhi ve mennihī ve ṣalli ʿalā-Muḥammedin[4504] ve ālihī[4505].

[4504] Muḥammedin: Rasūlihī A
[4505] +ve ṣaḥbihī ve sellim H

el-Bābu’s-sādis ve’l-ḫamsūn fī-maʿrifeti’l-insāni nefsehū ve mükāşefāti’ş-şūfiyyeti

Yaʿnī elli altıncı bāb insān, nefsini bilmek beyānındadur ve daḫı şūfīlerüñ mükāşefātı beyānındadur.

İbn Mesʿūd raḍıya’llāhu ʿanh eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **İnne eḥadeküm yücmeʿu ḫalḳahū fī-baṭni ümmihī erbaʿīne yevmen şümme yekūnü ʿaleḳaten mişle żālike şümme yekūnü mişle żālike mużġaten şümme yürsilu’llāhu** (435a) **ileyhi’l-meleke fe yenfaḫu fīhi’r-rūḥa ve yü’meru bi-erbaʿi kelimātin yektübü rızḳahū ve ecelehū ve ʿamelehū ve şaḳiyyün ev saʿīdün fe ve’llezī lā ilāhe ġayruhū inne eḥadeküm yaʿmelü bi-ʿameli ehli’l-cenneti ḥattā mā yekūne beynehū ve beynehā illā żirāʿun fe yesbiḳu ʿaleyhi’l-kitābü fe yaʿmelü bi-ʿameli ehl’n-nāri fe yüdḫilühā ve inne eḥadeküm le yaʿmelü bi-ʿameli ehli’n-nāri ḥattā mā yekūne beynehū ve beynehā illā żirāʿun fe yesbiḳu ʿaleyhi’l-kitābü fe yaʿmelü bi-ʿameli ehli’l-cenneti fe yüdḫilehā.** Ḥadīşüñ maʿnāsı budur Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[4506]: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā bizden birüñüzüñ ḫalḳınuñ ve ḳālıbınuñ māddesi yaʿnī atasınuñ ve anasınuñ şuyını anasınuñ raḥminde cemʿ idüp ḳarār ḳıldurur. Zīrā ki İbn Mesʿūd[4507] eydür: Nuṭfe vaḳtī ki raḥme vāḳiʿ olsa ol nuṭfe ol ʿavratuñ bedeninüñ cemīʿ-i eczāsına ṭaġılur; dırnaġı altına ve her ḳılı dibine daḫı daġılur. Ḳırḳ gün ḫatunlaruñ başları çalḳanup göñülleri dönüp aş yirdükleri bunuñ-içündür. Çünki ḳırḳ gün tamām ola ol nuṭfe bir pāre uyuşmış ḳan olur. Ḳırḳ gün ol ḳan ḳanlığı üzerine ṭurur. Ḳırḳ gün tamām olıcaḳ ol ḳan bir pāre et olur. Ḳırḳ gün daḫı etligi üzerine ṭurur. Çünki ḳırḳ gün tamām ola Ḥaḳ Teʿālā aña bir melek gönderüm aña nefḫ-i rūḥ ider. Ve Ḥaḳ

[4506] ḥadīşüñ maʿnāsı budur Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: yaʿnī A
[4507] +raḍıya’llāhu ʿanh H

Teʿālā ol melege emr ider ki dört ḥükm yaza. Evvel oldur kim ol melek anuñ rızḳını yazar. İkinci oldur kim ol melek anuñ ecelini yazar yaʿnī ḥayātınuñ müddetini yazar. Üçünci oldur kim anuñ ʿamelini yazar yaʿnī anuñ ʿameli nice ʿamel olsa gerek ve ol nice iş işlese gerek. Dördünci oldur kim ol şaḳī midür ve yāḫūd saʿīd midür. (435b)

Ḳāżī **Meşābīḥ Şerḥi**'nde eydür: Firişte bunları yazar dimekden murād Ḥaḳ Teʿālā bunları ol vaḳtde ol firişte iẓhār ider dimekdür ve illā Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ aḥkāmı ve ḳażāsı bunuñ üzerine sābıḳdur.

Andan ṣoñra Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ṣol sulṭān ḥaḳḳı-çün ki andan ġayrı maʿbudün bi'l-ḥaḳ yoḳdur, taḥḳīḳ sizden birüñüz ehl-i cennet ʿameli işler ḥattā anuñ-ıla cennet arasına bir arşun ḳadar yir ḳalur. Rasūl ḥażretinüñ[4508] böyle didügi anuñ cennete ġāyeti ḳurbını taṣvīr itmekdür. Andan ṣoñra şeḳāvet kitābı anuñ üzerine ġalebe eyler. Lā cirem ol ehl-i nār ʿamelin işleyüp nāra girür. Ve daḫı sizden birüñüz ehl-i nār ʿamelin ʿamel eyler ḥattā anuñ-ıla nār arasında bir arşun yir ḳalur ki ol nāra girer. Anuñ üzerine saʿādet kitābı ġālib olup ol cennet ehli ʿamelin eyleyüp cennete girür. Bunda işāret vardur ki aʿmāl emārātdur, mūcibāt degüldür. İşüñ nihāyeti Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳaderi bidāyetde cārī olduġı üzerine olsa gerek.

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve leḳad ḫalaḳnā'l-insāne min-sülāletin min-ṭīnin ṯümme ceʿalnāhü nuṭfeten fī-ḳarārin mekīnin ṯümme ḫalaḳnā'n-nuṭfete ʿalaḳaten fe ḫalaḳnā'l-ʿalaḳate mużġaten fe ḫalaḳnā'l-mużġate ʿiẓāmen fe sekevnā'l-ʿiẓāme laḥmen ṯümme enşe'nāhü ḫalḳan āḫara fe tebāreka'llāhu aḥsene'l-ḫāliḳīn.**[4509] Yaʿnī

[4508] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4509] el-Mü'minûn 23/12-14.

Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur[4510]: Taḥḳīḳ biz ādemüñ ḳālıbını ḫāliṣ balçıḳdan ḫalḳ eyledük. Andan ṣoñra anuñ neslinüñ ḳālıbını nuṭfeden ḳılduḳ ḳarār-ı mekīnde yaʿnī muḥkem yirde ki ol raḥmdür. Andan ṣoñra ol aḳ noḳṭaʾı ḳızıl ḳana dönderdük. Andan (436a) ṣoñra ol ḳızıl ḳanı bir pāre et ḳılduḳ. Andan ṣoñra anı süñük eyledük. Andan ṣoñra ol süñüge et geydürdük. Andan ṣoñra anı ḫalḳ-ı āḫar işnā eyledük. Yaʿnī aña nefḫ-i rūḥ eyledük. Pes Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretinde ve ḥikmetinde şānı ʿālīdür. Ve daḫı ol, aḥsen-i muḳaddirīndür.

Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ḫulāṣatü'l-muḥaḳḳıḳīn ve zübdetü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Rūḥdan söz söylemek ġāyet müşkildür. Rūḥdan söz imsāk itmek ʿāḳiller yolıdur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā rūḥuñ şānını taʿẓīm eyledi ve Ḥaḳ Teʿālā benī ādeme ikrām itmiş-iken ve anları melāʾike üzerine iḫtiyār itmiş-iken. Niteki buyurur: **Ve leḳad kerramnā benī ādem.** Rūḥdan anlara ḫaber virmedi. Belki anlaruñ ʿilmleri azlığından ḫaber virüp buyurdı ki: **Ve mā ūtītüm mine'l-ʿilmi illā ḳalīlen** ve daḫı buyurdı ki: **Ve yes'elūneke ʿani'r-rūḥi ḳuli'r-rūḥu min emri rabbī.**[4511] Bu āyetüñ sebeb-i nüzūli oldur kim Ḳureyş ḳavmine Yahūdīler eyitdiler: Muḥammed'e üç nesne ṣoruñ: Bir Aṣḥāb-ı Kehf ḳıṣṣasını ṣoruñ ve bir daḫı Ẕū'l-Ḳarneyn ḳıṣṣasını ṣoruñ ve bir daḫı rūḥ nedür, diñ. Eger ol bu üçden ḫaber virürse ve yāḫūd bu üçden hīç nesne ḫaber virmezse bilüñ ki ol peyġāmber degüldür. Ve eger ol bu üçüñ baʿżısından ḫaber virüp baʿżısından ḫaber virmez-ise bilüñ ki ol ḥaḳ peyġāmberdür. Anlar daḫı geldiler bu üç nesneʾi ṣordılar. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Yarın size ḫaber virem, didi in şāʾaʾllāh dimedi. Bir rivāyetde on biş gün ve bir rivāyetde ḳırḳ gün vaḥy gelmedi. (436b) Rasūl

[4510] Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā buyurur: -A
[4511] el-İsrâ 17/85.

ʿaleyhi’s-selām be-ġāyet melūl oldı. Ḳureyş ḳavmi anı tekẕīb eylediler. Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā bu āyeti inzāl eyledi. Āyetüñ maʿnāsı, vaʾllāhu aʿlem, budur Ḥaḳ Teʿālā eydür: Yā Ḥabīb, insānuñ bedenini iḥyā eyleyüp anda tedbīr eyleyen rūḥdan saña ṣorarlar. Sen eyit ki ol rūḥ bemün rabbümüñ emrindendür. Yaʿnī kün diyü anı ibdāʿ eyledi māddesüz ve tevellüdsüz. Ve yāḫūd maʿnāsı dimek olur ki: Yā Ḥabīb, eyit ki rūḥ benüm rabbümüñ emriyle mevcūd oldı ve anuñ tekvīniyle ḥādiṯ oldı.

Zübdetü’l-ʿārifīn ve ḫulāṣatü’l-kāmilīn eş-Şeyḫ Necmü’l-milleti ve’d-dīn-i Dāye[4512] **İşārāt**’ında eydür: Ḥaḳ Subḥānehū ve Teʿālā **Ve yes’elūneke ʿani’r-rūḥi ḳuli’r-rūḥu min emri rabbī** didügiyle işāret eyledi ki rūḥ ʿālem-i emrdendür. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā çoḳ ʿālemler ḫalḳ eyledi. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki: **Ḫaleḳa’llāhu ṣelāṣemi’etin ve sittīne elfe ʿālemin.** Evet, ol ʿālemleri iki ʿālemde maḥṣūr ḳıldı. Ol ʿālemüñ birisi ʿālem-i ḫalḳdur ve birisi ʿālem-i emrdür. Niteki buyurur: **E lā lehü’l-ḫalḳu ve’l-emru tebāreka’llāhu rabbü’l-ʿālemīn.** İmdi şöyle bilgil ki ʿālem-i ḫalḳ oldur kim ḥavāss-i ḫams-i ẓāhir-ile idrāk oluna yaʿnī semʿ-ile ve baṣar-ıla ve şem-ile ve lems-ile ve ẕevḳ-ile. Ve ʿālem-i emr oldur kim ol ḥavāss-i ḫams-i bāṭın-ıla idrāk oluna yaʿnī ʿaḳl-ıla ve ḳalb-ile ve sırr-ıla ve rūḥ-ıla ve ḫafī-yile. İmdi ʿālem-i emri Ḥaḳ Teʿālā beḳā-yiçün ḫalḳ eyleyüp durur rūḥ gibi ve ʿaḳl gibi ve ḳalem gibi ve levḥ gibi ve ʿarş gibi ve kürsī gibi ve cennet gibi ve cehennem gibi. İmdi ʿālem-i emre emr didiler. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā anı hīç nesne vāsıṭasınsuz emr-i kün-ile īcād eyledi. (437a) İmdi anuñ emri vaḳtī ki ḳadīm oldıysa emr-i ḳadīm-ile tekvīn itdügi daḫı bāḳī oldı egerçi ki ḥādiṯ-ise daḫı. Ve ʿālem-i ḫalḳa ḫalḳ didiler Ḫaḳ Teʿālā anı vesāyıṭ-ıla īcād itdügi-çün. İmdi çünki vesāyıṭ maḫlūḳ nesnelerden maḫlūḳ

[4512] +ḳaddesa’llāhu sırrahū H

oldıysa aña ḫalḳ didi. Anı Ḥaḳ Teʿālā fenā-yiçün ḫalḳ eyledi. Pes bundan maʿlūm oldı ki Ḥaḳ Teʿālā **ḳuli'r-rūḥu min-emri rabbī** didügi rūḥı taʿrīf itmekdür. Pes maʿnāsı dimek olur ki: Eyit yā Ḥabīb, rūḥ ʿālem-i emrden ve ʿalem-i beḳādandur, ʿālem-i ḫalḳdan ve ʿālem-i fenādan degüldür. Rasūl ḥażretine[4513] rūḥuñ ḥaḳīḳatini ibhām itmek degüldür. Niteki bir cemāʿat eyitdiler: Ḥaḳ Teʿālā rūḥı bilmegi ḫalḳ üzerine ibhām eyledi. Anı hemān kendü ḥażreti bilür, didiler. Ḥattā eyitdiler: Rasūl daḫı bilmez. Celle manṣıbu ḥabībiʾllāhi ve nebiyyihī ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve ʿalā-ālihī min-en yekūne cāhilen bi'r-rūḥ. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām Allāh Teʿālā ḥażretini bilür, rūḥ ḳanda ḳaldı? Ve Ḥaḳ Teʿālā aña minnet eyleyüp eyitdi: **Ve ʿallemeke mā-lem tekün taʿlem ve kāne fażluʾllāhi ʿaleyke ʿazīmen.**[4514] Ammā Rasūl ḥażretine[4515] rūḥ nedür diyincek anlara cevāb virmedügi bundandur ki rūḥuñ ḥaḳīḳatini anlar fehm itmekden anlaruñ ʿaḳılları ḳāṣırdur anlaruñ ṭabīʿatlarınuñ belādetinden ötürü ve daḫı anlaruñ göñülleri fāsid olduġı-çün vce daḫı anlaruñ ʿaḳāyidi fāsid olduġı-çün. İmdi rūḥı bilmez illā ʿālimler bilürler ki anlar erbāb-ı sülūk olalar. Ve daḫı anı Allāh Teʿālā ḥażretine seyr eyleyiciler bilürler. Zīrā ki anlar vaḳtī ki sülūk ḳademiyle seyr itmek-ile ʿālem-i nefsden geçüp ve daḫı (437b) nefsüñ ṣıfātından geçüp ḥarīm-i ḳalbe yitişdülerse ḳalb nūrıyla nefsi bildiler. Ve vaḳtī ki seyr-ile ʿālem-i ḳalbden geçüp daḫı anuñ ṣıfātından geçüp maḳām-ı sırra vāṣıl oldılarsa sır nūrıyla ḳalbi bildiler. Vaḳtī ki sırdan geçüp ʿālem-i rūḥa yitişdilerse rūḥ nūrıyla sırrı bildiler. Ve vaḳtī ki ʿālem-i rūḥdan geçüp menzil-i ḫafāya yitişdilerse ḫafā nūrıyla daḫı bildiler. Vaḳtī ki ṣıfāt-ı celāl tecellīsi saṭavātı anlaruñ vücūd-ı mecāzīlerini ifnā eylediyse anlar baḥr-i ḥaḳīḳate yitişdiler. Lā cirem anlar Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātı müşāhedesi envārıyla hüviyyet-ı Ḥaḳ

[4513] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4514] en-Nisâ 4/113.
[4515] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H

anlara münkeşif oldı. Lā cirem anlar hüviyyet baḥrinde müstaġraḳ olup Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ beḳāsıyla bāḳī ḳalup Allāh Teʿālā ḥażretini bildiler. **Hāẕā evānü irā'eti māhiyyeti külli şey'in ve kemā hiye hāẕā vaḳtün senürīhim āyātinā fī'l-āfāḳi ve fī-enfüsihim ḥattā yetebeyyene lehüm ennehü'l-ḥaḳḳu fe ḫīne'iẕin iẕā ṭaleʿa'ş-ṣabāḥu üstuġniye ʿani'ş-ṣabāḥ.** İmdi kim ki bu mertebeye yitişse ol kimse rūḥı nice bilmeye.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum şöyle bilgil ki bu mertebe-i ʿaliyye ve mevāhib-i seniyye bevādir-i nübüvvetüñ ve nevādir-i risāletüñ beyādirünüñ sünbülātınuñ ḥabbeleridür. Pes Seyyidü'l-mürselīn ve Ḫātemü'n-nebiyyīn Ḥabīb[4516] Muḥammed-i Muṣṭafā'nuñ[4517] rūḥı bilmekde ḥāli nice ola ḳıyās eyle. Ḥāl budur ki kendüler buyurup dururlar ki: **ʿAlimtü mā-kāne ve mā-yekūn.**

Evet, şeyḫu erbabi'l-ḫırḳati eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām rūḥuñ māhiyyetinden (438a) ve ḥaḳīḳatinden ḫaber virmekden çünki imsāk eyledi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ iẕniyle ve vaḥyiyle. Ḥālbudur ki ol maʿden-i ʿilm ve menbaʿ-ı ḥikmetdür. Pes andan ġayrıya nice cāyiz ola rūḥdan ḫaber virmege iḳdām eylemek ve daḫı aña işāret eylemek. Evet, nefs-i insāniyye; muṭṭaliʿdür fużūle, müteşevviḳdür maʿfūle ve dahı bir nesnede epsem ol diyü emr olınsa andan yaña ḥareket eyleyicidür, gizlü nesne'i bilmege ḥarīṣdür ve daḫı her taḥḳīḳa ve her temviye ḥarīṣdür. Lā cirem nefs mesāriḥ-i fikirde ve ṣaḥrā-yı fikrde naẕarınuñ ʿināyetini ṣalıvirdi ve rūḥuñ māhiyyetini bilmek deryāsına ṭaldı. Lā cirem rūḥı bilmek ṣaḥrāsında azup ḥayrān oldı ve anuñ fikirleri rūḥda dürlü dürlü oldı. Erbāb-ı naḳl ve erbāb-ı ʿaḳl arasında rūḥuñ māhiyyetinde iḫtilāf

[4516] Ḥabīb: -A, +rabbu'l-ʿālemīn ve efḍalü'l-evvelīne ve'l-āḫirīn ṣalavātu'llāhi ʿaleyhi ve selāmuhū ecmaʿīn Ḥabīb-i ekrem H
[4517] Muṣṭafā'nuñ: Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ H

olduġunlayın hīçbir nesnede iḫtilāf bulunmadı. Evet, nefsler ḥadlerinde ve maḳāmlarında ṭurup ʿaczlerine iʿtifāf itseler anlara yigrek ola-yıdı.

Ammā şerāyıʿa temessük itmeyenlerüñ aḳvālini ẕikr itmekden bu kitābı tenzīh eyledük ki anlar felāsifedür. Zīrā ki anlaruñ aḳvālini kendülerüñ reşāddan azmış ʿaḳılları ve daḫı fesād üzerine mühr vurulmış ʿaḳılları iẓhār eyledi ki anlaruñ ʿaḳllarına enbiyā ʿaleyhimü's-selām mütābaʿat itmedükleri-çün hīç hidāyet nūrı yitişmedi. Belki anlar Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti didüginleyindür ki **kānet aʿyünühüm fī-ġıṭā'in ʿan-ẕikrī ve kānū lā yesteṭīʿūne semʿan.**[4518] **Ve ḳālū ḳulūbunā fī-ekinnetin mimmā tedʿūnā ileyhi ve fī-āẕāninā vaḳrun ve min beyninā ve beynike ḥicābün.**[4519] İmdi vaḳtī ki anlar enbiyādan maḥcūb (438b) oldılar, Allāh'ı ve kelām-ı enbiyāyı işitmediler. Ve çünki kelāmu'llāhı ve kelām-ı enbiyāyı işitmediler ṣarāṭ-ı müstaḳīme hidāyet bulmadılar. Lā cirem cehālāt üzerinde muṣırr oldılar, ʿaḳllarıyla me'mūlden maḥcūb oldılar. İmdi ʿaḳl Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥuccetidür ki anuñ sebebiyle baʿż-ı ḳavme hidāyet virdi ve baʿż-ı ḳavme anuñ sebebiyle hidāyet virmeyüp anlara ḫalḳı ḍalālet eyledi. Lā cirem biz daḫı anlaruñ rūḥdaġı aḳvāllerini ve rūḥdaġı iḫtilāflarını naḳl eyledük tenzīhen li-kitābinā hāẕā min-aḳvālihimü'l-fāsideti'l-kāsideti.

Ve ammā şerīʿata temessük idenler rūḥda çoḳ sözler söylediler. Anlardan bir ḳavm ṭarīḳ-ı istidlāl ve ṭarīḳ-ı naẓar-ıla söylediler ve anlardan bir ḳavm ẕevḳ ve vicdān diliyle söylediler, fikr-ile söylemediler. Ḥattā anda meşāyıḫ-ı ṣūfiyye daḫı söylediler. Evet, evlā

[4518] el-Kehf 18/101.
[4519] Fussilet 41/5.

budur ki rūḥdan hīç söz söylememek gerekdür, Rasūl[4520] edebiyle mü'eddib olmaḳ gerekdür.

Seyyidü't-ṭāyife eş-Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[4521] eydür: Rūḥ bir nesnedür ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti anı kendü bilür, ġayrdan anı ibhām eyledi, rūḥdan söylemek cāyiz degüldür şundan ġayrı ki rūḥ mevcūddur din-ile. Vaʾllāhu aʿlem.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Çünki ṣādıḳlar rūḥda aḳvāl naḳl itdiler. Biz daḫı anlaruaḳvāline ve efʿāline maḥmil bulalum. Zīrā ki anlaruñ kelāmları Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kelāmınuñ teʾvīli meşābesindedür. Ve daḫı şol āyāt meşābesindedür ki anlaruñ tefsīri ḥarām olup teʾvīli cāyiz olmışdur. Zīrā ki tefsīrde elbette naḳl gerek evet, teʾvīl (439a) naḳle muḥtāc degüldür. Ve çünki böyle oldı pes bu vechden rūḥda söz söylemek ʿalā-sebīli't-teʾvīl vechi vardur.

Ebū ʿAbduʾllāh en-Nebāḥī eydür: Rūḥ bir cismdür ki ol görünmez ve daḫı ol yapışılınmaz ve aña mevcūd dinilmekden ġayrı nesne-yile ol taʿbīr olunmaz. İmdi Ebū ʿAbduʾllāh egerçi ki anı ʿibādetden menʿ eyledi evet, kendüzi ḥükm eyledi ki ol cismdür keʾennehū ol rūḥ cismdür dimek-ile andan taʿbīr eyledi.

Ve İbn ʿAṭā[4522] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ervāḥı ḳable'l-ecsād ḫalḳ eyledi. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve leḳad ḫalaḳnāküm** yaʿnī **el-ervāḥ. Ṯümme ṣavvernāküm** yaʿnī **el-ecsād.**

[4520] +ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4521] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4522] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H

Ve baʿżılar eydürler[4523]: Rūḥ laṭīfdür, ḳāyimdür keṣīfde baṣar gibi ki ol laṭīfdür, ḳāyimdür keṣīfde. Şeyḫ eydür: Bu sözde naẓar vardur. Vech-i naẓar ẓāhirdür.

Ve baʿżılar eydürler[4524]: Rūḥ hemān bir ʿibāretdür. Belki ḥaḳīḳatde eşyānuñ ḳıyāmı Ḥaḳḳ-ıladur. Bu sözde daḫı naẓar vardur illā meger ki bu kelāmuñ maḥmili ol ola ki eşyāyı iḥyā eyleyen Ḥaḳ'dur. Ve baʿżılar eydürler[4525]: İḥyā ṣıfat-ı muḥyīdür niteki taḫlīḳ ṣıfat-ı ḫālıḳdur. Ve Ḥaḳ Teʿālā buyurdı ki: **Ḳuli'r-rūḥu min-emri rabbī.** İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emri anuñ kelāmıdur. Anuñ kelāmı ḫod ġayr-ı maḫlūḳdur. Pes dimek olur ki diri oldı Ḥaḳ Teʿālā aña diri ol, didügiyle. İmdi bu taḳdīr üzre rūḥ cesedde bir maʿnī olmaz.

Bundan ṣoñra şöyle bilgil ki nās iḫtilāf itdiler şol rūḥda ki anı Rasūl ḥażretine[4526] ṣordılar. Baʿżılar eydürler ki andan murād Cebrāʾīl'dür[4527]. İmām ʿAlī'den raḍıyaʾllāhu ʿanh[4528], naḳl olundı ki (439b) rūḥ bir melekdür Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ melāʾikesinden ki anuñ yitmiş biñ yüzi vardur, her yüzinde yitmiş biñ dili vardur ve her diliyle yitmiş biñ luġat-ıla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine tesbīḥ oḳur. Ve her tesbīḥden Allāh Teʿālā bir melek ḫalḳ eyler. Ol melek melāʾike-yile tā ḳıyāmet gününe degin uçar.

Ve İbn ʿAbbās raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: Rūḥ bir ḫalḳdur ki anlaruñ ṣūretleri ādem oġlanları ṣūretine beñzemez. Gökden hīçbir melek inmez illā rūḥdan birisi anuñ-ıla bile iner.

Mücāhid eydür: Rūḥ benī ādem ṣūreti üzerinedür ki anlaruñ elleri ve ayaḳları ve başları vardur ki anlar yirler, içerler. Anlar melāʾike degüldür. Ve Saʿīd b. Cübeyr eydür:

[4523] eydürler: eyitdiler A
[4524] eydürler: eyitdiler A
[4525] eydürler: eyitdiler A
[4526] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4527] Cebrāʾīl'dür: Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selāmdur H
[4528] ʿAlī'den raḍıyaʾllāhu ʿanh: ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanhdan H

Ḥaḳ Teʿālā rūḥdan büyük nesne ḫalḳ hemān ʿarşı ḫalḳ eyledi. Ve eger rūḥ yidi ḳat yirleri ve yidi ḳat gökleri yudmaḳ istese bunlar aña bir loḳma ola-yıdı. Ol melāʾike ṣūreti üzerinedür. Evet, anuñ yüzi ādem yüzine beñzer. Ol, ḳıyāmet güninde ʿarşuñ saġ yanına ṭura. Cemīʿ-i melāʾike öñinde bir ṣaf olalar. Ve eger anuñ-ıla melāʾike arasında nūrdan ḥicāb olmasaydı anuñ yüzinüñ nūrı ehl-i semāvātı yaḳa-yıdı.

İmdi bu aḳvāl ki naḳl eyledük bunları Rasūl ḥażretinden[4529] naḳl eylediler. İmdi Rasūl ḥażretinden[4530] suʾāl itdükleri rūḥ eger bunlardan olacaḳ olursa bunlar ol rūḥuñ ġayrıdur ki ol, ceseddedür. Pes bu rūḥda kelām memnūʿ degüldür.

Ve baʿżılar eydürler[4531]: Rūḥ bir laṭīfedür ki Allāh Teʿālā ḥażretinden (440a) seyr eyledi maʿrūfınınuñ emākinine andan bundan ġayrı ʿibāret-ile taʿbīr olunmaz ki ol bir mevcūddur ġayrı kimsenüñ īcādıyla.

Ve baʿżılar eydürler[4532]: Rūḥ henüz **kün**den çıḳmadı. Zīrā ki eger **kün**den çıḳsa-yıdı anuñ üzerine ẕül ve ḫorlıḳ ola-yıdı. Belki ol, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāliyle celālinden çıḳup ẓāhir oldı ve mülāḥaẓa-i ẕāt işāret-ile Ḥaḳ Teʿālā anı selāmıyla taḫṣīṣ eyledi ve kelāmıyla anı müşerref eyledi. Ol **kün** ḫorlıġından āzād olmışdur. Bu kelāmdan murād oldur kim rūḥ degüldür illā ḥayyuñ iḥyāsıdur. İmdi iḥyā muḥyīnüñ ṣıfatıdur niteki taḫlīḳ ḳālıḳuñ ṣıfatıdur. Pes rūḥ bu taḳdīr üzerine ḳadīm ola. İmdi bu ṣaḥīḥ degüldür. Belki ṣaḥīḥ oldur kim rūḥ maḫlūḳdur. Niteki Ebū Saʿīd'e eyitdiler: Rūḥ maḫlūḳ mıdur? Ol eyitdi:

[4529] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[4530] ḥażretinden: ʿaleyhi's-selāmdan H
[4531] eydürler: eyitdiler A
[4532] eydürler: eyitdiler A

Neʿam ve eger rūḥ maḫlūḳ olmaya-yıdı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ rubūbiyyetini iḳrār itmeye-yidi. Belki ol eyitdi: Belī.

İmdi rūḥ oldur kim anuñ-ıla beden ḳāyim olup ḥayāt bulur. İmdi ʿaḳl rūḥ-ıla ṣebāt bulur. Ve daḫı rūḥ-ıla ḥuccet ḳāyim olur. Zīrā ki eger rūḥ olmasaydı ʿaḳl muʿaṭṭal ḳalurdı, anuñ üzerine ḥuccet olmaz-ıdı ve daḫı anuñ ḥucceti olmaz-ıdı.

Ve baʿżılar eydürler: Rūḥ bir maḫlūḳ cevherdür. Evet, cemīʿ-i maḫlūḳātdan ol elṭafdur ve dükeli cevāhirden ol enverdür ve aṣfādur. Ve anuñ-ıla görünür muġayyibāt. Ve anuñ-ıla münkeşif olur ḥaḳāyıḳ.

Ve baʿżılar eydürler: Dünyā-yıla āḫiret ervāḥ ḳatında berāberdür.

Ve baʿżılar eydürler: Ervāḥ ebdāndan mufāraḳat itdüginden ṣoñra berzaḫda cevelān eyleyüp dünyānuñ (440b) aḥvālini görürler. Ve daḫı melāʾike ādem oġlanlarınuñ ḥāllerini gökde söyleşürler. Ol ervāḥ anlaruñ kelāmlarını işidürler. Ervāḥuñ baʿżısı ʿarş altında ṭurur ve baʿżısı cennetler içinde uçarlar.

Baʿżılar eydürler[4533]: Vaḳtī ki bir kişi ölse ervāḥ anuñ ḳatında cemʿ olup andan anuñ ḥālini ve dostlarınuñ ve ḳavm u ḳabīlelerinüñ aḥvālini ṣorarlar. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā melāʾike müvekkel eyleyüp durur ki anlar dirilerüñ aḥvālini ölülere ʿarż iderler. Ḫaberde vārid olup durur ki: **Yuʿrażu'l-aʿmālü yevme'l-iṯneyni ve'l-ḫamīsi ʿalā'llāhi ve tuʿrażu ʿalā-enbiyā'i ve'l-ābā'i ve'l-ümmehāti yevme'l-cumuʿati fe yefraḥūne bi-ḥasenātihim ve yezdādü vücūhühüm beyāżan ve işrāḳan fe'tteḳū'llāhe ve lā tü'ẕū emvāteküm.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[4534]: Ādem oġlanlarınuñ ʿamelleri her düşenbe ve her

[4533] eydürler: eyitdiler A
[4534] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A

pençşenbe gün Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ʿarż olunur ve her cumʿa gün peyġāmberlere, atalara ve analara ʿarż olunur. Anlar anuñ gökcek ʿamellerini görincek şād olurlar ve anlaruñ yüzlerinüñ nūrı ziyāde olur. İmdi siz daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳuñ, ölülerüñüzi incitmeñ.

Ve bir ḫaberde vārid olup durur: **İnne aʿmāleküm tuʿrażu ʿalā-ʿaşāyiriküm ve aḳāribiküm mine'l-mevtā fe in kāne ḥasenen istebşerū ve in kāne ġayra ẕālike ḳālū Allāhümme lā tümithüm ḥattā yehdiyehüm kemā-hedeytenā.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[4535]: Sizüñ ʿamellerüñüz, sizüñ ölmiş ḳavmüñüz üzerine ve daḫı sizüñ ölmiş aḳrıbāñuz üzerine ʿarż olunur. Vaḳtī ki sizüñ gökcek ʿamellerüñüz ʿarż olunsa anlar biri birine muştılaşurlar. Vaḳtī ki sizüñ yaramaz (441a) ʿamelüñüz ʿarż olunsa melūl olup eydürler: İy bizüm Çalabumuz, anları öldürme ḥattā anlara hidāyet virmeyince bize hidāyet virdügüñleyin.

İmdi bu aḳvāl ve bu aḫbār delālet eyler ki rūḥ ʿayndur cesedde maʿnī ve ʿaraż degüldür.

Vāsıṭī'ye eyitdiler: Rasūl ḥażreti[4536], ʿaleyhi's-selām, nīçün aḥlem-i ḫalḳ yaʿnī aʿḳal-i ḫalḳ oldı? Ol eyitdi: Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā anuñ rūḥını cemīʿ-i kāyinātdan öñ ḫalḳ eyledi. Aña ṣoḥbet-i temkīn ve ṣoḥbet-i istiḳrār vāḳiʿ oldı. Görmez misin ki Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Küntü nebiyyen ve Ādem beyne'r-rūḥi ve'l-cesed. Ey lem yekün rūḥan ve lā ceseden.**

[4535] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A
[4536] ḥażreti: -H

Ve baʿżılar eydürler[4537]: Rūḥ ʿizzet nūrından yaradıldı ve İblīs ʿizzet nārından yaradıldı. Bunuñ-içün İblīs eyitdi: **Ḫalaḳtenī min-nārin.** İblīs bilmedi ki nūr ḫayrludur nārdan.

Ekṣer mütekellimīn ḳatında insāniyyet ve ḥayvāniyyet ʿarażlardur ki bunlar insānda yaradıldı. Mevt bunlaruñ ikisini daḫı yoġ eyler. Rūḥ ḥayātdur bi-ʿaynihā. Beden anuñ vücūdıyla ḥayy olur ve anuñ ʿademiyle yoġ olur ve ḳıyāmet güninde yine ol, bedene ʿavdet itdügiyle ḥayy olur.

Ve mütekellimīnüñ baʿżısı eydür: Rūḥ cism-i laṭīfdür ki cism-i keṣīfe ḥulūl eyleyüp durur yeşil aġaca ṣu ḥulūl itdüginleyin ve māʾ-i verd verde ve yaġ susama ḥulūl itdüginleyin. Ve mütekellimīnüñ baʿżısı eydür: Rūḥ ʿarażdur. Evet, rūḥ ʿarażdur diyenlerüñ ḳavlini redd eyler şol aḫbār ki delālet ider rūḥuñ cism-idügine. Zīrā ki ol aḫbārda vārid oldı ki rūḥ göklere ve ʿarşa çıḳar ve yine bedene iner ve berzaḫda müterediddid olur. (441b) İmdi bunlar cism ṣıfatlarıdur. Zīrā ki ʿaraż bu evṣāf-ıla ṣıfatlanmaz. Zīrā ki vaṣf maʿnīdür. İmdi maʿnī, maʿnī-yile ḳāyim olmaz.

Ve baʿżılar muṣır oldılar ki rūḥ ʿarażdur. İbn ʿAbbās'a[4538] eyitdiler: Ervāḥ bedenden mufāraḳat idincek nereye gider. Ol eyitdi: Yaġlar dükenincek çerāġuñ nūrı nereye gider? Aña eyitdiler: Ya cisimler çürüyincek nereye gider? Ol eyitdi: Ya cism ḫasta olıncaḳ anuñ eti nereye gider?

Ve ʿulūm-ı merdūde ve meẕmūme-yile müttehem olanuñ baʿżıları ki anlar İslām'a nisbet olunurlar. Yaʿnī İbn Sīnā ve Şeyḫ Şihābu'd-dīn el-maḳtūl eyitdiler: Rūḥ bedenden

[4537] eydürler: eyitdiler A
[4538] ʿAbbās'a: ʿAbbās raḍıya'llāhu ʿanhumā H

ayrılup bir laṭīf cisme daḫı ḥulūl eyler, didiler. Tenāsuḫa meyl eylediler. Neʿūẕü biʾllāhi min-ẕālikeʾl-meẕhebiʾl-fāsid veʾl-iʿtiḳādiʾl-kāsid.

Ve anlaruñ baʿżıları eyitdiler: Rūḥ vaḳtī ki bedenden mufāraḳat eylese anuñ-ıla ḳuvvet-i vehmiyye bedenen nefs-ile bile gider. Pes ol vaḳt rūḥ maʿāni-yi maḥsūsātı müṭālaʿa eyler. Zīrā ki bedenden mufāraḳat eyledügi vaḳtde rūḥ heyʾet-i bedebden mücerred olmaḳ mümkin degüldür. Belki ol ölüm vaḳtinde ölümi bilür ve ölümden ṣoñra kendü nefsini maḳbūr taḫayyül eyler ve ḥāl-i ḥayātda neye ki iʿtiḳād eylediyse anuñ cemīʿisini taṣavvur eyler, ṣevābı ve ʿiḳābı ḳabrde iḥsās eyler.

Ve baʿżılar eyitdiler: Maḳāmātuñ eslemi oldur kim rūḥ bir maḫlūḳ nesnedür ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿādeti şöyle cārī olup durur kim bedeni iḥyā eyler mā-dām ki ol, bedene muttaṣıl ola. Ve ol, bedenden eşrefdür. Ve ol, bedenden ayrılduġıyla ölümi (442a) ẕevḳ eyler niteki beden andan ayrılduġıyla ölümi ẕevḳ eyledüginleyin. ʿAḳl anuñ keyfiyyetinde ve māhiyyetinde müteḥayyir olur niteki gözler şemsüñ şuʿāʿında müteḥayyir olduġunlayın.

Vaḳtī ki mütekellimler gördiler ki mevcūdāt ya ḳadīmdür ve yāḫūd ḥādiṣdür, ḥādiṣ daḫı ya cismdür ve yāḫūd cevherdür ve yāḫūd ʿarażdur. Pes rūḥ bunlaruñ ḳanḳı ḳısmındandur? Baʿżılar eyitdiler ki ol ʿarażdur. Ve anlaruñ baʿżısı eyitdi ki ol cism-i laṭīfdür. Niteki anı ẕikr eyledük. Ve naʿżısı eyitdi ki ol ḳadīmdür. Zīrā ki ol, Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ emrindendür. İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emri ḫod anuñ kelāmıdur anuñ kelāmı ḫod ḳadīmdür.

Sulṭānuʾl-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Rūḥdan söz söylememek ne gökcekdür.

Ve Şeyḫ Ebū Ṭālib el-Mekkī'nüñ **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābındaki kelāmı delālet eyler ki ol meyl eyler ki ervāḥ aʿyāndur ecsādda hem çünān nüfūs daḫı aʿyāndur ecsādda. Zīrā ki ol, **Ḳūtu'l-Ḳulūb** kitābında eydür: Rūḥ ḥareket eyler. Anuñ ḥareketinden ḳalbde nūr ẓāhir olur. Melek anı görüp ḫayrlar ilhām eyler. Ve daḫı nefs ḥareket eyler. Anuñ ḥareketinden ḳalbde ẓulmet ẓāhir olur. Şeyṭān anı görüp iġvā itmege iḳbāl eyler.

Ḳuṭbu'l-müʾeddibīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Meşāyıḫuñ aḳvālini gördüm ki anlar rūḥa işāret eylerler. Ben daḫı bir sebīl-i teʾvīl zikr eylerem. Evet, ol teʾvīlde benüm cezmüm yoḳdur. Zīrā ki benüm meylüm rūḥdan söz söylemekden sākit olmaġadur, aṣlā rūḥdan söz (442b) söylememegedür. İmdi ben eydürem, vaʾllāhu aʿlem, rūḥ-ı insānī ve ʿulvī ve semāvī ʿālem-i emrdendür ve rūḥ-ı ḥayvānī ve beşerī ʿālem-i ḫalḳdandur. Ve rūḥ-ı beşerī ve ḥayvānī rūḥ-ı ʿulvīnüñ maḥalli ve mevrididür. Ve rūḥ-ı ḥayvānī cismānī laṭīfdür ḳuvvet-i ḥissi ve ḳuvvet-i ḥareketi ḥāmildür ki ol, ḳalbden ḳopar. Bunda ḳalbden murād yürekdür ki ṣanevberiyyü'ṣ-ṣekldür ki kişinüñ ṣol yanındadur. İmdi bu rūḥ sāyir ḥayvānātuñ daḫı vardur. Bu rūḥdan ḥavāssüñ ḳuvāsı feyż olur. Bunuñ ḳıvāmı bi-icrāʾi sünneti'llāhi Teʿālā ġıdā-yıladur ġaliben. Evet, rūḥ-ı ʿulvī ve insānī bu rūḥ üzerine vārid olduġı sebebiyle rūḥ-ı ḥayvānī mütecennis olup sāyir ḥayvānātuñ ervāḥından mübāyin olup bir ṣıfat daḫı kesb ider. Lā cirem ol nefs olup nuṭḳuñ ve ilhāmuñ maḥalli olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve nefsin ve mā-sevvāhā fe elhemehā fucūrahā ve taḳvāhā.**[4539] İmdi anuñ tesviyesi rūḥ-ı insānī anuñ üzerine vārid olduġı sebebiyledür. Pes Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ tekvīniyle nefs rūḥ-ı ʿulvīden mütekevvin oldı. İmdi nefsüñ tekvīni ki ol rūḥ-ı ḥayvānīdür, rūḥ-ı ʿulvīden ʿālem-i emrde ʿālem-i ḫalḳda Ḥavvā'nuñ Ādem'den tekvīni

[4539] eş-Şems 91/7-8.

gibidür. Lā cirem rūḥ-ı ḥayvānīyle rūḥ-ı insānī arasında teʾellüf ve teʿāşuḳ olup biri birine ʿāşıḳ oldılar. Ve bunlar biri birinden ayrılduġıyla ölümi ẕevḳ iderler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve ceʿale minhā zevcehā li-yesküne ileyhā.**[4540] Pes Ādem Ḥavvā-yıla sākin oldı rūḥ-ı insānī daḫı rūḥ-ı ḥayvānīyle sākin oldı. Lā cirem rūḥ-ı insānī anı nefs eyledi. (443a) rūḥ-ı insānīnüñ nefs-ile sükūnından göñül yaradıldı. Göñül rūḥdan ve nefsden yaradılduġı ʿālm-i emrde, ʿālme-i ḫalḳda ẕürriyyāt-ı Ādem peyġāmber-ile Ḥavvā'dan yaradılduġı gibidür.

İmdi göñülden baʿżısı vardur ki ol müteṭalliʿdür, meyyāledür atasına ki ol, rūḥ-ı ʿulvīdür. İndi bu göñül müʾeyyed min-ʿindiʾllāhdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: Göñül dört dürlüdür. Bir göñül ecreddür ki anda maʿrifet çerāġı yanar ki ol, Müʾmin göñlidür. Ve bir göñül esved-i menkūsdur ki ol, kāfir göñlidür. Be bir göñül merbūṭdur ġılāf üzerine ki ol, münāfıḳ göñlidür. Ve bir göñül oldur ki anda īmān-ıla nifāḳ ḳarışmışdur, her ḳanḳısı ġālib-ise anuñ-ıla ḥükm olunur.

İmdi menkūs göñül anasına meyl eyleyicidür ki ol, nerfs-i emmāredür. Ve baʿż-ı göñül müttereddiddür gāh anasına meyl eyler ki ol, nefs-i emmāredür ve gāh atasına meyl eyler ki ol, rūḥ-ı insānīdür. Her ḳanḳısına meyli ziyāde-yise saʿādet-ile ve şeḳāvet-ile aña ḥükm olunur. Şöyle meyli nefs-i emmāreye artuġ-ısa şeḳāvet-ile ḥükm olunur. Ve eger meyli rūḥa-yısa saʿādet-ile ḥükm olunur.

ʿAḳl daḫı bir cevher-i muṣaffādur ki anı Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳ eyleyüp durur. Anuñ nūrı göñüldedür ki ol, muġayyebātı vesāyıṭ-ıla idrāk eyler ve maḥsūsātı müşāhede-yile idrāk eyler. Ve ol, rūḥ-ı ʿulvīnüñ cevheridür ve daḫı anuñ dilidür ve daḫı aña delālet eyleyicidür. Ve anuñ müʾeyyed göñüle tedbīri ve daḫı nefs-i müzekkāya tedbīri atanuñ ṣāliḥ oġula

[4540] el-Aʿrâf 7/189.

tedbīri gibidür ve daḫı ṣāliḥa ḫatuna erüñ tedbīri gibidür. Ve anuñ menkūs göñüle ve daḫı nefs-i emmāreye (443b) tedbīri atanuñ ʿāḳ oġlına tedbīri gibidür ve daḫı yaramaz ḫatuna tedbīri gibidür.

Ve şunlar ki ʿaḳluñ maḥallinde iḫtilāf itdiler şöyle ki baʿżısı eyitdi: ʿAḳluñ maḥalli dimāġdur ve baʿżısı eyitdi: Anuñ maḥalli ḳalbdür. Anlar ʿaḳluñ ḥaḳīḳatini bilmediler. Bu vech-ile iḫtilāf itdüklerine sebeb oldur kim ʿaḳl bir ḳarāra ṭurmaz. Belki gāh eyü oġula ve gāh ʿāḳ oġula müteveccih olur. İmdi ḳalbüñ ve dimāġuñ daḫı nisbeti vardur bārra ve ʿāḳa. Lā cirem vaḳtī ki ʿaḳl ʿāḳuñ tedbīrinde görünse eyidilinür ki anuñ meskeni dimāġdur ve vaḳtī ki bār tedbīrinde görünse eydilinür ki anuñ meskeni ḳalbdür. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi şöyle bilgil ki rūḥ-ı ʿulvī müştāḳdur mevlāsına ve ʿālem-i tecerrüde. İmdi vaḳtī ki ol, şevḳ-ile ve maḥabbet-ile mevlāsına rucūʿ eylese, cemīʿ-i ekvāndan iʿrāż eylese ḳalb ve nefs daḫı ekvāndandur, ḳalb daḫı rūḥa müştāḳ olup aña uyar müşfiḳ oġul atasına müştāḳ olup aña uyduġunlayın; nefs daḫı ḳalbe uyar müşfiḳa ana oġula müştāḳ olup aña uyduġunlayın. İmdi vaḳtī ki nefs ḳalbe uysa yirden ḳalḳar ve anuñ ʿālem-i süflāya ulaşan ṭamarları kesilür ve daḫı anuñ hevāları kesilüp anuñ māddeleri yoġ olup gider. Lā cirem ol, dünyāda zāhid olup dār-ı ġurūrdan iʿrāż eyleyüp dār-ı ḫulūda rucūʿ eyler. Evet, vaḳt olur ki nefs dünyāya meyl eyleyüp aña meşġūl olur. Lā cirem ḳalb-i menkūs daḫı nefsden yaña çekilür vālide-i nāḳışaya oġlı meyl eyleyüp çekildügi gibi. Rūḥ daḫı veledinden yaña (444a) çekilür. Ol, ḳalbdür. Lā cirem ol vaḳt mevlāsınuñ ḥaḳḳını tamām yirine ṭurġurmaz ve saʿādetüve şeḳāvetüñ ḥükmi bu iki inciẕābda ẓāhir olur. Ẕālike taḳdīru’l-ʿazīzi’l-ʿalīm.

Kütüb-i eḥādīṯde mervīdür ki Dāvūd peyġāmber[4541] ʿāleyhi’s-selām oġlı Süleymān peyġāmbere ʿaleyhi’s-selām[4542], eyitdi: Oġul, ʿaḳluñ yiri nedür? Süleymān[4543] eyitdi: ʿAḳluñ yiri ḳalbdür. Zīrā ki ḳalb rūḥuñ ḳālıbıdur, rūḥ ḥayāt ḳālıbıdur.

Ebū Saʿīd el-Ḳureyşī eydür: Rūḥ iki dürlüdür. Birisi rūḥ-ı ḥayātdur ve birisi rūḥ-ı memātdur. Vaḳtī ki ikisi biri biriyle cemʿ olsalar cism ḥayāt bulup ʿāḳil olur. Ve rūḥ-ı memāt oldur kim vaḳtī ki ol, bedenden çıḳsa diri, ölü olur. Rūḥ-ı ḥayāt oldur kim mecāri-yi enfās anuñ-ıla olur ve daḫı ḳuvvet-i ekl ve ḳuvvet-i şurb ve ġayrısı anuñ-ıla olur.

Ve baʿżılar eydürler: Rūḥ nesīm-i ṭayyibdür ki ḥayāt anuñ-ıla olur ve rūḥ bir issi yildür ki ḥarekāt ve şehevāt andan olur. Ḥattā eydürler ki: Fülān ḥārru’r-raʾsdür. Evet, şöyle bilgil ki biz ẕikr itdügümüzde māhiyyet-i nefse işāret vardur. Meşāyıḫuñ nefsüñ māhiyyetinde işāretleri nefsüñ aḫlāḳ-ı meẕmūmesindendür ki ol, ḥüsn-i riyāżet-ile muʿālece olunur, aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl olunur. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām **ḳad eflaḥa men zekkāhā**[4544] āyetini oḳuyıcaḳ eydürdi: **Allāhümme āti nefsī taḳvāhā ente veliyyühā ve mevlāhā ve zekkihā ente ḫayru men zekkāhā.** Yaʿnī eydürdi ki: İy çalabum, benüm nefsüme taḳvāsını vir. Sen anuñ velīsi ve mevlāsısın. Ve daḫı anı ṣıfāt-ı ẕemīmeden müzekkā ve muṭahhar ḳıl. Sen anı müzekkā ḳılanlaruñ (444b) ḫayrlusısın.

Ve baʿżılar eydürler[4545]: Nefs bir laṭīfedür ki ol, ḳālebde emānet ḳonulmışdur. Andandur aḫlāḳ-ı meẕmūme ve ṣıfāt-ı reddiyye. Niteki rūḥ laṭīfe-i rabbāniyyedür ki ol, bedende emānet ḳonulmışdur. Andandur aḫlāḳ-ı maḥmūde ve ṣıfāt-ı ḥasene. Niteki göz

[4541] peyġāmber: -H
[4542] peyġāmbere ʿaleyhi’s-selām: ʿaleyhi’s-selāma H
[4543] +ʿaleyhi’s-selām H
[4544] eş-Şems 91/7-8.
[4545] eydürler: eyitdiler A

görmek maḥallidür ve ḳulaḳ işitmek maḥallidür ve burun ḳoḳmaḳ maḥallidür. Ve nefsüñ cemīʿ-i ṣıfātı iki nesneden ẓāhir olur. Anuñ birisi ṣabrsuzlıḳdur ve birisi ḥarīṣlıḳdur. Nefs ṣabrsuzlıḳda bir ṭopa beñzer ki ol bir ṭayıncaḳ yirde ḳonmış ola, ol dāyim ḥareket eyleye. Ve nefs ḥırṣdan pervāneye beñzer ki ol çirāġ şuʿlesine kendüyi urur, anuñ azacuḳ şuʿlesine ḳanāʿat eylemez. Belki ol hücūm eyleyüp ol şuʿlenüñ cirmine kendüyi vurup helāk eyler. Ve daḫı ṣabrsuzlıḳdan ivmek ḥāṣıl olur. İmdi ṣabr ʿaḳluñ cevheridür. Ve ṣabrsuzlıḳ nefsüñ ṣıfātıdur ve anuñ hevāsıdur ve rūḥıdur. Aña hīç nesne ġālib olmaz illā ṣabr ġālib olur. Zīrā ki ʿaḳl nefsüñ hevāsını ḳamʿ idüp giderür. Ve ḥarīṣlıḳdan ṭamaʿ ve ḥırṣ ẓāhir olur ki bunlar Ādem peyġāmberde ẓāhir oldı şöyle ki Ādem peyġāmber[4546] cennetde muḫalled ḳalayın diyü ṭamaʿ eyledi ve buġday aġacından yimege ḥarīṣ oldı.

Ve daḫı şöyle bilgil ki nefsüñ aṣl ḫilḳatinden ṣıfātınuñ aṣlları vardur. Zīrā ki nefs türābdan maḫlūḳdur. Żaʿf ādemde türābdandur. Buḫl ādemde balçıḳdandur. Ve şehvet ādemde yiyimiş balçıḳdandur. Ve cehl ādemde ḳurumış (445a) balçıḳdandur.

Baʿżılar eydürler[4547]: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **ḫaleḳa'l-insāne min-ṣalṣālin ke'l-faḫḫār**[4548] didüginde işāret vardur şeyṭanata. Zīrā ki faḫḫāra nār dāḫildür. Andandur ḫıdāʿ ve andandur ḫīleler ve ḥased. İmdi kim ki nefsüñ aṣlını ve ḫilḳatini bilse ol bilür ki nefsüñ üzerine ḳādir olunmaz illā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ muʿāvenetiyle ḳādir olunur. Anuñ ṣıfātına muṭṭaliʿ olunup anuñ ṣıfātını ṣıfāt-ı ḥamīdeye tebdīl olunur.

Ve Ḥaḳ Teʿālā Kelām-ı Ḳadīm'inde nefsi üç ṣıfāt-ıla ẕikr eyledi bir ṭumānīnet-ile ẕikr eyleyüp eyitdi: **Yā eyyühā'n-nefsü'l-muṭme'innetü.**[4549] Ve bir daḫı levvāme diyüp

[4546] peyġāmber: ʿaleyhi's-selām H
[4547] eydürler: eyitdiler A
[4548] er-Rahmân 55/14.
[4549] el-Fecr 89/27.

eyitdi: **Ve lā uḳsimü bi'n-nefsi'l-levvāmeti.**[4550] Ve bir daḫı emmāre diyüp buyurdı: **İnne'n-nefse le emmāratün bi's-sū'i.**[4551] İmdi nefs birdür. Anuñ ṣıfāt-ı müteġāyiresi vardur. Zīrā ki göñül sekīnet-ile ṭolsa göñül ṭumānīnet ḫilʿatleri geyer. Zīrā ki sekīnet īmānuñ mezīdidür ki göñül andan terakḳkī eyler maḳām-ı rūḥa. Pes ḳalb maḥall-i rūḥa teveccüh idincek nefs daḫı maḥall-i ḳalbe teveccüh eyler. Nefsüñ tumānīneti anda olur. Vaḳtī ki nefs aṣıl maḳāmından ve aṣıl ṭabīʿatından çıḳup maḳārr-ı ṭumānīnete muṭṭaliʿ olup naẓar eylese levvāme olur. Zīrā ki kendü nefsine melāmet eyler ṭumānīnet maḥalline naẓar itdügiyle. Andan ṣoñra nefs yine kendü maḥalline ve kendü ṭabīʿatına ʿavdet eylese immāre-i bi's-sū' olur. Vaḳtī ki nefs kendü maḥallinde ṭursa anı ʿilm ve maʿrifet nūrı bürümese ol kendünüñ ẓulümātı üzerinde ḳalup emmāre-i bi's-sū' olur. Pes nefs-ile rūḥ ḳalbe müteveccihlerdür. Her birisi ḳalbi kendü ʿālemine (445b) ceẕb ider. Pes gāh olur ki ḳalbe devāʿī-i rūḥ mālik olur ve gāh olur ki aña devāʿī-i nefs mālik olur.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ḳavmüñ kelāmında şöyle buldum ki anlaruñ baʿżısı sırrı ḳalbden öte rūḥdan berü ḳılmış ve baʿżısı sırrı rūḥdan öte ḳılmış ve daḫı rūḥdan elṭaf ve aʿlā ḳılmış. Ḥattā eyitdiler ki: Sır müşāhede maḥallidür ve rūḥ maḥabbet maḥallidür. İmdi şol sır ki ḳavm aña işāret itdiler, ol kelāmu'llāhda meẕkūr degüldür. Belki kelāmu'llāhda meẕkūr olan rūḥdur ve nefsdür ve daḫı nefsüñ mütenevviʿasıdur ve daḫı ʿaḳldur ve daḫı ḳalbdür.

Faḫru's-sālikīn ve ẕuḫru'n-nāsikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz kelāmu'llāhda sırruñ ẕikrini bulmaduḳ. Evet, sırda ḳavmüñ iḫtilāfını bulduḳ. Şöyle ki baʿżılar işāret itdiler ki sır rūḥdan aşaġadur ve baʿżılar işāret itdiler ki rūḥdan sır elṭafdur.

[4550] el-Kıyâme 75/2.
[4551] Yûsuf 12/53.

Biz daḫı eydürüz ki sır didükleri başḳa bir nesne degüldür ki anuñ vücūdı ve ẕātı ola rūḥ gibi ve nefs gibi. Belki nefs vaḳtī ki ṣıfāt-ı ẕemīmeden muṣaffā olup müzekkā olsa rūḥ nefsüñ ẓulümātından ḫalāṣ olur. Lā cirem ol vaḳt rūḥ ḳurb vaṭanlarına ʿurūc eyler. Ḳalb daḫı maḳāmından çıḳup rūḥdan yaña müteveccih olur. Pes ol vaḳt ḳalb ṣıfātından ziyāde ṣıfatlar kesb eyler. Vācidler ol ṣıfātı görürler ki ḳalbden aṣfādur aña sır dirler. Vaḳtī ki ḳalb rūḥa müteveccih olmaġ-ıla ziyāde ṣıfatlar kesb eylese rūḥ daḫı ḳurb vaṭanlarına (446a) ʿurūc itdügiyle ṣıfatlar kesb eyler. Baʿż-ı vācidler aña sır dirler. İmdi sır rūḥdan elṭafdur didükleri rūḥdur ki ol, vaṣf-ı eḫaṣṣ-ıla muttaṣıf olmışdur. Ve baʿżılaruñ sır rūḥdan aşaġadur didükleri ḳalbdür ki ol, vaṣf-ı zāyid-ile ṣıfatlanmışdur.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ḳalb rūḥa müüteveccih olup rūḥ ḳurb vaṭanlarına teraḳḳī eyleyincek nefs daḫı ḳalb maḥalline teraḳḳī eyleyüp cemīʿ-i ṣıfāt-ı ẕemīmeden pāk olup muṭmaʾinne olur. Pes ol vaḳt ʿubūdiyyet ṭamaʿını ẕevḳ eyler. Kendi irādetinden ve kendü iḫtiyārından ḫür olup āzād olur.

Ammā ʿaḳl rūḥuñ dilidür ve baṣīretüñ tercümānıdur. Baṣīret rūḥa ḳalb meṣābesindedür. ʿAḳl dil meṣābesindedür. Niteki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **Evvelü mā-ḫaleḳaʾllāhu’l-ʿaḳle fe ḳāle lehū aḳbil fe aḳbele ṣümme ḳāle lehū edbir fe edbera ṣümme ḳāle lehū uḳʿud fe ḳaʿāde ṣümme ḳāle lehū inṭıḳ fe naṭaḳa ṣümme ḳāle lehū uṣmut fe ṣamete fe ḳāle ve ʿizzetī ve celālī ve ʿaẓametī ve kibriyāʾī ve sulṭānī ve ceberūtī mā ḫalaḳtü ḫalḳan eḥabbü ileyye minke ve lā ekrame ʿaleyye minke bike uʿrafü ve bike uḥmedü ve bike uṯāʿu ve bike āḫuẕü ve bike uʿṭī ve iyyāke üʿātibü ve leke’ṣ-ṣevābü ve ʿaleyke’l-ʿiḳābü ve mā ekramtüke bi-şey’in efḍale mine’ṣ-ṣabr.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ʿaḳlı evvel yaratdı aña eyitdi: Berü dön. Ol daḫı döndi. Andan ṣoñra aña eyitdi:

Öte dön. Ol daḫı öte döndi. Andan ṣoñra aña eyitdi: Otur. Ol daḫı oturdı. Andan ṣoñra aña eyitdi: Söyle. Ol daḫı söyledi. Andan ṣoñra aña eyitdi: Epsem ol. Ol daḫı epsem oldı. (446b) Andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā eyitdi: ʿİzzetüm ve celālüm ḥaḳḳı-çün ve daḫı sulṭānlıġum ve ceberūtum ḥaḳḳı-çün ben kendü ḥażretüme senden sevgülü nesne ḫalḳ eylemedüm ve daḫı senden ekrem kimse yaratmadum. Ben senüñ-ile bilünürem ve daḫı senüñ-ile baña ḥamd olunuram. Ve daḫı senüñ-ile muṭīʿ olup iṭāʿat iderler. Ve daḫı ben senüñ sebebüñ-ile ʿaṭālar virürem. Ve daḫı ben saña ʿitāb iderem[4552]. Ve ṣevāb daḫı senüñdür. Ve ʿiḳāb daḫı senüñ üzerüñe olsa gerek. Ve ben saña ṣabrdan efḍal ikrām itmeyüp dururam[4553]. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Lā yuʿcibenneküm islāme racülin ḥattā taʿlemü mā ʿuḳdetü ʿaḳlihī.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4554]: Bir kişinüñ islāmı sizi ʿacebe bıraḳmasun ḥattā siz anuñ ʿaḳlınuñ ʿuḳdesini nedür bilmeyince.

Ve ʿĀyişe anamuz raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Rasūl ḥażretine[4555] ben eyitdüm: Nāsuñ fażlı ne-yiledür? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Bi'l-ʿaḳli fī'd-dünyā ve'l-āḫirati.** Yaʿnī nāsuñ fażlı dünyāda ve āḫiretde ʿaḳl-ıladur. Andan ṣoñra ʿĀyişe anamuz eydür: Ben eyitdüm. Yā Rasūlaʾllāh, nās ʿamelleriyle cezā virinilmez[4556] mi? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Ve hel yaʿmelü bi-ṭāʿati'llāhi illā men ʿaḳale fe bi-ḳadri ʿuḳūlihim yaʿmelūne ve ʿalā-ḳadri mā-yaʿmelūne yüczevne.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4557]: Yā ʿĀyişe hīç kimse Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine muṭīʿ olup ṭāʿat ider mi illā ʿaḳl-ıla. Yaʿnī hīç kimse Allāh Teʿālā

[4552] iderem: iderin K
[4553] dururam: dururın A, K
[4554] Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: -A, buyurur: eydür H
[4555] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4556] virinilmez: virilinmez A, virilmez K
[4557] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A

ḥażretine ṭāʿat ve ʿibādet itmez illā ʿaḳl-ıla ṭāʿat ider. Pes nās ʿaḳlları miḳdārı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ʿamel iderler. Ve ʿamel itdükleri miḳdārı anlar[4558] ʿivaż virinilür[4559].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām (447a) eydür: **İnne'r-racüle le yenṭaliḳu ilā'l-mescidi fe yüṣallī ve ṣalātühū lā taʿdilü cenāḥa beʿūżatin ve inne'r-racüle le ye'tī'l-mescide fe yüṣallī ve ṣalātühū taʿdilü cebele uḥudin iẕā aḥsenühüm ʿaḳlen.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Bir kişi vaḳt olur ki mescide varur, anda namāz ḳılur, anuñ namāzı sivri siñegüñ ḳanadı miḳdārı ḳadri olmaz. Ve bir kişi daḫı mescide varur, anda namāz ḳılur, anuñ namāzınuñ vezni Uḥud ṭaġı miḳdārı olur. Zīrā ki anuñ ʿaḳlı yiñ olur ol bir kişinüñ ʿaḳlından. Eyitdiler: Yā Rasūla'llāh, anuñ ʿaḳlı ol bir kişinüñ ʿaḳlından nice yiñ olur? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Evraʿahümā ʿan-maḥārimi'llāhi ve eḫraṣahümā ʿalā-esbābi'l-ḫayri ve in kāne dūnehū fī'l-ʿameli ve't-taṭavvuʿi.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Ol, Allāh Teʿālā ḥarām itdügi nesneden perhīzkār ola ve daḫı esbāb-ı ḫayr üzerine ḥarīṣ ola egerçi ki ol kimse ʿamelde ve taṭavvuʿda ol kişiden aşaġa daḫı olacaḳ olursa.

Vehb b. Münebbih[4560] eydür: Ben yitmiş kitābda buldum ki dünyānuñ evvelinden tā āḫirine degin cemīʿ-i nāsuñ ʿaḳlı Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ[4561] ʿaḳlı ḳatında bir dāne ḳum gibidür yiryüzindeki cemīʿ-i ḳumler ḳatında.

Evet, ḫalāyıḳ ʿaḳluñ māhiyyetinde iḫtilāf itdiler. Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ġarażum ve iḫtiyārum ol aḳvāli naḳl itmek degüldür. Pes baʿżılar eyitdiler: ʿAḳl ʿilmdendür. Zīrā ki bir kimse ki cemīʿ-i ʿulūmdan ḫālī olsa ol kimse ʿaḳl-ıla vaṣf

[4558] anlar: anlara H
[4559] virinilür: virilinür A, virilür H
[4560] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4561] ḥażretinüñ: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ H

olunmaz. Ve lākin ʿaḳl cemīʿ-i ʿulūm degüldür. Zīrā ki ol bir kimse ki muʿẓamāt-ı ʿulūmdan ḫālī (447b) olsa ol kimse ʿaḳl-ıla vaṣf olunur.

Ve baʿżılar eydürler[4562]: Ol ʿulūm-ı naẓariyyeden degüldür. Zīrā ki kemāl-i ʿaḳl naẓaruñ evvel şarṭındandur. Belki ol ʿulūm-ı żarūriyyedendür. Evet, ol cemīʿ-i ʿulūm żarūriyyeden degüldür. Zīrā ki ḥavāss-i muḫtellesi olan kimsenüñ ekṣeri ʿāḳildür. Ḥālbudur kim ʿulūm-ı żarūriyyenüñ baʿż-ı medāriki anda yoḳdur.

Ve baʿżılar eydürler[4563]: ʿAḳl aḳsām-ı ʿulūmdan degüldür. Zīrā ki eger ʿaḳl aḳsām-ı ʿulūmdan-imisse istiḥālden ve cevāzdan ẕāhil olan kimse ʿaḳl-ıla vaṣf olunmaya-yıdı ve aña ʿāḳil dimeyelerdi. Evet, biz ʿāḳil kimseʾi ekṣer görürüz ki ol ekṣer evḳātda bunlardan ẕāhil olur. Belki ʿaḳl bir ṣıfatdur ki anuñ-ıla ʿulūm idrāk olunur.

Ḥāriṣ b. Esed el-Muḥāsibī ki ol ecell-i meşāyıḫdandur[4564], ol eydür: ʿAḳl bir ġarīzedür ve bir ṣıfatdur ki anuñ sebebiyle ʿulūm idrāk olunur. İmdi bu taḳdīr üzerine muḳarrer ve maʿlūm oldı ki ʿaḳl rūḥuñ dilidür. Zīrā ki rūḥ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ emrindendür ki yirler ve gökler götürmedügi emāneti ol götürdi. Ve daḫı ʿaḳluñ nūrı andan feyż olur. İmdi ʿaḳluñ nūrından ʿulūm müteşekkil olur. Ve daḫı ʿaḳl ʿilimlere levḥ meṣābesindedür ki ʿulūm anda mektūb ola. Ve daḫı ʿaḳl kendü ṣıfatıyla gāh olur ki nefse müteveccih olup menkūs olur ve gāh olur ki muntaṣıb olup müstaḳīm olur. İmdi her kimüñ ki ʿaḳlı menkūs olup nefse müteveccih olsa ʿaḳlını ol eczā-yı kevnde tefrīḳ eyleyüp ṭaġıdur. Ve ol, hidāyet yolını yavuḳılur ve ḥüsn-i iʿtidāl andan gider. (448a) Ve her kimüñ ki ʿaḳlı müstaḳīm olsa ʿaḳl baṣīret-ile müʾeyyed olur ki baṣīret rūḥuñ ḳalbi meṣābesindedür. Ve

[4562] eydürler: eyitdiler A
[4563] eydürler: eyitdiler A
[4564] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H

daḫı ol; mükevvin pādişāha hidāyet bulur, kevni mükevvin-ile bilür. Lā cirem ol mükevvini ve kevni kemāliyle bilür. İmdi bu, ʿaḳl-ı hidāyetdür. Ve daḫı bu hidāyet bulmış ʿaḳldur. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā sevdügi nesneleri aña delālet eyler ve sevmedügi nesneden anı iʿrāż itdürür. Pes ol daḫı dāyim Allāh Teʿālā sevdügi nesnelere itbāʿ idüp sevmedügi nesnelerde iʿrāż eyler. İmdi her bār ki ʿaḳl müstaḳīm olup baṣīret-ile müʾeyyed olsa ol dāyim eyü nesneye emr eyleyüp yaramaz nesneden nehy eyler.

Ve baʿżılar eydürler[4565]: ʿAḳl iki dürlüdür. Birisi oldur kim kişi anuñ-ıla dünyāsı işini görür. Ve birisi daḫı oldur kim kişi anuñ-ıla āḫiret işini görür. Evvelki ʿaḳl rūḥ nūrındandur. İkinci ʿaḳl hidāyet nūrındandur. Ve daḫı evvelki ʿaḳl cemīʿ-i benī ādemde bulunur. İkinci ʿaḳl müvaḥḥidlerde bulunur müşriklerde bulunmaz.

Ve baʿżılar eydürler: ʿAḳla ʿaḳl didiler. Zīrā ki cehl ẓulmetdür. İmdi vaḳtī ki nūr ġālib olsa ol ẓulmet içinde kişi girür olsa ẓulmet zāyil olup kişi görür olur. Pes ʿaḳl cehle ʿiḳāl olur. ʿİḳāl diyü devenüñ dizine baġladuḳları bāġdur ki deve ol bāġ sebebiyle yüriyemez.

Baḥru'l-esrār ve ḥabru'l-ebrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz ẕikr itdük ki ʿaḳl rūḥuñ dilidür. İmdi ol ʿaḳl birdür, iki dürlü degüldür. Evet, vaḳtī ki ʿaḳl müstaḳīm olup baṣīret-ile müʾeyyed olsa, muʿtedil olup her şeyʾi maḥalline ḳosa ol ʿaḳl (448b) şerʿ nūrıyla münevver olur. Zīrā ki anuñ intişābı ve iʿtidāli anı şerʿ nūrıyla münevver olmaġa hidāyet virür. Zīrā ki Rasūl[4566] üzerine vārid olup durur anuñ rūḥ-ı şerīfesi ḥażret-i ilāhiyyeye yaḳın olduġı-çün[4567] ve daḫı anuñ baṣīreti açılduġı-çün[4568] ki ol baṣīret rūḥuñ

[4565] eydürler: eyitdiler A
[4566] +ʿaleyhi's-selām H
[4567] olduġı-çün: olmaġ-içün K
[4568] açılduġı-çün: açılmaġ-içün K

ḳalbi meṣābesindedür bi-ḳudreti'llāhi ve āyātihī ve daḫı anuñ şerīf ʿaḳlı başīret-ile mü'eyyed olduġı-çün. Pes başīret, iḫāṭa eyler şol ʿulūmı ki ʿaḳl anı istīʿāb eyleyüp dururdı ve daḫı şol ʿulūmı iḫāṭa eyler ki niṭāḳ-ı ʿaḳl aña ṭāḳat getürmez. Zīrā ki başīret ol ʿulūmı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kemālātından istimdād eyler. Eger deñizler mürekkeb olup anuñ-ıla ol kelimāt yazılacaḳ olursa deñizler ṣoġulup ol kelimātuñ bir kelimesinüñ ḫaḳāyıḳı henüz yazılmaya. İmdi ʿaḳl tercümāndur ki ol kelimātdan başīret aña birez nesne virür niteki ḳalb dile kendüde olanı virdüginleyin. Ve baʿżısını dile virmez. Belki dilden anı gizler. Pes bu maʿnīdendür ki kim ki mücerred ʿaḳl-ıla cāmid olsa lerʿ nūrıyla münevver olmasa ol hemān ʿālem-i mülkde ḳalup ẓāhir-i kāyināt ʿulūmıyla muaḫẓūẓ olup ʿalem-i melekūt ve bāṭın-ı kāyināt ʿulūmından maḥrūm olur. Ve kimüñ ki ʿaḳlı şerīʿat nūrıyla münevver olsa ol başīret-ile mü'eyyed olup ʿālem-i melekūtuñ esrārına muṭṭaliʿ olur ki ʿālem-i melekūt bāṭın-ı kāyinātdur ki ol, erbāb-ı baṣayire ve aṣḥāb-ı ʿuḳūle münkeşif olur, mücerred ʿaḳlıyla cāmid olanlara münkeşif olmaz ki ol ʿaḳl başīret-ile mü'eyyed olmaya.

Baʿżılar eydürler: ʿAḳl-ı hidāyetüñ meskeni dimāġdur ve anuñ müteʿammili ṣadrdadur (449a) fu'āduñ iki gözi arasında. Ve ʿaḳl-ı āḫaruñ daḫı meskeni dimāġdur ve anuñ müteʿammili ṣadrdadur beyne ʿayni'l-fu'ād. Evvelki ʿaḳl-ıla kişi āḫiret işlerini tedbīr ider. Ve ikinci ʿaḳl-ıla kişi dünyā işlerini tedbīr ider.

Ḳuṭbu'l-ārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz ẕikr itdügümüz oldur ki ʿaḳl birdür. Vaḳtī ki ol, başīret-ile mü'eyyed olsa āḫiret işlerini ve daḫı dünyā işlerini daḫı tedbīr ider. Vaḳtī ki başīret-ile mü'eyyed olmasa ikisinden birisini tedbīr eyler. Bu bābuñ evvelinde bunuñ tafṣīlini ẕikr eyledük.

Allāhümme nevvir ʿuḳūlenā bi-nūri'ş-şerʿi ḥattā'steḳāme ʿaḳlunā ve teʾeyyede bi'l-başīreti veʾʿtedele ve vaḍaʿa'l-eşyā'e mevāżıʿahā bi-fażlike ve keramike yā ekrame'l-ekramīn ve ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.

el-Bābu’s-sābiʿ ve’l-ḫamsūn fī-maʿrifeti’l-ḫavāṭır ve tafṣīlihā ve temyīzihā

Yaʿnī elli yidinci bāb ḫavāṭırı ve daḫı anuñ tafṣīlini[4569] ve daḫı ḫavāṭırı biri birinden temīz itmek beyānındadur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ḫavāṭır şol ḫiṭābdur ki ol, ḳalbe vārid ola hīç ḳaṣdsuz. İmdi bu dört dürlüdür. Anuñ birisi rabbānīdür ki ol aṣlā ḫaṭā eylemez. Ol ġayrı ḫāṭırdan şunuñ-ıla temyīz olunur ki ol ḳuvvetlüdür ve ol hīç nesne-yile mündefiʿ olmaz. Ve birisi melekīdür ki ol, mendūba ve yāḫūd mefrūża delālet eyleye. Ve birisi nefsānīdür. Ve ol şol ḫāṭırdur ki anda nefsüñ ḥaẓẓı ola. Aña ḫācis dirler. Ve birisi şeyṭānīdür. Ve ol şol ḫāṭırdur ki anda Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine muḫālefet itmek ola.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām (449b) eydür: **İnne li’ş-şeyṭāni lemmeten bi-ibni ādeme ve’l-meleki lemmeten fe emmā lemmetü’ş-şeyṭāni fe īʿādün bi’ş-şerri ve tekẕībün bi’l-ḥaḳḳi ve emmā lemmetü’l-meleki fe īʿādün bi’l-ḫayri ve taṣdīḳun bi’l-ḫayri fe men vecede ẕālike felyaʿlem ennehū mina’llāhi felyaḥmedi’llāhe ve men vecede’l-uḫrā felyeteʿavveẕ bi’llāhi mine’ş-şeyṭāni ṣümme ḳara’e’ş-şeyṭānü yeʿidükümü’l-faḳra ve ye’muruküm bi’l-faḥşā’i.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[4570]: Şeyṭān ādem oġlanlarına yakın olup göñüllerine nesne ilḳā eyler. Ve melek daḫı ādem oġlanlarına yaḳın olup anlaruñ göñüllerine nesne ilhām eyleyüp ilḳā eyler. Ammā şeyṭānuñ ilḳā itdügi oldur kim ḥaḳḳı yalanladup şerri ḳabūl itdürmekdür. Ve meleküñ ilḳāsı ḥaḳḳı taṣdīḳ itdürüp ḫayrı ḳabūl itdürmekdür. İmdi kim ki bu lemme’i göñlinde bulsa ol, Allāh Teʿālā ḥażretine ḥamd eylesün. Zīrā ki bu lemme Allāh Teʿālā ḥażretindendür. Ve kim ki şeyṭānuñ lemmesini

[4569] +beyān itmekdedür K
[4570] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: -A

gönlinde bulsa ol, Allāh Teʿālā ḥażretine şeyṭāndan ṣığınsun. Andan Rasūl ʿaleyhi's-selām bu āyeti oḳudı: **eş-Şeyṭānu yeʿidükümü'l-faḳra ve ye'muruküm bi'l-faḥşā'i.**[4571]

Nāṣıbu rāyeti'l-imāmeti ve ṣāḥibu āyāti'l-kerāmeti, ʿallāmetü zamānihī, nādiratü aḳrānihī, merkezü dāyirati'z-zühdi ve't-taḳvā, miḥveru feleki'l-irşādi ve'l-hüdā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Lemme-i melek-ile lemme-i şeyṭān arasını farḳ eyleyüp bu lemmeleri bilen, bir ṭālibdür ki ol, müʾeyyedün min-ʿindiʾllāh ola ve bu iki lemmeleri bilmege muntaẓır ola ṣusuzlar ṣuya muntaẓır olduġunlayın tā ki ol lemmelerüñ vāḳiʿ olduġını bile ve daḫı ol lemmelerüñ ḫaṭarlarını ve ṣalāḥlarını ve fesādlarını bile. Ol vaḳt ol ṭālib, (450a) ʿabd-i murād olup ṣafv-i yaḳīn-ile maḥẓūẓ olur ve daḫı mūḳinīnüñ minaḥıyla maḥẓūẓ olur. Bu lemmeleri bilmege muḳarreblerüñ intiẓārı ekṣerdür ve daḫı muḳarreblerüñ yolına girenlerüñ intiẓārları ve iştiyāḳları ekṣerdür. Ebrār yolına girenlerüñ daḫı bu lemmeleri bilmege intiẓārları ve iştiyāḳları vardur. Evet, anlaruñ intiẓārları ve iştiyāḳları azdur. Zīrā ki bu lemmeleri bilmege intiẓār ve iştiyāḳ, himmet ve daḫı ṭaleb ve irādet, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥaẓ ve naṣīb miḳdārı olur. Ve şol kimseler ki ʿāmme-i müʾminīn maḳāmında dururlar, anlaruñ bu lemmeleri bilmege intiẓārları ve iştiyāḳları yoḳdur ve daḫı ḫavāṭırı temīz itmege himmetleri ve ḳaṣdları yoḳdur.

Ḫavāṭırdan baʿżısı Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳula rasūldür. Niteki baʿżılar eydürler: Benüm bir gönlüm vardur ki eger ben ol göñüle ʿāṣī olacaḳ olursam Allāh Teʿālā ḥażretine ʿāṣī oluram. İmdi bu ḥāl bir ḳuluñ ḥālidür ki ol ḳuluñ ḳalbi müstaḳīm olmış ola. İmdi ḳalbüñ istiḳāmeti nefsüñ tumānīnetiyle olur. Zīrā ki nefsüñ ṭumānīnetinde olur şeyṭānuñ nevmīz olması ve daḫı şeyṭānuñ kişiden ṭamaʿı kesmesi. Zīrā ki nefs her kerre ki hevāsına ḥareket

[4571] el-Bakara 2/268.

eyleye göñüle anda küdürāt yitişür. Vaḳtī ki göñül mükedder olsa şeyṭān aña ṭamaʿ eyleyüp aña yaḳın olur. Zīrā ki göñülüñ ṣāfī olması ẕikr-ile ve şerīʿatı riʿāyet itmek-ile ḳaplanmışdur. İmdi ẕikrüñ ḫod nūrı vardur ki şeyṭān andan ḳorḳar biz oddan ḳorḳduġumuzlayın. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İnne'ş-şeyṭāne cāṯimün ʿalā-ḳalbi ibni ādem** (450b) **fe iẕā ẕekera'llāhe tevellā ve ḫanese ve iẕā ġafele'lteḳame ḳalbehū fe ḥaddeṯehū ve mennāhü.** Yaʿnī ādem oġlınuñ göñli üzerine diz çöküp anı yudmaġa ve aña vesveselerini ilḳā itmege muntaẓır olup durur. İmdi vaḳtī ki ol Allāh Teʿālā ḥażretini ẕikr eylese şeyṭān andan yüzin dönderüp gider. Ve vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikrinden ol ġāfil olsa şeyṭān anuñ göñlini yudup aña vesveselerini ilḳā eyleyüp anı anı temenniyāt-ı fāsideye bıraġur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve men yaʿşu ʿan-ẕikri'r-raḥmāni nuḳayyiż lehū şeyṭānen fe hüve lehū ḳarīn.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür[4572]: Kim ki Ḳur'ān'dan iʿrāż eylese, maḥsūsāta anuñ iştiġāli ifrāṭ-ıla olsa ve daḫı anuñ inhimāki şehevāt-ı nefsāniyyeye ziyāde olsa ol bizüm ʿiḳābumuzdan ḫavf idüp ṯevābumuzı recā itmese biz anuñ üzerine şeyṭānı musallaṭ eylerüz. Şeyṭān daḫı anuñ ḳarīni olup aña dāyim vesveseler idüp anuñ bāṭıl işini aña tezyīn eyler. Ve ol bīçāre şöyle ẓann eyler ki kendüsi ḥaḳ nesne üzerindedür. Neʿūẕü bi'llāhi min-ẕālike. Bu āyetüñ tefsīri taḥḳīḳiyle bu kitābuñ evvelinde geçmişdür.

İmdi şöyle bilgil ki ḫāliṣ ẕikr taḳvā-yıla bulunur. Ve daḫı taḳvā-yıla ẕikrüñ ḳapusı açılur. Ḥattā taḳvā-yıla kişi mekārihden cevāriḥini ḥıfẓ eyler. Andan ṣoñra cevāriḥini fużūlden ve mā-lā yaʿnīden daḫı ḥıfẓ eyler. Lā cirem anuñ aḳvāli ve efʿāli żarūret olur.

[4572] Ḥaḳ Teʿālā eydür: -A

Andan ṣoñra taḳvā, anuñ bāṭınına intiḳāl eyleyüp anuñ bāṭının daḫı mekārihden pāk eyler andan ṣoñra anuñ bāṭınını fużūlden ve ḥadīṯ-i nefsden daḫı pāk eyler.

Sehl b. ʿAbduʾllāh eydür: Esveʾ-i maʿāṣī ḥadīṯ-i (451a) nefsdür. Lā cirem ol vaḳt **yeṣīru'l-ḳalbü semā'en maḥfūẓan bi-zīneti kevākibi'ẕ-ẕikri fe iẕā ṣāra ke-ẕālike beʿude'ş-şeyṭān.**

İmdi şöyle bilgil ki bunuñ gibi kimsede ḫavāṭır-ı şeyṭāniyye ve lemmāt-ı şeyṭāniyye az olur. Hemān anda ḫavāṭır-ı nefsāniyye ḳalur. Anı daḫı ʿilm-ile temyīz eyler. Lā cirem kendüye żarar degüren ḫavāṭırdan saḳınur. Zīrā ki ḫavāṭır-ı nefsāniyyenüñ baʿżısı kişiye żarar degürmez. Meṣelā nefs ḥācetin diledügi gibi. İmdi nefsüñ ḥācātı ḥuḳūḳa ve ḥuẓūẓa münḳasim olur. Ol vaḳt temīz müteʿāyyin olur. Ve daḫı nefsüñ ḥuẓūẓını diledügi ittihāmı daḫı müteʿāyyin olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Yā eyyühā'lleẕīne āmenū in cā'eküm fāsıḳun bi-nebe'in fe tebeyyenū.**[4573] Yaʿnī **fe teṣbitū.** Bu āyet ʿUḳbe b. el-Velīd ḥaḳḳında nāzil oldı şol vaḳt ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anı Benī el-Muṣṭaliḳ ḳavminüñ zekātını divşürmege gönderdi. Ol Beni el-Muṣṭaliḳ ḳavmine yaḳın varıncaḳ anlar anuñ işidincek aña ṭabl u şurnā-yıla ḳarşu çıḳdılar. Ol anları bu ḥāl-ile görincek anlardan ḳorḳup yine dönüp Rasūl ḥażretine gelüp eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, anlar mürted olmışlar. Beni öldürmege ḳaṣd eylediler. Ben anlardan ḳorḳup ḳaçdum. Rasūl ʿaleyhi's-selām anlara Ḫālid b. el-Velīd'i gönderdi. Ḫālid anlara aḫşam vaḳtinde vardı. İşitdi ki müʾeẕẕinler aḫşam namāzı-çün eẕān oḳurlar. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā ʿUḳbe b. el-Velīd'i tekẕīb eyleyüp bu āyeti inzāl eyledi. Evet, iʿtibār ʿumūm-ı lafẓadur; ḫuṣūṣ-ı sebebe ve ḫuṣūṣ-ı vāḳıʿaya degüldür. Lā cirem bu āyetde tenbīh vardur ki ḳullara eyle gerekdür kim cemīʿ-i işde (451b) teṣebbüt

[4573] el-Hucûrât 49/6.

üzerinde olalar. Sehl eydür: Bu āyetde fāsıḳdan murād kezzābdur. İmdi kiẕb nefsüñ ṣıfātındandur.

İmdi şöyle bilgil ki vaḳtī ki ḳuluñ şānı ḫavāṭır-ı nefsi temīz eylemek olsa lemmāt-ı şeyṭānuñ taḫalluṣı maḳāmında anda ḫavāṭır-ı Ḥaḳ ve ḫavāṭır-ı melek çoḳ olur. Ḫavāṭır-ı erbaʿa anuñ ḥaḳḳında üç olur. Zīrā ki andan ḫavāṭır-ı şeyṭān sāḳıt olur illā nādir olur. Zīrā ki anuñ nefsinde şeyṭānuñ yiri ṭār olur. Zīrā ki nefs giñ olıncaḳ şeyṭān nefse girüp andan göñüle vesveseler ilḳā eyler. İmdi nefsüñ giñ olması nefsüñ hevāsına uyup dünyāya ve ʿālem-i süflāya meyl eyleyüp maḥabbet eyledügiyle olur. İmdi şol kimse ki nefsi ḫāṭır-ı Ḥaḳḳ-ıla ḫāṭır-ı ḥaẓẓ arasını temyīz itmek-ile ṭār eylese anda şeyṭān taṣarruf eylemez illā nādiren taṣarruf eyler ibtilā-yiçün.

Andan ṣoñra şöyle bilgil ki muḳarrebler maḳāmında olan murādlaruñ baʿżısınuñ ḳalbi ẕikir kevākibiyle müzeyyen olsa anuñ ḳalbi semāvī olur. Lā cirem ol, bāṭınıyla ve maʿnāsıyla ve ḥaḳīḳatiyle ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārında ṭabaḳāt-ı semāvāta ʿurūc eyler. Lā cirem nefs-i muṭmeʾinne andan ırāḳ olur ve anuñ ḫavāṭırı andan ırāḳ olur. Pes ol vaḳt ol, semāvātdan geçüp ʿarşa vāṣıl olur. Belki ʿarşdan daḫı geçüp ḳıdem bārigāhına yitişüp tecellī-i esmā ve tecellī-i ẕāt meşrebinden ẕevḳ eyler. Pes ol vaḳt anuñ miʿrācı tamām olur. Evet, bu miʿrāc miʿrāc-ı rūḥānīdür. Niteki Rasūl ḥażretinüñ[4574] miʿrācı miʿrāc-ı cismānīydi. İmdi vaḳtī ki anuñ miʿrācı tamām olsa andan ḫavāṭır-ı (452a) nefs daḫı münḳaṭıʿ olur envār-ı ḳurb içinde ol müstetir olduġı-çün ve daḫı nefs andan ırāḳ olduġı-çün. Pes ol vaḳt ḫavāṭır-ı Ḥaḳ daḫı münḳaṭıʿ olur. Zīrā ki ḫāṭır rasūldür. İmdi risālet ḫod ırāġ olana olur, ol ḫod yaḳın olmışdur. Ve daḫı ḫavāṭır-ı nefs menāziline ʿavdet eyler. Lā cirem aña ḫavāṭır-ı Ḥaḳ

[4574] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

ve daḫı ḫavāṭır-ı melek yine ʿavdet iderler. Zīrā ki ḫavāṭır istidʿā eyler vücūdı. İmdi biz işāret eyledügümüz ḥāl ḥāl-i fenādur ki anda ḫavāṭır yoḳdur. Zīrā ki ḫāṭır-ı Ḥaḳ andan müntefī olur ol Ḥaḳḳ'a yaḳın olduġı-çün. Ve ḫāṭır-ı nefs daḫı müntefī olur nefs andan ıraḳ olduġı-çün. Ve ḫāṭır-ı melek daḫı taḫallüf eyler miʿrāc gicesinde Cebrāʾīl, Rasūl ḥażretinden taḫallüf eyledüginleyin şöyle ki Cebrāʾīl eyitdi: **Lev denevtü enmületen laʾḥteraḳtü.**

İmām Muḥammed b. ʿAlī et-Tirmīzī eydür: Muḥaddeṣ ve mükellem vaḳtī ki derecelerinde müteḥaḳḳıḳ olsalar ḥadīṣ-i nefsden ḫavf itmezler. Niteki nübüvvet ilḳāʾ-i şeyṭāndan maḥfūẓadur. Hem çünān maḥall-i mükāleme ve maḥall-i muḥādeṣe daḫı maḥfūẓdur ilḳāʾ-i nefsden ve daḫı anuñ fitnesinden.

Tācu'l-ʿārifīn ve faḫru'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ebū Muḥammed-i ʿAbdu'llāh el-Baṣrī'den Baṣra'da şöyle işitdüm ki ol eyitdi: Ḫāṭır dörtdür. Birisi nefsdendür ve birisi Ḥaḳ'dandur ve birisi şeyṭāndandur ve birisi daḫı melekdendür. Ammā nefsden olan, göñül yirinden ḥiss olunur. Ḥaḳ'dan olan, göñülüñ üstin yanından ḥiss olunur. Melekden olan, göñülüñ (452b) saġ yanından ḥiss olunur. Şeyṭāndan olan göñülüñ ṣol yanından ḥiss olunur.

İmdi bu ẕikr olan nesne'i şol kimse ḥiss idüp temyīz ider ki ol, taḳvā vü zühd odıyla nefsini arıtmış ola ve daḫı anuñ vücūdı ṣāfī olmış ola ve anuñ ẓāhiri ve bāṭını müstaḳīm olmış ola. Tā ki anuñ göñli ṣāfī āyīne gibi ola şöyle ki şeyṭān her ne yañdan gelürse anı göre. Evet, vaḳtī ki göñül ḳara olsa ol şeyṭānı görmez. Niteki Ebū Hureyre raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Rasūl ḥażreti, ʿaleyhi's-selām, eyitdi: **İnne'l-ʿabde iẕā eẕnebe nükitet fī-ḳālbihī nüktetün sevdā'ü ge in hüve nezeʿa ve'staġfera ve tābe ṣuḳḳile ve in ʿāde zīde**

fīhi ḥattā yaʿlüve ḳalbehū. Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4575]: Bir ḳul vaḳtī ki bir günāh eylese anuñ göñline bir ḳara ṭamla ṭamlar. Vaḳtī ki tevbe eyleyüp istiġfār eylese anuñ göñli ṣayḳallanur. Vaḳtī ki yine günāh eylese anuñ ḳaralığı ziyāde olur. Bir günāh daḫı eylese anuñ ḳaralığı daḫı ziyāde olup ol ḳaralıḳ anuñ göñlüni ḳarardur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Kellā bel rāne ʿalā-ḳulūbihim mā-kānū yeksibūn.**[4576]

Şeyḫu'ş-şuyūḫ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Baʿż-ı ʿāriflerden bir daḳīḳ söz işitdüm. Ol eyitdi: İnsānuñ bāṭınında ḥadīṯ ve daḫı anuñ bāṭınındaġı ḫayāl ki ḳalb-ile ṣafā'-i ẕikr arasında ḳarār ṭutar, ol ḳalbdendür; nefsden degüldür. İmdi bu kelām öñ taḳrīr olan kelāma muḫālifdür. Aña ben eyitdüm: Bu kelāmı neden söylersin? Ol eyitdi: Ḳalb-ile nefs arasında münāġāt ve muḥādeṯāt ve te'ellüf ve teveddüd vardur. İmdi her bār ki nefs (453a) hevāsına ḥareket eylese ḳavlden ve fiʿlden ḳalb müte'eṯṯir olup bulanur. Vaḳtī ki ḳul nefsüñ muṭālebātından dönüp ẕikre münācāta iḳbāl eylese ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine yönelse göñül daḫı nefse ʿitāb itmege yönelüp nefse bir bir anuñ işinden ve anuñ ḳavlinden ḫaber virür nefse ʿitāb eyleyüp.

İmdi şöyle bilgil ki vaḳtī ki ḫavāṭır işüñ evveli ve müftetiḥi oldıysa ḫavāṭırı bilmek ʿabdüñ şānınuñ ehemmi oldı. Zīrā ki efʿāl ḫavāṭırdan ḳopdı ve andan nāşī oldı. Ḥattā baʿż-ı ʿulemā eyitdiler: Rasūl ḥażretinüñ **ṭalebü'l-ʿilmi ferīżatün** didüginden murādı ʿilm-i ḫavāṭırdur. Zīrā ki ḫavāṭır işüñ evvelidür. Lā cirem ḫavāṭır fāsid olıcaḳ efʿāl daḫı fāsid olur.

Şeyḫu'ṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm cānum-içün bu kelām müvecceh kelām degüldür. Zīrā ki her müselmān ḫavāṭırı bilmez. Evet, eyle

[4575] Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: -A
[4576] el-Mutaffifīn 83/14.

gerekdür kim her ṭālib bile ki ḫavāṭır toḫm gibidür kim anuñ baʿżısı toḫm-ı saʿādetdür ve anuñ baʿżısı toḫm-ı şeḳāvetdür.

İmdi ḫavāṭırı biri birinden temyīz itmemege sebeb dört nesnedür. Ammā yaḳīn żaʿīflıġındandur ve yāḫūd ṣıfāt-ı nefsi bilmemegindendür ve yāḫūd nefsühevāsına uymaḳdandur taḳvā ḳavāʿidini yıḳmaġ-ıla ve yāḫūd dünyā maḥabbeti ve daḫı māl u cāh maḥabbetidür ve daḫı rifʿat ve menzilet ʿinde'n-nās maḥabbetidür. İmdi kim ki bu dört nesneden pāk olsa lemme-i melek-ile lemme-i şeyṭān arasını ol farḳ eyler. Ve kim ki bunlaruñ-ıla mübtelā olsa ol kimse ḫavāṭırı temyīz eyleyimez ve daḫı ḫavāṭırı bilüp anı temīz eylemek daḫı istemez. Ve bir kimseye ki (453b) ḫavāṭıruñ baʿżısı münkeşif olup baʿżısı münkeşif olmasa ol kimsede bu dördüñ baʿżısı olup baʿżısı olmaduġı-çündür. Belki ḫavāṭırı oñat tamīz eyleyen nefsi ziyāde bilendür. Evet, nefsi bilmek be-ġāyet ḳatı güçdür. Nefsi bilmek şol kimseye müyesser olur ki ol kimse zühdi ve taḳvāyı kemāline yitişdürmiş ola.

Ve cemīʿ-i meşāyıḫ ittifāḳ idüp dururlar ki kim ki ḥarām yise ol kimse ilhām-ıla vesvese arasını farḳ eyleyimez. Ebū ʿAlī ed-Daḳḳāḳ eydür: Her kimüñ ki ḳūtı maʿlūm ola ol, ilhām-ıla vesvese arasını farḳ eyleyimez.

Evet, şöyle bilgil ki Ebū ʿAlī'nüñ bu kelāmı muṭlaḳ degüldür. Belki şol kimsedür ki ol kimse maʿlūma gire kendü iḫtiyārıyla. Zīrā ki ol maḥcūb olur kendünüñ iḫtiyārı sebebiyle. Ammā şol kimse ki Ḥaḳ Teʿālā aña iẕin virmiş ola maʿlūmdan yimege ve maʿlūmdan almaġa ol kimse ḫavāṭırı temīz itmekden maḥcūb olmaz.

Ve daḫı şöyle bilgil ki meşāyıḫ hevācis-i nefsāniyye-yile vesvese-i şeyṭāniyye arasını farḳ itdiler şol vech-ile ki eyitdiler: Nefs; ārzūsın ister, aña irişmege ṣāḥibine ilḥāḥ eyler, dāyim anı ister ḥattā aña irince. Evet, şeyṭān bir kişiyi zillete daʿvet eyler ve eger ol,

zillete icābet eyleyüp anı işlemezse şeyṭān anı bir zillete daḫı vesvese eyler. Zīrā ki şeyṭānuñ ġarażı iġvādur her ne vech-ile gerekse olsun.

Ve daḫı şöyle bilgil ki meşāyıḫ eyitdiler: İki ḫāṭır olsa, ikisi daḫı Ḥaḳ'dan olsa ḳanḳısını işlemek evlādur? Cüneyd el-Baġdādī[4577] eydür: Evvelki ḫāṭırı işlemek evlādur. İbn ʿAṭā (454a) eydür: Ṣoñraġı ḫāṭırı işlemek evlādur. Ve ʿAbdu'llāh b. Ḫafīf eydür: Her ḳanḳısını işlerse kişi işlesün. Zīrā ki anuñ ikisi daḫı Ḥaḳ'dandur.

Baʿżılar eydürler: Vāridāt ḫavāṭırdan eʿamdur. Zīrā ki ḫavāṭır nevʿ-i ḫiṭābdur ve nevʿ-i muṭālebeye maḫṣūṣdur. Vāridāt gāh olur ḫavāṭır olur gāh olur vārid-i sürūr ve gāh vārid-i ḥüzn ve gāh vārid-i ḳabż ve gāh vārid-i basṭ olur.

Baʿżılar eydürler: Kişi, tevḥīd nūrıyla ḫāṭırı Allāh Teʿālā ḥażretineden ḳabūl ve maʿrifet nūrıyla melekden ḳabūl eyler ve īmān nūrıyla ḫāṭır-ı nefsi nehy eyler ve islām nūrıyla ḫāṭır-ı şeyṭānı redd eyler. Ve kim ki haḳāyıḳ-ı zühdi yirine getürmese evet, ol kimse; ḫavāṭırı temīz eylemek dilese eyle gerekdür kim ol, ḫāṭırı evvelā şerʿ mīzānına vura, göre ki ol ḫāṭırda eger faẓl ve yāḫūd farż var-ısa işleye ve eger ol ḫāṭırda Garām ve yāḫūd mekrūh nesne var-ısa işlemeye. Ve eger iki ḫāṭır daḫı naẓar-ı ʿilmde berāber olacaḳ olursa nefsüñ hevāsına muḫālefete her ḳanḳısı yaḳın-ısa anı işleye şunuñ-içün ki ol iki ḫāṭıruñ birisinde nefsüñ gizlüce hevāsı vardur. Nefsüñ daḫı ġālib şānı iʿvicāc ve egrilikdür ve daḫı alçaḳlıġa ve aşaġa mertebeye meyl eylemekdür. Ve gāh olur ki ḫāṭır nişāṭ-ı nefs sebebiyle ẓāhir olur. Kişi şöyle ẓann eyler ki ol, göñülden ẓāhir olur. Belī ol göñülden ẓāhir olup ḳopar göñülüñ nefse sükūnı sebebiyle. Niteki baʿżılar eydürler: Yigirmi yıldan berü bir sāʿat göñlüm nefsüme sākin olmadı.

[4577] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

İmdi şöyle bilgil ki göñülüñ nefse sükūnından vaḳt olur ki ḫavāṭırı ẓāhir olur. (454b) ʿİlmi żaʿīf olan kimse anı ḫavāṭır-ı Ḥaḳ ẓann eyler, anuñ üzerine müştebih olup anı temīz idemez. İmdi göñülüñ nifāḳını ve daḫı göñülüñ nifāḳından mütevellid olan bilmez illā ʿilimde rāsiḫ olanlar bilürler. Ve daḫı ekṣer-i āfāt ki erbāb-ı ḳulūba ve daḫı ṣāḥib-yaḳīn-ile ṣāḥib-ḥāle ki yitişür, bu ḳabīldendür anlar nefsi ve göñüli az bildüklerindendür ve daḫı anlarda nefsüñ hevāsı bāḳī ḳaldugındandur. İmdi kişiye eyle gerekdür kim yaḳīn-ile şöyle bile ki mā-dām ki kişide hevā-yı nefs bāḳī ḳala egerçi ki ol az daḫı olacaḳ olursa anda ḫavāṭıruñ iştibāhından baḳiyye bāḳī ḳalur ve daḫı az olur ki ḫavāṭırı temīz itmekde ʿilmi az olan merḥūm ġalaṭ eyledi. Evet, ol anuñ-ıla muvāḫāẕe olunmaz mā-dām ki şerʿden anuñ üzerine muṭālebe olmaya.

Ve daḫı şöyle bilgil ki eger bir kişide nefsüñ hevāsından azacuḳ eṣer ḳalacaḳ olursa ol kişi ḫavāṭırı tamām temīz idemez. Baʿż-ı ʿulemā eydürler: Lemme-i melek ve lemme-i şeyṭān nefsüñ ve rūḥuñ ḫarekaürü bulunur. Zīrā ki nefs vaḳtī ki hevāsına ḫareket eylese anuñ cevherinden ẓulmet ḳopar. Ol ẓulmet ḳalbe yitişüp ḳalbde yaramaz nesneye ḳaṣd itmek ẓāhir olur. Lā cirem şeyṭān daḫı ḳalbe naẓar idüp aña vesveseler ilḳā eyleyüp anı iġvā itmege iḳbāl eyler. Vaḳtī ki rūḥ ḫayrāta ve ʿālem-i ilāhīye ḫareket eylese anuñ cevherinden bir nūr ẓāhir olur. Ol nūr ḳalbe yitişüp ḳalbde himmet-i ʿāliye ẓāhir olur. Lā cirem ol vaḳt melek ol ḳalbe naẓar eyleyüp aña ḫayrāt ḳulavuzlar.

İmdi şöyle bilgil ki bu kelām (455a) delālet eyler ki rūḥuñ ḫareketi ve nefsüñ ḫareketi sebeblerdür bu iki lemmeye. Evet, ḫaḳ budur ki bu iki lemme rūḥuñ ve nefsüñ ḫareketinden öñdür. Belki rūḥuñ ḫareketi lemme-i melekdendür. Ve himmet-i ʿāliye rūḥuñ ḫareketindendür. İmdi rūḥuñ ḫareketi lemme-i melekdür. Ve nefsüñ ḫareketi lemme-i

şeyṭāndur. İmdi nefsüñ ḥareketinden ẓāhir olur himmet-i deniyye ki ol, lemme-i şeyṭānuñ şūmındandur. İmdi vaḳtī ki bu iki lemme vārid olsa bu iki ḥareket ẓāhir olur. Lā cirem ol vaḳt ẓāhir olur sırr-ı ʿaṭā ve sırr-ı ibtilā muʿṭī-i kerīmden ve müblī-i ḥakīmden. Evet, Rasūl ʿaleyhi's-selām bu iki lemmeden ġayrı lemme ẕikr eylemedi. Zīrā ki bu iki lemme aṣldur. Zīrā ki lemme-i melek vaḳtī ki rūḥı taḥrīk eylese rūḥ himmet-i ʿāliye ve ṣāliḥa-yıla ḥareket idüp ḥaẓāyir-i ḳudse yaḳın olur. Lā cirem ol vaḳt ḫavātır-ı Ḥaḳ vārid olur. Vaḳtī ki yaḳın olsa ol fānī olup ḫavātır-ı rabbāniyye daḫı fānī olur. Niteki bundan öñ bunı beyān eyledük. Pes ḫavātır-ı Ḥaḳḳ'uñ aṣlı lemme-i melek oldı. Ve lemme-i şeyṭān daḫı vaḳtī ki nefsi taḥrīk eylese nefs daḫı kendü merkezine rucūʿ eyler. Lā cirem ol vaḳt nefsüñ ṭabīʿatına ve hevāsına mülāyim ve münāsib ḫavātır ẓāhir olur ki aña ḫavātır-ı nefs dirler. Pes ḫavātır-ı nefs lemme-i şeyṭānuñ netīcesi oldı. Pes aṣl lemme iki oldı, ġayrı lemmeler anuñ ferʿi oldı. Vaʾllāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāli ve daḳīḳati'l-maḳāl.

el-Bābu’s̱-s̱āminʿ ve’l-ḫamsūn fī-şerḥi’l-ḥāli ve’l-maḳām ve’l-farḳ beynehümā

Yaʿnī elli sekizinci bāb ḥāl şerḥinde ve maḳām (455b) şerḥindedür ve daḫı ḥāl-ile maḳāmı farḳ itmek beyānındadur.

Ḳuṭbu’l-evtād ve ḫulāṣatü’l-efrād eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Ḥāl-ile maḳām arasında iştibāh çoḳ oldı ve daḫı şeyḫlerüñ bunda işāretleri çoḳ oldı. İmdi ikisinüñ arasında iştibāh çoḳ olduġına sebeb oldur kim ḥāl-ile maḳām ikisi biri birine[4578] beñzer. Lā cirem baʿż-ı kimseye bir nesne ḥāl görünür ve baʿż-ı kimseye maḳām görünür. Evet, bu iki naẓar daḫı ṣaḥīḥdür. İmdi eyle gerekdür kim bir nesne ẕikr olına ki ol nesne ikisini biri birinden farḳ eyleye.

İmdi ḥāle ḥāl dirler[4579] teḥavvülinden ötürü. Ve maḳāma maḳām dirler[4580] s̱übūtından ve istiḳrārından ötürü. Evet, vaḳt olur ki bir nesne evvel[4581] ḥāl olur andan ṣoñra maḳām olur şöyle ki vaḳt olur ki bir kişinüñ bāṭınından dāʿiye-i muḥāsebe münbaʿiṯ olur andan ṣoñra ṣıfāt-ı nefs ġalebe eyler. Lā cirem ol dāʿiye zāyil olup gider andan ṣoñra yine[4582] ʿavdet eyler andan ṣoñra yine[4583] zāyil olup gider. Pes ḥāl-i muḥāsebe gāh gelür ve gāh nefsüñ ṣıfātı ẓāhir olmaġ-ıla gider tā şuña degin ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ʿināyet yitişüp ṣıfāt-ı nefs üzerine muḥāsebe ġalebe eyleyüp nefse ḳahr eyleyüp aña mālik ola. Lā cirem muḥāsebe anuñ vaṭanı ve müsteḳarrı ve maḳāmı olur. Pes ol, maḳām-ı muḥāsebede olur ḥāl-i muḥāsebede olduġından ṣoñra. Andan ṣoñra aña ḥāl-i murāḳabe ḥāṣıl olur. Zīrā ki kimüñ ki muḥāsebe maḳāmı olsa anuñ murāḳabeden ḥāli olur. Andan ṣoñra anuñ

[4578] biri birine: birbirine A
[4579] dirler: didiler K
[4580] dirler: didiler K
[4581] evvel: bi-ʿaynihī K
[4582] yine: gine A
[4583] yine: gine A

bāṭınında sehv ü ġaflet ẓāhir olmaġ-ıla (456a) ol ḥāl-i murāḳabe müteḥavvil olup döner tā şuña degin ki sehv ü ġaflet bulutları açıla, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden aña ʿināyet yitişe. Pes ol vaḳt anuñ murāḳabe, maḳāmı olur evel ol anuñ ḥāli-yiken. Pes maḳām-ı muḥāsebe ḳarār ṭutmaz illā murāḳabe ḥāli gelmek-ile ḳarār ṭutar. Ve maḳām-ı murāḳabe daḫı ḳarār ṭutmaz illā müşāhede ḥālinüñ nāzili gelmek-ile ḳarār ṭutar. İmdi vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā bir kişiye müşāhede ḥālinüñ nāzilini ʿaṭā eylese anuñ murāḳabesi ḳarār ṭutup ol anuñ maḳāmı olur ve müşāhede nāzili daḫı ḥāl olur. Yaʿnī istitār-ıla dönüp ġāyib olur ve gāh tecellī-yile ẓāhir olur. Andan ṣoñra ol, maḳām olup küsūf-ı istitārdan tecellī güneşi ḫalāṣ olur.

Andan ṣoñra şöyle bilgil ki maḳām-ı müşāhedede aḥvāl ve ziyādāt vardur ve daḫı bir ḥālden andan daḫı bir aʿlā ḥāle teraḳḳīler vardur fenā gelüp andan ṣoñra beḳā gelmek gibi ve daḫı ʿayne'l-yaḳīnden ḥaḳḳa'l-yaḳīne teraḳḳī itmek gibi. İmdi ḥaḳḳa'l-yaḳīn bir nāzildür ki ol göñülüñ perdesini yırtar. İmdi bu müşāhede fürūʿınuñ aʿlāsıdur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4584]: **Allāhümme innī es'elüke īmānen yübāşiru ḳalbī.**

Sehl b. ʿAbdu'llāh eydür: Ḳalbüñ iki tecvīfi vardur. Birisi bāṭın-ı ḳalbdür ki andadur semʿ u baṣar. Ol, ḳalbüñ ḳalbidür daḫı ḳalbüñ süveydāsıdur. Ve birisi ẓāhir-i ḳalbdür ki andadur ʿaḳl. Ḳalbde ʿaḳluñ meşeli gözde naẓaruñ meşeli gibidür. ʿAḳl ḳalbde şıḳāldur sevād-ı ʿaynda[4585] şıḳāl menzilesine ki mer'iyyātı iḥāṭa eyleyen eşiʿʿa andan münbaʿiş olur hem çünān (456b) ʿaḳluñ naẓarından maʿlūmātı iḥāṭa eyleyen eşiʿʿa-i ʿulūm münbaʿiş olur. İmdi şol ḥālet ki ḳalbüñ perdesini yırtup süveydā'-i ḳalbe yitişe ol, ḥaḳḳa'l-yaḳīndür ve ol, ʿaṭālaruñ aṣfāsı ve aḥvālüñ eʿazzı ve eşrefidür. Müşāhededen ol ḥālet, kiremidüñ ṭopraġa nisbeti gibidür. Zīrā ki ol evvel ṭopraḳdur andan ṣoñra balçıḳdur andan ṣoñra kerpūçdur

[4584] buyurur: buyurdı ki A
[4585] sevād-ı ʿaynda: -K

andan ṣoñra kiremiddür. Pes müşāhede daḫı evveldür ve aṣldur. Andan ḥāṣıl olur fenā balçıḳ gibi ve andan ḥāṣıl olur beḳā kerpūç gibi.

İmdi vaḳtī ki aḥvālde aṣl bu ḥālet oldıysa ki ol eşref-i aḥvāldür ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥżā cūdından oldı ki ol kesb olunmaz. Lā cirem ol mevāhibe aḥvāl dirler[4586]. Zīrā ki ʿabdüñ ol, kesb-ile maḳdūrı olmadı[4587]. Pes şuyūḫuñ dilleri deñzinüp eyitdiler ki: Maḳāmāt mekāsibdür ve aḥvāl mevāhibdür. İmdi şol tertīb ki biz derc eyledük anuñ dükelisi mevāhibdür. Yaʿnī aḥvāl ve küllī maḳāmāt tevekkül ve zühd ve fenā ve beḳā gibi. Zīrā ki mekāsib mevāhib-ile maḥfūf ve ḳaplanmışdur. Ve mevāhib daḫı kesb-ile maḥfūf ve ḳaplanmışdur[4588]. Pes aḥvāl mevācīddür ve maḳāmāt ṭuruḳ-ı mevācīddür. Zīrā ki mevācīd maḳāmātdan ẓāhir olur. Evet, maḳāmātda kesb ẓāhir olur, mevhibet bāṭın olur. Aḥvālde kesb bāṭın olup mevhibet ẓāhir olur. Lā cirem aḥvāl mevāhib-i ʿaliyye-i semāviyye oldı, maḳāmāt anuñ ṭuruḳı ve yolları oldı.

İmām ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh maḳāmāta işāret eyleyüp eyitdi: **Selūnī ʿan-ṭuruḳi's-semāvāti fe innī aʿrifü bihā min-ṭuruḳi'l-arż.** Yaʿnī İmām ʿAlī[4589] eydür[4590]: (457a) Baña gökler yollarını ṣoruñ. Anları ben size eydivireyin. Zīrā ki ben yir yollarını bildügümden artuḳ gökler yollarını bilürem[4591]. Bundan murādı maḳāmātdur.

İmdi gök yollarındandur tevbe ve zühd ve maḳāmātdan ġayrı ne var-ısa. Zīrā ki sāliküñ bu yollar-ıla ḳalbi semāvī olur. Lā cirem maḳāmāt ṭuruḳ-ı semāvāt oldı ve daḫı müstenzil-i berekāt oldı ki ol aḥvāldür ki ol müyesser olmaz illā bir kimseye müyesser olur

[4586] dirler: didiler K
[4587] olmadı: oldı A
[4588] ve mevāhib daḫı…ḳaplanmışdur: -A
[4589] + raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4590] İmām ʿAlī eydür: -A
[4591] bilürem: bilürin A

ki anuñ ḳalbi semāvī olmış ola. Ve baʿżılar eydürler: Ḥāl ẕikr-i ḫafīdür. İmdi bu daḫı ẕikr itmedügümüzüñ baʿżına işāretdür.

Sulṭānu'l-üdebā, tācu[4592]'l-aṣfiyā, zübdetü'l-evliyā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: ʿIrāḳ şeyḫlerinden işitdüm ki anlar eydürler: Ḥāl oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳula yitişe kesbsüz. Ve her nesne ki ṭarīḳ-ı kesb-ile ve ṭarīḳ-ı aʿmāl-ile ḥāṣıl olur, ol ʿabddendür, dirler. Vaḳtī ki mürīde mevāhibden ve mevācīdden bir nesne lāyıḥ olsa ol, Allāh Teʿālā ḥażretindendür ki aña ḥāl dirler. Didükleri işāretdür ki anlaruñ ḳatında ḥāl Allāh Teʿālā ḥażretinden mevhibet ve ʿaṭādur.

Ḫorāsān meşāyıḫınuñ baʿżısı eydür: Aḥvāl aʿmāl-i mevārīṯdür[4593]. Ve baʿżılar eydürler: Aḥvāl berḳler gibidür ki ol gelür yine[4594] tīzcek gider. Ve eger birez ṭuracaḳ olursa ol ḥadīṯ-i nefsdür. Niteki ʿārif buña işāret eyleyüp eydür: **er-Rubāʿiyye**[4595]

Lev lem teḫul mā sümmiyet ḥālā

Ve küllü mā-ḥāle fe ḳad zālā

Unẓur ilā'l-fey'i iẕā mā'ntehā

Ye'ḫuẕü fī'n-naḳṣi iẕā ṭālā

Ḳuṭbu'l-evtād ve zübdetü'l-efrād eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu kelām muṭlaḳan (457b) müstaḳīm degüldür. Belki bu baʿż-ı aḥvālde[4596] olur. Zīrā ki baʿż-ı aḥvālde ḥāl gelür yine[4597] gider ve baʿż-ı aḥvālde gitmez.

[4592] tācu: tābiʿu A
[4593] mevārīṯdür: ḥavādiṯdür A
[4594] yine: gine A
[4595] er-Rubāʿiyye: -A
[4596] aḥvālde: -H
[4597] yine: gine A

Ve daḫı şöyle bilgil ki aḥvāl nefse ḳarışmaz niteki yaġ ṣuya ḳarışmaduġınlayın. Yaʿnī nefs aḥvāli gidermez. Ve baʿżılar eydürler: Aḥvāl oldur ki ol dāyim ola. Ammā dāyim olmayup gelüp tīz gidene levāyiḥ ve ṭavāliʿ ve bedāvī dirler ki bunlar aḥvālüñ muḳaddimātıdur, aḥvāl degüldür.

İmām Vāsıṭī[4598], Ebū ʿOs̱mān-ı Maġribī'nüñ aṣḥābına eyitdi: Sizüñ şeyḫlerüñüz size ne emr eylerler? Anlar eyitdiler: Bize emr eyleyüp eydürler ki: Siz ṭāʿate mülāzım olup anda taḳṣīrüñüze naẓar eyleñ, dirler[4599]. İmām Vāsıṭī daḫı[4600] eyitdi: Anlar size maḥżā mecūslıġa emr iderler-imiş. Anlar size niçün emr eymelezler ki siz ṭāʿate mülāzım oluñ evet, ol ṭāʿatden ġāyib oluñ ol ṭāʿāti size müyesser eyleyüp ḫalḳ eyleyene naẓar itmek-ile diyü?

Pes aḥvāl ḫod mechūdsuz ḥāṣıl olur ve maḳāmāt bez̲l-i mechūd-ıla ḥāṣıl olur. Ve daḫı ṣāḥib-maḳām maḳāmında mütemekkin olur. Ve ṣāḥib-ḥāl ḥālinden dāyim teraḳḳī eyler. Ve İmām Ḳuşeyrī eydür: Ḥāl bir maʿnīdür ki ol, göñüle vārid olur kesbsüz. Meş̲elā feraḥ ve ḥüzn ve ḳabż ve basṭ ve heybet ve şevḳ gibi. Ve maḳām oldur kim ol, kesb-ile ve muḳāsāt-ıla ve tekellüf-ile ḥāṣıl olur. Sulṭānu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Muḥyī'l-milleti ve'd-dīn el-ʿArabī[4601] eydür: Aḥvāl mütevassıṭlaruñdur ve maḳāmāt ʿāriflerüñdür ve şöhret mürīdlerüñdür. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve daḫı şöyle bilgil ki meşāyiḫ iḫtilāf itdiler ki sālike cāyiz midür ki bir maḳāmdan bir ġayrı maḳāma intiḳāl eyleye ol maḳāmuñ ḥükmini iḥkām itmedin? (458a) Baʿżılar

[4598] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4599] dirler: -A
[4600] daḫı: -H
[4601] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H

eydürler[4602]: Sālike cāyiz degüldür ki bir maḳāmuñ ḥükmini iḥkām itmedin bir ġayrı maḳāma intiḳāl eyleye. Yaʿnī kimüñ ki tamām ḳanāʿati olmaya aña tevekkül ṣāliḥ olmaz ve kimüñ ki tamām tevekküli olmaya aña teslīm ṣāliḥ olmaz ve kimüñ ki tamām tevbesi olmaya aña inābet ṣāliḥ olmaz ve kimüñ ki tamām veraʿı olmaya aña zühd ṣāliḥ olmaz. Girü ḳalanı daḫı buña ḳıyās eyle. Ve baʿżılar eydürler: Sālik bir maḳāmuñ ḥükmini iḥkām itmedin bir ġayrı maḳāma intiḳāl itmek cāyizdür. Evet, evlā budur ki bunda şöyle dine ki bir şaḫṣ bir maḳāmda-yiken aña ḥāl virürler şol maḳāmdan aʿlā ki ol aña yitişse gerek-idi. Pes ol ḥāli bulmaġ-ıla ol ṭurduġı maḳām müstaḳīm olur. Ḥaḳ Teʿālā ol şaḫṣda taṣarruf idüp anı bu vech-ile bir maḳāmdan andan erfaʿ bir maḳāma daḫı teraḳḳī itdürür. Ḳula bu nesneden hīç nesne mużāf olmaz şöyle ki bi-nefsihī irtiḳā eylemek ve yāḫūd irtiḳā eylememek elinden gelmez. Zīrā ki aḥvāl-ile maḳāmāta irtiḳā eyler. Aḥvāl ḫod Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ mevāhibindendür ki ol ḳulı maḳāmāta irişdürür ki ol maḳāmāt ʿabdüñ kesbiyle ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭāsıyla ḳarışmışdur. Pes ʿabde ṭurduġı maḳāmdan aʿlā maḳāmdan ḥāl lāyıḥ olmaz illā ol maḳāma yitişmege yaḳın olur. Andan ṣoñra ol maḳāmdan aña lāyıḥ olur. İmdi bir ẕikr itdügümüz üzerine ẓāhir oldı tedāḫul-i maḳāmāt ve'l-aḥvāl. Zīrā ki hīçbir maḳām bulunmaz illā anda ḥāl ve maḳām vardur. Ḥattā tevbe bulunmaz illā maḳām bulunur ki anda ḥāl ve daḫı maḳām vardur. Zühdde daḫı ḥāl ve maḳām vardur. (458b) Tevekkülde daḫı ḥāl ve maḳām[4603] vardur. Rıżāda daḫı ḥāl ve maḳām vardur.

Ebū ʿOṯmān el-Ḥīrī[4604] eydür: Ḥaḳ Teʿālā beni ḳırḳ yıldan berü hīçbir ḥālde ṭurġurmadı ki ben anı geriye görem. Bu kelām rıżāya işāretdür. Bunda bir laṭīfe vardur. Ol

[4602] eydürler: eyitdiler A
[4603] ve maḳām: -K
[4604] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

laṭīfe oldur ki maḳām-ı rıżā ve daḫı maḳām-ı tevekkül s̱ābit olurlar ve anlaruñ beḳālarına ḥükm olunur dāʿiye-i ṭabʿ var-iken. Yaʿnī maḳām-ı rıżā ve maḳām-ı tevekkül s̱ābit olur ve bunlaruñ ḥükmleri bāḳī olur rıżāya muġāyir dāʿiye var-iken ki ol dāʿiye ṭabʿdan ẓāhir ola. Evet, rıżā ḥālinüñ beḳāsına ḥükm olunmaz dāʿiye-i ṭabʿ var-iken. Meş̱elā kerāhet gibi ki rāżī anı kendü nefsinde bulur ḥükm-i ṭabʿ-ıla. Ve lākin maḳām-ı rıżāyı bildügi sebebiyle ḥükm-i ṭabʿı setr eyler. Pes ḥükm-i ṭabʿ ẓāhir olmaḳ ʿilm-ile maġrūr ve mestūr kerāhet bulunmaḳda rāżīyi maḳām-ı rıżādan çıḳarmaz. Evet, ḥāl-i rıżā gider. Zīrā ki ḥāl ki kesbden mücerrededür. Vaḳtī ki ol, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭāsından oldıysa ol, dāʿiye-i ṭabʿı yaḳdı.

Ve eger baʿż-ı ḫāṭıra ḫuṭūr idecek olursa ki rıżāda bir kişi ṣāḥib-maḳām nice olur ki ol anda ṣāḥib-ḥāl olmaya ḥāl budur ki ḫod maḳāmuñ muḳaddimesidür? Biz eydürüz ki ḥāl vaḳtī ki kesb-i ʿabd-ile ḳarışmış oldıysa anda dāʿiye-i ṭabʿ bulunmaġuñ iḥtimāli oldı ve ḥāl vaḳtī ki mücerred Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭāsından oldıysa ol münezzeh oldı aña dāʿiye-i ṭabʿ ḳarışmaḳdan. Pes ḥāl-i rıżā az ḥāṣıl olur ve maḳām-ı rıżā çoḳ[4605] bulınur. İmdi maḳāmātda zāyid aḥvāl gerek. Pes ḥāl sebḳat itmedin hīçbir maḳām bulunmaz.

Ammā aḥvāl vaḳt olur ki maḳām olur (459a) ve vaḳt olur ki maḳām olmaz. Bunda sır oldur kim maḳāmda kesb aẓhardur ve mevhibet gizlidür. Ḥālde mevhibet aẓhardur ve kesb gizlidür. Pes vaḳtī ki aḥvālde mevhibet ġālib oldıysa ol, mā-lā nihāyete lehū oldı. Pes aḥvāl senī yaʿnī yüce ve laṭīf şunuñ-içün oldı ki ol maḳām oldı. İmdi maḳdūrāt-ı Ḥaḳ ġayr-ı mütenāhiyedür ve daḫı mevāhib-i Ḥaḳ daḫı ġayr-ı mütenāhiyedür. Bundandur ki baʿżılar eydürler: Eger rūḥāniyyet-i ʿīsā'yı ve mükāleme-i Muṣā'yı ve ḫullet-i İbrāhīm'i baña

[4605] +ḥāṣıl A

virselerdi ben bunlardan daḫı ziyāde nesne ṭaleb eylerdüm. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ mevāhibine nihāyet yoḳdur.

İmdi şöyle bilgil ki bu aḥvāl aḥvāl-i enbiyādur. Bu, evliyāya virinilmez. Ve lākin ol ʿazīzüñ böyle didügi buña işāretdür ki ʿabde eyle gerekmez ki ḥāline ḳanāʿat eyleye belki dāyim bir ḥālden bir ḥāle[4606] teraḳḳī itmek ṭaleb eyleye. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir ḥāle ḳanāʿat itmemege ve daḫı bāb-ı ṭalebi ḳarʿ idüp ḳaḳmaġa ve daḫı bereketi mezīd istinzāl itmege işāret idüp buyurdı ki: **Küllü yevmin lem ezded fīhi ʿilmen fe lā būrike lī fī-ṣabīḥati ẕālike'l-yevm.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4607]: Her gün ki anda benüm Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne ʿilmüm ziyāde olmaya ol günüñ ṣabāḥı baña mübārek olmadı.

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām duʿāsında buyurur: **Allāhümme mā-ḳaṣura ʿanhu raʾyī ve ḍaʿufe fīhi ʿilmī ve lem tebluġ niyyetī ve ümniyyetī min-ḫayrin veʿadtehū eḥaden min-ʿibādike ev ḫayrin ente muʿṭīhi eḥaden min-ḫalḳike fe ene erġabu ileyke fīhi ve esʾelükehū.**

İmdi Rasūl ʿaleyhi's-selām bunlara işāret[4608] (459b) itdi tā ki şöyle biline ki mevāhib-i Ḥaḳḳ'a nihāyet yoḳdur. İmdi aḥvāl ḫod mevāhib-i Ḥaḳ'dur ki ol, kelimātuʾllāha muttaṣıldur. İmdi eger deryālar mürekkeb[4609] olup kelimāt anuñ-ıla yazılsa deryālar dükene henüz kelimātuʾllāh dükenmeye. Ve eger dünyāda olan ḳumlar eger ṣayılsa anlar dükenüp kelimātuʾllāh aʿdādı henüz dükenmeye. Vaʾllāhu'l-Münʿimü ve'l-Muʿṭī.

[4606] bir ḥāle: -A
[4607] Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: -A
[4608] +ṣunuñ içün K
[4609] mürekkeb: deñiz A

el-Bābu't-tāsiʿu ve'l-ḫamsūn fī'l-işāreti ilā'l-maḳāmāti ʿalā'l-iḫtişāri ve'l-īcāz

Yaʿnī elli ṭoḳuzuncı bāb maḳāmātuñ işārātındadur ʿalā-sebīli'l-iḫtişār ve'l-īcāz.

Ḳuṭb-ı devāyiri'l-evliyā ve mütemmim-i ʿurveti'l-etḳıyā eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bize ḫaber virdi şeyḫümüz Şeyḫu'l-İslām Ebū'n-Necīb ʿAbdü'l-Ḳāhir es-Sühreverdī muʿanʿanen ilā-Enes b. Mālik[4610], ol eydür: Bir kişi Rasūl ḥażretine[4611] gelüp eyitdi: Yā Rasūlaʾllāh, benüm dilüm tīzdür. Ben ehlüme ḳaḳıyup sögerem[4612]. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: **Fe eyne ente mine'l-istiġfāri fe innī estaġfiru'llāhe fī'l-yevmi ve'l-leyleti miyete merratin.** Yaʿnī sen istiġfār itmekden ḳandasın? İstiġfār itseñne. Taḫḳīḳ ben gice ve gündüzde yüz kerre istiġfār iderem[4613].

Ebū Bürde[4614] eydür: Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **İnnehū le yuġānü ʿalā-ḳalbī ve innī le estaġfiru'llāhe fī-külli yevmin mi'ete merratin.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4615]: Bedürüstī ve rāstī benüm ḳalbüm üzerine ġıṭā ve perde ḳonup benüm ḳalbüm şuhūddan z̲āhil olup maḥcūb olur. Lā cirem ben daḫı her gün yüz kerre istiġfār iderem[4616] tā ki ol ġıṭā ve ol perde benüm ḳalbümden gide.

İmdi şöyle bilgil ki ʿulemā iḫtilāf idüp (460a) eyitdiler ki: Ol ġıṭā nedür ki Rasūl ḥażretinüñ münevver ḳalbine yitişür? İmām Faḫru'r-Rāzī[4617] ḳaddesaʾllāhu sırrahu'l-ʿazīz **Tefsīr-i Kebīr**'de **fe teleḳḳā ādemü min-rabbihī kelimātin fe tābe ʿaleyhi** āyetinüñ tefsīrinde bu ḥadīṣi naḳl eyleyüp eydür: Ġayn bir nesnedür ki ol, gönüli büriyüp göñüle

[4610] +raḍıyaʾllāhu ʿanhumā H
[4611] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4612] sögerem: sögerin A, K
[4613] iderem: iderin A, K
[4614] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4615] Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: -A
[4616] iderem: iderin A, K
[4617] er-Rāzī: Rāzī A, K

birez perde ola şol yufaḳca bulut gibi ki ol, güneşi büriye. Evet aña tamām ḥicāb olmaya belki anuñ nūrını menʿ eyleye.

İmdi bunda ġayndan murād baʿżılar eydürler: Sükrdür ki ol maḥabbet ve ʿışḳ ṭarīḳında Rasūl ḥażretine[4618] lāḥıḳ olurdı ḥattā ol, kendü nefsinden bi'l-külliyye fānī olurdı. Vaḳtī ki ol andan ayılup kendüye gelse andan istiġfār iderdi. İmdi bu teʾvīl, ehl-i ḥaḳīḳat teʾvīlidür. Ammā ehl-i ẓāhir teʾvīli oldur ki göñül ḫaṭarātdan münfek olmaz ve daḫı ḫavāṭırdan ḫālī olmaz. Lā cirem ol ḫavāṭır-ı cesedāniyyeyi defʿ itmekde Rasūl ʿaleyhi's-selām Allāh Teʿālā ḥażretinden istiʿānet ṭaleb eyleyüp istiġfār eylerdi.

Baʿżılar eyitdiler: Ol ġıṭā ve ol perde Rasūl ḥażretinüñ[4619] ümmetine hemmi ve daḫı kendüden ṣoñra gelecek ümmetinüñ münkerātıdur ki anlaruñ-içün ol, istiġfār eylerdi. Ve baʿżılar eyitdiler: Ol ġıṭā Rasūl ḥażretinüñ ümmetinüñ maṣāliḥine naẓarıdur ve daḫı aʿdāyıla muḥārebe itmege naẓarı ve fikridür. İmdi egerçi ki bunlar ʿibādetdür evet, Rasūl ḥażretinüñ[4620] şānına ve maḳāmına nisbet ḥużūr-ı maʿa'llāhdan nüzūldür. Lā cirem bunuñ-içün Rasūl ʿaleyhi's-selām istiġfār eylerdi[4621].

Ve baʿżılar eydürler: Bu ġıṭā Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫālet-i ḫaşyet ve ḫālet-i taʿẓīmdür. Zīrā ki melāyike ve enbiyā (460b) ʿaleyhimü's-selām egerçi ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẕābından emīnlerdür evet, anlar Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf iderler taʿẓīmen lehū[4622] ve iclālen. Pes Rasūl ḥażretinüñ[4623] istiġfārı iftiḳārını ve ʿubūdiyyetini iẓhār itmek-içündür.

[4618] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4619] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4620] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4621] eylerdi: iderdi A
[4622] lehū: -A
[4623] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

Ve baʿżılar eydürler[4624]: Rasūl ḥażretinüñ[4625] münevver ḳalbi müşāhede-yile memlū-yıdı ve müşāhedeye meşġūl-idi. Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıya ṭurfetü'l-ʿayn miḳdārı naẓar eylese ol aña günāh olurdı. Lā cirem anuñ-içün ol istiġfār iderdi.

Ve baʿż-ı muḥaḳḳıḳlar[4626] eydür[4627]: Ḥaḳḳ-ıla ʿabd arasında biñ maḳām vardur nūrdan ve ẓulmetden. Ve baʿżılar eydürler: Ḥaḳḳ-ıla ʿabd arasında yüz maḳām vardur. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām her günde bir maḳāmdan bir aʿlā maḳāma teraḳḳī eylerdi yüz kerre[4628]. Ve her bār ki bir maḳāmdan bir maḳāma ki teraḳḳī eyler-idi, evvelki maḳāma naẓar iderdi[4629]. Lā cirem ol naẓar aña günāh ve perde olurdı. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ-içün istiġfār iderdi. Ve her gün yüz maḳāma teraḳḳī eylerdi. Lā cirem anuñ-içün her gün yüz kerre[4630] istiġfār iderdi.

Ve baʿżılar eydürler: Bu ḥadīṯüñ teʾvīli[4631] edeb degüldür. Niteki ʿAṣmaʿī'ye eyitdiler: Bu ḥadīṯüñ teʾvīli nedür? Ol eyitdi: Ṣorduġuñuz ḳalb ḳalb-i Rasūl degülmisse ben anı teʾvīl eyler-idüm. Evet, ol ḳalb Rasūl ḥażretinüñ[4632] münevver ḳalbidür. İmdi aña Allāh muṭṭaliʿdür. Ve leḳad aḥsene ẕālike'l-faẓlu li-sülūkihī menhece'l-edeb.

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve tūbū ilā'llāhi cemīʿan eyyühā'l-müʾminūne leʿalleküm tüfliḥūn.**[4633] Ve daḫı bir maḥalde daḫı buyurur: **İnna'llāhe yuḥibbü't-tevvābīn.**[4634] İmdi şöyle bilgil ki tevbe her maḳāmuñ aṣlıdur. Ve daḫı tevbe her maḳāmuñ

[4624] eydürler: eyitdiler A
[4625] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4626] baʿż-ı muḥaḳḳıḳlar: baʿżılar A
[4627] eydür: eydürler K
[4628] kerre: keret K
[4629] yüz kerre…iderdi: -A
[4630] kerre: keret K
[4631] ḥadīṯüñ teʾvīli: ḥadīṯi teʾvīl itmek K
[4632] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4633] en-Nûr 24/31.
[4634] el-Bakara 2/222.

(461a) ḳıvāmıdur ve dükeli ḥālüñ miftāḥıdur ve cemīʿ-i maḳāmātuñ evvelidür. Ve daḫı tevbe binānuñ yiri gibidür. İmdi kimüñ ki yiri yoḳ anuñ bināsı yoḳ. Ve kimüñ ki tevbesi yoḳ[4635] anuñ daḫı ḥāli yoḳ[4636] ve maḳāmı yoḳ[4637].

Sulṭānu'l-muḥaḳḳıḳīn ve zübdetü'l-mudaḳḳiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ʿilmüm ve ḳadrüm yitişdügi miḳdārı ve daḫı vüsʿüm ve ṭāḳatüm yitişdügi miḳdārı cemīʿ-i maḳāmātı ve dükeli aḥvāli ve daḫı aḥvālüñ ṣemerātını teftīş eyledüm. Gördüm ki cemīʿ-i maḳāmı ve dükeli aḥvāli üç nesne cemʿ eyler, ṣaḥīḥ īmāndan ṣoñra īmān-ıla dört olur. Andan ṣoñra bu dördi vilādet-i maʿneviyye ve ḥaḳīḳiyyenüñ ifādesinde ṭabāyiʿ-i erbaʿa meṣābesinde gördüm ki ol ṭabāyiʿ-i erbaʿaʾı Ḥaḳ Teʿālā vilādet-i ṭabīʿiyyede müfīd ḳıldı. İmdi kim ki bu dördi geregi gibi yirine ṭurġursa ol kimse melekūt-ı semāvāta girüp aña ḳudretler keşf olup āyātuʾllāh ẓāhir olur. Ve daḫı ol, kelimātuʾllāhi'l-münzelātı ẕevḳan ve vicdānen fehm eyler ve cemīʿ-i maḳāmāta ve dükeli aḥvāle ol vāṣıl olur. Zīrā ki cemīʿ-i aḥvāl ve dükeli maḳāmāt bu dörtden ẓāhir olur. Vaʾllāhu aʿlem.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki īmāndan ṣoñra ol üçüñ birisi tevbe-i naṣūḥdur ve birisi dünyāda zühddür ve birisi daḫı maḳām-ı ʿubūdiyyeti Allāh Teʿālā ḥażretine ẓāhiren ve bāṭınen dāyim ʿamel itmek-ile taḥḳīḳ itmekdür. Ve bu dört daḫı dört nesne-yile tamām olur ki bu dördüñ ḳıvāmı ve tamāmı ol dörd-ile olur ki anuñ birisi az söylemekdür ve birisi az yimekdür ve birisi az uyumaḳdur ve birisi ḫalḳdan ʿuzlet itmekdür. Ve cemīʿ-i meşāyıḫ ve dükeli (461b) ʿulemā ve zühhād ittifāḳ idüp dururlar ki cemīʿ-i

[4635] yoḳ: çoḳ K
[4636] yoḳ: -K
[4637] yoḳ: çoḳ K

maḳāmāt bu dört nesne üzerine ḳarār ṭutup durur ve bu dört nesne üzerine cemīʿ-i aḥvāl müstaḳīm olur ve bu dört nesne-yile abdāl abdāl olur bi-teʾyīdiʾllāhi ve ḥüsni tevfīḳihī.

Ḫulāṣatüʾz-zāyiḳīn, zübdetüʾl-vācidīn eş-Şeyḫ Şihābuʾl-milleti veʾd-dīn eydür: Biz beyān-ı vāẓıḥaʾı beyān idelüm ki sāyir maḳāmāt bu dört nesne içinde mündericdür. Ve daḫı kim ki bu dört nesneʾi taḥṣīl eylese cemīʿ-i maḳāmātı taḥṣīl eyler.

İmdi şöyle bilgil ki īmāndan ṣoñra anuñ birisi tevbedür. İmdi tevbe evvelā ṣaḥīḥ olup dürüst olmaḳda niçe aḥvāle muḥtāc olur. İmdi tevbe ṣaḥīḥ olıncaḳ ol cemīʿ-i maḳāmātı ve dükeli aḥvāli müştemil olur. İmdi şöyle bilgil ki tevbenüñ ibtidāsında elbette bir zācir gerek ki kişiyi günāhdan zecr eyleyüp yıġa. İmdi zācir bir ḥāldür. Zīrā ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden mevhibet ve baḫşāyişdür. Pes ḥāl-i zecr tevbenüñ miftāḥıdur ve daḫı tevbenüñ evvelidür. Niteki Bişr-i[4638] Ḥāfīʾye bir kişi eyitdi: Seni ben dāyim görürem[4639], neden böyle dāyim melūl olursın? Bişr-i Ḥāfī eyitdi: Ben yoldan azdum ve maḳṣadum yavu ḳıldum evet, ben yola girmege ve maḳṣada yitişmege emr olunup dururam[4640]. Ve eger bilsem ki maḳṣada yol nedür, ol yolı isterdüm. Evet, beni ġaflet uyḳusı ḫarāb eyleyüp beni bürüdi. Ol ġaflet uyḳusından ben ḫalāṣ olmazam[4641] illā meger ki beni zecr eyleyeler, ben daḫı andan münzecir olup yıġılanam.

Aṣmaʿī eydür: Baṣraʾda bir ʿArab gördüm. Anuñ gözi aġrıyup gözinden yaşlar aḳar. Aña ben eyitdüm: Gözüñ yaşını (462a) niçün silmezsin? Ol eyitdi: Zīrā ki ṭabīb baña zecr eyledi. İmdi şol kimsede ḫayr yoḳdur ki ol münzecir olmaya. Pes zācir bāṭında bir ḥāldür

[4638] Bişr-i: -H
[4639] görürem: görürin A
[4640] dururam: dururın A, K
[4641] olmazam: olmazın A, K

ki Ḥaḳ Teʿālā anı virür. Pes tāyibe elbette zācir gerek. ʿAbd inzicārdan ṣoñra ḥāl-i[4642] intibāh bulur.

Baʿżılar eydürler: Kim ki ṭavāriḳ müṭālaʿasına mülāzım olsa ol kimse ġaflet uyḳusından uyanur. Ebā Yezīd ḳaddese sırrahū[4643] eydür: Biş nesne uyanmaḳ ʿalāmetidür. Anuñ birisi oldur ki vaḳtī ki kişi kendü nefsini añsa iftiḳār eyleye. Ve birisi daḫı oldur ki vaḳtī ki günāhını añsa istiġfār eyleye. Ve birisi daḫı oldur ki vaḳtī ki dünyā añsa iʿtibār eylemeye. Ve birisi daḫı oldur ki vaḳtī ki āḫiret añsa istibṣār eyleye. Ve birisi daḫı oldur ki vaḳtī ki Mevlā'yı añsa iftiḫār eyleye.

Ve baʿżılar eydürler: İntibāh delālet-i ḫayruñ evvelidür. Zīrā ki vaḳtī ki ġaflet uyḳusından uyansa aña teyaḳḳuẓ gelüp ṭarīḳ-ı rüşdi ve ṭarīḳ-ı hidāyeti ṭaleb eyler. Vaḳtī ki anı ṭaleb eylese ol bilür ki ḥaḳ yoldan ġayrı yoldadur. Lā cirem ol, ḥaḳḳı ṭaleb eyleyüp tevbesi ḳapusına rücūʿ eyler.

Baʿżılar eydürler: Yaḳaẓa bir ḥareketdür Mevlā ṭarafından cāyiʿīnüñ ḳulūbına ki ol, tevbe ṭaleb itmege delālet eyler. Lā cirem ʿabdüñ yaḳaẓası tamām olsa ol, maḳām-ı tevbeye naḳl olunur. Pes bu üç aḥvāl ki birisi intibāh ve birisi teyaḳḳuẓ ve birisi ṭalebdür, tevbeden öñdür ve tevbenüñ muḳaddimeleridür.

Andan ṣoñra şöyle bilgil ki tevbe muḥāsebe-yile tamām olur. Niteki ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: **Ḥāsibū enfüseküm ḳable en tüḥāsebū ve zinū aʿmāleküm ḳable en tūzenū** (462b) **ve tezeyyenū li'l-ʿarażi'l-ekberi ʿalā'llāhi yevme'iẕin tüʿrażūne lā taḫfā**

[4642] ḥāl-i: -A
[4643] ḳaddese sırrahū: -A

minküm ḫāfiyetün. İmdi muḥāsebe ḥıfẓ-ı enfās ve żabṭ-ı ḥavāss-ile olur ve daḫı riʿāyet-i evḳāt ve īṣār-ı mühimmāt-ıla olur.

Ve daḫı ʿabde eyle gerekdür şöyle bile kim Ḥaḳ Teʿālā aña her gün ve her gicede biş vaḳt namāzı farż eyledi anı esirgeyüp ve aña raḥmet idüp. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā bilürdi[4644] ki ʿabde ġaflet ve keslān müstevlī olsa gerek. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı esirgeyüp her gün ve her gice anuñ üzerine biş vaḳt namāzı farż eyledi tā ki hevā-yı nefs ve dünyā anı ḳul idinmeyeler. Pes biş vaḳt namāz bir zencīrdür ki nefsi ʿubūdiyyet vaṭanlarına çeker tā ki rubūbiyyet ḥaḳḳı edā oluna. Pes ʿabde eyle gerekdür kim ḥüsn-i muḥāsebe-yile nefsine dāyim naẓar eyleye her namāzdan bir namāza degin ve daḫı şeyṭānuñ girecek yirlerini ḥüsn-i muḥāsebe-yile ve ḥüsn-i riʿāyet-i şerʿ-ile baġlaya ve daḫı namāz ḳılmaġa şurūʿ itmeye illā gökcek tevbe-yile ve gökcek istiġfār-ıla ḳalbüñ ʿuḳdelerini ḥall itdüginden ṣoñra şuruʿ eyleye. Zīrā ki her kelime ve her ḥareket ki ʿalā-ḫilāfi'ş-şerʿ ṣādır olur, göñülde ol bir ḳara ṭamla olur ve daḫı göñülde ol bir ʿuḳde olur. Lā cirem mütefaḳḳıd muḥāsib bāṭınını ḥāżırlar namāz ḳılmaġ-içün cevāriḥini żabṭ itmek-ile ve daḫı maḳām-ı muḥāsebeyi taḫḳīḳ itmek-ile. Pes ol vaḳt anuñ ḳılduġı namāzdan bir nūr işrāḳ idüp cemīʿ-i evḳātinüñ eczāsını bir vaḳt namāza degin münevver eyler. Lā cirem anuñ namāzı anuñ vaḳti nūrıyla tamām münevver olur. Ve anuñ vaḳti maʿmūr ve münevver olur anuñ namāzı nūrıyla. Niteki muḥāsiblerden (463a) birisi namāzını bir kāġıda yazardı, her iki namāz arasında aḳ ḳordı ver her bār ki bir günāha mürtekib olsa ġaybet itmek gibi ve daḫı ġayrı günāh gibi, anda bir ḫaṭ çekerdi ve her bār ki bir mā-lā yaʿnī ḥareket eylese anda bir noḳṭa ḳordı tā ki günāhlarını

[4644] bilürdi: bilür K

görüp ve mā-lā yaʿnī ḥarekātlarını görüp iʿtibār eyleye ve bu vech-ile muḥāsebe itmek-ile mecārī-i şeyṭānı ve mecārī-i nefs-i emmāre-i bi’s-sūʾi ṭar eyleye.

Ve Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[4645] eydür: Kimüñ ki evḳātını riʿāyet itmek gökcek olsa anuñ vilāyeti dāyim ola. İmām Vāsiṭī’ye[4646] eyitdiler: Ḳanḳı aʿmāl efḍaldür? Ol eyitdi: Murāʿāt-ı sır ve daḫı ẓāhirde muḥāsebe ve bāṭında murāḳabe efḍaldür. Bunlaruñ-ıla tamām olur tevbe. İmdi murāḳabe-yile riʿāyet ḥālān-ı şerīfāndur, maḳāmān-ı şerīfān olurlar. Ve bu ikisi maḳām-ı tevbe ṣaḥīḥ olmaġ-ıla ṣaḥīḥ olurlar. Ve tevbe daḫı bunlaruñ-ıla müstaḳīm olur. Lā cirem muḥāsebe ve daḫı murāḳabe ve daḫı riʿāyet maḳām-ı tevbenüñ żarūrātından oldı. İmdi vaḳtī ki tevbe ṣaḥīḥ olsa inābet daḫı ṣaḥīḥ olur. İbrāhīm b. Edhem[4647] eydür: Vaḳtī ki bir ḳul tevbesinde ṣādıḳ olsa ol ḳul münīb olur. Zīrā ki inābet tevbenüñ ikinci derecesidür. Ve Ebū Saʿīd el-Ḳureyşī[4648] eydür: Münīb oldur ki ol, her nesneden rücūʿ eyleye Allāh Teʿālā ḥażretine. Ve baʿżılar eydürler: İnābet, Allāh Teʿālā ḥażretinden yine[4649] Allāh Teʿālā ḥażretine rücūʿ itmekdür. İmdi ḥaḳīḳatde münīb oldur ki Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı anuñ merciʿi olmaya. Pes ol, rücūʿından daḫı rücūʿ eyleye Allāh Teʿālā ḥażretine andan ṣoñra rücūʿından rücūʿdan[4650] daḫı rücūʿ eyleye Allāh Teʿālā ḥażretine. (463b) Şöyle ola ki bir beden gibi ola ki anuñ hīç vaṣfı ve efʿāli yoḳ ol şöyle bir beden gibi Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥużūrında ṭura, ʿayn-ı cemʿde ve muḫālefet-i nefsde ve kendünüñ

[4645] el-Baġdādī: Baġdādī A, +ḳuddise sırruhū H
[4646] Vāsiṭī’ye: Vāsiṭī raḥmetu’llāhi ʿaleyhe H
[4647] +ḳuddise sırruhū H
[4648] +raḥmetu’llāhi ʿaleyh H
[4649] yine: gine A
[4650] rücūʿdan: -A

efʿālinüñ ʿayblarını görmekde müstaġraḳ ola. Pes şöyle bilgil ki mücāhede müteḥaḳḳıḳ olur riʿāyeti ve murāḳabeʾi[4651] taḥḳīḳ itmek-ile.

Ebū Süleymān[4652] eydür: Benüm nefsüm bir ʿameli istiḥsān eylese ben ol ʿameli ḥisāba ṣaymazam[4653]. Ebū ʿAbduʾllāh[4654] eydür: Kim ki ḥāl-i irādetinde aḥvālinden bir nesneʾi istiḥsān eylese anuñ irādeti fāsid olur illā meger ki yine[4655] tevbe eyleyüp ol ḥālden rücūʿ eyleye. Ve kim ki nefsini ṣıdḳ mīzānına ṭartmasa ol kişi erenler maḳāmına irişmez.

Pes efʿālde ʿayblar görmek inābet ṣaḥīḥ olmaġuñ żarūrātındandur. Ve tevbe müstaḳīm olmaz illā ṣıdḳ-ı mücāhede-yile. Ve ʿabd mücāhededе ṣādıḳ olmaz illā anda ṣabr bulunmaġ-ıla. Niteki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **el-Mücāhidü men cāhede nefsehū.** İmdi nefs-ile mücāhede tamām olmaz illā ṣabr-ıla tamām olur. Evet, efḍal-i ṣabr ṣabr-ı[4656] ʿalāʾllāhdur şöyle ki cemīʿ-i ḳaṣdı ve dükeli fikri Allāh Teʿālā ḥażreti ola ve daḫı anuñ Allāh Teʿālā ḥażretine göñliyle murāḳabesi ṣādıḳ ola ve cemīʿ-i ḫavāṭıruñ māddelerini kesüp gidere.

Evet, şöyle bilgil ki ṣabr munḳasımdur farża[4657] ve fażla. Farż olan ṣabr oldur kim kişi ṣabr eyleye mefrūżātı edā itmek üzerine ve daḫı muḥarremātdan ictināb itmege[4658] ṣabr eyleye. Ve fażīlet olan ṣabr faḳīrlıġa ṣabr itmekdür ve daḫı muṣībetlere ṣadme-i ūlāda ṣabr itmekdür ve daḫı muṣībetleri ve ḫastalıḳları gizlemege ṣabr itmekdür (464a) ve şikāyeti terk itmekdür ve daḫı faḳīrlıġı gizlemekdür ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭālarını ve anuñ

[4651] murāḳabeʾi: murāḳabı K
[4652] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4653] ṣaymazam: ṣaymazın A, K
[4654] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4655] yine: gine A
[4656] ṣabr-ı: -K
[4657] farża: ferīża A
[4658] itmege: itmek ile A

inʿāmlarını ve ikrāmātını gizleyüp Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretlerini ve anuñ āyātını görmekdür. Pes ḥaḳīḳat-i ṣabr tevbede oldı[4659].

Baʿż-ı ʿulemā eydür: Ṣabrdan efḍal ne ola zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ṣabrı Ḳurʾān'da ṭoksan üç yirde ẕikr eyledi? Ve bu daḫı ṣabrdandur ki kişi Allāh Teʿālā ḥażretinüñ niʿmetlerini maʿṣiyetde ṣarf eylemeye. Niteki Sehl[4660] eydür: ʿĀfiyete ṣabr itmek eşeddür belāya ṣabr itmekden. Aṣḥābdan[4661] birisi eydür: Ḍarrā-yıla biz ibtilā olunduḳ aña ṣabr eyledük. Ve serrā-yıla ibtilā olunduḳ aña ṣabr eylemedük.

Ḫalḳuñ ögmesinden ṣabr eylemek ve daḫı ḫorlıġa ve tevāżuʿa ṣabr eylemek zühdde dāḫildür egerçi ki[4662] tevbede dāḫil degül-ise daḫı. Pes maḳāmāt-ı seniyyeden ve aḥvāl-i ʿaliyyeden ki maḳām-ı tevbe fevt ola ol, zühdde bulunur. İmdi zühd ol dördüñ biridür ki bābuñ evvelinde biz anı ẕikr eyledük ki anuñ birisi ṣıḥḥat-i īmāndur ve birisi tevbedür ve birisi zühddür ve birisi maḳām-ı ʿubūdiyyeti taḥḳīḳ itmekdür.

Pes şöyle bilgil ki ḥaḳīḳat-i ṣabr ṭumānīnet-i nefsden ẓāhir olur. Nefsüñ ṭumānīneti tezkiyeden ẓāhir olur. Anuñ tezkiyesi tevbe-yile olur. İmdi nefs vaḳtī ki[4663] tevbe-yile müzekkā olsa anuñ ṭabīʿatınuñ şerāseti yaʿnī yaramaz ḫulḳı gider. İmdi ṣabr azlıġı ḫod nefsüñ şerāsetindendür. Ve tevbe-i naṣūḥ nefsi yumşadup anuñ ṭabīʿatından ve yaramaz ḫūyından çıḳarur. Zīrā ki nefs muḥāsebe-yile ve murāḳabe-yile küdūrātdan ṣāfī olup anuñ odı söyünür. Ol vaḳt muṭmaʾinne olup maḥall-i rıżāya ve maḳām-ı (464b) rıżāya vāṣıl olur ve mecārī-i aḳdārdan muṭmaʾin olup aña ṣabr eyler.

[4659] +murāḳabe tevbede olduġı gibi H
[4660] +ḳuddise sırruhū H
[4661] aṣḥābdan: aṣḥābuñ H
[4662] ki: -K
[4663] nefs vaḳtī ki: vaḳtī ki nefs A

Ebū ʿAbdi'llāh[4664] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳulları vardur, anlar ṣabrdan istiḥyā eyleyüp mevāḳıʿ-ı aḳdārı rıżā-yıla telaḳḳuf idüp alurlar. Niteki ʿÖmer b. ʿAbdi'l-ʿazīz[4665] eydür: Her ṣabāḥ mevāḳıʿ-ı rıżādan ġayrı benüm şāḍılığum yoḳdur. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Min-ḫayri mā-uʿṭiye'r-racülü'r-rıżā bimā-ḳasema'llāhu lehū.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā bir kişiye naṣīb idüp virdügi ḫayrdandur rıżā.

Rıżānuñ fażīletinde ve şerefinde aḫbār ve āṯār çoḳdur ki ol, ḥadde ve ḥaṣra gelmez. İmdi rıżā tevbe-i naṣūḥuñ ṯemeresidür. Pes tevbe-i naṣūḥ ḥāl-i ṣabrı ve ḥāl-i rıżāyı ve daḫı maḳām-ı ṣabrı ve maḳām-ı rıżāyı cemʿ ider.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ḫavf-ıla recā ehl-i yaḳīnüñ maḳāmātından iki maḳāmdur. Ve bu ikisi daḫı tevbe-i naṣūḥuñ ṣulbinde dāḫillerdür. Zīrā ki ḫavf kişiyi tevbe itmege iḳdām itdürür. İmdi eger kişinüñ ḫavfı olmasa ol kişi tevbe itmezdi ve eger anuñ recāsı olmasa ḫavf itmezdi.

Rasūl ʿaleyhi's-selām bir ḫasta görmege vardı, gördi ki ol ḫasta sekerāt-ı mevte vāḳiʿ olmış, aña eyitdi: Ḥālüñ nedür? Ol eyitdi: Günāhlarumdan ḫavf idüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ raḥmetini recā idüp umaram[4666]. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Mā'cteme'ā fī-ḳalbi ʿabdin fī-hāẕā'l-mavṭın illā ʿaṭāhu'llāhu mā-racā ve āmenehū mā-yeḫāfü.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Öliyorurken[4667] bir kişide ḫavf-ıla recā cemʿ olsa Ḥaḳ Teʿālā aña umduġını vire ve ḳorḳduġı nesneden anı emīn eyleye.

Pes tāyib ḫavf eyleyüp (465a) tevbe eyler ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden maġfiret recā eyler. Pes tāyib, tāyib olmaz illā ol hem ḫāyif ve hem rācī olur. Andan ṣoñra tāyib vaḳtī ki

[4664] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4665] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4666] umaram: umarın A, K
[4667] öliyorurken: ölüyorurken K, ölüyorken H

cevāriḥini mekārihden ḥıfẓ eylese ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ niʿmetleriyle Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿātine istiʿānet eylese taḥḳīḳ niʿmetlere ol şükr itmiş olur. Zīrā ki cevāriḥden her cāriḥa niʿmetdür. Ve anuñ şükri anı maʿṣiyetden menʿ idüp anı ṭāʿāta istiʿmāl itmekdür. İmdi müstaḳīm tāyibden artuḳ şükr eyleyici kim ola?

Pes[4668] şöyle bilgil ki maḳām-ı tevbe işbu maḳāmlaruñ cemīʿisini cemʿ eyler. Yaʿnī maḳām-ı tevbe cemʿ ider ḥāl-i zecri ve ḥāl-i intibāhı ve ḥāl-i teyaḳḳuẓı ve muḫālefet-i nefsi ve taḳvāyı ve mücāhedeyi ve ruʾyet-i ʿuyūb-ı efʿāli ve inābeti ve ṣabrı ve rıżāyı ve muḥāsebeyi ve murāḳabeyi ve riʿāyeti ve şükri ve ḫavfı ve recāyı. Lā cirem tevbe ṣaḥīḥ olsa ve nefs daḫı müzekkā olsa göñül āyīnesi açılur. Ol vaḳt anda dünyānuñ ḳabāḥati ẓāhir olup zühd ḥāṣıl olur. Vaḳtī ki zühd müteḥaḳḳıḳ olsa ol vaḳt tevekkül daḫı müteḥaḳḳıḳ olur. Pes bu maḳāmatı ʿabd tamām taḥḳīḳ eyleyimese dünyāda zühd-ile taḥḳīḳ eyleyüp ḥāṣıl eyleyübilür.

Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām bir vaḳt seferden geldi. Evvel Fāṭıma raḍıyaʾllāhu ʿanhā evine vardı. Gördi ki Fāṭıma, evinüñ dīvārına izārlar aṣmış. Rasūl ʿaleyhi's-selām anı görincek döndi, Fāṭıma'nuñ evine girmedi. Bir yirde oturup mübārek barmaġını yire dürtüp eyitdi: Ben ḳandan dünyā ḳandan, ben ḳandan dünyā ḳandan, ben ḳandan dünyā ḳandan, didi. Fāṭıma[4669] (465b) vaḳtī ki gördi ki Rasūl ʿaleyhi's-selām[4670] evine girmedi, bildi ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anuñ evine ol izār-içün girmedi, ol izārı alup Bilāl-i Ḥabeşī'ye virdi. Eyitdi ki: Bunı Rasūl ḥażretine ilet, eyit ki[4671]: Fāṭıma bunı size virdi. Nice diler-ise eyle eylesün, didi. Bilāl anı Rasūl ḥażretine iletdi, Fāṭıma bunı size virdi. Nice dilerseñüz eyle eyleñ,

[4668] pes: -A
[4669] +raḍıyaʾllāhu ʿanhā H
[4670] ʿaleyhi's-selām: -K
[4671] eyit ki: -A

didi. Rasūl ʿaleyhi’s-selām eyitdi: **Ḳad feʿālet bi-ebī ve ümmī, ḳad feʿālet bi-ebī ve ümmī.** Andan ṣoñra eyitdi: Var yā Bilāl, bunı ṣat. Bilāl daḫı vardı anı ṣatdı, anuñ bahāsını fuḳarāya taṣadduḳ eyledi.

İmām ʿAlī’ye[4672] eyitdiler: Zühd nedür? Ol eyitdi: Dünyāyı gerekse Mü’min ve gerekse kāfir yisün kişi hīç ḳayırmamaḳdur. Va’llāhu aʿlem.

Pes vaḳtī ki ʿabdüñ zühdi tamām olsa tevekkül daḫı tamām olur. Ve kim ki tevbede müstaḳīm olsa ve dünyāda tamām zāhid olsa sāyir maḳāmātı geregi gibi ḥāṣıl ider. Evet, şöyle bilgil ki ʿazīzler eyitdiler: Tevbe tamām olup mürīd tamām olmaz ḥattā ṣol yanında olan melek yigirmi yıl anuñ günāhını yazmaya. İmdi şöyle bilgil ki bundan lāzım gelmez ki ol, maʿṣūm ola. Belki tāyib-i ṣādıḳ vaḳtī ki bir günāha mürtekib olsa defʿī aña peşīmān olup andan tevbe eyler. Anuñ-içün ṣol yanında olan melek ol günāhı yazmaz. Andan ṣoñra şöyle bilgil ki vaḳtī ki bir ḳul tevbe-i naṣūḥ eylese andan ṣoñra dünyāda zāhid olup ṣabāḥ gice ne yiyeyüm dimese ve gice olıncaḳ ṣabāḥ ne yiyeyüm dimese ve hīç nesne gizlemese ol ḳul zühdi ve faḳrı cemʿ itmiş olur.

İmdi zühd efḍaldür faḳrdan. (466a) Pes zühd taḥḳīḳ eyler tevekküli. Ve tevekkül taḥḳīḳ eyler rıżāyı. Ve rıżā taḥḳīḳ eyler ṣabrı. Ve ṣabr taḥḳīḳ eyler ḥabs-i nefsi ve ṣıdḳ-ı mücāhedeyi. Ve li’llāh ve fī’llāh nefsi ḥabs itmek taḥḳīḳ eyler ḫavfı. Ve ḫavf taḥḳīḳ eyler recāyı. Pes ʿabd tevbe-yile ve zühd-ile cemīʿ-i muʿāmelātı taḥṣīl eyler.

Ve daḫı şöyle bilgil ki zühd-ile tevbe ṣıḥḥat-i īmān-ıla cemʿ olsalar bunlar tamām olmaḳda muḥtāc olur devām-ı ʿamele. Tevbesinde müstaḳīm olan çoḳ zāhidler yüce ḥāllerden maḥrūm oldılar ʿamelleri dāyim olmaduġı-çün. Sehl b. ʿAbdu’llāh et-

[4672] ʿAlī’ye: ʿAlī raḍıya’llāhu ʿanhuya H

Tüsterī'ye[4673] eyitdiler: Ḳanḳı menziledür ki vaḳtī ki ḳul ol menzilde ṭursa maḳām-ı ʿubūdiyyetde ṭurmış ola. Ol eyitdi: Vaḳtī ki ḳul tedbīrini ve iḫtiyārını terk eylese. İmdi vaḳtī ki ḳul tevbeʾi ve zühdi ve devām-ı ʿameli taḥṣīl eylese ol, terk-i tedbīr ve terk-i iḫtiyār maḳāmına yitişür. Andan ṣoñra şol maḳāma yitişür ki anuñ iḫtiyārı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ iḫtiyārı olur hevā-yı nefs andan gidüp mādde-i cehl anuñ bāṭınından kesildügi-çün.

Yaḥyā b. Muʿāẕ er-Rāzī[4674] eydür: Mā-dām ki ʿabd maʿrifet ṭaleb eyleye aña eydürler ki: Sen iḫtiyāruñ-ıla olma ḥattā ʿārif olasın. Evet vaḳtī ki ʿārif olsa aña eydürler ki: Dilerseñ iḫtiyār eyle ve dilerseñ iḫtiyār eyleme. Zīrā ki eger sen iḫtiyār eyleyecek olursañ bizüm iḫtiyārumuzla iḫtiyār eylersin ve eger iḫtiyārı terk eyleyecek olursañ bizüm iḫtiyārumuzla iḫtiyārı terk eylersin. Zīrā ki iḫtiyārda ve terk-i iḫtiyārda bizümlesin.

İmdi şöyle bilgil ki ʿabd bu maḳām-ı ʿālīye ve bu ḥāl-i ʿazīze ki (466b) bu ġāyetü'l-ġāye ve nihāyetü'n-nihāyedür, tedbīrini ve iḫtiyārını terk itmekden ṣoñra yitişmez illā bu dört nesneʾi ḥükm itmek-ile irişür. Zīrā ki terk-i tedbīr fenādur. Ve Ḥaḳ Teʿālā ʿabdi tedbīre ve iḫtiyāra mālik itmek ve anı iḫtiyāra redd eylemek maḳām-ı beḳādur. İmdi bu, ʿabdüñ vücūdı münseliḫ olup Ḥaḳḳ'uñ vücūdı gelmekdür. Yaʿnī anuñ naẓarında ʿayn-ı ẕāt-ı eḥadiyyetde ve kemālāt-ı ilāhiyyede nūr-ı ḳıdem-ile ḥudūṯ zāyil ola. Ver her nesne ki anuñ vücūdı ʿademden ẓāhir oldı idi, anuñ vücūdı anuñ naẓarında helāk ola. Yaʿnī anuñ naẓarında Ḥaḳḳ'uñ ḥaḳīḳī vücūdından ġayrı hīç nesne ḳalmaya şöyle ki kendü ẕātına naẓar eylese anda Ḥaḳḳ'a naẓar eyleye nāẓır ve manẓūr ṣūretinde egerçi ki kendünüñ vücūdı nefs-i emrde[4675] müteḥaḳḳıḳ-ısa daḫı. Evet çünki anuñ naẓarı Ḥaḳḳ'uñ nūrıyla maġlūb oldıysa ol

[4673] et-Tüsterī'ye: Türterī ḳaddesa'llāhu sırrahūya H
[4674] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4675] emrde: emrinde K

vücūd-ı ḥaḳḳānīden ġayrı hīç nesne müşāhede eylemez. İmdi bu ṣıfatlu ʿabdde bir ẕerre iʿvicācdan bāḳī ḳalmaz. Belki anuñ ẓāhiri ve bāṭını ʿubūdiyyetde müstaḳīm olur ve ʿilm ü ʿamel anuñ ẓāhirini ve bāṭınını bürür ve ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde ḳarār ṭutup nefsini iftiḳār ve ḫorlıḳ maḳāmında ḳoyup dāyim Rasūl ḥażretinüñ[4676] bu ḳavlini söyler ki ol budur: **Allāhümme lā tekilnī ilā-nefsī ṭarfete ʿaynin fe ehlike ve lā ilā-eḥadin min-ḫalḳike fe eḍīʿa iklāʾenī kilāyete'l-velīdi ve lā teḫalli ʿannī.** Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb[4677].

[4676] ḥażretinüñ: ʿaleyhiʾs-selāmuñ H
[4677] vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb: -A

el-Bābu's-sittūn fī-ẕikri işārāti[4678]'l-meşāyıḫ fī'l-maḳāmāt ʿalā't-tertīb

Yaʿnī altmışıncı bāb maḳāmātda meşāyıḫuñ işārātı beyānındadur (467a) ʿalā't-tertīb.

Tevbede ḳavlleri oldur kim Ruveym eydür: Tevbenüñ maʿnāsı oldur kim sen tevbeden tevbe idesin. Bu kelāmuñ maʿnāsı Rābiʿa didügi ḳavldür kim Rābiʿa eyitdi: Estaġfiru'llāh didügümde ṣıdḳum azlığından direm[4679].

Ḥasan el-Meġāzilī'ye eyitdiler: Tevbe nedür? Ol bunı ṣoran kimseye eyitdi: Tevbe-i inābet mi ṣorarsın ve yāḫūd tevbe-i isticābet mi ṣorarsın? Ṣoran kimse eyitdi: Tevbe-i inābet ve tevbe-i isticābet nedür? Ol eyitdi: Tevbe-i inābet oldur kim sen Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf eyleyesin senüñ üzerüñe anuñ ḳudretinden ötürü. Ve tevbe-i isticābet oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretini yaḳın görüp andan utanasın. İmdi tevbe-i isticābet vaḳtī ki bir ʿabdde olsa namāzda Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrı nesne ḫāṭırına geldüginden tevbe eyleyüp istiġfār eyler. İmdi bu tevbe ehl-i ḳurbuñ bāṭınına lāzımdur. Niteki eyitdiler: **Vücūdüke ẕenbün lā yuḳāsü bihī ẕenbün.**

Ve Ẕū'n-nūn el-Mışrī[4680] eydür: ʿAvām tevbesi günāhdan olur ve ḫavāṣ tevbesi ġafletden olur ve enbiyā tevbesi maʿrifetde ʿaczden olur. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Mā ʿarefnāke ḥaḳḳa maʿrifetike yā Maʿrūf.**

Ebū Muḥammed Sehl b. ʿAbdu'llāh'a eyitdiler: Bir kişi bir nesneden tevbe eylese, ol nesne'i terk eylese andan ṣoñra ol nesne ḫāṭırına vāḳiʿ olup anuñ ḥalāvetini ḳalbinde bulsa anuñ ḥāli n'olur? Ol eyitdi: Ol ḥalāvet ṭabīʿat-ı beşeriyye muḳteżāsındandur, kişi andan ḫalāṣ olsa olmaz. Ve aña ḥīle bundan ġayrı degüldür kim ol dāyim ḳalbini Allāh

[4678] el-işārāti: el-işāreti H
[4679] direm: dirin A, K
[4680] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

Teʿālā ḥażretine yöneldüp andan Allāh Teʿālā ḥażretine şikāyet eyleyüp (467b) ḳalbiyle anı inkār eyleye, Allāh Teʿālā ḥażretinden dileye ki anı aña unutdura ve anuñ ḳalbini ẕikre ve ṭāʿate meşġūl ḳıla. Ve eger ṭarfetü'l-ʿayn miḳdārı aña inkārdan ḳalbi ġāfil olacaḳ olursa ḳorḳu vardur ki ol andan ḫalāṣ olmaya. Evet, vaḳtī ki anuñ ḳalbinde anuñ ḥalāveti vāḳiʿ olsa dāyim aña inkār eyleye ve anuñ-içün melūl ola. Vaḳtī ki böyle eylese ol aña żarar degürmez.

İmdi şöyle bilgil ki Sehl didügi işbu kelām ṭālib-i ṣādıḳa kifāyet ider. Ḥāli ḳuvvetlü olan ʿārif sehel nesne-yile ol ḥalāveti ḳalbinden giderür. İmdi şol kimsenüñ ki ḳalbinde Allāh Teʿālā ḫāṣ maḥabbeti ḥalāveti ḳarār ṭutmış olsa anuñ ḳalbinde ne nesnenüñ ḥalāveti ḳarār ṭuta? Belki ḳalbinde hevā ḥalāveti maḥabbetu'llāh ḥalāveti olmamaḳdandur.

İmām Sūsī'ye[4681] eyitdiler: Tevbe nedür? Ol eyitdi: Tevbe oldur ki her nesne ki ʿilm anı ẕemm eyleyüp durur andan iʿrāż eyleyesin, ʿilm medḥ itdügi nesneye rücūʿ eyleyesin. Ṣarīḥ ʿilm keşf olan kimsenüñ vaṣfıdur ki ol vaṣf anuñ ẓāhirine ve bāṭınına ʿām olur. Zīrā ki ʿilm-ile cehl bāḳī ḳalmaz niteki gün ṭoġmaġ-ıla gice bāḳī ḳalmaduġınlayın. İmdi bu, tevbenüñ cemīʿ-i aḳsāmını iḥāṭa eyler vaṣf-ı ḫāṣṣ-ıla ve vaṣf-ı ʿāmm-ıla. Ve bu ʿilm[4682] ʿilm-i ẓāhir ve ʿilm-i bāṭın olur taṭhīr-i ẓāhir ve taṭhīr-i bāṭın-içün eḫaṣṣ-ı evṣāf-ı tevbe-yile ve daḫı eʿamm-ı evṣāf-ı tevbe-yile. Ebū'l-Hasan-ı Nūrī[4683] eydür: Tevbe oldur ki sen Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıdan tevbe eyleyesin.

Meşāyıḫuñ veraʿda ḳavlleri. Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: **Milākü dīniküm el-veraʿu.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[4684]: Dīnüñüzüñ aṣlı (468a) veraʿdur. Ve Ebū'd-

[4681] Sūsī'ye: Sūsī raḍıya'llāhu ʿanhuya H
[4682] ʿilm: -K
[4683] +ḳaadesa'llāhu sırrahū H
[4684] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A

Derdā[4685] eydür: Rasūl ʿaleyhi’s-selām bir ırmaḳ üzerinde ābdest aldı. Andan artan ṣuyı ol ırmaġa döküp eyitdi: **Yübliġuhu’llāhu ʿazze ve celle ḳavmen yenfaʿuhüm.** Ve ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭāb raḍıya’llāhu ʿanh eydür[4686]: Taḳvā ḥāṣıl eyleyüp veraʿ ḥāṣıl eyleyene eyle gerekdür kim ṣāḥib-dünyāya ẕillet ve meskenet eylemeye. Maʿrūf-ı Kerḫī[4687] eydür: Dilüñi medḥ itmekden ḥıfẓ eyle[4688] niteki anı ẕemm itmekden ḥıfẓ itdügüñleyin[4689]. Ḥāriṣ b. Esed el-Muḥāsibī’nüñ[4690] saġ elinüñ orta barmaġı üzerinde bir ṭamarı var-ıdı. Vaḳtī ki ol, bir şübhelü ṭaʿāma el uzatsa ol ṭamar segrirdi. Andan bilürdi ki ol ṭaʿām şübhelüdür. Şeyḫ Şiblī[4691] eyitdi: Veraʿ oldur ki kişi ḳalbini ṭarfete’l-ʿayn miḳdārı Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrıya meyl eylemekden saḳına. Ve Ebū Süleymān ed-Dārānī[4692] eydür: Veraʿ zühdüñ evvelidür niteki ḳanāʿat rıżānuñ bir ṭarafıdur. İbrāhīm el-Ḫavāṣ[4693] eydür: Veraʿ oldur ki ʿabd ḳaḳıduġı ve ḳaḳımaduġı ḥālde ḥaḳ söz söyleye ve daḫı anuñ ḳaṣdı dāyim Allāh Teʿālā rāżī olduġı nesne ola. İbn Cellā[4694] eydür: Mekke’de bir dervīş var-ıdı. Ol, otuz yıl kendünüñ ḳoġasıyla ve kendünüñ ipiyle zemzem ṣuyından[4695] çıḳarup içerdi, kendü ḳoġasından[4696] ġayrı ḳoġa-yıla[4697] çıḳan ṣudan içmezdi. Ve daḫı ol, Mıṣır’dan gelen ṭaʿāmdan yimezdi. Ḫavāṣ[4698] eyitdi: Veraʿ ḫavfuñ dilidür ve ḫavf maʿrifetüñ dilidür ve maʿrifet daḫı ḳurbetüñ dilidür.

[4685] +raḍıya’llāhu ʿanh H
[4686] eydür: eyitdi A
[4687] +ḳuddise sırruhū H
[4688] eyle: eyleye H
[4689] itdügüñleyin: itdüginleyin A, H
[4690] el-Muḥāsibī’nüñ: el-Muḥāsibī ḳuddise sırruhūnuñ H
[4691] +ḳuddise sırruhū H
[4692] +ḳuddise sırruhū H
[4693] +ḳuddise sırruhū H
[4694] +ḳuddise sırruhū H
[4695] kendünüñ ḳoġasıyla ve kendünüñ ipiyle zemzem ṣuyından: zemzem ṣuyından kendünüñ ḳovasıyla ve kendünüñ ipiyle A
[4696] ḳoġasından: ḳovasından A
[4697] ḳoġa-yıla: ḳova-yıla A
[4698] Ḫavāṣ: İbrāhīm el-Ḫavāṣ ḳuddise sırruhū H

Ve ḳavlühüm fī'z-zühd. Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[4699] eydür: Zühd oldur ki el emlākdan ḫālī ola ve göñül mā-sivā-yı ḥażret maḥabbetinden ḫālī ola. Ve Şeyḫ Şiblī'ye[4700] eyitdiler: Zühd nedür, didiler. Ol eyitdi: (468b) Ḥaḳīḳatde zühd yoḳdur. Zīrā ki bir kişi elinde olmayan nesnede zühd eylese ol zühd degüldür ve elinde olan nesnede zühd eylese ol daḫı zühd degüldür. Zīrā ki ol anuñ elindedür. Anda zühd nice olur? İmdi zühd degüldür illā nefsi menʿ itmekdür ve daḫı bezl ve müvāsātdur. Şiblī böyle didüginde işāret eyledi aḳsām-ı dünyāya ki aḳlām anuñ-ıla sebḳat eyledi. Ve eger bu, muṭarrid olacaḳ olursa ḳāʿide-i ictihādı ve ḳāʿide-i kesbi hedm eyleyüp yıḳar. Evet, Şeyḫ Şiblī'nüñ bu kelāmdan murādı oldur kim zāhid eyle gerekdür kim anuñ zühdi anuñ gözine az görine ve aña iʿtibār eylemeye tā ki ol zühdine maġrūr olmaya.

Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İẕā raʾeytümü'r-racüle ḳad ūtiye zühden fī'd-dünyā ve manṭıḳan fe aḳribū minhu fe innehū yülḳī'l-ḥikmete.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur[4701]: Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā bir kişiye dünyāda zühd virüp aña maʿrifet söylemek virse aña yaḳın olup anuñ kelāmını diñleñ. Zīrā ki ol, ḥikmetler ilḳā eyler.

Ve Ḥaḳ Teʿālā Ḳārūn ḳıṣṣasında zāhidlere ʿulemā didi. Niteki buyurdı: **Fe ḳāleʾlleẕīne ūtū'l-ʿilme veyleküm ṯevābuʾllāhi ḫayrun.**[4702] Baʿżılar eyitdiler: Bunda ʿulemādan murād zāhidlerdür.

Ve Sehl b. ʿAbduʾllāh eydür: ʿAḳluñ biñ adı vardur ve her aduñ daḫı biñ adı vardur. Ve her aduñ evveli terk-i dünyādur. Ve ḫaberde vārid olup durur ki: **el-ʿUlemāʾü ümenāʾü'r-rusuli mā-lem yedḫulū fī'd-dünyā fe iẕā ḫalev fī'd-dünyā faʾḫẕerūhüm**

[4699] +ḳuddise sırruhū H
[4700] Şiblī'ye: Şiblī ḳuddise sırruhūya H
[4701] Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: -A
[4702] el-Kasas 28/80.

ʿalā-dīniküm. Yaʿnī ʿulemā peyġāmberlerüñ emīnleridür mā-dām ki dünyāya meşġūl olmayalar. Vaḳtī ki dünyāya meşġūl olsalar dīnüñüzde anlardan ḥaẕer eyleñ.

Ve daḫı eṣerde vārid olup durur ki: (469a) **Lā yezālü lā ilāhe illāʾllāhu yedfaʿu ʿani'l-ʿibādi seḫaṭaʾllāhu mā-lem yübālū mā-naḳaṣa min-dünyāhüm fe iẕā feʿalū ẕālike ve ḳālū lā ilāhe illāʾllāhu ḳāleʾllāhu Teʿālā keẕebtüm ve lestüm bi-ṣādiḳīn.** Yaʿnī kelime-i lā ilāhe illāʾllāh dāyim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḫışmını Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ ḳullarından defʿ eyler mā-dām ki anlar dünyāları eksilincek melūl olmayalar. Ve çünki anlaruñ dünyāları eksilincek anlar melūl olsalar daḫı lā ilāhe illāʾllāh diseler Ḥaḳ Teʿālā anlara eydür ki: Yalan söylersiz, lā ilāhe illāʾllāh didügüñüzde ṣādıḳlar degülsiz egerçi ki bu kelime, kelime-i ṣādıḳa-yısa daḫı.

Seyl eydür: Dükeli eyü ʿameller zāhidlerüñ terāzūlarında ola. Anlaruñ zühdlerinüñ ṣevābı anlara ziyāde ola. Ve baʿżılar eydürler: Kim ki dünyāda zühd adıyla adansa[4703] taḥḳīḳ ol biñ eyü ad-ıla adanur[4704]. Ve kim ki raġbet adıyla adansa[4705] ol biñ yaramaz ad-ıla adanur[4706]. Fuḍayl b. ʿİyāż[4707] eydür: Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ-i şerri bir evde ḳodı, anuñ miftāḥını ḥubb-i dünyāda ḳıldı ve dükeli ḫayrı daḫı bir evde ḳodı, anuñ miftāḥını zühd ḳıldı. Sırrī[4708] eydür: Zühd aña eydürler[4709] ki: Kişi cemīʿ-i dünyāda olan nesneden nefsinüñ ḥaẓẓını terk eyleye meṣelā ḥuẓūẓ-ı māliyye ve ḥuẓūẓ-ı cāhiliyye gibi ve daḫı ḥubb-i menzile ʿinde'n-nās gibi ve daḫı ḥubb-i maḥmede ve ḥubb-i ṣenā gibi. Ve Şeyḫ Şiblī'ye[4710] eyitdiler: Zühd nedür? Ol eyitdi: Zühd ġafletdür. Zīrā ki dünyā lā şeydür. İmdi lā şeyde

[4703] adansa: adlansa H
[4704] adanur: adlanur H
[4705] adansa: adlansa H
[4706] adanur: adlanur H
[4707] +ḳuddise sırruhū H
[4708] +ḳuddise sırruhū H
[4709] eydürler: dirler H
[4710] +ḳuddise sırruhū H

zühd ġafletdür. Ve baʿżılar eyitdiler: ʿĀrifler çünki dünyānuñ ḥaḳāretini gördiler, dünyāda zühdlerinden zāhid oldılar dünyā ḫor u ḥaḳīr olduġı-çün.

Evet, Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ḳatumda zühd-i fī'z-zühd bu degüldür ki anı taḳrīr (469b) eylediler. Belki zühd-i fī'z-zühd[4711] oldur ki kişi zühdde iḫtiyārından çıḳa. Zīrā ki zāhid zühdi iḫtiyār eyler ve anı diler. İmdi anuñ iḫtiyārı ve irādeti anuñ ʿilmine müstenid olur. İmdi anuñ ʿilmi ḫod ḳāṣır ve nāḳıṣdur. Pes çünki anı terk-i[4712] irādet maḳāmında ṭurġursalar ol, iḫtiyārından münseliḫ olsa Ḥaḳ Teʿālā kendü murādını aña keşf eyler. Lā cirem ol daḫı dünyāyı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ murādıyla terk eyler kendü nefsi murādıyla degül. Pes anuñ zühdi ol vaḳt biʾllāh olur. Ve bir maʿnī oldur ki ol bile ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ murādı oldur ki ol, dünyāya gire ve dünyādan bir nesne-yile mütelebbis olup aña taṣarruf eyleye. Pes ol dünyāya biʾllāh taṣarruf itdügiyle anuñ zühdi eksilmez. Pes ol, dünyāya girüp aña taṣarruf itdügi biʾllāhdur ve daḫı anuñ iẕniyledür. İmdi dünyāya biʾllāh ve bi-iẕniʾllāh girüp taṣarruf itmek zühd fī'z-zühddür. Zühdde zāhidüñ ḳatında dünyānuñ vücūdı ve ʿademi heme yiksān olur. Ve eger ol, dünyāyı terk eylerse biʾllāh eyler ve eger dünyāyı alursa biʾllāh alur. İmdi zühd fī'z-zühd budur.

Ḫulāṣatu'ẕ-ẕāyiḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: ʿĀriflerden nice kimseler gördük ki Ḥaḳ Teʿālā bu maḳāmda anları ṭurġurdı. Evet, zühdde bu maḳāmdan aʿlā bir maḳām daḫı vardur. Ol oldur ki Ḥaḳ Teʿālā anı yine[4713] anuñ iḫtiyārına redd eyleye anuñ ʿilmi giñ olduġı-çün ve daḫı anuñ nefsi aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk ve muṭahhar olduġı-çün maḳām-ı beḳāda. İmdi bu zühd, zühd-i ṣāliṣdür. Pes ol bu maḳāmda dünyāyı iḫtiyārıyla

[4711] bu degüldür ki…zühd: -K
[4712] terk-i: -A
[4713] yine: gine A

terk eyler aña dünyā el virdüginden ṣoñra ve aña Ḥaḳ Teʿālā (470a) dünyā ʿaṭālar[4714] itdüginden ṣoñra. Ve anuñ iḫtiyārı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ iḫtiyārındandur. Pes ol, dünyāyı terk itmegi iḫtiyār eyler enbiyāya ve ṣāliḥlere iḳtidā itmekden ötürü. Pes ol şöyle görür ki zühd fī'z-zühd maḳāmında dünyāyı almaḳ Ḥaḳ Teʿālā ṭarafından aña rıfḳ ve luṭfdur ol enbiyā ve ṣıddīḳīn maḳāmına yitişmekden żaʿīf olduġı-çün. Lā cirem ol, Ḥaḳ'dan bu rıfḳı Ḥaḳḳ-ıla Ḥaḳḳ-içün terk eyler. Evet, vaḳt olur ki nefsine rıfḳ idüben kendü iḫtiyārıyla dünyādan alur. İmdi bu maḳām ḳuvvetlü ʿāriflerüñ maḳām-ı taṣarrufıdur ki anlar ṣālişen bi'llāh zāhid oldılar niteki ṣāniyen bi'llāh zühde raġbet idüp zāhid oldılar ve daḫı evvelā li'llāh zāhid oldılar[4715].

Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İẕā zehede'l-ʿabdü fī'd-dünyā vekkela'llāhu bihī meleken yaġrisü'l-ḥikmete fī-ḳalbihī.** Yaʿnī vaḳtī ki bir ʿabd dünyāda zāhid olsa Ḥaḳ Teʿālā aña bir melek müvekkel eyler. Ol melek anuñ ḳalbinde ḥikmetler diker. Zīrā ki ḥikmet göñülde gizlü bir ḫazīnedür. İmdi yirden ḫazīne ẓāhir olmaz illā toprağı anuñ üzerinden gidermek-ile ẓāhir olur. İmdi ḥubb-i dünyā toprağı daḫı göñülden gitmez illā dāyim ẕikr itmek-ile gider ve daḫı taʿalluḳāt-ı dünyāviyyeden tecrīd ẓāhir ve tefrīd bāṭın-ıla gider ve daḫı iḫlāṣ-ıla Allāh Teʿālā ḥażretine ʿamel itmek-ile gider. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām[4716] buyurdı: **Men aḫlaṣa li'llāhi erbaʿīne ṣabāḥan ẓaherat yenābīʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihī ʿalā-lisānihī.**

Meşāyıḫuñ ṣabrda aḳvāli oldur ki: Sehl eydür: Ṣabr oldur ki ḳul Allāh Teʿālā ḥażretinden ferece muntaẓır ola. İmdi ṣabr cemīʿ-i ḫizmetüñ efḍali ve aʿlāsıdur. Zīrā ki

[4714] ʿaṭālar: -A
[4715] +va'llāhu aʿlem K
[4716] ʿaleyhi's-selām: -A

ṣabrda ʿabdüñ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline (470b) rıżāsı vardur ve Ḥaḳ'dan ġayrı görmemek vardur. Ve baʿżılar eyitdiler: Ṣabr oldur ki sen ṣabrda ṣabr eyleyesin. Yaʿnī anda ferece muntaẓır olmayasın. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve'ṣ-ṣābirīne fī'l-be'sā'i ve'ḍ-ḍarrā'i ve ḥīne'l-be'si ülā'ike'lleẕīne ṣadeḳū ve ülā'ike hümü'l-mütteḳūn.**[4717] Baʿżılar eydürler[4718]: her nesnenüñ cevheri vardur. İnsānuñ daḫı cevheri ʿaḳldur. Ve ʿaḳluñ cevheri ṣabrdur. Ve daḫı ṣabr nefsüñ güşmālidür. Pes nefs güşmāl-ile yumşar. Ve daḫı şöyle bilgil ki ṣābirde ṣabr enfās gibidür. Yaʿnī kişi niteki nefese muḥtācdur ve ṣābir daḫı her menhīden ve her mekrūhdan ve her meẕmūmdan ẓāhiren ve bāṭınen ṣabra muḥtācdur. İmdi ʿilm delīldür ve ṣabr anuñ ḳābilidür[4719]. İmdi ʿilmüñ delāleti fāyide eylemez ṣabruñ ḳabūlinsüz. Ve kimüñ ki ẓāhirde ve bāṭında ʿilm-i sāyisi ve nigehdārı olsa aña ol tamām olmaz illā meger ki ṣabr anuñ ḳarārgāhı ve meskeni ola. Ve ʿilm-ile ṣabr mütelāzımlardur rūḥ-ıla cesed gibi. İkisi[4720] biri birinden ayru müstaḳil olmazlar. Ve bunlaruñ maḳṣadları bir olduġı-çün ṣabr-ıla nefs aʿbā'-i ʿibādeti götürür. Ve ʿilm-ile teraḳḳī olunur maḳām-ı rūḥa. Ve ṣabr-ıla ʿilm berzaḫlar durur ki rūḥ-ıla nefsi farḳ eylerler tā ki nefs her birisi müstaḳarlarında ḳarār ṭutalar. İmdi bunlaruñ her birisi müstaḳārrında ḳarār ṭutmaḳda olur ṣarīḥ-i ʿilm ve ṣıḥḥat-i iʿtidāl. Ve ʿilm-ile ṣabr biri birinden ayru olıncaḳ nefs-ile rūḥ biri birinden meyl eylerler. Bunuñ beyānı ve şerḥi ince ve müşkildür. Va'llāhu aʿlem.

Ṣabruñ şerefine bu āyet yiter ki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **İnnemā yüveffā'ṣ-ṣābirūne ecrahüm bi-ġayri ḥisābin.**[4721] Pes (471a) her ʿamelüñ ecri ḥisāb-ıla olur. Ṣabruñ ecri bi-ġayr-

[4717] el-Bakara 2/177.
[4718] eydürler: eyitdiler A
[4719] ḳābilidür: ḳālıbıdur A
[4720] ikisi: -A
[4721] ez-Zümer 39/10.

i ḥisāb olur. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā Rasūl ḥażretine[4722] emr eyleyüp eyitdi: **Va’ṣbir ve mā ṣabruke illā bi’llāh.**[4723] Ṣabrı kendü ḥażretine iżāfet eyledi şerefinden ötürü.

Bir kişi Şeyḫ Şiblī’ye[4724] eyitdi: Ṣābirler üzerine ḳanḳı ṣabr eşeddür? Şiblī eyitdi: **eṣ-Ṣabru fī’llāhi.** Ol kişi eyitdi: Yoḳ. Şiblī eyitdi: **eṣ-Ṣabru li’llāh.** Ol kişi eyitdi: Yoḳ. Andan ṣoñra Şiblī eyitdi: **eṣ-Ṣabru maʿa’llāh.** Ol kişi eyitdi: Yoḳ[4725]. Pes Şiblī ḳaḳıyup eyitdi: Veyḥake, ya ḳanḳı ṣabrdur? Ol kişi eyitdi: **eṣ-Ṣabru ʿani’llāh.** Hemān ki Şiblī bu kelāmı işitdi bir kerre[4726] ṣayḥa eyleyüp ʿaḳlı başından gidüp düşdi, yaḳın oldı ki cānın teslīm eyleye. Faḫru’l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Necmü’l-milleti ve’d-dīn **Menārātü’s-Sāyirīn ilā’llāh** kitābında eydür: Dervīşüñ eṣ-ṣabru ʿani’llāh didüginde benüm ḳatumda üç vechi vardur. Bir vech oldur ki ol, ehl-i ehvā ve ehl-i bidaʿ ṣabrıdur. Ve daḫı ġafelāt baḥrinde müstaġraḳ olup şehevāt-ı nefsāniyyede ve temettuʿāt-ı ḥayvāniyyede müstaġraḳ olanlaruñ ṣabrıdur ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretinden ṣabr iderler. Anuñ cenābına müteveccih olmazlar. Ve eger anı ṭaleb iderlerse daḫı cehālet-ile ve ḍalālet-ile ṭaleb iderler. Ve bir vechi daḫı oldur ki maḳām-ı müşāhededе ṣāḥib-telvīn ṣabrıdur. Zīrā ki ol gāh tecellī nehārınuñ ḍav’ında olur ve gāh setr gicesinüñ ẓulümātında olur. Pes ol, ḥālet-i setrde ṣabr ider ʿani’llāh. İmdi bu, ṣābirler üzerine eşeddür. Ve bir vech daḫı oldur ki ol, ṣāḥib-temkīn ṣabrıdur ki ol, fī’llāh fānī olup bi’llāh bāḳī olmışdur. Baḥr-i vaḥdetde müstaġraḳ olup bi’l-külliyye kendü vücūdından (471b) fānī olup ġāyib olmışdur şöyle ki kendü nefsini ve kendüden ġayrıyı iḥsās eylemez. Belki enāniyyet-ile hüviyyet arasında müteḥayyir olmışdur. Şöyle ki eger ṭabīʿat anı enāniyyete ceẕb idecek olursa rubūbiyyet hüviyyete ceẕb

[4722] ḥażretine: ʿaleyhi’s-selāma H
[4723] en-Nahl 16/127.
[4724] Şiblī’ye: Şiblī ḳuddise sırruhūya H
[4725] yoḳ: -A
[4726] kerre: keret K

eyler. Ve eger elṭāf-ı rubūbiyyet hüviyyete ceẕb eyleyecek olursa ṭabīʿat enāniyyete ceẕb eyler. Lā cirem ol ne ṣırf enāniyyetdendür ve ne ḫod ṣırf hüviyyetdendür. Eger anı enāniyyetde isterseñ hüviyyetde bulursın ve eger hüviyyetde isterseñ enāniyyetde bulursın. Niteki bu maḳām işāret idüp Şiblī buyurdı: **el-ʿArabiyye**[4727]

Ene men ehvā ve men ehvā ene

Naḥnü rūḥāni ḥalelnā bedenā

Fe iẕā ebṣartenā ebṣartehū

Ve iẕā ebṣartehū ebṣartenā

Neṣr. Bu müşkil ḥall olmaz illā miṣāl-ile şöyle ki bir pervāne-i demsāz kendüyi şemʿe vurup fānī eylese ve şemʿ içinde müstaġraḳ olsa imdi eger pervāneʾi isterseñ şemʿ ḳatında bulursın ve eger şemʿi isterseñ pervāne ḳatında bulursın. Andan ṣoñra ol ṣāḥib-temkīn ve fānī eger gözin açsa kendüyi görmege ġayret-i ilāhiyye hüviyyetden anı ıraġ eyler ve eger ol, baṣīretini açsa hüviyyeti müşāhede eylemege hüviyyeti müşāhede eylemek müşāhedenüñ vücūdını iḳtiżā eyler. İmdi bu iṣneyniyyetdür[4728]. İmdi iṣneyniyyeti nefy itmege ṣabr ʿaniʾllāh lāzım gelür. İmdi bu eşeddür ṣābirlere. Ve bu, maḳām-ı ḥayretdür ki bu maḳāmuñ kemāliyyeti Rasūl ḥażretine[4729] maḫṣūṣdur. Şöyle ki anlar buyurdılar: **Rabbi zidnī teḥayyüran.**

Evet, bülbül-i gülistān-ı taḥḳīḳ ve ṭūṭī-i şekeristān-ı tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ol dervīşüñ eṣ-ṣabru ʿaniʾllāh didüginde benüm ḳatumda bir vech vardur

[4727] el-ʿArabiyye: -A
[4728] imdi bu iṣneyniyyetdür: -A
[4729] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H

(472a) ve daḫı ol, ṣābirler üzerine eşed olmasında bir vech vardur. İmdi ol vech oldur ki ṣabr-ı ʿaniʾllāh maḳāmāt-ı müşāhedenüñ eḫaṣṣ-ı maḳāmında olur. Zīrā ki ol vaḳtde ʿabd Mevlāsından utanup ve anı ululayup rücūʿ eyler. Ve anuñ baṣīreti gözi ḫacāletden yumulup ḫorlıḳ ve yoḳlıḳ ṣaḥrāsında ʿabd kendüden ġāyib olur tecellīyi taʿẓīm itdüginden ötürü. İmdi bu ṣabr ṣabruñ eşeddidür. Zīrā ki ol sever ki bu ḥāl dāyim ola ḥaḳḳ-ı celāli ve taʿẓīmi yirine yitişdürmek-içün. Ve rūḥ daḫı sever ki anuñ baṣīreti tecellī-yi cemāl nūrıyla mükaḥḥal ola. İmdi niteki nefs ṣabruñ ʿumūm-ı ḥāline münāzaʿa eyler ve rūḥ daḫı bu ṣabrda münāzaʿa eyleyüp zaḥmet çeker, bunuñ-içün bu ṣabr eşed oldı ṣābirler üzerine. Vaʾllāhu aʿlem.

Ebū'l-Ḥasan b. Sālim[4730] eydür: Ṣābirler üç dürlüdür. Birisi müteṣabbirdür ki ol, fīʾllāh ṣabr eyler. Pes gāh olur ki ṣabr eyler ve gāh ʿāciz olup cezaʿ u fezaʿ eyler. Ve birisi ṣābirdür ki ol, fīʾllāh ve liʾllāh ṣabr eyler, cezaʿ u fezaʿ eylemez. Evet, andan şekvā ve cezaʿ ẓāhir olmaḳ mütevaḳḳaʿ olur. Ve birisi daḫı ṣabbārdur. İmdi ol, oldur ki fīʾllāh ve liʾllāh ve biʾllāh ṣabr eyler. Şöyle ki eger anuñ üzerine cemīʿ-i belāları dökseler ol andan cezaʿ u fezaʿ eylemez ve ol hīç müteġayyir olmaz min-ciheti'l-vücūbi ve'l-ḥaḳīḳati ve lā min-ciheti'r-resmi ve'l-ḫilḳati. İmdi Ebū'l-Ḥasan bu kelāmda işāret eyledi anda ʿilm-i ḥikmetüñ ẓuhūrına ṣıfat-ı ṭabīʿat ẓuhūrıyla. Ve Şeyḫ Şiblī[4731] buña işāret eyleyüp eyitdi: **el-ʿArabiyye**[4732]

İnne ṣavte'l-muḥibbi min-elemi'ş-şevḳi

Ve ḫavfi'l-firāḳi yūriṣü ḍurrā

[4730] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4731] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4732] el-ʿArabiyye: -A

Ṣābera’ṣ-ṣabru fe’steġāṣe bihi’ṣ-ṣabru

Fe ṣāḥa’l-muḥibbü li’ṣ-ṣabri ṣabrā

(472b)**Ḳīle fī-tercümetihī bi’l-Fārisiyye**

Ez-şevḳ çü geşt cān-ı ʿāşıḳ pür derd

Ez-ḫavf-i firāḳ ṣabr der-pīş āvered

Ṣabreş çü pursīd ṣabr-ı ʿāşıḳ güfteş

Kā-yi ṣabr tū nīz ṣabr mī bāyed kerd

Ve ḳīle fī-tercümetihī bi’t-Türkiyye[4733]

ʿĀşıḳuñ cānına urdı şevḳı yāruñ yaralar

Ayrulıḳ ḳorḳusı anuñ yüregini pāreler

Ṣabr didi ṣabr nedür ʿāşıḳ eydür saña da

Ṣabr gerek tā bulasın zaḫma dürlü çāreler[4734]

[4733] ve ḳīle fī tercemetihī bi’t-Türkiyye: tercemetuhū K
[4734] çāreler: yaralar A

Caʿfer eṣ-Ṣādıḳ[4735] eydür: Ḥaḳ Teʿālā enbiyāya ṣabr eyleñ diyü emr eyledi. Evet, ṣabruñ aʿlāsını Ḥabīb[4736] Muḥammed-i Muṣṭafā[4737] ḥażretine virdi. Zīrā ki anuñ ṣabrı biʾllāh idi, bi-nefsihī degül-idi. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Ve mā ṣabruke illā biʾllāh.**

Ve Seriyy-i Seḳaṭī'ye[4738] eyitdiler: Ṣabr nedür? Ol, ṣabrda aḳvāl söyledi. Ṣabrda aḳvāl söylerken anuñ ayaġını bir ʿaḳreb ṣoḳdı ve ol ʿaḳreb dāyim ḳuyruġıyla ayaġını vururdı. Ol aña hīç muḳayyed olmaz-ıdı. Aña eyitdiler: Ol ʿaḳrebi niçün ayaġuñdan defʿ itmezsin? Ol eyitdi: Ṣabrda aḳvāl söylerem[4739]. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretinden istiḥyā eylerem[4740] ki ṣabr söylerken ṣabr eylemeyem.

Ve Şeyḫ Cüneyd[4741] eydür: Ḥaḳ Teʿālā Müʾminlere īmān-ıla ikrām eyledi ve īmāna ʿaḳl-ıla ikrām eyledi ve ʿaḳla ṣabr-ıla ikrām eyledi. Pes īmān Müʾminüñ bezegidür ve ʿaḳl dīnüñ bezegidür ve ṣabr ʿaḳluñ bezegidür. Ve İbrāhīm-i Ḫavāṣ bu beytleri oḳudı: **Naẓm el-ʿArabiyye**[4742]

Ṣabertü ʿalā-baʿżi'l-eẕā ḫavfe küllihī

Ve dāfaʿtü ʿan-nefsī li-nefsī fe ʿazzet

Ve cerraʿtühā'l-mekrūhe ḫattā-tederrabet

Ve lev lem ücerriʿhā iẕen leʾşmeʾezzet

[4735] +raḍıyaʾllāhu ʿanh H
[4736] Ḥabīb: -A, +ekrem H
[4737] +ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem H
[4738] Seḳaṭī'ye: Seḳaṭī ḳaddesaʾllāhu sırrahūya H
[4739] aḳvāl söylerem: söylerin A
[4740] eylerem: eylerin A
[4741] +ḳuddise sırruhū H
[4742] naẓm el-ʿArabiyye: -A, -K

(473a) **E lā rubbe ẕüllin sāḳa li’n-nefsi ʿizzeten**

Ve yā Rabbe nefsin bi’t-teẕellüli ʿazzet

İẕā mā mededtü’l-keffe eltemisü’l-ġınā

İlā-ġayri men ḳāle’s’elūnī fe şüllet

Se aṣbiru cehdī inne fī’ṣ-ṣabri ʿizzeten

Fe erḍā bi-dünyā’ī ve in hiye ḳıllet

Ḳīle fī-tercümetühū bi’l-Fārisiyye

Mekārih çeşānīẕemeş vāremīẕ

Ve ger ne zi her saḫtī-i mīrmīẕ

Ez-ān ters guftem be-envāʿ-ı pend

Hem ez-nefs bestem be-pāyeş kemend

Be-yek bed-şikpiyā konem nefs-i ḫod

Ki tā yāft ārām şod ercümend

Besā ẕüll ü ḫorī ki ʿizz āvered

Besā ẕüll keẕ nefs ẕillet bered

Merā dest-i herkes zi-behr-i niyāz

Be-ġayr-ı kerīmān bemādā dırāz

Be-dervīşī vü şabr istāde em

Zi-dünyā bāndek rıżā dāde em

Ve tercümetühū bi't-Türkiyye

Ḳıluram nefsi bir īẕāya ṣābir

Ki biñ olmaduġına ola şākir

Tevāżuʿ itmese itse tekebbür

İderdi her meşaḳḳatden teneffür

Ḳılup ḫavf itmege ben dürlü pendi

Recādan pāyına ṣaldum kemendi

Gerekmez baña ḳılmaġa namāzı

Kerīm olan-içün dest-i dırāzı

Çü nāfiddür bilüp ḥükm-i ḳażāyı

Azacuḳ nesneye virdüm rıżāyı[4743]

Neṯr. Ve ʿÖmer b. ʿAbdü'l-ʿAzīz[4744] eydür: Ḥaḳ Teʿālā bir ḳulına bir niʿmet virse ol niʿmeti andan yine[4745] alsa daḫı aña ṣabr virse ol ṣabr ol niʿmetden ḫayrludur. Ve Semnūn bu beytleri oḳudı: **Naẓm el-ʿArabiyye**[4746]

Tecerraʿat min-ḥāleyhi naʿmā ve ebʾüsā

Zamānün iẕā ecrā ʿazālīhi iḫtesā

Fe kem ġamratin ḳad cerraʿtenī küʾūsehā

Fe cerraʿtühā min-baḥri ṣabrī ekʾüsā

Tederraʿtü ṣabrī veʾlteḥaftü ṣurūfehū

Ve ḳultü li-nefsiye'ṣ-ṣabra ev feʾhlekī esā

[4743] ve tercemetuhū bi't-Türkiyye…rıżāyı: -A, -K, -H
[4744] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4745] yine: gine A
[4746] naẓm el-ʿArabiyye: -A, -K

Ḫuṭūbu lev enne’ş-şümme ze’eḥmene ḫaṭbehā

(473b) **Le sāḫat ve lem tüdrik lehā’l-keffü mesmesā**

Neşr. Ve ġavṣü’l-aḳṭāb eş-Şeyḫ Muḥyī’l-milleti ve’d-dīn el-ʿArabī ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-ʿazīz **Fuṣūṣ**’ında eydür: ʿUlemā’-i ehl-i ẓāhir ḳatında ve daḫı ehl-i sülūk ḳatında ki anlar henüz maḳām-ı taḥḳīḳa yitişmemiş olalar, ṣabr nefsi şikāyetden ḥabs itmekdür. İmdi bu bizüm ḳatumuzda ṣabruñ ḥaddi degüldür. Belki bizüm ḳatumuzda ṣabr oldur ki kişi nefsini Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıya şikāyet itmekden ḥabs eyleye daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine şikāyet eyleye. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıya şikāyet eylemek Allāh Teʿālā ḥażretinden iʿrāż itmegi müstelzimdür ve daḫı anuñ aḥkāmına rāżī olmamaġı müstelzimdür ve daḫı ḳul evlā olanı bilmemegi müstelzimdür. İmdi bunlaruñ dükelisi meẕmūmdur. Ve Allāh Teʿālā ḥażretine şikāyet itmek iẓhār-ı ʿaczi ve iẓhār-ı meskeneti ve iẓhār-ı iftiḳārı müstelzimdür ve daḫı şekvāyı gidermegi Allāh Teʿālā ḳādir-ıduġını iẓhār itmegi müstelzimdür. İmdi bunlaruñ dükelisi maḥmūddur. Va’llāhu aʿlem.

Meşāyıḫuñ faḳrda aḳvāli oldur kim: İbn Cellā eydür: Faḳr oldur kim senüñ hīç nesneñ olmaya. Ve eger nesneñ olacak olursa anı beẕl eyleyesin. Ve Şeyḫ Kettānī[4747] eydür: Vaḳtī ki iftiḳār-ı ilā’llāh ṣaḥīḥ olsa ġınā’-i bi’llāh ṣaḥīḥ olur. Zīrā ki bu ikisi biri biriyle tamām olur. Ve Şeyḫ Nūrī[4748] eydür: Faḳīrüñ ṣıfatı oldur ki vaḳtī ki elinde nesne olmasa ṣabr eyleye ve eline nesne girincek anı beẕl eyleye. Ve baʿżılar eydürler[4749]: Faḳīr oldur ki elinde nesne olmayıncaḳ ṣabr eyleye ve eline nesne girincek melūl olup anı beẕl eyleye.

[4747] +ḳuddise sırruhū H
[4748] +ḳuddise sırruhū H
[4749] eydürler: eyitdiler A

İmām Dürrāc[4750] eydür: (474a) Bir gün üstādumuñ kīsesinde sürmedān isterken kīsede bir pāre altun buldum. Üstāduma ben eyitdüm: Bu altun pāracuġı nedür, didüm. Ol eyitdi: Bunı kīseye ḳoy. Andan ṣoñra eyitdi: Yoḳ yoḳ, belki var anı bāzārda ṣat daḫı anuñ bahāsına nesne al gel, anı yiyelüm. Ben eyitdüm: Maʿbūduñ ḥaḳḳı-çün bu altun pāracuġı nedür, bunuñ ḥikāyeti nitedür, didüm. Ol eyitdi: ʿÖmrüm içinde Allāh Teʿālā baña altundan ve gümişden nesne naṣīb itmedi bu altun pāracuġından ġayrı. Ben diledüm ki vaṣiyyet eyleyem ki bu altun pārasını benüm kefenüm ucına bağlayalar tā ki bunı Rabbüme redd eyleyem. Evet, çünki bu ẓāhir oldı, var bunı ṣat, bahāsına nesne alup gel.

Ve İbrāhīm el-Ḫavāṣ eydür: Faḳīrlıḳ şerīf ridādur ve mürsellerüñ libāsıdur ve ṣāliḥlerüñ tācıdur. Ve Sehl b. ʿAbdu'llāh'a[4751] eyitdiler: Ṣādıḳ faḳīr kimdür? Ol eyitdi: Ol oldur ki kimseden nesne dilemeye ve aña nesne virdükleri vaḳt redd eylemeye ve eline nesne girincek anı gizlemeye. Ve Ebū ʿAlī er-Rūẕbārī[4752] eydür: Zeḳḳāḳ baña eyitdi: Yā Ebā ʿAlī, ḥācet vaḳtinde fuḳarā kendülere gereklü ḳadar niçün nesne[4753] almazlar? Ben eyitdüm: Zīrā ki anlar muʿṭī-yile müstaġnī olurlar ʿaṭādan. Ol eyitdi: Neʿam, böyledür. Evet, bunda bir nesne daḫı vardur. Ben eyitdüm: Ol nedür, didüm. Ol eyitdi: Zīrā ki anlar bir ḳavmdür ki anlara dünyānuñ vücūdı fāyide eylemez vaḳtī ki Allāh Teʿālā anlaruñ mefḳūdları olsa. Hem-çünān vaḳtī ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ vuṣlatını ḥāṣıl itseler cemīʿ-i ʿālem ellerinden gitdügine ve dünyā ellerinde olmaduġına melūl olmazlar.

İmām Mesūḥī[4754] (474b) eydür: Faḳīr oldur ki niʿmetler anı müteġayyir eylemeye ve daḫı miḥnetler anı müteġayyir eylemeye. Ve Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: Ḥaḳīḳat-i faḳr oldur ki

[4750] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4751] ʿAbdu'llāh'a: ʿAbdu'llāh ḳuddise sırruhūya H
[4752] +ḳuddise sırruhū H
[4753] niçün nesne: nesne niçün A
[4754] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H

kişi Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrı nesne-yile müstaġnī olmaya. Anuñ ʿalāmeti oldur ki cemīʿ-i esbāb-ı ẓāhireʾi terk eyleye. Ve Ebū Bekr eṭ-Ṭūsī eydür[4755]: Niçe müddet bāḳī ḳaldum, bizüm aṣḥābumuz faḳrı dāyir eşyā üzerine niçün[4756] iḫtiyār iderler, didüm. Bana hīç kimse cevāb-ı şāfī virmedi. Ḥattā Naṣr b. el-Ḥammāmīʾye ben bunı ṣordum. Ol bana eyitdi: Zīrā ki faḳr tevḥīdüñ evvel menzilidür. Ben bu cevāba ḳanāʿat eyledüm.

Ve İbn Cellāʾya faḳr nedür, didiler. Ol cevāb virmedi ḥattā namāz ḳıldı daḫı ṭurdı gitdi. Andan ṣoñra yine[4757] gelüp eyitdi: Ben hīç nesne dimeyüp gitdügüm bunuñ-içün idi ki benüm ḳatumda bir dirhem var-ıdı. Vardum anı bir faḳīre virdüm, didi. Daḫı faḳr nedür beyān eyledi.

Ve Ebū Bekr b. Ṭāhir[4758] eydür: Faḳīr oldur kim hīç nesneye raġbet itmeye ve eger nesneye raġbet idecek olursa kifāyetinden ziyāde nesneye raġbet itmeye. Şeyḫ Fāris[4759] eydür: Bir faḳīrüñ üzerinde aclıḳ nişānını görüp aña ben eyitdüm: Niçün ḫalḳdan nesne dilemezsin. Ol eyitdi: Ḳorḳaram ki anlar ben diledügüm nesneʾi bana virmeyeler daḫı Allāh Teʿālā anlara ḫışm eyleye. Ve ʿāriflerden birisi bu beytleri oḳudı: **Naẓm el-ʿArabiyye**[4760]

Ḳālū ġadāʾl-ʿīdü māẕā ente lābisühū

Fe ḳultü ḫilʿate sāḳin ʿindehū cüreʿā

Faḳrun ve ṣabrun hümā ṣevābāni taḥtehümā

[4755] eydür: ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[4756] niçün: -A
[4757] yine: gine A
[4758] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4759] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4760] naẓm el-ʿArabiyye: beyt K

Ḳalbün yerā rabbehu'l-aʿyāde ve'l-cümeʿā

Aḥrā'l-melābisi en tülḳā'l-Ḥabībe lehā

Yevme't-tezāvüri fī'ş-ṣvbe'llezī ḫaleʿā

(475a) **ed-Dehru lī mātemün in ġıbte yā emelī**

Ve'l-īdü lī merāyen ve müsteme'ā

Neşr. Meşāyıḫuñ şükürde aḳvāli oldur ki baʿżılar eydürler: Şükr oldur ki kişi münʿimi müşāhede eyleyüp şükrden ġāyib ola. Ve Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: Mā-dām ki sen şükr eyleyesin sen şākir degülsin. Belki şükr ġāyet-i teḥayyürdür. Zīrā ki şükr daḫı niʿmetdür. Aña daḫı bir şükr gerek ve ol şükre daḫı bir şükr daḫı gerek ve helümme cerran. Niteki Dāvūd peyġāmber[4761] ʿaleyhi's-selām eydür[4762]: İlāhī, ben saña nice şükr eyleyeyin ki ol şükr daḫı baña bir niʿmetdür aña daḫı bir şükr daḫı gerek, ol şükre daḫı bir şükr daḫı gerek. Ḥaḳ Teʿālā aña eyitdi: Şimdi sen baña tamām şükr eyledüñ, didi.

İmdi şöyle bilgil ki şükr luġatda keşf idüp açmaġa eydürler[4763]. Şöyle ki **şekera** ve **keşera** dirler vaḳtī ki bir kişi dişini açsa. İmdi niʿmeti açup anı ẕikr itmek ve diliyle bir bir añmaḳ ẓāhir şükrdendür. Evet, bāṭın şükri oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ niʿmetleriyle Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṭāʿātına istiʿānet eyleyesin[4764] ol niʿmetler-ile Tañrı[4765] Teʿālā

[4761] peyġāmber: -H
[4762] eydür: eyitdi A
[4763] eydürler: dirler A
[4764] eyleyesin: eyleye A
[4765] Tañrı: Allāh H

ḥażretine ʿāṣī olmayasın ve her ʿużvı limā-ḫuliḳa lehūda ṣarf eyleyesin. İmdi niʿmetüñ şükri budur. Vaʾllāhu aʿlem[4766].

Sulṭānu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Şeyḫümüzden işitdüm ki ol baʿżılardan rivāyet eyleyüp bu beytleri oḳudı: **Rubāʿiyye el-ʿArabiyye**[4767]

Evleytenī niʿamen ebūḥu bi-şükrihā

Ve kefeytenī külle'l-umūri bi-esrihā

Fe leʾeşküranneke mā-ḥuyītü fe in emüt

Fe leteşküranneke aʿẓumī fī-ḳabrihā

Neşr. Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Evvelü men yüdʿā ilā'l-cenneti yevme'l-ḳıyāmeti'lleẕīne** (475b) **yaḥmedūna'llāhe fī's-serrā'i ve'ḍ-ḍarrā'.** Yaʿnī ḳıyāmet güninde cennete girmege evvel ḳıġırılan şunlardur ki anlar Allāh Teʿālā ḥażretine belālarda ve şādılıḳlarda ḥamd idüp şükr eyleyeler. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Men übtüliye fe ṣabera ve uʿṭiye fe şekera ve ẓulime fe ġafera ve ẓaleme fe'staġfera ḳīle fe mā bālühū ḳāle ülā'ike lehümü'l-emnü ve hüm mühtedūn.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür[4768]: Kim ki mübtelā olsa daḫı aña ṣabr eylese ve aña Ḥaḳ Teʿālā nesne virse aña şükr eylese ve aña ẓulm idincek andan geçse ve kendüsi biregüye ẓulm eylese aña istiġfār

[4766] vaʾllāhu aʿlem: -A
[4767] rubāʿiyye el-ʿArabiyye: beyt K
[4768] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: -A

eylese. Eyitdiler: Anuñ ḥāli nice olur yā Rasūlaʾllāh? Ol eyitdi: Anlar ḳıyāmet güninde emn içinde olalar ve anlar[4769] ṭoġru yola hidāyet bulmışlardur.

Ve daḫı şöyle bilgil ki ḥaḳīḳat-i şükr oldur ki kişi kendüye cemīʿ-i maḳżı niʿmet göre ve Ḥaḳ Teʿālā aña ḥükm ne ki iderse anı dīninde żarar degürmez göre. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā Müʾmin ḳulına hīç nesne ḥükm eylemez illā anuñ ḥaḳḳında ol, niʿmetdür immā[4770] dünyāda ve immā[4771] āḫiretde. Ve yāḫūd aña bir mekrūh gelen nesneʾi Allāh Teʿālā aña virür ki ol aña niʿmetdür. Şöyle ki anuñ derecesini ziyāde itmek-içün aña anı virür ve yāḫūd anuñ günāhlarını tekfīr itmek-içün aña anı virür. İmdi ʿabd bunı bilse ki Ḥaḳ Teʿālā anuñ meṣāliḥini bilür ve daḫı andan gelen cemīʿisi ne olursa olsun ol niʿmetdür, taḥḳīḳ ol şükr itmiş olur.

Meşāyıḫuñ ḫavfda aḳvāli oldur ki baʿżılar eydürler[4772]: Dükeli ḥikmetüñ başı ve aṣlı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ḫavf itmekdür. Niteki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **Reʾsüʾl-ḥikmeti maḫāfetuʾllāh.** (476a) Ve daḫı Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **Kāne Dāvūduʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām yeʿūduʾn-nāsü yeẓunnūne enne bihī merażan ve mā bihī merażun illā ḫavfuʾllāhi Teʿālā veʾl-aḥyāʾu minhü.** Yaʿnī Dāvūd peyġāmberi[4773] ḫalḳ ḫasta oldı ṣanup anı görmege varurlar-ıdı. Anuñ ḫastalıġı yoġ-ıdı. Belki Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf idüp anuñ cenābından utanup żaʿīf olup yaturdı.

Ebū ʿAmr ed-Dımaşḳī[4774] eydür: Ḫāyif oldur ki ol şeyṭāndan ḫavf itdüginden ziyāde nefsinden ḫavf eyleye. Ve baʿżılar eydürler[4775]: Ḫāyif ol degüldür kim aġlayup iki gözi

[4769] anlar: anları A
[4770] immā: ammā A
[4771] immā: ammā A
[4772] eydürler: eyitdiler A
[4773] peyġāmberi: ʿaleyhiʾs-selāmı H, -K
[4774] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4775] eydürler: eyitdiler A

yaşını sile. Belki ḫāyif oldur ki ol Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıdan ḳorḳmaya. Yaʿnī kendü nefsi-çün ḫavf itmeye. Belki ol, Allāh Teʿālā ḥażretini ululayup anuñ cenābından ḫavf eyleye. Sehl eydür: Ḫavf erdür ve recā dişidür. Yaʿnī bu ikisinden ṭoġar ḥaḳāyıḳ-ı īmān. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve leḳad veṣṣaynā'lleẕīne ūtū'l-kitābe min-ḳabliküm ve iyyāküm eni'tteḳū'llāhe.**[4776] Baʿżılar eydürler[4777]: Bu āyet Ḳur'ān'uñ ḳuṭbıdur. Zīrā ki cemīʿ-i evāmirüñ medārı bunuñ üzerinedür. Ve Sehl eydür: īmānuñ kemāli ʿilm-ile olur ve ʿilmüñ kemāli ḫavf-ıla olur. Ve daḫı ʿilm īmānuñ kesbidür ve ḫavf maʿrifetüñ kesbidür. Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī[4778] eydür: Muḥibbe maḥabbet ḳadeḥlerinden ʿışḳ şarābın içürmezler illā anuñ yüregi ḫavf odında göyündüginden ṣoñra içürürler. Ve Fuḍayl b. ʿİyāż[4779] eydür: Vaḳtī ki saña eyitseler sen Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf ider misin, sen hīç nesne dime. Zīrā ki eger sen (476b) yoḳ, ḫavf itmezem[4780] diyecek olursañ kāfir olursın. Ve eger ḫavf iderem[4781] diyecek olursañ yalan söylersin. Zīrā ki senüñ ṣıfatuñ Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ḫavf idenler ṣıfatı gibi degüldür. Va'llāhu aʿlem.

Ḳavlühüm fī'r-racā. Rasūl ḥażreti ʿaleyhi's-selām[4782] eydür: Ḳıyāmet güninde Ḥaḳ Teʿālā eyide: **Aḫricū mine'n-nāri men kāne fī-ḳalbihī miṯḳāle ḫabbetin min-ḫardalin min-īmānin ṯümme yeḳūlü ve ʿizzetī ve celālī lā ecʿalü men āmene bī fī-sāʿatin min-leylin ev nehārin ke-men lem yü'min bī.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür: Ḳıyāmet güninde Ḥaḳ Teʿālā eyide[4783]: Cehennem içinde kimüñ ki göñlinde ḫardal dānesi ḳadar īmānı var-ısa anı cehennemden çıḳaruñ. Andan ṣoñra eyide: ʿİzzetüm ve celālüm

[4776] en-Nisâ 4/131.
[4777] eydürler: eyitdiler A
[4778] +ḳuddise sırruhū H
[4779] +ḳuddise sırruhū H
[4780] itmezem: itmezin A
[4781] itmezem: itmezin A
[4782] ʿaleyhi's-selām: -K
[4783] Rasūl ʿaleyhi's-selām eydür…eyide: -A

ḥaḳḳı-çün gicenüñ ve yāḫūd gündüzüñ bir sāʿatinde baña īmān getüreni baña hīç īmān getürmeyen gibi ḳılmazam[4784].

Ve bir gün bir ʿArab Rasūl ḥażretine[4785] eyitdi: Ḳıyāmet güninde ḫalḳuñ ḥisābını kim eylese gerek? Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Allāh Teʿālā kendüsi eylese gerek. Pes ol ʿArab güldi. Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: Niçün gülersin? Ol ʿArab eyitdi: Zīrā ki bir kerīm vaḳtī ki ḳādir olsa ʿafv eyler ve daḫı ol ḥisāb idincek eñin muḳayyed olmaz.

Ve Şāh el-Kirmānī[4786] eydür: Recānuñ ʿalāmeti oldur ki kişi gökcek ṭāʿat eyleye. ve baʿżılar eydürler[4787]: Recā ruʾyet-i celāldür cemāl göziyle. Ebū ʿAlī er-Rūẕebārī[4788] eydür: Ḫavf-ıla recā ḳuşuñ iki ḳanādı gibidür. İmdi ḳuşuñ iki ḳanādı olmasa ol ḳuş uçamaz. İmām Muṭrıḳ[4789] eydür: Müʾminüñ ḫavf-ıla recāsını eger bir terāzūya ḳoyup ṭartsalar ikisi biri birine berāber geleydi. Pes ḫavf-ıla recā (477a) īmānuñ iki ḳanādı gibidür. Kişi; ḫāyif olmaz illā ol rācī olur, rācī daḫı olmaz illā ol ḫāyif olur. Zīrā ki ḫavfuñ mūcibi īmāndur. İmdi īmān-ıla olur recā ve recānuñ daḫı mūcibi īmāndur. İmdi īmāndandur ḫavf. Bundandur şol nesne ki Loḳmān'dan rivāyet olundı, ol oldur[4790] ki Loḳmān oġlına eyitdi: İy oġul, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳorḳ. Şöyle ḳorḳ ki anuñ mekrinden bir sāʿat emīn olma. Ve daḫı andan ḳorḳduġuñdan ziyāde andan recā eyle. Ol eyitdi: İy[4791] baba, böyle itmege benüm nice gücüm yitsün ki benüm bir ḳalbüm vardur? Pes Loḳmān eyitdi: İy oġul, Müʾminüñ iki ḳalbi

[4784] ḳılmazam: ḳılmazın A, K
[4785] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4786] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4787] eydürler: eyitdiler A
[4788] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4789] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4790] ol oldur: -H
[4791] iy -H

vardur. Bir ḳalbiyle Allāh Teʿālā ḥażretinden ḫavf ider ve bir ḳalbiyle Allāh Teʿālā ḥażretinden recā eyler. İmdi ḫavf-ıla recā īmānuñ ḥikmetindendür.

Meşāyıḫuñ tevekkülde aḳvāli oldur ki Serī[4792] eydür: Tevekkül oldur ki kişi kendü ḳuvvetinden çıḳa. Ve Şeyḫ Cüneyd[4793] eydür: Tevekkül oldur ki sen Allāh Teʿālā ḥażreti-çün olasın şöyle ki sen yoġ-ıduġuñ gibi tā ki Allāh Teʿālā daḫı senüñ-içün ola kemā-lem yezel. Yaʿnī sen vücūd bulduġuñdan ṣoñra Allāh Teʿālā ḥażretiyle şöyle olasın ki vücūd bulmadın anuñ-ılayduñ. Yaʿnī sen iḫtiyāruñdan ve tedbīrüñden fānī olasın. İmdi vaḳtī ki sen Allāh Teʿālā ḥażretiyle böyle olsañ Ḥaḳ Teʿālā daḫı senüñ-ile olur kemā-lem yezel. Yaʿnī ol senüñ cemīʿ-i işüñi Ḥaḳ Teʿālā görivirür niteki bu ʿāleme gelmedin görürdi[4794]. Vaʾllāhu aʿlem. Ve Sehl eydür: Tevekkülden ġayrı maḳāmātuñ bir vechi ve ḥaḳīḳati ve ṣūreti vardur. Evet, tevekkülüñ hīçbir maʿnīsi yoḳdur ki ol maʿnīye ḳanāʿat oluna.

(477b) Ve Allāh Teʿālā ḥażreti tevekküli īmāna muḳārin ḳılup buyurdı: **Ve ʿalāʾllāhi fe tevekkelū in küntüm müʾminīn.**[4795] Ve daḫı bir maḥalde daḫı buyurdı: **Ve ʿalāʾllāhi felyetevekkeli'l-müʾminūn.**[4796]

Ve Ẕū'n-Nūn[4797] eydür: Tevekkül tedbīr-i nefsi terk itmekdür ve daḫı ḳuvvetden ṭaşra çıḳmaḳdur. Ve baʿżılar eydürler[4798]: Kim ki tevekkülüñ ḥaḳḳını yirine yitişdürmek dilese eyle gerekdür kim ol kendü-yiçün bir ḳabr ḳaza daḫı kendü aña girüp dünyāyı ve anuñ ehlini unuda. Zīrā ki ḥaḳīḳat-i tevekküli ḫalāyıḳdan kimse yirine yitişdürmez. Ve Sehl

[4792] +Seḳaṭī ḳuddise sırruhū H
[4793] +ḳuddise sırruhū H
[4794] görürdi: gördi A, H
[4795] el-Mâ'ide 5/23.
[4796] İbrâhîm 14/12.
[4797] +ḳuddise sırruhū H
[4798] eydürler: eyitdiler A

b. ʿAbduʾllāh[4799] eydür: Tevvekkülüñ evvel maḳāmı oldur ki ḳul Allāh Teʿālā ḥażretinde meyyit gibi ola ġassāl öñinde ki ol anı her nice dilrese dönderür, anuñ aṣlā ḥareketi ve tedbīri olmaz. Ve daḫı ol eyitdi: ʿİlmüñ dükelisi teʿabbüdüñ ḳapusıdur ve teʿabbüdüñ cemīʿisi veraʿuñ ḳapusıdur ve veraʿuñ ḳapusı zühdüñ ḳapusıdur ve zühd tevekkülden bir ḳapudur. Ve baʿżılar eydürler[4800]: Taḳvā-yıla yaḳīn terāzūnuñ iki keffesi gibidür. Tevekkül anuñ dilidür ki anuñ-ıla bilinür ziyāde vü noḳṣān.

Ḫulāṣatü'l-mütevekkilīn ve zübdetü'l-müteḳaşşifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Kişinüñ tevekküli vekīli bildügine göre olur. Lā cirem kim ki vekīli tamām bilse anuñ tevekküli tamām olur. Ve kimüñ ki tevekküli tamām olsa ol, vekīli müşāhede itmekde kendüden ve kendünüñ tevekkülinden ġāyib olur. Andan ṣoñra vekīli tamām bilmek ḳısmetde ʿadli bilmegi ifāde eyler. Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıya naẓar itmek nefsde cehl olmaḳdandur. Lā cirem ol tevekküline ziyān getürecek kendüden nesne iḥsās eylese anı nefsüñ menbaʿından bilür. Pes tevekkülüñ noḳṣānı (478a) nefs ẓāhir olmaḳdan ẓāhir olur. Ve tevekkülüñ kemāli nefs ġāyib olmaḳdan ḥāṣıl olur. Bundandur ki aḳviyā tevekküli ṣaḥīḥ itmege meşġūl olmazlar. Belki anlar nefsi ġāyib itmege meşġūl olurlar ḳalbüñ māddeleri taḳviyetiyle. İmdi vaḳtī ki nefs ġāyib olsa cehl māddeleri kesilür. Ol vaḳt tevekkül ṣaḥīḥ olur. Anlar aṣlā aña naẓar eylemezler. Belki her bār ki nefsden bir bāḳiyye ḥareket eylese anlaruñ żamīrlerine **inna'llāhe yaʿlemü mā-yedʿūne min-dūnihī min-şey'in**[4801] sırrı vārid olur. Pes Ḥaḳḳ'uñ vücūdını aʿyān ve ekvān üzerine ġālib görürler şöyle ki ekvānuñ vücūdda ve ġayrısında aṣlā istiḳlāli yoḳ. Pes ol vaḳt anlara tevekkül iżṭırārī olur. İmdi bunuñ gibi mütevekkilde esbāb ve vesāyıṭ ki żuʿafānuñ tevekküline anlar żarar degürürler, anlar bunuñ

[4799] +ḳuddise sırruhū H
[4800] eydürler: eyitdiler A
[4801] el-Ankebût 29/42.

gibi mütevekkilde żarar degürmezler. Zīrā ki ol esbāb ve ol vesāyıṭ anlaruñ ḳatında ululardur ki anlar vekīl-ile ḥayāt bulurlar. İmdi bu tevekkül ehl-i maʿrifetüñ ḫavāṣṣınuñ tevekkülidür. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve ḳavlühüm fī'r-rıżā. Ḥāriṣ eydür: Rıżā ḳalbüñ sükūnıdur taḥte cereyāni'l-ḥükm. Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī[4802] eydür: Rıżā sürūr-ı ḳalbdür ḳażānuñ acısına. Süfyān[4803], Rābiʿa[4804] ḳatında eyitdi: İlāhī, bizden sen rāżī ol. Pes Rābiʿa eyitdi ki: Utanmaz mısın ki sen rāżī olmaduġuñ kimseden rıżā ṭaleb eylersin?

Ve Sehl eydür: Vaḳtī ki ʿabdüñ rıżāsı rıḍvāna irişse yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā'nuñ rıżāsına irişse ṭumānīnete irişilinür[4805] **fe ṭūbā lehüm ve ḥüsnü me'āb.**[4806] Evet, şöyle bilgil ki rıżā rıḍvāna irişmegüñ maʿnāsı oldur kim ʿabdüñ dünyāda mecārī-i aḥkāma rıżāsı (478b) mufżīdür āḫiretde Ḥaḳ Teʿālā andan rāżī olmaġa. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İnnaʾllāhe Teʿālā ceʿale'r-ravḥa ve'l-feraḥa fī'r-rıżā'i ve'l-yaḳīni ve ceʿale'l-ġılle ve'l-ḥüzne fī'ş-şekki ve's-seḫaṭi.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetiyle rāḥatlıġı ve şādılıġı kendünüñ ḳażā vü ḳaderine rāżī olmaḳda ḳıldı ve daḫı yaḳīnde ḳıldı ve ġıllı ve ḥüzni şekde ḳıldı ve daḫı kendünüñ ḳażā vü ḳaderine rāżī olmamaḳda ḳıldı.

Ve Ebū Türāb eydür: Kimüñ ki ḳalbinde dünyānuñ miḳdārı olsa ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsına irişmez. Ve Şeyḫ Sırrī eydür: Biş[4807] nesne muḳarrebler aḫlāḳındandur. Birisi rıżā'ün ʿani'llāhdur nefs sevdügi nesnede ve daḫı nefse ḫoş gelmeyen

[4802] +ḳuddise sırruhū H
[4803] +ḳuddise sırruhū H
[4804] raḥmetu'llāhi ʿaleyhā H
[4805] irişilinür: irişilür H
[4806] er-Raʿd 13/29.
[4807] biş: dört A, K

nesnede. Ve birisi daḫı Allāh Teʿālā ḥażretini dost ṭutmaḳdur anı ḳullarına sevdürmek-ile. Ve birisi daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden utanmaḳdur. Ve birisi daḫı Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳdur. Ve birisi daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinden vaḥşet itmekdür.

Ebū Saʿīd'e eyitdiler: Ḳul hem[4808] rāżī olup hem sāḫiṭ olur mı? Ol eyitdi: Neʿam, zīrā cāyizdür ki ḳul rabbisinden[4809] rāżī ola ve kendü nefsinden rāżī olmayup aña ḳaḳıya ve daḫı her nesne ki anı Allāh Teʿālā ḥażretinden keser anı düşmen ṭutuna.

Ḥasan[4810] b. ʿAlī b. Ebī Ṭālib'e eyitdiler[4811]: Ebū Ẕer[4812] eyitdi, faḳīrlıḳ baña ġanīlıḳdan sevgülüdür ve daḫı ḫastalıḳ baña saġlıḳdan sevgülüdür, didiler[4813]. Ḥasan eyitdi: **Raḥima'llāhu Ebā Ẕer**[4814] ben eydürem[4815] ki kim ki Allāh Teʿālā'nuñ iḫtiyārına tevekkül eylese ol kimse Allāh Teʿālā ḥażretinüñ iḫtiyārından temennā eylemez.

Ve İmām ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanh eydür: Kim ki rıżā (479a) döşegi üzerine otursa Allāh Teʿālā ḥażretinden aña aṣlā mekrūh nesne yitişmeye[4816]. Ve kim ki su'āl ve dilencilik döşegi üzerine otursa ol kimse dükeli ḥālde Allāh Teʿālā ḥażretinden rāżī olmaz. Ve baʿżılar eydürler[4817]: Rāżī oldur kim ol fevt olan dünyāya te'essüf eylemeye. Ve Yaḥyā b. Muʿāẕ'a eyitdiler: Ḳul maḳām-ı rıżāya ne vaḳtin yitişür[4818]? Ol eyitdi: Şol vaḳt ki ol, nefsini dört aṣl üzerine ṭurġura. Yaʿnī ol eyide: İlāhī, eger sen baña nesne virürseñ ben ḳabūl eylerem[4819]

[4808] hem: -A
[4809] rabbisinden: rabbinden A
[4810] Ḥasan: el-Ḥasan
[4811] Ṭālib'e eyitdiler: Ṭālib raḍıya'llāhu ʿanhumāya H
[4812] +raḍıya'llāhu ʿanh H
[4813] didiler: didi A
[4814] raḥima'llāhu Ebā Ẕer: raḥimeka'llāhu yā Ebā Ẕer A
[4815] eydürem: eydürin A, K
[4816] yitişmeye: yitişmez A
[4817] eydürler: eyitdiler A
[4818] yitişür: irişür A
[4819] eylerem: eylerin A, K

ve eger baña nesne virmezseñ ben aña rāżī oluram[4820] ve eger beni terk eylerseñ ben saña ʿibādet eylerem[4821] ve eger sen beni daʿvet eylerseñ ben anı ḳabūl eylerem[4822].

Şeyḫ Şiblī[4823] bir gün Şeyḫ Cüneyd'üñ[4824] ḳatında lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāh, didi. Şeyḫ Cüneyd eyitdi: Böyle didügüñ göñül ṭarlıġındandur. Şiblī eyitdi: Girçek söylersin. Pes Cüneyd eyitdi: İmdi göñül ṭarlıġı ḳażāya rıżāyı terk itmekdür. Şeyḫ Cüneyd'üñ[4825] böyle didügi aṣl-ı rıżāya tenbīhdür ki aṣl-ı rıżā inşirāḥ-ı ḳalbden ve infisāḥ-ı ḳalbden ḥāṣıl olur. İmdi inşirāḥ-ı ḳalb yaḳīn nūrındandur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **E fe men şeraḥa'llāhu ṣadrahū li'l-islām.**[4826]

İmdi vaḳtī ki ol nūr bāṭında ḳarār ṭutsa göñül giñ olur ve baṣīret gözi açılur. Pes ol vaḳt ʿabd Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḥüsn-i tedbīrini müşāhede eyler. Lā cirem andan tesaḫḫuṭ ve teḍaccür gider. Zīrā ki göñül müşşeriḥ olup açılmaḳ Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetini mutażammındur. İmdi maḥbūbuñ cemīʿ-i işine muḥibb-i ṣādıḳ ve ʿārif-i ʿāşıḳ rāżī olur. Zīrā ki muḥib şöyle gerek ki (479b) maḥbūbuñ cemīʿ-i işi anuñ murādı ve iḫtiyārıdur. Lā cirem ol daḫı maḥbūbuñ iḫtiyārından leẕẕetinde kendünüñ iḫtiyārından fānī olur. Niteki ʿazīzler dimişlerdür: **Ve küllü mā-yefʿalü'l-maḥbūbü maḥbūbün.** Yaʿnī her ne kim maḥbūb ider, maḥbūb olur. Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb[4827].

[4820] oluram: olurın A, K
[4821] eylerem: eylerin A, K
[4822] eylerem: eylerin A, K
[4823] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4824] Cüneyd'üñ: Cüneyd ḳuddise sırruhūnuñ H
[4825] Cüneyd'üñ: Cüneyd H
[4826] ez-Zümer 39/22.
[4827] bi'ṣ-ṣavāb: -A, va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb: -H

el-Bābu’l-ḥādī ve’s-sittūn fī-ẕikri’l-aḥvāli ve şerḥihā

Yaʿnī altmış birinci bāb aḥvāl ẕikrindedür ve daḫı aḥvālüñ şerḥindedür.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **Ṣelāṣün men künne fīhi vecede ḥalāvete’l-īmāni men kāna’llāhu ve rasūlühū eḥabbe ileyhi mimmā-sivāhā ve men eḥabbe ʿabden lā yuḥibbühū illā li’llāhi ve men yekrahühū en yeʿūde ilā’l-küfri baʿde iẕ enḳaẕehu’llāhu minhü kemā-yekrahü en yülḳıye fī’n-nār.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur[4828]: Kimde ki üç nesne olsa ol kemāl-i īmān ḥalāvetini ṭadar. Biri oldur ki Allāh Teʿālā ḥażretinden ve daḫı anuñ Rasūlinden ġayrı nesneden anlar aña sevgülü ola. Yaʿnī Allāh Teʿālā ḥażretini ve daḫı Rasūl ḥażretini ġayrdan artuḳ seve. İmdi şöyle bilgil ki bu sevmekden murād iḫtiyār-ıla sevmekdür bi’ṭ-ṭabʿ sevmek degüldür. Meṣelā eger Allāh Teʿālā ve yāḫūd Rasūl ʿaleyhi’s-selām aña emr eyleseler ki kāfir-ile var muḳātele eyle tā ki şehīd olasın ol anlaruñ emrine imtiṣāl eyleye egerçi ki anuñ ṭabīʿatı anı sevemese[4829] daḫı. Ve bir daḫı oldur ki bir kimseʾi Allāh Teʿālā ḥażreti-çün seve. Ve bir daḫı oldur ki Müʾmin olduġından ṣoñra yine[4830] kāfir olmaḳdan istikrāh eyleye şöyle ki oda girmekden istikrāh eyledüginleyin. Ve daḫı Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: (480a) **Allāhümmeʾcʿal ḥubbeke eḥabbe ileyye min nefsī ve semʿī ve baṣarī ve ehlī ve mālī ve mine’l-māʾi’l-bāridi.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür[4831]: İy Çalabum, senüñ sevgüñi baña nefsümden ve ḳulaġumdan ve gözümden ve ehlümden ve mālumdan ve ṣovuḳ ṣudan sevgülü ḳılıvir.

İmdi şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām ḫāliṣ sevgü dilerdi. İmdi[4832] ḫāliṣ sevgü oldur kim kişi Allāh Teʿālā ḥażretine ẓāhiriyle ve bāṭınıyla belki cemīʿ-i eczāsıyla maḥabbet

[4828] Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: -A
[4829] sevemese: sevmez ise A
[4830] yine: gine A
[4831] Rasūl ʿaleyhi’s-selām eydür: -A
[4832] Rasūl ʿaleyhi’s-selām ḫāliṣ sevgü dilerdi imdi: -A

eyleye. Ve daḫı şöyle bilgil ki ʿabd ān olur ki bir ḥālde ḥālinüñ şarṭlarıyla ḥükm-i ʿilm-ile ḳāyim olur. Ṭabīʿat ol ʿilmüñ żıddını teḳāżā ḳılur. Meṣelā şöyle ki nesneden vaḳt olur ki ʿilm rāżī olur, ṭabīʿat andan istikrāh eyler. Pes ol, ʿilm rāżī olduġını ḳabūl eyler şöyle ki Allāh Teʿālā ḥażretini ve daḫı Rasūl ḥażretini ḥükm-i īmān-ıla sever, ehlini ve mālını ve veledini ṭabīʿat ḥükmiyle sever.

Ve daḫı şöyle bilgil ki maḥabbetüñ vücūhı vardur. Andandur maḥabbet-i rūḥ ve maḥabbet-i ḳalb ve maḥabbet-i nefs ve maḥabbet-i ʿaḳl. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām ehlini ve mālını ve ṣovuḳ ṣuyı añduġı maḥabbet köklerini kesmekdür Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetiyle tā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbeti ġālib olup Allāh Teʿālā ḥażretini ḳalbiyle ve rūḥıyla ve cemīʿ-i eczāsıyla seve tā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbeti daḫı ṭabīʿatda daḫı ġālib ola tā ki anuñ sevgüsi ḫāliṣ ola.

İmām Vāsıṭī[4833], Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **yuḥibbühüm ve yuḥibbūnehū**[4834] ḳavlinde eydür: Niteki Ḥaḳ Teʿālā anları z̲ātıyla sevdi hem-çünān anlar daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ z̲ātını sevdiler.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle (480b) bilgil ki maḥabbet cemīl cemāle meyl eylemekdür delālet-i müşāhede-yile. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki: **İnna'llāhe cemīlün ve yuḥibbü'l-cemāle.** Zīrā ki her nesne kendünüñ cinsine ve kendünüñ aṣlına çekilür. Pes muḥib maḥbūbuñ cemāline meyl eyledügi bundandur ki kendüde cemāl vardur. İmdi cemāl Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfat-ı ezeliyyesidür ki Ḥaḳ Teʿālā anı evvelā kendü z̲ātında müşāhede eyledi. Evet, ol müşāhede müşāhede-i ʿilmiyyedür. Pes diledi ki anı

[4833] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4834] el-Mâ'ide 5/54.

müşāhede-i ʿayniyye eyleye. Lā cirem ʿālemi ḫalḳ eyledi ve anı āyine eyledi ki anda kendünüñ cemālini müşāhede eyleye. Pes cemīl-i ḥaḳīḳī Allāh Teʿālā ḥażretidür. Ve her cemīl ki kāyinātda vardur, anuñ cemālünüñ maẓharıdur. Niteki İbnü'l-Fārıż[4835] Ḳaṣīde-i Tā'iyye'de eydür: **Beyt**

Ve küllü melīḥin ḥüsnühū min-cemālihā

Muʿārun lehū bel ḥüsnü külli melīḥatin

Vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā insānı baṣīr ve cemīl ḫalḳ eyledi insān daḫı her cemīli müşāhede eyleyincek aña meyl eyleyüp andan yaña çekilür. İmdi ol meyl ve ol incizāb maḥabbetdür. Evet, şöyle bilgil ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbeti cemīʿ-i muḥiblerüñ maḥabbetinden ötedür. Zīrā ki maḥabbet Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfātından bir ṣıfatdur niteki cemāl anuñ ṣıfātından bir ṣıfat olduġunlayın. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **İnna'llāhe cemīlün ve yuḥibbü'l-cemāle.**

İmdi şöyle bilgil ki ezelde Allāh Teʿālā kendü cemāline muḥibb-idi. İmdi cemālüñ ḫāṣṣasındandur ʿizzet ve celāl ve maḥabbetüñ ḫāṣṣasındandur zillet ve iftiḳār. Bunlaruñ ictimāʿında teʿassür ve inkisār olur. Pes ḥikmet-i ezeliyye iḳtiżā eyledi ki Ḥaḳ Teʿālā bir ḫalīfe ḫalḳ (481a) eyleye ki ol, emīn ola ṣıfat-ı cemāl-ile ṣıfat-ı maḥabbet emānetini götürmege. İmdi ol, Muḥammed-i Emīn'dür ki anuñ ḥaḳīḳatini Ḥaḳ Teʿālā evvel emrde ġayb hüviyyetinden cemīʿ-i kemālāt-ı zātiyye ve kemālāt-ı esmā'iyye-yile ẓuhūra getürdi tā ki anuñ ḫilāfetiyle ve anuñ niyābetiyle anuñ cemāline muḥib ola ve daḫı anuñ maḥabbetine cemīl ola. Zīrā ki her maḥabbet Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetindendür

[4835] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H

niteki her cemīl Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālindendür. Pes Muḥammed-i Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve[4836]'s-selām[4837] Allāh Teʿālā ḥażretini sevdi. Anuñ maḥabbetiyle anı sevdi anuñ cemāli-çün. Bunuñ-içün aña Ḥabību'llāh didiler kim ol Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ḫalīfesidür tā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālini ḫilāfeten ʿanh seve ve daḫı anuñ cemāliyle cemīl ola ḫilāfeten ʿanh tā ki Ḥaḳ Teʿālā daḫı anı seve ve Allāh Teʿālā ḥażreti daḫı anuñ ḫalīfesi ola ikrāmen ve inʿāmen tā ki Allāh Teʿālā anuñ ḳalbi ola ki anuñ-ıla anı[4838] seve ve başarı ola ki anuñ-ıla anuñ cemālini göre. Niteki bir āyine-i ṣāfī farż eylesevüz ki ṣāḥib-cemāl aña naẓar eylese ol āyinede ol naẓar iden ṣāḥib-cemālüñ cemāli ve ṣıfātı münʿakis olur. İmdi şol ṣūret ki āyinede görünür, ol, nāẓıruñ ḫalīfesidür ve nāẓır daḫı ol ṣūretüñ ḫalīfesidür. İmdi bunlaruñ her birisi kendü cemālini ve daḫı ṣāḥibinüñ cemālini bi'l-aṣāleti ve'l-ḫilāfeti ʿanh sever. Pes nāẓır, kendü cemālini sever ve daḫı manẓūrınuñ cemālini sever bir maḥabbet-ile ki ol anuñ bi'l-aṣāle ṣıfatıdur. Ve daḫı ol, kendü cemālini sever ve daḫı manẓūrınuñ cemālini sever (481b) bir maḥabbet-ile ki ol, manẓūrınuñ ṣıfatıdur ḫilāfeten ʿanh. Ve manẓūr kendü cemālini sever ve daḫı nāẓırınuñ cemālini sever bir maḥabbet-ile ki ol anuñ aṣāleten[4839] ṣıfatıdur. Ve daḫı ol, kendü cemālini sever bir maḥabbet-ile ki ol, nāẓırınuñ ṣıfatıdur ḫilāfeten ʿanh. İmdi sen, nāẓırı ve manẓūrı ẓāhirde iki görürsin. Evet, ḥaḳīḳatde ikisi birdür. Pes muḥib ve maḥbūb ʿalā't-taḥḳīḳ birdür. Niteki Şiblī[4840] dimişdür:

Beyt[4841]

Ene men ehvā ve men ehvā ene

[4836] eṣ-ṣalātü ve: -A
[4837] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[4838] anı: -A
[4839] aṣāleten: bi'l-aṣāle A
[4840] +ḳuddise sırruhū H
[4841] beyt: -K

Naḥnü rūḥāni ḥalelnā bedenen

İmdi bu kelām Rasūl ḥażretinüñ bu ḳavlinüñ taḥḳīḳidür ki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı: **İnna'llāhe Teʿālā ḫaleḳa ādeme fe tecellā fīhi.** Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām vaḳtī ki kendünüñ vücūdı āyinesinde Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ẕātını ve ṣıfātını gördiyse eyitdi: **Ene mina'llāh.** Yaʿnī ben anuñ ẕātınuñ ve ṣıfātınuñ ʿaksindenem[4842]. Ve daḫı buyurdı ki: **Men ʿarafe nefsehū fe ḳad ʿarafe rabbehū.** Yaʿnī kim ki kendü nefsini mir'ātiyyet-ile bilse rabbisini bilür ki anda tecellī eylemiş.

İmdi vaḳtī ki maḥabbetüñ maḫṣūṣiyyeti ẕillet ve iftiḳār oldıysa ol ẕillet ve iftiḳār ḫalīfe ṭarafında ḳılındı istiḳlālen ve istiḥḳāḳan. ʿİzzet ve celāl ki cemālüñ ḫuṣūṣiyyetindendür, ol müstaḫlefüñ ṭarafında bāḳī ḳaldı istiḳlālen ve istiḥḳāḳan. Bunuñ-içün Rasūl ʿaleyhi's-selām[4843] buyurdı: **el-Faḳru faḫrī.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Ve ʿizzetī ve celālī ve'rtifāʿi mekānī.** Pes bu mükevvenāt Rasūl'e tābiʿ oldı. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Lev lāke le mā ḫalaḳtü'l-kevne.** Ādem ve men dūnehū[4844] anuñ ʿilmi dibinde olsalar gerek.

(482a) Ve baʿżılar eydürler[4845]: Maḥabbetüñ şarṭı budur ki muḥibbe sekerāt-ı maḥabbet yitişe. Yaʿnī aña şedāyid ve miḫnetler yitişe şöyle ki ol, yimekden ve içmekden ve uyḳudan kesile. Ve eger muḥib bu ḥāle yitişmezse ol ḥaḳīḳat-i maḥabbete yitişmemişdür. Ve daḫı şöyle bilgil ki maḥabbet iki dürlüdür: Bir maḥabbet-i ʿāmmedür ve bir maḥabbet-i ḫāṣṣadur. Maḥabbet-i ʿāmme Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ evāmirine imtiṯāl itmekdür. Ve maḥabbet-i ḫāṣṣa ẕāt-ı Bārī'yi sevmekdür rūḥ anı müşāhede eylemek-içün. İmdi sekrānlıḳ

[4842] ʿaksindenem: ʿaksindenin A
[4843] ʿaleyhi's-selām: -A
[4844] men dūnehū: min-dūnihī A
[4845] eydürler: eyitdiler A

getüren maḥabbet bu maḥabbetdür. Bunda ʿabdüñ kesbi yoḳdur. Belki Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden bu maḥabbeti diledügine virür. Ve bu maḥabbet aḥvāldendür. Zīrā ki bu maḥżā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿaṭāsındandur ki bunda ʿabdüñ kesbinüñ medḫali yoḳdur. Ve bu maḥabbet Rasūl ḥażretinüñ[4846] **Allāhümme'cʿal ḥubbeke eḥabbe ileyye mine'l-mā'i'l-bārid** didügi ḳavlinüñ ḥaḳīḳatidür. Ve bu maḥabbet rūḥıdur şol maḥabbetüñ ki ol müṭālaʿa-i ṣıfātdan ẓāhir olur. İmdi vaḳtī ki anlaruñ maḥabbetleri ṣaḥīḥa oldıysa Ḥaḳ Teʿālā anlardan ḫaber virüp eyitdi: **Eẕilletin ʿalā'l-mü'minīn.**[4847] Zīrā ki muḥib maḥbūbına ve daḫı maḥbūbınuñ maḥbūbına daḫı ẕillet ve meskenet ider. Niteki dimişlerdür: **Beyt**[4848]

Li-ʿaynin tüfeddā elfü ʿaynin ve tütteḳā

Ve yükramü elfün li'l-ḥabībi'l-mükerrem

İmdi şöyle bilgil ki bu maḥabbet-i ḫāliṣa cemīʿ-i aḥvāl-i seniyyenüñ aṣlıdur. Ve bu maḥabbet aḥvālde; maḳāmātda tevbe gibidür. İmdi kimüñ ki tevbesi ṣaḥīḥ olsa ol cemīʿ-i maḳāmāta vāṣıl olur meṣelā zühd ve rıżā ve tevekkül gibi şöyle ki biz anı şerḥ eyledük. Ve kimde ki bu maḥabbet daḫı tamām olsa sāyir aḥvāl daḫı aña (482b) ḥāṣıl olur meṣelā fenā ve beḳā ve ṣaḥv ve maḥv gibi ve daḫı bunlardan ġayrı aḥvāl gibi. Ve daḫı şöyle bilgil ki bu maḥabbete tevbe beden gibidür. Zīrā ki tevbe maḥabbet-i ʿāmmeyi müştemildür. İmdi maḥabbet-i ʿāmme ḫod bu maḥabbetüñ bedeni gibidür. Ve kim ki maḥbūblar ṭarīḳından aḫẕ olunsa ki ol maḥabbet ṭarīḳından ḫāṣ ṭarīḳdur, anda maḥabbet kāmil olur. Şöyle ki anda maḥabbet-i ʿāmme ve maḥabbet-i ḫāṣṣa cemʿ olur. Ol eṭvār-ı maḳāmātda müteḳallib olmaz. Zīrā ki eṭvār-ı maḳāmātda müteḳallib olup bir nesneden bir ġayrı nesneye teraḳḳī eylemek

[4846] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4847] el-Mâ'ide 5/54.
[4848] beyt: -A

muḥiblerüñ ṭarīḳında olanda olur ve daḫı mücāhede ṭarīḳında olanda olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve'lleẕīne cāhedū fīnā le nehdiyennehüm sübülenā.**[4849] Ve daḫı buyurur ki: **Ve yehdī ileyhi men yünībü.** Zīrā ki inābet kesb idene hidāyet iṣbāt eyledi ve maḥbūblar ṭarīḳında aḫẕ olan ḥālinde ictibāya taṣrīḥ eyledi ki ol ictibā kesb-ile muʿallel degüldür. Pes buyurdı ki: **Allāhu yectebī ileyhi men yeşā'ü.** İmdi kim ki maḥbūblar ṭarīḳında aḫẕ olunsa ol eṭvār-ı maḳāmāt bisāṭını dürer, anda maḳāmātuñ ṣāfīsi ve ḫāliṣi münderic olur etemm-i evṣāf-ıla. Ve maḳāmāt anı ḥabs eylemez. Belki ol, maḳāmātı ḥabs eyler andan teraḳḳī eylemek-ile ve anuñ ḫāliṣini çıḳarmaġ-ıla. Zīrā ki vaḳtī ki anuñ üzerine maḥabbet-i ḫāṣṣa envārı işrāḳ eylese aña ṣıfāt-ı nefs melābisini geyürür. Ve dükeli maḳāmāt ḫod ṣıfāt-ı nefsāniyye'i ṣāfī ḳılur. Meṣelā zühd anı raġbetden ṣāfī ḳılur ve tevekkül ḳıllet-i iʿtimāddan ṣāfī ḳılur, rıżā münāzaʿadan ṣāfī ḳılur ki münāzaʿa nefsüñ cumūdeti bāḳī ḳalduġından ẓāhir olur ki (483a) ol cumūdet maḥabbet-i ḫāṣṣa āfitābı anuñ üzerine işrāḳ itmedüginden olur. Pes kimüñ ki üzerine maḥabbet-i ḫāṣṣa āfitābı ṭulūʿ eyleyüp ṭoġsa anuñ nefsi yumşar ve anuñ nefsinüñ cumūdeti gider. İmdi andan zühd, raġbeti nice giderür ki maḥabbet, raġbeti ḫod anuñ raġbetini göyündürüp dururdı? Ve tevekkül ḳıllet-i iʿtimāddan anı nice ṣāfī ḳılur ki anuñ baṣīreti vekīl cemālini müşāhede itmek-ile ṭolmışdur? Ve rıżā münāzaʿadan anı nice ṣāfī ḳılur ki ol ẓāhirini ve bāṭınını dost-ı ḥaḳīḳīye teslīm eylemişdür?

Şeyḫ Rūẕbārī[4850] eydür: Mā-dām ki sen kendüñden çıḳmayasın, ḥadd-i maḥabbete girmezsin. Ve Ebā Yezīd[4851] eydür: Her kimi ki maḥabbet depelese anuñ fidyesi ve ḫūn bahāsı dost cemālini görmekdür. Ve her kimi ki ʿışḳ depelese anuñ fidyesi ve ḫūn baḫāsı münāzaʿasıdur. Pes eṭvār-ı maḳāmātda teḳallüb ve bir maḳāmdan bir maḳāma teraḳḳī ʿavām

[4849] el-Ankebût 29/69.
[4850] +ḳuddise sırruhū H
[4851] +ḳuddise sırruhū H

muḥiblerüñdür. Ve eṭvār bisāṭını dürmek maḥbūblaruñ ḫavāṣṣınuñdur ki anlar ḫāṣ maḥbūblardur ki anlaruñ himmetlerinüñ ardında ḳaldı maḳāmāt. İmdi maḳāmāt ṭabaḳāt-ı semāvātda miʿrācdur. İmdi āsumānda miʿrāc şol kişinüñ mevṭınıdır ki anda henüz beḳāyā-yı vücūd ola.

Ḥüseyn Manṣūr, İbrāhīm-i Ḫavāṣṣ'a[4852] suʾāl eyledi kim: Taṣavvuf seni ne maḳāma yitişdürdi? Ol cevāb virüp eyitdi: **Erūḍu nefsī fī-maḳāmi't-tevekküli münẕü-ṣlāṣīne seneten.** Yaʿnī otuz yıldur ki nefsüme tevekkül maḳāmında riyāżet virürem. Andan Ḥüseyn aña eyitdi: **İẕā efneyte ʿumrake fī-ʿimārati'l-baṭni ve eyne ente mine'l-fenā'i fī'llāhi.** Yaʿnī sen ḫod ʿömrüñi ṣarf itmişsin ḳarnuñ (483b) ʿimāretde. Pes sen ne[4853] vaḳtin fenāʾün fīʾllāh maḳāmına irişürsin?

İmdi vaḳtī ki nefs, ṣıfātıyla ḥareket idüp zühd dāyiresinden çıḳsa zāhid, zühdiyle anı yine[4854] zühd dāyiresine redd eyler. Ve mütevekkilüñ daḫı vaḳtī ki nefsi ṣıfātıyla ḥareket eyleyüp tevekkül dāyiresinden çıḳsa mütevekkil, tevekküliyle anı yine[4855] tevekkül dāyiresine redd eyler. Ve rāżīnuñ daḫı nefsi vaḳtī ki ṣıfātıyla ḥareket eyleyüp dāyire-i rıżādan çıḳsa rāżī, anı rıżāsıyla yine[4856] dāyire-i rıżāya redd eyler. İmdi nefsden bu ḥareketler beḳāyā-yı vücūddandur ki ol muḥtācdur siyāset-i ʿilme. Ve bu ḥālde ıraḳdan ḳurb rāyiḥaları gelür ki ol ḥaḳḳ-ı ʿubūdiyyeti meblaġ-ı ʿilm-ile edā itmekdür. İmdi buña göre olur ictihād ve kesb. Ve kim ki ḫāṣ ṭarīḳda aḫẕ olunsa beḳāyā-yı vücūddan ne-yile ḫalāṣ olunur? Ol, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ faẓl-ı envārıyıla mütesettir olmaġ-ıla olur. İmdi kime ki ḳurb nūrınuñ melābisini geyürseler rūḥ dāyimetü'l-ʿukūf-ıla ki ol ṭavārıḳdan ve ṣurūfdan

[4852] +ḳaddesaʾllāhu sırrahumā H
[4853] ne: -A
[4854] yine: gine A
[4855] yine: gine A
[4856] yine: gine A

saḳlanmışdur. Anı hīç ṭaleb ḳımıldatmaz ve selb anı ürkütmez. Pes zühd ve tevekkül ve rıżā anda olurlar, ol bunlarda olmaz şol maʿnīye ki ol ne ḥāle dönerse zāhid olur egerçi ki ol, dünyāya raġbet daḫı eyleyecek olursa. Zīrā ki ol her işde Ḥaḳḳ-ıla olur nefs-ile olmaz. Lā cirem anda esbāba iltifāt itmek görünürse daḫı ol, mütevekkildür. Ve anda bir nesneden istikrāh itmek daḫı görünürse ol rāżīdur. Zīrā ki anuñ istikrāh itdügi nefs-içündür. Anuñ nefsi ḫod Ḥaḳḳ-içündür. Pes anuñ istikrāh itdügi Ḥaḳḳ-ıla olur. Ve aña yine[4857] nefsini virürler (484a) devāʿīsiyle ve şıfātıyla muṭahhar ve pāk oldugı ḥāletde. Lā cirem anuñ dāsı devā olur ve anuñ ʿilletleri şifā olur. Ve Ḥaḳ Teʿālā anı ṭaleb itdügi her ṭālibüñ ṭaleb itdüginüñ yirine ṭurur meṣelā zühd ve tevekkül ve rıżā gibi. Ve Ḥaḳ'dan anuñ her maṭlūbı her maṭlūbuñ yirine ṭurur zühdden ve tevekkülden ve rıżādan.

Rābiʿa eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ muḥiblerinüñ iñildüsi ve āhı sākin olmaz ḥattā maḥbūblarına vāṣıl olınca. Ve Ebū ʿAbdu'llāh el-Ḳureyşī eydür: Ḥaḳīḳat-i maḥabbet oldur ki sen ẓāhirüñi ve bāṭınuñı sevdügüñ kimseye viresin, senüñ hīç nesneñ ḳalmaya. Ve Ebū'l-Ḥüseyn el-Varrāḳ[4858] eydür: es-Sürūru li'llāh ḳatı maḥabbetdendür. Maḥabbet yürekde bir oddur ki cemīʿ-i ḫasāseti ve denesi ve yaramaz nesneleri yaḳup kül eyler. Ve Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: Muḥiblerüñ ṣabrı artuḳdur zāhidlerüñ ṣabrından. Feyā ʿacebā kişi maḥbūbından ayru olmaġa nice ṣabr eyler? Ve baʿżılar eydürler[4859]: Kim ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetini daʿvā eylese mülkini ol infāḳ itmese ol keẕẕābdur. Ve kim ki Rasūl ḥażretini severem[4860] diyü daʿvā eylese fuḳarāyı sevmese ol keẕẕābdur. Niteki Rābiʿa eydür: **Beyt**

[4857] yine: gine A
[4858] +ḳuddise sırruhū H
[4859] eydürler: eyitdiler A
[4860] severem: severin A

Taʿṣīʾl-ilāhe ve ente tüẕhiru ḥubbehū

Hāẕā le ʿamrī fīʾl-fiʿāli bedīʿu

Lev kāne ḥubbüke ṣādıḳan le eṭaʿtehū

İnneʾl-muḥibbe limen yuḥibbü muṭīʿu

İmdi vaḳtī ki ḥubb-i aḳvāl maḳāmātuñ tevbesi gibi oldı. Lā cirem kim ki ḥāl daʿvā eylese anuñ maḥabbetine iʿtibār iderler. Ve kim ki maḥabbet daʿvā eylese anuñ tevbesine iʿtibār iderler. Zīrā ki tevbe maḥabbetüñ rūḥınuñ cesedidür ki (484b) bu maḥabbetüñ ḳıyāmı bu cesed-ile olur. İmdi aḥvāl aʿrāżdur ki anuñ ḳıvāmı rūḥ cevheriyle olur. Semnūn[4861] eydür: Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿāşıḳları dünyānuñ ve āḫiretüñ şerefini aldılar. Zīrā ki Rasūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: **el-Muḥibbü maʿa men eḥabbe.** İmdi anlar Allāh Teʿālā ḥażretiyle bāḳīlerdür. Ebū Yaʿḳūb es-Sūsī raḍıyaʾllāhu ʿanh[4862] eydür: Maḥabbet dürüst olmaz ḥattā sen maḥabbetüñe naẓar itmekden çıḳup maḥbūbuñ cemāli müşāhedesine girmeyince maḥabbeti bilmekden fānī olmaġ-ıla şol ḥayṣiyyet-ile ki maḥbūb ʿālem-i ġaybda senüñ-idi anda senüñ maḥabbetüñ yoġ-iken. İmdi muḥib vaḳtī ki bu maḳāma yitişse maḥabbetsüz ol, muḥib olur.

Şeyḫ Cüneyd'e[4863] eyitdiler: Maḥabbet nedür? Ol eyitdi: Muḥibbüñ ṣıfātı gidüp andan beden maḥbūbuñ ṣıfātı gelmekdür. ʿĀrifler eyitdiler: Bu, **fe iẕā aḥbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran** maʿnīsidür. Zīrā ki maḥabbet vaḳtī ki ṣafī ve tamām olup kāmil

[4861] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4862] raḍıyaʾllāhu ʿanh: -A, raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4863] Cüneyd'e: Cüneyd ḳuddise sırruhūya H

olsa ol hemīşe kendünüñ ṣıfātıyla maḥbūba çekici olur. Vaḳtī ki ol, kendünüñ ġāyet-i cehdine irişse vāḳıf olur. Ol vaḳt muḥibb-ile maḥbūb arasında rābıṭa müteʾaṣṣıl ve müteʾekkid olur. Ve maḥabbetüñ ṣıfatı muḥibden mevāniʿi giderür ve maḥbūbuñ ṣıfātını cezb idüp getürür muḥib beġāyet şefḳatinden anı mevāniʿ-i ḳādiḥden ḫalāṣ eyleyüp. Pes ol vaḳt muḥib maḥbūbdan iktisāb-ı ṣıfāt fāyidelerini eyleyüp eydür: **er-Rubāʿiyye**

Ene men ehvā ve men ehvā ene

Naḥnü rūḥāni ḥalelnā bedenā

Fe iẕā ebṣartehū ebṣartenī

Fe iẕā ebṣartenī ebṣartehū

İmdi bu, Rasūl ḥażretinüñ[4864] **teḫalleḳū bi-aḫlāḳi'llāhi** didüginüñ taḥḳīḳidür. Zīrā ki nefs kemāliyle ṣıfāt-ı (485a) ẕemīmeden pāk olmaġ-ıla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ maḥabbetine müsteʿid ve müstaḥaḳ olur. Evet, maḥabbet Allāh Teʿālā ḥażretinüñ baḫşişidür, tezkiye-yile muʿallel degüldür. Belki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿādeti şöyledür ki kendünüñ ʿāşıḳlarınuñ nefslerini ḥüsn-i tevfīḳ-ıla ve ḥüsn-i tedbīr-ile pāk eyler. Andan ṣoñra vaḳtī ki anlaruñ nefslerini pāk eylese anlaruñ rūḥlarını maḥabbet ve ʿışḳ cezbeleriyle kendü ḥażretine cezb eyleyüp anlaruñ rūḥlarına kendü ḥażretinüñ ṣıfātı ve aḫlāḳı ḫilʿatlerini geyürür[4865]. Lā cirem anlaruñ vuṣlatda Allāh Teʿālā ḥażretinde mertebeleri olur. Pes vaḳt olur ki anlaruñ bāṭınlarından ol mertebeden daḫı öte mertebeye şevḳ ve iştiyāḳ ḳopar. Zīrā ki tecellīde ve maʿrifetde nihāyet yoḳdur. Ve gāh olur ki ol mertebeye ḳanāʿat eyler. Lā cirem ol mertebe anlaruñ vuṣūli olur ki ol anlaruñ iştiyāḳı odını sākin ḳılur. Ve bāʿiṯ-i iştiyāḳ-ıla ṣıfāt-ı rab

[4864] ḥażretinüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4865] geyürür: geydürür A

muḥibde ve ʿāşıḳda ḳarār ṭutar ki ol mertebe-i vuṣūli muḥaḳḳıḳdur. İmdi eger ʿāşıḳda şevḳ ve iştiyāḳ olmasa ol yine[4866] ardına dönüp giderdi ve anuñ nefsi ki kendü-yile göñli arasında ḥāyildür, ol ṣıfāt-ıla ẓāhir olurdı.

Sulṭānu'l-vāṣılīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Kim ki bu ben ẕikr itdügümden ġayrı vuṣlatdan nesne ẓann eylese ve yāḫūd bundan ġayrı anuñ ḫayāline nesne gelse ol, naṣārānuñ lāhūtda ve nāsūtda didükleri meẕheblerine meyl eyler.

Ve cemīʿ-i meşāyıḫuñ istiġrāḳda ve fenāda dükeli işāretleri maḳām-ı maḥabbetüñ taḥḳīḳinedür yaḳīn nūrı (485b) ġālib olmaġ-ıla ve ḫulāṣa-i ẕikr ḳalb üzerine ġālib olmaġ-ıla. Ve daḫı ḥaḳḳa'l-yaḳīn taḥḳīḳine işāretdür beḳāyā-yı iʿvicāc gitmek-ile ve varlıḳ levṣi gitmek-ile ki ol levṣ ṣıfāt-ı nefs bāḳī ḳalmaḳdan ḥāṣıl olur. İmdi vaḳtī ki maḥabbet tamām olsa cemīʿ-i aḥvāl aña tābiʿ olup ḥāṣıl olur.

Şeyḫ Şiblī'ye[4867] eyitdiler: Maḥabbet nedür? Ol eyitdi: Bir ḳadeḥdür ki anuñ vechi ve ḥarāreti vardur ki ol vaḳtī ki ḥavāsda ḳarār ṭutsa ve nefslerde sākin olsa nefsi mütelāşī ḳılup yoġ eyler.

Ve baʿżılar eydürler[4868]: Maḥabbetüñ ẓāhiri ve bāṭını vardur. Anuñ ẓāhiri maḥbūbuñ rıżāsına uymaḳdur. Ve anuñ bāṭını maḥbūbdan ġayrı anda nesne bāḳī ḳalmamaḳdur. Belki ġayrdan[4869] ve kendüden fānī olup hemān anuñ naẓarında maḥbūb ḳala. Pes şöyle bilgil ki maḥabbetde yüce ḥāldendür şevḳ. Belki muḥib olmaz illā müştāḳ olur ebeden. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emrinüñ nihāyeti yoḳdur. İmdi muḥib her ḥāle ki yitişür, anda öte bir ḥāl

[4866] yine: gine A
[4867] Şiblī'ye: Şiblī ḳuddise sırruhūya H
[4868] eydürler: eyitdiler A
[4869] ġayrdan: ġayrıdan A

daḫı vardur ki ol andan etem ve evfādur. Evet, bu şevḳ muḥibbüñ kesbiyle degüldür. Belki ol, Allāh Teʿālā ḥażretinüñ baḫşişidür, anı kendünüñ muḥiblerine virür.

Aḥmed b. Ebī'l-Ḥavārā[4870] eydür: Bir gün Süleymān-ı Dārānī'ye vardum, gördüm ki aġlar. Ben eyitdüm: İy Şeyḫ, niçün aġlarsın? Ol eyitdi: Veyḥake yā Aḥmed, vaḳtī ki gice ḳaraġulığı olsa ehl-i maḥabbet ve ehl-i ʿışḳ ayaḳlarını döşerler. Ve anlaruñ gözlerinüñ yaşı yañaḳlarına aḳar. Ve Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden anlara ʿināyet naẓarıyla naẓar idüp eydür: Benüm kelāmum-ıla leẕẕetler süreni ve daḫı benüm-ile münācāt itmek-ile rāḥat (486a) olanları ben görürem ve anlaruñ ḫalvetlerinde ben anlara muṭṭaliʿ olup anlaruñ iñildülerini ben[4871] işidürem ve anlaruñ aġladuḳlarını ben görürem. Yā Cebrā'īl, anlara çaġırup eyit: Bu aġlamaḳ nedür? Ve anlara eyit: Hīç kimse benüm ḥażretümden ḫaber virüp anlara eyitmedi mi ki hīç dost dosta od-ıla ʿaẕāb ider mi? Ve yāḫūd ne revādur ki ben bir ḳavme ʿaẕāb eyleyem ki gice ḳarañulıḳ olıncaḳ anlar baña temalluḳlar eylerler. Ben ḥażretüme and içerem[4872] ki vaḳtī ki ḳıyāmet güni olsa cemīʿ-i ḥicābları götürüp cemālümi anlara ʿarż eylesen gerek. Allāhümme'rzuḳnā tecelliyāti ẕātike'l-ḳadīmi bi-mennike yā Kerīmü ve luṭfike yā ʿAẓīm. İmdi bu, bir ḳavmüñ aḥvālidür ki anları maḳām-ı şevḳde ṭurġurmışlardur. Pes maḥabbetde şevḳ, zühdde tevbe gibidür. İmdi vaḳtī ki tevbe ḳarār ṭutup muḥkem olsa zühd ẓāhir olur. Ve maḥabbet daḫı vaḳtī ki ḳarār ṭutup tamām olsa şevḳ ẓāhir olur.

Ebū ʿOsmān[4873] eydür: Şevḳ maḥabbetüñ semeresidür. İmdi kim ki Allāh Teʿālā ḥażretini sevse anuñ liḳāsına müştāḳ olur. Ve Ebū ʿOsmān eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ[4874]

[4870] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4871] ben: -A
[4872] içerem: içerin A
[4873] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4874] Teʿālā ḥażretinüñ: Teʿālā'nuñ A

inne ecela'llāhi le ātin[4875] didügi müştāḳlara tesellīdür. Ke'ennehū Ḥaḳ Teʿālā eydür: İy müştāḳlar, ben sizüñ bańa şevḳuñuzı bilürem. İmdi bańa buluşmaġa bir vaḳt taʿyīn eyleyüp dururam ki ol vaḳt yaḳında gelür. Siz daḫı ol vaḳtde müştāḳ olduġuñuza vāṣıl olursız.

Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī raḥimehu'llāh[4876] eydür: Şevḳ cemīʿ-i derecātuñ aʿlāsıdur ve dükeli maḳāmātuñ daḫı aʿlāsıdur. Vaḳtī ki kişi aña yitişse ölüm tīz gelmesini ister Allāh Teʿālā ḥażretine şevḳinden tā ki anuñ ḥażretine vāṣıl olup anuñ cemālini müşāhede eyleye.

(486b) Ḳuṭbu'l-müştāḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Benüm ḳatumda oldur ki ʿāşıḳlaruñ dünyāda tevaḳḳuʿ itdüklerine şevḳleri ölümden şoñra ḥāṣıl olacaḳ nesneye şevḳlerinüñ ġayrıdur. Zīrā ki Allāh Teʿālā ʿāşıḳlarına ʿaṭālar ve ḥāller keşf ider ki ʿāşıḳlar anı ʿilm-ile bulurlar. Lā cirem dilerler ki aña ẕevḳ-ile daḫı yitişüp ḥāṣıl ideler. Ve anlaruñ şevḳleri oldur ki ʿilmleri ẕevḳ ola. İmdi bu şevḳ-ile ölüm gelmesini kişi istemez. Belki ʿāşıḳlardan eṣıḥḥā ḥayāt isterler ve ḥayāt-ıla leẕẕetler ve ṣafālar sürerler. Niteki Ḥaḳ Teʿālā, Ḥażret-i Rasūl'e[4877] emr eyleyüp eyitdi: **Ḳul inne ṣalātī ve nüsükī ve maḥyāye ve memātī li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn.**[4878] Pes kimüñ ki ḥayātı Allāh Teʿālā ḥażreti-çün olsa Allāh Teʿālā aña münācāt ve maḥabbet leẕẕetini virür. Lā cirem anuñ gözi ḳıyāmet güni olmadın müşāhede nūrıyla ṭolar. Dünyāda aña minaḥ ve ʿaṭālar keşf olur. İmdi ol kimse, maḳām-ı şevḳdedür ölümden şoñra ḥāṣıl olacaḳ nesneye şevḳsüz oluban.

Ve baʿżılar maḳām-ı şevḳe inkār idüp eyitdiler: Şevḳ ġāyibe olur. İmdi dost dostdan hīç ġāyib olmaz ki ol aña müştāḳ[4879] ola. Bundandur ki Ebū'l-Ḥüseyn el-Anṭākī'ye

[4875] el-Ankebût 29/5.
[4876] raḥimehu'llāh: -A, ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4877] Ḥażret-i Rasūl'e: peyġāmber ḥażretine A, peyġamber ʿaleyhi's-selāma H
[4878] el-Enʿam 6/162.
[4879] müştāḳ: iştiyāḳ H

eyitdiler: Şevḳ nedür? Ol eyitdi: İştiyāḳ ġāyibe olur. İmdi ben anı bulaldan berü andan[4880] ġāyib olduġum yoḳdur.

Ḫulāṣatü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Muṭlaḳā şevḳe inkār itmegüñ maʿnāsı yoḳdur. Zīrā ki çünki ḳurb mertebelerine nihāyet yoḳdur lā cirem muḥib bir mertebeden bir mertebeye daḫı müştāḳ olur. İmdi çünki ḥāl böyledür muṭlaḳā şevḳe nice inkār olunur? Ve baʿżılar eydürler[4881]: Müşāhede ve liḳā (487a) şevḳi eşeddür ıraḳlıḳ ve ġaybet şevḳinden. Lā cirem ʿāşıḳ maʿşūḳdan ġāyib olıcaḳ anı müşāhede itmege müştāḳ olur. Ve anı müşāhede itdügi vaḳt anı daḫı ziyāde müşāhede itmege müştāḳ olur. Zīrā ki müşāhedeye nihāyet yoḳdur. Fāris[4882] eydür: Müştāḳlaruñ göñülleri Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ nūrıyla münevverdür. Vaḳtī ki iştiyāḳ anlaruñ göñüllerini ḳımıldatsa[4883] maġrib-ile meşrıḳ arasına anlaruñ göñülleri nūr virür. Ḥaḳ Teʿālā kemāl-i kereminden anları melāyikeye ʿarż eyleyüp eydür: Bunlar benüm müştāḳlarumdur. İmdi ben sizi ṭanıḳ dikerem[4884] ki ben bunlara ġāyet ḳatı müştāḳam[4885].

Ve Ebā Yezīd[4886] eydür: Eger Allāh Teʿālā ehl-i cennete kendü dīdārını göstermeseydi anlar cennetden ḳaçarlar-ıdı ehl-i nār nārdan ḳaçdıḳlarınlayın. İbn ʿAṭā'ya[4887] eyitdiler: Şevḳ nedür? Ol eyitdi: Öyken göyünüp yürek yanup ciger pāre pāre olmaḳdur ḳurbdan ṣoñra buʿddan ötürü. Ve baʿżılar eyitdiler: Şevḳ mi aʿlādur ve yāḫūd maḥabbet? Ol eyitdi: Maḥabbet aʿlādur. Zīrā ki şevḳ maḥabbetden ẓāhir olur. İmdi iştiyāḳ olmaz illā maḥabbeti ġālib olanuñ olur. Pes maḥabbet aṣl oldı, şevḳ anuñ ferʿi oldı.

[4880] andan: aṣlā H
[4881] eydürler: eyitdiler A
[4882] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4883] ḳımıldatsa: ḳımıldadmasa A
[4884] dikerem: dikerüm A, dikerin K
[4885] müştāḳam: müştāḳın A
[4886] +ḳaddesa'llāhu sırrahū H
[4887] ʿAṭā'ya: ʿAṭā ḳuddise sırruhūya H

Naṣrābādī[4888] eydür: Ḫalḳuñ dükelisi şevḳ maḳāmındadur, iştiyāḳ maḳāmında degül. Pes şol kimse ki iştiyāḳ ḥālinde ola ol ḥayrān ve sergerdān olup andan ne eṣer görünür ve ne ḫod ḳarār. Allāhümme'rzuḳnā'l-iştiyāḳa ilā-müşāhedeti cemālike ve celālike bi-ḥaḳḳı nebiyyike Muḥammedin ʿaleyhi's-selām.

Ve daḫı üns daḫı maḥabbetdendür. Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī'ye[4889] eyitdiler: Üns nedür? Ol eyitdi: Ḥişmet götürülmekdür heybet var-iken. Yaʿnī (487b) ḫavf var-iken recā ġālib ola dimek olur.

Ve Ẕū'n-Nūn el-Mıṣrī raḥimehu'llāh[4890] eydür: Üns muḥib maḥbūba münbasıṭ olmaḳdur. Yaʿnī muḥib maḥbūbına münbasıṭ ola bir vech-ile ki ol edebe ḫalel degürmeye. Baʿżılar eydürler[4891]: Bu kelāmuñ maʿnāsı İbrāhīm peyġāmberüñ[4892] **keyfe tüḥyī'l-mevtā** didügidür. Ve daḫı Mūsā peyġāmberüñ[4893] **erinī enẓuru ileyke** didügi ḳavlidür. Ruveym bu beyitleri oḳudı: **el-ʿArabiyye**[4894]

Şeġalte ḳalbī bimā-ledeyke fe lā

Tenfekkü ṭūle'l-ḥayāti min-fikri

Ānestenī minke bi'l-vāridi fe ḳad

Evḥaşteni min-cemīʿi ẕā'l-beşeri

[4888] +raḫmetu'llāhi ʿaleyh H
[4889] Baġdādī'ye: Baġdādī ḳuddise sırruhūya H
[4890] raḥimehu'llāh: -A, ḳuddise sırruhū H
[4891] eydürler: eyitdiler A
[4892] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4893] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H
[4894] el-ʿArabiyye: -A, beyt K, ḳaddesa'llāhu sırrahū H

Ẕikruke lī mūnisün yüʿāriżunī

Yūʿidünī ʿanke minke biʾẓ-ẓaferi

Ve ḫaysü mā-küntü yā medā himemī

Fe ente minnī bi-mevāżıʿiʾn-naẓari

Neşr. Maṭrūf, ʿÖmer b. ʿAbdü'l-ʿAzīz'e biti yazup eyitdi: Senüñ ünsüñ Allāh Teʿālā ḥażretiyle olsun ve cemīʿ-i ʿālemden kesilmeñ Allāh Teʿālā ḥażreti-çün olsun. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretinüñ bendeleri vardur ki anlar vaḥdetlerinde Allāh Teʿālā ḥażretiyle şöyle üns ṭutarlar ki ḫalāyıḳ keşretlerinde biri biriyle[4895] üns ṭutduḳlarından ziyāde. Ve ḫalāyıḳuñ üns ṭutduḳalrından anlar andan vaḥşet ṭutarlar ḫalāyıḳ vaḥşet ṭutduḳlarından anlar üns ṭutarlar.

İmām Vāsıṭī eydür: Ekvānuñ dükelisinden ürkmeyen üns maḥalline irişmez. Ebū'l-Ḥüseyn el-Varrāḳ[4896] eydür: Üns-i biʾllāh olmaz illā taʿẓīm-ile olur. Zīrā ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutsa anuñ ḳalbinden Allāh Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ taʿẓīmi gider. Ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ünsi ziyāde oldıḳça anuñ heybeti ve anı taʿẓīm itmesi ziyāde olur. Ve Mālik b. Dīnār[4897] eydür: Kim ki ḫalḳ-ıla söyleşmekden kesilüp Ḥaḳḳ-ıla mükāleme itmek-ile üns ṭutmasa (488a) anuñ ʿilmi az olur ve anuñ gönli gözi gör olup ʿömri żāyiʿ olur.

[4895] biri biriyle: birbiriyle A
[4896] +ḳuddise sırruhū H
[4897] +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H

Bir kişiye eyitdiler: Senüñ-ile dārda kim var[4898]? Ol eyitdi: Benüm-ile Allāh Teʿālā ḥażreti vardur. İmdi kim ki Allāh Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutsa cemīʿ-i ʿālemden kesilür. Ḫarrāz[4899] eydür: Üns ḳurb meclislerinde maḥbūb-ıla ervāḥ söyleşmekdür.

Şiʿr el-ʿArabiyye[4900]

Kānet li-ḳalbī ehvāʾün müferraḳatün[4901]

Feʾstecʿamet iẕā raʾetkeʾn-nefsü ehvāʾī

Fe şāra yaḥsüdünī men küntü aḥsüdühū

Ve şırtü mevlāʾl-verā müẕ şırte mevlāʾī

Teraktü liʾn-nāsi dünyāhüm ve dīnehüm

Şuġlen bi-ẕikrike yā dīnī ve dünyāyī

Tercemetühū

Gönlüm içre var durur çoḳ dürlü ehvā iy Ḥabīb

Cümle ehvā bir olur göz seni görse iy Ḥabīb

[4898] var: olur A
[4899] +ḳuddise sırruhū H
[4900] el-ʿArabiyye: -K
[4901] müferraḳatün: maʿrifetün A

Ben ḥased eledügümler baña eylerler ḥased

Ḫub cemālüñ eyleyelden ben tecellā iy Ḥabīb

ʿĀlemüñ mevlāsı oldum saña minnet iy şehüm

Mevlā olaldan berü sen ben ḳuluña iy Ḥabīb[4902]

Şāh-ı ʿālem ḫalḳa virdüm dīn-ile dünyāyı ben

Ẕikrüñ aldum baña olduñ dīn ü dünyā iy Ḥabīb[4903]

Neṯr. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle üns ṭutmaḳdandur anuñ ṭāʿatiyle üns ṭutmaḳ ve daḫı anuñ ẕikriyle üns ṭutmaḳ ve daḫı anuñ kelāmını oḳumaġ-ıla üns ṭutmaḳ. İmdi bu ḳadarca üns Allāh Teʿālā ḥażretinden ʿaṭādur ve niʿmetdür. Evet, bu üns ʿāşıḳlaruñ ünsi degüldür.

Zübdetü'l-muḥaḳḳıḳīn ve ḫulāṣatü'l-müste'nisīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Üns ḥāl-i şerīfdür ki ol, bāṭın pāk olduġı vaḳt olur ve daḫı bāṭın zühd süpürgesiyle süpürdügi vaḳt ḥāṣıl olur ve daḫı ol, kemāl-i taḳvā-yıla ḥāṣıl olur ve daḫı esbāb-ı (488b) ve ʿalāyıḳı kesmek-ile ḥāṣıl olur ve daḫı ḫavāṭırı ve hevācisi maḥv idüp gidermek-ile ḥāṣıl olur. İmdi benüm ḳatumda ḥaḳīḳat-i üns vücūdı pāk eylemekdür lāyıḥ-ı ʿaẓamet ṣıḳliyle. Ve daḫı ol, meyādīn-i fütūḥda intişār-ı rūḥdur. İmdi ünsüñ bi-nefsihī istiḳlāli vardur. Pes rūḥ ḳalb sebebiyle heybeti daḫı üns-ile cemʿ eyler. Ve heybetde rūḥuñ ictimāʿı vardur. Ve

[4902] Tercemetuhū…Ḥabīb: -A, -K
[4903] tercemetuhū…Ḥabīb: -H

daḫı anuñ rusūbı vardur maḥall-i nefse. İmdi bu ben vaṣf eyledügüm üns ẕāt ve heybet-i ẕātdur. Bu[4904], maḳām-ı beḳāda olur memarr-ı fenādan ʿubūr itdükden[4905] ṣoñra. Bu üns ve bu heybet şol ünsüñ ve şol heybetüñ ġayrıdur ki anlar fenānuñ vücūdını giderürler. Zīrā ki heybet ve üns fenādan öñ ṣıfāt-ı cemāl ve ṣıfāt-ı celāl muṭālaʿasından ve müşāhedesinden ẓāhir olur[4906] ki ol maḳām-ı telvīnde olur. Ve biz ẕikr itdügümüz üns ve heybet fenādan ṣoñra maḳām-ı tekvīnde ve maḳām-ı beḳāda olurlar ki anlar ẕāt müşāhedesinden ẓāhir olurlar.

Ve daḫı ünsdendür nefs-i muṭmaʾinne ḫuḍūʿ itmek ve daḫı heybetdendür nefs-i muṭmaʾinne ḫuşūʿ itmek. Evet ḫuḍūʿ-ıla ḫuşūʿ biri birine yaḳınlardur ve biri birinden farḳ-ı laṭīf-ile farḳ olunurlar. Ol farḳ idrāk olunur īmāʾ-i rūḥ-ıla ve işāret-i rūḥ-ıla[4907].

Ve daḫı maḥabbetdendür ḳurb. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Veʾscüd veʾḳterib.**[4908] İmdi sācid vaḳtī ki sücūd lezzetini ṭatsa Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn cenābına yaḳın olur. Zīrā ki ol secdede cemīʿ-i kāyinātuñ döşegini dürüp ʿaẓamet ridāsı ṭarafına secde eyler. Pes ol vaḳt Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīne yaḳın olur mertebeten ve mekāneten lā mekānen.

ʿĀriflerden (489a) birisi eydür: Ben Allāh Teʿālā ḥażretinde ḥāżır olup yā Allāh ve yā Rab didügüm baña ṭaġdan aġır gelür. Aña eyitdiler: Neden böyle olur? Ol eyitdi: Zīrā ki nidā min-verāʾ-i ḥicāb olur. İmdi hīç bilür misiz ki bir kimse kendü-yile bile olana nidā eyleye belki anlaruñ aralarında işārāt ve mülāḥaẓāt olur. İmdi ol ʿārif vaṣf itdügi maḳām-ı ʿazīzdür ki anda ḳurb müteḥaḳḳıḳ olur. Evet, ol maḥvı müşʿirdür ve daḫı ol, sükri mūzindür

[4904] bu: -A
[4905] itdükden: itdüginden A
[4906] olur: olurlar A
[4907] +vaʾllāhu aʿlem: -A
[4908] el-Alak 96/19.

ki ol maḳām şol kimsenüñ maḳāmıdur ki anuñ müdrike-i ḥavāssı rūḥı nūrından ġāyib olmış ola be-ġāyet ḳatı sarḫoşlığından ve daḫı kendüden ġāyet ḳatı maḥv olduġından. Evet, vaḳtī ki ol, sarḫoşluġından ayılsa rūḥ nefsden ḳurtulur ve nefs daḫı rūḥdan ayrılup ol kişi'i yine[4909] aṣl vücūdına ve aṣl maḳāmına daʿvet ider. Pes ol vaḳt yā Allāh ve yā Rab dir. Nefs-i muṭma'inne diliyle ve rūḥ daḫı rütūḥ-ıla ve kemāl-i ḥāl-ile müstaḳil olur. İmdi bu maḳām evvelki maḳāmdan etemdür ve aʿlādur. Zīrā ki ol, ḥaḳḳ-ı ḳurbı geregi gibi ṭurġurdı. Zīrā ki rūḥ fütūḥ-ıla müstaḳil oldı. Ve nefs daḫı maḥall-i iftiḳāra ʿavdet eyleyüp ʿubūdiyyet resmlerini yirine ṭurġurdı. Pes ḥaẓẓ-ı ḳurb dāyim rūḥa yitişür nefs resm-i ʿubūdiyyeti yirine yitişdürdigiyle.

Ebū Yaʿḳūb es-Sūsī[4910] eydür: Mā-dām ki ʿabd ḳurbı mülāḥaẓa eyleye ol, ḳarīb degüldür ḥattā ol yaḳın olmaġ-ıla yaḳınlıḳdan ġāyib olmayınca. Vaḳtī ki ol yaḳın olmaġ-ıla yaḳınlıḳdan ġāyib olsa ol yaḳın olur. Niteki dimişlerdür: **Rubāʿiyye**[4911]

Ḳad teḥaḳḳaḳtüke fī'-sırri fe nācāke lisānī

Fe'ctemaʿnā li-maʿānin ve'fteraḳnā li-maʿānī

(489b) **İn yekün ġayyebeke't-taʿẓīmü ʿan-laḥẓi ʿayānī**

Fe leḳad ṣayyerake'l-vecdü mine'l-aḥṣā'i dānī

Tercemetühū bi'l-Fārisiyye

[4909] yine: gine A
[4910] +raḥmetu'llāhi ʿaleyh H
[4911] er-Rubāʿiyye: -A, beyt K

Muḥaḳḳaḳ geşt ender sırr-ı cānem

Pes ān ki bā-tū gūyā şod zübānem

Miyān-ı mā be-maʿnāhā vifāk est

Be-maʿnāhā-yı dīger iftirāḳ est

Zi-taʿẓīm erçe geştī ġāyib ez-ḥaşyem

Be-vicdānī çü cān nezdīk bā-cism

et-Türkiyye

Ḫub cemālüñ çün muḥaḳḳaḳ gördi sırrumda canum

Senüñ-ile ḫoş münācāt eyler oldı bu dilüm

Müctemiʿ olduḳ senüñle niçe dürlü maʿni-çün

Girü senden ayru düşdük niçe dürlü maʿni-çün

Gerçi taʿẓīm ġāyib itdi seni gözden iy Ḥabīb

İllā seni yaḳın itdi vecd cāndan iy Ḥabīb[4912]

[4912] et-Türkiyye… Ḥabīb: -K

Neşr. Ẕū'n-Nūn eydür: Kişinüñ Allāh Teʿālā ḥażretinde ḳurbeti ziyāde olduḳca anuñ Allāh Teʿālā ḥażretinden heybeti ve ḫavfı ziyāde olur. Ve Sehl eydür: Ḳurbuñ maḳāmlarından ednā maḳām Allāh Teʿālā ḥażretinden utanmaḳdur. Naṣr-ı Ābādī eydür: Rasūl'üñ, ʿaleyhi's-selām[4913], sünnetine ittibāʿ itmek-ile maʿrifete irişilür[4914]. Ve ferāyiż edā itmek-ile ḳurbete irişilür. Ve nevāfile muvāẓabet ve müdāvemet itmek-ile maḥabbete irişilür[4915].

İmdi maḥabbetdendür ḥayā. Ḥayā iki dürlüdür. Biri ḥayāʾ-i ʿām ve biri ḥayāʾ-i ḫāṣdur. Ḥayāʾ-i ʿām oldur ki Rasūl ʿāleyhi's-selām aña emr eyledi şöyle ki Rasūl ʿāleyhi's-selām bir gün aṣḥābına eyitdi: **İstaḥyū mina'llāhi ḥaḳḳa'l-ḥayā'i.** Yaʿnī iy aṣḥāb, Allāh Teʿālā ḥażretinden ḥaḳḳ-ı utanmaḳ ile[4916] utanuñ. Aṣḥāb eyitdiler: Biz Allāh Teʿālā ḥażretinden utanuruz yā Rasūlaʾllāh. Pes Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: **Leyse cālike ve lākin meniʾstaḥyā ḥaḳḳa'l-ḥayā'i felyaḥfiẓi'r-raʾse ve mā-veʿā ve'l-baṭne ve mā-ḥavā velyeẕküri'l-mevte ve'l-bilā ve men erāde'l-āḫirate** (490a) **terake zīnete'd-dünyā fe men feʿale ẕālike ge ḳadiʾstaḥyā mina'llāhi ḥaḳḳa'l-ḥayā'i.** Yaʿnī Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi[4917]: Siz utanmazsız[4918]. Belki Allāh Teʿālā ḥażretinden tamām utanan kimse başını ve başında ne var-ısa anı ḥarāmdan saḳlasun. Yaʿnī ol gözini ve ḳulaġını ve dilini ḥarāmdan saḳlasun[4919]. Ve daḫı ḳarnını ve ḳarnında ne var-ısa anı daḫı ḥarāmdan saḳlasun. Yaʿnī ḳarnını ve nefsini ve fercini ve ayaḳlarını ḥarāmdan saḳlasun. Ve daḫı ol, ölümi dāyim añup ölümden ṣoñra çürümesini daḫı añsun. Ve kim ki āḫiret istese ol, dünyā zīnetini terk eyler.

[4913] ʿaleyhi's-selām: -A
[4914] irişilür: yitişilür H
[4915] Ve nevāfile…irişilür: -A
[4916] ile: -A
[4917] Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: -A
[4918] utanmazsız: utanmaz mısız H
[4919] saḳlasun: ṣaḳınsun H

Yaʿnī evvel ölmedin ölür. Niteki dimişlerdür: **Müt bi'l-irādeti tühyī bi'l-ḥaḳīḳati.** İmdi kim ki bunı böyle eylese ol, Allāh Teʿālā ḥażretinden tamām utanur. İmdi bu ḥayā maḳāmātdandur. Ammā ḥayā'-i ḫāṣ aḥvāldendür. Ol şol[4920] nesnedür ki ol ʿOs̱mān'dan naḳl olundı ki ʿOs̱mān eydür: Ben ḳarañulıḳ ev içinde ġusl eyleyicek kendümi örtüp bir kūşede ġusl eylerem[4921] Allāh Teʿālā ḥażretinden utanduġumdan. Sırrī eydür: Ḥayā-yıla üns göñülde ṭavāf iderler. Vaḳtī ki göñül zühd-ile veraʿ bulsalar ol göñüle inüp ḳarār ṭutarlar. İmdi ḥayā Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓametini ululayup rūḥ miskīn ve z̲elīl olmaḳdur. Ve üns Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ cemāliyle lez̲z̲et ve ṣafā bulmaḳdur. İmdi vaḳtī ki bu ikisi cemʿ olsalar fe hüve'l-ġāyetü fī'l-münā ve'n-nihāyetü fī'l-ʿaṭā.

İbn ʿAṭā eydür: Ulu ʿilm heybet ve ḥayādur. Pes kimde ki heybet ve ḥayā olmaya anda ḫaber yoḳdur. Ebū Süleymān eydür: ʿĀbidler dört derece üzerine ʿibādet eylerler. Bir ḫavf üzerine ve bir recā üzerine ve bir taʿẓīm üzerine (490b) ve bir ḥayā üzerine. ʿİbādet eylemenüñ menzilesi eşrefsür. Zīrā ki ol her ḥālde Allāh Teʿālā ḥażretini kendüyi görür bilür. Lā cirem ol ḥasenātından utanur ʿāṣīler günāhlarından utanduḳlarınlayın. Ve baʿżılar eydürler[4922]: Utanıcılaruñ göñüllerine dāyim Allāh Teʿālā ḥażretini ululamaḳ ġālib olur.

Andandur ittiṣāl daḫı. İy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Allāh Teʿālā ḥażretine ittiṣāl ol cinsden degüldür ki cism cisme ve yāḫūd ʿaraż ʿaraża veya ʿilm maʿlūma veya ʿaḳl maʿḳūle yitişdügi gibi ola. Teʿālā'llāhu ʿan-z̲ālike ʿuluvven kebīran. Belki ittiṣāl oldur ki ʿabd kendü ʿaynını vücūd-ı eḥadīye muttaṣıl mülāḥaẓa eyleye kendünüñ vücūdınuñ teḳayyüdini ḳaṭʿ itmek-ile. Niteki Nūrī eydür: İttiṣāl mükāşefātü'l-ḳulūb ve müşāhedātü'l-

[4920] şol: -A
[4921] eylerem: eylerin A
[4922] eydürler: eyitdiler A

esrārdur. Ve baʿżılar eydürler[4923]: İttiṣāl sırruñ vuṣūlidür maḳām-ı ẕuhūle. Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini taʿẓīm itmek anı ẕāhil ḳıla Ḥaḳ'dan ġayrı taʿẓīm itmekden. Ve baʿżılar eydürler[4924]: İttiṣāl oldur ki ḳul Ḫālıḳ'dan ġayrı nesne müşāhede eylemeye ve daḫı anuñ ḫāṭırında Ṣānīʿ'den ġayrı nesne ḫuṭūr itmeye.

Ve Sehl b. ʿAbdu'llāh eydür: Mü'minleri belālar-ıla ve niʿmetler-ile ḳımıldatdılar. Anlar daḫı ḥareket itdiler. Ve eger sākin olsalardı ḥażrete vāṣıl olurlar-ıdı. Yaʿnī kim ki belā-yıla ve yāḫūd niʿmet-ile mübtelā olsa aña eyle gerekdür kim ṣabr eyleye, sākin ola, cezaʿ ve fezaʿ itmeye. Zīrā ki cezaʿ ve fezaʿ itmek buʿda sebebdür ve ṣabr itmek ḳurba sebebdür.

Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: ʿAmel eyleyenler dört dürlüdür. Birisi tāyiblerdür ve birisi zāhidlerdür ve birisi müştāḳlardur ve birisi vāṣıllardur. (491a) Ammā tāyibler tevbeleriyle maḥcūblardur. Ve zāhidler zühdleriyle maḥcūblardur[4925]. Ve müştāḳlar ḥālleriyle maḥcūblardur. Evet, vāṣılları Ḥaḳ'dan hīç nesne maḥcūb ḳılmaz. Ve Ebā Yezīd raḥmetu'llāhi ʿaleyh[4926] eydür: Vāṣıllaruñ dāyim ḳaṣdları Allāh'dur ve anlaruñ şuġlleri fī'llāhdur ve anlaruñ rucūʿları ilā'llāhdur. İmām Seyyārī eydür: Vuṣūl ulu maḳāmdur. Zīrā ki Allāh Teʿālā bir ḳulunı kendü ḥażretine vāṣıl ḳılmaḳ dilese yolı aña ḳıṣa eyleyüvirür ve her ırağı aña yaḳın eyleyüvirür. Ve Şeyḫ Cüneyd raḥimehu'llāh[4927] eydür: Vāṣıl ḫāṣıldur ʿinde Rabbihī. Ruveym eydür: Ehl-i vuṣūlüñ göñüllerini Allāh Teʿālā kendü ḥażretine vāṣıl eyleyüp durur. Lā cirem anlaruñ ḳuvāsı maḥẓūẓdur. Ve anlar Allāh Teʿālā ḥażretinden

[4923] eydürler: eyitdiler A
[4924] eydürler: eyitdiler A
[4925] ve zāhidler zühdleriyle maḥcūblardur: -A
[4926] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: -A
[4927] raḥimehu'llāh: -A

ġayrıdan memnuʿdur. Ve Ẕā'n-Nūn eydür: Rucūʿ eyleyen rucūʿ itmedi illā yoldan rucūʿ eyledi. Zīrā ki anuñ ḥażretine hīç kimse vāṣıl olmadı kim ol yine[4928] rucūʿ eyleye?

Ve daḫı şöyle bilgil ki ittiṣāl ve muvāṣale ki şeyḫler aña işāret eylediler, ol oldur ki her kimse ki ṣırf yaḳīne vāṣıl olsa ẕevḳ-ıla ve vicdān-ıla ol vuṣūlüñ mertebelerindedür. Evet, bunda tefāvüt vardur. Zīrā ki baʿżılar Allāh Teʿālā ḥażretini ṭarīḳ-ı efʿāl-ile buldılar. İmdi bu daḫı tecellīde bir mertebedür. Zīrā ki sālik ol vaḳtde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlini müşāhede eyleyüp kendünüñ ve ġayrınuñ fiʿlinden fānī olup ṣırf Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿlini müşāhede eyler. Bu ḥāletde ol kendü tedbīrinden ve kendü iḫtiyārından fānī olur. İmdi vuṣlatda bu mertebedür. Ve sāliklerden baʿżısını heybet ve üns maḳāmında ṭurġururlar şol[4929] (491b) vaḳt ki anuñ ḳalbi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ celālini ve cemālini müşāhede eyleye. İmdi bu tecellī tecellīdür bi-ṭarīḳı'ṣ-ṣıfāt. Bu daḫı vuṣūlde bir mertebedür.

Ve sāliklerden baʿżısı maḳām-ı fenāya teraḳḳī eyler. Anuñ bāṭını yaḳīn nūrıyla ve müşāhede nūrıyla münevver olup ol kendü vücūdından fānī olur. İmdi bu tecellī tecellī-i ẕātdan bir dürlüdür. Ve bu muḳarreblerüñ ḫavāṣṣına olur. Bu daḫı vuṣūlde bir mertebedür. Bu mertebeden yuḳaru ḥaḳḳa'l-yaḳīndür ki ol dünyāda ḫavāṣṣa bir laḥme ḥāṣıl olur. İmdi ol oldur ki müşāhede nūrı ʿabdüñ cemīʿ-i eczāsına sirāyet eyleye. Ḥattā anuñ rūḥı ve ḳalbi ve nefsi ve ḳālebi ol nūrdan maḥẓūẓ ola. İmdi bu tecellī vuṣūlüñ aʿlā mertebesindendür. Evet, vaḳtī ki ʿabd bu maḳāma vāṣıl olsa ol kendüyi evvel menzilde görür. Pes vuṣūl ḳandan heyhāt, vuṣūl menāzili ebedü'l-ābād āḫiret ʿömrinde ki ol ebedī ʿömrdür, ḳatʿ olunmaz

[4928] yine: gine A
[4929] şol: -A

dünyādaki ḳışa ʿömrden nice ḳatʿ olunsa gerek? Allāhümmeʾrzuḳnā'l-vuṣūle ilā-ḥażretike yā Kerīmü bi-ḥaḳḳı nebiyyike yā Raḥīm.

Andandur ḳabż ve basṭ. İmdi şöyle bilgil ki ḳabż-ıla basṭ şerīf ḥāllerdür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Vaʾllāhu yaḳbiżu ve yebsuṭu.**[4930] Şeyḫler ḳabż-ıla basṭda aḳvāl naḳl eylediler. Ve bunlara envāʿ-ıla işāretler eylediler ki ol işāretler ḳabżuñ ve basṭuñ ʿalāmetleridür. İmdi ben bunlaruñ ḥaḳīḳatlerini keşf ider nesne anlaruñ kelāmlarında[4931] bulmadum. Zīrā ki anlar hemān ḳabża ve basṭa işāret itmege ḳanāʿat itdiler. Zīrā ki işāret bunlaruñ ehline kifāyet ider.

Zübdetü'l-vāṣılīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ben (492a) sevdüm ki ḳabż-ıla basṭda sözi uzadam. Zīrā ki ṭālibler severler ki bunlarda söz basṭ olına. İmdi şöyle bilgil ki ḳabż-ıla basṭuñ maʿlūm vaḳtleri vardur ki ol vaḳtden öñ bunlar ḥāṣıl[4932] olmazlar. Ve daḫı andan ṣoñra daḫı bāḳī ḳalmazlar. İmdi bunlaruñ vaḳti maḥabbet-i ḫāṣṣanuñ aḥvālinüñ evāyilidür nihāyeti degüldür. Ve daḫı maḥabbet-i ḫāṣṣadan öñ bunlar olmazlar. Pes kim ki maḥabbet-i ʿāmmede olsa anuñ ḳabżı ve basṭı olmaz. Belki anuñ ḫavf u recāsı olur. Vaḳt olur ki ol bir nesne bulur ḳabża ve basṭa beñzer. Ol anı ḳabż ve basṭ ẓann eyler ḥāl budur ki ol ḳabż ve basṭ degüldür. Belki ol bir hem ve ġuṣṣadur ki aña ol ʿārıż olur, anı ḳabż ẓann eyler. Ve ol ihtizāz-ı nefsānīdür ve nişāṭ-ı ṭabīʿīdür ki anı ol basṭ ẓann eyler. İmdi hemm-ile nişāṭ nefsüñ maḥallinden ṣādır olur nefsüñ ṣıfātı bāḳī olduġı-çün. Zīrā mā-dām ki nefsüñ emmāriyyet ṣıfatı bāḳī ḳala nefsden ihtizāz ve nişāṭ ve hem ṣādır olurlar[4933]. Hem, nefsüñ odı sākin olıcaḳ olur. Ve nişāṭ, ṭabīʿat baḥri mevc urıncaḳ nefsüñ mevci mürtefiʿ[4934]

[4930] el-Bakara 2/245.
[4931] nesne anlaruñ kelāmlarında: anlaruñ kelāmlarında nesne A
[4932] ḥāṣıl: -A
[4933] olurlar: oldı H
[4934] mürtefiʿ: -A

olmaḳdan ḥāṣıl olur. İmdi vaḳtī ki muḥib maḥabbet-i ʿāmmeden teraḳḳī eyleyüp maḥabbet-i ḫāṣṣanuñ evāyiline yitişse ol ṣāḥib-ḥāl olur ve daḫı ṣāḥib-ḳalb[4935] ve ṣāḥib-i nefs-i levvāme olur. Pes ol vaḳt aña ḳabż-ıla basṭ gelür. Zīrā ki ol vaḳt ol īmān mertebelerinden īḳān merātibine[4936] teraḳḳī eyler ve daḫı maḥabbet-i ḫāṣṣa ḥāline teraḳḳī eyler. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anı gāh münḳabiż ḳılur ve gāh anı münbasıṭ (492b) ḳılur. İmām Vāsıṭī eydür: Senüñ aḥvālüñ seni münḳabıż ḳılur ve anuñ ʿaṭāları seni münbasıṭ ḳılur. Ve ḳāle'n-Nūrī: **Yaḳbiżuke bi-iyyāhu ve yebsuṭuke li-iyyāhu.**

Ve daḫı şöyle bilgil ki ḳabż ẓāhir olmaḳ nefsüñ ṣıfātı ẓāhir olmaḳdandur[4937] ve basṭ ẓāhir olmaḳ ḳalbüñ ṣıfatı ẓāhir olup ġālib olmaḳdan olur. İmdi mā-dām ki nefs levvāme ola gāh ġālib olur ve gāh maġlūb olur. Ḳabż-ıla basṭ anuñ iʿtibārıyla olur. Pes ṣāḥib-ḳalb ḳalbüñ vücūdıyla ḥicāb-ı nūrānī altındadur niteki ṣāḥib-nefs ḥicāb-ı ẓulmānī altındadur nefsinüñ vücūdıyla. Lā cirem ṣāḥib-ḳalb vaḳtī ki ḥicābdan çıḳup ḳalbden teraḳḳī eylese ḳalb anda taṣarruf eylemez ve hīçbir ḥāl anı muḳayyed eylemez. Lā cirem ol, ḳabżuñ ve basṭuñ taṣarrufından ḫalāṣ olur. Pes ol, münḳabıż olmaz ve daḫı münbasıṭ olmaz mā-dām ki kendünüñ nūrānī vücūdından ḫalāṣ ola ki ol, ḳalbdür. Ve gāh müteḥaḳḳıḳ ola nefsüñ ve ḳalbüñ ḥicābınsuz. Ve vaḳtī ki yine[4938] fenāya ve beḳāya ʿavdet eylese vücūd-ı nūrānīye ʿavdet eyler ki ol, ḳalbdür. Lā cirem ol vaḳt ḳabż ve basṭ yine ʿavdet eyler. Evet, mā-dām ki ol, fenāya ve beḳāya ʿavdet itmeye anuñ ḳabżı ve basṭı olmaz. Niteki Fāris daḫı eydür: Evvel ḳabżdur andan ṣoñra basṭdur. Andan ṣoñra ne ḳabż ve ne ḫod basṭdur. Zīrā ki ḳabż-ıla basṭ vücūdda olurlar fe emmā maʿa'l-fenā'i ve'l-beḳā'i fe lā.

[4935] +olur H
[4936] merātibine: mertebesine A
[4937] olmaḳdandur: olmaḳdan gelür A
[4938] yine: gine A

Bundan ṣoñra şöyle bilgil ki ḳabż vaḳt olur ki basṭda ifrāṭ itmekden olur. Zīrā ki vāridāt Allāh Teʿālā ḥażretinden ḳalbe vārid olur. Ol sebebden ḳalb feraḥlıġ-ıla ve beşāret-ile ve şādılıġ-ıla (493a) ṭolar. Ol vaḳt nefs andan semʿ istirāḳ eyleyüp kendü naṣībini alur. İmdi vaḳtī ki vāridāt-ı ilāhiyyeden nefse eṣer[4939] yitişse nefs ṭabīʿat sebebiyle azar, ifrāṭ-ıla münbasıṭ olur. Lā cirem anuñ ʿuḳūbeti ḳabż ẓāhir olur. İmdi ḳabż teftīş olunsa ol nefsüñ ḥareketinden ve nefsüñ ẓuhūrından ẓāhir olmış bulunur. Lā cirem vaḳtī ki nefs teʾdīb olunup anuñ iʿtidāli riʿāyet oluna. Ol gāh ṭāġī olup gāh ʿāṣī olmasa ṣāḥb-ḳalbe ḳabż ve basṭ gelmez ve anuñ rūḥı rūḥ ve üns içinde dāyim olur. Ve nefsüñ iʿtidāli ki ol ḳabż ḳapusını yapar, Ḥaḳ Teʿālāʾnuñ şu ḳavlinden alınur ki **li key lā teʾsev ʿalā-mā-fāteküm ve lā tefraḥū bimā-ātāküm.**[4940] Lā cirem vārid-i feraḥ mā-dām ki rūḥ ve ḳalb üzerinde ṭura[4941], anuñ ṣāḥibine ḳabż gelmez. Ḫuṣūṣā ki vārid-i feraḥ vārid olıcaḳ ol Allāh Teʿālā ḥażretine iltićā eyleye. Ve eger Allāh Teʿālā ḥażretine iltićā itmeyecek olursa nefs ẓāhir olup ḥaẓẓını feraḥdan alur. İmdi bu feraḥdandur baʿż-ı vaḳtde ḳabż ẓāhir olduġı. Pes bu, elṭaf-ı ẕenbdür ki ol[4942], ḳabż getürür. İmdi nefsde dürlü dürlü ḥareketler ve dürlü ṣıfatlar vardur ki anlar ḳabż getürürler. Pes ḫavf-ıla recā ṣāḥib-ḳabżdan ve ṣāḥib-basṭdan gitmezler ve daḫı ṣāḥib-üns ve ṣāḥib-heybetden gitmezler. Zīrā ki ḫavf-ıla recā īmānuñ żarūrātındandur. Evet, ṣāḥib-īmānuñ ḳabż-ıla basṭı olmaz ḳalbden anuñ ḥaẓẓı nāḳıṣ olduġı-çün. Ve daḫı ṣāḥib-fenā ve ṣāḥib-beḳā[4943] ve ṣāḥib-ḳurbuñ daḫı ḳabż-ıla basṭı olmaz ḳalbden ḫalāṣ olduḳları-çün[4944].

[4939] eṣer: ḫayr H
[4940] el-Hadîd 57/23.
[4941] üzerinde ṭura: üzerindedür A
[4942] ol: -A
[4943] ve ṣāḥib-beḳā: -H
[4944] olduḳları-çün: olduġı-çün A

Ve bundandur fenā ve beḳā daḫı. (493b) Baʿżılar eyitdiler: Fenā oldur ki kişi nefsinüñ cemīʿ-i ḥuẓūẓından fānī ola; hīçbir nesne anuñ nefsinüñ ḥaẓẓı olmaya. Belki cemīʿ-i nesneden fānī ola fānī olduġı kimsenüñ şuġlinden ötürü.

ʿĀmir b. ʿAbduʾllāh eydür: Ben ḳayırmazam[4945] gerekse bir ʿavrat göreyin ve yāḫūd bir dīvār göreyin. Zīrā ki benüm ḳatumda ikisi daḫı berāberdür. İmdi ol, cemīʿ-i muḫālefātdan maḥẓūẓ idi.

Ve beḳā fenānuñ ardınca olur. Ve ol, oldur ki kendünüñ olan nesneden fānī olur ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti-çün olan nesne-yile bāḳī olur. Ve Şeyḫ ʿAbduʾllāh el-Enṣārī, **Menāzilü's-Sāyirīn**'de[4946] eydür: Fenā Ḥaḳ'dan ġayrı fānī olmaḳdur ʿilmen s̱ümme caḥden s̱ümme ḥaḳḳan. Yaʿnī göñülden cemīʿ-i nesne ʿilmen fānī ola. Yaʿnī anuñ ḳatında Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrıyı bilmek bāḳī ḳalmaya. Andan ṣoñra aġyārdan fānī olmaḳ maḳāmına teraḳḳī eyleye ḥattā anuñ ḳatında aġyār maʿdūmāt-ı maḥża gibi ola. S̱ümme caḥden didügi budur, andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrı ne var-ısa Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrdan ẕevḳan ġāyib ola şöyle ki anlaruñ kelāmlarını işitmeye ve anları görmeye.

İmdi evvelki fenā[4947], ʿulemāʾün biʾllāh fenāsıdur ve daḫı ʿummāl fenāsıdur. Ve fenāʾ-i s̱ānī sāliklerüñ ve daḫı erbāb-ı aḥvālüñ fenāsıdur. Ve fenāʾ-i s̱āliş müstaġraḳ ʿārifelerüñ fenāsıdur ve daḫı sekrān ʿāşıḳlaruñ fenāsıdur. Ve daḫı evvelki fenā maʿrifetüñ fenāsıdur maʿrūfda. Yaʿnī Ḥaḳ'dan ġayrı hīç kimse bilmez. Ve daḫı fenāʾ-i ʿayāndur maʿānīde. Ve daḫı ṭaleb vücūda fānī olmaḳdur. Yaʿnī anuñ şuġli mevcūdına ve meşhūdına

[4945] ḳayırmazam: ḳayırmazın A, K
[4946] Sāyirīn'de: Sāyirīn kitābında H
[4947] fenā: -A

yitişe tā şuña degin ki ḥāli ziyādelığı ṭaleb itmek kendünüñ (494a) nefsinde bāḳī ḳalmaya. İmdi ḥaḳḳā fenā budur. İkici fenā, şuhūd-ı ṭaleb ve şuhūd-ı maʿrifetden ve şuhūd-ı ʿayāndan fānī olmaḳdur. Üçünci fenā, fenāsını müşāhede itmekden fānī olmaḳdur.

Ve Şeyḫ Muḥammed-i Rūzbahān el-Baḳlī[4948] **Manṭıḳu'l-Esrār ve Tibyānu'l-Ebrār** kitābında eydür: Fenā, meşhed-i ḳurbda ʿilm fānī olmaḳdur ve daḫı nūr-ı cemālde sır fānī olmaḳdur ve ʿayn-ı tevḥīdde kāyināt fānī olmaḳdur ve daḫı rubūbiyyetde ʿubūdiyyet fānī olmaḳdur ve daḫı **teḫalleḳū bi-aḫlāḳi'llāh**'da beşeriyyet fānī olmaḳdur. Ve baʿżılar eydürler[4949]: Bāḳī oldur ki cemīʿ-i eşyā anuñ ḳatında şey'-i vāḥid ola. Pes anuñ ḥarekātı Ḥaḳḳ'uñ muvāfaḳatında ola, anuñ muḫālefetinden fānī olup anuñ muvāfaḳatında bāḳī ola.

Ḫulāṣatü'l-fānīn ve zübdetü'l-bāḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu kelām ki baʿżılar didiler, tevbe-i naṣūḥ maḳāmıdur fenā ve beḳā degüldür. Belki fenā oldur ki ʿAbdu'llāh b. ʿÖmer[4950] işāret eyledi şol vaḳt ki ol Mekke'yi ṭavāf iderdi, aña bir kişi selām virdi. Ol anuñ selāmını almadı, Anuñ baʿż-ı aṣḥābına şikāyet eyleyüp eyitdi: ʿAbdu'llāh b. ʿÖmer benüm selāmum almadı, didi. ʿAbdu'llāh b. ʿÖmer eyitdi: Ol vaḳt biz Allāh Teʿālā ḥażretinüñ cemālini müşāhede eylerdük, kendümüzden ġāyib olmışduḳ.

Ve baʿżılar eydürler[4951]: Fenā oldur ki kişi cemīʿ-i nesneden fānī ola niteki Mūsā peyġāmberüñ[4952], ʿaleyhi's-selām, fenāsı gibi ol vaḳt ki Ḥaḳ Teʿālā ṭaġa tecellī eyledi. Ve Şeyḫ Ḫarrāz eydür: **el-Fenā'ü hüve't-telāşī bi'l-Ḥaḳḳi ve'l-beḳā'ü hüve'l-ḥużūru maʿa'l-Ḥaḳḳi.** Ve Şeyḫ Cüneyd eydür: Fenā oldur ki sen evṣāfuñdan fānī olasın (494b) daḫı

[4948] +ḳuddise sırruhū H
[4949] eydürler: eyitdiler A
[4950] +raḍıya'llāhu ʿanhumā H
[4951] eydürler: eyitdiler A
[4952] peyġāmberüñ: -H

senüñ küllüñ anuñ külline meşġūl ola. Ve İbrāhīm b. Şeybān eydür: ʿİlm-i fenā ve ʿilm-i beḳā vaḥdāniyyetüñ iḫlāṣı üzerine devr iderler ve daḫı ʿubūdiyyetüñ ṣıḥḥati üzerine devr iderler. Bundan ġayrısı maġālīṭdur ve daḫı zendeḳadur.

Şeyḫ Ḫarrāz'a eyitdiler: Fānīnüñ ʿalāmeti nedür? Ol eyitdi: Fenā daʿvā eyleyenüñ ʿalāmeti oldur ki anuñ dünyādan ve āḫiretden ḥaẓẓı olmaya. Belki anuñ ḥaẓẓı hemān Allāh Teʿālā ḥażretinden ola. Ve Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: Ehl-i fenānuñ fenāda ṣıḥḥatleri oldur ki anlara ʿilm-i beḳā muṣāḥib ola. Ve ehl-i beḳānuñ beḳāda ṣıḥḥatleri oldur ki anlara ʿilm-i fenā muṣāḥib ola.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki fenāda[4953] meşāyıḫuñ aḳvāli çoḳdur. Anuñ baʿżısı raġbet ve ḥırṣ ve emel gitmege işāret eyler ki ol, zühddür. Ve baʿżısı evṣāf-ı ẕemīme gidip evṣāf-ı maḥmūde bāḳī ḳalmaġa işāret eyler ki ol, tezkiye-i nefsdür. Ve baʿżısı ḥaḳīḳat-i fenā'-i muṭlaḳa işāret eyler. Pes bunlaruñ her birisinde maʿnā-yı fenā vardur min-vechin. Ke'ennehū anlar derecāt-ı fenādur tā şuña degin ki sālik ḥaḳīḳat-i fenāya yitişe ki ol, derecāt-ı fenānuñ nihāyetidür ki ol, ʿabdüñ varlıġı maġlūb olmaḳdur Ḥaḳ'uñ varlıġınuñ saṭvesinde. İmdi bu fenā, üç derece üzerine münḳasımdur. Birisi fenā-yı ẓāhirdür ki ol, ʿabd irādetinden ve iḫtiyārından meslūb olup çıḳmaḳdur Ḥaḳ Teʿālā anuñ üzerine feʿʿāliyyet ṣıfatıyla tecellī eyledügi vaḳt. Lā cirem ol vaḳtde ʿabd, kendünüñ ve ve ġayrısınuñ fiʿlini görmez. Belki cemīʿ-i efʿāli Allāh Teʿālā ḥażretinüñ görür. Andan ṣoñra ʿibādete meşġūl olur. Ve bu maḳāma yitişen niçe (495a) günler yimekden ve içmekden kesilür ḥattā mücerred Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿli ḳalur. Ve aña Allāh Teʿālā ṭaʿām virecek ve ṣu virecek kimse musallaṭ eyler ol nice dilerse ve ne severse. İmdi bu, fenādur. Zīrā ki kendü nefsinden ve

[4953] fenāda: fenā A

ġayrısından fānī oldı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline naẓar idüp Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden ġayrınuñ fiʿli anuñ naẓarında fānī olmaġ-ıla ki buña fenāʾ-i efʿāl dirler. Ve birisi fenāʾ-i bāṭındur. İmdi ol, oldur ki ʿabdüñ ṣıfātı maġlūb ola Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ṣıfāt-ı ḳadīmiyye ve ezeliyyesinüñ envārınuñ saṭvesinde ki buña fenāʾ-i ṣıfāt dirler. Ve birisi fenāʾ-i sırr-ı bāṭındur ki ol, ẕāt-ı ʿabddür. Zīrā ki efʿāl ṣıfātuñ ḥicābıdur ki ṣıfāt anuñ bāṭınıdur. Ve ṣıfāt daḫı ẕātuñ bāṭınıdur ki ẕāt anuñ bāṭınıdur ve sırrıdur. Bunuñ-içün buña fenāʾ-i ẕāt dirler ki ol şundan kināyetdür ki ʿabdüñ ẕātı ve vücūdı maġlūb ola Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ẕātınuñ ve vücūdınuñ ʿaẓameti nūrınuñ işrāḳında. Pes ol vaḳt ʿabdüñ bāṭını üzerine Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ emri müstevlī olup anda hācis ve vesvās bāḳī ḳalmaz. Evet, şöyle bilgil ki fenāʾ-i muṭlaḳa vāṣıl olan kimse kendünüñ iḥsāsından ġāyib olmaḳ lāzım degüldür. Belki baʿż-ı eşḫāṣdan ol vaḳt iḥsās gider ve baʿżısından gitmez.

Faḫru’s-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Şeyḫ Ebū Muḥammed ʿAbdu’llāh el-Baṣrī’ye ben eyitdüm: Bir[4954] kişinüñ sırrında müteḫayyilāt ve vesvās olsa ol, şirk-i ḫafīden midür ve yāḫūd şirk- i ḫafīden degül midür? Ben anı şirk-i ḫafīdendür dir-idüm. Ol (495b) eyitdi: Ol, maḳām-ı fenāda olur. Şirk-i ḫafīden midür ve yāḫūd şirk-i ḫafīden degül midür, beyān eylemedi. Andan ṣoñra eyitdi: Müslim b. Yesār namāz ḳılurken cāmiʿüñ üstüni[4955] düşdi. Anuñ çatıldusından ehl-i sūḳ feryād eyleyüp ol mescide vardılar. Gördiler ki Müslim b. Yesār namāz ḳılur anuñ düşdügin ṭuymamış. İmdi işde budur istiġrāḳ ve fenāʾ-i bāṭın, didi. Vaʾllāhu aʿlem.

[4954] bir: -H
[4955] üstüni: sütūnı H

Pes şöyle bilgil ki vaḳt olur ki bir kişi fānī olur anuñ ḳabı giñ olur. Lā cirem ol, cemīʿ-i nesneden ġāyib olmaz; her ḳavlden ve her fiʿlden ki cārī olur, andan ġāyib olmaz.

Ve bu daḫı aḳsām-ı fenādandur ki kişi her fiʿlde ve her ḳavlde Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyleyüp[4956] ve her işinde Allāh Teʿālā ḥażretinden iẕne muntaẓır ola tā ki cemīʿ-i nesnede Allāh Teʿālā ḥażretiyle ola, kendü nefsiyle olmaya. İmdi iḫtiyārın terk eyleyüp Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline muntaẓır olan, fānīdür. Ve cemīʿ-i işinde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ iẕnine muntaẓır olup bāṭınıyla Allāh Teʿālā ḥażretine rucūʿ eyleyen daḫı fānīdür. Ve daḫı[4957] Ḥaḳ Teʿālā, iḫtiyārına mālik ḳılup taṣarrufına ṣalıvirdügi kimse ki ol her işi iḫtiyārıyla ve irādetiyle işleyen, fiʿle ve iẕne muntaẓır olmayan daḫı bāḳīdür. Evet bāḳī, maḳām-ı bekāda Ḥaḳḳ-ıla ḫalḳdan maḥcūb olmaz ve daḫı ḫalḳ-ıla Ḥaḳ'dan daḫı maḥcūb olmaz. Evet fānī, Ḥaḳḳ-ıla ḫalḳdan maḥcūb olur. Ve fenāʾ-i ẓāhir, erbāb-ı ḳulūbuñdur ve daḫı erbāb-ı aḥvālüñdür. Ve fenāʾ-i bāṭın ve daḫı fenāʾ-i bāṭın-ı bāṭın[4958] aḥvāl baġlarından ḫalāṣ olanuñdur ki ol, Allāh Teʿālā ḥażretiyledür, aḥvāliyle degüldür. Ve daḫı ol, ḳalbinden (496a) çıḳup ḳalbinüñ muḳallibiyledür, ḳalbiyle degüldür. Vaʾllāhu aʿlem.

Ve Şeyḫ Ebū Muḥammed-ı Rūzbahān el-Baḳlī[4959] **Manṭıḳu'l-Esrār** kitābında eydür: Beḳā, rūḥuñ beḳāsıdur müşāhededе ıżṭırābsuz ve daḫı sırruñ beḳāsıdur tevḥīdde ve daḫı ʿubūdiyyet bāḳī ḳalmaḳdur nefs gitmek-ile. Ve baʿżılar eydürler[4960]: Beḳā oldur ki ḳul cemīʿ-i eşyāyı Allāh Teʿālā ḥażretiyle ḳāyim idügini müşāhede itmege ḳadir ola.

[4956] eyleyüp: -H
[4957] ve daḫı: -H
[4958] bāṭın: -A
[4959] +ḳuddise sırruhū H
[4960] eydürler: eyitdiler A

Fānī-le bāḳīnüñ miṡāli şuña beñzer ki ol bir luʿbet-bāz meclisine ḥāżır oldı. İmdi ol evvelā eşḫāṣ-ı muḫtelife müşāhede eyler aṣvāt-ı ʿacībe-yile ve ṣuver-i melīḥa-yıla ve ḳabīḥa-yıla. Baʿżısını ata binüp görür ve baʿżısını yayaḳ[4961] görür ki bunlar perde ardından ẓāhir olurlar. İmdi ol, evvelā bunlaruñ heykellerini ve āṡārını görüp şöyle ẓānn eyler ki bunlar kendü nefsleriyle ḳāyimdür sāyir efrād-ı ḥayvān gibi. Ol bundan ġayrı nesne görmez. İmdi ʿālem-i tefriḳanuñ miṡāli budur. Andan ṣoñra anuñ bāṭınına vāḳiʿ olur ki ol perde içine girüp anda ne vardur, anı göre. Pes tekellüfler ve zaḥmetler çeküp ol perde içine girüp ol perde içinde[4962] bir üstād görür ki ol, ṣanīʿatında kāmil ve cemīʿ-i işinde üstād ve ṣıfāt-ı kemāliyye-yiye tecellī eyler ki ʿaḳl ve vehm anı iḥāṭa itmekden ḳāṣır. Ve ol üstād aḥsen-i libās-ıla mütelebbis ve aḥsen-i cemāl-ile mücemmel. İmdi ol miskīn hemān ol üstādı bu ṣıfāt-ıla gördüginleyin anuñ müşāhedesinde müstaġraḳ olup cemīʿ-i nesneʾi unudur ḥattā ol ṣūretleri daḫı unudur.

İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kemālātında fānī olup andan ġayrıdan fānī olmaġuñ miṡāli (496b) budur. Andan ṣoñra anuñ naẓarı ve ʿaḳlı ḳavī olur. Pes şöyle naẓar ider ki ol heyākilüñ ve ol ṣūretlerüñ eṡerleri ve ṣıfatları ve ẕātları ol üstāduñ caʿliyle-yimiş ve anuñ iḳtidārından ve fiʿlinden ṣādır olurmış. Anuñ irādetiyle ve iḫtiyārıyla ve ol heyākilüñ müstaḳil fiʿli ve iḫtiyārı yoġ-ımış. İmdi beḳāʾün biʾllāh didüklerinüñ miṡāli budur. Vaʾllāhu aʿlem.

Ammā fenāʾü'l-fenā oldur ki fānī, kendünüñ fenāsından fānī olmaḳdur sulṭān-ı nūr-ı şuhūd sitr üzerine müstevlī olıncaḳ. Ve beḳāʾü'l-beḳā oldur ki bāḳī beḳāsını müşāhede

[4961] yayaḳ: yayan A
[4962] girüp anda ne…içine: -A

itmekden fānī ola[4963]. Vaʾllāhu aʿlem ve ṣallāʾllāhu ʿalā-Seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn[4964].

el-Bābu’ş̱ānī ve’s-sittūn fī-şerḥi kelimātin müşīratin ilā-baʿżı’l-aḥvāl min-ışṭılāḥi’ṣ-ṣūfiyye

Yaʿnī altmış ikinci bāb ışṭılāḥāt-ı ṣūfiyyeden baʿż-ı aḥvāle işāret eyleyen kelimeler şerḥinde ve beyānındadur.

Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **İnne min-maʿādini’t-taḳvā yüʿallimüke ilā-mā-ḳad ʿalimte ʿilme lā-lem taʿlem. Ve’n-naḳṣu fīmā-ʿalimte ḳıllete’z-ziyādeti fīhi ve innemā yüzehhidü’r-racülü fī-ʿilmi mā-lem yaʿlem ḳıllete’l-intifāʿi bimā-ḳad ʿalime.**

Ve iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki ṣūfīlerüñ meşāyıḫı, taḳvānuñ esāsını muḥkem itdiler ve ʿilmi liʾllāh fīʾllāh taʿlīm eylediler ve bildükleriyle ʿamel eylediler. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā anlara ġarāyib-i ʿılūmı ve daḳāyıḳ-ı işārātı taʿlīm eyledi. Anlar daḫı kelāmuʾllāhdan ġarāyib-i ʿulūm ve ʿacāyibü’l-esrār istinbāṭ eylediler; anlaruñ ḳademleri ʿilmde rāsiḫ oldı.

Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz[4965] eydür: Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını (497a) fehm itmegüñ evveli anuñ-ıla ʿamel itmekdür. Zīrā ki ʿamel itmekdedür ʿilm ve fehm ve istinbāṭ. İmdi

[4963] ola: olmaḳdur K
[4964] Vaʾllāhu aʿlem…ecmaʿīn: -A, -H
[4965] +ḳuddise sırruhū H

fehmüñ evveli ilḳā’-i semʿdür ve müşāhededür. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **İnne fī-ẕālike leẕikrā li-men kāne lehū ḳalbün ev elḳā’s-semʿa ve hüve şehīd.**[4966]

Ebū Bekr el-Vāsıṭī eydür: ʿİlimde rāsiḫ olanlar anlardur ki rūḥlarıyla ġayb-ı ġaybda ve sırr-ı sırda rāsiḫ oldılar. Ḥaḳ Teʿālā; anlara bildürdügini bildürdi īmānuñ muḳteżāsından, anlara diledi anlardan ġayrıdan dilemedügini. Anlar daḫı ʿilm deryāsına fehm-ile ṭaldılar ziyādāt ṭaleb eyleyü. Lā cirem anlara her ḥarf ve her āyet altında gizlü ḫazīneler açıldı. Ve anlar dürlü dürlü cevherler ve dürlü dürlü dānelerini çıḳarup envāʿ-ıla ḥikmetler söylediler.

Ḫaberde vārid olup durur ki Rasūl ʿaleyhi’s-selām buyurur: **İnne mine’l-ʿilmi ke-hey’eti’l-meknūni lā yaʿlemühū illā’l-ʿulemā’ü bi’llāhi fe iẕā naṭaḳū bihī lā yünkiruhū illā ehlü’l-ġurreti bi’llāhi.** Yaʿnī ʿālimüñ ʿilminden gizlü ḫazīneleri vardur ki anı ʿulemā’-i bi’llāh bilürler. Vaḳtī ki anı söyleseler aña hīç kimse inkār eylemez illā maġrūrlar aña inkār iderler. İmām Ḳuşeyrī eydür: Ol gizlü ḫazīneler Allāh Teʿālā ḥażretinüñ esrārıdur ki anı Allāh Teʿālā evliyāsına ve ümenāsına ve sādāt-ı ʿuḳalāya keşf ider semāʿsuz ve oḳumasuz[4967]. Ve ol esrāra muṭṭaliʿ olmaz illā’l-ḫavāṣ. Ebū Saʿīd el-Ḫarrāz eydür: ʿĀriflerüñ ḫazīneleri vardur ki anlarda ġarīb ʿilmleri ve ʿacīb ḫaberleri gizlerler ve andan ebediyyet dilleriyle söylerler ve andan ʿibārāt-ı ezeliyye-yile ḫaber virürler. Ebediyyet diliyle ve ʿibārāt-ı ezeliyye-yile didügi buña işāretdür ki anlar bi’llāh söylerler. Niteki (497b) Ḥaḳ Teʿālā ḥadīṯ-i ḳudsīde buyurdı[4968]: **Bī yanṭıḳu.** İmdi bu ʿilm-i ledündür ki Ḥaḳ Teʿālā Ḫıżır[4969] ḥaḳḳında buyurdı: **Ve āteynāhü min-ledünnā ʿilmen.**[4970]

[4966] Kâf 50/37.
[4967] oḳumasuz: oḳumaḳsuz K
[4968] buyurdı: eyitdi A
[4969] +ʿaleyhi’s-selām H
[4970] el-Kehf 18/65.

İmdi şöyle bilgil ki ʿāriflerüñ aralarında olan kelimātdandur cemʿ ve tefriḳa. Bu kelimeleri aralarında söylerler baʿżısını baʿżısına tefhīm itmek-içün ve daḫı kendüler yitişdügi aḥvāle işāret itmek-içün. İmdi şöyle bilgil ki cemʿ ve tefriḳanuñ aṣlı Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ **şehidaʾllāhu ennehū lā ilāhe illā hüve**[4971] didügi ḳavlidür ki bu, cemʿdür. **Veʾl-melāʾiketü ve ülūʾl-ʿilmi**[4972] didügi tefriḳadur. Pes cemʿ aṣldur, tefriḳa ferʿdür. Lā cirem her cemʿ tefriḳasuz zendeḳadur ve her tefriḳa cemʿsüz taʿṭīldür.

Ve Şeyḫ Cüneyd raḥimehuʾllāh[4973] eydür: Vecde yaḳınlıḳ cemʿdür ve beşeriyyetde ġāyib olmaḳ tefriḳadur. Ve baʿżılar eydürler[4974]: Bunlaruñ cemʿleri maʿrifetdedür, tefriḳaları aḥvāldedür. Cemʿ ittiṣāldür ki anuñ ṣāḥibi Ḥaḳ'dan ġayrı müşāhede eylemez. Vaḳtī ki Ḥaḳ'dan ġayrı müşāhede eylese cemʿ olmaz. Ve tefriḳa şol kimsenüñ şuhūdıdur ki anuñ şuhūdı mübāyene-yile ve buʿd-ıla ola. Ve bunlaruñ cemʿde ve tefriḳada ʿibāretleri çoḳdur. Maḳṣūd oldur ki bunlar cemʿ-ile işāret eylediler tecrīd-i tevḥīde. Ve tefriḳa-yıla işāret eylediler iktisāba. Pes böyle olıcaḳ cemʿ olmaz illā tefriḳa-yıla olur. Fülān ʿayn-ı cemʿdür dirler. Yaʿnī Ḥaḳḳ'uñ murāḳabesi anuñ bāṭınına müstevlī olup durur didükleri olur. Vaḳtī ki ol, aʿmālinden bir nesneye yine[4975] ʿavdet eylese tefriḳaya ʿavdet eyler. Lā cirem cemʿüñ ṣıḥḥati tefriḳa-yıla olur. Ve tefriḳanuñ ṣıḥḥati cemʿ-ile olur. Bunuñ mā-ḥaṣali[4976] oldur ki cemʿ, Allāh Teʿālā ḥażretini bilmekden olur. Ve tefriḳa Allāh Teʿālā (498a) ḥażretinüñ emrini bilmekden olur ki ikisi daḫı elbette gerekdür. Müzeyyin eydür: Cemʿ ʿayn-ı fenāʾ-i biʾllāhdur ve tefriḳa ʿubūdiyyetdür ki baʿżısı baʿżısına muttaṣıldur.

[4971] Âl-i İmrân 3/18.
[4972] Âl-i İmrân 3/18.
[4973] raḥimehuʾllāh: -A,, -K raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[4974] eydürler: eyitdiler A
[4975] yine: gine A
[4976] mā-ḥaṣali: muḥaṣṣalı A

Şeyḫu’s-sünniyyīn eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Bir ḳavm ġalaṭ idüp eyitdiler: Biz ʿayn-ı cemʿdeyüz didiler, ṣırf tevḥīde işāret eylediler, kesbi terk itdiler. Lā cirem anlar zındīḳlar oldılar. Belki cemʿ rūḥuñ ḥükmidür ve tefriḳa ḳālebüñ ḥükmidür[4977]. İmdi mā-dām ki bu terkīb bāḳī ola, elbette cemʿ ve tefriḳa bāḳī olur.

İmām Vāsıṭī eydür: Vaḳtī ki sen nefsüñe naẓar eyleseñ tefriḳaya düşersin. Ve vaḳtī ki Rabbüñe naẓar eyleseñ cemʿe vāḳiʿ olursın. Ve vaḳtī ki ġayrı-yıla ḳāyim olsañ sen fānī olursın cemʿsüz ve daḫı tefriḳasuz. Ve baʿżılar eyitdiler: Bunlaruñ cemʿi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ z̄ātıyla olur ve tefriḳaları anuñ ṣıfātında olur. İmdi bunlaruñ cemʿden ve tefriḳadan murādları oldur ki bir kişi vaḳtī ki kendü nefsine kesb iṣbāt eylese ve kendünüñ aʿmāline naẓar eylese ol, tefriḳada olur. Vaḳtī ki cemīʿ-i eşyāyı Ḥaḳḳ-ıla iṣbāt eylese ol, cemʿde olur. Ve cemīʿ-i işārāt ḫaber virür ki kevn farḳ eyleyüp mükevvin cemʿ eyler. Lā cirem kim ki mükevvini ifrād eylese cemʿ eyler ve kim ki kevne naẓar eylese tefriḳaya düşer. Pes tefriḳa ʿubūdiyyetdür ve cemʿ tevḥīddür. Vaḳtī ki kendüye ṭāʿat iṣbāt eylese ve kendünüñ kesbine naẓar eylese tefrīḳ eyler. Ve ṭāʿatibi biʾllāh iṣbāt eylese cemʿ eyler. Ve vaḳtī ki fenāʾ-i ḥaḳīḳīye yitişse ol, cemʿu’l-cemʿe yitişür. Bu daḫı mümkindür şöyle dine ki efʿāl görmek tefriḳadur ve ṣıfāt görmek cemʿdür (498b) ve z̄āt görmek cemʿu’l-cemʿdür.

Ve baʿżılara eyitdiler: Mūsā peyġāmberüñ[4978] Ḥaḳ Teʿālā ḥażretiyle mükāleme itdügi vaḳtin[4979] ḥāli nice-yidi. Ol eyitdi: Mūsā ol vaḳt Mūsā’dan fānī olup dururdı. Pes Mūsā’nuñ Mūsā’dan ḫaberi yoġ-ıdı. Lā cirem ḥaḳīḳatde mükellim-i mükellem Ḥażret-i Rabbu’l-ʿālemīn-idi. Mūsā ḫiṭāb-ı Ḥaḳḳ’ı götürmege nice ṭāḳat getürüp cevāb vire-yidi?

[4977] ve tefriḳa ḳālebüñ ḥükmidür: -A
[4978] peyġāmberüñ: ʿaleyhi’s-selām H
[4979] vaḳtin: vaḳtüñ H

Mūsā, Mūsālıġıyla Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kelāmını işitse bu kelāmuñ maʿnāsı budur ki Ḥaḳ Teʿālā, Mūsā peyġāmbere bir ḳuvvet virdi; ol ḳuvvet-ile anuñ kelāmını işitdi. Ve eger Ḥaḳ Teʿālā ol ḳuvveti Mūsā peyġāmbere[4980] virmeseydi Mūsā anuñ kelāmını işitmege ṭāḳat getürmeyeydi. Andan ṣoñra bu kelāmları diyen, bu beytleri oḳudı[4981]: **Ḳıṭʿatün ʿArabiyye**[4982]

Ve bedeʾe lehū min-baʿdi māʾndemeleʾl-hevā

Berḳun teʾellaḳu mevhinen lemeʿānühū

Yebdū ke-ḥāşiyetiʾr-ridāʾi ve dūnehū

Ṣaʿbuʾz-zürā mütemenniʿan erkānühū

Fe bedā li-yenẓura keyfe lāḥa fe lem yuṭıḳ

Naẓaran ileyhi ve raddehū eşcānühū

Feʾl-vecdü māʾştemelet ʿaleyhi ḍulūʿuhū

Veʾl-māʾü mā-semiʿat bihi ecfānühū

Tercemetühū biʾl-Fārisiyye

[4980] ol ḳuvveti Mūsā peyġāmbere: Mūsā ʿaleyhiʾs-selāma ol ḳuvveti H
[4981] oḳudı: oḳuyup eyitdi A
[4982] Ḳıṭʿatün ʿArabiyye: -A, beyt K, H

Çu derd-i ʿışḳ bih şod geşt peydā

Ziterd-i dost yik berḳ-i dıraḫşān

Ez-ū yik lemḥa peydā geşt ve līkin

Be-saḫtī vü be-duşvāyī ne āsān

Zi-āb u āteşī çeşm u dilest ū

Miyān-ı āteş u āb-ı firāvān

Ol kelimātdandur tecellī ve istitār didükleri. Tecellī envār-ı ġuyūbdan ḳalbe nesne ẓāhir olmaḳdur. Cüneyd eydür: Bunlar teʾdīb ve tehẕīb ve teẕvībdür. (499a) İmdi teʾdīb maḥall-i istitārdur ki ol, ʿavāmuñ olur. Ve tehẕīb ḫavāṣṣuñdur ki ol, tecellīdür. Ve teẕvīb eyliyānuñdur ki ol, müşāhededür istitārda.

Ve tecellīde meşāyıḫuñ işāretlerinüñ ḥāṣılı rāciʿdür ẓuhūr-ı ṣıfāt-ı nefse. İmdi[4983] ṣıfāt-ı nefsdendür ḥaḳīḳat-i eşyā müstetir olmaḳ. Ve tecellī işāretdür ṣıfāt-ı nefs ġāyib olmaġa ḳalbüñ ṣıfātınuñ ḳuvveti kemāle yitişmek-ile. Zīrā ki ol vaḳt kemālāt-ı ḳalbiyye ẓāhir olur. Andan ṣoñra kemālāt-ı rūḥiyye ẓāhir olur. Andan ṣoñra kemālāt-ı esmāʾiyye ẓāhir olup envār-ı esmāʾ-i ilāhiyye āşikāre olur. Andan ṣoñra tecellī-i envār-ı ẕāt-ı ilāhī olur ẓāhir[4984]. İmdi ol ġaybetdendür tecellī. Andan ṣoñra tecellī, vaḳt olur ki ṭarīḳ-ı efʿāl-ile olur ve vaḳt olur ki ṭarīḳ-ı ṣıfāt-ıla olur[4985] ve vaḳt olur ki ṭarīḳ-i ẕāt-ıla olur. Bunlaruñ her

[4983] ṣıfāt-ı nefse imdi: -A
[4984] ẓāhir: -A
[4985] ve vaḳt olur ki ṭarīḳ-ı ṣıfāt-ıla olur: -A, -H

birisini in şā'allāh beyān idiserüz. İmdi Ḥaḳ Teʿālā ḫavāṣṣına mevżıʿ-ı istitārı bāḳī ḳılur anlara ve anlardan ġayrıya raḥmet diüp. Ammā anlara raḥmet itdügi oldur ki anlar istitār sebebiyle nefslerinüñ maṣlaḥatlarına rucūʿ iderler. Ve anlardan ġayrıya raḥmet itdügi oldur ki eger istitār[4986] olmasa-yıdı anlardan hīç kimse intifāʿ itmez-idi. Zīrā ki eger istitār olmasa-yıdı anlar cemʿ-i cemʿde müstaġraḳ ḳalurlar-ıdı. Ve baʿżılar eydürler[4987]: Esrārda tecellī-i Ḥaḳḳ'uñ ʿalāmeti oldur ki ʿibāret-ile taʿbīr itmek mümkin olmayan nesne'i sır müşāhede eyleye. Zīrā ol, müşāhede eylemez illā taʿẓīmen ve heybeten müşāhede eyler. Pes ol isḳāṭ ider ḥālden müşāhede itdügini taḥṣīl itmekden. Ve baʿżılar eydürler[4988]: Tecellī beşeriyyet ḥicāblarını refʿ itmekdür. (499b) Böyle degüldür ki ẕāt-ı Ḥaḳ mütelevvin olup müteġayyir ola. Zīrā ki anuñ ẕātına teġayyür ṭārī olmaz. Belki tecellī oldur ki ḥicāb-ı beşeriyyet mürtefiʿ olup göñül āyīnesi mücellā ola ṭabīʿat küdürātından. Ve istitār oldur ki beşeriyyet senüñ-ile şuhūd-ı ġayb arasında ḥāyil ola, sen ġaybı müşāhede eyleyimeyesin[4989].

Ve muḥaḳḳıḳlar eydürler[4990]: Tecellī ʿibāretdür şundan ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ẕātı ve ṣıfātı ẓāhir ola. Pes tecellī-i Ḥaḳ iki dürlüdür: Biri tecellī-i ẕāt ve biri tecellī-i ṣıfāt. Ve tecellī-i ẕāt daḫı iki dürlüdür: Biri tecellī-i rubūbiyyet ve biri tecellī-i ulūhiyyet. Ammā tecellī-i rubūbiyyet Mūsā peyġāmbere[4991] ḥāṣıl oldı şöyle ki Ḥaḳ Teʿālā buyurdı: **Fe lemmā tecellā rabbuhū li'l-cebeli ceʿalehū dekken ve ḫarra Mūsā ṣaʿiḳan.**[4992] Ol tecellīden ṭaġuñ naṣībi tedekdük ve pāre pāre olmaḳdur. Ve Mūsā peyġāmberüñ[4993] naṣībi ṣaʿḳa ve

[4986] sebebiyle nefslerinüñ maṣlaḥatlarına…istitār: -A
[4987] eydürler: eyitdiler A
[4988] eydürler: eyitdiler A
[4989] eyleyimeyesin: eylemeyesin A
[4990] eydürler: eyitdiler A
[4991] peyġāmbere: ʿaleyhi's-selāma H
[4992] el-Aʿrâf 7/143.
[4993] peyġāmberüñ: ʿaleyhi's-selāmuñ H

bīhūş olmaḳdur. Çünki Ḥaḳ Teʿālā rubūbiyyet birle tecellī eyledi, Mūsā'nuñ ve ṭaġuñ varlığı ḳalmadı şöyle ki ṭaġ pāre pāre oldı ve Mūsā bīhūş olup düşdi. Evet, çünki rubūbiyyet bisleyici ve bāḳī ṭutucıdur, pes anlaruñ vücūdı bāḳī ḳaldı, fānī olup lā şey' olmadı. Ve tecellī-i ulūhiyyet Ḥabīb[4994] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[4995] vāḳiʿ oldı, ʿaleyhi's-selām, şöyle ki Muḥammed'üñ vücūdınuñ varlığını bi'l-külliyye yaġmāya virdi, anuñ ʿivażın ẕāt-ı ulūhiyyet vücūdın iṣbāt eyledi. Niteki buyurdı: **İnne'llezīne yübāyiʿūneke innemā yübāyiʿūna'llāhe yedu'llāhi fevḳa eydīhim.**[4996] Ve Muḥammed'üñ ḫizmetinde ḫūşeçīn olanları daḫı bu teşrīf-ile hem müşerref ḳıldılar. Niteki buyurdı: **Fe iẕā aḥbebtühū küntü lehū semʿan ve başaran.** İmdi bu saʿādet ẕāt-ı ulūhiyyet (500a) tecellīsinden olur. Ammā tecellī-i ṣıfāt daḫı iki dürlüdür: Biri ṣıfāt-ı ẕātī ve biri ṣıfāt-ı[4997] fiʿlī. Ve ṣıfāt-ı ẕātī daḫı iki dürlüdür: Biri ṣıfāt-ı nefsī ve biri ṣıfāt-ı maʿnevī. Ammā ṣıfāt-ı nefsī oldur ki ol delālet eyleye ẕāt-ı bārīye, ziyāde maʿnīye delālet itmeye mevcūdlıḳ ve vāḥidlıḳ gibi ve kendü nefsiyle ḳāyim olmaḳ gibi. Zīrā ki bunlar hemān ẕāt-ı bārīye delālet iderler. İmdi ẕāt-ı bārī mevcūdlıḳ ṣıfatıyla tecellī eylese Cüneyd didügi iḳtiżā ider ki ol mā-fī'l-vücūdi sivā'llāh dimişdür. Ve eger vāḥidlıḳ ṣıfatıyla tecellī eylese anı iḳtiżā ider ki Ebū Saʿīd dimişdür ki mā-fī'l-cübbeti[4998] sivā'llāh. Ve eger ḳāyimün bi-nefsihī ṣıfatıyla tecellī eylese anı teḳāżā ḳılur ki Ebā Yezīd dimişdür: Subḥānī[4999] mā aʿẓamu şānī.

Ve ṣıfat-ı maʿneviyye oldur ki ol, delālet eyleye bir maʿnīye ki ol, ẕātuñ üzerine zāyiddür. Meṣelā ʿālim ve ḳādir ve mürīd ve semīʿ gibi ve daḫı bundan özge ne var-ısa bu

[4994] Ḥabīb: -A
[4995] ḥażretine: ʿaleyhi's-selāma H
[4996] el-Feth 48/10.
[4997] ṣıfāt-ı: ṣıfat-ı H
[4998] el-cübbeti: el-cenneti H
[4999] subḥānī: subḥāne H

cinsden. Niteki eydürüz: Anuñ ʿilmi ve ḳudreti ve semʿi ve irādeti ve ḥayātı ve kelāmı ve beḳāsı vardur. İmdi bu maʿānī zāyiddür ẕāt-ı bārīnüñ üzerine. İmdi vaḳtī ki Ḥaḳ Teʿālā ʿālimlıḳ ṣıfatıyla tecellī idüp ẓāhir olsa bī-vāsıṭa ʿulūm ve ḥaḳāyıḳ ḥāṣıl olur. Ve eger mürīdlik ṣıfatıyla tecellī eylese mütecellī lehū ne dilerse Ḥaḳ Teʿālā anı dileye. Ve eger semīʿlıḳ ṣıfatıyla tecellī eylese her nesneden Ḥaḳ Teʿālā'nuñ āyāt-ı beyyinātını işide ve hem ıraḳ yirlerden aṣvāt ve kelimāt işide. Ve eger baṣīret ṣıfatıyla tecellī eylese Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ müşāhedesi (500b) mertebesi ḥāṣıl ola. Niteki ʿāriflerden birisi eydür: **Mā raʾeytü şeyʾen illā ve raʾeytüʾllāhe fīhi ev ḳablehū ev baʿdehū.** Girü ḳalan ṣıfāt-ı maʿnevīyi daḫı buña ḳıyās eyle[5000].

Ammā ṣıfāt-ı fiʿlī daḫı meṣelā rāzıḳlıḳ ve ḫālıḳlıḳ ve iḥyā ve imātet gibi. İmdi vaḳtī ki rāzıḳlıḳ ṣıfatıyla tecellī ḳılsa ancılayın olur ki Meryem'e[5001] olmışdur ki **ve hüzzī ileyki bi-ciẕʿi'n-naḫleti tüsāḳıṭ ʿaleyki ruṭben ceniyyen.**[5002] Ḳuru aġaçdan aña[5003] Ḥaḳ Teʿālā yaş ḫurmā bitürüp ol yir-idi. Girü ḳalan ṣıfāt-ı fiʿli daḫı buña ḳıyās eyle.

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum[5004], şöyle bilgil ki insān ḥaḳīḳatde Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ẕātı ve ṣıfātı āyīnesidür. İmdi çünki āyīne ṣāfī olsa her ṣıfat-ıla ki Ḥaḳ Teʿālā aña tecellī eyleye, Ḥaḳ Teʿālā ol āyīnede ol ṣıfat-ıla ẓāhir olur. Tā her ṣıfat ki āyīneden görünür ve her taṣarruf ki āyīnede āṣikāre olur, ol tecellī issinüñ olur; āyīnenüñ olmaz.

Ve daḫı şöyle bilgil ki müşāhede ve mükāşefe ve tecellīnüñ aralarında farḳ ġāyet daḳīḳdür şöyle ki her sālik-i kāmil aña muṭṭaliʿ olmaz. Evet, Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-

[5000] eyle: eyleye A, eylese K
[5001] Meryem'e: Meryem raḍıya'llāhu ʿanhāya H
[5002] Meryem 19/25.
[5003] aña: -A, -H
[5004] iy ʿazīz ḳarındaşum: -A

dīn-i Dāye eydür: Biz bunlaruñ aralarında farḳ beyān eyleyelüm. İmdi şöyle bilgil ki müşāhede tecellī birle ve tecellīsüz olur. Ve tecellī daḫı müşāhede birle ve müşāhedesüz olur. Zīrā ki tecellī çünki ṣıfāt-ı cemāl ola, müşāhede-yile olur ve çünki ṣıfāt-ı celālden ola, müşāhedesüz olur. Zīrā ki müşāhede mufāʿale bābındandur ki ol, ikilik teḳāżā ḳılur. Ve tecellī-i ṣıfāt-ı celāl ḫod ikilik götürüp vaḥdet iṣbāt ider. Ammā müşāhede ve tecellī bī-mükāşefe olmaz. Ve mükāşefe müşāhedesüz ve tecellīsüz olur. Ve daḫı şöyle (501a) bilgil ki tecellī toḫmı ādemüñ balçıġında taʿbiye olmış-ıdı. Ammā Mūsā vilāyetinde **erinī unẓur ileyke** sebzesi ẓāhir olup yeşerdi. Ve Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretinüñ[5005] vilāyetinde **e lem tera ilā-rabbike keyfe medde'ẓ-ẓılli** ṣemeresi irişüp vücūda geldi şöyle ki ʿālem dükenince belki ebedü'l-ābād bu devlet ḫırmeninden mütābaʿat berekātında saʿādāt ṣemerātın yiyeler. Va'llāhu aʿlem.

Ve ol kelimātdandur tecrīd ve tefrīd didükleri. İmdi şöyle bilgil ki tecrīd oldur ki ʿabd, işledügi işde aġrāżdan mücerred olup dünyāda ve āḫiretde ʿivaża naẓar idüp ʿamel itmeye[5006] belki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ʿaẓametini müşāhede eyleyüp ʿibādet eyleye ʿubūdiyyeti edā itmek-içün. Ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretine[5007] inḳıyāddan ötürü ʿibādet eyleye.

Ve tefrīd oldur ki işledügi işi Allāh Teʿālā ḥażretinden minnet göre. Pes tecrīd nefy-i aġyār-ıla olur, tefrīd kendü nefsini nefy itmek-ile olur. Ve daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ kendüye niʿmetinde istiġrāḳ-ıla ve kendü kesbinde ġāyib olmaġ-ıla olur.

[5005] ḥażretinüñ: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[5006] itmeye: eylemeye A
[5007] edā itmek-içün…ḥażretine: -A

Ve andandur vecd ve tevācüd ve vücūd. Vecd göñülde ġamdan ve feraḥdan bir maʿnī bulmaḳdur aḥvāl-i āḫiretden ki ol maʿnī anuñ heyʾetini taġyīr eyleye. Pes ol, Allāh Teʿālā ḥażretine müteṭalliʿ ola. İmdi ol bir feraḥdur ki ṣıfāt-ı nefs-ile maġlūbun ʿaleyh anı bulur[5008] andan Allāh Teʿālā ḥażretine naẓar eyler. Ve tevācüd teẕekkür-ile ve tenekkür-ile isticlāb-ı vecddür. Vücūd vecdüñ feraḥasınuñ ittisāʿıdur vicdān feżāsına çıḳmaġ-ıla. Pes vicdān-ıla vecd yoḳdur ve ʿıyān-ıla ḫaber yoḳdur. Pes vecd miʿrāż-ı zevāldedür. Evet, vücūd s̱ābit olur ṭaġlar s̱ebātı gibi. Cüneyd[5009] eydür: **Şiʿr**[5010]

(501b) **Ve'l-vecdü yuṭribü men fī'l-vecdi rāḥatuhū**

Ve'l-vecdü ʿande-ḥużūri'l-Ḥaḳḳi mefḳūdü

Ḳad kāne yuṭribünī vecdī fe efḳadenī

ʿAn-ruʾyeti'l-vecdi men fī'l-vecdi mevcūdü

Ḳīle fī-tercemetihī bi'l-Fārisiyye

Ġāyibem kerd ez-ḫīşī der-vecd

Ān ki der-ẕevḳ u vecd mevcūd est

Rāḥat-ı ehl-i vecd-i vecd āmed

Vecd der-ḥāl vecd mefḳūd est

[5008] bulur: bilür A
[5009] +ḳaddesaʾllāhu sırrahū H
[5010] şiʿr: -K

Ḳīle fī-tercemetihī bi’t-Türkiyye

Ehl-i vecdüñ vecd olupdur ḥāller içre rāḥatı

Mefḳūd olur vecd ẓāhir olsa Ḥaḳḳ’uñ ḥażreti

Şād iderdi vecdbānı ġāyib itdi vecdden

Vecd içinde mevcūd olan şāhlarumuñ leẕẕeti[5011]

Neṣr. Andandur ġalebe. Ġalebe-i vecd mütelāḥıḳ-ı muttaṣıldur baʿżısı baʿżısına ve müteʿāḳibdür baʿżısı baʿżısıyla. Pes vecd berḳ gibi ẓāhir olur. Ve ġalebe biri biri ardınca olur gibi olur, temyīzden ġāyib olur. Vecd tīzcek münṭafī olup gider. Ve ġalebe esrāra müẕīʿ ve fāş eyleyici olup bāḳī ḳalur.

Andandur müsāmere. Ol oldur ki ervāḥ sırr-ı sırda gizlü itmek-ile ve laṭīf münāġāt itmek-ile müteferrid olur ḳalbsüz şöyle ki anı idrāk itmek ḳalbe laṭīf gelür rūḥuñ münācātıyla teferrüdinden ötürü ve daḫı rūḥ anuñ-ıla müteleẕẕiẕ olduġından ötürü ḳalbsüz.

Andandur sükr ve ṣaḥv. Sükr bir dehşet ve bir ḥayretdür ki muḥibbüñ ve ʿāşıḳuñ sırrına yitişür maḥbūbuñ ve maʿşūḳuñ añsuzda cemālini müşāhede itdügi vaḳtde. Zīrā ki insānuñ rūḥāniyyeti ki ol, ʿaḳluñ cevheridür vaḳtī ki maḥbūbuñ cemāline çekilse ʿaḳluñ şuʿāʿı nefsden ırag̱ olur. Ve ḥis maḥsūsdan ẕāhil olur ve bāṭına feraḥ ve nişāṭ ve inbisāṭ yitişür ʿālem-i tefriḳadan ve ʿālem-i temyīzden ırag̱[5012] olduġı-çün. Ve sırda dehşet ve ẕillet

[5011] Ḳīle fī-tercemetihī bi’t-Türkiyye…leẕẕeti: -K
[5012] ırag̱: ırak A

ve ḥayret ve velehān yitişür cemāl müşāhedesinde anuñ naẓarı müteḥayyir olduġı-çün. Bu ḥāle sükr dirler ẓāhir sükre beñzedügi-çün. İllā bu ḳadar vardur ki (502a) sükr-i maʿnevīde ʿaḳluñ nūrı müstetir olmaġa sebeb şuhūd nūrı ġālib olmaḳdur. Ve sükr-i ẓāhirīde sebeb ṭabīʿat ẓulümātı ġālib olmaḳdur. Zīrā ki nūr ẓulmet-ile müstetir olduġınlayın nūr-ı ġālib-ile daḫı müstetir olur yılduzlar nūrı güneş nūrıyla müstetir olduġınlayın[5013]. Bu ḥāl sırra yitişür añsuzda maḥbūbuñ cemālini müşāhede itdügi vaḳtde didük. Zīrā ki evvel naẓarda cemāl nūrı muḥibbe ġayet ḳatı dehşet ve ḥayret virür. Andan ṣoñra aña tekrār naẓar eyleyincek üns ḥāṣıl olup ṣuʿāʿ-ı ʿaḳl ʿālem-i nefse ve ʿālem-i ḥisse yine[5014] ʿavdet ider. Müteferriḳāt arasında maʿḳūlātdan ve maḥsūsātdan ġayrı ẓāhir olur. Bu ḥāle ṣaḥv dirler. Evet, Zübdetü'l-muḥaḳḳıḳīn ve ḫulāṣatü'l-mudaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Sükr sulṭān-ı ḥāl ġālib olmaḳdur. Ve ṣaḥv tertīb-i efʿāle ve tehẕīb-i aḳvāle ʿavdet itmekdür. Muḥammed b. Ḫafīf eydür: Sükr ḳalbüñ ġaleyānı ve cūşiş itmegidür maḥbūb ẕikr olunduġı vaḳt. Vāsıṭī eydür: Vācidlerüñ maḳāmātı dörtdür: Ẕuhūldür andan ṣoñra ḥayretdür andan ṣoñra sükrdür andan ṣoñra ṣaḥvdur şunuñ gibi ki bir kişi deryā işitdi andan ṣoñra ol deryāyı gördi andan ṣoñra ol deryāya girdi andan ṣoñra emvāc anı alup deryāya ġarḳ eyledi. İmdi bunuñ üzerine tertīb eyle şol kimseʾi ki anuñ üzerine sereyān-ı ḥālden eṣer bāḳī ḳaldı, anuñ üzerinde sükrden eṣer vardur. Ve şol kimsenüñ ki her nesnesi müsteḳarrına ʿavdet eyledi, ol ṣāḥīdür. Pes sükr erbāb-ı ḳulūbuñdur. Ve ṣaḥv şol kimsenüñdür ki aña ḥaḳāyıḳ-ı ġuyūb münkeşif olmış ola.

Andandur (502b) maḥv. İṣbāt-ı maḥv nefsüñ ṣıfatları zāyil olup gitmek-ile olur. İṣbāt-ı āṣār ḳadeḥleri devr itmek-ile olur. Ve yāḫūd maḥv[5015] aʿmāl resmleri maḥv olmaḳdur

[5013] olduġınlayın… olduġınlayın: olduġından H
[5014] yine: gine A
[5015] maḥv: -A

kendüye ve kendüden ṣādır olana fenā naẓarıyla naẓar itmek-ile. Ve iṯbāt Ḥaḳḳ'uñ inşā itdügini iṯbāt itmekdür vücūddan ki ol, Ḥaḳḳ-ıla ola nefs-ile olmaya. Belki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ aña iṯbātı müsteʾnef ola anı evṣāfından maḥv itdüginden ṣoñra. İbn ʿAṭā eydür: Ḥaḳ Teʿālā, anlaruñ evṣāfını maḥv eyledi ve anlaruñ esrārını iṯbāt eyledi.

Andandur ʿilme'l-yaḳīn ve ʿayne'l-yaḳīn ve ḥaḳḳa'l-yaḳīn. ʿİlme'l-yaḳīn ṭarīḳ-ı naẓar ve ṭarīḳ-ı istidlāl-ile bilinendür. Ve ʿayne'l-yaḳīn ṭarīḳ-ı küşūf-ıla bilinendür. Ve ḥaḳḳa'l-yaḳīn levṯ-i ṣalṣālden munfaṣıl olup rāyid-i viṣāl ve peyk-i viṣāl vārid olmaġ-ıla olur. Fāris eydür: ʿİlme'l-yaḳīn oldur kim anda ıżṭırāb olmaya. Ve ʿayne'l-yaḳīn şol ʿilmdür ki Ḥaḳ Teʿālā anı esrārda ḳomışdur. İmdi bir ʿilm ki yaḳīn naʿtından münferid olup anda yaḳīn olmasa ol şübhe-yile ʿilm olur. Vaḳtī ki aña yaḳīn munżam olsa ol şübhesüz ʿilm olur. Ve ḥaḳḳa'l-yaḳīn ʿilme'l-yaḳīne ve ʿayne'l-yaḳīne işāret itdükleri nesnenüñ ḥaḳīḳatidür. Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī[5016] eydür: Ḥaḳḳa'l-yaḳīn oldur ki ʿabd anuñ-ıla müteḥaḳḳıḳ ola. Ol oldur ki ġuyūbı müşāhede eyleye merʾiyyāt göziyle müşāhede itdüginleyin[5017]. Ġayb üzerine ḥükm eyleyüp andan ḫaber vire ṣıdḳ-ıla Ebū Bekr eṣ-Ṣıddīḳ raḍıyaʾllāhu ʿanh ṣıdḳ-ıla ḫaber virdüginleyin şol vaḳt ki cemīʿ-i mālını Allāh Teʿālā rıżāsında ve daḫı Rasūl[5018] rıżāsında ṣadaḳa eyledi, Rasūl ʿaleyhi's-selām aña eyitdi: (503a) ʿIyālüñe ne ḳoduñ? Ol eyitdi: Allāh Teʿālā ḥażretini ve daḫı Rasūl ḥażretini[5019] ḳodum. Ve baʿżılar eydürler[5020]: ʿİlme'l-yaḳīn ḥāl-i tefriḳa ve ḥāl-i maʿrifetdür. Ve ʿayne'l-yaḳīn ḥāl-i cemʿdür. Ve ḥaḳḳa'l-yaḳīn cemʿu'l-cemʿdür tevḥīd diliyle. Ve baʿżılar eydürler[5021]: Yaḳīn ismdür ve daḫı resmdür ve

[5016] el-Baġdādī: Baġdādī A, +raḥmetuʾllāhi ʿaleyh H
[5017] itdüginleyin: eyledügünleyin A, itdükleyin H
[5018] +ʿaleyhi's-selām H
[5019] ḥażretini: ʿaleyhi's-selāmı H
[5020] eydürler: eyitdiler A
[5021] eydürler: eyitdiler A

daḫı ʿilmdür ve daḫı ʿayndur ve daḫı ḥaḳdur. İmdi ism-ile resm ʿavāmmuñdur. Ve ʿilme'l-yaḳīn evliyānuñdur. Ve ʿayne'l-yaḳīn evliyānuñ ḫavāṣṣınuñdur. Ve ḥaḳḳa'l-yaḳīnüñ ḥaḳīḳati Ḥabīb[5022] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine[5023] muḫtaṣdur ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām[5024].

Andandur vaḳt. Vaḳtden murād şol nesnedür ki ol, ʿabd üzerine ġālib ola. İmdi ʿabd üzerine aġleb anuñ vaḳtidür. Zīrā ki ol vaḳt kesegen[5025] ḳılıç gibidür. Yaʿnī niteki ḳılıç kesicidür, vaḳt daḫı Ḥaḳ Teʿālā icrā itdügiyle ġālibdür. Ve daḫı ḳılıcuñ yapışması yumşak kendüzi kesegendür[5026]. Pes kim ki aña añul añul yapışsa ol ḳılıç anı kesmez. Ve kim ki ol ḳılıca ḳatı yapışup aña kendüyi vursa ol ḳılıç anı keser. Vaḳt daḫı ancılayındur ki kim ki anuñ ḥükmine münḳād olsa ḫalāṣ olur. Ve kim ki aña taʿarruż eylese ol helāk olur. Ve vaḳt olur ki vaḳtden şol nesne dilenür ki ol, ʿabdüñ üzerine hücūm eyleye kesbsüz. Pes ol nesne anda taṣarruf eyler. Ol daḫı anuñ ḥükmiyle olur. Fülān, vaḳt ḥükmiyledür, dirler. Yaʿnī kendüden ṣādır olandan fānī olur, Ḥaḳḳ-içün olan-ıla olup durur dimek olur.

Andandur ġaybet ve şuhūd. Şuhūd Ḥaḳḳ'ı Ḥaḳḳ-ıla görmekdür. Şeyḫ eydür: Şuhūd bir vaḳtde murāḳabe ṣıfatıyla ḥāżır olmaḳdur ve bir vaḳtde müşāhede ṣıfatıyla ḥāżır olmaḳdur. Pes (503b) mā-dām ki ʿabd şuhūd-ıla ve yāḫūd riʿāyet-ile muttaṣıf ola, ol ḥāżırdur ve vaḳtī ki müşāhede ve murāḳabe ḥāli andan gitse ol, ḥużūr dāyiresinden çıḳup ġāyib olur. Vaḳt olur ki ġaybetden, Ḥaḳ'dan ġayrı cemīʿ-i eşyādan ġāyib olmaḳ dilerler. İmdi bu maʿnī hemān maḳām-ı fenāya rāciʿdür.

[5022] Ḥabīb: -A, +ekrem H
[5023] ḥażretine: ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve selleme H
[5024] ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: -H
[5025] kesegen: keskin H
[5026] kesegendür: keskindür H

Andandur ẕevḳ ve şurb ve riy. İmdi şöyle bilgil ki ẕevḳ īmāndur ehlu'llāhuñ ṭarīḳına ve daḫı anlaruñ ḥāllerine ve anlaruñ derecelerine. Ve şurb ʿilmdür. Ve riy ḥāldür. Pes ẕevḳ erbāb-ı bevādīnüñ olur ve şurb erbāb-ı ṭavāliʿüñ ve erbāb-ı levāyiḥüñ ve erbāb-ı levāmiʿüñ olur ve riy erbāb-ı aḥvālüñ olur. Zīrā ki aḥvāl oldur ki ol ḳarār ṭuta. Mā-dām ki ḳarār ṭutmaya ol ḥāl olmaz belki ol, levāmiʿ ve ṭavāliʿ olur. Ve baʿżılar eydürler[5027]: Ḥāl ḳarār ṭutmaz. Zīrā ki ol, bir nesneden bir nesneye döner. Vaḳtī ki ol ḳarār ṭutsa maḳām olur.

Andandur muḥāḍara ve mükāşefe ve müşāhede. Muḥāḍara erbāb-ı ḳulūbuñdur. Müşāhede erbāb-ı temkīnüñdür. Mükāşefe ikisinüñ arasındadur tā müşāhede ḳarār ṭutınca. Pes muḥāḍara ehl-i ʿilmüñdür ve mükāşefe ehl-i ʿaynuñdur ve müşāhede ehl-i ḥaḳḳuñdur yaʿnī ḥaḳḳa'l-yaḳīn ehlinüñdür.

Andandur ṭavāriḳ ve bādī ve vāḳiʿ ve ḳādiḥ ve ṭavāliʿ ve levāmiʿ ve levāyiḥ. İmdi şöyle bilgil ki bunlaruñ dükelisi elfāẓ-ı müteḳāribetü'l-maʿnādur ki bunlaruñ maʿnīleri biri birine[5028] yaḳındur. Şeyḫu'ṣ-ṣūfiyye eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bunlarda kelāmı basṭ itmek mümkindür. Evet, cemīʿisinüñ ḥāṣılı bir maʿnīdür ki ʿibāret-i keşīre-yile anı taʿbīr iderler, anda fāyide yoḳdur. Hemān maḳṣūd (504a) şudur ki bu esmānuñ küllisi ḥālüñ mebādīsisür ve ḥālüñ muḳaddimātıdur. İmdi vaḳtī ki ḥāl ṣaḥīḥ olsa bu esmānuñ küllīsinüñ maʿnāsı müstevī olup rāst olur. Evet, iy ʿazīz ḳarındaşum, şu ḳadarca bilgil ki çün göñül āyīnesi kelime-i lā ilāhe illā'llāh mışḳalıyla muṣaffā olup mücellā olsa ṭabīʿat jengi ve beşeriyyet ẓulümātı andan maḥv olup gitse ol vaḳt göñül envār-ı ġaybiyye naḳşları ẓāhir olmaġa ḳābil olur ve ol ne ḳadar ṣāfī-yise ol göñülde envār keşf olup müşāhede

[5027] eydürler: eyitdiler A
[5028] biri birine: birbirine A

olunur. Evvel emrde ol envāruñ ekşeri burūḳ miṣālinde ẓāhir olur ve baʿżısı levāmiʿ ve baʿżısı levāyiḥ miṣālinde ẓāhir olur. Ve her birinüñ menşeyi vardur. Anı taḳrīr idersevüz kelām ṭavīl olur. Evet, burūḳ ve levāmiʿ ve levāyiḥ arasında farḳ oldur ki berḳ ıldırım ṣıfatında ẓāhir olup yine[5029] tīz gider. Ve levāmiʿ ol ıldıramaḳdur[5030] ki añlanup yine[5031] bir daḫı ıldırar[5032]. Ve levāyiḥ şol güneş nūrı gibidür ki ṣu ʿaksinden ve yāḫūd āyīne ʿaksinden bir yire ṭoḳunur, bir miḳdār anda tevaḳḳuf idüp ḳarār ṭutar daḫı yine[5033] ḥicāb altında pinhān olur. Lā cirem namāz ve yāḫūd Ḳurʾān ya İslām ve īmān nūrından bir ʿaks göñül āyīnesine ṭoḳunur, levāyiḥ ẓāhir olur. Bunlaruñ şerḥi ṭūl ü dırāzdur.

Andandur telvīn ve temkīn. Telvīn, telvīn-i aḥkām-ı ḥāldür ve daḫı aḥkām-ı maḳām-ı ʿālīden āṣār-ı ḥāl-ile ve maḳām-ı dīn-ile iḫticābdur. İmdi şöyle bilgil ki telvīn erbāb-ı ḳulūbuñdur. Zīrā ki anlar ḳalb ḥicābları altındadur. İmdi ḳulūbuñ ṣıfāta taḫalluṣı vardur ve ṣıfātuñ daḫı teʿaddüdi vardur anuñ cihātınuñ (504b) teʿaddüdiyle. Lā cirem erbāb-ı ḳulūba ṣıfātuñ teʿaddüdi iʿtibārıyla telvīnāt ẓāhir olur. Pes erbāb-ı ḳulūb ʿālem-i ṣıfātdan öte geçmez. Ammā erbāb-ı temkīn aḥvāl meşīmelerinden çıḳup ḳulūb ḥicāblarını yırtup anlaruñ rūḥları nūr-ı ẕāt tecellīsinde müstaġraḳ oldı. Lā cirem anlardan telvīn gitdi. Zīrā ki ẕātda taġyīr yoḳdur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ẕātı ḥavādiṣden ve taġyīrātdan münezzehdür. İmdi vaḳtī ki anlar ḳurb vaṭanlarına yitişdilerse tecellī-i ẕātdan anlara naṣīb yitişdi. Lā cirem anlardan telvīn[5034] götütürldi. Pes telvīn ol vaḳt anlaruñ nefslerinde olur. Zīrā ki anlaruñ nefsleri ḳulūb maḥallinde olur müzekkā olup muḳaddes olduġı-çün. İmdi

[5029] yine: gine A
[5030] ıldıramaḳdur: ıldırmaḳdur H
[5031] yine: gine A
[5032] ıldırar: ıldırır H
[5033] yine: gine A
[5034] telvīn: -A

şol telvīn ki nefsdedür, anuñ ṣāḥibini ḥāl-i temkīnden çıḳarmaz. Zīrā ki nefsde telvīn ẓāhir olmaḳ resm-i insāniyyet bāḳī ḳalduġı-çündür. Temkīnde ḳadem s̱ābit olmaḳ ḥaḳīḳatüñ ḥaḳḳı keşf olmaḳdur. Evet, şöyle bilgil ki temkīnüñ maʿnāsı bu degüldür ki ʿabdüñ aṣlā teġayyüri olmaya. Zīrā ki ol, beşerdür; anda nice teġayyür olmaya? Belki temkīnden bizüm murādumuz oldur ki ʿabde ki ḥaḳāyıḳ keşf ola, ol keşf andan gitmeye ve andan eksilmeye belki dāyim ziyāde ola. Evet, ṣāḥib-telvīnüñ keşfi ve ḥāli vaḳt olur ki eksilür nefsinüñ ṣıfātı ẓāhir olduġı vaḳt. Ve ḥaḳāyıḳ andan ġāyib olur baʿż-ı aḥvālde. Anuñ s̱übūtı īmānda ḳarār ṭutmaḳ olur. Ve anuñ telvīni zevāyid-i aḥvālde olur.

Ve andandur nefes. Şeyḫ Muḥammed el-Ḳāşānī **Iṣṭılāḥāt**'ında eydür: Nefes leṭāyif-i ġuyūb-ıla (505a) telvīḥ-i ḳalbdür ki ol, muḥib maḥbūbıyla üns ṭutmaḳdur. Meşāyıḫ eyitdiler: Nefes müntehīnüñdür, vaḳt mübtedīnüñdür ve ḥāl mutavassıṭuñdur. Bunlar böyle didükleri keʾennehū şuña işāret itmekdür ki mübtedīye Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn'den bir nesne ẓāhir olur. Evet, ḳarār ṭutmaz. Ve mutavassıṭ ṣāḥib-ḥāldür ki anuñ ḥāli anuñ üzerine ġālibdür. Ve müntehī ṣāḥib-nefesdür ki ḥālinde ol, mütemekkindür. Ḥāl aña gāh gelüp gāh gitmez. Belki mevācīd anuñ enfāsına maḳrūndur ve mevācīd anda muḳīmdür. İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki bunlaruñ dükelisi aḥvāldür. Erbābına anlaruñ bunlardan ẕevḳleri ve şurbları vardur. Allāh Teʿālā ḥażretinden biz daḫı dilerüz ki bu ḥāllerden bizi daḫı maḥrūm eylemeye ve bizi cemīʿ-i müsülmānlar-ıla ʿāriflerden ve ʿāşıḳlardan eyleyüvire ve bizi dünyādan īmān-ıla çıḳarup bizüm seyyiʾātumuzı ʿafv eyleyüp Ḥabīb[5035] Muḥammed-i

[5035] Ḥabīb: -A, Ḥabībi H

Muṣṭafā ʿaleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selām[5036] ḥażretiyle dār-ı beḳāda cemʿ eyleye bi-fażlihī ve keremihī ve bi-mennihī ve cūdihī[5037].

[5036] ʿaleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selām: -A, ‚K ṣallā’llāhu ʿaleyhi ve sellem H
[5037] ve bi-mennihī ve cūdihī: āmīn A, -K ve luṭfihī H

el-Bābu’s̱āliṯ ve’s-sittūn fī-ẕikri şey’in mine’l-bidāyāti ve’n-nihāyāt

Yaʿnī altmış üçünci bāb bidāyātdan ve daḫı nihāyātdan birḳaç nesnenüñ ẕikrindedür.

Baḥru’l-esrār ve ḥibru’l-ebrār, maʿdenü’r-rumūz ve maḫzenü’l-künūz, tercümānü’l-ḥaḳāyıḳ[5038] ve’d-daḳāyıḳ eş-Şeyḫ Şihābu’l-milleti ve’d-dīn eydür: Bize ḫaber virdi şeyḫümüz Ebū’n-Necīb es-Sühreverdī, ol eydür: Bize ḫaber virdi eş-Şerīf Ebū Ṭālib el-Ḥüseyn bin Muḥammed ez-Zeynebī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Kerīme, ol (505b) eydür: Bize ḫaber virdi Ebū Heyṣem Muḥammed bin el-Mekkī el-Küşmeyhenī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdu’llāh Muḥammed bin Yūsuf el-Firebrī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdu’llāh Muḥammed bin İsmāʿīl bin İbrāhīm el-Buḫārī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ḥumeydī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Süfyān bin ʿUyeyne, ol eydür: Bize ḫaber virdi Yaḥyā bin Saʿīd el-Enṣārī, ol eydür: Baña ḫaber virdi Muḥammed bin İbrāhīm et-Teymī, ol eydür: Ben, ʿAlḳame bin Vaḳḳāṣ’dan işitdüm ki ol eyitdi: Ben, ʿÖmer bin el-Ḫaṭṭāb’dan işitdüm ki[5039] ol menber üzerinde eyitdi: Ben Rasūl ḥażretinden işitdüm ki ol eyitdi: **İnnemā’l-aʿmālü bi’n-niyyāti ve innemā likülli’mri’in mā-nevā fe men kānet hicretühū ilā’llāhi ve rasūlihī fe hicretühū ilā’llāhi ve rasūlihī ve men kānet hicretühū ilā’d-dünyā**[5040] **yüṣībühā ev ilā’mra’etin yenkiḥuhā fe hicretühū ilā-mā-hācera ileyhi.**

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki **innemā** ḥaṣr-içündür. İmdi vaḳtī ki biz gördüksevüz[5041] ki ẕevāt[5042]-ı aʿmāl niyyetsüz bulunur pes biz muḥtāc olduḳ taḳdīre. Taḳdīr-i kelām, Şāfiʿī reʾyinde dimek olur ki ṣıḥḥat-i aʿmāl niyyāt-ıla olur. Ve Ebū Ḥanīfe

[5038] fī’r-rumūzi +K, H
[5039] ki: -A
[5040] ilā’d-dünyā: ilā-dünyā A, K, H
[5041] gördüksevüz: gördügüsevüz A, K
[5042] ẕevāt: ẕāt İ

reʾyi üzerine taḳdīr-i kelām dimek olur ki faż̄ilet-i aʿmāl niyyāt-ıla olur. İmdi eger sen[5043] diyecek olursañ ki[5044]: Bu kelām müstaḳ̄im degüldür z̄irā ki niyyet ʿamel-i ḳalbdür, ol daḫı muḥtāc olur bir daḫı niyyete, ol niyyet daḫı muḥtāc olur bir niyyete daḫı ve helümme cerran pes teselsül olur. Biz cevāb virüp eydürüz ki: **İnnemā'l-aʿmālü bi'n-niyyāt** dimekden murād niyyetden ġayrı ʿamel dimek olur. Niteki sen eydürsin ki bugün ben hīç ʿamel itmedüm egerçi ki biñ dürlü nesneye (506a) niyyet itmiş daḫı olacaḳ olursañ. Ve eger sen eydecek olursañ ki niyyetden murād ya niyyet-i luġaviyye ola ki ol ḳaṣddur muṭlaḳan, bu kelām fāyide virmez z̄irā ki ʿamel, fiʿl-i iḫtiyār̄idür ki ol, niyyetsüz bulunmaz ve eger[5045] niyyetden murād niyyet-i şerʿiyye olacaḳ olursa ki ol niyyet taḳarrubdur Allāh Teʿālā ḥażretine, ḥaṣr memnūʿdur z̄irā ki vaḳt olur ki ʿamel bulınur niyyet-i şerʿiyyesüz aʿmāl-i mübāḥa gibi, biz eydürüz ki: Niyyetden murād niyyet-i teklīfiyyedür. İmdi cins-i ʿibādāt niyyet-ile muʿteberdür. Bunda baḥṣ çoḳdur. Anı ẕikr itmegüñ bu maḳām, maḥalli degüldür.

Pes ḥadīṣüñ mā-ḥaṣal-i[5046] maʿn̄isi budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi: Cins-i aʿmālüñ faż̄ileti niyyāt-ıla ḥāṣıl olur ve daḫı her kişiye niyyet eyledügi olur. Yaʿn̄i ḥüsn-i ṣevāb manūṭdur ḥüsn-i niyyete. Ve daḫı her kişiye menv̄iyi taʿȳin eylemek gerek. Ḥattā eger bir kişinüñ üzerinde çoḳ namāzlar borç olsa anları ḳażā itmekde muṭlaḳ namāza niyyet itmek[5047] kifāyet itmez[5048]. Belki ol, öyle namāzı mıdur ve yāḫūd ġayrı namāz mıdur, taʿȳin eylemek şarṭdur. İmdi kimüñ ki hicreti Allāh içün ve Rasūl'i içün[5049] olsa yaʿn̄i kim ki vaṭanını küffār arasından terk eyleyüp dār-ı İslām'a intiḳāl eylese Allāh Teʿālā ḥażretinüñ

[5043] sen: -H
[5044] ki: -A
[5045] niyyetden murād…ve eger: -K
[5046] mā-haṣal: muḥaṣṣal A
[5047] itmek: eylemek: K
[5048] itmez: eylemez A, K
[5049] ve Rasūl'i içün A, K: -B, -İ

rıżāsı-çün anuñ hicreti Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı Rasūl ḥażretine olur. Yaʿnī anuñ hicreti hicret-i kāmile olur ki andan Allāh Teʿālā rāżī olup Rasūl ʿaleyhi's-selām rāżī olur. Ve kimüñ ki hicreti dünyāya yitişeyin diyü olsa ve yāḫūd bir ʿavrat alayın diyü olsa anuñ hicreti hicret itdügi nesneye olur. Yaʿnī anuñ hicretinden aña ṣevāb ḥāṣıl olmaz.[5050]

İmdi[5051] şöyle (506b) bilgil ki niyyet ʿamelüñ evvelidür, ʿamel aña göre olur. İmdi mürīde evvel gereklü[5052] budur kim ṣūfiyyenüñ ṭarīḳına ve daḫı ṣūfīlerüñ ziylerine gire ve anlaruñ heyʾetlerine gire Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün ve daḫı anlaruñ meclislerine ḥāżır ola Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün. Zīrā ki ṣūfīlerüñ ṭarīḳlarına girmek kendü ḥālinden ve kendü vaḳtinden hicret itmekdür. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki: **el-Muhāciru men hācera**[5053] **mā-nehāhu'llāhu ʿanh.** Yaʿnī ḥaḳīḳatde muhācir oldur ki ol, Ḥaḳ[5054] Teʿālā neyh itdüginden hicret eyleye. Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur ki: **Ve men yaḫrucü min-beytihī muhāciran ilā'llāhi ve rasūlihī ṯümme yüdrikhü'l-mevtü fe ḳad vaḳaʿa ecruhū ʿalā'llāh.**[5055]

Rivāyet olundı çünki **inne'lleẕīne teveffāhümü'l-melā'iketü ẓālimī enfüsihim**[5056] āyeti[5057] nāzil oldı, Rasūl ʿaleyhi's-selām bu āyeti Mekke'deki Müsülmānlara gönderdi. Cündüb bu āyeti görincek eyitdi: Va'llāhi ben, bir gice daḫı Mekke'de yatmazam[5058] zīrā ki ben müstażʿafīnden degülem[5059], didi, ben yolı bilürem[5060], didi. Evet, ḫasta-yıdı.

[5050] va'llāhu aʿlem +K
[5051] imdi: pes K
[5052] gereklü: geregi A
[5053] hācera: hecera A
[5054] Ḥaḳ: Allāh K
[5055] en-Nisâ 4/100.
[5056] en-Nisâ 4/97.
[5057] muhāciran ilā'llāhi…enfüsihim: -K
[5058] yatmazam: yatmazın A, K
[5059] degülem: degülin A, K
[5060] bilürem: bilürin A, K

Oġlanları anı ṣalacaya vurup Medīne'den yaña götürdiler. Medīne'ye giderken yolda Tenʿīm dirler bir yirde öldi. Ol yir ʿĀyişe anamuz mescidine yaḳındur. Müşrikler istihzā eyleyüp eyitdiler: Ol maḳṣūdına yitişmedi, didiler. Ve Müsülmānlardan daḫı baʿżısı daḫı eyitdi: Eger ol, Medīne'ye varsa anuñ ṣevābı tamām olurdı. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā **ve men yaḫrucü min-beytihī muhāciran ilā'llāhi ve rasūlihī ṯümme yüdrikhü'l-mevtü fe ḳad vaḳaʿa ecruhū ʿalā'llāh** āyetini inzāl eyledi. Maʿnīsi, va'llāhu aʿlem, dimek olur ki: Kim ki evinden çıḳsa (507a) Allāh Teʿālā ḥażretine ve daḫı Rasūl ḥażretine hicret eyleyici olduġı ḥālde, andan ṣoñra yolda ölse taḥḳīḳ anuñ ecri Allāh Teʿālā üzerine vācib olur bi-ḥasbi'l-vaʿdi ve't-tafḍīl lā bi-ḥükmi'l-istiḥḳāḳ.

Şeyḫ Necmü'l-milleti ve'd-dīn **İşārāt**'ında eydür: Bu āyetüñ maʿnīsi dimek olur ki kim ki beşeriyyeti evinden çıḳsa dünyāyı terk itmek-ile ve nefsüñ hevāsını ḳamʿ itmek-ile ve daḫı nefse ḳahr itmek-ile ṣıfātından hicrān itmek-ile ve anuñ aḫlāḳını tebdīl itmek-ile Allāh Teʿālā ḥażretini ṭaleb eyleyici olduġı ḥāletde[5061] Rasūl'üñ mütābaʿatında andan ṣoñra maḳṣūdına yitişmedin yolda ölse anuñ ecri Allāh Teʿālā üzerine vācib olur. Zīrā ki keremiyle ve faẓlıyla ve raḥmetiyle Ḥaḳ Teʿālā kendü ḥażretine vācib eyleyüp durur ki anı aḳṣā-yı maḳāṣıdına ve aʿlā-yı merātibine yitişdüre anuñ niyyetinüñ ṣıdḳı ve ṣıḥḥati berekātında. Zīrā ki ḫaberde vārid olup durur ki: **Niyyetü'l-mü'mini ḫayrun**[5062] **min-ʿamelihī.**

İmdi mürīde eyle gerekdür kim ḳavmüñ ṭarīḳına çıḳa Allāh Teʿālā ḥażretini ṭaleb eyleyüp. Zīrā ki eger ol ḳavmüñ nihāyātına vāṣıl olacaḳ olursa taḥḳīḳ menzile yitişdi ve eger niyāhāt-ı ḳavme yitişmedin ölecek olursa Ḥaḳ Teʿālā anı maḳṣūdına yitişdüre. İmdi

[5061] ḥāletde: ḥālde İ
[5062] ḫayrun: min-ḫayrin A

şöyle bilgil ki kimüñ ki bidāyeti muḥkem olsa anuñ nihāyeti tamām olur. Niteki Seyyidü'ṭ-ṭāyife eş-Şeyḫ Cüneyd el-Baġdādī eydür: ʿAvāyıḳuñ ve mevāniʿüñ ve ḥavāyilüñ ekṣeri ibtidānuñ fesādındandur.

Pes mürīd, bu ṭarīḳa sülūk itmege müteveccih olıncaḳ evvelā ol muḥtāc olur ki niyyetini muḥkem[5063] eyleye[5064]. Niyyeti muḥkem itmek[5065] oldur kim hevānuñ devāʿīsinden (507b) anı pāk eyleye. Ve daḫı her nesnede nefsüñ[5066] ḥaẓẓ-ı ʿācili vardur, niyyetini andan daḫı pāk eyleye tā ki anuñ ḫurūcı ḫāliṣ Allāh Teʿālā ḥażreti-çün ola.

Sālim bin ʿAbdu'llāh, ʿÖmer bin ʿAbdü'l-ʿazīz'e biti yazup eyitdi: Yā ʿÖmer, Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ḳula ʿavni ḳuluñ niyyeti miḳdārı olur. İmdi kimüñ ki niyyeti tamām olsa Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ʿavni aña tamām olur ve kimüñ ki niyyeti tamām olmasa Ḥaḳ Teʿālā'nuñ daḫı ʿavni aña tamām olmaz. Ve ṣāliḥlerden birisi bir ḳardaşına biti yazup eyitdi: Aʿmālüñde niyyetüñi ḫāliṣ eyle tā ki saña azacuḳ ʿamel kifāyet eyleye.

Sehl bin ʿAbdu'llāh et-Tüsterī eydür: Mübtedī mürīdlere evvel emr ideler ki ḥarekāt-ı meẕmūmeden berī ol diyü andan ṣoñra ḥarekāt-ı maḥmūdeye intiḳāl eyle diyeler andan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā emrine muṭīʿ ol, diyeler andan ṣoñra reşādda tevaḳḳuf eyle, diyeler andan ṣoñra bunda ṯābit ol, diyeler andan ṣoñra beyāna emr eyleyeler. Andan ṣoñra olur ḳurb ve bundan ṣoñra olur münācāt ve bundan ṣoñra olur[5067] muṣāfāt ve bundan ṣoñra müvālāt andan ṣoñra rıżā ve teslīm anuñ murādı olmaḳ gerek, tefvīż ve tevekkül anuñ ḫāli olmaḳ gerek. Bunlardan ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā aña maʿrifet vire. Pes anuñ maḳāmı kendü

[5063] muḥkem: ḫayr K
[5064] niyyetini muhkem eyleye: -A
[5065] itmek: itmeklik A
[5066] nefsüñ: -A
[5067] olur: -A

ḳuvvetinden ve kendü iḫtiyārından müberrā olmışlaruñ maḳāmı ola ki bu maḳām, ḥamele-i ʿarşuñ maḳāmıdur. Bundan öte maḳām yoḳdur.

Sīmurġ-ı kūh-ı ḳāf-ı taḥḳīḳ ve hümā-yı feżā-yı tedḳīḳ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Sehl bu kelāmda bidāyeti ve nihāyeti cemʿ eyledi. Pes mürīd vaḳtī ki ṣıdḳa ve iḫlāṣa yitişse erenler[5068] maḳāmına yitişür. Ve anuñ (508a) ṣıdḳı ve iḫlāṣı müteḥaḳḳıḳ olur iki nesne-yile; birisi şerʿüñ emrine mütābaʿat itmek-ile ve birisi naẓarını ḫalḳdan kesmek-ile[5069]. Ehl-i bidāyāta her āfet ki girür[5070], ḫalḳa naẓar itmesinden girür. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurdı[5071]: **Lā yekmülü īmānü'l-merʾi ḥattā yekūne'n-nāsü ʿindehū ke'l-ebāʿiri.** Ḥadīṯüñ maʿnīsi budur[5072]: Kişinüñ īmānı kāmil olmaz tā anuñ ḳatında nās, deve ḳıġları[5073] gibi olmayınca. Yaʿnī niteki bir kişi deve ḳıġına naẓar eylemez ve anuñ-içün ʿamel eylemez ve daḫı andan nesne taṣavvur eylemez ol daḫı ḫalāyıḳdan naẓarını kese ve anlaruñ ʿādātını terk eyleye. Murād anlara ḫorlıġ-ıla baḳmaḳ degüldür.

Ve Aḥmed b. Ḥaḍraveyh[5074] eydür: Kim ki sevse ki Allāh Teʿālā her ḥāl üzerinde anuñ-ıla bile ola ol kimse ṣıdḳa mülāzim olsun. **Fe innaʾllāhe meʿaʾṣ-ṣābirīn.** Ḫaberde vārid olup durur ki: **eṣ-Ṣıdḳu yehdī ilāʾl-birri.** İmdi mürīde lā büddür ki evvelā mālından ve cāhından çıḳa anlardan naẓarını kesmek-ile tā ki anuñ işinüñ bünyādı muḥkem ola ve daḫı daḳāyıḳ-ı hevāyı ve[5075] ḫafāyā-yı şehevāt-ı nefsi bilüp andan iʿrāż eyleye. İmdi mürīde

[5068] erenler: anlaruñ A
[5069] kesmek-ile: -A
[5070] ki girür: -A
[5071] buyurdı: buyurup eyitdi A, buyurur K
[5072] ḥadisüñ maʿnisi budur: yaʿnī A
[5073] ḳıġları: -A
[5074] Ḥaḍraveyh: Ḥaḍraviyye K
[5075] ve: -İ

ġāyet fāyidelü nesne nefsi bilmekdür. İmdi her kimüñ ki dünyāya ḥāceti olsa ve dünyā ṭaleb eylese ve yāḫūd ol, taḳvāyı tamām itmese ol kimse tamām nefsi bilmez.

Zeyd b. Eslem eydür: İki ḫaṣlet işüñ kemālidür: Biri oldur ki sen ṣabāḥlayasın Allāh Teʿālā ḥażretine günāh itmege ḳaṣd itmeksüzin ve biri daḫı oldur kim giceleyesin Allāh[5076] Teʿālā ḥażretine günāh itmege ḳaṣd itmeksüzin. İmdi vaḳtī ki zühd-ile taḳvā muḥkem olsalar nefs, ḥicāblarından çıḳup āşikāre olur lā cirem ol vaḳt anuñ[5077] (508b) gizlü şehevātı ve gizlü telbīsātı ve gizlü vesāvisi maʿlūm olur. Ve[5078] kim ki ṣıdḳa ve girçeklige yapışsa ol kimse muḥkem ḳulpa yapışmış olur. Niteki Ẕū'n-Nūn eydür: Yiryüzinde Allāh Teʿālā ḥażretinüñ[5079] ḳılıcı vardur. Ol ḳılıç her nenüñ üzerine ḳonulursa anı keser. İmdi ḳılıç ṣıdḳdur.

Maʿnā-yı ṣıdḳda naḳl olundı ki Benī İsrā'īl'de bir ʿābid var-ıdı, zenbīl ṣatardı. Ol ʿābid be-ġāyet maḥbūb-ıdı. Zenbīl ṣatarken ittifāḳ pādişāhuñ sarāyına uġradı. Ol pādişāhuñ ḫatunı ol ʿābidi gördi, aña cāriyeler gönderdi. Anlar eyitdiler: Gel senüñ zenbīlüñi alalum. Ol ʿābid sarāya girdi. Sarāyuñ ḳapusını yapdılar. Ol ʿābide pādişāhuñ ḫatunı kendüyi ʿarż eyledi. Aña eyitdi: Gel benüm ḥācetümi ḳażā eyle ve illā seni pāre pāre eyledürem[5080]. Ol ʿābid eyitdi: Ḫoş ola. Evet, iy ḫatun, ḳażā-yı ḥācet idecegüm geldi. Baña beyte'l-mā' gösterüñ, ḳażā-yı ḥācet ideyin daḫı geleyin senüñ ḥācetüñi daḫı ḳażā eyleyeyin, didi. Aña beyte'l-mā'ı gösterdiler. Ol ʿābid beyte'l-māya vardı gördi ki iñen[5081] yüksek, kendüye eyitdi: Sen Allāh Teʿālā ḥażretine ʿāṣī olmaḳdan şundan aşaġa düşüp helāk olmaḳ yigdür,

[5076] Allāh: Ḫaḳ A
[5077] anuñ K: -B, -A, -İ
[5078] ve: vaḳtī ki K
[5079] Teʿālā ḥażretinüñ: Teʿālā'nuñ İ
[5080] eyledürem: eyledürin A, K
[5081] ki iñen: -K

didi. Daḫı kendüyi ol yüksek yirden aşaġa yire bıraḳdı. Ḥaḳ Teʿālā, yile müvekkel olan ferişteye eyitdi: İriş benüm ḳuluma, helāk olmasun. Ol ferişteh aña irişdi, anı alup yire añulcacuḳ[5082] ḳodı. İblīs'e eyitdiler: Anı sen azıdımaduñ. İblīs eyitdi[5083]: Kim ki hevāsına muḫālefet eyleyüp kendü nefsini Allāh Teʿālā ḥażreti-çün beẕl eylese ben aña yol bulup anı azıdımazam[5084], didi.

İmdi mürīde eyle (509a) gerekdür kim her nesnede Allāh Teʿālā ḥażreti-çün niyyet eyleye ḥattā yimesinde ve içmesinde ve geyecegin geydüginde daḫı. Pes geyecek geymeye illā Allāh rıżāsı-çün ve daḫı ṭaʿām yimeye illā Allāh rıżāsı-çün ve daḫı ṣu içmeye illā Allāh rıżāsı-çün ve daḫı uyumaya illā Allāh Teʿālā rıżāsı-çün. Zīrā ki bunlar Allāh Teʿālā ḥażretinüñ rıżāsı-çün olıcaḳ nefs ʿāṣīī olmaz. Belki ol[5085], Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine muṭīʿ olur. Ve eger bir nesneye nefsüñ hevāsı girse ol nesne kişiye vebāl olur. Niteki ḫaberde vārid olup durur ki: **Men teṭayyebe li'llāhi Teʿālā cā'e yevme'l-ḳıyāmeti ve rīḥuhū aṭyabü mine'l-miski'l-eẕferi ve men teṭayyebe li-ġayri'llāhi Teʿālā yevme'l-ḳıyāmeti ve rīḥuhū entenü mine'l-cīfeti.** Yaʿnī kim ki Allāh Teʿālā[5086] rıżāsı-çün gökcek ḳoḳular dürtünse ol, ḳıyāmet güninde ʿarṣa-i ʿaraṣāta vara anuñ ḳoḳusı ḫāliṣ miskden yig ḳoḳa. Ve kim ki Allāh Teʿālā[5087] rıżāsından ġayrı nesne-yiçün ḳoḳular dürtünse ḳıyāmet güninde anuñ ḳoḳusı yimiş-i gevdeden daḫı murdār ḳoḳa. Bāḳī nesne'i daḫı buña ḳıyās eyle. Enes bin Mālik eydürdi: Elüme misk dürtüñ. Zīrā ki Ṣābit benüm-ile görüşse gerek ve ol benüm elüm öpse gerek. Ve daḫı aṣḥāb ve tābiʿīn ve tebeʿ-i tābiʿīn libāslarını namāz ḳılmaġ-içün gökcek iderler-idi, bu niyyet-ile Allāh Teʿālā ḥażretine taḳarrub kesb iderlerdi.

[5082] yire añulcacuḳ: añılcaḳ yire K
[5083] eyitdi: -İ
[5084] azıdımazam: azıdamazın A, K
[5085] ol: -K
[5086] Teʿālā: -K
[5087] Teʿālā: -K

Pes mürīde eyle gerekdür kim cemīʿ-i ḥālini ve dükeli aḳvālini teftīş eyleye, anlara nefs ḳarışmaḳdan saḳına.

Zübdetü'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bizüm şeyḫümüzüñ mürīdlerinden birisini gördüm ol, her loḳma ki yir-idi, diliyle[5088] eydürdi ki: (509b) Bu loḳma'ı li'llāh fī'llāh yirem[5089], dir-idi göñliyle niyyet itdüginleyin. Zīrā ki niyyet göñülde olmasa dil-ile ben bunı li'llāh fī'llāh işlerem[5090] dimegüñ fāyidesi yoḳdur. Zīrā ki niyyet ʿamel-i ḳalbdür. Dil anuñ tercümānıdur. Mā-dām ki göñülüñ ʿazīmeti Allāh Teʿālā rıżāsı-çün olmaya, ol[5091] niyyet niyyet-i ṣaḥīḥa olmaz.

ʿĀriflerden birisi ṣaçın ṭarardı, ʿavratına eyitdi: Midrāyı getür yaʿnī ṣaç ayıracaḳ mīli getür, didi. ʿAvrat anı añlayımadı. Eyitdi: Mirʾātı getür mi dirsin yaʿnī gözgüyi getür mi dirsin? Ol ʿārif bir pāre sākit oldı. Andan ṣoñra eyitdi: Neʿam, mirʾātı getür. Aña eyitdiler: Bir pāre sākit olduñ andan ṣoñra eyitdüñ: Neʿam, mirʾātı getür, didüñ. Sebeb nedür? Ol eyitdi: Midrāyı getür didügümde niyyet-i ṣaḥīḥa var-ıdı. Ol, mirʾātı getür mi dirsin diyicek anda niyyetüm yoġ-ıdı. Bir pāre tevaḳḳuf eyledüm. Ḥaḳ Teʿālā anda baña niyyet-i ṣaḥīḥa müyesser eyledi. Andan ṣoñra ben aña[5092] eyitdüm: Neʿam, mirʾātı getür, didüm.

İmdi şöyle bilgil ki her mübtedīnüñ evveli muḥkem olmasa dostlarından ve bilişlerinden ve yārenlerinden[5093] ayrılmaġ-ıla, anuñ ḥāli[5094] ḳarār ṭutmaz. Belki sehel zamān içinde anuñ ḥāli bir dürlü ḥāle daḫı döner. Bunuñ-içün baʿżılar eydürler[5095]: Ṣıdḳ

[5088] diliyle A, K: -B, İ
[5089] yirem: yirin A, K
[5090] işlerem: işlerin A, K
[5091] niyyet…ol: -A
[5092] aña: -İ
[5093] ve yārenlerinden: -K
[5094] ḥāli: -K
[5095] eydürler: eyitdiler A

azlığındandur ḫalāyıḳa çoḳ iḫtilāṭ itmek. İmdi mürīde eyle gerekdür kim söylememegi iḫtiyār eyleye ve daḫı ḳulaġını ḫalāyıḳuñ kelāmına ṭutmaya. Zīrā ki anuñ bāṭını aḳvāl-i muḫtelife-yile müteġayyir olup müteʾeṣṣir olur. Zīrā ki ehl-i ibtidānuñ bāṭını mūm gibidür ki[5096] ol her naḳşı ḳabūl eyler. Vaḳt olur ki ḫalāyıḳa mücerred naẓar itmek mübtedīye żarar degürür. Ve daḫı sümeye yabana naẓar itmek daḫı (510a) ve sümeye yürümek daḫı mübtedīye żarar degürür[5097]. Pes eyle gerekdür kim her işi żarūret-ile işleye. Ḥattā yolda yürürken cehd eyleye kim yürüdügi yoldan ġayrı yire naẓar itmeye; ṣaġına ve ṣolına naẓar itmeye ve daḫı[5098] cehd eyleye ki ḫalāyıḳ kendünüñ ḥāline muṭṭaliʿ olmayalar. Zīrā ki ḫalḳuñ ıṭṭılāʿı aña ġāyet żararludur. Ve daḫı azacuḳ sümeye yürümegi sehel nesne ṣanmaya. Zīrā ki her söz ve her iş ve her naẓar ve her semāʿ ki ḥadd-i żarūretden geçe, ol fużūle cerr eyler andan ṣoñra tażyīʿ-i uṣūle cerr eyler.

Süfyān-ı Ṣevrī eydür: Uṣūli tażyīʿ eyledükleri-çün maḫrūm oldılar vuṣūlden. İmdi kim ki sözde ve işde żarūrete yitişmese ol kişi ṭaʿāmda ve şarābda ve nevmde żarūret-ile ṭurmaġa ḳādir olmaz. İmdi kim ki żarūretden teʿaddī eylese anuñ ḳalbinüñ ʿazāyimi süst olup gider. Sehl bin ʿAbduʾllāh eydür: Kim ki Allāh Teʿālā ḥażretine iḫtiyār-ıla ʿibādet eylemese ḫalāyıḳa ʿibādet eyler ıżṭırār-ıla ve anuñ üzerine ruḫṣatlar ḳapusı açılur. Lā cirem ol helāk olur maʿaʾl-hālikīn.

İmdi mübtedīye eyle gerekmez ki erbāb-ı dünyādan kimse-yile dost ola. Zīrā ki erbāb-ı dünyā-yıla dost olmaḳ semm-i ḳātildür mücerreb. Niteki ḥadīṣde vārid olup durur ki: **ed-Dünyā mebġūżatuʾllāhi men temesseke bi-ḥablin minhā ḳādethü**[5099] **ilā'n-nār.**

[5096] ki: -İ
[5097] ve daḫı…degürür: -B
[5098] cehd eyleye kim…daḫı: -İ
[5099] ḳādethu: ḳādehū A

Yaʿnī dünyā Allāh Teʿālā ḥażretinüñ düşmenidür. Her kim ki anuñ urġanlarından birisine yapışsa anı nāra çeker. İmdi dünyānuñ urġanlarından ṭālib-i dünyā ve ebnā-yı dünyā ve muḥibb-i dünyā[5100] gibi urġan olmaya. İmdi kim ki bunları bilse ve bunlaruñ-ıla bilmiş olsa anı dünyāya ceẕb ider gerekse ol anı dilesün (510b) ve gerekse dilemesün. Ve daḫı mübtedīye eyle gerekdür kim dün namāzın ḳılmayan fuḳarā-yıla oturmaḳdan iḫtirāz eyleye ve daḫı taṭavvuʿ oruç ṭutmayan fuḳarā-yıla oturmaḳdan iḫtirāz eyleye, anlaruñ-ıla oturmaya. Zīrā ki ebnā-yı dünyā-yıla oturmaḳdan artuḳ anlaruñla oturmaḳdan aña şerler yitişür. Ve daḫı vaḳt olur ki anlaruñ gibi fuḳarā eydeler ki: Aʿmāl ʿābidler şuġlidür, ehl-i aḥvāl mertebesi bundan aʿlādur imdi[5101] mübtedīye hemān ferāyiż namāz ḳılmaḳ ve ramażān ayın otuç ṭutmaḳ yiter, diyeler. Ḫulāṣatü's-sālikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Eyle gerekdür kim bunuñ gibi sözler mübtedīnüñ ḳulaġına girmeye. Zīrā ki biz, cemīʿ-i işleri tecribe eyleyüp mümāreset eyledük ve daḫı ṣāliḥ fuḳarā-yıla oturduḳ. Bunuñ gibi sözler söyleyenleri ve daḫı hemān ferāyiż edā eyleyüp ziyādāta ve nevāfile muḳayyed olmayanları taḥte'l-ḳuṣūr gördük. Ḫālbudur ki anlar ḥālümüzde eṣıḥḥāyuz daḫı[5102] dirleridi. İmdi ʿabde eyle gerekdür kim ferīżaya ve fażīleye bile temessük idüp meġūl ola tā ki bunuñ-ıla anuñ ḳademi bidāyātında s̱ābit ola.

Ve daḫı mübtedīye eyle gerekdür kim cumʿa günini ḫāṣṣaten Allāh Teʿālā ḥażretiçün eyleye. Yaʿnī ol günde tā aḫṣam[5103] olınca Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl ola, nefsinüñ aḥvālini ve nefsinüñ ḥācātını aña ḳarışdurmaya. Gün ṭoġmadın cumʿa mescidine vara. Evet, eyle gerekdür kim evvel ġusl eyleye andan ṣoñra cumʿa mescidine vara. Ve eger cumʿa namāzından öñürdüce ġusl eylemege ḳādir olursa ol vaḳtde ġusl

[5100] ebnā-yı dünyā ve muhibb-i dünyā: muḥibb-i dünyā ve ebnā'-i dünyā A
[5101] imdi: -K
[5102] daḫı: -A, -K
[5103] aḫṣam: aġṣam K

eylemek gökcekdür. Ve Allāh Teʿālā ḥażretine ḫiẕmet eyleye namāz ḳılmaġ-ıla ve taẕarruʿ-ıla ve duʿā-yıla ve daḫı (511a) tilāvet itmek-ile ve daḫı envāʿ-ı ẕikr-ile tā cumʿa namāzın ḳılınca. Cumʿa namāzın ḳılduġından ṣoñra muʿtekif olup cāmiʿde otura tā ikindü ferīżasını ḳılınca. Andan ṣoñra gün ṭolunınca cāmiʿde otura, tesbīḥe meşġūl ola ve daḫı istiġfāra ve Ḥabīb[5104] Muḥammed-i Muṣṭafā ḥażretine ṣalavāt getürmege meşġūl ola. İmdi kim ki bunı böylece eylese bunuñ berekātını gelür[5105] cumʿaya degin bula.

Ve daḫı eyle gerekdür kim nās içün libās[5106] geymekden saḳına gerekse ol libāslar laṭīf ve nāzük libāslar olsun ve gerekse ol libāslar zāhidler ve ṣūfīler libāsları gibi olsun. Zīrā ki laṭīf geyecekler geymekde nefsüñ hevāları vardur ve ṣūfīler ve zāhidler libāsları gibi libāslar geymekde riyā vardur. Zīrā ki zāhidler geyecegi gibi geyecek geymekde ḫalāyıḳa zühd göziyle görünür. Pes eyle gerekdür kim libāsı Allāh Teʿālā ḥażreti[5107]-çün geye. Niteki rivāyet olundı ki Süfyān-ı Ṣevrī[5108] bir gün göñlegini ters geydi. Anı ters geydügini bilmez-idi. Aña eyitdiler: Göñlegüñüzi ters geymişsiz. Süfyān ḳaṣd eyledi ki göñlegini çıḳara, bir yanını geye. Yine[5109] anı çıḳarmadı, epsem oldı. Aña eyitdiler: Niçün anı çıḳarmaduñ? Ol eyitdi: Ben bunı evvel emrde Allāh Teʿālā rıżāsı-çün geydüm-idi. İmdi şimdi istikrāh iderem[5110] ki bunı çıḳarup nās içün geyem. İmdi ʿāḳile eyle gerekdür kim bunı bilüp bundan iʿtibār eyleye.

Ve daḫı mübtedīye eyle gerekdür kim her günde ve her gicede bir vaḳt taʿyīn eyleye Ḳurʾān oḳumaġ-içün. Ve bir daḫı ẕikre meşġūl olmaḳ efḍaldür Ḳurʾān[5111] oḳumaḳdan

[5104] Ḥabīb: -A
[5105] gelür: gelecek A
[5106] libās: libāslar A, K
[5107] ḥażreti: rıżāsı A, K
[5108] raḥmetuʾllāhi ʿaleyh +A, +raḥimehuʾllāh H
[5109] yine: gine A, K
[5110] iderem: iderin A, K
[5111] Ḳurʾān: tilāvet-i Ḳurʾān A, K

diyenüñ sözini diñlemeye. Zīrā ki kişi Ḳurʾān (511b) oḳumaġ-ıla cemīʿ-i temennā itdügini bulur ve aña yitişür Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ tefvīḳiyle. Ammā meşāyıḫdan baʿżısı mürīde ẕikr-i vāḥid emr eyledüginden murādı anuñ göñlini cemʿ itmekdür. İmdi kim ki ḫalvetde tilāvet-i Ḳurʾān'a mülāzemet eylese daḫı vaḥdet iḫtiyār eylese aña ẕikr-i vāḥid fāyide eyledüginden evfā ve ekṣer tilāvet fāyideler eyler. Evet, vaḳtī ki tilāvet itmekden nefs süst olsa tilāvetden ẕikr itmege nüzūl eyleye. Zīrā ki ẕikr itmek nefse tilāvet itmekden eḫafdur. Birez vaḳt ẕikr itdüginden ṣoñra yine[5112] tilāvete meşġūl ola.

Ve daḫı eyle gerekdür kim bunı bile kim iʿtibār göñüledür. Pes her ʿamel ki vardur tilāvetden ve ṣalātdan ve ẕikrden ki ol ʿamel göñül-ile ve dil-ile olmaya, aña iʿtibār yoḳdur. Zīrā ki ol ʿamel ʿamel-i[5113] nāḳıṣdur.

Ve daḫı eyle gerekdür kim nefsüñ ve şeyṭānuñ azacuḳ vesveselerini az görmeye. Zīrā ki ol vesvese mużırdur ve daḫı bir rencdür ki ol, ṣāḥibini helāk eyler. Pes eyle gerekdür kim diliyle Ḳurʾān'uñ lafẓını oḳuya, göñliyle anuñ maʿnāsını fikr eyleye, ol fikre nefsüñ vesveselerini ḳarışdurmaya. Ve eger Ḳurʾān maʿnāsını bilmezse ḥużūr-ıla ve vaḳār-ıla oḳuya ve daḫı bāṭını meşġūl ola Ḥaḳ Teʿālā'nuñ müṭalaʿasına. İmām Mālik eydür: Ṣıddīḳlaruñ göñülleri vaḳtī ki Ḳurʾān işitseler āḫirete pervāz ider. İmdi mürīde eyle gerekdür kim bu aṣllara mülāzemet eyleye tā ki anuñ ḳademi irādetinde ve ṭarīḳ-ı ḥaḳda ṣābit ola. Sehl eydür: Mürīd, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine ilticāya ve iftiḳāra mülāzım olduġı ḳadar belāyı bilür ve belāyı bildügi ḳadar olur Allāh (512a) Teʿālā ḥażretine iftiḳārı. İmdi Allāh Teʿālā ḥażretine kişinüñ iftiḳārı ve iḫtiyācı dāyim olmaḳ, dükeli ḫayruñ aṣlıdur ve daḫı gizlü ve daḳīḳ ʿilmlerüñ miftāḥıdur. Pes her kelimede ve her ḥareketde Allāh Teʿālā

[5112] yine: gine A, K
[5113] ʿamel-i: -A, -K

ḥażretine rucūʿ idüp aña iftiḳārını ve iḥtiyācını ʿarż eylemek gerek. Zīrā ki her kelime ve her ḥareket ki Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine mürācaʿatdan ve aña iftiḳār ve iḥtiyācdan ḫālī olsa[5114] anuñ āḫiri ḳaṭʿan ḫayr olmaz. Zübdetü'l-kāmilīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Biz tecribe eyledük ve yaḳīn-ile bildük ki böylece olur. Niteki Sehl daḫı eydür: Kim ki bir nefsden bir nefse intiḳāl eylese Ḥaḳ Teʿālā ḥażretini ẕikr itmeksüzin ol taḫḳīḳ ḥālini tażyīʿ eyler. İmdi ḥālini tażyīʿ eyleyen üzerine girenüñ ednāsı mā-lā yaʿnīye meşġūl olmaḳdur ve mā-lā yaʿnīyi ekl eylemekdür. Ve Ḥassān bin Sinān bir gün bir laṭīf ev gördi, eyitdi: Bu ev kimüñdür? Andan ṣoñra kendüye rucūʿ idüp eyitdi: Baña noldı ki ben mā-lā yaʿnī söz söyledüm. İmdi bu, benüm nefsüm benüm üzerüme ġālib olduġı-çündür ve daḫı bu, benüm nefsümüñ edebi az[5115] olduġı-çündür. İmdi bir yıl oruç ṭutmaḳ benüm üzerüme neẕr olsun ola ki bu bir kelimeye keffāret ola, didi. İmdi ʿārifler yitişdükleri maḳāmlara ṣıdḳ-ıla ve ḳuvvet-i ʿazāyim-ile yitişdiler. Ve Şeyḫ Cüneyd eyitdi: Eger bir ṣādıḳ biñ yıl Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ʿibādetine meşġūl olsa andan ṣoñra bir laḥẓa anuñ ʿibādetinden iʿrāż eylese anuñ şūmı ziyāde ola ol biñ yıllıḳ ʿibādetinden.

İmdi şöyle bilgil ki mübtedī-i ṣādıḳ muḥtācdur ki bunları muḥkem eyleye. (512b) Ve müntehī ʿālime daḫı eyle gerekdür kim bunlaruñ ḥaḳāyıḳıyla ʿamel eyleye tā ki mübtedī kemā-yenbaġī ṣādıḳ ola ve müntehī daḫı kemā-yenbaġī ṣıddīḳ ola[5116]. Ebū Saʿīd el-Ḳureyşī eydür: Ṣādıḳ oldur kim anuñ ẓāhiri müstaḳīm ola ve anuñ bāṭını aḥyānen nefsüñ ḥaẓẓına meyl eyleye. Anuñ ʿalāmeti oldur kim ṭāʿatüñ baʿżısında ḥalāvet bula ve baʿżısında ḥalāvet bulmaya. Vaḳtī ki ẕikre meşġūl olsa anuñ bāṭını ravḥ ve rāḥat bula. Vaḳtī ki nefsüñ ḥaẓẓına meşġūl olsa Ḥaḳḳ'ı ẕikr itmekden maḥcūb ola. Ve ṣıddīḳ oldur kim anuñ ẓāhiri ve bāṭını

[5114] olsa: olmasa A
[5115] edebi az: edebleri K
[5116] ve müntehī … ola: -A

müstaḳīm olup Allāh Teʿālā ḥażretine ʿibādet eyleye telvīn-i aḥvāl-ile anı yimek ve içmek ve uyumaḳ maḥcūb ḳılmaya. Belki ṣıddīḳ kendü nefsini Allāh Teʿālā ḥażreti-çün diler. İmdi nübüvvet aḥvāline aḳreb aḥvāl[5117] ḥāl-i ṣıddīḳīndür[5118].

Ebā Yezīd eydür: İy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki erbāb-ı nihāyetüñ bāṭınları ve ẓāhirleri Allāh Teʿālā ḥażreti-çün müstaḳīm oldı ve anlaruñ rūḥları nefsüñ ẓulümātından ḫalāṣ olup ḳurb bisāṭına yitişdi ve anlaruñ nefsleri münḳād u muṭīʿ olup göñülleriyle muṣālaḥa eyledi. Lā cirem anlaruñ göñülleri her neye ki nefslerini ḳıġırdı, anlaruñ nefsleri göñüllerine uydı ve anlaruñ rūḥları maḳām-ı aʿlāya vāṣıl oldı ve anlaruñ nefslerinüñ hevāsı odı söyündi ve anlaruñ bāṭınlarında ʿilm envārı ẓāhir oldı. Lā cirem anlara āḫiret ḥaḳīḳatiyle münkeşif oldı. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām Ebū Bekr ḥaḳḳında eyitdi: **Men erāde en yenẓura ilā-meyyitin yemşī ʿalā-vechi'l-arżi felyenẓur ilā-Ebī Bekr.** Yaʿnī kim ki yir üzerinde yürür ölü göreyin (513a) dir-ise Ebū Bekr'i görsün. Rasūl ʿaleyhi's-selām bu ḥadīṯde işāret eyledi ki Ebū Bekr'e ṣarīḥ ʿilm münkeşif olup durur ki ol ʿilme ʿavāmm-ı Müʾminīn yitişmez illā ölümden ṣoñra yitişürler şöyle ki anlara eyitseler gerek ki: **Fe keşefnā ʿanke ġıṭā'eke fe ṣabruke'l-yevme ḥadīd.**[5119] İmdi ehl-i bidāyātuñ nefslerinüñ hevāları ölmişdür ve anlaruñ rūḥları nefslerinüñ ẓulümātından ḫalāṣ olup ʿālem-i ilāhīye[5120] vāṣıl olmışdur.

Yaḥyā b. Muʿāẕ'a eyitdiler: ʿĀrif neye eydürler?[5121] Eyitdi: ʿĀrif ol kişidür kim ol, bedeniyle ḫalḳ içinde ola anuñ göñli ḥaẓīre-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde cevelān eyleye. İmdi erbāb-ı nihāyāt ḥaḳīḳatleriyle ve sırlarıyla ve maʿnīleriyle Allāh Teʿālā ḥażretindedür. Lā

[5117] aḥvāl: ḥāl A, K
[5118] ṣıddīḳīndür: ṣıddīḳīndendür K
[5119] Kâf 50/22.
[5120] ilāhīye: ilāhiyyeye A
[5121] eydürler: dirler A, K

cirem Ḥaḳ Teʿālā daḫı anları ḫalḳ içinde kendü ḥażretinüñ leşkerlerinden ḳıldı ve anlaruñ sebebiyle ḫalāyıḳa hidāyet virdi ve anlaruñ sebebiyle ḫalāyıḳa irşād eyledi ve daḫı anlaruñ sebebiyle ehl-i irādeti kendü ḥażretine çekdi. Lā cirem anlaruñ kelāmları devā oldı ve anlaruñ naẓarları şifā oldı. Anlaruñ ẓāhirleri ḥikm-ile maḥfūẓdur ve bāṭınları ʿilm-ile maʿmūmdur.

Ẕū'n-Nūn eydür: ʿĀriflerüñ[5122] ʿalāmeti üçdür. Biri oldur kim anuñ maʿrifetinüñ nūrı anuñ zühdinüñ ve taḳvāsınuñ nūrını söyündürmeye. Ve biri daḫı oldur kim zāhir ḥükme muḫālif nesneye bāṭınında iʿtiḳād eylemeye. Ve biri daḫı oldur kim Allāh Teʿālā ḥażretinüñ çoḳ çoḳ niʿmetleri anı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ maḥāriminüñ estārını yırtmaġa ḥamle itdürmeye. İmdi erbāb-ı nihāyāta Ḥaḳ Teʿālā'nuñ niʿmetleri ziyāde olduḳca Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine anlaruñ ḳulluḳları ziyāde olur. Ve her (513b) bār ki anlaruñ dünyāları ziyāde ola, Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine anlaruñ ḳurbları ziyāde olur. Ve her bār ki anlaruñ rifʿatleri ve cāhları ziyāde ola, anlaruñ tevāżuʿları ve ẕilletleri ziyāde olur eẕilleten ʿalā'l-mü'minīne ve eʿizzeten ʿalā'l-kāfirīn. Ve her bār ki nefslerinüñ şehvetlerinden birisine yitişseler anuñ-içün şāfī şükr iderler. İmdi anlar gāh olur ki nefslerine mübāḥ şehevātını virürler nefslerine rıfḳ itmek-içün. Zīrā ki anlaruñ nefsleri güccük oġlan gibidür ki aña laṭīfce nesneler virüp anuñ-ıla anı aldarlar. Ve gāh olur ki nefslerinden şehevātını menʿ iderler enbiyāya iḳtidā itmek-içün ve daḫı dünyānuñ azacuḳ şehevātına ḳanāʿat itmek-içün.

Yaḥyā b. Muʿāẕ eydür: Dünyā bir gelin gibidür. Anı ṭaleb eyleyenler anı bezicilerdür ve zāhidler anuñ yüzini yırtup saçın yolucılardur ve anuñ geyeceklerini yırtıcılardur. Evet, ʿārifler anuñ mevlāsına meşġūllerdür, aña aṣlā iltifāt itmezler.

[5122] ʿāriflerüñ: ʿārifüñ A, K

Ve daḫı iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Tācu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Müntehī daḫı ḥālinüñ kemāliyle nefsüñ siyāsetinden müstaġnī olmaz ve daḫı nefsini şehevātından menʿ itmekden müstaġnī olmaz çoḳ oruçlar ṭutmaġ-ıla ve daḫı çoḳ namāzlar ḳılmaġ-ıla ve daḫı envāʿ-ı ʿibādet-ile.

Ve daḫı Ḳuṭbu'l-muḥaḳḳıḳīn ve re'īsü'l-müteʾeddibīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bunda bir cemāʿat ġalaṭ eyleyüp dururlar. Zīrā ki anlar şöyle ẓann eylediler ki müntehīler ziyādātdan ve nevāfilden müstaġnī olup dururlar, anlar nefslerini mübāḥ şehevāta ṣalıvirmek anlaruñ göñüllerine żarar degürmez. İmdi bu ḫaṭādur. Zīrā ki ʿārifleri egerçi ki mübāḥ şehevāt, ḥażretden (514a) maḥcūb ḳılmaz evet, anları ziyāde taḳarrubdan menʿ eyler. Ve bir ḳavm gördiler ki şehevāt-ı mübāḥa göñüllerine ḳasāvet yitişdürmez ve anları ḥażretden maḥcūb ḳılmaz lā cirem aña nefslerini ṣalıvirdiler, edāʾ-i ferāyıża ḳanāʿat itdiler, çoḳ çoḳ yiyüp çoḳ çoḳ içdiler. İmdi anlardan bu inbisāṭ anlaruñ ḥāllerinüñ sarḫoşlıġınuñ baḳiyyesindendür ve daḫı anlar ḥālleri nūrıyla muḳayyed olup bi'l-külliyye nūr-ı Ḥaḳḳ'a vāṣıl olmaduḳlarındandur. Zīrā ki kim ki ñur-ı ḥālden ḫalāṣ olup nūr-ı Ḥaḳḳ'a vāṣıl olsa beḳāyā-yı sükrāndan[5123] gider, ol kendü nefsini ḳullar maḳāmında ḳoyup kendüyi ʿavāmm-ı müʾminlerden ṣayar. Lā cirem ol, Allāh Teʿālā ḥażretine taḳarrub kesb eyler çoḳ çoḳ namāzlar ḳılup çoḳ çoḳ oruçlar ṭutmaġ-ıla ve daḫı envāʿ-ı ʿibādet-ile ḥattā yoldan incidici gidermek-ile meṣelā yoldan bir ṭaş gidermek-ile ve diken gidermek-ile. Ve ol ʿavām ṣūretinde görünmekden tekebbürlik eyleyüp istinkāf eylemez her eyü nesneye irādet iẓhār[5124] eylemek-ile. Lā cirem ol bir vaḳtde nefsine şehvet-i mübāḥa virür nefs-i müzekkā ve münḳādesine rıfḳ eyleyüp. Zīrā ki anuñ nefsi anuñ esīridür. Ve bir vaḳtde nefsinden

[5123] sükrāndan: şükrāndan K
[5124] iẓhār: -A

şehevātını menʿ eyler. Zīrā ki nefsüñ ṣalāḥı anı hevāsından ve şehevātından menʿ itmekdedür.

Ḳuṭbu'l-ʿārifīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu bir ġāmıż nesnedür ki müntehīlere nihāyātda ʿārıż olur. Bunuñ-ıla mezīd ḳapuları yapanur. İmdi müntehī olanuñ iḫtiyārı elindedür almaḳda ve terk itmekde. Ḥālbudur ki aña lā büddür almaḳ ve daḫı terk itmek. Lā cirem gāh ʿamel eylemege şurūʿ eyler ṣādıḳlaruñ ve ʿābidlerüñ birisi gibi ve gāh olur ki ziyāde aʿmāli (514b) terk eyler nefsine rıfḳ eyleyüp ve gāh olur ki nefsine ḫuẓūẓ-ı mübāḥa ve şehevāt-ı mübāḥa virür nefsine rıfḳ eyleyüp ve gāh olur ki nefsüñ şehevātını terk eyler nefsine siyāset idüp. Bunlaruñ dükelisinde ol muḫtār olur. İmdi kim ki sākin olup nefsinüñ ḥaẓẓını bi'l-külliyye terk eylese ol, zāhiddür. Ve kim ki nefsini şehevāt-ı mübāḥa bi'l-külliyye ṣalıvirse ol, rāġıbdur. Evet, müntehī bu iki ṭarafı daḫı cāmiʿdür. Zīrā ki ol ġāyet-i iʿtidāl üzerinedür ve daḫı ifrāṭ-ıla tefrīṭ arasında ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzerindedür. İmdi eger müntehīye dünyā gelse anı alur zühdde zāhid olduġı ḥāletde. Zīrā ki ol ḳahr-ı ḥāl altında maḳhūrdur iḫtiyārın terk itmekden. İmdi iḫtiyārın terk eyleyen; Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline naẓar eyler, ḥāl-ile muḳayyeddür niteki zāhid terk itmek-ile muḳayyeddür. Tārik-i iḫtiyār daḫı kendüye geleni almaġ-ıla muḳayyeddür. Lā cirem kendüye gelen dünyāyı alur. Zīrā ki ol; Allāh Teʿālā ḥażretinüñ fiʿline naẓar eyler, anuñ fiʿlinden ġayrınuñ fiʿlini naẓarından isḳāṭ itmişdür. Evet, vaḳtī ki nihāyetde ḳarār ṭutsa almaġ-ıla ve terk itmek-ile muḳayyed olmaz. Belki gāh geleni terk eyler ḥālbudur ki anuñ iḫtiyārı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ iḫtiyārındandur ve gāh olur ki alur ḥālbudur ki anuñ iḫtiyārı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ iḫtiyārındandur. Hemçünān gāh olur ki nāfile oruçlar ṭutar ve nāfile namāzlar ḳılur ve gāh olur ki bunları terk eyler nefsine rıfḳ eyleyüp. Zīrā ki ol ḥālde daḫı

iḫtiyārda muḫtār-ı ṣaḥīḥdür. İmdi bu, nihāyāt-ı nihāyātdur[5125]. Ve her ḥāl ki müstaḳırr olup müstaḳīm olsa ol ḥāl Rasūl ḥażretinüñ ḥāline müşākil (515a) olur. İmdi Rasūl ʿaleyhi's-selām; gicenüñ baʿżısında namāz ḳılurdı, gice ṣabaḥ olınca namāz ḳılmazdı ve ayuñ baʿż-ı eyyāmın oruç ṭutardı Ramażān ayından ġayrı, ayı tamām oruç ṭutmazdı ve şehevāt-ı dünyāviyyeden alurdı.

Ve bir kişi eyitdi: Ben ḳaṣd itdüm ki ʿömrümde et yimeyem. Rasūl eyitdi: Niçün et yimezsin, ben et yirem[5126] ve et severem[5127] ve eger Rabbümden dilesem baña her gün et vire-yidi. İmdi bu delālet eyler ki Rasūl ʿaleyhi's-selām anda muḫtārdur. Lā cirem dilerse yir ve dilerse yimez, anı iḫtiyār-ıla terk eyler.

Şeyḫu'ş-şuyūḫ eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bir ḳavm fitneye düşdiler şöyle ki anlara eyitseler Rasūl ʿaleyhi's-selām şunuñ gibi ve şunuñ gibi iş işler-idi, diseler anlar eydürler ki: Rasūl ʿaleyhi's-selām şerīʿat vażʿ eyler-idi anuñ-içün dürlü dürlü ʿameller eyler-idi, dirler. İmdi ol ḳavme noldı ki Rasūl ḥażretine iḳtidā itmezler? İmdi Rasūl ḥażretine iḳtidā itmek lāzım degüldür dimek cehl-i maḥżdur. Zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ḳul in küntüm tüḥibbūnaʾllāhe feʾttebiʿūnī yüḥbibkümuʾllāhu.** Ve daḫı ruḫṣat Rasūl ḥażretinüñ ḳavlinüñ ḥaddi üzerinedür. Ve ʿazīmet Rasūl ḥażretine anuñ fiʿlinde iḳtidā itmekdür. İmdi Rasūl ḥażretinüñ ḳavli erbāb-ı ruḫṣatadur ve anuñ fiʿli erbāb-ı ʿazāyimedür[5128]. Vaʾllāhu aʿlem. Andan ṣoñra şöyle bilgil ki müntehīnüñ ḥāli Rasūl ḥażretinüñ ḥāline beñzer ḫalāyıḳı ḥaḳḳa daʿvet itmekde. İmdi her nesneye ki Rasūl ʿaleyhi's-selām iʿtimād eyleyüp aña ḳaṣd eyler, eyle gerekdür kim müntehī daḫı aña iʿtimād

[5125] nihāyātdur: nihāyetdedür A
[5126] yirem: yirin A, K
[5127] severem: severin A, K
[5128] ʿazāyimedür: ʿazīmetedür K

eyleyüp ḳaṣd eyleye[5129]. İmdi Rasūl ḥażretinüñ dünle (515b) ḳalḳup namāz ḳıldugı ve daḫı taṭavvuʿ oruçlar ṭutdugı bundan ḫālī degüldür kim Rasūl ʿaleyhi'ş-selām bunları işledügi bununñ-içün ola ki Müsülmānlar anuñ-ıla aña iḳtidā eyleyeler ve yāḫūd Rasūl ʿaleyhi'ş-selām bunları işledügi bundan ötürü ola ki anuñ Allāh Teʿālā ḥażretine taḳarrubı ziyāde ola. İmdi eger Rasūl ḥażreti bunları işledügi bundan ötürü olacaḳ olursa ki Müsülmānlar bunlaruñ-ıla aña iḳtidā eyleyeler pes müntehīye daḫı eyle gerekdür kim bunlaruñ gibi ʿameller eyleyeler. Zīrā ki ol[5130] muḳtedādur.

Baḥru'l-esrār ve ḥabru'l-ebrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Ḥaḳ ve ṣaḥīḥ budur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿameller eyler-idi Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine taḳarrubı ziyāde olmaġ-içün. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Vaʿbüd rabbeke ḥattā ye'tiyeke'l-yaḳīn.**[5131] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā eydür[5132]: Yā Ḥabīb, sen Rabbüñüñ ʿibādeti üzerine dāyim ol ḥattā saña mevt gelince. Yaʿnī saña cāyiz degüldür kim evḳātuñdan bir vaḳti Rabbüñüñ[5133] ʿibādetinden ḫālī ḳılasın. İmām Faḫru'r-Rāzī[5134] raḥmetu'llāhi ʿaleyh[5135] **Tefsīr-i Kebīr**'de eydür: Bu, delālet ider ki emr-i ʿibādet ġāyetde uludur ve gereklüdür. Va'llāhu aʿlem.

İmdi şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi's-selām muḥtācdur ziyādeye, müstaġnī degüldür ziyādeden. Ḳıdvetü'l-mütenessikīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bunda bir ġarīb sır vardur. Ol sır oldur kim Rasūl ʿaleyhi's-selām cinsiyyet-i nefs rābıṭasıyla ḫalḳı ḥaḳḳa daʿvet eyler-idi. Eger rābıṭa-i cinsiyyet olmasaydı ḫalāyıḳ Rasūl ḥażretine vāṣıl

[5129] eyleye: eylese K
[5130] daḫı +A
[5131] el-Hicr 15/99.
[5132] Ḥaḳ Teʿālā eydür: -A
[5133] Rabbüñüñ: Rabbüñ A
[5134] Farḫru'r-Rāzī: Faḫr-ı Rāzī A
[5135] raḥmetu'llāhi ʿaleyh: -A, -K

olmazlar-ıdı[5136] ve daḫı andan intifāʿ itmezler-idi. İmdi anuñ nefs-i ṭāhiresiyle anuñ etbāʿınuñ nefsleri arasında rābıṭa-i ülfet (516a) vardur niteki ervāḥ arasında rābıṭa-i teʾlīf ve rābıṭa-i ülfet vardur. İmdi şimdi nefsler biri biriyle ülfet ṭutdılar niteki rūḥlar ʿālem-i ervāḥda biri biriyle ülfet ṭutduḳlarınlayın. Pes her rūḥuñ kendü nefsiyle teʾlīf-i ḫāṣṣı vardur. Pes ervāḥ-ıla nüfūs arasında imtizāc vāḳiʿ olup durur.

İmdi iy ʿazīz ḳarındaşum, şöyle bilgil ki Rasūl ʿaleyhi's-selām ʿameli dāyim iderdi kendü nefs-i şerīfesinüñ taṣfiyesi-çün ve daḫı tābiʿ olanlaruñ nefslerinüñ taṣfiyesi-çün. Ve şol nesne ki Rasūl ḫażretinüñ nefs-i şerīfesi aña muḫtācdur, anı Rasūl aldı. Andan ziyāde olan, anuñ ümmetinüñ nefslerine yitişdi. Hemçünān müntehī daḫı aṣḥāb-ıla ve etbāʿ-ıla böyledür. Pes müntehī daḫı nāfile ʿamellerden müstaġnī olmaz ve daḫı kendüyi lezzāt-ı dünyāviyyeye ve şehevāt-ı mübāḥaya ṣalıvirmez. Belki aḥyānen nefsine şehevāt-ı mübāḥa virür nefsine rıfḳ eyleyüp. Ve daḫı müntehī olan kimseye bir ḫalvet-i ṣaḥīḥa olmaḳ gerek ki anda Ḥaḳḳ-ıla ḫalvet ola tā ki ḫalḳ-ıla iḫtilāṭı itdügi vaḳt ol ḫalvetüñ ḥimāyetinde ola. Ammā şol müntehī ki kendünüñ evḳātınuñ küllīsini ḫalvet iʿtiḳād eylese ve daḫı kendüye şöyle iʿtiḳād eylese ki anı ḫażretden hīç nesne maḥcūb ḳılmaz ve daḫı şöyle[5137] iʿtiḳād eylese ki kendünüñ evḳātı biʾllāh liʾllāhdur, anda aṣlā noḳṣān görmese ol ḫaḳīḳat-i mezīd bulmamışdur, ol ḳuṣūr içindedür ve ṭabīʿatuñ siyāsetinden ġāfil olmışdur. Ve daḫı ol, **mā ʿarafe sırra temlīki'l-iḫtiyāri ve mā vaḳafe mine'l-beyāni ʿalā'l-beyżā'i'n-naḳiyyeti.**

Meşāyıḫdan bu bābda kelimāt naḳl olundı. (516b) Ol kelimelerde iştibāh vāḳiʿ oldı. Şöyle ki baʿżılardan naḳl olundı ki aña kemāl-i maʿrifet nedür, didiler ol eyitdi: Cemīʿ-i müteferriḳāt cemʿ olmaḳdur ve daḫı dükeli aḥvāl ve cemīʿ-i mekānlar anuñ ḳatında berāber

[5136] olmazlar-ıdı: olmaz-ıdı A
[5137] şöyle: şu vech-ile A

olmaḳdur ve daḫı andan temyīz sāḳıṭ olmaḳdur. İmdi bu sözden tevehhüm olunur ki ḫalvet-ile iḫtilāṭ arasında temyīz bāḳī ḳalmaya belki ḫalvet-ile iḫtilāṭ anuñ ḳatında berāber ola ve daḫı aʿmāl itmek-ile aʿmāl itmemek arasında temyīz bāḳī ḳalmaya belki ikisi anuñ ḳatında berāber ola ve daḫı cemīʿ-i mekānlar anuñ ḳatında berāber ola. Yaʿnī mescidler-ile meyḫāneler anuñ ḳatında berāber ola. İmdi bu sözi diyenüñ murādı bunlar degüldür. Belki anuñ murādı bundan oldur kim maʿrifet aḥvālden hīçbir ḥāl-ile müteġayyir olmaz ve daḫı ol, temyīze muḥtāc olmaz, anda cemīʿ-i ḥāller[5138] berāber olur. İmdi bu teʾvīl ṣaḥīḥ teʾvīldür ki ḥaẓẓ-ı maʿrifet aḥvālden hīçbir ḥāl-ile müteġayyir olmaz. Evet, ḥaẓẓ-ı mezīd müteġayyir olur ve daḫı temyīze muḥtāc olur.

Muḥammed bin el-Fażl'a eyitdiler: ʿĀriflerüñ ḥācetleri neyedür? Ol eyitdi: Bir ḫaṣleyedür ki anuñ-ıla kāmil olur maḥāsin-i aḫlāḳ. Ol ḫaṣle nedür, didiler. Ol eyitdi: İstiḳāmetdür. İmdi her kimüñ ki maʿrifeti tamām olsa anuñ istiḳāmeti tamām olur. İmdi erbāb-ı nihāyātuñ istiḳāmeti istiḳāmet-i tāmmedür. Lā cirem ʿabd ibtidāda meʾḫūẕdur aʿmāl-ile. Ol aʿmāl-ile maḥcūb olur aḥvālden. Ve vasaṭda maḥẓūẓdur aḥvāl-ile. Evet vaḳt olur ki maḥcūb olur aʿmālden. Ve lākin ʿabdi intihāda aʿmāl maḥcūb ḳılmaz aḥvālden. Ve daḫı aḥvāl anı maḥcūb ḳılmaz aʿmālden. Ẕālike (517a) fażluʾllāhi'l-ʿaẓīm.

Şeyḫ Cüneyd'e nihāyet nedür, didiler. Ol eyitdi: Bidāyete rucūʿ itmekdür. Baʿżılar Şeyḫ Cüneyd'üñ bu ḳavlini teʾvīl eyleyüp eyitdiler: Evvel sālik ibtidāʾ-i emrinde cehl içinde-yidi andan ṣoñra maʿrifete vāṣıl oldı andan ṣoñra teḥayyüre ve cehle redd olına dimek olur oġlanlıḳ gibi. Zīrā ki oġlan evvel[5139] cehl içinde olur andan ṣoñra bilmek içinde

[5138] ḫāller: ḫāl K
[5139] evvel: -A

olur andan ṣoñra fertūt olup yine[5140] cehl içinde olur. Niteki Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Li key lā yaʿleme min-baʿdi ʿilmin şey'en.**[5141]

Ve baʿżılar eydürler[5142]: Allāh Teʿālā ḥażretini artuḳ bilendür artuḳ müteḥayyir olan. Zübdetü'l-müteḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bu kelāmuñ maʿnāsı cāyizdür kim biz ẕikr itdügümüz ola ki ol, aʿmāl-ile ẓāhir ola. Andan ṣoñra aʿmālden teraḳḳī eyleye aḥvāle. Andan ṣoñra ol aḥvāl-ile aʿmāli cemʿ eyleye. İmdi şol müntehī murād ki ol maḥbūblar ṭarīḳından aḫẕ olunup durur. Anuñ rūḥı ḥażret-i ilāhiyyeye çekilüp durur. Anuñ rūḥı ḳalbini kendüye uydurup durur ve ḳalbi daḫı nefsini kendüye uydurup durur. Nefsi daḫı bedenini uydurup durur. Lā cirem ol ẓāhiriyle ve bāṭınıyla Ḥażret-i Rabbu'l-ʿālemīn'e secde eyleyüp ʿibādet eyler. Niteki Rasūl ʿaleyhi's-selām buyurur: **Secede leke sevādī ve ḫayālī**[5143]**.** Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālā buyurur: **Ve li'llāhi yescüdü men fī's-semāvāti ve'l-arżi ṭavʿan ve kerhen ve ẓılālühüm bi'l-ġudüvvi ve'l-āṣāl.**[5144] Bunlaruñ maʿnāsınuñ taḳrīri geçüp durur. İmdi ẓılāl bedenlerdür ki ervāḥ secde itmesiyle anlar daḫı secde iderler. Lā cirem ol vaḳt rūḥ maḥabbet anlaruñ cemīʿ-i (517b) eczālarına sirāyet eyler. Anlar daḫı Allāh Teʿālā ḥażretinüñ ẕikriyle ve anuñ kelāmını oḳumaġ-ıla leẕẕetler ve ṣafālar sürerler maḥabbeten ve vüdden. Lā cirem Ḥaḳ Teʿālā ḥażreti daḫı anları sever ve anları ḫalḳına sevdürür niʿmeten minhü ve faẕlen ʿaleyhim. Niteki ḳıble-i envār ve noḳṭa-i esrār eş-Şeyḫ Şihābu'l-milleti ve'd-dīn eydür: Bize ḫaber virdi Ebū'n-Necīb es-Sühreverdī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ebū Ṭālib ez-Zeynebī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Kerīmetü'l-Merveziyye, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ebū'l-Heyṣem bin el-Küşmeyhenī, Ol eydür: Bize ḫaber virdi

[5140] yine: gine A, K
[5141] el-Hac 22/5.
[5142] eydürler: eyitdiler A
[5143] sevādī ve ḫayālī: ḫayālī ve sevādī A
[5144] er-Raʿd 13/15.

Ebū ʿAbdiʾllāh el-Firebrī, ol eydür: Bize ḫaber virdi Ebū ʿAbdiʾllāh Muḥammed bin İsmāʿīl el-Buḫārī, ol eydür: Bana ḫaber virdi İsḥāḳ, ol eydür: Bize ḫaber virdi ʿAbduʾṣ-ṣamed, ol eydür: Bize ḫaber virdi ʿAbduʾr-raḥmān b. ʿAbduʾllāh b. Dīnār anasından, ol eydür: Ebū Ṣāliḥ eyitdi: Ebū Hureyre eyitdi ki: Rasūl ʿaleyhiʾs-selām eyitdi: **İnnaʾllāhe Tebāreke ve Teʿālā iẕā eḥabbe ʿabden nādā cebrāʾīle**[5145] **innaʾllāhe ḳad eḥabbe fülānen fe aḥbibhü fe yuḥibbühū cebrāʾīlü sümme yünādī cebrāʾīlü**[5146] **fī'ṣ-semāʾi innaʾllāhe ḳad eḥabbe fülānen fe eḥibbūhü fe yuḥibbühū ehlüʾṣ-semāʾi sümme yūḍaʿu lehüʾl-ḳabūlü fī'l-arżi.** Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā vaḳtī ki bir ḳulını sevdügini iẓhār itmek dilese evvelā anı Cebrāʾīl'e bildürüp aña emr eyler ki ol ḳulı ol daḫı seve. Andan Cebrāʾīl gök ehline çaġırup eydür ki: Ḥaḳ Teʿālā fülānı sevdi. Siz daḫı sevüñ. Anlar daḫı anı severler. Andan ṣoñra yir ehlinde ol maḳbūl olur. Cebrāʾīl gök ehline ve yir ehline bunı iʿlām itdüginüñ fāyidesi oldur ki tā ki ehl-i semāvāt ve ehl-i (518a) arażīn anuñ-içün istiġfār eyleyeler.

İlāhenā ve mevlānā nesʾelüke min-fażlikeʾt-tāmmi ve feyżikeʾl-ʿāmmi en tecʿalenā mineʾl-ʿāmilīne bimā-ʿalimū[5147] **veʾl-vāṣilīne bi-ẕālike ilā-mā-cehilū ve en tülhimenā bi-keremikeʾṣ-ṣāmili ve luṭfikeʾl-kāmiliʾl-ḥaḳḳa veʾṣ-ṣavābe ve taḫfeẓanā mineʾl-ḫaṭaʾi fī'l-ḫiṭābi ve nestaġfiruke min-külli mā-zelle bihiʾl-ḳademü ev ṭaġā bihiʾl-ḳalemü fī-kitābinā hāẕā ve nestaġfiruke min-aḳvālināʾlletī lā tüvāfiḳuhā aʿmālünā ve nercū baʿdeʾl-istiġfāri mimmen-ṭāleʿa kitābenā hāẕā ev ketebehū ev semiʿahū en yükrime biʾl-maġfireti veʾr-raḥmeti veʾt-tecāvüzi ʿan-cemīʿiʾs-seyyiʾāti ẓāhiran ve bāṭınen ve nesʾelü minke ilāhenā en lā taḫrimnā ʿan-maḥabbetike ḥattā**

[5145] cebrāʾīle: cibrīle A
[5146] cebrāʾīlü: cibrīlü A
[5147] ʿalimū: ʿamilū A

nekūne maḳbūlen[5148] ʿindeke ve ʿinde melāʾiketike ve ʿinde rusulike[5149] ve ʿinde cemīʿi ʿibādike'ṣ-ṣāliḥīne[5150] ve nesʾelüke en lā teʾḫuẕenā bi-ḫaṭāyānā yā Kerīmü ve taġfira lenā ẕünūbenā yā Raḥīmü ve lā tekilnā ilā enfüsinā ṭarfete ʿaynin yā ʿAẓīmü yā Ḥalīmü ve tehdiyenā ilā-ṣırāṭike'l-müstaḳīmi ve tüṣebbite aḳdāmenā fī-mütābaʿati maẓhari ẕātike ve esmāʾike Muḥammedin seyyidi'l-mürselīne ve ḫātimi'n-nebiyyīne ṣalli Allāhümme ʿaleyhi ve ʿālā-ālihī ecmaʿīn.

El-Ḥamdü liʾllāhiʾlleẕī veffeḳanā li-itmāmi[5151] tercemeti ʿAvārifi'l-Maʿārif bi-keremihī ve luṭfihī ve mennihī ve ṭavlihī. Allāhümmeʾcʿal hāẕā'l-kitābe sebeben li'n-necāti mine'd-derekāti ve vesīleten ilā-neyli'd-derecāti ve ẕerīʿaten ilā-müşāhedeti envārike ve'l-vuṣūli ilā-tecellī esmāʾike ve ẕātike inneke mücībü'd-daʿavāti ve muʿṭī'l-ümniyyāt.

Ve ḳad teyessera'l-ferāġu min-tasṭīri tercemeti hāẕā'l-kitābi ve't-tescīli veʾsterāḥa aḳdāmü cevādi'l-aḳlāmi ʿani'n-naḳli ve't-taḥvīli bi-ʿavni men lehu'l-ḥamdü ve'ṣ-ṣenāʾü. El-ʿAlīmüʾlleẕī yaʿlemü mā-fī'l-arżi ve's-semāʾi ḫāmiden lehū ve muṣalliyen (518b) **ʿalā-nebiyyihī yevme'l-erbiʿā'i fī-evāyili Şehri Ẕī'l-ḳaʿde sene ṣelāṣin ve sittīne ve ṣemānimi'etin.**

Allāhümme aʿṭınī ve cemīʿa'l-müslimīne mā-yelīḳu bi-luṭfike yā ekrame'l-ekramīne veʾstür ʿuyūbenā ve lā tefżaḥnā fī'd-dāreyni yā İlāhe'l-ʿālemīn veʾcʿalnā mine't-tevvābīne ve'l-müteṭahhirīne veʾḫṣurnā maʿaʾlleẕīne enʿamte ʿaleyhim

[5148] maḳbūlen: maḳbūlīne A
[5149] rusulike: rasūlike A
[5150] ʿibādike'ṣ-ṣāliḥīn: ḫalḳike A
[5151] veffeḳanā li-itmāmi: -A

mine'n-nebiyyīne ve'ṣ-ṣıddīḳīne ve'ş-şühedā'i ve'ṣ-ṣāliḥīn. Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn. Ve şalli ʿalā-seyyidi'l-mürselīn ve imāmi'l-mütteḳīn Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn[5152]**.**

[5152] ve ḳad teyessera…ecmaʿīn: -A

SONUÇ

Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin ʿAvārifü'l-Maʿārif'i, tasavvuf klasikleri arasında yer almaktadır. Etrafında oluşan literatüre ve etkilediği eserlere nazaran farklı bağlamlarda çeşitli biçimleriyle İslam tasavvufunda derin izler bırakmış eserlerdendir. Bu literatürün ilk Türkçe halkası Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin yaptığı tercümedir. Biġavī, ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesini 7 Zilkade 863/5 Eylül 1459 tarihinde tamamlamıştır.

Şihābeddīn es-Sühreverdī'nin hayatı ve eserlerine ilişkin Türkçe literatürde 2000 yılından bugüne bir artış gözlemlenmektedir. Hem Arapça hem de Türkçe literatürde müellifin eserleri zaman zaman başkalarıyla karıştırılabilmektedir. Ayrıca Sühreverdī'nin hayatının anlatıldığı bazı metinlerin doğru tercüme edilmemesi, Türkçe literatürde hayatının detaylarına dair birtakım yanlış yorumları doğurmuştur.

ʿAvārifü'l-Maʿārif, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Türk tasavvuf düşüncesini ve pratiklerini etkilemiş bir eserdir. Bu etkiyi Biġavī'nin tercümesinin nüshalarının yayılımı ve Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan dört ayrı ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinden izlemek mümkündür. Biġavī tercümesinin nüshalarını elinde bulunduran isimler ile Cumhuriyet Dönemi'ndeki çevirilerin çevirmenleri, kitapları basan yayınevleri eserin her iki dönemde farklı tarikatların ilgisini çektiğini göstermektedir.

Eserin, Osmanlı Dönemi'nde Biġavī'den başka ʿĀrifī ve Mü'ezzinzāde Şeyḫ Aḥmed el-Ḳānīʿī Bursevī (öl.1054/1644) tarafından da tercüme edildiği yönündeki bilgiler, günümüzde elde edilen bulgulara göre doğru değildir. Dolayısıyla ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Osmanlı Dönemindeki tek çevirisi Biġavī tarafından yapılmıştır. Osmanlı'daki dolaşımına katkı sağlamakla birlikte ʿAvārif'in Türk tasavvufu üzerindeki etkisini yalnız Biġavī'nin çevirisine bağlamak doğru değildir.

Biġavī'nin hayatı hakkında oldukça sınırlı ve çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bursalı Meḥmed Ṭāhir'in Esrār-ı Fātiḥa adlı kitabı ona nispet etmesiyle başlayan çelişkili bilgiler ve yanlışlar, Türk yazınında çeşitli vesilelerle tekrarlanmıştır. Esrār-ı Fātiḥa Biġavī'ye atfedildiği için kitapta anlatılan hayat hikâyesi de ona atfedilmiştir. Kitapta yer alan biyografideki boşlukların doldurulması yönündeki gayretlerse Biġavī'nin gerçek kimliğini daha buğulu hâle getirmiştir. Tespitlerimize göre Esrār-ı Fātiḥa ve orada anlatılan yaşam öyküsü, Biġavī'ye değil Aḥmed b. Seyyid el-Ḳunad er-Rūmī adlı başka bir müellife aittir. Biġavī'nin eserleri ise şimdiki bilgilerimize göre ʿAvārifü'l-Maʿārif ve Şirʿatü'l-İslām tercümeleridir. Adının biyografik eserlerde yer almaması, Biġavī bağlamında, Osmanlı'da tercümenin, ana akım kaynaklarda zikredilmek için yeterli bir üretim biçimi olmadığını düşündürmektedir. Bu durum, kaynak ve erek metinlerin türleri, tercüme amaçları ve hedef kitleler, çeviri kaliteleri, tercüme tarihleri ve çeviride himaye gibi bağlamların göz önünde bulundurulduğu ayrı bir araştırmanın konusunu oluşturabilir. Zira tarihin farklı dönemlerinde çeviri etkinliğinin ve çevirmenlerin milletler nazarındaki değeri artıp azalabilmektedir. Türk çeviri tarihi açısından bakıldığında medeniyetin dönüm noktalarında çevirinin büyük önem kazandığını söylemek mümkündür.

Biġavī, tercüme ettiği her iki eserde de tercüme etkinliğini kıyafet giydirme metaforuyla ifade etmektedir. Dolayısıyla o, tercümeyi çıplak bir bedene benzettiği anlamların üzerinden kaynak dil kıyafetini çıkarıp onlara erek dil giysisini giydirmek olarak telakki etmektedir. Bununla birlikte ʿAvārifü'l-Maʿārif ve Sühreverdī ile kurduğu manevî bağdan dolayı çevirdiği iki eser arasında tercüme psikolojisi açısından farklar bulunmaktadır. Mütercim ʿAvārifü'l-Maʿārif'te daha güçlü bir dinî motivasyon içindedir. Bu durum eserin tercüme için seçilmesinde etkili olduğu gibi tercüme süresince mütercimi yönlendiren bir olgu olarak da kendini göstermektedir. Zira Biġavī, kendisinden

istendiğinde önce eseri tercüme etmeyi reddetmiş, çeviriye ancak konuyu bir süre zihninde muhakeme ettikten sonra karar vermiştir. Kaynak metne yüklediği anlam, onun çeviri stratejisini etkilemiştir. Bunun yanı sıra çeviri stratejisini belirleyen unsurlar arasında eserin ve yazarın tasavvuf ilmindeki yeri ve hedef kitlenin dünyasındaki değeri, mütercimin amaçları, dönemin ilim anlayışı gibi etkenler sayılabilir. Mukaddimede anlattığına göre mütercim, çeviriye karar verme sürecinde kapsamlı bir düşünsel hazırlık süreci yaşamıştır.

Kaynak metnin üslubunu ve yapısını önemseyen Biġavī, metni mümkün olduğunca Sühreverdī'nin üslubuna sadık kalarak çevirmeyi kararlaştırmıştır. Bu karar, metni söz dizimi açısından kaynak metinle daha irtibatlı hâle getirmiştir. Mütercim ʿAvārif'i çevirirken bazı cümleleri özetlemiş, gereğine göre metni kendi muhitinin dinî ve kültürel eksenine yerleştirdiği bazı eklemelerde bulunmuştur. Söz diziminin ötesinde kaynak metinden, kaynak dilde bağlı oldukları kuralla birlikte ödünç alınan sözler, Türkçenin gelişiminde çevirmenlerin etkilerini tanıklamaktadır.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin bizim incelediğimiz on adet nüshası bulunmaktadır. Nüshalar incelendiğinde nüsha farklarının; kalem sürçmesi mahsulü sayılabilecek bazı yanlışlar ve atlamalar, birtakım eskicil eklerin devrin kullanımına uydurulması, söz diziminde müstensihlerin anlam değiştirmeyen ancak metni yer yer bir sohbet havasına sokan müdahaleleri vb. uygulamalarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Hemen yarı yarıya eksik bir nüsha ve yurt dışında bulunduğu için yaklaşık yarısını inceleme imkânı bulamadığımız bir nüsha istisna edilirse eserin nüshaları genelde bölümler hâlinde atlamaların olmadığı, metnin tamamını içeren nüshalardır. Dolayısıyla ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi bağlamında, nüshalar arasında büyük farklılıkların veya çok fazla eksik nüshanın bulunmadığı söylenebilir. Yani hemen her ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi müstensihi, başladığı işi tamamlamış ve çoğu kez çoğaltma işini dikkatli bir şekilde yapmıştır. Bununla birlikte nüshalar, ayrı zamanlarda yazıldıklarından, Türkçedeki art

zamanlı değişimleri ve imla konusundaki gelişmeleri izlemek için uygun bir zemin teşkil etmektedir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi, eski Türkiye Türkçesi özelliği gösteren dil yadigârlarındandır. Mukaddime dışında dili sadedir. Kaynak metinle ilişkilendirildiğinde eserin dili, tercüme metinlerin Türkçenin gelişimindeki etkisini tanıklayabilecek nitelik taşımaktadır. Biġavī, dili kullanmada kaynak metni önemsemektedir. Dolayısıyla metnin dili, kaynak metinden bağımsız değildir. Tercümesi, Arapça ve Farsça kaynak metinlerin kelime ve yapı düzeyinde Türkçede etkisini artırmaya başladığı bir döneme tesadüf etmektedir. Bu etkinin artış hızının en yüksek olduğu eserlerin tercüme kitaplar olduğu düşünülebilir.

Mütercim, kaynak metin bütünlüğünü bozmamış, tüm bâbları kendi sırasında tercüme etmiştir. Kaynak metindeki manzum parçaların bir kısmını yalnız Farsçaya, bir kısmını yalnız Türkçeye bir kısmını ise her iki dile yine manzum olarak çevirmiştir. Ayrıca metne bir dizi ekleme de yapmıştır. Yaptığı eklemeler hakkında mukaddimede bilgi veren Biġavī esere tefsirler, hadis şerhlerinden bilgiler ve birtakım hikâyeler eklemiştir. Kullandığı kaynaklar ile alıntıları konumlandırma durumları mütercimin, devrinin ve coğrafyasının muteber ilimlerini tahsil etmiş çok yönlü bir ilim adamı olduğunu göstermektedir. Yaptığı eklemelerle ʿAvārifü'l-Maʿārif'i, kendi dönemine ve coğrafyasına hitap eden müstakil bir şekle sokmuştur. Dolayısıyla ortaya çıkan metin, ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Osmanlı ilmiyesi bağlamındaki biçimidir.

Kaynakları incelendiğinde Osmanlı'nın bütüncül ilim anlayışının mütercim üzerindeki etkisi bariz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Tercümede kullanılan kaynaklar, dönemin ilim dünyasının aşina olduğu bir mutasavvıf portresini yansıtan Biġavī'nin, Osmanlı ilim geleneğiyle uyumlu bir şahsiyet olduğunu düşündürmektedir. Pek çoğu

Osmanlı Sünnîliğini besleyen ve bazıları Osmanlı'da ilmin önemli basamakları sayılan bu kaynakların bir tasavvuf klasiğinin çevirisinde bu yoğunlukta kullanılması mütercimin, ilmin bütünlüğü tezinde tasavvufun yeri hakkındaki fikirlerini görünür kılmaktadır.

Eklemelerde ayrıca dikkat çeken noktalardan biri metnin Hanefî bir eksene oturtulmasıdır. Sünnî vurgulara ek olarak metni Hanefîleştirme çabasının da hedef kitle ile birlikte mütercimin bağlı bulunduğu dinî ve kültürel koşulların doğal bir sonucu olduğu kanaatindeyiz. Biġavī yaptığı işe tercüme, ortaya çıkan metne de 'Avārifü'l-Maʿārif'in tercümesi dediği için erek metnin kompozisyonu konusunda mütercim tarafından alınan kararların metni tercüme olmaktan çıkarmadığını yalnız tercüme tarihimizin bir dönemini ve o dönemde tercüme etkinliğine nasıl yaklaştığımızı tanıkladığını düşünüyoruz. Bu durum geçmişte tercüme etkinliğinin günümüzdekinden daha geniş bir anlam çerçevesine sahip olduğunu göstermektedir.

Mütercimlerin bilgiyle ve metinle kurduğu ilişki bağlamında Biġavī'nin metne yaptığı eklemeler, tercüme açısından metne sadakatsizlik değil anlamın ruhuna ve amacına sadakat olarak değerlendirilmelidir. Başka bir deyişle Biġavī'nin temsil ettiği tercüme felsefesinde filolojik bağlılığı da içine alan sadakatin, hedef kitleye bakan bir yüzü vardır ve bu yüz, çevirmene anlamın ruhuna ve amacına bağlı kalmak koşuluyla önemli bir özgürlük ve özgünlük alanı açmaktadır. Mütercim yaptığı eklemeleri ve müdahaleleri, tercüme faaliyetinin dışında görmemekte, metni kendi hedef kitlesine en faydalı, en anlaşılır ve en zengin şekilde ulaştırmayı bir hizmet olarak değerlendirmektedir. Bu durumda yaptığı müdahaleler, mütercimin erek dil giysisine eklediği kültürel desenler ve yerli katmanlar olarak değerlendirilebilir.

Mensur bir metin olması nedeniyle metnin Latin kökenli Türk alfabesine aktarımında tarafımızdan noktalama işaretleri kullanılmıştır. Kaynak metnin, söz dizimi

üzerindeki etkisi mensur tercüme metinlerin anlaşılmasında ve noktalama işaretlerinin kullanılmasında kaynak metnin neredeyse erek metin kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu sebeple mensur tercüme metinler üzerine yapılan çalışmalarda kaynak metne müracaat bir zorunluluk olarak görülmelidir. Tercüme metinlerin, dil ilişkileri tarihi ile Türkçenin tarihî seyrindeki etkileri ise ayrı bir çalışma alanı olarak görünmektedir. Terimler ve kavramlar ile yapısal unsurların Türkçeye girişinde tercüme metinlerin etkisi ve mütercimlerin rolü üzerine müstakil çalışmaların yapılması, bu alanı daha görünür duruma getirecektir.

Biġavī'nin diğer eseri olan Şirʿatü'l-İslām çevirisinin metin ve inceleme şeklinde bir çalışmaya konu edilmesi, iki eserin ortaklık ve farklılıkları üzerinden Biġavī'nin bir mitercim olarak kimliğinin detaylandırılmasında etkili olacaktır. Özellikle iki eser arasındaki farklılıklar, her tercümenin kendi koşulları içindeki özgün yönlerini tanıklayacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

Abay, Muhammed. "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsirle İlgili Eserler Bibliyografyası". *Divan İlmî Araştırmalar* 6 (1999), 249-303.

Ahmed b. Seyyid. *Meşâriku'l-Esrâr fî Metâlibi'l-Ebrâr*. Orhan Gazi Cami/197.

Akbaş, Mustafa Yasin. "Meṣābīḥu's-Sunne Şerh Literatürü". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 33-80.

Akbaş, Mustafa Yasin. "Mesâbîhu's-Sünne Şerhlerinden Miftâhu'l-Fütûh'un Eşref el-Fukkâî'ye Aidiyeti Meselesi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 208-233.

Akbaş, Yaşar Fatih. "Arap Gramerinde Cümleyi Oluşturan Unsurların Söz Dizimi ve Anlamsal Boyutu". *Kilitbahir Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 73-90.

Akın, Lemi. "Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında Tek Şekilli, Çok İşlevli Yapım Ekleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2023), 1539-1560.

Altındiş, Rumeysa Fatma. *Hacı Ahmed b. Seydî el-Bigavî'nin Avârifü'l-Maârif Tercümesi 1. cilt (1a-205b): İnceleme ve Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Aslan, Nasi - Aslan, Şenel. "Şeyh Refâhî'nîn Kenzü'r-Rumûz fi't-Tasavvuf Adlı Eseri ve Tasavvufî Açıdan Değerlendirilmesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022), 68-90.

Aslan, Şenel. *Şeyh Refâhî'nîn Kenzü'r-Rumûz fi't-Tasavvuf Adlı Eseri (İncelemeMetin)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Ata, Mehmet Mahfuz. *Kevâşî ve Tefsirdeki Metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Ateş, Süleyman. "Hakâiku't-Tefsir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 15/163-165. İstanbul: TDV Yayınları, 1997. https://islamansiklopedisi.org.tr/hakaikut-tefsir

Avcı, Casim. "Rum". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35/222-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Ay, Mahmut. "Nur Kavramından (24/35) Nur Metafiziğine: Pragmatik Okumalar ve Eleştirisi". *İslami Araştırmalar Dergisi* 25/14 (2014), 97-107.

Aydınlı, Ayşenur. *Sühreverdiyye Bâbürler Öncesi Hint Alt Kıtası'nda Bir Tasavvuf Yolu*. İstanbul: Buhara Yayınları, 2023.

Aydınlı, Ayşenur - Tosun, Necdet. "Hind Alt Kıtası Sühreverdiyye Literatürü (XIII-XV. Yüzyıl)". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 25/49 (2022), 55-91.

Bâ Alevî, el-Habîb Muhammed b. Zeyd b. Sumayt. *ed-Dürerü ve'l-Letâ'if fî'htisâri Avârifi'l-Ma'ârif*. thk. Hamdullah Hafız es-Sakati. Amman: Dâru'l-Feth, 2006.

Bâbertî, Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-. *Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr*. Yeni Cami / 00257.

Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1986.

Bedirhan, Muhammed. "Osmanlı Dönemi Vahdet-i Vücud Müdâfaaları". *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*. ed. Ercan Alkan - Osman Sacid Arı. İstanbul: İsar Yayınları, 2018.

Bekçi, Semih. "Yemen Merkezli Bâ Alevî Tarikatının Endonezya'da Dinî ve Siyasi Etkileri". *Ortadoğu ve Göç Dergisi* 10/20 (2020), 379-400.

Bekiroğlu, Harun. "Kur'an'da Bir Anlatım Sanatı Olarak Muhakkaku'l-Vukû' Ke'l-Vukû' Prensibi". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (ts.), 115-131.

Beyler, Muhammed. "Bâbertî'nin Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr İsimli Eserindeki Hadis Şerh Metodu". 177-184. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2010.

Beyler, Muhammet. "Nevevî'nin Sahîh-i Buhârî Üzerindeki Mesaisi". *İslam İlim Geleneğinde Nevevî*. ed. Nail Okuyucu. 536-584. İstanbul: İSAM Yayınları, 2022.

Bigavî, Ahmed b. Seydî el-. *Avârifü'l-Ma'ârif Tercümesi*. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi 4443B.

Bigavî, Ahmed b. Seydî el-. *Terceme-i Şiratü'l-İslam*. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Şeriyye/387.

Bigavî, Ahmed b. Seydî el-. *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi/06 Hk 901.

Bigavî, Ahmed b. Seydî el-. *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm*. Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1157/5.

Boyalık, M. Talha. "Tefsir Şerh-Haşiye Geleneğinde Kurucu Bir Eser: Kutbüddin er-Râzî'nin Şerhu müşkilâti'l-Keşşâf 'ı". *Nazariyat İslam Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 139-160. https://doi.org/10.12658/Nazariyat.5.2.M0074

Boydak, Fatma Şeyma. "Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki Serbest Dolantı Bulut Motifi Örnekleri". *İSTEM* 29 (2017), 125-142.

Budak, Nebiye. *Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i Avârifu'l-Maârif'i (22-43. Bablar)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Budak, Nebiye. "Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i 'Avârifu'l-ma'ârif'te Semâ' Bahsi". *Din ve İnsan Dergisi* 3/5 (2023), 81-104.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. M. Yekta Saraç. Ankara: TUBA, 2016.

Bursevî, Erşed b. Ahmed el-. *İrşâdü't-Tâlibîn fî Şerhi Vesâya'l-Mühtedîn*. Bursa İnebey Kütüphanesi Genel/1472/1.

Bursevî, Kâni'î Ahmed Çelebi el-. *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*. Manisa İl Halk Kütüphanesi/1160/1.

Bursevî, Kâni'î Ahmed Çelebi el-. *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*. Bursa İnebey Kütüphanesi Hüseyin Çelebi/895.

Bursevî, Kâni'î Ahmed Çelebi el-. *Şerefü'l-Mülûk fi'l-Adâle ve's-Sülûk*. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 01900.

Büb, İbrahim Muhammed el- - Vakkaf, Abdülhamid Salih. "Mustalahu'l-Kâide inde'n-Nuhât". *Tishreen University Journal for Research and Scientific Studies -Arts and Humanities* 34/2 (2013), 96-101.

Cağferoğlu, Ahmet. "Türkçemizdeki –ğıl ve –gil Emir Eki". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 19 (1971), 1-10.

Câmî, Abdurrahmân el-. *Nefehâtü'l-Üns min-Hazerâti'l-Kuds*. çev. Lâmi'î Çelebi. thk. Süleyman Uludağ. İstanbul: Marifet Yayınları, 1993.

Cebecioğlu, Ethem. "Avârifü'l-Ma'ârif". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5/12 (2004), 239-264.

Cebecioğlu, Ethem. "Avârifü'l-Maârif". *Tasavvuf Klasikleri*. ed. Ethem Cebecioğlu. 225-252. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 3. Basım, 2005.

Cerrahoğlu, İsmail. "Fahruddîn er-Râzî ve Tefsiri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1977), 7-57.

Cici, Recep. "İmâmzâde Muhammed b. Ebû Bekir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Cüneyd b. Fazlullah b. Abdurrahman. *Şerhu Avârifü'l-Ma'ârif*. Atıf Efendi Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu/01437.

Cüneyd, Fazlullah b. Abdurrahman. *Zeylü'l-Ma'ârif fî Tercemeti'l-Avârif*. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi/00287.

Cürcânî, Seyyid Şerîf el-. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Çağatay, Saadet Şakir. "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -°n". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1/3 (1943), 93-107.

Çatak, Adem. *Şihâbeddin es-Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, 2012.

Çatak, Adem. "Şihabüddin Ebû Hafs Ömer B. Muhammed es-Sühreverdî ile Şihabüddin Yahya B. Habeş es-Sühreverdî'nin Eserlerinin Karıştırılması Üzerine". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 63-81.

Çayırdağ, Mehmet. "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve Hacı Halil Efendi Kütüphanesi". *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 265-290.

Çetin, Abdurrahman. "Vâhidî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/438-439. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. https://islamansiklopedisi.org.tr/vahidi--mufessir

Çiftçi, Adem. "Hanefî Fetva Geleneğinin Önemli Bir Halkası el-Fetâva'l-Gıyâsiyye". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 35 (2020), 533-563.

Çimen, Abdullah. "Beyzâvî ve Muhammed B. Melek'in Mesâbîh Şerhlerindeki Hadis Kaynaklarına Dair Bir İnceleme". *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2022), 297-312.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Dartma, Bahattin. "Şihabeddin es-Sivasi: Hayatı ve İlmi Şahsiyeti". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2005), 89-106.

Demir, Ziya. *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları (Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Demircioğlu, Cemal. *Çeviribilimde Tarih ve Tarih Yazımı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016.

Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2018.

Duman, Musa. "Eski Anadolu Türkçesine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 32 (2012), 53-64.

Ebu Mansur, İsmâ'il b. Abdülmü'min. *Tercemetü Avârifi'l-Ma'ârif*. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi Hasan Paşa Yazma 814.

Eckmann, Janos. “Türkçede ‘RAQ, REK’ Ekine Dair”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 1 (1953), 49-52.

Ekiz, Cihat. “Balıkesirli Kazasker Hacı Hasanzâde’nin Edebî Yönü”. *Geçmişten Günümüze Balıkesir’in Kültürel Mirası*. 2/155-167. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Erdağı Doğruer, Binnur. “Yüzükoyun/ Topukkoyun / Yüzükuyun/ Topukkuyun”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 18/1 (2011), 267-272.

Eyyûb, Şemsü’l-Cemîl. “Mustalahu ‘Nematu’l-Lugati’ ve Ehemmiyyetühû fî Ta’lîmi’l-Lugati’l-Arabiyyeti”. *Mecelletü’l-Eser (Al-Athar)* 10/10 (2011), 43-64.

Fazlıoğlu, İhsan. “Osmanlı Döneminde ‘Bilim’ Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi”. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 3 (2003), 151-184.

Fercam, Füruğ. “Mukâyese-i Sâhtâriyy-i Ma’ârifü’l-Avârif Eser-i Abdurrahmân Büzguş Şîrâzî bâ-Terceme-i Avârifü’l-Ma’ârif Eser-i Ebû Mansûr Abdurrahmân Isfahânî”. *Edeb-i Fârisî* 9/1 (1982 1398), 241-260.

Flemming, Barbara. “{Isar} Gelecek Zaman Eki ve Onun Kiplik Fonksiyonları Üzerine Notlar”. çev. Musa Salan. *Dil Araştırmaları* 9/9 (2011), 141-155.

Fukkâî, Eşref el-. *Miftâhu’l-Fütûh*. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi / 03 Gedik 17902.

Göksün, Muhammed Musab. *İftihâruddîn Tâhir b. Ahmed el-Buhârî’nin Hulâsatü’l-Fetâvâ Adlı Eseri (Kaynakları ve Literatürdeki Yeri)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Gûrî, Emir Hüseyin el-. *Kenzü’r-Rumûz*. Süleymaniye Kütüphanesi İsmihan Sultan/00337-001.

Gülsevin, Gürer. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 4. Basım, 2017.

Gülsevin, Gürer. “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”. *Türk Dili Dergisi* 466 (1990), 187-190.

Gülsevin, Gürer. *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002.

Gümüş, İlker. “Cihanzâde Ailesi Vakıfları”. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 82 (2022), 46-78.

Gümüş, Sadreddin. “Seyyid Şerîf el-Cürcânî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Güngör, Bilal. *Serrâc et-Tûsî'nin (ö. 378/988) Hadis Anlayışı ve el-Lüma Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrici*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Güzel, Fatih. "Fütüvvet Tarihinde Bir Dönüm Noktası: Halife Nâsır Lidinillâh'ın Fütüvveti Tanzimi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 104 (2022), 441-451.

Habeşî, Abdullah Muhammed el-. *Câmiu'ş-Şurûh ve'l-Havâşî*. 5 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2017.

Hâfî, Zeynüddin el-. *Hâşiye fi't-Tasavvuf*. Manisa İl Halk Kütüphanesi/1156.

Hâfî, Zeynüddin el-. *İcâzetnâme*. Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi/01019-003.

Hamevî, Şihâbüddîn Ebû Abdullâh Yâkût el-. *Mu'cemü'l-Buldân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.

Harîrîzâde Mehmed Kemâleddîn el-İstanbulî. *Tibyânu Vesâ'ili'l-Hakâ'ik fî Beyâni Selâsili't-Tarâ'ik*. Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Koleksiyonu/00431.

Hatiboğlu, İbrahim. "Muhibbüddîn et-Taberî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/38-39. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Hızlı, Mefail. "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 25-46.

Hüseyin Ayvansarâyî. *Hadîkatü'l-Cevâmi'*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1855.

Isfahânî, Ebû Nuaym el-. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.

İbn Ebî'd-Dünyâ. *el-Evliyâ*. thk. Muhammed es-Saîd b. el-Bisyûnî. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1992.

İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1971.

İbn Hişâm. *Muğnî'l-Lebîb*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1991.

İbn Melek, Muhammed. *Şerhu Mesâbîhi's-Sünne*. thk. Nûreddîn Tâlib. 6 Cilt. Kuveyt: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 2017.

İbnü's-Sıddîk, Ebu'l-Feyz. *Avâtıfu'l-Letâ'if fî-Ehâdîsi Avârifi'l-Ma'ârif*. thk. Mahmûd Saîd Memdûh. Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 2001.

İlhan, Nadir. "Tükçede Ek+Kök/Kök+Ek Kaynaşmasıyla Ortaya Çıkan Ekler". *Turkish Studies* 4/8 (2009), 1535-1557.

İmamoğlu, Abdullah Taha. "Mesâbîhu's-Sünne Şerhi Tuhfetü'l-Ebrâr Bağlamında Beyzâvî'nin Hadisçiliği". *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*. ed. Mustakim Arıcı. 443-469. İstanbul: İSAM Yayınları, 2017.

İnanır, Ahmet. “Ekmelüddin Bâbertî’nin en-Nüketü’z-Zarîfetü fi Tercîhi’l-Mezhebi Ebî Hanîfe Adlı Risalesinin Tahkik ve Tercümesi”. 303-346. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2010.

İpek, Birol. “Türk Dilinde Vasıta Hâli”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 29 (2008), 63-97.

İşler, Necati. *Muhammed b. İbrahim’in Manzûm Şir’atü’l-İslâm Tercümesi (Şir’a-i Manzûme) (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kâdî el-Beydâvî, Nâsıruddîn Abdullâh el-. *Tuhfetü’l-Ebrâr*. thk. Nûreddîn Tâlib. 3 Cilt. Kuveyt: Vizâratü’l-Evkâf, 2017.

Kalaycı, Mehmet. *Osmanlı Sünniliği*. Ankara: Otorite Yayınları, 2015.

Kamer-ul Huda. *Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı Eserleri Tarikatı*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.

Kandemir, M. Yaşar. “el-Câmiu’s-Sahîh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/114-123. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kandemir, M. Yaşar. “el-Câmiu’s-Sahîh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/124-129. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kaplan, Cankat. “Zeyniyye Tarikatı Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 103-131.

Karahisârî, Kâsım b. Mahmûd. *İrşâdü’l-Mürîd ile’l-Murâd*. thk. A. Azmi Bilgin - Fakirullah Yıldız. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2020.

Kâsımî, Ali el-. “Abdürrezzâk el-Kâşânî ve İshâmuhû fî Tatvîri’l-Mu’cemiyyeti’l-Arabiyye”. *Mecelletü Mecma’i’l-Lugati’l-Arabiyye* 77/4 (2002), 715-738.

Kâtib Çelebi. *Keşfü’z-Zünûn an-Esâmî’l-Kütüb ve’l-Fünûn*. 2 Cilt. Dersaâdet: Matbaatü’l-Âlem, 1311.

Kavaklı Kundakçı, Sibel. “Emir Hoca Kemankeş Kütüphanesi Defteri”. 113-168. İstanbul: İdeal Kültür yayıncılık, 2022.

Keskin, Mustafa. “Şart Anlamındaki إذا ve إن’ in Arap Dili ve Belaġatı Açısından Değerlendirilmesi: Bazı Ayetler Örneğinde”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 525-538.

Keskinoğlu, Hatice - Araz, Mehmet Ali Kınay. “Nahivciler Nezdinde Takdîm-Te’hîr Olgusu”. *Journal of Analytic Divinity* 4/1 (2020), 153-166.

Khan, Hamed. *Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Eserinin Eski Anadolu Türkçesine Çevirileri: Betimleyici Çeviri Kuramları Işığında Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Kılıcolu, Vecihe. "Gerundiumların Özellikleri ve '-iser' Eki". *Türk Dili Dergisi* 3/33 (1954), 510-518.

Kılıçolu, Vecihe. "Şart Kipi". *Türk Dili Dergisi* 3/29 (1954), 254-258.

Kıra, Esra - Kuribayashi, Yuu. "Çağdaş Türkiye Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAk ve (y)AsI". *Dil Araştırmaları* 18/34 (2024), 21-42.

Kırmızıgül, Buket Nur. "Eski Türkçe -(X)p(An)(In) Zarf-Fiil Ekinin Yapısı". *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Ayakga Tegimlig Bahşı Marcel Erdal Armağanı* Özel Sayı 1 (2021), 273-281.

Kiel, Machiel. "Müderris Cihan-Zade Abdülâziz Efendi ile Aydın Güzelhisarı'ndaki Camisi ve Diğer Vakıfları Hakkında". *Sanat Tarihi Araştırmaları* 10 (2006), 67-89.

Koca, Suat. "İbn Melek'in Mebāriḳu'l-Ezhār Şerḥu Meşāriḳi'l-Envār'ındaki Şerh Yöntemi ve Eserin Hadis Şerh Literatüründeki Yeri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/1 (2012), 1-33.

Kocatürk, Olcay. "İnegöl'ün Manevi Simgelerinden Kasım Efendi'nin Eserleri Örneğinde Tasavvufi Metinlerin Türkçenin Gelişimine Etkisi". *İnegöl Araştırmaları Tarih*. ed. Murat Doğdubay vd. 37-47. Bursa: Emin Yayınları, 2025.

Komisyon. *Tarama Sözlüğü*. 8 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009.

Korkmaz, Zeynep. "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 52/2 (2004), 99-105.

Köksal, Asım Cüneyd. "Osmanlılarda Adalet Kavramı". *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*. ed. Mürteza Bedir vd. 342-366. İstanbul: İSAR Yayınları, 2017.

Kurt, Mustafa. *Arap Dilinde Cer Harfleri*. İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999.

Kübrâ, Necmüddîn el-. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.

Küçük, Mehmet Alparslan. "Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana / Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2013), 105-134.

Küçük, Murat. *Mûsâ Bin Hâcı Hüseyn İznikî, Terceme-i Faslu'l-Hıtâb, (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Levend, Agah Sırrı. "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 11 (1964), 89-115.

Mar'âşî, Muhammed b. Ebî Bekr el-. *Tertîbü'l-Ulûm*. thk. Muhammed İsmâîl es-Seyyid Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988.

Mâşâze, İsmâîl b. Abdülmü'min b. İsmâil b. Abdülcelil b. Ebî Mansur. *Terceme-i Avârifi'l-Ma'ârif*. Süleymaniye Kütüphanesi Murad Buhari/00189.

Mâşâze, İsmâîl b. Abdülmü'min b. İsmâil b. Abdülcelil b. Ebî Mansur. *Tercemetü Avârifi'l-Ma'ârif*. Nuruosmaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu/02320.

Mekkî, Ebû Tâlib el-. *Kûtu'l-Kulûb*. thk. Mahmûd İbrâhîm Muhammed er-Rıdvân. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 2001.

Mezîdî, Ahmed Ferîd el-. *el-İmâmü'l-Cüneyd Seyyidü't-Tâ'ifeteyn Meşâyıhuhû Akrânuhû Telâmîzühû Akvâlühû Kütübühû ve Rasâ'ilühû*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.

Muhammed Mustafâ el-Hilmî. *İbn Fârız Sultânu'l-Âşıkîn*. Kahire: Vizâratü's-Sekâfeti ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, 1963.

Nalbant, Muhammet. "Ârifî'nin Kenzu'r-rumûz Adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/2 (2021), 1364-1393.

Naushahi, Arif. "Hint Alt Kıtası'nda Avârifü'l-Ma'ârif". çev. Ayşenur Aydınlı. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/12 (2020), 162-170.

Nesefî, Necmeddin Ömer en-. *et-Teysîr fi't-Tefsîr*. 15 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2019. http://archive.org/details/tysirftfs

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-. *el-Erba'ûne'n-Neveviyye*. thk. Ahmed Abdürrâzık el-Bekrî. İskenderiye: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2007.

Nûşâbâdî, Muhammed Meşhedî. "Abdüsselâm Kâmevî: Şeyhu'l-Meşâyıh-ı Sühreverdiyye der-Irâk-ı Acem, Yezd u Kirmân". *Mecelle-i Edyân u İrfân* 52/1 (2019), 119-131.

Öngören, Reşat. "Necîbüddin b. Büzgaş". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/489-490. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Öngören, Reşat. "Osmanlı Klasik Dönemi Tasavvuf Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 15/30 (2017), 9-81.

Öngören, Reşat. "Sühreverdiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/42-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Öngören, Reşat. *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Öngören, Reşat. "Zeynüddin el-Hâfî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/375-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Öz, Yusuf. “Burhaneddin Belhî ve Türkçe Mektupları”. *Edebiyat Dergisi* 15 (2006), 203-224.

Özaydın, Abdülkerim. “Büyük Selçuklular’da Şahnelik Müessesesi”. *XVIII. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler)*. ed. Semiha Nurdan - Muhammed Özler. 2/9-28. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.

Özçelik, Kenan. *Âşık Çelebi Ravzatü’ş-Şühedâ Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022.

Özçelik, Kenan. “Âşık Çelebi’nin Ravzatü’ş-Şühedâ Tercümesinde Metodik Uygulamalar”. *Turkish Studies* 11/17 (2016), 115-130.

Paçacıoğlu, Burhan. *Türkçenin VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.

Rûmî, Ahmed b. Seyyid b. Kûnd er-. *Esrâru Fâtihati’l-Kitâb*. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa, 41.

Sağlık, Gürcü Selcan. *Türk Dilinde Yön Gösteren Karşıtlıklar AŞAĞI:YUKARI Sözcükleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Sakkâr, Sâmî es-. “Bâ Alevî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4/355-357. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Salan, Erkan. “{-IcAk} Zarf-Fiil Eki ve Varyantları Üzerine”. *Gazi Türkiyat* 21 (2017), 45-73.

Sarı Cevelek, Yasemin. “Abbâsîlerde Halife Nâsır-Lidînillâh ve Sonrası Fütüvvet Teşkilatı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 12/5 (2023), 3045-3057.

Sarı, Mustafa. “Eski Anadolu Türkçesi’nden Osmanlıcaya Türkçede Art Zamanlı Değişmeler”. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. 3/1501-1509. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2011.

Sehûmî, ʿAlauddîn ʿAlî es-. *Menhelü’l-Yenâbîʿ fi Şerḥi’l-Mesâbîh*. Hafız Ahmed Paşa Kütüphanesi/ 00011.

Selçuk, Bahir. “Osmanlı Nesir Geleneğinde Çeviri Anlayışı, Ahlaku’s-Saltana Çevirileri Örneği”. *Klasik Edebiyatımızın Dili Nazım ve Nesir*. ed. Mustafa İsen. 339-362. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2017.

Sucu, Nilgün. “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (2006), 125-148.

Sultanzade, Vügar. “Zamir n’sinin Kaynağı Hakkında”. *Dil Araştırmaları* 15 (2014), 95-104.

Sühreverdî, Şehâbeddin. *Avârifü’l-Maârif Tasavvufun Esasları*. 3 Cilt, çev. Hasan Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz. İstanbul: İber Yayınları, 2022.

Sühreverdî, Şihâbeddîn es-. *Avârifü’l-Ma’ârif*. çev. Ebû Mansûr Abdü’l-Mü’min-i Isfahânî. thk. Kâsım Ensârî. Tahran: Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1364.

Sühreverdî, Şihâbeddîn es-. *el-Vesâyâ*. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi/02310-004.

Sühreverdî, Şihabüddin. *Avârifü’l Meârif Tasavvufun Hakikatleri*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Saadet Yayınevi, 2010.

Sühreverdî, Şihabüddin. *Avârifü’l-Meârif Marifet İhsanları*. çev. Yahya Pakiş - Dilaver Selvi. İstanbul: Umran Yayınları, 1988.

Sühreverdî, Şihâbüddin es-. *Terceme-i Avârifi’l-Ma’ârif*. Süleymaniye Kütüphanesi Turhan Valide Sultan/00179.

Sühreverdî, Şihâbüddîn es-. *ʿAvārifü’l-Maʿārif*. 2 Cilt. thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih, Tevfîk Alî Vehbe. Kahire: Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Dîniyye, 2006.

Sühreverdî, Şihabüddin. *Gerçek Tasavvuf Avârifü’l Meârif*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 1999.

Sürûrî, Ümîd. “Tercüme-yi Avârifü’l-Ma’ârif ez-Zahîrüddîn Abdurrahmân Şîrâzî”. *Peyâm-ı Bahâristân* 25 (2015), 104-111.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası, 1317.

Şeşen, Ramazan. “Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Tercümeler”. *Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1991), 213-233.

Şeyḫ Rifāhī min beldet-i Ḳayserīye. *Kenz er-rumūz*. Universitätsbibliothek Leipzig/B.or.103.

Şimşek, Halil İbrahim. “Murad Buhârî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/185-187. Ankara: TDV Yayınları, 2020. https://islamansiklopedisi.org.tr/beyzavi

Taberî, Muhibbuddin et-. *Muhtasaru Avârifi’l-Maʿârif*. Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye/01028-002.

Taberî, Muhibbüddin et-. *Gurerü’l-Letâ’if Muhtasaru Avârifi’l-Ma’ârif*. Mahtûtâtu Câm’iati’l-Melik Su’ûd/320.

Tahir Gürçağlar, Şehnaz. *Çevirinin ABC’si*. İstanbul: Say Yayıncılık, 2011.

Tan, M. Nedim. “Avârifü’l-Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı”. *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*. ed. Fuat Aydın vd. 687-709. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.

Taş, İsmail. *15. Yüzyıla Ait “Enfesü’l-Cevâhir” Adlı Yazma Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi. *Eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye*. çev. Muhammet Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı., 2019.

Tek, Abdürrezzak. *Abdüllatîf Kudsî Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2007.

Tekin, Talat. “-ısar Eki Hakkında”. *Türk Dili Dergisi* 4/38 (1954), 89-96.

Tekin, Talat. “-ısar Ekinin Türeyişi”. *Türk Dili Dergisi* 3/32 (1954), 453-454.

Tekin, Talat. “Yüzükoyun Bileşiğinin Yapısı”. *Makaleler 3. Çağdaş Türk Dilleri*. thk. Emine Yılmaz - Nurettin Demir. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023.

Tîbî, Şerefüddîn Hüseyn b. Abdullâh et-. *el-Kâşif an Hakâ’iki’s-Sünen (Şerhu’l-Mişkât)*. thk. Abdülhamîd el-Hindâvî. 13 Cilt. Mekke: Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1997.

Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. ed. Emine Yılmaz - Nurettin Demir. 8 Cilt. Ankara: TUBA, 3. Basım, 2023.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 3. Basım, 2019.

Tokatlı, Suzan. “Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde ‘ki’, ‘kim’ Bağlama Edatı ve İlgi Zamirlerinin Zaman ve Kip Eklerine Yüklediği Görevler”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2005), 133-148.

Topaloğlu, Bekir. “Nûr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33/243-244. İstanbul, 2007.

Toska, Zehra. “İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Çeviri Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntemler Ne Olmalıdır?” *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı* 24/1 (2000), Harvard University, 291-306.

Tulum, Mertol. *Türkçe Ülkesinde Gezinti*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

Tûribiştî, Fazlullâh et-. *el-Müyesser fî Şerhi Mesâbîhi’s-Sünne*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Mekke: Mektebetü Nezâr Mustafâ el-Bâz, 2008.

Uludağ, Süleyman. “Âdâbü’l-Mürîdîn”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/337. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Uludağ, Süleyman. "Avârifü'l-Maârif". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4/109-110. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2. Basım, 2016.

Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Üstüner, Ahat. "Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (2001), 177-184.

Vankulu Mehmed. *Vankulu Lügati*. thk. Mustafa Koç. 2 Cilt. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2014.

Yâfiî, Ebû Muhammed Abdullāh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-. *Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân*. thk. Halil el-Mansûr. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417.

Yasa, Alparslan. *Türkçenin İnkişâfı İçin Tercüme*. Ankara: Hitabevi, 2014.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Beyzâvî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/100-103. İstanbul, 1992.

Yavuzarslan, Paşa. *Mûsâ b. Hâcı Hüseyin el-İznikî Terceme-i Hısnu'l-Haşîn fî Menheci'd-Dîn (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, Doktora Tezi, 2011.

Yazar, Sadık. "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 60/1 (2020), 153-178.

Yazar, Sadık. "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/23 (2014), 49-166.

Yıldırım, Ali - Hacıbekiroğlu, Abdullah. "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri". *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities* 8/25 (2023), 717-732.

Yıldırım, Selahattin. "Fadlullah b. Hasan et-Tûribiştî'nin el-Müyesser fî Şerhi Mesâbîhi's-Sünne Adlı Eserinde Hadis Şerh Metodu". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 312-338.

Yıldız, Hacı. *Sühreverdî'nin Hadisçiliği ve Avârifü'l-Meârif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric, Tenkid ve Değerlendirmesi*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yılmaz, Hasan Kamil. "Şehabeddin es-Sühreverdî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/40-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yılmaz, Mehmet Serhat - Gezici, Mustafa. “Şeyh Ahmed Siyahî/Hâlidî Dergâhı Vakfiyesi ve Kütüphanesi”. *II. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu*. 291-303. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2014.

Yılmaz, Necdet. “Hâlid-i Bağdâdî’nin Son Halifesi Kastamonulu Ahmed-i Siyâhî”. *Usul İslam Araştırmaları* 32 (2019), 39-68.

Zehebî, Şemsüddîn ez-. *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*. thk. Beşşâr Ma’rûf, Muhyî Hilâl es-Serhân. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâleti, 1405.

Zemahşerî Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-. *Keşşaf Tefsiri: Metin-Çeviri*. ed. Murat Sülün. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

ÖZET

ʿAvārifü'l-Maʿārif, tarikatlar döneminin önemli metinlerindendir. Şihābeddīn es-Sühreverdī tarafından kaleme alınmıştır. Yazıldığı dönemden itibaren gerek icazet yoluyla okutulması gerekse tercüme, şerh, hâşiye, ta'lîk gibi yazın türleriyle etrafında oluşan literatür, onun İslam tasavvufu üzerindeki etkisini göstermektedir.

ʿAvārifü'l-Maʿārif'in Anadolu'ya girişi Aḥmed b. Seydī el-Biġavī'nin tercümesiyle olmuştur. Tercümesini 1549 yılında tamamlayan mütercim, Zeyniyye tarikatına mensuptur. Zeyniyye'nin, Sühreverdiyye'nin Anadolu'da faaliyet gösteren kolu olmasından hareketle bu eserin Biġavī için son derece önemli olduğu söylenebilir. Mütercim eseri, tefsir ve hadis şerhi türünden bir dizi kitaptan yaptığı eklemelerle genişleterek çevirmiştir. Yapılan eklemelerin kaynakları mukaddimede zikredilmiş ve metin içinde alıntılardan önce genellikle anılmıştır. Aḥmed b. Seydī el-Biġavī tarafından kaleme alınan ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesi eski Türkiye Türkçesi özelliği gösteren bir metindir. Bunun yanında eser, Arapça ile Türkçe arasındaki dil ilişkilerinin kendi dönemindeki durumunu tanıklar niteliktedir.

Bu çalışmada Sühreverdī ve ʿAvārifü'l-Maʿārif etrafında oluşan literatüre değinilmiş, Biġavī'nin hayatı ve eserleri araştırılmış, ʿAvārifü'l-Maʿārif tercümesinin doğru okunduğu ve anlaşıldığı düşünülen metni ortaya konmuş ve çeşitli açılardan incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: ʿAvārifü'l-Maʿārif, Şihābeddīn es-Sühreverdī, Aḥmed b. Seydī el-Biġavī, Tercüme, Eski Türkiye Türkçesi.

ABSTRACT

Avārifü'l-Maʿārif is one of the important texts of the Sufi orders period. It was written by Shihābeddin es-Sühreverdi. From the time it was written, its influence on Islamic Sufism is evident in the literature that developed around it, including translations, commentaries, marginal notes, and annotations, as well as its being taught through the granting of authorisation.

Avārifü'l-Maʿārif entered Anatolia through its translation by Ahmed b. Seydi el-Biġavi. The translator, who completed his translation in 1549, belonged to the Zeyniyye Sufi order. Given that the Zeyniyya was a branch of the Suhrawardiyya active in Anatolia, it can be said that this work was extremely important for Biġavi. The translator expanded the work by adding excerpts from a series of books on exegesis and hadith commentary. The sources of the additions are mentioned in the introduction and are generally cited before the quotations in the text. The translation of ʿAvārifü'l-Maʿārif, written by Ahmed b. Seydi el-Biġavi, is a text that displays the characteristics of Old Turkish. In addition, the work bears witness to the state of linguistic relations between Arabic and Turkish in its own period.

This study touches upon the literature surrounding Suhrawardi and ʿAvārifü'l-Maʿārif, examines Biġavi's life and works, presents the text of the translation of ʿAvārifü'l-Maʿārif that is considered to be correctly read and understood, and analyses it from various perspectives.

Keywords: ʿAvārif al-Maʿārif, Shihab al-Din al-Suhrawardi, Ahmed b. Sayyid al-Biġawi, Translation, Old Turkish.